

भगवानुं ठेकाखुं :
 श्री अ. ला. धे. स्थानकवासि
 जैनशास्त्रोद्धार, सभिति
 गरेडिया कुवा रोड, ग्रीन लाज पास,
 राजकोट, (सौराष्ट्र).

Published by :
 Shri Akhila Bharat S. S
 Jain Shastroddhara Samiti,
 Garedia Kuva Road, RAJKOT.
 (Saurashtra), W. Ry. - India

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां
 जानन्ति ते किमपि तान्प्रति नैष यतनः
 उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा
 कालोद्भयं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥१॥

(हरीगीतिकाछंद)

करते अवज्ञा जो हमारी यतन ना उनके लिये
 जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यतन ना उनके लिये ।
 जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा
 है काल निरवधि विपुल पृथ्वी ध्यानमें यह लायगा ॥१॥

प्रथम आवृत्ति : प्रत १२००
 द्वितीय संवत् : २४८८
 त्रिंशत्तम संवत् : २०२०
 छसवीसरी : १९६३

: मुद्रक :
 भाद्रेश मोहनलाल शाह
 नीलकंठ प्रिन्टरी
 बीकानेर रोड, : अमदावाद.

ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र भा. पहले की

विषयनुक्रमणिका

अनुक्रमाङ्क	विषय	पृष्ठाङ्क
प्रथम अध्ययन		
१	मङ्गलाचरण	१-२
२	अवतरणिका	३-४
३	चम्पानगरी आदिका निरूपण	५-६
४	सुधर्मास्वामी का चम्पानगरी में समवसरण	७-५१
५	जम्बूस्वामी और सुधर्मास्वामी के प्रश्नोत्तर	५२-७२
६	अभयकुमार के चरित्र का निरूपण	७३-७७
७	धारिणीदेवीका वर्णन	७८-८२
८	धारिणीदेवीके स्वप्नो का वर्णन	८३-९४
९	धारिणीदेवी के स्वप्न के फलका निरूपण	९५-१०९
१०	स्वप्न के फलके रक्षणके उपाय का निरूपण	११०-११६
११	उपस्थानशाला के सज्ज करने का निरूपण	११७-१३५
१२	स्वप्नविषयक प्रश्नोत्तर का निरूपण	१३६-१५५
१३	अकालमेघके दोहद का निरूपण	१५६-२३७
१४	मेघकुमार के जन्मका निरूपण	२३७-२५३
१५	मेघकुमार के पालन आदिका निरूपण	२५४-३०२
१६	अमण भगवान् महावीरके समवसरण का वर्णन	३०३-३१६
१७	मेघकुमार के भगवद्दर्शन आदिका निरूपण	३१६-३३५
१८	मातापिताके साथ मेघकुमार का संवाद	३३५-३७७
१९	मेघकुमार के दीक्षोत्सव का निरूपण	३७८-४४२
२०	मेघकुमार के आर्चघ्यान का वर्णन	४४२-४६२
२१	मेघमुनि के हस्तिभक्ता वर्णन	४६२-५०९
२२	मेघमुनि के प्रति भगवान् का उपदेश	५०९-५१९
२३	मेघमुनिका प्रतिमादि तप का स्वीकार करना	५२०-५३०

अनुक्रमाङ्क	विषय	पृष्ठाङ्क
२४	मेघमुनि के तपः शरीर का वर्णन	५३१-५३७
२५	मेघमुनि के संलेखना के विचार का वर्णन	५३७-५४४
२६	मेघमुनि के संलेखना धारण करने का वर्णन	५४४-५५४
२७	मेघमुनि की गतिका निरूपण	५५४-५६१
२८	उपालम्भ का कथन	५६२-५६५

दूसरा अध्ययन

२९	राजगृहके जीर्णोद्धान का वर्णन	५६६-५७०
३०	भद्राभार्या का वर्णन	५७१-५७५
३१	विजयतस्कर का वर्णन	५७६-५८७
३२	भद्रासार्थवाही के विचार का वर्णन	५८८-६०२
३३	भद्रासार्थवाही के दोहद का वर्णन	६०२-६०९
३४	देवदत्त दासचैटक का वर्णन	६१०-६३०
३५	धन्यसेठ का विजय चौर के साथ हडिबन्धनादिका वर्णन	६३१-६५९
३६	धन्यसेठ के मोक्षगमन का वर्णन	६६०-६६४
३७	श्रमणों के प्रति भगवान का उपदेश	६६४-६७०

तीसरा अध्ययन

३८	तीसरे अध्ययन का उपक्रम	६७१-
३९	मयूर के अण्डे का वर्णन	६७२-६७४
४०	विजयदत्त और सागरदत्त के चरित्रका वर्णन	६७५-७२०

चौथा अध्ययन

४१	गुप्तेन्द्रिय के विषयमें कच्छप और शृगालोंका द्रष्टांत	७२१-७४९
----	---	---------

ખંભાત નિવાસી શેઠ શ્રી. હરિલાલ અનુપચંદ શાહ

નો ટુંક જીવન પરિચય

ખંભાતના આએવાન નાગરિક અને ઉદ્યોગપતિ શેઠ શ્રી. હરિલાલ અનુપચંદ સાડીવાળા નો જન્મ સં. ૧૯૫૨ તા. ૪-૬-૧૮૯૬ ના રોજ થયો હતો તેઓ સાધારણ સ્થિતિમાંથી આપ મળે આગળ વધ્યા હતા તેઓ કુનેહબાજ વેપારી હોવા ઉપરાંત વિચારવાન સામાજિક કાર્યકર પણ હતા. સમાજ સેવાના આદર્શ પાછળ એમનું જીવન સતત કાર્યક્ષમ રહેતું સને ૧૯૪૭ માં આઝાદી વખતે ખંભાત શહેરની કટોકટી વખતે તેઓની હિંમત-ધગથ-અને ઉદારતાએ પ્રજાને પ્રેરણા આપી હતી.

ખંભાતના બહાર જીવનમાં તેઓ પહેલેથી જ રસ લેતા આવ્યા હતા તેઓ ખંભાત સેવા સંઘના સભ્ય હતા અને પ્રજા મંડળની કારોબારીના તેઓ મેમ્બર હતા અને ગાંધીજીની અસહકારની ચળવળમાં તેમણે સક્રિય રસ લીધો હતો.

આ ઉપરાંત ખંભાતના-મેટરનીટી હોમ અને ધી કેમ્પે જનરલ હોસ્પિટલના ઉત્પાદક હતા. આ હોસ્પિટલને તેમણે મોટી રકમની સંખાવત કરી હતી આ સંસ્થામાં આરંભથી જ વરસો સુધી તેમણે મંત્રી તરીકેની સેવા આપી હતી—પોતાની રકમ ઉપરાંત અને શ્રીમતો પાસેથી નાણાં, મેળવી આ સંસ્થાને ખૂબજ વિકસાવવામાં તેમનો તન-મન અને ધન નો ફાળો હોવાથી આજે આ સંસ્થા સુંદર પ્રગતિને પથે ચાલી રહેલ છે સં. ૧૯૪૭ માં તેમના ઉપર લકવાનો હુમલો થયેલ અને તેઓ પથારી વશ બન્યા છતાં સામાજિક ધાર્મિક આદિ સેવા કાર્યોમાં તેમની સલાહ સૂચન માર્ગદર્શક પ્રેરણા દત્તી હતા.

અનેક વિધેય ક્ષેત્રની સામાજિક સેવાઓ ઉપરાંત તેમની ધાર્મિક સેવાઓ અને જ્ઞાન વૃત્તિ પણ એટલી જ પ્રશંસનીય અને નોંધ પાત્ર છે

સ્થા. જૈન સાધુ સાધ્વીજીઓની સેવા કરવી એ તેમનો જીવન મંત્ર હતો. ખંભાતમાં દર વરસે આતુર્માસ થાય એ માટે તેમનો પ્રયત્ન રહેતો અને આતુર્માસ કરાવી—ધાર્મિક ક્રિયાઓને ઉત્તેજન આપવામાં દ્રવ્યનો સહુપયોગ કરતા

એકવાર સ્થા. જૈન સમાજના બા. પ્ર. વિદુષી મહાસતીજી લીલાવતીબાઈ સ્વામી ખંભાતમાં પધારેલા થોડા જ દીવસમાં વિહાર કરવાનો નિર્ણય મહાસતીજી એ શ્રી સંઘને જણાવ્યો શ્રી સંઘે થોડા દિવસ વધુ રોકાઈ જવા (સંઘને તેમની અમૃત વાણીનો વધુ લાભ મળે તે હેતુથી) વિનંતી કરી પૂ. મહાસતીજીએ એક શરત મૂકી કે કોઈપણ દંપતી આજીવન પ્રહસ્યર્થ વૃત સ્વીકારે તો તમારી એટલે શ્રી સંઘની વિનંતી માન્ય રહે.

ખંભાતમાં આ પ્રસંગ પહેલો જ હતો એટલે શ્રી સંઘ વિચારમાં પડ્યો. શ્રી હરીભાઈ અને તેમના ધર્મપત્ની હીરાબેન રાત્રેજ વિનિમય કરીને આજીવન પ્રહાર્યર્થ વૃત સ્વીકારવાનો નિર્ણય કરી લીધો અને સવારે જ સતીજીને ખબર આપ્યા શ્રીસંઘમાં આનંદનું પૂર આપ્યું અને ખીજે દિવસે પ્રતિજ્ઞાઓ લેવાઈ અને પૂ. મહાસતીજી થોડા વધુ દિવસ રોકાઈ શ્રી સંઘને વાણીનો લાલ આપ્યો.

ધર્માક્રીય કાર્યક્ષેત્રે તેઓ પ્રમાણિક પણે પ્રતિષ્ઠાક્રમશઃ આગળ વધ્યા હતા તેમજ ખંભાતમાં લોકમાન્ય વિવિંગ ફેક્ટરી ઉભી કરી હતી તેમજ સુખંધમાં પણ સાડી વેચાણ વિભાગની શાખા ખોલી-સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી.

આમ વ્યાપારિક-સામાજિક-આર્થિક-રાજકીય અને ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં તેમજ પોતાની સુવાસ ફેલાવી હતી—

આ ઉપરાંત તેઓશ્રી અ. ભા. સ્થ. જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમીતીના (રાજકોટ-અમદાવાદ) તેઓશ્રી મંત્રી હતા અને તેમજ આ સંસ્થાના વિકાસમાં ખૂબજ ઉત્સાહ દર્શાવી રૂ. ૫૦૦૦/આપી પેટ્રન બન્યા હતા તેમજ પોતાની નાદુરસ્તી તબીબત હોવા છતાં મુશ્કેલી વેઠીને પણ તેવો સમીતીની દરેક કમીટીમાં હાજરી આપતા અને અન્ય સભ્યોમાં ઉત્સાહ પ્રેરતા—

સ્થા. જૈન સંઘ ખંભાતના પ્રમુખ પદે તેમજ બધે સુધી તનમન-ધનથી શ્રી સંઘની સેવા બળવી છે.

ખંભાતમાં કેળવણી ક્ષેત્રે પણ તેમજ કોલેજ હાઈસ્કુલ અને ધાર્મિક પાઠશાળાઓમાં સારી રકમ ખર્ચીને તેમજ ખંભાતની સ્થા. જૈન શાંતિની હાઈસ્કુલમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને પેતાના તથા તેમના નાના ભાઈ સ્વ. શ્રી. વાડીલાલ ભાઈના નામથી કાયમને માટે પુસ્તકો ફ્રી અથવા માટે વિચાર દર્શાવેલો પણ તે બાબત વાટાઘાટો થઈ અનલમાં આવે તે પહેલાં તેઓ શ્રી સદ્ગત થયા અને તેમના વિચાર મુજબ તેમના સુપુત્રોએ રૂ. ૧૧૫૫૧૧ તે માટે આપી મહુમના વિચારને અમલમાં મૂકેલો છે.

આવા "હોશ ગંભીર ઉત્સાહી અને ધાર્મિક ભાવના શીળ ગૃહસ્થનું દુઃખદ અવસાન તા. ૧૫-૩-૬૩ સં. ૨૦૧૯ ના રૂઝા પરી પ. ને શનિવારે રાત્રે કલાક ૧૨-૧૫ મીનીટે ૬૫ વર્ષની વયે લકવાની લાંબી ખીમારી ભોગવ્યા બાદ થયું છે તેમના સ્વર્ગવાસથી સ્થાનકનાચી સમાજ અને ખંભાત-સ્થા. જૈન સંઘને ભારે ખોટ પડી છે.

તેઓશ્રી પોતાની માછળ ત્રણ પુત્રો અને એક પુત્રી અને બહેનું કુટુંબ મૂકી ગયા છે તેમના પુત્રોમાં સદ્ગતના ધાર્મિક સંસ્કારોનું ખીજરોપણ થયું હોઈ તેઓ પણ પિતાને પગલે ચાલવા ચર્ચિત પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે.....

સદ્ગતના આત્માને પ્રભુ ચિર શાંતિ અર્પે એ જ પ્રાર્થના—

આધ્યમુરખીશ્રી

સ્વ. શ્રી હરિલાલભાઈ અનુપચંદ શાહ
ખંભાત

આધિપતિશ્રીઓ

(સ્વ.) શ્રીશ્રી હરનમદ કાલીદાસ વારિયા
ભાણુવડ.

કેહારી હરજીવિંદ જયંદલાલ
રાજકોટ.

શ્રીશ્રી શાંતિલાલ ભગંદામલાલ
અમદાવાદ

(સ્વ.) શ્રીશ્રી ધારશીભાઈ જીવણલાલ
પારસી.

(સ્વ.) શ્રીશ્રી જગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર
અમદાવાદ

આદ્ય-

મુરખીશ્રીઓ

(સ્વ.) શેઠશ્રી શામજીભાઈ વેંંગજીભાઈ વીરાણી
રાજકોટ.

શેઠશ્રી રામજીભાઈ શામજીભાઈ વીરાણી
રાજકોટ

(સ્વ.) વિનોદકુમાર વીરાણી
રાજકોટ
(દીક્ષા બીધા પહેલા શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતા)

શેઠશ્રી મિશ્રીલાલ લાલચંદ્ર સા. હુણિયા
તથા શેઠશ્રી જ્યેષ્ઠરાજ લાલચંદ્ર સા.

આધમુરખીશ્રીઓ

સ્વ. શ્રીમાન શેઠશ્રી મુકનચંદ્ર સા.
ખાલિયા પાલી મારવાડ

(૨૫) શ્રી રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(રવ.) શેઠશ્રી મિનશલાલ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ

શેઠશ્રી જસિંગભાઈ પોચાલાલભાઈ
અમદાવાદ.

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ.

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

શેઠ સાહેબ શ્રી કીશનચંદ્ર સાહેબ
જેહરી દિલ્હી

શેઠ સાહેબશ્રી તારાચંદ્ર સાહેબ, ગેલડા
મદ્રાસ

૧ વચ્ચે બેઠેલા મોટાભાઈ શ્રીમાન
મૂલચંદ્ર જવાહરલાલજી બરડિયા
૨ બાબુમાં બેઠેલા મીત્રોલાલજી
બરડીયા
૩ ઉભેલા સૌથી નાના પૂનમચંદ
બરડીયા

શ્રી વૃજલાલ દુર્લભજી પારેખ
રાજકોટ

શ્રી. વીતરાગાય નમઃ ॥
 શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્યશ્રી ધામીબાલ-
 વ્રતિચિરચિતયા અનગારધર્મામૃતવર્ષિણાશ્રયયા
 વ્યાશ્રયયા સમલક્ષ્ણં

શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગસૂત્રમ્

પ્રથમો ભાગઃ

॥ અથ મજ્જલાવરણમ્ ॥

(ઉપજાતિભેદ બુદ્ધિચ્છન્દઃ)

શ્રી સિદ્ધગજં સ્થિરસિદ્ધિરાજ્ય'—

પદં ગતં સિદ્ધિગતિં વિશુદ્ધમ્ ।

નિરઠજનં શાશ્વતસૌધમધ્યે,—

ચિરાન્નમાનં સતતં નમામિ ॥ ૧ ॥

જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગસૂત્રકા હિન્દી અનુવાદ

ભવ્ય જીવોં કો જિનકી સચ્ચે મનસે આરાધના કરને સે સિદ્ધિ-
 રૂપ અવિચલ રાજ્યકી પ્રાપ્તિ હ્રુવરૂપ મેં હો જાતી હૈ । તથા જો સ્વયં અ-
 ષ્ટકર્મરૂપ બહિરંગ મલસે સર્વથા વિનિર્મુક્ત હોને કે કારણ વિશુદ્ધ થન
 ચુકે હૈં । ઔર હસીલિયે રાગદ્વેષરૂપ અન્તરંગ મલ જિનકા ચિલકુલ નષ્ટ
 હો ગયા હૈ તથા અન્તરંગ ઔર બહિરંગ મેં વિશુદ્ધ હોને કી વજહ સે હી
 જિન્હોને સિદ્ધિ ગતિ કો પા લિયા હૈ ઔર હસી કારણ જો શાશ્વત ધામ
 મુક્તિરૂપ મહલ મેં ચિરાન્ન રહે હૈં એસે સિદ્ધરૂપ રાજા કો મેં સદા
 નમસ્કાર કરતા હૂં ॥-૧॥

જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગસૂત્રને ગુજરાતી અનુવાદ

જેમની સાચા મનથી આરાધના કરવાથી ભવ્યભવો ને સિદ્ધિરૂપ અવિચલ
 રાજ્યની પ્રાપ્તિ નિશ્ચિતરૂપે થાય છે, અને તેઓ પોતે અષ્ટકર્મરૂપ મલથી બધી રીતે
 વિનિર્મુક્ત થવાને લીધે વિશુદ્ધ બન્યા છે, અને એટલા માટે રાગદ્વેષરૂપ અન્તરંગમલ
 જેઓનો સર્વપ્રકારે નાશ પામ્યો છે, તથા અન્તરંગ (અંદર) અને બહિરંગ (બહાર)માં
 વિશુદ્ધ થવાના કારણથી જ જેઓએ સિદ્ધિગતિ મેળવી છે, અને એટલા માટે જેઓ
 શાશ્વતધામ મુક્તિરૂપ મહેલમાં ગિરાળે છે, અને એવા સિદ્ધરૂપ રાજા (સિદ્ધ ભગવાનને
 ને હું સદા નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧ ॥

(उपजाति भेद कीर्तिछन्दः)

व्यधायि यैर्भग्यजनाय बोधिः

कर्मापनोदाय ददे विशोधिः ।

ध्यात्वा ननास्तीर्यकृतो मया ते,

ज्ञानार्थबोधे प्रदिशन्तु सिद्धिम् ॥ २ ॥

(उपजाति भेद रामाछन्दः)

यो वायुकायादि सुरक्षणार्थ,

धत्ते सद्गुरुं मुखवस्त्रिकां तम् ।

गुरुं प्रणम्य क्रियते सुबोधा-

अनगारधर्मामृतवर्षिणीयम् ॥ ३ ॥

जिन्होंने अपनी दिव्यध्वनिद्वारा भग्य जीवों को संसाररूप समुद्र से पार होने के लिये बोधि सम्यक्त्व धारण करने का उपदेश दिया, एवं अष्ट कर्मोंको नष्ट करने के लिये विशोधिरूप शस्त्र प्रदान किया ऐसे उनचतुर्विंशति तीर्थंकर महाप्रभुओं का मैं अपने अन्तःकरण में ध्यान करता हुआ उन्हें करबद्ध होकर नमन करता हूँ। वे मुझे इस ज्ञाता धर्मकथाज्ञसूत्र की टीका करने में अपूर्व शक्तिरूप सिद्धि प्रदान करें ॥ २ ॥

जो वायुकाय आदि जीवों की समुचित रक्षा करने के लिये मुख पर सदा सद्गुरुमुखवस्त्रिका बांधे रहते हैं, ऐसे उन महापुरुष गुरुदेव को मनवचन काय से नमस्कार करता हुआ मैं यह अनगार धर्मामृत-वर्षिणी नाम की टीका की जिससे जीवों को सम्यग् ज्ञान की प्राप्ति होती है बनाता हूँ ॥ ३ ॥

जेमछे पोतानां दिव्यध्वनि वडे लव्यलवोने ससारइय, समुद्र तारवा भाटे गोधि सम्यक्त्व धारणु करवानो गोधे आप्थे, अने आठकभोने नष्ट करवा भाटे विशोधि इय शस्त्र आप्थुं, जेवा जेवीस तीर्थंकर महाप्रभुजोने स्मरणु करतो हुं जन्ने हाथ जेडीने नमस्कार कइं छु. तेजो भने आ 'ज्ञाताधर्मथाज्ञ सूत्र' नी टीका करवा भाटे अपूर्व शक्तिइय सिद्धि आपे. ॥ २ ॥

जे वायुकाय वगेरे लवोनुं सारी रीते रक्षणु करवा भाटे भों उपर हररोज मुखवस्त्रिका बाधि छे. जेवा ने महापुरुष गुरुदेवने मन, वचन अने कायाथी नमन करतो हुं जेना वडे लवोने सम्यग् ज्ञाननी प्राप्ति थाथ छे. जेवी आ 'अनगार धर्मामृतवर्षिणी' टीका दाथुं छुं. ॥ ३ ॥

અથાત્રાસ્મિન્નગાધપયોનિધિરૂપે જૈનાગમે તરણિરૂપાશ્વત્વારોઽનુયોગાઃ સન્તિ,
તથાહિ (૧) ચરણકરણાનુયોગઃ, (૨) ધર્મકથાનુયોગઃ, (૩) ગણિતાનુયોગઃ (૪)
દ્રવ્યાનુયોગઃ। એકુ ધર્મકથાનુયોગમાશ્રિન્ય પ્રવૃત્તમિદં જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞનામર્ક સૂત્રમ્।

વાક્યાર્થબોધે પદાર્થબોધસ્ય કારણતયા મિતૈઃ પદૈર્ધર્મકથાનુયોગસ્ય પદાર્થ-
કથયાસિ-દુર્ગતૌ પ્રપતન્તં પ્રાણિસંઘાતં ધારયતિ શુભે સ્થાને ચ ધત્તેઽસૌ ધર્મ પ્રવન્ધ

યહ જૈનગમ અગાધ સમુદ્ર જેસા હૈ। હસે પાર કાને કે લિયે
ગણધરાદિ દેવોને નૌકારૂપ ચાર અનુયોગ કહે હૈ। ઉનમેં પહિલા ચરણ
કરણાનુયોગ હૈ, દૂસરા ધર્મકથાનુયોગ હૈ, હૈ, ત્રીસરા ગણિતાનુયોગ હૈ ઔર
ચૌથા દ્રવ્યાનુયોગ હૈ। ઉન મેં સે દૂસરે ધર્મકથાનુયોગ કો ઢેકર ઉમ જ્ઞાતા
ધર્મકથાજ્ઞ સૂત્રકી પ્રરૂપણા હુઈ હૈ।

એસા નિયમ હૈ કિ વાક્ય કે અર્થકો સમજાને કે લિયે ઉસ વાક્યગત
પદો કા અર્થાવબોધ હોના આશ્ચર્યક હૈ। અનઃ “જ્ઞાતા ધર્મકથાનુયોગ”
ઉન પદોં કા સર્વ પ્રયમ કથા અર્થ હૈ યહ વાત પરિમિત પદોં દ્વારા
સ્પષ્ટ કર દેના ચાહતે હૈં દુર્ગતિ-મેં જીવોં કો જાને સે જો રોકતા હૈ ઔર
સુગતિ કી ઔર છુકાતા હૈ ઉનકા નામ ધર્મ હૈ। યહ ધર્મ અહિંસા આદિ
રૂપ હૈ। ઉસ ધર્મ કી જો કથા કી જાતી હૈ-અર્થાત્ પ્રવન્ધરૂપ સે જો ઉસકા
કથન કિયા જાતા હૈ ઉસકા નામ કથા હૈ। ઉસ કથા મેં અહિંસા આદિ-
રૂપ ધર્મ કા પ્રરૂપણ હોતા હૈ, ઔર સાથ મેં યહ સ્પષ્ટ વિવેચન રહતા હૈ કિ
હંસલોક ઔર પરલોક મેં આત્મા અપને દ્વારા કુન શુભાશુભ કર્મોં કા

જૈનગમ અગાધ સમુદ્ર જેવો છે એને પાર પામવા માટે ગણધર વગેરે દેવોએ
નૌકારૂપ ચાર અનુયોગ કહ્યા છે. તેઓમાં પહેલો ચરણ કરણાનુયોગ છે. બીજો ધર્મકથા-
નુયોગ છે. ત્રીજો ગણિતાનુયોગ છે, અને ચોથો દ્રવ્યાનુયોગ છે. તેઓમાંથી બીજા
એટલે કે ધર્મકથાનુયોગને અનુસરીને જ્ઞાતાધર્મકથાંગ સૂત્રની પ્રરૂપણ થઈ છે.

નિયમ આ પ્રમાણે છે કે વાક્યના અર્થને બહુવા માટે તે વાક્યમાં વાપરેલ
પદોનો અર્થાવબોધ થવો જરૂરી છે. એટલા માટે ‘જ્ઞાતાધર્મકથાનુયોગ’ તે પદોનો
સૌથી પહેલાં શો અર્થ છે, એ વાત ‘પરિમિત પદોવડે સ્પષ્ટ કરવા છ’ટ છે
દુર્ગતિમાં ભ’ગેને જવાથી જે રોકે છે અને સુગતિની તરફ વાળે છે, તે ‘ધર્મ’ છે.
આ ધર્મ અહિંસા વગેરે રૂપમાં છે તે ધર્મની કથા કહેવામાં આવે છે-અર્થાત્ પ્રવન્ધ
રૂપે જે તેમનું કથન કરવામાં આવે છે. તે ‘કથા’ છે. તે કથામાં અહિંસા આદિરૂપમાં
ધર્મની પ્રરૂપણ થાય છે, અને સાથે સાથે સ્પષ્ટ રીતે વિવેચન કરવામાં આવે
છેં છલુલોક અને પરલોકમાં આત્મા પોતાની મેળે કરેલાં શુભાશુભ કર્મોનો વિપાક

धर्मोपादेयतागर्भा बुधैर्धर्मकथोच्यते ॥१॥”

विपाक किस किस तरह से भोगता है। उस अशुभ से निवृत्ति और शुभ में प्रवृत्ति कराने रूप जो धर्म का उपदेश है वह धर्मकथा है यही उसका निष्कर्षार्थ है। यही बात “दयादान” आदि उस २ लोक द्वारा प्रकट की गई है। दया, दान और क्षमा आदि ये धर्म के अंग हैं। उन-अंगों को लेकर धर्मकथा चलती है। धर्मकथा में धर्म का ही उपादेय रूप से वर्णन किया जाता है। भगवानने जिस अर्थ का जिस रूपसे कथन किया है, उस अर्थका उसी रूपसे प्रतिपादन करना उसका नाम अनुयोग है (१) ज्ञाताधर्मकथाङ्ग (२) उपासकदशाङ्ग (३) अन्तकृदशाङ्ग (४) अनुत्तरोपपातिकदशाङ्ग (५) विपाकसूत्र ये पाँच अंग ग्यारह अंगों में से धर्मकथा के प्रतिपादक माने गये हैं। उस ज्ञाताधर्मकथाङ्ग में आख्यायिका आदिका वर्णन अधिक रूप में किया गया है। जो मन्द बुद्धिवाले हैं—और—धर्म स्वरूपको जाननेकी इच्छावाले हैं उनके लिये यह सूत्र धर्म के स्वरूप का प्रतिपादन करने वाला होने

કેવી રીતે લોગવે છે. તેમજ અશુભથી નિવૃત્તિ અને શુભમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવા રૂપ
જે ધર્મોપદેશ છે, એ 'ધર્મકથા' છે. એજ તેનો સાર છે. એજ વાત 'હયાદાન' આદિ
સ્લોકકવડે સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. હયા દાન અને ક્ષમા વગેરે ધર્મનાં અંગો છે. આ
અંગોના આધારે ધર્મકથા ચાલે છે. ધર્મકથામાં ધર્મને જ ઉપાદેયરૂપથી વર્ણુન કર-
વામાં આવે છે. ભગવાને જે અર્થને જે રીતે વર્ણુવ્યો છે, તે અર્થતું તેજ પ્રમાણે
પ્રતિપાદન કરવું તે અનુયોગ કહેવાય છે. (૧) જ્ઞાતાધર્મકથા, (૨) ઉપાસકદશાર્જી,
(૩) અન્તર્દશાર્જી, (૪) અનુત્તરોપપાતિકદશાર્જી (૫) વિપાકસ્ત્રને આ પાંચ અંગોને
અગિયાર અંગોમાંથી ધર્મકથાનાં પ્રતિપાદક માનવામાં આવ્યા છે. જ્ઞાતાધર્મકથાંગમાં
આખ્યાયિકા વગેરેનું વર્ણુન વધારેમાં વધારે કરવામાં આવ્યું છે. જે મન્દ બદ્ધિવાળા
દે, અને ધર્મના સ્વરૂપની જ્ઞાસા રાખે છે, તેમના માટે આ સૂત્ર ધર્મસ્વરૂપનું

करोति, अत एव स्वाध्यायाभिरेतत्सूत्रानुगमनेनात्मन अणुगोपकारं. तदनु त-
नुममतीनामागमभावावबोधनिष्ठुराणां सौलभ्यं चोद्दिश्य तदेतत्सूत्रे वृत्त्यापरिष्कृतं
प्रयत्नं । तत्रेदमादिसं सूत्रम्—‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा नामं नयरी होत्था
वण्णओ । तीसे णं चंपाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए
पुण्णभहे नामं चेइए होत्था । वण्णओ० । तत्थ चंपाए नयरीए
कोणिए नामं राया होत्था वण्णओ ॥ सू० १ ॥

टीका—अत्र सप्तम्यर्थे तृतीया प्राकृतत्वात् तस्मिन्काले तस्मिन्समये चम्पा
नाम नगरी असीत् । ननु काल-समययोरत्र को भेदः ? उच्यते—काल इति सामान्य
से महान् उपकारी है । अतः स्वाध्याय आदिद्वारा उस सूत्र का अनुशालन
कर उसके अनुसार चलनेवाले आत्माओं का अपार उपकार होता है
तथा जो अल्पबुद्धि वाले हैं, और उसी से आगम के भाव को समझने
के लिये जो असमर्थ बने हुए हैं उनको भी गति उम सूत्र में हो सकती
है इस सब बातों का खयालकर मैं इस सूत्र पर टीका रच रहा हूँ ।
इस सूत्र का सर्व प्रथम सूत्र यह हैः—‘कालेणं तेणं समएणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—तेणं कालेणं तेणं समएणं—चंपा नामं नयरी होत्था
वण्णओ) उसकाल में और उस समयमें चम्पा नामको नगरीथी ।
काल शब्द से अवसर्पिणीकाल का चौथा आरा यहां ग्रहीत हुआ
है कारण इसी काल में तीर्थंकर आदि महागुरुर्षो का जन्म होता
प्रतिपादन करनार होवाथी अत्यन्त उपकारक छे. ओटला भाटे स्वाध्याय वगेरेथी न
सूत्रतुं अनुशीलन करीने तथा तेने अनुसरिने यादनारा आत्माओंना अहु उपकार
थाय छे. तेभज्ज ओओ अल्पबुद्धिवाणा छे, तेभनी ओटवे के आगमना वावने ज्ञानुवाभा
असमर्थ छे. तेनी पणु गति ते सूत्रभां थळ शके छे आधधी वावने ध्यानभां राणीने
हुं आ सूत्र उपर टीका लणी रह्यो छुं. आ सूत्रतुं सोथी पडेछुं सूत्र आ छिः—
‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ इत्यादि

टीकार्थः—(तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा नामं नयरी होत्था व-
ण्णओ) ते क्षणे अने ते समये चम्पा नामे नगरी छती. क्षण शब्द वडे अव-
सर्पिणी-क्षणने ओथे आरे। अही अहु कर्वाभां आव्ये छे. ऐभके ओज क्षणे
तीर्थंकर वगेरे महापुरुषोने जन्म थाय छे. ‘समय’ शब्द वडे ते क्षणने विसाण

કાલઃ=અવર્માળ્યાશ્વતુર્થારકલક્ષણઃ, સમયસ્તુ યત્ર સા નગરો સા રાજા સુધર્માસ્વામી
 વાસન્ 'વર્ણઓ' વર્ણકઃ=વર્ણનસન્દર્ભોઽન્નાવસરે વક્તવ્યોઽપિ વિસ્તરમયાદિરમ્યતે
 જિજ્ઞાસુમિરૌપપાતિકમૂત્રે વિલોકનીયઃ । તસ્યાઃ સ્વલુ ચમ્પાયા નગર્યાં વહિરુત્તર-
 પૌરસ્ત્યે દિગ્ભાગે પૂર્ણમદ્રં નામ ચૈત્યપ્રાસીત્ । વર્ણકઃ । તત્ર ચમ્પાયાં નગર્યાં કાળિક
 નામ રાજાઽસીત્ । ॥મુ. ૧॥

૧. સમય શબ્દ સે વહ કાર્લાસ લિયા ગયા હૈ કિ જિસ મેં વહ
 ચમ્પાનગરી તથા વહ રાજા એવં સુધર્મા સ્વામી વિદ્યમાન થે ।
 જિમ પ્રકાર વહિયોં મેં સંવત્ ઓર મિતિ ઢાંચી જાતી હૈ ઉસો પ્રકાર
 યહાં મી કાલ ઓર સમય મેં કથનકી અપેક્ષા મિન્નતા જાનની ચાહિયે ।
 સંવત્ કે સ્થાનાપન્ન કાલ ઓર મિતિ કે સ્થાનાપન્ન સમયકો કહા ગયા
 હૈ । મૂત્ર મેં જો "વર્ણઓ" યહ પદ રલા હૈ ઉસકા ભાવ યહ હૈ કિ
 ચમ્પાનગરી કે વિષય મેં અન્ય શાસ્ત્રોં મેં વિશેષ વર્ણન કિયા ગયા હૈ ।
 વહ વર્ણન ઉન શાસ્ત્રોં સે યહાં પર મી જાન લેના ચાહિયે । યહાં ઉમ
 વિષય કી કેવલ સૂચના હી દી ગઈ હૈ વર્ણન જો સૂત્રકાર ને ચમ્પાનગરી
 કા યહાં નહીં કિયા હૈ ઉમકા કારણ વિસ્તાર હો જાને કા મય હૈ ।
 જિજ્ઞાસુ વ્યક્તિ ઔપપાતિક મૂત્ર સે ઉસ વાત કો સમજ સકતે હૈં ।

(તીસેળં ચંપાઈ નયરીઈ વહિયા ઉત્તરપુરતિથમે દિસીમાઈ-પુણ-
 મદે જ્ઞામં ચેઈઈ હોત્યા વર્ણઓ) ઉસ નગરી કે બાહર ઉત્તર પૂર્વ કી ઓર
 અર્થાત્, ઈશાનકોણમે પૂર્ણમદ્ર નામ કા ચૈત્ય થા અર્થાત્, વ્યન્તરાયનન થા ।

લેવામાં આવે છે જેમાં તે ચંપા તથા તે નગરી રાજા અને સુધર્મા સ્વામી હયાત હતાં.
 જે રીતે ચોપડાઓમાં સંવત અને તિથિ લખાય છે, તે જ પ્રમાણે અહીં પણ કાળ
 અને સમયમાં કરનની દૃષ્ટિએ મિન્નતા સમજા લેવી. સંવતના સ્થાને કાળ અને
 તિથિના સ્થાને સમયનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. સૂત્રમાં જે 'વર્ણઓ' પદ
 આવ્યું છે, તેનો અર્થ છે કે ચમ્પાનગરીની બાબતમાં બીજા શાસ્ત્રોમાં વિશેષ
 વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે શાસ્ત્રોમાંથી અહીં પણ તે પ્રમાણેનું વર્ણન સમજાવું
 બોધ્યે અહીં તે બાબતની ફક્ત સૂચના જ આપવામાં આવી છે. સૂત્રકારે જે ચમ્પા
 નગરીનું અહીં વર્ણન કર્યું નથી વિસ્તાર લય જ તેનું કારણ છે. ઔપપાતિક સૂત્રમાંથી
 જિજ્ઞાસુઓ તે વાતને બાણી શકે છે.

(તીસેળં ચંપાઈ નયરીઈ વહિયા ઉત્તરપુરતિથમે દિસીમાઈ પુણ-
 મદે જ્ઞામં ચેઈઈ હોત્યા વર્ણઓ) તે નગરીની બહાર ઉત્તર પૂર્વનીતરફ અર્થાત
 ઈશાનકોણમાં પૂર્ણમદ્ર નામે ચૈત્ય હતું, અર્થાત્ વ્યન્તરાયન હતું. તેનું વર્ણન

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्ज सुहम्मे नामं थेरे जाइसंपन्ने बलरूवविणयणाण दंसण चरित्तलाघवसंपन्ने ओयंसी जसंसी जियकोहे जियमाणे जियमाए जिय इंदिए जियनिदो जियपगिसहे जीवियासमरणभयविप्पमुक्के तवप्पहाणे, गुणप्पहाणे, एवं करणचरण—निग्गहणिच्छय—अज्जव—मद्वव—लाघव—खंति—मुत्ति १० विज्जासंत—दंभ—वेय—नय—नियम—सच्च—सोय—णा—णदंसण२० चारित्त ओराले—घोरे घोरव्वए घोरतवस्सी घोरवंबचेर—वासी उच्छूढ—सरीरे संखित्तविउलतेयलेस्से चोदसपुव्वी चउणाणो—वगए पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्वि चरे माणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणेव चंपानयरीजेणेव पुण्णभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अहापडिरूव ओगगहं ओगिण्हित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥सू० २॥

टीका—‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तेवासी=शिष्यः आर्यसुधर्मा, आर्यः—आरात्=सर्वदेय-उसका वर्णन भी अन्य शास्त्रों में (औपपातिक सूत्रमें) विशेषरूप से किया गया है, वहां से जान लेना चाहिये । (तत्थ चंपाए नयरीए कोणिए नामं राया—होत्था वण्णओ) उस चम्पानगरीका कोणिक इस नामका राजा था । उसका वर्णन भी विशेषरूप से अन्य शास्त्रों में किया गया है । ॥पृ० १॥

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्ज सुहम्मे नामं थेरे) उस काल और उस समय में श्रमण भगवान महावीरके पण्डु ग्रीवा शास्त्रमां (औपपातिक सूत्रमां) विशेषरूपमां करवामां आबुं छे. त्यांथी न्नाण्णु देवुं (तत्थ चंपाए नयरीए कोणिए नामं राया होत्था वण्णओ) केष्ठिके नामे ते यम्पा नगरीना राजा हुतो तेहुं तेहुंन पण्डु विशेषरूपथी ग्रीवा शास्त्रोमां करवामां आबुं छे. ॥ सू० १ ॥

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ’ इत्यादि

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्ज सुहम्मे नामं थेरे) ते काले अने ते समये श्रमण भगवान भट्ट-

ધર્મોઽયા દૂરં યાતઃ=ગતઃ સકલોપાદેયગુણમધિગતઃ સ આર્યઃ, ઉક્તઃ

“પ્રમાદમિથ્યાત્વકષાયદોષા, -દારાદ્ગતઃ સદ્ગુણરાશિમાસઃ ।

બુદ્ધઃ પરેષાં પ્રતિબોધકો ય, -સ્તમાહુરાર્યં વિબુધા ગુણજ્ઞાઃ ॥૧૧॥”

‘મુધર્મા’ ઇતિ નામકઃ સ્થવિરઃ=તપઃસંયમાદિષુ સીદતઃ સાધૂન્ હલ્લોકપરલો કાપાયપ્રદર્શનપૂર્વકં સારણાવારણાભ્યાં સ્થિરીકરોતીતિ સ તથોક્તઃ, સ્થવિરગુણ-સંપન્નહત્યર્થઃ, ઉક્તઃ—

રત્નત્રયે વર્તયતોઽનગારાન્, સ્થિરીકરોત્યત્ર વિષીદતઃ ।

સૂત્રાર્થયુક્તો ગણનાયકઃ, સચ્છત્તિમાન્ સ સ્થવિરો વિભાતિ ॥૧૧॥

શિષ્ય આર્યં મુધર્મા સ્વામી નામકે સ્થાવિર થે । સમસ્ત હેય ધર્મોસે દૂર રહના ઓર સકલ ઉપાદેય ગુણોં સે ખરપૂર હોના ઉસકાં નામ આર્યં હૈ । કહા મી હૈ પ્રમાદ મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાય ચે સવ દોષ હૈ—હેયધર્મ હૈ—ઉનસે રહિત હોના તથા સદ્ગુણ રાશિસે યુક્ત હોના સ્વયંબુદ્ધ હોના પર કાં પ્રતિબોધિત કરના—યે ધર્મ આર્યં કે લક્ષણ હૈ । ચે લક્ષણ મુધર્માસ્વામી મેં થા । હસલિચે ઉન્હેં આર્યં કહા હૈ । તા તથા સંયમ આદિ ગુણોંસે જો સાધુજન શિથિલ હો રહે હોં ઉન્હેં હસલોક તથા પરલોક સંબંધી મય પ્રદર્શનપૂર્વક સારણાવારણાદ્વારા તપ સંયમ મેં સ્થિર કરનેવાલા જો હોતા હૈ ઉસકા નામ સ્થવિર હૈ । આર્ય મુધર્માસ્વામી સ્થવિર કે હન ગુણોં સે સમ્પન્ન થે હસીલિચે સૂત્રકારને ઉન્હેં સ્થવિર નામ સે કહા હૈ । કહા મી હૈ—રત્નત્રય મેં વર્તમાન જો અનગાર ઉસસે ચ્યુત હો રહે હોં ઉસમેં દૃઢકરનેવાલા સૂત્ર ઓર ઉસકે અર્થકા વિશેષબોધ રાખને વાલા ગણકા નેતા તથા વિશિ

વીરના શિષ્ય આર્યં મુધર્મા સ્વામી નામે સ્થવિર હતા. બધા હેય ધર્મોથી દૂર રહેવા અને સંપૂર્ણ ઉપ હેય ગુણોથી યુક્ત થવું તેનું નામ ‘આર્ય’ છે કહ્યું પણ છે કે પ્રમાદ, મિથ્યાત્વ આદિ, અને કષાય આ બધા દોષો છે, હેય—ત્યાગવા ચોગ્ય એનાથી રહિત થવું સદ્ગુણ—રાશિથી યુક્ત થવું સ્વયં બુદ્ધ થવું, ખીનને પ્રતિ-બોધિત કરવા આ ધર્મો આર્યનાં લક્ષણો છે. મુધર્માસ્વામીમાં આ તમામ લક્ષણો હતાં. એથી જ તેઓ આર્ય કહેવામાં આવ્યા છે. તપ અને સંયમ વગેરે ગુણોથી જે સાધુઓ શિથિલ થઈ રહ્યા છે, તેઓ ને ઇહલોક અને પરલોકનો ભય ખતાવીને સારથી—વારણા વડે તપ અને સંયમમાં સ્થિર કરનાર જે હોય છે, તેનું નામ સ્થવિર છે. સ્થવિરના આ બધા ગુણોથી આર્ય મુધર્મા સ્વામી સંપન્ન હતા, એથી જ સૂત્રકારે તેઓને ‘સ્થવિર’ કહ્યા છે. કહ્યું પણ છે કે ત્રયમાં જે અનગાર વિદ્યમાન છે. તેનાથી ચ્યુત થયેલ ને તેમા દૃઢ કરનાર ‘સૂત્ર’ અને તેના અર્થનો વિશેષ બોધ રાખનાર ગણનો નેતા તેમજ જે સવિશેષ શક્તિ સંપન્ન હોય

पुनः स कीदृशः ? इत्याह—‘जाइसंपन्ने’ इति—जातिसम्पन्नः=स विशुद्धमातृवंशयुक्तः।
 ‘कुलसंपन्ने’ कुलसम्पन्नः=पितृवंशविशुद्धः, मातृवंशो जातिः, पितृवंशः कुलम्। इत्थ-
 नयोर्भेदः। बल-रूप-विनय-ज्ञान-दर्शन-चारित्र-लाघवसम्पन्नः तत्र बलं=शरीर-
 संहननविशेषजन्यः पराक्रमः, रूपं=प्रभूतशरीरसौन्दर्यम्, विनयः=अभ्युत्थानादि
 गुरुसेवालक्षणः, ज्ञानं=वस्तुपरिच्छेदलक्षणम्, दर्शनं=जिनवचनाभिरुचिररूपम्, चारित्रं
 =विरक्तिभ्रमणम्, लाघवं=द्रव्यतोऽल्पोपधित्वं, भावतो गौरवत्रयत्यागः, तैः सम्पन्नः

पृथक् शक्ति शाला जो होता है उसे स्थविर शास्त्रकारोंने कहा है। (जाति
 संपन्ने कुल संपन्ने बलरूपविनयणाणदंसणचरित्तलाघवसंपन्ने) इनके मातृपक्ष
 और पितृपक्ष दोनों कुल परम विशुद्ध थे इसलिये इन्हें सूत्रकारने जाति
 संपन्न और कुलसंपन्न प्रकट किया है। माता के वंश को जाति और
 पिता के वंश को कुल कहा जाता है। संहनन विशेष के उदय से इनके
 शरीर में अद्भुत शक्ति का भंडार सा भरा हुआ था इसलिये बलशाली
 थे। प्रभूत सौंदर्य का सरोवर इनमें सदा लहराया करता था इसलिये
 रूपशाली थे। अपने गुरुजनों की सेवाभक्ति उपासना आदि करने में ये
 सर्वदा कटिबद्ध रहा करते थे—इस लिये ये विनयशील थे। जिस वस्तु का
 जैसा स्वरूप होता था उस वस्तु को उसी स्वरूप से ये जानने वाले थे इसलिये
 ये—ज्ञानसंपन्न थे। जिन वचनों में इनकी पूर्ण अभिरुचि थी इसलिये ये
 दर्शन संपन्न थे। हिंसादिक पापों से विरक्तिरूप चारित्र इनमें अपनी पूर्ण
 कलाओं से प्रकाशित होना रहता था इसलिये ये चारित्रसंपन्न थे। अल्प

छे तेने शास्त्रकारोंने ‘स्थविर’ कहा छे। जातिसंपन्ने कुलसंपन्ने बलरूप
 विनयणाणदंसणचरित्तलाघवसंपन्ने) ऐमना मातृपक्ष अने पितृपक्ष अन्ने कुल
 परम विशुद्ध हुता। ऐटला भाटे सूत्रकारे ऐमने जाति संपन्न अने कुलसंपन्न कहा छे।
 मातानो वंश जाति अने पितानो वंश कुल कहेवाय छे। संहनन विशेषना उदयशी
 ऐमना शरीरमां अद्भुत शक्तितो भंडार भरेल हुतो। ऐथी न् भलशाली हुता।
 प्रभूत सौंदर्यना सागर ऐमनामां लहरातो हुतो, ऐथी न् इयवान हुता। पिताना
 गुरुऐानी सेवा, भक्ति, उपासना वगेरे करवामां तेओ सदा तत्पर रहेता हुता, ऐथी न्
 ओ विनयशील हुता। ओ वस्तुछुं ओछुं स्वरूप हुतुं, ते वस्तुने ते न् स्वरूपे न्भुनार
 ओ हुता, ऐथी न् ओ ज्ञान संपन्न हुता। जिनलगवानना वचनोमां ऐमनी संपूर्ण
 पण्णे अभिरुचि हुती, ऐथी न् ओ दर्शन संपन्न हुता। हिंसा वगेरे पापोथी विर-
 क्तिरूप आरिन्थ ऐमनामां पितानी संपूर्ण कलाऐथी प्रकाशमान रहेतुं हुतुं, ऐथी न्
 ओ आरिन्थ संपन्न हुता। स्वल्प उपधि राखतुं, आ द्रव्यनी दृष्टिओ लाघव छे,

=संयुक्तः । 'ओयंसी' ओजस्वी=ओजः=तपः प्रभृतिप्रभ-वसमुत्थं तद्वान् । 'तेयंसी' तेजस्वी=तेजः=अन्तर्बहिर्देदीप्यमानत्वं, तेजोलेख्यादि वा तद्वान् । वचंसी' वर्चस्वी-वर्चः=लब्धिजन्यप्रभावः तदस्यास्तीतिवर्चस्वी । 'वयंसी' इति पक्षे वचस्वीतिच्छाया, तत्र वचो वचनम्=आदेयवचनं सकलप्राणिगणहितावहं निरवद्य च, तदस्यास्तीति वचस्वी । 'जसंसी' यशस्वी-यशः=तपःसंयमाराधनख्यातिस्तद्वान् । 'जियक्रोहे' 'जितक्रोधः' उदयप्राप्तक्रोधविफलीकारकः । "जियमाए" जितमायः

उपाधि रखना यह द्रव्य की अपेक्षा लाघव है तथा गौरवत्रय का त्याग करना यह भाव की अपेक्षा लाघव है । ये दोनों प्रकार का लाघव इनमें वर्तमान था इसलिये ये लाघवसंपन्न थे । (ओयंसी तेयंसी वचंसी जसंसी जियक्रोहे जियमाणे जियमाए जियक्रोहे जियइंदिए जियनिहे जियपरिसहे) तपस्या आदिके प्रभाव से इनके शरीर पर एक विशेष प्रकार का तेज था इसलिये ये ओजस्वी थे । भीतर में तथा बाहिर में इनमें एक तरह की चमक थी इसलिये ये तेजस्वी थे । अथवा ये तेजोलेख्या से विराजित थे इसलिये भी ये तेजस्वी थे । लब्धिजन्य प्रभाव से ये युक्त थे इसलिये वर्चस्वी थे । "वयंसी" इस प्रकार के पाठ में सकल प्राणियोंका जिनसे हित क्रोसके ऐसे निरवद्य वचन ये बोलते थे इसलिये आदेयवचनवाले होने से ये वर्चस्वी थे । तप और संयम की आराधना में एकाग्रचित्त होने के कारण इनका यश चारों ओर फैल रहा था-इसलिये ये यशस्वी थे । क्रोधकपाय के उदय को इन्होंने सर्वथा विफल बना दिया था इसलिये ये जितक्रोध थे । उदय प्राप्त कष्टकार्य के विजेता होने के कारण ये जित-

अने गौरव-ग्रथने लुण्ठुं, आ लावनी दृष्टिसे लाघव छे. आ अन्ने नतनी लघुता अमनामां विद्यमान् होती, अटला भाटे अे लाघव संपन्न होता. (ओयंसी तेयंसी वचंसी जसंसी जियक्रोहे जियमाणे जियलोहे जियमाए जियइंदिए जियनिहे जिय परिसहे) तप वगेरेना प्रभावथी अमना शरीर उपर अेक विशेष नतना प्रभाव होतो, अथी न अे ओजस्वी होता. अंदर अने गहोर अमनामां अेक नतनी चमक होती. अथी न अे तेजस्वी होता. अथवा तेजो तेजोलेख्याथी युक्त होता, अटला भाटे पण अे तेजस्वी होता. लब्धिजन्य प्रभावथी अे युक्त होता, अटले न अे वर्चस्वी होता. "वयंसी" आ पाठमां अे समस्त प्राणियोस्तुं नेनाथी हित संलवे अेवां निरवद्य वचन अे गोलता होता. अटला भाटे आदेय वचनवाणा होवाथी अे वर्चस्वी होता. तप अने संयमने आराधनामां तस्तीन होवाने लीधे अेमनी क्षीति अेमेर प्रसरी रही होती, अटला भाटे न अे यशस्वी होता. क्रोध कषायना उदयने अेमण्णे संपूर्ण रीते निष्फल भनाव्यो होतो. अथी न अे एतक्रोध होता. उदयवेला कष्ट

= उदयप्रातःकपटकर्मविजेता । 'जियमाणे' जितमानः-दरीकृतांङ्क रः । 'जियलोहे' जितलोभः=जिताभिलाषः । 'जियइदिण' जितेन्द्रियः=जितानि =स्व विषयप्रवृत्तिनिषेधेन वशीकृतानि इन्द्रियाणि येन सः, यद्वा जितानि=स्वरूपोपयोगीकृतानि पौद्गलिकवर्णादिष्वगमनाद् इन्द्रियाणि येन स तथोक्तः । 'जितनिद्रः'-जिता=वशीकृता निद्रा येन स तथोक्तः--अल्पनिद्रावान असौ रात्रौ सूत्रमर्थ परिचिन्तयन् निद्रया न बाध्यते इति भावः । 'जियपरिसहे' जि १५रीषहाः=क्षुधादिपरिहृतिजेता । 'जीवियासमरणभयविप्पमुक्ते' जीविताशामरणभयविप्रमुक्ताः-जीविताशा=जीवनस्याभिलाषः 'चिरमहं जीवेयम्' इत्येतद्रूपा, इयं जीविताशा प्राणिनां गुरुतरा निसर्गतो भवति, तथा मरणस्य भय मरणभयम्, एतदपि माय ये । अपने अपने विषय में इन्द्रियों की प्रवृत्ति पर इन्होंने रोक लगा दी थी इसलिये ये जितेन्द्रिय थे । अथवा पौद्गलिक रूपादि में इन्द्रियों की प्रवृत्ति का निषेध करने से और उन्हें अपने अपने स्वरूप में ही उपयोगी बनाने से भी ये जितेन्द्रिय थे । इनका समय निद्रा में अधिक व्यतीत न हो कर केवल थोड़ासा व्यतीत होताथा इसलिये अथवा ये अल्प निद्रा लेते थे कारण रात्रि में भी मूत्र और उसके अर्थ का गहन चिन्तन कि ॥ करते थे अतः इन्हें निद्रा बाधिन नहीं करनी थी इसलिये जो ये जितेन्द्रिय थे । क्षुधा आदि परीपहों पर इन्होंने विजय कर रक्खा था-उन्हें इन्होंने जीत लिया था-इसलिये ये जित परीषह थे । (जीवियासमरणभयविप्पमुक्ते तत्त्वपहाणे गुणपहाणे) जीवन की आशा से और मरण के भय से ये रहित थे । प्राणियों में "मैं" बहुत दिन तक जीऊँ" इस प्रकारकी जीवन की आशा गुरुतर हुआ करती है तथा मरण का भय भी होना है ।

अर्थोना विजेता होवाथी ओ जितमाय हता. धन्द्रियोनी पोतपोतानी प्रवृत्ति उपर ओभणु अंकुश राण्यो हुतो, ओथी ७ ओ ओतेन्द्रिय हुता. अथवा पौद्गलिक रूप वगेरेमां धन्द्रियोनी प्रवृत्तिने निषेध करवाथी अने तेओने पोतपोताना स्वप्नमां ७ उपयोगी भनाववाथी ओ जितेन्द्रिय हुता. ओमनो वपत निद्रामां वधाये पडतो पसार नहोतो थतो इकेत गूअ पसार थतो हुतो, ओटला माटे ७ ओ अल्पनिद्रा वाणा हुता. कारणु के रात्रिमां पणु ओ मूत्र अने तेना अर्थ उपर गहन चिन्तन करता रहेता हुता. ओटले ओमने निद्रा बाधित करती न हुती, ओटला माटे पणु ओ जितेन्द्रिय हुता. लृण- वगेरे परीषहो उपर ओभणु काणू भेणवेले हुतो, तेमने ओभणु ओती दीधाहुतां; ओटले ओ जित परीषह हुता. (जीवियामरणभयविप्पमुक्ते तत्त्वपहाणे गुणपहाणे) जीवन की आशाथी अने मृत्युना लयथी ओ रहित हुता. प्राणिओमा "हुं चिरं जियी थाडुँ" आ नतनी जिववानी आशा तीन रूपमां थती रहे छे. तेमन भरणुना लय

મયષૂચ્ચતરમ્. એતદુભયવિમમુક્તઃ=જીવીતાશામરણમયરહિતાઃ । ‘તવપ્પહાણે’ તપઃપ્રધાનઃ=તપસ્ય પ્રધાનં કર્મ યસ્ય સતથા, શેષમુનિજનાપેક્ષયા શ્રેષ્ઠતપઃશાલી । ‘ગુણપ્પહાણે’ ગુણપ્રધાનઃ=ગુણા =સંયમગુણાસ્તૈઃપ્રધાનઃ । એતેન વિશેષણદ્વયેનાય-મર્થોડિઘ્યજ્યતે તપસા પૂર્વસંશ્રિતવર્મણો નિર્જરણં, સંયમેન ચ નૂતનકર્મવન્ધનિરોધો મવત્યતપ્સૃતૌ મોક્ષાભિલાષીર્ણા મોક્ષસાધનેડતીવોપાદેયૌ કથિતૌ । એવં કરણ-ચરણ-નિગ્રહ-નિશ્ચયા-ડડર્જવ-માર્દવ-લાઘવ-શાન્તિ-મુક્તિ-મુક્તિ-વિદ્યા-મન્ત્ર-બ્રહ્મ-વેદ-નય-નિયમ-સત્ય-શૌચ-જ્ઞાન ચારિત્રપ્રધાનઃ ।

અત્રસૂત્રે ‘એવં’ શબ્દેન કરણચરણાદૌ સર્વત્ર ‘પ્રધાન’ શબ્દઃ સંયોજનીયઃ, તથાહિ-કરણપ્રધાનઃ-કરણં=પિણ્ડવિશુદ્ધિચાતુત્તરગુણરૂપં, તત્પ્રધાનઃ

પરન્તુ યે ઇસ પ્રકાર કી આશા ઓર મય સે સર્વથા રહિત થે । અન્યમુનિ-જનોંકી અપેક્ષા યે તપશ્ચરણ કરને મેં વિશેષશૂર થે ઇસલિયે યે તપપ્રધાન યે સંયમગુણોં સે યે પ્રધાન માને જાતે થે । ઇસલિયે-સંયમપ્રધાન થે । ઇન દોનોં વિશેષણો સે સૂત્રકાર કા યહ પ્રકટ કરને કા આશય હૈ કિ સંચિત કર્મોંકી નિર્જરા તપ સે હોતી હૈ ઓર નૂતન કર્મોં કે વંધ કા અભાવ સંયમ સે હોતા હૈ ઇસલિયે જો મોક્ષાભિલાષી જન હેં ઉન્હે યે દોનોં હી બાતે ઉપાદેય હેં ।-કોણ ઇન સે હી મુક્તિ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ । (એવં કરણચરણ નિગ્રહ-ગિચ્છય અજ્ઞવ-મદ્વ-લાઘવ-શ્વંતિ મુક્તિ-મુક્તિ ૧૦, વિજ્ઞામંત, વંમવેય-નય-નિયમ-સત્ય સોય ણાણદંસણ ૨૦ ચારિત્ર ઓરાલે) યહાં જો “એવં” શબ્દ કા પ્રયોગ આયા હૈ ઉસસે યહ જાના જાતા હૈ કિ-પૂર્વોક્તપ્રધાન શબ્દ કા પ્રયોગ ઇન કરણ-ચરણ આદિ પદોં મેં લગાલેના ચાહિયે । પિણ્ડવિશુદ્ધિ આદિ ઉત્તર ગુણ રૂપ જો કરણ

પણુ હોય તે પણ એ આ બાતનાં આશા અને ભયથી સંપૂર્ણ રીતે રહિત હતા. બીજા મુનિઓ કરતાં એ તપશ્ચરણ કરવામાં વિશેષ શૂર હતા. એટલા માટે એ તપ-પ્રધાન હતા. સંયમગુણોથી એઓ પ્રધાન માનવામાં આવતા હતા. એથી જ એઓ સંયમ પ્રધાન હતા. આ બંને વિશેષણોથી સૂત્રકારનો એ આશય છે કે તપથી જ સંશ્રિત કર્મોની નિર્જરા થાય છે. અને નવીન કર્મોના બંધનો અભાવ સંયમથી જ થાય છે. એટલા માટે જ તેઓ મોક્ષાભિલાષી છે તેમના માટે આ બંને વાતો ઉપાદેય છે. કારણ કે એમનાથી જ મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. (એવં કરણચરણનિગ્રહગિચ્છય અજ્ઞવ-મદ્વ-લાઘવ-શ્વંતિ મુક્તિ મુનિ ૧૦, વિજ્ઞામંત, વંમવેયનયનિયમ, સત્યસોયણાણદંસણ, ૨૦, ચરિત્રઓરાલે) અહીં જે “એવં” શબ્દનો પ્રયોગ આવેલ છે. તેનાથી એ જણાય છે, કે પૂર્વોક્ત પ્રધાન શબ્દનો પ્રયોગ આ કરણ ચરણ વગેરે પદોમાં લગાડ્યો નોંધવો. પિણ્ડવિશુદ્ધિ વગેરે ઉત્તર ગુણ રૂપ જે કરણ સિતેરી

करणसप्ततियुक्त इत्यर्थः । चरणप्रधानः, चरण=महाव्रतादि मूलगुणरूपं,
तत्प्रधानः, चरणसप्ततियुक्त इत्यर्थः । निग्रहः=इन्द्रिय नो इन्द्रियनिरोधकरणेन स्वा-
न्मनोऽपूर्ववीर्यपरिस्फोटनं, तत्प्रधानः । निश्चयप्रधानः-निश्चयः=जीवाजीवादि-
तत्त्वानां निर्णयः-ग्रहीताभिग्रहापूर्त्तौ दाढर्चवा, तत्प्रधानः । आर्जवप्रधानः-

ऋजोर्भावं आर्जवं=मायाराहित्यं, तत्प्रधानः स्फटिकवर्जिमल-
 हृदय इत्यर्थः । मार्दवप्रधानः-मृदोर्भावं मार्दवं=निरहङ्कारता, तत्प्रधानः जात्या-
 दृष्टविधमद्वरहित-इत्यर्थः । लाघवप्रधानः=लाघोर्भावं लाघवं=द्रव्यतः श्वल्लोपोपहित्वं

ससनि शास्त्रो में प्रकट की गई है वह इनमें प्रधान थी—अर्थात् करण ससनि से ये युक्त थे अतः ये करण प्रधान थे महा व्रतादिरूप जो चरणससनि है वह भी इनमें प्रधान थी अतः चरण प्रधान थे। इन्द्रिय और नो इन्द्रिय रूप जो मन है उनका इन्होंने निरोधकर दिया था इससे बाह्य विषयों में इनकी प्रवृत्ति न हो सकने के कारण इनकी आत्मा में अपूर्व वीर्योद्भास प्रकट हो चुका था इस से ये प्रधानरूप से विराजित हो रहे थे अतः निग्रहप्रधान थे। जीवादि तन्त्रों का निर्णय करना—अथवा जो अभिग्रह लेलिया है उसका दृढता के साथ पालन करना—यह निश्चय शब्दका वाच्यर्थ है। यह निश्चय भी इनमें प्रधान रूप से रहता था अतः ये निश्चय प्रधान थे। मायाचारी से रहित होना इसका नाम आर्जव है। ये इस गुण से युक्त थे। अर्थात् जिस प्रकार स्फटिक निर्मल होता है उसी प्रकार इनका हृदय भी निर्मल था। अतः आर्जव प्रधान थे। जाति आदिका जो अहंकार भाव होता है वह मद कहलाता है—ये इस तरह के मद विनिर्मुक्ति थे—इसलिये मार्दव भाव-

શાસ્ત્રોમાં પ્રકટ કરેલ છે. તેના એ ધરનાર હતા અર્થાત્ તે એમનામાં પ્રધાન હતા. અર્થાત્ કરણ સિત્તેરીથી યુક્ત હતા. તેથી તેઓ કરણપ્રધાન હતા મહાવ્રતાદિરૂપ જે ચરણ સમતિ છે તે પણ તેઓ ચોમુખ્યરૂપે હતી માટે ચરણ પ્રધાન હતાં. એ બન્ને ગુણથી યુક્ત હતા. ધ્વનિદ્ર્ય અને નો ધ્વનિદ્ર્યરૂપ જે મન છે, તેના એમણે નિરોધ કર્યો હતો. અંથી બાહ્ય-વિષયોમાં એમની પ્રવૃત્તિ નહિ થવાને લીધે એમના આત્મામાં અપૂર્વ વિયોગદાસ પ્રકટ થયો હતો. એથી એ પ્રધાનરૂપથી શોભિત થતા હતા, એટલા માટે એ નિઝહ પ્રધાન હતા. જીવ વગેરે તત્વોનો નિર્ણય કરવો અથવા જે અસિઝહ લીધો છે, તેનું નિશ્ચિતપણે પાલન કરવું, આ નિશ્ચય શબ્દનો વાચ્યાર્થ છે, આ નિશ્ચય પણ એમનામાં મુખ્ય રૂપે રહેતો હતો તેથી એ નિશ્ચયપ્રધાન હતા. માયાચારીથી રહિત થવું તેનું નામ અર્જવ છે. આ ગુણથી યુક્ત હતા. અર્થાત્ જેમ સ્ફટિકે સ્વચ્છ હોય છે, તેમજ એમનું હૈયું નિર્મળ હતું. એટલા માટે એ આર્જવપ્રધાન હતા. ભતિ વગેરેનો જે અહંકાર ભાવ હોય છે, તેને મદ કહેવામાં આવે છે, એ આ પ્રકારના મદથી રહિત હતા, એટલે કે ભતિમદ કુળમદ વગેરેથી એ રહિત હતા. એથી જ માર્દવ પ્રધાન હતા. દ્રવ્ય

માનવો ગૌરવત્રયવર્ણન, તત્પ્રધાનઃ જ્ઞાન્તિપ્રધાનઃ-જ્ઞાન્તિઃ=પરુપભાવણાદિસહનમ્, ઉદયાવલિકાપ્રવિષ્ટક્રોધનિરોધ इत्यर्थः, તત્પ્રધાનઃ । ગુપ્તિપ્રધાનઃ । ગોપનં ગુપ્તિઃ=અકુશલમનોવાક્યાનાં નિવર્તનં, તત્પ્રધાનઃ । મુક્તિપ્રધાનઃ-મુક્તિઃ-નિર્લોભતા વાહ્યાભ્યંતરવસ્તુમમત્વપરિત્યાગ इत्यर्थः, તત્પ્રધાનઃ । વિદ્યાપ્રધાનઃ-વિદ્યાઃ=દેવી-સમાધિષ્ઠિતાઃ સમાધના વર્ણાનુપૂર્વ્યઃ=ગૌરી ગાંધારી રોહિણી-પ્રજ્ઞાપ્ત્યાદિલક્ષણા-સ્તત્પ્રધાનઃ, તપઃ સંયમપ્રભાવવશીકૃતગૌર્યાદિવિદ્ય इत्यर्थः । મન્ત્રપ્રધાનઃ-મન્ત્રા-દેવાધિષ્ઠિતા જપમાત્ર-સિદ્ધા વર્ણપદ્મતયસ્તત્પ્રધાનઃ । બ્રહ્મપ્રધાનઃ-બ્રહ્મ=બ્રહ્મવર્ચ્સ્, આત્મજ્ઞાન વા તત્પ્રધાનઃ । વેદપ્રધાનઃ-વેદ,=વેદ્યતે=જ્ઞાયતે જીવા=જીવાદિસ્વરૂપને-

પ્રધાન થે । લાઘવ દ્રવ્ય ઓર ભાવ કી અપેક્ષા દો પ્રકાર કાં કહા ગયા હૈ । અલ્પ ઉપધિ રલ્લના ચહ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા લાઘવ હૈ-તથા ગૌરવત્રય કા ત્યાગ કરના ચહ ભાવ કી અપેક્ષા લાઘવ હૈ, વહ લાઘવ ગુણ મી-इन में प्रधान रूप से था । જો કોઈ इन से कठोर वचन कहना था, वह सब ये सहन कर लेते थे इसलिये ये ज्ञान्ति प्रधान थे । अर्थात् उदयावलि में प्रविष्ट हुए उस क्रोध का ये निरोध कर देते थे ये गुप्ति प्रधान भी थे । कारण अकुशल मन वचन और काय की निवृत्ति इनमें थी । बाह्य और आभ्यंतर रूप में किसी भी वस्तु के प्राप्ति में ममत्व परिणाम नहीं था-अर्थात् निर्लोभवृत्ति थी-इसलिये ये मुक्ति प्रधान भी थे । देवी समाधिष्ठित गौरी, गांधारी, रोहिणी, प्रज्ञप्ति आदि विद्याएँ कहलानी हैं, तप के प्रभाव से ये विद्याएँ स्वयं इनके वशीभूत बन गई थी इसलिये ये विद्या-प्रधान भी थे । देवाधिष्ठित जो हो वे मंत्र कहे गये हैं । ये मंत्र भी सुधर्मा स्वामी को सिद्ध थे-अतः-इन्हें मंत्र प्रधान भी माना गया है । ब्रह्म शब्द

અને ભાવની દૃષ્ટિએ લાઘવ એ બાતલું બતાવવામાં આવ્યું છે. અલ્પ ઉપધિ રાખવી આ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ લાઘવ છે, તથા ગૌરવત્રય (ઋદ્ધિ, રસ અને શાંતગૌરવ)નો ત્યાગ કરવો આ ભાવની અપેક્ષાએ લાઘવશુષ્ણુ પણ એમનામાં મુખ્ય રૂપે હતો. ગમે તે એમને કઠોર વચન કહેતું, તે ગધું એ સહન કરતા હતા. એથી જ એ જ્ઞાન્તિ પ્રધાન હતા. અર્થાત્ ઉદયાવલિમાં પ્રવિષ્ટ થયેલ ક્રોધનો એ નિરોધ કરતા હતા, એ ગુપ્તિપ્રધાન પણ હતા. કેમ કે અકુશલ મન વચન અને કાયની નિવૃત્તિ એમનામાં હતી. બાહ્ય અને આભ્યંતર રૂપમાં ગમે તે પદાર્થ માટે એમનામાં મમત્વ પરિણામ નહોતું. અર્થાત્ એમની નિર્લોભવૃત્તિ હતી, એટલા માટે એ મુક્તિપ્રધાન પણ હતા. દેવી સમાધિષ્ઠિત ગૌરી ગાંધારી, રોહિણી, પ્રજ્ઞાપ્તિ વગેરે વિદ્યાઓ કહેવાય છે. તપના પ્રભાવે એ વિદ્યાઓ પોતે એમને વશ થયેલ હતી, એટલા માટે એ ‘વિદ્યાપ્રધાન’ પણ હતા. જે દેવાધિષ્ઠિત હોય છે, તે મંત્ર કહેવાય છે. એ મંત્રો પણ સુધર્મા સ્વામીને, સિદ્ધ હતા. એટલે એમને ‘મંત્રપ્રધાન’

નેતિ સ તથોક્ત આગમઃ, સ્વસમય-પરસમય-જ્ઞાન વા, તત્પ્રધાનઃ । નયપ્રધાનઃ-
નયાઃ=નયન્તિ=બોધં પ્રાપ્યન્તિ અનેક ધર્માત્મકવસ્તુનુ એકાંશમિતિ તે તથોક્તાઃ-
અનેકધર્માત્મકવસ્ત્વેકાંશપરિચ્છેતારઃ, તે નૈગમાદયઃસપ્ત, તત્પ્રધાનઃ । નિયમ-
પ્રધાનઃ-નિયમાઃ=દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવેન ત્રિવિધાભિગ્રહગ્રહણં, તત્પ્રધાનઃ । સત્ય-
પ્રધાનઃ-સત્ય=જીવાજીવાદિપદાર્થાનાં યથાવચ્ચિતસ્વરૂપ=કથનં, તત્પ્રધાનઃ । ગૌચ-
પ્રધાનઃ-શુચેર્માર્ગઃ શૌચમ્=અન્તકરણશુદ્ધિરૂપં, તત્પ્રધાનઃ । જ્ઞાનપ્રધાનઃ-જ્ઞાન=
જિનોક્તતત્ત્વેષુ યથાર્થબોધરૂપં, તત્પ્રધાનઃ । દર્શનપ્રધાનઃ-દર્શન=જિનોક્તં તત્ત્વા
કા અર્થ હૈ બ્રહ્મચર્ય અથવા આત્મજ્ઞાન । इनमें ये दोनों वार्ते थी इसलिये
ये ब्रह्म प्रधान भी थे । इन्हें स्वसमय और पर समय का पूर्णज्ञान था-
इस अपेक्षा ये वेद 'प्रधान भी थे । नैगम संग्रह आदि सात नय शास्त्र-
कारोंने कहे हुए हैं । नयका तात्पर्य उस ज्ञान से है जो अनंतधैर्यात्मक
वस्तु के एक धर्म को ग्रहण करता है । ये इस नयात्मकज्ञान से विराजित
थे-इसलिये नय प्रधान भी थे । द्रव्यक्षेत्र काल और भावकी अपेक्षा ये
अनेक प्रकार के नियमों का ग्रहण करते थे । और उनका निर्वाह भी करते
थे इसलिये ये नियम प्रधान भी थे । जीव अजीव आदि पदार्थों के स्वरूप का
ये यथार्थ प्रतिपादन करने वाले थे इसलिये ये सत्यप्रधान भी थे । अन्तः-
करण की शुद्धि का नाम शौच है-यह शुद्धि इनमें थी-इसलिये ये शौच
प्रधान भी थे । जिनेन्द्र द्वारा प्रतिपादित तत्त्वों का संशय आदि से रक्षित जो
यथार्थ बोध होता है उसका नाम ज्ञान है । यह ज्ञान इनमें था इसलिये

પણુ માનવામાં આવ્યા છે. બ્રહ્મશબ્દ તુંતાત્પર્ય બ્રહ્મચર્ય અથવા આત્મજ્ઞાન છે. એમનામાં
એ અન્ને વિશેષતાઓ હતી, એટલા માટે એ બ્રહ્મપ્રધાન પણુ હતા. એમને સ્વસમય
(સ્વશાસ્ત્ર) અને પરસમય (અન્યશાસ્ત્ર)નું સંપૂર્ણપણે જ્ઞાન હતું, એ અપેક્ષાએ એ
વેદપ્રધાન પણુ હતા. નૈગમ સંગ્રહ વગેરે સાત નય શાસ્ત્રક્રેશએ કહેલા છે. નયનો અર્થ
તે જ્ઞાનથી છે, જે અનંત ધૈર્યાત્મક વસ્તુના એક ધર્મને ગ્રહણ કરે છે. એ આ નયા-
ત્મક જ્ઞાનથી શોભિત હતા, એટલા માટે નયપ્રધાન પણુ હતા. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને
ભાવની અપેક્ષા એ અનેકવિધ નિયમોનું ગ્રહણ કરતા હતા, અને તેમનો નિર્વાહ પણુ કરતા હતા.
એટલા માટે એ નિયમપ્રધાન પણુ હતા. જીવ અજીવ વગેરે પદાર્થોના સ્વરૂપનું એ
યથાર્થ પ્રતિપાદન કરનાર હતા, એટલા માટે એ સત્ય પ્રધાન પણુ હતા. અન્તઃકરણની
શુદ્ધિનું નામ શૌચ છે, આ શુદ્ધિ એમનામાં હતી, એટલા માટે એ શૌચપ્રધાન પણુ
હતા. જિનેન્દ્ર વડે પ્રતિપાદિત તત્ત્વોનો સંશય વગેરેથી રક્ષિત જે યથાર્થ બોધ થાય
છે, તેમનું નામ જ્ઞાન છે. આ જ્ઞાન એમનામાં હતું, એટલે તેઓ જ્ઞાનપ્રધાન પણુ

મિરુચિલક્ષણં, તત્પ્રધાનઃ—ચારિત્રં=સર્વસાવધયોગપરિહારપૂર્વકં નિરવધાનુષ્ઠાનમ્ ।

અત્રાઽઽર્જવાદીનાં કરણાન્તર્ગતત્ત્વેઽપિ તેષાં પ્રાધાન્યવ્યાપનાર્થે પુનઃકથમ્ ।
અત્ર કથિત્ શક્તે—યત્ જિતક્રોધત્વાદિભ્ય આર્જવપ્રધાનત્વાદીનાં કો ભેદઃ ? અત્રો-
ચ્યતે—જિતક્રોધાદિર્ભિર્વિશેષૈરુદયાવલીપ્રવિષ્ટસ્ય ક્રોધાદેર્વિફલીકરણં મુક્તં ભવતિ
આર્જવપ્રધાનાદિમિરુદયનિરોધ ઉચ્યતે । અથવા યતેવ જિતક્રોધાદિરત એવ
આર્જવાદિપ્રધાનઃ, एवं कार्यकारणभावाद्विशेषः । एवं ‘ज्ञानसंपन्नः’ इत्यादौ ज्ञाना-
ज्ञानादियुक्तत्वमात्रं बोध्यते, ‘ज्ञानप्रधानः’ इत्यादौ तु ज्ञानादिमत्सु प्राधान्य
मिति, एवमन्यत्राप्यपौनरुक्त्यं बोध्यम् । ‘ओगले’ उदारः=जितक्रोधादिविशेषण-

ये ज्ञान प्रधान भी थे । दर्शन प्रधान भी थे । सर्वसावधयोगों का परित्याग कर
देने वाले होने से तथा निरवध अनुष्ठान करने वाले होने से चारित्र प्रधान भी थे

यह इन आर्जव आदि भावों का करण चरण सत्तरी में अन्तर्भाव
होने पर भी जो अलग कथन किया है वह इनकी प्रधानता स्थापित
करने के अभिप्राय से ही किया है ।

શંકા—સૂત્ર મેં પહિલે ‘જિયકોહે જિયમાણ’ આદિપદ સૂત્રકારને લિખે
હૈ ઝૌર ફિર આર્જવ માર્દવ આદિ પદ લિખે હૈં સો જો ડનકા ભાવ
હોતા હૈ વહી ડનકા હોતા હૈ સો ઇસ તરહ ડનમેં જબ કોઈ અર્થ ભેદ
નહીં હૈ તો ફિર પુનરુક્તિ કરને કા કયા કારણ હૈ ।

ઉત્તર—જિતક્રોધાદિક પદોં દ્વારા યહ સમજના ચાહિયે કિ વે સુધર્મ
સ્વામી મહારાજ ઉદયાવલી મેં પ્રવિષ્ટ હુણ ક્રોધ કો વિફલ કર દેતે થે—
કારણ ક્રોધ કા તાત્પર્ય યહીં હૈ—કિ ઉદય મેં આયે હુણ ક્રોધ કા વિફલ
બનાના । તબ આર્જવ આદિ શબ્દોં સે યહ વાત નહીં કહી જાતી હૈ—
ઇનસે તો યહ વાત મુચિત હોતી હૈ કિ વે ક્રોધ કે ઉદય કા ભી નિરોધ કર

હતા. દર્શનપ્રધાન પણ હતા. સર્વ સાવધયોગોના પરિત્યાગ કરનાર હોવાથી તેમજ
નિરવધ અનુષ્ઠાન કરનાર હોવાથી એ ચારિત્ર્યપ્રધાન પણ હતા.

અહિં આર્જવ વગેરે ભાવોના કરણચરણ સત્તરીમાં અન્તર્ભાવ હોવાછતાં જે બુદ્ધ
કથન કર્યું છે, તે એમની પ્રધાનતા સ્થાપવાના પ્રયોજનથી જ કરવામાં આવ્યું છે.

શંકા—સૂત્રમાં પહેલાં ‘જિયકોહે જિયમાણ’ વગેરે પદ સૂત્રકારે લખ્યાં છે.
અને પછી આર્જવ માર્દવ વગેરે પદ લખ્યાં છે, પણ જે અર્થ તેમનો થાય છે તે
જ એમનો પણ થાય છે. હવે આ પ્રમાણે એમનામાં બ્યારે કોઈપણ બાતનો અર્થમાં
તફાવત નથી તો ફરી પુનરુક્તિ કરવાનો અભિપ્રાય શું છે ?

ઉત્તર—જિતક્રોધ વગેરે પદો વડે એ સમજવું બોધ્યું કે તે સુધર્મસ્વામી
મહારાજ ઉદયાવલીમાં પ્રવિષ્ટ થયેલ ક્રોધને નિષ્ફળ કરતા હતા. કારણ કે જિતક્રોધનો
અર્થ એજ છે કે ઉદયમાં આવેલ ક્રોધ ને અશ્ફળ બનાવવો. ત્યારે આર્જવ વગેરે
શબ્દો વડે આ વાત કહેવામાં નથી આવતી. એમનાથી તો એ વાત સૂચિત થાય
છે કે તેઓ ક્રોધ વગેરેના ઉદયનો પણ નિરોધ કરતા હતા. ક્રોધ વગેરે કષાયોના

ચરિત્ત્વાત્સર્વથા શ્રેષ્ઠઃ । ધોરે' ધોરઃ=દુષ્કરતપશ્ચરણશીલત્વાત્ । 'ધોરચ્ચ' ધોરત્રતઃ=ધોરાણિ=કઠિનાનિ અલ્પસત્ત્વૈર્દુરનુઠેયાનિ વ્રતાનિ=સર્વપ્રાણાતિપાતાદિ વિરતિલક્ષણાનિ મહાવ્રતાનિ યસ્ય સ તથોક્તઃ । 'ધોરતવસ્સી' ધોરતપસ્વી=દુષ્કર તપશ્ચરણશીલઃ, પારણાદૌ નાનાવિધાભિગ્રહધારકત્વાત્ । 'ધોરવંમચેરવાસી' ધોર બ્રહ્મચર્યવાસી-બ્રહ્મ=કામપરિવેષણત્યાગસ્તત્ર ચરણં બ્રહ્મચર્યં, ધોરં ચ તદ્ બ્રહ્મચર્યં ચ ધોરબ્રહ્મચર્યં તત્ર વસ્તું શીલમસ્યેતિ તથોક્તઃ=નવવાટિકાયુક્તબ્રહ્મચર્યપાલક इत्यर्थः । 'उच्छूढसरीरे' उत्क्षिप्तशरीरः-उत्क्षिप्तमिव=परित्यक्तमिव, उत्क्षिप्तं संस्कारपरित्यागाच्छरीरं येन स तथोक्तः-सर्वथा शरीरसंस्कार वर्जित इत्यर्थः । 'संखिच-विउलतेउलेस्से' संखिप्तःविपुलः तेजोलेइयः-સંક્ષિપ્તા=સંક્ષોચિતા વિપુલા=વિશાલા-અનેકયોજનગતવસ્તુસમૂહ મસ્પીકરણસમર્થાઽપિ તેજોલેશ્યા=તેજઃ શરીરપરિણતિ-રૂપા પ્રત્નરતપઃપ્રભાવજનિતઋગ્વિજિશેષપ્રમથા મહાજ્વાલાસદૃશા આત્મતેજોલક્ષણા દેતેથે । ક્રોધ આદિ કષાયોં કે ઉદય કા નિરોધ કરના યે આર્જવાદિ ભાવ હૈં ।

અથવા યહ વાત મી ઇસસે લક્ષિત હોતી હૈ કિ જિસ કારણ યે જિતક્રોધ થે ઇસલિયે આર્જવાદિભાવોં સે પ્રધાન થે । ઇસ તરહ કાર્ય કારણ ભાવ કી અપેક્ષા સે ઇનમૈં અન્તર આજાતા હૈ । ઇસી તરહ “જ્ઞાન સંપન્ન ઓર જ્ઞાનપ્રધાન” ઇન દો વિશેષણોં મૈં મી અન્તર સમજ્ઞ લેના ચાહિયે કારણ જ્ઞાન પ્રધાન શબ્દ કેવલ જ્ઞાન યુક્તતા કા વહાં બોધ કરતા હૈ તથ કિ જ્ઞાનપ્રધાન શબ્દ જ્ઞાનાદિગુણ બાલોં મૈં ઇન કી પ્રધાનતા કહતા હૈ । ઓરાલ શબ્દ કા અર્થ ઉદાર હોતા હૈ ।-જો ઇસ વાત કો કહતા હૈ યે સુધર્માસ્વામી જિત ક્રોધ આદિ વિશેષણોં સે વિશિષ્ટ હોને કે કારણ સર્વથા શ્રેષ્ઠ થે । (ધોરે ધોરચ્ચ ધોરતવસ્સી ધોરવં-મચેરવાસી-ઉચ્છૂદસરીરે સંખિચવિઉલતેયલેસ્સે ચોદસપુઁવી ચઝાણો

ઉદયનો નિરોધ કરવો એ આર્જવ વગેરે ભાવો છે. અથવા આ વાત એનાથી પણ સૂચિત થાય છે કે જે કારણથી એ જિતક્રોધ હતા, એટલા માટે આર્જવ વગેરે ભાવો વડે એ પ્રધાન હતા. આ પ્રમાણે કાર્ય-કારણ ભાવની અપેક્ષાએ એમનામાં તફાવત આવી જાય છે. એ રીતે ‘જ્ઞાનસંપન્ન અને જ્ઞાનપ્રધાન’ આ બે વિશેષણોનો તફાવત પણ બંધાયો જોઈએ. કારણકે જ્ઞાન સંપન્ન શબ્દથી ફક્ત જ્ઞાન યુક્તતાનો યોગ થાય છે, ત્યારે જ્ઞાનપ્રધાન શબ્દ જ્ઞાનાદિ શુભુવનોમાં એમની પ્રધાનતા કહે છે. ઓરાલ શબ્દનો અર્થ ઉદાર થાય છે. જે આ વાત કહે છે. એ સુધર્માસ્વામી જિતક્રોધ વગેરે વિશેષણોથી યુક્ત હોવાને લીધે સંપૂર્ણ રીતે શ્રેષ્ઠ હતા. (ધોરે ધોરચ્ચ ધોરત વસ્સી ધોરવંમચેરવાસી ઉચ્છૂદ-સરીરે સંખિચ વિઉલતેયલેસ્સે ચોદસ પુઁવી

વગણ પંચર્હિ અળગારસર્હિ સર્દિ સંપરિવુઢે પુન્વાણુપુલ્લિં ચરેમાળે ગામાનુગામં દૃઙ્જમાળે સુહં સુહેળં વિહરમાળે) દુષ્કરતપોં કોતપને વાલે હોને સે યે સ્વયં દુષ્કર-ઘોર-વને હુણ થે। અત્પસસ્વ વાલે પ્રાણિજન જિન પ્રાણાતિપાત આદિ વિરતિ રૂપ વ્રતોં કા અનુષ્ઠાન કરને સે સર્વથા અક્ષમ (અસમર્થ) રહ્યા કરતે હૈં ઉન વ્રતોં કા પાલન યે કિયા કરતે થે હસલિયે યે ઘોરવ્રત થે। પારણાઆદિ મેં નાના પ્રકાર કે અભિગ્રહોં કા યે પાલનકરતે થે હસલિયે યે ઘોર તપસ્વી થે। કામભોગ કે પરિસેવન કરને કા ત્યાગ કરના હસ કા નામ બ્રહ્મ હૈ। હસ બ્રહ્મ કા આચરણ કરના હસકાનામ બ્રહ્મચર્ય હૈ। બ્રહ્મચર્ય કા નવ વાહ સે પરિપાલન કરના યહ ઘોર બ્રહ્મચર્ય હૈ। હસ ઘોર બ્રહ્મચર્ય મેં નિમગ્ન રહને કા જિસકા સ્વભાવ હોતા હૈ વહ ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસી કહલાતા હૈ। શ્રી સુધર્માસ્વામી હસ બ્રહ્મચર્ય કે આરાધક થે વ્રતઃ। વે ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસી થે। ઉન મેં શારીરિક સંસ્કાર કા નામોનિશાન તક મી નહીં થા। હસલિયે વે ઉત્તિષ્ઠ શરીર થે। ઉનમેં યદ્યપિ કહીં યોજન ગત વસ્તુ કો ભસ્મ કરને કી શક્તિ થી તૌ મી યહ શક્તિરૂપ ત્રિપુલ તેજોલેશ્યા ઉન્હોંને સંશ્લિષ્ઠ કરલી થી-સંકુચિત કર લી થી હસલિયે યે સંશ્લિષ્ઠ ત્રિપુલલેશ્યા

અઽ ગાળોવગણ પંચર્હિ અળગારસર્હિ સર્દિ સંપરિવુઢે પુન્વાણુપુલ્લિં ચરેમાળે ગામાનુગામં દૃઙ્જમાળે સુહંસુહેળં વિહરમાળે) કઠોર તપ આચરનાર હોવાથી એ પોતે દુષ્કર-ઘોર-અનેક હતા. જે જે પ્રાણાતિપાત વગેરે વિરતિરૂપ વ્રતોનું અનુષ્ઠાન કરવામાં સ્વલ્પશક્તિવાળા પ્રાણિઓ ગંધી રીતે અક્ષમ (અસમર્થ) રહ્યાં કરે છે, તે તે વ્રતોનું એ આચરણ કરતા હતા, એટલા માટે એ ઘોરવ્રત હતા. પારણાં વગેરેમાં અનેકવિધ અભિગ્રહોનું એ પાલન કરતા હતા. એટલા માટે એ ઘોર તપસ્વી હતા. ઇન્દ્રિયગુણ (કામભોગ)ના સેવનનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ પ્રહ્મ છે. આ પ્રહ્મનું આચરણ કરવું તેનું નામ પ્રહ્મચર્ય છે. આ પ્રહ્મચર્યનું નવવાહ વડે પાલન કરવું આ ઘોર પ્રહ્મચર્ય છે. આ કઠોર પ્રહ્મચર્યમાં નિવાસ કરવાની જેઓને ટેવ હોય છે, તે ઘોર પ્રહ્મચર્યવાસી કહેવાય છે. શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ ઘોર પ્રહ્મચર્યના આરાધક હતા. એટલા માટે તેઓ ઘોર પ્રહ્મચર્યવાસી હતા. એમનામાં શારીરિક સંસ્કારનો સંપૂર્ણપણે અભાવ હતો. એટલા માટે તેઓ ઉત્તિષ્ઠ શરીર હતા. એમનામાં જે કે અનેક યોજન દૂરની વસ્તુને ભસ્મ કરવાની તાકાત હતી, છતાં પણ આ શક્તિરૂપ ત્રિપુલ તેજોલેશ્યા એમણે સંશ્લિષ્ઠ (દૂંધી) કરી લીધી હતી. એટલા માટે એ સંશ્લિષ્ઠ

યસ્ય સ તથોક્તઃ—સદ્ગોપિતવિપુલાત્મતેજાદૃત્યર્થઃ, અન્યથા પ્રચરમાર્ત્ત્વમ્ પ્કલ-
મિવ દુર્દર્શઃ સ્યાદિતિ માત્રઃ । ચૌદસપુન્ગ્વી’ ચતુર્દશપૂર્વી’=ચતુર્દશપૂર્વધરઃ । ‘ચઉપા-
ળોત્રગણ’ ચતુર્જ્ઞાનોપગતઃ કેવલચર્જિતમત્યાદિચતુર્જ્ઞાનવાન્ પશ્ચમિરનગારશતૈઃસાર્ધં
સંપરિવૃતઃ પૂર્વાનુપૂર્વ્યાં=ક્રમેણ તીર્થક્લરપરમ્પરાપરિપાટયા વા ચરન્=પાદવિહારેણ
ચલન્ ગ્રામાનુગ્રામં દ્રવન્=અકગ્રામાદનન્તરમન્યં વિહારક્રમાગતં ગ્રામમનુલ્લઙ્ઘ્ય ત
સંસ્પર્શન્ સુખસુખેન=નિરાવાપસંયમયાત્રાનિર્વહણપૂર્વકં ગ્રામનગરાદિ શોભાનિરી-

વાલે થે। યહ તેજોલેશ્યા શરીર પરિણતિરૂપ હોની હૈ તથા પ્રચરતપ કે
પ્રભાવ સે ઉદ્ભૂત જો લબ્ધિ હોતી હૈ ઉસસે યહ ઉત્પન્ન હોતી હૈ ઓર
મહાજ્વાલા જૈસી હોતી હૈ। એક પ્રકાર સે યહ આત્મા કા હી તેજ હોતા
હૈ જો સંગોપિત રહા કરતા હૈ। યદિ યહ સંગોપિત ન હો તો જિસ પ્રકાર
પ્રચર તેજ સે સૂર્ય દુર્દર્શનીય હોતા હૈ ઉસી પ્રકાર ઇસકે ફૈલાવ મેં
વહ વ્યક્તિ ભી દુર્દર્શ હો જાતા હૈ। ચતુર્દશપૂર્વ કે યે પાઠી યે ઇસલિયે
યે ચતુર્દશપૂર્વી યે। મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન એવં મનઃપર્યયજ્ઞાન ઇન
ચાર જ્ઞાનોં કે ધારક હોને સે યે ચતુઃ જ્ઞાનોપગત થે। ઉનકે ૫૦૦) પાંચસૌ
શિષ્ય પરિવાર થા ઇસલિયે “પંચમિઃ અનગારશતૈઃ સાર્ધં સંપરિવૃતઃ” પાંચસો
અનગારોસે યુક્ત થે। ઇસ પ્રકાર ઇન સમસ્તપૂર્વોક્ત વિશેષણોં સેવિશિષ્ટ વે સુધર્મા
સ્વામી અપની ૫૦૦ પાંચસો અનગાર શિષ્ય મંડલી કે સાથ સાથ ક્રમશઃ
અથવા તીર્થકરોં કી પરંપરા સે ચલી આઈ હુઈ પરિપાટી કી પરિપાલનાકે અનુસાર
એક ગ્રામ સે દુસરે ગ્રામ મેં નિરાવાધ સંયમ યાત્રા કા નિર્વાહ કરતે હુએ પૈદલ

વિપુલ તેજોલેશ્યાવાળા હતા. આ તેજોલેશ્યા શરીર પરિણતિ (પુષ્ટિ) રૂપ હોય છે,
તેમજ ક્ષેત્ર તપના પ્રભાવથી ઉદ્ભવેલ જે લબ્ધિ (સિદ્ધિ) હોય છે, તેનાથી આ
ઉત્પન્ન થાય છે, અને મહાજ્વાલા જેવી હોય છે. એક રીતે આ આત્માનું જ તેજ
હોય છે. જે સંગોપિત (શુદ્ધ) રહ્યાં કરે છે. જે એ સંગોપિત ન હોય તો જેમ
પ્રખર તેજને લીધે સૂર્ય દુર્દર્શનીય થાય છે, તેમજ એના પ્રસારમાં તે વ્યક્તિ પણ
દુર્દર્શ થઈ જાય છે. ચતુર્દશ પૂર્વના એ પાઠી હતા. એટલા માટે એ ચતુર્દશ પૂર્વી
હતા. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યયજ્ઞાન આ ચાર જ્ઞાનો ને એ
ધારણ કરનાર હતા. એટલા માટે એ ચતુઃજ્ઞાનોપગત હતા. તેમનો પાંચસો (૫૦૦)
શિષ્યોનો પરિવાર હતો. એટલા માટે “પંચમિઃ અનગારશતૈઃ સાર્ધં સંપરિવૃતઃ”
પાંચસો અનગારોથી એ યુક્ત હતા. આ રીતે આ બધા પૂર્વોક્ત વિશેષણોથી યુક્ત તે સુધર્માન્ત્યામી
પોતાની પાંચસો (૫૦૦) અનગાર શિષ્ય મંડલીની સાથે સાથે એક પછી એક આમ ક્રમથી
અથવા તીર્થકરોની પરંપરાગત પ્રથાની પરિપાલના મુજબ એક ગામથી બીજા ગામમાં

क्षणाद्यौत्सुक्यराहित्येनेत्यर्थः, विहरमाणः सन् यत्रैव चम्पा नाम नगरी आसीत् यत्रैव पूर्णभद्र चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथा प्रतिरूपं=मुनिजनोचितम् अव-
ग्रहं=वसतेराज्ञान् अवगृह्य=गृहीत्वा संयमेन तपसा चात्मानं भावयन्=विहरति=अवतिष्ठते।

विहार करते करते (जेणेव चंपानगरीजेणेव पुणभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ) जहां वह चम्पानगरी थी और जहां वह पूर्णभद्र नामका चैत्य था वहां आये (उवागच्छत्ता अहापडिरुवं ओग्गहं ओगिणिहत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) आकर उन्होंने वहां मुनिजनों के अनुरूप वसति की आज्ञा प्राप्त की बाद में संयम और तप से आत्माको वासित करते हुए वे वहां ठहर गये ।

भावार्थ—उस चंपानगरी में ग्रामानुग्राम विहार करते हुए श्री सुधर्मास्वामी अपनी ५०० शिष्य अनगार मंडली के साथ साथ जहां वह पूर्णभद्र नाम का चैत्य था वहां आये । ये भगवान महावीर के अंतेवासी थे । जाति एवं वंश से विशुद्ध थे । बल एवंरूपादि-से संपन्न थे । ओजस्वी तेजस्वी वर्चस्वी तथा यशस्वी थे । चारों कषायों को इन्होंने अपने वश में कर लिया था । इन्द्रियां इन की वश में थी । निद्रा इन्हें सता नहीं सकती थी परीषहों की यह शक्ति नहीं थी जो इन्हें अपने ध्येय से विचलित कर सकें । जीवन की आशा

निराशाध संयम यात्रानां निबोड करता पगपाणा विहार करता (जेणेव चंपानगरी जेणेव पुणभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ) न्यां चंपानगरी हत्ती अने न्यां पूर्ण-
भद्र नामे ते चैत्य हत्तुं त्यां पधायो. (उवागच्छत्ता अहापडिरुवं ओग्गहं ओगिणिहत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावे माणे विहरइ) त्यां आवीने तेओअे मुनीओनी ओम वनपाणनी आज्ञा लद्धिने त्यां वस्तीमां देख्या पछी संयम अने तप वडे आत्माने लावित करता थका ते त्यां वियरवा लाअ्या.

भावार्थ—ते चंपानगरीमां केके गामथी थीजे गाम पगपाणा विहार करता करता पोतानी पांचसे (५००) अनगार शिष्य मंडलीनी साथे श्री सुधर्मास्वामी न्यां ते पूर्णभद्र नामे चैत्य हत्तुं त्यां पधायो. ओ भगवान महावीर स्वामीना अंतेवामी (शिष्य) हत्ता. जाति अने वंशथी ओ विशुद्ध हत्ता. बल अने रूप वगैरेशी ओ संपन्न हत्ता. ओ ओजस्वी, तेजस्वी, वर्चस्वी अने यशस्वी हत्ता. आरे आर कषायो ने ओभेले पोताना वशमां करी लीया हत्ता. इन्द्रियो ओमनी वशवर्ती हत्ती. उँध ओमने सतावी नहोती शकती. अर्थात् अल्पनिद्रा लेता हत्ता. परीषहोनी ओ ताकात नहोती के ओ ओमने पोताना ध्येयथी वियजित करी शकै. लुववानी आशा अने

सुधर्मस्वामिपरिचयश्चेत्यम्-वाणिजकग्रामसमीपे कौल्लकसंनिवेशो बभूव । तत्र धम्मिल्लनामको विप्रः, तस्य भार्या भद्रिला, तयोः पुत्रश्चतुर्दशविद्यापारंगतः सुधर्मानामासीत् । वीरनिर्वाणाद् द्वादशवर्षान्ते, जन्मतश्च द्विनवतिवर्षान्तेकेवली जातः । ततोऽष्टौ-वर्षाणि केवलपर्यायं परिपाल्य जम्बूस्वामिनं स्वपदे संस्थाप्य वीरनिर्वाणाद् विंशतिवर्षं शतवर्षपरिमितं पूर्णमायुःसमाप्य मोक्षप्राप्तवान् ॥सू०३॥

और मरण का भय इन्होंने सर्वदा के लिये दूर कर दिया था । तपस्या में ही इनके जीवन के दिन आनन्द के साथ व्यतीत हो रहे थे । करण-चरण सत्तरी आदि सद्गुणोंने इन्हें अपना निवासस्थान बना लिया था । तेजोलेइया के ये अधिपति थे । चौदहपूर्व के पाठी थे । चार ज्ञान के धारी थे । पूर्णभद्र चैत्य में सुनिजनोचित वनपालसे वसति की आज्ञा प्राप्त कर ये अपने परिवार के साथ ठहर गये ।

श्री सुधर्मस्वामी का परिचय इस प्रकार है-वाणिजक ग्राम के पास कौल्लक नामका संनिवेश-नगर के बाहर रहने का प्रदेश था । वहाँ धम्मिल्ल नाम का ब्राह्मण रहता था । उसकी भार्याका नाम भद्रिला था । पुत्र का नाम सुधर्मा था । यह चौदह विद्याओं का पारगामि था । जब वीर भगवान मोक्ष पधार चुके थे । तब १२बारह वर्षके बाद जन्मतिथि से ९२ बानवे वर्ष के बाद श्री सुधर्मास्वामी को केवलज्ञान की प्राप्ति हुई । ८ आठ वर्ष तक केवली पर्याय में रहकर बाद जंबूस्वामी को अब ने पाट पर स्थापित कर वीर निर्वाण से २०वें वर्ष में १०० वर्ष की आयु भोगकर ये मोक्ष में चले गये । ॥सू२॥

मृत्युना लयनो जेमल्ले कथम ने भाटे त्याग कथेो हत्तो । तपस्याथीअ जेमना लुव-नना द्विवसे आनन्दमां पसार थर्ह रह्या हत्ता । थरल्लसत्तरी वगेरे सारा गुल्लोअ जेमनामां निवासस्थान गनाव्युं हत्तुं । तेजोलेइया सक्षिम करवावाणा हत्ता । थोदपूर्वना पाठी हत्ता । थार ज्ञानने धारल्ल करनार हत्ता । पूण्णभद्र चैत्यमां सुनिज्जोयित आज्ञा भेजवीने जे पाताना परिवार साथे त्यां शेकाया ।

श्री सुधर्मस्वामीनी ओणणाणु आ प्रमाणु छि-वणिजक ग्रामनी पासो डोद्लाक नामे जेक संनिवेश-नगरनी अहार रहेवात्तुं स्थान-हत्तुं । त्यां धम्मिल्ल नामे जेक ब्राह्मणु निवास करता हत्ता । तेनी भार्यात्तुं नाम भद्रिला हत्तुं । पुत्रत्तुं नाम सुधर्मा हत्तुं । जे थोद विद्याओमां पारंगत हत्ता । ब्यारे वीर भगवान मोक्ष पाग्ग्या, तेना पार वर्षं पछी अने जन्मतिथिथी आणुं(६२) वर्षं पछी श्री सुधर्मस्वामीने डेवण ज्ञाननी प्राप्ति थर्ह । आठ (८) वर्षं सुधी डेवणीपथथिमां रहीने ते पछी जम्बू स्वामीने पाताना पाट उपर स्थापित करीने वीरनिर्माणुना वीसमा वर्षे सो वर्षत्तुं आयुप्य लोगवी ने जे मोक्ष पाग्ग्या ॥सू३॥

मूलम्—तएणं चंपाए नयरिए परिसा निग्गयां, कोणिओ निग्गओ,
 धम्मो कहिओ, परिसा जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडि-
 गया । तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्जसुहम्मस्स अणगारस्स जेट्ठे
 अंतेवासी अज्ज जंबूणामं अणगारे कासवगोत्तेणं सत्तुस्सेहे जाव अज्ज-
 सुहम्मस्स थेरस्स अदूरसामंते उड्डंजाणू अहोसिरे ज्ञाणकोट्ठोवगए
 संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ । तएणं से अज्जजंबूणामे
 अणगारे जायसड्डे जायसंसए जायकोउहल्ले, संजायसड्डे संजायसं-
 सए संजायकोउहल्ले, उप्पन्नसड्डे उप्पन्नसंसए उप्पन्नकोउहल्ले, समु-
 प्पन्नसड्डे, समुप्पन्नसंसए समुप्पन्नकोउहल्ले उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए
 उट्ठित्ता जेणामेव अज्जसुहम्मं थेरे तेणामेव उवागच्छइ, उवाग-
 च्छित्तो अज्जसुहम्मं थेरं तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता
 वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता अज्जसुहम्मस्स थेरस्स णच्चासन्ने
 णाइदूरे सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अभिमुहं पंजलिउडे विणएणं पज्जु-
 वासमाणे एवं वयासी—जइणं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं
 आइगरेणं तित्थगरेणं सयं संबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं पुरिससीहेणं पुरिसव-
 रुपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहस्थिणा लोयुत्तमेणं लोगनाहेणं लोगहिएणं
 लोगपईवेणं लोगपज्जोयगरेणं अभयदएणं चक्खुदएणं मग्गदएणं
 सरणदएणं बोहिदएणं धम्मदएणं धम्मदेसगेणं धम्मनायगेणं धम्म-
 सारहिणा धम्मवरचाउरंतचक्कवट्ठिणा दीवो ताणं सरणगइपइट्ठाणं
 अप्पडिहयवरनाणदंसणधरेणं वियट्ठउमेणं जिणेणं जावएणं तिन्नेणं
 तारएणं बुद्धेणं बोहएणं मुत्तेणं मोयगेणं सव्वण्णुणा सव्वदरिसिणा

सिवमयलमरुयमणंतमक्खयमब्बाबाह्मपुणरावित्तिं सासयं ठाण-
मुवगएणं पंचमस्स अंगस्स विवाहपण्णत्तीए अयमट्ठे पण्णत्ते, छट्ठ-
स्स णं भंते! अंगस्स णायाधम्मकहाणं के अट्ठे पण्णत्ते? । जंबू-त्ति,
तएणं अज्जमुहम्मं थेरे अज्जजंबूणां अणगारं एवं वयासी-
एवं खलु जम्बू! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संप-
त्तेणं छट्ठस्स अंगस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता, तं जहा-णायाणि य
धम्मकहाओ य। जइणं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव-
संपत्तेणं छट्ठस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता-तं जहा-णायाणि य धम्म-
कहाओ य। पढमस्स णं भंते! सुयक्खंधस्स समणेणं जाव संपत्तेणं
णायाणं कइ अज्झयणा पण्णत्ता? एवं खलु जंबू! समणेणं जाव
संपत्तेणं णायाणं एगूणवीसं अज्झयणा पण्णत्ता तं जहा-उक्खित्त-
णाए १ संघाडे २ अंडे ३ कुम्मे य ४ सेलगे ५। तुंबे ६ य रोहिणी ७ मल्ली ८
मायंदी ९ चंदिणा इय १० ॥१॥ दावद्वे ११ उदगणाए १२, मंडुके १३
तेयली १४ विय। नंदीफले १५ अवर का १६ आइन्ने १७ सुंसुमा १८
इय ॥२॥ अवरे य पुंडरीयणाए १९ एगूणबीसइमे ॥सू० ३॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि। ततः=श्रीसुधर्मास्वामिसमवसरणानन्तरं चम्पाया
नगर्याः परिषद्=पौरजनसमूहरूपा सभा निर्गता=श्रीसुधर्मस्वामिवन्दनार्थं निरुहता।
कूणिकः=कूणिकराजोऽपि निर्गतः। धर्मः कथितः=श्रीसुधर्मस्वामिना धर्मोपदेशो

‘तएणं चंपाए नयरीए’ इत्यादि सूत्र ॥३॥

टीकार्थ—जब की सुधर्मास्वामी चंपानगरी में पधारे तब (चंपाए नयरीए)
चंपानगरी से (परिसा निगगया) पौरजन समूहरूप सभा श्री सुधर्मास्वामी
को वन्दन करने के लिये निकले। (कोणिओ निगगओ) कोणिक राजा

‘तएणं चंपाए नयरीए’ इत्यादि सूत्र ॥३॥

टीकार्थ—अथारं सुधर्मास्वामी चंपानगरीमां पधायो त्थारे (चंपाए नयरीए) चंपानगरीश्री
(परिसा निगगया) नागरिकेभ्यः श्री सुधर्मास्वामिने वन्दनं करवा नीकज्या. (कोणिओ

દત્તઃ। ધર્મકથાં શ્રુત્વા પરિપદ્ યસ્યા દિશઃ ‘પાઽઽભૂયા’ પ્રાદુર્ભૂતા=યસ્માદિગ્નિ-
ભાગાત્સમાગતા તામેવ દિશં ‘પઙ્ગિયા’ પ્રતિગતા=પરાવૃત્યગતા। પરિપદો-
રાજશ્રાગમનિર્ગમૌ યથાક્રમં જ્ઞાતવ્યૌ। ‘તેણં’ इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन्
समये कूणिकभूपादिगमनानन्तरकाले आर्यसुधर्मणोऽनगारस्य ‘जेद्रे अंतेवासी’
ज्येष्ठोऽन्तेवासी=पर्यायज्येष्ठःशिष्य आर्य जम्बूनामाऽनगारः। ‘कासवगोत्ते’
काश्यपगोत्र जातः ‘सत्तुस्सेहे’ सप्तोत्सेध=सप्तहस्तोन्नतः, कनकपुलकनिकषपद्म-
गौरः, उग्रतपाः, तप्ततपाः, दीप्ततपाः, उदारः, घोरः, घोरव्रतः, संक्षिप्तविपुल-
तेजोलेइयः, असौ जम्बूस्वामी आर्य सुधर्मणः स्थविरस्य अदूरसामन्ते=नातिदूरे

મી નિકલે। (ધમ્મોકહિઓ) ભગવાન્ સુધર્માસ્વામીને આઈ હુઈ પરિષદ્
કો ધર્મ કા ઉપદેશ દિયા। ધર્મદેશના સુનકર (પરિસા) સમસ્ત જનતા
(જામેવ દિસં પાઽઽભૂયા તામેવ દિસં પઙ્ગિયા) જિસ દિશા કી તરફ સે આઈ
થી ડસી દિશા કી ઓર વાપિસ ચલી ગઈ। (તેણં કાલેણં તેણં સમણં
અજ્જ સુહમ્મસ્સ અણગારસ્સ જેદ્રે અંતેવાસી અજ્જ જંબૂનામં અણગારે કાસવ
ગોત્તેણં સત્તુસ્સેહે જાવ) ડસ કાલ મેં ઓર ડસ સમય મેં જવ કી કોણિક
રાજા ઓર સમસ્ત પુરવાસી જન જા ચુકે થે આર્ય સુધર્મા સ્વામી કે દીક્ષા
પર્યાય કી અપેક્ષા પ્રધાન શિષ્ય આર્ય જંબૂ સ્વામી અનગાર જો કાશ્યપ
ગોત્ર કે થે ઓર જિનકા શરીર સાત હાથ ઊંચા થા (યહાં યાવત્ શબ્દ
સે “સમવતુરસ્સ સંસ્થાનસંસ્થિતઃ વજ્રર્ષમનારાવસંહનનઃ કનકપુલક નિકષ

ગિગ્ગઓ) કૌણિક રાજા પાછુ આવ્યા. (ધમ્મો કહિઓ) ભગવાન્ સુધર્માસ્વામીએ
પરિષદને ઉપદેશ આપ્યો. ધર્મદેશના સાંભળીને (પરિસા) બધા સભાજનો (જામેવ
દિસં પાઽઽભૂયા તામેવદિસં પઙ્ગિયા) જે દિશા તરફથી આવેલ હતા, તેજ દિશા
તરફ પાછા વળ્યા. (તેણંકાલેણં તેણં સમણં અજ્જ સુહમ્મસ્સ અણગારસ્સ જેદ્રે
અંતેવાસી અજ્જ જંબૂનામં અણગારે કાસવગોત્તેણં સત્તુસ્સેહે જાવ) તે કાળે અને
તે સમયે બ્યારે કૌણિક રાજા અને બધા પુરવાસી માણસો જતા રહ્યા, ત્યારે
આર્ય સુધર્માસ્વામીના દીક્ષા અનુક્રમની અપેક્ષાએ પ્રધાનશિષ્ય આર્ય જંબૂ સ્વામી
અનગાર-જેઓ કાશ્યપ ગોત્રના હતા અને જેમનો દેહ સાત હાથ ઊંચો હતો,-
(અહીં ‘યાવત્’ શબ્દ વડે “સમવતુરસ્સસંસ્થાનસંસ્થિતઃ વજ્રર્ષમનારાવ-
સંહનનઃ કનકપુલકનિકષપદ્મગૌરઃ ઉગ્રતપાઃ તપ્તતપાઃ દીપ્તતપાઃ ઉદારઃ ઘોરઃ
ઘોરવ્રતઃ સંક્ષિપ્તવિપુલતેજોલેइयः” જેટલા પાશ્તુ અહિયુ થયું છે. આ બધા શબ્દો

नातिसमीपे उचितदेशे 'उड्डंजाणू' उर्ध्वजानुः—उर्ध्वजानुनी यस्य स तथोक्तः—
उत्कुटुकासनोपविष्ट इत्यर्थः, 'अहोसिरे' अधःशिरा=नोर्ध्वं न तिर्यक्सिद्धः किन्तु
नियतभूभागनियमितनयन इति भावः। ज्ञाणकोट्योगए' ध्यानकोष्ठोपगतः—ध्यायत्ये=
चिन्त्यते वस्तुनेनेति ध्यानम्=एकस्मिन् वस्तुनि तदेकाग्रतया चित्तस्यावस्थापनम्,
ध्यानं कोष्ठ इव ध्यानकोष्ठस्तमुपगतः। यथा कोष्ठगतं धान्यं विकीर्णं न भवति
तथैव ध्यानगता इन्द्रियान्तःकरणवृत्तयो—वहिनं यान्तीति भावः, नियन्त्रितचि-
त्त्वृत्तिमानित्यर्थः। संयमेन तपसाऽऽत्मनं भावयन्=वासयन् विहरति। ततः=तद-

पद्मगौरः उग्रतपाः तप्ततपाः दीप्ततपाः उदारः घोरः घोरव्रतः संसिप्त विपुल-
तेजोलेख्यः” इतने पाठ का ग्रहण हुआ है इन समस्त शब्दों का अर्थ मेरी
लिखिहुइ औपपातिक सूत्र की पियूषवर्षिणी टीका में लिखा जा चुका है (अज्ज-
सुहमस्स थेरस्स अदूरसामंते उड्डंजाणू अहोसिरे ज्ञाणकोट्योगए संजमेणं तवसा अप्पाणं भावे माणे विहरइ) श्री आर्यसुधर्मास्वामी स्थविर के पास न
अधिक दूर और न अधिक समीप उर्ध्वजानु होकर बैठे हुए थे। उस समय
उनका मस्तक नीचे की ओर झुका हुआ था। सूत्रकार इस पद द्वारा
यह प्रदर्शित कर रहे हैं कि इस स्थिति में उनकी दृष्टि न ऊपर थी और न
तिरछी किन्तु नियत भू भाग में नियमित थी। वे ध्यान रूपी कोष्ठ में ठहरे
हुए थे—इस पद के रखने का यह अभिप्राय है—कि जिस प्रकार कोठे में
रखा हुआ अनाज इधर उधर नहीं फैल (बिखर) सकता है उसी प्रकार ध्यानगत
इन्द्रियों और अन्तःकरण की वृत्ति बाहिर की ओर नहीं फैलती है
आत्मस्थ रहती हैं। तात्पर्य यह कि वे उस समय नियन्त्रित चित्तवृत्ति
वाले थे। तप और संयम द्वारा आत्मनिरीक्षण करने की ये सदा भावना

नो अर्थ औपपातिक सूत्रनी टीकाभां दणवभां आब्बो छे) (अज्जसुहमस्स थेरस्स
अदूरसामंते उड्डंजाणू अहोसिरे ज्ञाणकोट्योगए संजमेणं तवसा अप्पाणं भावे
माणे विहरइ) श्री आर्य सुधर्मास्वामी स्थविरनी पासे न वधादे दूर अने न वधादे
नल्लुके उर्ध्वजानु थधने जेडा हुता. ते वण्णते तेमहुं माथुं नीयेनी तरङ्ग नमेहुं हुतुं.
सूत्रकार आ पढे वडे अणे अतावी रथा छे के आ स्थितिभां अेमनी नजर न उपर
हुती अने न नीथी हुती पणु जे लू लागभां नियतउपे डोवी जेध अे.
त्यां न नियमित हुती. तेअो ध्यानउपी कोण्डभां अवस्थित हुता, आ पढथी
अे स्पष्ट थाय छे के जे प्रमाणे कोडाभां भूईहुं अनाज आसतेम विजेशध
जतुं नथी, ते न रीते ध्यानगत इन्द्रियो अने अन्तःकरणनी वृत्ति अडादनी तरङ्ग
इवाती नथी. आत्मस्थ रहे छे. तात्पर्य अे छे के तेअो ते समये नियन्त्रित चित्त
वृत्तिवाणा हुता. तप अने संयमवडे आत्मनिरीक्षण करवानी सावनाथी तेअो उमेशने

नन्तरं ध्यानानन्तरं स आर्य जम्बूनामाऽनगारः 'उत्थयोत्तिष्ठती' तिक्रिययाऽन्वेति। किम्भूत आर्यजम्बूनामाऽनगारः? इत्याह—'जायसङ्घे' इत्यादि, जातश्रद्धः-जाता= प्रवृत्ता सामान्येन तत्त्व-निर्णयरूपा वाञ्छा यस्येति स तथोक्तः=वक्ष्यमाणविषयक-तत्त्वपरिज्ञानेच्छावान्निर्णयः। 'जायसंसर्प' जातसंशयः-जातः=प्रवृत्तसंशयः—'यथा भगवता लोकालोकावलोकिकेवलालोकेन दृष्ट्वा पञ्चमाङ्गे व्याख्याप्रज्ञासौ ये भावाः प्ररूपितास्तथैवात्र षष्ठाङ्गेऽपि कथिता उतान्यथा वा?' इत्येवंरूपः सन्देहो यस्य स तथोक्तः 'जायकोउहल्ले' जातकुतूहलः-जातं=प्रवृत्तं कुतूहलं—'पञ्चमाङ्गे समस्ततस्तु-जातस्वरूपस्य प्रतिपादितत्वात्कोऽन्योऽपूर्वोऽर्थोऽवशिष्टोऽस्ति यद् भगवता षष्ठाङ्गे कथयिष्यते' इत्येवं रूपमौत्सुक्यं यस्य स तथोक्तः। नात्र कुतूहलशब्दः कौतूहलवा-

संपन्न बने रहते थे। आर्य सुधर्मास्वामी के पास बैठे हुए होने पर भी ये तप और संयम के आचरण से रहित नहीं थे—(तएणं से अज्ज जंबूणामे अणगारे जायसङ्घे जायसंसर्प जायकोउहल्ले संजायसङ्घे संजायसंसर्प, संजायको-उहल्ले) जब ये ध्यान से निवृत्त हुए तब उनके चित्त में तत्त्वनिर्णय करने की इच्छा सामान्यरूप से जगी—कारण इनके मनमें ऐसा संदेहरूप विचार आया कि जैसे प्रभुने केवलज्ञानरूपी आलोक(प्रकाश)द्वारा लोक और अलोक को देख कर पंचमाङ्ग व्याख्या प्रज्ञप्ति (भगवती) में जो भाव प्ररूपित किये हैं क्या उसी तरह वे भाव उन्हेंने छठवें अंग में भी प्ररूपित किये हैं या अन्यरूप से किये हैं? तथा इस प्रकारका उन्हें कुतूहल भी हुआ—कि प्रभुने पंचमाङ्ग में समस्त वस्तुओंका स्वरूप तो कह ही दिया है—अब ऐसा और कौन सा अपूर्व अर्थ बाकी बच रहा है कि जिसे वे छठे अंग में कहेंगे। यहां कुतूहलपद कौतूहल अर्थका वाचक नहीं है किन्तु औत्सुक्य

भाटे संपन्न रहेता हुता। सुधर्मास्वामीनी पास बैठेला होवा छतां ओ तपं अने संयमना आचरणधी रहित नहोता। (तएणं से अज्जजंबूणामे अणगारे जायसङ्घे जायसंसर्प जायकोउहल्ले संजायसङ्घे संजायसंसर्प, संजायकोउहल्ले) अन्यारे ओ ध्यान निवृत्त थया त्यारे तेभना चित्तमां तत्त्व निर्णय करवाणी छिञ्छ साधारणु रीते उत्पन्न थधं। कारणुके ओभना मनमां शंकाइपे विचार आओये के ओभ प्रभुओ केकण ज्ञानइपी आलोअके लोक अने आलोअने ओअने पंचमांग व्याख्या प्रज्ञप्ति (भगवती) मां ओ भाव प्ररूपित कथां छे, शुं तेज प्रमाणु ते भाव तेभणु छ्म अंगमां पणु निरूपित कथां छे, अथवा भील रीते कथां छे। अने आ नतनुं ओभने कुतूहल पणु धयुं के प्रभुओ पंचमांगमां अधी वस्तुओनां स्वरूप तो कहां छे, हवे ओवो कथा अपूर्व अर्थ शेष रह्यो छे के ओने तेओ छ्म अंगमां कह्यो। आर्ही 'कुतूहल'

ચકઃ, કિન્તુ ઔત્સુક્યવાચકઃ। एवं संजातश्रद्धः, संजातसंशयः, संजातकुतूहलः, अत्र 'सं' शब्दो विशेषार्थद्योतकस्तेन सं विशेषेण भिन्नभिन्नवस्तुस्वरूपनिर्णये च्छारूपेण जाता=प्रवृत्ता श्रद्धा यस्य स तथोक्तः एवमग्रेऽपि। उत्पन्नश्रद्धः-उत्पन्ना उत्कृष्टेन संजाता-श्रद्धा यस्य स तथोक्तः। एवम्-उत्पन्नसंशयः, उत्पन्नकुतूहल इति! समुत्पन्नश्रद्धः-सं=सम्यक् स्फुटतया कालान्तराधि मृतिरूपय।

भाव उत्કંઠા કા વાચક હૈ । “સંજાતશ્રદ્ધઃ સંજાતસંશયઃ સંજાતકુતૂહલઃ” ઇન પદોં મેં જો “સં” શબ્દ આયા હુઆ હૈ વહ ઇસ બાત કો પ્રકટ કરતાં હૈ કિ ઉન્હેં જો સામાન્યરૂપ સે તત્ત્વો કો નિર્ણય કરનેકી જો ઇચ્છા ઉત્પન્ન હુઈ થી વહ ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુઓં કે વિશેષ સ્વરૂપ કે નિર્ણય કે લિયે-હુઈ થી। ઇસી તરહ સંજાત સંશય મેં બી જાન લેના યાહિયે-અર્થાત્ જો ઉન્હેં સંશય ઉત્પન્ન હુઆ વહ યદ્યપિ એક હી વસ્તુ વિષયક નહીં થા અનેક વસ્તુ વિષયક હી થા ફિર બી પહિલે કી અપેક્ષા વિશેષ કહનેવાલા થા। સંજાત કુતૂહલ મેં બી અહીં બાત સમજના યાહિયે।-ઇસ તરહ જાત શ્રદ્ધાદિ પદોં દ્વારા સામાન્યરૂપ સે તત્ત્વ નિર્ણય કરનેકી ઇચ્છા આદિ ઉન્કે ચિત્ત મેં ઉદ્ભૂત હુઈ યહ બાત પ્રકટકી ગઈ હૈ-તત્ત્વ સંજાતશ્રદ્ધા આદિ દ્વારા યદ કહા ગયા હૈ કિ જો ઉન્હેં શ્રદ્ધા આદિ ભાવ ઉદ્ભૂત હુએ વે પહિલે ભાવોં કી અપેક્ષા વિશેષતા લિયેહુએ થે। (ઉત્પન્નસહ્દે ઉત્પન્નસંસર્પ ઉત્પન્નકોઁહલ્લે) ઇસી તરહ ઉત્પન્ન શ્રદ્ધા, ઉત્પન્ન સંશય ઔર ઉત્પન્ન કુતૂહલ ઇન પદોં મેં બી ભિન્નતા આતી હૈ। કારણ જો સંજાત

પદ ‘કુતૂહલ’ અર્થના વાચક નથી પણ ઔત્સુક્ય ભાવનો વાચક છે. સંજાતશ્રદ્ધઃ સંજાતસંશયઃ સંજાતકુતૂહલઃ’ આ પદોમાં જે ‘સં’ ઉપસર્ગ મૂકવામાં આવ્યો છે, તે એ બતાવે છે કે તેઓને જે સામાન્યરૂપમાં તત્ત્વોનો નિર્ણય કરવાની ઇચ્છા ઉદ્ભવી તે બુદ્ધિબુદ્ધિ વસ્તુઓના વિશિષ્ટ સ્વરૂપના નિર્ણય માટે થઈ હતી. એજ પ્રમાણે સંજાત સંશયમાં પણ સમજવું જોઈએ, અર્થાત્ જે તેમને શંકા ઉત્પન્ન થઈ. તે એ કે એક વસ્તુને લઈને જ નહોતી, અનેક વિષયક હતી, છતાં તે પહેલાંની અપેક્ષાએ વિશેષતા બતાવનારી હતી. સંજાત કુતૂહલમાં પણ આ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ. એ રીતે જાતશ્રદ્ધા વગેરે પદો વડે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વ નિર્ણય કરવાની ઇચ્છા વગેરે તેમના ચિત્તમાં ઉત્પન્ન થઈ, આ વાત પ્રકટ કરવામાં આવી છે. ત્યારે સંજાત શ્રદ્ધા વગેરે પદો વડે એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે જે તેમનામાં શ્રદ્ધા વગેરે ભાવ ઉત્પન્ન થયા તે પહેલાં ભાવોની અપેક્ષાએ વિશેષતા લઈને જનમ્યા. (ઉત્પન્નસહ્દે ઉત્પન્નસંસર્પ ઉત્પન્નકોઁહલ્લે) આ રીતે ઉત્પન્નશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન સંશય અને ઉત્પન્ન કુતૂહલ એ પદોમાં પણ ભિન્નતા આવે છે. કેમકે જે સંજાત-

ઉત્પન્ના શ્રદ્ધા યસ્ય સં તથોક્તઃ। एवं समुत्पन्नसंशयः, समुत्पन्नकुतूहल इति।
ન જાત શ્રદ્ધાદયઃ શબ્દાઃ સમાનાર્થો ઇતિ વાચ્યમ્, તેષામવગ્રહે-દાડવાય-
ધારણામેદમિન્નત્વાત્, તથાહિ-જાતશ્રદ્ધત્વસ્યાવગ્રહરૂપત્વાત્સંજાતશ્રદ્ધત્વસ્યેહારૂપત્વાત્

શ્રદ્ધા આદિ ભાવ દૂસરે નંબર પર હુણ થે વે હી કાલક્રમાનુસાર આગે
ઔર અધિકરૂપ મેં પુછ હોતે ગયે । इस तरह उनके चित्त में अब उत्कृष्ट
રૂપ સે અનેક તત્ત્વોં કો નિર્ણય કરને કી શ્રદ્ધા રૂપ માવના આદિ ભાવ જાગ્રત
હુણ । (समुत्पन्नसङ्घे समुत्पन्नसंसर्ग समुत्पन्नकोउहल्ले) इन समुत्पन्न श्रद्धा
આદિ પદોં દ્વારા યહ ભાવ ચોધિત હોતા હૈ કિ યે ભાવ ઉનમેં ઇસરૂપ મેં જગે
કિ જલતક ઉનકા પૂર્ણ નિર્ણય નહીં કિયા જા સકેગા-તલતક કાલાન્તર
મેં મી ઉન બાતોં કી વિસ્મૃતિ નહીં હો સકેગી । અતઃતીસરે નંબર કે ભાવોં
કી અપેક્ષા ઇન ભાવોં મેં ઔર અધિક સ્થાયિતા કહી ગઈ હૈ । इन जात-
શ્રદ્ધા આદિ પદોં મેં સમર્થના હૈ એમી આશંકા નહીં હોની વાહિયે કારણ
યે જો પદ યહાં ચાર જગહ રવલે ગયે હૈ વે અવગ્રહ જ્ઞાન કે રૂપ મેં પ્રયુક્ત
હુવે હૈ । कारण यहाँ पर सामान्यरूप से ही श्रद्धा का उद्भव हुआ है।

સંજાત શ્રદ્ધા યહ પદ હૈજ્ઞાન કે રૂપ મેં પ્રયુક્ત હુઆહૈ-કયોં કિ
પહિલે શ્રદ્ધા કી અપેક્ષા ઇસ શ્રદ્ધા મેં કુછ વિશેષતા-આઈ હૈ । उत्पन्न
શ્રદ્ધા યહ પદ અવાયજ્ઞાન કે રૂપ મેં પ્રયુક્ત હુઆ હૈ-કારણ દૂસરે નંબર

શ્રદ્ધા વગેરે ભાવો ળીલ નંબરે થયા હતા તેજ કાળક્રમાનુસાર આગળ એના કરતાં
વધારે રૂપમાં પુષ્ટ થતા ગયા. આ રીતે તેમના ચિત્તમાં હવે ઉત્કૃષ્ટરૂપથી અનેક
તત્ત્વોનો નિર્ણય કરવાની શ્રદ્ધા રૂપ ભાવના વગેરે ભાવ બન્યા. (समुत्पन्नसङ्घे
समुत्पन्नसंसर्ग समुत्पन्नकोउहल्ले) આ સમુત્પન્ન શ્રદ્ધા વગેરે પદો વડે એ
ભાવ સમબલ્ય છે કે એ ભાવ તેમનામાં આ રૂપમાં ઉત્પન્ન થયા કે બન્યા લગી
તેઓના સંપૂર્ણપણે નિર્ણય કરવામાં નહિ આવે ત્યાં લગી કાળાન્તરમાં પણ તે
વાતોની વિસ્મૃતિ નહિ થઈ શકે. એટલા માટે ત્રીજા નંબરોના ભાવોની અપેક્ષાએ
આ ભાવોમાં એના કરતાં વધારે સ્થાયિત્વ બતાવવામાં આવ્યું છે. આ બંન્નતશ્રદ્ધા
વગેરે પદોમાં અર્થની અપેક્ષાએ સમાનતા છે, આ બંન્નતની શંકા ન થવી બેઠીએ.
કેમકે એ પદ અહીં આર સ્થાને મૂકવામાં આવ્યાં છે, તે અવગ્રહજ્ઞાનના રૂપમાં
પ્રયુક્ત થયેલ છે. કારણકે અહીં સામાન્યરૂપથી જ શ્રદ્ધાનો ભાવ ઉદય થાય છે.
અંબંતશ્રદ્ધા આ પદ ધિહાજ્ઞાનના રૂપમાં પ્રયુક્ત થયેલ છે, કેમકે પહેલાની શ્રદ્ધાની
અપેક્ષાએ આ શ્રદ્ધામાં કેંઈક વિશેષતા આવી છે. ઉત્પન્ન શ્રદ્ધા આ પદ અવાય
જ્ઞાનનારૂપમાં પ્રયુક્ત થયેલ છે કેમકે ળીલ નંબરની શ્રદ્ધાની અપેક્ષા આ શ્રદ્ધામાં

ઉત્પન્નશ્રદ્ધત્વસ્યાવાયરૂપત્વાત્, સમુત્પન્નશ્રદ્ધત્વસ્ય ચ ધારણારૂપત્વાત્, એવમગ્રેડ-
પીતિ માત્રઃ। અત્રેદમુક્તં ભવતિ—

અવગ્રહઃ—નામં સ્વરૂપાદિવિશેષણકલ્પનારહિતસામાન્યાર્થાવગ્રહણમ્। યથા—
'પશ્ચમાજ્ઞાનન્તરં ષષ્ઠમપ્યક્ષમસ્તીતિ સામાન્યાવબોધઃ।

કી શ્રદ્ધાકી અપેક્ષા હસ શ્રદ્ધા મેં નિશ્ચયરૂપતા હૈ। સમુત્પન્નશ્રદ્ધા યહ પદ ધારણા જ્ઞાન કે સ્થાનાપન્ન રહ્યા ગયા હૈ। કારણ તૈસરે નંબર કી શ્રદ્ધા કી અપેક્ષા યહ શ્રદ્ધા કાલાન્તર મે મી વિસ્મરણ નહીં હો સકતી હૈ। હસી તરહ કા માવ જાતસંશય સંજાતસંશય ઉત્પન્નસંશયએ સમુ-
ત્પન્નસંશય આદિ પદોં મે મી જાનના ચાહિયે।

જિસ જ્ઞાન મેં નામ સ્વરૂપ આદિ વિશેષણ વિશિષ્ટ કલ્પના નહીં
હોતી કેવલ પદાર્થકા સામાન્યરૂપ હી બોધ રહતા હૈ—ઉસ જ્ઞાનકા નામ
અવગ્રહજ્ઞાન હૈજૈસે એસા બોધ હોના કી પંચમ અંગ કે બાદ છટ્ટા મી અંગ હૈ।

અવગ્રહ દ્વારા જો પદાર્થ સામાન્યરૂપ સે ગૃહીત હુઆ હૈ। ઉસ વિષય
કો વિશેષ નિર્ણય કરને કી ઓર વડતા હુઆ જો વિચાર હોતા હૈ ઉસકા
નામ હૈહા હૈ। જૈસે છટ્ટે અંગકી સત્તારૂપ સામાન્યજ્ઞાન કે બાદ ઉસમેં
રહે હુપ અર્થ વિશેષ કા વિચાર કરના। વહ હસ પ્રકાર સે કિ હસ અંગ
મેં મી નગર ઉદ્યાન સમવસરણ ધર્મકથા, ઋદ્ધિ વિશેષ, ભોગપરિત્યાગ,
પ્રવ્રજ્યા, પર્યાય, શ્રુતપરિગ્રહ—તપશ્ચરણ, સંલેખના ભક્તપ્રત્યાહવાન પાદપોપ-
ગમન, દેવલોકગમન, સુકુલપ્રત્યાયાત, પુનર્બોધિલાભ અન્તઃ ક્રિયા આદિ

નિશ્ચયાત્મકતા છે. સમુત્પન્ન શ્રદ્ધા આ પદ ધારણા જ્ઞાનને સ્થાને મૂકવામાં આન્યું
છે. કારણકે ત્રીજા નંબરની શ્રદ્ધાની અપેક્ષાએ આ શ્રદ્ધા કાળાન્તરમાં પણ ભૂલી
શકાશે નહિ. આ પ્રકારનો જ ભાવ જાત સંશય, સંજાત સંશય, ઉત્પન્ન સંશય
અને સમુત્પન્ન સંશય વગેરે પદોમાં પણ ભાણેલાં જોઈએ.

જે જ્ઞાનમાં નામ સ્વરૂપ વગેરે વિશેષણ-વિશિષ્ટ કલ્પના નથી થતી, ફક્ત
પદાર્થના સામાન્યરૂપનું જ જ્ઞાન રહે છે, તે જ્ઞાનનું નામ અવગ્રહ જ્ઞાન છે. જેમકે
આત્મજ્ઞાન થતું કે પાંચમાં અંગ પછી છઠું અંગ પણ છે.

અવગ્રહ વડે જે પદાર્થ સામાન્યરૂપથી ગ્રહીત હોય છે. તે વિષયના માટે
વિશેષ નિર્ણય કરવાની તરફ વૃદ્ધિ પામેલાં જે વિચાર છે, તેનું નામ છટ્ટા છે. જેમકે
છટ્ટા અંગના સત્તારૂપ સામાન્ય જ્ઞાન પછી તેમાં રહેલ અર્થ વિશેષનો વિચાર કરવો.
તે આ પ્રમાણે કે આ અંગમાં પણ નગર, ઉદ્યાન, સમવસરણ, ધર્મકથા ઋદ્ધિ
વિશેષ, ભોગપરિત્યાગ, પ્રવ્રજ્યા, પર્યાય, શ્રુત પરિગ્રહ તપશ્ચરણ, સંલેખના ભક્ત
પ્રત્યાખ્યાન, પાદપોપગમન, દેવલોકગમન, સુકુલ પ્રત્યાયાત, પુનર્બોધિલાભ અન્તઃક્રિયા

ઈહા—અવગૃહીતવિષયનિર્ણયતર્કણા, ષષ્ઠાક્ષસત્ત્વારૂપ સામાન્યજ્ઞાનનન્તરં તદ્ગ-
સદ્ભૂતાર્થવિશેષવિચારણેત્યર્થઃ, યથા—‘અત્રાપિ નગરોદ્યાનસમવસરણ-ધર્મકથા-
ઋદ્ધિવિશેષ-ભોગપરિત્યાગપ્રવ્રજ્યા-પર્યાય શ્રુતપરિગ્રહ-તપશ્ચરણ-સંલેખના-મુક્તપ-
ત્યાખ્યાનપાદપોષગમ-દેવલોકગમન-સુકુલપ્રત્યાયાતપુનર્બોધિલાભાઽન્ત-ક્રિયાદયો
વિષયાઃ આલ્યાતાઃ સન્તિ? તથાઽત્ર=ઉદ્દેશનકાલાઃ, સમુદ્દેશનકાલાઃ, પદાનિ,
અક્ષરણિ, ગમાઃ, પર્યાયાઃ, ત્રસાઃ, સ્થાવરાઃ, જ્ઞિનપ્રજ્ઞસાઃ ભાવાઃ, આત્મા, ચરણ-
કરણપ્રરૂપણા વા કેષાં કીદશાઃ કયા રીત્યા વર્ણિતાઃ સન્તિ?’ इत्यादि विकल्पनम् ।

અવાય—ઈદિતવિષયનિર્ણયાત્મકં જ્ઞાનમ્, યથા—‘અત્ર નગરપ્રવૃત્તીનાં ચરણ-
કરણપ્રરૂપણાપર્યન્તાનાં સર્વેષાં સમાવેશોઽવશ્યં વર્તતે’ इति निश्चयकरणम् ।

ધારણા—નિશ્ચિતાર્થસ્ય કાલાન્તરેઽપ્યવિસ્મરણમ્ યથા—‘ષષ્ઠાક્ષવર્ણિત સર્વ-
પદાર્થજાતં પરમદયાલુ શ્રીમુધર્મસ્વામિમુખાચ્છૂંત્વા કાલાન્તરરાવિસ્મરણેન
ધારયિष्याમીતિ ।

વિષયોંકા વર્ણન હૈ યા નહીં—? તથા ઉદ્દેશનકાલ. સમુદ્દેશનકાલ
પદ અક્ષર, ગમ, પર્યાય, ત્રસ સ્થાવર જિન પ્રજ્ઞસભાવ, આત્મા, કરણ
સત્તરી एवं चरणसत्तरी इन सबकी प्ररूपणामें से किन किन की प्ररूपणां
हुई है किस रीति से हुई है । इस प्रकार से इस तरह का जो आत्मा
में विकल्प उठता है वह ईहा ज्ञान है ।

ઈહા જ્ઞાન કે વિષયભૂત બને હુણ પદાર્થ કા નિર્ણય રૂપ જો બોધ
હોતા હૈ ઉસકા નામ અવાય જ્ઞાન હૈ—જૈસે યહ નિશ્ચિતરૂપ વિચાર હહ હોતા હૈ—
કિ હસ અંગ મૈં નગર આદિ સમસ્ત પદાર્થોં કા નિર્ણય અવશ્ય ૨ કિયા ગયા હૈ ।

અવાયજ્ઞાન સે નિશ્ચિત્ કિયે ગયે પદાર્થ કો કાલાન્તર મૈં બી નહીં
ભૂલના હસકા નામ ધારણા હૈ જૈસે જમ્બૂસ્વામી કે હૃદય મૈં ઇસા વિચાર

વગેરે વિષયોનું વર્ણન છે ? કે નહિ ? તેમજ ઉદ્દેશનકાળ, સમુદ્દેશનકાળપદ, અક્ષર,
ગમ, પર્યાય, ત્રસ, સ્થાવર, જિન પ્રજ્ઞસભાવ, આત્મા, કરણસત્તરી અને ચરણ સત્તરી
આ બધાની પ્રરૂપણા થઈ છે, કેવી થઈ છે, કયા પ્રકારે થઈ છે. આ પ્રમાણે આત્મામાં
જે વિકલ્પ ઉદ્ભવે છે, તે ઇહા જ્ઞાન છે,

ઇહા જ્ઞાનના વિષયભૂત બનેલા પદાર્થોનું નિર્ણયરૂપ જે જ્ઞાન થાય છે, તેનું
નામ અવાય જ્ઞાન છે. જેમ નિશ્ચિત પણે આ વિચાર મુક્ત હોય છે કે આ અંગમાં
નગર વગેરે બધા પદાર્થોના નિર્ણય ચોક્કસ કરવામાં આવ્યો છે.

અવાયજ્ઞાનથી નક્કી કરેલા પદાર્થને કાલાન્તરમાં પણ ન ભૂલી જવું એનું નામ
ધારણા છે. જેમકે જમ્બૂ સ્વામીના હૃદયમાં એવો વિચાર થયો કે છઠ્ઠા અંગમાં વર્ણવેલા
બધા પદાર્થોને શ્રી મુધર્મ સ્વામી મહારાજના મુખકમલમાંથી શ્રવણ કરીને હું

एतादृश आर्यजम्बूनामाऽनगारः 'उट्टाए' उत्थया=उत्थानम् उत्था, तयो ऊर्ध्वीभवनेन ऊर्ध्वीभूयेत्यर्थः, 'उट्टेइ' उत्तिष्ठति उत्थितो भवति, उत्थाय युज्वा-
ऽऽर्य सुधर्मास्थविरो विराजते तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य आर्यसुधर्मणः स्थविरस्य
'सूत्रे षष्ठ्यर्थे द्वितीया प्राकृतशैलीवशात्, 'तिक्खुत्तो' त्रिकृत्वः=त्रिवारम् आदक्षि-
णप्रदक्षिणम्-अञ्जलिपुटं स्वदक्षिणकर्णादारभ्य दक्षिणावर्त्तगोलाकारेण भ्रामयन्
पुनर्दक्षिणकर्णं यावदानीय तस्य ललाटप्रदेशे स्थापनं करोति, कृत्वा 'वंदइ' वन्दते=

उठा कि छट्टे अंग में वर्णित समस्त पदार्थों को श्रीसुधर्मास्वामी महाराज के सुखारविन्द से सुनकर मैं उनका ऐसा अवधारण करूँगा कि जिससे वे पदार्थ कालान्तर में भी नहीं भुलाये जा सकें।

(उट्टाए उट्टेइ) इस तरह श्री सुधर्मास्वामी से कुछ दूर पर बैठे हुए वे जम्बूस्वामी वहाँ से जब उठे तो झुककर के ही उठे। "उट्टाए" इस पद से सूत्रकार उनमें अतिशय विनय संपन्नता प्रकट करते हैं। (उत्तिष्ठा-
जेणामेव अज्जसुहम्मे तेणामेव उवागच्छइ) उठकर वे जहाँ श्री आर्य सुधर्मा-
स्वामी विराजमान थे वहाँ आये। (उवागच्छित्ता अज्जसुहम्मं थेरे तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ) आकर उन्होंने आर्य सुधर्मा स्थविर को तीन तार अञ्जलिपुट-बनाकर वंदन किया। "आदक्षिणप्रदक्षिण" का तात्पर्य यह है कि दोनों हाथों को अंजलि रूप में करके अपने दक्षिण कर्ण से लेकर उस अंजलि को गोलाकार घुमाते हुए पुनः दक्षिण कर्ण तक ले जाना और उसे फिर मस्तक पर लगाना। (करित्ता वंदइ नमंसइ)

એમની એવી રીતે અવધારણા કરીશ કે તેથી તે પદાર્થનું કાળાન્તરમાં પણ વિસ્મરણ ન થઈ શકે.

(ઉટ્ટાએ ઉટ્ટેइ) આ પ્રમાણે શ્રી સુધર્માસ્વામીથી થોડે દૂર બેઠેલા તે જમ્બૂ સ્વામી ત્યાંથી ન્યાયે ઊભા થયા ત્યારે નમીને જ ઊભા થયા. 'ઉટ્ટાએ' આ પદ વડે સૂત્રકાર તેમનામાં અત્યંત વિનય સંપન્નતા બતાવે છે. (ઉત્તિષ્ઠા જેણામેવ અજ્જ-સુહમ્મે તેણામેવ ઉવાગચ્છइ) ઊભા થઈને તેઓ શ્રી સુધર્માસ્વામી ન્યાં વિરાજમાન હતા ત્યાં આવ્યા. (ઉવાગચ્છિત્તા અજ્જ સુહમ્મં થેરે તિક્ખુત્તો આયા-હિણપયાહિણં કરેइ) તેઓએ આવીને આર્ય સુધર્મા સ્થવિરને ત્રણ વખત અંજલિ પૂર્વકે પ્રણામ કર્યા. 'આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણમ્'નો અર્થ એ થાય છે કે બન્ને હાથોને અંજ-લિ આકારે બનાવીને પોતાના જમણા કાનથી લઈને તે અંજલિને ગોળાકારે ફેરવતાં ફરીથી જમણા કાન સુધી લાવવું અને ફરી તેને માથા ઉપર લગાડવું. (કરિત્તા વંદइ નમંસइ) વંદના કરી તે પછી વાણીથી સ્તુતિ કરી ફરી પાંચે અંગ નમાવીને વંદન કરી.

અતઃ એવં યથા ગન્ધ હાસ્તેનાં ગન્ધમાગ્રાયાન્યે ગજાઃ ક્વાપિ પ્રપલાયન્તે તથા ભગવદ્
ચિન્ત્યાતિશયપ્રભાવશાત્તદ્વિહરણસમીરણગન્ધસમ્બન્ધગન્ધતોઽપિ-ઈતિ-હમર-મરકાદય
ઉપદ્રવાસ્તત્ર ન તિષ્ઠન્તીતિ, ગન્ધગજાશ્રિતરાજવદ્ ભગવદાશ્રિતો મવ્યગણઃ સર્વદા
વિજયવાન્ ભવતીતિ ચ ભવત્યુભયોર્યુક્તં સાદૃશ્યમ્ । ‘લોગુત્તમેણ’ લોકોત્તમેન-
લોકેષુ=ઊર્ધ્વાધસ્તિત્યર્થપ્રેષુ ઉત્તમઃ=શ્રેષ્ઠઃ, યદ્વા-લોકસ્ય=મવ્યલોકસ્ય કલ્યાણ
કારિત્વાદુત્તમસ્તેન । ‘લોગનાહેણ’ લોકનાથેન-લોકસ્ય=મવ્યસમૂહસ્ય નાથઃ=યોગક્ષેમ
કારિત્વાત્પ્રમુક્તેન । ‘લોગહિણ’ લોકહિતેન-લોકસ્ય=વટ્જીવનિકાયરૂપસ્ય હિતઃ=
સર્વથા તદ્દક્ષણપ્રરૂપેણ સ્વયં રક્ષણેન હિતકરસ્તેન । ‘લોગપર્વેણ’ લોકપ્રદીપેન-લોકસ્ય
=મવ્યરૂપવિશિષ્ટલોકસ્ય આન્તરમિથ્યાત્વતિમિરનિકરનિરાકરણપુરસ્સરં જીવાજીવાદિ
પદાર્થસ્વરૂપપ્રકાશકત્વાત્પ્રદીપસ્તેન, નહિ જન્માન્ધઃ પ્રદીપે સત્યપિ વસ્તું પશ્યતિ,

ગંધ ગજારૂઢ નરેશ્વરી તરહ ભગવદાશ્રિત, “મવ્ય ગણ” મી સર્વદા વિજયી
હોતા હૈ । “લોકોત્તમ” પ્રમુકો ઇસલિયે કહા ગયા હૈ કિ ઉર્ધ્વ
અધો એવં મધ્યલોક મેં ડન જૈસા ઉત્તમ શ્રેષ્ઠ ઓર કોઈ નહીં હૈ-ન હુશ
હૈ-ઓર ન હોગા । અથવા-લોક શબ્દ કા અર્થ મવ્યજન મી હોતા હૈ-
ડનકા કલ્યાણ પ્રમુદ્ધારા હી હોતા હૈ-ઇસલિયે મી ડનહેં “લોકોત્તમ કહા હૈ ।

મવ્યસમૂહ કે ચે યોગક્ષેમકારી હોને સે નાથ હૈં ઇસલિયે “લોક-
નાથ” ડનહેં કહા ગયા હૈ । વટ્જીવનિકાયરૂપ ઇસલોક કે રક્ષણ કરને કે
પ્રરૂપક હોને સે ચે “લોકહિત” ઇસ શબ્દ કે વાચ્ય હુણ હૈં । લોક પ્રદીપ-
મવ્યરૂપ-વિશિષ્ટ લોકોં કો ચે, ડનકે આન્તર મિથ્યાત્વરૂપ તિમિર નિકર
અન્ધકારસમૂહ) કે નિરાકરણ કરનેવાલે હોને સે ઓર સાથ સાથ મેં ડનહેં
જીવ અજીવ આદિપદાર્થોં કે યથાર્થ સ્વરૂપ કા પ્રકાશ દેને વાલે હોને સે
પ્રદીપ જૈસે કહે ગયે હૈં ।

ગંધ હાથી ઉપર ઝેસનાર રાજાની જેમ ‘ભગવદાશ્રિત’ ‘ભવ્યગણ’ યજ્ઞ કાયમને માટે
વિજયી થાય છે. પ્રભુને ‘લોકોત્તમ’ એટલા માટે કહેવામાં આવ્યા છે કે જીર્ણ, અધો
અને મધ્યલોકમાં એમના જેવો ઉત્તમ અને શ્રેષ્ઠ પીએ કોઈ છે નહિ, થયો નથી
અને થશે નહિ. અથવા-લોક શબ્દનો અર્થ ભવ્યજન યજ્ઞ થાય છે-તેમનું શ્રેય પ્રભુ
વડે જ થાય છે, એટલા માટે યજ્ઞ તેમને ‘લોકોત્તમ’ કહ્યા છે. ભવ્યસમૂહના એ
યોગક્ષેમ કરનાર હોવાથી ‘નાથ’ છે, એટલા માટે જ એમને ‘લોકનાથ’ કહ્યા છે.
૫૩ જીવનિકાયરૂપ આલોકના રક્ષણ કરવાના નિરૂપક હોવાથી એઓને ‘લોકહિત’ આ
શબ્દથી સંબોધવામાં આવ્યા છે. લોકપ્રદીપ-ભવ્યરૂપથી વિશિષ્ટ લોકોને એ તેમના
આન્તરના મિથ્યાત્વરૂપ તિમિર નિકટ (અન્ધકાર) સમૂહને દૂર કરનારા હોવાથી અને
સાથે સાથે તેમને જીવ-અજીવ વગેરે પદાર્થોના સાચારૂપનો પ્રકાશ આપનાર (સાચા
રૂપને બતાવનાર) હોવાથી પ્રદીપના જેમ તેઓને ‘પ્રદીપ’ કહેવામાં આવ્યા છે.

કિન્તુ તસ્મૈ પ્રદીપોઽપ્રદીપ એવ, તથૈવ ભગવાનપ્યભવ્યાયેતિ લોકશબ્દેન ભવ્ય-
લોકગ્રહણમ્ । ‘લોગપજ્જોગરેણ’ લોકપ્રધોતકરેણ-લોક્યત્વેતિ લોકઃ, એતિ વ્યુ-
ત્પત્યા લોકાલોકરૂપસ્ય સમસ્તવસ્તુજાતસ્ય ભાવસ્થાત્વજ્ઞમાર્ત્તજ્ઞમજ્ઞલમિવ પ્રધોતં
પ્રકાશં કરોતીત્યેવં શીલો લોકપ્રધોતકરઃ, તેન । ‘અભયદણં’ અભયદયેન-
અભયમ્=આત્મનો વિશિષ્ટસ્વાસ્થ્યં દયતે=દદાતીત્યભયદઃ=વિકટકર્મકોટિસંકટ-
મોચન-નિઃશ્રેયસમાધનભૂતસમ્યગ્દર્શનાદિ લક્ષણપરમધૃતિ દાયકા इत्यर्थः, તેન । ‘ચક્તુ-

યહાં જો લોક પદ સે ભવ્યરૂપ વિશિષ્ટ લોકકા ગ્રહણ ક્રિયા ગયા
હૈ-ઉસકા કારણ યહ હૈ કિ જિસ પ્રકાર દીપક કે હોને પર ખી જન્માન્ધ
વસ્તુકા અવલોકન નહીં કર સક્તા હૈ-ઉસી તરહ ભગવાન કે સદ્ભાવ
મેં ખી અભવ્યજન યથાર્થ વસ્તુ કે સ્વરૂપ અવલોકન સે રહિત હી બને
રહતે હૈ-ઉનકે દ્વારા ઉસકા કુછ ખી કલ્યાણ નહીં હો સક્તા હૈ-જિસ
પ્રકાર દીપક જન્માન્ધ કે લિયે અદીપક હૈ-ઉસી પ્રકાર અભવ્યજન ભગ-
વાન સે લાભ નહીં પ્રાપ્ત કર સક્તે હૈ । લોકપ્રધોતકર-જો દેખને મેં
આતા હૈ ઉસકા નામ લોક હૈ-ઇસ વ્યુત્પત્તિ કે અનુસાર લોક ઔર
અલોકરૂપ સમસ્ત વસ્તુ સમૂહ કે અલ્પજ્ઞ રવિમાર્ત્તજ્ઞમંડલ કી તરહ યે
પ્રકાશ કરને વાલે હૈ ઇસલિયે લોકપ્રધોતકર હૈ । અભયદય-આત્મા કે
વિશિષ્ટ સ્વાસ્થ્ય કા નામ અભય હૈ । ઇસ અભય કો જો દેતા હૈ વહ
અભયદય-કહલાતા હૈ । એસે અભયદય પ્રભુ હી હૈ-કારણ ઉન્હોને
ભવ્ય જીવોં કો વિકટ કર્મોં કે કોટિકોટિ સંકટો સે છુડાયા હૈ ઔર ઉન્હે
નિઃશ્રેયસ કે સાધનભૂત એસે-સમ્યગ્દર્શનાદિરૂપ પરમ ધૈર્ય કો પ્રદાન ક્રિયા હૈ ।

અહીં જે લોક પદ વડે ભવ્યરૂપ વિશિષ્ટ લોકકતુ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. તેમનું
કારણ આ છે કે જેમ દીપક હોવા છતાં પણ જન્માન્ધ, વસ્તુને જોઈ શકતો નથી,
તેમ ભગવાનના સદ્ભાવમાં પણ (ભગવાનની મોજૂદગીમાં પણ) અભવ્યજન યથાર્થ
વસ્તુના સ્વરૂપને જોવામાં અક્ષમ જ બની રહે છે. જેમ દીપક જન્માન્ધ માટે અદીપક
છે, તેમ અભવ્ય ભગવાન પાસેથી લાભ મેળવી શકતો નથી. ‘લોક-પ્રધોતકર’-જે
જોવામાં આવે છે તેમનું નામ લોક છે. આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ લોક અને અલોકરૂપ
સંપૂર્ણ-સમૂહના અખંડ સૂર્ય મંડળની જેમ એ પ્રકાશ કરનાર છે, એટલા માટે એ
લોક પ્રધોતકર છે. અભયદય-આત્માના વિશિષ્ટ સ્વાસ્થ્યનું નામ અભય છે. એ અભયને
જે આપે છે, તે ‘અભયદય’ કહેવાય છે. એવા અભયદય પ્રભુ જ છે. કેમકે
તેમણે ભવ્યજીવોને (પાતાના) વિકટ (ધાર) કર્મોના કોટિ કોટિ સંકટોમાંથી મુક્ત
કરાવ્યા છે, અને તેમને નિઃશ્રેયસના (કલ્યાણના) સાધનભૂત એવા સમ્યગ્દર્શન વગેરે
રૂપ પરમ ધૈર્ય આપ્યું છે.

દણં' ચક્ષુર્દયેન પश्यतीति चक्षुः, हेयोपादेयवस्तुविभागकारित्वेन चक्षुरिव चक्षुः= श्रुतज्ञानं तस्य दयो दायकश्चक्षुर्दयस्तेन । 'मग्गदणं' मार्गदयेन-मृग्यते=अन्विष्यते स्वाभीष्टस्थानमनेनेतिमार्गः=निश्चयव्यवहारलक्षणः शिवपुरपथस्तस्य दयेन । 'सरणदणं' शरणदयेन-शरणं=संसारदुःखसन्तप्तप्राणिगणस्य रक्षास्थानं तत्रवतो निर्वाणपदं दयतइति शरणदयस्तेन, संसारकान्तारे परिभ्रमतां रागपञ्चानन-द्वेषव्याघ्र

ચક્ષુર્દય-“પશ્યતીતિચક્ષુઃ” હસ વ્યુત્પત્તિ કે અનુસાર યહાં ચક્ષુ શબ્દ કા અર્થ શ્રુતજ્ઞાન હૈ ક્યોંકિ વહી હેય ઓર ઉપાદેય વસ્તુકા વિભાગ-કારી માના ગયા હૈ ।—

હસ ચક્ષુ કી પ્રાપ્તિ અવ્યજીવોં કો પ્રમુ સે હી હોતી હૈ-અતઃ વે ચક્ષુર્દય હૈ । મગ્ગદય-માર્ગદય-“મૃગ્યતે સ્વાભીષ્ઠસ્થાનં-અનેન ઇતિ માર્ગઃ” હસ વ્યુત્પત્તિ કે અનુસાર માર્ગ કો અર્થ-મોક્ષમુર કા રાસ્તા હોતા હૈ । ક્યોં કિ માર્ગ સે હી પથિક અપને અભીષ્ઠ સ્થાન કી સ્વોજ કરતે હૈ । યહ રાસ્તા નિશ્ચય ઓર વ્યવહારકી અપેક્ષા દો તરફ કા કહા હુઆ હૈ । મોક્ષરૂપ અભીષ્ઠ-સ્થાનકી પ્રાપ્તિ કરાનેવાલે હસ માર્ગ કી પ્રાપ્તિ મોક્ષા મિલાવીજનોં કો પ્રમુ કે ઉપદેશ સે હી હુઈ હૈ । અતઃ ઉન્હે “માર્ગદય” સૂત્રકારને પ્રકટ કિયા હૈ । શરણદય- સાંસારિક દુઃખોં સે સન્તપ્ત હુઅ પ્રાણિયોં કે લિયે રક્ષા કા જો સર્વોત્તમ સ્થાન હૈ ઉસકા નામ શરણ હૈ । એમા સ્થાન-કેવલ એક મોક્ષ હી હૈ । હસ પદ કે પ્રદાતા પ્રમુ હૈ અતઃ વે શરણદય હૈ । યહ સંસાર એક અયંકર કાન્તાર હૈ । હસમેં પરિભ્રમણ કરનેવાલે પ્રાણી રાગરૂપી પંચાનન (લિહ)

અશુદ્ધ-‘પશ્યતીતિચક્ષુઃ’ આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ અહીં અક્ષુ શબ્દનો અર્થ શ્રુતજ્ઞાન છે. કેમકે તેજ હેય ઉપાદેય (અસ્વીકાર કરવા યોગ્ય અને સ્વીકાર કરવા યોગ્ય) પદાર્થને વિચ્છેદ કરનાર માનવામાં આવ્યો છે. ભવ્યજીવોને આ અક્ષુની પ્રાપ્તિ પ્રભુથી જ થાય છે, એટલા માટે તેઓ અશુદ્ધ છે. મગ્ગદય-માર્ગદય-‘મૃગ્યતે અન્વિષ્યતે સ્વાભીષ્ઠસ્થાનં અનેન ઇતિ માર્ગઃ’ આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ માર્ગનો અર્થ મોક્ષમુરનો માર્ગ એ પ્રમાણે થાય છે. કેમકે માર્ગથી જ મુસાફર પોતાના ઇચ્છિત સ્થાનની શોધ કરે છે. આ માર્ગ નિશ્ચય અને વ્યવહારની અપેક્ષાએ બે બાતનો બતાવવામાં આવ્યો છે. મોક્ષરૂપ ઇચ્છિત સ્થાનની પ્રાપ્તિ મોક્ષામિલાવીઓને પ્રભુના ઉપદેશથી જ થઈ છે. એટલા માટે તેમને ‘માર્ગદય’ સૂત્રકારે કહ્યા છે.

‘શરણદય’ બગતના દુઃખોથી સન્તપ્ત થયેલ પ્રાણીઓને માટે રક્ષણુનું જે સૌથી સારું સ્થાન છે, તેનું નામ શરણુ છે. એવું સ્થાન ફક્ત એક મોક્ષ જ છે. આ (મોક્ષ) પદને આપનારા પ્રભુ જ છે, એટલા માટે તેઓ શરણુદય છે. આ સંસાર એક અયંકર ‘કાન્તાર’ (અટવી) છે. આમાં વિચરનારા પ્રાણીઓ રાગરૂપી પંચાનન

અનગારધર્મામૃતવર્ષિणीटीका. सू. ३ सुधर्मास्वामिनःवम्पानगर्वांसमवसरणम् ३९

ક્રોધદાવાનલ-માનમહાગિરિ-માયાપિશાચી-લોભમહાજગર-વિષયાવલીવિષવल्ली-
કુગુરુતસ્કરકર્મ પ્રકૃતિવૃક્ષાલી-મિથ્યાત્વમહાન્ધકારચતુર્ગતિદીર્ઘાધ્વતૃણામહાસરિ-
દાસ્રવજલ-કુશ્રદ્ધાપ્રવાહ કુત્સિતપ્રરૂપણા-તરજ્જ-કુશીલતટે-ન્દ્રિયગણમકર-સંયોગ-
વિયોગકળટક નરકનિગોદ મહાવર્ત્તામિમુલ્ય વહ નાનાવિષદુઃખપરમ્પરાસંકલેશસંત્રસ્તા-
નાં પ્રાણિનાં નિરુપદ્રવમચલમરુજમવ્યાવાધમપુનરાવૃત્તિકં સુરક્ષાસ્થાનં દદાતીતિ ભાવઃ।

અન્ન-‘અમયદયેન, -ચક્ષુર્દયેન, -માર્ગદયેન, -શરણદયેન’ इत्येतत्पदचतुष्ट-
स्यायमभिप्रायः—

यथा कोऽपिकारुणिकः पुरुषोऽनेकविधश्चापदादिकीर्णे महारण्ये तरवरनिक-

સે, દ્વેષ રૂપી વ્યાઘ્ર સે ક્રોધ રૂપી દાવાનલ સે માનરૂપી મહાગિરિ સે,
માયારૂપી મહાપિશાચી સે, લોભ રૂપી મહા અજગર સે, વિષયાવલી રૂપી
વિષવल्ली સે, કુગુરુ રૂપી તસ્કર સે કર્મપ્રવૃત્તિ રૂપી વૃક્ષ પંક્તિ સે, મિથ્યાત્વ
રૂપી મહાઅન્ધકાર સે ચતુર્ગતિ રૂપી વિકટ ભ્રમ્બે માર્ગ સે, તૃણા રૂપી
મહાનદી સે આસ્રવ રૂપી જલ સે ત્રસ્ત કુશ્રદ્ધા રૂપી પ્રવાહ સે કુત્સિત પ્રરૂપણા-
તરજ્જો સે કુશીલ રૂપી તટસે હન્દ્રિયગણ રૂપી મકર સે સંયોગ વિયોગરૂપી
કંટકોં સે નરક એવં નિગોદ રૂપી મહા આવર્તોં મેં પરિભ્રમણ જન્ય અનેક
વિષ દુઃખ પરમ્પરા કે સંલેશોં સે હો રહે હેં। ઉન્હેં હસ સંસાર કાન્તાર-
કે દુઃખોં સે છુડાકર નિરુપદ્રવ, અચલ, અરુજ, અવ્યાવાધ એવં અપુન-
રાવૃત્તિક સિદ્ધિનામ કા સુરક્ષિત સ્થાન દેને વાલે યદિ કોઈ હેં તો વે
એક ભગવાન હી હેં। હસીલિયે વે “શરણદય” કહલાયે હેં। અમયદય ચક્ષુ
ર્દય માર્ગદય તથા શરણદય હન ચાર પદોં કા યહ અભિપ્રાય હેં કિ-જિસ

(સિંહ)થી, દ્વેષથી વાઘથી, ક્રોધથી દાવાનલથી, માનથી મહા પર્વતથી, માયાથી
મહાપિશાચીથી, લોભથી મહા અજગરથી વિષયાવલીથી વિષની વેલથી, કુગુરુ (ખરાબ
શુઃ) થી ચોરથી, કર્મની પ્રવૃત્તિથી ઝાડની પાંતીથી, મિથ્યાત્વ (મિથ્યાપ્રયુ)થી
ઘોર અન્ધારાથી, ચતુર્ગતિથી વિકટ લાંબા રસ્તાથી, તૃણાથી મહા નદીથી, આન્ધ
(કર્મનું આત્મામાં ઘાબલ થયું તે)થી પાણીથી, કુશ્રદ્ધાથી પ્રવાહથી, કુત્સિત પ્ર પણા-
થી મોળગ્યાથી, કુશીલથી કિનારાથી, હન્દ્રિયોના સમૂહથી મગરથી, સંયોગ વિયોગ
થી કાંટાઓથી તર્ક અને નિગોદથી મહા આવર્તો (અકરી અથવા પાણીની ભરડા)
માં પરિભ્રમણથી ઉત્પન્ન અનેકવિધ દુઃખની પરંપરાના સંલેશોથી ત્રસ્ત થઈ રહ્યા
છે. તેમને આ સંસાર કાન્તાર (નિર્જન જંગલ)ના દુઃખોથી મુક્ત કરાવીને નિરુપદ્રવ,
અચલ, અરુજ, અવ્યાવાધ અને અપુનરાવૃત્તિક-સિદ્ધિનામનું સુરક્ષિત સ્થાન આપનાર
ને કોઈ છે તો તે એક ભગવાન જ છે. એટલા માટે તેઓ ‘શરણદય’ કહેવામાં આવ્યા છે.
અમયદય, ચક્ષુર્દય માર્ગદય તથા શર-દય આ ચાર પદોનો એ અર્થ છે કે-જેવી રીતે કાંઈ

રાપહૃતસર્વસ્વં ભયસ્થાનપતિતં પટ્ટિકાદદ્વચક્ષુષં પુરુષં નિરીક્ષ્ય તમભયરૂપમધુરાલા પાદિના સંતોષ્ય પટ્ટિકાપનોદેન ચક્ષુર્દત્વા માર્ગપ્રદર્શનપૂર્વકં નિરુપદ્રવં સ્થાનં પ્રાપયતિ, તથૈવ ભગવાનપિ નાનાવિધવલેશસન્તાપસંકુલે વિપુલે ભવારણ્યે કર્મતસ્કરાપહૃતાત્મગુણ સર્વસ્વં મોહાચ્છાદિતનેષં ભવ્યજનં ‘ઓ ભવ્ય ! મા મૈષી’, બુધ્યસ્વ નિજાત્મ-સ્વરૂપમ્’ इति सम्बोधनपुरस्सरं सन्तोष्य ज्ञानचक्षुर्दानेन सम्यग्दर्शनादिलक्षणं मोक्षमार्गं प्रदर्श्य निर्वाणरूपं शरणं ददातीति ।

પ્રકાર કોઈ કારુણિક (દયાલુ) પુરુષ અનેક વિધ દિસજનતુઓં સે આકીર્ણ હુપ મહારણ્ય મેં ચોરોં દ્વારા જિસકા સર્વસ્વ હરણ કર લિયા ગયા હૈ ઓર જિસે ભયસ્થાન મેં ડાલ દિયા ગયા હૈ-તથા દોનોં ઑંઘેં જિસકી દૃઢ પટ્ટી સે બાંધ કર જકડ દી ગઈ હૈં એસે પુરુષ કો દેશ્વકર કરુણાભાવ સે ઉસે અભયપ્રદ મધુર મધુર સ્નેહોત્પાદક આલાપોં સે ધૈર્ય બંધાતા હૈ-આંઘોં સે પટ્ટી ય્વોલકર ઉસે ચક્ષુ પ્રદાન કરતો હૈ ઓર અન્ત મેં માર્ગ દિશ્વકર ઉસે નિરુપદ્રવસ્થાન મેં પહુંવા દેતા હૈ, ઉસી તરહ પ્રશ્ન ‘ઓ નાનાવિધ વલેશ ઓર સન્તાપ સે સંકુલ (ધિરે) હુપ ઇસ વિસ્તૃત ભવારણ્ય મેં કર્મ રૂપી લુટરોં દ્વારા જિસકા આત્મગુણ સર્વસ્વરૂપ લૂટ લિયા ગયા હૈ તથા જિસકે આન્તર જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુઓં પર મોહરૂપી પટ્ટી બાંધ દી ગઈ હૈ એસે ભવ્યજન કો હે ભવ્યો તુમ મત ડરો, અપને આત્મ સ્વરૂપ કો સમજો “ઇન વચનો દ્વારા સંતોષિત કર ઉસે જ્ઞાન રૂપી ચક્ષુ પ્રદાનકર સમ્યગ્દર્શનાદિપ મોક્ષમાર્ગ કો દિશ્વ કર નિર્વાણરૂપ અભય-સ્થાન મેં પહુંવા દેતે હૈં

શરણિક (દયાળુ) પુરુષ અનેક જાતના હિસકે પશુઓથી આકાંત મોટા જંગલમાં થોડાંજે બેઠું સર્વસ્વ હરી લીધું છે, અને જેને ભયસ્થાનમાં ફેંકવામાં આવ્યો છે, તેમજ તેની બન્ને આંખો મજબૂત પટ્ટીથી બાંધીને કસવામાં આવી છે, એવા પુરુષને કરુણભાવથી તેને નિર્ભય બનાવનાર મીઠા મીઠા વચનોથી ધીરજ આપે છે, આંખોની પટ્ટી ખોલીને તેને દૃષ્ટિ અર્પે છે અને આતે તેને રસ્તો બતાવીને નિરુપદ્રવ સ્થાનમાં પહોંચાડે છે, તેમજ પ્રશ્ન પશુ અનેક જાતના કલેશ અને સન્તાપથી ઘેરાયેલા આ વિશાલ ભવારણ્યમાં કર્મરૂપી લુટારાઓવડે બેઠું સર્વસ્વરૂપ આત્મગુણ લુટાઈ ગયું છે, તેમજ જેમના આન્તરજ્ઞાનરૂપ ચક્ષુઓ ઉપર મોહ (અજ્ઞાન)રૂપી પટ્ટી બાંધવામાં આવી છે, એવા ભવ્યજનને “હે ભવ્યો તમે મા બીશો, પોતાના આત્મસ્વરૂપને સમજો,” આ પ્રકારના વચનો વડે સંતુષ્ટ કરીને તેમને જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ અર્પાને સમ્યગ્દર્શનાદિરૂપ મોક્ષમાર્ગને બતાવીને નિર્વાણરૂપ અભયસ્થાનમાં પહોંચાડે છે.

જીવદયેન-જોવેષુ દયતે ઇતિ જીવદયઃ, યદ્વા-જીવન્તિ મુનયો યેન સ જીવઃ= સંયમજીવિતં, તં દયત ઇતિ જીવદયસ્તેન । ‘બોધિદણં’ બોધિદયેન-બોધનં બોધિ= જિનધર્મપ્રાપ્તિઃ, પ્રશમસંવેગનિર્વેદાનુકમ્પાઽઽસ્તિકયાનાં પશ્ચાન્નુપૂર્વ્યાં પ્રાદુર્ભાવોવા, તં દયતે ઇતિબોધિદયસ્તેન । ‘ધમ્મદણં’ ધર્મદયેન-ધર્મઃ=શ્રુતચારિત્રલક્ષણસ્તસ્ય દયેન ‘ધમ્મદેસણં’ ધર્મદેશકેન-ધર્મઃ=અગારાનગારરૂપસ્તસ્ય દેશકઃ=પ્રરૂપકસ્તેન । ‘ધમ્મનાયકેણં’ ધર્મનાયકેણ ધર્મઃ=ક્ષાયિકજ્ઞાનદર્શનચારિત્રાત્મકસ્તસ્ય । નાયકઃ=સ્વામી-યથાવત્પરિપાલનેન તત્ફલપરિભોગાત્, યદ્વા-ધર્મઃ=શ્રુતચારિત્રલક્ષણસ્તસ્ય નાયકઃ સ્વશાસનાપેક્ષયા તત્પ્રરૂપકત્વાત્, તેન । ‘ધમ્મસારહિણા’ ધર્મસાર-

‘જીવદય’ જીવોં પર દયા કરને વાલે હોને સે અથવા સંયમરૂપ જીવન પ્રદાન કરને વાલે હોને સે પ્રમુ મેં જીવદય યહ વિશેષણ સાર્થક હૈ । બોધિદય-જિનધર્મ કી પ્રાપ્તિ હોને કા નામ બોધિ હૈ-અથવા પશ્ચાન્નુપૂર્વી સે પ્રશમ સંવેગ નિર્વેદ અનુકમ્પા તથા અસ્તિકય ઇન ભાવોં કા પ્રાદુર્ભાવ હોના ઇસ્કા નામ મી બોધિ હૈ, યહ બોધિ પ્રમુ દ્વારા હી જીવોં કો પ્રાપ્ત હોતી હૈ । ઇસલિયે ઉન્હેં બોધિદય કહા ગયા હૈ । શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મ કા ઉપદેશ જીવોં કો પ્રમુ સે મિલતા હૈ-ઇસલિયે ઉન્હેં ધર્મદય, તથા અગાર શ્રાવક ઓર અનગારમુનિ રૂપ ધર્મ કી પ્રરૂપણા પ્રમુ દ્વારા હી હુઈ હૈ ઇસલિયે ઉન્હેં ધર્મદેશક કહા ગયા હૈ । તથા વે ક્ષાયિક જ્ઞાન ક્ષાયિક દર્શન, ઓર ક્ષાયિક ચારિત્ર રૂપ ધર્મ કે સ્વામી હૂં ક્યોંકિ વે ઇનકા યથાવત્ પાલન કરતે હૂં ઓર ઉનકે મુલોં કા પરિભોગ કરતે હૂં ઇસલિયે વે ધર્મનાયક હૂં । અથવા શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મ કી ઉન્હોંને પ્રરૂપણા અપને જ્ઞાસન કી અપેક્ષા

‘જીવદય’ જીવોં ઉપર દયા કરનાર હોવાથી અથવા સંયમરૂપ જીવન આપનાર હોવાથી પ્રમુ માટે ‘જીવદય’ આ વિશેષણ સાર્થક છે. ‘બોધિદય’ જિનધર્મ પ્રેરણાવાળો તેનું નામ બોધિ છે, અથવા પશ્ચાન્નુપૂર્વી વડે પ્રશમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકમ્પા અને આસ્તિકય ભાવોના જન્મ થવો એનું નામ પણ બોધિ છે. આ બોધિ પ્રમુવડે જ જીવોને મળે છે. એટલા માટે તેમને બોધિદય કહેવામાં આવ્યા છે. જીવોને શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મના ઉપદેશ પ્રમુથી જ મળે છે, એથી જ તેઓ ધર્મદય નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે. તેમજ અગાર શ્રાવક અને અનગાર મુનિરૂપ ધર્મની પ્રપણા પ્રમુવડે જ થઈ છે, એથી જ તેમને ધર્મદેશક કહેલ છે. તેમજ તેઓ ક્ષાયિકજ્ઞાન, ક્ષાયિકદર્શન અને ક્ષાયિક ચારિત્રરૂપ ધર્મના સ્વામી છે, કેમકે તેઓ તેને સારી રીતે પોષે છે, અને તેઓના ક્રોધને તેઓ સારી રીતે ભોગવે છે, એટલા માટે જ તેઓ ધર્મનાયક છે. અથવા પોતાના જ્ઞાસનની અપેક્ષાથી જ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મની-તેઓએ પ્રપણા કરી છે, એટલા માટે પણ તે તેના (ધર્મના) નાયક છે. ‘ધર્મસારથી’ સારથીની એ ફરજ

થિના-ધર્મસ્ય સારથિઃ=સન્ધાલકઃ-ધર્મસારથિસ્તેન ! યથા સારથિરુન્માર્ગે ગચ્છન્તં
 રથં સન્માર્ગમાનયતિ તથા ભગવાનપિ શ્રુતચારિત્રધર્મસ્થલિતાન્ તદ્રક્ષણોપદેશેન
 પુનર્ધર્મમાર્ગે સ્થાપયતીતિ । 'ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તિ-
 ના'=દાનશીલતપોભાવૈશ્વતપૃષ્ઠાં નરકાદિગતીનાં ચતુર્ણાં ધૈ કષાયાણામન્તો નાશો
 યસ્માત્ સ ચતુરન્તઃ, ચતુરન્ત એવં ચાતુરન્તેઃ, ચક્રમિવચ્ચક્રમ્, ચાતુરન્તે એવં
 ચક્રમ્=ચાતુરન્તચક્રમ્ જન્મજરામરણોચ્છેદકત્વેન ચક્રતુલ્યત્વાત્, વરંચ તચાતુરન્ત-
 ચક્રમ્=વરચાતુરન્તચક્રમ્, વરપદેન રાજચક્રાપેક્ષયાઽસ્ય શ્રેષ્ઠત્વં વ્યજ્યતે લોકદ્વય-
 સાધકત્વાત્ ધર્મએવ વરચાતુરન્તચક્રં=ધર્મવરચાતુરન્તચક્રમ્, તેન વર્તિતું શીલમસ્યેતિ

કી હૈં ! હસલિયે મી વે ! ઉસકે નોયક હૈં । ધર્મસારથી-સારથી' કા યહ
 કર્તવ્ય હોતા હૈં કિ વહ રથકા સંચાલન ઠીકરૂપ સે કરેં-યદિ વહ
 ઉન્માર્ગ પર જા રહ્યા હૈં-તો ઉસે સન્માર્ગ પર લે આવે । અતઃ ! હસ અપને
 કર્તવ્ય કા પાલક જૈસે સારથી હોતા હૈં, ઊસી પ્રકાર પ્રભુને મી ધર્મરૂપી
 રથ કા અચ્છી તરહ સે સંચાલન ક્રિયા હૈં । યદિ કોઈ પ્રાણી ધર્મરૂપી રથ
 કો ઉન્માર્ગ મેં લે જાતા હૈં-અર્થાત્ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મ સ્થલિત હોતા હૈં
 તો પ્રભુ ઉસકી રક્ષા કરને કે ઉપદેશ સે પુનઃ ઉસ ધર્મ મેં સંસ્થાપિત કરે
 દેતે હૈં । ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તી દાન શીલ તપ એવં ભાવોં દ્વારા નરકાદિ
 ચાર ગતિયોં કા અથવા ક્રોધાદિ ચાર કેષારોં કા યહ ધર્મ નાશક હોતા
 હૈં હસે લિયે વહ ચતુરન્ત હૈં । જન્મ, જરા એવં મરણ કા ઉચ્છેદક હીને
 સે ધર્મકો ચક્ર કે સમાન પ્રકટ ક્રિયા ગયા હૈં । વર શબ્દ કા
 અર્થ શ્રેષ્ઠ હૈં ! હસસે યહ बोध હોતા હૈં કિ 'રાજ ચક્ર' કી અપેક્ષા
 મી યહ ધર્મરૂપી ચક્ર શ્રેષ્ઠ હૈં । કયોં કિ હસસે જીવ કે દોનોં લોક

હોય છે કે તે સારી પેઠે રથને હાકે, ને તે ઉન્માર્ગે (ખોટે રસ્તે) જતો હોય તો
 તેને સન્માર્ગ- (સારા રસ્તા) તરફ વાળે. માટે જ્યેમ આ સારથી પોતાની ફરજને પાળનાર
 હોય છે. તે પ્રમાણે જ પ્રભુએ પણ ધર્મરૂપી રથને સારી પેઠે હાક્યો છે. ને ગમે તે
 પ્રાણી ધર્મરૂપી રથને ઉન્માર્ગે (ખોટા રસ્તા) તરફ લઈ જવાને પ્રયત્ન કરે અર્થાત્ શ્રુતચારિ-
 ત્રરૂપ ધર્મનું સ્ખનલ થાય એ રીતનું વર્તન કરે તો પ્રભુ તેના રક્ષક થાય, એટલે કે ધર્મના
 ઉપદેશથી તેને ફરી ધર્મમાં સંસ્થાપિત કરે છે. ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તી દાન, શીલ,
 તપ અને ભાવો વગેરે નરક વગેરે ચાર ગતિયોને અથવા ક્રોધ વગેરે ચાર કષાયોને આ ધર્મ
 નાશ કરનારો હોય છે, એટલા માટે તે 'ચતુરન્ત' છે. જન્મ, જરા [વૃદ્ધાવસ્થા] અને મૃત્યુને
 નાશ કરનાર હોવાથી ધર્મને ચક્રના આકારે બતાવ્યો છે. વર શબ્દનો અર્થ શ્રેષ્ઠ છે.
 એનાથી એમ બજાય છે કે 'રાજચક્ર' કરતાં પણ 'ધર્મચક્ર' અધિયાતું છે. કેમકે

અનગાર્ધ્મામૃતવર્ષિણી ટીકા. સુ. ૩ સુધર્મસ્વામિનઃચમ્પાનગયો સમવસરનમ્ ૪૩

ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તી=લોકોત્તર ધર્મપ્રવર્તકસ્તેન ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તિના ।
 'દીવો' દ્વીપઃ સંસારસમુદ્રે નિમજ્જતાં દ્વીપ 'તુલ્યઃ', 'તાણં' ત્રાણં=કર્મકદર્થિતાનં
 મવ્યનાં રક્ષણસંક્ષણઃ, અતएव તેષાં - 'સરણગઈ' શરણગતિઃ=આશ્રયસ્થાનમ્,
 'પદ્મણં' પ્રતિષ્ઠાનં=કાલત્રયેડપ્યવિનાશિત્વેન સ્થિતઃ, તેન, અત્ર તૃતીયાર્થ-પ્રથમા ।
 'અપ્પહિદ્ધયવરનાણદંસણચરેણ' અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનધરેણ-પ્રતિહતં-મિત્યાદ્યાઃ
 ચરણસ્થલિતં ન પ્રતિહતમ્અપ્રતિહતં, જ્ઞાનંશ્ચદર્શનંચેતિ જ્ઞાનદર્શને, અપ્રતિહતે
 વરજ્ઞાનદર્શને-અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શને, ધરતીતિધરઃ-અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનયોધરઃ,

ધુઆવહ વનતે હૈં ધર્મરૂપી શ્રેષ્ઠ ચાતુરન્ત ચક્ર સે વર્તન કરને કા પ્રશુ કા
 સ્વભાવ હૈ, અતઃ વે ધર્મવરચાતુરન્ત, ચક્રવર્તી હૈ । હસ કા નિષ્કર્ષાર્થ યહ
 હૈ કિ પ્રશુને જિસ ધર્મ કી પ્રરૂપણા કી હૈ વહ લોકોત્તર હૈ । એસે લોકોત્તર
 ધર્મ કે પ્રવર્તક પ્રશુ કે સિવાય ઓર હસરા કોઈ નહીં હો સક્તા હૈ ।
 પ્રશુ દ્વીપ તુલ્ય હસલિયે પ્રકટ કિયે ગયે હૈ, કિ વે સંસારરૂપી સમુદ્ર મેં
 ઢુવતે હુए માણિયોં કો, एક દ્વીપ કે સમાન સહારા પ્રદાન કરને વાઢે
 હૈ । "ત્રાણં" પ્રશુ કર્મોં સે કદર્થિત હુए મવ્ય જીવોં કો રક્ષણ કરને મેં
 સમર્થ હૈ હસલિયે ત્રાણરૂપ હૈ । હસલિયે "શરણગતિઃ" ઉન્હે આશ્રયસ્થાન
 હૈ । કાલત્રય મેં મી અવિનાશીરૂપ સે સ્થિત રહેને કે કારણ
 પ્રશુ પ્રતિષ્ઠાન સ્વરૂપ હૈ અપ્રતિહત વરજ્ઞાનદર્શન ધર-પ્રશુ કે અનન્તજ્ઞાન
 ઓર અનન્ત દર્શન ત્રિકાલ મેં મી કિસી મી પદાર્થ દ્વારા પ્રતિહત નહીં
 હો સક્તે હૈ-હસલિયે ઉન્હે અપ્રતિહત કહા ગયા હૈ । અપ્રતિહતજ્ઞાન ઓર
 દર્શન કો ધારણ કરને વાઢે કેવલ એક પ્રશુ હૈ હસલિયે વે ઉસ વિશે-

એનાથી એવના એન્ને લોક [ઇહલોક અને પરલોક] સુખી અને છે. ધર્મરૂપી શ્રેષ્ઠ
 ચાતુરન્ત ચક્રવર્તે વર્તવાની પ્રભુની ટેવ છે. એટલા માટે તેઓ ધર્મવર ચાતુરન્ત
 ચક્રવર્તી છે. એનો નિષ્કર્ષરૂપે આ અર્થ છે કે પ્રભુએ જે ધર્મની પ્રરૂપણા
 કરી છે, તે [ધર્મ] લોકોત્તર [અલોકિક અથવા અસાધારણ] છે. એવા લોકોત્તર ધર્મને
 પ્રવર્તનાર પ્રભુ વિના અન્ય બીજો કોઈ પણ ન શકે. પ્રભુને દ્વીપ (ગિટ)ના જેવા
 એટલા માટે અસાધારણ આવ્યા છે કે તેઓ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબનારા પ્રાણીઓને
 એક દ્વીપની જેમ સહારો આપનાર છે. 'ત્રાણ' કર્મોં વડે કદર્થિત [દુઃખિત] થયેલ
 એવાનું રક્ષણ કરવામાં પ્રભુ સમર્થ છે, એટલા માટે ત્રાણરૂપ છે. એથી જ 'શરણ-
 ગતિઃ' તેઓનું આશ્રય આપનારું સ્થાન છે. ત્રણે કાળમાં પણ અવિનાશીરૂપે [એક-
 રૂપે] સ્થિત રહેવાને લીધે પ્રભુ પ્રતિષ્ઠાન સ્વરૂપ છે. 'અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનધર'
 પ્રભુનું અનન્તજ્ઞાન અને અનન્તદર્શન ત્રણે કાળોમાં પણ ગમે તે પદાર્થ વડે પ્રતિહત
 [પ્રતિબંધ પામેલું] થઈ શકતું નથી, એથી જ તેમને અપ્રતિહત કહેવામાં આવ્યા
 છે. ફક્ત એક પ્રભુ જ અપ્રતિહતજ્ઞાન અને દર્શનને ધારણ કરનાર છે. એટલા માટે તેઓને આ

તેન આવરણ રહિત કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શનધારણા । ‘ત્રિયદૃષ્ટઉમેષં’ વ્યાવૃત્ત-
 ચ્છબના-છાદ્યતે-આત્રિયતે કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શનાઘાત્મનોડનેનેતિ-છબ=ઘાતિક
 કર્મવૃન્દં જ્ઞાનાડ્ઽવરણીયાદિરૂપં વા કર્મજાતમ્ વ્યાવૃત્ત-નિવૃત્ત-છબ યસ્માત્ સ
 વ્યાવૃત્તચ્છબ, તેન વ્યાવૃત્તચ્છબના । જિણેણ’ જિનેન-રાગદ્વેષાદિશત્રુવિજય-
 શીલેન । ‘જાવણં’ જાપકેન-રાગદ્વેષરિપું જયન્તં મવ્યજીવગર્ણં પ્રતિધર્મદેશના-
 દિના પ્રેરકેણ, ‘જિ જયે’ ઇતિષાતોર્ણિચિ-‘કીઙ્જીનાં ણૌ’ ઇત્યાત્વે પુકિ પ્બુલ્ ।
 ‘તિણેણં’ તીર્ણેન-સ્વયં સંસારૌઘાદ્ ઉત્તીર્ણેન । ‘તારણં’ તારકેણ-તારયતિ-
 -તરતોડ્ઽન્યાન્ મવ્યજીવાન્ પ્રેરયતીતિ તારકસ્તેન । ‘બુદ્ધેણં’ બુદ્ધેન-સ્વયંબોધં

ષણ સે કહે ગયે હૈં। તાત્પર્ય આવરણ રહિત કેવલજ્ઞાન ઔર કેવલ
 દર્શન કો પ્રભુ ધારણ કરતે હૈં। ઇસલિયે વે અપ્રતિહત વરજ્ઞાનદર્શન વાલે
 હૈં। વ્યાવૃત્તચ્છબ-છબ શબ્દ કા અર્થ આવરણ કરના હોતા હૈ-કેવલજ્ઞાન
 કેવલદર્શન આદિરૂપ આત્મા જિન કે દ્વારા આત્રિત કી જાતી હૈ। એસે
 જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય તથા અન્તરાય રૂપ ઘાતકકર્મ યા
 આઠોં કર્મ યહૌ છબ શબ્દ સે કથિત હુણ હૈં। યહ છબ પ્રભુ કી આત્મા
 સે નિવૃત્ત હો ચુકા હૈ અતઃ વે વ્યાવૃત્ત છબ હૈં। રાગદ્વેષ આદિ શત્રુઓં
 કે વિજેતા હોને સે પ્રભુ જિન હૈં તથા ઇન રાગદ્વેષ રૂપી શત્રુઓં કો
 જીતને કી પ્રેરણા મવ્ય જીવોં કોં પ્રભુને અપની ધર્મદેશના દ્વારા પ્રદાન
 કી અતઃપ્રભુ જાપક હૈં સ્વયં સંસાર સમુદ્ર સે પ્રભુ પાર તિર ચુકે હૈં
 ઇસલિયે તીર્ણ હૈં, તથા અન્ય જીવોં કો તરને કી ઝન્હોંત્રે પ્રેરણા કી-અતઃ
 તારક હૈં, સ્વયંબોધ કો પ્રાપ્ત હો જાને કે કારણ પ્રભુ બુદ્ધ હૈં તથા અન્ય

વિશેષણોથી યુક્ત કહેવામાં આવ્યા છે. તાત્પર્ય એ છે કે આવરણરહિત કેવળજ્ઞાન અને
 કેવળદર્શનને પ્રભુ ધારણ કરે છે. એટલા માટે તેઓ અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનવાળા છે.
 ‘વ્યાવૃત્તચ્છબ’ છબ શબ્દનો અર્થ આવરણ, કંચુ હોય છે. કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શન વગેરેરૂપ
 આત્મા જેઓ વડે આવૃત્ત (આચ્છાદિત) કરવામાં આવે છે, એવા જ્ઞાનાવરણ, દર્શના-
 વરણ, મોહનીય તેમજ વિધ્નરૂપ ઘેર ઘાતકકર્મ અથવા આઠે કર્મ અહીં છબ શબ્દ
 વડે કહેવામાં આવ્યાં છે. આ છબ પ્રભુના આત્માથી નિવૃત્ત થઈ ગયું છે, એટલા
 માટે તેઓ વ્યાવૃત્ત છબ છે. રાગદ્વેષ વગેરે શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવનાર હોવાથી
 પ્રભુ જિન છે, તેમજ આ રાગદ્વેષરૂપી શત્રુઓને છતવાની પ્રેરણા ભવ્ય છવોને
 પાતાની ધર્મ દેશના વડે પ્રભુએ જ આપી છે, એટલા માટે પ્રભુ ભાપક છે. પ્રભુ
 પાતે આ સંસારસમુદ્રને પાર તરી ગયા છે, એટલા માટે તેઓ તીર્ણ છે, તેમજ
 ધીબ્ધ છવોને તરવાની તેમજ પ્રેરણા આપી એટલા માટે તેઓ તારક છે. બાતે
 ઘોઘ (જ્ઞાન) મેળવનાર હોવાને લીધે પ્રભુ બુદ્ધ છે, તેમજ બીબ્ધ છવોને પ્રભુએ

પ્રાપ્તેન । ‘બોધેણ’ બોધકેન-બુદ્ધ્યમાનાન્ અન્યાન્ ભવ્યજીવાન્ પ્રેરયતીતિ
બોધકસ્તેન । ‘મુક્તેણ’ મુક્તેન-અમોચિ સ્વયંકર્મપણ્ણરાદિતિ મુક્તસ્તેન । ‘મોયગેણ’
મોચકેન-મુચ્યમાનાન્-અવ્યજીવાન્ પ્રેરયતીતિ મોચકસ્તેન । ‘સવ્વણ્ણા’ સર્વ-
જ્ઞેન-સર્વસકલદ્રવ્યગુણપર્યાયલક્ષણં વસ્તુજાતં યાયાતથ્યેન જ્ઞાનાતીતિ સર્વજ્ઞઃ,
તેન । ‘સવ્વદરિસિણા’ સર્વદર્શિના-સર્વ-સમસ્તં પદાર્થસ્વરૂપં સામાન્યેન દ્રઢું શીલ-
મસ્યાઽસૌ સર્વદર્શી તેન । ‘સિવં’ શિવં-નિખિલોપદ્રવ્યરહિતત્વાત્, શિવં કલ્યાણમયં,
‘સ્થાનં’ ઇત્યસ્ય વિશેષણમિદમ્, શિવાદીનાં સર્વેષાં દ્વિતીયાન્તાનામગ્રેતનેન
‘ઉપગતેન’-ઇત્યનેનાઽન્વયઃ । ‘અચલં’ અચલં-સ્વામાવિક-પ્રાયોગિક-ચલનક્રિ-

જીવોં કો પ્રભુને બોધ પ્રાપ્ત કરને કી પ્રેરણા પ્રદાન કી इसलिये वे बोधक
हैं, कर्म पंजर से प्रभु स्वयं छूटे इसलिये मुक्त, तथा अन्य भव्य जीवों
को कर्म पंजर से छूटने की प्रेरणा की इसलिये मोचक हैं। समस्त द्रव्य
और उनके गुण पर्यायों के यथार्थ ज्ञाता होने से प्रभु सर्वज्ञ हैं तथा
समस्त पदार्थों का स्वरूप वे सामान्य रूप से जानते हैं इसलिये सर्वदर्शी
हैं (सिवमयलमरुयमणंतमक्खयमन्वावाहमपुणरावित्तिं साससंठाणं
उवागएणं पंचमस्स अंगस्स विवाहपण्णत्तीय अयमट्ठे पण्णत्ते छट्ठस्स णं भंते
अंगस्स णायोधम्मकहाणं के अट्ठे पण्णत्ते) शिव अचल अरुज अणंन अक्षय,
अव्याबाध एवं अपुनरावृत्तिरूप ऐसे शाश्वत स्थान को प्रभुने प्राप्त किया
है। यह स्थान समस्त उपद्रवों से रहित होने के कारण कल्याण मय
कहा गया है-इसलिये शिवरूप हैं, इसमें स्वभाविक तथा प्रायोगिक
किसी भी तरह की चलन क्रिया नहीं है इसलिये अचलरूप हैं, इसमें

બોધ પ્રાપ્ત કરવાની પ્રેરણા આપી એટલા માટે તેઓ બોધક છે. કર્મના પાંજરામાંથી
પ્રભુ બાદે મુક્ત થયા, એટલા માટે મુક્ત તેમજ બીજા ભવ્ય જીવોને કર્મના પાંજરા-
માંથી મુક્તિ મેળવવાની પ્રેરણા આપી એટલે તેઓ મોચક છે. બધા દ્રવ્ય અને
તેમના શુભપર્યાયો (પદાર્થના શુભ અથવા ધર્મો)નાં સાચા જ્ઞાતા હોવાથી પ્રભુ સર્વજ્ઞ
છે. તેમજ બધા પદાર્થોના સ્વરૂપને તેઓ સામાન્યરૂપમાં સમજે છે. એટલા માટે
સર્વદર્શી છે. (સિવ મલય મરુય મણંત મક્ખયમન્વાવાહમપુણરાવિત્તિં સાસર્ગ
ઠાણં ઉવાગएणं પંચમસ્સ અંગસ્સ વિવાહપણ્ણતીય અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે છટ્ઠસ્સ-
ણં ભંતે અંગસ્સ ણાયોધમ્મકહાણં કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે) શિવ, અચળ, અરુજ,
અણુતં, અક્ષય, અવ્યાબાધ અને અપુનરાવૃત્તિરૂપ એવા શાશ્વત સ્થાનને પ્રભુએ
મેળવ્યું છે. આ સ્થાન બધા ઉપદ્રવો વગર હોવાને કારણે કલ્યાણમય બતાવવામાં
આવ્યું છે. એટલા માટે શિવરૂપ છે. આમાં સ્વાભાવિક તેમજ પ્રાયોગિક કોઈ પણ
બાતની ખસવાની ક્રિયા [ચલિત થવાની ક્રિયા] નથી, એટલા માટે જ અચળરૂપ છે.

प्रारहितम् । 'अरुयं' अरुजम्-अविद्यमानां रूपां यस्य तत्, अविद्यमानशरीर-
 मनस्कत्वात्, आधिख्याधिरहितमित्यर्थः । 'अणतं' अनन्तम्-अविद्यमानोऽन्तो-
 नाशो यस्य तत्, अतएव 'अक्खयं' अक्षयं-नास्ति लेशतोऽपि क्षयो यस्य तत्, अवि-
 नाशि-इत्यर्थः, 'अव्वावाहं' 'अव्यावाधम्-न विद्यते व्यावाधा-पीडा' द्रव्यतो
 भावतश्च यत्र तत् । 'अपुनरावित्तियं' अपुनरावृत्तिकम्-अविद्यमानां पुनरावृत्तिः
 संसारे पुनरावर्तनं यस्मात् तत्, यत्र भत्वा न कदाचिदप्यात्मा विनिवर्तते । इत्थं
 पुक्तशिवत्वादि विशेषणविशिष्टं 'सांसयं' शाश्वतं-नित्यं 'ठाणं' स्थानम्-
 स्थायित्वेऽस्मिन्-इति स्थानं लोकोऽग्रलक्षणम्, 'सवगणं' उपभूतेन-प्राप्तेन भ्रमणेन
 भगवता महावीरेण प्रथमस्याग्रस्य=व्याख्याप्रज्ञप्तिरूपस्य अर्थः-अनन्त-
 रोदितत्वेन बुद्ध्याऽस्तिधावानीतत्वात्प्रत्यक्षं प्रज्ञम्-कथितं, ततः षष्ठस्याग्रस्य-

पहुँचे हुए जीवों को शरीर और मन से रहित होने के कारण आधि-
 व्याधिरूप दुःखों की भोगना नहीं पड़ता इसलिये यह अरुजरूप है। त्रिकाल
 में भी इस स्थान का नाश नहीं होता है इसलिये यह अनन्तरूप है
 और इसलिये अविनाशी होने से अक्षयरूप है। द्रव्यपीडा तथा भावपीडा
 का इसमें लेशतः भी सम्बन्ध नहीं है, इसलिये व्यावाधा-पीडा से
 रहित होने के कारण यह अव्यावाधरूप है। इस स्थान पर पहुँचे हुए
 जीवों का पुनः संसार में कभी भी आगमन नहीं होता है इसलिये यह अपु-
 नरावृत्तिरूप है। शाश्वत होने के कारण यह स्थान नित्य है और लोक
 के अग्र भाग में यह स्थित है। ऐसे स्थान को भगवान् महावीर ने प्राप्त
 किया है अतः जम्बूस्वामीने सुधर्मास्वामीने ऐसी पूछा कि ऐसे स्थान
 को प्राप्त हुए तथा आदिकर आदि विशेषणों से युक्त हुए भ्रमण भग-
 वान् महावीर प्रश्नने व्याख्याप्रज्ञप्तिरूप पंचम अंग का अर्थ इस प्रकार

अहो पड़ोशिव लुपोने शरीर अने मनशी रहित होवाने दीधि आधिअधिउप दुःखो
 लोणववानां रहितां नथी, ओटला भाटे ओ अरुअरुप छे, त्रेणु कोणोभां पणु आ स्थान
 नो नाश थतो नथी, ओटला भाटे आ अनंतउप छे, अने ओथी अविनाशी होवा गहल
 अक्षयउप छे, द्रव्य पीडा अने भावपीडाओ ओनीथी ओडा पणु सजध नथी, ओटला
 भाटे व्यावाधा पीडाथी रहित होवाने अरुणु आ अव्यावाध उप छे, आ स्थाने
 पड़ोशिव लुपोने इरीथी संसारमां कयादेय पणु पाछा इरुवाणु थतां नथी, ओटला
 भाटे ओ आ अपुनरावृत्तिउप छे, शाश्वत होवाने दीधि आ स्थान नित्य छे, अने
 लोक्षना अग्रभागमां आ अवस्थित छे, ओवा स्थानने भगवान् महावीरे भेणवुं छे
 भाटे जम्बूस्वामीने सुधर्मास्वामीने ओपुं पूछवुं छे ओवा स्थानने प्राप्त थयेल तेभज्ज
 आदिकर वगेरे विशेषणोथी युक्त भ्रमण भगवान् महावीर प्रबुओ व्याख्याप्रज्ञप्ति

अस्य ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? इति प्रश्नवाक्यम् । अथ उत्तरदानाथ-
शिष्यं सम्बोधयति—हे जम्बूः । इति—इत्थं प्रकरेणाऽऽमन्त्रणवाक्येनाऽऽमन्त्र्य-
आर्यं सुधर्मां स्थविरः—आर्यजम्बूनामानमनंगारमेवमवादीत—अकथयत—हे जम्बूः ।
खलु निश्चयेन—एवम्—अमुना प्रकारेण श्रमणेन भगवता महावीरेण भावत् संमा-
प्तेन सिद्धिगतिस्थानमुपगतेन पृष्ठस्याऽङ्गस्य—ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्य—द्वौ श्रुतस्कन्धौ
प्रज्ञप्तौ, तद्यथाज्ञातानि च धर्मकथाश्च, एतद्वृत्तौ द्वौ श्रुतस्कन्धौ कथितौ इत्युक्तस्म-
पुनर्जम्बूनामाऽनंगारः पृष्ठं प्रस्तौति 'जह्णं भंते' इत्यादि—हे भगवन् ! यदि
श्रमणेन भगवता महावीरेण, पृष्ठस्याऽङ्गस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ प्रज्ञप्तौ—ज्ञातानि च

कहा है तो—ज्ञाता धर्मकथाङ्ग नामक छठे अंग का क्या भाव कहा है ?
इस तरह अपने शिष्य जंबूस्वामी के प्रश्न को सुनकर सुधर्मास्वामी
इस प्रश्न का उत्तर देते हुए कहते हैं कि—(जंबूत्तिएणं अज्ज सुहम्मे थेरे
भज्ज जंबूणां अणगारं एवं वयंसी) हे जंबू इस प्रकार सम्बोधन वाक्य
द्वारा सम्बोधितकर आर्य सुधर्मास्वामीने आर्य जंबूनामक अनंगार से
इस प्रकार कहा—(एवं खलु जंबू समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संप-
त्तेणं छट्ठस्स अंगस्स दो सुयक्खंघा पणत्ता) हे जंबू ! श्रमण भगवान्
महावीर ने जो कि पूर्वोक्त आदिकरादि विशेषणों से विशिष्ट हैं एवं
शिवरूप आदि विशेषण संपन्न सिद्धिगति नामक स्थान को प्राप्त हो चुके
हैं उन्होंने छठे ज्ञाताधर्मकथाङ्ग के दो श्रुतस्कंध प्ररूपित किये हैं
(तं जहा णायानिय धम्मकहाओय) वे ये हैं—१ ज्ञाता और दूसरा धर्म-
कथा । (जह्णं भंते समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं) छट्ठस्स

इयं पांचमा अंगमा अर्थं कथी छे तो ज्ञाताधर्मकथांग नामना छहूँ अंगना शौं
अर्थं कथी छे, पोताना प्रधान शिष्य जंबूस्वामीना आ प्रश्नने सोलणीने सुधर्मा-
स्वामी आ प्रश्नना जवाब आपतां कहे छे (जंबूत्तिएणं अज्जसुहम्मे थेरे अज्जे
जंबूणां अणगारं एवं वयासी) हे जंबू ! आ ज्ञातना सम्बोधन वचन वडे सम्बो-
धता आर्य सुधर्मास्वामीने आर्य जंबू नामक अणुगारने आ प्रभाण्णे कहुं—(एवं
खलु जंबू समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं छट्ठस्स अंगस्स दो सुय-
क्खंघा पणत्ता) हे जंबू ! श्रमण भगवान् महावीर वडे—जेओ पूर्वे कहेल आदि-
करादि विशेषणुथी युक्त छे अने शिवरूप विगेरे विशेषण संपन्न सिद्धगति नामना
स्थानने प्राप्त अर्था गया छे तेमण्णे—छहूँ ज्ञाताधर्मकथांगना से श्रुतस्कंध निरूपित कथा छे,
(तं जहा णायानिय धम्मकहाओय) ते आ प्रभाण्णे छे, पड़ेले—ज्ञाता [१] अने
भीने धर्मकथा, [२] (जह्णं भंते समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं

धर्मकथाश्च, अनयोः श्रुतस्कन्धयोर्मध्ये प्रथमस्य-ज्ञातारूपस्य खलु भगवन् ! श्रुतस्कन्धस्य श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन=शान्तस्थानमुपगतेन भगवता महावीरेण ज्ञातानां कति अध्ययनानि प्रज्ञप्तानि-कथितानि, एवं प्रश्ने कृते सुधर्मास्वामी-उत्तरमाह-एवं खलु जंबूः ! खलु-निश्चयेन एवम्=एतन्नामकप्रथमाश्रुतस्कन्धस्य एकोनविंशतिरध्ययनानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा तानि सार्द्धं श्लोकद्वयेन दर्शयति-‘उक्त्वि-त्तणाए’ इत्यादि ।

अंगस्स दो सुयक्खंधा पणत्ता तं जहा णायणीय धम्मकहाओ य । पढमस्स णं भंते ! सुयक्खंधस्स समणेणं जाव संपत्तेणं णायणं कइ अज्झयणा पणत्ता ? पुनः जंबू पूछते हैं भदन्त ? यदि श्रमण भगवान् महावीरने कि जो आदि-करादि विशेषणोंवाले एवं शिव आदि विशेषण संपन्न सिद्धिगति नामक स्थान पर पहुँच चुके हैं छट्टे अगके ये दो श्रुतस्कंध प्ररूपित किये हैं- १ ज्ञाता और दूसरा धर्मकथा-तो भदन्त ! प्रथम श्रुतस्कन्ध ज्ञाता के उन श्रमणभगवान् महावीरने कि जो पूर्वोक्त विशेषण वाले हैं एवं शिव आदि विशेषण युक्त स्थान पर विराजमान हो चुके हैं उन्होंने कितने अध्य-यनप्ररूपित किये हैं ? (एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं णायणं एगूणवीसं अज्झयणा पणत्ता तं जहा उक्त्वित्तणाए १ संवाडे २, अंडे ३, कुम्मे ४, सेलगे ५, तुवे ६, य रोहिणी ७ मल्ली ८ मायदी ९, चंदीमाइय १० ॥१॥ दावद्वे ११, उदगणाए १२ मंडुक्के १३, तेयली १४, विय । नंदी फले १५, अवरकंका १६, आइन्ने १७, सुसमा १८ इय । अवरे य पुंडरीय णायए

छट्टस्स अंगस्स दो सुयक्खंधा पणत्ता तं जहा णायणीय धम्मकहाओ य । पढ-मस्स णं भंते ! सुयक्खंधस्स समणेणं जाव संपत्तेणं णायणं कइ अज्झयणा पणत्ता ? इसी जंबू पूछे छे के छे भदन्त ? जे श्रमण भगवान् महावीरे-जेओ आदिकरादि विशेषणोंवाली युक्त अने शिव वगेरे विशेषणोंवाली संपन्न सिद्ध गति नामना स्थाने पहुँच्यो छे-तेओओ छट्टा अंगना आ जे श्रुतस्कंध निरूपित कयो छे-[१] ज्ञात अने ओओ धर्मकथा तो छे भदन्त ! प्रथम श्रुतस्कंध ज्ञाताना ते श्रमण भगवान् महावीरे-जेओ पूरे कहेवाभां आवेला अथा विशेषणोंवाली युक्त छे अने शिव वगेरे विशेषण युक्तस्थाने विराजमान थयेल छे, तेमणे केटला अध्ययनो निरूपित कयो छे ? (एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं एगूणवीसं अज्झयणा पणत्ता तं जहा उक्त्वित्तणाए १, संवाडे २, अंडे ३, कुम्मे ४, सेलगे ५, तुवे ६, य रोहिणी ७, मल्ली ८, मायदी ९, चंदीमाइय १० ॥१॥ दावद्वे ११ उदगणाए १२, मंडुक्के १३, तेयली १४, विय । नंदी फले १५, अवर-कंका १६, आइन्ने १७ सुसमा १८, इय । अवरे य पुंडरीयणाए १९

(૧) ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતમ્—મેઘકુમારજીવેન સ્વ હસ્તિમવે દાવદહ્યમાનશશક જીવરક્ષાયૈ પાદ ઉત્ક્ષિપ્તઃ=ઋર્ધ્વીકૃત એવં ધૃત ઇતિ તદુપલક્ષિતમિદં પ્રથમમધ્યયન-મુત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતમ્ । જ્ઞાતમિત્યુદાહરમ્—તદેવાધીયમાનત્વાદધ્યયનમ્ । એવમગ્રેડપિ ।

(૨) સજ્ઞાટકઃ—ધન્યશ્રેષ્ઠિ—વિજયતસ્કરયોરેકવન્ધન ચક્ષત્વાર્થાભિધાયકં જ્ઞાતં સજ્ઞાટકજ્ઞાતમ્ ।

૧૧ એગૂણવીસદ્દમે ॥

જંબૂ કે હસ પ્રશ્નકા ઉત્તર દેતે હુએ શ્રીસુધર્માસ્વામી કહતે હૈ—જંબૂ ? અમણ ભગવાન મહાવીરને જો કિ આદિકર આદિ વિશેષણોં સે યુક્ત હૈં ઓર શિવ આદિ રૂપ સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાન પર વિરાજમાન હો તુકે હૈં ઉન્હોંને જ્ઞાતા નામક પ્રથમ શ્રુતસ્વધ કે હસ પ્રકાર ૧૧ અધ્યયન પ્રરૂપિત વિષે હૈ—વે યે હૈં—ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાત ૧, સંઘાટક ૨, અંક ૩, કૂર્મ ૪, શૈલક ૫, તુવં ૬, રોહિણી ૭, મલ્હિ ૮, માકંદી ૯, ચાન્દ્રિક ૧૦, દાવદ્રવ ૧૧, ઉદકજ્ઞાત ૧૨, મંડૂક ૧૩, તેતલિ ૧૪, નંદિકલ ૧૫, અપરકંકા ૧૬ આકીર્ણ ૧૭ સુંસમા ૧૮, પુંડરીકજ્ઞાત ૧૯। જ્ઞાત શબ્દ કા અર્થ ઉદાહરણ હૈ। ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાત મેં યહ કહા ગયા હૈ કિ મેઘકુમાર કે જીવને જબ કિ યહ હસ્તી કે મવ મેં થા દાવાગ્નિ સે દહ્યમાન (જલતા હુઆ) એક શશક કી રક્ષા કરને કે લિયે અપને ચરણ કો ઝૂંચા કિયા થા—સો વહ ઉસે ઝૂંચા હી કિયે રહા।

હસ ઉત્ક્ષિપ્ત ઉદાહરણ સે યુક્ત હોને કે કારણ હસ અધ્યયન કા નામ મી ઉત્ક્ષિપ્ત જ્ઞાત પડ ગયા હૈ । સંઘાટકજ્ઞાત મેં ધન્ય શ્રેષ્ઠિ ઓર વિજય

એગૂણવીસદ્દમે ।

જંબૂના આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં શ્રીસુધર્માસ્વ મીએ કહ્યું કે—જંબૂ ! અમણ ભગવાન મહાવીરે—કે જેઓ આદિકર વગેરે વિશેષણોથી વિશિષ્ટ છે, અને શિવ વગેરે રૂપ સિદ્ધિ ગતિ નામના સ્થાને વિરાજમાન થયા છે. તેઓએ જ્ઞાતા નામના પ્રથમશ્રુતના આ રીતે ઓગણીસ [૧૯] અધ્યયનો પ્રરૂપિત કર્યાં છે, તે આ પ્રમાણે છેઃ—ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાત ૧, સંઘાટક ૨, અંક ૩, કૂર્મ ૪, શૈલક ૫, તુવં ૬, રોહિણી ૭, મલ્હિ ૮, માકંદી ૯, ચાન્દ્રિક ૧૦, દાવદ્રવ ૧૧, ઉદકજ્ઞાત ૧૨, મંડૂક ૧૩, તેતલિ ૧૪, નંદિકલ ૧૫, અપરકંકા ૧૬, આકીર્ણ ૧૭, સુંસમા ૧૮, પુંડરીકજ્ઞાત ૧૯, જ્ઞાત શબ્દનો અર્થ ઉદાહરણ છે. ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાત તમા એ બતાવવ માં આ વ્યું છે કે મેઘકુમરનો ભવ બ્યાદે તે હાથીના ભવ (સ્વરૂપ) માં હતો; ત્યારે દાવાગ્નિથી બળતા સસલ ની રક્ષા કરવા માટે પોતાના પગને અદ્ધર કયોં હતો; તે તેને અદ્ધર જ સખતા રહ્યા.

આ ઉત્ક્ષિપ્ત ઉદાહરણથી યુક્ત હોવાને કારણે આ અધ્યયનનું નામ પણ ઉત્ક્ષિપ્ત જ્ઞાત પડ્યું છે. ૧, સંઘાટકજ્ઞાતમાં ધન્ય શ્રેષ્ઠી અને વિજય ચારને લગતી કથા છે,

(३) अण्डम्-सूचनात्सूत्रमिति न्यायादत्र-‘अण्ड’ मिति मयूराण्डम्, तदु-
पलक्षितमध्ययनम्-अण्डकक्षातम्।

(४) कर्मः—कर्म इति कच्छपः, तदुदाहरणेन गुण्यगुप्तिगुणदोषप्रतिपादकत्वादिदं कर्मज्ञातम् ।

(५) शैलकः—शैलकराजर्षिर्वक्तव्यताविषयकमध्ययनं शैलकज्ञातम् ।

(६) तुम्बसु-अलाबूः, तदुदाहरणप्रतिपादकत्वेन तन्नाम्ना प्रसिद्धं तुम्बज्ञातम् ।

(७) रोहिणी—धन्यसायबाहपुत्रस्य धनरक्षणतत्परा भार्या, तस्याः शालि-
कृणसुरक्षणवर्धनोदाहरणेन समुपलभितं रोहिणीज्ञातम् ।

(८) मल्लिः—एतन्नाम्नी कुम्भकराजपुत्री—एकोनविंशतितम—तीर्थकरपद-
धारिणी तद्गदाहरणोपलक्षितं मल्लिज्ञातम् ।

(९) माकन्दी—अत्र माकन्दी शब्देन माकन्दीदारको गृह्यते, तन्नाम्ना प्रसिद्धं माकन्दीज्ञोत्तमिति माकन्दीदारकज्ञावमित्यर्थः ।

(१०) चान्द्रिकः-चन्द्रोदाहरणप्रतिपादकत्वाच्चान्द्रिकज्ञातम् ।

(११) दाघद्रवः—स्वनामख्यातः समुद्रतटस्थो वृक्षविशेषः, तदुपलब्धं दाघद्रवजातम् ।

चोर के संबंध की कथा है२। अण्डाध्ययन में मयूराण्ड की ३। कूर्माध्ययन में कूर्म के उदाहरण को लेकर गुप्ति और अगुप्ति के गुण दोषों का वर्णन किया गया है४। शैलकज्ञात में शैलकराजर्षि के संबंध की कथा है। तुम्बज्ञात में अलाबू-तुमडी-का उदाहरण प्रतिपादित किया गया है ६। रोहिणी ज्ञात में धन्य सार्थवाह के पुत्रबहू की कथा है जो धनके रक्षण और उसके वर्धन करने में विशेष चतुर थी ७। मल्लीज्ञात में १९वें भगवान श्री मल्लीनाथ की कथा कही गई है। ये कुम्भकराज की पुत्री थीं८, माकंदीज्ञात में माकंदी दारक की कथा कही हुई है९। चान्द्रिकज्ञात में चंद्रमा का उदाहरण दिखलाया गया है१०। दावद्रवज्ञात में-समुद्र तट पर रहे हुए दावद्रव विशेष का दृष्टान्त दिया गया है११। उदकज्ञात में परिखा

૨. અણકાધ્યયનમાં મચ્છરાણહની ૩. કૂર્મધ્યયનમાં કૂર્મ (કાચળો) નો દાખલો લઈને ગુપ્તિ અને અગુપ્તિના ગુણ દોષોનું વર્ણન કર્યું છે ૪. શૈલકજ્ઞાતમાં શૈલક રાવર્ષિના સંખ-ધની કથા છે. ૫. તુંબજ્ઞાતમાં અલાખૂ (તૂંખી)નું ઉદાહરણ આપ્યું છે ૬. શેહિણી-જ્ઞાતમાં ધન્યસાર્થવાહની પુત્રવધૂઓની કથા છે. ૭. ધનનું રક્ષણ અને તેનું વર્ધન કરવામાં ખડ્ડુ ચતુર હતી ૭. મલ્લજ્ઞાતમાં યોગાણીયમા (૧૯) ભગવાન્ શ્રી મલ્લિનાથની કથા કહેવામાં આવી છે ૮. એ કુંભરાજના પુત્રી હતા. માકંદી જ્ઞાતમાં માકંદી દાર-હની કથા વર્ણવવામાં આવી છે ૯. ચંદ્રિકા જ્ઞાતમાં ચંદ્રનું ઉદાહરણ આપવામાં આવ્યું છે ૧૦. દાવદ્રવજ્ઞાતમાં સમુદ્રના કિનારે રહેલ દાવદ્રવ વિશેષનો દાખલો આપવામાં આવ્યો છે

(૧૨) ઉદકજ્ઞાતમ્-ઉદર્ક=નગરપરિસ્વાજલં, તદુદાહરણેન પુદ્ગલસ્વભાવ પ્રતિપાદકત્વાદ્જ્ઞાતમ્ ઉદકજ્ઞાતમ્ ।

(૧૩) મણ્ડૂકઃ-એકઃ-નન્દમણિકાર શ્રેષ્ઠિજીવઃ, તચ્ચરિત્રોપલક્ષિતં મણ્ડૂકજ્ઞાતમ્ ।

(૧૪) તેતલિઃ-તેતલિરિતિ તેતલિપુત્રઃ સૂચામાત્રત્વાત્સૂત્રસ્ય, સ કનકસ્થરાજા-માત્યઃ, તદુપલક્ષિતં તેતલિજ્ઞાતં તેતલિપુત્રજ્ઞાતમિત્યર્થઃ ।

(૧૫) નન્દિફલમ્-નન્દિફલામિધાના આપાતભદ્રાઃ પરિણામદારુણાવૃક્ષાઃ, તદુદાહરણપ્રતિપાદકમધ્યયનં નન્દિફલજ્ઞાતમ્ ।

(૧૬) અપરકઙ્કા-ધાતકીચ્છન્ડ-મરતક્ષેત્ર રાજધાની, તત્ર પરિહૃતદ્રૌપદ્યા-નયનાર્થ કૃષ્ણ વાસુદેવ ગમનરૂપાશ્વર્યાદિ પ્રરૂપકં જ્ઞાતમ્ અપરકઙ્કાજ્ઞાતમ્ ।

(૧૭) આકીર્ણઃ-આકીર્ણઃ-કાલિકદ્વીપવર્તિનો જાત્યાશ્વાઃ, તદુદાહરણો-પલક્ષિતમ્ આકીર્ણજ્ઞાતમ્ ।

(૧૮) સુંસુમા-સુંસુમાનામ્ની ધન્યશ્રેષ્ઠિદુહિતા, તચ્ચરિત્રવિષયકમધ્યયનં સુંસુમાજ્ઞાતમ્ ।

(સ્વાઈ) કે જલ કે દૃષ્ટાન્ત દ્વારા પુદ્ગલ કે સ્વભાવ કા પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ ૧૨, મંડૂકજ્ઞાત મેં નંદિમણિકારસેઠ કા જીવ જો મંડૂક હુઆ થાઉસકા જીવનચરિત્ર કહા ગયા હૈ ૧૩ તેતલિજ્ઞાત મેં કનકસ્થરાજા કે અમાત્ય તેતલિ કા જીવન ચરિત્ર લિખા ગયા હૈ ૧૪। નંદીફલજ્ઞાત મેં નંદિફલ-જો દેખને મેં તો બડા સુન્દર હોતા હૈ પરન્તુ ઉસકા પરિણામ બડા હી દારુણ હોતા હૈ- યદ્-વાત સ્પષ્ટ કી ગઈ હૈ ૧૫। અપરકંકાજ્ઞાત મેં ધાતકી ચ્છન્ડસ્થ મરત ક્ષેત્ર કી રાજધાની અપરકંકા મેં પરિહૃત દ્રૌપદી કો લાને કે લિયે ગયે હુપ કૃષ્ણ વાસુદેવ કા વર્ણન કિયા હૈ ૧૬। આકીર્ણજ્ઞાત મેં કાલિક દ્વીપ મેં રહે હુપ જાત્યશ્વો (જાતિમાન અશ્વો) કા ઉદાહરણ પ્રદર્શિત કિયા ગયા હૈ ૧૭। સુંસુમાજ્ઞાત મેં ધન્ય શ્રેષ્ઠી કી પુત્રી કા ચરિત્ર લિખા ગયા

૧૧, ઉદકજ્ઞાતમાં પરિણા (ખાઈ)ના પાણીના ઉદાહરણ વડે પુદ્ગલના સ્વભાવનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. ૧૨ મંડૂકજ્ઞાતમાં નંદિ મણિકાર શેઠનો જીવ જે મેંડૂક (દેડકો) થયો, તેના જીવનની કથા કહેવામાં આવી છે. ૧૩, તેતલીજ્ઞાતમાં કનકસ્થ રાજાના મંત્રી તેતલીનું જીવન ચરિત્ર લખવામાં આવ્યું છે. ૧૪, નંદીફળજ્ઞાતમાં નંદીફળ જે જોવામાં બહુ જ સારું હોય છે, પણ તેનું પરિણામ બહુ જ ખરાબ હોય છે, આ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. અપરકંકાજ્ઞાતમાં ધાતકી ખંડ ક્ષેત્રની રાજધાની અપરકંકામાં પરિહૃત દ્રૌપદીને લાવવા માટે ગયેલ કૃષ્ણ-વાસુદેવનું વર્ણન કરાયું છે. ૧૬, આકીર્ણજ્ઞાતમાં કાલિકદ્વીપમાં રહેતા બાત્યાશ્વો (બાતિમાન અશ્વો)નું દ્વિપાંત બતાવવામાં આવ્યું છે. ૧૭, સુંસુમાજ્ઞાતમાં ધન્ય શ્રેષ્ઠીની પુત્રીનું ચરિત્ર લખાયું છે. ૧૮, પુંડરીકજ્ઞાતમાં

अपरं च अन्यत्—एकोनविंशतितमं—

(१९) पुण्डरीकज्ञातम्—पुण्डरीकः=पुष्कलावतीविजयमध्यवर्तिपुण्डरीकिणी नगर्यामेतन्नामको राजा, तद्वक्तव्यता प्रतिबद्धत्वादिदं पुण्डरीकज्ञातम् ।

इत्थं सङ्कलनया प्रथमश्रुतस्कन्धे ज्ञातानामके एकोनविंशतिसंख्यकानि ज्ञातानि—उत्क्षिप्तादीनि सन्ति ॥सू० ३॥

मूलम्—जइणं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं एगूणवीसा अज्झ यणा पणत्ता तं जहा—उक्खित्तणाए जाव पुंडरीए त्ति य, पढमस्स णं भंते अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते ? एवं खलु जंवू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंनुदीवे दीवे भारहे वासे दाहिणब्दे भरहे राय-गिहे णामं नयरे होत्था वणओ, गुणसिलए चेइए वन्नओ । तत्थणं रायगिहे नयरे सेणिए नामं राया होत्था, महयाहिमवंतं वणओ । तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमालपाणिपाया वणओ ।

तस्स णं सेणियस्स रन्नो पुत्ते नंदाए देवीए अत्तए अभए नामं कुमारे होत्था, अहीण जाव सुरूवे साम—दंड—भेय—उवप्पयाणणीति—सुप्पउत्तणयविहिन्नू ईहा—वूह—मग्गण—गवेसण—अत्थसत्थ—मइविसारए उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मियाए पारिणा-मियाए चउव्विहाए बुद्धिए उववेए सेणियस्स रण्णो वहुसु कज्जेसु य कुहुंवेसु य मंतेसु य गुज्जेसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपु-च्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं आहारे आलंवणं चक्खू मेढी-भूए पमाणभूए आहारभूए आलंवणभूए चक्खूभूए सव्वकज्जेसु

ई १८। पुण्डरीकज्ञात में पुष्कलावती विजय के मध्य में रही हुई पुण्डरी किणी नाम की नगरी में पुण्डरीक राजा की कथा दिखलाई गई है १९ ॥३॥

पुष्कलावती विजयना मध्यमां आवेष्टी पुण्डरीकिणी नामनी नगरीमां पुण्डरीक राजनी स्था गतावस्थां आवी छे १८. ॥३॥

સવ્વભૂમિયાસુ લઢ્ઢપચ્છે વિહ્વણવિયારે રજ્જધુરર્ચિતે યાવિ હોરથા, સેણિયસ્સ રન્નો રજ્જં ચ રટ્ઢં ચ કોસં ચ કોટ્ટાગારં બલં ચ વાહણં ચ પુરંચ અંતેરુરંચ સયમેવ સમુવેક્ખમાણે સમુવેક્ખમાણે વિહરહાસુ, ૪।

ટીકા—‘જહ્ણં મંતે !’ ઇત્યાદિ । જમ્બૂસ્વામી મગવન્તમાર્યસુધર્મસ્વામિનં પૃચ્છતિ—યદિ સ્વલુ મગવન્ ! શ્રમણેન યાવત્સમ્પ્રાપ્તેન જ્ઞાતાનાં=જ્ઞાતાઋય-સ્ય પ્રથમશ્રુતસ્કન્ધસ્યૈકોનર્વિશતિરધ્યયનાનિ=પ્રજ્ઞસાનિ, તથથા=ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતાદીનિ યાવત્=પુષ્કરીકજ્ઞાતાન્તાનિ ચ, એતેષુ પ્રથમસ્ય સ્વલુ મગવન્ ! અધ્યયનસ્ય=ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતાઋયસ્ય કોડર્થઃ પ્રજ્ઞસઃ ? । ઇતિ પ્રશ્ને કુતેસતિ=આર્યસુધર્માસ્વામી પ્રાહ—એવમ્=અમુના પ્રકારેણ સ્વલુ=નિશ્ચયેન હે જમ્બૂઃ ! તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે ઇહૈવ=નિવાસાધારતયા પ્રત્યક્ષાડસન્ને ન તુ જમ્બૂદ્વીપાનામસદ્ઋયતયાડન્ય-

❀ જહ્ણં મંતે ! સમણેણં જાવ ઇત્યાદિ ❀

જંબૂસ્વામી—આર્ય સુધર્માસ્વામી સે પુનઃ યહ પૂછતે હૈં કિ (જાવ સંપત્તેણં સમણેણં) આદિ કરઆદિ વિશેષણોં સે લેકર—સિદ્ધિગતિ કો પ્રાપ્ત । હુએ વિશેષણોં વાલે શ્રમણ મગવાન—મહાવીરને (ળાયાણં એગૂળવીસા અજ્ઞયણા પળ્ણત્તા) જ્ઞાતા નામક—પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ કે યે ૧૯ ડહીસ અધ્યયન કહે હૈં (તં જહા) જૈસે (ઉત્કિલ્ત્તળાએ જાવ પુંડરીએત્તિય) ઉત્કિલ્ત્તજ્ઞાત સે લગાકર—પુડરીકજ્ઞાત તક । તો ઇનમેં (પદમસ્સ ણં મંતે । અજ્ઞયણસ્સ કે—અદ્દે પળ્ણત્તે) પ્રથમ અધ્યયન જો ઉત્કિલ્ત્તજ્ઞાત હૈં ઉસકા કયા અર્થે ઉન્હોંને પ્રતિપાદિત કિયા હૈં । ઇસપ્રકાર જંબૂસ્વામી કા વક્તવ્ય સુનકર શ્રી સુધર્માસ્વામી ઉત્તર રૂપ મેં યહ કહતે હૈં કિ—(એવં સ્વલુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં ઇહૈવ

“જંબૂણં મંતે ! સમણેણં જાવ ઇત્યાદિ”

જંબૂસ્વામી આર્ય સુધર્માસ્વામીને ડરી આ પ્રમાણે પૂછે છે કે (જાવ સંપત્તેણં સમણેણં) આદિકર આદિ વિશેષણોથી લઈને સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરેલ વિશેષણોવાળા શ્રમણ મગવાન મહાવીર (ળાયાણં એગૂળવીસા અજ્ઞયણા પળ્ણત્તા) જ્ઞાતા નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના એ એગણીસ (૧૯) અધ્યયનો કહ્યાં છે. (તં જહા) જેમ કે (ઉત્કિલ્ત્તળાએ જાવ પુંડરીએત્તિય) ઉત્કિલ્ત્તજ્ઞાતથી લઈને પુંડરીકજ્ઞાત સુધી તો એમનામાં (પદમસ્સ ણં મંતે ! અજ્ઞયણસ્સ કે અદ્દે પળ્ણત્તે) પ્રથમ અધ્યયન જે ઉત્કિલ્ત્તજ્ઞાત છે, તેનો શો અર્થ તેઓએ બતાવ્યો છે ? આ રીતે જંબૂસ્વામીના વચ્ચેના સાંભળીને શ્રી સુધર્માસ્વામી ઉત્તરમાં આ પ્રમાણે કહે છે કે—(એવં સ્વલુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં જંબૂ દીવે દીવે મારહે વાસે દાહિળડ્ઢે મંહે

સ્મિન્ જમ્બૂદ્વીપે, જમ્બૂદ્વીપનામકે દ્વીપે ભારતે=ભારતનામકે વર્ષે=ક્ષેત્રે દક્ષિણાર્દ્ધભરતે ભરતક્ષેત્રસ્ય દક્ષિણાર્દ્ધે રાજગૃહં નામકં નગરમાસીતુ, 'વર્ણઓ' વર્ણકઃ=વર્ણન-ગ્રન્થોઽત્ર વક્તવ્યઃ, સ ચ ચમ્પાવર્ણનાત્મકઔપપાતિકસૂત્રં વર્ત્તતે, સોઽત્ર નપુંસકલિ-જ્ઞનિર્દેશેન દ્રષ્ટવ્યઃ, વ્યારૂયાતોઽપ્યસૌ તસ્ય પીયૂષવર્ષિણ્યાં ટીકાયાં મયેતિ । ગુણ-શિલકં ચૈત્યમ્ વર્ણકઃ=ઔપપાતિકસૂત્રકૃતવર્ણનવદેવાત્રજ્ઞાતવ્યઃ । તત્રા સ્વલ્લુ રાજગૃહે નગરે શ્રેણિકો નામ રાજાઽઽસીતુ । સ કીદશઃ ? इत्यत्राह—'महयाहिमवंतं' इत्यनेन 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' इत्येवं विज्ञेयम् महाहिमवन्महामलय-मन्दरमहेन्द्रसारः=तत्र महाहिमवानिव=एतन्नामकवर्षधरपर्वतइव, यथा महाहिमवान्

જંબુદીવે દીવે-ભારતે વાસે દાહિણદ્વિપરહે રાયગિહે જામં જયરે હોત્યા) જંબૂ । તુમ્હારે પ્રશ્ન કા ઉત્તર ઇસ પ્રકાર હૈ-ઁસકાલ મેં ઔર ઁસ સમય મેં ઇસી જંબૂ દ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં ભરત નામ કા ક્ષેત્ર હૈ । ઇસ ભરત ક્ષેત્ર કે દક્ષિણાર્દ્ધ મેં રાજગૃહ નામકા નગર થા । યહાં જો (વર્ણઓ) યહ પદ આયા હૈ ઁસકા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ઔપપાતિક સૂત્ર મેં ચમ્પાનગરી કા જૈસા વર્ણન કિયા ગયા હૈ વૈસા હી વર્ણન ઇસ રાજગૃહ નગર કા મી જાનના ચાહિયે ।

ઁસ વર્ણનકા અનુવાદ ઔપપાતિક સૂત્રકી પીયૂષવર્ષિણી નામકી ટીકા મેં કર દિયા હૈ । જિજ્ઞાસુઓ કો વહાં સે યહ વિષય સમગ્ર લેનાં ચાહિયે । (ગુણસિલણ ચેદ્ર વન્નઓ) ઁસ નગર મેં ગુણશિલક નામકા-ચૈત્ય થા । ઇસકા વર્ણન મી ઔપપાતિક સૂત્ર મેં કિયા ગયા હૈ વહાં સે જાન લેના ચાહિયે । (તત્થ જં રાયગિહે નયરે સેણિયે નામં રાયા હોત્યા મહયા હિમવંત વર્ણઓ) ઁસ રાજગૃહ નામ નગર મેં શ્રેણિક ઇસ નામ કા રાજા રાજ્ય કરતા થા । યહ મહા હિમવાન પર્વત-જૈસા મહામલય પર્વત જૈસા, મંદરાચલ જૈસા, ઔર મહેન્દ્ર

રાયગિહે જામં જયરે હોત્યા) જંબૂ । તમારા પ્રશ્નનો જવાબ આ પ્રમાણે છે-તે ક્ષેત્રે અને તે વખતે જ્યે જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભરત નામે ક્ષેત્ર હતું. આ ક્ષેત્રના દક્ષિણાર્દ્ધમાં રાજગૃહ નામે નગર હતું. અહીં જે (વર્ણઓ) આ પદ આવ્યું છે. તેનો અભિપ્રાય આ પ્રમાણે છે કે ઔપપાતિક સૂત્રમાં ચંપાનગરીનું જેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તેવું જ વર્ણન આ રાજગૃહ નગરનું પણ સમજવું જોઈએ.

તે વર્ણનનો અનુવાદ પીયૂષવર્ષિણી નામની ટીકામાં કરવામાં આવ્યો છે. જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી આ વિષયને સમજવો જોઈએ. (ગુણસિલણ ચેદ્ર વન્નઓ) તે નગરમાં ગુણશિલક નામે ચૈત્ય હતું. આનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. ત્યાંથી જાણવું જોઈએ. (તત્થ જં રાયગિહે નયરે સેણિયે નામં રાયા હોત્યા મહયા હિમવંત વર્ણઓ) તે રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક નામે રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તે મહા હિમાલય પર્વતના જેવા મહામલય પર્વત જેવા, મંદરાચલ જેવા અને મહેન્દ્રના

પર્વતઃ ક્ષુલ્લહિમવત્પર્વતાપેક્ષયા-ઉચ્ચત્વાયામોદ્વેધ (ગામ્ભીર્ય) વિષ્કંભપરિક્ષેપાદિના રત્નમયપદ્મવરવેદિકા નાનામણિરત્નમયકૂટ=કલ્પતરુશ્રેણિપ્રમૃતિના ક્ષેત્રમર્યાદાકારિત્વેન ચ મહાન્ તથા શ્રેણિકશૂપોડયિ શેષરાજાપેક્ષયા જાતિકુલનીતિન્યાયાદિના વિપુલધનકનકરત્નમણિમૌક્તિકશૃંગશિલાપ્રવાલ-રાજ્યરાષ્ટ્રવાહનકોશકોષ્ટાગારાદિના જાતિકુલધર્મમર્યાદાકારિત્વેન ચ મહાન્ વરીર્વર્તિ, તથા-સર્વજનમનોમોદક-તયા વિસ્તૃતયશઃ કીર્તિરૂપસુગન્ધતયા ચ મહામલયવત્, ઔદાર્ય-ધૈર્ય-ગામ્ભીર્યાદિગુણેર્મન્દ્રવત્, શૂપટન્દ્રે દિવ્યર્દિ-દિવ્યદ્યુતિ-દિવ્યપ્રમાવાદિર્મિર્મહેન્દ્રવત્

કે-જેસા શ્રેષ્ઠ થા । જેસે મહા હિમવાન પર્વત અન્ય છોટે ૨ પર્વતોંકી અપેક્ષા ઉચ્ચતા આયામ (દીર્ઘતા) एवं ઉદ્વેધ (ગામ્ભીર્ય) તથા વિષ્કંભ ઔર પરિક્ષેપ આદિ દ્વારા રત્નમય પદ્મ કી વરવેદિકાદ્વારા નાનામણિ મય एवं રત્નમય કૂટોં દ્વારા તથા કલ્પતરુક્ષોંકી પંક્તિયોંદ્વારા ક્ષેત્ર કી મર્યાદા-કારી હોને સે મહાન્ માના જાતા હૈ ઉસી પ્રકાર શ્રેણિક રાજા મી અન્ય રાજાઓં કી-અપેક્ષા, જાતિ, કુલ નીતિ, ન્યાય આદિદ્વારા વિપુલ ધન, કનક, રત્ન, મણિ મૌક્તિક, શંખ શિલા-પ્રવાલ દ્વારા, રાજ્ય, રાષ્ટ્રવાલ, વાહન કોશ, કોષ્ટાગાર આદિ દ્વારા, જાતિ કુલ, ધર્મ કી મર્યાદા કરનેવાલા હોને સે મહા હિમવાન જેસા કહા ગયા હૈ । સમસ્તજનતા કે મન કો પ્રમદ્ધ કરનેવાલા હોનેસે તથા વિસ્તૃત યશઃ एवं કીર્તિરૂપ સુગંધિવાલા હોનેસે મહામલયકી તરહ વહ શ્રેષ્ઠ માના ગયા હૈ ।—ઔદાર્ય ધૈર્ય તથા ગાંભીર્ય આદિ ગુણોં સે યુક્ત હોને કે કારણ વહ-રાજા મન્દર કી તરહ ઉત્તમ કહા

જેવા શ્રેષ્ઠ હતા. જેમ મહાન્ હિમવાન પર્વત ધીબ નાના પર્વતોની અપેક્ષા ઉચ્ચતા આયામ (દીર્ઘતા) ઉદ્વેધ (ગંભીરતા) તેમજ વિષ્કંભ અને પરિક્ષેપ વડે રત્નમય પદ્મની ઉત્તમ વેદિકાવડે અનેક મણિમય અને રત્નમય કૂટો (શિખરો) વડે, તેમજ કલ્પવૃક્ષની હારમાળાઓ વડે ક્ષેત્રની મર્યાદા કરનાર હોવાથી મહાન્ માનવામાં આવે છે, તેમજ શ્રદ્ધિકે રાબ પદ્મ ધીબ રાબઓ કરતાં ભતિ, કુળ, નીતિ ન્યાય વગેરે વડે પુષ્કળ ધન, કનક, રત્ન, મણિ, મૌક્તિક, શંખ, શિલા પ્રવાલવડે રાજ્ય, રાષ્ટ્ર, બળ, વાહન, કોશ, કોષ્ટાગારવડે ભતિકુળ અને ધર્મની મર્યાદા કરનાર હોવાથી મહા હિમવાન જેવા કહેવામાં આવ્યા છે. સંપૂર્ણ જનસમાજના મનને પ્રમદ્ધ કરનાર હોવાથી તેમજ વિસ્તૃત યશઃ અને કીર્તિરૂપ સુગંધવાળા હોવાથી મહા મલયની જેમ તેમને શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવ્યા છે. ઉદારતા ધીરજ, તેમજ ગંભીરતા વગેરે ગુણોથી સંપન્ન હોવાને લીધે ને રાબને મેરુપર્વતની જેમ ઉત્તમ કહેવામાં આવ્યા છે. રાબઓના

સારઃ=શ્રેષ્ઠઃ, इत्यादि । ‘वर्णओ’ वर्णकः=भूपवर्णनप्रकरणमौपपातिकसूत्राद् विज्ञेयम्, तस्य खलु श्रेणिकस्य राज्ञः नन्दानाम्नी देव्यासीत् । सा कीदृशी ? इत्यत्राह-‘सुकुमारपाणिपाया’ सुकुमारपाणिपादा=पाणी च पादौ च पाणिपादं=करचरणं, सुकुमारम्=अतिकोमलं पाणिपादं यस्याः सा तथोक्ता=अतिकोमलकरचरणवतीत्यर्थः, ‘वर्णओ’ वर्णकः=राज्ञीवर्णन औपपातिकसूत्रादवसेयम् ।

तस्य खलु श्रेणिकस्य पुत्रः ‘नंदाए देवीए अत्तए’ नन्दाया देव्या आत्मजः=तद्गर्भज इत्यर्थः अभयनामा कुमारऽआसीत् । स कीदृशः ? इत्याह-‘अहीण जाव सुरूवे’ अहीन यावत्सुरूपः, अत्रत्ययावच्छब्देन-‘अहीणपडिपुण्णपंचिदियसरीरे,

गया है । राजाओं के समूह में दिव्यक्रुद्धि, दिव्यद्युति, तथा दिव्यप्रभाव आदिद्वारा वह महेन्द्रकी तरह उत्तम प्रकट किया गया है । यहाँ पर भी जो यह “वर्णओ” शब्द आया है वह यह प्रकट करता है कि इस राजा-के विषय में और भी अधिक वर्णन अन्य ग्रन्थों में किया गया है, सो वह वर्णन औपपातिक सूत्र से जाना जा सकता है ।

(तस्स णं सेणियस्स रन्नो नંदा नामં देવી होत्था सुकुमार पाणिपाया वर्णओ) उस श्रेणिक राजा की रानी का नाम नंदा था । इसके हाथ पाँव बहुत ही सुकुमार थे । यह कितनी-अधिक सुन्दर थी-और किस स्वभाव आदि की थी यह सब विषय का वर्णन औपपातिक सूत्र में दिया गया है । (तस्सणं सेणियस्सरन्नो पुत्ते नंदाए अत्तए अभयनामं कुमारे होत्था) उस श्रेणिक राजा के एक पुत्र था जिसका नाम अभयकुमार था । यह नंदा देवी की कुक्षि से अवतरित हुआ था । (अहीण जाव सुरूवे) यहाँ यावत् शब्द से यह पाठ-ग्रहीत हुआ है-इसका शरीर लक्षण से अन्यून

સમૂહમાં દિવ્યક્રુદ્ધિ, દિવ્યદ્યુતિ તેમજ દિવ્યપ્રભાવ વગેરેથી તેને મહેન્દ્રની જેમ ઉત્તમ બતાવવામાં આવ્યા છે. અહીં પણ એ ‘વર્ણઓ’ શબ્દ આવ્યો છે, તે આમ બતાવે છે કે આં રાજાના વિષે એના કરતાં બીજાં વધુ વર્ણન બીજા શાસ્ત્રોમાં કરવામાં આવ્યું છે. માટે તે વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રવડે સમજી શકાય છે.

તસ્સ ણં સેણિયસ્સ રન્નો નંદા નામં દેવી હોત્થા સુકુમાર પાણિપાયા વર્ણઓ) તે શ્રેણિક રાજાની રાણીનું નામ નંદા હતું. તેના હાથપગ બહુ જ સુકોમળ હતા. તે કેટલી બધી રૂપવતી હતી તેનો સ્વભાવ વગેરે કેવો હતો, આ બતાવના બધા વિષયોનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં આપવામાં આવ્યું છે. (તસ્સ ણં સેણિયસ્સ રન્નો પુત્તે નંદાએ દેવીએ અત્તએ અભયનામં કુમારે હોત્થા) તે શ્રેણિક રાજાના એક પુત્ર હતા. તેનું નામ અભયકુમાર હતું. તે નંદાદેવીની રૂપમાંથી અવતર્યો હતા. (અહીં જાવ સુરુવે) અહીં યાવત્ શબ્દથી એ પાઠ ગ્રહણ કરવામાં

લક્ષણ-વંજણગુણોત્તરે, માણુમ્માણપમાણપટિપુણસુજાયસવંગસુદરંગે, સસિ સોમાકારે, કંતે, પિયદંસણે સુરુવે' इति संग्रहः। व्याख्या-અહીનપ્રતિપૂર્ણપશ્ચેન્દ્રિયશરીર:- અહીનાનિ=લક્ષણતોડન્યુનાનિ પ્રતિપૂર્ણાનિ=સ્વરૂપતોડસ્વષ્ટિતાનિ પશ્ચાપીન્દ્રિયાણિ યસ્મિન્ તત્તથાવિધં શરીરં यस्य स तथोक्तः। लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेतः-लक्षणानि=स्वस्तिकचक्रयत्रमत्स्यादीनि, व्यञ्जनानि=मषतिलादीनि, तेषां गुणः=प्रशस्तत्वरूपास्तैः उपपेतः=युक्तः। अत्र-'उप' 'अप' अनयोरुप-सर्गयोः शकन्त्वादित्वात्पररूपे 'उपपत्तः' अनयोरुपे 'उपपेतः' इति सिद्धम्। मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गः-अत्र मानं=जलेन परिपूर्णं कुण्डे यस्मिन् पुरुषे प्रविष्टे सति यज्जलं कुण्डाद्बहिर्निस्सरति तज्जलं यदि द्रोणपरिमाणं भवति तदा तस्य शरीरावगाहना मानमुच्यते। तुलादण्डेन सन्तुलितः पुरुषो यद्यर्द्धभारपरिमाणो भवति तदा तस्य अर्द्धभारपरिमाणम् उन्मानमुच्यते। स्वाङ्गुलेनाष्टोत्तरशतोक्तता प्रमाणं कथ्यते ततः-मानं च उन्मानं च प्रमाणं च मानोन्मानप्रमाणानि, तैः प्रतिपूर्णानि सुजातानि सर्वाङ्गाणि, तैः सुन्दराङ्गः-सर्वथा प्रमाणप्रतिपूर्णसुजाततया सर्वाङ्गीण सुन्दर इति भावः। 'ससि-

तथा स्वरૂપ સે પરિપૂર્ણ પાંચો હિન્દ્રિયોં સે યુક્ત થા।' લક્ષણોં-સ્વસ્તિક-ચક્ર યવ એવં મત્સ્ય આદિ કે ચિહ્નો-સે-તથા મષા તિલ-આદિરૂપ વ્યજ્જનોં સે ભરપૂર થા। 'માન' 'ઉન્માન, તથા 'પ્રમાણ સે શરીર કા પ્રત્યેક અવયવ

અર્થો છ કે એમતું શરીર લક્ષણોથી અન્યૂન (સંપૂર્ણ) તેમજ સ્વરૂપ (સૌંદર્ય)થી પરિપૂર્ણ પાંચે હિન્દ્રિયોથી યુક્ત હતું. લક્ષણો-સ્વસ્તિક ચક્ર, યવ અને મત્સ્ય વગેરે ચિહ્નો-થી તેમજ મષાતિલ વગેરે વ્યંજનોથી સંપૂર્ણ રીતે ભરેલું હતું. માન, (૧) ઉન્માન, (૨) તેમજ પ્રમાણવડે (૩) શરીરને હરેકે હરેકે અવયવ પરિપૂર્ણ હતો.

(૧) જલ સે પરિપૂર્ણ ભરે હુણ કુણ્ડ મેં મનુષ્ય કો બેઠાને પર ઉસ કુંડ સે જિતના પાની વાહર-નિકળ આતા હૈ વહ પાની નૌલને પર યદિ એક દ્રોણ પ્રમાણ હોતા હૈ તો વહ જલ ઉસ પુરુષ કી શરીરાવગોહના કા માન માના જાતા હૈ। (૨) તરાજૂ પર સન્તુલિત હોને પર પુરુષ કા જો અર્ધ ભાર હોગા વહ ઉન્માન માના જાવેગા। (૩) ૧૦૮ અંગુલ કી જો કૈચાઈ હોતી

વિશેષ:- (૧) પાણીથી પૂર્ણ ભરેલ કુંડમા ભાણસને બેસાડ્યા પછી તે કુંડમાંથી બેટલું પાણી બહાર નિકળી આવે છે, તે પાણીને બે તોલવામાં આવે, અને તે એક દ્રોણ પ્રમાણ તોલમાં ઉતરે તો તે પાણીને તે પુરુષની શરીરાવગાહનાતુ 'માન' માનવામાં આવે છે.

(૨) ત્રાજવા ઉપર તોલવામાં પુરુષનું જે અર્ધ વજન થાય તેને 'ઉન્માન' માનવામાં આવે છે.

(૩) એકસો આઠ (૧૦૮) આંગળની જે બિંચાઈ હોય છે તેને 'પ્રમાણ' કહેવામાં આવે છે.

સોમાગારે' શશિસૌમ્યાકારઃ-શશી=ચન્દ્રસ્તદ્વત્ સૌમ્યઃ=રમણીયઃ, આકારઃ=સ્વરૂપં યસ્ય સ તથોક્તઃ । 'કંતે' કાન્તઃ=કમનીયઃ । 'પિયદંસણે' પ્રિયદર્શનઃ-પ્રિયં=દર્શકજનમનોહલાદકં દર્શનમ્=અવલોકનં યસ્ય સ તથોક્તઃ । 'સુરુવે' સુરૂપઃ=સર્વાતિશાયિરૂપલાવણ્યવાન્ । 'સામદંડભેદોપવપ્પયાણી' સુપ્પઉત્તણ-યવિહિણ્ણુ' સામદંડભેદોપપ્રદાનનીતિ સુપ્રયુક્તનયવિધિઃ-તત્ર સામ=વયં યુષ્મા-કં યૂયમસ્માકં કો ભેદોઽસ્માકમ્' इत्यादि मधुरवाक्यैः शत्रुपक्षवशीकरणम्, दण्डः दण्डयते-धनाद्यपहरणेन निस्सारी क्रियते जनो येन स तथोक्तः=क्લેશોત્પાદેન

परिपूर्ण था । चंद्रमाके जैसा इसका सौम्य आकार था । देखने वालों को यह बहुत अधिक प्रिय लगता था । कमनीय था । रूप लावण्य इसके प्रत्येक अंग से टपकसा रहा था ।

यहाँ “अहीणजावसुरुवे” में जो यावत् पद रखा है-उस से इस पाठ का यहाँ ग्रहण किया गया है-अहीणपडिपुण-पंचेन्द्रियसरीरे लक्खणवंचजणगुणोववेए, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण-सुजायसव्वंगसुंदरंगे, ससिसोमागारे, कंते, पियदंसणे सुरुवे । (सामदंडभेदउवपपयाणी-तिसुपपउत्तणयविहिन्नु ईहा-वूहमग्गण-गवेसणअत्थसत्थमइविसामए) हम आपके हैं आप हमारे हैं हम में और आप में कोई भेद नहीं है इत्यादिमधुर वचनों द्वाराशत्रुपक्ष को वश में करना यह साम उपाय है, क्लेश उत्पन्न करके अथवा क्लोष आदि का अपहरण करके शत्रु को वश में करना-या उसे बिल्कुलकम-जोर बना देना यह दण्डनीति है, शत्रु पक्ष के स्वामी-तथा सेवक में जो परस्पर में स्नेह होता है उसमें भेद करना-उनके चित्त में ऐसी बात जमा देना कि जिससे दोनों आपसमें एक दूसरे का विश्वास न कर सकें इसका नाम भेदनीति है । यह भेदनीति ३ तीन प्रकार की कही गई है-

ચન્દ્રના જેવો એમનો સૌમ્ય આકાર હતો. જોનારને એ ખુબજ વધારે ગમતો હતો. એ કમનીય હતો. રૂપ અને લાવણ્ય એમના દરેકે દરેક અંગમાંથી નીતરતું હતું.

અહીં ‘અહીણ જાવ સુરુવે’ માં જે યાવત્ પદ મુકનામાં આવ્યું છે, તેનાથી આ પાઠનું અહીં અહણ કરવામાં આવ્યો છે-અહીણપહિપુણપંચેદિયસરીરે લક્કણવંચનગુણોવવેए माणुम्माणप्पमाणपडिपुणसुजायसव्वंगसुंदरंगे ससिसोमागारे, कंते, पियदंसणे सुरुवे ।” सामदंडभेदउवपपयाणी-तिसुपपउत्तणयविहिन्नु ईहा वूहमग्गणगवेसणअत्थसत्थमइविसामए) અમે તમારા છીએ; તમે અમારા છો; આપણામાં કોઈ પણ ભાવના લેઈ નથી, વગેરે મીઠા વચનોથી શત્રુપક્ષને વશ કરવો આ સામ ઉપાય છે. પીડિત કરીને અથવા તેા ધન-ભંડારનું હરણ કરીને દુશ્મન ઉપર કાળૂ મેળવવો અગરતો તેને સાવ નિર્બળ બનાવવો આ દણ્ડનીતિ છે. શત્રુપક્ષના સ્વામી તેમજ સેવકમાં જે એક બીજા તરફ

है वह प्रमाण 'कहीगई' है ।

કોષાદ્યપહરણેન વા. શત્રોરનુજ્ઞાસનમ્ । મેદઃ=શત્રુપક્ષે સ્નેહાપનયનપુરસ્સરં સ્વામિ સેવકયોશ્ચિત્તમેદકર્ણ, સ ત્રિવિધઃ, ।

ઉક્તશ્ચ-“પરોપ્પરં ણેહમંગો, કલહુપ્પાયણં તદ્દા ।

તજ્જણં સત્તુપક્કલેસુ, મેયણીઈ પકિત્તિયા ॥૧” ઇતિ ।

અસ્ય છાયા-પરસ્પરં સ્નેહમન્નઃ, કલહોત્પાદન તથા ।

તર્જનં શત્રુપક્ષેષુ, મેદનીતિઃ પ્રકીર્તિતા ॥૧॥ ઇતિ ।

ઉપપદાનમ્=પૂર્વગૃહીતવસ્તુપતિપદાનમ્, અમિમતાર્થદાનં વા, એતદ્રૂપા ચતુર્વિધા નીતિઃ-નીયતે=સ્વાનુકૂલ્યં પ્રાપ્યતે રિપુરનયેતિ સા તથોક્તા તથા સામાદિ ચતુર્વિધયા નીત્યા સુ=સુબુદ્ધ પ્રયુક્તં=પ્રયોગો વ્યાપારો યત્ર સ સુપ્રયુક્તઃ, એતાદૃશો નયઃ=ન્યાયસ્તસ્ય વિધિઃ=વિધાને, તં જ્ઞાનાતીતિ સ તથોક્તઃ-યથાયોગ્યનીતિન્યાય કુશલ ઇત્યર્થઃ ॥ નીતિ પ્રયોગો યથા-‘ઉત્તમં પ્રણિપાતેન, શૂરં મેદેન યોજયેત્ ।

‘પરોપ્પરં ણેહમંગો, કલહુપ્પાયણં તદ્દા ।’

તજ્જણં સત્તુપક્કલેસુ મેયણીઈ પકિત્તિયા ॥૧॥

શત્રુ પક્ષમે સ્વામી સેવકમે સ્નેહ કા મંગ કરવાના ઉનમે આપસમે લડાઈ જીગડા કરવા દેના-એવં પરસ્પર મેં તર્જન-હાટ-હપટ-આદિ કરવાના । પૂર્વમે ગૃહીત કી હુઈ વસ્તુ કા દેના અથવા અમિમત અર્થકા દેના હસ કા નામ ઉપપદાન હૈ સામ, દંડ મેદ એવં ઉપપદાન રાજનીતિ હસ તરહ ૪ ચાર પ્રકાર કી નીતિ કે પ્રયોગરૂપ ન્યાય કે વિધાનમેં યહ અમય-કુમાર નિષ્ણાત થા-યથા યોગ્યનીતિ ન્યાય મેં કુશલ થા-નીતિ કા પ્રયોગ હસ પ્રકાર કહા ગયા હૈ-(ઉત્તમં પ્રણિપાતેન) ઉત્તમ જનકો યદિ

સ્નેહભાવ હોય છે, તેમાં ફૂટ પડવી, તેમના મનમાં એવી વાત ઠસાવવી કે બેથી બન્ને એક બીજાને વિશ્વાસ ન કરે, તેનું નામ લેદ-નિતી છે. આ લેદ નીતિ ત્રણ પ્રકારની બતાવવામાં આવી છે.

પરોપ્પરં ણેહમંગો, કલહુપ્પાયણં તદ્દા ।

તજ્જણં સત્તુપક્કલેસુ મેયણીઈ પકિત્તિયા ॥૧॥”

શત્રુપક્ષમાં સ્વામી સેવકના સ્નેહમાં ફૂટ પડાવવી, તેમનામાં પરસ્પર કલહ કરાવવો અને પરસ્પર તર્જન (તિરસ્કાર) દમદાટી વગેરે કરાવવાં. પૂર્વે કેઈ પાસેથી લીધેલ પદાર્થને આપવો અથવા અભિમત (ઈષ્ટ) અર્થને આપવો તેનું નામ ઉપપદાન છે. સામ, દંડ, લેદ અને ઉપપદાન આ ત્રણાણે આર પ્રકારની નીતિનો પ્રયોગ કરતાં ન્યાય આપવામાં અમયકુમાર નિષ્ણાત હતા. નીતિના સમુચિત ભાગને અનુસરતાં ન્યાય આપવામાં તે કુશલ હતા. નીતિનો યથાયોગ્ય વ્યવહાર આ રીતે બતાવવામાં આવ્યો છેઃ-‘ઉત્તમં પ્રણિપાતેન, સાશ માણસને વશ કરવો હોય તો તેની સામે નમ્ર થઈને વર્તન

નીચમલ્પપ્રદાનેન, સમં તુલ્યપરાક્રમૈઃ॥૧૧॥” ઇતિ, અન્યચ્ચ—“લુબ્ધમર્થેન ગૃહ્ણીયાત્, સાધુમઝ્જલિકર્મણા । મૂર્ખે હન્દાનુરોધેન, તત્ત્વાર્થેન ચ પણિતમ્ ॥” ઇતિ । ‘ઈહાવોહ મગ્ગગવેસણ અથ્થસત્થમંદવિસારણ’ ઈહાપોહમાર્ગગવેષણાર્થશાસ્ત્રમતિવિશારદઃ— તત્ર ઈહા=કસ્યાપિવસ્તુનોડનાલોચિતવિલોકનજન્યસંશયનિરાશય બુદ્ધિવેષ્ટા, યથા દૂરત ઉચ્ચેસ્ત્વયુક્તસ્ય કસ્યચિદ્દર્શને ‘સ્થાણુ વાં પુરુષો વા ઇતિ વિવેકાય બુદ્ધિવેષ્ટનમ્ ।

વશ મેં કરના હાંવે તો ઉસકે સાથ નમ્રતા કા વ્યવહાર રાખના ચાહિયે । (શૂરં ભેદેન યોજયેત્) કિસી શૂરવીરકો યદિ વશ મેં કરના હૈ તો ઉસકે સાથ ભેદનીતિ કા પ્રયોગ કરના ચાહિયે । (નીચમલ્પપ્રદાનેન) યદિ કિસી નીચજનકો વશ મેં કરના હૈ, તો ઉસે કુછ ન કુછ થોડા વહુત અવશ્ય દે દેના ચાહિયે ।

(સમં તુલ્યપરાક્રમૈઃ) બરાબરી વાળે શત્રુ કો યદિ વશ મેં કરના હૈ તો ઉસકે તો ઉસકે સાથ બરાબરી કા પરાક્રમ કરના ચાહિયે । યહી બાત અન્યત્ર હસ પ્રકાર સે ગઈ હૈ—

‘લુબ્ધમર્થેન ગૃહ્ણીયાત્ સાધુમઝ્જલિકર્મણા,
‘મૂર્ખે હન્દાનુરોધેન તત્ત્વાર્થેન ચ પણિતમ્’ ।

સામાન્ય રૂપ સે વસ્તુ કે બાદ જો ઉસમેં સંયશ હોતા હૈ ઉસ સંશય કો દૂર કરને કી જો એક પ્રકાર કી બુદ્ધિ વેષ્ટા હોતી હૈ ઉસકા નામ ઈહા હૈ । જૈસે દૂર સે કિસી ઊંચી વસ્તુ કા જબ હમે દર્શન હોતા હૈ તબ યહ કુછ હૈ એસા સામાન્ય બોધ હોતા હૈ અબ હસ સામાન્ય બોધ કે બાદ ફિર એસા જો વિચાર આતા હૈ કિ યહ સ્થાણુ હૈ યા પુરુષ હૈ

કરવું નેઈએ ‘શૂરં ભેદેન યોજયેત્’ વીર પુરુષને વશ કરવો હોય તો તેની સાથે ભેદનીતિનો પ્રયોગ કરવો નેઈએ. ‘નીચમલ્પપ્રદાનેન’ નીચ માણસને વશ કરવો હોય તો કંઈકને કંઈક—થોડું થોડુંસ આપવું નેઈએ. ‘સમં તુલ્યપરાક્રમૈઃ’ સરખી શક્તિવાળા દુશ્મનને વશ કરવો હોય તો તેની સાથે બરાબરીનું શૂરાતન બતાવવું નેઈએ એવ વાત બીજે સ્થાને આ રીતે બતાવવામાં આવી છે:—

લુબ્ધમર્થેન ગૃહ્ણીયાત્ સાધુમઝ્જલિકર્મણા ।

મૂર્ખે હન્દાનુરોધેન તત્ત્વાર્થેન ચ પણિતમ્ ॥૧૧॥,
સામાન્ય રૂપમાં વસ્તુના બોધ પછી જે તેમાં સંશય ઉદ્ભવે છે તેને દૂર કરવાની એક પ્રકારની બુદ્ધિનીવેષ્ટા હોય છે, તેનું નામ ‘ધંડા’ છે. દા. ત. દૂરથી કોઈ બિંદી વસ્તુનું બ્યારે દર્શન થાય છે, ત્યારે આ કંઈક છે, એવું સામાન્ય જ્ઞાન આપણને થાય છે. આ સામાન્ય જ્ઞાન પછી ફરી એમ વિચાર થાય કે આ સ્થાણું (ઠંડું) છે કે પુરુષ છે, આનું નામ સંશય છે. આ સંશય પછી આ સ્થાણું હોવું નેઈએ અથવા પુરુષ હોવો નેઈએ,

અપોહઃ-અપોહ્યતે=નિવાર્યતે સ્વાકારાદ્વિપરીત આકારોઽનેનેતિ સ તથોક્તઃ=નિજા કારનિર્ણયજ્ઞાનં યથા-‘સ્થાણુરેવાય’ મિતિ। માર્ગણં-માર્ગ્યતે=અન્વિષ્યતે વસ્ત્વ-નેનેતિ તત્તથોક્તમ્=અપોહાગ્રે સદ્ભૂતાર્થવિશેષજ્ઞાનાભિમુખમેવ ‘તત્સત્ત્વે તત્સત્ત્વમન્વયઃ’ इत्यन्वयधर्मान्वेषणं, યથા વલ્લીલતાદ્યારોહણં સ્થાણુધર્મં एवात्र घटते इति। સ્થાણુમેવાશ્રિત્ય વલ્લીલતાદ્યારોહણં ભવતિ, અતઃસ્થાણુ ધર્મત્વેન વલ્લીલતાદ્યારોહણં વ્યપદિશ્યતે। ગવેષણં-ગવેષ્યતે=વિશેષતો નિશ્ચીયતે વસ્ત્વનેનેતિ તત્ત-

“इसी का नाम संशय है। इस संशयके होने पर यह स्थाणु होना चाहिये अथवा पुरुष होना चाहिये इसतरह किसी एक तरफ झुकती हुई जो बुद्धि की चेष्टा होती है यही ईहा है।

ईहा के बाद जो विशेष ज्ञान होता है उसका नाम अवाय है-अपोह है-। अपने आकार से विपरीत आकार जहां दूर किया जाता है वह ‘अपोह’ है ऐसी अपोह शब्द की व्युत्पत्ति है। जैसे जब यह बोध हुआ कि यह स्थाणु होना चाहिये तब ऐसा जो बोध होता है कि यह स्थाणु ही है इसी का नाम अपोह है मार्गण शब्द का अर्थ होता है-अन्वेषण- यह स्थाणु ही है ऐसा जो अपोह नामक बोध हो रहा है वह इस बात को लेकर हो रहा है कि यहाँ पर वल्ली आरोहण आदि जो स्थाणुगत धर्म है वे ही घटित हो रहे हैं। इसी का नाम अन्वय है ‘तत्सत्त्वे तत्सत्त्वमन्वयः’ यह अन्वय का लक्षण है। स्थाणु को अश्रित करके ही वल्ली लता आदि का वहाँ आरोहण होता है-इसलिये ये स्थाणु के धर्म तरी के प्रकट किये जाते हैं। मार्गणा में अन्वय धर्म की पर्यालोचना होती है। गवेषणा में व्यतिरेक धर्म का विचार चलता

આ પ્રમાણે કોઈ એક તરફ વળતી બુદ્ધિની ચેષ્ટા થાય છે, તેવું નામ ઇહા છે.

ઇહા પછી જે વિશેષજ્ઞાન હોય તેવું નામ અવાય છે-અપોહ-છે. પોતાના આકારથી ભિન્ન આકારને જ્યાં દૂર કરવામાં આવે તેને અપોહ કહે છે. એ રીતે અપોહ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ છે. દા. ત. જ્યારે એ જ્ઞાન થયું કે આ સ્થાણુ (કુંડું) હોવું બેઈએ, ત્યારે એવું નિશ્ચયરૂપે જે જ્ઞાન થાય છે કે આ સ્થાણુ (કુંડું) જ છે, આતું જ નામ અપોહ છે. માર્ગણુ શબ્દનો અર્થ ‘અન્વેષણું’ થાય છે. આ સ્થાણું જ છે, આ પ્રકારતું અપોહ નામે જે જ્ઞાન થઈ રહ્યું છે, તે આને લઈને જ થઈ રહ્યું છે કે અહીં વલ્લી (વેલ) આરોહણ વગેરે જે સ્થાણુમાં રહેનારા ધર્મો છે, તે જ ઘટિત થઈ રહ્યા છે. આતું નામ અન્વય છે. “તત્સત્ત્વે તત્સત્ત્વમન્વયઃ” આ અન્વયતું લક્ષણ છે. ‘સ્થાણુ (કુંડા) ના આધારે જ લતા વગેરેતું આરોહણુ થાય છે. માટે જ એ સ્થાણુંના ધર્મ બતાવવામાં આવ્યા છે. માર્ગણુમાં ‘અન્વય’ ધર્મની પર્યાલોચના થાય છે. ગવેષણુમાં કે વ્યતિરેક

થોક્તં-માર્ગણાદુર્ધ્વં સદ્ભૂતાર્થવિશેષ નિર્ણયામિદુરત્વેવાન્યધર્મપરિત્યાગેન 'તદસત્ત્વે તદસત્ત્વં વ્યતિરેકઃ' इति व्यतिरेक धर्माध्यास समालोचनं यथा- 'अस्मिन् शिरः शरीर कण्डूयनादयः पुरुषधर्मा न दृश्यन्ते' इति। एतेषां समाहारे ईहापोहमार्गणगवेषणानि, तैरर्थशास्त्रे=अर्थोपार्जननिमित्तं शास्त्रमर्थशास्त्रं, तत्र या मतिः=मननं तथा विशारदः=निपुणः स तथोक्तः। तथा 'उपपत्त्याए वेणइयाए कम्मयाए पारिणाમિયાए चउव्विहाए बुद्धीए उव्वेए' औत्पत्तिक्या, वैનयिक्या, કર્મજયા, પારિણામિક્યા, ચતુર્વિધયા બુદ્ધયા ઉપપેતઃ, તત્ર-ઔત્પત્તિક્યા-ઉત્પત્તિરેવ-શાસ્ત્રાભ્યાસકર્મપરિશીલનાદિકં વિહાય પ્રયોજનં યસ્યા સા ઔત્પત્તિકી-પૂર્વમદૃષ્ટાશ્રુતાનનુભૂતવિષયતયાપ્યકસ્માદુદ્ધવનશીલા, તયા, અત્ર રોહકદૃષ્ટાન્તઃપ્રસિદ્ધ એવા

હૈ जैसे ऐसा विचार होना-कि यह स्याणु ही है- पुरुष नहीं-कारण पुरुषगत जो शिरः कण्डूयन आदि धर्म हैं वे यहां प्रतीत नहीं हो रहे हैं। 'तदसत्तत्त्वे तदसत्त्वम्' यह व्यतिरेक का लक्षण है। अभयकुमार जिस तरह सामआदि नीति के प्रयोग करने में विशेष पटु थे उसी प्रकार वे ईहा अपोह मार्गण, गवेषण द्वारा अर्थशास्त्र के विचार करने में भी विशेष विशारद थे। (उपपत्त्याए वेणइयाए कम्मयाए पारिणाમिયાए चउव्विहाए बुद्धीए उव्वेए) औत्पत्ति की, वैनयिकी કર્મ જા તથા, પરિણામિકી, इस तरह चार प्रकार की बुद्धि से वे अभयकुमार युक्त थे। जो बुद्धि स्वतः इस जीव को बिना किसी शास्त्राभ्यास आदि के उत्पन्न होती है वह औत्पत्ति की बुद्धि है। यह बुद्धि पूर्व में अदृष्ट अश्रुत तथा अननुभूत हुए विषय को अकस्मात् जान लेती है। इस विषय में रोहक का दृष्टान्त प्रसिद्ध ही

[અભાવ] ધર્મ ઉપર વિચાર કરવામાં આવે છે. દા. ત. એમ વિચાર થવો કે આ સ્થાણુ જ છે, પુરુષ નથી. કારણ કે પુરુષગત જે શિર કણ્ડૂયન વગેરે ધર્મો છે, તેઓની અહીં પ્રતીતિ થતી નથી. 'તદસત્ત્વે તદસત્ત્વમ્' આ વ્યતિરેકનું લક્ષણ છે. એમ અભયકુમાર સામ વગેરે નીતિના પ્રયોગ કરવામાં વિશેષ કુશળ હતા, તેમજ ઈહા, અપોહ. માર્ગણુ, ગવેષણુ વડે અર્થશાસ્ત્ર ઉપર વિચાર કરવામાં પણ વિશેષ હોશિયાર હતા. (ઉપ્પત્તિયાએ વેણઇયાએ કર્મયાએ પરિણામિયાએ ચઉવ્વિહાએ બુદ્ધિએ ઉવ્વેએ) ઔત્પત્તિકી, વૈનયિકી' કર્મજા અને પરિણામિકી આ રીતે ચાર પ્રકારની બુદ્ધિથી અભયકુમાર સંપન્ન હતા. જીવને પોતાની મેળે કોઈ પણ જાતના શાસ્ત્રાભ્યાસ વગર જે બુદ્ધિ ઉદ્ભવે છે તે-ઔત્પત્તિકી બુદ્ધિ છે. આ બુદ્ધીપહેલાં કોઈપણ વખત જોવામાં નહિ આવેલા, સાંભળવામાં નહીં આવેલા તેમજ અનુભૂતિના વિષયમાં નહિ આવેલા વિષયને અનાયાસ સમજી લે છે. આ બાબતમાં રોહકનું દૃષ્ટાંત પ્રસિદ્ધ થયેલ જ છે.

वैनयिक्या—विनयेन जाता वैनयिकी=गुरोर्वादि विनयप्राप्तशास्त्रार्थ संस्कारजन्या, तथा, अत्र नैमित्तिकशिष्यद्वयोदाहरणं संक्षेपतः प्रदर्श्यते—

एकस्मिन्ननगरे समकक्षत्रयस्कौ द्वौ शिष्यौ निमित्तशास्त्रं पठितुं कस्यापि नैमित्तिकस्य समीपे गतवन्तौ। तयोरेको विनयशीलो यद् यथा गुरुपदिशति तत्तथैव बहुमानपुरस्सरं विनयावनतमस्तकोऽधीते, गुरुपाठितं मुहुर्मुहुर्विमृशति, शङ्कास्पदं स्थलं गुरुसमीपमुपेत्य सविनयं निर्णयति च। अपरस्तु न तथा विनयेन पठति, न पृच्छति, नापि विमृशति च। अधीतशास्त्राबुधौ कालान्तरे जीविकार्थं देशान्तरं गतौ। क्वचि-

है। गुरु आदि के विनय से प्राप्त हुए शास्त्री अर्थ के संस्कार से जो बुद्धि प्राप्त होती है वह वैनयिकी बुद्धि है।

इस विषय में दो नैमित्तिक शिष्यों का उदाहरण इस प्रकार है— किसी नगर में समान अवस्था वाले दो शिष्य किसी निमित्तज्ञ के पास निमित्त शास्त्र को पढ़ने के लिये गये। उनमें एक शिष्य विनय शील था। गुरुमहाराज उसे जिस प्रकार जिस बात को पढ़ाते थे वह उस बात को बहुमान पुरस्सर बड़े भारी विनय के साथ पढ़ता था। विद्या गुरु जिस विषय को उसे समझाया करते थे वह उस विषय को बार बार विचार में लाया करता था। जिस विषय में उसे किसी भी तरह का संदेह होता तो वह गुरु के पास जा कर विनय के साथ उसका निर्णय करता। दूसरा शिष्य ऐसा कुछ अविनयी था कि वह न तो कुछ पढ़ता न कुछ लिखता और न गुरु से कुछ पूछता और न कुछ विचार ही करता। अब उन दोनों के लिये ऐसा अवसर आया कि उन्हें आज्ञा

शुरु पगेरेना विनयथी प्राप्त करेख शास्त्रीय अर्थना संस्कार वटे के बुद्धि प्राप्त थाय छे, तेवैनयिकी बुद्धि छे. आ विषयने लगता मे नैमित्तिक शिष्योना दधान्त आ प्रमाण छे—

कोई नगरमां सरणी उभरना मे विद्यार्थियो कोई निमित्तज्ञनी पास निमित्त-शास्त्रना अभ्यासार्थे गया. तेयोमां ओके शिष्य दिनअ हतो. शुरु तेने के बात शीजवता ते ते बातने अहुअ मानपूर्वके घण्टा विनय साथे ते शीजतो हतो. विद्या आपनाश शुरु के विषय तेने समजवता ते ते विषय उपर बार'बार मनन करतो हतो. ते विषयमां तेने कोअ पणु ज्ञतनी शङ्का होय तो ते शुरुनी पासे जधने सविनय तेनु समाधान करतो हतो. जीजे शिष्य कंधके अविनयी हतो न तो ते कंध वांयतो अने न ते कंध ज्ञततो तेमज न शुरुने ते कंध पूछतो अने न ते कोअपणु ज्ञतना विचार करतो. हवे विद्याअभ्यास करी रह्या पछी आ जन्नेने

नगरनिकटे सरस्तीरे विश्वामतुः । 'एतावुमौ विद्वांसौ' इति ज्ञात्वा मस्तकन्यस्त-
जलभृतघटा काचिद्वृद्धा विदेशगतस्वसुतकुशलिनीं वार्तां पप्रच्छ । प्रश्नसमकालमेव
तन्मस्तकाद् घटो न्यपतत्, तद्दृष्ट्वा सोऽविमृश्यकारी कटिति प्राह—'वृद्धे ।=मृतस्तव-
पुत्रः' इत्यादि । कर्णकठोरं प्राणापहारकं वज्रमिवाऽऽपतत् पुत्रमरणरूपं तदवचनं
श्रुत्वा यावत्सा मूर्छा प्राप्नोति तावदपरो विमर्शशीलो नैमित्तको न्यगदन् भोभ्रात-
मैवं ब्रूहि, अस्याः पुत्रः साम्प्रतमेव स्वगृहमागतो वर्तते, मातः । गच्छ शीघ्रं गृहं
पुत्रमुखावलोकनजनितममन्दपरमानन्दमनुभवेत्यादि । तच्छ्रुत्वा प्रत्युज्जीवितेव

विका संपादन के लिये परदेश में जाना पड़ा । जब ये बाहर जा रहे थे तो
किसी एक नगर के पास के सरोवर के किनारे ये दोनों ठहर गये । इतने में
एक वृद्धाने कि जिसका पुत्र बहुत समय से परदेश गया हुआ था और अभी तक
वापिस नहीं आया था उन्हें देखा—वह मस्तक पर घड़ा रखकर वहाँ
जल भरने को आई थी । उसने विद्वान समझ कर इनसे अपने पुत्र की
कुशल वार्ता पूछी तो अविनीत शिष्यने यह देखकर कि उसके मस्तक
से मश्र पूछने के साथ साथ घड़ा गिर गया है जल्दी से ऐसा कहा
कि हे वृद्धे ! तेरा पुत्र तो परदेश में ही मर गया है—तू अब किस की
कुशल वार्ता पूछ रही है ! ऐसा उसका कर्णकठोर वज्र के प्रहार जैसा
तीक्ष्ण मर्मभेदक पुत्र का मरण रूप वचन सुनकर वह मूर्च्छित होने
वाली ही थी इतने में दूसरे विनयशील शिष्यने विचार कर कहा भाई
ऐसा मत कहो—इसका पुत्र तो इस समय घर पर ही आ पहुँचा है ! ऐसा
कहकर फिर उसने उस वृद्धा से कहा ! तुम जल्दी से जल्दी घर जाओ ।

पोतानी आलुविका अलाववा माटे परदेशे ज्वानुं थयुं. ज्यारे तेज्या गडार जठरहा
हुता त्यारे भागभांडाछिनगर पास सरोवरना कठि आ गन्ने रोकाया. ओटलाभां जेक ओशीये-
के जेनो पुत्र धष्ठा सभय पडेवां विदेश गये हुतो अने डल पोताने घेर पाछे क्ष्यो
न हुतो—तेज्याने जेया, ते धडो माथा उपर भूझीने पाणी बरवा आयी हुती. ते
ओशीये तेज्याने विद्वान् सभलने जेभने पोताना पुत्रुं कुथण पूछथुं भ्रन पूछतानी
साथे ज वृद्धाना माथा उपरथीपाणीना धडो पडी गयेछि, जे जेझने अविनीत शिष्ये अउपथी
कहुं के हे वृद्धे ! तारे पुत्र तो विदेशभां भरषु पायेछे, तुं हुवे डेना
कुथणनी वात पूछे छे, आ प्रभाण्हे तेनुं वज्रप्रहार जेपुं काण्डुकट्ट, तीक्ष्ण, अन्तःकरणने
वीधनाइ, पुत्रभरषु इपवचन सांखणीने ते जेबान थवानी ज हुती तेटलाभां भीज विनयशील
शिष्ये विचारिने कहुं के भाईआपुं न जेबो जेनो पुत्र तो अत्यारे घेर आयी पडोअये छे.
आम कहीने पछी तेण्हे ते ओशीने कहुं के भा ! तमे सत्तरे घेर जयेओ. तमारे पुत्र

सा गता गृहं, मिलितो लब्धलक्ष्मणः पुत्रः, हर्षप्रकर्षप्रपागता। तदनु सा बहुमूल्यं पारितोषिकमादाय सरस्तीरमागत्य तौ पृष्ठवतीकथं ज्ञातमेतद्वृत्तमिति। अविश्वय-
कारी ज्ञूते-प्रश्नसमये तव मरतकान्निपत्य कुम्भः स्फुटितस्तेन मया ज्ञातं-‘मृतस्तव
पुत्रः’ इति। तत्पश्चाद् विश्वयकारी प्रवक्ति-प्रश्नसमकालमेव तव घटाऽथो भूमौ
निपतितस्तज्जलं च सरोजलेन साकं मिलितं तेन मया ज्ञातं-‘यस्य यज्जलं तत्तेन

तुम्हारा पुत्र घर पर आ गया है। उसके मुखवालों से तुम परम हर्ष का अनुभव करो। इस प्रकार उस विनयशील विचारक शिष्य के वचन सुनकर उसे मानो नई चेतना सी प्राप्त हो गई हो इस तरह बनकर वह अपने घर पहुँची। पहुँचते ही वहाँ उसने एक लाख रुपयों को कशाकर साथ में लाये हुए अपने पुत्र को देखा-देखते हो उसे परम आनन्द का अनुभव हुआ हर्ष प्रकर्ष से युक्त हो कर वह बहुमूल्य पारितोषिक लेकर पुनः उस तालाब के किनारे पर वह आई। आते ही उन दोनों से उसने पूछा-आई बतलाओ तुमने यह सब कैसे जाना। सुनकर अविश्वयकारी शिष्यने उससे कहा-मा! प्रश्न पूछने के साथ ही जब तुम्हारे मस्तक से घड़ा गिर कर फूट गया-तो मैंने विचार किया कि जिस प्रकार यह घड़ा अचानक गिरकर फूट गया है उसी प्रकार तुम्हारा पुत्र भी मर गया है। विश्वयकारीने अपनी बात के समर्थन में उसे कहा-कि मातः? प्रश्न करने के समकाल में ही जब आप का घड़ा जमीन पर गिर पड़ा और उसमें का जल सरोवर के साथ मिल गया

घेर आवी गयो छे. तेनुं भो जेधने तये गूणज आनंद अनुभवो आ रीते विनयी अने विचारक शिष्यना वचन सांभलीने तेखे बाखे डेनवी चेतना न भेगवी छाय, तेम ते तरतज पोताने घेर गछ अने घेर पछोचतां ज त्यां तेखे ओके बाज इपिया कमाछ आवेद पोताना पुत्रने जेयो. जेतानी साथे ज तेनुं डैयुं आनन्दही तरणोण थरुं गयुं. प्रसन्न थती ते जहुं कीमती सेट बधने तेज तणावने कंठे करी आवी आवीने तेओ अन्नेने तेखे ‘पुछयुं ‘बाध. तमे आ अधुं डैवी रीते ज्ञेयुं?’ ओ सांभलीने अविश्वयकारी [अविचारी] शिष्ये कछुं-‘मा ! प्रश्न करतानी साथे ज तमाश भाथा उपरथी धडो पडीने कूटी गयो, तारे भने थयुं डे जे रीते आ धडो ओयिं तो पडीने कूटी गयो, ते रीते तमाशे पुत्र पखु भःखु पारयो छशे. “विश्वयकारीओ [विचारके] पोतानी वातना समर्थनमां कछुं डे ‘मा ! प्रश्न करती वणते तमाशे धडो जमीन पर पडयो अने तेनुं पाणी सरोवरना पाणीनी साथे रणी गयुं ते ओ उपरथी भे ज्ञेयुं डे जे प्रभाखे आ धअनुं पाणी आ सरोवरना पाणीनी साथे भणी गयुं छे, तेज प्रभाखे तमाशे पुत्र पखु तमने जह्नी भणयो जेधयो. आ

મિલિતમિતિ તતોડસ્યાઃપુત્રોડપ્યનયા સહદ્રુતમેવ મિલિષ્યતી' ત્યાદિ । તત્તુત્ત્વા તમવિમૃશ્યકારિણં દુર્વચનૈર્નિર્મત્સ્યં વિમૃશ્યકારિણે बहुमूल्यं पारितोषिकं समर्प्या-
शीर्वादशतानि ददौ । अथासावविमृश्याकरी खेदविन्नो भूत्वा स्वचेतसि चिन्तया-
मास-‘मया गुरुजन विनयाभावेन शास्त्रमभ्यस्तं तस्मान्मे विद्या न फलवती जाते’
त्यादिना मनःसंतापं संप्राप । विनयशीलो विमृश्याकरी तु गुरोरुपकारं मुहुर्मुहु-
रनुस्मरन् विद्याप्रचारं कुर्वन्नास्मिन् लोके जनरमृतमिव पूजितः-क्रमश आत्म-
दिद्यां संप्राप्य कल्याणमार्गं साधितवान् । सहाध्ययने कृतेऽपि विनीते एव

તો હસ પર સે મૈને જાના કિ જિસ પ્રકાર યહ જલ હસ જલ કે સાથ મિલ જુલ ગયા હૈ-હસી પ્રકાર આપકા પુત્ર બી આપકે સાથ શીઘ્ર હી મિલ જાના ચાહિયે। હસ પ્રકાર હસ વિમૃશ્યકારી કે શૂરિ શૂરિ પ્રશંસા કરતી હુઈ હસ વૃદ્ધાને હસ અવિમૃશ્યકારી વ્યક્તિ કો વુરા બલા કહ કર તથા હસ વિચારશીલ વ્યક્તિ કો બહુમૂલ્ય પારિતોષિક પ્રદાન કર અન્ત મેં સૈકહઁ આશીર્વાદ વચનોં સે બધાયા। અપને સાથી કો હસ પ્રકાર દેવ દુર્લભ સન્માન દેલકર અવિમૃશ્યકારી વહુત અધિક ખેદ લિલ્લ હુઆ। હસને અપને ચિન્ત મેં સોચા મૈને વિદ્યાગુરુકે પાસ વિદ્યા કા અધ્યયન તો ક્રિયા હૈ-પરન્તુ વિનયાભાવ કે કારણ વહ મુશ્ક મેં ફલવતી નહીં હુઈ હૈ। વિનયશીલ વિમૃશ્યકારીને ‘વિનયાદિ સંપન્ન બનકર જો બી વિદ્યા મૈને વિદ્યા ગુરુ સે પઢી વહ મુશ્ક મેં વિશેષ રીતિ સે પ્રસ્ફુટિત હુઈ હૈ અતઃ સેરે ઉપર વિદ્યાગુરુ કા વઢા ભારી ઉપકાર હુઆ હૈ-‘હસ પ્રકાર વાર વાર વિદ્યા ગુરુ કે ઉપકાર કા સ્મરણ કરતે હુએ વિદ્યા કા પ્રચાર અચ્છી તરહ સે ક્રિયા હસ પ્રચારસે લોગો મેં હસકી અમૃત જૈસી માન્યતા વઢી। ક્રમશઃ જલ વહ આત્મવિદ્યા કી સાધના કરતેર કલ્યાણમાર્ગ કા પથિક બન

પ્રમાણે વાતલણી તે ડાશીએ અવિમૃશ્યકારીના જ્ઞાનની ખૂબ અટકણી કાઢી. અને તે પછી વિચારશીલને ખૂબ કીમતી લેટ અને સેંકડો આશીર્વાચનો આપ્યાં. ‘પોતાના સાથીનું’ આ રીતે દેવ દુર્લભ સન્માન બેઠને અવિમૃશ્યકારી ખૂબ જ દુઃખી થયો અને તેણે પોતાનાં મનમાં વિચાર કર્યો કે ‘મેં વિદ્યાગુરુ પાસેથી વિદ્યાસ્વાસ તો કર્યો છ પણ વિનય રહિત હોવાને લીધે વિદ્યા સારી પેઠે મારામાં ફળવતી થઈ નથી.’ વિનય-શીલ વિમૃશ્યકારી શિષ્યે વિચાર કર્યો કે ‘વિનયાદિથી જે વિદ્યા ગુરુ પાસેથી મેળવી છે, તે મારામાં સવિશેષ વિકાસ પામી છે. ખરેખર મારા ઉપર વિદ્યાગુરુનો બહુ ભારે ઉપકાર થયો છે.’ આ રીતે વારંવાર વિદ્યાગુરુના ઉપકારનું સ્મરણ કરતાં સારી પેઠે વિદ્યાપ્રચાર કર્યો. આ અચારથી લોકોમાં અમૃત જેવી તેની ખ્યાતી વધી. અનુક્રમે ત્યારે તે આત્મવિદ્યાની સાધના કરતાં કરતાં કંટાળાપથનો પથિક બન્યો ત્યારે અનન્ત જનમ-

વિદ્યા સકલશાસ્ત્રરહસ્યં પ્રકટયતિ । સુવિનીતમ્તદ્ વિદ્યા પ્રભાવેનાસ્મિન્ લોકે સ્વ રચનાયા શાસ્ત્રાદિરહસ્યં પ્રકટયન્ આત્મવિદ્યાં સમવાપ્ય સ્વપર કલ્યાણાય પ્રભવતિ । ઇતિવૈનયિકી બુદ્ધિ દૃષ્ટાન્તઃ । અત્રાનેકગ્નો દૃષ્ટાન્તાઃ સન્તીતિ વિસ્તરભયાદ્ વિરૂપયે ।

કાર્મિકયા=કર્મણઃ=કૃષિવાણિજ્યાદિ વ્યવસાયાત્ જાતા કાર્મિકી=તત્તત્ક-
માભ્યાસપ્રકર્ષજનિતેત્યર્થઃ તથા । અત્ર તસ્કરકૃષીવલોદાહરણમ્—

કશ્ચિત્તસ્કરો વાણિજગ્રામે કસ્યચિદ્વાણિજો ગૃહે કમલાકારં સ્વાતં સ્વનિતવાન્ ।
પ્રમાતે જના એકત્રીભૂતાસ્તસ્વાતં દૃષ્ટ્વા ભૂયો ભૂયઃ પ્રશંસાં કૃતવન્તઃ—અહો ! ચૌરસ્ય

ગયા તો અનન્ત સંસાર કા ખી અંત ઉસને કર દિયા । ઇસ દૃષ્ટાન્ત લિખ્તને કા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ સાથર અધ્યયન કરને પર મી વિનીત જનમેં હી વિદ્યા ફલવતી બનતી હૈ તથા સકલ શાસ્ત્રોં કા રહસ્ય મી આત્મા મેં પ્રકટ હોતા હૈ જો આત્મા વિનીત હોતા હૈ । વિનીત જન હી વિદ્યા કે પ્રભાવ સે ઇસ લોક મેં અપની રચના દ્વારા શાસ્ત્રાદિ કે રહસ્ય કો પ્રકટ કરતે હૈ—ઔર આત્મવિદ્યા કો પ્રાપ્ત કર અન્ત મેં વે સ્વ ઔર પર કે કલ્યાણ કરને મેં સમર્થ બન જાતે હૈ । ઇસ બુદ્ધિ કે ઉપર ઔર મી અનેક પ્રકાર દૃષ્ટાન્ત હૈ જો યહાં ગ્રન્થ વિસ્તૃત હો જાને કે મય સે નહી લિખે ગયે હૈ । કૃષિ વાણિ જ્ય આદિ વ્યવસાયરૂપ કર્મ સે જો બુદ્ધિ ઉત્પન્ન હોતી હૈ વહ કાર્મિકી બુદ્ધિ હૈ ।

ઇસકે ઉપર કૃષિવલ (કિશાન) ઔર ચોર કા ઉદાહરણ ઇસ પ્રકાર હૈ—

એક ચોર ને વાણિજ ગાંવ મેં કિસી એક વણિક્ કે ઘર મેં રાત્રિ કે સમય કમલ કે આકાર જૈસા સ્વાત-ઑંડા કિયા ।—પ્રમાતકાલ જબ હુઆ તો લોગોને ઇસે દેલ કર ચોર કી બડી ભારી પ્રશંસા કી । કહને

મરણુનો પશુ તેણે અંત કર્યો. આ દૃષ્ટાન્ત લાખવાનું પ્રયોજન એ છે કે એકી સાથે અભ્યાસ કરવા છતાં પણ વિનીત માણસમાં જ વિદ્યા સફળ થાય છે, અને બધા શાસ્ત્રોનું રહસ્ય પણ તે જ આત્મામાં પ્રકટે છે, કે જે આત્મા વિનમ્ર હોય છે. નમ્ર માણસ જ વિદ્યાના પ્રભાવથી આ લોકમાં પોતાની રચના વડે શાસ્ત્ર વગેરેનું રહસ્ય ખતાવે છે, અને આત્મવિદ્યાને મેળવીને અંતે સ્વ [પોતાનું] અને પર [પારકાનું] કલ્યાણ સાધવામાં સમર્થ થાય છે. આ બુદ્ધિ વિષે બીજાપણુ એનેક દૃષ્ટાન્તો છે. જે અહીં ગ્રન્થ વિસ્તારના લાયથી લખ્યા નથી. કૃષિ, વાણિજ્ય વગેરે વ્યવસાયના કર્મોથી જે બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. તે અર્મિકી બુદ્ધિ છે.

એના માટે કૃષીવલ [ખેડૂત] અને ચોરનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે—

વાણિજ ગામમાં કોઈ એક વાણિયાના ઘેર રાતના વખતે એક ચોરે કમળના આકાર જેવું બાકોડ [ખાતર] પાડ્યું. સવારે લોકોએ એ જોઈને ચોરના બહુ ભારે

હસ્તકૌશલં ? કીદૃશં સુન્દરં સ્વાતં સ્વનિત ? મિતિ । તત્રાલક્ષિતત્વેન સ્થિતચ્ચૌરઃ સ્વપ્રશંસાં શ્રુત્વા પરમમોદમાપ । તત્ર કચ્ચિત્કર્ષકોઽવદત-નાત્ર કોઽપિ વિસ્મયઃ, યસ્ય યત્રાભ્યાસસ્તસ્ય તત્ર ન કિમપિ દુષ્કરમ્-અપિ તુ સર્વં સુકરમેવેતિ નિશમ્ય તસ્ક્રોઽન્તઃ ક્રોધાધ્માતઃ ક્ષેત્રે ગત્વા સુપ્તં તં કૃષીવલમવાદીત-રે દુષ્ટ । ત્વાં મારયિતુમાગતોઽસ્મિ યત્ત્વયા સમ સ્વાતં ન પ્રશંસિતમ્ । કર્ષકો વદતિ-કિં મયા-ઽનુચિતં કથિતં યસ્ય યત્રાભ્યાસપ્રકર્ષસ્તસ્ય તત્સુલભમેવ, પશ્ય તવ કથનાનુ-સારેણ મૃદ્ગાન્ અધોમુલ્લાન્ તિર્યઙ્મુલ્લાન્ ધૃવ્વમુલ્લાન્ વા ભૂમીં પાતયામિ । તસ્ક્રો

લગે-દેવો તો સહી-ચોરને હસમેં કૈસી અછ્છી અપની હસ્ત કુશલતા દિશ્વલાર્હૈ હૈ કયા વઢિયા કમલાકાર સ્વાત સોદા હૈ । પ્રશંસા કરનેવાલે લોગોં કે બીચ મેં ચોર ખી છુપા હુઆ થા જો અપની હસ પ્રકાર પ્રશંસા સુનકર બડા સ્વુશ હો રહા થા । હસ જનસમૂહ મેં એક કિસાન ખી સંમિલિત થા । જો હસ પ્રકાર કહ રહા થા-હસમેં અચરજ કરને કી કોઈ બાત નહીં હૈ-જિસે જહાં અભ્યાસ હોતા હૈ-વહાં હસે કુછ ખી દુષ્કર નહીં હોતા હૈ સર્વ હસે સહજ હોતા હૈ । કિશાન કી હસ પ્રકાર બાતચીત કરને કી પદ્ધતિ દેશ્વકર ચોર કો ખીતર ૨ બડા ક્રોધ આયા-વહ રાત્રિ મેં હસ કિસાન કે પાંસ સ્વેત મેં જાકર બોલા રે દુષ્ટ ? મેં તુજે મારને કે લિયે યહાં આયા હૂં-કારણ તૂને મેરે કમલાકાર સ્વાત કી પ્રશંસા નહીં કી હૈ । ચોર કી હસ બાત કો સુનકર કિસાન ને કહા-માઈ મૈને કયા અનુચિત કહા-મૈને તો યહી કહા હૈ કિં જિસકા જિસ વિષયમેં અધિક અભ્યાસ હોતા હૈ વહ હસે સુલભ હી હોતા હૈ-હસ કાર્ય કરને મેં હસે કોઈ કઠિનાઈ નહીં

વખાણુ કયો. તેઓ કહેવા લાગ્યા-“બુઓ, ચોરે આમાં કેવી હાથકાસીગરી બતાવી છે. કમળના આકાર જેવું કેવું સરસ બાકોડું [ખાતર] પાડ્યું છે. “વખાણુ કરનારાઓની વચ્ચે ચોર પણ છુપાઈ રહ્યો હતો. પોતાના આ બાતના વખાણુ સાંભળીને તે બહુ ભારે ખુશ થઈ રહ્યો હતો. આ ટોળામાં એક ખેડૂત પણ હતો. જે આ પ્રમાણે કહે-“લાગ્યો કે-“આમાં નવધની શી વાત છે. જેને બધાં અભ્યાસ હોય છે, ત્યાં તેને કંઈ પણ અધર્મ હોતું નથી. બધું તેને માટે સરળ હોય છે, ખેડૂતની આ પ્રમાણે વાત સાંભળીને ચોરના હૃદયમાં ભારે શેષ પ્રકટ્યો, અને સત્રે ચોર ખેતરમાં ખેડૂતની પાસે બંધને બોલ્યો કે-“દુષ્ટ ! અહીં હું તને મારવા આગ્યો છું. કેમકે તું મારા કમળના જેવા આકારવાળા બાકોરના વખાણુ નથી કયો. ખેડૂતે ચોરની આ વાત સાંભળીને કહ્યું-“ભાઈ ! તને મેં શું ખોટું કહ્યું મેં તો તને એમજ કહ્યું કે જે વિષયમાં જેનો સારો અભ્યાસ હોય તે વિષય તેને માટે સરળ હોય છે. તે વિષયની બાબતના ગમે તે કામમાં તેને કોઈ પણ બાતની સુસ્કેલી નડતી નથી. બુઓ,

वस्त्रमास्तीर्य वदति-अस्योपरिसर्वानधोमुखान् पातय । तेन तथैव पातिताः । चौरः प्रसन्नो जातः । तयोः कर्मजा बुद्धिः । एवं रत्नपरीक्षको रात्रौ घोराण्वकारे रत्नपरीक्षाममर्थो भवति । रजको रात्रावन्वकारेऽपि यानि यस्य वस्त्राणि तानि तस्मै हस्तस्पर्शमात्रे परीक्ष्य ददातीत्यादीनि बहून्नुदाहरणानि सन्ति ।

पारिणामिक्या-परि=समन्तान्नमनं परिणामः=वयःपरिणामजनित आत्म-परिणाम जनितो वा धर्मः, स प्रयोजनमस्था इति पारिणामिकी-अभ्युदय-मोक्ष फलवतीत्यर्थः, तथा । अत्र स्थविरोदाहरणम्-

होती है। देखोतुम कहो जैसे ही रूप में मैं इन मुद्ग के दानों को ऊँचे उछाल कर गिरा सकता हूँ। कहो किस रूप में मैं इन्हें गिराऊँ इनका मुख ऊँचा रहे इस रूप में अथवा नीचा रहे इस रूप में या तिरछा रहे इस रूपमें गिराऊँ? किसान की बात सुनकर चोरने अपना वस्त्र नीचे फैलाकर कहा-इस पर इन मुंग के दानों को इस रूप से गिराओ कि जिससे सबके सब दाने अधोमुख रहे। चोर की इस बात को सुनकर कृषकने वैसा ही किया। चोर इससे बड़ा प्रसन्न हुआ इस तरह दोनों को जो अपने २ कार्य में विशेष सफलता मिली वह कर्म जा बुद्धि का ही प्रभाव है। इसी तरह जो रत्न परीक्षण हुआ करता है वह घोराण्वकार रहने पर भी रात्रि के समय रत्न की परीक्षा कर दिया करता है। घोरी रात्रि भी जिस का जो कपड़ा होता है वह उसे छूकर जान लेता है कि यह इसका कपड़ा है और उसे दे देता है। इसी तरह और भी कई उदाहरण इस बुद्धि के ऊपर कहे गये हैं-। जैसे जैसे अवस्था बढ़ती जानी

आ भगना दाखाने तमे कडे ते प्रभाषे हुं 'अ'चे उछाणीने पाडी शकुं छुं. 'ओ'लो, 'ओ'भने हुं 'डे'वी रीते पाडुं. 'ओ'मचुं 'मो' 'अ'चुं रडे 'ओ'वी रीने अथवा नीचुं रडे 'ओ'वी रीते, अथवा 'त्रांसु' रडे 'ओ'वी रीते पाडुं?' "जेइतनी वात सांबणीने 'ओ'रे 'पोतातुं' वस्त्र नीचे पाथरीने कहुं-"आना उपर भगना दाखाने तुं 'ओ'वी रीते पा. १ 'ओ'थी अथा दाखानुं 'मो' नीचे रडे." 'ओ'रनी आ वात सांबणीने जेइते ते 'अ' प्रभाषे कथुं. आथी 'ओ'र बादे पुथ थयो. जन्नेने पोतपोताना काममां आ प्रभाषे सुइणता मणी ते कर्मजा बुद्धिना प्रभावथी 'अ'. 'ओ' 'अ' रीते न्यां रत्नपरीक्षण थाय 'ओ'. त्यां साव अंधाईं होवा छातां रातना समये (रत्नपरीक्षक) रत्ननी परीक्षा करी आपे 'ओ'. रात होवा छातां पोथी 'ओ'चुं 'ओ' लुगडुं होय 'ओ', तेने स्पर्शाने 'अ' जाणी जाय 'ओ' 'अ' आचुं लूगडुं 'ओ'. अने तेने आपी 'दे' 'ओ'. 'ओ' 'अ' रीते 'पी'नां 'दे'टांके उदाहरणो आ बुद्धि विषे कडेलां 'ओ'.

एकस्मिन्नगरे कश्चिन्मणिधरो भुजङ्गस्तस्मात्तद्वत् स्वमार्गं वृक्षैकदेशे संस्थाप्य तत्प्रकाशवलेन प्रतिदिनं पक्षिणामण्डशावकान् भक्षति । एकदा पक्षिभिः संमील्य चञ्चु चरणादिना तं निहत्य तथास्थित एवाधोऽनिपातितो मृतः । वृक्षस्थितमणिप्रभया तदधोवर्त्तिकूपगतं सर्वं जलं रक्तीभूतमिवाभासते, कृपादाकृष्टं तु तत् श्वेतमेव । तद्दृष्ट्वा केनचिद्वालेनाविलम्बितं स्थविराय निजजनकाय तत्सर्वं निवे- है-अथवा આત્મપરિણતિ વઢતી જાની છે વૈસે ૨ અભ્યુદય ઓર મોક્ષ કી તરફ જીવ કા જો બુદ્ધિ પૂર્વક શુકાવ હોતા છે ડસ બુદ્ધિ કા નામ પારિ- ણામિકી બુદ્ધિ છે.

इस बुद्धि के ऊपह स्थविरका दृष्टान्त इस प्रकार है—

एक नगरमें मणिधर भुजंग रहता था । वह अपने फणास्थमणि को जब वृक्ष पर चढ़ता था तो उसके एक कोने में रख देता था और फिर उसके प्रकाश में वह वृक्ष पर इधर उधर फिर कर प्रतिदिन पक्षियों के अंडों को देख- कर खाता रहता था । एक दिन की बात है कि पक्षियोंने मिलकर इसका सामना किया । परस्पर में छिड़कर युद्ध हुआ । अन्तमें पक्षियों ने चञ्चु और पैरों के आघात से उसे आहत कर वृक्ष से नीचे गिरा दिया । गिरते ही वह मर गया । वृक्ष के नीचे एक कूप था । सो उसका जल उस वृक्ष स्थित मणि की प्रभा से रक्त दिखलाई देता था । परन्तु जब वह जल कूप से बाहर निकाला जाता तो सफेद ही प्रतीत होता था । इस बात को देखकर किसी बालकने अपने बुद्धि पितृ से यह सब

જેમ જેમ આયુષ્ય વધતું બાંધ છે, અથવા આત્મપરિણતિ વધતી બાંધ છે, તેમ તેમ અભ્યુદય અને મોક્ષની તરફ જીવની જે બુદ્ધિ પૂર્વક પ્રવૃત્તિ હોય છે, તે બુદ્ધિનું નામ ‘પરિણામિકી’ બુદ્ધિ છે.

આ બુદ્ધિ વિષે ‘સ્થવિરત્વ’ દષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે.

એક નગરમાં મણિધર (સાપ) રહેતો હતો. તે બન્યારે ઝાડ ઉપર ચઢતો હતો, તેને પોતાનાકેણુના મણિને ઝાડના એક ખૂણામાં મૂકતો, અને પછી તેના અજવાળામાં ઝાડ ઉપર ચારે બાજુ ફરીને પક્ષીઓના ઈંડાઓનું ઢરોજ ભક્ષણ કરતો હતો. એક દિવસ પક્ષીઓએ સંપીને તેના સામનો કર્યો. બન્ને પક્ષમાં ઘમસાણુચુદ્ધ બન્યું આખરે પક્ષી-ઓએ ચાંચ અને પગના પ્રહારથી તેને ઘાયલ કરીને ઝાડ ઉપરથી નીચે પાડ્યો. પડતાંની સાથે જ તે મરણ પામ્યો. ઝાડ નીચે એક કૂવો હતો. તેનું પાણી ઝાડ ઉપર પડતું મણિના પ્રકાશવડે લાલરંગવાળું લાગતું હતું, પણ બન્યારે તે પાણી કૂવામાંથી બહાર કાઢવામાં આવતું ત્યારે તે ધોળું જ લાગતું હતું આ બોધને કોઈ છાકરાએ પોતાના ઘરડા પિતાને આ બધું કહ્યું. તે સાંભળીને તરતજ તે ઘરડો પિતા ત્યાં આવ્યો અને

दितम्। स तत्रागत्य स्वबुद्ध्या निर्णीय मणिं गृहीत्वा ऐहिकाभ्युदयवान् वभूव।
स्थविरस्य वयः परिणामजन्या पारिणामिकीबुद्धिः।

मोक्षफलविषये खङ्गिदृष्टान्तमाह—

एकस्मिन् ग्रामे कश्चित् श्रावको धर्मगुरुणा मुहुर्मुहुः—पेरितोऽपि
संसारमोहमुग्धो धर्ममकृत्वा मरणानन्तरमरण्ये खङ्गी जातः। 'गेडा' इति
भाषायाम्। असौ मार्गमावर्त्य तिष्ठति, पिथिकान् शृङ्गेण निहन्ति च।
अन्यदा तेन पथा समागच्छन्तं सुचारुमुनिवेषं धृतरजोहरणं कर्धृतपात्रं
कह दिया। सुनते ही वह वहाँ आया—और अपनी बुद्धि से इसका निर्णय
कर वह इस निष्कर्ष पर पहुँचा कि वृक्ष के किसी एक कोने पर मणि
रखा हुआ है। झट से उसने वह मणि वहाँ से उठा लिया। इस तरह
उसे ऐहिक सम्पत्ति शाली बनते हुए देर नहीं लगी।—

मोक्ष के ऊपर खङ्गिदृष्टान्त इस प्रकार हैः—एक ग्राम में कोई एक
श्रावक रहता था। धर्मगुरुने उसे बार २ धर्म करने की और मुक्ताने का
उपदेश दिया—परन्तु वह इतना मोहमुग्ध बना हुआ था कि
धर्मका नाम सुनकर घबराता था। अन्त में वह मरा और जंगल में गेडा
की पर्याय से उत्पन्न हो गया। उस जंगल में होकर जो कोई पथिक
आ निकलता उसे यह घेर कर सींगों द्वारा मार डालना
सदा यह मार्ग को रोक कर ही अपनी शिकार की तलाश में बैठा रहा
करता था। किसी समय उस जंगली रास्ते से होकर धर्मशर्म नामके
आचार्य अपनी शिष्यमंडली सहित जा रहे थे। रजोहरण उनकी कक्षा में

पोतानी बुद्धि वडे अनेना निषुध करीने ते अने निश्चय उपर आव्ये के आ कुवानी नल्लक-
ना प्रदेशमां भण्णि भुँडेल छे. तेणु शीघ्र भण्णि त्याथी उपाडी लीधो. आ रीते पोतानी
बुद्धिन् प्रलवध्दी अँडिंके वैलवशादी (भादक्षर) थतां तेने वार न लागी.

मोक्षकृण्णा विषे भउगि दृष्टान्त आ प्रभाणु छेः—

એક ગામમા કોઈ એક શ્રાવક રહેતો હતો. ધર્મગુરુએ વારંવાર તેને ધર્માચરણ
તરફ વાળવા માટે ઉપદેશ આપ્યો, પણ એટલો તે મોહાધિ હતો કે ધર્મ'નું નામ
સાંભળીને તેને ગભરાટ થતો હતો. અંતે તે મરણ પામ્યો, અને જંગલમાં ગેડાના
પર્યાયથી જન્મ પામ્યો. જંગલમાં જ્યારે કોઈ પણ મુસાફર પસાર થતો ત્યારે તેને તે
ચારે બાજુથી ઘેરીને શિંગવડે મારી નાખતો હતો, અને શિકારને શોધતો. દરરોજ
તે રસ્તો રોકીને જ પોતાના શિકારની ધ્યાનમાં બેસી રહેતો હતો. કોઈ વખતે તે
જંગલના રસ્તેથી ધર્મશર્મ નામે આચાર્ય પોતાની શિષ્યમંડળી સાથે પસાર થતા હતા.
તેમની બગલમાં સ્નેહરણ હતું. પાત્રોની ઓળી હાથમાં હતી. સદોરક મુખવાસ્તિકા મોં

मुखोपरिवद्धसदोरकमुखवस्त्रिकं षट्कायरक्षकं मुनिगणपरिवृतं धर्मधर्मानामानमा-
चार्यं विलोक्य तत्तपः प्रभावात्सः तत्रैव स्थितः हन्तुं न शशाक। अनिमेष-
दृष्ट्या सादरं विलोकयतस्तस्य जातिस्मरणं प्रादुरभूत्-अहो ! एष एव मम
गुरुः समागतः, अनेन मुहूर्मुहुः प्रेरितोऽप्यहं पूर्वभवे धर्मं न कृतवान् तेनेदृशीं
दशां प्राप्सः। इति विचिन्त्य भक्तप्रत्याख्यानं विधाय कालं कृत्वा देवो जातः॥

दवा हुआ था। पात्रों की झोली हाथमें थी। मुख पर सदोरकमुख-
वस्त्रिका बंधी हुई थी। षट्काय के जीवों की रक्षा करने में ये सदा तत्पर
थे। जंगली रास्ते से आते हुए इन आचार्यवर्य को ज्यों ही इस खड़ी
ने देखा कि वह इकदम उनके तप के प्रभाव से वही पर स्तंभित हो गया।
मारने में सर्वथा असमर्थ बन गया। अपनी इस प्रकार की असमर्थता देख
कर वह अनिमेष नयनों से मुनिराज की ओर देखता हुआ वहीं पर
खड़ा रहा। खड़े २ वहीं उसे जातिस्मरण ज्ञान प्रकट हो गया। उसने
विचारा—यही मेरे पूर्वभव के गुरु हैं। यद्यपि इन्होंने मुझे उस भव
में बार २ धर्म कर्तव्य की और प्रेरित किया फिर भी मैं इतना—
अभागा निकला कि मैंने अपने जीवन में धर्म की शरण नहीं गही।
यही कारण है कि आज मैं इस निकृष्ट पर्याय में उत्पन्न हुआ—हूँ। इस
प्रकार विचार कर अपनी दुर्दशा सुधारने के निमित्त उसने भक्तप्रत्या-
ख्यान नामक संथारों की शरण स्वीकार की। अन्तमें जब वह मरा तो
उस भक्तप्रत्याख्यान रूप तप के प्रभाव से स्वर्ग में देव हो गया।

उपर आधिदी होती. षट्काय लुवोना रक्षणु भाटे तेओ सदा तैयार रहिता हुता.
अङ्गीओ (गिं'डाओ) जंगलना रस्तेथी आवता आचार्यने जेथा के तरत ज तेमना
तपना प्रभावथी ते त्यां ज रक्षाओ गयो, अने तेमने भारवाभां असमर्थ भनी गयो.
आ प्रभाणे पोतायुं असाभर्थ जेधने—ते ओक नजरे मुनि तरक्ष जेतां त्यां ज उलो
रह्यो. त्यां बिबां बिबां ज तेने जाति स्मरणु ज्ञान थयुं. तेणे विचार कर्यो—आ भारा
पूर्वभवना शुरु छे. ओभणे भने ते जन्मभां बारवार धर्माचरणुनी प्रेरणां आपी
छतां हुं जेटयो अधी कमनसीज हुतो के भारा लवनकाणभां हुं धर्मने शरणु थयो
नथी. आ कारणने दीधि ज हुं आओ आ निकृष्ट (अराज) पथोथ (थेत्ति)भां जन्म्यो छुं.
आ दीते विचार करीने पोतानी दुस्वस्था सुधारवा भाटे तेणे लक्षत प्रत्याख्यान संथार-
नुं शरणु स्वीकार्युं. आभरे ज्यारे ते भरषा पाम्यो त्यारे ते लक्षत प्रत्याख्यानइय
तपना प्रभावथी स्वर्गभां देव थयो. त्यांनी स्थिति पूरी करीने ते त्यांथी अवीने

ततश्चतुतो मनुष्यभवे तपःसंयममाराध्य मोक्षसुखमप्राप्त । तस्यात्मपरिणाम जन्या
पारिणामिकी बुद्धिः । अत्राप्यनेकानि सन्त्युदाहरणानि ।

एतया पूर्वोक्त्या चतुर्विधया बुद्ध्या उपपेतः सोऽभयकुमारः श्रेणिकस्य
राज्ञो बहुषु=प्रचुरेषु 'कज्जेसु य' कार्येषु=च सैन्यकोषकोष्ठागारादि सम्बन्धिनाना-
विधकर्तव्येषु तथा 'कुहुंवेसुं'=कुटुम्बेषु=रवपरपरिवारेषु । 'मंतेसु य' मन्त्रेषु च=
कर्तव्यनिश्चयार्थं गुप्तविचारेषु । 'गुज्जेसु य' गुह्येषु च=लज्जया गोपनीयव्यवहारेषु,
'रहस्सेसु य' रहस्येषु च=रहसि भवा रहस्यास्तेषु=प्रच्छन्नव्यवहारेषु । 'निच्छ-
एसु य' निश्चयेषु च=पूर्णनिश्चयेषु । विषयसप्तम्या 'एतेषु विषये' इत्यर्थः । चकाराः

वहां की स्थिति समाप्त कर जब वहां से चक्कर मनुष्यभव प्राप्त
कर तप एवं संयम की आराधना करके उसने मोक्ष सुख को भी प्राप्त
कर लिया । इस बुद्धि के ऊपर-अनेक दृष्टान्त और भी प्रसिद्ध हैं ।

इन चार प्रकार की बुद्धियों से युक्त हुआ अभयकुमार-(सेणि-
यस्स रणो बहुसु कज्जेसु य कुहुंवेसु य मंतेसु य गुज्जेसु य रहस्सेसु य
निच्छएसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं-आहारे आलं
वणं चक्खुमेढीभूए पमाणभूए आहारभूए आलं वणभूए चक्खुभूए
सव्वकज्जेसु सव्वभूमियासु लद्धपच्चए विइणविआरे रज्जधुराचितए
यावि होत्था) श्रेणिक राजा को प्रचुरकार्यों में-सैन्य कोश कोष्ठागार
आदि संबंधि नाना विध कर्तव्यों में-कुटुम्बों में-स्व एवं परपरिवारों के
विषय में-मंत्रों में कर्तव्य को निश्चय करने के लिये किये गये गुप्त विचारों
के विषय में-गुह्यों में-लज्जाद्वारा गोपनीय व्यवहारों में, रहस्यों में-प्रच्छन्न
व्यवहारों में निश्चय में-उन कर्तव्यों में-कि जो करने के लिये पूर्णरूप से

मनुष्यजन्म प्राप्त्यो. आ जन्ममां तेषो तप-संयमने आराधीने अंते मोक्ष सुभ
मेगन्धुं. आ बुद्धिने लगतां अनेक जीवन् दृष्टान्तो पद्म प्रसिद्ध छे.

आ प्रकारनी बुद्धिओथी संपन्न थयेल ते अलखकुमार (सेणियस्स रणो
बहुसु कज्जेसु कुहुंवेसु य मंतेसु य गुज्जेसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य
आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं आहारे आलं वणं चक्खु मेढी-
भूए पमाणभूए आहारभूए आलं वणभूए चक्खुभूए सव्वकज्जेसु सव्व-
भूमियासु लद्धपच्चए विइणविआरे रज्जधुराचितए यावि होत्था) श्रेणिक राजा
प्रचुर (पुष्कण) कार्यमां, सेना, कोष, कोष्ठागार वगेरे संपन्धी अनेक प्रकारना कर्त-
व्येमां, कुटुम्बमां स्व (पाताना) अने पर (पारिकाना) ना परिवारोनी जगतमां
मंत्रोमां कर्तव्यना निश्चय माटे करेल गुप्तमंत्रणाना विषयमां, गुह्योमां, लज्जवडे
छुपाववा योग्य व्यवहारोमां रहस्येमां प्रच्छन्न वडेवारोमां, निश्चयेमां, ने करव

સમુચ્ચયાર્થાઃ। 'આપુચ્છણિજ્ઞ' આપુચ્છનીયઃ આ=ઈષદ્ એકવારં પ્રષ્ઠવ્યઃ, 'પરિ-
પુચ્છણિજ્ઞ' પરિપ્રચ્છનીયઃ=પરિ=સર્વતોભાવેન-વારં વારં પ્રષ્ઠવ્યઃ ।

ન ત્તુ 'મન્ત્રેષુ 'ગુહ્યેષુ' રહસ્યેષુ' इत्येकार्थकाः शब्दा इति वाच्यं, त्रया-
णामपि पदानां भिन्नार्थकत्वात् तथाहि-देशहितचिन्तनार्थं राज्यादिहितचिन्तनार्थं
वैकान्तविचारो मन्त्रः, परस्त्रीगमनादिरूपनिकृष्टगृहच्छिद्रमतिकारचिन्तनार्थमेकाः

નિશ્ચિત કરલિયે ગયે હૈં, આ પ્રચ્છનીયમેં-એક વાર પૂછને-યોગ્ય કાર્યમેં
પરિપ્રચ્છનીય મેં-વાર ૨ પૂછને યોગ્ય કાર્યમેં-મેઢીસ્વરૂપ થા પ્રમાણસ્વરૂપ
થા, આધારસ્વરૂપ થા, આલમ્બનસ્વરૂપ થા, ચક્ષુસ્વરૂપ થા, મેઢી જૈસા
થા પ્રમાણ જૈસા થા, આધાર જૈસા થા, આલમ્બન જૈસા થા, ચક્ષુ જૈસા થા।
તથા આવશ્ય કરને યોગ્ય કાર્યો મેં એવં સમસ્ત રાજ્ય કાર્ય કે સંપાદક
થા સંચાલકહૂત આદિ સે લેકર ન્યાયાધીશ તક કે પ્રત્યેક જનો મેં હસને
આધિક સે અધિક વિશ્વાસ સંપાદન કર લિયા થા। યહ બિલકુલ
વિશ્વાસપાત્ર બન ચુકા થા। સ્વ હી રાજ્ય કે પદાધિકારી હસસે અપને
૨ પ્રત્યેક વિષય મેં સલાહ લિયા કરતે થા-અધિક ઓર કયા કંઠા જાય-યહ
એક તરહ સે રાજ્ય ક્રા સંચાલક હી માના જાને લગા થા। "મંત્ર શુસ
તથા રહસ્ય" इन पदों में एकार्थता नहीं है भिन्नार्थताही है और वह
इस तरह से जाननी चाहिये-जिन विचारों में देश के तथा राज्य आदि
के हित की चिन्ता एकान्त में की जाती है वे विचार मन्त्र हैं जिन
विचारों में परस्त्रीगमन आदि जैसे निकृष्ट कर्मों का तथा गृहच्छिद्र का

માટે સારી રીતે નિશ્ચિત કરેલ કર્તવ્ય છે તેમાં, આ પ્રચ્છનીયમાં એકવર્ણત પૂછવા
યોગ્ય ક કાર્યમાં, પરિપ્રચ્છનીયમાં, વારં વાર પૂછવા યોગ્ય કાર્યમાં (તે) મેઢીસ્વરૂપ હતો એટલે
કે આધારસ્તંભ જેવો હતો, પ્રમાણસ્વરૂપ હતો, આધારસ્વરૂપ હતો, આલમ્બન
સ્વરૂપ હતો, ચક્ષુસ્વરૂપ હતો, મેઢી જેવો હતો, પ્રમાણ જેવો હતો, આધાર જેવો
હતો, આલમ્બન જેવો હતો, ચક્ષુ જેવો હતો. તેમજ નિશ્ચિતપણે કરવા યોગ્ય
કાર્યમાં અને સંપૂર્ણ કાર્યને સંપાદક અથવા સચાલક અને હૂત વગેરેથી- માંડીને
ન્યાયાધીશ સુધી દરેક માણસમાં એણે વધારેમાં વધારે વિશ્વાસ જમાવ્યો હતો. એ
સારી રીતે વિશ્વાસે બની ગયો હતો. રાજ્યના પ્રધા વહીવટ કરનારાઓ પાતાપાતાના
વિષયમાં એની સલાહ લેતા હતા, બીબુ વધારે શુ 'કઢી' થકાય. તે એક રીતે
રાજ્યના વહીવટ કરનાર જ માનેવામાં આવતા હતા: "મંત્ર શુસ અને રહસ્ય" આ
પદોના અર્થમાં સમાનતા નથી અર્થમાં તફાવત છે. તે આ પ્રમાણે છે, જે વિચારોમાં
દેશ અને રાજ્ય વગેરેના માટે હિતનું ચિન્તન એકાન્તમાં કરવામાં આવે છે, તે
વિચારો 'મંત્ર' છે. જે વિચારોમાં પરસ્ત્રીગમન વગેરે ખરાબ કામો તેમજ ઘરના

न्तविचारो शुद्धम्, धर्म लोकनीतिविरुद्धनिकृष्टतमव्यवहारप्रतीकारचिन्तनार्थ-
मैकान्तं विचारो रहस्यमिति तेजस्तिमिरवदेषां महदन्तरमस्तीति ।

मेही मेघि—ब्रीहि-यव-गोधूमादि मर्दनार्थं खले निखाय स्थापितो
दांवादिमयः पशुबन्धनस्तम्भो यत्र पक्षिणो बद्धा वलीवृदादयो ब्रीह्यादिमर्दनाय
परितो भ्राम्यन्ति तस्मादस्यादयमपि मेघिः, अर्थादेतदस्त्वल्पमेव सर्वस्यापि
राजकुटुम्बस्यावस्थानमिति । 'प्रमाणं' प्रमाणम्—प्रत्यक्षादि प्रमाणवद् हेयोपादेय-

एकान्त स्थान में प्रतीकार चिन्तन किया जाता है वे विचार शुद्ध हैं ।
धर्म, लोक एवं नीति से विरुद्ध जो निकृष्टतम व्यवहार है उस व्यवहार
के प्रतीकार के लिये जो विचारधारा एकान्त में की जाती है उस विचार
धारा का नाम रहस्य है ।

मेही-मेघि किसानजन गोधूम आदि अनाज की दांय करने के लिये
जब प्रवृत्त होते हैं तब वे अनाज के ढेर के बीच में एक लकड़ी का
स्तम्भ गाढ़ते हैं और उसमें पक्षि बद्ध बेली को बांधकर फिर उन्हें उस
ढेर पर चलाते हैं इससे गेहूँ और भूसा दोनों मर्दित होकर अलग-
हो जाते हैं तो जिस प्रकार उन पशुओं के चलने में अवलंबन भूत
वह मेघि होता है—इसी तरह यह अभयकुमार भी राजा के लिये अपने
राजकुटुम्ब के अवस्थान में अलंबनरूप था । अर्थात् इसके सहारे समस्त
राज कुटुम्ब का अवस्थान था । प्रमाण स्वरूप था । इसका तात्पर्य यह है
कि जिस प्रकार प्रत्यक्ष आदि प्रमाण उपादेय पदार्थों में प्रवृत्ति और हेय
पदार्थों से निवृत्ति करते हैं तथा संशयादि से रहित होकर जैसे वे परि-

होषान् इह करवा भूटे अंकुशमां ने यथा करवाभां आवे छ, ते विचार शुद्ध छ ।
धर्म, लोक अने नीति विरुद्ध नै औथी भरण व्यवहार छ, ते व्यवहारनी साथे
प्रतिधरना भूटे नै विचारो अंकुशमां कराय छ, ते विचारो रहस्य कहुवाय छ ।
(मेही-मेघि) अस्तु। घट्टे वगेरे अनाज उपर हाललु करे छ, तारे तेयो
अनाजनि हलवासी वन्थो अंकुशमां कहीना थांलवो दाये छ अने तेमां हुवाणमां गणहो
नेहीने ते हलवा उपर खवाये छ तेथी घट्टे अने 'लू'सो' अन्ने पृदाधने बुदाबुदा
थरुल्लय छ अने जेम पशुयेने करवाभां सास अवलंब ते मेघि (थांलवो) होय
छ, तेन प्रमाडो आ अभयकुमार यलु राजने भूटे, पोताना राजकुटु अउय स्थानमां
आवअव (आधार)उय हलवा सुतलण ओ छे के अना आधारन आणा राजकुटु अनी
स्थिति हती अने प्रमाण स्वरूप हता, अने अर्थ ओ छे के जेम प्रत्यक्ष वगेरे
प्रमाण उपादेय पदार्थोमां प्रवृत्ति अने हेय पदार्थोथी निवृत्ति कराये छ, तेमन संशय
वगेरेथी सुकत थधने जेम ते पदार्थोना परिते छे छे होय छ, तेने रीते अलखकुमार

પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિરૂપતયા સંશયરાહિત્યેન પદાર્થસાર્થપરિચ્છેદકઃ। ‘આહારે’ આધારઃ= આધારવત્સર્વેષામાશ્રયભૂતઃ। ‘આલંબણ’ આલમ્બનમ્=રજ્જુસ્તંભાદિવદ્ વિપદગર્તપત-
 જ્ઞનોદ્ધારકતયાડવલમ્બનમ્ । નનુ કોડનયો મેદઃ? इति चेदाह-यमधिष्ठाय जन
 उन्नतिं गच्छति, स्वरूपावस्थो वा वर्तते स आधारः, यदवलम्बनेन च विपदो
 विनिवर्त्तते तदालम्बनमिति। ‘ચક્ષુ’ ચક્ષુઃ=પશ્યત્યનેનેતિ ચક્ષુઃ=નેત્રં, તદ્વત્સ-
 ર્વેષાં સકલાર્થપ્રદર્શકઃ। યદુક્તમ્—“મેધિઃ, પ્રમાણમ્, આધારઃ, આલમ્બનં, ચક્ષુઃ”
 इति, तदेव स्पष्टप्रतिपत्तये औपम्यवाचि ‘भूत’ शब्द सम्मेलनेन पुनरावर्त्तयति—
 ‘मेदीभूए’ इत्यादि, ‘मेदीभूए’ मेधीभूतः=मेधीसदृशः, ‘प्रमाणभूए’ प्रमाणभूतः=
 प्रमाणसदृशः, ‘आहारभूए’ आधारभूतः=आधारतुल्यः, ‘आलंबण भूए’ आलाम्बनभूतः
 अवलम्बनसमानः, ‘चक्षूभूए’ चक्षुभूतः=चक्षुः सदृशः । तथा—‘सर्वकज्जेसु’ सर्वकार्येषु

ચ્છેદક હોતે હૈં उसी तरह यह अभयकुमार भी उपादेय पदार्थों में प्रवृत्ति
 करता था और हेय पदार्थों से सदा दूर रहता था। तथा राज्य संबन्धी
 प्रत्येक विषय में यह निःसंदिग्ध होकर प्रवृत्त होता था। यह आलम्बन
 स्वरूप था—इस का भाव यह है कि रज्जुस्तम्भ आदि की तरह यह
 विपत्तिरूप रूप में पतित हुए जनों का उद्धारक था। यह आधारस्वरूप था
 इसका तात्पर्य यह है कि यह आधारभूत पदार्थ की तरह समस्त जनों के
 लिये आश्रयभूत था। आधार और अवलम्बन में भेद इस प्रकार है—
 जिसका सहारा पाकर मनुष्य अपनी उन्नति कर लेता है अथवा स्वरू
 पावस्था बन जाता है वह आधार है तथा जिस के सहारे से मनुष्य
 विपत्तियों को पार कर देता है वह अवलम्बन है। समस्त मनुष्यों को यह
 सकलार्थ का प्रदर्शक था इसलिये इसे—चक्षुस्वरूप कहा गया है। इन्हीं
 पांच बातों को सूत्रकारने स्पष्ट करने के लिये उपमावाचक भूतपद आगे

પણ ઉપાદેય પદાર્થોમાં પ્રવૃત્તિ કરાવતા હતા અને હેય (ત્યજ્યા યોગ્ય) પદાર્થોથી
 હંમેશાં દૂર રહેતા હતા. અને રાજ્ય સંબંધી દરેક બાબતમાં તે નિઃશંકે થઈને વર્તતા
 હતા. એ ‘આલમ્બન’ સ્વરૂપ હતા. એનો અર્થ એ છે કે દોરી થાંભલા વગેરેની
 જેમ આ આકૃતરૂપ કૂવામાં પડેલા માણસોનો ઉદ્ધાર કરનાર હતા. એ આધાર સ્વરૂપ
 હતા. એનો અર્થ એ થાય છે કે એ આધાર બનેલ હતા. આધાર અને અવલમ્બન
 બંનેમાં તફાવત છે. જેની મદદવડે માણસ પોતાની ઉન્નતિ સાધે છે, તથા સ્વરૂપા-
 વસ્થા મેળવે છે, તે આધાર છે, અને જેની મદદથી માણસ આકૃતોને તરી બાંધ
 છે, તે અવલમ્બન છે. બધા માણસોના સંપૂર્ણ વ્યવહારોને બતાવનાર હતા, માટે
 જ એ ચક્ષુસ્વરૂપે કહેવામાં આવ્યા છે. આ પાંચ બાબતોને સ્પષ્ટ કરવા માટે જ

સર્વેષ્વવશ્યકર્તાવ્યેષુ, 'સર્વશૂમિયાસુ' 'સર્વશૂમિકાસુ'—દૂતાદારમ્ય યાદવ્યાયાધીશાદિ
સમ્બન્ધિ સર્વસ્થાનેષુ 'લઢ્ઢપચ્છ' લઢ્ઢપત્યયઃ=સમ્પ્રાપ્તિવિશ્વાસઃ, વિશ્વાસપાત્રમિત્યર્થઃ,
ત્રિઙ્ણવિચારે' વિતીર્ણવિચારઃ=વિતીર્ણઃ—દત્તઃ વિચારઃ=અભિપ્રાયો યેન સ તથોક્તઃ
સર્વેષાં માર્ગદર્શક હ્ત્યર્થઃ, ચ=પુનઃ કિં વહુના સઃ 'રજ્જુપુરાચિત્તેઅવિ' રાજગધુરા
ચિન્તકોઽપિ=રાજ્યભારનિર્વાહકોઽપિ રાજ્યસશ્ચાલક હ્ત્યર્થઃ 'હોત્યા' આસીત્ । તથા
પુનઃસોઽમયકુમારઃ શ્રેણિકસ્ય રાજ્ઞઃરાજ્યં=સમ્રાજ્ઞસમુદાયલક્ષણં 'સમુત્પેક્ષમાણઃ૨
વિહરતી'ત્યન્તસ્થ—ક્રિયયાઽન્વયઃ । સમ્રાજ્ઞમાહ—(૧) 'રઢ્ઢં' રાષ્ટ્રં=દેશં, (૨) 'કોસં'
કોષં=લક્ષ્મીખંડારમ્, (૩) 'કોઢ્ઢાગારં' કોષ્ઠાગારં=ધાન્યગૃહં, (૪) 'વલં'
વલં=હસ્ત્યશ્વરથપદાતિ સમૂહાત્મકં સૈન્યમ્ (૫) 'વાહણં' વાહન=શિવિકાદિકં,
આરવાહકવેસરાદિકં વા, 'સ્વચ્ચર' ઇતિ માપાયામ્, (૬) 'પુરં' પુરં=નગરમ્,
ઉપલક્ષણાદ્ ગ્રામસ્થેટકાદિકમ્, (૭) 'અંતેઊરં' અન્તઃ=પુરં=રાજસ્ત્રી નિવાસસ્થાનં
ચ, વકારાઃ સર્વે પ્રકારસૂચકાઃ, એતત્પ્રકારકં સમ્રાજ્ઞલક્ષણં રાજ્યં 'સયમેવ' 'સ્વયમેવ'=

કે इन्हीं पदों में इसीलिये प्रयुक्त किया है। (सेणियस्स रण्णो रज्जं च
रड्ढं च कोसं च कोट्ठागारं वलं च वाहणं च पुरं च अंतेउरं च सयमेव समवेक्खमाणे
समवेक्खमाणे विहरइ) यह अमयकुमार श्रेणिकराजा के राष्ट्र, कोश,
कोष्ठागार, बल वाहन पुर, अन्तःपुर, इस तरह सम्राज्ञ समुदायरूप राज्य का
अच्छी तरह स्वयं निरीक्षण करता हुआ अपने समय को व्यतीत करता था ।
राष्ट्र शब्द का अर्थ देश है। कोश शब्द का अर्थ लक्ष्मी का भंडार है।
धान्य गृह का नाम कोष्ठागार है। हस्ती, अश्व, रथ, एवं पदातिर्यों के
समुदाय का नाम सैन्य है। शिविका आदि का नाम तथा भार को ढोने
वाले स्वचर-गधा आदि का नाम वाहन है। राजस्त्रीजन जहाँ निवास

સૂત્રકારે ઉપમા વાચક 'ભૂત' પદ દરેકપદની આગળ મૂક્યો છે. (સેણિયસ્સરણ્ણો
રજ્જં ચ રઢ્ઢં ચ કોસં ચ કોઢ્ઢાગારં વલં ચ વાહણં ચ પુરં ચ અંતેઊરં ચ
સયમેવ સમવેક્ષમાણે ૨ વિહરइ) આ અભયકુમાર શ્રેણિક રાજાના રાષ્ટ્ર, કોશ,
કોષ્ઠાગાર, બલ (સિના), વાહન, પુર, અન્તઃપુર (રાણીવાસ) આ પ્રમાણે સમાંગ
સમુદાયરૂપ રાજ્યની સારી પેઠે પોતાની બંતે દેખાદેખ રાખતા અને પોતાનો વખત
પસાર કરતા હતા. 'રાષ્ટ્ર' શબ્દનો અર્થ દેશ છે. કોષ શબ્દનો અભિપ્રાય ધનનો
ભંડાર છે. અનાજના કોશરોનું નામ 'કોષાગાર' છે. હાથી, घोडा, रथ અને पाय-
दणना સમૂહનું નામ 'સૈન્ય' છે. પાલખી વગેરેના ભારને ઉઠાવનારા ખચ્ચર ગવેશ
વગેરેનું નામ 'વાહન' છે. રાજકુટુંબની સ્ત્રીઓ-રાણીઓ-બાંધવો રહે છે, તે જગ્યાનું

આત્મનેવ 'સમુન્વેક્ષમાણેર' સમુન્વેક્ષમાણઃ ૨=પુનઃપુનઃનિરીક્ષમાણઃ સત્રે યથા-સ્થાનં
વ્યાપારયન્નિત્યર્થઃ વિહરતિ અવતિષ્ઠતે ॥૪૦॥

મૂલમ—તસ્મિન્ સેણિયસ્સ રન્નો ધારિણી નામં દેવી હોત્થા જાવ
સેણિયસ્સ રણ્ણો હટ્ટા જાવ વિહરહા ॥૪૦॥

ટીકા—તસ્મિન્ રન્નો-હત્યાદિઃ તસ્ય ચલેઃ શ્રેણિકસ્મિન્ રાજાઃ ધારિણી નામ
દેવી=દ્વિતીયા રાણી હોત્યાઃ અશ્વીત તસ્માઃ કીદશીઃ-હત્યાહ-જાવ યાવત્
ચાવહરહા-સુકુમાલપાણિયાયાઃ અહીણપંચિદિયસરીસ લક્ષ્મણવંજનગુણોવિવેચી
માણુમાણપમાણસુજાયસર્વવંસુદરંગી સસિસોમાગારા કંતામિયદંસણાં મુલ્લા-
કસ્યલપસિમિયલિલિયમંજ્ઞાઃ (કો) મુરિયર્ણિયમ્વિમલપહિપુણસોમવધના કુંડ-
હુહિયમંડલેહા ધિગારાપારચારુવેસા સમયનાયહસિમ્ભગિયવિહિયવિલાસ-
સલિયસંજાવનિરુણસુજાયારુસલા પ્રાસંદયાદંસણિજીવ્યમિલ્લા પહિલ્લા-
ઇતિ મહત્કર્મસંપ્રદાયઃ સુકુમારપ્રમણિપાદા=સુકોમલકચરણાઃ અહીનપચ્ચેન્દ્રિય-

કરતી-હૈ-હસ સ્થાનાત્તી નામં ભક્તિપુરુષો યહાં જો 'વિ' શબ્દ પ્રકા-
રે વહ રાજ્ય કે ઓર રાણીએક મુક્તર હોતે હૈ-અન-સચકા-મુચક હૈ-॥૪૦॥

તસ્મિન્ સેણિયસ્સ રન્નો-હત્યાદિ-
ટીકાથ—(તસ્મિન્ સેણિયસ્સ રન્નો) હસ શ્રેણિક રાજા કે (ધારિણીનામં
દેવી હોત્યા) ધારિણી નામની પટરાની થી (જાવ સેણિયસ્સ રણ્ણો હટ્ટા
જાવ વિહરહ) યહાં જો મહ યાવત શબ્દ કા પ્રયોગ હયા હૈ વહ રાણી કે
સ્વરૂપ વર્ણનરૂપ હસ પાઠ કો સચિત કરતા હૈ-વહ પાઠાન્તર હસ પ્રકાર
કે હૈ-સુકુમાલપાણિયાયાઃ અહીણપંચિદિયસરીસ લક્ષ્મણવંજનગુણોવિ-
વેચા માણુમાણપમાણસુજાયસર્વવંસુદરંગી સસિસોમાગારા કંતા આદિ
"હસ કા અર્થ હસ તરહ સે-હૈ-રાણી કે 'દોનો' હાથ ઓર પેર વિશેષ"

નામ અન્તઃપુર હે, સહી, હે, 'અર્થ' શબ્દ પ્રયોગ હે, તે રાજ્યના ધીના અતેક પ્રકારે,
હોય છે, તે બધાનો સચક છે ॥૪૦॥

તસ્મિન્ સેણિયસ્સ રન્નો-હત્યાદિ-
ટીકાથ—(તસ્મિન્ સેણિયસ્સ રન્નો) તે શ્રેણિક રાજાને (ધારિણી નામં દેવી હોત્યા)
ધારિણીનામ પટરાણી હતી. (જાવ સેણિયસ્સ રણ્ણો હટ્ટા જાવ વિહરહ) અહીં જે 'યાવત'
શબ્દનો પ્રયોગ થયેલ છે, તે રાણીના રૂપવર્ણન રૂપ જે આ પાઠાન્તર છે, તેને સચકે
છે, તે પાઠાન્તર આ પ્રમાણે છે-સુકુમાલપાણિયાયાઃ અહીણપંચિદિયસરીસ

લક્ષ્મણવંજનગુણોવિવેચા માણુમાણપમાણસુજાયસર્વવંસુદરંગી સસિ
સોમાગારા કંતા આદિ આનો અર્થ આ રીતે છે કે રાણીના હાથ પગ અને

शरीरा=लक्षणतः स्वरूपतश्च परिपूर्णञ्चन्द्रिय शरीरवती, लक्षणव्यञ्जनगुणोपप्रेता= धनजीवितादि शुभरेखाप्रशस्तमश्रुतिलाघुपेता मानोन्मानप्रमाणसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गी =मानोन्मानप्रमाणैः शोभनाङ्गी, शशिसौम्याकारा=चन्द्रवदाह्लादकस्वरूपा, कान्ता= निर्मलदीप्तिमती, प्रियदर्शना=प्रमननक-दर्शनवती, मुख्या=रमणीयरूपा, करतलपरिमितत्रिवलिवलितमध्या=मुष्टिग्राह्यरेखात्रययुक्तमध्यभागा, कौमुदी रजनीकरा, विमलप्रतिपूर्णसौम्यचदना=शारदचन्द्रसमाननिर्मलपरिपूर्णसौम्याचन्या, कुण्डलोद्धिः खितगण्डलेखा=चलत्कुण्डलयुगलसंघर्षणपरिमृष्टकपोलस्थितकस्तूरिकादि रेखावती, श्रृङ्गारागारचारुवेष्टा=बोडशश्रृङ्गारमुशोभितसुन्दरवेष्टवती, संगतगत-

सुकुमार ये । लक्षण और स्वरूप से युक्त थी । धन की सूचक तथा आयुष्य आदि की सूचक शुभरेखाओं से तथा प्रशस्त मशा तिल आदि चिह्नों से बृह संपन्न थी । मान-उन्मान तथा प्रमाण युक्त थी । चन्द्रमा के समान बृह रानी राजा के मनको सन्तुष्ट करती थी । उसके शरीर की कांति निर्मल थी । उसका दर्शन हृदय में प्रेमोत्पादक था । रूप उसका रमणीय था । मुष्टि शुभ उसका मध्यभाग तीन रेखा संपन्न था । मुख शरत्कालीन चन्द्रमाके जैसा सौम्य तथा निर्मल था । कपोल मंडल कुंडलों की रगड से सदा विराजित था । कपोलपाली पर जो वह कस्तूरिका आदि की रेखा लगाती थी वह इन कुंडलों की रगड से छूट जाती थी इस से कपोलों पर और अधिक लावण्य की रूपरेखा झलकने लगती थी इस से वह विशेष रूप में आकर्षक बन जाती थी । सदा वह सोलह श्रृंगारों को धारण किये हुए रहती थी इससे उसका वेष्ट और

संविशेष । कामण होता । ते गंधा वक्ष्यन्ती पूर्ण अने स्वयंप्रवर्ती होती । धन आयुष्य वगेरेने सूचकनारी शुभरेखाओंमें वडे तेमळ उत्तम मशा तल विगेरे चिन्हों वडे ते संपन्न होती । ते भीन, उन्मान तेमळ प्रभाष्य युक्त होती । सेना शरीरनी कंति निर्माण होती । तेतुं दर्शन हृदयमां प्रेम प्रकटावनाइं हतुं । तेतुं इय रमणीय हतुं । सुहृत्मां भाय तेतलो ज्येष्ठ रेखावाणो जेना कटि बाग (कंड) हतो । तेतुं सुभं शरत्कालीन चन्द्र ज्येष्ठ सौम्य तेमळ निर्माण हतुं । कपोल मंडल कुंडलोंनी अथडांमण्य वडे हंमेशां शैलता हतुं । उपोवो उपर ते कस्तूरी वगेरेनी रेखाओ गनावती ते कुंडलोंनी अथडांमण्यथी कुंछाईं जती होती, तेथी कपोल उपर वंधारे लावण्यनी इपरेणा प्रकाशती होती, ज्येथी ते वधु आकर्षनारी थईं जती होती । ते हंमेश सोणं शाखुगारे (गरेखाओ) चढेरीने रछेती होती, तेथी तेना वेश (इय) आंत्ताधिक सुंदर लागतो हतो । सुंदर गतिथी इसवाथी, गालआवथी, आंभोनी

इसितभणितविहितदिलासमुललितसंभाषणनिपुणयुक्तोपचारकुशला = प्रशस्तगमनहसनभणनकृतनेत्रचेष्टायुक्त मुललितसंभाषणनिपुणा उचितलोकव्यवहारकुशला च, प्रासादीया=चित्तप्रसादजनिका, दर्शनीया=चक्षुराह्लादकारिणी, अभिरूपा=अभिमतसौन्दर्या, प्रतिरूपा=असाधारणरूपलावण्यवती, सा श्रेणिकस्य राज्ञः इष्टा=अभिलषणीया मनोऽनुकूलव्यवहर्त्रीत्वाद्बलभा 'जाव' यावत् 'यावच्छब्देन-'कंता पिया मणुन्ना मणामा नामधेज्जा वेसासिया सम्मया बहुमया भणुमया मंडकरंडगसमाणा तेलकेलाइव सुसंगोविया चेलपेडा इव सुसंपरिग्राहीया रयणकरंडगाविव सुसारविया मा णं सीयं मा णं उण्हं मा णं दंसा माणं मसगा माणं वाला मा णं चोरा माणं वाइयपित्तिय सिंभियसन्निवाइय विविहरोगायंका फुसंतु' चि कहुं, सेणिएणं रन्ना सद्धि विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा' इति संग्रहः, 'विहरइ' इत्यग्रेणान्वयः ।

तत्र—'कान्ता=मनोहरा, पिया=प्रीतिजनिका—अखण्डप्रेमविषयत्वात्, मनोज्ञा=मनोविनोदिनी, मनोऽमा मनोगता मनसि स्मरणीया मनोऽनुकूलेत्यर्थः, नामधेया=प्रशस्तनामवती, वैश्वासिकी=विश्वासयोग्या, सम्मता=समान्या तत्कृतकार्यस्य संम-

अधिक सौन्दर्यशाली बना रहता था सुन्दर गति से हँसी से बोलचाल से नेत्र चेष्टा युक्त मुललित संभाषण से, वह ऐसी पुनीत होती थी कि इसके समान लोक व्यवहार में और कोई विशेष पद नहीं है। दर्शनीय थी। प्रतिरूप थी। राजा को बड़ी अधिक प्रिय थी। यहाँ पर भी जो यह दूसरा यावत् शब्द आया है वह इस पाठ का सूचक है—

कंता पिया मणुन्ना इत्यादि—इन शब्दों का अर्थ इस प्रकार है—मन को हरण करने वाली होने से राजा के वह कान्त थी, अखण्ड प्रेम की विषयभूत होने से राजाको वह प्रिय थी, राजा के मन को विनोद करने वाली होने से वह मनोज्ञ थी, राजा के मनके अनुकूल होने से वह मनोगत थी, सुन्दर नामशाली होने से सुनाम धेया थी, विश्वास योग्य होने

येष्टाया साधे सरस संभाषण्णी ते येवी पुनीत हत्ती के तेना येवी लोकवडेवारभां भील डेअ पणु पट्टु नहि हत्ती. ते दर्शनीय हत्ती, अलिङ्ग हत्ती, प्रतिङ्ग हत्ती, अने राब्बने सौथी वधु प्रिय हत्ती, अहाँ पणु वे आ भीब्बे 'यावत्' शब्द आव्यो छे, ते आ पाहने सूखवे छे—'कंता पिया मणुन्ना इत्यादि'—आ शब्दहोना अर्थ आ प्रभावे छे—मनने आकर्षक होवाथी राब्बने ते कान्त हत्ती. अणउ प्रेमनी ते विषयभूत होवाथी राब्बने प्रिय हत्ती, राब्बना मनने ते प्रसन्न करनारी होवाथी ते मनोज्ञ हत्ती. राब्बना मनने ते अनुकूल होवाथी ते मनोगत हत्ती. सुंदर नामवाणी होवाथी ते सुनामधेया हत्ती. विश्वास भूक्वा येज्य होवाथी ते वैश्वासिकी हत्ती.

तत्वात्, बहुमता=बहुजनमान्या सर्वकार्येषु पृष्ठव्यत्वात् अनुमता=अनुमोदिता सर्व-
कार्यानुमतिप्रदत्वात् यद्वा-अनु=पश्चाद् मता=स्व पतिना विमियकरणेऽपि पत्यनुकूला,
भण्डकरण्डकसमाना=बहुमूल्यभूषणादि करण्डकतुल्या, तैलकेला इव=सौराष्ट्रदेशमसिद्ध
तैलपात्रवत् सुसंगोपिता=सावधानतया रक्षिता, चोलपेटेव=बहुमूल्यवस्त्रमञ्जूषेव,
सुसंपरिगृहीता=मुष्टु परिग्रहत्वेन स्थापिता, रत्नकरण्डकमिव=इन्द्रनीलादिरत्न
संभृतमञ्जूषेव सुसमारचिता=अन्तःपुरे सम्यक् संगोपिता। किमर्थ ?-मित्याह-

से वह वैश्वासिकी थी, उसके द्वारा जो भी कोई कार्य संपादित होता था वह सभी को मान्य होता था इसलिये वह संमान्या थी अनेक जन प्रत्येक कार्य करने के लिये उससे पूछा करते थे इसलिये वह बहुमता थी। उचित कार्यो में वह अनुमति देती थी उससे वह अनुमत थी, अथवा पति के अनुकूल थी-पति कदाचित् उसको अप्रिय भी कर देते थे तौ भी वह उनसे विरुद्ध नहीं होती थी। बहुमूल्य भूषण आदि वाले करण्ड के समान यह मानी जाती थी-कारण इसमें अनेक सद्गुणों की राशि भरी हुई थी। जिस प्रकार तैलपात्र विशेष सावधानी से सुरक्षित रखा जाता है उसी तरह से यह भी सदा राजा से सुरक्षित थी। बहुमूल्य वस्त्रों से भरी हुई मंजूषा जिस तरह अच्छे रूप में परिगृहीत होती है उसी तरह से यह भी सार संभाल पूर्वक राजा से परिगृहीत रहा करती थी। इन्द्रनील आदि रत्नों से भरी हुई मंजूषा जैसे सुरक्षित अच्छे स्थान पर रखी जाती है उसी तरह यह रानी भो अन्तःपुर में अच्छी तरह से देखरेख में रहा करती थी। कारण इसे शीत,

तेना वडे गमे ते काम थतुं, ते अधाने मान्य गण्णुतुं हुतुं, जेटला भाटे ते संभान्या हुती. धण्णु भाणुसो दरेके काम करवा भाटे तेने पूछता हुता, जेटला भाटे ते भहुमता हुती. योअ अने सारा कामोभां ते अनुमति आपत्ती हुती, तेथी ते अनुमत हुती, अथवा ते पतिने अनुकूल हुती, कदाय पति तेने नाराज पणु करता हुता, छां ते तेमना विरुद्ध थती न हुती. भहु किंमती धरेण्णुओ वगेरेना उरुड्डियाना जेवी जे गण्णुती हुती, केमके जेनाभां अनेक महान सद्गुण्णुओ ल'अर लरेवी हुतो. जेम तेलतुं वासण्णु अधारे सावयेतीथी सुरक्षित राणवामां आवे छे, तेमज ते पणु राजथी हमेशां रक्षाज्येवी रहेती हुती. धण्णु कीमती वस्त्रोथी लाराज्येवी पेटी जेम सारी रीते स्वीकारवामां आवे छे तेमज राज वडे जे पणु सारी रीते संलाजथी परिगृहित रहेती हुती. इन्द्रनील वगेरे रत्नोथी लारेवी पेटी जेम सुरक्षित तेमज सारा स्थाने मुकाय छे, तेमज आ राज्णी पणु राज्णीवासभां सारी रीत देणरेणभां

‘माणं’ इत्यादि, ‘णं’=इमां शीतमुष्णं दंशा मशका व्यालाः=सर्पादिविषजन्तवः, तथा-वातिक-पैत्तिक-श्लैष्मिक-सन्निपातिकाः=वात-पित्त-श्लेष्म-सन्निपात-विकारसमुद्भवा विविधाः=नानाप्रकाराः रोगाः=चिरघातिनः, आतङ्का=सद्यो-घातिनः, मा स्पृशन्तु=मा पीडयन्तु, इति कृत्वा=इति विचिन्त्य सुसंगोपितेत्यादि पूर्वेषां सम्बन्धः । ‘णं’ इति सर्वत्र ‘इदम्’ शब्दस्य द्वितीयैकवचनम् । एवंविधा सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा साद्धं त्रिपुलान्=नानाविधान् प्रचुरान् भोग-भोगान्=कामभोगान् शुञ्जाना=सेवमाना विहरति=आस्ते ॥सू० ५॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी अन्नया कयाइं तंसि तारिस-
गंसि सुसिलिट्ट छक्कट्टग-लट्ट-मट्ट-संठिय-खंभुगय-पवर वं सालभंजिय
उज्जलमणिकणगरयण थूमियविडंकजालद्ध-चंदणिज्जूहकंतर-कणिया
लि चंदसालिया विभक्तिकलिए सरसच्छधाउवलवण्णरइए बाहिरओ
दूमियघट्टमट्टे, अर्भितरओ पसत्थसुविलिहियचित्तकम्मे णाणाविह-
पंचवण्णमणिरयणकुट्टिमतले पउमलया फुल्लवल्लीवरपुप्फजाइउल्लो-
यचित्तियतले वंदणवरकणगकलससुविणिम्मिय-पडिपुंजियसरस-
पउमसोहंतदारभाए पयरगालंबंतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे
सुगंधवरकुसुममउयपम्हलसयणोवयारे मणहिययनिवुइयरे
कप्पूरलवंगमलयचंदणकालाणुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवडज्जंतसुरभिमघ-

उष्ण भादि जन्य बाधा न हो जावे दंश, मशक, व्याल सर्प आदि विपैले जन्तु इसे कष्ट न पहुँचा सके, वातिक, पैत्तिक श्लैष्मिक तथा सान्नि-पातिक अनेक विध रोग और आतंक इसे पीडित न कर सकें इस ख्याल से राजा से अन्तःपुर में रक्षित थी। इस तरह के विशेषणों से युक्त वह धारिणी देवी श्रेणिक राजा के साथ आनन्द के साथ समय व्यतीत करती थी । ॥सू. ५॥

रहेती હતી. કારણકે એ ઠંડી, ગરમી વગેરેથી બાધિત ને થઇ બંધ. એને દંશ, મશક, સાપ વગેરે ઝેરીલા જન્તુઓ કષ્ટ ન આપે. વાતિક, પૈત્તિક, શ્લૈષ્મિક તેમજ સાન્નિપાતિક વગેરે અનેક બાતના રોગ અને આતંક (શૂદ્ધ વગેરે) એને પીડિત ન કરે આ વિચારથી એ રાજા વડે રાણીવાસમાં રક્ષાએલી હતી. આ બાતના વિશેષણોથી સંપન્ન તે ધારિણી દેવી શ્રેણિક રાજાની સાથે પ્રસન્ન થઈને સમય પસાર કરતી હતી. ॥સૂ. ૫॥

પ્રવરવરશાલભઙ્ગિકોજ્જ્વલમણિકનકરત્નસ્તૂપિકા - વિટકુજાલાર્દ્ધચન્દ્રનિર્યૂહકાન્તાર
કનકાલિચન્દ્રશાલિકા-વિભક્તિકલિતે, તત્ર સુશ્લિષ્ટાનિ=શ્લેષદ્રવ્યેણ
સુષ્ઠુતયા સંયોજિતાનિ ષટ્=ષટ્ સંખ્યકાનિ કાષ્ઠાનિ યેષુ (સ્તમ્ભેષુ) તે
સુશ્લિષ્ટ ષટ્ કાષ્ઠકા, સ્તમ્ભાનાં સ્થૂલતાયૈ મુન્દરતાયૈ દૃઢતાયૈ ચ તત્ર ષટ્
કાષ્ઠાનિ યોજ્યન્તે, તથા લષ્ઠા=મનોજ્ઞાઃ, મૃષ્ટાઃ=સુષ્ઠુત્વેન ચિક્ષ્ણાઃ, સંસ્થિતાઃ
યથાસ્થાનં સમ્યક્ સ્થાપિતાઃ, વિશિષ્ટાકારમન્તો વા સ્તમ્ભાઃ, તેભ્યઃ ઉદ્ગતાઃ=
બહિર્નિસ્સરન્ત્યેવ દૃશ્યમાનાઃ પ્રવર વરઃ=ઉત્તમોત્તમા યાઃ શાલભઙ્ગિકાઃ=ક્રીડા-
પુત્તલિકાઃ, તથા ઉજ્જ્વલનાં=વાકચિક્ષ્યયુક્તાનાં મળીનાં=ચન્દ્રકાન્તપ્રમૃતીનાં
કનકસ્ય=સુવર્ણસ્ય રત્નાનાં=મરકતવજ્રેન્દ્રનીલવૈદૂર્યાદિનાં યાઃ સ્તૂપિકાઃ=છત્રા-
કારાણિ લઘુશિખરાણિ 'છત્રી' इति भाषायाम्, તેષુ યે વિટકુઃ=કપોતપાલિકા
'છજ્જા' इति भाषायाम्, તથા જાલાનિ=સચ્છિદ્રા ગવાક્ષવિશેષાઃ, અર્દ્ધચન્દ્રાણિ=
અર્દ્ધચન્દ્રાકારાણિ સોપાનાનિ, નિર્યૂહકાણિ=દ્વારવામદક્ષિણભાગેષુ બહિર્નિર્ગતાઃ
સુવર્ણઘટિત-રત્ન-જટિતતુરગમુખાધાકારા ભવનદ્વારવહિર્માંગા 'દ્વારઘોડલા'

યાલિચંદસાલિયા વિભક્તિકલિ) મજબૂતી एवं स्थूलता लाने के
लिये श्लेष द्रव्य द्वारा अच्छी तरह ६-६ काष्ठ के खंडों से युक्त किये
हुए हैं तथा जो बड़े मनोज्ञ है, घिसे हुए होने के कारण जिन पर अच्छी
चिकनाई हैं यथा स्थान पर उचित रीति से जिन की रचना की गयी है-
अथवा जो विशिष्ट आकार संपन्न हैं। इन स्तंभों के ऊपर जो उत्तमोत्तम
पुत्तलिकाएँ लगे हैं वे ऐसी मालूम-पड़ती हैं कि मानों वहाँ से
वे बाहर ही निकल सी रही हैं। यहाँ जो छोटी छत्रिया बनी हुई है
वे उज्ज्वलमणियों की सुवर्ण की एवं मरकत, वज्र, इन्द्रनील वैदूर्य आदि
रत्नों की हैं। इसमें कपोत पालिकाएँ एवं सच्छिद्र गवाक्ष विशेष भी बने
हुए हैं। इसकी अर्द्धचन्द्राकार वाली सोपान पंक्ति है। निर्यूहक-द्वार के
वाम तथा दक्षिण भाग की ओर बाहर, निकले हुए इसमें द्वार घोडले

વડે સારી રીતે છ છ કાષ્ઠ ખડેથી સંયુક્ત કરેલ છે, તેમજ તે ખૂબ મનોરમ છે,
ધસેલા હોવાથી તે સરસ વાળા છે, યથા સ્થાને તેમની સારી રીતે રચના કરવામાં
આવી છે, અને તે વિશેષ આકાર પ્રકારથી સંપન્ન છે. આ ચાંસલાઓ ઉપર પૂતળીઓ
એવી ઉત્તમોત્તમ રીતે કાતરેલી છે કે બાહ્ય તેઓ તેમાંથી બહાર નીકળતી હોય.
અહીં જે નાની છત્રીઓ છે, તે સ્વચ્છ મણિ, વજ્ર, મરકત, વજ્ર, ઈન્દ્રનીલ, વૈદૂર્ય
વગેરે રત્નોની છે. આમાં કપોત પાલિકાઓ તેમજ છિદ્રવાળા વિશેષ પ્રકારના ગવાક્ષો
(ગોખલા) પણ બનેલા છે. એના પગથિયા ઊર્ધ્વચન્દ્રાકારવાળા છે. નિર્યૂહક-

इति भाषायाम्, अन्तराणि=त्रलनिर्गमद्वाराणि 'नालि' इति भाषायाम्, यद्वा-‘निर्यूहकान्तराणि’ इत्येकपदं, तत्र-सिंहादि मुखपुच्छाद्याकारवन्ति जल निर्गम द्वाराणीत्यर्थः, तथा कणिकालिः=कणिकाः=मीनमकरा जलजन्तु विशेषास्तेषाम् आलयः=पङ्क्तयः=तदाकाररचना विशेषा यत्र स कणिकालिः=मीन मकराकार-विचित्रचित्रचित्रितभवनान्तरालभाग इत्यर्थः, चन्द्रशालिका=भवनोपरिभवनं च, एतेषां भवनविभागानां विभक्तिः=विभागशो रचना, तथा कलिते=युक्ते। ‘सरस-च्छधाऊवलवण्णरइए’ सरसच्छधातूपलवर्णरचिते-सरसैः=अतिशयरङ्गयुक्तैः, अच्छैः=स्वच्छैः, धातूपलैः धातवः=गैरिक सेटिका हरितालादयः उपलः=दग्धपाषाणः ‘चूना-कली’ इति भाषायाम्, वर्णः=पीतमृत्तिकाविशेषः, तैः रचितं=विचित्र रचनाविशेषेण युक्तं=नानारङ्गरञ्जितम्-इत्यर्थस्तस्मिन्, ‘बाहिरओ दूमियघट्टमट्टे’ बाह्यतो धवलितघृष्टमृष्टे बाह्यतः=बहिर्भागे सर्वतः धवलितं=स्वच्छसेटिकादि-मृदुलेपेन-श्वेतीकृतम्, ततो घृष्टं=चिकणपाषाणादिना घर्षितम्, अत एव मृष्टं=दर्पणवत्सुनिर्मलीकृतं, तस्मिन्। ‘अम्भितरओ पसत्थ सुविलिहियचित्कम्मे’ अभ्य-

हैं जिन के मुख रत्न जडित हैं। इसमें जो पानी निकालने के लिये नाली बनी हुई है वह सिंह आदि के मुख एवं पुच्छों के आकार जैसी है। जगहूर पर यहाँ मीन मकर आदि की रचना करने में आई हुई है। अर्थात् शयनागार के भीतर मीन मकराकार वाले विचित्र चित्र अंकित किये हुए हैं। इसके ऊपर चन्द्रशाला बनी हुई है। (सरसच्छधाऊवलवण्ण-रइए) शयनागार की पुताई सरस-अत्यंत रंग सम्पन्न-एवं स्वच्छ गौरी-कादि धातुओं से, उपल से-दग्धपाषाण चूने से वर्ण पीली मिट्टी-से हो रही हैं (बाहिरओ दूमियघट्टमट्टे) बाहर से यह शयनागार स्वच्छ से टिका (वंडि) आदि के मृदलेप से सफेद हो रहा है। चिकने पत्थर आदि के द्वारा घर्षित किया हुआ होने के कारण बहुत अधिक दर्पण के जैसा

अर्थात् दरवाजानी आणी अने जभणी आबू अहार नीकणेवा द्वार घेउला छे, जेभना भुण रत्नजडित छे. आमां पाण्णी अहार कढवा भाटे जे नाली (मोरी) छे, ते सिद्ध वगेरेना मों अने पूछना आकार जेवी छे. इरेक ज्य्याजे अहाँ माछली भगर वगेरे यीत-रवाभां आवेलां छे. अर्थात् आ शयनकक्षमां माछली अने भगरना आकारवाणा विचित्र चित्रा होरेला छे. तेना उपर चन्द्रशाणा छे. (सरसच्छधाऊवलवण्णरइए) शयना-गारनी घोणाध सरस, लतलतना रंग युक्त अने स्वच्छ गैरिक वगेरे धातुओ; उपल, दग्धपाषाणु अने पीणी माटीथी थध रेही छे. (बाहिरओ दूमियघट्टमट्टे) अहारथी आ शयनागार साइ सइह माटी वगेरेना मृदलेप वडे श्वेत थध रह्यो छे. दीसा पत्थर वगेरेथी घसाओहुं होवाथी ओ भूण ज अमकता असीसा जेपुं अनेहुं छे.

न्तरतः प्रशस्त सुविलिखितचित्रकर्माणि-आभ्यन्तरतः=मासादस्याभ्यन्तरभागे सर्वत्र प्रशस्तानि=दर्शकजनमनो नेत्राह्लादकानि सु=नानाविधस्वव्यापार परत्वेन सुष्ठु विलिखितानि=विशेषरूपेण चित्रितानि चित्रकर्माणि=पशुपक्षिमानवाद्याकाराणि यस्मिन् तत्तस्मिन् । 'नाणाविहपंचवर्णमणिरयणकोटिमतले' नाना विधपञ्चवर्णमणिरत्नकुटिमतले=नानाविधानि=अनेकप्रकाराणि पञ्चवर्णानि=कृष्णनीलपीतरक्तश्वेतरूपाणि मणिरत्नानि, मणयः=चन्द्रकान्तसूर्यकान्तादयः, रत्नानि=इन्द्रनील-मरकत-वज्र-वैडूर्यादीनि, तेषां, कुटनं कुटः, तेन निर्वृत्तं कुटिमं तलम्=अङ्गणं यस्य तत्तस्मिन्-नानामणि-विविधरत्नखचितभूमितले इत्यर्थः । 'पउमलया फुल्लवल्लीवरपुष्फजाइ उल्लोयचिचियतले' पद्मलता पुष्पवल्ली वरपुष्प जात्युल्लोचचित्रिततले=पद्मलताः=पद्माकारालताः, पुष्पवल्लयः=पुष्पप्रधाना लताः, वराः=श्रेष्ठाः, पुष्पजांता यः=मालती प्रभृतयो लताः, तामिः तदाकारैरित्यर्थः, चित्रितम्=आलेखितम् उल्लोचतलं=वितानतलं 'चंदरवा' इति भाषा-प्रसिद्धम् यस्य तत्तस्मिन्, राजदन्तादिच्चात् परनिपातः । 'वंदणवरकणगकलस

चमकीला बना हुआ है (अर्धमतरओ पसत्थसुविलिहियचित्तकम्म) इस के भीतर भाग में सर्वत्र दर्शकजनों के मन और नेत्रों को अह्लादकारक चित्र पशु पक्षि तथा मनुष्य आदि के आकार बने हुए है (नाणाविह पंचवर्णमणिरयणकोटिमतले) इस शयनागार की जो अंगण भूमि है वह अनेक प्रकार के कृष्ण, नील, पीत, रक्त तथा श्वेत रूप पंचवर्ण वाले चन्द्रकान्त सूर्यकान्त आदि मणियों की एवं इन्द्रनील मरकत, वज्र वैडूर्य आदि रत्नों की बनी हुई है (पउमलयाफुल्लवल्लीवरपुष्फजाइ उल्लोयचिचियतले) इसमें जो चंदरवा तना हुआ है वह पद्माकार लताओं से पुष्प प्रधानवल्लरियों से (लताओं से) एवं उच्चमर मालती आदि की वेलों से चित्रित हो रहा है। (वंदणवरकणगकलससुविणिम्मियपडिणुजिय-

(अर्धमतरओ पसत्थसुविलिहियचित्तकम्म) आ भट्टेक्षमां गधे प्रेक्षकेना मन्यने आग्नेने गधे जेवा चित्र-पशुपक्षी तेमज्ज माखुस वगेरेनी आकृतिज्जे अनेली छे. (नाणाविहपंचवर्णमणिरयणकोटिमतले) आ शयनागारं आंजु अनेक जतना कृष्ण, नील, पीत, रक्त तेमज्ज श्वेतरज्जना चन्द्रकान्त सूर्यकान्त वगेरे भण्डिजे अने इन्द्रनील, मरकत वज्र, वैडूर्य वगेरे रत्नानुं अनेहुं छे. (पउमलयाफुल्लवल्ली वरपुष्फजाइ उल्लोयचिचियतले) आमां जे ताखुवे चंदरवा छे, ते कभणना जेवा आकारवाणी लताज्जे, पुष्प प्रधान वल्लरीज्जे अने उत्तमोत्तम अनेकी वगेरेनी लताज्जेथी (चित्रित अर्थ रह्यो छे. (वंदण-वर-कणगकलस-सुविणिम्मिय

सुविणिम्वयपडिपुंजियसरसपडम सोहंतदारभाए' वन्दनवरकनककलशसुविनि-
र्मितप्रतिपुञ्जितसरसपद्मशोभमानद्वारभागे-वन्द्यन्त इतिवन्दनाः=मङ्गलजनकाः,
एतादृशा ये वरकनकस्य=श्रेष्ठसुवर्णस्य कलशाः, तेषु सुविनिर्मितानि=सुष्ठुतया
स्थापितानि, प्रतिपुञ्जितानि=उपर्युपरि रचितानि, सरसानि=विकसितानि पद्मानि=
कलशमुखस्थगनकमलानि, तैः शोभमानो द्वारभागो यस्य तत्तस्मिन्-विकसित-
कमलपुञ्जस्थगितमङ्गलमङ्गलजनककनक-कलशकृतशोभासम्पन्नद्वारभागे-इत्यर्थः।
'पयरगालंबंतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे' प्रतरकालम्बमानमणिमुत्तादामसु-
विरचितद्वारशोभे-प्रतरकाणि-प्रतलसुवर्णसूत्राणि तेषु प्रलम्बमानानि मणिमुक्ता-
नां दामानि=मालाः तैः सुष्ठु विरचिता द्वारशोभा यस्य तत्तथा तस्मिन्-सुवर्ण-
सूत्रग्रथितलम्बमानमणिमुक्तामाला शोभितद्वारे-इत्यर्थः। 'सुगंधवरकुसुममउय-
पम्हलसयणोवयारे' सुगन्धवरकुसुममृदुकपक्ष्मलशयणोपचारे-सुगन्धैः=सुरभिगन्ध-
युक्तैः, वरकुसुमैः=विविधवर्णश्रेष्ठ पुष्पैः, तथा मृदुकैः=सुकोमलैः पक्ष्मलैः=पक्ष्म-
वद्भिरर्कतूलदिभिः शयनीयस्य=शय्यायाः, उपचारः=रचनाविशेषो यत्र तत्तस्मिन्।
यद्वा-सुगन्धवरकुसुमानां मृदुकपक्ष्मलानां=कोमलार्कतूलादीनां च शयनं=शय्या,
तस्योपचारो यत्र तस्मिन्, 'मणहिययनिव्वुइयरे' मनोहितदनिर्वृतिकरे-हितं ददा-
तीति हितदं, मनसो हितदं मनोहितदं, तच्च निर्वृतिकरं=सुखकरं चेति तथा-
सरस पडमसोहंतदारभाए) इसके द्वारभाग में जो मांगलिक कलश
स्थापित किये गये हैं वे श्रेष्ठ सुवर्ण के बने हुए हैं तथा उन के मुख
पर अच्छीतरह से विकसित करके ऊपर कमल रखे हुए हैं। (पयरगा-
लंबंतमणिमुत्तदाम सुविरइयदारसोहे) इसके द्वार की शोभा अत्यन्त पतले
सुवर्ण सूत्रों में लटकते हुए मणिमुक्ताओं की मालाओं से करने में आई
है। (सुगंधवर कुसुममउयपम्हलसयणोवयारे) इसमें शय्या की रचना सुर-
भिगन्ध युक्त विविधवर्ण झाले पुष्पों द्वारा तथा सुकोमल अर्कतूल आदि
द्वारा की हुई है। (मणहिययनिव्वुइयरे) यह शयनागार इनना अधिक
पडिपुंजियसरसपडमसोहंतदारभाए) येना द्वारभागमां भूकेला मांगलिक
कलशा उत्तम सुवर्णना अनेला छे, तेमव तेमना मां ऊपर सारी रीते विकसित
करेला कमला भूकेला आल्यां छे. (पयरगालंबंतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे)
येनी द्वारशोभा पूणव जीष्वा सोनाना सूत्रमां भूवती भवि सुक्तायेनी भालायेवडे
करामां आवी छे. (सुगंधवरकुसुममउयपम्हलसयणोवयारे) येमां शय्यानी
रथना सुवासित अनेक प्रकारना रंगवाणा झूला वडे तेमव सुकोमल अर्कतूल (आकडानुं
३) वगेरेथी करामां आवी छे. (मणहियय निव्वुइयरे) आ शयनघर ओटहुं गधुं

तस्मिन् । 'कपूरलवंगमलयचंदणकालागुरुप्रवरकुंदुरुक्कधूवडज्जंतसुरभि-
मघमघंतगंधुद्ध्याभिरामे' कपूरलवङ्गमलयचन्दनकालागुरुप्रवरकुन्दुरुक्कतुरक्क
धूपदह्यमानसुरभिप्रसरद्गान्धोद्ध्याभिरामे=कपूरश्च-लवङ्गानि च, मलयचन्दनं=
श्रावण्डं च, कालागुरुः=कृष्णागुरुश्च, प्रवरकुन्दुरुक्कश्च=गन्धद्रव्यविशेषः,
तुरुक्कश्च सिल्हकः 'लोवान' इति भाषायाम्, धूपश्च=गन्धद्रव्य संयोगजन्यः पदार्थः,
एतेषामितरेतरयोगद्वन्द्वे-कपूरलवङ्गमलयचन्दनकालागुरुप्रवरकुन्दुरुक्कतुरुक्कधूपाः,
ते च दह्यमानाः=अग्नौ प्रक्षिप्यमाणाः, तेषां सुरभिः=मनोहः, स च प्रसरन्-
परितः प्रसर्पन् गन्धः उद्धृतः=उपरिगतः, तेन अभिरामं=मनोहरं तस्मिन्, 'सुगंध-
वरगंधिण' सुगन्ध वरगन्धिते-नानाविधपुष्प सम्पादितगन्धद्रव्यैः सुवासिते । 'गंध-
वद्विधूप' गन्धवर्तिभूते-गन्धद्रव्यगुटिकासदृशे=सौरभ्यातिशयाद् गन्धद्रव्यनिर्मितवद्
भासमाने । 'मणिकिरणपणासियंधयारे' मणिकिरणपणाशितान्धकारे भास्कर-
मणिप्रभया दूरीकृततिमिरे, 'किं बहूणा' किंबहुना=अधिकवर्णनेन किम् ? 'जुह्गुणेहि'

आनन्द का घाम बना हुआ है कि जहाँ पर बैठ कर चिन्ता को एका-
न्ततः सुख हो सुख मिलता है (कपूरलवंगमलयचंदणकालागुरुप्रवरकुंदु-
रुक्कतुरक्कधूवडज्जंतसुरभिप्रमघमघंतगंधुद्ध्याभिरामे) यहाँ का समग्र वायु
मंडल सदा अग्नि में जलाये गये कपूर, लवंग, मलय चंदन, कालागुरु
प्रवरकुन्दुरुक्क-गन्ध द्रव्य विशेष, तुरुक्क-लोवान तथा धूप, इनसे तर
रहा करता है। (सुगंधवरगंधिण) अत एव यह शयनागार ऐसा प्रतीत
होता है कि मानों नानाविध पुष्पों से संपादित किये गये गंध द्रव्यों
से ही सुवासित हो रहा है। और इसलिये यह (गंधवद्विधूप) गंध द्रव्य
की गोली जैसा बना हुआ जान पड़ता है। (मणिकिरणपणासियंधयारे)
अंधकार वहाँ बिलकुल नहीं हैं-कारण वह नाना विध मणियों की किरणों
से सदा प्रकाशित बना हुआ है (किं बहूणा) इसके विषय में अधिक

आनन्दतुं स्थणभय दागतुं छतुं के, न्यां भेसवाथी मनने परम सुप्रती न प्राप्ति
थाय छे. (कपूरलवंगमलयचंदणकालागुरुप्रवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवडज्जंतसुरभि-
मघमघंतगंधुद्ध्याभिरामे) अहीतुं वायुमंडल उभेशां भाणवाभा आवेल छपूर
लवंग, मलय चंदन, कालागुरु, प्रवर कुन्दुरुक्क (येक गन्ध द्रव्य विशेष) तुरुक्क,
लोवान अने धूपथी सुगंधित रहतुं छतुं. (सुगंधवरगंधिण) आथी आ शयना-
गार अनेक अतना पुष्पा अने सुवासित द्रव्यो वडे सुगंधित थयेछुं जण्ठातुं
छतुं अने अथी न आ शयनगृह सुगंधित पदार्थनी गोणीना जेबुं दागतुं
छतुं. (मणिकिरणपणासियंधयारे) त्यां तदन अधाइ नथी, अरएके ते अनेक
अतना मण्ठिओना प्रकाशवडे उभेशां प्रकाशमान न भनेछुं छे. (किं बहूणा) अना

દ્યુતિગુણેઃ-દ્યુતિભિઃ=સ્વસ્ય સર્વદિક્ પ્રસરન્નાકચિત્ત્યપ્રકાશપુન્જરૂપાભિઃ કાન્તા-
ભિઃ, ગુણેઃ=સૌન્દર્યાદિભિઃ ‘સુરવરવિમાનવેલંબિણ’ સુરવરવિમાનવિહમ્બકે-
સુરવરવિમાનસ્ય=મહદ્દિક્કદેવવિમાનસ્યાપિ વિહમ્બકં=વિહમ્બનાજનકં તિર-
સ્કારકર-મિત્યર્થઃ, તસ્મિન્, સ્વકૌયપરમશોભયા વિમાનતોડપ્યુત્કર્ષતયા વર્ત-
માને-इतिभावः, एतादृशे ‘वरधरे’ वरगृहे=रम्यप्रासादे। अथ शयनावर्णनमाह-
‘तंसि’ इत्यादि, ‘तंसि’ तस्मिन्=वक्ष्यमाणगुणयुक्ते ‘तारिसर्गंसि’ तादृशके पूर्वो-
पार्जितपरमपुण्यप्रकर्षवताप्राणिनामुचिते ‘सयणिज्जंसि’ शयनीये-शय्यायाम्, कीदृशे
शयनीये? इति विशेषणान्याह-‘सालिगणवट्टिण’ इत्यादि, ‘सालिगणवट्टिण’
सालिङ्गनवर्तिके-आलिङ्गनवर्तिः=शरीरप्रमाणोपधानं, तथा सह वर्तते यत्तत्सालि-
ङ्गनवर्तिकं, तस्मिन् शरीरप्रमाणायतोपधानसहिते। ‘उभओ बिम्बोयणे’ उभयतो
बिम्बोयणे-उभयत=शिरश्चरणस्थापनस्थानद्वये ‘बिम्बोयणे’ इतिदेशीयशब्दः
उपधानार्थकस्तेन बिम्बोयणे=उपधाने यत्र तत्तस्मिन् उपर्यधउपधानमण्डिते, अत
एव ‘दुहओ उन्नए’ द्विधात उन्नते-द्विधात=मस्तकभागे चरणभागे च उन्नते=

और क्या कहें (जुइगुणेहिं सुरवरविमानवेलंबिण) यह शयनागार
अपने सर्व दिशाओं में फैले हुए चाक चिक्कप्रसारीरूप पुंजद्वारा तथा सौन्दर्य
आदि गुणों द्वारा महद्दिक देव विमान की भी निरस्कार कर रहा था अर्थात्
जो अपनी परम शोभा से देवों के विमान से भी अधिक शोभा वाला
है (ऐसे शयनागार में) (तारिसर्गंसि) पुण्यवान के सोनेलायकशय्या में
(तंसि) उस (सयणिज्जंसि) शय्या पर (शय्या का वर्णन इस प्रकार है)
(सालिगणवट्टिण) कि जो शरीरकी लंबाई के बराबर लंबे तकिया से युक्त
है (उभओ बिम्बोयणे) तथा जिसके दोनों तरफ-शिर और पौरों की
तरफ-दो तकिये और छोटे २ रखे हुए हैं इस लिये जो (दुहओ उन्नए)

भाટે વધારે શુ' કહીએ. (જુઇગુણેહિં સુરવરં વિમાનવેલંબિણ) આ શયનાગાર અધી
દિશાઓમાં એમર પ્રસારેલા ચમકતા પ્રકાશ પુંજથી તેમજ સૌંદર્ય વગેરે પોતાની વિશેષ-
તાઓથી મહદ્દિક [અહુજ કીમતી] દેવ વિમાનની પણ અવગણના કરતું હતું. અર્થાત્
તે પોતાની પરમ શોભાથી દેવોના વિમાનો કરતાં પણ વધારે સુંદર શોભતું હતું. એવા
શયનાગારમાં (તારિસર્ગંસિ) પુણ્યશાલીઓને શયન થોડા શય્યામાં (તંસિ) તે
(સયણિજ્જંસિ) શય્યા ઉપર-સૂઇ રહી હતી. (શય્યાનું) વર્ણન આ પ્રમાણે છે.)
(સાલિગણવટ્ટિણ) કે જે શરીરની લંબાઈના પ્રમાણના ઓશીકાવાળી છે, (ઉભઓ
બિંબોયણે) અને બેમની બન્ને બાજુએ-માથા અને પગની તરફ-નાના બે ઓશીકા
મૂકેલાં છે, એથી જે (દુહઓ ઉન્નણ) બન્ને બાજુથી કંઈક ઊંચી છે. અને (મજ્જે

‘મલ્લજ્ઞે ગયગંમીરે’ મધ્યે નતગમ્મીરે—મધ્યે=મધ્યમાગે નતં=કિશ્ચિન્નમ્મીઘૂતં ગમ્મીરં નિમ્નં ચ તસ્મિન્ । ‘ગંગાપુલિનવાલુયાઉદાલસાલિસપ્’ ગંગાપુલિનવાલુકાવદાલસદૃશકે—ગંગાનદીતટસ્ય યા વાલુકાસ્તાસામ્ અવદાલઃ=પાદન્યાસેડધોગમનં, તત્સદૃશકે=તદુપમે, યથા વાલુકાયાં તથા તૂલગર્મે જયનીયેડપિ પાદન્યાસે નિમ્નોન્નતત્વં ભવતીત્યાશયઃ । ‘ઉવચિયસ્વોમદુગુલ્લપટ્ટપટ્ટિચ્છણ્ણે’ ઉપચિતક્ષોમદુકૂલપટ્ટપ્રતિચ્છન્ને—ઉપચિતં=નાનારાગરજ્જિતવિવિધચિત્રાલક્ષ્ણં યત્ ક્ષોમં=સામપ્રતિક-જનસ્યૈકકેશેન તન્તુશતં જાયતે તાદૃશમુક્ષ્મકાર્પાસતન્તુવિનિર્મિતં વસ્ત્રમ્, દુકૂલમ્=અતસીમયં વિશિષ્ટં વસ્ત્રં, તાઘ્યાં સજ્ઞાતઃ પટ્ટઃ=શિલ્પકલયા સીવનેન યુગ્માપેક્ષ-યૈકીકૃતં શય્યાપરિમિતં વસ્ત્રં ‘સ્વોલ’ इति भाषायां, तेन प्रतिचछन्ने=उपर्यध आवृते । ‘अत्थरय—मलय—नवतय—कुसत्त—लिम्बसीहकेसरपच्चुत्थए’ अस्तरजस्क-

दोनों ओर से कुछ २ ऊँची बनी हुई है । तथा (मल्लज्ज्ञेयगंमीरे) मध्य भाग में जो कुछ २ गहराई लिये हुए हैं (गंगापुलिनवालुया उदाल-सालसप) गंगा नदी की वालुका की तरह पैर रखते ही जो नीचे की ओर कुछ थोड़ी २ घस जाती है (उवचियस्वोमदुगुल्लपट्टपट्टिचछण्णे) अनेक रंगों से बनाये गये नाना प्रकार के चित्रों से अलंकृत क्षौम और दुकूल के पट्ट से ऊपर से लेकर नीचे तक जो ढकी हुई है । इस समय के मनुष्य के एक बाल से १०० तन्तु बनते हैं—ऐसे सूक्ष्म कार्पासिक तन्तु से बने हुए वस्त्र का नाम—क्षौम है । अलसी आदि से बने हुए वस्त्र का नाम दुकूल हैं । इन दोनों वस्त्रों को सीकर जो एक वस्त्र बना लिया जाता है उसका नाम पट्ट है । हिन्दी में उसे खोल कहते हैं । यह शय्या पर ऊपर से नीचे तक लटकती हुई बिछी रहती है । (अत्थ-रय, मलय, नव तय—कुसत्ति—लिम्बसीह केसरपच्चुत्थए) धूली बिहीन

यग गंમીરે) વસ્ત્રો ભાગ થોડા ઊંડા છે. (ગંગાપુલિનવાલુયા ઉદાલસાલસપ) ગંગા નદીની રેતીની બેમ પગ મૂકતાંની સાથે જ તે થોડી નીચે ઢમઢાં બળ્ય છે. આ પ્રમાણે એના ઉપર પગ મૂકવાથી એ પણ ઢમઢાં બળ્ય છે. (ઉવચિય સ્વોમ દુગુલ્લ પટ્ટપટ્ટિચ્છણ્ણે) ઉપરથી નીચે સુધી બે બતબતના રંગોથી બનાવવામાં આવેલાં અનેક પ્રકારના ચિત્રોથી શણગારેલાં ક્ષોમ અને ડુકૂલના પટ્ટ (કપડા)થી ઢાંકેલી છે. અત્યારના માણસના એક વાળથી સો (૧૦૦) તન્તુ બને છે, એવા ઝીણાં રૂના તન્તુવડે બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનું નામ ‘ક્ષોમ’ છે. અળસી વગેરેથી બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનું નામ ડુકૂલ છે, આ બન્ને વસ્ત્રોને સાથે સીવીને બે એક બતવતું વસ્ત્ર તૈયાર કરીમાં આવે છે, તેનું નામ ‘પટ્ટ’ છે. શુભશતી ભાષામાં એને ‘ગોળિયુ’ કહે છે. આ (અત્થરય, મલય, નવતય, કુસત્ત, લિમ્બસીહ

मलय=नवतक-कुशक्तलिम्ब-सिंहकेशर प्रत्ययस्मृते अस्तरजस्कैः=अपगतजःकणैः निर्मलैः मलय नवतक-कुशक्त लिम्बसिंह केशरैरास्तरणविशेषैः अवस्तुते क्रमेणाच्छादिते, तत्र मलयदेशोत्पन्न सूक्ष्मसूत्रनिर्मित आस्तरणविशेषः, नवतकः=विशिष्टोर्णा निर्मितः, कुशक्तः=देशविशेषोत्पन्नः, लिम्ब=लघुवयस्कोरभ्रलूनोर्णानिर्मितः, सिंहकेशरः=सिंहसटासदृशो जटिलः 'गलिचा' इति भाषायाम् एतेषामितरेतर-द्वन्द्वः । 'सुविरइयरयत्ताणे' सुविरचितरज्ज्वाणे-सु=सुष्ठु सम्यग्रूपेण विरचितं=विरतारितं रज्ज्वाणं=रजोनिवारक उपरितनाच्छादन विशेषो यस्मिन् तेतथा तस्मिन् 'रत्तंसुयसंबुए' रत्तांशुकसंबृते दंशमंशकनिवारकरक्तवस्त्रावृते 'मच्छरदानी' इति भाषायाम्, 'सुरम्मे' सुरम्मे=मनोरमे । 'आइणगख्यवूरणवणीयतुल्लफासे' आ-

मलय से, नवतक से, कुशक्त से, लिम्ब से, एवं सिंह केशर से जो क्रमशः ढकी हुई है । मलयदेशोत्पन्न सूक्ष्मढोरों से निर्मित बख का नाम मलय है । विशिष्टप्रकार की ऊन से बने हुए बख का नाम नवतक है । देश विशेष में बने हुए बख का नाम कुशक्त है । सिंह सटाके सदृश जटिल बख का नाम सिंह केशर है । इसे हिन्दी में गलीचा कहते हैं । ये सब बख उसके ऊपर एक २ करके तरा ऊपर बिछे हुए थे । (सुविरइयरयत्ताणे) धूली आकार सेज को मलिन न करदे इस ख्याल से उसके ऊपर एक और धूलिनिवारक बख बिछा हुआ था । (रत्तंसुयसंबुए) सोने वाले को दंश मंशक बाधा न पहुँचासके इसलिये उस शय्या पर लालरंग की एक मच्छरदानी भी तनी हुई थी । (सुरम्मे) यह शय्या बड़ी सुन्दर होने के कारण मनको हाण करनेवाली थी । (आइण-

कैसर पच्छुत्थए अतुकेमे जे शय्या धूण वगरना मलय नवतक कुशक्त लिम्ब अने सिंह केशरवडे आवेष्टित थयेली छे. मलय देशमां उत्पन्न थयेला जीष्वा दोशयो वडे भनाववामां आवेला वस्त्रुं नाम 'मलय' छे. विशेष प्रकारना छिन वडे भनाववामां आवेला वस्त्रुं नाम 'नवतक' छे. ओके देश विशेषमां भनाववामां आवेला वस्त्रुं नाम कुशक्त छे. सिंह सटाना जेवा जटावाणा [जटिल] वस्त्रुं नाम सिंह केशर छे. ओने झरसीमां 'गलीचा' कहे छे. आ भधा वस्त्रो तेना उपर ओके उपर ओके पाथरवामां आवेलां छतां. (सुविरइयरयत्ताणे) धूणथी सेज मलिन न थध जाय ओना भाटे ओके भीलुं रजोनिवारक वस्त्र ढांकवामां आवेलां छतुं. (रत्तंसुयसंबुए) सूध ज्वारने डांस-भच्छर बाधित न करे ओटला भाटे ते सेज उपर लादरगनी ओके भच्छरदानी पंखु ताबुली छती. (सुरम्मे) जहुं सरस होवाथी आ शय्या मनने आकर्षनारी छती. (आइणगख्यवूरणवणीय तुल्लफासे) हरणु वगेरेना आभडाथी

जिनकरूतबुरनवनीततूलस्पर्शे-आजिनकं=मृगादिचर्मनिर्मितवस्त्रं, रूतं=परिकर्मित कर्पासः, बुरः=श्लक्ष्णवनस्पतिविशेषः नवनीतं='मक्खन' इति प्रसिद्धं, तूलम्-अर्कशालमल्यादिरूतं, तत्स्पर्शवत्स्पर्शो यस्य तत् तस्मिन्-निरतिशयमार्दवगुणोपेतं, एतादृशे शयनीये 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापरत्रकालसमये पूर्वरात्रात्=रात्रेः प्रथमप्रहरात् अपरत्रकालः'=अनन्तरकालोपलक्षितः समयः=अवसरः, तस्मिन् रात्रेः प्रथम-प्रहरादनन्तरं तत्कालमेवेत्यर्थः । यतः रात्रः प्रथमप्रहरदृष्टः स्वप्नो वर्षेण फलति, द्वितीयप्रहरजातश्चमासाष्टकेनेत्यादि, सन्तति प्रसवश्च सार्द्धसप्त-रात्रिन्दिवाधिकेषु नवस्तु मासेषु व्यतिक्रान्तेषु संजायते, इति कृत्वा सूत्रे 'पूर्व-रात्रापरत्रकालसमये' इत्युक्तम् उक्तञ्च स्वप्नशस्त्रे—

“रात्रेः प्रथमे यामे, दृष्टः स्वप्नश्च फलति वर्षेण ।

स्वप्नो द्वितीययामे, फलति च मासाष्टकेन नियमेन ॥१॥

जातस्तृतीययामे, षण्मासात्तुर्ययाम संदृष्टः ।

पक्षेण फलति प्रातः, दृष्टः स्वप्नश्च तत्कालम् ॥२॥”

‘सुत्तजागरा’ सुप्तजागरा=किञ्चिन्निद्राणां किञ्चिज्जाग्रतीति न केवलं सुप्तावस्थायां जाग्रदवस्थायां वा स्वप्नदर्शने भवतीति ‘सुप्तजागरे’-त्युक्तम् । ‘ओहीरमाणी’

गरूयबूरणवणीयतुल्लफासे) मृगादिके चर्म से निर्मित वस्त्र का नाम आजिनक, परिकर्मित कपास का नामरूत चिकनी विशेष वनस्पतिका नाम बुर मक्खन का नाम नवनीत तथा अर्क (आकरा) आदि की रुई का नाम तूल है । शय्या का स्पर्श इन सब के स्पर्श के समान मृदु (कोमल) थी-अर्थात्-यह शय्यानिरतिशय मार्दव गुण से युक्त थी । (ऐसी शय्या पर वह धारिणीदेवी सो रही थी) (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) रात्रि के प्रथम प्रहर के बाद के काल में अर्थात् रात्रि के प्रथम प्रहर के व्यतीत होते ही-(सुत्तजागरा) कुछ २ सोती हुई कुछ २ जागती हुई अवस्था में ‘ओहीरमाणी’ बार बार निद्रा के झोंकों का अनुभव करती

अनाववाभां आवेदा वस्त्रं नाम आजिनक, इथी अनाववाभां आवेद वस्त्रं नाम ‘इत’ अथैक जलानी विशेष प्रकारणी सुवाणी वनस्पतितुं नाम ‘भूर’ माभ्युत्तुं न भ ‘नवनीत’ अने अर्क (आकडा) वगेरेना इत्तुं नाम ‘तूल’ छे । शय्याने स्पर्श आ अधाना जेवे मृदु (कोमल) हुतो, अर्थात् आ शय्या अतिशय मार्दव गुणवाणी हुती । (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) रात्रिना पड़ेला पड़ेर पछी अर्थात् रात्रिने पड़ेले पड़ेर पूरे थतां ज (सुत्तजागरा) अर्द्ध निद्रावस्थाभां (ओहीरमाणी) बार-बार

નિદ્રાણા૨-પુનઃપુનરીષન્નિદ્રામંત્રુભવન્તી સતી 'एगं महं' एकं महान्तम्=અતિ વિશાલ 'सत्तुस्सेहं' सप्तोत्सेहं=સપ્તહસ્તોછાંયં 'रययकूडसन्निहं' रजतकूटसन्निभं-રૌપ્યશિખર સદૃશમ્ અતિશ્વેતમિત્યર્થઃ 'सोमं' सौम्यं=પ્રશસ્તં 'सोमागारं' सौम्या-કારં=સર્વાંગસુન્દરં લીલાયંતં લીલાયન્તં=ક્રીડન્તં 'जंभायमाणं' जृम्भमाणं=કૃતજૃમ્ભં 'नहयलाजो ओयरंतं' नभस्तलादवतरन्तम्=આકાશાદાગચ્છન્તં 'मुह-मङ्गयं' मुखमतिगतं=મુખે પ્રવિશન્તં 'गयं' गजं=હસ્તિનં ધર્મકર્મપભાવપ્રભવં

હુई उस धारिणी देवीने (एगंमहं) एक अति विशाल (सत्तुस्सेहं) सात हाथ ऊँचे (रययकूडसन्निहं) चांदी के पर्वत के शिखर के समान अति श्वेत (सोमं) प्रशस्त (सोमागारं) सर्वाङ्ग सुन्दर (लीलायंतं) क्रीडा करते हुए (जंभायमाणं) जंभाते हुए तथा (गगणयलाओ ओयरंतं) आकाशतल से उतरते हुए (गयं) हाथीको (मुहमङ्गयं) मुख में प्रवेश करते हुए देखा। सूत्रस्थ "पूर्वरात्रापरकालसमय" पद यह प्रकट करता है। कि रात्रि के प्रथम प्रहर में देखा गया स्वप्न १ वर्ष में फल देता है। द्वितीय प्रहर में देखा गया स्वप्न आठ मास में फल देता है-तथा नव माह और ७।। दिन रात जब समाप्त हो जाती-है तब सन्ततिका प्रसव होता है। स्वप्नशास्त्र में यही बात उक्तं करके कही हुई है:-

રાત્રેઃ પ્રથમે યામે હત્યાદિ-હસકા ભાવ હસ પ્રકાર હૈ-રાત્રિ કે પ્રથમ પ્રહર તથા દ્વિતીય પ્રહર મેં દેખા ગયા સ્વપ્ન ક્રમશઃ ૧ વર્ષ તથા માસ મેં જેસે ફલ દેતા હૈ વૈસે હીતીસરે પ્રહર મેં દેખા હુઆ સ્વપ્ન છ માહ મેં તથા ચતુર્થ પ્રહર મેં દેખા હુઆ સ્વપ્ન ૧ વર્ષ મેં ફલિત હોતા હૈ।-

ઉંઘના ઝોઠાં ખાતી તે ધારિણી દેવીએ (एगंमहं) એક ખૂબ વિશાળ (सत्तुस्सेहं) સાત હાથ ઊંચા (रययकूटसन्निहं) ચાંદીના ડુંગરના શિખર જેવા ખૂબ ધોળા (सोमं) પ્રશસ્ત (सोमागारं) સર્વાંગ, સુન્દર (लीलायंतं) ક્રીડા કરતા (जंभायमाणं) ખગાડુ ખાતા તેમજ (गगणयलाओ ओयरंतं) આકાશમાંથી ઉતરતા (गयं) હાથીને (मुहमङ्गयं) મોં માં પ્રવેશતો જોયો સૂત્રમાં આવેલા "पूर्वरात्रापरकालसमय" આ પદ એમ બતાવે છે કે રાતના પહેલા પહોરમાં જોયેલું સ્વપ્ન એક વર્ષમાં ફળ આપે છે અને બીજા પહોરમાં જોયેલું સ્વપ્ન આઠ માસમાં ફળ આપે છે, તથા નવમાસ અને સાડા સાત (७।।) દિવસ રાત બ્યારે પૂરા થાય છે. ત્યારે સંતતિના પ્રસવ થાય છે. સ્વપ્નશાસ્ત્રમાં એજ વાત 'उक्तं य' કરીને કહેવામાં આવે છે:-

"રાત્રેઃપ્રથમે યામે હત્યાદિ" એનો આશય આ પ્રમાણે છે-રાત્રિનાં પહેલા બીજા પહોરમાં જોયેલું સ્વપ્ન અનુક્રમે એક વર્ષ અને આઠ માસમાં ફળ આપે છે, તેમજ ત્રીજા પહોરમાં જોયેલું સ્વપ્ન છ માસમાં અને ચોથા પહોરમાં જોયેલું સ્વપ્ન

મુલપ્રવિષ્ટૈતગજરૂપં સ્વપ્નમિતિભાવઃ' 'પાસિત્તાણં' દૃષ્ટ્વા 'પઙ્કિબુદ્ધા' પ્રતિબુદ્ધા= જાગરિતા । સ્વપ્નો નવધા ભવન્તિ, ઉક્તશ્ચ—“(૧) અનુભૂતઃ (૨) શ્રુતો (૩) દૃષ્ટઃ (૪) પ્રકૃતૈશ્ચ વિકારજઃ ' સ્વભાવતઃ સમુદ્ભૂત, (૫) ચિન્તાસન્તતિ સમ્ભવઃ (૬) ॥૧॥ દેવતાદ્યુપદેશોત્થો (૭) ધર્મકર્મ પ્રભાવજઃ । (૮) પાપોદ્રેકસમુત્પન્નશ્ચ (૯) સ્વપ્નઃ સ્યાન્નવધાનૃણામ્ ॥૨॥ પ્રકારૈરાદિમૈર્ષર્ણૈર્જ્ઞ, -રશુભશ્ચ શુભોઽપિવા । દૃષ્ટો નિરર્થકઃ સ્વપ્નઃ, સત્યરતુ ત્રિમિરુત્તરૈઃ ॥૩॥ માલાસ્વપ્નોહિ દૃષ્ટશ્ચ, તથા- ઽઽધિવ્યાધિસંભવઃ । મલમૂત્રાદિ પીડોત્પન્નઃ, સ્વપ્ન સર્વો નિરર્થકઃ ॥૪॥ ધર્મરતઃ સમપાતુ, -ર્યઃ સ્થિરચિત્તો જિતેન્દ્રિયઃ સદયઃ । પ્રાયસ્તસ્ય પ્રાર્થિતમર્થ સ્વપ્નઃ પ્રસાધયતિ ॥૫॥” इत्यादि ॥સૂ. ૬॥

પ્રાતઃકાલ દેખા ગયા સ્વપ્ન તત્કાલ અપના ફલ દેતા હૈ। 'સુત્તજાગરા' પદ યજ્ઞ પ્રકટ કરતા હૈ કિ કેવલ સોતી હુઈ અવસ્થા મેં અથવા જગતી હુઈ અવસ્થા મેં સ્વપ્ન નહીં આતા હૈ કિન્તુ કુછર જાગતી એવં કુછર સોતી હુઈ અવસ્થા મેં હી સ્વપ્ન આયા કરતા હૈ—

(પાસિત્તાણં) સ્વપ્ન દેખકર (પઙ્કિબુદ્ધા) વહ ધારિણી દેવી ઉસી સમય પ્રતિબુદ્ધ હો ગઈ—જગ ગઈ। સ્વપ્ન ૧ નવ પ્રકાર કે હોતે હૈ—અનુભૂત ૧ શ્રુત ૨ દૃષ્ટ ૩ પ્રકૃતિ વિકારજ ૪ સ્વભાવતઃ સમુદ્ભૂત ૫ ચિન્તા સમુદ્ભૂત ૬ દેવતાદિ ઉપદેશોત્થ ૭ ધર્મ કર્મ પ્રભાવજ ૮ તથા પાપોદ્રેક સમુત્પન્ન ૯। इनमें आदि के ६ प्रकारों को लेकर जो शुभ और अशुभ स्वप्न आते हैं—वे निरर्थक—निष्फल होते हैं। अन्त के तीन प्रकारों को लेकर जो स्वप्न आते हैं वे सत्य होते हैं। माला का स्वप्न आधिब्याधिजन्य स्वप्न मल-मूत्र आदि की बाधा जन्य स्वप्न ये सब निरर्थक कहे गये हैं। जो

એક પખવાડિયામાં ફળ આપે છે. સવારે જોયેલું સ્વપ્ન તરત જ ફળ આપે છે. 'સુત્તજાગરા'એ પદ એમ બતાવે છે કે ફક્ત સુષુપ્તા અવસ્થા અથવા જાગ્રત અવસ્થામાં સ્વપ્ન નથી આવતા, પણ થોડી જાગ્રત અને થોડી સુષુપ્ત અવસ્થામાં જ સ્વપ્ન આવે છે.

(પાસિત્તાણં) સ્વપ્ન જોઈને (પઙ્કિબુદ્ધા) તે ધારિણી દેવી તરત જ જાગી યઈ. સ્વપ્ન નવ પ્રકારના થાય છેઃ જે નીચે પ્રમાણે છે—૧ અનુભૂત, ૨ શ્રુત, ૩ દૃષ્ટ ૪ પ્રકૃતિ વિકારજ ૫ સ્વભાવતઃ સમુદ્ભૂત ૬ ચિન્તા સમુદ્ભૂત ૭ દેવતાદિ ઉપદેશોત્થ ૮ ધર્મકર્મ પ્રભાવજ ૯ પાપોદ્રેક સમુત્પન્ન, આ બધામાં પહેલા છ પ્રકારોને લીધે જે શુભ અને અશુભ સ્વપ્ન આવે છે, તે નિરર્થક—નિષ્ફળ હોય છે. બાકીના ત્રણ પ્રકારોને લીધે જે સ્વપ્નો આવે છે તે બધાં સત્ય હોય છે. માળાનું સ્વપ્ન, [અનેક જાતના સ્વપ્નો આવવા] આધિવ્યાધિજન્ય સ્વપ્ન, મળમૂત્ર વગેરેની બાધા જન્ય સ્વપ્ન, આ બધાં અર્થ વગરના

मूलम्—तएणं सा धारिणीदेवी अयमेयारूवं उरालं कल्लाणं सिवं
धन्नं मंगल्लं सस्सिरीयं महासुमिणं पासित्ताणं पडिबुद्धा समाणी हट्ठ-
तुट्ठा चित्तमाणांदिया पीडमणा परमसोमणस्सिया हरिसवसविसप्प-
माणहियया धाराहयकलंबपुप्फगं पिव समूससियरोमकूवा तं सुमिणं
ओगिण्हइ, ओगिण्हित्ता सयणिज्जाओ उट्ठेइ, उट्ठित्ता पायपीढाओ
पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता अतुरियमचवलमसंभंताए अवलंबियाए राय-
हंससरिसीए गईए जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ,
उवागच्छित्ता सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं
मणामाहिं उरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं सस्सि-
रीयाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्लहायणिज्जाहिं मियमहुररिभिय-
गंभीरसस्सिरीयाहिं गिराहिं संलवमाणी २ पडिबोहेइ, पडिबोहित्ता
सेणिण्णं रन्ना अब्भणुन्नाया समाणी णाणामणिकणगरयणभत्ति चित्तंसि

प्राणी धर्म में रत होता है, जिसकी धातु उपधातु सम होती हैं, जो
स्थिरचित्त होता है, जितेन्द्रिय होता है, सद्य होता है, प्रायः उसके द्वारा
देखा गया स्वप्न सफल होता है।

भावार्थ—एक दिन की बात है कि धारिणी देवीने—उत्तम शयन
गृह में बिछी शय्या पर सुप्त जागरा अवस्था में रात्रि के पिछले प्रहर
में उत्तरते हुए एक विशाल गजराज को अपने मुख में प्रवेश करते
हुए स्वप्न में देखा। ॥सूत्र ॥६॥

छेवाभां आव्यां छे, जे प्राणी धर्मस्त होय छे, जेनी धातु उपधातु सम होय छे, जे
स्थिरचित्त होय छे, जे जितेन्द्रिय होय छे, जे द्याणु होय छे, धाणुं करीने तेना वडे
जेवायेहुं स्वप्न सङ्ग होय छे.

भावार्थ—એક દિવસની વાત છે કે ધારિણી દેવીએ ઉત્તમ શયનાગારમાં પાથ-
રેલી શય્યા ઉપર સુપ્ત બાજતાવસ્થામાં રાત્રિના છેલ્લા પહોરમાં આકાશમાંથી ઉતરતા
એક વિશાળ ગજરાજને પોતાના મોંમાં પ્રવેશતો સ્વપ્નમાં જોયો ॥સૂત્ર ૬॥

भद्रासणंसिनिसीयइ, निसीइत्ता आसत्था विसत्था सुहासणवरगया
करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु सेणियं रायं एवं
वयासी-एवं खलु अहं देवाणुप्पिया ! अज्ज तंसि तारिसिगंसि सयणि-
जंसि सालिगणंवट्ठिए जावनियगवयणमइवयंतं गयं सुमिणे पासि-
त्ताणं पडिबुद्धा, तं एयस्स णं देवाणुप्पिया ! उरालस्स जाव सुमि-
णस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ ॥सू० ७॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि । ‘तएणं’ ततः खलु=तदनन्तरं सा धारिणीदेवी
‘अयमेयारूवं’ इममेतद्रूपं=मुखपविष्ट्वेनगजरूपम्, ‘उरालं’ उदारं=प्रधानं, ‘कल्लाणं’
कल्याणं=सुखकरं, ‘सिवं’=शिवम्=उपद्रवोपशमकं ‘धन्नं’ धन्यं=प्रशंसनीयं ‘मंगलं’
माङ्गल्यं=मङ्गलसूचकं ‘सस्सिसरीयं’ सश्रीकं=सुशोभनं ‘महासुमिणं’ महास्वप्नं=महा-
फलसूचकं स्वप्नं पासित्ताणं’ दृष्ट्वा ‘पडिबुद्धा’ प्रतिबुद्धा=जागरिता सती ‘इदं
तुट्ठा’ हृष्टतुष्टा-हृष्टा=हर्षप्रकर्षप्राप्ता तुष्टा=मनःसन्तोषमापन्ना ‘चित्तमाणंदिया’
चित्तानन्दिता=मनोवृद्धं प्राप्ता, मकारः प्राकृतत्वात्, ‘पीइमणा’ प्रीतिमनाः-प्रीतिः=
प्रीणनं तृप्तिरित्यर्थः, मनसि यस्या सा तथोक्ता तृप्तमनस्का, ‘परमसोमणस्सिया’

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके अनन्तर (सा धारिणी देवी) यह धारिणी देवी
(अयमेयारूवं) जब इस तरह के (उरालं) प्रधान (कल्लाणं) सुखकर (सिवं)
उपद्रवो का उपशम करने वाला (धन्नं) प्रशंसनीय (मंगलं) मंगल सूचक
तथा (सस्सिसरीयं) सुशोभन (महास्वप्न को (पासित्ता णं) देखकर (पडिबुद्धा)
जग गई और (इदं तुट्ठा) जब हर्ष के प्रकर्ष को प्राप्त कर मनस्तोष को
धारण करती (चित्तमाणंदिया) चित्त में अतिप्रसन्न हुई। और (पीइमणा)
फिर मन में तृप्ति को धारण कर जब वह (परमसोमणस्सिया) अति

तएणं सा धारिणीदेवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्पार णाद (सा धारिणीदेवी) ते धारिणीदेवी (अयमेयारूवं) न्याये
आयुं (उरालं) प्रधान (कल्लाणं) सुखद (सिवं) उपद्रवोने शांत करना (धन्नं)
वपणाणुवा योज्य (मंगलं) मंगलने सूचयनार तेभज (सस्सिसरीयं) सुशोभन (महा-
सुमिणं) महा स्वप्न ओधने नअत थर्ध गध अने (इदं तुट्ठा) प्रपन्न दुर्ध सुकत)
अनीने मनस्तोष धारण करती (चित्तमाणंदिया) मनमां अत्यन्त प्रसन्न थर्ध
अने मनमां तृप्ति भेणवती (परम सोमणस्सिया) अतिशय शुभ मनोलावणाणी

परमसौमनस्यता=अत्युत्कृष्टशुभमनोभावयुक्ता, हरिमवसविसम्पमाणहियया' हर्षव-
शविर्षर्षहृदया=आनन्दोल्लासप्रफुल्लितहृदया 'धाराहयकलंबपुष्पगं पिव समूससिय-
रोमकूपा'-धाराहतकदम्बपुष्पमिव समुच्छ्रितरोमकूपा-धारहतं=जलधर-जल-
धाराताडितं कदम्बपुष्पमिव समुच्छ्रिताः=स्थूलतां गता रोमकपाः=रोमनिर्गम
स्थानानि यस्याः सा तथोक्ता, यथा जलधर-धाराभिराहतं कदम्बकुसुमं विक-
सितकेसरव्याप्तं भवति तथा स्वप्नदर्शनेन साऽपि समुद्गतरोमकूपा जाता, एव-
म्भूता सा तं स्वप्नम् 'ओगिण्हइ' अवग्रहाति-अवग्रहादिना मनोविषयीकरोति,
अवग्रह=संस्मृत्य 'सयणिज्जाओ उट्टेइ' शयनीयत उत्तिष्ठति, उत्थाय 'पाय-
पीढाओ पच्चोरुहइ' पादपीठात्प्रत्यनरोहति=चरणनिक्षेपपट्टादधस्तादवतरति, प्रत्य-
वरुद्ध 'अतुरियमचवलमसंभताए' अत्वरितमचपलमसम्भ्रान्तया अत्वरितं=शीघ्रता
रहितम्, अचपलं=देहचाञ्चल्यवर्जितं, यथास्यात्तथा अतएव असम्भ्रान्तया=
अत्रस्तया स्खलनाहीनया 'अविलंबियाए' अविलम्बितया=अनवरुद्धया 'रायहंससरि-

उत्कृष्ट शुभ मनोभाव से युक्त हो (हरिसवसविसम्पमाणहियया)
अत्यन्त हर्ष के उल्लास से प्रफुल्लित हृदय वाली हो कर (धाराहय
कलंबपुष्पगं पिव समूससियरोमकूपा) मेघ की धारा से आहत कदम्ब
पुष्प की तरह अतिस्थूल रोमकूप वाली बन चुकी तब उसने (तं सुमिणं
ओगिण्हइ) उस स्वप्न का अवग्रहरूप से विचार किया। फिर ईहा अवाय
आदि रूप से उसका विशेषर और भी चिन्तन किया। (ओगिण्हिता)
चिन्तन कर पश्चात् वह-(पायपीढाओ सयणिज्जाओ) शय्या से (उट्टेइ) उठ
गई। (उट्टिता) उठकर फिरवह (पायपीढाओ पच्चोरुहइ) पादपीठ से
नीचे उतरी (पच्चोरुहिता) नीचे उतर कर बाद में वह (अतुरियमचवल
मसंभताए-अविलंबियाए रायहंससरिसीए गइए) शीघ्रता एवं देह
की चपलता से रहित होकर विना किसी हिचकिचाट के अनवरुद्ध

थधने भूणञ् णोवेत्तासथी प्रकुलित हृदयवाणी थधने (धाराहयकलंबपुष्पगं पिव-
समूससियरोमकूपा) मेघनी जणधाराओवडे आहुत कदम्ब पुष्पनी जेम भूणञ्
स्थूल रोमकूपवाणी (रोमाञ्चित) थधगध. त्यारे तेणे (तं सुमिणं ओगिण्हइ) ते स्वप्न
उपर अवग्रहइत्यथी विचार कथी. पछी छडा अवाय वगेरे इत्यथी सविशेष तेणुं श्रितन
कथुं. (ओगिण्हिता) श्रितन कथी पछी ते (सयणिज्जाओ) शय्या उपरथी (उट्टेइ)
छडीने भेसी गध. (उट्टिता) भेसीने ते (पायपीढाओ पच्चोरुहइ) पादपीठ उपरथी
नीचे उतरी, (पच्चोरुहिता) नीचे उतरीने ते (अतुरियमचवलमसंभताए-
अविलंबियाए रायहंससरिसीए गइए) देहनी चञ्चलता, रहित थधने धीमेधीमे
संश्लेश वगर ते अनवरुद्ध राजहंसीनी जेवी आलथी (जेणामेव सेजिए राया-

सीए' राजहंसीसदृश्या=सलीलप्रशस्तगत्येत्यर्थः यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपा-
गच्छति-भूपसमीपमायाति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं 'ताहिं' ताभिः=वक्ष्य-
माणगुणयुक्ताभिः, 'इट्ठाहिं' इष्टाभिः=इष्टार्थाभिधायिकाभिः, 'कंताहिं' कान्ताभिः
=अभिलषणीयाभिः 'पियाहिं' प्रियाभिः=प्रेमोत्पादिकाभिः 'मणुन्नाहिं' मनोज्ञाभिः
=हृदयङ्गमाभिः 'मणामाहिं' मनोऽमाभिः=मनोरथसाधिकाभिः 'उरालाहिं' उदा-
राभिः=श्रेष्ठार्थसमन्विताभिः 'कल्लाणाहिं' कल्याणीभिः=हितावहाभिः 'सिवाहिं'
शिवाभिः=निरुपद्रवाभिः, 'धन्नाहिं' धन्याभिः=प्रशंसनीयाभिः, 'मंगलाहिं' माङ्ग-
ल्याभिः=विघ्नविनाशिकाभिः, 'सस्सिरियाहिं' सश्रीकाभिः=प्रसादमाधुर्यदिसकल-
वाणीगुणयुक्ताभिः 'हिययगमणिज्जाहिं' हृदयगमनीयाभिः=सुबोधत्वेन हृदय

राजहंसी की सी गति से (जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ,
जहां श्रेणिक राजा थे वहां जा पहुँची (उवागच्छत्ता) पहुँचकर (इट्ठाहिं)
इष्ट अर्थ को सिद्ध करने वाली (कंताहिं) सुन्दर (पियाहिं) प्रेम उत्पन्न
करने वाली (मणुन्नाहिं) हृदय को हरण करने वाली (मणामाहिं) मनोरथ
का सिद्ध करने वाली (उरालाहिं) श्रेष्ठ अर्थ से युक्त (कल्लाणाहिं) हित
दायक (सिवाहिं) उपद्रव रहित (धन्नाहिं) प्रशंसनीय (मंगलाहिं) विघ्न-
नाशक (सस्सिरियाहिं) प्रसादमाधुर्य आदिसहित गुण (हिययगमणिज्जाहिं)
हृदय ग्राही (हिययपल्हायणिज्जाहिं) हृदय को प्रमोद उत्पन्न करने वाली
(मियमहुररिमियगंभीरसस्सिरियाहिं) मित-परिमित, मधुर-कर्ण-सुख-
कारी, रिभीत-आलापगमित गंभीर-मेघ की ध्वनि के समान गंभीर
(सस्सिरियाहिं) प्रसाद आदि गुण विशिष्ट होने से परम शोभा वाली
(गिराहिं) उपरोक्त गुण विशिष्टवाणी से (सेणियं) श्रेणिक राजा को (संलव-

तेणामेव उवागच्छइ) ज्यों श्रेष्ठिक राजा होता त्यों गच्छ (उवागच्छत्ता) त्यों गच्छने
(इट्ठाहिं) इष्ट अर्थने सिद्ध करनेारी, (कंताहिं) सुन्दर (पियाहिं) प्रेम उत्पन्नने
करनेारी, (मणुन्नाहिं) हृदयने आकर्षणारी, (मणामाहिं) मनोरथने पूर्ण करनेारी,
(उरालाहिं) उत्तम अर्थवाणी, (कल्लाणाहिं) हित करनेारी (सिवाहिं) उपद्रव वगैरनी
(धन्नाहिं) वषाणुवा लायक (मंगलाहिं) विघ्नो नष्ट करनेारी, (सस्सिरियाहिं)
प्रसाद, माधुर्य वगैरे शुल्लेवाणी (हिययगमणिज्जाहिं) हृदयआडी (हिययपल्हायाणि-
ज्जाहिं) हृदयभां डर्ष उत्पन्न करनेारी (मियमहुररिमियगंभीरसस्सिरियाहिं)
मित, परिमित, भीठी, कर्ण सुगन्ध-रहित आलाप-गर्जित गंभीर मेघनी ध्वनि
जैवी गंभीर, (सस्सिरियाहिं) प्रसाद वगैरे शुल्लेवाणी युक्त श्लेषाधी सरस शोलावाणी
(गिराहिं) (उपर कहेला गंधा शुल्लेवाणी वाष्पीथी) (सेणियं रायं) श्रेष्ठिक राजने

प्राप्तिणीभिः, ह्रियंयपल्हायणिज्जाहिं' हृदयप्रह्लादनीयाभिः=हृदयगतकोपशोका-
दिनिवारणेन मनःप्रमोदकारिणीभिः, 'मियमहुररिभियगंभीर ससिसरियाहिं' मित-
मधुररिभितगम्भीरसश्रीकाभिः=मिता=अल्पशब्दा वद्वर्था, मधुरा=कर्णसुखकरी,
रिभिता=आलार्पणमितत्वेन सङ्गीतरूपा, गम्भीरा=मेघशब्दवदनुच्छस्वरा, सश्रीका
=अनुप्रासाद्यलङ्कारयुक्तत्वात्परमशोभासंपन्ना, ताभिः, मितादिपञ्चपदानां कर्म
धारयः, गिराहिं' गीर्भिः=बाणीभिः संलपन्ती-संलपन्ती=पुनःर्जल्पन्ती, 'पडि-
बोहेइ' प्रतिबोधयति=राजानं जागरयति, 'पडिबोहेत्ता' प्रतिबोध्य श्रेणिकेन
राज्ञा 'अबभणुन्नाया समाणी' अभ्यनुज्ञाता सती=प्राप्तनिदेशा सती 'णाणामणि-
कणगरयणभत्तिचिन्ते' नानामणिकरत्न भक्ति चित्रे=विविधस्फटिकादिमणि सुवर्ण-
रत्नानां भक्तिभिः=रचनाभिः, चित्रे=विचित्रे 'महासणंसि' भद्रासने=सुवर्णसिंहा-
सने दृश्याधोभागे पीठिकावन्धो भवति निसीयइ'-निषीदति=उपविशति, निषद्य
'आसत्था' आश्वास्ता=गतिजनितश्चमापनयनेन विश्रामप्राप्ता तथा 'वीसत्था' विश्व-
स्ता=मनःप्रसन्नतया क्षोभवर्जिता 'सुहासणवरगया' सुखासनवरगता=सुखानि=सुख
कराणि च तानि आसनानि च सुखासनानि, तेषु वरं=प्रधानं, सर्वश्रेष्ठमित्यर्थः,
तस्मिन्=तदुपरिगता=उपविष्टा 'करयलपरिग्गहियं' करतलपरिगृहीतं-करतलाभ्यां
मांणीर वारर संवोधित कर (पडिबोहेइ) जगाया। पडिबोहेत्ता जगाकर
(सेणिएणं रन्ना) श्रेणिक राजाने जब उसे (अबभणुन्नायासमाणी) आज्ञा
प्रदान की तब वह (णाणामणिकणगरयणभत्तिचिन्ते) अनेक विध स्फटिक
आदि मणियों, सुवर्ण तथा रत्नों की रचनाओं से विचित्र (महासणंसि)
सुवर्ण के भद्रासन पर (निसीयइ) बैठगई। (निसीइत्ता) बैठकर
(आसत्था वीसत्थासुहासणवरगया) जब वह आगमन जनित थकावट से
और क्षोभ से रहित हो चुकी तब मनकी प्रसन्नता से उसी सर्व श्रेष्ठ
सुखासन पर बैठी २ उसने (करयलपरिग्गहियं) दोनों हाथों को संपुटरूप में
(संलवमाणी २) वारवार संवोधित करीने [पडिबोहेइ] जगाया. [पडिबोहेत्ता]
जगादीने-[सेणिएणं रन्ना] श्रेष्ठिक राजाने न्यारे तेने (अबभणुन्नायासमाणी)
आज्ञा आपी त्यारे ते (णाणामणिकणगरयणभत्तिचिन्ते) अनेक प्रकारना स्फटिक
वगेरे भण्डिये, सुवर्ण तेमज रत्नाथी रचित विचित्र (महासणंसि) भद्रासन उपर
(निसीयइ) बैसी गइ. (निसीइत्ता) बैसीने (आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया)
न्यारे ते आदीने आववाना थाक, अने क्षोभ वगरनी थइ तेमज प्रसन्न मनवाणी थइ त्यारे
तेज संवोत्तम सुखासन उपर बैसतां बैसतां ज तेणु (करयलपरिग्गहियं) अन्ने छायने

परिगृह्यते=संपुटीकृतं 'सिरसावत्तं' शिरआवत्तं-शिरांस आवत्तौ यस्य स शिर आवर्त्तः, तं तादृशम् अञ्जलिं=मुकुलितकरतलपुटं 'मत्थए कट्टु' मस्तकं कृत्वा श्रेणिकं राजानमेवमवादीत्=वक्ष्यमाणप्रकारेणाचीकथत्-हे देवानुप्रियाः ! एवं खलु अहम् 'अज्ज' अद्य तस्मिन् तादृशे=तथाप्रकारे शयनीये 'सालिगणवट्टिए सालिङ्गवर्त्तिके शरीरप्रमाणोपधानसहिते, इत्यादि पूर्वसूत्रवर्णितविशेषणविशिष्टे 'जाव' यावत् 'णियगवयणमइवयंतं' निजकवदनमतिपतन्तं=गगनतलादवतरन्तं मम मुखे प्राविशन्तं गजं स्वप्नेदृष्ट्वा प्रतिबुद्धा=जागरिताऽस्मि तत्=तस्मात्कारणात् एतस्य खलु उदारस्य यावत्-महास्वप्नस्य कः 'किंप्रकारकः' 'कल्लाणे' कल्याणः=शुभपरिणाम

करके (सिरसावत्तं) पश्चात् उन्हे मस्तक पर घुमाते हुए (अंजलि मत्थए कट्टु) अपनी उस अंजलि को अपने माथे पर रखकर (सेणियं रायं एवं वयासी) श्रेणिक राजा से इस प्रकार कहा-(एवं खलु अहं देवानुप्पिया !) हे देवानुप्रिय ! मैं आपके समीप इसलिये आई हूँ-सुनिये—(अज्ज तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि सालिगणवट्टिए जाव नियगवयणमइकंतं गयं सुमिणे पासित्ताणं पडिबुद्धा) आज मैं उस पूर्वोपाजित परम पुण्य के प्रकर्ष से प्राणियों को प्राप्त होने योग्य शय्यापर कि जो शरीर की लंबाई प्रमाण लंबे तकिये से युक्त आदि पूर्वसूत्रवर्णित विशेषणों वाली थी उसपर सोई हुई थी । उस समय में न अधिक निद्रा में थी और न जाग्रत अवस्था में ही ।

ऐसी स्थिति में मैंने रात्रि के पिछले प्रहर में गगनतल से उतरते हुए गज को अपने मुख में प्रवेश करते हुए स्वप्न में देखा है । स्वप्न देखने के अनन्तर ही मैं विलकुल जग गई । (तं एयस्स णं देवानुप्पिया ! उरालस्स

संपुटाकार भतावीनि (सिरसावत्तं) पछी तेभने मस्तक उपर क्षेपतां (अंजलि मत्थए कट्टु) घेतानी अंजलिने घेताना माथा उपर राणीने (सेणियं रायं एवं वयासी) श्रेणिक राजने आ प्रमाणे कल्लुं-(एवं खलु अं देवानुप्पिया ! हे देवानुप्रिय ! सांख्यो हुं तमादी पासे ओटला माटे आची छुं के-(अज्जहंसित्तारिसगंसि सयणिज्जंसि-सालिगणवट्टिए जाव नियगवयणमइवयंतं गयं सुमिणे पासित्ताणं पडिबुद्धा) आगे हुं ते शय्या उपर सूती હતી કે-એ પૂર્વકાળમાં અત્યંત પુણ્ય પ્રકર્ષવડેજ માણુસોને પ્રાપ્ત થાય છે, અને એ શરીરની લંબાઈના જેટલા લાંબા આશીકાવાળી છે-વગેરે આ સૂત્રના પૂર્વ સૂત્રમાં વર્ણવેલાં બધાં વિશેષણોથી યુક્ત હતી હું તે વખતે નિદ્રામાં ન હતી તેમજ જાગ્રત અવસ્થામાં પણ ન હતી. એવી સ્થિતિમાં રાત્રિના પાછલા પ્રહરમાં આકાશમાંથી નીચે ઉતરતા હાથી ને સ્વપ્નમાં મેં મારા મોંમાં પ્રવેશતો જોયો છે. સ્વપ્ન જોયા પછી તરતજ હું જાગી ગઈ. (તં એયસ્સ ણં દેવાનુપ્પિયા ! ઉરલસ્સ જાવ

जनकः 'फलवित्तिविसेसे' फलवृत्तीविशेषः=फलप्रवृत्तीर्मवीष्यति ? इति 'मन्ने'
मन्ये=अहं तर्कयामि । धारीणीदेवी श्रेणीकस्य राज्ञो ब्रुवाद्स्वप्नस्य विशेषफलं
श्रोतुमिच्छति स्मेति भावः ॥सू० ७॥ ४१०९.

मूलम्--तएणं सेणिए राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमद्धं
सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियए धाराहय नीय सुरभि कुसुम चंचु-
मालइय तणु ऊसवियरोमकूवेतं सुमिणं ओगिणिहए ओगिणिहत्ता
ईहं पविसइ पविसित्ता अप्पणोसाभाविणं मइपुव्वएणं बुद्धिविण्णा-
णेणं तस्स सुमिणस्स अत्थोग्गहं करेइ करित्ता, धारिणीदेवीं ताहिं
जावहियय पहुँ। एणिज्जाहिं मिउमहुररिभिय गंभीरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं
अणुवूहेमाणे २ एवं वयासी-उराणे णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणे
दिट्ठे, कल्लाणे णं तुमे देवाणुप्पिए । सुमिणे दिट्ठे सिवे धन्ने संगल्ले
सस्सिरीए णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणे दिट्ठे आरोग्गातुट्ठि दीहा-
उयकल्लाणसंगलकारेणं तुमे देवी ! सुमिणे दिट्ठे, अत्थलाभो
ते देवाणुप्पिए ! पुत्तलाभो ते देवाणुप्पिए ! रज्जलाभो, भोगसोक्ख
लाभो ते देवाणुप्पिए ! एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए ! नवण्हं मासां गं
बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाणं य राइं दियाणं विइकंताणं अम्हं कुल-
केउ कुलदीवं कुलपव्वयं कुलवडंसयं कुलतिलकं कुलकित्तिकरं कुल-
वित्तिकरं कुलणंदिकरं कुलजसकरं कुलाधारं कुलपायवं कुलविवद्ध-
णकरं सुकुमालपाणिपायं जावदारयं पयाहिस्सि, से वि य णं दारए
उम्मुक्कवालभावे विन्नाय परिणयमेत्ते सूरे वीरे विकंतं विच्छिन्न

जाव सुमिणस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ) हे नाथ ?
इस शुभ महास्वप्न का क्या फल होगा । ॥सूत्र ७॥

सुमिणस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ) हे दयासि ! आ भइ।
शुभ स्वप्नं शुं क्षणं यथे ? ॥सूत्र ७॥

विपुल बलवाहणे रज्जवती रायां भविस्सइ । तं उराले णं तुमे देवी
सुमिणे दिट्ठे जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउयकल्लाण कारण णं तुमे देवी !
सुमिणे दिट्ठे त्ति कहुं भुज्जोर अणुवूहेइ ॥सू० ८॥

टीका—‘तएणं सेणिए’ इत्यादि । ‘तएण’ ततः=देव्याः=स्वदृष्ट स्वप्न
कथनानन्तरं ‘खल्लु=निश्चयेन श्रेणिको राजा धारिण्या देव्याः अंतिए’ अन्तिके=
समीपे तन्मुखवादित्यर्थः, ‘एयमट्ठं’ एतमर्थ=दृष्टस्वप्नस्वरूपं ‘सोच्चा’ श्रुत्वा=कर्णपथे
कृत्वा ‘निसम्म’ निशम्य=हृदिधृत्वा ‘इट्ठतुट्ठे’ हृष्टतुष्टः, ‘जाव’ यावत्-हर्षवशविस-
पद्दहृदयः ‘धाराहयनीवसुरभिकुसुमचंचुमालइयतणुअसवियरोमकूवे’ धाराहतनी-
पसुरभिकुसुमचंचुमालइयतन्=छत्रोमकूपः-धारया=वृष्टिधारयाहतानि=आहतानि
यानि नीपश्य=कदम्बस्य सुरभिकुसुमानि=सुगन्धितपुष्पाणि तानीव चंचुमालइया=
पुलकि तार्थक ‘देशीयोऽयं रुन्दः’ पुलकिता तनुः=शरीरं, तस्मिन् उच्छि-
ताः=स्थूलतां गता रोम्णां कूपाः=रोमनिर्गमस्थानानि यस्य स तथोक्तः, तथाः॥
भूपोऽसौ तं स्वप्नं ‘ओगिण्हइ’ अवगृह्णाति=स्वप्नार्थमशेषनिरपेक्ष सामान्यरूपार्थ-

तएणं सेणिए राया इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) धारिणीदेवीने जब अपना दृष्ट महास्वप्न कह दिया तब
(सेणिए राया) श्रेणिक राजा (देवीए अंतिए) उसदेवी के मुख से (एयमट्ठं
सोच्चा) इस महा स्वप्नरूप अर्थको—सुनकर (निसम्म) तथा हृदय में धारणकर
(इट्ठतुट्ठे) हर्षसे अपार संतुष्ट हुए । यहां यावत् पद “चित्तमाणंदिए पीइमणे-
परमसोमणास्सिये हरिसवसविसप्पमाणहियये” इस पाठका ग्रहण
हुआ है । (धाराहयनीवसुरभिकुसुमचंचुमालइयतणुअसविय रोमकूवे)
निस प्रकार वृष्टि की धारा से कदम्बके पुष्प विकसित होते हैं । उसी
प्रकार रानीके रोम विकसित हो गये । राजाने उसी समय (तं सुमिण-

तएणं सेणिए राया इत्यादि

टीकार्थ—(त एणं) अर्थात् धारिणी देवीके पोते अयेखुं भइ स्वप्न कहुं त्थारे (सेणिए
राया) श्रेणिक राजा (देवीए अंतिए) ते देवीना सुअथी (एयमट्ठं सोच्चा) आ
भइस्वप्नइय अर्थ सांलणीने (निसम्म) तेभअ हृदयमां धारणुं करीने (इट्ठ तुट्ठे-
इयथी अणअ संतुष्ट थया अहुं यावत् पदवडे “चित्तमाणंदिए पीइमणे परम
सोमणास्सिये हरिसवसविसप्पमाणहियये” आ पाठ स्वीकारवाभां आयेथे छे.
(धाराहयनीव सुरभिकुसुम चंचुमालइयतणुअसवियरोमकूवे) तेभ वषणी
धारायेथी कट्ठणनां पुण्णे पीवे छे, तेवी रीते राणीना रुवाटां विकसित थयां, रान्ते
ते सभये अ (तंसुमिणं ओगिण्हइ) अवअइ ज्ञानवडे सामान्य इये ते स्वप्न विषे

वग्रहेण जानाति, अवग्रह=अर्थावग्रहतो निर्णीय 'ईहं' ईहां=सदर्थपर्यालोचनाभि-
मुखां गतिचेष्टाम् 'अणुपविसइ' अनुपविशति=अन्तोऽवतरति स्वान्तः=करणं
विचारसरणौ प्रवेक्ष्यतीत्यर्थः, अनुप्रविश्य 'अप्पणो' आत्मनः=स्वस्य 'सामा-
विणं' स्वाभाविकेन=स्वाभावसिद्धेन 'मइपुव्वणं' मतिपूर्वकेण-सूक्ष्मधर्मा-
लोचनरूपो मानसो व्यापारः, तत्पूर्वकेण-सूक्ष्मार्थपर्यालोचनपूर्वकेण बुद्धिविष्णा-
णेण' बुद्धिविज्ञानेन=गृहीतार्थपरिच्छेदपूर्वकविशिष्टक्षयोपशमजनितोपयोगवि-
शेषेण तस्य स्वप्नस्य 'अत्थोग्गहं' अर्थावग्रहं=स्वप्नार्थनिर्णयं करोति, कृत्वा
धारिणीदेवीं ताभिः=वक्ष्यमाणरूपाभिः 'जाव' यावत्, 'इष्टाभिः' इत्यारभ्य यावत्
हृदय प्रह्लादनीयाभिः=हृदयानन्दजननयोग्याभिः 'मिउमहुररिभियगंभीरस-
स्सिरियाहिं' मृदुमधुररिभितगम्भीरसश्रीकाभिः-मृदुमधुराभिः=सुकोमलवर्णपदग-

ओगिण्हिइ) उस स्वप्न का अवग्रह ज्ञानद्वारा सामान्यरूप से विचार किया
(ओगिण्हित्ता) फिर सामान्य विचाररूप अर्थ अवग्रहज्ञान-ज्ञान करनेके बाद
(ईहं पविसइ) वे सदर्थ के पर्यालोचनके अभिमुख हुए ईहा ज्ञान में प्रविष्ट
हुए अर्थात् उस महास्वप्न का चिन्तन फिर उन्होंने ईहाज्ञान से किया
(पविसित्ता अप्पणोसामाविणं मइ पुव्वणंबुद्धिविष्णाणे णं तस्स सुमिणस्स
अत्थोग्गहं करेइ) ईहा ज्ञान से जब वे उस महास्वप्न का विचार कर चुके तब
फिर अपने स्वाभाविक गतिपूर्वक बुद्धि विज्ञानद्वारा उस महा स्वप्न के
अर्थ का उन्होंने निर्णय किया। सूक्ष्म धर्म के आलोचनरूप जो मानसिक
व्यापार होता है उसका नाम मति है। तथा गृहीत अर्थ के परिच्छेद
पूर्वक जो विशिष्ट क्षयोपशम होता है और उस क्षयोपशम से जो
उपयोग विशेष होता है उसका नाम बुद्धि विज्ञान है। (करित्ता) इस
विचार करके (धारिणीं देवीं ताहिं जाव हियय पल्हायणिज्जाहिं मिउमहुर-

विथायुं. (ओगिण्हित्ता) सामान्य विचारार्थी अर्थावग्रहज्ञान भेगव्या पछी
(ईहं पविसइ) ते सदर्थना पर्यालोचन तस्स अलिमुथ थता छिडाज्ञानभां प्रविष्ट थथा,
अर्थात् ते मझ स्वप्नं चित्तन तेज्ज्जे छिडा ज्ञानवडे कथुं. (पविसित्ता अप्पणो सामा-
विणं मइपुव्वणं बुद्धिविष्णाणे णं तस्स सुमिणस्स अत्थोग्गहं करेइ) छिडाज्ञान-
वडे न्याये तेज्ज्जे ते मझस्वप्न विषे विचार करी वीधे त्यारे करी पोतानी सड्ढ
मतिपूर्वकं बुद्धि विज्ञानवडे ते मझस्वप्नना अर्थना निष्णुथ कथीं. सूक्ष्म धर्मनी
आलोचनाइये ने मानसिक व्यापार होय छे, ते भति छे. तेभज्ज अड्ढु करयेदा
अर्थना परिच्छेदपूर्वकं ने विशिष्ट क्षयोपशम थाय छे, अने ते क्षयोपशमवडे ने
उपयोग विशेष होय छे ते बुद्धिविज्ञान छे. (करित्ता) आरीते विचारिने (धारिणीं
देवीं ताहिं जाव हिययपल्हायणिज्जाहिं मिउमहुररिभिय गंभीरसस्सिरियाहिं

मितत्वेन श्रुतिसुखदाभिः, रिमिताभिः=मधुररवरालापनेन संगीतसदृशाभिः
गम्भीराभिः अर्थगौरववतीभिः सश्रीकाभिः=शोभासम्पन्नाभिः 'वग्गूहि' वाग्भिः
'अणुबूहेमाणे २' अनुबूहयन् २ मुहुर्मुहुः प्रशंसयन् उत्साहयन्नित्यर्थः एवं=वक्ष्य-
माणप्रकारेण अवादीत्, तदेवाह-हे देवानुप्रिये ! उदारःखलु त्वया स्वमोदष्टः,
कल्याणः खलु त्वया हे देवानुप्रिये ! स्वमो दृष्टः, एवं शिवः=निरुपद्रवः सुखरूप
इत्यर्थः, धन्यः=प्रशंसनीयः, माङ्गल्यः=मङ्गलमयः, सश्रीकः=शोभासंपन्नः खलु

रिभिर्गम्भीर सस्सिरियाहिं वग्गूहि अणुबूहेमाणे २ एवं वयासी) राजाने
धारिणी देवी की इष्ट आदि विशेषणोंवाली वाणी द्वारा बार २ प्रशंसा
की। यहां जो 'यावत्' पद आया है उससे 'इद्वाहिं कंताहिं पियाहिं मणु-
न्नाहिं, मणामाहिं, उरालाहिं, कल्लाणाहिंसिवाहिं, धन्नाहिं, मंगल्लाहिं,
सस्सिरियाहिं,' इतने और पीछे के पाठका संग्रह हुआ है। इन पदों
का अर्थ ७वें सूत्रकी व्याख्या में किया जा चुका है। राजाने जिन वाणी
द्वारा रानी की प्रशंसा की थी वह पूर्वोक्त विशेषणों वाली होने के साथ २
सुकोमल वर्ण तथा पदों से युक्त होने के कारण श्रुति सुखद् मधुरस्वर और
आलापवाली होने के कारण संगीत सदृश एवं अर्थ गौरववाली होने
के कारण सश्रीक-शोभा संपन्न थी। बार बार प्रशंसा करना अथवा
उत्साहित करना यह 'अणुबूहेमाणे' पद का अर्थ है। राजाने कहा
(उरालेणं तुमे देवानुप्पिए सुमिणे दिट्ठे) हे देवानु प्रिये ! तुमने बहुत
ही उदार स्वप्न देखा है। (कल्लाणेणं तुमे देवानुप्पिए सुमिणे दिट्ठे सिवं

वग्गूहि अणुबूहेमाणे २ एवं वयासी) राजाने धारिणीदेवीना इष्ट वज्रे विशेषणो-
वाणी वाणी वडे बारंवार वप्पाणु कथां. अर्हो ने 'यावत्' पद आये छ, तेनाथी
“इद्वाहिं, कंताहिं, पियाहिं, मणुन्नाहिं, मणामाहिं, उरालाहिं, कल्लाणाहिं, सिवा-
हिं, धन्नाहिं मंगल्लाहिं, सस्सिरियाहिं” आटलो वधाराने पाछणना पाठने
संग्रह थये छ. आ पढेने अर्थ सातमां सूत्रनी व्याख्यामां करवामां आवे छ.
त्याथी जणी देवे जेछे. ने वाणीवडे राजाने राणीनां वप्पाणु कथां हतां, ते पूवे
कडेलां विशेषणैथी युक्त होवानी साथेसाथे ते सुकोमल प्रणं तथा पदवाणी होवने
कारणे, कर्ण सुभद मधुरस्वर अने आलापवाणी होवने कारणे, संगीतनी जेम अने
अर्थ गौरववती होवा महल शोभा-संपन्न हती. बारंवार वप्पाणु करवा अथवा तो
उत्साहित करुं “अणुबूहे माणे” जेवे आ पढेने अर्थ छ. राजाने कहुं-
(उरालेणं तुमे देवानुप्पिए सुमिणे दिट्ठे) हे देवानु प्रिये ! ते बहुत आश्चर्यकारक
स्वप्न जेथुं छ. (कल्लाणेणं तुमे देवानुप्पिए सुमिणे दिट्ठे सिवं धन्ने, मंगल्ले,

ત્વયા હે દેવાનુપ્રિયે । સ્વપ્નોદ્દૃષ્ટઃ, તથા ‘આરોગ્યતુદ્ધિ દીઘાઝયકલ્લાણમંગલકારણ’
 આરોગ્યતુદ્ધિ દીર્ઘાયુષ્ક કલ્યાણમાઙ્ગલ્યકારકઃ-આરોગ્યં=નૈરુજ્યં, તુદ્ધિઃ=સન્તોષઃ
 દીર્ઘાયુષ્ક=ચિરજીવનકાલઃ, કલ્યાણં=શુભં, માઙ્ગલ્યં=મંગલમયમ્ એતેષાં કારકઃ
 =ઉત્પાદકોડયં સ્વપ્નઃ હે દેવિ ! ત્વયા દૃષ્ટઃ, તેન કારણેન વિપુલસંપત્તિલક્ષણ
 અર્થલાભસ્તે=તવ હે દેવાનુપ્રિયે । પુત્રલાભસ્તે દેવાનુપ્રિયે ।, રાજ્યલાભઃ, ભોગ-
 સૌખ્યલાભઃ ભોગઃ=શબ્દાદિવિષયઃ, સૌખ્યમ્=ઇષ્ટ શબ્દાદિપ્રાપ્તિનિતસુખમ્,
 એતયોર્લાભસ્તે ભવિષ્યતિ હે દેવાનુપ્રિયે ! । એવમ્ અસ્ય સ્વપ્નસ્ય પ્રમાણેન ચલુ=
 નિશ્ચયેન ત્વં ‘નવવર્ષં માસાણં વહુપહિપુણ્ણાણં’ નવસુ માસેસુ વહુપ્રતિપૂર્ણેષુ=પૂર્ણતયા
 સંપન્નેષુ ‘અદ્વદ્દમાણં’ અદ્વદ્દીપ્તમેષુ=અદ્વદ્દમષ્ટમં યેષુ તાનિ-અદ્વદ્દીપ્તાનિ તેષુ સાદ્વસત્સુ
 ‘રાઈંદિયાણં’ રાત્રિન્દિવેષુ ‘વિશ્કંતાણં’ વ્યતિક્રાન્તેષુ=વ્યતીતેષુ-સાર્દ્ધસપ્તરાત્ર્ય-
 ધિકેષુ નવસુ માસેષુ પરિપૂર્ણં સત્સુ-इत्यर्थः, અત્ર સપ્તમ્યર્થે ષષ્ઠી પ્રાકૃતત્વાત્, અ-

ધન્ને, મંગલછે સસિરીણં તુમે દેવાણુપ્પિણં સુમિણે દિદ્ધે) હે દેવાનુ
 પ્રિયે ! તુમને વહુત અચ્છા શુભ પરિણામજનક સ્વપ્ન દેખા હૈ । વહુત અચ્છા
 સુખરૂપ, વહુત અધિક પ્રદાસનીય, અત્યન્ત મંગલમય તથા અતિશય
 શોભા સંપન્ન સ્વપ્ન હે દેવાનુપ્રિયે દેવિ ! તુમને દેખા હૈ । (આરોગ્યતુ-
 દ્ધિદીઘાઝયકલ્લાણમંગલકારણં તુમે દેવી સુમિણે દિદ્ધે) દેવી ? જો
 સ્વપ્ન તુમને દેખા હૈ ત્ત આરોગ્ય સૂચક, સન્તોષપદ્, દીર્ઘ આયુ કારક,
 શુભદાયક, તથા મંગલ દાતા દેખા હૈ । (અર્થલાભોતે દેવાણુપ્પિણં, પુત્ર-
 લાભોતે દેવાણુપ્પિણં ? રજ્જલામો, ભોગસોક્ષલામોતે દેવાણુપ્પિણં) હે
 દેવાનુપ્રિયે ? ત્ત દેખા હુઆ સ્વપ્ન વિપુલ સંપત્તિરૂપ અર્થલાભ, પુત્રલાભ
 રાજ્યલાભ, ભોગ તથા સૌખ્યલાભ તુમ્હેં હોગા હસકા સૂચક હૈ । (એવં ચલુ
 તુમં દેવાણુપ્પિણં નવવર્ષં માસાણં વહુપહિપુણ્ણાણં અદ્વદ્દમાણં ચ રાઈં દિયાણં

સસિરીણં તુમે દેવાણુપ્પિણં સુમિણે દિદ્ધે) તેં અતિશય શુભ પરિણામ આપનાઈં
 બહુ જ સારં સુખરૂપ, અત્યંત વખાણવા યોગ્ય, ખૂબજ મંગલમય તેમજ ખૂબજ
 શોભાયુક્ત હે દેવાનુ પ્રિયે ! આ સ્વપ્ન બેયું છે. (આરોગ્યતુદ્ધિદીઘાઝય કલ્લાણ-
 મંગલકારણં તુમે દેવી સુમિણે દિદ્ધે) હે દેવિ ! તમે જે સ્વપ્ન બેયું છે તે
 આરોગ્યને સૂચવનાર, સંતોષ આપનાર, આયુષ્ય વધારનાર, શુભદાયક તેમજ મંગલ-
 કારી છે. (અર્થલાભોતે દેવાણુપ્પિણં, પુત્રલામોતે દેવાણુપ્પિણં ! રજ્જલામો,
 ભોગસોક્ષલામોતે દેવાણુપ્પિણં) હે દેવાનુપ્રિયે ! તેં બેયેલાં આ સ્વપ્નથી
 પુષ્કળ સંપત્તિરૂપ અર્થ લાભ, પુત્રલાભ, રાજ્યલાભ, ભોગ તથા સૌખ્ય લાભ તમને
 થશે-આ બધાનું સૂચક આ સ્વપ્ન છે. (એવં ચલુ તુમં દેવાણુપ્પિણં નવવર્ષં માસાણં વહુ

स्माकं 'कुलकेतुं' कुलकेतुं=कुलस्य केतुरिच केतुस्तं कुलध्वजं-यशः कीर्त्यादिना केतुवदूरतोऽपि प्रसिद्धत्वात् अद्भुतकार्यकारित्वाच्च वंशपताकावदुलसन्तम्, 'कुलदीवं' कुलदीपं=कुलस्य दीप इव दीपः 'कुलक्रमागत महत्त्वप्रकाशकत्वात्, तं कुलोद्योतकम्, अस्य 'कुलद्वीपः' इत्यपि छाया, तत्र कुलस्य द्वीप इव द्वीपः आधारकत्वात्, 'कुलपञ्चयं' कुलपर्वतं=कुलस्य स्थिराश्रयत्वात्, परैरपरिमवनीयत्वाच्च पर्वत इव पर्वतस्तम्, कुलवर्धिसयं' कुलावतंसकं=कुलमुकुटरूपं सर्वश्रेष्ठत्वात्, 'कुलतिलकं' कुलतिलकं=कुलस्य शोभाऽऽधायकत्वासिलकरूपम्, कुलकिर्तिकरं' कुलकीर्तिकरं=कुलस्य कीर्तिः=प्रख्यातिस्तस्याः करः, यस्य जन्मना कुलस्य ख्यातिर्भवति तम्, 'कुलवित्तिकरं' कुलवृत्तिकरं=कुलस्य वृत्तिः=मर्यादा तस्याः करस्तम्, 'कुलणंदिकरं' कुलनन्दिकरं=कुलस्य नन्दिः=धनधान्यादि वृद्धिः, तस्याः करस्तम्, 'कुलजसकरं' कुलयशस्करं=कुलस्य यशः=सर्वदिक्प्रसिद्धिस्तस्य करस्तम्, 'कुलाधारं' कुलाधारं=सकलकुलजनस्याधारभूतम्, 'कुलपायवं' कुलपादपम्=आश्रयणीयप्राणिगणोपकारित्वेन वृक्षतुल्यम् 'कुलविवर्द्धणकरं' कुलविवर्द्धनकरं=कुलोन्न-

विष्कर्तारं) इस तरह हे देवानुग्रिये देवि ? इस देखे हुए स्वप्न के प्रभाव से नियमतः साठेसात रात्रि अधिक नव मास व्यतीत होने पर (अम्हंकुलकेतुं) हमारे कुलका केतुरूप (कुलदीवं) कुलका दीपक स्वरूप, (कुलपञ्चयं) कुल का पर्वत स्वरूप, (कुलवर्धिसयं) कुल का आभूषण स्वरूप (कुलतिलकं) कुल का तिलक स्वरूप, (कुलकिर्तिकरं) कुल की कीर्ति कारक, (कुलवित्तिकरं) कुल की मर्यादा कारक (कुलणंदिकरं) कुल में धन धान्यादि को वृद्धिकारक (कुलजसकरं) कुल की सर्व दिशाओं प्रसिद्धिकारक (कुलाधारं) कुलका आधारभूत (कुलपायवं) कुल का पादप (वृक्ष) स्वरूप (कुलविवर्द्धण करं) कुल की उन्नति कारक, (सुकुमाल पाणिपायं जावदारयं पयाहिसि) ऐसा कोमल कर और चरणवाले पुत्र को तुम

पडिपुण्णार्ण अद्भुतमाण य राईदियाणं विष्कर्तारं) येवी रीते छे देवानुग्रिये ! ज्येष्ठा आ स्वप्नना प्रभावशी नियमपूर्वक नव मास उपर साठ सात रात्रि पसार थतां (अम्हंकुलकेतुं) अमारा कुलनी धनरूप (कुलदीवं) कुलदीपक स्वरूप, (कुलपञ्चयं) कुलना पर्वत स्वरूप (कुलवर्धिसयं) कुलना आभूषण स्वरूप (कुलतिलकं) कुलतिलक स्वरूप (कुलकीर्तिकरं) कुलने प्रसिद्धि प्रभाउनार, (कुलवित्तिकरं) कुलमर्यादाकारक, (कुलणंदिणं) कुलमां धनधान्य वजरेनी वृद्धि करनार (कुलजसकरं) सर्व दिशाओमां कुलना यश आपनार, (कुलाधारं) कुलना आधाररूप, (कुलपायवं) कुलने भाटे उत्तम वृक्ष स्वरूप, (कुलविवर्द्धणकरं) कुलने प्रगतिना यथे होरनार, (सुकुमालपाणिपायं जावदारयं पयाहिसि) येवा सुकैमल हाथपगवाणा पुत्रने

तिकारकम्, सुकुमारपाणिपायं सुकुमारपाणिपादं=कोमलकरचरणम् 'जाव' यावत्-यावच्छब्देन 'अहीनपञ्चेन्द्रियशरीरं, लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेतं, मानोन्मान-प्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गशशिसौम्याकारं, कान्तं, प्रियदर्शनं, सुरूपम् एतादृशं 'दारगं' दारकं=पुत्रं 'पयाहिसि' त्वं प्रजनिष्यसि, इदमेव स्वप्नस्यास्य फलमवेदीति भावः। पुनः किम्? इत्याह-'से वि य' इत्यादि, सोऽपि च खलु

जन्म दो गी। पुत्र को जो कुलकेतुरूप कहा गया है उसका तात्पर्य यह है कि जिस प्रकार ध्वजा दूर तक दिखलाई देती है उसी प्रकार यह पुत्र भी अपने यश और कीर्ति द्वारा दूर तक जनता में प्रसिद्ध होगा। अथवा जिस प्रकार वंशपरंपरागत पताका फहराती रहती है उसी प्रकार यह भी अद्भुत कार्य कारी होने से अपने कुल में चमकता रहेगा। दीपक की उपमा देने का यह प्रयोजन है कि जैसे दीपक घटपटादिक पदार्थों का प्रकाशक होता है उसी तरह यह भी कुलक्रम से आये हुए महत्त्व का प्रकाशक होगा। अथवा 'कुलदीप' की छाया कुलद्वीप भी हो सकती है। इसका भाव यह होता है कि जिस प्रकार द्वीप जनता का आधारभूत होता है उसी तरह यह भी अपने कुल का एक आधार-भूत होगा। पर्वत की उपमा इसमें इसलिये घटित होती है कि जिस प्रकारपर्वत एक स्थिर आश्रय माना जाता है और वह बड़ी आंधी के झकोरों से भी अपरिभ्रमणीय होता है। उसी प्रकार यह पुत्र भी अपने कुल का एक स्थिरभूत भूत आश्रय होगा और अन्य व्यक्तियों

ને કુળની ધ્વજા (કિતુ) રૂપે કહેવામાં આવ્યો છે, તેનું તાત્પર્ય એ છે કે જેમ ધ્વજા બહુ દૂર સુધી જોવામાં આવે છે, તેમજ આ પુત્ર પણ તેમના યશ અને કીર્તિ' વડે બહુ દૂર સુધી પ્રભામાં પ્રસિદ્ધિ પામશે. અથવા જેમ વંશ પરંપરાગત પતાકા લહેરાતી રહે છે, તેમ જ આ પણ અવનવા કાર્યો કરનાર હોવાથી પોતાના કુળમાં પ્રકાશતો રહેશે. દીપકની ઉપમા આપવાનો આ આશય છે કે જેમ દીપક 'ઘટપટ' વગેરે પદાર્થોના પ્રકાશક હોય છે, તેમજ આ પણ કુળક્રમે આવેલ 'મહત્ત્વનો પ્રકાશક થશે. અથવા 'કુલદીપ'ની છાયા (નીચે અર્થ) કુલદ્વીપ પણ થઈ શકે છે. એનો આશય આ પ્રમાણે છે કે જેમ દ્વીપ (ખેટ) સમાજનો આધાર હોય છે, તેમજ આ પણ પોતાના કુળનો એક આધાર થશે. પર્વતની ઉપમા એને એટલા માટે આપવામાં આવી છે કે જેમ પર્વત એક સ્થિર (અડગ) આશ્રય (આધાર) મનાય છે અને તે ભયંકર વાવા જોડાના આઘાતોથી પણ અભેદ હોય છે તેમજ આ

દ્વારા યહ અપરિભવનીય હોગા। મુકુટ યા આભૂષણ કી ઉપમા દેને કા ભાવ યહ હૈ કિ જૈસે મુકુટ આભૂષણ સર્વ શ્રેષ્ઠ માને જાતે હૈં વૈસે હી યહ પુત્ર મી અપને કુલમેં સર્વશ્રેષ્ઠ માના જાવેગા। તિલક કી ઉપમા હસે હસલિયે દી ગઈ હૈ કિ જિસ પ્રકાર મસ્તક કી શોભા તિલક સે હોતી હૈ ઉસી પ્રકાર યહ મી અપને કુલ કી શોભા કારક બનેગા। હસકે જન્મ સે કુલ કી કીર્તિ-હયાતિ-હોગી હસલિયે હસે સૂત્રકારને કુલકીર્તિ-કર કહા હૈ। કુલ કી મર્યાદા કારક હોને સે યહ કુલવૃત્તિ કર રૂપ સે પ્રકટ કિયા ગયા હૈ। ધન ધાન્યાદિ કી યહ કુલમેં વૃદ્ધિ કરને વાલા હોગા અતઃ હસે કુલ નંદિરૂપ કહા ગયા હૈ। સર્વ દિશાઓં મેં અપને કુલ કી પ્રસિદ્ધિ કરને વાલા બનેગા હસલિયે હસકો કુલજસકર કહા હૈ। સમસ્ત કુલજનો કા યહ આધાર ભૂત હોગા અતઃ કુલાધાર, તથા આશ્રયણીય પ્રાણિજનોં કા ઉપકારક હોને સે કુલ પાદપરૂપ કહા ગયા હૈ। ‘યાવત્’ શબ્દ આયા હૈ ઉસસે હસ પાઠ કા સંગ્રહ હુઆ હૈ—‘અહીનપંચેન્દ્રિયશરીરં, લક્ષણ વ્યંજનગુણોપપેતં, —માનોન્માન પ્રમાણપ્રતિપૂર્ણસુજાતસર્વાદ્ શશિસૌમ્યાકારં, કાન્તં, પ્રિયદર્શનં, સુરૂપમ્’ હન સમસ્ત પદોં કા વ્યાખ્યા અમયકુમાર કે વર્ણન કરને વાલે ચતુર્થ સૂત્ર મેં કી જુકી હૈ। હસ પ્રકાર રાજાને રાની કો સમજાતે હુઅ કહા કિ હે દેવિ ? યહી હસ દૃષ્ટ સ્વપ્ન

પુત્ર પશુ પોતાના કુળને એક સ્થિર આશ્રય બનશે અને બીજા માણસો વડે આ અજેય થશે. મુકુટ અથવા આભૂષણની ઉપમા આપવાનો આશય આ પ્રમાણે છે કે જેમ મુકુટ અથવા આભૂષણ સર્વોત્તમ મનાય છે, તેમજ આ પુત્ર પશુ પોતાના કુળમાં સર્વોત્તમ મનાશે. તિલકની ઉપમા એને એટલા માટે અપાઈ છે કે જેમ માથાની શોભા તિલકથી થાય છે તેમજ આ પુત્ર પશુ પોતાના કુળને શોભાવનાર થશે. એના જન્મથી કુળ યશસ્વી બનશે એટલા માટે સૂત્રકારે એને ‘કુળકીર્તિકર’ કહ્યો છે. કુળની એ મર્યાદા કરનાર હોવાથી એ કુળવૃત્તિરૂપે બતાવવામાં આવ્યો છે. આ પુત્ર કુળમાં ધનધાન્ય વગેરેની વૃદ્ધિ કરનાર થશે. એથી એને કુળ નંદીરૂપ કહેવામાં આવ્યો છે. ગંધી દિશાઓમાં એ પોતાના કુળને પ્રખ્યાત કરનાર બનશે એથી એને ‘કુળજસકર’ કહ્યો છે. બધાકુળના માણસોનો એ આધાર થશે, એથી એ કુળાધાર તથા આશ્રિત પ્રાણીજનોનો ઉપકારક હોવાથી કુળપાદરૂપે કહેવામાં આવ્યો છે, તેથી આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે:—‘અહીનપંચેન્દ્રિયશરીરં લક્ષણવ્યંજનગુણોપપેતં માનોન્માનપ્રમાણપ્રતિપૂર્ણસુજાતસર્વાદ્સુન્દરાદ્ શશિસૌમ્યાકારં, કાન્તં, પ્રિયદર્શનં, સુરૂપમ્’। આ ગદ્યાં પદોની વ્યાખ્યા અભયકુમારના વર્ણન પ્રસંગે આપી રૂપમાં કરવામાં આવી છે. ત્યાંથી બાણી લેવું આ પ્રમાણે રાજાએ રાણીને સમ-

दारकः=असौ पुत्रः 'उम्मुक्कबालभावे' उम्मुक्कबालभावाः=शैशववयसो बहिर्भूतः
'विण्णायपरिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः-विज्ञाता=परिशीलिता परिणतमात्रा=
कलादिषु परिपक्वदशा यस्य स तथोक्तः, 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः
=अधिगतयौवनः 'सूरे' शूरः=दानशीलत्वात्, प्रतिज्ञापालकत्वात्, शरणागत-
रक्षकत्वाच्च सर्वविजयी, 'वीरे' वीरः=सङ्ग्रामादौ पराक्रमशीलः विक्रंते' विक्रान्तः
=स्वभुजबलेन परबलविजेता, 'वित्थिण्णविउलबलवाहणे' विस्तीर्णविपुलबल-
वाहनः=विस्तीर्णे=विस्तारयुक्ते विपुले=प्रचुरे बलवाहने-बलं च=पदात्यादि सैन्यं
वाहनं च=रथशकटादिकं ते यस्य स तथोक्तः, 'रज्जवई' राज्यपतिः=अनेकराज्या-
धिपतिः राजाभविष्यति 'तं' तत्=तस्मात्कारणात् हे देवि। त्वया उदारः खलु
स्वप्नो दृष्टः, यावत्-कल्याणः, शिवः, धन्यः, माङ्गल्यः, सश्रीकः, आरोग्यतुष्टि-
दीर्घायुष्कल्याणमाङ्गल्यकारकः खलु त्वया हे देवि। स्वप्नो दृष्टः, 'इतिकहु'

का फल तुम समझो। (से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिण-
यमेत्ते) जब तुम्हारा यह पुत्र बाल्यावस्था से बहिर्भूत होगा तो कलादिकों
में परिपक्वदशा का परिशीलन करनेवाला होगा और (जोव्वणगमणुप्पत्ते)
यौवन अवस्थाको प्राप्त कर दानशील, प्रतिज्ञापालक, तथा शरणागतों की
रक्षा करने वाला होने के कारण (सूरे) सर्व विजयी होगा (वीरे) संग्राम
आदि में पराक्रमशील होगा (विक्रंते) स्वभुजबल से परबल का विजेता
होगा। (वित्थिण्णविउलबलवाहणे) विस्तीर्ण विपुलबल-पदाति आदि सैन्य
-वाहन-रथशकट आदि-वाला होगा। (रज्जवई राया भविस्सइ) तथा अनेक
राज्यों का अधिपति राजा होगा। (तं उरालेणं तुमे देवी-सुमिणे दिट्ठे
त्तिक इमुज्जो २ अणुवूहेइ) इसीलिये हे देवि ? तुमने बहुत उदार आदि

व्यवसायों के हे देवि। आ जेथेला स्वप्ननुं कण तमारो आ रीतेअ सम्भवुं,
(से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते) के तमारो आ पुत्र
शैशवकाल पटावी देशे त्थारे कणा वगेरेमां परिपक्व थधने तेमनुं परिशीलन करनेवा
रथो, अने (जोव्वणगमणुप्पत्ते) युवावस्थाभां दान, शील, प्रतिज्ञापालनार, तथा
शत्रुओं आवेलांनी रक्षा करनेवा डोवाथी (सूरे) सर्व विजयी थथे, (वीरे) युद्ध वगे-
रेमां पराक्रमी थथे. (विक्रंते) पोटाना आहुण्ण वडे शत्रु मण्णो-विजेता थथे.
(वित्थिण्णविउलबलवाहणे) विस्तीर्ण विपुलवण-पायहण वगेरे सैन्य-वाहन-
रथशकट वगेरे-वाणो थथे. (रज्जवई राया भविस्सइ) तथा अधिपतिइये ते अनेक
राज्योआनो राजा थथे. (तं उरालेणं तुमे देवी सुमिणे दिट्ठे त्तिकहुमुज्जो २

इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा 'शुज्जो शुज्जो अणुवूहेइ' भूयो भूयोऽनुबृंहयति=स्वमफल-
वर्णनपूर्वकं पुनः पुनः प्रशंसयति ॥सू० ८॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एवंवुत्ता
समाणी हट्टुतुट्ठा जाव हियया करयलपरिगहियं जाव अंजलिं कट्ठु
एवं वयासी—एवमेयं देवाणुप्पिया । तहमेयं देवाणुप्पिया । अवित-
हमेयं देवाणुप्पिया !, असंदिद्धमेयं देवाणुप्पिया ! इच्छियमेयं देवा-
णुप्पिया । पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया । सञ्चेणं एसमट्ठे जं णं तुब्भे
वदह त्ति कट्ठु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता सेणिएणंरन्ना
अब्भणुण्णाया समाणी णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ताओ भद्दास-
णाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता जेणेव सएसयणिज्जे तेणेव उवांगच्छइ,
उवागच्छित्ता सयंसि सयणिज्जंसि निसीयइ, निसीइत्ता एवं वयासी
मा मे से उत्तमे पहाणे मंगल्लेसुमिणे अन्नेहिं पावसुमिणेहिं पडिह-
मिहित्ति कट्ठु देवययुरुज्जणसंवच्चाहिं पसत्थाहिं धम्मियाहिं कहाहिं
सुमिणजागरियं पडिजागरमाणी विहरइ ॥सू० ९॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि । ‘तएणं’ ततः खलु=तदनु सा धारिणीदेवी=
राज्ञी श्रेणिकेन राज्ञा एवम्=पूर्वोक्तरीत्या उक्ता=कथिता सती ‘हट्टुतुट्ठा’ दृष्ट-

विशेषणों वाला यह स्वप्न देखा है । ऐसा कहकर राजाने स्वप्नफल
वर्णनपूर्वक रानी की बार २ प्रशंसा की । ॥सूत्र ८॥

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टोकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सा धारिणीदेवी) उस धारिणीदेवीने—
(सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी) जब श्रेणिक राजाने उससे पूर्वोक्तरूप से

अणुवूहेइ) भाटे छे ठेवि। तमे ‘उद्धार’ वगेरे विशेषणोत्थी युक्त स्वप्न नेथुं
छे, आभ कळीने राजाये स्वप्न झणलुं वळुं न करतां राखीनां वारंवार वभाणुं कथीं, ॥सूत्र ८॥

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्याख्याह (या धारिणी देवी) धारिणी देवीये—(सेणिएणं रन्ना
एवं वुत्ता समाणी)—कथारे श्रेणिक राजाये तेने पूर्वोक्त रूपे आ प्रभाणुं कळुं त्याहे—

તુષ્ટા યાવત્-હર્ષવશ્વિસર્પદ્વહદયા ‘કરતલપરિગ્ગહિયં’ કરતલપરિગૃહોત્=કરત-
લાખ્યાં સંપુટીકૃતં ‘જાવ’ યાવત્-શિર આવર્ત મસ્તકે અંજલિ=હસ્તસંયોજનં
કૃત્વા એવમવાદીત્=ઈત્યમુક્તવતી-હે દેવાનુપ્રિયા! ‘એવમેયં’ એવમેતત્-એતત્=
સ્વપ્નફલં એવમેવ=યથાભવતોક્તં તત્તથૈવ, ‘તદ્દમેયં’ તદ્દયમેતત્=સત્યમેતત્સ્વપ્ન-
ફલમ્, ‘અવિતહમેયં’ અવિતથમેતત્=નાનૃતમેતત્ સર્વથા સત્યમિત્યર્થઃ ‘અસંદિદ્ધ-
મેયં’ અસન્દિગ્ધમેતત્=સન્દેહરહિતમેતત્-અત્ર સ્વપ્નફલે ન સંશયલેશોઽપીતિ ભાવઃ,
‘ઈચ્છિયમેયં’ ઈપ્સિતમેતત્=વાચ્છનીયમેતત્ ‘પદિચ્છિયમેયં’ પ્રતીપ્સિતમેતત્=

એસા કહા તથ (હૃદ્વતુઢાજાવહિયયા) હર્ષિત-હૃદયવાલી હોકર (પરિગ્ગહિયં
જાવ અંજલિ કહુ) દોનોં હાથોંની અંજલિ બનાકર ઔર ડન્હેં મસ્તક પર
રખકર-અર્થાત્ નમસ્કાર કર (એવં વચાસી) એસા કહા । (હૃદ્વતુઢા) જાવ
હિયયા) યહાં જો યહ “યાવત્” પદ આયા હૈં વહ ઇસ “વિત્તમાણદિયા
પીઠમણ પરમસોમણસિસયા હરિસવસવિસપ્પમાણહિયયા” પાઠકા સંગ્રાહક
હૈં । ઇન પદોંકા અર્થ ઇસી અધ્યયન કે ૭વેં સૂત્રકી વ્યાખ્યા માં લિખા જા ચુકા
હૈં । ઇસી તરહ “કરતલપરિગ્ગહિયં જાવ” યહાં જો યહ યાવત્ પદ આયા હૈં
સિરસાવતં મત્થપ્” ઇન દો પદોંકા આમર્ષક હૈં । (એવમેયં દેવાનુપ્પિયા)
હે દેવાનુપ્રિય ! આપને જૈસા સ્વપ્ન કા-ફલ કહા હૈં વહ વૈસા હી હૈં ।
(તદ્દમેયં દેવાનુપ્પિયા અવિતહમેયં દેવાનુપ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિય-આપકે દ્વારા
પ્રકાશિત-કિયા ગયા સ્વપ્નકા ફલ બિલકુલ સત્ય હૈં ઇસ મેં કિસી સી
પ્રકારકી વિતથતા-અસત્યતા-નહીં હૈં । [અસંદિદ્ધમેયં દેવાનુપ્પિયા] હે
દેવાનુપ્રિય ! આપને જો સ્વપ્નકા ફલ કહા હૈં ડસમેં હે દેવાનુપ્રિય

(હૃદ્વતુઢા જાવ હિયયા) પ્રસન્ન હૃદયવાળી થઇને (કરતલપરિગ્ગહિયં જાવ
અંજલિ કહુ) ખન્ને હાથોની અંજલિ બનાવીને અને તેને મસ્તક ઉપર લગાડીને-
અર્થાત્ નમન કરીને-[એવં વચાસી] આ અમાણે કહું. [હૃદ્વતુઢા જાવ હિયયા
અહીં] જે યાવત્ પદ આવ્યું છે, તે “વિત્તમાણદિયા પીઠમણપરમસોમણ-
સિસયા હરિસવસવિસપ્પમાણ હિયયા” આ પાઠનો સંગ્રહક છે. આ પદોનો
અર્થ ૭મા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં લખાયો છે. આ રીતે જ “કરતલપરિગ્ગહિયં જાવ”
અહીં જે યાવત્ પદ આવ્યું છે. તે “સિરસાવતં મત્થપ્” આ બે પદોનો આમ-
ર્ષક છે. (એવમેયં દેવાનુપ્પિયા) દેવાનુપ્રિય ! તમે જે સ્વપ્નકા કહું છે, તે તેમજ છે.
(તદ્દમેયં દેવાનુપ્પિયા અવિતહમેયં દેવાનુપ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિય ! બતાવેલા સ્વ-
પ્નનું ક્ષણ એકદમ સાચું છે, એમાં કોઈપણ ભ્રમની વિતથતા-અસત્યતા-નથી.
(અસંદિદ્ધમેયં દેવાનુપ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જે સ્વપ્નનું ક્ષણ લખ્યું છે
તેમાં હે દેવાનુપ્રિય ! સંશયનો લગીરે છાંટો નથી. (ઈચ્છિયમેયં દેવાનુપ્પિયા)

વિશેરતો વાઙ્મનીયમેતત્ 'ઈચ્છિયપડિચ્છપમેયં' ઈપ્સિત-પ્રતીપ્સિતમેતત્=સર્વથા વાઙ્મનીયમેતત્ 'જં ણં તુઠ્ઠમે વદહ' યત્સલુ ચૂયં વદય, 'ઈતિ કદ્દુ' ઈતિકૃત્વા=ઇત્યુ-ક્ત્વા સા તં સ્વપ્નં 'સમ્મં' પડિચ્છઈ' સમ્યક્ પ્રતીચ્છતિ=ઈપ્સિતતથા સ્વીકરોતિ પ્રતિપ્ત્ય=સ્વીકૃત્ય શ્રેણિકેન રાજ્ઞા 'અબ્બણુન્નાયા સમાણી' અભ્યનુજ્ઞાતા સતી= આજ્ઞાસતી પતિનિદેશમાદાયેત્યર્થઃ, 'નાનામણિકણગરચળમત્તિચિન્નાઓ મહાસ-ણાઓ' નાનામણિકનકરત્નભક્તિચિત્રાદ્=નાનાવિધમણિકનકરત્નરચનાચિત્રિ-તાદ્ મદ્રાસનાત્ 'અબ્બુદ્દેહ' અભ્યુત્તિષ્ઠતિ, અભ્યુત્થાય યત્રેવ સ્વીયં શયનીયં=નિજા શય્યા તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય સ્વકીયે શયનીયે 'નિસીયહ' નિષીદતિ= ઉપવિશતિ, નિષય=ઉપવિસ્ય એવમવાદીત=વક્તવ્યમાણપ્રકારેણ સ્વમનસ્પ્રુક્તવતી-

સંશયકા લેશા ભી નહીં હૈ। (ઈચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા) હે દેવાણુપ્રિય ! યહ સ્વપ્ન ફલ વાઙ્મનીય હૈ । [પડિચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા] હે દેવાણુ-પ્રિય । યહ વિશેષરૂપ સે વાઙ્મનીય હૈ । (સચ્ચેણં એસમદ્દે જં ણં તુઠ્ઠમે વદહ ત્તિકદ્દુ તં સુમિણં સમ્મં પડિચ્છઈ) નાથ-જો વાત આપ કહ રહે હૈ વહ સર્વથા સત્ય હૈ એસા કહકર વહ રાની મુદ્ધે સર્વોત્તમ રત્નમ આયા હૈ- ઈસ વાત કો સ્વીકાર કરતી હૈ (પડિચ્છિન્ના સેણિણં રન્ના અબ્બણુણાયા સમાણી) સ્વીકાર કરકે ફિર વહ શ્રેણિક રાજા સે આજ્ઞાપિત હોકર (નાનામણિકણગરચળમત્તિચિન્નાઓ મહાસણાઓ) ઉસ અનેક વિધમણિ, કનક એવંરત્નોંકી રચના સે વિચિત્ર બને હુણ મદ્રાસન સે (અબ્બુદ્દેહ) ઉઠી-ઔર (અબ્બુદ્ધિન્ના) ઉઠકર (જેણેવ સણ સયણિજ્જે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) ઉઠકર જહાં અપની શય્યા થી વહાં પર ગઈ । (ઉવાગચ્છિન્ના સયંસિ સય-ણિજ્જંસિ નિસીયહ) જાકર વહ અપની ઉસ શય્યા પર બેઠ ગઈ । [નિસી-

હે દેવાણુપ્રિય ! આ સ્વપ્નતુ' રૂપ ધ્વિચ્છનીય છે. (પડિચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા) હે દેવાણુપ્રિય ! આ સવિશેષરૂપે ધ્વિચ્છનીય છે. (સચ્ચેણં એસમદ્દે જં ણં તુઠ્ઠમે વદહત્તિ કદ્દુ તં સુમિણં સમ્મં પડિચ્છઈ) હે નાથ ! જે વાત તમે કહી રહ્યા છે તે એકદમ સાચી છે, આમ કહીને રાણીએ પોતે બેથેલું સ્વપ્ન સાચું છે, એ વાત સ્વીકારે છે. (પડિચ્છિન્ના સેણિણં રન્ના અબ્બણુણાયા સમાણી) સ્વીકાર કરીને તે શ્રેણિક રાજા પાસે આજ્ઞા લઈને (નાનામણિકણગરચળમત્તિચિન્નાઓ મહાસણાઓ) અનેક પ્રકારના મણિ સુવર્ણ અને રત્નની રચનાથી વિચિત્ર લાગતા મદ્રાસન ઉપરથી (અબ્બુદ્દેહ) ઊભી થઈ, અને (અબ્બુદ્ધિન્ના) ઊભી થઈને (જેણેવ સણ સયણિજ્જે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) બધાં પોતાની શય્યા હતી ત્યાં ગઈ. (ઉવાગચ્છિન્ના સયંસિ સયણિજ્જંસિ નિસીયહ) બંધને તે પોતાની શય્યા ઉપર બેસી ગઈ. (નિસી-

મે=મમ સઃ=અસૌ ઉત્તમઃ=શ્રેષ્ઠઃ, પ્રધાનઃ=પ્રવરઃ, માઙ્ગલ્યઃ=મઙ્ગલમયઃ સ્વપ્નઃ
'અણેહિં' અન્યૈઃ=અતસ્સ્વપ્નભિન્નૈઃ પાવસુમિણેહિં' પાપસ્વપ્નૈઃ=અશુભફલજનકૈઃ
સ્વપ્નૈઃ 'મા પઙ્કિમિહિ' મા પ્રતિહન્યેત=પ્રતિહતો ન ભવેત, પરસ્વપ્નેન પૂર્વસ્વપ્નો
વિફલો ભવતીતિ સ્વપ્નશાસ્ત્રમ્, ઉક્તશ્ચ—

‘इष्टं दृष्ट्वा स्वप्नं, न सुप्यते प्राप्यते फलं तस्य ।

नेया निशा मुधीभि-रर्हद्गुरुधर्मं संस्तवतः ॥१॥ इति ।

‘इतिक’ इति कृत्वा=इति स्वप्नसि विचार्य ‘देवयगुरुजनसंबद्धाहिं’ દેવતગુરુ-
જન સંબદ્ધાભિઃ=દેવસમ્બન્ધિનીભિઃ, ગુરુજનસમ્બન્ધિનીભિશ્ચ ‘પસત્યાહિં’ પ્રશસ્તા-
ભિઃ=ઉત્તમાભિઃ, ‘ધમ્મિયાહિં’ ધાર્મિકાભિઃ=ધર્મયુક્તાભિઃ ‘કહાહિં’ કથાભિઃ=
તન્નામોચ્ચારણ-તદ્ગુણોત્કર્ષન-તચ્ચરિત્ર વળનાદિરૂપ વચનપદ્ધતિભિઃ, તથાહિ-

इत्ता एवं वयासी) बैठकर उसने अपने मनमें ऐसा कहा-(मा मे से
उत्तमे पहाणे मंगलले सुमिणे अन्नेहिं याव मुमिणेहिं पङ्किमिहित्ति
कटुं) मेरा यह उत्तम प्रधान मंगलमय स्वप्न अन्य किन्हिं पाप स्वप्नों
से-अशुभफलजनक स्वप्नों से-प्रतिहत न हो जावे ऐसा चिन्ता में चिन्त-
वनकर (देवयगुरुजनसंबद्धाहिं पसतयाहिं धम्मियाहिं-कहाहिं) वह देव-
संबन्धि गुरुजन संबन्धि कथाओं तथा प्रशस्त धर्म युक्त कथाओंद्वारा
(सुमिणं जागरियं पङ्किजागरमाणीविहरइ) स्वप्न संरक्षण के निमित्त निद्रा
को निवारण करती हुई जागती रही। वह फिर नहीं सोई ऐसा जो
कहा है—उसका कारण यह है कि पूर्वदृष्ट शुभ स्वप्न सोजाने पर
यदि अशुभ स्वप्न आ जाता है तो विफल होजाता है। स्वप्नशास्त्रमें ऐसा-
ही कहा है—इष्ट स्वप्न को देखकर यदि प्राणी नहीं सोता है तो वह

इत्ता एवं वयासी) એસીને તેણે યોતાના મનમાં આમ કહ્યું-(મા મે સે ઉત્તમે
પહાણે મંગલલે સુમિણે અન્નેહિં જાવ મુમિણેહિં પઙ્કિમિહિત્તિ કટુ) આ
ઉત્તમ, પ્રધાન, મંગલકારી સ્વપ્ન થીના કોઈ પાપ સ્વપ્નોવડે-અશુભ ફળ આપનાર
સ્વપ્નોવડે-પ્રતિહત ન થઇ બીજા મનમાં આમ ચિંતન કરીને (દેવયગુરુજનસંબ-
દ્ધાહિં પમત્યાહિં ધમ્મિયાહિં કહાહિં) તે દેવતા સંબંધી, ગુરુજન સંબંધી કથાઓ
તેમજ પ્રશસ્ત ધર્મવાણી કથાઓ વડે (સુમિણં જાગરિયં પઙ્કિજાગરમાણી વિહરइ)
સ્વપ્ન સંરક્ષણને માટે નિદ્રાતુ નિવારણ કરતાં જાગતી રહી. તે પછી નિદ્રાવશ થઇ
નહોતી” આમ જે કહેવામાં આવ્યું છે, તેનું કારણ એ છે કે, -પૂર્વે સાડે સ્વપ્ન જોયા
પછી નિદ્રાવશ થતાં અશુભ સ્વપ્ન આવે તો શુભ સ્વપ્નનું ફળ નિષ્ફળ નીવડે છે. સ્વપ્ન
શાસ્ત્રમાં એમ જ કહ્યું છે. કે જો ઇચ્છિત સ્વપ્ન જોયા પછી માણસ નિદ્રાવશ

દેવકથા—

“દાણાઙ્ઞંતરાયા, પંચ ણ જસ્સત્થિ હાસરહરહીં ।
મયં તહેવ ચ સોગો, તમહં સરણં પવજ્જામિ ॥૧॥
જસ્સ ન હોઙ્ઞં દુગુંછા કામો મિચ્છત્તમેવ મન્નાણં ।
ધમ્મસ્સ સત્થવાહં, તમહં સરણં પવજ્જામિ ॥૨॥
અવિરહં નિદ્ધા રાગો, દોસો એર્હિં વિપ્પમુક્કો જો ।
અહિદેવં અરિહંતં, તમહં સરણં પવજ્જામિ ॥૩॥ ઇત્યાદિ ।

હવેના ફલ પ્રાપ્ત કર લેતા છે । અતઃઅવશિષ્ટ રાત્રિ કો વ્યતીત કરને કે લિયે બુદ્ધિમાનોં કા કર્તવ્ય છે કે વે અર્હંત દેવ ગુરુશ્રૌર ધર્મ કો કથા કરતે રહેં ।

દેવાદિકથા વિષયક જો યે ગાથાઈં લિખી છે ઉનકા ભાવાર્થ હસ પ્રકાર છે— જો પાંચ દાનાદિક અન્તરાયોં સે રહિત છે હાસ્ય રતિ અરતિ એવં ભય તથા શોક જિનસે સદા કે લિયે દૂર હો ગયે હેં એસે દેવ કો મેં શરણ લેતા હું । ॥૧॥

જિસે કિસીં મીં સાંસારિક પદાર્થ કે પ્રતિ દુગંછા નહીં હોતી છે કામ તથા મિથ્યાત્વ જિનકે વિલીન હો ગયા છે જો ધર્મ કા સાર્થવાહ પાર કરાને વાલોં હેં એસે દેવકો મેંશરણ લેતા હું । ॥૨॥

અવિરતિ નિદ્રા, રાગ તથા દ્વેષ સે જો વિપ્રમુક્ત હેં—તથા ચાર ઘાતિયા કર્મ જિન્હોંને નષ્ટ કર દિયે હેં એસે દેવ કો મેં શરણ લેતા હું ।—॥૩॥ ઇત્યાદિ

થતો નથી તો તેનું ક્ષણ તે મેળવે છે. માટે સમજી માણસોએ અહિંત ગુરુ અને ધર્મની કથા કરતા રહેવું બેધએ.

દેવ વગેરેની કથા વિષે જે ગાથાઓ લખી છે, તેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે કે જે દાન વગેરે પાંચ અન્તરાયોથી રહિત છે, હાસ્ય, રતિ, અરતિ અને ભય તેમજ શોક જેનાથી હૃદયમાં માટે બુદ્ધ થઈ ગયા છે, એવા દેવને હું શરણે બાઉં છું. ॥૧॥

જેને કોઈપણ સાંસારિક પદાર્થ તરફ દુગંછા (વૃણુ) થતી નથી. કામ અને મિથ્યાત્વ જેનાં નાશ પામ્યાં છે. જે ધર્મના સાર્થવાહ—પાર ઉતારનાર—છે, એવા દેવને હું શરણે બાઉં છું. ॥૨॥

જે અવિરતિ, નિદ્રા, રાગ, તથા દ્વેષથી મુક્ત છે, અને ચાર ઘાતિ અથવા કર્મ જેમણે નાશ કર્યો છે. એવા દેવને હું શરણે બાઉં છું ॥૩॥ ઇત્યાદિ.

ગુરુકથા—

જો ગરહ મોક્ષમગ્નં, હવઈ સમિદ્ગુત્તિ ધારઓ સંતો ।
 રંતો દંતો ચાઈ, સરણં મે સો ગુરુ હોઝ ॥૧॥
 જયણટં મુહપત્તિ, સદોરગં વંધણ મુદે નિચ્ચં ।
 જો મુક્કરાગદોસો, સરણં મે સો ગુરુ હોઝ ॥૨॥
 પજ્જસિયતકમિસ્સિય, ચણાઈ અન્નં ય મોયગં જો ડ ।
 સમભાવેણં સુંજઈ, સરણં મે સો ગુરુ હોઝ ॥૩॥
 મિયમાણજીવરક્તો, -વણસગો ધમ્મકમલમત્તંડો ।
 હવઈય પાયવિહારી, સરણં મે સો ગુરુ હોઝ ॥૪॥

જો દુસરે પ્રાણિયોં કો મોક્ષ કે માર્ગ કા ઉપદેશ દેતે હૈ । પાંચ સમિતિ एवं ત્રીન ગુપ્તિયોં કો ધારણ કરતે હૈ પ્રતિકૂલતા હોને પર મી જો સદા શાંત ભાવ રખતે હૈ । અપરાધી જીવોં પર મી જિસકે હૃદય સે સદા ક્ષમા ભાવ બહતા રહતા હૈ જો દાંત ઔર પરિગ્રહ કે ત્યાગી હોતે હૈ એસે ગુરુજનોં કી મૈ શરણ સ્વીકારતા હું ॥૧॥

જીવોં કી જતના કે લિયે જો સદા અપને મુખ પર સદોરક મુખવલ્લિકાં બાંધે રહતે હૈં તથા કિસી મી જીવ પર જિનકે અન્તરંગ મેં રાગ ઔર દ્રેષ કા ઉદય નહીં હોતા હૈ વહી મેરે પરમ ગુરુ હૈં ઔર ઉન્હોં કી મૈ શરણ સ્વીકાર કરતા હું । ॥૨॥

જો પર્યુષિત, તથા તક્રમિશ્રિત ચના આદિ અન્ન કો તથા મોદક કો વિના કિસી ભેદ કે સમભાવ સે ખાતે હૈ વે હી મેરે ગુરુ હૈં ઔર ઉન્હોં કી મૈ શરણ લેતા હું । ॥૩॥

જે બીજા પ્રાણીઓને મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ આપે છે, પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિઓને જે ધારણ કરે છે, પ્રતિકૂળતા હોવા છતાં જે હુમ્મલાં શાંત ભાવ રાખે છે, અપરાધ કરનાર જીવો પ્રત્યે પંથુ જેના હૃદયથી દરરોજ ક્ષમાભાવ વહેતો રહે છે, જે દાંત અને પરિગ્રહના ત્યાગી હોય છે, એવા ગુરુજનોની હું શરણ સ્વીકારું છું. ॥૧॥

જીવોના રક્ષણ માટે જે દરરોજ પોતાના મોં ઉપર સદોરક મુખવાલિકા બાંધીને રાખે છે, તથા કોઈપણ જીવ ઉપર જેના હૃદયમાં રાગ અને દ્રેષ ઉત્પન્ન થતા નથી, તે જ મારા ગુરુ છે અને હું તેમને શરણે જાઉં છું. ॥૨॥

જે પર્યુષિત, અને કાશ મિશ્રિત ચણા વગેરે અનાજ તથા મોદકને કોઈપણ બાતના ભેદભાવ વગર સમભાવવડે ખાય છે, તે જ મારા ગુરુ છે, હું તેમને શરણે જાઉં છું. ॥૩॥

ધર્મકથા—

તિસ્થયરેણુવદ્ધો, સુદ્ધદયામયપવત્તિરૂવો જો ।

હવે ય સુદ્ધપરિણામો, સો ધર્મો અતિ અમ્હાણં ॥૧॥

સમ્ગપવગ્ગતાલય-પુગ્ધાહ્ણ કુંજિયા ય જો નિચ્ચં ।

બોહીબીજનિયાણં, સો ધર્મો અતિ અમ્હાણં ॥૨॥

કિંચહુણા જં જં જો, ઇચ્છઈ તસ્સાચિલસસ સંપુત્તો ।

જેણં હવે સમંતા, સો ધર્મો અતિ અમ્હાણં”

इत्यादि रूपाभिर्देवगुरुधर्मसम्बन्धिकथाभिः स्वप्न जागरिकां=स्वप्न संरक्षणाय जागरिका=निद्रा निवारणं स्वप्न जागरिका तां प्रतिजाग्रती=कुर्वती जाग्रदवस्थामनुभवन्तीत्यर्थः विहरति=अवतिष्ठते ॥सू० ९॥

જો મરતે હુએ જીવોં કી રક્ષા કરને કા સદા જીવોં કો ઉપદેશ દેતે રહતે હૈં તથા ધર્મરૂપી કમલ કો પ્રફુલિત કરને કે લિયે જો સૂર્ય કે જૈસે હૈ, જો સદા પૈદલ-પાંવોં સે વિહાર કરતે હૈં વે હી મેરે લિયે શરણ સ્વરૂપ હૈ । ॥૪॥

ધર્મકથા—જો તીર્થંકરોં દ્વારા ઉપદિષ્ટ હૈ, શુદ્ધ દયા રૂપ અમૃત કી પ્રવૃત્તિરૂપ હૈ—જિસકે સેવન કરને સે જીવોં મેં શુભ પરિણામોં કા ઉદય હોતા હૈ—વહી હમારા ધર્મ હૈ । ॥૧॥

સ્વર્ગ ઓર અપવર્ગ મોક્ષ કી અર્ગલા કો ઉદ્ઘાટિત કરને કે લિયે જો કુશ્વિકા સ્વરૂપ હૈ બોધિરૂપ બીજ કા જો નિદાન (કારણ) હૈ—વહી હમારા ધર્મ હૈ । ॥૨॥

અધિક કયા કહાં જાવે—જીવ જિસર વસ્તુકી ચાહના કરતે હૈં

જે મરતા હોવોની રક્ષા કરવાનો બીજા હોવોને હરહંમેશ ઉપદેશ આપતા રહે છે, તથા ધર્મરૂપી કમળને ખિલવવા માટે જે સૂર્ય હોવા છે, જે હરદેશ પગપાળા વિહાર કરે છે, તે જ મારા ગુરુ છે, અને તે જ મારા માટે શરણુરૂપ છે. ॥૪॥

ધર્મકથા—જે તીર્થંકરો વડે ઉપદિષ્ટ છે, શુદ્ધ દયારૂપ અમૃતની પ્રવૃત્તિરૂપ છે, જેને સેવવાથી પ્રાણીઓમાં શુભ પરિણામો ઉદય પામે છે—તે જ અમારો ધર્મ છે. ॥૧॥

સ્વર્ગ અને અપવર્ગ (મોક્ષ)ની અર્ગલા (આગળીયા)ને ખોલવા માટે જે કુશ્વિકા સ્વરૂપ છે, બોધિરૂપ બીજનું જે નિદાન (મૂળ કારણ) છે તે જ અમારો ધર્મ છે. ॥૨॥

વધારે શું કહીએ. હવે જે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે, તે બધી વસ્તુઓ જેના પ્રભાવથી તેમને ચારે બાજુથી મળે છે, તે જ અમારો ધર્મ છે. ॥૬॥

मूलम्—तएणं सेणिए राया पडूसकालसमयंसि कोडुंवियपुरिसे
सद्धेवेइ सद्धावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! बाहि-
रियं उवट्ठाणसालं अज्ज सविसेसं परमरम्मं गंधोदगसित्तसुइयसंमज्जि
ओवलित्तं पंचवन्नसरस्तुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं कालागरु-
पवरकुंदरुक्कलुरुक्कधूवडज्जंतमधमयंत गंधुट्टुयाभिरासं सुगंधवर गंधियं
गंधवट्ठिमूयं करेह य कारवेह य करित्ता कारवित्ता य ऐयमाणत्तियं
पच्चप्पिणह । तएणं ते कोडुंवियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं उक्ता
समाणा हट्ठुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति । तएणं सेणिए राया कल्लं पाउ-
प्पभायाए रयणीए फुल्लप्पलकमलकोमल्लम्मिलियंमि अहापंडुरे
पभाए रत्तासोगपगासकिसुयसुयमुह गुंजद्धरागवंधुजीवगपारावयचलण-
नयणपरहुय सुरत्तलणजासुयण कुसुम जलिय जलण तवणिज्जकलस-
हिंशुलयनिगर रुवाइरंगरेहन्तसस्सिरीए दिवागरे अहकसेण उदिए
तस्स दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमिअंधयारे बालातवकुंकुमेण खइयव्व
जीवलोए लोयणविसआणु आसविगसंतविसददंसियंमि लोए कम-
छारसंडवोहए उट्ठियंसूरे सहस्सरस्सिमि दिणयरे तेयसा जलंते
सयणिज्जाओ उट्ठेइ उट्ठित्ता जेणेव अट्ठणसाला तेणेव उवागच्छइ
उवागच्छित्ता अट्ठणसालं अणुपविसइ अणुपविसित्ता अणेगवायाम-
जोगवग्गणवामट्ठणमल्लजुद्धकरणेहिं संते परिस्संते सयपागेहिं सह-
स्सपागेहिं सुगंधवरतेल्लमादिएहिं पीणणिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं
मदणिज्जेहिं विहणिज्जेहिं सव्विदियगायपल्हायणिज्जेहिं अट्ठमं-

समस्त वह २ दस्तु जिसके प्रभाव से उन्हें सब तरफ से प्राप्त हो जाती
है वही हमारा धर्म है । ॥९॥

गेहिं अब्भंगिए समाणे तेल्लचम्मंसि पडिपुण्णपाणिपायसुकुमाल को-
 मलतलेहिं पुरिसेहिं छेएहिं दक्खेहिं पेढेहिं कुसलेहिं मेहावीहिं निउणे-
 निउणसिप्पोवगतेहिं जियपरिस्समेहिं अब्भंगणपरिमद्दणुव्वलणकरण-
 गुणनिम्माएहिं अट्टिसुहाए मंससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउ-
 विहाए संवाहणाए संवाहिए समाणे अवगयपरिस्समे नरिंदे अट्ट-
 णसालाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव
 उवागच्छइ उवागच्छित्ता मज्जणघरं अणुपविसइ अणुपविसित्ता समुत्त-
 जालाभिरामे विचित्तमणिरयणकोट्टिमतले रमणिजे ण्हाणमंडवंसि
 णाणामणिरयणभत्तिचित्तंसि ण्हाणपीढंसि सुहानिसन्ने सुहोदएहिं
 पुप्फोदएहिं गंधोदएहिं सुद्धोदएहिं य पुणो पुणो कल्लाणगपवरमज्जण-
 विहीए मज्जिए तत्थ कोउयसएहिं बहुविहेहिं कल्लाणगपवरमज्जणा-
 वसाणे पम्हलसुकुमालगंधकासाईयल्लहियंगे अहतसुभहग्घदूसरयण
 सुसंबुए सरससुरभिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते सुइमालावन्नगवेले-
 वणे आविद्धमणिसुवन्ने कप्पियहारउहारतिसरयपालंबपलंबमाण-
 कडिसुत्तसुकयसोहे पिणद्धगेवज्जंगुलेज्जगल्लियकयाभरणे णाणामाण-
 कडगतुडियथंभियमुए अहियरूवसस्सिरीए कुंडलुज्जोइयाणणे मउडं
 दित्तसिरए हारोत्थयसुकयरइयवच्छे पालंबपलंबमाण सुकयपडउत्तरेजे
 मुदियापिगलंगुलीए णाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणोवि य
 मिसिमिसंतविरइयसुसिलिट्ठविसिट्ठलट्ठसंठियपसत्थआविद्धवीरवलए,
 किं बहुणा ?, कप्परुक्खएचेव सुअलंकियविभूसिए नरिंदे सकोरंटमल्लदा-
 मेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं उभओ चउचाप्परवालवीइयंगे मंगलजयसदकय

लोए मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमिन्ता अणेगगणनायगदंड-
णायगराईसरतलवरमाडंबियकोडुवियमंतिमहामंतिगणदोवारिय अम-
च्चवेडपीढमइनगरणिगमइब्भ सेडिसेणावइसत्थवाहदूयसंधिवाल-
सद्धिं संपरिवुडे धवलमहामेहनिग्गए विव गहगणादिप्पंतरिक्खतारा
गणाणमज्जे ससिन्व पिअदंसणे नरवई जेणेव बाहिरिया उवट्टाण-
साला तेणेव उवागच्छइ उवागच्छत्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभि-
मुहे सनिसणणे ॥सू० १०॥

टीका—‘तएणं सेणिए राया’ इत्यादि। ‘पच्चूसकालसमयंसि’ मत्त्यूषकाल-
समये—प्रभातलक्षणे ‘समये’ अवसरे कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आर्हयति, शब्द
यित्वा एवमवदत् भो देवानुप्रियाः ! ‘बाहिरयं उवट्टाणसालं’ बाह्यां बहिर्भूतां
जनानामुपवेशनाय उपस्थानशालाम् आस्थानमण्डपं इत्यर्थः ‘अज्ज’ अद्य सविशेषां=
वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्टां परमरम्याम्, उत्कृष्टशोभासहितां ‘गंधोदगसित्त-
मुइयंसमज्जिओवलित्तं’ गन्धोदकसिक्तशुचिकसंमार्जितोपलिप्तां, तत्र गन्धोदकेन

तएणं सेणिए राया इत्यादि सूत्र ॥१०॥

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद [सेणिए राया] श्रेणिक राजाने (पच्चूसकाल
समयंसि) प्रातःकाल के समय (कोडुंबियपुरिसे) कौटुम्बिक पुरुषों को
(सद्दावेइ) बुलाया। (सद्दावित्ता) बुलाकर उनसे (एवं वयासी) ऐसा कहा—
‘भो देवानुप्पिया) हैं देवानुप्रिय ! आप लोग (खिप्पामेव) शीघ्र ही (बाहि-
रियं) नगर के बाहर—(अज्ज)(उवट्टाणसालं) आस्थान मंडप को (सविसेसां)
विशेष रूप से (परमरम्मं) अत्यंत रमणीय—उत्कृष्ट शोभा सहित सजाओ
(गंधोदगसित्तमुइयं संमज्जिओवलित्तं) तथा उसे गंधोदक से सिक्त

तएण सेणिए राया इत्यादि ॥सूत्र १०॥

टीकार्थ—(तएणं) त्पारभाइ (सेणिए राया) श्रेणिक राजाने (पच्चूसकाल
समयंसि) अर्वाहना वधते (कोडुंबियपुरिसे) कुटुम्बना भाणुसोने (सद्दावेइ)
आवावा. (सद्दावित्ता) आवावाने तेभने (एवं वयासी) आ प्रभाणु कुटुम्बो
देवानुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तसे (खिप्पामेव) बद्धी (बाहिरियं) नगरनी भट्टार
(अज्ज) आणे (उवट्टाणसालं) आस्थान—मंडपने (सविसेसां) विशेषरूपमां
(परमरम्मं) प्रभाणु भनोहरे—अतीव शोभा युक्त शब्दगारे. (गंधोदगसित्तमुइयं
संमज्जिओवलित्तं) तथा गंधोदकपडे तेहुं सिन्धन करे अने पवित्र भनाये.

सुगन्धिजलेन सिक्ता, शुचिका पवित्रा अपवित्रवस्तु निःसारणेन, संमार्जिता कचवरादि परिशोधनेन, उपलिप्ता गोमयादिना या, तां तथोक्तां 'पंचवन्न-सरससुरभिमुक्कपुष्पपुंजोवयारकलियं' पञ्चवर्णसरससुरभिमुक्कपुष्पपुञ्जोपचार-कलितां तत्र-पञ्चवर्णानि सरसानि=आर्द्राणि, सुरभीणि=सुगन्धीनि, मुक्तानि=स्वयंच्युतानि यानि पुष्पाणि तेषां पुञ्जः=समूहः, तेन उपचारः=विविध शिल्पकला-रचना तेन कलितां युक्तां, कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूपदह्ममानप्रसरद् गन्धोद्धूताभिरामा, तत्र-कालागुरु कृष्णागुरुः तथा प्रवरः=प्रधानः कुन्दुरुक्कः तुरुक्कश्च एतन्नामा धूपः, तेन 'दह्मजत' दह्ममानेन प्रसरन् यो गन्धः, तेन उद्धूता=मसृता युक्ता, अत एव अभिरामा, घ्राणेन्द्रियसुखदा तां तथोक्तां, 'सुगंधवरगंधियं' सुगन्धवरगन्धि-तां श्रेष्ठगन्धयुक्तां 'गंधवट्टिभूयं' गन्धवर्तिभूताम् अग्रादिवर्तियुक्ताम् करेह य'

सिंचन करो और शुचि कराओ-अपवित्र वस्तु की सफाई से उसे पवित्र करो और कराओ कूड़ा करकट से साफ और गोमय (गोबर) आदि से लीपपोतकर उसे बिलकूल साफ बनाओ और बनवाओ। (पंचवर्णसरससुरभिमुक्कपुष्पपुंजोवयारकलियं) पंचवर्ण के ताजे, सुगंधित तथा स्वयं गिरे हुए पुष्पों की विविध प्रकार की रचना से उसे खूब सजो और सजाओ। (कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूपदह्मजतम घमघंत गंधुद्धूयाभिरामं) वहाँ कृष्णागुरु धूप, उत्तम कुन्दुरुक्क धूप तथा तुरुक्क धूप जलाकर उनकी गंध से उसे घ्राणेन्द्रिय सुखकर बनाओ तथा बनवाओ। (सुगंधवरगंधियं) उसमें सब से श्रेष्ठ गंध जलाकर उसे सर्वोत्तम गंध से युक्त करो और कराओ कि जिससे वह (गन्धवट्टिभूयं) गंध की बत्ती भूत बन जावे। इस तरह की सजावट उसमें तुम

अपवित्र वस्तुनी साक्षुसुक्ष्मी करीने तेने पवित्र करे अने (पवित्र) करवावो। मेला-क्यश-ने सावरणी वडे साक्ष करवो अने छाणु वगेरेशी लीपाने तेने अेकहम स्वच्छ बनावो अने बनावओ। (पंचवर्णसरससुरभिमुक्कपुष्पपुंजोवयारकलियं) पंचवर्णना ताणं सुवासित अने पोतानी-भेगे भरी पडेवां डूवोनी नतनतनी स्थनावडे तेने भूषण शणुगारे अने शणुगारवओ। (कालागुरुपवरकुंदुरुक्क तुरुक्क धूपदह्मजतमघमघंतगंधुद्धूयाभिरामं) त्यां कृष्णागुरु धूप, उत्तम कुन्दुरुक्क अने तुरुक्कना धूप करवो अने तेनी सुवासथी घ्राणेन्द्रिय (नाक)ने सुभ आपो अने आपवो। (सुगंधवरगंधियं) त्यां सौथी श्रेष्ठ सुगंधी द्रव्यनो धूप करीने ते स्थानने अेबुं सर्वोत्तम सुवासित बनावो अने बनावओआ के अेथी ते (गन्धवट्टि भूयं) सुगंध-

कुरुत 'कारवेह य' कारयत च, कृत्वा कोरयित्वा च एताम्=उपवेशनशाला सज्जीकरणरूपाम् 'आणित्तियं' आज्ञप्तिकाम्=आज्ञां 'पच्चप्पिणह' प्रत्यर्पयत=उपस्थानशालां सुसज्जीकृत्य सूचयत । 'तएणं' तदनु 'ते कौडुम्बियपुरिसा' ते कौडुम्बिकपुरुषाः=राजाज्ञाकारिणः, 'सेणिएणं रन्ना' श्रेणिकेन राज्ञा 'एवंबुत्तासमाणा' एवम्=पूर्वाभिहित प्रकारेण उक्ताः-आज्ञप्ताः सन्तः 'हट्ठतुट्ठा' हट्ठतुट्ठाः=आनन्दितसंतुष्टा 'जाव' यावत्-आदेशानुसारं कार्यम्=आस्थानशालाया सुसज्जितकरणरूपं विधाय तस्य राज्ञादेशं समर्पयन्ति । 'तएणं सेणिए राया' तदनु=तत्पश्चात् श्रेणिको राजा 'कल्लं' कल्ले-प्रभातकाले 'पाउप्पभायाए' प्रातुःप्रभातायां 'रयणीए' रजन्यां रात्रौ 'फुल्लुप्पलकमलकोमलुम्मिलियंमि' फुल्लोत्पलवमल्ललोग स्वयं (करेहय) करो तथा (कारवेहय) दूसरो से करावाओ । (करित्ता कारवित्ताय) जब इस प्रकार की उसकी सजावट पूर्ण रूप से तुम कर चुको और करा चुको तब (एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) हमने आपकी आज्ञानुसार आस्थान मंडप सुसज्जित कर दिया है इस बात की सूचना हमें दो (तएणं ते कौडुम्बिय पुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं बुत्ता समाणा) इस तरह श्रेणिक राजा द्वारा आज्ञापित किये गये वे कौडुम्बिक पुरुष (हट्ठतुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति) बहुत अधिक आनन्दित एवं परम संतुष्ट हुए । और राजा के आदेशानुसार आस्थान शाला को सुसज्जित करने रूप कार्य को अच्छी तरह करके पीछे नाए, आपकी आज्ञानुसार सब कार्य हो चुका है 'ऐमी सूचना राजा को आकर दि । (तएणं सेणिए राया कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए) इसके बाद जब कि रजनी प्रभात प्राय हो चुकी थी और

वाणी धूपसणीनी जेम थध नय. तेम नते आ रीते तेनी सन्नवट (करेहय) करे अपने (कारवेहय) गीला भाणुसो पासेथी करवडावो. (करित्ता कारवित्ताय) न्यारे तमे ते स्थगनी आ प्रभाणु सन्नवट संपूणु रीते पतावी डो, अपने पतावडावी डो त्थारे (एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) "अमे आपनी आज्ञा प्रभाणु आस्थानमंडप सुंदर रीते सन्नवी दीधो छे, ये वातनी सूचना भने आपो. (त एणं ते कौडुम्बियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवंबुत्तासमाणा) आ प्रभाणु श्रेणिक सन्नवी आज्ञा पावेदा ते कौटुम्बिक पुरुषो अर्थात्-सन्नवा आज्ञाकारी पुरुषो (हट्ठतुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति) अत्यंत प्रसन्न अपने संतुष्ट थया. अपने सन्नवी आज्ञानुसार-आस्थानमंडपने सुंदर रीते शणुगयथो पछी "छि स्वासि ! आपनी आज्ञा प्रभाणु गधुंज काम संपूणु थध गयुं छे." એવી ખબર તેઓએ સન્નને આપી. (ત એણં સેણિયે રાયા કલ્લયં પાઉપ્પભાયાયે રયણીયે) ત્યારબાદ ન્યારે રાત્રી પૂરી થઇ અને પરોઢ થયું, ત્યારે

कोमलोन्मीलने, फुल्लं च तत् उत्पलं-पद्मं, फुल्लोत्पलं, कमलश्च हरिणविशेषः, तथो द्वन्द्वे फुल्लोत्पलकमलौ, तयोः कोमलं मुकुमारं उन्मीलनं दल-नयन विकाशो यस्मिन् तस्मिन्, कमलपत्र हरिणनेत्रयोर्विकाशे जाते-इत्यर्थः 'अहा' अथ रात्रि गमनानन्तरं 'पंडुरे' पांडुरे शुक्लीभूते 'पभाए' प्रभाते, प्रातःकाले 'रत्ता-सोगपगासकिंसुयसुयमुहगुंजद्वारागबन्धुजीवगपारावयचलणनयणपरहूय सुरत्त लोयण जासुयण कुसुमजलियजलणतवणिज्जकलसिंहगुलयनिगररूवाइरेगरेहन्तसस्सिरीए' रक्ताशोकप्रकाशकिंशुकशुकमुखगुज्जार्द्धरागबन्धुजीवगपारावतचरणनयनपरभृतसु-रक्तलोचन-जपाकुसुम-ज्वलितज्वलनतपनीयकलशहिंजुलकनिकररूपातिरेकरेहंत-राजितस्वश्रीके=रक्ताशोकस्य प्रकाशः कान्तिः, किंशुकं=पलाशपुष्पं च, शुकस्य मुखं च, गुज्जार्द्धरागं च बन्धुजीववं च पारावतस्य=कपोतस्य चरणनयने च, परभृतस्य=कोकिलस्य सुरक्तं लोचनं च, जपाकुसुमं च, ज्वलितज्वलनः अदीप्ताग्निश्च, तपनीयकलशः=सौवर्णघटश्च, हिंजुलको वर्णविशेषः, तस्य निकरश्च=समूहः, एतेषां रूपातिरेकेण रूपसादृश्येन राजमाना स्वा स्वकीया श्रीवर्ण लक्ष्मीर्यस्य स तथा तस्मिन्, रक्तमण्डल-

(फुल्लुत्पलकमलकोमलुम्मिलियंमि)-हरिण विशेष के-नेत्र अच्छी तरह से खिल चुके थे (अहा) रात्रि हटने के बाद (पंडुरे पभाए) जब धीरे धीरे प्रातः काल बिलकुल पंडुरस (फेवद) स्पष्टरूप से चमकने लगा था और जब (रत्तासोग-पगास किंसुय, सुय मुह गुंजद्वाराग, बंधुजीवग, पारावयचलणनयण, परहत सुरत्त लोयण जासुयण कुसुम, जलिय जलण, तवणिज्जकलस हिंजुलय निगर रूवाइरेगरेहंत सस्सिरीयए) रक्त अञ्जोक की कान्ति के, पलाश पुष्प किंशुक के मुख के गुजार्द्ध के राग के बंधुजीवक के, पारावत (कबूतर के चरण और नयन के, कोयल के सुरक्त लोचन के, जपाकुसुम के प्रदिप्त अग्नि के, सौवर्ण कलश के, तथा हिंजुल के समूह के रूप के

(फुल्लुत्पल कमल कोमलुम्मिलियंमि) तथा हरिण विशेषना-नेत्र सुंदर रीते ज्योत्स्नां इतां, (अहा) रात्रि पसार थतां (पंडुरे पभाए) न्यारे धीमेधीमे स्पष्टरूपे प्रकाशत प्रकाशनं थथुं, अने (रत्तासोगपगास, किंसुय, सुय मुह गुंजद्वाराग, बंधुजीवग, पारावय चलणनयण, परहत-सुरत्त लोयण जासुयण-कुसुम, जलिय-जलण, तवणिज्ज-कलस-हिंजुलय निगर रूवाइरेगरेहंत सस्सिरीए) न्यारे रक्त अशोकनी कान्ति जेवुं, केसूअ जेवुं, गुंजार्द्ध रंग जेवुं, बंधुलवक जेवुं, कभूतरना यरण अने आंभ जेवुं, कोयलनी, पूण दाद आंभ जेवुं, जपा पुष्प जेवुं, अज्जालत आंभ जेवुं, सोनाना कणश जेवुं

मण्डिते इत्यर्थः 'दिवागरे' दिवाकरे-सूर्ये 'अहकमेण' यथाक्रमेण=अतीतायां रजन्यां शनैश्शनैः 'उदिए' उदिते प्रकाशिते सति 'तस्स' तस्य समुदित सूर्य-स्य 'दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे' दिवसनिमित्तं यः करः किरण-समूहः तस्य परम्परावतारः परम्परया=अविरलगत्या अवतारः अवतरणं प्रसरः तेन अभिवर्धितं प्रारब्धम् तस्मिन् अन्धकारे सतीत्यर्थः 'बालातवकुंकुमेण-खड्गव्व जीवलोए' बलातपकुंकुमेन खचिते इव जीवलोके बालातप एव कुंकुमं बालातपकुंकुमम्, अत्र कर्मधारायः, तेन बालातपकुंकुमेन खचित इव शोभि-तव जीवलोके मनुष्यलोके, नायकरूपलोकस्य भाले गोलाकार कुङ्कुमतिलक इव रत्नौ प्रतिभासिते सतीत्यर्थः । 'लोयण विसयाणुआसविगसंतविसददंसियम्मि' लोचनविषयाणुकाशविकसद् विशददर्शिते, तथा च लोचनस्य चक्षुषः विषयः, तस्य चक्षुः प्रत्यक्षस्य यः अनुकाशः=विकाशः, ते विकसन् विशदः=स्वच्छश्च दर्शितश्चेति तथारूपे लोके-लोचनयोः प्रकाशेन प्रत्यक्षं दृश्यमाने लोके । 'कमलागरसंडबोहए' कमलाकरखण्डबोधके कमलाकराः सरोवरादयः तेषु खण्डानि पविनी खण्डानि पविनीवनानि तेषां बोधकः=विकाशकः, तस्मिन् ।

समान कान्तिवाला (दिवागरे अहकमेण उदिए) दिनको करनेवाला सूर्यमंडल क्रमशः उदित हो चुका था (तस्स दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे) और उस समुदित सूर्य की किरण परंपरा के अवतार से अंधकार का निराकरण जब हो चुका था (बालातवकुंकुमेण ख.यव्व जीवलोए) तथा बालातपरूप कुंकुम से जब जीवलोक मनुष्यलोक-अच्छीतरह खचित हो चुका अर्थात् दिशाखूनी नायिका के भाल पर गोलाकार कुंकुम के तिलक समान सूर्य मंडल जब प्रतिभासित हो चुका था (लोयणविसयाणुआस विगसंतविसद दंसियम्मि) और जब लोचन के प्रकाश से लोक अच्छी तरह स्पष्टरूप से नजर पड़ने लग गया था (कमलागरसंडबोहए) तथा कमलों के समूह-को अच्छी तरह से सरोवरों में विकसित करनेवाला एवं (सहस्सर-

तेभज्ज हिंणोना समूहना जेवी कान्तिपाणुं (दिवागरे अहकमेण उदिए) सूर्यमंडल अतुक्के उग्युं हतुं. (तस्स दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे) अने संपूर्ण रीते उदय पावेला सूर्यना किरणोत्थी अंधकारनो न्यारे नाश थयो हतो. (बालातव कुंकुमेण खड्गव्वजीवलोए) तेभज्ज आलसूर्यना आतपइय कुंकुमथी न्यारे लवलोड सुंदर रीते व्याप्त थय गयुं हतुं अष्टवे के दिशाइपी नायिकाना कपाण उपर गोणाकार कुंकुमना तिलक जेयो सूर्य न्यारे प्रकाशित थयो. (लोयण विसयाणुआस विगसंतविसददंसियम्मि) अने न्यारे नेत्रना प्रकाशथी लव-लोड सुंदर रीते अने स्पष्ट हेभावा लाग्युं हतुं. (कमलागरसंडबोहए) यणी

‘सहस्सरस्सिमि’ सहस्सरस्मौ, सहस्रकिरणधारिणि ‘दिणयरे’ दिनकरे=दिवस-करणशाले। ‘तेयसा’ तेजसा=दीप्त्या ‘जलंते’ ज्वलति=दीप्यमाने ‘सूरे’ सूर्ये ‘उट्ठियंमि’ उत्थिते उदयानन्तरावस्थां प्राप्ते, असौ श्रेणिकः ‘सयणिज्जाओ’ शयनीयतः शय्यातः ‘उट्ठेइ’ उत्तिष्ठति। उत्थाय च ‘जेणेव अट्ठणसाला’ यत्रैव अट्ठणशाला=व्यायामशाला ‘तेणेव उवागच्छइ’ तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य च ‘अट्ठणसालं अणुपविसइ’ अट्ठणशालां अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य ‘अणेगवायामजोगवगणवामइणमल्लजुद्धकरणेहि’ अनेकव्यायामयोग्यवलानव्यामर्दनमल्लयुद्धकरणैः—अनेके ये व्यायामाः=शारीरिकपरिश्रमाः, तदयोग्यं=तदनुकूलं यदवलानं च=कूर्दनं व्यामर्दनं च=परस्परं बाह्याद्यङ्गमोटनं, मल्लयुद्धं च=मल्लक्रीडनं कणानि च=मुद्गरादि चालनानि, तैः सर्वैः ‘संते’ श्रान्तः सामान्यतः, ‘परिस्सिमि’ हजार किरणों का धारक (दिणयरे) ऐसा दिन को करनेवाला (सूरे) सूर्य जब (तेयसा जलंते) दीप्ति से ज्वालव्यमान होता हुआ (उट्ठियंमि) उदय के बाद की अवस्था को प्राप्त कर चुका था तब श्रेणिक राजा (सयणिज्जाओ उट्ठेइ) अपनी शय्या से उठे (उट्ठिआ) और उठकर वे (जेणेव अट्ठण साला तेणेव उवागच्छइ) जहां व्यायामशाला थी उस ओर गये। (उवागच्छिआ अट्ठणसालं पविसइ) वहां जाकर वे उस व्यायामशाला में प्रविष्ट हुए। (अणुपविसिआ अणेगवायामजोगवगणवामइणमल्ल जुद्ध करणेहि) प्रविष्ट होकर वहां उन्होंने अनेक व्यायाम के योग्य, वलगन-कूदना, शरीर का मोड़ना मल्ल युद्ध करना और मुद्गर आदि का फेरना प्रारम्भ किया।

जब वे इन क्रियाओं से (संते परिसंते) श्रान्त और परिश्रान्त हो

(कमणोना समूहने सुंहर रीते सरोवरोभां विकसावन्तार अने (सहस्सरस्सिमि) उलारे किरणोंने धारण करना (दिणयरे) दिनकर (सूरे) सूर्य व्यापार (तेयसा जलंते) प्रकाशशील अणुजलतो (उट्ठियंमि) उदय पक्षीनी अवस्थाने भेगवी बूझयो हुतो, त्यारे श्रेष्ठिक राज (सयणिज्जाओ) पोतानी शय्याभांथी उठ्या (उट्ठिआ) अने ठीने तेओ (जेणेव अट्ठणसाला तेणेव उवागच्छइ) जहां व्यायामशाला हुती ते तरफ गया। (उवागच्छिआ अट्ठणसालं पविसइ) त्यां जधने तेओओ ते व्यायाम-शालाभां प्रवेश कथे। (अणुपविसिआ अणेगवायामजोगवगणवामइणमल्ल जुद्धकरणेहि) ते व्यायामशालाभां जधने त्यां तेभले घणु व्यायाम ने योग्य वलगन (घोडाने जे पगे यदावपु) कूडपुं, शरीरने वाणपुं मल्लयुद्ध करपुं अने भगइण वगेरेने इस्वदानुं शरुं कथे।

व्यापार तेओओ आ क्रियाओशी (संते परिसंते) श्रान्त अने परिश्रान्त थया

स्संते' परिश्रान्तः=अङ्गप्रत्यङ्गापेक्षया, 'सद्यपागेहिं सहस्सपागेहिं' शतवाराम् पक्वानि औपधिशतसंमिश्रणेन पक्वानि च कार्पाषणानां शतैर्वा पक्वानि तैः एवं सहस्रपाकैः। 'सुगंधवरतेलमाहएहिं' सुगन्धिवरतैलादिकैः अन्यैरि लक्षपाकादि सुगन्धिप्रधानतैलैः 'पीणजिज्जेहिं' पीणनीयैः=रसरक्तमांसमेदोऽस्थिमज्जथुक्काणां सप्तधातूनां साम्यजनकैः 'दीवणिज्जेहिं' दीपनीयैः=जठराग्निवर्धकैः 'विहणिज्जेहिं' वृहणीयैः बलपुष्टिकारकैः सन्विदियगायपल्लायणिज्जेहिं' सर्वेन्द्रियगात्रपल्लायनीयैः समस्तेन्द्रियसम्पूर्णगात्रसुखजनकैः, 'अब्भंगएहिं' अभ्यङ्गैः=रिगन्धतैलादिभिः 'अब्भंगिए समाणे' अभ्यङ्गितः सन्=उक्त तैलादिभिः लिप्तः 'तेलचर्ममंसि' तैलचर्मणा, सूत्रे तृतीयाथे सप्तमी, तैलानुलिप्तशरीरस्य मर्दनसाधनरूपं चर्म 'तैलचर्म' इत्युच्यते तेन 'संवाटिए समाणे' संवाहितः सन्, इत्यग्रेण सम्बन्धः। कैः संवाहितः ? इत्याह—'पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालकोमलतलेहिं' प्रतिपूर्णपाणिपादसुकुमारकोमलतलैः=प्रतिपूर्णस्य पाणिपादस्य सुकुमारकोमलानि=अतिकोमलानि तलानि येषां ते तथा, तैः 'छेएहिं' छेदैः=सकलमर्दनकला निपुणैः, अवसरज्ञैर्वा, 'दक्खेहिं' दक्षैः अविलम्बितकारिभिः शीघ्रकारिभिरि

जुके तव (सद्यपागेहिं सहस्सपागेहिं सुगंधवरतेलमाहएहिं) फिर जान पाक वाले सहस्रपालकवाले सुगंधित उत्तमोत्तम तैल आदि से तथा (पीणजिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं, मदणिज्जेहिं विणिज्जेहिं सन्विदियगाय पल्लायणिज्जाहिं अब्भंगएहिं अब्भंगिए) पीणनीय, रस, रक्तमांस, मेद, अस्थि, मज्जा तथा शुक इन सात धातुओं में समता जनक, दीपनीय=जठराग्नि वर्धक, तर्पणीय=बलकारक, मदनीय कामवर्धक, वृहणीय=बलपुष्टिकारक, और समस्त इन्द्रियों में तथा समस्त शरीर में सुखजनक ऐसे उबट्टनों=स्निग्ध तैल आदिकों से लिप्त होते हुए उन्होंने (तेलचर्ममंसि) तैलानुलिप्त शरीर के मर्दन के साधनरूप तैलचर्म द्वारा (पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालतलेहिं) परिपूर्ण पाणिपाद के सुकुमालतवाले (छेएहिं)

(सद्यपागेहिं सहस्सपागेहिं सुगंधवरतेलमाहएहिं) त्थारथाऽऽ शत अने सङ्ख्य (इंअर पाकवाणा सुगंधित सर्वोत्तम तेल वगेरेथी तेमअ (पीणजिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं, दप्पणिज्जेहिं, मदणिज्जेहिं. विहणिज्जेहिं, सन्विदियगाय पल्लायणिज्जाहिं अब्भंगएहिं अब्भंगिए) पीणनीय, रस, रक्तमांस, मेद, अस्थि, मज्जा अने शुक (वीथ) आ सात धातुओंमां समता उत्पन्न करनार उहीयक [जठराग्नि ने वर्धनार], तर्पणीय, [बलकारक], मदनीय (आम ने जगावनार), वृहणीय, [बल अने पुष्टि करनार] अने बाधी अ धन्दिओमां तेमअ आणा शरीरमां सुभ उत्पन्न करनार उषट्ठे [स्निग्ध तेल] येणीने तेमअ (तेल चर्ममंसि) तेल येणेला शरीरमा साधनरूप "तैल चर्म" वडे (पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालतलेहिं) संपूष्णथे

त्यर्थः 'पट्टेहिं' प्रट्टैः मर्दनकार्याग्रेसरैः 'कुसलेहिं कुसलैः मर्दनावधिज्ञैः 'मेहा-
विहिं' मेधाविभिः=प्रतिभाशालिभिः 'निउणेहिं' निपुणैः=नियुक्तव्यापारगामि-
भिः 'निउणसिण्णोवगएहिं' निपुणशिल्लोपगतैः, निपुणानि=सूक्ष्मानि यानि
शिल्लानि=अङ्गमर्दनादीनि तान्युपगतानि=अधिगतानि येस्ते तथा तैः, अङ्गमर्दन
क्रियाज्ञानसम्पन्नैरित्यर्थः । 'जियपरिस्समेहिं' जितपरिश्रमैः भूयो भूयः कृत
परिश्रमेऽपि अस्त्रोदतैः, 'अब्भंगणपरिमदणुव्वलणकरणगुणनिम्माएहिं' अभ्यङ्गनपरि-
मर्दनोद्वेलनकरणगुणनिर्मातृभिः तत्र-अभ्यङ्गनम् अभ्यङ्गः=शरीरे तैलादिलेपः,
परिमर्दनं=श्रमापनोदाय हस्तादिना तत्परिघर्षणम् 'मालिश' इति भाषायाम्-
उद्वेलनम्-उद्धर्तनं पिष्टद्रव्येण शरीरपरिशोधनम्, तेषां करणेन ये गुणाः=शरीर-
स्वास्थ्यकान्तितुष्टिपुष्टि स्फूर्त्यादिरूपाः तेषां निर्मातृभिः=विधायकैः 'अट्ठिसुहाए'
अस्थिसुखया=अस्थनां सुखोत्पादककारणत्वेन, अथवा अस्थीनि सुखयतीति
अस्थिसुखा, तथा अस्थिसुखया 'मंससुहाए' मांससुखजनिकया 'तयासुहाए'
त्वक् सुखया=चर्मसुखोत्पादिकया 'रोमसुहाए' रोमसुखया=रोमराजिषु हर्षाऽति
रेकाऽऽविष्कारिकया 'चउव्विहाए' चतुर्विधया चतस्रो विधाः यस्याः तथा=

समस्त मर्दन की कला में निपुण अथवा अवसर के ज्ञाता (दक्खेहिं) शीघ्र-
कारी (पट्टेहिं) मर्दन कार्य में अग्रेसर (कुसलेहिं) मर्दन की विधि के ज्ञाता
(मेहाविहिं) प्रतिभाशाली (निउणेहिं) निपुण (निपुण सिण्णोवगएहिं) सूक्ष्म
अंगमर्दनादिरूप शिल्प क्रिया के ज्ञाता (जियपरिस्समेहिं) थकावट नहीं
मानने वाले (अब्भंगणपरिमदणुव्वलण करणनिम्माएहिं) अभ्यंग, परिमर्दन,
उद्वेलन करने के गुणों विधायक ऐसे (पुरिसेहिं) पुरुषों से (अट्ठिसुहाए मंससु-
हाए, तयासुहाए, रोमसुहाए) अस्थि सुखकारक, मांस सुखकारक, त्वक् सुख-
कारक एवं रोम सुखकारक. ऐसी (चउव्विहाए) चार प्रकार की (संचा-

सुकोभण ङाथ अने पणना तणियावाणा (जेएहिं) मालिश करवानी अथी ४ कणासां
ङांशियार अने थोअ अवसर ने ळाणुनारा (दक्खेहिं) अति अथण, (पट्टेहिं) मालिश
करवामां अग्रेसर, (कुसलेहिं) मालिशनी रीतोना ळाणुनार, (मेहाविहिं) बुद्धिमान,
(निउणेहिं) निपुण, (निपुण सिण्णोवगएहिं) ळाणुमां ळाणु अंगनी मालिशनी
कणांने ळाणुनारा (जियपरिस्समेहिं) ङांठ वअत नहि थअनारा, (अब्भंगणप-
रिमदणुव्वलणकरणगुणनिम्माएहिं) अभ्यंग, परिमर्दन उद्वेलन करवाना गुणोने
ळाणुनारा (पुरिसेहिं) मालुसो पासोथी (अट्ठिसुहाए, मंससुहाए, तयासुहाए, रोम
सुहाए) ङांङा [अस्थि]ने सुअ आपनार, आमडीने सुअ आपनार, अने रुंवाडाने
सुअ आपनार (चउव्विहाए) चार प्रकारनी (संचाव्वहाए) अंगने पीडवानी क्रिया

उक्तविधया 'संवाहणाए' संवाहनया अद्रुसमर्दनक्रियया 'संवाहिए समाणे' सम्ब-
हितः सन् 'अवगयपरिस्समे' अपगतपरिश्रमः अपगतः परिश्रमो यस्मात् स तथाः
विनाशितखेदः इत्यर्थः 'नरिंदे' नरेन्द्रः 'अट्टणसालाओ पडिनिक्खमइ' अट्टन-
शालातः प्रतिनिष्क्रामति=निस्सरति प्रतिनिष्क्रम्य=निःसृत्य 'जेणेव मज्जनघरे
तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैव उपागच्छति उपागत्य च 'मज्जनघरं
अणुपविसइ' मज्जनगृहं अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य तत्र स्नानमण्डपे, कथम्भूते
स्नानमण्डपे ? इत्याह—'समुत्तजालाभिरामे—समुत्तानि=मुक्ता संहितानि जालानि,
गवाक्षाः, तैः अभिरामः=सुन्दरः, तस्मिन्—'विविचमणिरयणकोट्टिमतळे' विचित्र
मणिरत्नकुट्टिमतळे, विचित्राणि=पञ्चवर्णानि मणिरत्नानि मणयः=ईन्द्रनीलादयः
करकेतनादयश्च, रत्नानि=माणिक्यादीनि, तैः खचितं कुट्टिमतलं=भूभागो यस्य
स तस्मिन् अतएव 'रमणिज्जे' रमणीये=मनोरमे ण्हाणमंडवंसि' स्नानमण्डपे=

हणाए) अंग समर्दनरूप क्रिया पूर्वक (संवाहिए समाणे) अपने शरीर
की खूब मालिश करवाई। मालिश करवाते२ जब वे (नरिंदे) राजा
[अवगयपरिस्समे] परिश्रम रहित हो चुके—अर्थात् उनका शरीर जब हल्का
हो गया—तब वे (अट्टणसालाओ) उत्क्यायामशाला से [पडिनिक्खमइ]
बाहिर निकले और [पडिनिक्खमिस्सा] बाहर निकलकर [जेणेव मज्जन
घरे तेणेव उवागच्छइ] जहाँ स्नान घर था वहाँ गये। [उवागच्छिस्सा] वहाँ
जाकर वे (मज्जनघरं अणुपविसइ) स्नानघर में प्रविष्ट हुए (अणुपविसिस्सा)
प्रविष्ट होकर [समुत्तजालाभिरामे] मुक्ताओं के गवाक्षों से सुन्दर [विविच
मणिरयणकोट्टिमतळे] पंचवर्ण के मणि एवं रत्नों से खचित भूमिवाले
अतएव (रमणिज्जे) [रमणीय ऐसे (ण्हाणमंडवंसी) स्नानमंडप में—मालती,—चंपक,
तथा माधवी की लताओं से परिदेष्टित स्नानस्थान में रखे हुए [ण्हाणमणि-

वडे तेण्हे (संवाहिए समाणे) घाताना शरीरणी भूषणसरसरीते मालिश करावडावी
मालिश करावतां न्यारे ते (नरिंदे) राजा (अवगयपरिस्समे) परिश्रम रहित
थ्या ओटवे डे न्यारे तेभुं शरीर ढणुं भनी गयुं, त्यारे तेण्हे (अट्टणसालाओ)
व्यायामशालाभांथी (पडिनिक्खमइ) अंदार आव्या अने (पडिनिक्खमिस्सा) अंदार
आवीने (जेणेव मज्जनघरे तेणेव उवागच्छइ) तेण्हे न्यां स्नानागार डटुं
त्यां गया. (उवागच्छिस्सा) त्यां न्हेने तेण्हे (मज्जनघरं अणुपविसइ) स्नानागार-
भां गया. (अणुपविसिस्सा) अने त्यां प्रवेशीने (समुत्त जालाभिरामे) भेटी न्हेडा
गवाक्षांथी सुंदर (विविचमणिरयणकोट्टिमतळे) पांथ रंजना भण्णि अने रत्नभंडित
भूमिवाणा ओटवे डे (रमणिज्जे) रमणीय (ण्हाणमंडवंसि) स्नानमंडपभां न्यां

मालती चम्पकमाधवीभिर्वल्लीभिः परिवेष्टितस्तान्दर्याने 'णाणामणिरयणमचि-
चिचंसि' नानामणिरस्नभक्तिचित्रे विविधमणिरत्नानां भक्त्या=सिंहगजादिरूपया
चित्रं यस्मिन् एवमभूते 'ण्हाणपीढंसि' स्नानपीठे स्नानार्थं स्थापितासने 'सुहानिसण्णे
सुखलिण्णः सुखोपविट्ठो भूपः 'सुहोदएहिं' सुत्तोदकैः=नातिशीतोष्णैर्जलैः
'पुप्फोदा हिं पुप्फोदकैः=पुष्परससमन्वितैः, 'गंधोदएहिं' गन्धोदकैः श्रीखण्डादिमि-
श्रितजलैः, 'शुद्धोदएहिं' शुद्धोदकैः=निरवद्यजलैः। 'पुणो पुणो' पुनःपुनः=वारं
वारं 'कल्लाणगपवरमज्जनविहीए' कल्याणकपवरमज्जनविधिना सुखजनकनिपातित-
वारिधारा परस्पराभिर्माङ्गलिकमज्जनविधिना=स्नानप्रकारेण 'मज्जितः=स्ना-
पितः। 'तत्थ' तत्र स्नानकाले 'कोउयसएहिं' कौतुकशतैःकौतुकानां शतानि
कौतुकशतानि शरीररक्षायै दृष्टिदोषनिवारणार्थं कज्जलतिलकादीनि क्रीडा-
शतानि तैः, 'बहुविहेहिं' बहुविधैर्युक्त 'कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे' कल्याण

रयणमचिचिचंसि] अनेक मणि तथा रत्नों की रचना द्वारा जिसमें सिंह गज आदि
के चित्र बने हुए हैं ऐसे (ण्हाणपीढंसि) स्नान पीठ पर स्नान करने के लिये
स्थापित आसन पर-(सुहानिसण्णे) सुखपूर्वक बैठकर (सुहोदएहिं) न
अधिक गरम न अधिक शीतल ऐसे जल से, (पुप्फोदएहिं) पुष्परसयुक्त
जल से, (गंधोदएहिं) श्रीखंड आदि मिश्रित जल से (शुद्धोदकैः)
और शुद्ध जल से उन्होंने (पुणोपुणो) बार २ (कल्लाणगपवरमज्जनवि-
हीए) शरीर में सुखप्रतीत हो इस रूप से छोड़ी गई जल की
धारा से मांगलिक मंजन विधिके अनुसार (मज्जिए) स्नान किया (तत्थ-
बहुविहेहिं कोउयसएहिं) फिर बहुविध कौतुकशतों से युक्त हुए-शरीर रक्षा
के लिये दृष्टि दोष निवारणार्थ कज्जल तिलक आदि रूप सैकड़ों कौतुक
से समन्वित हुए उन राजाने (कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे) उस मांग-

मालती आपो, तेमज्ज भाधवीनी लताओधी परिवेष्टित अने बुढाबुढा स्थाने भूकेदा
(णाणामणिरयणमचिचिचंसि) अनेक जातना मण्डि रत्नानी रथना वडे जेभांसिड,
डाधी वगेरेनां चित्रो भनाव्यां छे, ओवा (ण्हाणपीढंसि) न्हावाना भाजठ उपर
न्हावा भाटे (सुहानिसण्णे) आसमथी जेसीने (सुहोदएहिं) केकरवरण (पुप्फोदएहिं)
हुलना रसवाणा (गंधोदएहिं) श्रीखंड (यंदन) वगेरेथी मिश्रित, (शुद्धोदकैः)
अने निर्भय पाणीवडे तेमण्णे (पुणो पुणो) बार २ (कल्लाणगपवर मज्जन विहिए)
शरीरने सुख आपे ओवी जलधाराधी मंगणमज्जन विधि प्रमाणे (मज्जिए) स्नान
कथुं. (तत्थबहुविहेहिं कोउयसएहिं) त्थारणाद अनेक जातना सेकेडा कौतुक ओटवे
के शरीरनी, दृष्टिदोष [नजर] वगेरेथी रक्षा करवा भाटे काजण तिलकइय सेकेडा
कौतुक युक्त थयेदा ते राजाओ (कल्लाणगपवरमज्जणावसाणं) ते सुख्य मांग-

प्रवरमज्जनवासने=माङ्गलिकप्रधानस्नानानन्तरम्, 'पम्हलसुकुमालगंधकसाइयलूहियंगे' पक्षमलसुकुमारगन्धकषायलूषिताङ्गः। पक्षमल-उत्थितसूक्ष्मतन्तुसमूहयुक्ता सा च सुकुमारा सुकोमला गन्धवर्ती च, एतादृशी या काषायिका कषायरक्तशाटिका=अङ्गप्रोच्छनिका, 'दुवाल' इति भाषाप्रसिद्धवस्त्रविशेषः तथा, रुक्षितं=मोड्डितं निर्जलीकृतम्, अङ्ग यस्य स तथा। 'अहतसुमहगधदूसरयणसुसंबुए' अहतसुमहार्घदूष्यरत्नसुसंवृतः, अहतम्=अखण्डितं कीटमूषिकादिभिरकर्तितं, नूतनमित्यर्थः, सुमहार्घं=बहुमूल्यं यद् दूष्यरत्नं=प्रधानवस्त्रं तेन सुसंवृतः सुष्ठु आच्छादितः परिधृतनूतनबहुमूल्यवस्त्र इत्यर्थः। 'सरससुरभिगोसीसचंदणाणुलितगत्ते' सरसा सुरभिगोशीर्षचन्दनानुलिसमात्रः-सरसं=श्रेष्ठं सुगन्धियुक्तं गोशीर्षाख्यं चन्दनं, तेन अनुलितं गात्रं शरीरं यस्य सः 'सुइमालावन्नगविलेवणे' शुचिमालावर्णकविलेपनः शुचिनी पवित्रे माला=पुष्पमाला च वर्णकः अङ्गरागविशेषः, तस्य विलेपनं=कुङ्कुमादि माङ्गलिकद्रव्यचर्चनं च, इमे उभे यस्यः सः। आविद्धमणिसुवन्ने' आविद्धमणिसुवर्णः आविद्धानि=परिधृतानि मणयो=हीरकादयःसुवर्णानि येन सः 'कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबपलंबमाणकडिसुत्तसुकयसोहे' कल्पितहारार्धहारत्रिसरक प्रालम्बपलम्बमानकटिमूत्रसुकृतशोभः,-कल्पितः-विरचितः, हारः=अष्टादशसरिकः, अर्धहारः

लिक प्रधान स्नान के बाद (पम्हल सुकुमालगंधकसाइयलूहियंगे) जिनका शरीर उत्थित सूक्ष्म तन्तु समूह से युक्त तथा कोमल ऐसी सुगंधित तोलिया-दुवाल से पोंछा गया है (अहतसुमहगधदूसरयणसुसंबुए) अहत-अखण्डित-कीटमूषिक आदि से अकर्तित-नूतन, तथा बहुमूल्य ऐसा प्रधान वस्त्र पहिरा पश्चात् (सरससुरभि गोसीस चंदणाणुलितगत्ते) श्रेष्ठ सुगंधियुक्त गोशीर्षचंदन से अनुलितशरीर होकर (सुइमालावन्नगविलेवणे) उन्होंने पवित्र पुष्प माला पहिरी और वर्णक का अंग राग विशेष का-विलेपन किया। (आविद्धमणिसुवन्ने, कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबमाणकडिसुत्तसुकयसोहे,

लिक स्नान, (पम्हलसुकुमालगंधकसाइयलूहियंगे) जीष्वा केमल तन्तु समूहवाणा सुवासित दुवालथी शरीर छुछीने (अहतसुमहगधदूसरयणसुसंबुए) अर्धडित-कीट उद्धर वगेरेथी अकर्तित-नवुं तेमण गहु डिमती प्रधान वस्त्र धारण क्युं. त्थार पछी (सरससुरभिगोषीमचंदणाणुलितगत्ते) उत्तम सुगंधवाणा (गोशायन) ने शरीर उपर लेग करीने (सुइमाला वन्नग विलेवणे) तेमले पवित्र पुष्प माणा पछेरी अने वण्डि [अक अंगराग विशेष] तुं विलेपन क्युं (आविद्ध मणिसुवन्ने, कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबपलंबमाणकडिसुत्तसुकयसोहे, पिणद्धगेवज्जंमुलज्जगललियंगललियकयामरणे) विलेपन क्यो पछी उत्तम अथा हीरा

नवसरिकः, त्रिसरिकः=प्रमिद्धः प्रालम्बः=शुम्बनकम्, एतत्सर्वं प्रलम्बमान कटि-
सूत्रं चेति द्वन्द्वः, 'कन्दौरा' इति भाषाप्रसिद्धं, तैः सुकृता=शोभनतया कृता=
रचिता शोभा यस्य सः 'तथाभूतः-द्वारादि धारणेन परमशोभासम्पन्नः,
'पिणद्धगेवज्जंगुलेज्जगललियंगललियकयाभरणे' पिणद्ध ग्रैवेयकाङ्गुलीयकल-
लिताङ्गललितकृताभरणः, पिणद्धानि ग्रैवेयकाङ्गुलीयकानि येन स तथा, तत्र ग्रैवे-
यकं 'कण्ठीति' भाषायाम्, ललिताङ्गके=सुन्दरशरीरे ललितं यथास्यात्तथा,
कृतानि=विन्ध्यस्तानि आभरणानि=भूषणानि येन स तथा, ततस्तयोः कर्मधारयः,
'गाणामणिकडगतुडियथंभियभुए' नानामणिकटकट्टिकस्तम्भितभुजः, नाना-
मणिभिः=अनेकविधमणिभिः, रचितैः कटकैः=हस्ताभरणैः, त्रुटिकैर्भुजक्षकभूषणैः
स्तम्भितौ=निबद्धौ भूषितौ भुजौ यस्य स तथा, अत एव 'अहियरुवसस्सि-
रीए' अधिकरूपसञ्जीवः शरीरसम्पत्त्याभूषणसम्पत्त्या च परम शोभासम्पन्नः,

पिणद्धगेवज्जंगुलेज्जगललियंगललियकयाभरणे) हीरकादिमणि और सुवर्ण के
आभूषणों को पहिन कर फिर उन्होंने १८ अङ्गुल लरका, हार, नौलरका अर्ध-
हार, तीनलर का हार तथा शुम्बनक-शूमका पहिरे तथा कमर में लटकता हुआ
कंदोरा भी पहिरा। इन सब से उनका सुहावना शरीर और अधिक शोभा
संपन्न बन गया। गले में कंठी पहिरी अंगुलियों मुद्रिकाएं पहिरीं और
सुन्दर शरीर पर अच्छी तरह से आभरणों को भी पहिरा (गाणामणि-
कडगतुडियथंभियभुए अहियरुवसस्सिरीए, कुंडलुज्जोइयाणणे, मउडदित्त-
सिरए, हारोत्थयमुकयरइयवच्छे पालंबपलंमाणमुकयपडउत्त रिज्जे, मुदि-
यापिंगलंगुलीए)। नानामणियों के बने हुए कटकों को-कडों को पहना तथा
भुजक्षक भूषणों को हाथों में पहना। इस तरह शरीरसंपत्ति और

पण्डे भण्डियो अने सोनानां धरेणुंओ पडेरीने अक्षर (१८) लडीने हार, नव
(६) लडीने अघोहार, २७ [३] लडीने हार तेमज्जुम्भनकंओटवे के जुम्भानांओ
पडेयां, तथा केसमां लटकता कंदोरा पण्डे पडेयां. आ अघां धरेणुंओथी तेमनुं
सुंदर शरीर वधादे शोषी छड्युं. गणामां कंठी, आंगणीओमां वीटीओ अने सुंदर
शरीर उपर तेणु सारी रीते अक्षरणु पण्डे पडेयां. (गाणामणिकडगतुडिय-
थंभियभुए अहिय रुवसस्सिरीए, कुंडलुज्जोइयाणणे मउडदित्तसिरए, हारो
त्थयमुकयरइयवच्छे पालंबपलंमाणमुकयपडउत्तरिज्जे, मुदियापिंगलंगुलीए)
अनेके ज्ञातना भण्डियोना अनाववाभां आवेसा कडांओ हाथमां पडेयां तेमज्जु
अक्षरक्षक आलूषणु हाथोमां पडेयां. आ रीते सुंदर शरीर संपत्ति अने

कुण्डलजोडयाणजे' कुण्डलोद्योतिताननः—कुण्डलाभ्याम् उद्योतितम् आननं मुखं यस्य स कुण्डलज्योतिषा प्रकाशितमुख इत्यर्थः, 'मउडदितसिरए' मुकुटदीप्तसिरस्कः—मुकुटेन दीप्तं शिरो यस्य सः, मुकुटप्रभादीप्तमस्तक इत्यर्थः, 'हारात्ययसु-कयरइयवच्छे' हारावस्तुतमुकुरतिदवसाः=हारेण अवस्तुतम्—अच्छादितं मुकुटं=शोमनीकृतं रतिदं=दृष्टिमुखदं वक्षः=उरो यस्य स तथा अपूर्व चाकचिक्यशोभा-सम्पन्नवक्षस्थल इत्यर्थः। 'पालंबपलंबमाणपडमुकयउत्तरिज्जे' पालम्बपलम्ब-मानपटमुकृतोत्तरीयः, पालम्बेन=दीर्घेण पलम्बमानेन पटेन मुकृतं=सुविन्यस्तं उत्तरीयम्=उत्तरासङ्गवलं येन स तथा, 'मुदियापिंगलंगुलिए' मुद्रिकापिङ्गलाङ्गुलिकः—मुद्रिकाभिः=अङ्गुलीयकैः—पिङ्गला=पीतवर्णा अङ्गुल्यो यस्य स तथा 'णा-णामणिकणगरयणविमलमहरिनिउणोवियमिसिमिसंतविरइयसुसिलिट्टविसिट्टलट्ट-संठियपसत्थआविद्धवीरवलए' नानामणिकनकरत्नविमिलमहार्धनिपुणो विय मिसिमिसंतविरचितसुसिलिट्टविशिष्टलट्टसंस्थितप्रशस्ताविद्धवीरवलयः—तत्र—ना-नामणिकनकरत्नैः, तैः कथम्भूतैः? विमलैः, महार्हैः=महतां योग्यैः, निपुणेन=शिल्पिना 'उविय' इति परिकर्मतः=प्राप्तसंस्कारः, उज्ज्वलीकृतः, अत-

भूषण संपत्ति से उनकी शोभा अपूर्व बन गई थी। मुख भी उनका पहिरे हुए कुंडलों की आभा—(कान्ति) से चमक रहा था, मस्तक मुकुट की प्रभा से प्रकाशित हो रहा था—वक्षस्थल पर जो हार पहिरा था उससे वह विशेष शोभास्पद एवं दृष्टि मुखदवन गया था। दीर्घ लंबे पट को उन्होंने उत्तरा संगवस्त्ररूप से धारण कर रखा था। अंगुलियों में जो उन्होंने मुद्रिकाएं पहिन रक्खीं थी उनसे उनकी वे अंगुलियां पीतवर्ण से लिस जैसी मालूम पड़ती थी (णाणा मणिकणगरयणविमलमहरिय—निउणो विय मिसिमि-संत विरइयसुसिलिट्ट—विसिट्टलट्ट संठिय पसत्थ आविद्धवीरवलए) उन्होंने जो वीरवलय धारण कर रक्खा था वह विमल तथा महार्ह ऐसे नाना मणिश्रों से और कनकरत्नों से चतुर कारीगर द्वारा बनाया गया था,

आभूषणेश्च तेमनी शोभा अपूर्व थय गध. पड़ेरेदां कुंडोणी यमकथी तेमनुं भां दीपी रल्लुं हतुं, तथा मुकुटनी प्रभाथी तेमनुं मस्तक प्रकाशतुं हतुं. वक्षस्थल उपर पड़ेरेदा हारथी तेमो सविशेष शोभा संपन्न तेमज्ज दृष्टि सुपण्ण भन्त्या हता. दांभा वस्त्रने तेमोअये 'उत्तरासंगवस्त्र'ना उपमां धारणुं कथुं हतुं, आंगणीओभां पड़ेरेदी पीटीओथी तेमनी आंगणीथो पीणा रं'गथी रं'गो होय तेवी देभाटी हती. (णाणामणिकणग-रयण—विमल—महरियनिउणोवियमिमिमिसंत—विरइय—सुसिलिट्ट—विसिट्ट—लट्ट—संठिय—पसत्थआविद्धवीरवलए) तेमण्णु पड़ेरेदो वीरवलय [कुंडुं] निभंणं अने णहुं किंमती मण्णुथो तेमज्ज सुवण्णं रत्नोथी णनावेल हार होंशियार कारीगरोअये भनावेदो हतो. तेनो

एव 'मिसिमिसंत' इति देदीप्यमानः, विरचित=निर्मितः-सुश्लिष्टः= सुसन्धिकः, विश्लिष्टः=उत्कृष्टः, लष्टः=मनोहरः, संस्थितः=संस्थानयुक्तः-सुन्दराकृतिकः, तथा प्रशस्तः=प्रशंसनीयः एतादृशाः आविद्धः=परिधृतः वीरवलयः=विजयवलयो येन स तथा। यं वलयं धृत्वा विजयते तादृशवलयधारक इत्यर्थः। यद्वा-‘यदि कश्चिदस्ति वीरस्तदाऽसौ मां विजित्य मम हस्ताब्दहिंक्रोत्वेतं वलयम्’ इति स्पर्धयन् यं कटकं हस्ते परिधत्तो सः, ‘वीरवलयः’ इत्युच्यते। किं बहुणा’ किं बहुना किमधिकेन वर्णनेन ‘कप्पखण्डे च सुअलं क्रियविभूतिए’ कल्पवृक्ष इव-स्वलंकृतविभूषितः कल्पवृक्ष इव अलङ्कृतो मणिरत्नभूषणैः, विभूषितो महार्हविचित्र परिधानीयादिवसनैः, नरेन्द्रः=श्रेणिको राजा साक्षात् कल्पवृक्ष इव शोभते इति भावः। सकोरंटमल्लदामेगं-छत्तेण धरिज्जमाणेण’ सकोरंटमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन कोरण्टस्य माल्यानि=पुष्पाणि

उस की संधियां सुश्लिष्ट (अच्छी जुड़ी हुई) थीं-वह चमकीला था-बड़ा उत्तम था, चित्ताकर्षक था, और आकृति से सुन्दर तथा प्रशंसनीय था। वलय (कड़ा) को धारण करके राजा विजय को प्राप्त करता है उसका नाम वीरवलय है। अथवा इस प्रकार की स्पर्धा के यदि कोई वीर हो तो यह वलय मेरे हाथ से मुझे जीत कर ले लेवे? वशवर्ती हो कर जो वलय हाथमें पहिरा जाता है उसका नाम भी वीरवलय है। (किं बहुना-कप्पखण्डे च सुअलं क्रिय विभूतिए नरिंदे) अधिक और क्या कहें मणिरत्ननिर्मित आभूषणों से अलंकृत हुए तथा महार्ह विचित्र परिधानी आदि वस्त्रों से विभूषित बने हुए थे राजा उस समय कल्प वृक्ष जैसे शोभित हो रहे थे। (स कोरंटमल्लदामेगं छत्तेण धरिज्जमाणेणं) भृत्यजनने जो इनके ऊपर

અધિભાગ(બેડ) સુશ્લિષ્ટ હતો. તે ચમકીલો હતો, ઉત્તમ હતો, ચિત્તને આકર્ષનારો હતો અને દેખાવમાં સુંદર તેમજ વખાણવા યોગ્ય હતો. જે વલયને ધારણ કરીને રાજા વિજય મેળવે છે, તેનું નામ ‘વીરવલય’ છે. અથવા તો આ બાતની હરિક્ષાઈમાં ઉત્તરનાર કોઈ વીર છે તો મને છતાંને મારા હાથમાંથી આ વલયા મેળવી લે. આ રીતે પણ એનો અર્થ સમજી શકાય. વશવર્તી થઈને જે વલય હાથમાં પહેરવામાં આવે છે તે પણ ‘વીરવલય’ છે. (કિંબહુના-કપ્પલ્લવણે ચ સુઅલંક્રિયવિભૂતિયે નરિંદે) વધારે શું કહેવું-મણિરત્નોથી બનાવવામાં આવેલાં ઘરેણાંઓથી અલંકૃત થયેલાં તેમજ બહુ કિંમતી રંગબેરંગી પહેરેલાં વસ્ત્રોથી વિભૂષિત થયેલા રાજા તે સમયે કલ્પવૃક્ષની જેમ શોભતા હતા. (સકોરંટમલ્લદામેગં છત્તેણં ધરિજ્જમાણેણં) તેમના

तेषां दामानि=मालाः, तैः सहितेन छत्रेण भृत्येन ध्रियमाणेन शोभमानः
'उभओ' उभयतः=दक्षिणवामपार्श्वयोः 'चउचामरवालवीइयंगे' चतुश्चामर
वालवीजिताङ्गः, चतुर्णां चामराणां बालैः=केशैः वीजितान्यङ्गानि यस्य स तथा,
'मंगलजयसहकयालोए' मंगलजयशब्दकृतालोकः, मंगलजयशब्दः कृतो अनेन
आलोके=दर्शने यस्य स तथा, मज्जनगृहात्पतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य 'अणेग-
गणनायगदंडणायगराईसरतलवरमांडविय कोडुविय मंति महामंति गणगदोवारिय-
अमच्चचेडपीढमदनगरनिगमइब्भसेट्टिसेणावइसत्थवाहइयसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे'
अनेक गणनायक दंडनायकराजेश्वरतलवरमांडविककौटुम्बिकर्मत्रिमहामन्त्रिगणक-
दोवारिकाभात्यचेटपीठमदनगरनिगमेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिसार्थवाहदूतसंधिवालैःसार्थ
सम्परिवृत्तः। तत्र गणनायकाः सामन्तभूपाः, दंडनायकाः-अपराधिषु यथायोग्य
दण्डप्रदानशीलाः कोटपाला इत्यर्थः राजानः=माण्डलिकाः नरपत्यः,

छत्रतान रखा था वह कोरण्ट के पुष्पों की माला से युक्त था-(उभओ
चउचामरवालवीइयंगे मंगलजयसहकयालोए) दक्षिण और वाम पार्श्व
में जो इनकेऊपर चमर ढोले जा रहे थे। उनके बालों से इनके अंग विजित हो रहे
थे। इनके देखते ही लोग जय हो इस प्रकार का मंगलकारी शब्द बोलने
लग जाते थे। (मज्जनघराओपडिनिक्खमइ) जब ये राजा उस रान
घर से बाहर निकले और (पडिनिक्खमिता) निकल कर-(अणेगगण
नायक दंडणायगराईसरतलवरमांडवियकोडुंवियमंतिहामंतिगणगदोवारिय
अमच्च चेडपीढमदनगरनिगम इब्भसेट्टिसेणावइ सत्थवाहइयसंधिवाल
सद्धिं संपरिवुडे) अनेक गण नायकों से-सामंत भूपों से अपराधियों को
यथा योग्यदंड देने वाले अनेक दंडनाय को से अर्थात् कोटबालों से मांड-

उपर नेकदे ताण्हेलुं छत्र कोरण्ट (अेक पुष्पविशेष) ना डूलनी भाणाथी शोभतुं हंतुं.
(उभओ चउचामरवालवीइयंगे मंगलजयसहकयालोए) नभणी अने
शाणी आलुअे अेभना उपर ढोणवामां आवेला यभशेना वाणथी अेभनां अंग विवित
थरुं रहंतां हतां. अेभने जेतां न वेकौ 'न्य थाअो, न्य थाअो' अेवा मंगल सूयक
शब्दो. उच्चारवा मांडता हतां. (मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ) न्यारे ते राज
स्नानागारमांथी अहुर आव्या अने [पडिनिक्खमिता] आवीने (अणेगगण
नायकदंडणायगराईसरतलवरमांडवियकोडुंवियमंतिमहामंतिगणगदोवारिय अ-
मच्चचेडपीढमदनगरनिगमइब्भसेट्टिसेणावइसत्थवाहइयसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे)
अनेक गणनायकोथी, सामंत भूपोथी, अनेक दंडनायकोथी अेटदे डे
कोटवाणोथी, मांडलिक नरपतिइय अनेक राजाओथी, अेश्वर्यवान अनेक पुरुषोथी,

इंश्वराः=ऐश्वर्यसम्पन्नाः, तलवराः=संतुष्टभूपालदत्तपट्टबन्धभूषिता राजसदृशाः, मांडविकाः=छिन्नभिन्नजनाशयविशेषो मंडवः, तत्राधिकृताः । 'मांडविकाः' इति छायापक्षे तु ग्रामपञ्चसत्स्वामिनः, यद्वा-सार्धक्रोशद्वयपरिमितप्रानैराछिद्य निच्छद्य स्थितानां ग्रामाणामधिपतयः । कौटुम्बिकाः=कुटुम्बप्रतिपालका, मन्त्रिणः=प्रधानमन्त्रिणः, गणकाः=ज्योतिर्विदः, माण्डागारिकाः वा, दौवारिकाः=द्वारपालाः, अमात्याः=क्षीरनीरविवेकि हंसवत् न्यायान्यायविवेकिनः, चेटाभ्रत्याः, पीठमर्दाः=सहायकाः, आत्मरक्षका इत्यर्थः । नगरं=नगरशब्देन नगरनिवासिनो लक्ष्यन्ते तेन नगरजनसमूह इत्यर्थः । निगमः=व्यापारिणां ग्रामः अत्रापि निगमशब्देन तद्ग्रामवासिषु लक्षणया 'वणिक्समूह' इति बोध्यते-इभ्याः=हस्तिप्रमाणधनस्वामिनः, श्रेष्ठिनः=लक्ष्मीपट्टबन्धविभूषितमस्तकाः, सेनापतयः=चतुरंगसेनानायकाः, सार्थवाहाः=सार्थः=व्यापारि समूहस्तत्रहन्तीति सार्थवाहाः, व्यापारिणो देशान्तरं नीत्वा लाभप्रापका इत्यर्थः=दूताः संदेशहारका, संधिपालाः

लिक नरपतिरूप अनेक राजाओं से ऐश्वर्य संपन्न अनेक पुरुषों से, संतुष्ट हुए राजा द्वारा प्रदत्त पट्टबंध वाले राजा सदृश अनेक नगर रक्षकों से पांचसौ ग्राम के स्वामी ऐसे अनेक मांडविकों से अथवा.... कुटुम्बप्रतिपालक अनेकजनों से, अनेक प्रधानमंत्रियों से, अनेक ज्योतिषियों अथवा भंडारियों से, अनेक द्वारपालों से, क्षीरनीरका विवेक करने वाले हंसकी तरह न्याय और अन्याय का निर्णय करनेवाले अनेक अमात्याओं से अनेक भृत्यों से, आत्मरक्षक अनेक पीठमर्दको से, नगर निवासी अनेक मनुष्यों से, अनेक व्यापारी मंडल से, हस्तिप्रमाण धन के अधिपति अनेक इभ्यों से, लक्ष्मी के पट्टबन्ध से विभूषितभाल वाले अनेक श्रेष्ठि जनों से, चतुरंग सेना के नायक अनेक सेनापतियों से, व्यापारियों को देशान्तर ले जा कर उन्हें लाभान्वित करनेवाले अनेक सार्थवाहको से, अनेक संदेश

प्रसन्न थयेला राजा वडे आपवाभां आवेला 'पट्टबंध' राजा जेवा धण्डा नगर रक्षकेथी पांचसौ ग्रामना स्वामि जेवा अनेक मांडविकेथी अथवा ... कुटुम्बतुं भरखुपोषण करनार अनेक जेनाथी, अनेक प्रधान मंत्रीजेथी, अनेक ज्योतिषीजेथी अथवा भंडारीजेथी, अनेक द्वाररक्षकेथी, क्षीरनीर विवेकी हुंसनी जेभ न्याय अने अन्यायने समजानार अनेक अमात्येथी, अनेक नाइकेथी, आगररक्षक अनेक पीठमर्दके (राजाना अधिकाारी विशेष) अनेक नागरीकेथी, अनेक वेपारीजेथी मंडजेथी; हस्ति प्रमाण धनना अधिपति अने छबिजेथी, लक्ष्मीना पट्टबंधथी विभूषित ललाटवाणा अनेक शेठेथी, चतुरंगिणी सेनाना नायक अनेक सेनानायकेथी वेपारीजेथी देशान्तरे लई जईने तेभने लाबा आपवानार सार्थवाहुकेथी, अनेक संदेश वाहुकेथी अने

उभयपक्षसंधिरक्षणशीलाः । एतेषां गणनायकादिशब्दानां द्वन्द्वे, पश्चादनेकशब्देन कर्मधारयः, ते तथा तैः, सार्धं सम्परिवृतः=सम्यक् प्रकारेण परिवृतः अत्र 'संधिबाल' इति छद्मतीयान्तं पदम्, मज्जनगृह्याभिप्रेकान्तो नरेन्द्रः कइव शोभते ? इत्याह-धवल इत्यादि धवलमहाधवलं निर्मलं महः=ज्योति रस्य स तथा इदं 'शशी' तस्य विशेषणम्, 'मेघनिग्गए' मेघनिर्गतः=मेघावरणनिर्मुक्तः 'विव' इव, अस्य 'शशी' त्रयान्वयः । यद्वा धवल महामेघ-निर्गत इव=शारदश्वेत वर्दल 'वहिरिस्सुतइव', 'ग्रहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाणमज्जे ससिच्च' ग्रहगणदीप्यमानऋक्षतारागणानां मध्ये शशीव, अत्र 'इव' इति 'मध्ये' इत्यस्यानन्तरं द्रष्टव्यम् । ग्रहगणादीनां मध्ये इव वर्तमानः शशीव-चन्द्र इव, 'पियदंसणे नरवई' प्रियदर्शनो नरपतिः=यथाश्वेतमेघनिर्मुक्त-श्चन्द्रमाग्रहक्षत्रतारागणेषु शोभते तथैवानेकगणनायकादि परिवारेषु शोभमानः श्रेणिको राजा यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला=वहिरिदो उपवेशनशाला तत्रैव उपा-गच्छति उपागत्य 'सीहासणवरगए' सिंहासनवरगतः=श्रेष्ठसिंहासनासीनः 'पुर-त्थाभिमुहे' पौरस्त्याभिमुख=पूर्वाभिमुखः 'सनिसन्ने' सन्निवर्णः सम्यग् उपविष्टः ॥१०॥सू०॥

बाह्यको से और उभय पक्ष से संधि की रक्षा कराने वाले अनेक संधि-पालकों से, घीरे हुए वे (नरवई) श्रेणिकराजा (धवल महामेघनिग्गए विव ग्रहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाणमज्जे ससिच्च पियदंसणे) धवल कान्तिवाले तथा मेघों के आवरण से विमुक्त और ग्रहगणों से देदीप्यमान ऋक्ष तथा तारागणों के मध्य में वर्तमान ऐसे चंद्रमंडल की तरह शोभित होते हुए जेणैव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणैव उवागच्छइ जहां वह आस्थान मंडप था उस और आये । (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुर-त्थाभिमुहे सनिसन्ने) वहां जाकर वे पूर्व की तरफ मुख करके उत्तम सिंहासन पर बैठ गये । सू० १०॥

गन्ने पक्षमां संधिनी रक्षा कराने अनेक संधिपालकोथी घेरयेले ते (नरवई) श्रेणिक राजा धवलमहामेघनिग्गए विव ग्रहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाणमज्जे ससिच्च पियदंसणे) धवल अंतिवाणा तेमज्ज बाह्याणोना आवरणयुथी विमुक्त अने अक्षोधीअणुणता ऋक्ष तेमज्ज तारा गणेषुथी मध्यमां रहेला यंदमउगनी जेम शोभता (जेणैव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणैव उवागच्छइ) तेज्ज आस्थानमंड-पनी तरक्क आय्था. (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सनिसज्जे) अने त्यां तेज्जो पूर्वाभिमुख अधिने उत्तम सिंहासन उपर गिराजमान थया. ॥सू. १०॥

मूलम्—तएणं से सेणिए राया अप्पणो अदूरसामंते उत्तरपुर-
 त्थिमे दिसिभाए अट्ट भद्दासणाइं सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं सिद्धत्थमं-
 गलोवयारकयसंतिकम्माइं रयावेइ, रयावित्ता णाणामणिरयणमंडियं
 अहियपेच्छणिज्जरूवं, महग्घवरपट्टणुगयं सण्हबहुभत्तिसयचित्तट्ठाणां,
 ईहा-मिय-उसभतुरय-णर-मगर-विहग-वालग-किंनर-रु-सरभ-
 चसर-कुंजर-वणलय-पउमलय-भत्तिचित्तं, सुखचिय-वरकणग-पवरपेरंत
 देसभागं, अब्भितरियं जवणियं अंछावेइ, अंछावित्ता अत्थरय-मउअ
 मसूरग-उच्छइयं धवलवत्थपच्चुत्थुयं विसिट्ठं अंग सुहफासयं सुमउयं
 धारिणीए देवीए भद्दासणं रयावेइ रयावित्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ
 सद्दावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! अट्ठंगमहानि-
 मित्तसुत्तत्थपाढए विविहसत्थकुसले सुमिणपाढए, सद्दावेह सद्दावित्ता
 एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणहा। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा
 सेणिएणं रन्ना एवंवुत्ता समाणा हट्ट जाव हियया करयलपरिगहियं
 दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु 'एवं देवो तहत्ति' आणाए
 विणएणं पडिसुणेइ, पडिसुणेत्ता सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडि-
 निक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता रायगिहस्स नगरस्स मज्झमज्जेणं जेणेव
 सुमिणपाढगगिहाणि तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सुमिणपा-
 ढए सद्दावेति। तएणं ते सुमिणपाढगा सेणियस्स रन्नो कोडुंबि-
 यपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ट जाव हियया ण्हाया कयबलिकम्मा
 जाव पायच्छित्ता अप्पमहग्घाभरणांलंकियसरीरा हरियालियसिद्धत्थ-
 यकयमुद्धाणा सएहिं सएहिं गिहेहिंतो पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता
 रायगिहस्स मज्झमज्जेणं जेणेव सेणियस्स रन्नो भवणवडेंसगदुवारे
 तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता एगयओ मिलंति, मिलित्ता सेणि-
 यस्स रन्नो भवणवडेंसगदुवारेणं अणुपविसित्ता जेणेवहवाहिरिया

उवट्टाणसाला जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता
 सेणियं रायं जएणं विजएणं वच्चावेंति, सेणिएणं रन्ना अच्चिय
 वंदिय पूइय माणिय सक्कारिय सम्माणिया, समाणा पत्तेयं२ पुव्वन्न-
 त्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति। तएणं सेणिए राया जवणियंतरियं
 धारिणीं देवीं ठवेइ ठवित्ता पुप्फफलपडिपुण्णहत्थे परेणं विणएणं
 ते सुमिणपाढए एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पिया! धारिणी देवी
 अज्जतंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ता णं पडिबुद्धा, तं
 एयस्स णं देवाणुप्पिया! उरालस्स जाव सस्तिरीयस्स महासुमि-
 णस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ?। तएणं ते सुमि-
 णपाढगा सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्महट्ठ जाव
 हियया तं सुमिणं सम्मं ओगिणहंति, ओगिणिहत्ता ईहं अणुपवि-
 संति, ईहं अणुपविसित्ता अन्नमन्नेण सांद्धं संचालति, संचालित्ता,
 तस्स सुमिणस्स लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अहिगयट्ठा
 सेणियस्स रन्नो पुरओ सुमिणसत्थाइं उच्चारमाणा२ एवं वयासी-
 एवं खलु अमहं सामी! सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा तीसं
 महासुमिणा बावत्तरिं सव्व सुमिणा दिट्ठा, तत्थणं सामी! अरहंत
 मायरो वा चक्कवट्ठिमायरो वा अरहंतंसि वा चक्कवट्ठिसि वा गब्भं
 वक्कममाणंसि एएसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोदस महासुमिणे
 पासित्ताणं पडिबुज्झंति, तंजहा—“गयं-उसभं-सीहं-अभिसेर्यं-दामं
 —ससिं—दिणयरं—झयं—कुंभं। पउम—सर—सागर—विमाण—भवण—
 रयणुच्चय—सिंहंच ॥१॥

वासुदेवमायरो वा वासुदेवंसि गब्भं वक्कम माणंसि एएसिं चोदसणहं
 महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति,
 बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोदसणहं
 महासुमिणाणं अण्णत्तरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ताणं पडिबुज्झंति,

मंडलियमाथरो वा मंडलियंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोदस
 ण्हं महासुमिणाणं अन्नतरं एयं सहासुमिणं पासित्ताणं पडिबुज्झंति,
 इमे य णं सामि ! धारिणीए देवीए एगे महासुमिणे दिट्ठे, तं उराले
 णं सामी । धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउ-
 कल्लाणमंगल्लकारेण णं सामी ! धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, अत्थ
 लाभो सामी ! सोक्खलाभो सामी ! भोगलाभो सामी ! पुत्तलाभो,
 रज्जलाभो एवं खलु सामी ! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं बहुपडि-
 पुन्नाणं जाव दारगं पयाहिइ, सेवि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे
 विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरु वीरे विक्कंते विच्छन्न-
 विउलबलवाहणे रज्जवई राया भविस्सइ, अणगारे वा भावियप्पा,
 तं उरालेणं सामी ! धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, जाव आरोग्ग
 तुट्ठि जाव दिट्ठेत्तिकट्ठु भुज्जोऽ अणु बूहंति । तएणं सेणिए राया तेसिं
 सुमिणपाणपाढगाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियए
 करयल जाव एवं वयासी—एवमेयं देवाणुप्पिया । जाव जन्नं तुब्भे
 वयहत्तिकट्ठु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ पडिच्छित्ता ते सुमिणपाढए
 विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं वत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्का-
 रेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं
 दलयइ, दलइत्ता पडिविसज्जइ । तएणं से सेणिए राया सीहासणाओ
 अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवा-
 गच्छित्ता धारिणीं देवीं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिए ! सुमि-
 णसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं जाव भुज्जोऽ
 अणुबूहइ । तएणं धारिणी देवी सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं
 सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ पडि-
 च्छित्ता जेणेव सए वासघरे तेणेव उवागच्छइ, उवापच्छित्ता ण्हाया
 कयवलिकम्मा जाव विपुलाइं जाव विहरइ ॥११॥ सू०॥

टीका—‘तएणं से सेणिए राया’ इत्यादि । ततः खलु स श्रेणिको राजा ‘अप्पणो’ आत्मनः ‘आदूरसामंते’ नातिदूरे नातिसमीपे समुचितस्थाने ‘उत्तर पुरत्थिमे दिसीभाए’ उत्तर पौरस्त्ये दिग्भागे-ईशानकोणे इत्यर्थः ‘अट्टमद्दासणाइं’ अट्टमद्दासनानि=अष्टसंख्यकानि मंगलसूचकश्रेष्ठसिंहासनानि ‘रयावेइ’ रचयति इति सम्बन्धः भृत्येन स्थापयति, तानि कीदृशानोत्याह—‘सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं’ श्वेतवस्त्रप्रत्यवस्तृतानि, धवलवस्त्रसमाच्छादितानि ‘सिद्धत्थमंगलोवयारकयसंतिकम्माइं’ सिद्धार्थमङ्गलोपचारकृतशान्तिकर्माणि, सिद्धार्थमङ्गलोपचारैः कृतानि शान्ति कर्माणि येषु-उपवेशकानां विघ्नोपशमनायावस्थापिताः धवल सर्षपा येषु तानि-तथाविधानीत्यर्थः । रचयति=स्थापयति रचयित्वा ‘जवणियं अंछावेइ’ इत्युत्तरेण सम्बन्धः । जवनिकाम् आच्छादयति, पातयति, ‘जवनिका-‘पर्दा’ इति भाषायास्, महोराइयर्थे भृत्यैः बन्धयतीत्यर्थः । कीदृशी जवनिका ?मित्याह—‘णाणामणि-रयण-मंडियं’ नानामणि-रत्न-मंडितां, विविधैर्माणिक्यादिभिः, रत्नैश्च सुशोभिताम्, ‘अहिय पेच्छणिज्जरूवा’ अधिक

तएण से सेणिए राया इत्यादि ॥सूत्र ॥११॥

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से सेणिए राया) उस श्रेणिक राजाने (अप्पणो अदूरसामंते) अपने पास समुचित स्थान में (उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए) ईशान कोण की ओर (अट्टमद्दासणाइं) आठ मद्दासन-मंगल सूचक श्रेष्ठ आसन (रयावेइ) भृत्यों से स्थापित करवाये (सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं) सिद्धत्थमंगलोवयारकयसंतिकम्माइं) ये आसन श्वेतवस्त्र से ढके हुए थे तथा इन पर बैठनेवालों के विघ्नोपशमनार्थ धवल सर्षप इन के ऊपर रखे गये थे। (रयावित्ता णाणामणिरयणमंडियं, अहियपेच्छणिज्जरूवं महग्गवरपट्टणुग्गयं, सण्हवहुभत्तिसर्याच्चत्तट्ठाणं ईहामियउसभ, तुरयणर,

तएणं से सेणिए राया इत्यादि ॥सूत्र ११॥

टीकार्थ—(तएणं) त्याग्याह (से सेणिए राया) ते श्रेष्ठिक शब्दो (अप्पणो-अदूरसामंते) पीतानी पासो थोअ स्थान उपर (उत्तर पुरत्थिमे दिसीभाए) ईशान णूणाभां (अट्टमद्दासणाइं) आठ मद्दासनां-मंगल सूचक उत्तम आसना- (रयावेइ) नोडो पासो मूळाव्यां. (सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं) सिद्धत्थमंगलोवयार कयसंतिकम्माइं) आ आसना सद्धे वुजअथी वां वां हुतां ओभना उपर ओसना- ओना विघ्नो हर थाय ओटवा भाटो सद्धे सरअव तेभना उपर

(रयावित्ता णाणामणि-रयणमंडियं अहिय पेच्छणिज्जरूवं महग्गवरपट्टणुग्गयं, सण्हवहुभत्तिसर्याच्चत्तट्ठाणं ईहामियउसभ, तुरयणर,

प्रेक्षणीयरूपां, अधिकं-बहु प्रकारकं यथास्यात्तथा प्रेक्षणीयानि=दर्शनीयानि
रूपाणि=श्वेतपीतादयो वर्णा यस्यां सा तथा ताम्, अधिक मनोहरतया दर्शन
योग्यामित्यर्थः 'महग्ध-वर-पट्टणुग्धं' महार्घ-पत्तनोद्गतां, वरपत्तने उद्गता
इति वरपत्तनोद्गता, महार्घा चासौ वरपत्तनोद्गता इति सा तां श्रेष्ठ
नगरे उत्पन्नां तत्रैव सीवितां बहुमूल्यामित्यर्थः। 'सण्डबहुभक्तिसयचित्त-
ट्टाणं' श्लक्ष्ण बहुभक्ति शतचित्रस्थानां, श्लक्ष्णानि-मनोहराणि-बहुभक्तिशतानि-
बहुप्रकाराणि विन्यासशतयुक्तानि यानि चित्राणि तेषां स्थानं=स्थितिः सत्ता
यस्यां सा तथा तां विचित्रचित्रचित्रितामित्यर्थः, 'ईहा-मिय-उसम-तुरय-गर-
मगर-विहग-वालग-किन्नर-रुरु-सरम-चमर-कुंजर-वणलय-पउमलय-भत्ति-
चित्त' ईहा-मृग-ऋषभ-तुरग-नर-मकर-विहग-व्यालक-किन्नर-रुरु-सरम-
चमर-कुंजर-वनलता-पञ्चलता भक्तिचित्रां, तत्र-'ईहामृगाः=वृकाः 'मेडिया'
चमर-कुंजर-वनलता-पञ्चलता भक्तिचित्रां, तत्र-'ईहामृगाः=वृकाः 'मेडिया'
इति भाषायाम्, ऋषभाः=बलीवर्दाः, तुरगाः=अश्वाः, नराः=मनुष्याः मकराः=
जलजन्तु-विशेषाः, विहगाः=पक्षिणः, व्यालकाः=सर्पाः, किन्नराः=व्यन्तर-

मगर, विहग, वालग, किन्नर, रुरु, सरम, चमर, कुंजर, वणलय, पउमलय
भत्तिचित्त) जब भृत्यजन (नौकर) इन आसनों को स्थापित कर चुके
तब राजाने इन पर (जवणियं अंछावेइ) जवनिका (पदी) डलवा दिया।
यह पदी नानामाणिक्य आदि मणियों से और रत्नों से सुशोभित था।
अधिक प्रेक्षणीय रूपवाला था। श्रेष्ठ नगर से बना कर यह मंगाया गया
था तथा वहीं पर इसे सिलाया था। इसमें मनोहर तथा अनेक प्रकार
की रचना वाले चित्र बने हुए थे। अर्थात् यह विचित्र चित्रों से मंडित
था। ईहामृग-मेडिया-ऋषभ-बैल-तुरग-घोडा नर-मनुष्य मकर-जलजन्तु
विशेष विहग पक्षी व्यालक-सर्प किन्नर-व्यन्तर जाति के देव रुरु-मृग

वालग, किन्नर, रुरु, सारम, चमर जर, वणलय, पउमलय, भत्तिचित्त)
न्यारे नोडरोये आ गधा आसने। गोठवी दीधां त्पारे सन्नये तेना उपर पडहो
(जवनिष्ठ) न'भावी दीधा. आ पडहो अनेक नतना भाणुके, भणुयो अने रत्नोथी
शोभतो इतो. ते प्रेक्षणीय तेम न सुंदर इतो. उत्तम नगरमांथी ते गनावडी
मंगाव्यो इतो अने त्यां न तेने सिवडावरोव्यो इतो. आ पडहा उपर चितने आक-
र्षनास तेमन अनेक नतनी रथनावागा चित्रो इतां ओटवे के ते रंगभरंगी चित्रोथी
शोभतो इतो. ते पडहो छडामृग, वरु, ऋषभ-ग.ह-घोडा, नर-माणस, मकर-येक
नण तन्तु विशेष, विहग-पक्षी, व्यालक-साप, किन्नर-व्यन्तर नतिनादेव, रुरु-मृग

विशेषाः, कुरवो=मृगविशेषाः, शरभाः=अष्टापदाः, चमराः=आरण्या गावः
कुंजराः=इस्तिनः, वनलता=अशोकचम्पकादिलताः, पद्मलताः=गन्धिन्यः ।
आसां याः भक्तयो रचनाः तामिश्रित्राणि यस्यां सा तथा ताम्, 'मुखचिय-
वर-कणग-पतर-पेरंत-देसभागं' सु-खचित वर-कनक-प्रवर-पर्यन्त-देशभागां
सुष्ठु खचिता, वरकनकैः=श्रेष्ठसुवर्णैः, प्रवरपर्यन्तानां मनोज्ञवस्त्रान्तानां देशभा-
गाः=अवयवा यस्यां सा ताम् स्वर्णखचितपर्यन्तभागयुक्ताम् 'अर्चिमतुरियं'
आभ्यन्तरिकां=सभामण्डपस्य रहस्येकदेशवर्तिनीम् उक्तविशेषणविशिष्टां जव-
निकाम्-'अंछावेइ' आच्छादयति धारिणी देव्या उपवेशनस्थाने भृत्यैर्वन्धयतीत्यर्थः ।
तदनन्तरं 'अंछावित्ता' आच्छाद्य, अस्य 'धारिणीए देवीए भद्रासनं रयावेइ'
इत्युत्तरेण सम्बन्धः, धारिण्यै देव्यै भद्रासनं रचयति, भृत्येन स्थापयति,
कीदृशं भद्रासनमित्याह 'अन्तरयमउयमसूरगउच्छइयं' अस्तरजस्क-मृदुक
मसूरकोच्छादितम् अस्तरजस्केण=निर्मलेन मृदुना=कोमलेन-मसूरकेण=उप-

विशेष शरभ-अष्टापद-चमर-जंगली गाय कुंजर-इस्तो वनलता अशोक
चम्पक आदिलताएं और पद्मलता-कमललता इन चित्रोंसे चित्रित थीं। (मुख-
चियवरकणगपतरपेरंतदेसभागं) इसके किनारों के अवयव-डोरे-श्रेष्ठ
सुवर्ण के बने हुए थे-अर्थात्-इसमें जो आतान चितानीभूत किनारों पर
डोरे पड़े हुए थे वे सब सुवर्ण के तारों से निष्पन्न हुए थे। तथा यह
(अर्चिमतुरियं) उस आस्थान मंडप के एक तरफ तनवाया गया था। (अच्छा
वित्ता अन्तरयमउय, मसूरग उच्छइयं धवलवत्पच्छुत्थुयं विसिद्धं अंग
सुहफासयं सुमउयं धारिणीए देवीए भद्रासनं रयावेइ) पदार् तनवाकर
राजाने एक और अतीव कोमल भद्रासन धारिणी देवीके लिये स्थापित करवाया।
यह भद्रासन निर्मल तथा कोमल मसूरक-उपधान (नकिणो)से उन्नत

विशेष, शरभ-आठ पैगवाणुं एक प्राणी, शरभ जंगली गाय, कुंजर-हाथी, वनलता-
अशोक, चंपा, पद्मलता, कमललता वगैरे चित्रोपडे चित्ररेखा होती। (मुखचियवर
कणगपतरपेरंतदेसभागं) आ पड़हानी किनारीना दोरा उत्तम सोनारी अनावेला होता।
ओठे के तैमां के ताणुवाणुना इधमां किनारीमां दोरा गूथाओला होता, ते अधा
सोनारी ताशेथी युक्त होता। तेमज आ पडहो (अर्चिमतुरियं) ते आस्थान मंडपनी
एके आळुये ताणुवामां आव्यो होता। (अच्छावित्ता अन्तरयमउयमसूरगउच्छइयं-
धवलवत्पच्छुत्थुय अंग सुहफासयं सुमउयं धारिणीए देवीए भद्रासनं रयावेइ)
त्यां पडहो ताणुनि सब्बे एके तरङ्ग पूजज कोमल भद्रासन धारिणीदेवी माटे
भूलाव्युं आ भद्रासन निर्मल तेमज कोमल मसूरक-ओशीकथी जियुं हुतुं अइह

ધાનેન ઉચ્છ્રાયિતમ્ ઉન્નતમ્ 'ધવલવસ્થપચ્ચુત્યુયં' ધવલવસ્ત્રપત્યવસ્તૃતં-શુક્લ-
વસ્ત્રસમાચ્છાદિતં, 'વિસિદ્ધં' વિશિષ્ટં=શ્રેષ્ઠં 'અગસુહફાસયં' અઙ્ગસુખસ્પર્શમ્,
અઙ્ગસ્ય=શરીરસ્ય સુખઃ સુખયતીતિ સુખઃ સુખજનકઃ સ્પર્શો यस્ય તત્ 'સુમ-
ઉયં' સુમદુઃકમ્=અતીવ કોમલં મદ્રાસનં, ધારિણ્યૈ દેવ્યૈ રચયતિ=કારયતિ, રચ-
યિત્વા તદનન્તરં શ્રેણિકો મૂપઃ 'કોઢુંબિયપુરિસે' કૌટુંબિકપુરુષાન્ 'સદા-
વેહ' શબ્દયતિ=આર્જયતિ 'સદાવિત્તા' શબ્દયિત્વા=આહૂય. 'एवं वयासी' एवम-
वादीत्. ક્ષિપ્રમેવ મો દેવાનુપ્રિયાઃ। 'અટુંગમહાનિમિત્તસુત્તત્થપાઢ' અષ્ટાઙ્ગ-
મહાનિમિત્તસૂત્રાર્થપાઠકાન્-અઘૌ મૂકમ્પોત્પાતમ્પ્રમોલકાપાતાઙ્ગસ્ફુરણસ્વર
વ્યંજનલક્ષણરૂપાણિ અઙ્ગાણિ यस્ય તાદૃશં મહાનિમિત્તં તસ્ય સૂત્રાર્થો=શબ્દાર્થો,
તયોઃ પાઠકાસ્તાન્ જ્યોતિઃશાસ્ત્રનિપુણાન્, 'વિવિહસત્થકુસલે' વિવિધશાસ્ત્ર-
કુશલાન્=અનેકશાસ્ત્રાભિજ્ઞાન્ 'સુમિણપાઢ' સ્વપ્નપાઠકાન્=સ્વપ્નાર્થપ્રતિબોધ-
કાન્ 'સદાવેહ' શબ્દયત=આર્જયત 'સદાવિત્તા' આહૂય ચ 'एयमाणत्तियं' एता-

ધવલવસ્ત્ર સે યહ આચ્છાદિત (ઢકા હુઆ થા) ઈસકા સ્પર્શ શરીર કો સુખકાર-
ક થા। (રયાવિત્તા કોઢુંબિયપુરિસે-સદાવેહ) મદ્રાસન સ્થાપિત કરવા
દેત્રે કે વાદ રાજાને ડસી સમય કૌટુંબિક પુરુષો કો બુલવાયા (સદાવિત્તા
एवं वयासी) બુલાકર ડનસે ઇસા કહા-(खिप्पामेव भो देवानुप्पिया अट्टं
गमहानिमित्तसुत्तत्थपाढ' વિવિહસત્થકુસલે સુમિણપાઢ સદાવેહ) મો દે-
વાનુપ્રિય? આપલોગ શીઘ્ર હી મૂકમ્પ ઉત્પાત સ્વપ્ન, ડલકાપાત, અઙ્ગસ્ફુરણ,
સ્વર વ્યંજનરૂપ આઠ અંગવાલે મહાનિમિત્ત શાસ્ત્ર કે અર્થ કો કહને વાલે
અર્થાત્-જ્યોતિ શાસ્ત્ર કે, જ્ઞાતા તથા વિવિધશાસ્ત્રોં મેં કુશલ મતિ સંપન્ન
ઇસે સ્વપ્ન કે અર્થ કો સમજાને વાલે જનોં કો બુલાઓ (સદાવિત્તા एय-
माणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह) ઔર બુલાકર હમેં ઇસવાત કી સ્વર

પચ્ચવડે તે ઢાંકેલું હતું. તેના સ્પર્શ શરીરને સુખક હતો. (રયાવિત્તા કોઢુંબિય-
પુરિસે સદાવેહ) ભદ્રાસન સ્થાપ્યા પછી કુટુંબના બધા માણસોને, શબ્દથી બોલાવ્યા,
(સદાવિત્તા एवं वयासी) બોલાવીને તેઓને આ પ્રમાણે કહ્યું. (खिप्पामेव भो
देवानुप्पिया अट्टंगमहानिमित्तसुत्तत्थपाढ' વિવિહસત્થકુસલે સુમિણ
પાઠ' સદાવેહ) હે દેવાનુપ્રિય! તમે જલહીથી ભૂકંપ (ધસ્તીકંપ) ઉત્પાત સ્વપ્ન,
ઉલ્કાપાત, અંગસ્ફુરણ, સ્વરવ્યંજનરૂપ આઠ અંગવાળાં, 'મહાનિમિત્તશાસ્ત્ર'ના અર્થને
કહેનાર એટલે કે જ્યોતિષ શાસ્ત્રને બાણનારા તથા અનેક શાસ્ત્રોમાં પારંગત, મતિ
સંપન્ન એવા સ્વપ્નના અર્થને સમજવનાર માણસોને બોલાવો, સદાવિત્તા एयमा-
णत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह) અને બોલાવીને અમને આ વાતની તરત બાણ કરો.

માજ્ઞાસિકાં=મદીયાડડજ્ઞાં ક્ષિપ્રમેવ પ્રત્યર્પયત । તતસ્તે સ્વલ્પ કૌટુમ્બિક પુરુષાઃ
શ્રેણિકેન રાજા એવમ્ ઉક્તાઃ 'સન્તઃ હૃષ્ટ યાવત્ હૃદયાઃ કરતલપરિગૃહીતં દશ
નસં શિરસાવર્તે મસ્તકેડડજ્ઞિ કૃત્વા હં દેવ ! 'તહન્તિ' તથેતિ=એવમેવ કરિ-
ષ્યામઃ' ઇતિ 'આણા' આજ્ઞાયાઃ=શ્રેણાજ્ઞાયાઃવચનં વિનયેન પ્રતિશ્રવણં=શ્રી-
કુવેન્તીત્યર્થઃ । પ્રતિશ્રુત્ય શ્રેણિકસ્ય રાજાઃ અન્તિકાત્ પ્રતિનિષ્ક્રામન્તિ પ્રતિનિ-
ષ્ક્રમ્ય રાજગૃહસ્ય નગરસ્ય મધ્યમધ્યેન યત્રૈવ સ્વપ્નપાઠકગૃહાસ્તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ

પીછે શીઘ્ર દો । (તર્ણં તે કોટુમ્બિયપુરિસા સેણિયર્ણં રન્ના એવં વુત્તા
સમાણા હૃદ્દ જાવ હિયયા કરચલપરિગ્ગહિયં દસનહં સિરસાવર્તં
મત્થપ અંજલિં કટ્ટ) આ પ્રકારે કોટુમ્બિક પુરુષોને શ્રેણિક રાજા કી
આજ્ઞા પ્રાપ્ત કર અધિક આનન્દ માના । આનન્દ સે યુક્ત હૃદયં હોકર
અન્હોને રાજા કો દશનસ્ય સંપન્ન અંજલિ મસ્તક પર ઘુમાકર શિર પર રાખો-
અર્થાત્-અસી સમય અન્હે કરબદ્ધ હોકર મસ્તક ઝુકાકર નમસ્કાર ક્રિયા
-ઔર કહા (એવં દેવો તહન્તિ આણા' વિનયર્ણં વચનં પડિસુણેહ ! જૈસી
આપકી આજ્ઞા હૈ હમ વૈસા હી કામ કરેંગે આસ તરહ અન્હોને રાજા ના
આજ્ઞાકા બહી વિનય કે સાથ સ્વોકાર ક્રિયા 'હૃદ્દતુદ્દ જાવ હિયાયા' મૈ જો ગદ
'યાવત્' પદ પડા હૈ વહ ૭ સાત વેં સૂત્ર મેં કહે ગયે 'ચિન્તમાર્ગદિયા પીઠમણા,
પરમસોમણસિયા હરિસવસવિસપ્પમાણ' આ પદોં કા સંગ્રાહક હૈ । (પડિ-
સુણેતા સેણિયમ્સ રન્નો અંતિયાઓ પડિનિવસમંતિ) આજ્ઞા સ્વીકાર કરકે ફિર
વે શ્રેણિક રાજાકે પાસ સે ચલે આ' (પડિણિવસમિત્તા રાયગિહસ નયરસ
મજ્ઞં મજ્ઞેણં જેણેવ સુમિણપાઠકગિહાણિ તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ) આકર

(તર્ણં તે કોટુમ્બિયપુરિસા સેણિયર્ણં રન્ના એવં વુત્તા સમાણા હૃદ્દ જાવ
હિયયા કરચલપરિગ્ગહિયં દસનહં સિરસાવર્તં મત્થપ અંજલિં કટ્ટ આ પ્રમાણે
દેશિક રાજાની આજ્ઞા મેળવેલા તે કુટુમ્બના પુરુષો ખૂબ પ્રસન્ન થયા. હૃદયથી પ્રસન્ન થયેલા
તેઓએ રાજાને દશ નામ યુક્ત અંજલિને મસ્તક ઉપર ફેરવીને શિર ઉપર મૂકી, બેઠેલા કે તે બ
સમયે કરબદ્ધ થઈને શિર નમાવીને તેઓએ પ્રણામ કર્યા, અને કહ્યું- (એવં દેવો ત-
હન્તિ આણા' વિનયર્ણં વચનં પડિસુણેહ) મહારાજ ! બેવી આપની આજ્ઞા,
અમે તે બ પ્રમાણે કરીશું. આ રીતે તેઓએ રાજાની આજ્ઞા બહુ બ વિનયની સાથે
સ્વીકારી, "હૃદ્દ તુદ્દ જાવ હિયયા" માં બે આ 'યાવત્' પદ છે, તે સાતમા સૂત્રમાં
કહેલા 'ચિન્તમાર્ગદિયા પીઠમણા, પરમસોમણસિયા હરિસવસવિસપ્પમાણ'
આ પદોત્તુ સંગ્રહક છે. (પડિસુણેતા સેણિયમ્સ રન્નો અંતિયાઓ પડિ નિવસમંતિ)
આજ્ઞા સ્વીકારીને તેઓ શ્રેણિક રાજા પાસેથી બતા રહ્યા. (પડિણિવસમિત્તા રાયગિ-
હસ નયરસ મજ્ઞમજ્ઞેણં જેણેવ સુમિણપાઠકગિહાણિ તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ)

उपागत्य स्वप्नपाठकान् शब्दयन्ति। ततः=तदनन्तरं खलु ते स्वप्नपाठकाः—
श्रेणिकस्यराज्ञः कौटुम्बिकपुरुषैः 'सद्वाविद्या' शब्दिताः=आहूताः सन्तो दृष्ट
तुष्टाः यावद्दृष्ट्याः स्नाताः 'कयबलिकम्मा' कृतबलिकर्माणः=कृतपशुपक्ष्या-
द्यर्थं बलिकर्म=अन्नादिविभागो यैः ते तथा 'जाव पायच्छित्ता' यावत्प्रायश्चित्ताः=
दुःखस्वप्नादि रोमनिवारणार्थं कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः 'अप्पमग्घाभरणा-
लंकियसरीरा' अप्पमहार्घाभरणालंकृतशरीराः, अल्पानि=भारेण लघुनि महा-

वे राज गृह नगर के ठीक बीच मार्ग से होकर वहाँ गये जहाँ स्वप्न
पाठको के घर थे। (उवागच्छित्ता सुमिणपाढए सदावेति) वहाँ पहुँच
कर उन्होंने स्वप्न पाठकजनोंको बुलाया (तएणं ते सुमिणपाढगा सेणियस्स
रन्ने कोटुंबिय पुरिसेहिं सदाविद्यासमणा दृष्ट जाव हियया ण्हाया कयबलि-
कम्मा जाव पायच्छित्ता अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा हरियालिय सिद्धत्थ-
यकयमुद्दाणा सएहिं सएहिं गिहेहिंतो पडिणिवत्थमंति) श्रेणिक राजा के
पुरुषों द्वारा अपने को बुलाया जानकर वे स्वप्न पाठकजन बहुत अधिक
प्रसन्न हुए और स्नान करके उन्होंने बलिकर्म किया—पशु पक्षी आदि
के अन्नादिक का विभाग किया—तथा दुःस्वप्न आदि दोषों के निवारणार्थ
कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त आदि कर्म किये। जब ये सब क्रियाएं उनकी स
विधि समाप्त हो चुकी तब फिर उन्होंने भार की अपेक्षा लघु—और मूल्य की
अपेक्षा बहुमूल्य ऐसे आभरणों से अपने शरीरको विभूषित किया और
मस्तक पर हरितालिक—दूर्वाएवं सफेद सरसों की मंगलार्थ धारण किया।

त्यांथी नीक गिने तेज्यो ठीक शब्दगृह नगरना मार्गभां थधने 'स्वप्न पाठको'नां न्यां
धर हतां त्यां पढोन्त्या (उवागच्छित्ता सुमिणपाढए सदावेति) त्यां पढोन्थीने
तेज्योये स्वप्नपाठकोने भूम पाडी। (त एणं ते सुमिणपाढगा सेणियस्स रन्ने
कोटुंबियपुरिसेहिं सदाविद्या समाणा दृष्ट जाव हियया ण्हाया कयबलिकम्मा जाव
पायच्छित्ता अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा हरियालियसिद्धत्थयकयमुद्दाणा
सएहिं सएहिं गिहेहिंतो पडिणिवत्थमंति) श्रेणिक राजाना पुरोधोवडे पोताने
पोलाव्यातुं गच्छीने ते स्वप्नपाठके भूषण प्रसन्न थया. नडाधने तेज्योये गलि कर्म
कथुं ओटवी के पशुपक्षी वगेरे भाटे अन्न वगेरेतुं विषाजन कथुं—तेमज्ज भराण
स्वप्नोना दोषोने दूर करवा भाटे कौतुक, भंगण अने प्रायश्चित्त वगेरे कर्मो कथीं.
न्यारे तेज्योनी आ गधीडियाओ समाप्त थध त्यारे तेज्योये भुहु ओछा वज्जवाणा
तथा भुहु ज डिमती धरेणुओ धारणु कथीं अने भंगणनी अपेक्षा राभता
तेज्योये माथा उपर हरितालिक दूर्वा अने सफेद सरसव धारणु कथीं. त्यारभाह ते
गधा पोतपोताना धेरथी गहार नीकन्या. (पडिणिवत्थमंति रायगिहस्स मज्झं

धर्षणि=मूल्येन गरिष्ठानि, आभरणानि तैरलङ्कितशरीराः 'हरियालियसिद्धत्थकय-
मुद्धाणा' इतितालिकासिद्धार्थकृतमूर्धनः-हरितालिकाः=दूर्वाः, सिद्धार्थाः=श्वेत
सर्पपाः कृता मूर्धसु=मस्तकेषु यैः ते मङ्गलार्थं दूर्वासर्पधारिणः स्वकेभ्यो स्व-
केभ्यो गृहेभ्यः प्रतिनिष्क्रामन्ति=निस्सरन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य=निःसृत्य राजगृ-
हस्य मध्यमध्येन यत्रैव श्रेणिकस्य राज्ञो भवनावतंसकद्वारं=भवनमुखद्वारं तत्रैवो-
पागच्छन्ति=समायन्ति, उपागत्य 'एगयओ' एकतः=एकत्र मिलन्ति, मिलित्वा
श्रेणिकस्य राज्ञो भवनावतंसकद्वारे अनुप्रविशन्ति, अनुप्रविश्य यत्रैव बाह्य उप-
स्थानशाला यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य स्वप्नपाठकाः
श्रेणिकं राजानं 'जएणं' जयेन=जयशब्देन 'विजएणं' विजयेन=विजयशब्देन
वर्द्धयन्ति=अभिनन्दयति, तथा-श्रेणिकेन राज्ञा अर्चित-वन्दित-पूजित-मानित

वाद में ये सब के सब अपने घर से बाहर निकले। (पण्डितत्वमिता
रायगिहस्स मज्झं मज्झेणं-जेणेव सेणियस्स रन्नो भवणवड्डेसकद्वारे-
तेणेव उवागच्छन्ति, उवागच्छत्ता एगयओ मिलन्ति, मिलित्ता सेणियस्स
रन्नो भवणवड्डेसकद्वारेणं अणुपविसन्ति) निकल कर राजगृह के ठीक,
बीचके मार्ग से होकर जहाँ श्रेणिक राजा के भवन का मुख्यद्वार था उस
ओर गये। वहाँ पहुँचकर वे सबके सब एकत्रित हो गये और एकत्रित
होकर श्रेणिक राजा के भवन के मुख्यद्वार में प्रविष्ट हुए। (अणुपविमिता
जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छन्ति,
उवागच्छत्ता सेणियं रायं जएणं विजएणं वट्ठावेति) प्रविष्ट होकर फिर वे
यहाँ गये जहाँ बाहर में वह उपस्थान शाला और श्रेणिक राजा
थे। वहाँ जाकर उन्होंने श्रेणिक राजा का जय विजय शब्दों द्वारा वधाई
दी। (सेणिएवं रन्ना अच्चियवंदिय-पूइय-माणिय-सक्कारियस्सम्माणिया

मज्झेणं जेणेव सेणियस्स रन्नो भवणवड्डेसगद्वारे तेणेव उवागच्छन्ति,
उवागच्छत्ता एगयओ मिलन्ति, मिलित्ता सेणियस्स रन्नो भवणवड्डे
सगद्वारेणं अणुपविसन्ति) नीकणीने तेओ राजगृहना मध्यभागे थधने श्रेणिक
राजाना भडेलना सुभ्य द्वार तरङ्ग गया। त्यां पडांयीने तेओ मध्या लेणा थधने राज
भडेलना सुभ्यद्वारमां प्रविष्ट थथा। (अणुपविसित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाण-
साला जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छन्ति, उवागच्छत्ता सेणियं रायं जएणं
विजएणं वट्ठावेति) प्रविष्ट थधने तेओ भड्डार जथां उपस्थानशाला अने श्रेणिक राज
हता त्यां गयां। त्यां पडांयीने तेओ श्रेणिक राजाने 'जय विजय' शब्दों द्वारा वधाया
(सेणिएवं रन्ना अच्चियवंदिय-पूइय-माणिय-सक्कारियस्सम्माणिया, समा-

सत्कारित-संमानिताः सन्तः तत्र-अर्चिताः-चन्दनादिभिः, वन्दिताः-नमस्कारेण पूजिताः, -वस्त्रादिभिः मानिताः गुणोत्कीर्तनेन, सत्कारिताः-आसनदिना, संमानिताः-पुरस्कारादिना, 'पत्तेयं' प्रत्येकं एक एकं प्रति-प्रतिव्यक्तिकं सर्वेषामुपवेशनाय पूर्वव्यस्तेषु=आगमनात् पूर्व स्थापितेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति, स्व स्वस्थानेषु यथाक्रममुपविशन्ति । तदनु श्रेणिको राजा जवनिक्कान्तरितां धारिणीं देवीं स्थापयति-उपवेशनार्थमाज्ञां करोतीत्यर्थः । स्थापययित्वा 'पुष्पफलपडिपुष्णहृत्थे' पुष्पफलप्रतिपूर्णहस्तः=पुष्पैः फलैश्च प्रतिपूर्णै हस्तौ यस्य स राजा 'परेण विण-एणं' परेण विनयेन=उत्कृष्टविनयेन तान् स्वप्नपाठकान् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्=स्वप्नार्थमपृच्छदित्यर्थः । पृच्छाप्रकारमाह 'एवं खलु हे देवानुप्रियाः ।=

समाणा पत्तेयं पुव्वन्नत्थेसु भद्रासणेसु निसीयन्ति) श्रेणिक राजाने आगत उन स्वप्न पाठकजनो की चदनादि द्वारा अर्चाकी । नमस्कार किया उनकी चंदना की । वस्त्रादिप्रदान द्वारा सत्कार किया और गुणोत्कीर्तन द्वारा उन्हें संमानित किया । आसन आदि देने द्वारा उन्हें सत्कारित किया तथा पुरस्कार आदि द्वारा उनका अच्छी तरह सम्मान किया । इस तरह राजा द्वारा-अर्चित, वंदित, पूजित, सत्कारित और सम्मानित हुए वे प्रत्येक स्वप्न पाठक अपने आने से पूर्व में स्थापित किये हुए भद्रासनो पर आकर बैठ गये । (तएणं सेणिए राया जवणियंतरियं धारिणीदेवीं ठवेइ, ठवित्ता पुष्पफलपडिपुष्णहृत्थे परेणं विणएणं ते सुमिणपाहए एवं वयासी) इसके बाद श्रेणिक राजाने धारिणीदेवी को पदों के भीतर बैठने की आज्ञा दी । जब धारिकीदेवी पदों के भीतर अच्छी तरह बैठ चुकी तब श्रेणिक राजाने पुष्प फल आदि से प्रतिपूर्ण हस्त होकर बड़े विनय के साथ उन स्वप्नपाठको से इस प्रकार कहा-(एवं खलु देवा-

णा पत्तेयं पुव्वन्नत्थेसु भद्रासणेसु निसीयन्ति) श्रेणिक राजाने आवेला ते स्वप्नपाठकजनोनी अहंन वगेरेथी अर्थना करी. अर्थना करीने तेभने वंदन कथो. वस्त्र वगेरे अपणु करीने तेभोने सत्कार कथो अने गुण कीर्तन करीने तेभोने संमान आपणु. आ प्रभाणे राजन्थी अर्चित, वंदित, पूजित, मानित, सत्कारित अने संमान पावेला ते इरेक स्वप्नपाठक पोताना आवता पडेलो भूकेलो भद्रासने उपर आवीने भेडा. (त एणं सेणिए राया जवणियंतरियं धारिणीं देवीं ठवेइ ठवित्ता पुष्पफलपडिपुष्णहृत्थे परेणं विणएणं ते सुमिणपाहए एवं वयासी) त्थारणाह श्रेणिक राजाने धारिणी देवीने पडेलो भेसवानी आज्ञा आपी. धारिणी देवी न्यारे सारी रीते पडेलो भेसी गयां त्यारे श्रेणिक राजाने पुष्पफल फलभां लभने भूण व विनय साथे ते स्वप्नपाठकोने आ प्रभाणे कहु-(एवं खलु देवाणुप्रिया ?

भो स्वप्नपाठकाः ! धारिणी देवी अद्य तस्मिन् तादृशे=पुण्यपुञ्जभाजा शरीरिणां शयितुं योग्ये शयनीये=शय्यायां पूर्वापररात्रे यावन्महास्वप्नं दृष्ट्वा खलु 'पडिबुद्धा' प्रतिबुद्धा-जागरिता तत् एतस्य खलु हे देवानुप्रियाः ! उदारस्य यावत् सश्रीकस्य महास्वप्नस्य कः=कीदृशः, कल्याणः=कल्याणजनकः 'फल-वित्तिविसेसे' फलवृत्तिविशेषो=महाफलं भविष्यति ? इति 'तएणं' ततः= राजप्रश्नानन्तरं खलु ते स्वप्नपाठकाः श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिके एतं=स्वप्नवृत्तान्त-रूपमर्थं श्रुत्वा 'णिसम्म' निश्चयं हृद्यवधार्य, हृद्यावत् हृद्यास्तं स्वप्नं सम्यग् गुण्णिया ? देवी अज्ज तंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ताणं पडिबुद्धा) भो देवानु प्रिय ! आज धारिणी देवी महापुण्यशाली प्राणियों को सोने योग्य शय्या पर सो रही थी, उस समय एक महास्वप्न उन्होंने देखा है। देखते ही वे प्रतिबुद्ध हो गई (जग गई) यहाँ यावत् शब्द से स्वप्न संबन्धी पूर्ववर्ती पाठका संग्रह हुआ है। (तं एयस्स णं देवा-गुण्णिया ? उरालस्स जाव सस्सिरीयस्स महासुमिणस्स णं के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सई) नो हे देवानुप्रियो ? उदार आदिपूर्वोक्त विशेष-वर्ण से लेकर सश्रीक विशेषणवाले इस महास्वप्न का कल्याण जनक क्या महाफल होगा यह मैं आपसे जानना चाहता हूँ। (तएणं ते सुमिणपा-ठगा सेणियस्स रन्नो अंति एयमद्द सोच्चा णिसम्म हट्ट जाव हियया तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हति) इस प्रकार श्रेणिक राजा के मुख से स्वप्नवृत्ता-न्तरूप अर्थ को कानों से सुनकर और मन से उसे धारणकर आनन्द से अतिशय प्रफुलित मन वाले हुए और फिर स्वप्नको उन्होंने अव-

देवी अज्ज तंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ताणं पडिबुद्धा) हे देवानुप्रिय ! भूय न पुण्यवान् प्राणीभ्याने प्राप्तं थाय तेवी शय्या उपर आगे धारिणी देवी सूतां हतां, तेभ्यो ते सभये ज्येष्ठ महास्वप्नं नेयुं, नेतानीं साथे न तेजो लगी गयां, अच्छी 'यावत्' शब्दही स्वप्न संबन्धी पडेला वार्धववासां आवेला पाठेना संबद्ध थाय छे। (तं एयस्स णं देवानुप्रिया ! उरालस्स जाव सस्सिरीयस्स महासुमिणस्स णं के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सई) उदार वगैरे पूर्वे कडेलां विशेषणोद्धी भांडीने सश्रीक सुधीनां अथा विशेषणो वाणुं आ महास्वप्न भगवन्करी क्युं महाइण आपसे, आपनी पासोद्धी 'हुं' ते लक्षणवानी धन्य राणुं छुं, (त एणं ते सुमिणपाठगा सेणियस्स रन्नो अंति एयमद्द सोच्चा णिसम्म हट्ट जाव हियया तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हति, आ रीते श्रेणिक राजाना सुभयथी स्वप्नवृत्तान्तरूप अर्थने कानथी सांलणी अने मनभां तेने धारण करीने ते स्वप्न-पाठका भूय न आनंदथी प्रसन्न भनवाणा थया अने त्थार पछी तेजोअे सामान्य

‘ओगिण्हंति—अवगृह्णन्ति—अवग्रहविषयी कुर्वन्ति सामान्येन स्मृतिपथे स्थापयन्तीत्यर्थः, अवगृह्य ईहं ईहाम्, अनुप्रविशन्ति—विचारयन्तीत्यर्थः, विचार्य अन्योन्यैःसार्धं=परस्परं मिलित्वा ‘संचालेति’ संचालयन्ति=पर्यालोचयन्ति—स्वप्नार्थं निर्णयन्तीत्यर्थः संचाल्य=निर्णीय, तस्य स्वप्नस्य ‘लद्धट्टा’ लब्धार्थः=स्वस्व विचारतः, गह्वियट्टा’ गृहीतार्थाः=तर्कवितर्कतः ‘पुच्छियट्टा’ पृष्टार्थाः संशये पराभिप्रायग्रहणतः ‘विणिच्छियट्टा’ विनिश्चितार्थाः यथार्थस्वरूपपरिज्ञानतः, ‘अहिगयट्टा’ अधिगतार्थाः=कालान्तरधारणारूपतः परिज्ञातार्थाः सन्तः श्रेणिकस्य राज्ञः पुरतः

ग्रहज्ञान द्वारा सामान्यरूप से स्मृति पथमें रख लिया। (ओगिण्हत्ता ईहं अणुपविंसन्ति ईहं अणुपविसित्ता अन्नमन्नेण सद्धिं संचालंति, संचालित्ता तस्स सुमिणस्स लद्धट्टा गह्वियट्टा पुच्छियट्टा विणिच्छियट्टा अहिगयट्टा सेणियस्स रन्नो पुरओ सुमिणस्स तथाइं उच्चारमाणार एवं वयासी) बाद में ईहाज्ञान से उसका अवग्रहज्ञान की अपेक्षा और अधिक विचार किया। जब वे ईहाज्ञान से उसका पूर्ण विचार कर चुके तब उन्होंने फिर परस्पर मिलकर उस स्वप्न के अर्थ की पर्यालोचना की। जब वे उसका पूर्व निर्णय कर चुके तब इस स्वप्न का अर्थ यह है यह अपने विचारों के अनुसार उन्होंने जान लिया। इस विषय में उन सबका बहुत देर तक ऊहापोह हुआ। संशय अवस्थामें पराभिप्राय लिया गया। अच्छी तरह स्वप्न के अर्थ का यथार्थ-स्वरूप परिज्ञात हो चुका—तो फिर उन्होंने उसे धारणारूप ज्ञान से अपने हृदय में इस तरह जमा लिया कि जिससे कालान्तर में भी उसकी विस्मृ-

रूपथी अवग्रहज्ञान द्वारा स्मृतिपथमां भूयुः। (ओगिण्हत्ता ईहं अणुपविंसन्ति ईहं अणुपविसित्ता अन्नमन्नेण सद्धिं संचालंति, संचालित्ता तस्स सुमिणस्स लद्धट्टा गह्वियट्टा पुच्छियट्टा विणिच्छियट्टा अहिगयट्टा सेणियस्स रन्नो पुरओ सुमिणस्स तथाइं उच्चारमाणार एवं वयासी) त्थार आह तेज्जोअे अवग्रहज्ञान करतां पणु वधारे सरस ‘छडाज्ञान’थी विचार क्थो. ज्यारे छडाज्ञानथी तेज्जोअे ते स्वप्नविशे संपूण्णपणु विचार करी वीधा त्थारे तेज्जोअे भधा भणीने ते स्वप्नना इण उपर पथविद्यना करी. ज्यारे तेज्जो आ रीते निष्ठुथि उपर आत्था त्थारे ‘आ स्वप्न इण आ छे जेम पोत्तानाविचारोने अनुसरतां तेज्जो समण गथा. आ भागतने दधने बहु वर सुधी तेज्जोमां छडापोह—तर्कवितर्क—आत्थो. संशयनी भागतमां तेज्जोअे जीनज्जोना अभिप्रायो पणु वीधा. आ प्रमाणे ज्यारे सारी रीते स्वप्नना इणतुं सायुं ज्ञान थयुं, त्थारे तेज्जोअे धारणाइय ज्ञानथी पोतपोताना हृदयमां ते ज्ञानने जेवी रीते धारणु क्थुं के जेथी कालान्तरमां पणु तेनुं विस्मरणु न थथि शके. आ

‘સુમિણસત્થાહં’ સ્વપ્નશાસ્ત્રાણિ ‘ઉચ્ચારેમાણા’ ઉચ્ચાર્યમાણાઃ ૨ પુનઃપુનઃ કથયન્તઃ
 एवं वक्ष्यमाणरीत्या ‘वयासी’ अवादिषुः=सम्यग् अकथयन्-एवं खलु हे
 स्वामिन् ! अस्माकं स्वप्नशास्त्रे द्विचत्वारिंशत् स्वप्नाः, त्रिंशत् महास्वप्नाः,
 द्विसप्ततिः सर्वस्वप्ना दृष्टाः अस्मामि दैष्टिपथमानीताः, तत्र खलु हे स्वामिन् !
 अर्हन्मातरो वा चक्रवर्तिमातरो वा अर्हति वा चक्रवर्तिनि वा गर्भं ‘वक्कममा-
 णंसि’ व्युत्क्रमति सति एतेषां त्रिंशतो महास्वप्नानां मध्ये इमान् चतुर्दशमहा-
 स्वप्नान् दृष्ट्वा प्रतिबुध्यन्ते, तद्यथा-गय-१ उसभर सीह ३ अभिसेय ४ दाम ५
 ससिदि दिणयरं ७ झयं ८ कुंभं ९ पउमसर १० सागर विमाण भवण १२ रयणुच्चय १३
 मिहिं च ॥१॥

તિ ન હોસકે । ઇસ તરહ જબ સ્વપ્નાર્થે અપની નિર્ણીત અવસ્થા કી ચરમ
 સીમા પર પહૂંચ ચુકા-તબ ઉન્હોને ઉસે-શ્રેણિક મહારાજા કે સમક્ષ સ્વપ્ન
 શાસ્ત્રોં કા પુનઃપુનઃ પ્રમાણ ઉપસ્થિત કરતે હુપ્ ઈસ પ્રકાર કહા-(અવં
 खलु अहं सामी सुमिणसत्थंसि वयालीसं सुमिणा तीसं महा सुमिणा
 वावत्तरि सव्वसुमिणा दिट्ठा) હે સ્વામિન્ ! હમને સ્વપ્નશાસ્ત્ર મેં ૪૨ વયાલીસ
 સ્વપ્ન ૩૦તીસ મહાસ્વપ્ન ઇસતરહ કુલ ૭૨ બહતરસર્વ સ્વપ્ન દેલે હૈં । (તત્થયં
 सामी! अरहंतमायरो वा चक्रवट्टिमायरो वा अरहंतंसि वा चक्रवट्टिसि वा गर्भं
 वक्कममाणंसि एएसि तीसाए महासुमिणाणं इमे चोइसमहासुमिणे पा
 सित्ताणं पडिबुज्झंति) इनमें अर्हत प्रभु की माता तथा चक्रवर्ती की माता
 जब अर्हत प्रभु के तथा चक्रवर्ती के गर्भ में आने पर इन ३०तीस महास्वप्नों
 में से इन ५४ चोपन महास्वप्नों को देख कर प्रतिबुद्ध (जाग्रत) हो
 जाती है । (तं जहा-गय उसभ, सीह-अभिसेय-दाम-ससिदिणयरं-झयं-
 कुंभं पउम-सर-सागर-विमाण-भवण-रयणुच्चय सिहिं च ॥१॥-) वे महा-

પ્રમાણુ ન્યારે સ્વપ્નાર્થે પોતાના નિર્ણયની છેલ્લી કક્ષાએ પહોંચ્યો ત્યારે તેઓએ
 સ્વપ્નશાસ્ત્રોના વારંવાર પ્રમાણુ આપતાં શ્રેણિક રાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું-(અવં
 अहं सामी सुमिणसत्थंसि वयालीसं सुमिणा तीसं महासुमिणा वावत्तरि सव्व-
 सुमिणा दिट्ठा) હે સ્વામિન્ ! અમેએ સ્વપ્નશાસ્ત્રમાં ૪૨ બેતાલીસ સ્વપ્ન, ૩૦ ત્રીસ મહા-
 સ્વપ્ન આમ બધાં થઈને ૭૨ બેતર સ્વપ્ન વિશે બોલ્યું છે. તત્થયં સામી ! અરહંત
 માયરો વા ચક્રવટ્ટિમાયરો વા અરહંતંસિ વા ચક્રવટ્ટિસિ વા ગર્ભંવક્કમ-
 માજંસિ એએમિ તીસાએ મહાસુમિણાણં ઇમે ચોइसमहासुमिणे पासित्ताणं
 पडिबुज्झंति) આમા અહીંત પ્રભુની માતા તેમજ ચક્રવર્તીની માતા અહીંત
 પ્રભુ તથા ચક્રવર્તીને ગર્ભમાં આવ્યા પછી આ ત્રીસ (૩૦) મહાસ્વપ્નોમાંથી આ
 ચોદ (૧૪) મહાસ્વપ્નોને બોધને પ્રતિબુદ્ધ થઈબય છે એટલે કે બગી બય છે. (તં જહા-
 गयउसभसीह, अभिसेय, दाम, ससिदिणयरं झयं, कुंभं । पउमसर,सागर,

छाया-गज१-वृषभ२ सिंहा३-मिषेक४-दाम५-शशी६-दिनकर७ ध्वजं८ कुम्भं९।

पद्मसर१० सागर११ विमान-भवन१२-रत्नोच्चय१३-शिखिनश्च१४।१।

वासुदेव मातरो वा वासुदेवे गर्भं व्युत्क्रामति सति एतेषां चतुर्दशानां महास्वप्नानाम् अन्यतरान् सप्त महास्वप्नान् दृष्ट्वा खलु प्रतिबुध्यन्ते।

बलदेवमातरो वा बलदेवे गर्भं व्युत्क्रामति सति एतेषां चतुर्दशानां महास्वप्नानाम् अन्यतरान् चतुरो महास्वप्नान् दृष्ट्वा प्रतिबुध्यन्ते।१ माण्डलिकमातरो वा माण्डलिके गर्भं व्युत्क्रामति सति एतेषां चतुर्दशानां महास्वप्नानामन्यतममेकं

स्वप्न ये हैं-गज१, वृषभ२, सिंह३, अभिषेक४, दाम५, शशी (चन्द्र)६, दिनकर (सूर्य)७, ध्वजा८, कुम्भ (कलश)९, पद्मसरोवर१०, समुद्र११, विमान तथा भवन१२, रत्नराशि१३, निर्धूमशिखी (अग्नि) (वासुदेवमायरो वा वासुदेवंसि गन्धं वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त-महासुमिणे पासित्ताणं पडिबुज्झंति) वासुदेव की माता जब उनके—गर्भ में वासुदेव का अवतरण होता है तो इन पूर्वोक्त १४ चौदह महास्वप्नों को देखकर प्रतिबुद्ध हो जाया करती हैं। (बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गन्धं वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अणंतरे चत्तारि-महासुमिणे पासित्ताणं पडिबुज्झंति) इसी तरह बलदेव की माता जब बलदेव गर्भ में आते हैं तब इन महा स्वप्नों में से किन्हीं ४ चार महास्वप्नों को देखकर प्रतिबुद्ध हो जाया करती है। (मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गन्धं वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अन्नतरं एयं महा-

विमाण, भवण, रयणुच्चयसिंहि च ॥१॥) तेषां चोद स्वप्नो आ प्रभाणु छे-हाथी१, अणदर, सिंह३, अभिषेक४, दाम (भाणा)५, शशी (अ-द्र)६, दिनकर (सूर्य)७, ध्वजा८, कुम्भ (कलश)९, पद्मसरोवर१०, समुद्र११, विमान तेभन् भवन१२, रत्नराशि१३, निर्धूमशिखी (धूमरहित प्रभवित थयेला अग्निनी नवाला)१४, (वासुदेव मायरो वा वासुदेवंसि गन्धं वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त-महासुमिणे पासित्ताणं पडिबुज्झंति) वासुदेवनी माताना गर्भमां न्यारे वासुदेव अवतरे छे, त्यारे आ पूर्वे कडेला चौद (१४) महास्वप्नोमांथी केछ पणु सात (७) महास्वप्नो नेधने न्नाथत थई न्नाथ छे. (बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गन्धं वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अण्णयरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ताणं पडिबुज्झंति) आ रीते अणदेवनी माता न्यारे अणदेव गर्भमां आये त्यारे आ महास्वप्नोमांथी केछ पणु आर (४) महास्वप्नोने नेधने न्नाथत थई न्नाथ छे. (मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गन्धं वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं

મહાસ્વપ્નં દૃષ્ટ્વા પ્રતિબુદ્ધ્યન્તે અયંચ સ્વલુ હે સ્વામિન્ ! =હે રાજન્ ધારિણ્યા દેવ્યા ઇકો મહાસ્વપ્નો દૃષ્ટઃ, ઉદારઃ સ્વલુ હે સ્વામિન્ ! ધારિણ્યા દેવ્યા સ્વપ્નો દૃષ્ટઃ, યાવત્ આરોગ્ય સુષ્ટિ દીર્ઘાયુઃ કલ્યાણમંગલકારકઃ, તત્ર-આરોગ્યં=નીરોગતા, તુષ્ટિઃ=આનન્દઃ, દીર્ઘાયુઃ=દીર્ઘકાલિકજીવનં, કલ્યાણં=સુખમંગલં=દિતમ્, એતેષાં કારકઃ સ્વપ્નો દૃષ્ટઃ, તેન હે સ્વામિન્ ! અર્થલાભો ભવિષ્યતિ, સૌખ્યલાભઃ હે સ્વામિન્ ! ભોગલાભઃ હે સ્વામિન્ ! પુત્રલાભો રાજ્યલાભો ભવિષ્યતિ। એવં સ્વલુ હે સ્વામિન્ ! ધારિણી દેવી નવમ્ માસેષુ બહુપ્રતિપૂર્ણેષુ યાવત્ શુભલક્ષણસંપન્નં નિરોગ-સુમિણં પાસિત્તાણં પઢિવુજ્જતિ) માંડલિક કી માતા જબ ઉનકે ગર્ભ મેં માંડલિક કા અવતરણ હોતા હૈ તબ ઇન ચતુર્દશ મહાસ્વપ્નોં મેં સે કિસી ઇક મહાસ્વપ્ન કા અવલોકન કર જાગૃત હો જાયા કરતી હૈં। (इमेय णं सामी धारिणीए देवीए रन्ने महासुमिणे दद्वे तं उरालेणं सामी ! धारिणीए देवीए सुमिणे दिद्वे जाव आरोगगतुद्विदीहाउकल्लाण मंगल्लकारेण णं सामी ! धारिणीदेवीए सुमिणे दिद्वे अत्थलामो सामी ! सोक्खलामो सामी ! भोग लामो सामी ! पुत्तलामो रज्जलामो एवं सल्ल सामी ! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाहिइ) हे स्वा-मिन् ! धारिणीदेवीने जो यह रात्रिमें महा स्वप्न देखा है वह नाथ ! बडा उदार है आरोग्य तुष्टि दीर्घायु-मंगल तथा कल्याणकारक है। अतः हे स्वामिन् इससे यह पूर्ण निश्चय है कि आपको अर्थलाभ होगा-सुखलाभ होगा भोगलाभ-पुत्रलाभ होगा और राज्यलाभ होगा। धारिणीदेवी अब जब नव मास पूर्णरूप से समाप्त हो जावेंगे तब शुभ लक्षण संपन्न तथा निरो-

અનનતરં ઇયં મહાસુમિણં પાસિત્તા ણ પઢિવુજ્જંતિ) માંડલિકની માતા બ્યારે તેઓના ગર્ભમાં માંડલિકત્વ અવતરણ થાય છે ત્યારે આ ચીઢ મહાસ્વપ્નોમાંથી કોઈએક મહાસ્વપ્નને બોધને બાંધત થઈ બાંધ છે. (इमेयणं सामी धारिणीए देवीए रन्ने महासुमिणे दिद्वे तं उरालेणं सामी ! धारिणीए देवीए सुमिणे दिद्वे जाव आरोगगतुद्विदीहाउ कल्लाणमंगल्लकारेण णंसामी ! धारिणीदेवीए सुमिणे दिद्वे अत्थलामो सामी ! सोक्खलामो सामि ! भोगलामो सामी ! पुत्तलामो रज्जलामो एवं सल्ल सामी ! धारिणीदेवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णा णं जाव दारगं पयाहिइ) હે સ્વામિન્ ! ધારિણી દેવીએ જે આ મહાસ્વપ્ન બોધુ છે, તે હે નાથ બહુ જ ઉદાર, આરોગ્ય, તુષ્ટિ, દીર્ઘાયુ, મંગળ તેમજ કલ્યાણ કરનાર છે, એટલા માટે હે સ્વામિન્ ! આ નિશ્ચિતપણે કહી શકાય કે આપને અર્થલાભ, સુખલાભ, ભોગલાભ, પુત્રલાભ અને રાજ્યલાભ થશે. હવે નવ માસ પૂરા થશે, ત્યારે ધારિણી દેવી શુભ-

તાદિ ગુણયુક્તં દારકં=પુત્રં જનયિષ્યતિ, સોઽપિ ચ સ્વલુ દારકઃ ‘ઉન્મુક્કબાલ-
ભાવે’ ઉન્મુક્કબાલભાવઃ=ત્યક્તબાલ્યાવસ્થઃ, વિન્નાયપરિણયમિત્તે’ વિજ્ઞાતપરિણ-
તમાત્રઃ—પરિણતમેવ પરિણતમાત્રં પરિણતમાત્રં પરિણતસ્વરૂપમિત્યર્થઃ, વિજ્ઞાતપ્=
અવબુદ્ધં પરિણતમાત્રં અવસ્થાન્તરં થેન સ તથા, બાલ્યાવસ્થામતિક્રમ્ય પરિજ્ઞાત
યૌવનારમ્ભ इत्यર્થઃ । ‘જોઽવ્વળગમણુપ્પત્તે’ યૌવનક્રમનુપ્રાપ્તઃ=મુન્દરતારુણ્યાવસ્થા
સમ્પન્નઃ સન્ ‘સૂરે’ શૂરઃ=પરાક્રમી ‘વીરે’=શત્રુનિવારકઃ, ‘વિક્રંતે’ વિક્રાન્તઃ=
અપ્રતિહતપરાક્રમઃ, ‘વિત્થિન્નવિઝલ્લવાહણે’ વિસ્તીર્ણવિપુલ્લવાહનઃ=વિસ્તીર્ણ
=ચતુર્દિશુ પ્રસૃતં વિપુલમ્=અતિશયં બલં=સૈન્યં વાહનં=અશ્વગજરથાદિરૂપં यस્ય સતથા
પ્રભૂતા તિશય બલવાહનસમ્પન્નઃ, ‘રજ્જવર્ઘે’ રાજ્યપતિઃ=રાજ્યસ્વામી રાજા અનેકભૂપ-
સ્વામી—દ્રહ્ક્રમતાપી ભવિષ્યતિ । અથવા—‘અણગારે’ અનગારઃ ‘માવિયપ્પા’ માવિ
તાત્મા=માવિતઃ આત્મા યેન સ વશીકૃતેન્દ્રિયઃ આત્માર્થી મુનિર્થો ભવિષ્યતિ । ‘તં
ઉરાલેણં—સામી !’ તત્=તસ્માદ્ ઉદારઃ સ્વલુ હે સ્વામિન્ ! ધારિણ્યા દેવ્યા

ગતા આદિ ગુણ યુક્ત પુત્ર કો જન્મ દેગી । (સે વિ ય ણં દારણ ઉન્મુક્કબાલ
ભાવે વિન્નાયપરિણયમિત્તે જોઽવ્વળગમણુપ્પત્તે સૂરે વીરે વિક્રંતે વિચ્છન્ન વિઝ-
લ્લવાહણે રજ્જવર્ઘે રાયા ભવિસ્સઈ અણગારે વા માવિયપ્પા) વહ બાલક
મી જબ અપની બાલ્ય અવસ્થા સે પરિત્યક્ત હો જાવેગા ઔર અપની અવ-
સ્થાન્તર કા પરિજ્ઞાયક હો જુકેગા અર્થાત્ જબ ઉસે યહ માન હો જાવેગા
કિ મેરી બાલ્ય અવસ્થા નિકલ જુકી હૈ ઔર યૌવન અવસ્થા કા પ્રારંભ
હો ગયા હૈ તવ વહ યૌવન સે હરામરા હોકર વહા મારી પરાક્રમી વીર
હોગા । ઇસકા પરાક્રમ અપ્રતિહત ગતિવાલા હોગા યહ વિસ્તીર્ણ વિપુલ
લ્લ વાહન કા અધિપતિ હોગા રાજ્યકા પતિ ઔર અનેક ભૂસ્વામિયોં કા
મી સ્વામી હોગા । અથવા—ઈન્દ્રિયોં કો વશ મેં કરકે આત્માર્થી મુનિ હોગા ।

લક્ષણવાળા નીરોગી વગેરે ગુણવાળા પુત્રને જન્મ આપશે. (સે વિ ય ણં દારણ ઉન્મુક્ક-
બાલ ભાવે વિન્નાયપરિણયમિત્તે જોઽવ્વળગમણુપ્પત્તે સૂરે વીરે વિક્રંતે વિચ્છન્ન
વિઝલ્લવાહણે રજ્જવર્ઘે રાયા ભવિસ્સઈ અણગારે વા માવિયપ્પા) તે બાળક
જ્યારે બાળ અવસ્થાને વટાવી લેશે અને પોતાની અવસ્થાન્તર એટલે કે યુવાવસ્થાને
સમજતો થશે એટલે કે જ્યારે તેને એમ લાગવા માંડશે કે માફ બાળ-
પણુ પસાર થઈ ગયું છે અને હું યૌવનના ઉંબરે ઊભો છું ત્યારે તે ભર જુવાનીમાં
આવીને ભારે મોટો પરાક્રમી વીર થશે. એટલું શક્તાત્મ અપ્રતિહત ગતિવાળું થશે. તે
વિશાળ, વિપુળ બળ અને વાહનનો સ્વામી થશે. તે રાજ્યનો પાત અને ઘણા રાજ-
નો પણ રાજા થશે. અથવા તો તે ઇન્દ્રિયો ઉપર કાબૂ મેળવીને આત્માર્થી મુનિ થશે.

સ્વપ્નો દૃષ્ટઃ, યાવત્ અરોગ્યતુષ્ટિ યાવત્ દૃષ્ટઃ, इति कृत्वा=इति स्वप्नार्थं विज्ञाय भूयो भूयो=वारम्वारम् 'अणुब्रूहेति' अनुब्रूहयन्ति स्वप्नार्थं शुभफल प्रदर्शनेन श्रेणिकराजं भृशं वर्द्धयन्ति-प्रसादयन्तीत्यर्थः। ततःखलु श्रेणिको राजा तेषां स्वप्नपाठकानामन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निश्चय्य दृष्ट यावद्दृश्यः कर तलं यावद् एवमच्चादीत्-एवमेतत् हे देवानुप्रिया ! यावत् यत् खलु यूयं वदथ, इति कृत्वा तं स्वप्नं सम्यक् प्रतीच्छति=यथार्थरूपेण स्वीकरोति प्रतीक्ष्य, तान्

(તં ઊરાલેણ સામી ધારિણીય દેવીય સુમિણે દિદ્ધે જાવ આરોગ્ય તુષ્ટિ જાવ દિદ્ધે इति कट्टु सुज्जोर अणुब्रूहेति) इसलिये हे स्वामिन् ! धारिणीदेवी ने जो यह स्वप्न देखा है वह बड़ा ही उदार देखा है। यह आरोग्य तुष्टि आदिका प्रदाता है। इस प्रकार स्वप्नार्थ को जानकर उनलोगोंने उस स्वप्न के फल प्रदर्शन से श्रेणिक राजाको वार २ या-उन्हें खूब प्रसन्न किया। (तएणं सेणिए राया) इसके बाद उन श्रेणिक राजाने (सुमिण-पाहणाणं) उन स्वप्न से अर्थ को यथार्थ रूप में प्रदर्शित करनेवाले स्वप्न पाठकों के (अंतिए) मुख से (एयमट्ठं सोच्चा) इस स्वप्नार्थ रूप बात को कानों से सुनकर तथा (णिसम्म) उसको चित्तमें जमा कर (दइतुट्ठ जाव हियए) हर्षोत्कर्ष से प्रफुल्लित हृदय हो (करयलजाव एवं वयासी) दोनों हाथों को जोड़कर इस प्रकार कहा—यहाँ यावत् शब्द से पीछे का पाठ संग्रहीत हुआ—है। (एवमेयं देवाणुप्पिया जाव जन्नं तुब्भे वयहत्तिकट्टु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ) हे देवानुप्रियों ! जैसा आपलोग कहते हैं वह बिलकुल ठीक है ऐसा कह कर राजाने उनके द्वारा प्रकाशित उस स्वप्नार्थ

(તં ઊરાલેણ સામી ધારિણીય દેવીય સુમિણે દિદ્ધે જાવ આરોગ્ય તુષ્ટિ જાવ દિદ્ધે इति कट्टु सुज्जोर अणुब्रूहेति) એટલા માટે હે સ્વામિન્ ! ધારિણી દેવીએ બોલેલું આ સ્વપ્ન બહુ જ ઉદાર છે. તે આરોગ્ય તુષ્ટિ વગેરેને આપનાર છે. આ પ્રમાણે સ્વપ્નના ફળને બાણીને તે લોકોએ તે સ્વપ્નના ફળને અતાવતાં શ્રેણિક રાજાને વારંવાર વધામણી આપી, અને તેઓને ખૂબ જ પ્રસન્ન કર્યાં. (તएणं सेणिए राया) ત્યારબાદ તે શ્રેણિક રાજાએ (सुमिणपाहणेणं) તે સ્વપ્નના અર્થને સાચા રૂપમાં અતાવનારા તે સ્વપ્ન પાઠકો (अंतिए) ના મોઢેથી (एयमट्ठं सोच्चा) આ સ્વપ્નનાર્થ રૂપ વાંતને કાનથી સાંભળીને તેમજ (णिसम्म) તેને ચિત્તમાં ધારણ કરીને (दइतुट्ठ जाव हियए) બહુ હર્ષથી પ્રસન્ન હૃદય થઈને (करयलजाव एवं वयासी) બન્ને હાથ બેઠીને આ પ્રમાણે કહ્યું—અહીં 'યાવત્' શબ્દથી પૂર્વે કહેલા પાઠના સંગ્રહ થયો છે. (एवमेयं देवाणुप्पिया जाव जन्नं तुब्भे वयहत्तिकट्टु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ) હે દેવાનુપ્રિયો ! જે તમે કહો છો તે તદ્દન સાચું છે, આમ કહીને રાજાએ, સ્વપ્ન

स्वप्नपाठकान् विपुलेन अशनपानखाद्यस्वाद्येन चत्त्रगंधमाल्यालंकारेण च सत्करोति, संमानयति, सत्कृत्य सम्मान्य, विपुलं जीविताहं प्रीतिदानं ददाति, दत्त्वा प्रतिविसर्जयति । ततः खलु स श्रेणिको राजा सिंहासनादुत्तिष्ठति, उत्थाय यत्रैव धारिणी देवी तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य धारिणीं देवीमेवमवादीत-एवं खलु हे देवानुपिये ! स्वप्नशास्त्रे द्विचत्वारिंशत् स्वप्नाः

को यथार्थरूप से मान्य कर लिया । (पडिच्छित्ता ते सुमिणपाढए विउलेणं) मान्य कर चुकते के पश्चात् उन श्रेणिक राजाने फिर स्वप्नपाठकों का विस्तृत-विपुल-(असनपानखाद्यमसाहमेण चत्त्रगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ) अशन, पान, खाद्य, रूप चार प्रकार के आहार से तथा चत्त्र, गंध, माल्य, एवं अलंकारों से खूब सत्कार किया । (संमाणेइ) सम्मान क्रिया । (सक्कारित्ता संमानित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दयइ) सत्कार और सम्मान करने के बाद बहुत अधिक आजीविका के योग्य उन्हें प्रीतिदान दिया । (दलइत्ता पडिविसज्जइ) और देकर विसर्जित कर दिया । (तएणं से सेणिए राया सीहासणाओ अब्भुद्धेइ) इसके बाद श्रेणिक राजा अपने सिंहासन से उठे (उट्ठित्ता) उठकर (जेणेव धारिणीदेवी तेणेव उवागच्छइ) जहां धारिणीदेवी थी वहां गये । उवागच्छित्ता) जाकर (धारिणी देवि एव वयासी) उस धारिणीदेवी से ऐसा कहा-(एवं खलु देवानुपिए सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एणं

पाठकेअये कडेला स्वप्नक्षणने सात्था इपमां स्वीकायुं" । (पडिच्छित्ता ते सुमिणपाढए विउलेणं) स्वीकार्या पछी ते श्रेणिक राजाअये स्वप्नपाठकेनोद्यणु प्रभाणुमां (अ राग पाणखाद्यमसाहमेण चत्त्रगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ) अशन, पान, आद्य, स्वाद्य, इप चार प्रकारना आहारथी तेमज वत्त्र, गंध, माल्य अने धरेणुंओथी अण सत्कार कयीं, (संमाणेइ) संमान कयीं, (संस्कारित्ता संमानित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दयइ) सत्कार अने संमान कयां पछी तेमने पुष्कण आजीविका येअय प्रीतिदान आभुं । (दलइत्ता पडिविसज्जइ) अने आपीने तेअने विदाय कयीं- (तएणं से सेणिए राया सीहासणाओ अब्भुद्धेइ) त्यारणाइ श्रेणिक राजा पोताना सिंहासन उपरथी गिला तथा अने (उट्ठित्ता) गिला यधने (जेणेव धारिणीदेवी तेणेव उवागच्छइ) न्यां धारिणीदेवी हत्ती त्यां गयां । (उवागच्छित्ता) त्यां गधने (धारिणी देवि एव वयासी) धारिणीदेवीने आ प्रभाणु कहुं-के (एवं खलु देवानुपिए सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एणं यहासुमिणं जाव

यावत् एवं महास्वप्नं दृष्ट्वा त्वं प्रतिबुद्धाऽसि, इति कृत्वा श्रेणिको राजा धारिणीं देवीं भूयो भूयः अनुब्रूयति । ततः खलु धारिणी देवी श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टः । यावत् इदया तं स्वप्नं सम्यक् प्रतीच्छति, प्रतीप्य यत्रैव स्वकं वासगृहं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य स्नाता कृतबलिकर्मा यावत् विपुलान् यावत् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जाना विहरति ॥ सू० ११ ॥

महासुमिणं जाव भुञ्जो २ अणुबूहेइ हे देवानुमिय । स्वप्नशास्त्र में ४२ बघालीस स्वप्न और तीस-महास्वप्न कहे गये हैं । इनमें महापुरुषों की माताएँ इतने २ स्वप्नों को देखकर प्रतिबुद्ध होती हैं तुम भी एक महास्वप्न देखकर प्रतिबुद्ध हुई हो ऐसा कहकर राजा श्रेणिक ने उस धारिणीदेवी को बार२ बघाई दी-उमकी बार२ सराहना की । (तएणं धारिणीदेवी सेणियस्स रन्नो अंति ए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता जेणैव सए वासघरे तेणैव उवागच्छइ उवागच्छित्ता णाया कय-बलिकम्मा जाव विपुलाइं जाव विहरइ) बाद में धारिणी देवीने श्रेणिक राजा से अपने इस महास्वप्न का फल सुनकर बड़ा हर्ष मनाया और उस स्वप्न को बड़ा भला मानकर फिर वे जहाँ अपना वासगृह था वहाँ गई । जोकर उन्होंने स्नान किया । बलिकर्म-आदि-का-आचरण कर फिर वे आनन्द के साथ रहने लगी । और मनुष्य भव संबन्धी अनेक विध कामभोगों को भोगती हुई वे अपने समय को बड़ी ज्ञान्ति के साथ व्यतीत करने लगीं । सूत्र ॥ ११ ॥

भुञ्जो २ अणुबूहेइ हे देवानुमिये । स्वप्नशास्त्रमां भेत्तालीस (४२) स्वप्न तेभज्जीस (३०) महास्वप्न कहेलां छे । महापुरुषोनी माताओ अेटलां अेटलां स्वप्नो नेधने नगे छे । तने पणु ओक महास्वप्न नेधने नज्यां छे । आभ कडीने श्रेणिक राजाओ धारिणीदेवीने बारंवार भंगण वाक्योथी वधाव्यां । अने बारंवार वभाणु क्यो । (तएणं धारिणीदेवी सेणियस्स रन्नो अंति ए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठजाव हियया तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता जेणैव सए वासघरे तेणैव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता णाया कयबलिकम्मा जाव विपुलाइं जाव विहरइ) तारपछी धारिणीदेवीओ श्रेणिक राजा पासोथी महास्वप्नहुं कृण सांभणीने णूण न प्रसन्नता अनुभवी, अने महा स्वप्नने गहुण सारं मान्युं । मान्य करीने तेओ न्यां पोताहुं निवासगृह छतुं त्यां गया । त्यां नधने तेओओ स्नान कयुं । बलिकर्म वगेरे (झगडा वगेरेने अन्न लाग आपवो) विधिओ पतावीने ते पछी तेओ प्रसन्न थधने रहेवा लाग्या । आ रीते तेओओ मनुष्य संबन्धी अनेक लोगो लोगवतां पोतान्ना वजतने वल्ली शांतिथी प्रसार क्यो । ॥ सूत्र "११" ॥

मूळम्—तएणं तीसे धारिणीए देवीए दोसु मासेसु वीडकं
तासु तइए मासे वट्टमाणे तस्स गब्भस्स दोहलकालसमयंसि अय
मेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भविक्खा—धन्नाओ णं ताओ अम्म-
याओ, सपुन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयत्थाओ णं ताओ
कयपुन्नाओ कयल्लक्खणाओ कयविहवाओ, सुलद्धेणं तासिं माणु-
स्सए जम्मजीवियफले जाओ णं मेहेसु अब्भुगएसु अब्भुज्जुएसु
अब्भुन्नएसु अब्भुट्ठिएसु सगजिएसु सविज्जुएसु सफुसिएसु सथ-
णिएसु धंतधोतरुप्पपट्ट—अंक—संखचंदकुंदसालिपिट्ठरासिसमप्प
भेसु चित्तरहरियालभेयचंपगसणकोरंटसरिसयपउमरयसमप्पभेसु
लक्खारससरसत्तर्किसुयजासुमणरत्तबंधुजीवगजाइहिंयुलयसरसकुं-
कुमउरब्भससरुहिरइंदगोवगसमप्पभेसु वरहिणनीलगुलियसुग-
चासपिच्छभिगपत्तासगनीलुप्पलनियर—णव सिरीस कुसुमणवस-
इलसमप्पभेसु जच्चंजणभिगभेयरिट्ठगभमरावलिगवलगुलियक-
ज्जलसमप्पभेसु फुरंतविज्जुतसगजिएसु वायवसविपुलगगणच-
वलपरिसक्किरेसु निम्मलवरवारिधारापगलियपर्यंडमारुयसमाहय
संमोत्थरंतउवरिउवरि तुरियवासंपवासिएसु धारापहकरणिवाय-
निव्वाविमेइणितले हरियगणकंचुए पल्लवियपायवगणेसु वल्लिविया-
णेसु पसरिएसु उन्नएसु सोभग्गसुवागएसु नगेसु नएसु वा वेभार
गिरिप्पवायतडकडकविमुक्केसु उज्झरेसु तुरियपहावियपलोट्टेफे-
णाउलंसकल्लसं जलं वहंतीसुं गिरिनदीसु सज्जुणनीवकुडयकंदल
सिलिंधकलिएसु उववणेसु, मेहरसियहट्टुट्टुचिट्ठियहरिसवसपमुक्ककं

ठकेकारवं मुयंतेषु बरहिणेसु उउवसभयजणियतरुणसहयरिपणच्चि-
 षसु नवसरभिसिलिंघकुडयकंदलकलंबगंधद्धुणि मुयंतेसु उववणेसु, पर
 हुयरुरिभितसंकुलेसु उदायंतरत्तइंदगोवयथोवयकारुन्नविलविषसओ-
 णयतणमंडिषसु ददुरपयंपिषसु संपिडियदरियभमरमहुकरिपहकरपरि-
 लिं तमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुगुंजंतदेसभाएसु उववणेसु, परिसा-
 मियचंदसूरगहगणपणट्टनक्खत्ततारगपहे इंदाउहबच्चचिंधपटंसि अंब-
 रतले उड्डीणबलागपंतिसोभंतमेहविंदे कारंडगचक्कवायकलहंस उ-
 र्इयकरे संपत्ते पाउसंमि काले णहायाओ कयवलिकम्माओ कयको
 उयमंगलपायच्छित्ताओ किंते वरपायपत्तणे उरमणिमेहलहाररइयक-
 ङगखुड्डयविचित्तवरवलयथंभियभुयाओ कुंडलउज्जोवियाणणाओ रय-
 णभूसियंगाओ नासानीसासवायवोज्झं चक्खुहरं वणणफरिससंजुत्तं
 हयलालापेलवाइरेयं धवलकणयखचियंतकम्मं आगासफलिहसरि-
 प्पभं अंसुयंपवरपरिहियाओ दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जाओ सव्वोउय-
 सुरभिकुसुमपवरमल्लसोभियसिराओ कालागरुधूवधूवियाओ सिरिसमा-
 णवेसाओ सेयणयगंधहत्थिरयणं दूरूढाओ समाणीओ सकोरिटम-
 ल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडसंख-
 कुंददगरयअभयमहियफेणपुंजसन्निगासचउचामरवालवीजियंगाओ
 सेणिण्णं रन्ना सज्झिं हत्थिखंधवरगण्णं पिट्ठोओ समणुगच्छमाणीओ
 चाउरंगिणीए सेणाए-महयाहयाणीएणं, १ गयाणीएणं, २ र्हाणीएणं, ३
 पायत्ताणीएणं, ४ सव्विड्डीए सव्वज्जुईए जाव निग्घोसणादियरवेणं
 रायगिहं नगरंसिंघाडगतिरयचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु आसि

त्तसित्तुचियसंमज्जिओवलित्तं जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्ठीभूयं अव
लोएमाणीओ नागरजणेणंअभिणंदिज्जमाणीओ गुच्छलयारुक्खवुम्म-
वल्लिगुच्छओच्छाइयं सुरम्मं वेभारगिरिकडगपायमूलं सब्बओ समंता
आहिंढेमाणीओ२ दोहलं विणियंति तं जइणं अहमवि मेहेसु अब्भु
वगएमु जाव दोहलंविणिज्जामि ॥१२॥सू०॥

टीका—‘तएणं तीसे’ इत्यादि। ततः खलु=तदनन्तरं गर्भधारणान-
न्तरं तस्या धारिण्या देव्या द्वयोर्मासयोर्व्यतिष्ठान्तयोः तृतीये मासे वर्तमाने
तस्य गर्भस्य दोहदकालसमये, ‘अयमेयारूवे’ अपमेतद्रूपः वक्ष्यमाणलक्षणः
‘दोहले’ दोहदः ‘पाउब्भवित्था’ मादुरभूत, दोहदस्वरूपमाह—‘धन्नाओ णं’
इत्यादि, ‘धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ’ धन्याः खलु ता अम्बा, ताः=वक्ष्य-
माणस्वरूपाः अम्बाः=मातरः धन्याः=धन्यवादयोग्याः ‘स पुन्नाओ णं ताओ
अम्मयाओ’ सपुण्याः खलु ता अम्बा, खलु इति निश्चयेन ता अम्बा=मातरः
स पुण्याः=पुण्येन युक्ताः, ‘कयत्था णं ता’ कृतार्थाः खलु ताः, कृतः अर्थः=

तएणं तीसे धारिणीए देवीए इत्यादि ॥सूत्र॥१२॥

टीकार्थ—(तएणं) गर्भ धारण करने के बाद जब (तीसे धारिणीए देवीए) उस
धारिणीदेवी के दोसु मासेसु) दो मास (बइक्कंतेसु) व्यतीत हो चुके और
(तइए मासे बट्टमाणे) तीसरा मास लग चुका—तब (तस्स गव्वमस्स दोह-
लकाल समयंसि) उस गर्भ के दोहद काल के समय में (अयमेयारूवे) वक्ष्य
माणरूप से उसे इस प्रकार का (दोहले) दोहला (पाउब्भवित्था) उत्पन्न
हुआ—(धन्नाओ णं ताओ) वे माताएँ धन्य हैं धन्यवाद की पात्र हैं—
(सपुन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) वे माताएँ कृत पुण्य हैं—पुण्य युक्त हैं—
(कयत्थाणं ताओ) वे कृतार्थ हैं—जन्मान्तर में अष्ट सिद्धिरूप प्रयोजन उन्हीं

तएणं तीसे धारिणीए देवीए इत्यादि ॥सूत्र “१२”॥

टीकार्थ—(तएणं) गर्भ धारण पछी न्यारे (तीसे धारिणीए देवीए) धारिणी-
देवीने (दोसु मासेसु) दो महीना (बइक्कंतेसु) पसार था। अने (तइए मासे
बट्टमाणे) त्रिंशे महीना गेठे न्यारे (तस्स गव्वमस्स दोहलकालसमयंसि) ते
गर्भना दोहद काल वणते (अयमेयारूवे) वक्ष्यमाण इयभां ओटवे के आग ॥ कडीथुं
ते सुवण तेने आ नत्तुं (दोहले) दोहद (पाउब्भवित्था) थयुं. (धन्नाओ-
णं ताओ अम्मयाओ) ते माताओने धन्य छे. (सपुन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ)
ते माताओ पुण्यशाली छे—पुण्य युक्त छे (कयत्थाणं ताओ) कृतार्थ छे, आः

જન્માન્તરેષ્ટ સિદ્ધિરૂપં પ્રયોજનં યામિસ્તાઃ કૃતવાઙ્મિતકાર્યાઃ, 'કયપુન્નાઓ' કૃતપુણ્યાઃ, પૂર્વમેવ કૃતં પુણ્યં=સુખજનકં કર્મ યામિસ્તાઃ, 'કયલક્ષણાઓ' કૃતલક્ષણાઃ=કૃતં=ફલયુક્તં લક્ષણં સુખજીવનરેખાદિરૂપં યામિસ્તાઃ, 'કયવિહવાઓ' કૃતવિભવાઃ કૃતઃ=સફલીકૃતઃ દાનાદિશુભકાર્યયોગેન, વિભવઃ=એશ્વર્યસંપત્તિરૂપો યામિસ્તાઃ, 'સુલદ્દેણં તાસિં માણુસ્સણ જન્મજીવિયફલે' સુલલ્લેખં તાસાં માણુણ્યકં જન્મજીવિતફલં=સુલલ્લેખં=શોભનપ્રકારેણ પ્રાપ્તં સુલલ્લેખં=નિશ્ચયેન તાસાં માણુણ્યાં માણુણ્યકં=માણુણ્ય સમ્બન્ધિ જન્મજીવિતફલં=જન્મનો જીવિતસ્ય ચ ફલં 'જાઓ ણં' યાઃ સુલ માતરઃ 'મેહેસુ' મેહેષુ, કીદુશોષુ મેહેષુ? इत्याह—'अव्युत्तएसु' इत्यादि - 'अव्युत्तएसु' - 'अव्युत्तएतेषु' उत्पन्नेषु 'अव्युत्तएसु' अभ्युत्तएतेषु=वर्षणाय उद्यतेषु, 'अव्युत्तएसु' अभ्युत्तएतेषु, - उच्चः परिसमागतेषु, 'अव्युत्तएसु' अभ्युत्तएतेषु=वर्षितं सज्जीभूतेषु 'सगज्जिएसु' सगर्जितेषु=गर्जनारवं कुर्वत्सु 'सविज्जिएसु' सविद्युत्सु=प्रस्फुरितविद्युत्तेषु 'सफुसिएसु' सपृषत्सु=पत्रचप्रवर्षणचिन्दुषु, 'सथणिएसु' सस्तनितेषु=गम्भीरगर्जनां कुर्वत्सु।

ને ક્રિયા હૈ (કયપુન્નાઓ કયલક્ષણાઓ કયવિહવાઓ) પૂર્વભવ મેં ડન્હીને સુખજનક કર્મ ક્રિયે હૈ—સુખ જીવન રેખાદિરૂપ લક્ષણ ડન્હીને ફલ યુક્ત ક્રિયે હૈ દાનાદિક શુભ કાર્ય કે યોગ સે ડન્હીને અપના એશ્વર્ય સંપત્તિરૂપ વિભવ સફલિત ક્રિયા હૈ (સુલલ્લેખં તાસિં માણુસ્સણ જન્મજીવિયફલે) ડન્હીને અપની માણુણ્ય પર્યાય કે જન્મ ઓર જીવન કે ફલકો અઠ્ઠી તરફ સે પા લિયા હૈ (જાઓ ણં મેહેસુ અવ્યુત્તએસુ અવ્યુજ્જુએસુ અવ્યુન્નએસુ, અવ્યુદ્દિએસુ, સગજ્જિએસુ, સવિજ્જુએસુ સફુસિએસુ, સથણિએસુ, ધંતધોતરૂપપટ્ટઅંકસંત્વંદસાલિપિટ્ટરાસિસમપ્પમેસુ) જો અભ્યુદ્ગત-ઉત્પન્ન હુએ અભ્યુદ્ગત-વરસને કે લિયે ઉદ્યત હુએ અભ્યુન્નત-વહુત

સિદ્ધિઓ ૩૫ પ્રયોજન પૂર્વજન્મમાં તેમણે જ કર્યું છે, (કયપુન્નાઓ કય-લક્ષણાઓ કયવિહવાઓ) તેમણે જ પૂર્વલવમાં યુગધારી કર્યો કર્યો છે, તેમજ શાસ્ત્રિક શાસ્ત્રમાં કહેલાં શુભ લક્ષણોને સફળ બનાવ્યાં છે. તેમણે જ પોતાના 'અર્થ' અને સંપત્તિને દાન વગેરે શુભ કર્મોમાં ખર્ચીને સફળ બનાવ્યાં છે. (સુલલ્લેખં તાસિં માણુસ્સણ જન્મજીવિયફલે) તેમણે જ પોતાના માણુસ તરીકેના જન્મ અને જીવનના કાળને સારી રીતે મેળવ્યું છે. (જાઓ ણં મેહેસુ અવ્યુત્તએસુ અવ્યુજ્જુએસુ અવ્યુન્નએસુ અવ્યુદ્દિએસુ સગજ્જિએસુ સવિજ્જુએસુ, સફુસિએસુ, સથણિએસુ) ધંતધોતરૂપપટ્ટઅંકસંત્વંદસાલિપિટ્ટરાસિસમપ્પમેસુ) હૈ એઓ અભ્યુદ્ગત-ઉત્પન્ન થયેલા, અભ્યુદ્યત-વરસવા માટે સજ્જ થયેલા, સગર્જિત-

અથ મેઘાનાં શ્વેતાદિવર્ણોપમા પ્રદર્શયતે-તત્ર પૂર્વે તેષાં શ્વેતવર્ણોપમા કથયતે-‘ધંત’ इत्यादि-‘ધંતઘોતરુપપટ્ટઞ્કસંલચંદ્રકુંદશાલિપિટ્ટરાશિસમપ્પમેસુ’ ધ્માતઘૌતરુપપટ્ટાક્કસંલચંદ્રકુંદશાલિપિટ્ટરાશિસમપ્રમેસુ, તત્ર-ધ્માતઃ-વહ્નિસંયોગેન પ્રતાપિતઃ, અત एव ધૌતઃ=શોધિતઃ નિર્મલીકૃતઃ, રુપ્પપટ્ટઃ=રજતપત્રમ્, તથા અક્ક=સ્ફટિકરત્નં, શંલશ્ચ ચન્દ્રશ્ચ શંલચન્દ્રૌ પ્રસિદ્ધૌ, કુંદઃ=શ્વેતવર્ણપુષ્પવિશેષઃ શાન્તિપિટ્ટરાશિઃ તદ્દુચ્ચૂર્ણપુન્નઃ एतेषां समा=સદૃશાઃ પ્રભાઃ=ક્રાન્તયો યેષાં તે તથા તેષુ તથોક્તેષુ, શ્વેતવર્ણેષ્વિત્યર્થઃ ।

અથ મેઘાનાં પીતવર્ણોપમા કથયતે-‘ચિત્તરહરિયાલમેય ચંપગસંગકોરંટસરિસયપડમરયસમપ્પમેસુ’ ચિકુરહરિતાલમેદ ચમ્પવસનકોરંટસર્વપપ્પરજઃ સમપ્રમેસુ, ચિકુરઃ=પીત રંગદ્રવ્યવિશેષઃ, હરિતાલમેદઃ=હરિતાલત્વલંઢ, ચંપકં=ચમ્પકપુષ્પમ્, સનં=શણપુષ્પમ્, કોરંટપુષ્પં ‘દ્વજારીફૂલ’ इति भाषयाम, સર્વપં=સર્વપુષ્પં, પપ્પરજઃ=કમલકેસરઃ, एतेषां समा પ્રભા યેષાં તેષુ પીતવર્ણેષ્વિત્યર્થઃ ।

ઉંચે રહે હુણ અભ્યુન્નિત વરસને કે લિયે સજ્જિભૂત હુણ સર્ગર્જિત-ગર્જનારવ વિશિષ્ટ હુણ સવિધુત-ચમકતી હુઈ વિજલી-યુક્ત હુણ વરસતી હુઈ જલ કી છોટીર બિન્દુઓં સે સંપન્ન હુણ एवं सस्तनित-ગંભીર ગર્જનારવ યુક્ત હુણ એસે મેઘોં મેં વિચરણ કરતી હુઈ “अपने दोहद की पूर्ति कारती हैं इस प्रकार यहां सम्बन्ध लगालेना चाहिये । अब सूत्रकार इन्हीं मेघों का वर्णन करते हैं इस में सर्व प्रथम इनमें वे श्वेतवर्ण की उपमा ‘धंत-घोत’ इत्यादि पद द्वारा इस प्रकार कहते हैं जिनकी प्रभा अभिसंयोग से तापित होने के कारण निर्मलीकृत रजतपट्ट के समान तथा स्फटिकमणि, शंख, चंद्र, कुन्द पुष्प एवं चावल के चूर्ण पुंज के समान शुभ्र है (चिउर हरियाल मेयचंपग सगकोरंट सरिसय पडमरय समप्पमेसु) चिकुर-पीतरंगवाले द्रव्य विशेष-हरितालखंड, चंपकपुष्प, सनपुष्प, कोरंटपुष्प, सर्वप पुष्प, और कमल केसर के समान जिनकी प्रभा पीतवर्णवाली है,

ગર્જના, સવિધુત-ચમકતી બીજાનીવાળા, વરસતાં નાનાં નાનાં પાણીનાં ટીપાંવાળા, સસ્તનિત-ગંભીર ગર્જન કરતા, મેઘોમાં વિહરતી તે પોતાના દોહદ (મનોરથ) ની પૂર્તિ કરે છે. હવે સૂત્રકાર એ જ મેઘોનું વર્ણન કરે છે. આ વર્ણનમાં વર્ણીતગુની શોભાનું વર્ણન કરે છે. જે ‘ધંતઘોત’ પદો વડે તેમાં સૌ પહેલા સફેદ રંગના વાદળોની ઉપમા આપે છે.) જે મેઘોની ક્રાંતિ અગ્નિમાં તપાવેલા અને નિર્મળ આંદીના પટ્ટ જેવી તેમજ સ્ફટિક મણિ, શંખ, ચંદ્ર, કુંદપુષ્પ, અને ચોખાના લોટ જેવી સ્વચ્છ છે. ચિત્તરહરિયાલમેયચંપગ સગકોરંટસરિસયપડમરયસમપ્પમેસુ) અને ચિકુર-પીતા રંગના દ્રવ્ય વિશેષ, હરિતાલખંડ, ચંપકપુષ્પ, સનપુષ્પ, કોરંટપુષ્પ સરસવતીપુષ્પ અને

પદં, તત્ર નીલગુલિકા=નીલરંગગુટિકા, શુક્રચાષયોઃ=પક્ષિશેષયોઃ પિચ્છં, મૃદ્ધપત્રં=મૃદ્ધઃ કીટવિશેષઃ ‘મિંગોડી’ इति प्रसिद्धः तस्य पत्रं=पक्षः, सासकः=वीयक नामा नीलवर्णवृक्षविशेषः, नीलोत्पलनिकरः=नीलकमलसमूहः, नवशिरीष कुसुमः=नवशिरीषपुष्पं, नवशाङ्खिलं=नूतनहरितघासः, एतैः समा प्रभा येषां ते तथा तेषु नीलवर्णेष्वित्यर्थः ।

अथ मेघानां श्यामवर्णोपमा वर्ण्यते-“जच्चंचणभिगमेयरिट्ठगभमरावलि-
गंवल्लगुलियकज्जलमप्पमेसु”, जात्यञ्जनमृद्वभेदरिष्टकभ्रमरावलिगल्लगुलिक-
कज्जलसमप्रभेषु=तत्र जात्यञ्जनं=सौवीरदेशोत्पन्नाञ्जनं ‘सुरमा’ इति भाषाप्रसिद्धं,
मृद्वभेदः=भ्रमरविशेषः, यद्वा-विचूर्णिताङ्गारः ‘कोलसा’ इति प्रसिद्धः, रिष्टकं=
श्यामरत्नविशेषः, भ्रमरावलिगः=भ्रमरपंक्तिः, गवल्लगुलिकाः=महिष-शङ्ख
सारभागः, कज्जलं=प्रसिद्धं, तदुच्यप्रभा येषां ते तथा तेषु कृष्णवर्णेष्वित्यर्थः,

एवं नानाविधवर्णयुक्तेषु मेघेषु, तथा-‘फुरंतविज्जुतसगज्जिएसु’ स्फुर-
द्विद्युत्सगर्जितेषु=स्फुरन्त्यो विद्युतःयेषु ते तथा, ते च सगर्जिताश्चेति कर्मधा-
रयस्तेषु । ‘वायवसवितललगणचवलपरिसकिरेसु’ वातवसवિपुललगनचवल-

શુક-તોતા ષાષ-નીલકંઠ ઇન દોનોં પક્ષિયોં કે પંથ મૃગ-મિંગોડી કે પાંલ,
સાસક-વીયક નામકા વૃક્ષ કિ જિસકા વર્ણ શીલા હોતા હૈ, નીલોત્પલ
નિકર-નીલેકમલોં કા સમૂહ, નવશિરીષ કુસુમ નવીન શિરીષ વૃક્ષ કા
પુષ્પ નવશાંકૃલ-નવીનહરીઘાસ ઇનકે સમાન જિનકી પ્રભા નીલવર્ણ કી
હૈ (જચ્ચંચણભિગમેયરિટ્ઠગભમરાવલિગવલ્લગુલિયકજ્જલસમપ્પમેસુ) જાત્ય-
જન-સૌવીર દેશ મેં ઉત્પન્ન હુઆ કજ્જલ-સુરમા મૃગભેદ ભ્રમર વિશેષ અથવા-
ચૂર ૨ હુઆ અંગાર કોલસા,-રિષ્ટક-શ્યામરત્ન, ભ્રમરાવલિ-ભ્રમરોં કી
પંક્તિ, ગવલ્લગુલિકા-મૈસ-કે સોંગ કા સાર ભાગ ઔર કજ્જલ-કાજલ-
ઇનકે સમાને જિનકી પ્રભા શ્યમવર્ણ કી હૈ, (ફુરંત વિજ્જુતસગજ્જિયેસુ)

તાશા ભૂગ (એક પક્ષી વિશેષ) ની પાંખો, સાસક અને વીયક નામના વૃક્ષો-કે જેના રંગ
પીળા હોય છે, જેવી તેમજ નીલકમળોના સમૂહ, નવા શિરીષના પુષ્પ, નવા લીલા
ઘાસ જેવી જે મેઘાની કંતિ નીલવર્ણની છે. (જચ્ચંચણભિગમેયરિટ્ઠગભમરાવલિ
ગવલ્લ ગુલિયકજ્જલસમપ્પમેસુ) (અર્થાં વાદળ્યં વર્ણન છે) જાત્યજન, સૌવીર
દેશમાં ઉત્પન્ન કાજળ, સુરમા ભૂગલેદ (ભમરાની એક જાત વિશેષ) ભૂકો થયેલા
કેલસા; રિષ્ટક-શ્યામરત્ન, ભ્રમરાવલિ-ભ્રમરાઓની પંક્તી, ગવલ, શુલિકા-લેંસના
શિંગડાના સાર ભાગ અને મેઘના જેવી જે મેઘની પ્રભા શ્યામ રંગની છે,
(ફુરતવિજ્જુતસગજ્જિયેસુ) જે મેઘમાં વીજળી અબકી રહી છે જે ગરજ રહ્યા છે.

પરિષ્વષ્કિતેષુ=વાતસ્ય=વાયોર્વશેન વિપુલે ગગને ચપલં યથા સ્થાત્તથા પરિ-
ષ્વષ્કિતાઃ=ચતુર્દિશુ ગમનક્રિયાપરિણતાસ્તેષુ, 'નિમ્મલવરવારિધારાપગલિ-
યપચંડમારુયસમાહયસમોત્થરંતંતરિત્તરિત્તરિયવાસંપવાસિણ્ણ' નિર્મલવરવારિ-
ધારા પ્રગલિતપ્રચંડમારુતસમાહતસમવસ્તૃણદ્ ઉપર્યુપરિત્વરિતવર્ષપ્રવૃષ્ટેષુ, નિર્મલા=
ઉજ્વલા, વરા=શ્રેષ્ઠા નિરુપદ્રવા, વારિધારા=જલધારાસ્તામિઃપ્રગલિતં=પ્રચલિતં
પ્રચંડેન=સવેગેન મારુતેન=વાયુના સમાહતં=પ્રેરિતમ્ અતએવ સમવસ્તૃણત્ પૃથ્વી
આચ્છાદયત્ ઉપર્યુપરિ=સાતત્યેન ત્વરિતં=શીઘ્રં યદર્ષે તત્પ્રવૃષ્ટેષુ=વર્ષિતુમાર-
ઘ્નેષુ મેઘેષુ, ઇતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ, 'ધારાપહકરણિત્વાયિનિવાવિય' ધારા પહ-
કર (પ્રકર) નિપાતનિર્વાપિતે, ધારાણાં=જલધારાણાં પહકર=સમૂહઃ, તસ્ય
નિપાતેન નિર્વાપિતે=શીતલીકૃતે, 'નિર્વાપિતે' ત્યજ પ્રાકૃતત્વાતસમમ્યેકવચન-
લોપઃ, 'મેઘિણિતલે' મેદિનીતલે=મૂતલે, પુનઃ કોદશૌ મેદિનીતલે ઇત્યાહ-
'હરિયગણકંચુ' હરિયગણકંચુકે, હરિતાનાં=વૃણાનાં યો ગણઃ=સમૂહઃસ એવ
કંચુકો યસ્ય તસ્મિન્, 'પલ્લવિયપાયવગણેષુ' પલ્લવિતપાદપગણેષુ=સપન્નિતવૃક્ષ-

તથા-જિન મેં વિજલી ચમક રહી હૈ ઓર જો ગર્જનારવ [શબ્દ] સે વિશિષ્ટ
હો રહે હૈં (વાયવસવિઉલગગણચ્ચલપરિસવિકરેસુ) વાયુ કે વશ સે
જિનકા વિપુલ આકાશ મેં ચારોં દિશાઓં કી ઓર ચપલતા લિયે હુએ
ગમન હો રહા હૈ (નિમ્મલવરવારિધારાપગલિયપચંડમારુયસમાહય-
સમોત્થરંતંતરિત્તરિત્તરિયવાસંપવાસિણ્ણ) નિર્મલ જલ કી ધારા સે
પ્રચલિત તથા પ્રચંડ વાયુ કે વેગસે પ્રેરિત એંસી તરાજુપર નિરન્તર ગીરતી
હુઈ વૃષ્ટિ કો કિ જિસ સે સમસ્ત પૃથ્વી મંડલ હકદમ આચ્છાદિત
હો જાય જો વરસા રહે હોં એસે મેઘોં મેં વિચરણ કરતી હુઈ જો અપને
દોહદ્વી કી પૂર્તિ કરતી હૈં. (ધારાપહકર નિવાયણિત્વાવિય મેઘિણિતલે) તથા
જલધારા કે સમૂહ કે નિપાત સે શીતલ હુએ શૂમિતલ પર કિ જો-
(હરિયગણકંચુ) હરિતાકુરૂપી ધન્ન વાલા વન રહા હૈ-(પલ્લવિયપાયવ-

(વાયવસવિઉલગગણચ્ચલપરિસવિકરેસુ) એ મેઘો પવનદ્રારા વિસ્તૃત
આકાશ અને આરે દિશાઓમાં ગતિશીલ થઈ રહ્યા છે. (નિમ્મલવરવારિધારા-
પગલિયપચંડમારુયસમાહય સમોત્થરંતં-તરિત્તરિ-તરિત્તરિયવાસંપવાસિણ્ણ)
એ મેઘો પ્રચંડ વાયુ વેગથી પ્રેરાઈને નિર્મળ જલધારાઓ વરસાવી રહ્યા છે, જેના
દ્વારા સંપૂર્ણ પૃથ્વી એકદમ ઢંકાય બાથ છે, એવા મેઘો દ્વારા પોતાનાં ઉપર પડતી
સતત વર્ષા ધારામાં એ (આતા) પોતાના ઢોહડની પૂર્તિ કરે છે, (ધારાપહકર
નિવાયણિત્વાવિયમેઘિણિતલે) તેમજ જળધારાઓના વર્ષણથી શીતળ થયેલી
પૃથ્વી ઉપર-કે એ (હરિયગણકંચુ) લીલા અંકુરોના કંચુકાળી થઈ ગઈ છે.

समूहेषु, 'वल्लीवियाणेषु' वल्लीवितानेषु=वृक्षगतलतादिषु 'पसरिएसु' मसृतेषु-जात विस्तारेषु 'उन्नएसु' उन्नतेषु=उच्चेषु 'सौभाग्यमुवागएसु' सौभाग्यमुपागतेषु= सतत जलत्वेनाऽकर्दमत्वात्सौन्दर्यं प्राप्तेषु=, नगेषु=पर्वतेषु 'नएसु' नदेषु=अनेक- नदीसंगमरूपेषु, यद्वा-हृदेषु 'वैभारगिरिप्पवायतडकडगविमुक्केसु' वैभारगिरि- प्रपाततटकटकविमुक्केषु='वैभारे' ति नाम्नो गिरेः ये प्रपाततटाः गर्ततटाः, कटकाः=उक्तपर्वतस्य एकभागाः, तेभ्यो ये विमुक्ताः मृत्तास्तेषु 'उज्झरेसु' उज्झरेषु=पर्वतपतितजलप्रवाहेषु निक्षरेषु इत्यर्थः, 'झरना' इति भाषायाप, 'तुरियपहावियपलोहफेणाउल' त्वरितप्रधावितप्रत्यागतफेनाकुलम्, इदं जल- विशेषणम्-त्वरितं=शीघ्रं प्रधावितेन=अधः पतितेन 'पलोह्ने' ति प्रत्यागतेन=पाषा- णादौ संघट्टं प्राप्य पुनरुत्पतितेन समुत्पन्नो यः फेनस्तेन-आकुलं=व्याप्तम् अत एव सकलुषं=मलिनं जलं वहन्तीषु, 'गिरिणईसु' गिरिनदीषु=पर्वतनदीषु 'सज्ज- ज्जुणनीवकुडयकंदलसिलिंधकलिएसु' सर्जार्जुननीपकुटजकन्दलशिली- न्ध्रकलितेषु-सर्जार्जुननोपाकुटजनामकवृक्षाणां ये कन्दलाः=भङ्गुराः शिली- न्धाश्च=छत्रका भूमि स्फोटका भूफोडा' इति भाषायां तैरैतैः कलितेषु=युक्तेषु

गणेषु) पल्लवित पादपों के और (वल्लीवियाणेषु) वल्लीवितानों के [पसरिएसु] विस्तृत होने पर (उन्नएसु) सौभाग्यमुवागएसु नगेषु नएसु वा) तथा उन्नत पर्वतों एवं नदों के निरन्तर जल की वृष्टि की वजह से किचड आदि रहित होने के कारण सुहावने लगने पर (वैभारगिरिप्पवायतडकडग- विमुक्केसु) तथा वैभार पर्वत के गर्त तटों एवं उसके किसी एक भाग प्रवृत्त ऐसे (उज्झरेसु) निक्षरनों के होने पर तथा (तुरियपहावियपलोहफे- णाउलसकलुसं जल वहंनोसु गिरिनदीसु) शीघ्र नीचे गिराने से और बाद में ऊँचे उछलने से उत्पन्न हुए फेनो से आकुलित अत एव सकलुष/ ऐसे जलको बहाती हुई गिरिनिदियों के होने पर (सज्जज्जुणनीवकुडय कंदलसिलिंधकलिएसु उववणेषु) सर्ज, अर्जुन, नीप, कुटज नामक वृक्षों

(पल्लवियपायवगणेषु) न्यारे पल्लवित वृक्ष अने (वल्लीवितानेषु) लताओं (पसरिएसु) विस्तार पाभी, (उन्नएसु) सौभाग्यमुवागएसु नगेषु नएसु वा) न्यारे जल्य पर्वतो तेमज नदो सतत वषांने दीधि अहज वगर थडने शोषितथथा, (वैभारगिरिप्पवायतडकडगविमुक्केसु) न्यारे वैभार पर्वतना गर्ततटोभांधी (उज्झरेसु) अरथांओ पडैवा लाओ, (तुरियपहावियपलोहफेणाउलसकलुसं जलं वहंतीसु गिरिनदीसु) पर्वतनी नदीओ जलदी नीचे पडीने जये छणवाथी उदलवेला शीषु द्वारा आकुलित अने उडोणाओला पाषीने वहावती थध, (सज्जज्जुण- नीवकुडयकंदल सिलिंधकलिएसु उववणेषु) अगीयाओ सज, अर्जुन, नीप, कुटज

‘उववणेसु’ उपवनेषु=उद्यानेसु। अत्रोपवनस्य गिरिनीदीलघुवृक्षयुतत्वं दर्शितम्। ‘मेहरसियहटुट्टचिट्टियहरिसवंपमुक्ककंठकेकारवं’ मेघरसितहटुट्टस्थितहर्षवशप्रमुक्तकंठकेकारवं, मेघस्य=जलधरस्य, रसितेन=गर्जितेन, हटुट्टाश्च वृक्षादिषु स्थिताः, अत एव हर्षवशेन प्रमुक्तः=विकसितः कण्ठो यस्मिन् स तथा, स चासौ केकारवः=मयूरध्वनिः, तं श्रुयंतेसु’ सुञ्चत्सु=कुर्वत्सु ‘वरहिणेसु’ बर्हिषु=मयूरेषु, पुनः कीदृशेषु? इत्याह—‘उववसमयजणियतरुणसहयरिपणच्चिएसु’ ऋतुवशमदजनिततरुणसहचरीप्रवृत्तेषु, ऋतुवशेन=वर्षाकालवशेन यो मदः=उन्मत्तभावस्तेन जनितां=प्रवृत्तं तरुणसहचरीभिः=युवतिममयूरीभिः सह प्रवृत्तं=नर्तनं यैः ते तथा तेषु=वर्षतेर्वशेन मयूरीभिः सह नृत्यमानेषु पुनः ‘णवसुरहिसिलिंधकुडयकंदलकलंबगंधदुणि’ नवसुरभिशिली-घ्रंकुटजकंदलकदम्बगन्धघ्राणि, नवसुरभिशिली-घ्रंकुटजकंदलकदम्बपुष्पाणां ये गन्धाः, तैः घ्राणि=स्त्वप्तिः, तां श्रुयंतेसु’ सुञ्चत्सु=धातुनामनेकार्थत्वात् कुर्वत्सु, ‘उववणेसु’ उपवनेसु। अत्रोपवनस्य मयूरसुरभिवृक्षयुक्तत्वं दर्शितम्। तथा ‘परहृयसयरिभियसंकुलेसु’ परभृतस्तरिभितसंकुलेषु=परभृतानां=कौकिलानां रुतेन=मधुरशब्देन, रिभितेन=स्वरघोलनायुक्तेन संकुलेषु=व्याप्तेशु ‘उदायंत

के अंकुरों से तथा छत्रकों भूमिस्फोटकोंसे उपवनों के व्याप्त हो जाने पर (मेहरसियहटुट्टचिट्टियहरिसवंपमुक्ककंठकेकारवं श्रुयंतेसु वरहिणेसु) तथा मेघ की गर्जनासे हर्षोत्कर्ष वशावर्ती हुए मयूरों द्वारा केकारव जोर जोर से आवाज करने पर तथा (उववस-मय जणिय तरुणसहयरिपणच्चिएसु) वर्षा काल के वश से उत्पन्न उन्मत्त भाव के कारण तरुण सहचरियों के साथ उन मयूरों के नृत्य करने पर, तथा (नव सुरभिसिलिंध कुडयकंदलकलंबगंधदुणिश्रुयंतेसु उववणेसु) नवीन सुगंधिसमन्वित शिलीघ्र कुटज, कंदल और कदम्ब के पुष्पों की सुगंध द्वारा उपवनो के तृप्ति कारक होने पर (परहृयसयरिभियसंकुलेसु) तथा कौकिलों के स्वरघोलना युक्त मधुर शब्दों से उन उपवनों के व्याप्त होने पर तथा

वृक्षानां अंकुरो अने छत्रके-भूमिस्फोटकेषी व्याप्त थया, (मेहरसियहटुट्टचिट्टिय हरिसवंपमुक्ककंठकेकारवं श्रुयंतेसु वरहिणेसु) वाहणांश्याना गज्जनने सांलणीने वृषधेवा थयेवा भोर जेरथी टड्डकवा भांडयां, (उववसमयजणियतरुणसहयरिपणच्चिएसु) वधाने दीधि उन्मत्त थयेवा भोर पोतानीं लुवान डेली साथे नृत्य करता थया, (नवसुरभिसिलिंधकुडयकंदलकलंबगंधदुणिश्रुयंतेसु उववणेसु) गजीयाओ नवीं सुगन्धवाणा शिदीघ्र वृटज कंदल अने कंदलना डूलेनी सुवास द्वारा तृप्त थया, (परहृयसयरिभियसंकुलेसु) गजीयाओ डैयलेना मधुर स्वरोथी व्याप्त थया, (उदायंत

रत्त इंद गोवयथोवय कारुन्नविलविएसु' उदायंत रत्तेन्द्रगोपक स्तोकक कारुण्य-
विलपितेषु, तत्र 'उदायंत' इति शोभमाना ये रक्ता इन्द्र गोपकाः कीटविशेषाः,
स्तोकका=अक्रवाका तेषां कारुण्यं=करुणाजनकं विलपितं यत्र तेषु 'ओयण
तणमंडिएसु' अवनतवृणमण्डितेषु=अवनतानि=अत्युन्नतत्वान्नम्रीभूतानि यानि
वृणानि तैःमण्डितेषु=शोभितेषु रमणीयहरितवृणावलिशोभासम्पन्नेषु 'ददु-
रपयंपियेसु' ददुरप्रजल्पितेषु=ददुराः=मण्डकाः, तैःशब्दितेषु 'संपिण्डियदरि-
यममर-महुकरि-पहकरपरिलितमत्तलप्यय कुसुमासवलोलमहुरगुंजतदेसभाएसु'
संपिण्डितदर्पितभ्रमरमधुकरीप्रकरपरिलीयमानमत्तपटपदकुसुमासवलोलमधुरगुंज-
देशभागेषु=संपिण्डिताः=एकत्रीभूताः हसाः=गर्विताः ये भ्रमरा मधुकर्ष-
तेषां प्रकराः=समूहाः येषु ते तथा परिलीयमानाः=संश्लिष्यमाणाः मत्ता ये
पटपदाः=भ्रमरास्ते, कुसुमासवलोलश्चेति तयोःकर्मधारयः, तैः मधुरं यथा
स्यात्तथा गुञ्जन्तः=शब्दायमाना देशभागा यत्र तेषु उपवनेषु। अत्रोपवनंभ्य
कोकिलादि शब्दविशिष्टत्वं प्रदर्शितम्। 'परिसामियचंदसूरगहगणपण्डन-
नक्वत्त तारगपहे' परिश्यामित चंद्रसूर्यगहगणपण्डनक्षत्रतारकप्रभे, इदमम्बर-

(उदायंतरत्तइंदगोवयथोवयकारुन्नविलविएसु) उदायंत-सुन्दर-इन्द्रगोप-
नामक कीट विशेष एवं स्तोकको-चक्रवाको-के करुणा जनक विलापी से
उनके विशिष्ट होने पर, (ओयण तण मंडिएसु) तथा अतिउन्नत होने
के कारण नम्रीभूत हुए वृणों से उनके शोभा संपन्न होने पर (ददुर
पयंपियेसु) तथा ददुरों (मंडक) के आरावों से-उनके युक्तहोने पर
(संपिण्डियदरियममरमहुकरिपहकरपरिलितमत्तलप्ययकुसुमासवलोलमहुरगुंजत
देसभाएसु) तथा मदीन्मत्त भ्रमर और भ्रमरियों के समूह से एवं
कुसुमामय के पान में चंचल बने हुए उन्मत्त भ्रमरों को संस्कार सेउन उपवनों
के प्रदेश शब्दायमान होने पर (परिसामियचंदसूरगहगणपण्डन-
क्वत्ततारगपहे) तथा श्याम मेघ से अच्छादित होने के कारण जिसमें

तरत्तइंदगोवयथोवयकारुन्नविलविएसु) सुंदर इन्द्रगोपा (एक कीट विशेष) द्वारा
तेमन् करुण विलाप करता अक्रवाको द्वारा भगीरथान्नो युक्त तथा, (ओयणतणमंडिएसु)
भूषण उन्मा डोवाने दीधि नीचे नभेला तृष्णाथी तेन्ना शोषित तथा(ददुरपयंपियेसु)दंडांन्नेन
अवाञ्छीशण्डित तथा (संपिण्डियदरियममरमहुकरिपहकरपरिलितमत्तलप्ययकुसु-
मासवलोलमहुरगुंजतदेसभाएसु) भगीरथान्नो मदीन्मत्त लभरा अने लभ-
रीन्ने तथा युष्परसना पान करवाथी अन्नेण तेमन् उन्मत्त लभरान्नेना शुंनरव द्वारा
शण्डायमान तथा, (परिसामियचंद सूरगहगणपण्डनक्वत्ततारगपहे)अने आकाश
प्रदेश श्याम मेघद्वारा ढंकायेला डोवाने करुण नेमां सूर्य अन्ने अने

तलस्य विशेषणम्, परिश्यामिताः=इयाममेघाच्छादनेन कृष्णवर्णीकृताः चन्द्र सूर्य-
ग्रहगेणाः, पुनः प्रणष्टा नक्षत्र तारका प्रभा यत्र नस्मिन्, अतिकृष्णमेघाच्छादनेन
चन्द्रसूर्यग्रहनक्षत्रप्रभारहिते, 'इंदाउह बद्धविधपटंति' इन्द्रायुधबद्धविहपटे-इन्द्रा-
युधः=इन्द्रधनुरेवबद्धः विहपटो=ध्वजपटो यत्र तस्मिन् इन्द्रधनुयुक्ते, अंवरतले=
आकाशतले, पुनः कीदृशेऽनवरतले? इत्याह-‘उड्डीणबलागपंतिसोभंतमेहविंदे’
उड्डीनबलाकापङ्क्तिः-शोभमानमेघवृन्दे=उड्डीनाभिः=वलपंक्तिभिः शोभमानं मेघ
वृन्दं यस्मिन् तस्मिन्गगनतले, प्रावृट्कालस्य विशेषणमाह-तथा-‘कारंडगचक्र-
वायकलहंसउस्सुयकरे’कारण्डकचक्रवाकलहंसौस्सुयकरे=कारण्डकाः=भरद्वाजप-
क्षिणः, चक्रवाकाः ‘चक्रवा’ इति भाषायां, कलहंसाः=राजहंसा तेषां मानसपरोवर-
गमनं प्रति औत्सुक्यकरे ‘पाउसंमिकाले’ प्रावृषिकाले=वर्षासमये सम्प्राप्ते
सति या मातरः ‘ण्हाया’ स्नाताः=कृतस्नानाः ‘कयबलिकम्मा’ कृतबलिकर्माणः,
दुःखस्वप्नदोषनिवारणाय कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ताः ‘किं तत्=किमधिकेन

पहिले चन्द्र सूर्य एवं ग्रहगण इयामवर्ण से विशिष्ट जैसे बने और पश्चात्
जिसमें नक्षत्र एवं तारकों की प्रभा प्रणष्ट हो गई-अर्थात् अत्यन्त मेघों
से आवृत होने के कारण चन्द्र, सूर्य, ग्रह-और नक्षत्रों की प्रभा जहाँ
बिलकुल नहीं दिखलाई पड़ती है-(उड्डीणबलागपंतिसोभंतमेहविंदे)
तथा उड़ते हुए बलाका (बगले) पक्षियों की पंक्ति से जिसमें मेघवृन्द
शोभायमान हो रहा है ऐसे (अंवरतले) आकाश प्रदेश के होने पर
(भारंडगचक्रवायकलहंसउस्सुयकरे) तथा जिसमें भारंड पक्षी, चक्रवाक
और राजहंसों में मानस सरोवर में जाने का भाव भर दिया गया है
ऐसे (पाउसंमि काले संपत्ते) वर्षाकाल के आजाने पर (ण्हायाओ कयव-
लिकम्माओ कयकोठयमंगलप्रायच्छित्ताओ) जो माताएँ स्नानकर तथा
दुःस्वप्न दोष के निवारणार्थ कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त कर्म आचरित

अड्डा पड्डेलां तो श्यामवर्ण विंशिक्ष थया अने त्यारण्णह नक्षत्रो अने ताराओनी प्रला
संपूण्णपण्णे नाश यामी अट्टे के श्याम मेघद्वारा ढंकाओला डोवाने दीधि सूर्य, अंन्द्र
अने अड्डोनी प्रला अ्यां तदन हेभांती नथी. [उड्डीय बलागपंतिसोभंतमेहविंदे]
उड्डता भगलाओनी पंडितथी घराओला वाहणाओ वडे शोलातुं [अवरतले] सुंदर
आकाश थयुं त्यारे. [भारंडगचक्रवायकलहंसउस्सुयकरे] भारंड, अकंवाड
अने राजहंसीमां मानसरोवर तरङ्ग बजाना भावे उत्पन्न करनार [पाउसंमिका
ले संपत्ते] वर्षाकाल आओ. (ण्हायाओ कयबलिकम्माओ कयकोठयमंगल
प्रायच्छित्ताओ) आवा समये के माताओ स्नान करीने अराध स्वप्नथी उत्पन्न
दोषना निवारण्ण भाटे कौतुक मंगल अने प्रायश्चित्त करे छे. अने तेथी (किंते)वधावे शुं

वर्णनेन 'वरपायपत्तणे उरमणिमेहलहाररईयकडगखुड्डयविचित्तवरवल्लयथंभिय-
भुयाओ' वरपादप्राप्त नूपुरमणि मेखलाहार रचित कटकविचित्र वरवल्लयस्तम्भि-
तभुजाः=तत्र वरौ पादयोः प्राप्तौ=स्थितौ नूपुरौ यासां ताः, तथा मणिमेखला=
मणिकाञ्ची, हारश्च यासां ता, तथा रचितानि=न्यस्तानि कटकानि=कंकणानि,
खुड्डकानि=भ्रूँली भूषणानि, विचित्रा=नानाविधशोभाभ्यन्ना वराः=श्रेष्ठा वल-
याश्च तै स्तम्भितौ=स्तम्भोभूतौ संयुक्तौ भुजौ यासां ताः, अत्र पदत्रयस्य कर्म-
धारयः, 'कुंडल उज्जो वियाणणाओ' कुण्डलो द्योतिताननाः-कुण्डलाभ्यां उद्यो-
तिताननाः=प्रकाशितमुखाः 'रयणभूसियांगो' रत्नभूषिताङ्गा=रत्नजडितभूषण-
भूषितशरीराः। अथ तासां वल्लं वर्ण्यते-'नासानीसासवायवोज्झं' नासा
निश्वासवातोह्यं=नासिका निश्वासवायुना उह्यं=धार्यं तद्गत्या-प्रचाल्यमित्यर्थः।
सूक्ष्मतनुमयात्वादति लघु इति, 'चक्खु हरं' चक्षुर्हरं शोभनरूपसम्पन्नं 'वण्णफ-
रिससंजुत्तं' वर्णस्पर्शं संयुक्तं=तत्र वर्णः=सुन्दर मनोहरिलालपीतादिरूपः, स्पर्शः=
सुकोमलादिरूपः ताभ्यां संयुक्त 'इयलाला पेलवाइरेयं, इयलाला पेलवातिरेकं तत्र

करती हैं (किते) अधिक वर्णनसे तो क्या (वरपायपत्तणे उरमणिमेहलहार-
रईयकडगखुड्डय विचित्तवरवल्लयथंभियभुयाओ) अपने दोनों पैरों में नूपुर
कटि प्रदेश में मणिमेखला गले में हार हाथों में कटक-कंकण एवं अंगु-
लियों में मुद्रिकाएँ धारण करती हैं तथा भुजों में भुजबन्ध बांधती हैं
(कुंडलउज्जोवियाणणाओ) तथा कुंडल की प्रभा से जिनका मुख मंडल-और
अधिक कांतिवाला बन रहा है (रयणभूसियांगो) और रत्नजडित आभू-
षणों से जिनका शरीर भूषित हो रहा है (नासानीसासवायवोज्झं) तथा
(अंसुयं) वस्त्र को कि जो नासिका के निश्वास से भी कंपित हो जाता हो (चक्खु-
हरं) देखने में बड़ा सुहावना हो (वण्णफरिससंजुत्तं) सुंदर रंगवाला हो स्पर्श जिसका
बड़ा कोमल हो (इयलालापेलवाइरेयं) अपनी कोमलता से जो घोड़े की

(वरपायपत्तणे उरमणिमेहलहाररईयकडगखुड्डयविचित्तवरवल्लयथंभियभुयाओ)
वे माताओं अपने पंजाओं आंखें, डंडे भूषणों, कंठों, गणों, हार,
हाथों, कंडों, अने आंगणियों, पीटीयों, पहरे अने आहुओं, आहुधों, आँधों (कुंडल
उज्जोवियाणणाओ) अने कुंडलों की कांतिद्वारा वे भुजों में बांधें दीपी डंडे
(रयणभूसियांगो) रत्न वेलाघरेषु आँधी वे भुजों शरीर शोभायमानछेवेवा नासानी
सासवायवोज्झं) तेमवे ये भुजों (अंसुयं) वस्त्र के वे निश्वासस्थी पक्ष लावण्य भांडे
(चक्खुहरं) मनोहर (वण्णफरिससंजुत्तं) सुंदर रंगे रंगे अने स्पर्शों में
अत्यंत कोमल के वे [इयलालापेलवाइरेयं] कोमलता में घोड़ानी लावने पक्ष

સમાળવેસઓ' શ્રી સમાનવેષાઃ=સાક્ષાલ્લક્ષ્મીસમાનરૂપાઃ, 'સેયળગંધહૃત્થિરયણં દુરુહાઓ સમાળીઓ' સેચનક ગન્ધિહસ્તિરત્નં દુરુહાઃ, સેચનક નામા ધૂપસ્ય પટ્ટહસ્તી સ એવ રત્નં તદુપરિ આરુહાઃ=સમુપવિષ્ટાઃ સત્યઃ 'સકોરંટમલ્લદામેણં' સકોરંટમાલ્યદામ્ના, કોરંટકમાલ્યદામ્ના સહ વર્તેતે इति સકોરંટમાલ્ય દામ તેન 'છત્તેણં' છત્રેણ 'ધરિજ્જમાણેણં' ધ્રિયમાણેન, યુક્તાઃ 'ચંદપ્પમ્બવરૂ' ચંદ્રપમ્બવરૂવૈદ્યૈર્યવિમલદંડશંખકુંદદકરજોઽમૃતમથિતફેનપુઞ્જસન્નિગાસચત્ત્વામરચાલવીજિયંગીઓ' ચંદ્રપમ્બવરૂવૈદ્યૈર્યવિમલદંડશંખકુંદદકરજોઽમૃતમથિતફેનપુઞ્જસન્નિકાશચતુશ્ચામર-ચાલવીજિતાઙ્ગયઃ, શારદીયચન્દ્રવદુઝ્જલવજ્રવૈદ્યૈર્યવદ્ વિમલદંડવન્તઃ, શંખ કુંદદકરજોઽમૃતમથિતફેનસમૂહસદૃશાઃ યે ચત્ત્વારશ્ચામરાસ્તેષાં વાક્યાઃ કેશાઃ તૈર્વીજિતાન્યજ્ઞાનિ યાસાં તા સ્તથા, ઐળિકેન રાજા માર્ઘં

મિરિસમાળવેસાઓ સેયળગંધહૃત્થિરયણં દુરુહાઓ સમાળીઓ) શરીર જિનકા કાલાગુરુધૂપ સે ધૂપિત હોને કે કારણ સુગંધિયુક્ત બન રહ્યા હો દેલને મેં જો સાક્ષાત્ લક્ષ્મી જેસી માલૂમ લે રહી હોં સેચનક નામકે ગંધ હસ્તીરત્ન પર જો આરુહ હો રહી હોં (સકોરંટ મલ્લદામેણં છત્તેણં ધરિજ્જમાણેણં ચંદપ્પમ્બવરૂવેરુલિયવિમલદંડશંખકુંદદગરયઅમયમહિ-યફેણપુંજસન્નિગાસચત્ત્વામરચાલવીજિયંગાઓ) ઓર જિનકે ઉપર કોરંટકપુષ્પોં કી ગુંથી ગઈ માલા સે વિરાજિત છત્ર છત્રધારિયોં દ્વારા તાના ગયા હૈ-ઓર જિન પરપેસે ચાર ચમર હોલે જા રહે હૈં કિ જિનકે દંડ શારદીય ચન્દ્ર કે સમાન ઝજ્જલ, તથા વજ્ર વૈદ્યૈર્ય કે સમાન વિમલ હૈં ઓર જો સ્વયં, શંખ, કુંદ, દક રજ જલ ચિન્દુ અમૃત, તથા મથિતફેન સમૂહ કે સમાન શુભ્ર હૈં એસે હોરે ગયે ચારચમરોં કે ચાલોં સે જિનકા અંગ વીજિત હો રહ્યા હોં. લે માતાએ ધન્ય હૈં ઇસતરહ મેં ભી (સેણિયણં રજા સદિં)

ળયગંધહૃત્થિરયણં દુરુહાઓ સમાળીઓ) અને જે માતાઓહું શરીર કાલાગુરુ ધૂપદ્વારા ધૂપિત હોવાને લીધે સુવાસિત થયું હોય, દેખાવમાં તે લક્ષ્મી જેવી હોય અને સેચનક નામના ગંધ હાથી ઉપર જે સવાર થયેલી હોય, (સેકોરંટ મલ્લદામેણં છત્તેણં ધરિજ્જમાણેણં ચંદપ્પમ્બવરૂવેરુલિયવિમલદંડશંખ કુંદદગરયઅમયમહિયફેણપુંજસન્નિગાસચામરચાલવીજિયંગાઓ) અને છત્ર ધારીઓથી તાણેલા છત્ર ઉપર ગૂથેલી કોરંટક પુષ્પની માળથી શોભતો હોય શરદ્દના ચન્દ્ર જેવી સ્વચ્છ હીરા અને વૈદ્યના જેવી નિર્મળ, શંખ, કુંદ દરકળ, પાણીના ટીપાં, અમૃત અને મથાણેલા શીણના સમૂહ જેવી શ્વેત ઠાંડીવાળા ચાર ચમરો જેમના ઉપર ઢોળાઈ રહ્યા હોય, અને તેમના વાળથી જેમના અંગો વીજિત થઈ રહ્યા હોય તે માતાઓ ખરેખર ધન્ય છે. આ પ્રમાણે તે ધારિણી દેવી

‘हृत्थिखंधवरगणं’ हस्तिस्कन्धवरगतेन, इदं राज्ञो विशेषणम्, हस्तिरत्न स्कन्धमारूढेन राज्ञेति भावः ‘पिद्वओ’ पृष्ठतः=पृष्ठदेशे, ‘समणुगच्छमाणीओ’ समनुगम्यमानाः पृष्ठदेशे समनुगम्यमाननृपसहिता इत्यर्थः, ‘चाउरंगिणीए सेणाए’ चतुरङ्गिण्या सेनया, चतुरङ्गिणीं सेनां वर्णयति-‘महयाहयाणीएणं’ महता हयानीकेन=विशालतुरगबलेन, महच्छब्दः सर्वत्र योजनीयः, तेन ‘गयाणीएणं’ गजानीकेन=विशालगजबलेन ‘रहाणीएणं’ रथानीकेन=विशालरथबलेन, ‘पायत्ताणीएणं’ पदात्यनीकेन=प्रभृतपदातिबलेन, एवं भूतया चतुरङ्गिण्या से नया समनुगम्यमानाः इति पूर्वेषां सम्बन्धः, तथा ‘सन्विङ्गीए’ सर्वकुट्टया= सकलराजविभवरूपया ‘सन्वज्जुईए’ सर्वद्युत्या=वस्त्रालङ्कारादि सकलप्रभया ‘जाव’ यावत् ‘निग्योसणादिचरवेणं’ निर्घोषनादितरवेण, -तत्र-निर्घोषः=शंखवाद्यादीनामव्यक्तो महाशब्दः, नादितः=मनुष्यकृतमंगलधुमशब्दः जयविजयादिरूपः,

श्रेणिक राजा के साथ कि जो (हृत्थिखंधवरगणं) हस्तिरत्न पर आरूढ हैं (पिद्वओ समणुगच्छमाणीओ) पीछे से अनुगम्यमान हैं-अर्थात् हस्तिरत्न पर आरूढ हुए श्रेणिक के साथ अन्य बैठकर चल रहीहों-(महया हयाणीएणं, गयाणीएणं, रहाणीएणं पायत्ताणीएणं चाउरंगिणीए सेणाए) तथा जिनके पीछे घोड़ोंवाली, हाथीयोंवाली, रथोंवाली पदातियोंवाली विशाल चातुरंगिणी चल रहीं हो, तथा (सन्विङ्गीए, सन्वज्जुईए जाव निग्योसणादिचरवेणं रायगिहं नगरं) और जो अपनी सकल राज विभवरूपकुट्टि से वस्त्र अलंकार आदिरूप सकल द्युति से, निर्घोषरव से शंख, वाद्य आदिकों के अव्यक्त महान् शब्दों से एवं नादितरव से-मनुष्यों द्वारा उच्चरितजय-विजय रूप मंगलिक शुभ शब्दों से राजगृह नगर को देर नहीं हुई कि जो

पोते बियादे छे के आरीते हुं पणु (सिणिणं रन्ना सदिं) श्रुतिक राजनी साथे-के नेओ (हृत्थिखंधवरगणं) उत्तम हाथी उपर सवार होय, (पिद्वओ समणुगच्छमाणीओ) अने तेमनी पाछण पाछण गील सेवके पणु अनुगमन करता होय ओटवे के गील सेवके पाछण पाछण गेळ हाथीओ उपर सवार थने आवता होय, (महया हयाणीएणं, गयाणीएणं, रयाणीएणं पायत्ताणीएणं चाउरंगिणीए सेणाए) तेमनी पाछण हाथी, घोडा. रथ अने पायदणानी निशाण चतुरंगिणी सेना आसती होय, (सन्विङ्गीए सन्वज्जुईए जाव निग्योसणादिचरवेणं रायगिहं नगरं) अने ने पोतानी संपूर्ण राजवेलवद्रूप ऋद्धिथी, वस्त्र अने धरेणुओनी प्रलाथी, निर्घोषथी, शंभ अने वाज वगेरेना अव्यक्त घोघाटथी, नादितरवथी, मनुष्यो द्वारा उच्चरित यत्ता मांगलिक ‘नय नयकाशेथी’ राजगृहगने नेती के ने (सिधांडगतिचउक्कचरमहापहपहेसु शंगोटकभा-

तादृशेन रवेणोद्धोषणारूपेण 'रायगिहं नयरं' राजगृहं नगरं, 'सिंघाड-
गतिय चउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु' श्रृंगारटकत्रिकचतुष्कचत्वरचतुर्मुख
महापथपथेषु तत्र श्रृङ्गाटकं=त्रिकोणमार्गः, त्रिकं=त्रिपथयुक्तं स्थानं,
चतुष्कं=चतुष्पथयुक्तं चत्वरम्=अनेकमार्गमीलितस्थानं, चतुर्मुखं=चतुर्द्वारयुक्तं
गोपुरादिकं, महापथो=राजमार्गः, पन्थोः=सामान्यमार्गः, तेषु 'आसित्तसित्त-
सुचियसंमज्जिओवलितं आसित्तसित्तशुचिकसम्मार्जितोपलिप्तं, तत्र-आमिक्तं=
गन्धोदकादिना सकृत्, सित्तम्=अनेकवारं, शुचिकं=पवित्रीकृतं=संमार्जितं-
संमार्जन्यापनीतकचत्वरम्, उपलिप्तं=गोमयादिना 'जाव' सुगंधवरगंधियं यावत्
सुगन्धवरगन्धितं=प्रधानगन्धयुक्तं, गंधवट्टिभूयं' गन्धवर्तिभूतम्, 'अवलोएमाणीओ'
णीओ' अवलोकयन्त्यः=पश्यन्त्यः 'नागरजणेण' नागरजनेन=पुरवासिना
'अभिणंदिज्जमाणीयो' अभिनन्दमानाः प्रशस्यमानाः-धन्यवादादि इत्येनं, 'गुच्छ-

(सिंघाडगतियचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु) श्रृंगारटक में-त्रिकोण
वाले मार्ग में-त्रिक में-तीन रास्ते वाले मार्ग में, चतुष्क में-चार रस्तेवाले
मार्ग में चत्वर में-अनेक रस्तेवाले मार्ग में चतुर्मुख चार द्वार वाले गोपुर आदि
में महापथ में-राजमार्ग में एवं पथ में-साधारणमार्ग में (आसित्तसित्त-
सुचियसंमज्जिओवलितं जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्टीभूयं अवलोएमाणीओ)
आमिक्त है-एक ही बार सुगंधित जलादि द्वारा सींचा गया है, सित्त है-अनेक
बार सुगंधित जलादि द्वारा सींचा गया है-शुचिक है-पवित्रकर दिया गया
है, संमार्जित है-बुहारी द्वारा कूड़ाकरकट साफ करने से जो बिल्कुल साफ
सुथरा है-उपलिप्त है-गोमय आदि द्वारा जो लीप दिया गया है, तथा
अगुरु आदि धूपों से धूपित होने के कारण जो सुगंध से सुगंधित बन
रहा है और इसी लिये जो गंध की वर्तिभूत जैसा हो रहा है 'देखनी

त्रिकोणवाणा भागीमां-त्रय रस्ताओवाणा भागीमां, चतुष्कमां-चार रस्तावाणा
भागिमां चत्वरमां-घण्टा रस्तावाणा भागीमां, चतुर्मुखमां-चार द्वारवाणा गोपुर वगेरेमां,
महापथमां-धारीरस्तामां, अने पथमां-साधारण रस्तामां (आसित्तसित्त सुचिय सं-
मज्जिओवलितं जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्टीभूयं अवलोए माणीओ) आसित्त
छे-न्यां सुवासित पाणी वगेरे ओक ज - चार छोटवामां आओ छे, सित्त छे, -न्यां
सुवासित पाणी घण्टीवार छंटाओ छे, शुचिक छे-नेने न्यां पवित्र करवामां आओ छे,
संमार्जित छे-नेने सावरणीथी ओकहम स्वच्छ यनाववामां आओ छे, उपलिप्त छे-
न्यां छाणु वगेरेथी लीपवामां आओ छे, अगुरु वगेरे धूपोथी धूपित होवाने लीपि
सुवासित थयेछुं छे अने ओथी ज ते सुगंधनी धूपसणी नेपुं थध रहुं छे, नगरमां

લયારુક્તગુમ્મવલ્લિગુચ્છાઓચ્છાઈયં' ગુચ્છલતાવૃક્ષગુમ્મવલ્લીગુચ્છાવચ્છાદિતં,
તન્ન ગુચ્છા: = વૃન્તાકીપ્રમૃતીનાં લતા: = વમ્પાદિરૂપા:, વૃક્ષા = આમ્રાદય:,
ગુલ્મા: = ચતુર્દિક્ પ્રસૂતશાખાદિરૂપા:, વલ્લય: = વૃક્ષોપરિસમારોહણસ્વભાવા લતા:,
एतेषां गुच्छा: = समूहा:, तैरवच्छादितम्, 'सुरम्भं' सुरम्भं 'वैभारगिरिकडग-
पायमूलं' वैभारगिरिकटकपादमूलम्, वैभारगिरे: ये कटका: = प्रदेशा:, तेषां ये
पादा: = अधोभागा: तेषां यन्मूलं = समीपभागस्तत् 'सन्वओ' = सर्वत: =
सर्वदिक्षु, 'समन्ता' समन्तात् मनोभिलाषानुसारमितस्त: 'आहिंढेमाणीओ'
'आहिण्डयमाना: = भ्रमन्त्य: २ 'दोहलं विणियंति' दोहदं विनयन्ति = पूरयन्ति,
तद् यदि खलु अहमपि 'मेहेसु' मेहेषु = अकालમેघेषु 'अभ्युगएसु' अभ्युद्गतेषु
उक्तरीत्या यावद्दोहदं 'विणिज्जामि' विनयेयं = पूरयेयं तदाश्रेय: इत्यभिप्राय: ॥ १२ ॥

હુઈ તથા (નાગરજળેળં અભિર્ણંદિજ્જમાણીઓ) નગર નિવાસિ મનુષ્યો દ્વારા
અભિનન્દિત હોતી હુઈ—(ગુચ્છલયારુક્તગુમ્મવલ્લિગુચ્છઓચ્છાઈયં) ગુચ્છો
સે લતાઓ સે આમ્રાદિક વૃક્ષો સે દિશાઓ મેં શાખાઈ ફેલી હુઈ હૈં એસે
ગુલ્મો સે તથા વૃક્ષો કે ઊપર ચઢને કે સ્વભાવ વાલી બેલોં સે આચ્છાદિત
હુપ (સુરમ્મ વૈભારગિરિકડગપાયમૂલં) રમણીય વૈભાર પર્વત કે પ્રદેશો
કે અધોભાગ કે સમીપ આગ મેં (સન્વઓ સમંતા આહિંદેમાણીઓ ૨
દોહલં વિણીયંતિ) સમસ્ત દિશાઓં તી તરફ ઇધર ઉધર ઘૂમ ૨ કર અપને
દોહદરૂપ મનોરથ કી પૂર્તિ કરતી હૈં। (તં જણે અહમવિ મેહેસુ અભ્યુવ-
ગएसु जाव दोहलं विणिज्जामि) તો યદિ મૈં બી અભ્યુદ્ગત આદિ વિશેષણોં
વાલે મેંઘોં મેં વિવરણ કર અપને દોહદ કી પૂર્તિ કરૂં તો વહુત અચ્છા હો ॥ ૧૨ ॥

એવાં દ્રશ્યોને બેતી તેમજ (નાગરજળેળં અભિર્ણંદિજ્જમાણીઓ) તે ધારિણીદેવી
નાગરિકો દ્વારા અભિનન્દિત થતી (ગુચ્છલયારુક્તગુમ્મવલ્લિગુચ્છઓચ્છાઈયં)
અને પછી તે ગુચ્છ, લતાઓ, આંબા વગેરે વૃક્ષો, જેમની શાખાઓ ચારે દિશાઓમાં
પ્રસરી રહી છે એવા ગુલ્મો અને વૃક્ષો ઉપર ચઢીને પ્રસરેલી લતાઓ વડે ઢંકાયેલા
(સુરમ્મવૈભારગિરિકડગપાયમૂલં) રમણીય વૈભાર પર્વતના નિકટ સ્થાનોમાં
(સન્વઓસમંતા આહિંદેમાણીઓ ૨ દોહલં વિણીયંતિ) અને બધી દિશાઓમાં ફરી-
ફરીને પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરે છે. (તં જણે અહમવિ મેહેસુ અભ્યુવગएसु जाव
दोहलं विणिज्जामि) તો હું પણ ઉપર વહાળ કરવામાં આવેલા અભ્યુદ્ગત વગેરે
વિશેષણોવાળા મેઘોમાં વિચરણ કરીને મારા દોહદની પૂર્તિ કરું તો બહુ સારું થાય. ॥ ૧૨ ॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि
 असंपन्नदोहला असंपुन्नदोहला असंमाणियदोहला सुक्का भुक्खा णि-
 म्मंसा ओलुग्गा ओलुग्गा सरीरा पमइलदुब्बला किलंता ओमंथिय
 वयणनयणकमला पंडुइयमुहा करयलमलियव्व चंपगमाला णित्तेया
 दीणविवणवयणा जहोचियपुप्फगंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी
 कीडारमणकिरियं च परिहावेमाणी दीणा दुम्मणा निराणंदा भूमिगय
 दिट्ठिया ओहयमणसंकप्पा जाव झियायइ । तएणं तीसे धारिणीए
 देवीए अंगपडियाओ अब्भितरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं देवीं
 ओलुग्गं जाव झियायणिं पासंति पासित्ता एवं वयासी—किणं तुमे
 देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव झियायसि ?, तएणं
 सा धारिणीदेवी ताहिं अंगपडियारियाहिं अब्भितरियाहिं दासचेडि-
 याहिं एवं वुत्ता समाणी ताओ दासचेडियाओ नो आढाइ णो परि-
 याणाइ अणाढायमाणी अपरियाणमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं
 ताओ अंगपरियारियाओ अब्भितरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं
 देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी—किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा
 ओलुग्गसरीरा जाव झियायसि ? । तएणं सा धारिणी देवी ताहिं
 अंगपडियारियाहिं अब्भितरियाहिं दासचेडियाहिं दोच्चंपि तच्चंपि एवं
 वुत्ता समाणी णो अढाइ णो परियाणाइ अणाढायमाणी अपरिजा-
 णमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं ताओ अंगपडियारियाओ दास-

चेडियाओ धारिणीए देवीए अणाढइज्जमाणीओ अपरिजाणिज्जमा-
णीओ तहेव संभंताओ समाणीओ धारिणीए देवीए अंतियाओ पडि-
निक्खमंति पडिनिक्खलमित्ता जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति,
उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं जाव कट्ठु जएणं विजएणं वद्धावेति,
वद्धावित्ता एवं वयासी—एवं खलु सामी ! किंपि अज्ज धारिणी देवी
ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टझाणोवयगया झियायइ । तएणं
से सेणिए राया तासिं अंगपाडियारियाणं अंतिए यमट्ठं सोच्चा
णिसम्म तहेव संभंते समाणेसिंभं तुरियंचव्वलं वेइयं जेणेव धारिणी
देवी तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं ओलुग्गं ओलु-
ग्गसरीरं जाव अट्टझाणोवयगं झियायमाणिं पासइ पासित्ता एवं वयासी-
किनं तुमे देवाणुप्पि । ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टझाणोवयगया
झियायसि ? । तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता
समाणी नो आढाइ जाव तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं से सेणिए
राया धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी—किनं तुमे देवाणु-
प्पि । ओलुग्गा जाव झियायसि ? । तएणं सा धारिणीदेवी सेणि-
एणं रन्ना दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ता समाणी णो आढाइ णो परिजाणाइ
तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं सेणिए राया धारिणीं देवीं सवहसावियं
करेइ, करित्ता एवं वयासी—किण्णं तुमं देवाणुप्पि । अहमेयस्स अट्ठ-
स्स अणरिहे सवणयाए ताणं तुमं ममं अयमेयारूवं मणोमाणसियं-

दुखं रहस्सी करेसि ?। तएणं सा ारिणीदेवीसेणिएणं रन्ना सवह-
 साविया समाणी सोणयं रायं एवं वयासी-एवं खलु सामी ! मम
 तस्स उरालस्स जाव महासुमिणस्स तिण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं
 अयमेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भूए-धन्नाओ णं ताओ ।
 अम्मयाओ कयत्थाओ णं ताओ अम्मयाओ, जाव वेभारगारेपाय-
 मूलं आहिंडमाणीओ डोहलं विणित्ति, तं जइणं अहमवि जाव डोहलं
 विणिज्जामि, तएणं हं सामी ! अयमेयारूवसि अकालदोहलंसि अवि-
 णिज्जमाणंसि ओलुग्गा जाव अट्टज्ञाणोवगया झियायामि । तएणं से
 सेणिए राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म धारिणीं
 देवीं एयं वयासी-माणं तुमं देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा जाव झियाहि,
 अहंणं तहा करिस्सामि जहाणं तुब्भं अयमेयारूवस्स अकालदोह-
 लस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ-त्तिकहु धारिणीं देवीं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं
 मणुन्नाहिं मणामाहिं वग्गूहिं समासासेइ समासासेत्ता जेणेव बाहि-
 रिया उवट्ठाणसाला तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सीहासणवर-
 गए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं
 बहूहिं आएहिं य, उवाएहिं य, ठिईहिं य, उप्पत्तीहिं य, वेणइयाहिं
 य, कम्मियाहिं य, पारिणामियाहिं य, चउव्विहोहिं बुद्धीहिं अणु-
 चित्तेमाणे२ तस्स दोहलस्स आयं वा उवायं वा ठिइं वा उप्पत्ति वा
 अविदमाणेओहयमणसंकप्पे जाव झियायइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—तएणं सा इत्यादि । ततः=दोहदसमुत्पत्त्यनन्तरम्, सा धारिणी राज्ञी 'तंमि' तस्मिन् अकालमेघवर्षणरूपे, 'दोहलंसि' दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अविनीयमाने=अपूर्यमाणे, सा कीदृशी जातेत्याह—'असंपन्नदोहला' असंपन्न दोहदा=अकालमेघवर्षणाभावात् असंप्राप्तदोहदा, 'असंपुञ्जदोहला' असंपूर्ण दोहदा=मेघवर्षणाभावेन दोहदस्याऽसंपूर्णत्वात्, 'असंमाणियदोहला' असंमानितदोहदा=अकालमेघवर्षणजनितानन्दसद्भावामावात् 'सुक्का' शुष्का=मनसः संतापेन शुष्कशोणितत्वात्, 'शुक्खा' बुभुक्षायतीवदोहदस्या सम्पूर्णत्वेनार्त ध्यानतया क्षुधाक्रान्तावदुर्बला, अत एव 'णिम्मंसा' निर्मासा-शुष्कमांसा 'ओलुग्गा' अवरुग्गा=चिन्तारोगग्रसितत्वाज्जीर्णा 'ओलुग्गसरीरा' अवरुग्गशरीरा=चिन्ता-तिशयात् जीर्णशरीरा, 'पम्मइलदुब्बला' प्रमलिनदुर्बला प्रकर्षेण मलिना कान्ति-

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) दोहला उत्पन्न होने के बाद (सा धारिणी देवी) वह धारिणी देवी जब (तंसि दोहलंसि) अकाल में मेघ वर्षणरूप वह अपना दोहला (अविणिज्जमाणंसि) पूर्ण नहीं हुआ तब (असंपन्नदोहला) असमय में मेघवर्षण के अभाव से दोहद की पूर्ति प्राप्त नहीं कर सकने के कारण (असंपन्नदोहला) दोहद की असंपूर्णता होने के कारण, (असंमाणिय दोहदा) दोहद संमानित (पूर्ण) नहीं होने के कारण, (सुक्का) मन में अतिशय संतापवाली हुई और इस कारण शोणित शुष्क हो जाने से वह सूक गई (शुक्खा) बुभुक्षित व्यक्ति की तरह वह दुर्बल हो गई (णिम्मंसा) मांस भी उसका शुष्क जैसा हो गया। (ओलुग्गा) चिन्ता से रोग से ग्रसित होने के कारण जीर्ण जैसी बन गई। (ओलुग्गसरीरा) चिन्ता की अतिशयता से वह जीर्ण शरीर हो गई (पम्मइल दुब्बला) कान्तिरहित होकर

तएणं सा धारिणीदेवी इत्यादि "सुत्र

टीकार्थ—(त एणं) दोहद उत्पन्न तथा पछी (सा धारिणीदेवी) अथवा धारिणीदेवीतुं (तं त्सि दोहलंसि) असमये मेघवर्षणं दोहद (अविणिज्जमाणंसि) पूर्ण नहिं थयुं त्यारे (असंपन्नदोहला) असमये मेघवर्षणुना अभावे पोतातुं दोहदनी पूर्ति नहिं थवाथी (असंपुन्नदोहला) दोहद सम्मानित (पूर्ण) नहिं होवाने लीधि, (सुक्का) ते मनमां पूण दुःखी थधं अने शरीरमांथी बोही सुझाधं जवाथी हूणणी थधं गधं, (शुक्का) भूणी व्यक्तिनी जेम ते दुर्णण थधं गधं, (णिम्मंसा) तेतुं मांसं पणु सुझाधं गधुं (ओलुग्गा) चिन्ता अने रोगथी पीडाअेवी ते लणुं जेवी भनी गधं. (ओलुग्गसरीरा) अतिशय चिन्ताना कारणे लणुं शरीरवाणी थधं गधं. (पम्मइलदुब्बला) निस्तेज

वर्जिता अत एव दुर्बला भोजनादित्यागात्, 'किलंता' क्लान्ता=परमग्लानि संपन्ना, 'ओमंथियवयणनयणकमला' ओमंथियवदननयनकमला, 'ओमंथिय' इति अधः कृतं=नीचैः कृतं वदननयनकमलं यथा सा, 'पंडुरियमुहा' पाण्डुरितमुन्वा=पीतवर्णवदना, अत एव 'करयलमलियन्व चंपगमाला णितेया' करतलमलिता इव चम्पकम्पमाला निस्तेजाः हस्ततलमर्दितचम्पकपुष्पमालेव तेजो वर्जिता, तस्मात् 'दीणविवण्णवयणा दीनविवर्णवदना, तत्र दीनं=दुःखितं, विवर्णं=शोभारहितं मुखं यस्याः सा, तथा—'जहोचियपुप्फगंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी' यथोचितपुष्पगन्धमालालंकारहारं अनभिलपन्ती, तत्र यथोचितं=यथायोग्यं राज्ञीधारणयोग्यं यथास्यास्तथा पुष्पाणि मालती प्रभृतीनां, गन्धं कोष्ठपुटादीनां, माल्यं जात्यादि पुष्पाणां, अलंकारं=कटककुण्डलादिरूपं, हारम्=अष्टादशसरिकादिलक्षणं तत्सर्वम् अनभिच्छन्ती=अनिच्छन्ती 'कीडारमणकिरियं च परिहावेमाणी' कीडारमणक्रियां च परिहाव-

वह बहुत अधिक दुर्बल हो गई (किलंता) खानेपाने में भी उसे अरुचि आ गई (ओमंथियवयणनयणकमला) मुख और नेत्र उसके नीचे रहने लग गये (पंडुरियमुहा) शरीर की कांति फीकी पड़ जाने के कारण उसका मुख पीला पड़ गया (करयलमलियन्व चंपगमालाणितेया) हस्त तल से मर्दित चंपक पुष्प की माला के समान वह तेज रहित हो गई—(दीणविवण्णवयणा) इसीलिये उसके मुखपर दीनता और—शोभा रहितता स्पष्ट प्रतीत होने लग गई। (जहोचियपुप्फगंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी) उस रानी के धारण करने योग्य मालती आदि पुष्पों में कोष्ठपुट आदि के गंध में जात्यादि पुष्पों की माला में कटककुण्डल आदि रूप अलंकार में तथा १८ अठारह लरवाले हार आदि में कोई रुचि नहीं रहो—(कीडारमणकिरियं च परिहावेमाणी) सखियों के साथ हास्य विनोद करना आदिरूप

थईने ते भूण कम्मजेर थई गछ. (किञ्चना) आवापीवानी आगतमां पक्ष ते अइयि गताववा लाणी, (ओमंथियवयणनयणकमला) तेनां भों अने नेत्र नीयां रहेवा लायां, (पंडुरियमुहा) शरीरनी कांति झीकी थई गछ, तेथी तेनुं भों पीणुं पडी गयुं हुतु. (करयलमलियन्व चंपगमालाणितेया) इथेणीमां योणाथ गयेला यंपाना पुष्पानी भाणानी जेम ते झीही थई गछ. (दीणविवण्णवयणा) तेथीहैन्य अने शेला खडितता तेना भों उपर स्पष्ट रीते देभातां हुतां. (जहोचियपुप्फगंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी) थयेदी वगेरे डूवेा, कोष्ठपुट वगेरेनी सुवास, लात्यादि पुष्पानी भाणा कडाहुं णा वगेरे नेवां धरेणुंआ, अठार (१८) लडीवाणा हारे वगेरे कोष्ठपुष्प धारण करवा योज्य उराम वस्तुमां तेनी छच्छां न रही. (कीडारमणकिरियं च परिहावेमाणी)

યન્તી, તત્ર-ક્રીડા=સહાસ્ય વિનોદાદિરૂપા રમણં=સલિખિઃ સઠ્ સ્વેચ્છનં, તયો ક્રીડા રમણયોઃ ક્રિયા, તાં પરિહાપયન્તી=પરિત્યજન્તી, 'દીના દીના=દુઃખિતા, 'દુર્મણા' દુર્મેના=ઉદ્વિગ્નચિત્તા, નિરાણંદા' નિરાનન્દા=હર્ષમુલ્લવર્જિતા, 'ભૂમિ-ગયદિદ્વિયા' ભૂમિગતદ્વિષ્ટિકા=પરાધૃતદ્વિષ્ટિકા 'ઓહ્યમણસંકપ્પા' અપહતમનઃ સંકલ્પઃ=તત્ર-અપહતો=નષ્ટો મનસઃ સંકલ્પઃ=કર્તવ્યાકર્તવ્યત્રિવેચનરૂપો યસ્યાઃ સા, 'જાવ ક્ષિયાયઈ' યાવત્ ધ્યાયતિ-યાવચ્છબ્દેન-કરયલપલ્હત્યમુઠ્ઠી, અદ્વજ્ઞા-ણોવગયા' इति સંગ્રહઃ, તેન કરતલપર્યસ્તમુલ્લી, આર્તધ્યાનોપગતા, इतिચ્છાયા, તત્ર કરતલે=હસ્તતલે 'હથેલી'તિ ભાષાયાં પર્યસ્તં=નિશ્પિંનં મુલં યયા સા તથા, અર્તધ્યાનોપગતા=અકાલમેઘવર્ષણ જનિતાનન્દાનનુભવાત્ શોકક્રાન્તા 'ક્ષિયાયઈ' ધ્યાયતિ-આર્તધ્યાનં કરોતીત્યર્થઃ, 'તણં' તતઃસ્વલ્લુ 'તીસે' તસ્થાઃ ધારિણ્યા

ક્રીડા તથા અનેક સાથે લેલનાં એ બંને ક્રિયાઓં કોં ઉસને છોડ દિયાં ઓર કેવલ (દીના દુર્મણા) વહ દુઃખિત એવું દુર્મેના રહને લગી (નિરાણંદા શ્રુ.મગયદિદ્વિયા ઓહ્યમણસંકપ્પા જાવ ક્ષિયાયઈ) એસ તરફ હર્ષમુલ્લવે સે વર્જિત બની હુઈ વહ સદા નીચે કી ઓર હી અપની દ્વિષ્ટિ રાખે રહતી ઓર કર્તવ્યા કર્તવ્ય ત્રિવેચનરૂપ માનસસંકલ્પ જિસકા નષ્ટ હો જુકા હૈ એસે વહ ધારિણી દેવી રાતદિન આર્ત ધ્યાન રૂપ ચિન્તા મેં મગ્ન બન ગઈ. યહાં યાવત્ પદ સે 'કરયલપલ્હત્યમુઠ્ઠી, અદ્વજ્ઞાણોવગયા' એન પદોકા સંગ્રહ હુઆ હૈ. જિય સમય મનુષ્ય અધિક ચિન્તા મગ્ન રહને લગતા હૈ એસ સમય વહ હથેલી પર મુલ્લ પર કુર બેઠા હુઆ દિશ્વલાઈ પડતા હૈ-ઓર રાતદિન આર્ત-ધ્યાન ક્રિયા કરતા હૈ. યહી સ્થિતિ એસ રાત્રીકી બી રહને લગી થી યહી બાન એન પદોં દ્વારા વ્યક્ત કો ગઈ હૈ. (તણં) એસકે બાદ (તીસે)

સખીઓની સાથેના હાસ-પરિહાસ, વિનોદ, ક્રીડાઓ અને રમત ગમત આ બધા એણે ત્યજી દીધાં હતાં, અને તે ક્ષેત્ર (દીના દુર્મણા) દીન અને અન્યમનસ્ક થઈને દિનસો પસાર કરવા લાગી. (નિરાણંદા શ્રુ.મગયદિદ્વિયા ઓહ્યમણસંકપ્પા જાવ ક્ષિયાયઈ) આવી તે વિષાદચક્રે થઈને તે હૃદયમાં પોતાની નબર નીચે જ રાખતી અને ધીરે ધીરે શું કરવું અને શું નહિ કરવું આ બંનેનાં વિવેક એટલે કે કર્તવ્યાકર્તવ્ય રૂપ મનસ સંકલ્પ જ નષ્ટ થઈ ગયો. અને આ રીતે તે ચિંતામાં ફળી ગઈ. અહીં 'યાવત્' પછી "કરયલપલ્હત્યમુઠ્ઠી અદ્વજ્ઞાણોવગયા" આ પદનો સંગ્રહ થાય છે. માણસ વધારે ચિન્તિત થાય છે, તે વખતે હથેલી ઉપર ચોં રાખીને બેસી રહે છે અને રાતદિવસ આર્તધ્યાન-ચિન્તા-માં જ ફળી રહે છે. ધારિણીદેવીની એજ હાલત થઈ ગઈ. આ પદોથી એ જ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. (તણં) ત્યાં પછી

દેવ્યાઃ 'અંગપડિયારિયાઓ' અન્નપરિચારિકાઃ=આત્મરક્ષિકાઃ, 'અર્ચિતરિયાઓ' આધ્યન્તરિકાઃ=અન્તઃપુરનિવાસિન્યઃ સમયેર સમુચિતવિચારદાયિકા इत्यर्थः। तथा 'दासचेडियाओ' दासचेटिकाः-दास्यश्रवतश्चेटिका इति दासचेटिकाः चवत्कर्मधारयेत्यादिना दासी शब्दस्य पुंवद्भावः, तत्र दास्यः=मर्दनदि कार्यकारिण्य, ता एव चेदयश्च रहस्यवार्ताकारिण्यः, एताः सर्वाः धारिणीं देवीं 'ओलुगं' अवरुणां=ग्लानां 'जाव श्रियायमार्णि' यावद् ध्यायन्तीम्=आर्तध्यानं कुर्वन्ती पश्यन्ति, दृष्ट्वा एवमवादिषुः-किं=किमर्थं=कस्मात् कारणात् खलु हे देवानुप्रिये अवरुणा, अवरुणशरीरा, यावद् ध्यायसि=आर्तध्यानं करोषि?। ततः खलु सा धारिणीदेवी ताभिरन्नपरिचारिकाभिः आध्यन्तरिकाभिः दासचेटिकाभिः एवमुक्ता सती ता दासचेदयः नो आढाह'नो आद्रियते, 'णो परिया-

उस रानी की जो (अंग पडियारियाओ) अंगपरिचारिकाएँ थीं कि जो (अर्चि-
तरियाओ) अन्तःपुरमें ही सदा उसके साथ रहती करती थीं और समय
पर उसे उचित सुजाव दिया करती थीं तथा (दास चेडियाओ) दासीरूप
चेटिकाएँ थी कि जो उसके शरीर का मर्दनादिकार्य करनेके लिये नियुक्त थीं
उन्होंने (धारिणीदेवीं ओलुगं जाव श्रियायमार्णि पासंति) उस धारिणी
देवी को चिन्ता मग्न एवं दुर्बलशरीर वाली जब देखा तब (पासित्ता)
देखकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा (किण्णं तुमे देवानुप्पिए ओलुगं
ओलुगसरीरा जाव श्रियायसि) हे देवानुप्रिये ? क्या कारण है जो तुम
रात दिन कृश शरीर हो रही हों और आर्तध्यान किया करती हो ?
(तएणं सा धारिणीदेवीं ताहिं अंगपडियारियाहिं-अर्चिमतरियाहिं दास
चेडियाहिं एवंवुत्ता समानी ताओ दासचेडियाओ नो आढाह णो परियाणाइ)

(ત્રી સે) શણીની (અંગપડિયારિયાઓ) અંગ સેવિકાઓ-એઓ (અર્ચિતરિયાઓ)
તેની સાથે સદા વણુવાસમાં જ રહેતી હતી અને અનુકૂળ સમયે તેને યોગ્ય સલાહ
આપતી હતી-(દાસચેડિયાઓ) દાસીરૂપ ચેટિકાઓ-એઓ તેના શરીરે માલિશ
વગેરે માટે નિયુક્ત કે જામાં આવી હતી-તેઓએ(ધારિણીં દેવીં ઓલુગં જાવ શ્રિયા-
યમર્ણિ પાસંતિ) જ્યારે ધારિણીદેવીને કૃશ શરીરવાળી તેમજ ચિંતાતુર બેઠી ત્યારે
(પાસિત્તા) બેઠને (એવં વયાસી) કહ્યું કે (કિણ્ણે તુમે દેવાનુપ્પિય ઓલુગ-
ઓલુગ સરીરા જાવ શ્રિયાયસિ) હે દેવાનુપ્રિયે ! તારવિષય કેમ આર્તધ્યાનથી દુઃખા
થતા બેઠો છે ? અને ચિન્તામાં મગ્ન -હો છે. (તएणं सा धारिणी देवीं ताहिं
अंगपडियारियाहिं अर्चिमतरियाहिं दास चेडियाहिं एवं वुत्ता समानी ताओ दास
चेडियाओ नो आढाह णो परियाणाइ)અંગપરિચારિકાઓ, દાસચેટિકાઓ આ રીતે

णाइ' नो परिजानाति, एताः काः सन्ति मत्पुरतः इत्यपि नावबुध्यते, अनादि-
यमाणा=तासामादरमकुर्वाणा, अपरिजनाना तदुपस्थिति मनवबुध्यमाना तूष्णीका
संतिष्ठते=मौनमवलम्ब्य निष्ठतिस्म। ततः खलु ताः अङ्गपरिचारिका आभ्य-
न्तरिकादामचेदयः धारिणीं देवीं 'दोच्चंपि तच्चंपि' द्वितीयवारमपि तृतीयवा-
रमपि, एवमवादिषुः, 'किन्नं' किंखलु-किमर्थं हे देवानुप्रिये ! त्वम् अवरुग्मा
अवरुग्णशरीरा यावद् ध्यायसि=आर्तध्यानं करोषि। ततःखलु सा तामिरङ्ग-
परिचारिकाभिः आभ्यन्तरिकाभिः दासचेदिकाभिर्द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि

इस तरह उन आभ्यन्तरिक अंगपरिचारिकाओं एवं दासचेदियों द्वारा पूछी
जाने परभी उस धारिणी देवी ने प्रत्युत्तर देकर उनका कुछ भी आदर
नहीं किया और न उसे यह भी मान रहा कि ये मेरे समक्ष कौन
खडोर बोलरही हैं। इस प्रकार (अणादायमाणी अपरियाणमाणी तुसिणीया
संचिद्गृह) उनका अनादर करती हुई और उनकी उपस्थिति को नहीं जानती
हुई वह धारिणी देवी उस समय केवल चुप ही रही। (तएणं ताओ-
अंगपरियास्याओ अर्हिभतरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं देवीं दोच्चंपि
तच्चंपि एवं वयासी किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ओलुग्मा ओलुग्गसरीरा झिया-
यसि ?) धारिणी देवी को इस तरह जब उन्होंने. मौनाश्रित देखा तो
पुनः अभ्यन्तरिक परिचारिकाओंने तथा दास चेदिकाओंने उस धारिणीदेवी
से दुबारा और तबारा भी ऐसा ही कहा हे देवानुप्रिये ? तुम कृश शरीर
होकर क्यों आर्तध्यान में मग्न बनी हुई बैठी रहती हो ? तुम्हें क्या
चिन्ता है कहो (तएणं सा धारिणीं देवीं ताहिं अंगपडियारियाहिं अर्हिभत-
रियाहिं दासचेडियाहिं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ता समानी णो अडाइ णो

पूछ्युं' पणु धारिणी देवीओ जवाण आपीने तेओने आवकार आप्थे नडि तेने आटही
पणु सुधपुध रही नडि के अमारी सामे डोणु उणुं छे अने भने डंछं पूछी रह्युं
छे. आ रीते (अणादायमाणी अपरियाणमाणी तुसिणीया संचिद्गृह) तेओने
जरापणु आवकार आप्थे वजर अने तेओनी उपस्थितिने पणु नडि बाणुती धारिणी-
देवी तेसभये मौन ज सेवती रही. (तएणं ताओ अंगपरिचारियाओ अर्हिभतरिया
ओ धारिणीदेवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ओलु-
ग्मा ओलुग्गसरीरा झियायसि ?) आ प्रभाणु धारिणीदेवीने मौन लेधने रणुवासनी
परियासिकाओ अने दासचेदिकाओओ डूरी गे वार त्रणुवार ओम ज डहुं डेडे देवानु
प्रिये ! दुर्गण थयेदा तमे चिंताभजन था माटे रेडा छे ! तमने शुं चिन्ता छे ?
अभने डडा. [तएणं सा धारिणीदेवी ताहिं अंगपडियारियाहिं अर्हिभतरियाहिं

एवमुक्तासती नो आद्रियते नो परिजानाति अनाद्रिमाणा=अनादरं कुर्वती, अपरि-
जानाना=अनवबुध्यमाना धारिणी देवी तूष्णीका संतिष्ठते। ततःअङ्गपरिचा-
रिका दासचेटियो धारिण्या देव्या अनाद्रियमाणाः=अनादरं प्राप्ताः अपरिज्ञा-
यमानाः=परिचयमप्राप्ताः 'तद्देव' तथैव 'संभन्ताओ' संभ्रान्ताः, धारिणी देवी-
मप्रसन्नां विलोक्य भयोद्विग्नाः सत्यः, धारिण्या देव्या अंतिकात् प्रतिनिष्क्रा-
मन्ति=निर्गच्छन्ति। प्रतिनिष्क्रम्य=निर्गत्य, यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपाग-
च्छन्ति, उपागत्य करतलपरिगृहीतं 'जाव' यावत्-दशनखं शिर आवर्तं मस्तकेऽ

परिघाणाह) इस तरह उन आभ्यन्तरिक अंगपरिचारिकाओ तथा दाम
चेटियों द्वारा दो तीन बार पूछने परभी उस धारिणी देवीने उनकी
बात का कोई उत्तर नहीं दिया और न उनकी ओर कुछ ध्यान दिया
(अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ) केवल अपेक्षा किये
हुए अपरिचित हुई जैसी चुपचाप ही बैठी रही (नएणं नाओ अंगपडियारि
याओ दासचेडियाओ धारिणीए देवीए अणाढाइज्जमाणीओ अपरिजाणिज्जमा-
णीओ तद्देव समन्ताओ समाणीओ धारिणीए देवीए अंतियाओ पडिनि-
क्खमंति) इस तरह की उम धारिणीदेवी की स्थिति जब उन अंगपरि-
चारिकाओं तथा दासचेटियोंने देखी तो वे उसके पास अपनेको अनादर
देखती हुई बिना कुछ कहे ही अपरिज्ञात अवस्था में भय से त्रस्त होकर
बाहर चलीआई (पडिनिक्खमिन्ता जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ)
और बाहर आकर वे वहां गई जहां राजा श्रेणिक थे। (उवागच्छिता
करयलपरिगहियं जाव कट्टु जएणं विजएणं वट्ठावेंति) आकर उन्होंने

दास चीडियाहिं दोच्छंपि नच्छंपि एवंमुक्ता समाणी णो अडाइ णो परिघाणाह)
आम जे पशु वणत पूछवा छातां पशु ते धारिणीदेवीओ तेभने कंछं पशु जवाण
आओ नहिं अने जरापशु गणुकायुं नहिं। (अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी
तुसिणीया संचिट्ठइ) अन्नाथ अधिने तेओनी उपेक्षा करती ते चुपचाप भेसी रही
(नएणं ताओ अंगपडियारियाओ दासचेडियाओ धारिणीए देवीए अणाढाइज्ज-
माणीओ अपरिजाणिज्जमाणीओ तद्देव समन्ताओ समाणीओ धारिणीए देवीए अति-
याओ पडिनिक्खमंति) धारिणीदेवीनी आवी विचित्र स्थिति नेछने अंगपरिचा-
रिकाओ अने दास चेटिकाओ पोतानी नतने उपेक्षित थयेदी नालीने कंछं पशु कक्षा
वगर राखीनी दुर्गणताना कस्युने नाल्या वगर लयत्रस्त थती गडार आवती रही।
(पडिनिक्खमिन्ता जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ) गडार आवीने
तेओ श्रेष्ठिके सब पासे गछं। (उवागच्छिता करयलपरिगहियं जाव कट्टु

अलिं 'कटू' कृत्वा, जयेन-जयशब्देन, विजयेन=विजयशब्देन 'बद्धावेति' वर्ध-
यन्ति=श्रेणिकमभिनन्दयन्ति, 'वद्धावित्ता' वर्धयित्वा, एवमवदन्-एवं खलु हे
स्वामिन् ! 'किपि' किमपि अस्ति यद् 'अज्ज' अद्य= अस्मिन् दिवसे धारिणी
देवी अवरुणा अवरुणशरीरा यावद् आर्त्तध्यानोपगता ध्यायति=आर्त्तध्यानं
करोति । ततः खलु स श्रेणिको राजा तासामङ्गपरिचारिकाणामन्तिके इममर्थ=
धारिणी देव्या-आर्त्तध्यानरूपं श्रुत्वा निशम्य=हृद्यवधार्य 'तद्देव' तथैव, संभ्रान्तः
सन् 'सिग्धं' शीघ्रं=मनोगतिसहितं, 'तुरियं' त्वरितम्=अधुनैव गम्यते' इति
वा व्यापारयुक्तं, 'चवलं' चपलं=कायवेष्टासहितं 'वेगियं' वेगितं=गत्यबरोध
रहितम्, यत्रैव धारिणीदेवी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य धारिणीं दवीमवरुणा-

दोनों हाथों को अंजलिबद्धकर और उन्हे भक्तक पर रखकर राजा को
प्रणाम किया। बाद में जय विजय शब्दों द्वारा उन्हें बधाई दी। (वद्ध-
वित्ता एवं वयासी) बधाई के बाद फिर उन्होंने राजा से ऐसा कहा-(एवं खलु
सामी किं पि अज्ज धारिणीदेवी ओलुग्गा ओलुग्गमरीरा जाव अट्टझाणो-
वगया क्षियायइ) हे स्वामिन् ! आज हम आपके पास कुछ कहनेको
आई हैं-धारिणीदेवी आज अवरुण एवं अवरुण शरीर वाली होकर
अनमनी बैठी हुई हैं और आर्त्तध्यान में मग्न हैं आदि (नएणं से सेणिए
रागा तासि अंगपडियारियाणं अतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तद्देव
संभंते समाणे सिग्धं तुरियं चवलं वेयं जेणेव धारिणी देवी तेणेव
उवागच्छइ) श्रेणिक राजा उन अंगपरिचारिकाओं के मुख से इस वान
को सुनकर और अच्छी तरह उसे हृदय में अवधारित कर उसी तरह
संभ्रान्त होकर शीघ्र ही अमी जाता हूँ इस तरह वचन कहते हुए
चपलरूप से बिना किसी रुकावट के जहाँ वह धारिणी देवी थी वहाँ

जएणं विजएणं वद्धावेति) अने तेओओ अंजलि भक्तके लगाडीने नभस्कार कथां.
त्यारणाइ जयविजय शब्दोशी तेभने वधाव्यां. (वद्धावित्ता एवं वयासी) वधाव्या
णाइ तेओओे नभने कहुं के (एग खलु सामी किं पि अज्ज धारिणीदेवी ओलु-
ग्गा ओलुग्गमरीरा जाव अट्टझाणोवगया क्षियायइ) हे स्वामिन् ! अमे आपने
कहेइ निवेदन करवा भाटे आव्यां छीओ. धारिणीदेवी अवरुणओ अने कृशशरीरवाणी
थअने अन्यभनरुकेनी जेम गेहां छे, अने ओकहम चिंतामज्ज थअने आर्त्तध्यान करे छे.
(नएणं से सेणिए रागा तासि अंग पडियारियाणं अतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तद्देव
संभंते समाणे सिग्धं तुरियं चवलं वेयं जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छइ)
अंग परिचारिकाओना भोटथी आ वात सांभणतां तो न ओखिउक राओओ ते वातने
भनभां सारी पेठे धारओ करीने व्याकुणताथी केअपणु स्थाने शोकाया वगर धारिणी-

મવરુણ શરીરાં યાવદ્ આર્તધ્યાનોપગતાં ધ્યાયન્તી=આર્તધ્યાનં કુર્વતીં પશ્યતિ। દૃષ્ટ્વા એવં=વશ્યમાણરીત્યા, અવાદીત=શ્રેણિકઃ પૃથ્વાનુ इत्यर्थः। कि=कस्मात् कारणात्, खलु हे देवानुमिये ! अवरुणा अवरुणशरीरा यावद् आर्तध्यानो-पगता ध्यायसि ?। ततःखलु सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्ता सती नो आद्रियते यावत् तूष्णीका संतिष्ठते। ततः खलु स श्रेणिको राजा धारिणी-देवीं द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि एवमवदत्-किं खलु त्वं हे देवानुमिये ! अवरुणा यावद् ध्यायसि। ततःखलु सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा द्विती-यवारमपि तृतीयवारमपि एवमुक्ता सती नो आद्रियते नो परिजानति, तूष्णीका संतिष्ठते। ततःखलु श्रेणिको राजा धारिणीदेवीं 'सवहसावियं करेइ' शपथशापितां

ગયે। (उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं ओलुगं ओलुगसरीरं जाव अदृष्ट्वा णोवगयं झियायमाणिं पासइ) जाकर उसने धारिणी देवी को अवरुणा और अवरुण शरीरा तथा आर्तध्यान में लीन हुई बैठी देखा (पासित्ता एवं वयासी) देख कर उससे उनने ऐसा कहा (किन्नं तुमे देवानुप्पए? ओलुग्गा ओलुगसरीरा जाव अदृष्ट्वा णोवगया झियायसि) देवानुमिये ? क्यों तुम अवरुणा तथा अवरुण शरीरा हो और क्यों आर्तध्यान में मग्न बन रही हो। (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समा-णी नो अढाई जाव तुमिणीया संचिद्वइ) इस तरह राजा श्रेणिक द्वारा पूछी गई उस धारिणी देवीने उन्हें कुछ भी उत्तर नहीं दिया और न उसे यही ज्ञात हो सका कि ये पूछने वाले कौन मेरे समक्ष खड़े हुए हैं। केवल वह पूर्व की भांति झुपचाप ही बैठी रही। (तएणं से सेणिए राया धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी) रानी धारिणी देवी की ऐसी स्थिति देखकर श्रेणिक राजा से नहीं रहा गया और वे पुनः उससे दुबारा तिवारा

દેવીની પાસે ગયા. (उवागच्छित्ता धારिणीં દેવીં ઓલુગં ઓલુગસરીરં જાવ અદૃષ્ટ્વા ણોવગયં ઝિયાયમાણિં પાસइ) ત્યાં બંધને તેઓએ ધારિણીદેવીને રુગ્ણા અને રુગ્ણા શરીરાની બેમ ચિન્તામગ્ન બેઠાં. (पामित्ता एवं वयासी) તેમને બંધને તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું (किन्नं तुमे देवानुप्पए ! ओलुग्गा ओलुगसरीरा जाव अदृष्ट्वा णोवगया झियायसि) देवानुमिये ! શા માટે તમે રોગની બેમ રોગ ચુકત શરીરવાળા બંધને ચિન્તામગ્ન થઈ રહ્યાં છો. (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्तासमाणी नो अढाई जाव तुमिणीया संचिद्वइ) આ રીતે શ્રેણિક રાજાએ ધારિણીદેવીને પૂછ્યું 'પણ તેણે કંઈ બવાળ આપ્યો નહિ અને તેને આટલું એ લાન રહ્યું નહિ કે કોણ સામે ઉભું છે અને તેને કંઈક પૂછી રહ્યું છે. ધારિણીદેવી તે વખતે પહેલાંની બેમ બેઠી જ રહ્યાં. (तएणं से सेणिए राया धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी) રાણી નીઆવી

करोति, शपथः=मौन' इति भाषायां तेन शपितां युक्तां, करोति, कृत्वा शपथं दत्त्वा एवमवादीत्—किं खलु हे देवानुप्रिये ! 'तुमं' त्वैतत्स्यार्थस्य 'सव-
णयाए' श्रवणतायै श्रोतुम् अहम् 'अणरिहे' 'अणरिहे' अनर्हः=अयोग्यः? योग्यो
नास्मि? 'ता' तत्=तस्मात् खलु 'तुमं' त्वम् 'अयमेवाखुं' इदमेतद्रूपं, 'मणो-
माणसियं' मनो मानसिकं दुःखं 'ममं, ममाग्रे' 'रहस्सी करेसि' रहस्यी-करोषि=

भी ऐसा ही पूछने लगे (किन्तु तुम देवानुप्पिए ओलुग्गा जाव झियायमि)
हे देवानु प्रिये ? क्यों तुम अवस्था और अरुणशरीरा बनी हुई आर्तध्यान
कर रही हो ? (तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना दोच्चंपि तच्चंपि
एवं बुत्ता समाणी णो आढाह णो परिजाणाह तुसिणीया संचिट्ठह) इस तरह
श्रेणिक राजा द्वारा दो तीन बार पूछने पर भी उस धारिणी देवीने उनके
कहने पर कुछ भी ध्याय नहीं दिया और न उनकी तरफ उसने कुछ
लक्ष्य ही किया—केवल अनमनो बनी हुई चुपचाप ही बैठी रही—
(तएणं सेणिएणं राया धारिणी देवीं सवहसावियं करेह—करिस्ता एवं वयासी)
जब "धारिणी देवी मेरी बात का कुछ भी उत्तर नहीं दे रही है" ऐसा जब
श्रेणिक राजा ने देखा तो उन्होंने उसे शपथ (मोगंद) दिलाई और दिला-
कर इस प्रकार बोले—(किण्णं तुमं देवानुप्पिए ! अहमेयस्स अट्ठस्स अण-
रिः सवणयाए ताणं तुमं ममं अयमेवाखुं मणोमाणसियं दुक्खं रहस्सी
करेसि ?) देवानुप्रिये ! क्या मैं तुम्हारे इस अर्थ को सुनने के लिये
योग्य नहीं हूँ ? जो तुम मुझसे इस अपने मानसिक दुःख को छुपा-

लेधने सम्मथी रहेवायुं नहि अने तेअो इरी गील अने त्रीलवार आ प्रभाणे
पूछता रह्या. (किन्तु तुम देवानुप्पिए ओलुग्गा जाव झियायसि) देवानुप्रिये !
तमे था भाटे इण्ण अने इण्ण शरीरा थधने चिंतामअ थधने आर्तध्यान करे छि ?
(तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना दोच्चंपि तच्चंपि एवं बुत्ता समाणी णो आढ-
ह णो परिजाणाह तुसिणीया संचिट्ठह) धारिणीदेवीने सम्मथे वारंवार भे त्रणु वथत
पूछथुं छतां तेणु कंठ ध्यान आथुं नहि अने ते तरइ लक्ष्य आथ्या वग- इकत
अन्यमनस्कन्ती जेम थुप थधने गेसी न रह्यां. (तएणं सेणिएणं राया धारिणीदेवी
सवहसावियं करेह—करिस्ता एवं वयासी) सम्मने न्यारे जेम लायुं के धारिणीदेवी
भारी वातने कंठ जवाग आपतां नथी त्यारे श्रेष्ठिक सम्मथे तेने मोगंद आपीने
पूछथुं के किण्णं तुमं देवानुप्पिए ! अहमेयस्स अट्ठस्स अणरिहं सवणयाए ताणे-
तुमं ममं अयमेवाखुं मणोमाणसियं दुक्खं रहस्सी करेसि ? हे देवानु प्रिये !
तम्हारा मनोरथने हुं सांखणवा आथेय्य छुं के ने तमे भारथी पणु तम्हारा मानसिक

ગોપયસિ । તતઃ સ્વલ્લ સા ધારિણીદેવી શ્રેણિકેન રાજ્ઞા શપથશાપતા સતો શ્રેણિકં રાજાનમેવમવાદીત-એવં સ્વલ્લ હે સ્વામિન ! મમ તસ્યોદારસ્ય મહાસ્વ-
ન્નસ્ય ત્રિષુ માસેષુ વહુમતિર્પૂર્ણેષુ-પ્રાયઃ પૂર્ણેષુ ઈષદ્દનેષુ ઇત્યર્થઃ, અયમેતદ્વપઃ અકાલ મેવેષુ=અકાલમેઘવિષયે દોહદઃ પ્રાદુર્ભૂતઃ-મ કીદશો દોહદ પ્રાદુર્ભૂતઃ? ઇત્યાહ-
ધન્યાઃ સ્વલ્લ તા અમ્બાઃ, કૃતાર્થાઃ સ્વલ્લ તા અમ્બાઃ, યાવદ્ પૂર્વોક્ત વિશેષણવિશિષ્ટા વૈભારગિરિપાદમૂલે=વૈભારગિરિસમીપે આદિષ્ટમાનાઃ=ક્રીડાપૂર્વકમકાલમેઘવર્ષણ-
જનિતશોભાવિલોકનપૂર્વકં ક્રીડન્ત્યઃ, દોહદં વિર્ણિતિ' વિનયન્તિ પૂરયન્તિ, હે સ્વામિન તદ્ યદિ સ્વલ્લ અહમપિ યાવત્ દોહદં 'વિણિજ્ઞામિ' વિનયેયં=

રહો હો । (તર્ણ સા ધારિણીદેવી સેણિણં રન્ના સવહસાવિયા સમાણી સે ણિણં રાયં એવં વચાસી) ઇસ પ્રકાર શ્રેણિક રાજા દ્વારા શપથ (સોગંદ) યુક્ત કી જાને પર ધારિણીદેવીને ડનસે એસા કહા-(એવં સ્વલ્લ સામી ! મમ તસ્સ ડરાલસ્સ જાવ મહાસુમિણસ્સ તિહં માસાણં વહુપહિપુન્નાણં અય મેયારુવે અકાલમેહેસુ દોહલે પાડબ્બુ) સ્વામિન સુજ્ઞે ડસ ડદાર આદિ વિશેષણ મંપન્ન મહાસ્વન્ન કે ૩ માસ પરિપૂર્ણપ્રાય હોને પર અર્થાત્ તીસરે માસ કે કુછ કમ રહને પર અસમય મેં પ્રાટ્ઠ કાલ કે મેઘો મેં સ્નાન કરને રૂપ એસા દોહલા ઉત્પન્ન હુઆ હૈ કિ (ધન્નાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ કયત્થાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ વૈભારગિરિપાયમૂલં આદિષ્ટમાણીઓ દોહલં વિર્ણિતિ તં જહ્ણં અહમવિ જાવ દોહલં વિણિજ્ઞામિ) વે માતાઈ ધન્ય હૈં વે માતાઈ કૃતાર્થ હૈં જો પૂર્વોક્ત વિશેષણ વિશિષ્ટ હોકર વૈભાર ગિરિકે સમીપ મેં ક્રીડા કરતી હૈં-અકાલ મેઘવર્ષણ સે જનિત શોભા કો દેખતી હુઈ વિવિધ પ્રકાર કી ક્રીડા મેં નિમગ્ન હોતી હૈં-

હઃખને છુપાવી રહ્યા છે । (તર્ણ સા ધારિણીદેવી સેણિણં રન્ના સવહસાવિયા સમાણી સેણિણં રાયં એવં વચાસી) આ પ્રમાણે શ્રેણિકેન રાજાએ સોગંદપૂર્વક પૂછવાથી ધારિણીદેવીએ કહ્યું-(એવં સ્વલ્લ સામી ! મમ તસ્સ ડરાલસ્સ જાવ મહાસુમિણસ્સ તિહં માસાણં વહુપહિપુન્નાણં અયમેતદ્વપઃ અકાલમેહેસુ દોહલે પાડબ્બુ) હે સ્વામિ । ઉદાર વગેરે વિશેષણવાળા પૂર્વે જ્યેષ્ઠા મહાસ્વન્ના લગભગ ત્રણ માસ પૂરા થયે એટલે કે ત્રીજા માસમાં થોડા દિવસો બાકી હતા તે વખતે અસમયે વર્ષાઘણ દોહદ થયું. (ધન્નાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ કયત્થાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ વૈભારગિરિપાયમૂલં આદિષ્ટમાણીઓ દોહલં વિર્ણિતિ તં જહ્ણં અહમવિ જાવ દોહલં વિણિજ્ઞામિ) તે માતાઓનું જીવન ધન્ય છે અને કૃતાર્થ છે કે તેઓ (પૂર્વે) વર્ષાવેળા વિશેષણ સુકંત) વૈભારગિરિની નજીક ક્રીડા કરે છે, અને આકાળે મેઘવર્ષણથી ઉત્પન્ન

पूरयेयम्, तदा शोभनम् इति, ततः=तेन कारणेन खलु अहं हे स्वामिन् ! अस्मिन्नेतद्गुणे अकालदोहदे=अकालमेघदोहदे 'अविणिज्जमाणसि' अविनीयमाने= अपूर्यमाणे अवरुणा यावत् आर्तध्यानोपगता ध्यायामि । ततःखलु स श्रेणिको राजा धारिण्या देव्या अन्तिके एतमर्थं भुत्वा निश्चय्य धारिणीं देवीमेवम-
वादीतु=मा खलु त्वं देवानुप्रिये ! अवरुणा यावद्ध्याय=आर्तध्यानं मा कुरु
इत्यर्थः, अहं खलु तथा करिष्यामि, यथा खलु तव अस्यैतद्गुणस्य अकालदो-
हस्य मनोरथसंप्राप्तिर्भविष्यति, इति कृत्वा धारिणीं देवीं 'इट्ठाहिं इष्टाभिः=

और अपने दोहद की पूर्ति करती हैं। यदि इसी तरह की अवस्था-विशिष्ट होकर मैं भी अपने दोहद की पूर्ति करूँ तो उत्तम हो (तएणं हं सामी अयमे-
यारूवंसि अकालदोहलंसि अविणिज्जमाणंसि ओलुग्गा जाव अट्टझाणोवगया-
झियायामि) इस तरह हे स्वामिन् ! अकाल मेघों में स्नान करनेरूप मेरा
दोहला अभीतक पूरा नहीं हो रहा है-इसलिये मैं अवरुण शरीरवाली
होकर आर्तध्यान से चिन्तित हो रही हूँ। (तएणं सेसेणिएराया धारिणीए
देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म धारिणीं देवीं एवं वयासी) श्रेणिक राजाने
ज्योही धारिणी देवी के मुख से इस बात सुना तो उसे हृदय में अवधा-
रणकर उन्होंने धारिणी देवी से इस प्रकार कहा-(माणं तुमं देवानुप्पिए
ओलुग्गा जाव झियाहि) देवानुप्रिये ! तुम अवरुण एवं अवरुण शरीर
वाली बनकर आर्तध्यान मत करो (अहंणं तथा करिस्सामि जहाणं तुवमं
अयमेयारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ) तुम निश्चय
रखो मैं ऐसा उपाय करूँगा कि जिससे तुम्हारे इस अकाल दोहले की
मनोरथ सिद्धि हो जावेगी [निकट्ठु धारिणीं देवीं इट्ठाहिं पियाहिं मणुन्नाहिं

शोभाने नेती विविध ङीडाओ करे छ तेमज पोताना दोहद पुइं करे छ. जे आभ
हुं यथु मारा दोहदने पुइं करी थकुं तो ञहुं साइं थाय. (त एणं हं सामी अयमे-
यारूवंसि अकालदोहलंसि अविणिज्जमाणंसि ओलुग्गा जाव अट्टझाणोवगया
झियायामि) हे स्वामि ! असभये भेधवधीमां नहावातुं भाइं दोहद ढल पुइं थकुं
नथी. ओथी ज इग्गु आनेइग्गुशरीरा थधने चिन्तामां पडीथुं. (त एणं सेणिए
राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म धारिणीं देवीं एवं वयासी)
धारिणीदेवीना ओठथी दोहदनी वात सांलणतां ज तेने ढुहयमां धारणु करीने रान्ते
केलुं-(माणं तुमं देवानुप्पिए ओलुग्गा जाव झियाहि) हे देवानुप्रिये ! तमे इग्गु
आने इग्गुशरीरा थधने चिन्ता न करे (अहंणं तथा करिस्सामि जहाणं तुवमं
अयमेयारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ) तमे विश्वास राओ
हुं सत्तरे ओ प्रभाळु यत्न करीश के ओथी तमारा अक्षाण दोहदनी मनोरथ सिद्धि थाय,

इष्टधारिणीभिः 'कन्ताभिः' अभिलषणीयाभिः 'पियाहिं' प्रियाभिः=प्रोतिकरौभिः, 'मणुन्नाहिं' मनोहाभिः, श्रवणमुखदाभिः, 'मणामाहिं' मन आमाभिः=मनः समाकर्षणीभिः 'वग्गूहिं' वाग्भिः=वाणीभिः 'समासासेइ' समाश्वासयति= 'सर्वं भविष्यति देवगुरुधर्मप्रसादेन' इति धैर्यं ददाति, इत्याशयः 'समासासित्ता' समाश्वास्य यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य सिंहासनवरगतः पौरस्त्याभिमुखः संनिषण्णः धारिण्या देव्या एवम् अकाल-दोहलं बहुभिः 'आएहिं' आयैश्च=कारणैश्च 'उवाएहिं' य' उपायैश्च=साधनैश्च, 'ठिईहिय' स्थितिभिः=कार्यसंपादनरूपदिशाभिः, 'उप्पत्तीहिय' उत्पत्तिभिः=

मणामाहिं वग्गूहिं समासासेइ) ऐसा कह कर उन राजाने धारिणी देवी को इष्ट, कान्त, प्रिय, मनोज्ञ एवं चित्ताकर्षक वचनों से समझाते हुए धैर्यबधाया—देव गुरु तथा धर्म के प्रसाद से सब ठीक हो जावेगा इस तरह कहकर उसे चित्त में सांत्वना बंधाई। (समासासेत्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणशाला तेणामेव उवागच्छइ) सांत्वना बंधाकर फिर वे वहां से बाहर जहां उपस्थानशाला (सभा मंडप) थी, वहां चले आये। (उवागच्छित्ता सीहा सणवरगए पुरत्थाभिमुखे सन्निसन्ने धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं बहुहिं आएहिं उवाएहिं, ठिईहिय, उप्पत्तीहिय, उप्पत्तियाहिय, वेणइयाहिं य कम्मयाहिं य पारिणामियाहिं, चउव्विहाहिं बुद्धिहिं अणु चित्तेमाणे तस्स दोहलस्स आयं वा उवायं वा ठिई वा उप्पत्तिं वा अविंदमाणे ओइयमणसंकप्पे जाव (जिघांसइ) वहाँ आकर वे पूर्व की तरफ मुखकर उत्तम सिंहासन पर बैठ गये और धारिणी देवी के इस पूर्वोक्त अशाल दोहले की अनेक

(नित्तु धारिणीं देवीं इट्ठाहिं कन्ताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं वग्गूहिं समासासेइ) आभ कहीने ते राज्ञे धारिणीदेवीने छष्ट. कान्त, प्रिय, मनोज्ञ आने मनग-भता वय्थेन द्वारा धीरज राखवा भाटे कइं. देव गुरु आने धर्मनी कृपाथी गधु ठीक थशे आ रीते तेना मनने आश्वासन आप्थुं, (समासासेत्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणशाला तेणामेव उवागच्छइ) आश्वासन आपीने तेयो उपस्थानशालाभां आप्थु (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुखे सन्निसन्ने धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं बहुहिं उवाएहिं, ठिईहिय, उप्पत्तीहिय, उप्पत्तियाहिय, वेणइयाहिं, कम्मयाहिं य, पारिणामियाहिं य चउव्विहाहिं, बुद्धिहिं अणुचित्तेमाणे तस्स दोहलस्स आयं वा उवायं वा ठिई वा उप्पत्तिं वा अविंदमाणे ओइयमणसंकप्पे जाव जिघांसइ) त्यों तेयो पूर्वलिभूण थधने उत्तम सिंहासन उपर विराजमान थया आने धारिणीदेवीना अकाल दोहल पुइं करवा भाटे

साधनहेतु रूपायपादुर्भावरूपामिः, तथा 'उत्पत्तियाहि य' औत्पत्तिकीभिः= वेणइयाहि य' वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः, पारिणामिकीभिश्च चतुर्विधाभिः बुद्धिभिः अनुचिन्तयन्=दोहदपूर्तिं वारंवारं विचारयन् तस्य दोहदस्य आयं वा उपायं वा स्थितिं वा, उत्पत्तिं वा अचिन्दन्-अप्राप्नुवन् अपहृतमनःसंकल्पः= हतोत्साहः यावत् ध्यायति=आर्त्तध्यानं करोति ॥सू० १३॥

मूलम्—तयाणांतरं अभयकुमारे णहाए कयबलिकम्मे सव्वालं-
कारविभूसिए पायवंदए पहारेत्थ गमणाए, तएणं से अभयकुमारे
जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सेणियं रायं ओह-
यमणसंकप्पं जाव झियायमाणं पासइ, पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए
चित्थिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था—अन्नया य
ममं मेणिए राया एज्जमाणं पासइ, पासित्ता आढाइ, परिजाणाइ, सक्कारेइ
सम्माणेइ, आलवइ, संलवइ, अच्चासणेणं उवणिमंतेइ, मत्थयंसि अग्धाइ
इयाणिं ममं सेणिए राया णो आढाइ णो परियाणाइ, णो सक्कारेइ, णो
सम्माणेइ, णो इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं ओरालाहिं वग्गूहिं
आलवेइ, संलवेइ, नो अच्चासणेणं उवणिमंतेइ, णो मत्थयंसि अ-
ग्धाइ य, किंपि ओहयमणसंकप्पे झियायइ, तं भवियव्वं णं एत्थ

कारणो से अनेक उपायो से अनेक कार्य संपादन रूप दिशाओं से अनेक
उत्पत्तिरूप युक्तियों से तथा औत्पत्तिकी वैनयिकी, कार्मिकी, तथा
परिणामिकीरूप चार प्रकार की बुद्धियों से पूर्ति करने का बार-बार विचार
करने लगे। परन्तु उन्हें इसकी पूर्ति का जब कोई कारण-उपाय स्थिति-
वा युक्ति नहीं सुझी तो वे स्वयं हतोत्साह होकर चिन्तानुर हो गये ॥सू. १३॥

अनेक कारणों, उपायों, कार्यसिद्धि यवान्नी विविध दिशाओं, अनेक युक्तियों, औत्प-
त्तिकी, वैनयिकी, कार्मिकी अने पारिव्याप्तिकी आभार चार प्रकारकी बुद्धि द्वारा बार-बार
विचारवा लाज्या. अन्ते न्यारे तेभने दोहद पुइं करवा भाटे कोइ उपाय अथवा
कोइ युक्ति ध्यानमां न आवी त्यारे तेभो हतोत्साह, यधने चिन्तानुर भनी गया. ॥सू. १३॥

कारणेणं, तं सेयं खलु मे सेणियं रायं एयमट्ठं पुच्छित्तए, एवं संपे-
हेइ संपेहिता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ, उवाग-
च्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु जएणं
विजएणं वट्ठावेइ वट्ठावित्ता एवं वयासी तुब्भेणं ताओ ! अन्नया ममं
एज्जमाणं पासित्ता आढाइ, परिजाणह, जाव मत्थयंसि अग्घायह,
आसणेणं उवणिमंतेह, इयाणिं ताओ ! तुब्भे ममं नो आढाइ, जाव
नो आसणेणं उवणिमंतेह, किंपि ओहयमणसंकप्पा जाव झियायह,
तं भवियव्वं ताओ ! एत्थ कारणेणं तओ तुब्भे मम ताओ ! एयं
कारणं अगूहेमाणा, असंकेमाणा, अनिण्हवेमाणा, अप्पच्छाएमाणा
जहा भूयमवितहमसंदिद्धे एयमट्ठमाइक्खह, तएणं हं तस्स कार-
णस्स अंतगमणं गमिस्सामि। से सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं
बुत्ते समाणे अभयकुमारं एवं वयासी—एवं खलु, पुत्ता ! तव चुल्लमाउ-
याए धारिणीए देवीए तस्स गब्भस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु
तइए मासे वट्ठमाणे दोहलकालसमयंसि अयमेयारूवे दोहले पाउ-
ब्भवित्था—धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणि-
यव्वं जाव विणिंति, तएणं अहंपुत्ता धारिणीए देवीए तस्स अकाल-
दोहलस्स बहूहिं आएहिं य उवाएहिं जाव उप्पत्तिं अविंदमाणे ओहयमण
संकप्पे जाव झियामि, तुमं आगयंपि न जाणामि। तएणं से अभ-
यकुमारे सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमं सोच्चा णिसम्म हट्ठु जाव
हियए सेणियं रायं एवं वयासी—माणं तुब्भे ताओ ! ओहयमणं
जाव झियायह अहणं तहा करिस्सामि जहाणं मम चुल्लमायाए

धारिणीए देवीए अयमेयारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ती
भविस्सइ त्तिकहुं सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासा-
सेइ। तएणं सेणिए रायाअभएणं कुमारणं एवं वुत्ते समाणे हट्टुट्टे
जाव अभयकुमारं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडि-
विसज्जेइ ॥१४॥ सू०॥

टीका—‘तयाजंतरं’ इत्यादि ! तदनन्तरम् अभयकुमारः स्नातः कुतबलिकर्मा
यावत् सर्वालङ्कारविभूषितः ‘पायवंदए’ ‘पादवंदकः=पितृपादलन्दनार्थी’ ‘पहारे-
त्थगमणाए’ प्राधारयद् गमनाय=नृपचरणवन्दनाय मया गन्तव्यमिति निश्चयं
कृतवान्। ततःखलु सोऽभयकुमारो यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति,
उपागत्य श्रेणिकं राजानम् अपहृतमनःसंकल्पं यावत् पश्यति। दृष्ट्वा अयमे-
तद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः अध्यात्मिकः=अत्मगतः, चिन्तितः, कल्पितः, प्रार्थितः,
मनोगतः संकल्पः ‘समुत्पज्जित्था’ समुदपद्यत=समुत्पन्नः—कीदृशः संकल्पः

‘तयाजंतरं अभयकुमारे’ इत्यादि

टीकार्थ—(तयाजंतरं) इस के बाद (पहारे) स्नान करके (कयबलिकम्मे) जिमन
बलिकर्म कौवे आदि को अन्नादि भाग देने रूप किया कर लिया है
और जो (सबवालङ्कारविभूषिए) समस्त अलङ्कारों से विभूषित हो चुके हैं
ऐसे (अभय कुमारे) अभयकुमारने (पायवंदए गमणाए पहारेत्थ) उस समय
पिता के चरणों की वंदना करने का निश्चय किया। (तएणं से अभयकुमारे
जेजेव सेणिए राया तेजेव उवागच्छइ) निश्चयानुसार वे जहाँ अपने पिता
श्रेणिक राजा थे वहाँ आये (उवागच्छित्ता सेणियं रायं ओहयमणसंकल्पं
जाव क्षियायमाणं पासइ) आते ही उन्होंने श्रेणिक राजा को अपहृतमन
संकल्पवाला ओर चिन्तातुर देखा—(पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए चि-

“तयाजंतरं अभयकुमारे इत्यादि”

टीकार्थ—(तयाजंतरं) त्यागभाह (पहारे) स्नान करीने (कयबलिकम्मे) कागडा
वगेरेने जेन्नभाग अभीने जेमले बलिकर्म पुई कथुं छि, अने जेज्यो (सबवालं नार
विभूषिए) समस्त अलङ्कारे द्वारा शोली रह्या छि, अने (अभयकुमारे) अभयकुमारे
पायवंदए गमणाए पहारेत्थ) पिताना अरहोभां बंदन करवाने निश्चय क्यो
(तएणं से अभयकुमारे जेजेव सेणिए राया तेजेव उवागच्छइ)
पिताना निश्चय प्रभाले अभयकुमार क्यां श्रेष्ठिकरान् हत्ता त्यां गथा. (उवागच्छित्ता
सेणियं रायं ओहयमणसंकल्पं जाव क्षियायमाणं पासइ) त्यां बधने तेज्यो जे श्रेष्ठि
रानने हत्तात्साही यधने संकेय विकल्पोभां शिंतामन्न जेज्यो. (पासित्ता अयमेयारूवे

સમુત્પન્નઃ ? इत्याह—‘अन्नयाय’ इत्यादि। अन्यदो अन्यस्मिन् समये च मां श्रेणिको राजा ‘एज्जमाणं’ एजमानम्=आगच्छन्तं पश्यति दृष्ट्वा आद्रियने परि-
जानानि, सत्करोति, संमानयति, आलपति, संलपति, अर्धासनेन उपनिम-
न्त्रयति, मस्तके आजिघ्रति च, इदानीं मां श्रेणिको राजा नो आद्रियते, ‘णो
परिजाणाइ’ नो परिजानाति=‘को ममाग्रे तिष्ठतीत्यपि नावबुध्यत इत्यर्थः,
‘णो सक्कारेइ’ नो ‘सत्करोति-मृदुवचनतः ‘णो सम्माणेइ’ न सम्मानयति, आसने
उपवेशनार्थं नाज्ञापयति; ‘णो’ न=न च ‘इद्दार्हि’ इष्टाभिः=इष्टाकरिणीभिः,
कान्ताभिः=अभिलषणीयाभिः, प्रियाभिः=प्रीतिकरीभिः, मनोज्ञाभिः=श्रवणसुख-

ति ए कप्पि ए पत्थि ए मणोग ए संकप्पे समुप्पज्झित्था) देखकर उन को इस
वक्ष्यमाण रूप से आत्मगत, चिन्तित, कल्पित एवं प्रार्थित मनोगत संकल्प
उत्पन्न हुआ। (अन्नया ममं सेणि ए राया एज्जमाणं पासइ, पासित्ता
आहाइ, परिजाणाइ, सक्कारेइ सम्माणेइ आलवइ, संलवइ, अद्धासणेण उव
णिमंतेइ) जब भी कभी श्रेणिक राजा मुझे आते देखते थे तो वे मेरा
आदर करते थे, मुझे जान लेते थे, मेरा सत्कार करते थे सम्मान करते थे मुझ से
बोलते चालते थे और आगे आसन पर बैठो इस प्रकार से कहते थे (मत्थयंमि
अग्घाइ) तथा मेरे मस्तक को सूँघते थे। (इयाहिं ममं सेणि ए राया णो आहाइ
णो परिजाणइ णो सक्कारेइ, णो सम्माणेइ, णो इद्दार्हि, कंताहिं, प्रियाहिं,, मणु-
न्नाहिं, ओरालाहिं वग्गूहिं आलवेइ संलवेइ णो अद्धासणेण उवणिमंतेइ)
पर अब इस समय वे न मेरा आदर करते हैं, और न मुझे पहिँचानते हैं,
न मेरा सत्कार करते हैं, न सम्मान करते हैं, और न इष्ट, कान्त प्रिय

अइज्झत्थि ए च्चित्ति ए कप्पि ए पत्थि ए मणोग ए संકપ્પે સમુપ્પજ્ઝિત્થા અને એધને
તેમને પોતાની મેળે ચિંતિત, કલ્પિત અને પ્રાર્થિત મનોગત આ રીતે સંકલ્પ ઉત્પન્ન
થયો કે (અન્નયાય મમં સેણિ એ રાયા એજ્જમાણં પાસइ પાસિત્તા આહાइ પરિ-
જાણાइ સક્કારેइ, સમ્માણેइ, આલવइ, સંલવइ, અદ્ધાસણેણ ઉવણિમંતેइ)
જામે ત્યારે જુદા રાજા મને આવતો જોતા હતા ત્યારે તેઓ મારો આદર કરતા
હતા, મને ઓ ખતા હતા મારો સત્કાર કરતા હતા, સન્માન કરતા હતા, મારી સાથે
વાતચીત કે તા હતા અને મને પોતાની પાસે અડધા સિંહાસન ઉપર બેસાડીને કંઈક
કહેતા હતા (મત્થયંમિ અગ્ઘાइ) મારું મસ્તક સૂંઘતા હતા.(इयाहिं ममं सेणि ए
राया णो आहाइ णो परिजाणइ णो सक्कारेइ, णो सम्माणेइ, णो इद्दार्हि, कंताहिं.
प्रियाहिं, मणुन्नाहिं. ओरालाहिं, वग्गूहिं आलवेइ. संलवेइ, णो अद्धासणेण
उवणिमंतेइ) પણ હવે અત્યારે તેઓ મારો આદર કરતાં નથી, મને ઓળખતા નથી અને

દામિઃ=વાત્સલ્યપૂર્ણામિઃ, 'ઝગૂર્હિ' વાગ્મિઃ=વાણીમિઃ 'આલવહ્' આલપતિ, એક વાર ન પૃચ્છતિ, 'સંલવહ્' સંલપતિ=પુનઃપુનર્ન પૃચ્છતિ, નો અર્ધાસનેનોપનિમન્ત્રયતિ, નો મસ્તકે આજિઘ્રતિ=નો માં મસ્તકે=ચુસ્કતિ ચ કિમપિ અપઃતમનઃ સંકલ્પો ધ્યાયતિ=આર્તેધ્યાનં કરોતિ તદ્ મન્વિતલ્યં સ્વલુ અત્ર કારણેન, 'તં' તત્=તસ્માત્ શ્રેયઃ સ્વલુ શ્રેણિકં રાજાનમ્ એતમર્થં પ્રપ્તુમ્ । એવં સંપ્રેક્ષતે=વિચારયતિ, સંપ્રેક્ષ્ય=વિચાર્ય યત્રૈવ શ્રેણિકો રાજા, તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય કરતલપરિગૃહીતં શિર આવર્તે મસ્તકે અંજલિ કૃત્વા જયેન વિજયેન વર્ધયતિ,

તથા મન માવિની ઉદાર વાણી સે સુઝ સે આલાપ કરતે હૈં ન સંલાપ કરતે હૈં ઓર ન એસા હીં કહતે હૈં કિ આઓ આઘે આસન પર બેઠ જાઓ । (ળો મત્થયંસિ અગ્ધાઙ ય) ઓર ન મેરા મસ્તક હીં સૂંઘતે હૈં । કિન્તુ (કિપિ ઓહ્યમળસંજકપ્પે હિયાયહ) મનોરથકી પૂતિ સે નિરાશ હોકર વે કિન ભાવમેં કિન વિચારોં મેં મગ્ન હો રહે હૈં-રયોં ચિન્નાતુર વને હુએ બેઠે હૈં-(તં મવિ-યન્વં ણં એત્ય કારણેણ) અતઃ ઇસ મેં કોઈ ન કોઈ કારણ અવશ્ય હોના વાહિયે । અતઃ(તં સેયં સ્વલુ મે સેણિયં રાયા એયમદ્વં પુચ્છિત્તણ) તો મુઝે અવ યહી શ્રેયસ્કરેહૈં કિ મૈં શ્રેણિક રાજા સે ઇસ વિષય કો પૂછ્ઁ । (એવ સંપ્રેક્ષેઁ) અમયકુમાર ને એસા વિચાર કિયા । (સંપ્રેક્ષિતા જેનામેવ સેણિય રાયા તેનામેવ ઉવાગચ્છઈ) વિચાર કરકે ફિર વે શ્રેણિક રાજા કે બિલકુલ નજદીક ગયે (ઉવાગચ્છિતા કરયલપરિગઘિયં શિરસાવતં મત્થણ અંજલિ કટ્ટુ જણં વિજણં વદ્ધાવેહ) જાકર ઉન્હોંને સર્વ પ્રથમ શ્રેણિક રાજા કો કરબદ્ધ હોકર નમસ્કાર કિયા ઓર જય વિજય શબ્દ સે ઉનકા અભિનંદન કિયા ।

તેઓ ઇંટ, કાંત, પ્રિય તેમજ મનગમતી સરસ વાણી દ્વારા ભારી સાથે વાતચીત કરતા નથી. સંતાપ કરતા નથી અને આવ ભારી સાથે જ અડધા આસન ઉપર બેસ એમ પણ કહેતા નથી. ળો મત્થયંમિ અગ્ધાઙ ય) અને માઈ મસ્તક પણ સૂંઘતા નથી પરંતુ (કિપિ ઓહ્યમળસંજકપ્પે હિયાયહ) હુઃળી અને તેઓ ચિન્તામગ્ન થઇને કથા વિચાર-શોમાં ડૂબી રહ્યા છે. (તં મવિયન્વં ણં) આતુ કંઠક કારણ તો ચોક્કસ હોવાું નેહ્યે. (તં સેયં સ્વલુ મે સેણિયં રાયા એયમદ્વં પુચ્છિત્તણ) તો હવે માઈ શ્રેય શ્રેણિકરાબને આ વિષે પૂછવામાં છે. પેરેહ અભયકુમારે આ રીતે વિચાર કર્યો. (સંપ્રેક્ષિતા જેનામેવ સેણિય રાયા તેનામેવ ઉવાગચ્છઈ) વિચાર કરીને તેઓ શ્રેણિક રાબની એકદમ પાસે ગયા. (ઉવાગચ્છિતા કરયલપરિગઘિયસિરસાવતં મત્થણ અંજલિ કટ્ટુજણં વિજણં વદ્ધાવેહ) પાસે જઇને સૌ પ્રથમ તેઓએ કરબદ્ધ થઇને શ્રેણિક રાબને નમસ્કાર કર્યા. અને જયવિજય શબ્દથી તેમને વધાવ્યા.

वर्धयित्वा एवमवादीत-यूयं खलु हे तात ! अन्यदा माम् एजमान=अगच्छन्त
 दृष्ट्वा 'अढाह' आद्रियध्वे, 'परिजाणह' परिजानीथ. यावद् मस्तके आजिघ्रय,
 आसनेन उपनिमन्त्रयथ, इदानीं हे तात ! यूयं मां नो आद्रियध्वे यावत् नो
 आसनेनोपनिमन्त्रयथ, किमपि अपहत मनः संकल्पा यावत् ध्यायथ=आर्त्तध्यानं
 कुरुथ । तद् भवितव्यं हे तात ! अत्र कारणेन, ततः=तस्माद् यूयं मम हे
 तात ! एतत् कारणम् 'अगूहेमाणा' अगूहमानाः=अगोपयन्तः 'असंकेमाणा'
 अशङ्कमानाः='हृदिस्थं बहिः-कथं वक्तव्य' मिति शङ्कामपनयन्तः 'अनिष्टवेमाणा'
 अनिष्टवानाः=मनोगतार्थ प्रकटने मौनमनालम्बमाना इत्यर्थः, 'अप्यच्छाएमाणा'
 अप्रच्छादयन्तः=चिन्तितमर्थं प्रच्छन्मकुर्वाणाः सन्तः 'जहाभूयम्' यथाभूतम्=
 अविपरीतम्, 'अवितहं' अवितथं=सद्भूतम्, 'असंदिद्धं' असंदिग्धम्=संदेहरहि-
 तम्, 'एयमहं' एतमर्थम्, 'आह्वल्लह' आख्यात=कथयत, ततः खलु अहं

(वद्धावित्ता एव वयासी) अभिनन्दन करने के बाद फिर उन्होंने ने उन
 से ऐसा कहा-(अन्नया ममं एज्जमाणं पासित्ता अढाह परिजाणाह जाव
 मत्थयंसि अग्घायह आसणेणं उवणिमंतेह, किं पि ओह्यमणसंकप्पा जाव
 झियायह तं भवियव्वताओ एत्थ कारणेणं) हे तात जब आप मुझे आता-
 हुआ देखते थे, तो मेरा आदर करते थे, मुझे पहिंचान लेते थे
 मुदुवच्चनो द्वारा मेरा सत्कार करते, आसन पर बैठ जाओ इस प्रकार
 कहकर मेरा सम्मान करते थे, मस्तक पर हाथ फेरकर उसे सूजते थे।
 परन्तु अब तो आप ऐसा कुछ भी मेरे विषय में नहीं कर रहे-हैं-
 केवल अपहत मन संकल्प वाले होकर एक मात्र चिन्तातुर बने हुए हैं।
 इसलिये हे पिताजी ? आपकी इस स्थिति का कोई न कोई कारण अवश्य
 होना चाहिये (तओ तुव्मे मम ताओ एयं कारणं अगूहेमाणा असंकेमाणा)

(वद्धावित्ता एव वयासी) वधावीने तेओओ आभ कहुं—(अन्नया ममं एज्ज मा-
 णं पासित्ता अढाह परिजाणाह जाव मत्थयंसि अग्घायह आसणेणं
 उवणिमंतेह, किं पि ओह्यमणसंकप्पा जाव झियायह तं भवियव्वताओ
 एत्थकारणेणं) हे तात ! पहले तो मैं न्याये भने आपतो भेता हुता त्याहे भारो
 अ;हर करता हुता, भने ओणभी देता हुता, भीड़ी वाष्ठी द्वारा भारो सकार करता
 हुता, 'आसन पर भेसो' आभ कहीने आइं सम्मान करता हुता, मस्तक धर बद्ध
 पूर्वक हाथ देरवीने सूंघता हुता, परन्तु अत्याहे भारो भाटे आपुं कंछं कहुं नथी.
 इकत तमे दुःणी भने चिंतातुर थधने भेका छ। हे पिता ! तभारी आ कइतहुं
 शुं कारथु छे. (तओ तुव्मे ममताओ एयं कारणं अगूहेमाणा असंकेमाणा अन्ति-

तस्य कारणस्य, अंतगमने गमिष्यामि=पारं प्राप्स्यामि। ततः खलु स श्रेणिको राजा अभयेन कुमारैवमुक्तः सन् अभयं कुमारमेवमवदत्-एवं खलु हे पुत्र! तव 'चुलमाउयाए' लघुमातुः धारिण्या देव्या तस्य गर्भस्य द्वयोर्मासयोरति-क्रान्तयोस्तृतीये मासे वर्तमाने दोहदकालसमयेऽयमेतद्रूपः= वक्ष्यमाणस्वरूपः,

आनह्वेमाणा, अप्पच्छाए माणा जहा भूयमवितहमसंदिद्धं एयमट्टमाक्खह) इसलिये हे तात ! आप सुझसे अपनी इस स्थितिका कारण न छुपाईये, बिना किसी संकोच के आप उसे प्रकट कर दीजिये। मैं “इसे अभय-कुमार से कैसे कहूँ” इस वांका को आप अपने मन से निकाल दीजिये। मनोगतार्थ प्रकट करने में मौन धारण मत कीजिये। चिन्तित अर्थको गुप्त मत रखिये। किन्तु जो कुछ भी इस स्थिति का कारण हो उसे यथार्थ अवितथ रूप से बिना किसी सन्देह के आप स्पष्ट कह दीजिये। (तएणं हं तस्स :कारणस्स अंतगमणं गमिस्सामि) तो मैं उस कारण की खोज करूँगा। (तएणं से सेणिए राया अभयएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे अभयकुमारं एवं वयासी) इस तरह अभयकुमार के द्वारा कहे गये उन श्रेणिक राजाने अभयकुमार से ऐसा कहा—(एवं खलु पुत्ता तव चुल-माउयाए धारिणीए देवीए तस्स गवभस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु तइए मासे वट्टमाणे दोहलकाल समयंसि अयमेया रूपे दोहले पाउवमवित्था) हे पुत्र ! मेरे चिन्तातुर होने का कारण इस प्रकार है—तुम्हारी छोटी माता धारिणीदेवी उसके गर्भ के दो मास व्यतीत होने पर अब तीसरा मास चल रहा

हवेमाणा, अप्पच्छाएमाणा जहा भूयमवितहमसंदिद्धं एयमट्टमाक्खह) हे तात ! तमे आ स्थितिहुं कारणु न छुपावो। निःसङ्कायपणु तमे भारी सामे आ स्थितिहुं कारणु प्रकट करो। “हुं आ वात अलयकुमारने देवी रीते कहुं” आ नातना सङ्कायने तमे मनमां स्थान न आपो। मननी धञ्छाने प्रकट करवाभां मौन सेववुं साउं नहि। चिन्तित मनोरथने छुपावो नहि। परंतु आ स्थितिहुं गमे ते कारणु होय तेने वगर सङ्काये साया स्वप्पमा भारी सामे स्पष्ट करो। (तएणं हं तस्स का-रणस्स अंतगमणं गमिस्सामि) हुं ते कारणु पार करवाने प्रयत्न करीथ, (तएणं से सेणिए राया अभयएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे अभयकुमारं एवं वयासी) आ रीते अलयकुमार वडे कहेवायेला श्रेष्ठिक राजाये तेने आ प्रभाणु कहुं— (एवं खलु पुत्ता तव चुलमाउयाए धारिणीए देवीए तस्स गवभस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु तइए मासे वट्टमाणे दोहलकालसमयंसि अयमेयारूपे दोहले पाउवमवित्था) हे पुत्र ! भारी चिन्ताहुं कारणु आ प्रभाणु छे डे तभारा नाना (अपर) माता धारिणीदेवीने गर्भना मे भड्डिना पूरा थया छे अने अत्यारे ग्रीजे

દોહદઃ પ્રાદુરભવત્-ધન્યાઃ સ્વલુ તા અમ્બા-માતરઃ, તથૈવ નિરવશેષં
મણિતઘ્નં યાવદ્ વિનયન્તિ તતઃ સ્વલુ અહં હે પુત્ર ! ધારિણ્યા દેવ્યાં
તસ્ય અકાલદોહદસ્ય બહુમિઃ આયૈશ્ચ ઉપાયૈઃ યાવત્ ઉત્પત્તિ મનોરથસંપ્રાપ્તિ
ચ 'અર્વિદમાણે' અવિન્દન્=અભમમાનોઽહં અપહતમનઃસંકલ્પો યાવદ્ ધ્યાયામિ
તેન ત્વામાગતમપિ ન જાનામિ । તતઃ સ્વલુ સોઽમયકુમારઃ શ્રેણિકસ્ય રાજ્ઞોઽ

હૈ ઉસે ઇસ માસ મેં દોહલ કાલ કે સમય મેં ઇમ પ્રકાર કા દોહલા
ઉત્પન્ન હુઆ હૈ—ધન્નાઓ ણં અમ્મયાઓ તહેવ નિરવસેસં મ્હાણિયઘ્વં જાવ
વિણિતિ) વે માતાએ ધન્ય હૈં ઇન્યાદિરૂપ સે સબ દોહલે કા વિષય રાજાને
અમયકુમાર કો “વિણિતિ” તક કે પાઠ મેં કહા ગયા સુના દિયા
(તણં પુત્તા ધારિણીએ દેવીએ તમ્સ અકાલદોહલસસ વહૂહિ આયેહિં ઉવાપહિં
જાવ ઉપ્પત્તિ અર્વિદમાણે ઓહયમણસંકલ્પે જાવ સ્થિયાયામિ) ઓર કહા કિ
મેંને ઇસ દોહલે કી પૂર્તિ અનેક કારણોં અનેક ઉપાયોં આદિ સે કરને
કા વિચાર કિયા થા પરન્તુ મુસે એસા કોઈ મી કારણ નહીં સુસાઈ દે
રહા હૈ કિ જિસ સે ઉસ દોહલે કિ પૂર્તિ કરને મેં સફલ પ્રયત્ન હો-
સ્કૂ । અતઃ મેરા સમસ્ત માનસિક સંકલ્પ વ્યર્થ હો રહા હૈ ઇસ લિયે મેં
ચિન્તાતુર હો રહા હૂં ઓર ઉસ ચિન્તા કા મુક્ષ પર ઇતના પ્રભાવ પડા હૈ
કિ મેં (તુમં આગયંપિ ન જાનામિ) તુમ્હારે આગમન કો મો નહીં જાન
સકા હૂં । (તણં સે અમયકુમારે સેણિયસસ રન્નો અંતિએ એમદં સોચ્ચા
ણિસમ્મ હટ્ટ જાવ હિયએ સેણિયં રાયં એવં વયાસી) શ્રેણિક રાજા સે ઇસ
સમાચારરૂપ અર્થ કો સુનકર ઓર ઉસે મન મેં અવધારિત કર અમયકુમાર

મહિને આલે છે. હમણાં તેઓને આ રીતે દોહલ ઉત્પન્ન થયું છે કે—(ધન્નાઓ
ણં અમ્મયાઓ તહેવ નિરવસેસં મ્હાણિયઘ્વં જાવ વિણિતિ) તે માતાઓ ધન્ય
છે. વગેરે પૂર્વે કહેલા “વિણિતિ” સુધિપાઠનું વર્ણન રાજાએ અલયકુમારને કહી
સંભળાવ્યું. (તણં પુત્તા ધારિણીએ દેવીએ તમ્સ અકાલદોહલસસ વહૂહિ આયેહિં
ઉવાપહિં જાવ ઉપ્પત્તિ અર્વિદમાણે ઓહયમણસંકલ્પે જાવ સ્થિયાયામિ)
અને આગળ બહુવર્તા કહ્યું કે મેં આ દોહલની પૂર્તિ માટે અનેક કારણો અને ઉપાયો
વિચાર્યા છે, પણ આની પૂર્તિ થઈ શકે એવો કોઈ ઉપાય ધ્યાનમાં આવતો નથી.
એથી મારા બધા મનોગત સંકલ્પો નકામા થઈ રહ્યા છે, અને હું ચિંતામાં ડૂબી રહ્યો
છું. આ ચિંતાની અસર મારા ઉપર એટલી બધી છે કે (તુમં આગયંપિ ન જાનામિ)
તમારા આવવાની પણ બાજુ મને થઈ નહિ (તણં સે અમયકુમારે સેણિયસસ
રન્નો અંતિએ એમદં સોચ્ચા ણિસમ્મ હટ્ટ જાવ હિયએ સેણિયં રાયં એવં વયાસી)
શ્રેણિકરાજાના મોઢેથી આ વાત સાંભળીને તેને મનમાં સરસ રીતે ધારણ કરીને પ્રસન્ન

नितके एतमर्थं श्रुत्वा निश्चय्य हृष्टं यावत् हृदयः श्रेणिकं राजानमेवमवदत्-
मा खलु यूयं हे तात ! अपहतमनःसंकल्पा यावद् ध्यायत=आर्तध्यानं मा-
कुरुत, अहं खलु तथा करिष्यामि. यथा खलु मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या
अस्यैतद्रूपस्याकालदोहदस्य मनोरथसंपत्तिर्मेविष्यति, इति कृत्वा श्रेणिकं राजानं
ताभिः इष्टाभिः यावत् 'समासासेइ' समाश्वासयति=श्रेणिकतृपस्य विश्वासमु-
त्पादयति। ततःस श्रेणिको राजा अभयेन कुमारेण एवमुक्तःसन् हृष्टतुष्टो
यावद् अभयकुमारं सत्करोति संमानयति, सत्कृत्य संमान्य प्रतिविसर्जयति। १४।स.

ने बहुतन अधिक हर्षित हृदय होकर उनसे इस प्रकार कहा—(माणं तुभ्य
ताओ ? ओहयमणं जाव झियायह अहणं नहा करिस्सामि जहणं मम चुल्ल
माउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ति
भविस्सइत्तिकट्ठे सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ)ते तात ?
आप अपहत मनः संकल्प आदि बाळे मत होओ और न किसी प्रकार
का आर्तध्यान ही करो—मैं ऐसा उपाय करूंगा कि जिस से मेरी छोटी
माता धारिणीदेवी के इस अकालोद्भूत दोहद की मनोरथ संपत्ति
संपन्न हो सके ऐसा कहकर अभयकुमारने श्रेणिकराजा को कांत, इष्ट,
आदि विशेषणों बाळे वचनों से आश्वासन बंधाया—उन्हें विश्वास पदा
कराया—(तएणं सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे हृद्ध तुट्ठ
जाव हियए अभयकुमारं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माजित्ता पडि
विसज्जेइ) १४ अभयकुमार के द्वारा इस प्रकार कहे गये वे श्रेणिक राजा
बहुत अधिक हर्षित हृदय आदि हुए और फिर उन्होंने अभयकुमार
का सत्कार और सन्मान किया। सत्कृत और सन्मानित कर बाद में उन्हें

थता अभयकुमारं पितानि कथं—(माणं तुभ्यताओ ? ओहयमणं जाव झियायह
अहणं नहा करिस्सामि जहणं मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमे-
यारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ति भविस्सइत्तिकट्ठे सेणियं रायं ताहिं
इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ) हे तात ! तमे दुःखी—न थाओ अने डोह पछु
मतनी शिंता न करे. हुं ओवी रीते प्रयत्न करीश डे नेथी भारा (अपर) नाना
माता धारिणीदेवीसुं अक्षण दोहद—मनोरथ—पुरुं थाय, आ प्रमाणे अभयकुमारं छोट-
कांत वगेरे विशेषणोवाणा वचनोथी श्रेष्ठिकाने आश्वासन आयुं अने हृदयभां
विश्वास उत्पन्न कर्यो. (तएणं सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे
हृद्धतुट्ठ जाव हियए अभयकुमारं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माजित्ता
पडिविसज्जेइ) आ प्रमाणे अभयकुमार वडे डेहवाभां आवेत्ता राजा अहुं प्रसन्न

पृष्ठम्—तएणं ते अभयकुमारे सकारिय सम्माणिय पडिविस-
जियए समाणे सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमइ पडिनि-
क्खमित्ता जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता
सीहासणे निसन्ने। तएणं तस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूवे अज्झ-
त्थिए जाव सम्मुप्पजित्था—नो खलु सक्का माणुस्सएणं उवाएणं मम
चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अकालडोहलमणोरहसंपत्तिं करित्तए
णन्नतथ दिव्वेणं उवाएणं, अत्थिणं मज्ज सोहम्मकप्पवासी पुव्व-
संगइए देवे महिहिंए जाव महोसोक्खे, तं सेयं खलु मम पोसह-
सालाए पोसहियस्स बंभयारिस्स उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स ववगयमाला
वन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स एगस्स अबीयस्स दब्भ-
संधारोवगयस्स अट्टमभत्तं परिगिण्हित्ता पुव्वसंगइयं देवं मणसि
करेमाणस्स विहरित्तए, तएणं पुव्वसंगइए देवे मम चुल्लमाउया
धारिणीए देवीए अयमेयारूवं अकालमेहेसु डोहलं विणेहिइ। एवं
संपेहेइ संपेहित्ता जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ उवाग-
च्छित्ता पोसहसालं पमजइ पमजित्ता उच्चारपोसवणभूमिं पडिलेहेइ,
पडिलेत्ता दब्भसंधारगं दुरुहइ, दुरुहित्ता अट्टमभत्तं परिगिण्हइ, परि-
गिण्हित्ता, पोसहसालाए पोसहिए बंभयारी जाव पुव्वसंगइयं देवं
मणसि करेमाणे चिट्ठइ। तएणं तस्स अभयकुमारस्स अट्टमभत्ते

विसर्जित कर दिया। यहां सूत्र में जहां “यावत् पद आया है वह जहां
२ इस प्रकार का पाठ कहा गया है उसका संग्रहक है ॥सू. १४॥

यथा अने राज्ञे अल्लयकुमारो सरस सत्ता अने सन्मान कथो. सन्मान आभ्या
पथी राज्ञे तेभने विहाय आपी. ॥सू. १४॥

परिणममाणे पुव्वसंगइअस्स देवस्स आसणं चलइ। तएणं पुव्व
संगइए सोहम्मकप्पवासी देवे आसणं चलयं पासइ पासित्ता ओहिं
पउंजइ, तएणं तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए
जोव सम्मुप्पजित्था—एवं खलु मम पुव्वसंगइए जंबूद्वीवे२ भारहे
वासे दाहिण्डुंभरहेवासे रायगिहे नयरे पोसहसालाए पोसहिए
अभए नामं कुमारे अट्टमभत्तं परिगिण्हित्ता ममं मणसि करेमाणे२
चिट्ठइ तं सेयं खलु मम अभययस्स कुमारस्स अंतिए पाउब्भूए तए
एवं संपेहेइ संपेहित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ अवक्क-
मित्ता वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणइ समोहणित्ता संखेज्जाइं जोया-
णाइं दंडं निसिरइ, तं जहा—रयणाणं१, वइराणं२, वेरुलियाणं३, लो-
हियक्खाणं४, मसारगल्ला ५, हंसगब्भाणं६, पुलगाणं७, सोगंधि-
याणं८, जोइरयणाणं९, अंकाणं१०, अंजणाणं११, रयणाणं१२, जाय-
रूवाणं१३, अंजणपुलगाणं१४, फलिहाणं१५, रिट्ठाणं१६, अहावायरे
पोग्गले परिसाडेइ, परिसाडित्ता अहामुहुमे पोग्गणे परिगिण्हइ
परिगिण्हित्ता अभयं कुमारमणुकंपमाणे देवे पुव्वभवजणियनेह-
पीइबहुमाणजायसोगे तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ
धरणियलगमणत्तरियसंजणिय गमणपारे वाघुणिय वमलकणग
पयरगवडिसगमडुक्कड डवदंसणिजे, अणेगमणिकणगरय
पहकरपारमंडिय भत्तिचि पाउत्तगमणुगुणजणिय हरिसे पेखो-
लमाणवरललिय कुंडलंजलियवयणयुणजणिय सोम्मरूवे उदि-
तोविव कोमुई निस पाच्छरंगारउज्जलिय मज्झभागत्थ

णयणाणंदे सरयचंदे दिव्वोसहि पज्जलुज्जलिय दंसणाभिरामे उउलच्छा
समत्तजायसोहे पइट्ठंगधुद्धुयाभिरामे मेरुलिय नगवरे विगुठिवयवि-
च्चित्तवेसे दीवसमुद्वाणं असंखपरिमाणनामधेज्जाणं मज्झं कारणं वीइ-
वयमाणे उज्जोयंते पभाए विमलाए जीवलोगं रायगिहं पुरवरं च
अभयस्स य तस्स पासं ओवयइ दिव्वरूपधारी ॥१५॥ सू०॥

टीका—‘तएणं से’ इत्यादि । ततः खलु स अभयकुमारः सत्कृतः संमा-
नितः प्रतिविसर्जितः सन् श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिकात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनि-
ष्क्रम्य यत्रैव स्वकं भवनं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य सिंहासने निषण्णः ।
ततः खलु तस्य अभयकुमारस्य अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः ‘अज्झत्थिए’
आध्यात्मिकः=आत्मगतो विचारः यावत्-समुत्पद्यत—‘नो खलु सका’नो खलु
शक्यं=मानुष्येण उपायेन मम लघुमातुः धारिण्या देव्याः अकाल दोहद मनो

‘तएणं से अभयकुमारे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं से अभयकुमारे) जब पिता द्वारा वे अभयकुमार
सत्कारित एवं सम्मानित होकर (सेणियस्स रन्नो आतयाअ
पडि निक्खमइ) वे श्रेणिक राजा के पास से चले आये (पडि
निक्खमिन्ता) और आकर के (जेणामेव एए भवणे तेणामेव उवागच्छइ)
जहाँ अपना भवन था वहाँ आ गये । (उवागच्छिता सीहासणे निसण्णे) आकर
अपने सिंहासन पर बैठ गये (तएणं तस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूवे
अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) बैठने के कुछ देर बाद उनके चित्त में
ऐसा विचार उत्पन्न हुआ—(णो खलु सकका माणुस्सएणं उवाएणं

‘तएणं से अभयकुमारे’ इत्यादि’

टीकार्थ—(तएणं से अभयकुमारे) पिताना पासैथी सत्कार अने सम्मान प्राप्त करीने
अभयकुमार विहाय थया. (सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमइ) अने
श्रेणिक राजा पासैथी आवता रह्या, (पडिनिक्खमिन्ता) आवीने (जेणामेवसए
भवणे तेणामेव उवागच्छइ) पिताना भईलभां पधायीं, (उवागच्छिता सीहासणे
निसण्णे) अने सिंहासन उपर विराजस्थान थया. (तएणं तस्स अभयकुमारस्स
अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) थोडा वधत पछी अभिमान मनभां
विचार सुथीं के (णो खलु सकका माणुस्सएणं उवाएणं मम बुल्लमाउयाए
धारिणीए देवीए अकालदोहलमणोरहसंपत्ति करित्तए) भास नाना (अपर) भाता

રથસંપત્તિં કર્તુ, 'ગ્નન્તથ' નાન્યત્ર દિવ્યેન ઉપાયેન, દિવ્યોપાયેન ત્રિના મદી-
યલ્લુમાતુર્ધારિણી દેવ્યા મનોરથસિદ્ધિર્ન સંભવતીત્યર્થઃ। અસ્તિ સ્વલુ મમ સૌધ-
ર્મકલ્પવાસી 'પુન્નસંગદ્વ' પૂર્વસંગતિકઃ=પૂર્વ=પૂર્વકાલે સંગતિઃ-મિત્રત્વં યેન
સહ સ પૂર્વસંગતિકઃ, દેવઃ મહર્ષિકઃ=વિમાનપરિવારાદિસંપત્સઠિતઃ, જાવ-
મહાસોબલે' યાવત્-મહાસૌખ્યઃ, અત્ર યાવચ્છન્દેનેદં દ્રષ્ટવ્યમ્-મહાદ્યુતિકઃ=
મહતીદ્યુતિર્યસ્ય સઃ=શરીરાભરણાદિ દીપ્તિમાનિત્યર્થઃ, મહાનુભાગઃ=વૈક્રિયાદિ-
કરણશક્તિયુક્તઃ, મહાયશાઃ=સત્કીર્તિયુક્તઃ, મહાબલઃ=પર્વતાનુસ્પાટનસામર્થ્ય
વાન મહાસૌખ્યઃ=વિશિષ્ટસુખયુક્તઃ। 'તં' તત્=તસ્માત્ 'સેયં' શ્રેયઃ સ્વલુ મમ

મમ સ્વલુમાડયાદ ધારિણીદેવી અકાલદોહલમગારહસંપત્તિં કરિ-
ત્તણ માનનીય ઉપાય સે તો મેરી છોટી માતા ધારિણીદેવી કી અકાલો-
દ્ભૂત મનોરથ સંપત્તિ કી પૂર્તિ હોના અશક્ય હૈ (ગ્નન્તથ દિવ્વેણ) એક
દિવ્ય ઉપાય હી ઇસકી પૂર્તિ કર સકતા હૈ। જવ એસી વાત હૈ તો
(અત્થિયં મજ્ઞ સોહમ્મકલ્પવાસી પુન્નસંગદ્વ દેવે મહિર્હિં જાવ મહાસોબલે)
મેરા પૂર્વભવ કા મિત્ર સૌધર્મ કલ્પવાસી દેવ હૈ જો વિમાન
પરિવાર આદિ મહાક્રુદ્ધિ સપન્ન હૈ યહાં યાવત્ પદ સે ઇસ પાઠ કા સંગ્રહ
હુઆ હૈ-મહાદ્યુતિકઃ મહાનુભાગઃ મહાયશાઃ મહાબલઃ મહાસૌખ્યઃ-ઇન પદો
કા અર્થ ઇસ પ્રકાર હૈ-શરીર આભરણ આદિ કી દીપ્તિ નિસકી મહાન્
હૈ, વૈક્રિયાદિ કરને કી શક્તિ સે જો યુક્ત હૈ, સમીચીન કીર્તિ સે જો
વિશિષ્ટ હૈ, પર્વત આદિ જૈસે મહાન્ પદાર્થો કા ખી જો જડમૂલ સે
ઝલાડને કા સામર્થ્ય રખતા હૈ વિશિષ્ટ મુલ સે જો સદા સુખી રહતા
તા હૈ। (તં સેયં સ્વલુ મમ પોસહસાલાદ પોમહિયસ્સ બંધગારિસ્સ ઝમ્મુ-

ધારિણીદેવીના અઢાળ દોહડની પૂર્તિ માનવીય શક્તિ દ્વારા થવી મુશ્કેલ છે. (ગ્નન્-
તથદિવ્વેણ ઉપાદાણં) ક્ષેપ દિવ્ય શક્તિ જ તેની પૂર્તિમાં સમર્થ છે. તો હવે
(અત્થિયં મજ્ઞસોહમ્મકલ્પવાસી પુન્નસંગદ્વ દેવે મહિર્હિં જાવ મહાસોબલે)
મારા પૂર્વભવના મિત્ર સૌધર્મ કલ્પવાસી દેવ છે. જે વિમાન વગેરેની મહાક્રુદ્ધિ
સંપન્ન છે. અહીં 'યાવત્' પદ દ્વારા આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે મહાદ્યુતિકઃ, મહા-
નુભાગઃ, મહાયશા મહાબલઃ, મહાસૌખ્યઃ, અનુક્રમે આ બધાનો અર્થ અહીં સ્પષ્ટ
કરવામાં આવે છે-જે જેમની આબુપણા અને શરીરની કાંતિ ખૂબજ સમુચ્ચલ છે,
વૈક્રિયાદિ કરવાની જે શક્તિ ધરાવે છે, જે સુચશસ્ત્રી છે, પર્વત વગેરે મોટા પદાર્થોને
પણ જે મૂળથી ઉપાડવામાં સમર્થ છે, અને જે આસાધારણ સુખી છે. તે ઉપર કહેલા
પાંચે વિશેષણોયુક્ત કહેવાય છે. (તં સેયં સ્વલુ મમ પોસહસાલાદ પોમહિયસ્સ

‘पोसहसालाए’ पौषधशालायां=पर्वदिवसकर्तव्यमुपवासादिरूपं पौषधं तस्य शाला=ग्रहविशेषः पौषधशालां, तस्यां ‘पोसह्यस्स’ पौषधिकस्य=कृतपौषधस्य, ‘बंभयारिस्स’ ब्रह्मचारिणः=ब्रह्मचर्यव्रतधारिणः, ‘उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स’ उम्मुक्कमणिसुवर्णस्य=उम्मुक्तानि=त्यक्तानि मणिसुवर्णानि=चन्द्रकान्तादि मणिरत्नजटितस्वर्णाभरणानि येन तस्य, ‘ववगयमालावन्नगविलेवणस्स’ व्यपगतमालावर्णकविलेपनस्य=व्यपगते दूरीकृते माला च=पुष्पमाला, वर्णकविलेपनं=चन्दनादि विलेपनं च येन तस्य, तथा, ‘निक्खित्तसत्थमुसलस्स’ निक्षिप्तशस्त्रमुशलस्य, तत्र शस्त्रम्=असिपुत्र-क्षुरिकादिकं, मुशलं=धान्यादिकण्डकपदार्थः, निक्षिप्तं=निवारितं शस्त्रं मुशलं च येन तस्य, ‘एगस्स अब्बीयस्स’ एकस्याद्वितीयस्य एकाकिन इत्यर्थः, ‘दब्भसंथारोवगयस्स’ दर्भसंस्तारोपगतस्य=दर्भः-तृणविशेषः, तस्य संस्तारः=सार्वहस्तद्वयपरिमितम् आसनं, तत्रोपगतस्य ‘अट्टमभत्तं’ अष्टमभक्तम्=उपवासत्रयं परिगिण्हित्ता’ परिगृह्य-पूर्वसंगतिकं देवं मनसि कुर्वतो विहर्तुं मम श्रेय इति पूर्वेण सम्बन्धः। ततः=एवं करणेन खलु पूर्व-

क्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स अब्बीयस्स दब्भसंथारोवगयस्स अट्टमभत्तं परिगिण्हित्ता पुव्वसंगइयं देवं मणसि करेमाणे विहरित्ते) मुझे अब यही योग्य है कि मैं पौषधशाला में पौषधव्रत लेकर के, ब्रह्मचर्यव्रत धारण करके, चन्द्रकान्त आदि मणियों से जड़े हुए स्वर्णाभरणों का परित्याग करके, पुष्पमाला एवं चन्दनादि विलेपनों को दूर करके अग्नि, क्षुरी आदि शस्त्रों का तथा मुशल को छोड़ करके अकेला-एकाकी होकर दर्भसंधारे पर बैठ कर उस देव का बार-बार स्मरण करना हुआ अष्टमभक्त-तीन उपवास-करूँ। दर्भसंधारे का तात्पर्य घास का विस्तर है। यह ॥-अट्ठाई हाथ प्रमाण में होना है। (तएण पुव्वसंगइए देवे मम खुल्लमाउयाए धारिणीए अयमेवाखुव अफाल-

वं नयारिस्स, उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स एगस्स अब्बीयस्स दब्भसंथारोवगयस्स अट्टमभत्तं परिगिण्हित्ता पुव्वसंगइयं देवं मणसि करेमाणे विहरित्ते) तो इसे मारे पौषधशालाभा पौषधव्रत लक्ष्मिने प्रह्वयर्थव्रत धारण करीने, चन्द्रकान्त वगेरे भण्डियो नडेला सुवर्णना आभूषणो, पुष्पमालाओ अने चन्दन वगेरेना लेपने तेमज तलवार, क्षुरी वगेरे शस्त्रो अने मुशलणेना त्याग करीने जोड़लो इहाँ संधारा उपर भेसीने सुधर्मा देवदोड़वासी, देवदं वारंवार स्मरण करतां अष्टमभक्त (त्रय उपवास) करवा नोछोओ. इहाँ संधारणेना अर्ध घासनी पथारी छे. ते अट्ठी हाथना प्रमाणुमां होय छे. (न एणं पुव्वसंगइए

संगतियो देवो मम लघुमातृधारिण्या देव्या इममेतद्रूपम् 'अकालमेहेसु' अकालमेघेषु अकालमेघविषयकं दोहदं 'विणेहिइ' विनेष्यति=पूरयिष्यतीत्यर्थः। एवं संप्रेक्षते=विचारयति, सं क्ष्य यत्रैव पौषधशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य पौषधशालां प्रमार्जयति, प्रमार्ज्य, उच्चारप्रसवणभूमिं प्रतिलेखयति, प्रतिः लेख्य दर्भसंस्तारकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य दर्भसंस्तारकं दुरुहइ' दूरोहति=दर्भासनोपरि समुपविशतीत्यर्थः, दुरुह=समुपविश्य, अष्टमभक्तं प्रतिगृह्णाति, प्रतिगृह्य पौषधशालायां पौषधिकः ब्रह्मचारी यावत् पूर्वसंगतिकं देवं मनसि कुर्वन् २ मेहेसु डोहलं विणेहिइ) इस तरह पूर्व संगतिक देव मेरीछोटी माता धारीणीदेवी के इस अकाल मेघों में स्नान करने रूप दोहले की पूर्ति कर देगा। (एवं संपेहेइ) इस प्रकार अभयकुमारने विचार किया—(संपेहिता जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छिता पोसहसालं पमज्जइ पमज्जिता उच्चारपासवणभूमिपडिलेहेइ) और विचार करके फिर वे जहाँ पौषध शाला थी वहाँ गये—जाकर उन्होंने पौषध शाला को साफ करके फिर उन्होंने उच्चार और पासवणभूमि की प्रतिलेखना की अर्थात् लघुनीत और बड़ी नीत की भूमि की प्रतिलेखना की (पडिलेहिता दग्धसंधारगं दुरुहइ) प्रतिलेखना करके वे दर्भ संधारे पर बैठ गये (दुरुहिता अष्टमभक्तं पडिगिण्हइ) बैठ कर वहाँ उन्होंने अष्टमभक्त धारण कर लिया। (परिगिण्हिता पोसहसालाए पोमहिइ बंभयारी जाव पुव्वसंगइयं देव मणसि करेमाणे २ चिट्ठइ) इस तरह अष्टमभक्त धारण कर वे अभयकुमारपौषधव्रती तथा ब्रह्मचारी आदि होकर उस पूर्व संगतिक देव का बार २ स्मरण

देवे ममजुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयाह्वं अकालमेहेसु डोहलं विणेहिइ) आ सीते पूर्व संगतिकदेव (पूर्वसंव मित्रदेव) भासा नाना (अपर) माता धारिणीदेवीसु अक्षणे मेघाभां नडावातुं दोहद पुरुं करे। (एवं संपेहेइ) अलसकुमारि आभ विथायुं (संपेहिता जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छिता पोसहसालं पमज्जइ पमज्जिता उच्चारपासवणभूमि पडिलेहेइ) विचार करीने तेओ पौषधशालां गया, त्यां जेने तेओओ पौषधशालां स्वंथ अनावी, स्वंथ अनावीने पछी तेओओ जत्थार अने पासवणभूमिनी प्रतिदीपना करी ओटले हे लघुशंका अने गडी शंकांना स्थानने जेथुं. (पडिलेहिता दग्धसंधारगं दुरुहइ) प्रतिदीपना करीने ओ हलं संधारा उपर जेसी गया. दुरुहिता अष्टमभक्तं पडिगिण्हइ) जेसीने तेओओ अष्टमभक्त धारण कथुं! (परिगिण्हिता पोसहसालाए बंभयारी जाव पुव्वसंगइयं देवं मणसि करेमाणे २ चिट्ठइ) अष्टमभक्त धारण करीने अलसकुमार पौषधव्रती अने ब्रह्मचारी वगेरे थाने पूर्वसंवना मित्र

વારંવારં તત્સ્મરણં કુર્વન્ તિષ્ઠતિ । તતઃ સ્વલુ તસ્ય અમયકુમારસ્યાષ્ટમમક્તે
 ‘પરિણમમાણે’ પરિણમતિ=પરિપૂર્ણપ્રાપ્તે સતિ પૂર્વસંગતિકસ્ય દેવસ્યાઽઽસનં ચન્દ્રતિ ।
 તતઃ સ્વલુ પૂર્વસંગતિકઃ સૌધર્મકલ્પવાસી દેવઃ ચલિતં પદ્યતિ, દૃષ્ટ્વા ‘ઓર્હિ’
 અવધિમ્=અવધિજ્ઞાનં ‘પંડજઈ’ પ્રયુક્તે । તતઃ સ્વલુ તસ્ય પૂર્વસંગતિકસ્ય દેવસ્ય,
 અયમેતદ્વૃપઃ ‘અજ્ઞતિથિય’ આધ્યાત્મિકઃ યાત્રત્ સમુદપદ્યત-એવં સ્વલુ મમ પૂર્વ-
 સંગતિકો જન્મ્ દ્વીપે દ્વીપે મારતે વર્ષે દક્ષિણાર્ધમરતે વર્ષે રાજગૃહે નગરે
 પૌષધશાલાયાં પૌષધિકઃ અમયનામકો કુમારઃ અષ્ટમમક્ત પરિગૃહ્ય સ્વલુ માં મનસિ
 કુર્વન્ ૨ તિષ્ઠતિ, તત્ શ્રેયઃસ્વલુ મમ અમયસ્ય કુમારસ્યાન્તિકે પ્રાદુર્ભવિતુમ્ ।

કરતે હ્રા ઉસ પૌષધશાલા મેં રહે । (તણં તસ્સ અમયકુમારસ્સ અષ્ટમમક્તે
 પરિણમમાણે પુવ્વસંગદયસ્સ દેવસ્સ આસણં ચલઈ) ઇસ કે બાદ ઉસ અમય-
 કુમાર કા અષ્ટમમક્ત જબ પૂર્ણપ્રાપ્ત હોને કો આયા તબ ઉસ પૂર્વ સંગતિક
 દેવ કા અસન ચલાયમાન હુઆ (તણં પુવ્વસંગદઈ સોહમ્મકલ્પવાસી
 દેવે આસણં ચલિયં પામઈ) આપ્ન કો ચલાયમાન હોતા હુઆ જબ ઉસ
 પૂર્વ સંગતિક સૌધર્મવાસી દેવને દેસ્વા તો (પાસિચ્છા ઓર્હિ પંડજઈ) દેસ્વ-
 કર ઉસને અવધિજ્ઞાન કો લગાયા (તણં તસ્સ પુવ્વસંગદયસ્સ દેવસ્સ અય-
 મેયારુવે અજ્ઞતિથિય જાવ સમ્મુપ્પજિત્થા) લગાને કે બાદ ઉસ પૂર્વ સંગતિક
 દેવ કે મન મેં (એવં સપેહેઈ) એસા વિચાર ઉત્પન્ન હુઆ કિ (એવં સ્વલુ મમ
 પુવ્વસંગદઈ જંબૂદી વેર મારહે વાસે દાહિણઠ્ઠમરહે વાસે રાયગિહે નયરેપો-

સુધર્મા દેવલોકવાસીભિન્ન દેવત્વં વારંવાર સ્મરણુ કરતા પૌષધશાળામાં રહ્યા.
 (તણં તસ્સ અમયકુમારસ્સ અષ્ટમમક્તે પરિણમમાણે પુવ્વસંગદયસ્સ દેવસ્સ
 આસણં ચલઈ) ત્યારબાદ અલયકુમારત્વં અષ્ટમલકત ત્યારે લગભગ પુરં થવા
 આબુ, ત્યારે પૂર્વ સંગતિકદેવત્વં આસન ચલાયમાન થયું (તણં પુવ્વસંગદઈ
 સોહમ્મકલ્પવાસી દેવે આસણં ચલિયં પામઈ) ત્યારે પોતાના આસનને ચલિત
 થતાં બેયું ત્યારે પૂર્વસંગતિક સૌધર્મવાસી દેવે (પાસિચ્છા ઓર્હિ પંડજઈ) તે બેધને
 તેમણે અવધિજ્ઞાન વડે વિચાર્યું (તણં તસ્સ પુવ્વસંગદયસ્સ અયમેયારુવે અજ્ઞતિથિય
 જાવ સમ્મુપ્પજિત્થા) વિચાર્યો બાદ પૂર્વસંગતિક દેવને અધ્યાત્મિક વિચાર સ્ફુર્ત્યો (એવ
 સપેહેઈ) તે આ પ્રમાણે વિચારવા લાગ્યા (એવં સ્વલુ મમ પુવ્વસંગદઈ જંબૂદી વેર મારહે વાને
 દાહિણઠ્ઠમરહે વાસે રાયગિહે નગરે પોસહસાલાય પોસહિય અમયનામં કુમારે
 અષ્ટમમક્તં પરિગિઠ્ઠિત્તા પં મમ મણસિકરેમાણે ૨ ચિટ્ઠઈ) મારા પૂર્વસંગ
 તિક અલયકુમાર નામે એક રાજકુમાર છે, તેઓ અત્યારે જંબૂદીપના દક્ષિણાર્ધ
 ભરતખંડની રાજગૃહનગરીની પૌષધશાળામાં પૌષધવ્રતીની સ્થિતિમાં અષ્ટમલકતવ્રતની
 સાથે મારું સતત સ્મરણુ કરતા બેઠા છે. (તંસેયંસ્વલુ મમ અમયસ્સ કુમારસ્સ

एवं संप्रेक्षते=विचारयति संप्रेक्ष्य उत्तरपौरस्स्यं दिग्भागम् अवकामति=निर्गच्छ, ति अवक्रम्य 'वेउन्विद्यसमुग्धाएणं' वैक्रियसमुद्घातेन, विविधं स्वरूपं विविधां क्रियां च कर्तुं समर्थं यच्छरीरं तद्वैक्रिय, तेनान्यद् वैक्रियंशरीरमुत्पादयितुं स्वात्मप्रदेशानां बहिर्निःसारण समुद्घातः, तेन 'समोहणइ' समवहन्ति=स्वात्मप्रदेशान् प्रसार्य बहिर्निःसारयतीत्यर्थः, समवहत्य सख्यातानि योजनानि

સહસાલાએ પોસહિએ અમય નામ કુમારે અટ્ટમભત્તં પરિગિણિહત્તા ખં મમ મળસિકરેમાણેર ચિટ્ટહ) મેરા પૂર્વ સંગતિક અમયકુમાર નામકા કુમાર જંવૂદ્વીપનામકે દ્વીપ મેં સ્થિત દક્ષિણાર્ધ મગતક્ષેત્ર મેં રહી હુઈ રાજગૃહ નામ કી નગરી મેં વર્તમાન પૌષધશાલા મેં પૌષધવ્રતી બનકર અટ્ટમમક્ત લેકર મેરા વારર સ્મરણ કરતા હુઆ વૈઠા હૈ-(તં સેયં સ્વલ્લ મમ અમયસ્મ કુમારસ્સ અંતિએ પાઠ્ઠમવિત્તએ) તો મુઝે અબ યહી યોગ્ય હૈ કિ મૈ અમયકુમાર કે પાસ મેં પ્રકટ હો જાઝ (સંપેહિત્તા ઉત્તરપુરત્થિમં દિસિમાગં અવક્કમઈ) એસા વિચાર કર વઢ દેવ ઉત્તરપૌરસસ્ય દિગ્વિભાગ કી ઔર અર્થાત્દેશાન કોળ કી તરફ ચલા (અવક્કમિત્તા વેઊન્વિયસ સુગ્ધાણં સમો હ્ણઈ) ચલકર વૈક્રિયિક સમુદ્ધાત સે ડસને અપને આત્મપ્રદેશે કો ફેલા કર બાહર નિકાલ। જો વિવિધ પ્રકાર કે સ્વરૂપ એવં વિવિધ પ્રકાર કી ક્રિયા કે કરને મેં સમર્થ હોતા હૈ ડસ શરીર કા નામ વૈક્રિય શરીર હૈ જો અપને આત્મપ્રદેશોં કા બાહિર નિકલના હોતા હૈ ડસકા નામ વૈક્રિય સમુદ્ધાત હૈ। (સમોહણિત્તા સંસ્થેજ્ઞાઃ જોણાઈં દંઢં નિસારેઈ) આત્મ પ્રદેશોં કો બાહર નિકાલકર ડસ દેવને સંસ્થાત્ યોજન પર્યન્ત ડન પ્રદેશોં કો

અંતિએ પાઠ્ઠમવિત્તએ) તો હવે મારે અભયકુમારની સામે પ્રગટ થવું બેઠ્યો. (સંપેહિત્તા ઉત્તરપુરત્થિમંદિસિ નામ અવક્કમઈ) આમ વિચાર કરીને તે દેવ ઉત્તરપૌરસસ્યદિશા તરફ એટલે કે ધિશાનકોણ તરફ ચાલ્યા. (અવક્કમિત્તા વેઊન્વિયસ સુગ્ધાણં સમોહ્ણઈ) ચાલીને તેઓએ વૈક્રિયિક સમુદ્ધાત દ્વારા પોતાના આત્મ પ્રદેશને વિસ્તાર કરીને બહાર પ્રગટ કર્યો. [જે વિવિધ જાતના સ્વરૂપો તેમજ અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ કરવાનું સામર્થ્ય રાખે છે. તે શરીર "વૈક્રિય" શરીર કહેવાય છે, અને જે પોતાના આત્મ પ્રદેશને બહાર પ્રગટ કરે છે તે વૈક્રિય સમુદ્ધાત છે.] (સમોહણિત્તા સંસ્થેજ્ઞાઃ જોયણાઈં દંઢં નિસારેઈ) આત્મપ્રદેશને બહાર પ્રકટ કરીને હવે સંખ્યાત યોજન સુધી તે પ્રદેશને દંઢાકા રૂપે વિસ્તૃત કર્યાં. આ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ સંખ્યાત યોજન સુધી આત્મ-

दण्ड 'निसारेइ' निःसायति=स्वात्मप्रदेशानां षडाकारं करोति, संख्यातयोजन-
प्रमाणमुत्कर्षतो दण्डमारचयन् तावति प्रदेशे तैजसादिशरीरपुद्गलान् आत्म-
प्रदेशेभ्यो विक्षिपति। स दण्डः कीदृशान् पुद्गलान् गृह्णातीत्याह-तद्यथा-(१)
'रयणाणं' रत्नानां करकेतनादि लक्षणानाम् (२) 'वइराणं' वज्राणां हीरकादिरू-
पाणाम्, (३) 'वेरुल्लियाणं' वैडूर्याणाम्, (४) 'लोहियक्खाणं' लेहिताक्षणाणाम्,
(५) 'मसारगल्लणं' मसारगल्लानाम्, (६) 'हंसगम्भाणं' हंसगम्भाणाम्, (७)
'पुलगाणं' पुलकानाम्, (८) 'सोगंधियाणं' सौगन्धिकानाम्, (९) 'जोइरयणाणं'
ज्योतीरत्नानाम्, (१०) 'अंकाणं' अङ्कानाम्, (११) 'रयणाणं' (१२) रजतानाम्,
'चांदी' इति प्रसिद्धानाम्, (१३) 'जायख्खाणं' जातरूपाणां=सुवार्णानाम्,
(१४) 'अंजणपुलगाणं' अञ्जनपुलकानाम्, (१५) 'फलिहाणं' स्फटिकानाम्, (१६)
'रिट्ठाणं' रिष्टानां=श्यामरत्नानां 'अहा वायरे' यथा बादरान्=मारहितान्
पुद्गलान् 'परिसाडेइ' परिशायति रत्नादीनां षोडशविधानां निःसारपु-
दण्डाकाररूप में परिणमाया। इस प्रकार से उत्कृष्ट की अपेक्षा संख्याय
योजन पर्यन्त आत्मप्रदेशों को दंडाकार रूप में परिणमाने वा ठे उस देवने
उन प्रदेशों में आत्म प्रदेशस्थ तैजसादि पुद्गलों को प्रक्षिप्त किया तद्
यथा-सूत्रकार यह कहते हैं कि उस देवने दण्डाकार से परिणमाये गये
उन प्रदेशों में कैसे पुद्गलों को ग्रहण किया (रयणाणं वइराणं वेरुल्लियाणं
लोहियक्खाणं मसारगल्लणं हंसगम्भाणं पुलगाणं सोगंधियाणं, जोइरयणाणं,
अंकाणं, अंजणाणं, रयणाणं, जायख्खाणं, अंजणपुलगाणं, फलिहाणं, रिट्ठाणं अहा-
वायरे, पोगगले पारिसाडेइ) करकेतनादि रूप रत्नों के हीरकरूप वज्रों के,
लोहिताक्षों के मसारगल्लों के, हंसगम्भों के, पुलकों के, सौगंधिकों के, ज्योतिरत्नों
के, अंकों के, अंजनों के, चांदी के, सोने के, अंजन फुलकों के, स्फटिकों के,
और श्याम रत्नों के स्फटिक रत्नों के, रिष्ट रत्नों के बादर पुद्गलों को
प्रदेशोंने दंडाकार-रूपे पण्डित बनाना देवे ते प्रदेशोभां आत्मप्रदेशस्थ तेजस वगेरे
पुद्गलो प्रक्षिप्त कथां। 'तद्यथा' इवे सूत्रकारः अत्र कहे छे के दंडाकार पण्डित
करेवा देवना प्रदेशोअे कथा पुद्गलो अहणुः । इत्थं (रयणाणं वइराणं वेरुल्लियाणं
लोहियक्खाणं मसारगल्लणं हंसगम्भाणं पुलगाणं सोगंधियाणं जोइरयणाणं अंकाणं)
अंजणाणं रयणाणं जायख्खाणं अंजणपुलगाणं फलिहाणं अहावायारे पोगगले परिसाडेइ
करकेतन वगेरे रत्नोने हीरक वगेरे वज्रोने, लेहिताक्षोने' मसारगल्लोने, हंसगम्भोने,
पुलकोने, सौगंधिकोने, ज्योतिरत्नोने, अंकोने अंजनोंने आदीने, सोनोने अंजन-
पुलकोने, स्फटिको , श्यामरत्नोने, स्फटिकरत्नोने, अने ण्डित रत्नोना आह-पुद्गलोने

दृग्लान् परित्यजतीत्यर्थः, परिशाट्टय=परियज्य 'अहामुहुमे पोग्गळे' यथा-
सूक्ष्मान् सारभूतान् पुद्गलान् तेषामेव षोडशविधानां मध्यत इति भावः,
'परिगिण्हइ' परिगृह्णाति, परिगृह्य, अभयकुमारमनुकम्पमानः='अहो! अभय-
कुमारो मृदुशरीरेण दुष्करम् अष्टमभक्तरूपं तपः कुर्वन् मामनुस्मरन् वर्तते तस्माद्
यथासाध्यं तस्य कष्टं हरिष्यामी' ति दयां कुर्वन् 'देवे' देवः=पूर्वसंगतिको
मित्रदेवः, 'पुण्वभवजणियणेहपीइवहुमाणजायसोगे' पूर्वभवजनितस्नेहप्रीति-
बहुमानजातशोकः, पूर्वस्मिन् जन्मनि सह निवासेन जनितः=समुत्पन्नः यः
स्नेहः तस्माद् या प्रीतिः=स्वाभावतः परमानुरागरूपान तु कार्यवशात् इत्यर्थः,
बहुमानः=गुणानुरागश्च ताभ्यां जातः=समुत्पन्नः शोको=मित्रकष्टजनितदुःख-
रूपः, यस्य सः 'तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ' तस्मात्
विमानवरपुण्डरीकात् रत्नोत्तमात् तत्र रत्नोत्तमात् वैक्रियशक्त्या श्रेष्ठरत्न
निर्मितत्वात् प्रधानविमानपुण्डरीकात्, धरणितल गमणतुरियसंजणियगमणपयारे'

तौ उसने छोड़ दिया और (पड़िसाडित्ता अहामुहुमे पोग्गळे परिगिण्हइ)
और इन्ही १६ प्रकार के जो सारभूतसूक्ष्म पुद्गल थे उन्हें उसने ग्रहण
कर लिया (पड़िसाडित्ता अभयं कुमारं अणुकंपमाणे देवे पुण्वभवजणि-
यनेह पीईवहुमाण जायसोगे तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ)-
बाद में फिर वह देव अभयकुमार के ऊपर ऐसे विचार से कि अहो !
अभयकुमार सुकुमार शरीर से दुष्कर अष्टमभक्तरूप तप कर रहे हैं और
मेरी बाग २ याद कर रहे हैं इसलिये मैं यथा साध्य उनके कष्ट को दूर
करूंगा इस तरह की कष्ट निवारणरूप दयालु हुए तथा पूर्वभवमें साथ-
रहने से स्वामात्रिक प्रीती एवं बहुमान-गुणानुराग-से अभयकुमार के दुःख
से दुःखित होता हुआ उत्तमरत्ननिर्मित उस प्रधान पुंडरीक से (धर-

तेमल्ले गड्डा प्रक्षिप्त कथां अने (पड़िसाडित्ता अहामुहुमे पोग्गळे परिगिण्हइ)
सोण (१६) प्रकाश न. सारभूत के सूक्ष्म पुद्गलों द्वारा तेजोने ते देवे अड्डु कथां.
(पड़िसाडित्ता अभयं कुमारं अणुकंपमाणे देवे पुण्वभवजणियनेहपीइ-
बहुमाणजायसोगे तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ) त्यारणाद
देव अलसकुमार निषे विचारवा लाज्या के अड्डो! सुकोमल देहथी अलसकुमार दुष्कर
अष्टमभक्त तप करी रह्या छे, अने भने वारंवार स्मरी रह्या छे. ऐथी नेम अने
तेम तेमनुं कष्ट दूर करीथ. आ रीते ते देवना हृदयमां भूषण दया लाव न्दज्यो.
पूर्वभवमां तेज्यो अने साथे रह्या हुता ऐथी पणु ते देवना हृदयमां स्वाभाविकपे
प्रेम अने गड्डमान उत्पन्न थयां. ते अलसकुमारना गुणानुरागवश थने तेना दुःखथी
भूषण दुःखी थयो अने उत्तम रत्नो वडे निर्मित जेवा उत्तम पुंडरीक विमानद्वारा

धरणीतलगमनत्वरितसंजनितगमनप्रकारः धरणीतले पृथ्वीतले आगमनाय-
गन्तुं त्वरितं=शीघ्रं संजनितः गमनप्रकारो यस्य सः मित्रस्नेहात्
धरणीतलआगन्तुमना स कीदृशः ! इत्याह—‘वायुणिणयविमल
कणगपयरगवडिसगमउडुकडाडोवदंसणिज्जे’ व्याघूर्णितविमलकनकप्रतरका-
वतंसकमुकुटोत्कटाटोपदर्शनीयः, व्याघूर्णितौ=आकम्पितौ विमलकनक-
प्रतरकस्य अवतंसकौ=कर्णपूरौ तथा मुकुटं च, तेषां य उत्कटः=उत्कुष्ट
आटोपः=चित्ताकर्षकच्छटारूपः आहम्बरः, तेन दर्शनीयः—द्रष्ट० योग्यः,
‘अणेगमणिकणगरयणपहकरपरिमंडियभत्तिचित्तविणिउत्तगमणुगुणजणि
यहरिसे’ अनेकमणिकनकरत्नप्रकरपरिमण्डितभक्तिचित्रविनियुक्तकानुगुणजनित-
हर्षः, अनेकेषां मणिकनकरत्नानां यः प्रकरः=समूहः, तेन परिमण्डितः=परि-
शोभितो यो भक्तिभिश्चित्रः=विविधशिल्परचनाभिश्चित्रः आश्चर्यकारिशोभा-
सम्पन्नः, विनियुक्तकः कटयां निवेशितोऽनुरूपो गुणः=कटिसूत्रं तेन जनितो
हर्षो यस्य स तथा, अनुपम विशिष्टशोभासम्पन्न रत्नमय शब्दायमान कटि-
सूत्रं जनित हर्षयुक्तः इत्यर्थः, ‘पेखोलमाणवरललिय कुंडलुज्जलियवयणगुण

णितलगमणतुरियसंजणियगमणपयारे) मित्र स्नेह के वश हो कर पृथ्वी-
तल पर शीघ्रातिशीघ्र आने के लिये इच्छुक बन गया। (वायुणिणय
विमलकणगपयरगवडिसकमउडुकडाडोवदंसणिज्जे) इसने जो कानों
में कर्ण फूल पहिरे हुए थे वे निर्मल सुवर्ण पतरों के बने हुए थे और
इधर-उधर हिलते हुए दिखलाई पड़ते थे। मस्तक पर उसने मुकुट भी लगा
रखा था। इन दोनों की चित्ताकर्षकरूप छटा से यह बहुत अधिक सुहावना लग
रहा था। (अणेगमणिकणगरयण पहकरपरिमंडियभत्तिचित्तविणिउत्तगमणुगुण
जणियहरिसे) तथा इनके जो कटिभाग में कटिसूत्र पहिना हुआ था वह
अनेक मणि, कनक, रत्नों के समूह से शोभित विविध रचनाओं से
शोभित था। इस से यह विशेष प्रसन्न सुद्धा में नम्र हो रहा था। (पेखोल

(परणितलगमणतुरियसंजणियगमणपयारे) मित्रना स्नेहने वश थधने सत्वर
पृथ्वी उपर पड़ेथेवानी धृष्टि करी. (वायुणिणयविमलकण गपयरगवडिसक मउ-
डुकडाडोवदंसणिज्जे) देवे जानोभां पड़ेरेवां कुंडलो निर्भण सुवर्णना अनेवां हुतां.
ते आभ तेभ डेलवाथी सुंदर दर्शनीय जणुता हुतां. तेणे भस्तक उपर मुगट पण
पड़ेथी हुतो. आ भन्नेना चित्ताकर्षकइय सौंदर्यवडे देव भूषण ज रम्य लागेना हुतो.
(अणेगमणिकणगरयणपहकरपरिमंडियभत्तिचित्तविणिउत्तगमणुगुणजणिय-
हरिसे) तेभज ते देवे डेडभां विविध भणुओ आने रत्नो जडेवा सोनानो
कटोरो पड़ेथी हुतो ते अनेक कलाभूय रथनाओथी शोभतो हुतो. ओथी ते सविशेष

जणियसोम्मरूवे' प्रेङ्खोलमानवरललितकुण्डलोज्वलितवदनगुणजनितसौम्य-
रूपः, तत्र प्रेङ्खोलमाने=दोलायमाने ये वरललितकुण्डले=श्रेष्ठ सुन्दरकुण्डले
ताभ्याम् उज्वलितं=प्रकाशमान वदनं=मुखं तस्य यो गुणः=कान्तिविशेषरूपः,
तेन जनितं=संजात सौम्यं=शोभनरूपं यस्य सः। पुनरपि स सुरः शरच्चन्द्रेणो-
पमोयते। 'उदिओविच कोमुईनिसाए' उदित इव कौमुदीनिशायां=कार्ति-
कपौर्णमास्याम्, सणिच्छरंगारउज्वलियमज्झभागत्थे' शनैश्वराङ्गारो-
ज्वलितमध्यभागस्यः शनैश्वरमङ्गयोः उज्वलितः=दीप्यमानः सन् यो
मध्यभागे तिष्ठतीति सः, शनिमङ्गलयोर्मध्ये प्रकाशमानः, 'णयणाणंदे'
नयनानंदः=नेत्रतृप्तिकरः, 'सरयचंदे' शरच्चन्द्रः=शारदीय चन्द्र इव, तत्र
कुण्डलद्वयमध्यगतं मुखमण्डलं शनैश्वर मङ्गलमध्यगतः कार्तिक पौर्णमास्या-
मुदितश्चन्द्रइव नयनाऽऽनन्दकारीत्यर्थः। साम्प्रतं मेरुणोपमीयते—' दिव्वोसहिप-

माणवरललियकुण्डलुज्जलियवयणगुणजणियसोम्मरूवे) कानों में जो
इसके कुण्डल थे वे श्रेष्ठ और अधिक सुन्दर थे। तथा हिलाते हुए नजर
आ रहे थे। या दोला जैसे प्रतीत होते थे। इन दोनों से इसका मुखमं-
डल प्रकाशमान था। इसलिये उसकी कान्ति विशेष से इसका रूप विशेष
सौम्य हो गया था। (उदिओ कोमुई निसाए) अतः इसका मुखमंडल
(कार्तिक की पूर्णिमा में उदित हुए तथा (सणिच्छरंगार उज्वलिय मज्झ-
भागत्थे) शनैश्वर और मंगलग्रह के बीच में प्रकाशमान (णयणाणंदे) नेत्र-
तृप्ति कारक (सरयचंदे इव) शरत्कालीन चन्द्रमा के जैसा आनन्दकारी था।
नारत्ये इसका यह है कि जिस प्रकार शनैश्वर और मंगल ग्रह के मध्य
में रहा हुआ कार्तिक पौर्णमासी का चन्द्रमा नयनानन्दकारी होता है उसी
तरह दोनों कुण्डलों के मध्य में रहा हुआ इसका मुखमंडल भी नेत्रों को

आनंदभां भञ्ज थर्छ रळो इतो. पे वोलमाणवरललियकुण्डलुज्जलियवयण
गुणजणियसोम्मरूवे) अनेभां पड़ेरेला कुंडलां श्रेष्ठं अने भूषणं सरसं इतां. ते
ओलतां इतां. अथी ने हींय्छा नेवां लागता इता. तेहुं सुभमंअणं अन्ने कुंडलाथी
दीपी उड्युं इतुं. अनाथी विशेषं कान्तिवाणा देवत्तुं इयं विशेषं सौम्यं लागतुं इतुं.
(उदिओ कोमुई निसाए) अेटला भाटे तेहुं सुभमंअणं कार्तिकं पूणिमाणा दिवसे
उदयं पाभेला (सणिच्छरंगारउज्जलियमज्झभागत्थे) शनि अने भंगण अडोनी
मध्ये प्रअथता (सरयचंदे इव) शरदकालीन चंद्रनी नेम [णयणाणंदे] नेत्रोने तृप्ति
आपनार अने आनंदं पमाअनार इतुं. तात्पर्यं अे छे के नेम शनि अने भंगण
अडोनी वच्चे कार्तिकं पूणिमाणा चंद्रनयनोने आनंदं आपनार डोय छे तेमअं अन्ने
कुंडलाणी वच्चे रडेलुं, तेहुं सुभमंअणं नेत्रोने आनंदं आपनार इतुं. (दिव्वोसहि-

‘જ્જલુજ્જલિય દંસળામિરામે’ દિવ્યૌષધિપ્રજ્જલોજ્જલિતદર્શનામિરામઃ, દિવ્યૌષધયઃ= જ્યોતિર્વર્દક સોમલતાદયઃ, તાસાં પ્રજ્વલેનેવ=પ્રકાશેનેવ મુકુટાદિ જ્યોતિષા ઉજ્જલિતં=પ્રકાંશયુક્તં યદ્ દર્શનં તેનામિરામઃ=સુન્દરઃ, તથા-‘ઉલચ્છીસમત્ત જાયસોહે’ ઋતુલક્ષ્મી સમસ્તજાતશોભઃ=ઋતવઃ=વસન્તગ્રીષ્મવર્ષાશરદ્ શિશિર હેમન્તાઃ, एतेषां या लक्ष्मीः=શોભા તયા સમસ્તા જાતા શોભાદય સઃ, ‘પદ્મગંધુડ્યામિરામઃ’, પ્રકટ્ટગન્ધોદ્ધુતામિરામઃ તત્ર પ્રકુટ્ટગન્ધેન=મુગન્ધેન, ઉદ્ધૂતેન=સર્વતઃ પ્રસૂતેન, અમિરામે=મનોહરઃ, નગવરઃ=સકલપર્વતશ્રેષ્ઠઃ મેરુરિવ=મેરુગિરિરિવ કુહલ મુકુટાદિ સકલાભરણતેજસા દીપ્યમાનઃ સમસ્તશોભા-સંપન્નઃ પરમસુગન્ધિત શરીરામિરામ્ इत्यर्थः। ‘त्रिउन्वित्रय विचित्रवेसे’ विकुर्वितविचित्रवेषः=વૈક્રિયશક્તયાऽऽશ્ચર્યજનકરૂપલાવણ્યાદિસંપન્નઃ, ‘दीवसमुदाणं’ द्वीप समु-

आनन्ददायी था। (दिव्योसहपज्जलुज्जलियदंसणामिरामे-उलच्छी समत्त जायसोहे, पद्म गंधुड्यामिरामे) तथा दिव्य औषधिरूप सोमलता आदिकों के प्रकाश के तुल्य मुकुट आदि की कान्ति से यह विशेष प्रकाश युक्त था, अतः देखने में बड़ा सुन्दर लगता था। वसन्त ग्रीष्म, वर्षा शरद, शिशिर एवं हेमन्त इन छह ऋतुओं की समस्त शोभा जिस में है तथा सर्वतः प्रसूत सुगंध से जो अभिराम हैं ऐसे (नगवरे) पर्वतों में श्रेष्ठ (मेरुत्रिय) मेरु पर्वत के समान जो कुडल, मुकुट आदि समस्त आभरणों के तेज से दीप्यमान, समस्त शोभा संपन्न एवं परम सुगन्धित शरीर से अभिराम था। ऐसा वह देव (त्रिउन्वित्रय विचित्रवेसे) वैक्रियिक शक्ति से आश्चर्य जनक रूप लावण्य आदि से संपन्न बना हुआ (दीवस-मुदाणं असंखपरिमणनाम धेज्जाणं मज्झं कारणं वीइवयमाणे उज्जोयंते पभाए

પજ્જલુજ્જલિય દંસળામિરામે ઉલચ્છી સમત્ત જાયસોહે પદ્મ ગંધુડ્યામિરામે) અને શોભલતા વગેરે દિવ્ય ઔષધિયોના પ્રકાશની જેમ મુકુટ વગેરેની પ્રભાથી તે વિશેષ પ્રકાશમાન હતો, એથી દેખાવમાં પણ તે અત્યંત સરસ લાગતો હતો. વસન્ત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા, શરદ, શિશિર અને હેમન્ત આ છએ છઃ ઋતુઓની સમગ્ર શોભા જેમનામાં વિદ્યમાન છે, તેમજ સર્વત્ર વ્યાપ્ત થયેલાં સુગંધથી જે અભિરામ છે, એવા (નગવરે) પર્વત શ્રેષ્ઠ (મેરુત્રિય) મેરુપર્વતની જેમ જે કુહડા, મુકુટ વગેરે બધા આભરણોના પ્રકાશથી દીપ્તિમાન સમસ્ત શોભા યુક્ત અને પરમ સુગંધિત શરીરથી જે સુંદર હતા. એવા તે દેવ (ત્રિઉન્વિત્રય વિચિત્રાવેસે) વૈક્રિય શક્તિથી નવાઈ પમાડે તેવા રૂપ લાવણ્ય યુક્ત થઈ ગયા હતા. (દીવસમુદાણં અસંખપરિ-માણનામધેજ્જાગં મજ્ઝંકારેણં વીइवयमाणे उज्जोयंते पभाए विमलाए जीव-

द्राणाम्, 'असरवयपरिमाणनामधेज्जाणं' असंख्यपरिमाणनामधेयानाम्=नामधारिणा मसंख्यातानां द्वीपसमुद्राणां, 'मज्झकारेणं' मध्यकारेण=मध्यभागेन 'विईत्रयमाणे' व्यतिव्रजन्=समुल्लङ्घयन्-दिव्यगत्या गच्छान्तित्यर्थः, 'उज्जोयंते पभाए विमलाए जीवलोगे' उद्योतयन् प्रभयाऽऽविमलया जीवलोकं=विमलया=निमलया प्रभया=निजतेजसा जीवलोकं=तिर्यकलोकं उद्योतयन्=प्रकाशयन् 'रायगिहं पुरवरं च' राजगृहं पुरवरं च=सकलनगरश्रेष्ठं राजगृहनगरं प्रकाशयुक्तं कुर्वन्, 'अभयस्स तस्स पासं ओवयइ दिव्वरूपधारी' तस्य अभयस्य पौषधशालायां कृतपौषधस्य पार्श्वे=समीपे 'ओवयति=अवतरति दिव्यरूपधारी देवः, उपागत इत्यर्थः ॥१५॥मृ०॥

मूलम्—तएणं से देवे अंतलिक्खपडिवन्ने दसद्धवन्नाइं सखि-
खिणिचाइं पवरवत्थाइं परिहिए एको ताव एसो गमो, अण्णोऽवि
गमो ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए चंडाए सीहाए उद्धुयाए जइ-
णीए छेयाए दिव्वाए देवगईए जेणामेव जंबूद्वीवे२ भारहे वासे जेणा
मेव दोहिणद्धभरहे रायागिहे नयरे पोसहसालाए अभये कुमारे तेणामेव
उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अंतलिक्खपडिवन्ने दसद्धवन्नाइं सखिखिणि-
चाइं पवरवत्थाइं परिहिए अभयं कुमारं एवं वयासी—अहन्नं देवाणुप्पिया!
पुव्वसंगइए सोहम्मकप्पावसी देवे महड्डिंए नण्णं तुमं पोसहसालाए
अट्टमभत्तं पणिहिहत्ताणं ममं मणसि करेमाणे चिट्ठसि तं एसणं

विमलाए जीवलोगं रायगिहं पुरवरं च अभयस्स य तस्स पासं ओवयइ दिव्वरूप-
धारी) असंख्यात द्वीप समुद्रों के होता हुआ तथा अपनी निर्मल प्रभो
से तिर्यक लोक को एवं समस्त नगरों में श्रेष्ठ राजगृह नगर को प्रका-
शित करता हुआ उस अभयकुमार के पास पौषधशाला में आया ।अ.।१५।

लोगं रायगिहं पुरवरं च अभयस्स य तस्स पासं ओवयइ दिव्वरूपधारी)
असंख्यातद्वीप समुद्रोन्नी वन्त्ये पसारं यता अने पोतानी निर्मल प्रभो
अने समस्त नगरोभां उत्तम जेवा राजगृह नगरने प्रकाशित करता ते देव अलक्ष-
भारनी पासो पौषधशालाभां आव्या ॥सूत्र ॥१५॥

देवाणुप्पिया ! अहं इहं हव्वमागए, संदिसाहिणं, देवाणुप्पिया !
 किं करेमि ? किं दलयामि ? किं पयच्छामि ? किं वा ते हियइच्छि
 यं ? तएणं से अभयकुमारे तं पुव्वसंगइयं देवं अंतलिकखण्डि-
 वन्नं पासित्ता हट्ठुट्ठे पोसहं पारेइ, पारित्ता करयल संपरिगहियं
 अंजलिकट्ठु एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम चुल्लमाउयाए
 धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूए धन्नाओ णं
 ताओ अम्मयाओ तहेव पुव्वगमेणं जाव विणिज्जामि । तन्नं तुमं देवा-
 णुप्पिया ! मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवं अकाल-
 डोहलं विणेहि । तएणं से देवे अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे
 हट्ठुट्ठुं अभयकुमारं एवं वयासी—तुमणं देवाणुप्पिया ! सुणिव्वुय
 वीसत्थे अच्छाहि, अहणं तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अय-
 मेयारूवं दोहलं विणेभि—त्तिकट्ठुं अभयस्स कुमारस्स अंतियाओ प
 ङिणिक्खमइ, पङिणिक्खमित्ता उत्तरपुरस्थिमेणं वेभारपव्वए वेउ-
 विवय समुग्घाएणं समोहणइ, समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं
 निस्सरइ । जाव देच्चपि वेउविवयसमुग्घाएणं समोहणइ समोहणित्ता
 खिप्पामेव सर्गज्जियं स विज्जुयं सफुसियं रां पंचवन्नमेहणिणाओवसोहियं
 दिव्वं पाउससिरीं विउव्वेइ, विउवित्ता जेणेव अभए कुमारे तेणामेव
 उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अभयं कुमारं एवं वयासी—एवं खलु देवा-
 णुप्पिया ! मए तव पियट्ठयाए सगज्जिया सविज्जुया सफुसिया दिव्वा
 पाउससिरी विउव्विया, तं विणेउणं देवाणुप्पिया । तव चुल्लमाउया
 धारिणि देवी अयमेयारूवं अकालडोहलं । तएणं से अभयकुमारे

तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा-
 णिसम्म हट्टुट्टे सयाओ भवणाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमिक्का जेणा-
 मेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल० अंजलिं
 कट्ठे एवं वयासी—एवं खलु ताओ! मम पुव्वसंगइएणं सोहम्मकप्प-
 वासिणा देवेणं खिप्पामेव सगज्जिया सविज्जुया पंचवन्नमेहनिनाओ-
 वसोहिया दिव्वा पाउससिरी विउ व्वया, तं विउलेणं मम चुल्लम। उया
 धारिणी देवी अकालदोहलं। तएणं से सेणिए राया अभयस्स कु-
 मारस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्टुट्टु कोडुंबियपुरिमे
 सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! राय-
 गिहं नयरं सिंघाडगतिय चउक्कं चच्चर० आसित्तसित्त जाव सुगंधव-
 रगंधियं गंधवट्ठिभूयं करेह य, कारवेह य, करित्ता य कारवित्ता य
 मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव
 पच्चप्पिणंति। तएणं से सेणिए राया दोच्चं पि कोडुंबियपुरिसे सदा-
 वेइ, सदावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! हयगय
 रहजोह पवरकलियं चाउरंगिणिसेन्नं सन्नाहेह, सेयणयं च गंध-
 हस्तिं परिकप्पेह। तेवि तहेव जाव पच्चप्पिणंति। तएणं से सेणिए
 राया जेणेव धारिणी देवी तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
 धारिणीं देवीं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिए! सगज्जिया जाव
 पाउससिरि पाउब्भूया, तुमं देवाणुप्पिए! एये अकाल दोहलं
 विणेहि ॥१६॥सू०॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि । ततःखलु अभयकुमारसमीपे मित्रदेवस्य समागमनानन्तरं ‘से देवे’ अर्थात् मित्रदेवः अंतलिक्खपडिवन्ने’ अन्तरिक्षपति-
पन्नः आकाशस्थः । ननु कथमसौ गगनस्थ एव ? ति शृणु देवाः स्वभावतो भूमिं
न स्पृशन्ति भूमितश्चतुरङ्गुलसूद्धमेवावतिष्ठन्ते, तथा ते निमेष रहिता मनसैव
सर्वकार्यं साधका अम्लानपुष्पमालाधारिणो भवन्ति । अथ सुरत्वं वर्ण्यते—
‘दसद्धवन्नाइं’ दशार्द्धवर्णानि=पञ्चवर्णानि ‘सखिखिणिग्याइं ?’ सक्किणिग्यानि=
छुद्रघंटिकायुक्तानि ‘पवरवत्थाइं’ पवरवस्त्राणि=तादृशानि श्रेष्ठवस्त्राणि ‘परि-
हिए’ परिधृतः ‘एक्को ताव एसो गमो’ एकस्तावत् एषःगमः=पथगो बोधः अभय-
कुमारस्य पूर्वसंगतिकदेवदर्शनं जातमित्यर्थः । ‘अण्णोवि गमो’ अन्योऽपि गमः

‘तएणं से देवे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं से देवे) इसके बाद कि यह देव पौषधशाला में अभयकु-
मार के पास आया—सो वह वहां भूमि पर नहीं उतरा किन्तु (अंतलिक्ख
पडिवन्ने) भूमि से ४ अंगुल ऊपर आकाश में ही स्थित रहा । कारण देवों
का ऐसा स्वभाव होता है कि वे भूमि का स्पर्श नहीं करते । भूमि से ४
अंगुल ऊपर अधर ही रहते हैं । उनकी आंखों के पलक नहीं गिरते—
किन्तु वे निर्निमेष होते हैं । तथा अपने भक्तों के कार्य की सिद्धि वे
मन से ही कर दीया करते हैं (सदा इनके कंठ में अम्लान पुष्पों की माला
रहा करती है) । (दसद्धवन्नाइं सखिखिणिग्याइं पवरवत्थाइं परिहिए) इस
देवने जां वस्त्र पहिरे हुए थे वे ५ पंचवर्णवाले एवं छुद्रघंटिकाओं से युक्त
थे । और बहुत ही उत्तम थे । (एक्को ताव एसो गमो) इमतरह अभय-
कुमार को पूर्वसंगतिक उस देव के दर्शन हुए (अण्णो वि गमः) तथा उपके

‘त एण से देवे’ इत्यादि

टीकार्थ—(त एणं से देवे) त्यागनाह ते देव पौषधशालाभां अभयकुमारनी पास आव्यो.
त्यां ते भूमि उपर उतथो नहि पणु (अंतलिक्खपडिवन्ने) भूमिथी यार आंगण
उपर आकाशभां ४ अद्धर स्थिर रह्यो. केमडे देवेना स्वभाव येवो होय छे के तेओ
भूमिने स्पर्शता नथी. भूमिथी यार आंगण उपर अद्धर ४ रहे छे. आंगणता पल्लारा
थता नथी. तेओ निर्निमेष होय छे. पोताना लउतानी कार्यसिद्धि तेओ मन द्वारा
४ करे छे. अम्लान पुष्पांनी भाणा लभेशां अभेमा कडे शोभाती रहे छे. (दसद्ध-
वन्नाइं सखिखिणिग्याइं पवरवत्थाइं परिहिए) आ देवे पहरेला वस्त्रो पांथ
रंगना तेम ५ छुद्र (नानी) सुंदर बूधरीओवाणा हुता. ते याम ५ उराम हुता.
(एक्को ताव एसो गमो) आ रीत पूर्ण संगतिक देवना अभयकुमारने दर्शन थयां.
(अण्णो वि गमः) देवना आगमनतुं वणुंन पील रीते पणु करवामां आव्युं छे.

देवागमनस्य द्वितीयप्रकारोऽपि वर्ण्यते—‘ताए’ उक्किट्टाए’ तथा उत्कृष्टया= उत्कर्षयुक्तया प्रसिद्धोत्तमगत्येत्यर्थः, ‘तुरियाए’ त्वरितया=‘मम मित्रं किमर्थ- मां स्मरति’ इति व्याकुलता युक्तया ‘चवलाए’ चपलया=‘निजमित्रकार्यं द्रुततरं करिष्यामी’ ति कायतोऽपि ‘चवलाए’ चंचलया, ‘चंडाए’ चण्डया=प्रबलया मित्र- विरहस्य दुःसह रूपतया प्रबलया, ‘सीहाए’ सिंहया=सिंहवत् प्रबलबलयुक्तया ‘उड्डियाए’ उड्डितया=‘क्षितिं मित्रमिलनं भवेत्’ इत्युद्धावमानया ‘जङ्गीए’ जयिन्या=मित्र

आगमन का दूसरा प्रकार इसतरह से भी वर्णित हुआ है—(ताए उक्किट्टाए तुरियाए चवलाए चंडाए सीहाए उड्डियाए जङ्गीए छेपाए दिव्याए देवगइए) जब वह देव अमयकुमार के पास आया था—तो उसकी वह दिव्य गति कैसी थी—इसीका वर्णन इस सूत्रांश द्वारा किया गया है—सूत्रकार कहते हैं—कि उसकी वह दिव्यगति उत्कृष्ट, त्वरित, चपल, चंड, सिंह, जैसी उड्डित जयिनी, झेक एवं दिव्य थी। क्यों कि देवके मनमें ऐसी प्रबल भावना उठ रही थी कि मैं कब, जाकर अमयकुमार को देखलूँ—अतः वह गति उत्कर्ष युक्त थी। मेरा मित्र मुझे क्यों स्मरण कर रहा है—क्या कारण है इस तरह की विचार से उसकी गति में त्वरा आ गई थी मैं अपने मित्र का कार्य बहुत शीघ्र ही कर दूंगा—वहां पहुंच तो पाऊँ—इस तरह की भावना से उस के शरीर में भी चंचलता आजाने के कारण वह गति भी चंचल हो गई थी। अमयकुमार की स्थितिका ख्याल कर उस देव को उमना विरह असह्य हो रहा था। अतः उसकी गति में प्रबलता आ गई थी। सिंह की जैसी गति बलविशिष्ट

(नाए उक्किट्टाए तुरियाए चवलाए चंडाए सीहाए उड्डियाए जङ्गीए छेपाए दिव्याए देवगइए) अमयकुमारनी साथे प्रकटथती वणते देवनी दिव्यगति देवी हती ओल वण्णं सूत्रकार आ सूत्रांशद्वारा करे छे—तेओ कहे छे दे-देवनी दिव्य- गति उत्कृष्ट, त्वरित, चपल, चंड, सिंह जेवी उड्डित, जयिनी (जयशीला) छेक अने दिव्य हती. देवना मनमां जेवी प्रणय भावना जगी हती के कारणे न; अमयकुमारने भणुं ओटला भाटेज ते गति ‘उत्कृष्ट’ हती. मासे मित्रमाइं केम स्मरण करी रह्यो छे जेवा विचारोने दीधे तेनी गतिमां त्वरा (शीघ्रता) आवी गछ हती. त्यां जतांज हुं मास मित्रनुं काम उरपथी करी आपीथ. आ जतना विचारोथी तेनी भावनामां स्फूर्तिनुं संवरण थयुं हतुं तेथीज तेनी गति पणु अंजण थछ गछ हती. अमयकुमारनी हालतने विचारतांज देवने तेना विरह असह्य थछ पड्यो हतो, जेथीज तेनी गतिमां प्रणयता आवी गछ हती. सिंह जेवी गति भणशाही होय छे, तेनी गति पणु सिंह

दुःखविजयगीलया द्रुतया 'छेयाए' छेकया=आगमने विघ्नबाधाविवर्जितत्वेन
 णिषुभया, 'दिव्वाए' दिव्या= उत्तमत्वेन मनोहरया, 'देवगइए' देवगत्या=
 देवसम्बन्धिष्रेष्ठ गत्या, 'जेणामेवजंबूहीनेर' इत्यादि, यत्रैव जम्बूद्वीपो द्वीपः=
 मध्यजम्बूद्वीप इत्यर्थः' भारतवर्ष यत्रैव दक्षिणार्द्धभरतक्षेत्रं राजगृहं नगरं
 पौषधशालायामभयकुमारः अष्टमभक्तं कुर्वाणश्च तिष्ठति तत्रोपागच्छति, उपा-
 गत्यान्तरिक्षप्रतिपन्नः दशार्धवर्णानि सकिङ्किणिकानि प्रवरवस्त्राणि परिधृतः
 सर्वालंकोरसम्पन्नः, अभयकुमारम् एवमवदत्-हे देवानुप्रिय ! अहं खलु सौध-
 र्मकल्पवासी तव पूर्वसंगतिको देवो महर्द्धिकोऽस्मि, 'जण्णं' यत्=यस्मात् खलु

हुआ करती है उसी तरह की उसकी वह गति भी बलको लिये हुई
 थी इसलिये उसे सिंह जैसी यहां प्रकट किया है। शीघ्र सुखे मित्र का मिलाप
 हो जावे ऐसी भावना उस देव के भीतर काम कर रही थी अतः उसकी
 गति में उद्धृतता आ गई थी। मैं अपने मित्र के दुःखपर विजय पालूंगा
 ऐसा आत्मविश्वास उस देव के हृदय में जम चुका था-अतः उसकी
 गति में जयशीलता आ गई थी। उस देव के आगमन में किसी भी प्रकार
 की विघ्नबाधा नहीं थी इसलिये उसकी गति छेका रूप थी। दिव्य वह
 इमलिये थी कि वह मन को हरण करती थी। (उवागच्छता) अभय-
 कुमार के पास आकर और (अंतलिक्खपडिवन्ने दसद्धवन्नाइं स खिखिणियाइं
 पवरवत्थाइं परिहिए अभयकुमारं एवं वयासी) आकाश में ही स्थित रह कर
 तथा वे हो पंचवर्ण के क्षुद्रघंटिकाओं से युक्त श्रेष्ठवस्त्र पहिरे हुए उस
 देवने उस अभयकुमार से ऐसा कहा-(अहन्नं देवानुप्पिया पुव्वसंगइए
 सोहम्मकप्पवासी देवे महर्द्धिए) हे अभयकुमार ! मैं तुम्हारा पूर्वभव का

जेवी भलवान હતી એટલે જ તેને સિંહ જેવી ખતાવવામાં આવી છે.
 મિત્રનો મિલાપ સત્વરે થાય એવા વિચારે તેના મનમાં ઉત્પન્ન થઈ રહ્યા હતા,
 એથી તેની ગતિમાં 'ઉદ્દૃતતા' આવી ગઈ હતી. મારા મિત્રનું કાર્ય હું
 સિદ્ધ કરીશ એવો આત્મવિશ્વાસ તેના મનમાં ઉત્પન્ન થઈ ગયો હતો, તેથી તેની
 ગતિમાં જયશીલતા આવી ગઈ હતી. દેવને પ્રકટ થવામાં કે આવવામાં કોઈપણ
 બાતના અન્તરાય કે વિઘ્નો વચ્ચે નહતાં ન હતાં તેથી તેની ગતિ છેકા (આતુર્ય)
 રૂપ હતી. તે મનને આકર્ષનારી હતી એટલા માટે જ તે ગતિ દિવ્ય હતી. (ઉવાગ
 ચ્છિન્ના) અભયકુમારની પાસે જઈને (અંતલિક્કપડિવન્ને દસદ્ધવન્નાઈં સર્લિ
 વિણિયાઈં પવરવત્થાઈં પરિહિએ અભયકુમારં एवं वयासी) આકાશમાં જ અદ્ધર રહેતા
 અને પાંચ રંગના ક્ષુદ્ર ઘંટિકાઓવાળા ઉત્તમ વસ્ત્રો ધારણ કરેલા દેવે અભયકુમારને
 કહ્યું કે-(અહન્નં દેવાનુપ્પિયા પુવ્વસંગइए सोहम्मकप्पवासी देवे महर्द्धिए) હે-
 અભયકુમાર હું તારા પૂર્વભવનો મિત્ર સૌધર્મ કલ્પવાસી મહર્દ્ધિકે દેવ છું.

त्वं पौषधशालायामष्टमभक्तुपरिगृह्य खलु मां मनसि कुर्वन् तिष्ठसि, 'तत्समात् एष खलु हे देवानुप्रिय ! अहम् इह हव्यमागतः', 'संदिसाहि' सदिस=कथय खलु हे देवानुप्रिय ! किं करोमि ? किं दलयामि' किं वा तुभ्यं ददामि, किं पयच्छामि=किमन्यस्मै भवन्मान्याय ददामि ?, किं वा ते तव 'हियइच्छितं' हृदयेप्सितं=मनोऽभिलषितं वर्तते ॥ ततः खलु स अभयकुमारस्तं पूर्वसंगतिकं देवं अन्तरिक्षपतिपन्नं दृष्ट्वा हृष्टतृष्टः पौषधं पारयति, पारयित्वा करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवादीत एवं खलु हे देवानुप्रिय ! मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः अकालदोहदः मादु-

मित्र सौधर्मकल्पवासी महर्द्धिक देव हूँ—(जण्णं तुमं पोसहसालाए अड्डम भत्तं परिगिहित्ताणं ममं मणसि करेमाणे चिद्धसि) तुम पौषधशालामें मेरा लक्ष्य कर अष्टमभक्त की तपस्या कर रहे हो—इसलिये हे देवानुप्रिय ? मैं यहाँ तुम्हारे पास शोष आया हूँ (संदिसाहि णं देवानुप्पिया ? किं करेमि ? किं दलयामि किं पयच्छामि ? किं वा ते हियइच्छियं ?) तो हे देवानुप्रिये ! तुम कहो मैं तुम्हारा क्या कार्य करू ? किसे क्या दूं ? और विशेष करके क्या अर्पण करू ? अथवा जो आपके लिये वह मान्य व्यक्ति हो—उसके लिये क्या सिद्ध करू ?—अर्थात् तुम्हारा मनोऽभिलषित क्या हैं ? (तएणं से अभय-कुमारे तं पुव्वसंगइयं देवं अंतलिक्खपडिवन्नं पसित्ता हट्टु दे पोसहं पारेइ) देवकी इस प्रकार बात सुनकर उस अभयकुमारने उस पूर्वसंगतिक देव को आकाश में स्थित देखकर इर्षित होते हुए अपने पौषध का पालन किया—(परित्ता करयलसंपरिगहियं अंजलिं कट्ट एवंवासी) पौषध पालन करके फिर उन्होंने दोनों हाथों को अंजलि बद्ध कर देव से इस

(जण्णं तुमं पोसहसालाए अड्डमभत्तं परिगिहित्ताणं ममं मणसि करेमाणे चिद्धसि भाइ ध्यान करता तमे पौषधशालाओं अष्टम भक्तनी तपस्या करी रह्या छ। हे देवानुप्रिय ! ओथी अ हूँ अ यारे तमासी पास सत्वरे आओ छ) (संदिसाहि णं देवानुप्पिया ? किं करेमि ? किं दलयामि ? किं पयच्छामि किं वा ते हिय इच्छियं ?) तो हे देवानुप्रिय ! गोवो, हूँ तमाइं शुं काम कइं ? कोने शुं आयुं ! अथवा कथं विशेष वस्तु तमने अर्पण कइं ! अथवा तमासा सन्मान माटे शुं सिद्ध करी आयुं ? अथवा तमासे भनोरथ शुं छ ? (त एणं से अभयकुमारे तं पुव्वसंगइयं देवं अंतलिक्खपडिवन्नं पसित्ता हट्टु दे पोसहं पारेइ) देवनी आवात सांझीने पूर्व-संगतिकदेवने आकाशमां स्थित ओधने प्रसन्न थता तेओओ पौषध पाओयुं. (परित्ता-करयलसंपरिगहियं अंजलिं कट्टु एवं वयासी) पौषध पाणीने अंजलि बद्ध

भूतः—धन्याः खलु ता अम्बाः तथैव 'पुण्यगमेणं' पूर्वगमेन=पूर्वोक्तपाठेन यावत्
 'विणिज्जामि' विनयामि=सूयामि । 'तन्नं' तत्=तस्मात् खलु त्वं हे देवानुप्रिय!
 मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या इममेतद्रूपमकालदोहदं 'विणेहि' विनय=सूय ।
 ततः खलु स देवः अभयेन कुमारैर्नवमुत्तः सन् हृष्टतुष्टः अभयकुमारमे-
 वमवादीत्—त्वं खलु हे देवानुप्रिय! 'सुणिब्बुयवीसत्थे' सुनिर्वृतविश्वस्तः=सुष्ठु
 निर्वृतः=स्वस्थ विश्वस्तः=विश्वासयुक्तः 'अच्छाहि' आस्व=तिष्ठ, तपोऽनुष्ठानादि-
 रूपं कष्टं मा कुरु इति भावः, 'अहण्णं' अहं खलु तव लघुमातुर्धारिण्या

तरह कहा—(एवं खलु देवानुप्रिया ! मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए
 अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूए) हे देवानुप्रिय ? आपसे यह काम
 है कि मेरी छोटी माता जो धारिणी देवी है उसे ऐसा अकार
 दोहला उत्पन्न हुआ है जो इस तरह है (धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ
 तहेव पुण्यगमेणं जाव विणिज्जामि) कि वे माताएँ धन्य हैं आदिरे यह सब
 पहिले कह दिया गया है। इस प्रकार अभयकुमारने उस देव को अपनी
 छोटी माता धारिणीदेवी के समस्त दोहले को यहाँ दुहरा कर सुनादिया।
 (तन्नं तुमं देवानुप्रिया ! मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेया
 रूवे अकालडोहलं विणेहि) इसलिये हे देवानुप्रिय ? मेरा मनोमिलित
 यही है कि तुम मेरीछोटी माता धारिणी देवी के इस अकालोदभूत दोहले
 की पूर्ति करो। (तएणं से देवे अभएणं कुमारेणं एवं बुत्तो समाणे हृष्टतुष्ट
 अभयकुमारे एवं वयासी) इस प्रकार अभयकुमार के द्वारा कहे गये
 उस देवने इतित हृदय होकर अभयकुमार से ऐसा कहा—(तुमण्णं देवा-
 णुप्पिया ? सुणिब्बुयवीसत्थे अच्छाहिं, अहण्णं तव चुल्लमाउयाए धारिणीए

थयेवा अलसकुमारो देवने कहुं के—(एवं खलु देवानुप्रिया ! मम चुल्लमाउयाए
 धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूए) हे देवानु प्रिय ! भारी
 नाना (अपर) माताने अके दोहले उत्पन्न थयुं छे। (धन्नाओ, णं ताओ अम्म
 याओ तहेव पुण्यगमेणं जाव विणिज्जामि) के ते माताओ धन्य छे, आभ पूरे
 पक्षुवामां आवेवा दोहदनी गधी वात देवने कही संलग्गवी। (तन्नं तुमं देवानु-
 प्रिया ? मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहलं
 विणेहि) भाटे हे देवानुप्रिय ! भारी अखिलाया अजे छे के तमे भारी (अपर) माता
 धारिणीदेवीना अआण दोहदनी पूर्ति करे। (तएण से देवे अभएणं कुमारेणं एवं
 बुत्तो समाणे हृष्टतुष्ट अभयकुमारं एवं वयासी) आ प्रभाणे अलसकुमारनी
 वात संलग्गिने प्रसन्न थयेवा देवे तेने कहुं के—तुमण्णं देवाणुप्पिया ? सुणिब्बुय
 वीसत्थे अच्छाहिं, अहण्णं तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवं

देव्या इमेतदूर्ध्वं दोहदं विनयामि पूरयामि। इति कृत्वा अभयस्य कुमारस्या-
न्तिकात् प्रतिनिष्क्रामति=गच्छति, प्रतिनिष्क्रम्य=गत्वा उत्तरपौरस्थे=ईशान-
कोणे खलु वैभारपर्वते 'वेडविव्यसमुग्धाएणं समोहणइ' वैक्रियसमुद्धातेन
समवहन्ति=वैक्रियसमुद्धातं करोति, समवहन्य=कृत्वा संख्यातानि योजनानि दण्डं
'निस्सारइ' 'निःसारयति यावद् द्वितीयवारमपि वैक्रियसमुद्धातेन समवहन्ति समवहत्य
'सगज्जियं' सगर्जितां=मेघध्वनिसहितां, 'सविज्जुयं' सविधुतं, 'सफुसियं' सपृ-

देवीए अयमेयारुवं दोहलं विणेमिति कट्टु अभयस्स कुमारस्स अति-
याओ पडिणिक्खमइ) हे देवानुग्रिय! आप स्वस्थ हों और विश्वाससयुक्त
रहे? अर्थात् यह तपोनुष्ठानरूप जो आप कष्ट कर रहे हो अब वह
न करो मैं निश्चयतः तुम्हारी छोटी माता धारिणी देवी के इस कथित
अकाल दोहले की पूर्ति कर दूंगा। इस प्रकार कह कर वह देव अभय-
कुमार के पास से निकला और (पडिणिक्खमिन्ना उत्तरपुरस्थिमेणं वेभार-
पन्वए वेडविव्यसमुग्धाएणं समोहणइ) निकल कर ईशानकोण में वैभार-
पर्वत के ऊपर वैक्रियसमुद्धात से उसने अपने आत्मप्रदेशों को फैला-
कर बाहर निकाला (समोहणिन्ना संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सारइ जाव
दोच्चंपि वेडविव्यसमुग्धाएणं समोहणइ) निकल कर उन आत्म प्रदेशों
के फिर उसने संख्यात योजन तक दंडरूप से रचा—इसी तरह दुबारा
भी उसने इसी तरह से वैक्रिय समुद्धात से आत्मप्रदेशों को फैला कर
बाहर निकाला और उन्हें संख्यात योजन तक दंडाकार से परिणमाया
(समोहाणिन्ना खिप्पामेव सगज्जियं सफुसियं तं पंचवन्न मेहणिणाओवसो-
हियं दिव्वं पाउससिर्णि विउव्वेइ) परिणमाकर फिर उसने शीघ्र ही मनो-

दोहलं विणेमिति कट्टु अभयस्स कुमारस्स अतियाओ पडिणिक्खमइ)
हे देवानुग्रिय! तमे स्वस्थ थाओ अने विश्वास राओ. ओटले के आ जातुं कठणु
ताप करीने थरीने कष्ट आपी रह्या छै तो हुवे आपुं न करे. ओळसपणु हुं
तमने आत्री आपुं छुं के तभारा नाना (अपर) भाता धारिणी देवीना अकाण दोहदनी
पूर्ति नेम तमे कहुं तेमणं करी आपीश. आभ कहीने ते देव अलयकुमारनी
पासेथी विदाय थये अने (पडिणिक्खमिन्ना उत्तरपुरस्थिमेणं वेभारपन्वए
वेडविव्यसमुग्धाएणं समोहणइ) विदाय थधने ध्यान कालुमां वैभार पर्वतना उपर
वैक्रिय समुद्धात द्वारा तेमणु पोताना आत्मस्थ प्रदेशोने देवाधीने अहार प्रकट कथा.
(समोहणिन्ना संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सारइ जाव दोच्चंपि वेडविव्य
समुग्धाएणं समोहणइ) अहार प्रकटने करी तेमणु आत्मप्रदेशोने करी संख्यात

षत=प्रहत्तवर्षणां बिन्दुसहितां, पञ्चवर्गमघनिनादोपशोभितां, दिव्यां=मनोहरां 'पाउससिरी' प्राहृष्ट्रियं वर्षाकालसम्बन्धिनीं शोभां विकुर्वते=प्रकटीकरोति, विकुर्वित्वा=यत्रैवाभयकुमारस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य अभयकुमारमेवमवदत्-एवं खलु हे देवानुप्रिय ! मया तव 'पियद्वयाए' प्रीत्यर्थं सगज्जिता सविज्जुत् सपृपत् दिव्या प्राहृष्ट्रीः 'विउन्विया' विकुर्विता=प्रकटीकृता, 'तं' तत्=तस्मात् विनयतु=पूरयतु खलु हे देवानुप्रिय ! तव लघुमाता धारिणीदेवी हममेतद्रूपमकालदोहदम् । ततः खलु स अभयकुमारस्तस्य पूर्वसंगतिकस्य देवस्य

हर वर्षाकाल संबन्धी शोभाको कि जिस में महान् मेघों की ध्वनि हो रही है और जो पंचवर्णवाले मेघों के निनाद से तथा छोटीर बिन्दुओं के वर्षण से शोभित है, प्रकट किया। (विउन्विता जेणेव अभयकुमारे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छिता अभयकुमारं एवं वयासी) प्रकट करके फिर वह जहां अभयकुमार था वहां पहुँचा-पहुँच कर उसने अभयकुमार से ऐसा कहा (एवं खलु देवानुप्रिया ! मए तव पियद्वयाए सगज्जिया सविज्जुया सफुसिया दिव्वा पाउससिरी विउन्विया) हे देवानुप्रिय ! मैंने तुम्हारी प्रीति के लिये सगज्जित, सविधुत एवं छोटीर बिन्दुओं के वर्षण से युक्त वर्षाकृत की शोभा प्रकट करदा है (तं विणेउणं देवानुप्रिया ? तव खुल्लमाउया धारिणा देवी अयमेयारूव अकालदोहलं) तो हे देवानुप्रिय ! आपकी छोटी माता धारिणीदेवी अपने उस अकाल दोहद की अब पूर्ति

येोजन सुधी दंडना आकारे अनाव्या. आ प्रभाणु जील वणत तेमणु वैज्जि समुदात द्वारा आत्मप्रदेशाने देवावीने अडार प्रकट कथां अने संख्यात येोजन सुधी दंडना आकारे परिणुत कथां. (समांणत्ता खिप्पामेव सगज्जियं सविज्जुयं सफुसियं तं पञ्चवर्गमघनिनादोपशोभितां दिव्यां पाउससिरी विउन्विया) परिणुत करीने तेमणु सत्ते भडान भेघानी गज्जनाओ वाणी, अने पञ्चवर्णवाणा वाह ओणा अवाजनी तेमज्ज नाना नानां दीपाओना वर्षणुथी शोभती भनोडर वर्षा कणनी शोभाने प्रकटावी. (विउन्विता जेणेव अभयकुमारे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छिता अभयकुमार एवं वयासी) आभ शोभाने प्रकटावीने हवे अलथकुमा नी पासो अछरे धलु-(एवं खलु देवानुप्रिया ! मए तव पियद्वयाए सगज्जिया सविज्जुया सफुसिया दिव्वा पाउससिरी विउन्विया) हे देवानुप्रिय ! मैं तमारी प्रीतिने दीधि सर्गाज्जित, सविधुत अने नानां दीपाओवाणी वर्षाकृतुनी शोभाने प्रकटावी छे (तं विणेउणं देवानुप्रिया ? तव खुल्लमाउया धारिणी देवी अयमेयारूव अकालदोहलं) तो हे देवानुप्रिय ! तमारी नाना (अपर) माता धरिणी देवी पीताना अकण दोहदनी हवे पूर्ति करे आभ (त एणं से

सौधर्मकल्पवासिनोऽन्तिके इममर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टः स्वकात् भवनात् प्रतिनिष्क्रमति=निःसरति, प्रतिनिष्क्रम्य, यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवदत्-एवं खलु हे तात ! मम पूर्वसंगतिकेन सौधर्मकल्पवासिना देवेन क्षिप्रमेव सगर्जिता सविद्युत् पञ्चवर्णमेघनिनादोपशोभिता दिव्या प्रावृष्टश्रीः विकुर्विता=वैक्रियशक्तया प्रकटीकृता। 'तं' तत्=तस्मात् चिनयतु=पूरयतु मम लघुमाता धारिणीदेवी अकाल

कर लेवे ! (तएवं से अभयकुमारे तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म इदुत्तुडे सयाओ भवणाओ पडिनिक्खमइ) इसके बाद उस पूर्वसंगतिक सौधर्मकल्पवासी देव के इस कथन को सुनकर तथा हृदय में धारण कर वह अभयकुमार हर्षित होता हुआ अपने मकान से निकला (पडिनिक्खमिच्चा जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) और निकलकर जहाँ श्रेणिक महाराज थे वहाँ पहुँचा। (उवागच्छित्ता करयल अंजलिं कटुं एवं वयासी) पहुँचकर उसने दोनों हाथों को अंजलिरूप में करके और उसे मस्तक पर बहाकरके राजाको नमस्कार किया और इस प्रकार कहा-(एवं खलु ताओ ! मम पुव्व सं गइएणं सोहम्मकप्पवासिणा देवेणं खिप्पामेव सगज्जिया सविज्जुया पंचवन्नमेहनिनाओवसोहिया दिव्वा पाउससिरी विउव्विया) हे तात ! मेरे पूर्व-भव के मित्र सौधर्मकल्पवासी देवने शीघ्र ही सगर्जित सविद्युत् तथा पंचवर्णवाले मेघों के निनाद से उपशोभित दिव्य प्रावृष्टश्रीप्रकटकरदी है (तं विणेउण मम लुल्लमाउया धारिणीदेवीअकालदोहलं) अतः मेरी लं टी म ता

अभयकुमारे तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अतए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म इदुत्तुडे सयाओ भवणाओ पडिनिक्खमइ) त्थाराणां सौधर्म कल्पवासी देवत्वं आ कथन सांख्यीने तेनी वात अशेअर हृदयभां धारणु करीने अभयकुमार हर्षित भने पोताना भडेलथी अहार नीकिन्था (पडिनिक्खमिच्चा जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) अने अहार नीकिणीने श्रेणिके अ पासे गथा. (उवागच्छित्ता करयल अंजलिं कटुं एवं वयासी) त्थां अघने अन्ने हथनी अंजलि अनावीने तेने मस्तक उपर भूकीने नमस्कार कथां अने कहुं— (एवं खलु ताओ ! मम पुव्व संगइएणं सोहम्मकप्पवासिणा देवेणं खिप्पामेव सगज्जिया सविज्जुया पंचवन्नमेहनिनाओवसोहिया दिव्वा पाउससिरी विउव्विया) हे तात ! मारा पूर्वलवना सौधर्मकल्पवासी देवे अलदी सगर्जित,, सविद्युत तेम अ पांथर गवाणा मेघाना गज्जनथी सुशोभित दिव्य वर्षाकलनी शोभा प्रकटावी छे

(हृदय) ततःखलु स श्रेणिको राजा अभयस्य कुमारस्यान्तिके एतमर्थं भुत्वा निश्चयं हृष्टतुष्टः सन् कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत्-सिम-मेव भो देवानुप्रिय ! राजगृहं नगरं शृंगाटकत्रिकचतुष्कचत्वरचतुर्मुखमहापथ-पथेषु आसिक्तसिक्त सुविय सम्मार्जितोपलिप्तं सुगन्धवरगन्धितं गन्धवर्तिभूतं 'करेह य' कुरुत 'कारवेह' कारयत च, कृत्वा च कारयित्वा च एतामाज्ञप्तिकां प्रत्य-पयत । ततःखलु ते कौटुम्बिक पुरुषा यावत् प्रत्यर्पयन्ति=राजाज्ञया सर्वकार्यं कृत्वा कारयित्वा च राज्ञः समीपे सर्वं निवेदयन्ति स्म । ततःखलु स श्रेणिको

धारिणीदेवी-अपने अकाल दोहले की पूर्ति करलेवे । (तएणं से सेणिए राया अभयस्स कुमारस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठकौटुम्बियपुरिसे सदावेइ) अभयकुमारद्वारा प्रकाशितइस बात को सुनकर और उसे हृदय में अवधारितकर वे श्रेणिक राजा बहुत अधिक हर्षोत्फुल्लचित्त हुए । बादमें-उन्होंने कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया (सदावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया रायगिहं नयरं सिंघाडग, तियचउक्क, चच्चर आसिन्नसित्तं जाव सुगंधवरगंधियं, गंधवट्ठिभूयं करेह य कारवेह य) भो देवानुप्रिय ! तुमलोग बहुतशीघ्र राजगृहनगर को त्रिकोण-वाले मार्ग में तीन मार्गवाले स्थान में चारमार्गों का जहां मिलान होता-है ऐसे चत्वर में तथा चार द्वारवाले गोपुर आदि में आसिक्त सित्त आदि कर-श्रेष्ठ सुगन्धितद्रव्यों से गंध की वर्तिभूत बनाओ अथवा-वनवाओ । (करित्ता य कारवित्ता य मम एयमाणत्तियं पच्चाप्पणह) जब वह इस प्रकार से हो जावे तो मुझे पीछे खबर दो । (नएणं ते कौटुम्बियपुरिस्सा जाव पच्च-पिण्णितं) राजा की ऐसी आज्ञा पाकर उन राजापुरुषोंने वैसा ही किया

(तं विणेउण मम चुल्लमाउया धारिणीदेवी अकालदोहलं) तेथी भास नाना (अपर) भाता धारिणीदेवी तेभन्ना अउण ढोहहनी पूर्ति करी दे. (त एणं से सेणिए राया अभयस्स कुमारस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ तुट्ठ कौटुम्बिय पुरिसे सदावेइ) अब कुमारनी बात सांभलीने तेने हृदयमां धारण करीने श्रेष्ठिक राजा भूय ७ हर्ष पाग्या. त्याग्याह तेमण्णे कौटुम्बिक पुरुषोंने गोलाव्या. (सदावित्ता) एवं वयासी) गोलावीने कछुं के (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया रायगिहं नयरं सिंघाडगतिय, चउक्क, चच्चर, आसिन्न, सित्त जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्ठिभूयं करेह य कारवेह य) हे देवानुप्रियो ! यथा ७वटी राजगृह नगरने त्रिकोणवाणा स्थानमां, यार भागवाणा रस्तामां, घण्टा रस्तायो लेगा यथा होय तेवा यत्वर (यकला)मां तेमज यार द्वारवाणा गोपुर वगेरेमां आसिक्त सिक्त वगेरे करीने उराम

राजा द्वितीयवारमपि कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत्-
क्षिमेव भो देवानुप्रिय ! हयगजस्थय, घप्रवरकलितां चतुरङ्गिणीं सेनां 'सन्ना-
हेह' सज्जयत=सज्जीकुरुत । सेचनक च गन्धहस्तिनं 'परिकप्पेह' परिकल्पयत=
सज्जीकुरुत । तेऽपि=कौटुम्बिकपुरुषास्तथैव यावत् प्रत्यर्पयन्ति । ततः खलु स
श्रेणिको राजा यत्रैव धारणी देवी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य भारिणीं देवी-
मेवमवादीत्-एवं, खलु हे देवानुप्रिये ! सगर्जिता यावत् प्रावृट्श्रीः प्रावृभृता

और आपकी आज्ञानुसार हम सब काम कर चुके हैं पीछे इसकी खबर
राजा को आकर के दे दी । (तएणं से सेणिए राया दोच्चं पि कोटुंबिय
पुरिसे सद्दावेइ, सद्दविस्सा एवं वयासी) इस के बाद-श्रेणिक राजाने दुवारा
भी कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया-और बुलाकर उन से ऐसा कहा-स्वप्पा
मेव भो देवानुप्रिया ? हयगजरहजोह पवरकलियं चाउरंगिणिं सेनं सन्नाहेह
सेयणयं च गंधहस्तिं परिकप्पेह) भो देवानुप्रियो ? तुमलोग शीघ्र ही हय-
गजरथ तथा श्रेष्ठ योधाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना को सजाओ और
सेचनक नामकगंधहस्ती को भी सजाओ । (ते वि तद्देव जाव पच्चप्पिणं-
ति) राजा की इस आज्ञा को सुनकर उन लोगों ने वैसा ही किया
और पीछे राजा को इनकी खबर दी (तएणं से सेणिए राया जेणैव
धारिणीदेवी तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं एवं वयासी)
खबर सुनते ही श्रेणिक-राजा जहाँ धारणी देवी थी वहाँ गये-और

सुगंधवाणा पद्मश्री द्वारा सुगंधिनी सणी (अगरभत्ती) नी जेम भनावो अने भनावडावो.
(करिस्साय कारविस्साय मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) न्यारै आ प्रभाळे थाथ
त्यारै भने भयर आपो. (त एणं ते कोटुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति)
राजनी आ रीते आज्ञा सांलणीने तेज्याये राजनी आज्ञा प्रभाळे न क्युं अने थोडा
वधत पछी आवीने राजने भयर आपी के अमेये गधुं काम पत्तावी दीधुं छ.
(त एणं से सेणिए राया दोच्चं पि कोटुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दविस्सा
एवं वयासी) त्यार भाद भील वधत कोटुम्बिक पुरुषोने. जोआवीने राजने क्युं के
स्वप्पामेव भो देवानुप्रिया ! हयगज रहजोह पवरकलियं चाउरंगिणिं सेन
सन्नाहेह सेयणयं च गंधहस्तिं परिकप्पेह) हे देवानुप्रियो ! तमे सत्वर देडा,
डाथी, रथ अने उत्तम योद्धावाणी अतुरंगी सेना तैयार करे अने सेचनक नामक
गंध हस्तीने पणु सज्ज करे. (ते वि तद्देव जाव पच्चप्पिणंति) राजनी आज्ञा
सांलणीने तेभणु ते न प्रभाळे क्युं अने त्यार पछी राजने काम पुरं थध नवानी
भयर आपी. (तएणं सेसेणिए राया जेणैव धारिणीदेवी तेणामेव उवागच्छइ
उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं एवं वयासी) भयर सांलणीने श्रेष्ठिक राज धारणी-

‘तण्णं’ तत्त=तस्मात् खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! एतस् अकालदोहदं ‘विणेहि’
विनय=पूरय ॥१६॥सू०॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता
समाणी हट्टुट्टा जेणामेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता
मज्जणघरं अणुपविसइ अणुपविसित्ता अंतो अंते उरंस् पहाया कय-
वलिकम्मा कयकोउयमंगलपाएच्छित्ता कि ते वरपोयपत्तणेउर जाव
आगासफालिय समप्पभं, असुयं वियत्था सेयणयं गंधर्हात्थिदुरुद्धा
समाणी अमयमहियफेणपुंजसण्णिगसाहिं सेयचामरवालवीयणीहिं
कीइज्जमाणीं संपत्थिया। तएणं से सेणिए राया पहाए जाव सस्सिरीए
हत्थिखंधवरगए सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं चउचाम
राहिं वीइज्जमाणाहिं धारिणीं देवीं पिट्ठओ अणुगच्छइ। तएणं सा
धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ पिट्ठओ सम-
णुगम्ममाणमग्गा हयगयरहजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए
सद्धि संपरिवुए महया भडचडगरविंदपरिक्खित्ता सव्विह्वाए सव्वज्जइए
जाव दुंदुभिनिग्घोसनादियरवेणं राग्गिहे नयरे सिंगाडगतिगचउक्क-
चच्चर जाव महापहेसु नगर जणेणं अभिनंदिज्जमाणां जेणामेव वे-

जाकर उससे इस प्रकार कहने लगे—(एवं खलु देवानुप्पिए सगज्जिया जाव
पाउमसिरी पाउब्भूया, तण्णं तुमं देवानुप्पिए ?—एयं अकाल दोहलं विणेहि)
देवानुप्रिये ! सगज्जित आदि पूर्वोक्त विशेषणोंवाला प्रावृष श्री (वर्षाकृत)
प्रकट हो गई है। सो हे देवानुप्रिये ! अब तुम अपने अकालोद्भूत
दोहले की पूर्ति करो। “सूत्र १६”

देवीनी पास गयी, अने डंडेवा लाया डे—(एवं खलु देवानुप्पिए, सगज्जिया
जाव पाउमसिरी पाउब्भूया, तण्णं तुमं देवानुप्पिए ! एयं अकालदोहलं विणेहि)
हे देवानु प्रिये ! सगज्जित वगेरे पूर्वोक्त विशेषणोंवाणी वर्षाकृतुनी शोभा प्रकट
थी गयी छि. भाटे हे देवानुप्रिये ! तमे डंडे तमारा अकालदोहलनी पूर्ति करो. ॥सूत्र १६॥

भारगिरिपठव तेषामेव उवागच्छइ, उवागच्छिता वेभारगिरिकडगतड-
पायमूले आरामेसु य उजाणेषु य काणणेषु य धणेषु य वणसंडे-
सु य रुक्खेसु य गुच्छेसु य गुम्मेसु य लयासु य वल्लीसु य कंदरासु
य दरीसु य चुण्डीसु य दहे य जूहेसु य कच्छेसु य नईसु य नईसंगमेसु
य विरेसु य अच्छमाणी, य पेच्छमाणी य मज्जमाणी य पत्ताणिय
पुष्पाणि य फलाणी य पल्लवाणि गिण्हमाणी य गिण्हावेमाणी य माणे-
माणी य अग्घायमाणी य परिभुंजमाणी य परिभाएमाणी य वेभारगिरिपाय
मूले दोहलं विणेमाणी सव्वओ समंता आहिंइइ। तएणं धारिणीदेवी
विणीयदोहला सपन्नदोहला संपुन्न दोहला संमाणिय दोहला जाया
यवि होत्था। तएणं से धारिणी देवी सेयणयगंधर्त्तिं दूरुढा समाणा
सेणिएणं रन्ना हर्त्तिखंधवरगएणं पिट्ठओ पिट्ठओ समणुगम्ममाण-
मग्गा हयगय जाव रवेण जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छइ
उवागच्छिता रायगिहं नयरं मज्जमज्जेणं जेणामेव सए भवणे तेणा-
मेव उवागच्छइ, उवागच्छिता विउलाइं माणुस्साइं भोगभोगाइं जाव
बिहरइ ॥१७॥सू०॥

टीका--‘तएणं सा’ इत्यादि । ततःस्वस्तु सा धारिणी देवी श्रेणिकेन
राज्ञा एवमुक्ता सती हृष्टतुष्टा यत्रैव मज्जनगृहं=स्नानगृहं तत्रैवोपागच्छति,

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ--(तएणं सा धारिणी देवी श्रेणिएणं रन्ना एवं वृत्ता समाणी) इसके
बाद वह धारिणी देवी श्रेणिक महाराज के इस प्रकार कहनेजाने पर बहुत
अधिक प्रमुदित मनवाली होती हुई (जेणामेव मज्जगृधरे तेणेव उवागच्छइ)

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ--(तएणं सा धारिणी देवी श्रेणिएणं रन्ना एवं वृत्ता समाणी)
त्यारपथी धारिणीदेवी श्रेणिक राजाना आ वयने सांक्षणीने अत्यन्त प्रसन्न थया, अने
जेणामेव मज्जगृधरे तेणेव उवागच्छइ) न्यां स्नानगृहं इत्थं त्यां पडोअ (उवागच्छिता)

उपरगत्य मञ्जनगृहं अंशुप्रविशति, अनुपविश्य 'अंतो अंते उरसि' अन्तः-अन्तः
पुरे, अन्तः पुराभ्यन्तरे इत्यर्थः, स्नाता कृतबलिकर्मा कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ता
'किं ते' किं तत्, किमधिकं तद् वर्णयामीत्यर्थः, 'वरपायपत्तणो उर जाव' वर
पादप्राप्तनूपुरा अत्र यावच्छब्देनेदं द्रष्टव्यम्-मणिमेखला कट्यां धृता, कंठे हाराः
स्थापिता, अङ्गुलीषु मुद्रिका परिहिता, तथा कुण्डलोद्योतितानना, रत्नविभूषिताङ्गीः
इति । 'आगासफलियसमप्यमं' आकाशस्फटिकसमप्रभम्=निर्मलं श्वेतवर्णमित्यर्थः
'अंसुयं' अंशुकं=वस्त्रं 'णियत्था' देशीशब्दोऽयं, परिधृता=धृतवतीत्यर्थः । तथा-
सेचनकं गन्धहस्तिनं 'दुरूढां' दुरूढा=समारूढा सती 'अमयमहियफेण-

जहां स्नानगृह था वहां पहुँची-(उवागच्छिस्ता) पहुँचकर (मञ्जनघरं)
स्नान गृहमें (अणुपविसइ) प्रविष्ट हुई-(अणुपविसिचा) प्रविष्ट होकर (अंतो
अंते उरसि) उसने वहाँ अंतःपुरके भीतर (णहाया कय बलिकम्मा कय कोउयमंगल
पायच्छिचा) स्नान किया बलि कर्म किया, तथा कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त
आदि क्रियाएँ की । (किं ते) अधिक और क्या कहें (वरपायपत्तणे उर जाव
आगासफलियसमप्यमं अंसुयं नियत्था) चरणों में उसने सुन्दर नूपुर पहिरे।
यावत् शब्द से यहां इतना और समझ लेना चाहिये-कि उसने कटि में
मणियों की मेखला पहिनी, कंठ में हार पहिना अंगुलियों में मुद्रिकाएँ
पहिनी कानों में कुंडल पहिने । कुंडलों के पहिरने से इसके मुख की अधिक
शोभा हो रही थी । रत्नों की झलमलाहट से इसका समस्त अंग चमकता
हुआ उस समय दिखलाई दे रहा था । आकाश और स्फटिकमणि की
प्रभा के समान इसने वस्त्र पहिर रखे थे । "णियत्था" यह देशीय शब्द
है और इसका अर्थ पहिरना होता है । (सेणणयं गंधहस्तिं दुरूढासमाणी)

पछोत्थीने (मञ्जनघरं) स्नानगृहमाः (अणुपविसइ) प्रविष्ट तथा । (अणुपविसिचा
प्रविष्ट थइने (अंतो अंते उरसि) तेमणे त्यां रणुवासमां (णहाया कय बलिकम्मा
कय कोउयमंगलपायच्छिचा) स्नान, बलिकर्म, कौतुकमंगल एवं प्रायश्चित्त वगेरे
कर्मो कर्थां । (किं ते) वधारे थुं कही थाकथ । (वरपायपत्तणे उर जाव आगास
फलियसमप्यमं अंसुयं नियत्था) तेमणे पगमां सरस ओंकर पडेथो-अर्द्धी
'थावत्' यह द्वारा अंशुपुं ओंछये कैः तेमणे कैडे मण्डिमेअला पडेरी, जणाभां-छार
पडेथो, आंगणीआमां वीटीआ पडेरी अने कानोमां कुंडणो धारणु कर्थां कुंडणोनी
शोभाथी तेमनुं भां तेनथी व्यापक थइ-रखुं हुतुं रत्नोना प्रकाशद्वारा तेमनां मधां अणो
अमझी रह्यां हुतां आकाश अने स्फटिक मणिनी अंति जेवा तेमणे वस्त्रो धारणु
कर्थां हुतां "णियत्था" आ देशी शब्द छि अने तेनो अर्थ 'पडेथु' थाथ छि
(सेणणयं गंधहस्तिं दुरूढा समाणी) न्यारे तेमनो शृंगारे पुरे थथो त्यारे

पुंजसंणिगासाहिं, अमृतमयितफेनपुंजसंनिगासाः, श्वेतचामरचालव्य
जनैर्वीज्यमाना २ 'संपत्थिया' संपत्थिता प्रचलिता । ततःखलु स
श्रेणिको राजा स्नातः (वायसादिभ्यो दत्तान्नमागादिरूप कृतश्लिकर्मा
'जात्रसस्सिरीए' यावत् सश्रीकः जत्र यावत्करणादिदं द्रष्टव्यम्-भर्वाल-
ङ्कारविभूषितः कृतशरीरशोभः इति, सश्रीकः=श्रिया=शोभया सम्पन्नः, हस्ति-
स्कन्धवरगतः=हस्तिस्कन्धे समुपविष्टः, सकोरंमाल्यदाम्ना=कोरंमाल्यदाम्ना
युक्तेन छत्रेण त्रियमाणेन भृत्यघृतेनेत्यर्थः युक्तः, त्रुमिश्रिचामरैर्वीज्यमानैर्युक्तः,

जब यह पूर्ण रूप से अपना भृंगार कर चुकी-तब राजा की सत्तारी का
जो पट्टहस्ती था कि जिसका नाम सेचनक था और जिसकी गंधको
संघकर दूसरे हाथी उसके समक्ष ठहर नहीं सकते थे उसपर वह चढ़ी ।
(अमयमहियफेनपुंजसंणिगासाहिं सेयचामरचालवीथणीहिं वीहज्जमाणी २
संपत्थिया) उससमय उसके ऊपर जो श्वेतचमरोके चालरूपी मंते ढोरे
जा रहे थे वे अमृत के मथित हुए फेण पुंज के समान सुन्दर थे ।
तात्पर्य इसका यही है कि जब यह सेचनक हस्ती पर सवार हुई तब
इसके ऊपर-चमर ढोरने वालों ने आजूबाजू में चमर ढोरना प्रारम्भ
कर दिया । वे चमर अमृत के फेन पुंज जैसे बिलकुल उज्ज्वल थे । इस
तरह राजसी ठाटवाट से सुसज्जित होकर यह ब्रह्मा से चली । (तएणं
से सेणिए राया ण्णाए जाव सस्सिरीए हत्थिखंघवरगए सकोरंमल्लदामेणं
छत्रेणं धारिज्जमाणेणं चउचामराहिं वीहज्जमाणीहिं धारिणीं देवीं पिट्ठो
अणुगच्छइ) श्रेणिक राजा भी उस समय दूसरे हाथी पर बैठकर इसके
पीछे २ चल रहे थे । वह भी पहिले से ही स्नान आदि क्रियाओं

शोभनी सवारीने आस सेचनक नाभे हाथी हुतो हे नेनी गंध सूंघीने भील हाथी
तेनी पास उँवा रही शकता न हुता-ते हाथी उपर धारिणी देवी सवार थया.
(अमयमहियफेनपुंजसंणिगासाहिं सेयचामरचालवीथणीहिं वीहज्जमाणी २
संपत्थिया) ते वषते तेभना उपर सहेह यामरोना प'या ढोणाध रह्या हुता तेय्या
मथित थयेदा अमृतना झीलु समूह नेवा सुन्दर हुता, कडेवानो हेतु ओ छे छे नेय्यारे
धारिणीदेवी हाथी उपर विराजमान थया त्यारे भ'ने आभुथी यमरो ढोणावा दाय्या.
त यमरो अमृतना झीलुना समूह नेवा ओकहम उँवावत हुता, आ रीते पाव'सी
डांथी सुशोभित थधने तेय्या त्यांथी आख्यां. (तएणं से सेणिए राया ण्णाए जाव
सस्सिरीए हत्थिखंघवरगए सकोरंमल्लदामेणं छत्रेणं धारिज्जमाणेणं
चउचामराहिं वीहज्जमाणीहिं धारिणीं देवीं पिट्ठो अणुगच्छइ) श्रेणिक शान्त
पणु भील हाथी उपर सवार थधने पाछण नेध रह्या हुता. तेय्याओ पणु पडेवेथी स्नान वगेरे

ધારિણીં દેવીં પૃષ્ઠતોડનુગચ્છતિ । તતઃ સ્વલુ સા ધારિણી દેવી ઐળકેન રાજા હસ્તિસ્કંધવરમર્તન પૃષ્ઠતઃ પૃષ્ઠતઃ સમનુગમ્યમાનમાર્ગાં હયગંજરયયોધ-કલિતયા ચતુરંગિયા સેનયાં સાર્ધે સંપરિવૃતા મહ્યામટચડગરવિદપરિચ્છિન્તા મહામટચડગરવદ્વંદપરિચ્છિન્તા, તત્ર-મહામટાનાં ચડગરાઃ=સમૂહાઃ, યુધા હત્યર્થઃ, સે નિવૃત્ત હો ગયે થે । વાયસ આદિકોં અન્નાદિમાગ દેને રૂપ બલિ કર્મ આદિ કાર્ય યે સંવ કર જુકે યે । યહાં જો યાવત્ શબ્દ-આયા હૈ-વહ હસ પાંઠ કા સંગ્રાહક હૈ-કી રાજા જંબ ધારિણી દેવી કે સાંધ ચલ રહે થે-તવ ડન્હોને ખી અપને કારીર પર સમસ્ત આભૂષણોં કી ધારણ કર રક્ત્વા થાઃ વિશિષ્ટ ક્રોધા સે યે ડસ સમય ક્રોધિત હો રહે થે । (હત્થિસ્વંધવરમર્ગે સંકોરંટમલ્લદામેળં છત્તેણ ધારિજ્ઞમાણેણ ચંડ ચામરાહિં વીજ્ઞમાણાહિં ધારિણીં દેવીં પિટ્વઓ અણુગચ્છહ) દૂસરે હાથી પર બેઠે હુએ થે, નૌકર ને ડનેકે ડપરે રાજવિહરૂપ શુભ્ર છત્ર જો કોરણ્ટપુષ્પોં કો માલાં સે યુક્ત થા તાન રક્ત્વા યા ઢોરતે હુએ ચારં ચમરોં સે યે વિરાજિત હોતે હુએ રાંની કે પીછે પીછે ચલ રહે થે । (તણં સા ધારિણી દેવી સેણિણં રન્ના હત્થિસ્વંધવરમર્ગે પિટ્વઓ પિટ્વઓ સમનુગમ્યમાનમગા-હયગંજરહજોહકલિયાં વાઝરંગિણિં સેનાંસદ્ધિં સંપરિવુએ) હસ તરહ હસ્તિ કે સુન્દર સ્કંધ પર આસીન હુએ-ઐણિક રાજા જિસ કે પીછે માર્ગ પર ચલે જા રહે હૈ-એસી વહ ધારિણી દેવી કિ જો ઘોડે હાથી, રથ ઔર યોધાઓં સે યુક્ત ચતુરંગિણી સેના સે ધિરી હુઈ હૈ-તથા (મહ્યા મટચડગરવિદ

ક્રિયા પતાથી દીધી હતી, બલિ કર્મ વગેરે કાર્ય પશુ તેઓએ પૂરા કર્યાં હતાં. અહીં જે 'યાવત્' શબ્દ છે, તે સૂચવે છે કે રાજા બ્યારે ધારિણીદેવીની સાથે જઈ રહ્યા હતા ત્યારે તેમણે પશુ પોતાના શરીરે બધાં આભૂષણો પહેર્યાં હતાં. એક બેતની અવિશેષ શોભાથી તેઓ શોભિત થઈ રહ્યા હતા. (હત્થિસ્વંધવરમર્ગે સંકોરંટ-મલ્લદામેળં છત્તેણ ધારિજ્ઞમાણેણ ચંડ ચામરાહિં વીજ્ઞમાણાહિં ધારિણીં દેવીં પિટ્વઓ અણુગચ્છહ) તેઓ ખીબ હાથી ઉપર બેઠા હતાં. કોરંટ પુષ્પોની માળાથી શોભતા રાજવિહરૂપ સફેદ છત્ર નોકરાએ તેમના ઉપર તાણી રાખ્યો હતો. ઢોળાઈ રહેલાં સ્વેત ચમરોથી તેઓ શોભતા હતા. આ રીતે તેઓ રાણીની પાછળ પાછળ જઈ કહ્યા હતા. (તણં સા ધારિણી દેવી સેણિણં રન્ના હત્થિસ્વંધવરમર્ગે પિટ્વઓ સમનુગમ્યમાનમગા હયગંજરહજોહકલિયાં વાઝરંગિણિં સેનાંસદ્ધિં સંપરિવુએ) આ પ્રમાણે હાથીના ઘૂંઘર સ્કંધ ઉપર બેઠેલા ઐણિક રાજા બેની પાછળ જઈ-રહ્યા છે, હાથી, ઘોડા, રથ અને પાચડલ ગામ જે ચતુરંગિણી સેનાઓથી ઘેરાયેલી છે. (મહ્યા મટચડગરવિદ પરિચ્છિન્તા) મહાયોદ્ધાઓની

‘चङ्गर’ इति देशीयः कन्दः, तेषां वृन्दैः समूहैः, परिशिष्टाः संवेष्टिता, सन्निवृद्धीए’ सर्वद्वयै=छत्रादिकया राजचिह्नरूपया, सन्वजुर्हए’ सर्वधुता=आभरणादिना दीप्तया, ‘जाव’ यावत्=अत्र यावत् करणादिदं दृश्यम्—सर्वबलेन सर्वसमुदायेन=पुरवासिसमूहेन सर्वोदरेण सर्वविभूत्या समस्तशोभया इति । ‘दुन्दुभिनिग्योसनादियरवेणं’ दुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण=अत्र दुन्दुभि इत्युपलक्षणम् अन्येषामपि वाद्यानाम् निर्घोषः वाद्यवादनमयत्नजनितः शब्दः, नादितं=ध्वनिमात्रं, तदूषो रवः=शब्दस्तेन सहिता, राजगृहे नगरे शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वर० यावन्महापथेषु नागरजनेन अभिनन्द्यमानो यत्रैव वैभारगिरिपर्वतस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य ‘वैभारगिरिकडगलडपायमूले’ वैभारगिरिकटकतटपादमूले=तत्र वैभारनरैः कटकतटानि=एकदेशतटानि, पादाश्च=तत्समीपवर्तिनो लघुपर्वताः तेषां दन्मूलं=वृक्षलतादिपरिवृतमणीयप्रदेशाः तत्रारामेषु=आरामन्ति=कीडां कुर्वन्ति जना माभवी वासन्तीलतागृहादिषु यत्र ते

परिविखस्ता) महा भटोंकायूथ वृन्द जिसे संवेष्टित किये हुए हैं और जो अपनी (सन्निवृद्धीए सन्वजुर्हए जाव दुर्दभिनिग्योसनादियरवेणं) समस्त राज्य चिह्नादिरूप छत्रादिकृद्धि से आभरण आदिकों की दीप्ति से तथा यावत् शब्द से सूचित किये गये समस्त बल से पुरवासिजनों के समूह से समस्त प्रकार की शोभा से दुन्दुभि आदिसमस्त प्रकार के निर्घोष से—निनाद से (रायगिहे नगरे सिधोडगलतिगचउक्कचत्वर जाव महापथेषु नगर जणेणं अभिन्दिज्जमाणां) राजगृह नगर में शृङ्गाटक त्रिक, चतुष्क, चत्वर आदि महापथों में नगर निवासी मनुष्यों द्वारा वारर अभिनन्दित होती हुई (जेणामेव वैभारगिरिपव्वए तेणामेव उवागच्छह) जहां वैभार गिरिपर्वत या वहां पहुँची (उवागच्छिता वैभार गिरिकडगतलडपायमूले) आरामेसु य,

समूह लेनी आठ तरफ छे अने छे पोतानी (सन्निवृद्धीए सन्वजुर्हए जाव दुर्दभिनिग्योसनादियरवेणं) समस्त राजचिह्नरूप छत्र वगेरे ऋद्धिथी, आभरण वगेरेनी दीप्तिथी तेमज ‘यावत्’ यह वडे सूचवायेला अभस्त भलथी नगरजनोना समूहोथी, सकणशोभाथी दुंदुभि वगेरेना अथां निर्घोषथी, निदानथी, (रायगिहे नगरे सिधोडगलतिगचउक्कचत्वर जाव महापथेषु नगरजणेणं अभिनदिज्जमाणां) राजगृहनगरमां शृङ्गाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर वगेरे महापथोगां (राजमार्गोभां) नागरिकों द्वारा वा-वार अभिनन्दित यथां धां छीरेवी (जेणामेव वैभारगिरिपव्वए तेणामेव उवागच्छह) जथां वैभार पर्वत छतो यथां पडोयथां उवागच्छिता वैभारगिरिकडगतलडपायमूले आरामेसु, य उज्जाणेसु य, कणणेसु य वणेसु य,

આરામાઃ, તત્ર 'ઉજ્જાણેસુ' ઉદ્યાનેષુ=પુષ્પપ્રધાનવૃક્ષલતાદિરૂપેષુ ચ તથા 'કાળણેસુ' કાનનેષુ=નગાસન્નસામાન્યવૃક્ષવૃન્દયુક્તેષુ 'વણેસુ' વણેષુ=નગરાત્ દૂરસ્થરમણીયવૃક્ષસમૂહેષુ ચ 'વણસંઢેસુ' વનસ્થંઢેષુ ચ=એકજાતીયાઽઽમ્રાદિ વૃક્ષસમુદાયયુક્તેષુ તથા 'રુક્ષેસુ' રુક્ષેષુ=એકકાવોકાદિરુક્ષેષુ 'ગુચ્છેસુ' વૃન્તાકી પ્રમૃતિષુ ગુચ્છાકારપુષ્પપત્રફલાદિયુક્તેષુ 'ગુમ્મેસુ' ગુલ્મેષુ=વેશજાલી પ્રમૃતિષુ

ઉજ્જાણેસુ ય, કાળણેસુ ય, વણેસુ ય, વણસંઢેસુ ય, રુક્ષેસુ ય, ગુચ્છેસુ ય, ગુમ્મેસુ ય, લયાસુ ય, વલ્લીસુ ય, કંદરાસુ ય, દરીસુ ય, ચુઢ્ઢીસુ ય, દહેસુ ય, જૂહેસુ ય, કચ્છેસુ ય, નર્હસુ ય, નર્હસંગમેસુ ય, વિવરેસુ ય અચ્છમાણી ય, પેચ્છમાણીય, મજ્જમાણી ય પત્તાણિ ય પુષ્પાણિ ય, ફલાણિય, પલ્લવાણિ ગિણ્હમાણી ય, ગિણ્હાવેમાણી ય, માળેમાણી ય, અગ્ચાયમાણી ય, પરિશુંજ-માણી ય, પરિભાણમાણી ય, વેશારગિરિણાયમૂલે દોહલં વિણેમાણી સંઘઓ સમંતા અર્હિંઢેઽ) વહાં પહુચ કર વહ વૈશારગિરિ કે કટકતટ કે એક ઓર કીતલહટી કે તથા પારો કે-તત્સમીપર્વતી છોટેર પર્વતો કે-મૂલ ભાગ મેં-વૃક્ષલતા આદિ સે સઘન રમણીય પ્રદેશોં-મેં આરામોં મેં-જહાં મનુષ્ય બને હુણ સાધવી-વાસન્તીલતા ગૃહાદિ કોં મેં ક્રીડા કરતે હૈં ઉન પ્રદેશો મેં, ઉદ્યાનોં મેં જહાં પુષ્પ પ્રધાન વૃક્ષ એવં લતાઈ આદિ હોતે હૈં ઉન સ્થાનોં મેં- કાનનો મેં-પર્વત કે સમીપર્વતીં ઉન પ્રદેશોં મેં કિ જો સાધારણવૃક્ષ-વલિ સે યુક્ત રહતે હૈં-વનોંમેં-નગર સે દૂરવર્તીં સ્થાનોં મેં જો રમણીય-વૃક્ષ વૃન્દ સે આકર્ષીં હોતે હૈં-વૃક્ષોં મેં-એક જાતિકે વૃક્ષોં કે અનેક પંક્તિયોં

વણસંઢેસુ ય, રુક્ષેસુ ય, ગુચ્છેસુ ય, ગુમ્મેસુ ય, લયાસુ ય, વલ્લીસુ ય, કંદરાસુ ય, દરીસુ ય, ચુઢ્ઢીસુ ય, દહેસુ ય, જૂહેસુ ય, કચ્છેસુ ય, નર્હસુ ય, નર્હસંગમેસુ ય, વિવરેસુ ય, અચ્છમાણી ય પેચ્છમાણીય, મજ્જમાણીય, પત્તા-ણિય, પુષ્પાણિય, ફલાણિય, પલ્લવાણિ ય, ગિણ્હમાણી ય, ગિણ્હાવેમાણીય, માળેમાણીય, અગ્ચાયમાણી ય, પરિશુંજમાણીય, પરિભાણમાણી ય, વેશાર-ગિરિપાપ્રમૂલે દોહલં વિણેમાણી સંઘઓ સમંતા અર્હિંઢેઽ) ત્યાં પહોંચીને ધારિણીદેવી વૈશારપર્વત પ્રદેશની એક તરફની તળેટીના તેમજ વૃક્ષોના, તેની પાસેના નાના પર્વતોના ભૂ ભાગમાં, વૃક્ષલતા વગેરેથી સઘન અને મનોહર પ્રદેશોમાં. આરામોમાં (ખગીચાઓમાં) કે જ્યાં માણસો સાધવી અને વાસન્તી લતાગુહોમાં ક્રીડાઓ કરે છે, તેવા પ્રદેશોમાં, ઉદ્યાનોમાં જ્યાં પુષ્પ પ્રધાનવૃક્ષો અને લતાઓ વગેરે શોભે છે-તેવાં સ્થાનોમાં, કાનનોમાં, (જંગલોમાં) અર્થાત્ પર્વતની પાસેના તે પ્રદેશો કે જ્યાં સાધારણ વૃક્ષાવલિ હોય છે, વનોમાં અર્થાત્ નગરથી દૂર કે જે રમણીય વૃક્ષોથી આવેશિત રહે છે, વૃક્ષોમાં, અર્થાત્ એક જાતના પંક્તિબદ્ધ જાસેલા અનેક વૃક્ષોમાં,

मंडपाद्याकार परिणतलताग्रहेषु 'लयासु' लनासु=चपकादिश्रुतामंडपेषु 'बल्लीसु'
बल्लीषु नागबल्ल्यादिषु 'कंदरासु' कन्दरासु=महागुहासु='दरीसु' दरीषु=लघुगुहासु
'चुंहीसु' चुंहीषु=अल्पोद्वल्लासेषु 'दरीसु' हूँदेषु 'होद' इति ऋषायासु 'जूहेसु'
यूथेषु=गजमर्कटादियूथेषु 'कच्छेषु' कच्छेषु=नदी तीरेषु 'नईसु' नदीषु=सरित्सु
'नईसंगमेसु' नदी संगमेषु=मिलितानेकनदीषु 'विवरेषु=स्वामाविकनिर्झरा-
दिना पूरितगर्तेषु चकाराः सर्वत्र समुच्चये वाक्यालङ्कारे च उक्तसर्वस्थानेषु
'अच्छमाणीय' तिष्ठन्ती च=चकारात् अमापनोदाय क्षणमुपविशन्ती च 'पेच्छ-
माणीय' प्रेक्षमाणा=पश्यन्ती चारामादि शोभाम् 'मज्जमाणीय' मज्जन्ती च=
नद्यादिजलेषु स्नान्ती पत्राणि पुष्पाणि फलानि च 'पल्लवाणि च' पल्लवान्=
'किसलयानि सुकोमलपत्राणि 'गिण्हावेमाणीय' गृह्णन्ती=मनोविनोदार्थपत्र-

में गुच्छाकार पुष्प पत्र एवं फल आदि समन्वित गुच्छो में, गुल्मीं में-
मंडपादि आकार में परिणत हुए लताग्रहों में, लताओं में-चंपकआदि-
लताओं के मंडपों में, बल्लियों में-नागबल्ली आदि वेलों में-कंदराओं
में-बड़ी गुफाओं में दरियों में-छोटी छोटी गुफाओं में
चुंछियों में-छोटे जलाशयों में हूँदों में-होदों में, यूथों में-हाथी
आदि के झुंडों में कच्छों में नदी के तीरों में, नदियों में तथा
अनेक नदियों के संगमरूप स्थानों में तथा विवरों में-उन स्थानों में कि
जहाँ झरनों के पड़ने से खड़े बन जाते हैं खड़ी रही-क्षणएक अपने श्रम
को दूर करने के लिये वह बैठी भी। आराम आदि इन स्थानों की उसने
शोभा भी देखी। नदी आदिजलाशय प्रदेशों में उसने स्नान भी किया।
पत्रों, पुष्पों, फलों तथा किसलयो-कोमलपत्रों-कुपलों को उसने मनोविनोद

गुच्छाकार पुष्प, पत्र અને ફળોના સમન્વિત ગુચ્છોમાં ગુલ્મોમાં, મ'ંડપ વગેરેના આકારમાં પરિણત થયેલા લતાગ્રહોમાં, લતાઓમાં-ચંપક વગેરે લતાઓમાં મ'ંડપોમાં, વલ્લિઓમાં-નાગવલ્લી વગેરે વેલોમાં, કંદરાઓમાં-મોટી શુક્ષ્મોમાં-દરિયોમાં-નાની નાની શુક્ષ્મોમાં, ચુંહિયોમાં-નાના જળાશયોમાં હૂંદોમાં, પાણીના ઊંડા (ઢંઢો) ખાડાઓમાં, યૂથોમાં, હાથી વગેરેના ટોળાઓમાં, કચ્છોમાં-નદીના તટવર્તી પ્રદેશોમાં, તેમજ વિવરોમાં, અર્થાત્ તે સ્થાનોમાં કે જ્યાં ઝરણાંઓ પડવાથી ઊંડા ખાડા થઈ બચ છે-ઊંડાં રહ્યાં. એકદલ પોતાના થાકને મટાડવા માટે તેઓ ત્યાં બેસાં. આરામ (અગીચ્છા) વગેરે સ્થાનોની તેમણે શોભા પણ જોઈ. નદી વગેરે જલાશયોમાં તેમણે સ્નાન પણ, ક્યાં, પત્ર, પુષ્પ, ફળ, કિસલય અને કૂંપળોને તેમણે મનો વિનોદ માટે ગ્રહણ કર્યા અને તેજ પ્રમાણે સ'ખીજનોદ્વારા પણ ગ્રહણ કરાવડાવ્યાં. લતા વગેરેના સ્પર્શ-દ્વારા તેમણે સ્પર્શ સુખ

पुष्पादि गृह्णन्ती 'गिण्हावेमाणी य' ग्राहयन्ती सखीद्वारा 'माणेमाणी य' मानयन्ती—लतादि स्पर्शादीनां सुखमनुभवन्ती 'अग्रायमाणी' जिघ्रन्ती च पुष्पादिकम् 'परिभुञ्जमाणी' परिभुञ्जाना फलादिकम् सखीभिः सह 'परिभायमाणी' परिभाजयन्ती फलादि स्वाद्यवस्तूनां यथायोगं विभागं कुर्वाणा, वैभार गिरिपादमूले एवं दोहदं 'विणेमाणी' विनयन्ती=पूरयन्ती 'सव्वओ' सर्वतः सर्वप्रकारेण 'समंतो' समन्तात् सर्वदिक्षु 'आहिडइ' 'आहिण्डते'=इतस्ततो गच्छति । ततः खलु सा धारिणी देवी अकालमेघदोहदे पूर्णे सतिविनीतदोहदा=पूरित-दोहदा अकालमेघमादुर्भावात्, संपन्नदोहदा=अकालमेघदर्शनात्, सम्पूर्णदोहदा=अकालमेघवर्षणशोभावलोकनपूर्वकयथेच्छक्रीडाकरणात्, संमानितदोहदा=स्वमनो रथानुकूलसकलवस्तुलाभात् जाताचाप्यभवत् । ततः खलु सा धारिणीदेवीसेच-

के निमित्त ग्रहण किया और सखियों द्वारा भी उन्हें ग्रहण कराया । लतादिकों के स्पर्श आदि से उसने सुखका अनुभव भी किया पुष्पों को वहाँ उसने सूँघा भी । सखियों के साथ उसने फलादिकों को खाया भी । तथा उनका वहाँ उसने विभाग भी किया । इस तरह विविध क्रीडाओं द्वारा उसने वैभारगिरिके तलहट्टी में अपने दोहद की पूर्ति की । और सब प्रकार से वह वहाँ समस्त दिशाओं में इधर से उधर घूमी । (तएणं सा धारिणीदेवी विणीय दोहला संपन्न दोहला संपुन्न दोहला संमाणिय दोहला जाया यावि होत्था) इस प्रकार वह धारिणी देवी अकाल मेघ दोहद के पूर्ण होने पर अकाल मेघ के प्रादुर्भाव से पूरित दोहदा अकाल मेघके दर्शन से संपन्न दोहदा अकाल मेघ के प्रादुर्भाव से पूरित दोहदा, अकाल मेघके दर्शन से संपन्न दोहदा, अकाल मेघ के वर्षण से शोभा का निरीक्षण करनी हुई यथेच्छ क्रीडा के करने से संपूर्ण दोहदा और अपने मनोरथ के अनुकूल सकल वस्तुओं के लाभ से संमानित दोहदा बन गई । (तएणं से धारिणी देवी सेयणयगंधहर्त्थि

मेणञ्चुं. तेमण्हे त्यां पुप्फेणी सुवास लीधी, अने सणीज्जेने साथे तेमण्हे इण वणेरे नी त्यां तेमण्हे वडेयण्णी पणुं क्री. आ प्रभाण्हे अनेक जतनी डीअण्णे द्वारा तेमण्हे वैभार पर्वतनी तणेटीयां पोताना दोहदनी पूतिं क्री. ते त्यां सर्व इति आभतेम इरी (तएणं सा धारिणी देवी विणीय दोहलासंपन्न दोहलासंपुन्न दोहला-संमाणिय दोहलाजाया यावि होत्था) आ प्रभाण्हे धारिणी देवी अकाण मेघ दोहदं पूण्णं थया पळी, अकाण मेघना प्रादुर्भाविथी पूरित दोहदा, अकाणे मेघदर्शनथी संपन्न दोहदा अकाणे मेघवर्षण्णथी,—शोभात्तुं निरीक्षण करती पोतानी धिक्का सुवण क्रीडाणो करवाथी संपूण्णं दोहदा अने पोताना मनोरथने अनुकूल अधी वस्तुणो

नकगन्धहस्तिनं दुरूढा=समाख्ढासती श्रेणिकेन राज्ञा हस्तिकन्धवरगतेन पृष्ठतः
२ समनुगम्यमानमार्गां, ह्यगज यावद्रवेण यत्रैव राजगृहं नगरं तत्रैवोपागच्छति,
उपागत्य राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं भवनं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य
विपुलान् मानुष्यकान् भोगभोगान्=शब्दादि विषयान् यावद् विहरति ॥१७५०॥

दुरूढा समाणी सेणीएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ समणुगम्म-
माणमगा ह्यगजयाव रवेणं जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छई)
इसके बाद वह धारिणी देवी सेचनकगंधहत्थी पर आरूढ होकर श्रेणिक
राजा से पीछे अनुगम्यमान होती हुई तथा ह्यगज आदि चतुरंगिणी
सेना से युक्त होती हुई राजगृहनगर की ओर वहां से रवाना हुई। जाते
समय जिस प्रकार विविध प्रकार के बाजों की ध्वनि आदि के साथ-
यह प्रस्थित (रवाना) हुई थी-उसी प्रकार वह यहां से वापिस आते
समय भी उसी ठाट से बाजों की ध्वनि के साथ नगर में आई।
(उवागच्छिता रायगिः नयरं मज्झमज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव
उवामच्छई) आकर के वह राजगृहनगर के बीचो बीचवाले मार्ग से होती
हुई जहां अपना भवन था वहां आई। (उवागच्छिता विउलाई माणुस्साई
भोगभोगाई जाव विहरइ) वहां आकर वह विपुल मनुष्यमय संबन्धी
शब्दादि विषयोंको भोगती हुई अपना गर्भ कालका समय सुख पूर्वक
विताने लगी। सूत्र ॥१७॥

सम्मानित होइ। थछ. (तएणं सा धारिणी देवी सेयणयगंधहत्थि दुरूढा समाणी
सेणीएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ ? समणुगम्ममाणमगा ह्यगज
याव रवेणं जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छई) त्थारणाइ धारिणी देवी
सेयनक नामना गंध हस्ती ऊपर सवार थछने श्रेष्ठिक राज केनी पाछण पाछण
जई रहल छ तेमज्झ यतुरंगिणी सेनाथी के आवेष्टित थयेली छ जेवी ते राजगृह
नगर बाणी रवाना थछ जती वणते जेभ ते अनेक नतानां वान्ज्योना भोगण ध्वनि
साथे रवाना थछ हती, तेमज्झ त्यांथी आवती वणते यल्ल तेज्झ कइथी वान्ज्योना
मधुर ध्वनि साथे नगरमां प्रविष्ट थछ. (उवागच्छिता रायगिहं नगरं मज्झ
मज्झणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छई) प्रविष्ट थछने तेज्झ राजगृह
नगरना मध्यभाणं धने पोताना महेद्धमां गछ. (उवागच्छिता विउला माणु-
स्सा भोगभोगाई जाव विहरइ) अने मनुष्य संघंधी समस्त शब्दादि क्षम-
योगो योगवता पोताना गल्लक्षणना समयने राणी सुअपूर्वक पसार इरवा दाअ्यां॥सूत्र १७॥

मूलम्—तएणं से अभयकुमारे जेणामेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुव्वसंगइयं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जइ । तएणं से देवे सगज्जियं पंचवन्नं मेहनिनाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं पडिसाहरइ, पडिसाहरित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥१८ सू०॥

टीका—‘तएणं से इत्यादि । ततः खलु स अभयकुमारः, यैव पौषधशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य पूर्वसंगतिकं देवं सत्करोति नमस्कारादिना, समानयति=मधुरवचनादिना, सत्कृत्य समान्य, प्रतिविसर्जयति=अनुगमनादिना । ततः खलु स पूर्वसंगतिको देवः स गर्जितां पञ्चवर्णमेघनिनादोपशोभितां दिव्यां प्रावृष्ट्रियं प्रतिसंहरति=अन्तर्हितां करोति, प्रतिसंहृत्य यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतस्तामेव दिशं प्रतिगतः ॥सू० १८॥

‘तएणं से अभयकुमारे’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से अभयकुमारे) वह अभयकुमार (जेणामेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ) जहां पौषधशाला थी वहां आया (उवागच्छित्ता पुव्वसंगइयं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ)—जाकर उसने उस पूर्व संगतिक देव का सत्कार और सन्मान किया (सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जइ) सत्कार और सन्मान करने के बाद फिर उसने उसे बिदा दी (तएणं से देवे सगज्जियं पंचवन्नं मेहनिनाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं पडिसाहरइ) इसके बाद उस देवने सगर्जित, पंचवर्ण विशिष्ट तथा मेघों किगर्जना से उपशोभित उस दिव्य प्रावृषथ्री वर्षाकाल की शोभा को अन्तर्हित कर दिया। (पडिसाहरित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए)

‘तएणं से अभयकुमारे’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्पारपछी (से अभयकुमारे) अभयकुमार (जेणामेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ) ज्थां पौषधशाणा ह्ती त्यां गत्था. (उवागच्छित्ता पुव्वसंगइयं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ) ज्धने तेमण्णे पुव्वसंगतिके देवतुं सन्मान अने सत्कार क्थी. (सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जइ) सत्कार अने सन्मान क्थी पछी तेज्जाण्णे तेमने विदथ क्थी. (तएणं से देवे सगज्जियं पंचवन्नं मेहनिनाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं पडिसाहरइ) त्पारपछा देवे सगर्जित, पंचवर्ण वाणा तेमण्णे मेघज्जनाथी उपशोभित ते प्रावृषथ्रीने अन्तर्हित करी दीथी. (पडि-

सलम्—तएणं सा धारिणी देवी तंसि अकालदोहलंसि विणी-
यंसि जाव सम्माणिय डोहला तस्स गब्भस्स अणुकंपणट्ठाए जयं
चिट्ठइ, जयं आसयइ, जयंसुवइ, आहारं पि य णं आहारेमाणी
णाइ तित्तं णाइ कट्ठयं णाइकसायं णाइ अंबिलं णाइ महुरं जं तस्स
गब्भस्स हियं मियं पत्थयं देसे य काले य आहारं आहारेमाणी
णाइ चित्तं णाइ सोगं णाइ देणं णाइमोहं णाइ भयं णाइ परितासं भोय-
णच्छायणगंधमल्लालंकारेहि तं गब्भं सुहं सुहेणं परिवहइ॥१९सू॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि । ततः खलु सा धारिणी देवी तस्मिन्
अकालदोहदे=अकालमेघदोहदे ‘विणीयंसि’ विनीते=पूरिते सति यावत् सम्मा-
नितदोहदा, तस्य गर्भस्य ‘अणुकम्पणट्ठाए’ अनुकम्पनार्थम्=अनुकम्पार्थं
‘जयंचिट्ठइ’ यतं=यतनापूर्वकं तिष्ठति यथा गर्भबाधा न भवतीति भावः,
‘जयं आसयइ’ यतमास्ते=यतनापूर्वकमुपविशति, ‘जयं सुवइ’ यतं स्वपिति=

अन्तर्हित करने के बाद फिर वह देव जिस दिशा से प्रकट हुआ था उसी
की तरफ चला गया । ॥सूत्र॥१८॥

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (साधारिणी देवी) वह धारिणी
देवी (तंसि अकालदोहलंसि विणीयंसि) उस अकाल मेघ
दोहले के पूर्ति हो जाने पर सम्मानित दोहदवाली हुई (तस्स
गब्भस्स अणुकंपणट्ठाए) उस गर्भ की अनुकंपानिमित्त (जयंचिट्ठइ)
यतना से खड़ी रहने लगी (जयं आसयइ) यतना से बैठने लगी

साहरित्ता जायेव दिसि पाउम्भूए तामेव दिंसि पडिगए) अदृश्य कथा पछी देव
ने दिशाथी प्रकट थयेला हतो तेज तरङ्ग पाछी गये। ॥ सूत्र १८ ॥

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(त एणं) त्पारणाद (सा धारिणी देवी) धारिणी देवी (तंसि अकाल
दोहलंसि विणीयंसि) ते अक्षाण मेघ दोहदनी पूति थया पछी सम्मानित दोहदा
थने (तस्स गब्भस्स अणुकंपणट्ठाए) ते गर्भनी अनुकंपा भाटे (जयं चिट्ठइ)
यत्नपूर्वकं विणी थवा लागी. (जयं आसयइ) यत्नपूर्वकं भेसवा लागी. (जयं सुवइ)
यत्नपूर्वकं सूवा लागी. (आहारं पि य णं आहारेमाणी णाइ तित्तं णाइ कट्ठे यं णाइ

यतनापूर्वकं निद्राति, आहारमपि च खलु आहारयन्ती=चतुर्विधमहारं कुर्वती, केन प्रकारेणाहारं करोति ? इत्याह—‘णाइतिचं’ नातितित्तं अतितित्तं मरिचादिकं न भुङ्क्ते ‘णाइकहुयं’ नातिकदुकं कारवेछादिकं ‘णाइकसायं’ नातिकपायं—आमलकादिकं ‘णाइ बिलं’ नात्यम्लं अम्लिकादिकम् ‘णाइमहुरं’ नातिमधुरं मिष्टान्नशर्करादिकं ‘जं तस्स गब्भस्स हियं’ यत् तस्य गर्भस्य हितं=हितकरं मेघायुरादिद्विद्वि कारणत्वाद् भवेत् तत् ‘मियं’ मितं=परिमितं—गर्भानुकूलत्वात् ‘पत्थयं’ पथ्यम्=आरोग्यकरं देशे च=कालेच आहारम् आहारयन्ती देशेच=देशानुसारेण पथ्यापथ्यं वस्तु तथा काले= कालानुसारेण यस्मिन्काले च शरदादि ऋतुप्रवृत्तिकाले पथ्यमपथ्यं वा सर्वं निर्णय्य गर्भाय हितकरमाहारं भुञ्जाना ‘णाइचित्तं’ नाति चिन्तं—विशिष्ट चिन्तारहितं ‘णाइसोयं’ नातिशोकं=कदाचिदिष्टानिष्टसांयोगेऽपि अतिखेद रहितं ‘णाइदेन्नं’ नाति दैत्यं ‘णाइमो’ नातिमोहं विशिष्ट कामाग्निलाषरहितं, ‘णाइभयं’ नातिभयम्—अत्रभयं भीतिमात्रं ‘णाइपरितासं’ नातिपरित्रासय,

(जय सुवइ) यतना पूर्वकं सोती थी (आहारंयि य जं आहारेमाणी णाइ तित्तं णाइकहुयं णाइकसायं णाइअंबिलं णाइ महुरं जं तस्स गब्भस्स हियं मियं पत्थयं) आहार भी जो वह करती थी सो ऐसा ही करती थी कि जो अतितित्त नहीं होता था अति कदुक नहीं होता था—अतिकसायला नहीं होता था, एति अम्ल (खट्वा) नहीं होता था और न अति मीठा होता था। किन्तु देश और काल के अनुसार उसका निर्णय करके वह गर्भ के लिये जो हित, मित, एवं पथ्यरूप होता ऐसा आहार को करती। (णाइ चित्तं णाइ सोयं णाइ देणं णाइ मोहं णाइ भयं णाइ परितासं ववगयच्चितासोगदेन्नमोहभयपरित्तासा) वह न अति चिन्ता करती, न अति शोक करती, न अति दीनभाव करती, न अति मोह करती, न अति भय करती, न अति परित्रास—अकस्मात् भय करती

कसायं णाइ अंबिलं णाइ महुरं जं तस्स गब्भस्स हियं मियं पत्थयं) धारिणी देवी के आहार करती હતી તે વધારે તીખો પણ નહિ વધારે કડવો પણ નહિ વધારે કસાયેલ નહિ વધારે અમ્લ (ખાટો) પણ નહિ અને વધારે ગળ્યો પણ નહિ પણ દેશકાળને યોગ્ય તેના ઉપર વિચાર કરીને ગર્ભને માટે જે હિતકારી, મિત અને પથ્ય રૂપ ગણ્યો તેવો જ આહાર તે કરતાં હતો. (ણાइ चित्तं णाइ सोयं णાइ દેણં णાइ મોહં णાइ ભયં णાइ પરિતાસં વવગયચ્ચિતાસોગદેન્નમોહભયપરિતાસા) તે વધારે ચિંતા ન કરતાં, વધારે શોક ન કરતાં. વધારે દીનતાથી ન રહેતાં અને વધારે મોહ ન કરતાં, વધારે ભયભીત ન થતાં અને વધારે પરિત્રાસ—એકદમ—

अत्र परित्रासोऽनरमः दमयम् यथारयात्तया अतएव 'भोयणच्छायण-
गंधमल्लालंकारेहि' भोजनाच्छादनगन्धमाल्यालङ्कारै तं गर्भं सुखं
सुखेन परिवहति. तत्र भोजनं=चतुर्विधआहारः, आच्छादनं=
वस्त्रं, गन्धः=चन्दनादि, माल्यं=मालापुष्प रचिता माला, अलङ्कारः=कटक
कुण्डलादिकः, तैः=इच्छानुकूल सेवनेनेत्यर्थः, तं गर्भं सुखां सुखेन=सुखपूर्वकं
परिवहति=सां परिपालयतीत्यर्थः ॥१९सू०॥

—तएणं सा धारिणी देवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं
अच्छट्ठमाणं राईदियाणं वीइक्कंताणं अछरत्तकालसमयंसि सुकुमाल-
पाणिपायं जाव सव्वंग सुंदरंगं दारगं पयाया । तएणं ताओ अंगपडि-
यारियाओ धारिणीं देवीं नवण्हं मासाणं जाव दारगं पयायं पासंति,
पासित्ता—सिग्धं तुरियं चवलं वेइयं जेणेव सेणिण् राया तेणेव
उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेति वद्धा-
वित्ता करयलपरिग्गहिंयं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एव वयासी—
एवं खलु देवाणुप्पिया । धारिणी देवी नवण्हं मासाणं जाव दारगं
पयाया तन्नं अरुहे देवाणुप्पियाणं पियं णिवेदेसो पियं मे भवउ ।
तएणं से सेणिण् राया तासिं अंगपडियारियाणं अंतिए एयंमट्टं सोच्चा
णिसम्म हट्टुट्टु० ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वयणेहिं विउलेण
य पुप्फगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता

थी । इसलिये वह चिन्ता, शोक, दैन्य मोह, भय एवं परित्रास रहित होकर
(भोयणच्छायण गंधमल्लालंकारेहिं तं गर्भं सुहं सुहेणं परिवहइ) इच्छानुकूल
भोजन आच्छादन, गंध, माल्य और अलंकार आदिकों के सेवन से उस
गर्भ का सुखपूर्वक परिपालन करने में एक चित्त रहने लगी ॥सूत्र॥१९॥

अथसीत—यतां नहि अटला भाटे ते चित्ता, शोक, दैन्य, मोह, अथ अने परित्रास—वशर थधने
भोयणच्छायण गंध मल्लालंकारेहिं तं गर्भं सुहं सुसेणं परिवहइ) इच्छा सुअथ
भोजना, आच्छादन, (वस्त्र) गंध, माल्य अने अलंकार वजेरेना सेवनथी ते योताना
गर्भं सु सुपेथी पोषणु करवाभां तद्धीन थधने रहैवा दाअ्या ॥ सूत्र १९ ॥

मत्थयधोयाओ करेइ, पुत्ताणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेइ, कप्पित्ता पडिविस-
 ज्जेइ । तएणं से सेणिए राया कोडुंवियपुरिसे सदावेइ, सदावित्ता एवं
 वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया । रायगिहं नयरं आसिय जाव
 परिगीयं करेह, करित्ता चारगपरिसोहणं करेह करित्ता माणुम्माणबद्धणं
 करेह, करित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह जाव पच्चप्पिणंति । तएणं से
 सेणिए राया अट्टारससेणीप्पसेणीओ सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी-
 गच्छहणं तुब्भे देवाणुप्पिया । रायगिहे नयरे अब्भितरबाहिरिए उस्सुकं
 उक्करं अभडप्पवेसं अदंडिमकुदंडिमं अधरिमं आधारणिज्जं अणुद्धूय-
 मुङ्गं अभिलायमल्लदामं गणियावरणाडइज्जकलियं अणेगतालाय-
 राणुचरियं पमुइयपक्कीलियाभिरामं जहारिहं ठिईवडियं दसदिवसियं
 करेह करित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पेणह । तेवि करेति, करित्ता तहेव
 पच्चप्पिणंति । तएणं से सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए
 सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने सइएहि ८ साहस्सिएहिय
 सयसाहस्सेहि य जाएहिं दाएहिं भाएहिं दलयमाणे २ पडिच्छेमाणे
 २ एवं च णं विहरइ । तएणं तस्स दारगस्स अस्सपियरो पढमे
 दिवसे जायकम्मं करेति, करित्ता बिइयदिवसे जायरियं क्तेति करित्ता
 तइएदिवसे चंदसुरदंसणं करेति, एवामेव निव्वत्ते असुइजाय-
 कम्मकरणे संपत्ते बारसाह दिवसे विउलं असणं पाणं खाइमं
 साइमं उवक्खडावेति, उवक्खडावित्ता मित्तणाइणियगसयणसंबंधि
 परिजणे बलं च वहवे गणणायग दंडणायग जाव 'आसंतेति' तओ
 पच्छा पहाया कयबलिकम्मा कय कोउय जाव सव्वालंकारविभूसिया

महंइमहालयंसि भोयणमंडवंसि तं विउलं असणं पाणं खाइमसाइमं
मित्तनाइ गणणायग जाव सच्चि आसाएमाणा विसाएमाणा परि-
भाएमाणा परिभुंजेमाणा एवं च णं विहरंति । जिमियभुत्तराग
याव य णं सम्माणा आर्यतो चोक्खा परमसूइभूया तं मित्तणाइ
नियगसयणसंबंधिपरिजणगणणायग० विउलेणं पुण्णवत्थगंधमल्लाल-
कारेणं सक्कारेति, सक्कारित्ता सम्माणित्ता एवं वयसी-जम्हा णं
अहं इमस्स दारगस्स गवभत्थस्स चैव सम्माणस्स अकालमेहे सुडोहले
पाउब्भूए, तं होउ णं अहं दारए मेहेनामेणं मेहकुमारे, तस्स
दारगस्स अम्मापियरो अयमेयारूवं गोणं गुणानिप्फन्नं नामधेज्जं
करेति ॥२० सू०॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि । ततः खलु सा धारिणी देवी मुख-
पूर्वकं गर्भपरिपालनानन्तरं ‘नवण्हं मसाणं बहुपडिपुण्णं’ नवसु मासेसु बहु-
प्रतिपूर्णेषु सर्वथा पूर्णेषु इत्यर्थः । ‘अद्धट्टमाणं’ अर्धाष्टमेषु अर्धे अष्टमं चेषु तानि
अर्धाष्टमानि तेषु, राहंदियाणं रात्रिन्दित्रेषु ‘विइक्कताणं’ व्यतिक्रान्तेषु सार्धं
नवमासोपरिसप्ताहोरात्रेषु व्यतीतेषु इत्यर्थः । अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी प्राकृतत्वात् ।
‘अद्धरत्तकालसमयंसि’ अर्धरात्रिकालसमये मध्यरात्रे ‘जाव’ यावत् ‘सुकुमालपाणिपायं
सुकुमारपाणिपादम्, सुकुमारौ पाणिपादौ यस्य तम् अतिकोमलकरचरणवन्तं

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद-अर्थात्-मुखपूर्वक गर्भ परिपालन के बाद (नव-
ण्हंमासाणं) नौ महीने जब (बहुपडिपुण्णाणं) अच्छी तरह पूर्णरूप से व्यतीती हो
चुके तथा इनके ऊपर (अद्धट्टमाणं राहंदियाणं) साढ़े सात दिन और निकल
चुके तब उस धारिणी देवीने (अद्धरत्तकालसमयंसि) अर्धरात्रि के समय में

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्पारणाह ओटले के सुअपूर्वक गर्भना पोषण यधी (नवण्हं
मासाणं) नव मास न्यारे (बहुपडिपुण्णाणं) सारी रीते पसार थध गया हुता
तेमअ येना डियर (अद्धट्टमाणं राहंदियाणं) साडा सात दिवस गीन पसार थथा
त्यारे धारिणी देवीने (अद्धरत्तकालसमयंसि) अध रात्रिना वधते (सुकुमाल

‘जाव’ यावत् ‘सर्व्वंग सुदरंग’ सर्वाङ्गसुन्दराङ्ग तत्र-सर्वाङ्गि=सम्भस्तानि अङ्गानि= शीर्षोदर पृष्ठोरुद्वयभुजद्वयोरोरूपाणि उपलक्षणात् कर्णनासिका चक्षुर्हस्तपादजंघा नखकेशमांसरूपाण्युपाङ्गानि, तैः सुन्दरम् अङ्गं शरीरं यस्य तं, यद्वा-सुन्दराणि अङ्गानि=शरीरावयवाः इस्तादयो यस्य तं सकलशरीरावयवसौन्दर्यसम्पन्नं ‘दारगं’ दारकं-दारयति=विदारयति पित्रादि चिन्तां यः स दारकः=पुत्रः तं ‘पयाया’ प्रजाता=प्राजनयत्। ‘तएणं’ ततः खलु बालकजन्मानन्तरं, ‘ताओ’ ताःधारिण्याङ्गाकारिण्यस्तदभिप्रायज्ञाश्च, ‘अंगपडियारिओ’ अङ्गपरिचारिकाः= सेविकाः धारिणीं देवि ‘नवण्हं मसाणं’ नवसु मासेषु ‘जाव’ यावत् ‘दारगं पयायं’ दारकं प्रजनितां=दारकजन्मदात्रीं ‘पासंति’ पश्यन्ति ‘पासित्ता’ दृष्ट्वा

मध्यरात्री के समय में-(सुकुमालपाणिपायं जाव सर्व्वंग सुदरं दारगं पायाया) सुकुमार हाथ और पैर वाले ऐसे सर्वाङ्ग सुन्दर पुत्र को जन्म दिया। मस्तक उदर छाती पृष्ठ, दो जांघें, दो भुजा कर्ण नासिका ये आठ अङ्ग हैं, चक्षु, हस्त, पाद जंघा, नख, केश, और मांस ये उपाङ्ग हैं। ये अंग और उपांग दोनों ही उस बालक के प्रति कोमल थे। यहां जो यावत् शब्द आया है वह पूर्व में कथित पाठ का सूचक है। दारक शब्द का यह व्युत्पत्तिलभ्य अर्थ है कि जो पिता माता आदि की चिन्ता को दूर करें वह दारक है। (तएणं ताओ अंगपडियारियाओ धारिणीं देवीं नवण्हं मासाणं जावदारगं पासंति, पासित्ता सिग्धं, तुरियं, चवलं, वेइयं जेणेव-सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति) इसके बाद नवमास पूर्ण होने पर दारक (पुत्र) को जन्म देने वाली उस धारिणीदेवी को जब उसकी अंगपरिचारिकाओं ने देखा तो देख कर वे शीघ्र ही उस पुत्र जन्म के वृत्त को

पाणिपायं जाव सर्व्वंग सुंदरं दारगं पायाया) सुकुमल हाथपगवाणा अने सर्वाङ्ग सुंदर जेवा पुत्रने जन्म आप्थे। माथुं छिदर, छाती, पीठ, जंघाज्यो, अने जे बुजा आ आठ अंगो छे। कान, नाके, आंज्यो, छिदर, पाद, जंघा, नख, केश, अने मांस आ उपाङ्गो छे। ते आणकना आ अङ्गो अने उपाङ्गो अने सुंदर हतां। अही के ‘यावत्’ शब्द आप्थे छे ते पूर्व कथित पाठनो सूचक छे। दारक शब्दनी व्युत्पत्तिलभ्य अर्थ जे छे के जे माता पिता वजेरेनी चिन्ता मटाउ ते दारक छे। (तएणं ताओ अंगपडिया-रियाओ धारिणीं देवीं नवण्हं मासाणं जाव दारगं पायायं पासंति, पासित्ता, सिग्धं तुरियं, चवलं, वेइयं जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति) त्याख्याद नव मास अने साठसात रात्रि पूरी थया पछी ब्याइ धारिणी देवीजे दारक (पुत्र)नो जन्म आप्थे। त्याइ तेभनी अंग पारिचारिकाज्यो ते जेभने सत्वर आ पुत्र

ताः तथाभूतां देवीं दृष्ट्वा सिग्धां' शीघ्रं 'पुत्रजन्मवृत्तां क्षटिति निवेदितव्य'
मित्यभिप्रायात् 'तुरियं' त्वरितां, अत्र विलम्बो न कर्तव्यः' इति निश्चयात्,
'चलं चलं' भूपं प्रतिदुततरं निवेदयिष्यामः' इति चिन्तनात् 'वेगियं' वेगितं=
अतिशीघ्रं प्रियं वृत्तां निवेद्य भूपं तोषयिष्यामः' इति हेतोः कायव्यापार सद्भावात्,
यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं जयेन विज-
येन वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वा 'करयलपरिगृह्यं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कटु'
करतलपरिगृहीतं=वद्ध करतलद्वयं शिर आयर्तं=शिरसि=ललाटप्रदेशे आवर्तनं-

राजा से कहना चाहिये इस विचार (ख्याल) से जल्दी जहाँ श्रेणिक राजा
थे वहाँ पहुँची। सूत्रकारने जो यहाँ त्वरित आदि शब्दों को क्रिया विशेष-
ण परक रक्खा है उनका अभिप्राय ऐसा है कि उन अंगपरिचारिकाओंने
ऐसा विचार किया—इस समाचार के पहुँचाने में जरा भी विलम्ब नहीं
करना चाहिये इसलिये उनकी चालमें त्वरा आ गई थी। चलते समय
उनकी गति बहुत अधिक द्रुततर बन गई थी कारण राजाको इस वृत्तान्त
की खबर हम बहुत जल्दी करे ऐसा निश्चय उनके हृदय में काम कर
रहा था। अतिशीघ्रयह प्रिय बात राजा से कहकर उन्हें हम संतुष्ट करें
इस अभिप्राय से उनका शरीर विशेष चंचलनारूप वेग से युक्त हो रहा
था। (उपागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं वद्धावैति) ज्यों ही वे राजा के
पास पहुँचीं तो उन्होंने सब से पहिले उन्हें जय विजय शब्दों से
बधाया (वद्धाविच्चा करयलपरिगृह्यं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कटु
एवं वयासी) वधाने के बाद दोनों हाथों को अंजलिरूप में

जन्मना समाचार राज्ञी पासे पछोँयाडवा नेधये आभ विचारिने तेज्या जलदी
श्रेष्ठिके राज्ञी पासे गध. सूत्रकारे अर्द्धी ने 'त्वरित' वगेरे शब्दोने क्रियाविशेषणना
रूपमां प्रयुक्त कया छ तेना भाव ये छ के ते अंगपरिचारिकाओये विचारु'
के आ समाचार राज्ञी पासे अविलम्ब पछोँयाडवा नेधये, ओथी ने तेमनी खाल
मां 'त्वर' (अध) आवी गध हती. खालती वधते तेमनी गति भूषण 'द्रुततर'
थध गध हती, केभके तेमना मनमां निश्चितपणु आ विचारो उद्बलव्या के आ
समाचारनी नणु राजने जलदी करीये तो साइ. अतिशीघ्र आ प्रिय समाचार
राजने आपी तेमने संतुष्ट करीये आ हेतुथी ते अधी अंगपरिचारिकाओमां
शरीर विशेष अच्यताइय वेगथी युक्त थध रह्युं हतुं. (उपागच्छित्ता सेणियं
रायं जएणं विजएणं वद्धावैति) राज्ञी साये पछोँयातानी साथे ने सौथी पछेलां
ते अंग परिचारिकाओये 'जय' 'विजय' जेवा शब्दोथी तेमने वधान्या. (वद्धा-
विच्चा करयलपरिगृह्यं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कटु एवं वयासी) वधान्या

कुर्वन्, मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, भाले बद्धाञ्जलिपुटं धृत्वा, 'एवं वयासी' एवंमवदत्-
एवं खलु हे देवानुप्रिय ! धारिणी देवी नवसु मासेषु यावत् दारकं प्रजाता-
पुत्रमजनयत् 'तण्णं' तत् खलु वयं देवानुप्रियाणां युष्माकं प्रियं निवेदयामः,
'भे' युष्माकं प्रियं=कल्याणं-जयो विजयश्च भवतु । ततःखलु स श्रेणिको राजा
तासामङ्गपरिचारिकाणामन्तिके एतमर्थं=पुत्रजन्मरूपं, श्रुत्वा=कर्णगोचरं कृत्वा,
निश्चम्य हृद्यवधार्य हृष्टतुष्टः ताः अङ्गपरिचारिकाः मधुरैः=प्रियैर्वचनैः=वाक्यैः,
विपुलेन=बहुलेन=, पुष्पगन्धमाल्यालंकारेण 'सकारेइ संमाणेइ' सत्करोति,
सम्मानयति, सत्कृत्य संमान्य, 'मत्थयधोयाओ करेइ' मस्तकधौताः करोति,

बान्धकर उन्हें मस्तक पर लगाया-लगाकर फिर इस प्रकार कहा-(एवं
खलु देवानुप्रिया ! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं जाव दारगं पायाया तन्नं
अम्हे देवानुप्रियाणं प्रियं निवेदेमो प्रियं मे भवउ) हे देवानुप्रिय ! धारिणी-
देवीने नवमास पूर्ण होने पर पुत्र रत्न को जन्म दिया है इसलिये हम
देवानुप्रिय आपको प्रिय निवेदित करती हैं । आपका जय विजय रूप
कल्याण हो । (तण्णं से सेणिए राया तासि अंगपडियारियाणं अंतिए एय
मट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्टतुट्ठ ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वयणेहिं
विउल्लेणं पुप्फ गंध मल्लालंकारेण सक्कारेइ सम्माणेइ) इसके बाद
श्रेणिक राजाने इन अंगपरिचारिकाओं के पास से पुत्र जन्मरूप इस
अर्थको कर्णगोचर करके और उसे हृदय में अवधारित कर के हर्षित
चित्त होकर उन अंगपरिचारिकाओं का मधुर वचनों से तथा विपुल पुष्प,
गंध, माल्य एवं अलंकारों से खूब सत्कार किया-सन्मान किया ।

पछी अने हाथीनी अन्जलि गनावीने पोताना मस्तके भूझीने अल्लुं के:-एवं खलु
देवानुप्रिया ! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं जाव दारगं पायाया तन्नं अम्हे
देवानुप्रियाणं प्रियं निवेदेमो प्रियं मे भवउ) हे देवानुप्रिय ! नवमास अने
साक्षात् रात्रि पूरी थया पछी धारिणी देवीअे पुत्ररत्नने जन्म आयेछे छे अने
शुभ समाचार अमे हे देवानुप्रिय तमने निवेदित करी रह्या छीअे. तमासे 'अथ'
'विअथ' इपे कल्याण थये। (तण्णं से सेणिए राया तासि अंगपडियारियाणं
अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्टतुट्ठ ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वय-
णेहिं विउल्लेणं पुप्फ गंध मल्लालंकारेण सक्कारेइ सम्माणेइ) त्याग्य अश्लिष-
राअये ते अंगपरिचारिकाअे द्वारा पुत्र जन्मनी बात सांलणीने तेने हृदयमां गरी-
गर धारण करीने ढर्णयुक्त थछिने अंगपरिचारिकाअेने भीडा वथने। द्वारा तेमज
पुष्पण पुष्प, गंधमालाअे अने अलंकारे द्वारा पूज्य ज सत्कार अने सम्मान करीने

तासां दापीत्वमपनीतवान् इत्यर्थः, तथा 'पुत्राणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेइ' पुत्रानु-
पुत्रिकां वृत्तिं कल्पयति=पुत्रपौत्रभोगयोग्यां जीविकां ददातीत्यर्थः, कल्पयित्वा=
कृत्वा 'पडि विसज्जेइ' प्रतिविमर्जयति। ततः खलु स श्रेणिको राजा कौटु-
म्बिक-पुरुषान् शब्दयति=आहूयति, शब्दयित्वा=आहूय एवमवदत्=वक्ष्यमाण-
रीत्या पुत्रजन्मोत्सवार्थं कथितवान्-भो देवानुप्रियाः। राजगृहं नगरम् 'आसिय
जाव परिगीयं' आसिक्त यावत् परिगीतम् इह यावच्छब्देन 'आसिय संमज्जि-
ओवल्लिन्' इत्यादि, द्रष्टव्यम्, आसिक्तसंमार्जितोपलिसम्-आसिक्तं=जलसे-
चनेन, संमार्जितं-कचवरापनयनेन, उपलितं-गोमयादिना, इत्यादि तथा

(सक्करित्ता सम्मानित्ता मत्थयधोयाओ करेइ) सत्कार सन्मान करके फिर उसने
उन्हें मस्तकधौत किया-अर्थात् दासीपने के कृत्य से मुक्त कर दिया और
(पुत्राणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेइ) पुत्र पौत्र भोग्ययोग्य आजीविका से युक्त
कर दिया। अर्थात् उन्हें इस तरह की जीविका लगादी कि जिससे उनके
पुत्र पौत्र तक भी बैठेर खा सके। (कप्पित्ता पडिविसज्जेइ) इस तरह
की उनकी व्यवस्था करके फिर राजाने उन्हें वहां से विसर्जित कर दिया।
(तएणं से सेणिए राया कौटुम्बियपुरिसे सदावेइ) पश्चात् उन श्रेणिक
राजाने कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया (सदाविता एवं वयासी) और बुला-
कर उनसे ऐसा कहा-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ? रायगिहं नयरं आसिय
जाव परिगीयं करेइ) हे देवानुप्रियो ? तुम लोग शीघ्र से शीघ्र राजगृह
नगर को आसिक्त, संमार्जित तथा उपलिस करो-अर्थात् जल सींचकर उसे
आसिक्त करो कूड़ा करकट हटाकर उसे संमार्जित करो और गोमय

ते अंगपरिष्ठाङ्गिओने 'मस्तक धौत करी' ओटवे के दासीपणुना कामथी मुक्त करी अने
(पुत्राणु पुत्तियं वित्तिं कप्पेइ) पुत्र अने पौत्र बोअ्य आलुविका जनावी दीधी.
ओटवे के तेमने ओवी आलुविका करी आपी के तेथी तेमना पुत्र अने पौत्र सुद्धां
आनंद पूर्वक ओकां ओकां लुवन पसार करी थके. (कप्पित्ता पडिविसज्जेइ)
आ जतनी व्यवस्था करीने राजाओ तेमने विद्वाय आपी. (तएणं से सेणिए राया
कौटुम्बियपुरिसे सदावेइ) त्यारभाइ श्रेष्ठिक राजाओ कौटुम्बिक पुरुषोने बोलाव्या.
(सदाविता एवं वयासी) अने बोलावीने कहुं के (खिप्पामेव भो देवाणु
प्पिया ? रायगिहं नयरं आसिय जाव परिगीयं करेइ) हे देवानुप्रियो ? तमे
जलद्री राजजुडनगरने आसिक्त संमार्जित तेमने उपलिस करो ओटवे के पाणी
छांटीने तेने सिथित करो, कचरो साक्ष करीने तेने संमार्जित करो अने छाणु वगेरेथी

नृत्यवाद्यगीतादिभिः परिगीतं=गीतध्वनियुक्तं 'करेह' कुरुत, इदमत्र बोध्यम्-
शृङ्गाटकत्रिगुणचतुष्क चतुर्मुख राजमार्गादिषु कचवराद्यपनयनेन परिशाधितं कुरुत,
दर्शकजनोपवेशनार्थं मञ्चोपरिमञ्चयुक्तं गोशीर्षरक्तचन्दनादिना प्रतिभिसि-
चपेटाकारयुक्तं योग्यस्थले स्थापितमंगलकलशम् प्रतिद्वारतोरणयुक्तं पुष्पमाला-
सहितं च उपचिनपुष्पोपचारं नानाविधसुगन्धि धूपैश्च धपितं नृत्यगानवाद्यादि-
युक्तां च कुरुत, कृत्वा 'चारगपरिसोहणं' चारगपरिशोधनं 'चार' इति देशीयः
शब्दः, चार एव चारकः बन्धनस्थानम् तस्य परिशोधनम्-कारागारबद्धानां
मोचनं कुरुतेत्यर्थः, कृत्वा 'माणुष्माणबद्धणं' मनोगानवर्द्धनं, तत्र-मानं-
धान्यमानं सेटकादिना तोलनं, उन्मानं-कर्पादिकं तयोर्वर्द्धनं कुरुत-विक्रयवस्तु

आदि से लीप पोतकर उसै उपलिस करो। तथा गीत-नृत्य एवं बाजों
की तुमुल ध्वनि (उच्च स्वर) से उसे परिगीत करो गीतध्वनि से युक्त करो।
तात्पर्य इसका यह है कि शृङ्गाटक, त्रिक' चतुष्क, चतुर्मुख एवं राजमार्ग
आदि में जो कुछभी कचवर आदि पडा हो उसे हटाकर बिलकूल सफाई
करो। दर्शकजनों को बैठने के लिये मञ्चों के ऊपर मञ्चों को सजाओ।
गोशीर्ष एवं चन्दन आदि से नगर की प्रत्येक भित्ति को लिस कर सुन्दर
बनाओ, योग्य स्थल में मंगल कलश रखो दर एक द्वार में तोरण
बान्धो मालाएँ लटकाओ जगह-र फूलों को बिखेरो तथा अनेक प्रकार की
सुगंधित धूपो से नगर को सुगंधित करो। (करिस्ता चारगपरिसोहणं करेह,
करिस्ता माणुष्माणबद्धणं करेह, करिस्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह जाव
पच्चप्पिणंति) इस प्रकारके फिर कारागार में जितने भी कैद में हो उन्हें
मुक्त करदो और मानउन्मान का बर्धन करो-विक्रय वस्तु का मूल्य

लीपीने तेने उपलिस करे। गीत नृत्य अने वाज्यानी तुमुल ध्वनि द्वारा तेने
'परिगीत' करे अर्थात् गीत ध्वनियुक्त बनावे। ओटले के शृङ्गाटक, त्रिक,
चतुष्क, चतुर्मुख अने राजमार्ग वगेरे स्थानोभां के कंठ पणु क्यरे। वगेरे होय
तेने डटापीने ओकहम सझाछ करावे। दशकेने ओसवा भाटे ओक पछी ओक भंथोनी
गोठवणु करे। गोशीर्ष अने चन्दन वगेरेथी नगरनी दरेके लीतने लीपि अने तेने
सरस बनावे। योग्य स्थाने मंगलकलश पधरावे, दरेके द्वार उपर तोरण
बांधावे। लटकावे। प्रत्येक स्थान उपर पुष्पो पाथरी हो। तेमज्ज नतनतना सुगंधित
धूपो द्वारा नगरने सुवासित बनावे। (करिस्ता चारगपरिसोहणं करेह करिस्ता
माणुष्माणबद्धणं करेह, करिस्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह जाव पच्चप्पिणंति)
त्यारणाद डेहआनाभां ओटला डेहीओ छे ते अधाने मुक्त करे अने मान उन्माननी

स्वल्पमूल्येन देयमिति ज्ञानः । एतां ममाज्ञां प्रत्यर्पयत=उक्तकार्यं कृत्वा निवेदयन्, यावत् प्रत्यर्पयन्ति=तेऽपि कौटुम्बिकपुरुषाः सर्वे कार्यं कृत्वा 'सर्वं साधितमस्मा-
मिरिति निवेदयन्ति । ततः स श्रेणिको राजा अष्टादश श्रेणीः प्रश्रेणीः, तत्र-श्रेणयः=
कुम्भकारादि जातयः, प्रश्रेणयः=उज्जातिभेदरूपा, ता सर्वाः शब्दयति=आह्वयति,
आहूय, एवं=वक्ष्यमाणरीत्या अवादीत्-किमवादीत् ? इत्याह 'गच्छ
णं' इत्यादि-हे देवानुग्रियाः ! गच्छत यूयम् राजगृहे नगरे अन्तिमतर वाहि-
रिण' अन्त्यन्तरे बाह्ये दशदिवसि कास्थितिपतितां=पुत्रजन्मोत्सवसम्बन्धिकुलम-
र्यादाप्राप्तप्रक्रियां कुरुतेति सम्बन्धः । तां प्रक्रियां वर्णयति-'उत्सुकं' इत्यादि ।
उत्सुकं=उन्मुक्त शूलकां=विक्रयार्थमानीतं कर्तुं निराशे देयं द्रव्यं शूलकमुच्यते,
'दसदिवस-पर्यन्तं युष्माभिः सर्वैः शूलकं न दातव्यमिति भावः । 'उत्करं' उत्क-

घटा दो-इस प्रकार हमारी इस आज्ञा के अनुसार सब कार्य करके पीछे
इस की खबर दो । इस प्रकार उन कौटुम्बिक पुरुषों से राजाने कहा-
उन्होंने भी राजाज्ञानुसार सब कार्य करके पीछे राजा को खबर दी
कि हमने आपकी आज्ञानुसार सब कार्य कर दिये हैं । (तर्ण से सेणिए
राया अठारससेणीप्पसेणीओ सदावेइ रुदाविता एवं वयासी-गच्छहणं
तुम्हे देवानुग्रिया) इसके बाद श्रेणिक राजाने कुम्भार आदि अठारह जाति
रूप श्रेणियों को तथा उन की जाति भेदरूप प्रश्रेणियों को बुलाया बुलाकर उनसे
ऐसा कहा हे देवानुग्रियो ! तुम सब जाओ और (रायगिहेनयरे अन्ति-
मतरवाहिरिण दस दिवसियं जहारियं ठिइवडियं करेह) राजगृह नगर में
भीतर बाहर दस दिवस तक धर्मनीति युक्त पुत्र जन्मोत्सव सम्बन्ध
कुल मर्यादा प्राप्त प्रक्रिया को करो अर्थात् पुत्र जन्म के उत्सव से सम्बन्ध

वृद्धि करो, येथानी वस्तुनी किंमत घटाओ, आ रीते अमारी आज्ञा सुज्जण काम
पुइ करीने अमने इरी जणर आपो. आ प्रभाणु राज्ञे कौटुम्बिक पुरुषोंने
कहुं. तेणो पणु राजनी आज्ञा सुज्जण काम संपूर्णपणु पतावीने श्रेणिक राजने
जणर आपी के तमारी आज्ञा सुज्जण काम पुइ थर्गयुं छे. (तर्ण से सेणिए
राया अठारस सेणीप्पसेणीओ सदावेइ रुदाविता एवं वयासी गच्छहणं
तुम्हे देवानुग्रिया) त्यागणाइ श्रेणिक राज्ञे कुम्भार वगैरे अठारह जाति इय श्रेणियोने
तेमज तेमनी पेटाज्जति इय प्रश्रेणियोने गोलाव्या. गोलावीने कहुं के हे देवानुग्रियो !
तमे-जधा ज्ञेओ अने (रायगिहे नयरे अन्तिमतर वाहिरिण दसदिवसियं जहा-
रियं ठिइवडियं करेह) राजगृह नगरनी अंदर अने जहार धर्मनीतिने अनुसरता
पुत्रजन्मोत्सवनी दुणमर्यादाथी यावती आवेली विधियो पूरी करो जेटले के पुत्र
जन्मना उत्सवथी सणध धरावती जेटली विधियो छे तेमनी सजवड करो. जेम के

રામ્ ઉન્મુક્તઃ પરિત્યક્તઃ કરો યસ્યાં તાં સર્વથા કરરહિતાં કુરુત, ગૃહક્ષેત્રા-
દ્યુપભોગે રાજ્ઞેદેયં દ્રવ્યં 'કર' ઇત્યુચ્યતે 'દશદિવસપર્યન્તં ગુહમાભિઃ સર્વેઃ
કરો ન દેયઃ' ઇતિ માવઃ। એવમન્યત્રાપિ બોધ્યમ્। 'અમહપ્પવેસં' અમટપ્ર-
વેશાં-અવિઘમાનઃ ભટાનાં રાજાઽજ્ઞા નિવેદકાનાં રાજપુરુષાણાં પ્રવેશઃકુદ-
ન્ધિ ગૃહેષુ યસ્યાં સા તથોક્તા તામ્ દશદિવસપર્યન્તં નૂતના ગૃપાજ્ઞા ન મવિવ્ય-
તીતિ માવઃ। 'અદંદિમકુદંદિમં' અદંદિમકુદંદિમાં, દળ્ધેન નિવૃત્તં લભ્યં
દ્રવ્યં દળ્ધિમં, કુદળ્ધેન નિવૃત્તં દ્રવ્યં કુદળ્ધિમં તત્ નાસ્તિ યસ્યાં સા, તથા,
તામ્, તત્ર-દળ્ધોઽપરાધાનુસારેણ રાંજગ્રાહ્યં દ્રવ્યં, કુદંદંદસ્તુ યેન કેનાપિ કારણેન
જાતે મહાપરાધે સ્વલપં રાંજગ્રાહ્યં દ્રવ્યમ્, અત્ર કુ શબ્દઃ અલ્પાર્થવાચકઃ નંતુ-

રવને વાલી જિતની બાતે હૈં ઉન સબકી વ્યવસ્થા કરો જૈસે-(ઉન્મુક્ત ઉત્કર) જેવને
કેં લિયે જો વસ્તુ બાજાર મેં આતી હૈં ઉસ પર રાજા કે લિયે જો દ્રવ્ય
દેય હોતા હૈં વહ અબ ૧૦ દિન તક તક ભોગ નહીં દેના। इसी तरह
गृह, क्षेत्र आदि रूप उपयोग वस्तु पर जो राज्य की तरफ से टेक्स
नियत रहा करता है वह अब १० दिन तक तुम सब पर माफ किया जाता
है। (अमहप्पवेसं) राजा की क्या नवीन आज्ञा जारी हुई है इस बात
को घर में पहुँचाने के लिये राज्य की ओर से भट नियुक्त रहा करते
हैं। सो अब १० दिवस पर्यन्त कोई नवीन आज्ञा राज्य की तरफ से
नहीं की जावेगी अतः तुम सब १० दिन तक की छुट्टी मनाओ।
(अदंदिमकुदंदिमं) अपराधियों के अपराधानुसार जो जुर्माना राज्य में
लिया जाता है उसका नाम दंड है तथा जिस किसी कारण से
जो मनुष्यों द्वारा अपराध बन जाता है उस पर जो राज्य की ओर से
थोड़ा सा जुर्माना लिया जाता है उसका नाम कुदंड है। यहाँ "कु" शब्द

(ઉન્મુક્ત ઉત્કર) બળશમાં વેચાણ માટે જે વસ્તુ તમે લાવો તે વસ્તુના ઉપરનો
કર (ટેક્સ) દસ દિવસ સુધી તમારે નહિ આપવો. આ પ્રમાણે જે ઘર, ખેતર વગે-
રેની જે ઉપલોગમાં આવનારી વસ્તુઓ છે તેમના ઉપર રાજ્ય કર નિયત કરેલો છે
તે દસ દિવસ સુધી બધાને માટે માફ કરવામાં આવે છે. (અમહપ્પવેસં) રાજાની
નવીન આજ્ઞા શરૂ થાય ત્યારે તેને દરેક ઘરમાં પહોંચાડવા માટે રાજ્ય તરફથી લેટ
નિયુક્ત કરવામાં આવે છે, તે હવે દસ દિવસ સુધી કોઈ પણ નવી આજ્ઞા રાજ્ય
તરફથી બહાર પડશે નહિ, એથી તમે બધા દસ દિવસની રજાઓ ગાળો. (અદંદિમ-
કુદંદિમ) ગુનેગારોની પાસેથી ગુના બદલ જે દંડ રાજ્યમાં લેવાય છે તે 'દંડ' છે
તેમજ ગમે તે કાણ દ્વારા માણસોથી થોડો અપરાધ થઈ જાય છે તે બદલ રાજ્ય
તરફથી તેની પાસેથી ચોછા દંડ લેવાય છે તેનું નામ 'કુદંડ' છે. અહીં 'કુ' શબ્દ

કૃત્સિતાર્થકઃ, કુદળ્લકરણસ્ય રાજધર્માભાવાત, 'અઘરિમં' અઘરિમાં-અવિઘ-
માં ધરિમં=ઋણદ્રવ્યં યસ્યાં સા તાં, ઉત્તમર્ણાધમર્ણાભ્યાં પરસ્પરં તદ્દળ
નિવારણાર્થં ન કલ્હનીયં કિન્તુ તદ્દ દ્રવ્યં રાજા દેયં ભવિષ્યતીતિ ભાવઃ।
અધારણિજ્ઞં' અધારણીયાપ્-અવિઘમાનો ધારણીયોઽધમર્ણો યસ્યાં સા, તાં-
કેનાપિ પુરુષેણ કરમાદપિ ઋણં ન ગ્રાહ્યં, તસ્મૈ ઋણગ્રાહકાય રાજા ધનમપુન
ગ્રંહણાય દાસ્યતે इति ભાવઃ। 'અણુદ્યુમુદંગં' અનુદૂતાઃ-અનુ=અનુક્રમેણ અવિ-
લ્લેદેન ઉદૂતાઃ=ઉત્સાહપૂર્વકં વાદિતાઃમૃદન્ના વાદકૈઃ યસ્યાં સા તાં તથોક્તામ્,
'અમિલાયમલ્લદામં' અમ્લાનમાલ્યદામાં-તોરણાદિ યથાર્થીગ્ય સ્થાનેષુ વિવિધવર્ણ

કૃત્સિત અર્થ કા વાચક નહીં છે-કિન્તુ અલ્પ અર્થ કા વાચક હૈં ૧૦
દિવસ તક દંડ ઓર કુદંડ દોનોં મોફ કિયે જાતે હૈં । (અઘરિમં) ૧૦ દિવસ
પર્યન્ત રાજ્ય કી તરફ સે એસી વ્યવસ્થા કર દી ગઈ હૈ કિ કર્જદાર
ઓર કર્જ દેને વાલે દોનોં વ્યક્તિ પરસ્પર ન લહે । કર્જદાર કે ઉપર
જિતના બી કર્જ દેને વાલે કા કર્જા હોગા-વહ રાજ્ય કી તરફ સે ઉસે
અદા કર દિયા જાવેગા । (અધારણિજ્ઞં) કિસી મી પ્રજાજન કો
યદિ પૈસે કી જરુરત પડતી હૈ તો વહ કિસી બી સાહુકાર સે ઋણ ન લે ।
૧૦ દિવસ તક એસી વ્યવસ્થા રાજ્ય કી ઓર સે કી ગઈ હૈ કિ ઉસે
આવશ્યકતાનુસાર દ્રવ્ય રાજ્ય દેગા । ઓર ઉસે વહ પુનઃ વાપિસ ન લેગા
(અણુદ્યુમુદંગં) તથા ૧૦ દિવસ પર્યન્ત એસી બી વ્યવસ્થા કર દી જાવે
કિ જિસસે ઉત્સાહ પૂર્વક નિરન્તર બાજે બજાને વાલે વાજે બજાને રહોં
(અમિલાયમલ્લદામં) તથા જો તોરણાદિ વાન્ધને કે સ્થાન હૈં ઉનમં વિવિધ

કૃત્સિત અર્થને સૂચવનારે નથી, પણ અલ્પ (થોડું) અર્થને સૂચવનાર છે. આજથી
દસ દિવસ સુધી દંડ અને કુદંડ બંને માફ કરવામાં આવે છે. (અઘરિમં) દશ-
દિવસ સુધી રાજ્ય તરફથી આ બતની વ્યવસ્થા પણ કરવામાં આવે છે. ઋણ લેનાર
અને ઋણ આપનાર બંને વ્યક્તિ એક બીજાથી લડે નહિ. ઋણ લેનાર-ઉપર જેટલું
ઋણ આપનારનું હશે તે બધું રાજ્ય તરફથી ચૂકવવામાં આવશે. (અધારણિજ્ઞં)
કોઈ પણ પ્રજાના માણસને જો પૈસાની જરૂર જણાય તો તે કોઈ સાહુકાર પાસેથી
ઋણ ન લે, પણ દસ દિવસ સુધી એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે કે તેને આવશ્યકતા
મુજબ ધન રાજ્ય તરફથી આપવામાં આવશે. અને તે ફરી પાછું નહિ લેવામાં આવે.
(અણુદ્યુમુદંગં) તેમજ દસ દિવસ સુધી આ બતની વ્યવસ્થા પણ કરવામાં આવે છે કે જેથી
ઉત્સાહપૂર્વક વાજાવાળાઓ સતત વાજાઓ વગાડતાં જ રહે. (અમિલાયમલ્લદામં) તેમજ
તોરણ વગેરે પાંધવાની જગ્યાઓ અનેક બતના સુવસિત પુષ્પોની માળાઓ લટકાવવામાં આવે

सरस सुगन्धिपुष्पमालाध्रियन्ताम्, इति भावः. 'गणियावरणाडङ्गकलियं' गणिकावर नाटकीयकलितां, वेश्यापधाननृत्ययुक्ताम्, अणेतालायराणुचरियं' अनेक तालाचरानुचरिताम्=अनेके ये तालाचराः=तालप्रदानेन प्रेक्षाकारिणः, तैः अनुचरिता आसेविता या सा तथोक्तां, यत्र नृत्यादौ तालपूरकतया बहवः सहायकाः सन्तीति भावः, यद्वा-अनेके च ये तालाः उपलक्षणान् स्वरग्राममूर्च्छनादयः तेषामाचारः आचरणं तेनानुचरिता=युक्तां 'पद्मइयपक्कीलियाभिरामं' प्रमुदितप्रक्रीडिताभिरामां प्रमोदयुक्ताः क्रीडायुक्ताजनाः, तैरभिरामो=मनोहराम्, 'जहारिहं' यथाहं=धर्मनीति यथायोग्यां 'हिइवडियं' स्थितिपत्तितां,

वर्णके सरस सुगन्धित पुष्पों की मालाएँ बान्धी जावे। (गणियावरणाडङ्गकलियं) १० दिवस तक वेश्याजनों का सुन्दर नृत्यकला होती रहे। (अणेतालायराणुचरियं) तथाउस नृत्य कला देखने में ऐसे व्यक्तियों का विशेष रूप से समावेश रहे जो ताल देने में पटु हों। अथवा-वह नृत्य कला की व्यवस्था वाली प्रक्रिया ऐसी हो कि जिसमें स्वर, ग्राम एवं मूर्च्छनादि कौं सञ्ज्ञाव क्रियारूप-रूप हों। (पद्मइयपक्कीलियाभिरामं) जो मनुष्य इस १०दस दिवसीयउत्सव में सम्मिलित होकर विविध प्रकार की क्रीडाओं से जनता का मनोरंजन करे उन पर यह ध्यान रक्खा जावे कि वे किसी भी तरह से हताश न हों किन्तु सदाप्रमुदित ही रहें। करिचा एयमाणात्तियं पञ्चप्पिणह) इस प्रकार पुत्रोत्पत्ति के उत्सव में क्रियमाण १०दिवस पर्यन्त की इस व्यवस्था को सफलता का रूप देने के लिये जो पूर्वोक्तरूप से आज्ञा दी गई है उसे मनोहर बनाने में किसी भी दात की

(गणियावरणाडङ्गकलियं) इस दिवस सुधी वेश्याओंनां सुंदर नृत्यो यथां न रहे. (अणेत तालायराणु चरियं) तेम न नृत्यकलाओंने जेनाशओंमां आवा व्यक्तित्व धारे पडता होय के जेओ नृत्य वणते ताल आपराभां अतुर होय अथवा तो नृत्यकलानी व्यवस्था जेवी होय के जेमां स्वर, ग्राम अने मूर्च्छना वगैरेना क्रिया इपे सरस सुमेण होय. (पद्मइय पक्कीलियाभिरामं) जे कलाकारे इस दिवस सुधी उत्सवमां सम्मिलित थर्धने अनेक क्रीडाओं द्वारा प्रभङ्गनोत्तु मनोरंजन करे तेओ उपर भास मनोरंजन करे तेओ उपर भास आ रीते तकेदारी राखवामां आवे के तेओ केध पणु रीते हुतोत्साही न थर्ध नय तेओ प्रसन्न न रहे. (कारिस्ता एयमाणात्तियं पञ्चप्पिणह) आ प्रभाणे पुत्रजन्मोत्सवमां इस दिवस सुधीना आ व्यवस्थाने सङ्क्षण बनाववा माटे जे पडेलां आज्ञा आपाछ छ तेने सरस इप आपवामां केध पणु तानी कसर न रहेवी जेधओ. ज्यारे आ जधी व्यवस्था पूरी थाय

स्थितः=कुलनर्यादा 'तत्र पतिता धातूनामनेकार्थत्वात् प्रचलिता यो पुत्र जन्मो
त्सवहेतुका क्रिया यस्यां सा तथोक्ता तां, 'दम दिवसियं' दशदिवसिकां-दशा-
हिकीं पुत्रजन्मोत्सवसम्बन्धिकायां कुरुत, कृत्वा इमाम् आज्ञासिकां=ममाज्ञां
प्रत्यर्पयत । तेऽपि राजाज्ञाकारिणः कुर्वन्ति=उत्सवक्रियां भूपनिदेशानुसारेण
संपादयन्ति । कृत्वा=सपाद्य 'तद्देव पञ्चपिण्णति' तथैव प्रत्यर्पयन्ति=भूपाय
निवेदयन्ति । ततः खलु स श्रेणिको राजा बाह्यायां उपस्थानशालायां सिंहासन-
वरगतः पौरस्त्याभिमुखः सन्निषण्णः=उपविष्टः । तदनु किं करोतीत्याह-
'सइएहिय' शतकैश्च-शतमूल्यकैः शतसंख्यकैश्च, 'साहस्सिएहिय' साहस्रिकैश्च-
सहस्रमूल्यकैः सहस्रसंख्यकैश्च, 'सयसाहस्सिएहिय' शतसाहस्रिकैश्च-लक्षमूल्यकै-
लक्षसंख्यकैश्च, 'जाएहिं' जातैः=द्रव्यसमूहैरित्यर्थः, 'दाएहिं भाएहिं' दायैर्मागैः=

कमी आप लोग न करे-जब यह सब व्यवस्था ठीक हो जावे तो आप
लोग हमे इसकी सूचना देंगे । (जाव पञ्चपिण्णति) इस तरह राजा की आज्ञा को
शिरोधार्य कर उनलोगोने वैसाही किया-और पीछे इस की खबर राजा
को दे दी । (तएणं सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए सीहासणव-
रणए पुरत्थाभिमुहे सन्निस्सन्ने) इसके बाद वे श्रेणिक राजा बाहिरी उपस्थान
शाला में पूर्व दिशा की तरफ मुख करके उत्तम सिंहासन पर जाकर विराजमान
हो गये । (सइएहि य, साहस्सिएहि य, सयसाहस्सेहि य जाएहिं दाएहिं य
भाएहिं य, दलयमाणे पडिच्छेमाणे एवं च णं विहरइ) और वहां उन्होंने
पुत्रजन्म के उत्सव के उपलक्ष्य में शतमूल्य वाले सौ, सहस्र मूल्य वाले
हजार, तथा एकलक्षमूल्य वाले १ लाख द्रव्यों को कि जिनका संविभाग
योग्यतानुसार याचक जनों के लिये किया गया था वितरित किया तथा

त्यारे तमे आनी भयर अभने सत्वर आपो (जाव पञ्चपिण्णति) आ प्रभाणु राब्बनी
आज्ञाने भाथे यद्धावीने ते दोडोओ ते प्रभाणुअ कथुं" त्थारणाह राब्बने तेनी भयर आपी.
(तएणं से सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए सीहासणवरणए पुर-
त्थाभिमुहे-सन्निस्सन्ने) त्थारणाह श्रेष्ठिकराब्ब गह्वरानी कचेरीमां उत्तम सिंहासन
उपर पूर्वदिशा तरङ्ग मां करीने विराजमान थथा. (सइएहिय, साहस्सिएहिय,
सयसाहस्सेहिय, जाएहिंय दाएहिंय, दलयमाणे पडिच्छेमाणे एवं च णं
विहरइ) अने त्यां श्रेष्ठिक राब्बो पुत्रजन्मोत्सवनी पुशादीयां ओकसोनी किमतना
सो, ओक ह्वरनी किमतना ह्वर, तेमज ओक दाणनी किमतना द्रव्यो ने-डेलेतुं
विहाजन यायडोनी योग्यता सुज्ज करवामां आण्युं हतुं-वडेय्या. उत्सवमां निम-

दान-योग्यभागैः-योग्यतानुसारेण दातुं कृतसंविभागेरित्यर्थः, 'दलयमाणे' ददत् ददत् पुत्रजन्मोत्सवे याचकादिभ्यो यथायोग्य विभज्य बहुविधानि द्रव्यजातानि वितरन्मित्यर्थः । 'पडिच्छेमाणे' प्रतीच्छन् पुत्रजन्मोत्सवे निमन्त्रिता ये नृपास्तैरानीतानि दत्तानि हस्तिरत्नादीनि द्रव्यजातानि सादरं गृह्णान्, 'एवं च णं विहरइ' एवं च खलु विहरति=सानन्दं तिष्ठति । ततः खलु तस्य दारकस्य मानापितरौ प्रथमे दिवसे जायकम्मं करेति' जातकर्म=जातकर्मालयसंस्कारं कुरुतः, द्वितीयदिवसे जागरिषां=रात्रिजागणं कुरुतः तृतीयदिवसे चन्द्रसूर्यदर्शनं कारयतः, एवमेव निव्वत्ते असुइजायकम्मकरणे' एवमेव निव्वत्ते अशुचि जातकर्मकरणे, एवमुक्तीत्या अशुचिजातकर्मकरणे निव्वत्ते=समाप्ते सति 'संपत्ते' संपाप्ते 'चारसाहदिवसे' द्वादशाह दिवसे=द्वादश दिवसरूपे समये-द्वादशे दिवसे इत्यर्थः, अत्र दिवस् शब्दः कालसामान्यबोधकः अदन्शब्दस्त्वानिध्यात्, विपुलम् अशनं पानं स्वाद्यं स्वाद्यं 'उवक्खडावेति' उप-

इस उत्सव में निमन्त्रित हुए राजाओं द्वारा जो भेट में हाथी घोड़े रत्नादि पदार्थ आये हुए थे उनका अच्छी तरह सादर निरीक्षण किया । (तएवं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढेँ दिवसे जायकम्मं करेति) बाद में राजा और रानीने मिलकर उस दारक का प्रथम दिवस जातकर्म नामका संस्कार किया । (करित्ता विइयदिवसे जागरियं करेति करित्ता तइए दिवसे चंदसूरदंसणियं कारेति, एवमेव निव्वत्ते असुइ जायकम्मकरणे संपत्ते वाग्साहे दिवसे विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेति) दूसरे दिन रात्रि जागरण किया, तीसरे दिन बालकको चन्द्रमा और सूर्य के दर्शन कराये । इस प्रकार उक्त रीति के अनुसार अशुचिजातकर्म रूप कर्तव्य समाप्त हो जाने पर जब १२ वां दिवस प्रारम्भ हुआ तब उन्होंने विपुल अशन पान, खाद्य एवं स्वाद्य इन चार प्रकार के आहार की तैयारी करवाई ।

त्रित राज्ञ्यो द्वारा भेटरूपमां आवेक्षा हाथी घोड़ा रत्न वगैरे पदार्थानुं सरस्स सम्मान पूर्वं निरीक्षणं क्युं. (तएवं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढेँ दिवसे जाय कम्मं करेति) त्थारभाह राजराणी अन्ने भणीने पुत्रेनो जातकर्म नामक संस्कारं क्यो. (कारित्ता विइयदिवसे जागरियं करेति, करित्ता तइए दिवसे चंदसूर दंसणियं कारेति), एवमेव निव्वत्ते असुइजाय कम्मकरणे संपत्ते वारसाहे दिवसे विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेति) णील दिवसे रात्रि जगरणं क्युं. त्रील दिवसे जाणकने चन्द्र अने सूर्यना दर्शनं कुराव्यां. आ प्रभाण्णे उपर क्खं मुखं अशुचि, जातकर्म पूरा थया भाह न्याये वारसो दिवस शरु थये त्थारे तेज्योये णूणं अशनं, पानं, आद्यं, अने स्वाद्यं आभ थार प्रकारेना आडा-

સ્કાગ્યતઃ=નિષ્પાદયઃ, 'ઉવક્ષ્વઢાવિત્તા' ઉપસ્કાર્ય-નિષ્પાદ્ય, મિત્રજ્ઞાતિ નિજક
સ્વજનસમ્બન્ધિપરિજનં, તત્ર મિત્રાણિ=હિતકારકાઃ, સુહૃદઃ=હિતોપદેશકારિ-
ણશ્ચ, જ્ઞાતયઃ=માતાપિતૃપુત્રાદયઃ, નિજક્રાઃ=પુત્રાદયઃ, સ્વજનાઃ=પિતૃપુત્રા-
દયઃ, સમ્બન્ધિનઃ, શ્વશુરશ્યાલાદયઃ, પરિજનોદાસીદાસાદિઃ, તાન્ ચ=પુનઃ
વલં=સેનાં 'વહવે' વહૂન્=સર્વાન્ સામન્તશૂપાન્, ગણનાયકાન્ દંડનાયકાન્
'આમંતેતિ' આમંત્રયન્તઃ, તતઃપશ્ચાત્ માતાપિતરૌ સ્નાતૌ કૃતબલિકર્મણૌ કૃત
કૌતુકયાત્ત્સર્વાલંકારવિશ્રુષિતૌ 'મહદ્મહાલયંસિ' મહાતિમહાલયે-અતિમહાલયે

(ઉવક્ષ્વઢાવિત્તા મિત્રણાઈણિયગસયણસંબંધિપરિજણેવલં ચ વહવે ગણ-
નાયગદંડનાયગ જાવ આમંતેતિ) જવ ચારો પ્રકાર કા ખોજન વન કર
તૈયાર હો ચુકા-તથ મિત્રજન, જ્ઞાતિજન નિજકજન સ્વજન, સમ્બન્ધિ
જન પરિજન યે સહ, તથા સેના ઓર સામન્ત શૂપ, ગણનાયક, દંડનાયક યે
સહ આમંત્રિત ક્રિયે ગયે। જો હિતકારક હોતે હૈં વે મિત્રોં મેં, હિતકા
જો ઉપદેશ દેતે હૈં સુહૃદોં મેં, માતાપિતા માઈ આપ્તજનજ્ઞાતિ જનોં મેં પુત્રાદિ
નિજજનોં મેં, ચાચા આદિ સ્વજનોં મેં, સાસ, સસુર, સાલા આદિ સંબંધિ
જનોં મેં દાસી દાસ ઓદિ પરિજનોં મેં પરિગણિત ક્રિયે ગયે હૈં। (તઓ
પચ્છા પ્હાયા કયવલિકમ્મા કયકોડય જાવ સવ્વાલંકારવિશ્રુસિયા મહદ્-
મહાલયંસિભોયણ મંડવંસિ તં વિઝલં અસણં પાણં સ્વાદમં સાદમં મિત્તણાઈગણ-
નાયગ જાવ સદ્ધિં આસામાણા વિસામાણા પરિમાણા પરિશુંજેમાણા एवं
ચળં વિહરંતિ) ઇસકે બાદ રાજા ઓર રાની જો કિ પહિલે સે હી સ્નાન
બલિકર્મ કૌતુક આદિ ક્રિયાઓં સે નિવટકર નિશ્ચિત્ત હો ચુકે હૈં તથા

૨ની તૈયારી કરાવડાવી. (ઉવક્ષ્વઢાવિત્તા મિત્રણાઈ ણિયગ સયણ સંબંધિ પરિ-

જ્ઞાનલ ચ વહવે ગણનાયગ દંડનાયગ જાવ આમંતેતિ) બ્યારે વાનગીઓ
તૈયાર થઇ ગઇ ત્યારે, મિત્રજન, જ્ઞાતિજન, નિજકજન, સ્વજન, સંબંધિજન, પરિજન
આ યથા તેમજ સેના, સામન્તશૂપ, ગણનાયક, દંડનાયક આ સર્વેને આમંત્રણ
આપવામાં આવ્યું. જે હિત કરનાર હોય છે. તે મિત્ર, હિતનો ઉપદેશ આપનાર
હોય છે તે સુહૃદ, માતાપિતા ભાઇ વગેરે આત્મજન, જ્ઞાતિજન, પુત્ર વગેરે નિજજન
કાકા વગેરે સ્વજન, સાસુ સસરા ભાગા વગેરે સંબંધિજન, દાસદાસી વગેરે પરિજન
કહેવાય છે. (તઓ પચ્છા પ્હાયા કયવલિકમ્મા કયકોડય જાવ સવ્વાલંકાર
વિશ્રુસિયા મહદ્મહાલયંસિ ભોયણમંડવંસિ તં વિઝલં અસણં પાણં સ્વાદમં
સાદમં મિત્તણાઈ ગણનાયગ જાવ સદ્ધિં આસામાણા વિસામાણા પરિ-
માણા પરિશુંજેમાણા एवं ચળં વિહરંતિ) ત્યારબાદ રાજા અને રાણીએ સ્નાન કાગડા
આદિ પક્ષિઓને અન્નાદલાગ આપવારૂપ બલિકર્મ, કૌતુક વગેરે ક્રિયાઓ પહેલેથી જ

अतिविशाले भोजनमण्डपे=भोजनशालायां तत् त्रिपुलम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं चतुर्विधाहारं मित्रज्ञातिगणनायकैःसार्धं 'आसाएमाणा' आस्वादयन्तौ=भोज्य-पदार्थान्स्वरूपपूर्वकमाहरयन्तौ, 'विस्साएमाणा' विस्वादयन्तौ=विशेषेणाश्वा-दयन्तौ सन्तौ 'परिभाएमाणा' परिभाजयन्तौ=उदारतापूर्वकं सर्वेभ्यो यथाशक्ति प्रतिपूर्णम् अशनादिकं ददतौ 'परिशुंजमाणा' परिशुञ्जनौ=खादन्तौ 'एवं च णं विहरन्ति' एवं च खलु विहरतःस्म । जिमियशुत्तुत्तरागयाविय' जिमित मुक्तोत्तरागतौ अपिच=पूर्वं जिमितौ पश्चात् शुक्तौत्तरकालम्।गतौ, अपि च मित्रज्ञाति-गणनायकादिभिः सार्धं शुत्तवा भोजनस्थानादन्यत्रागतौ, च सन्तौ इत्यर्थः 'आयन्ता' आचान्तौ=शुद्धोदकेन कृतचुल्लुकौ, 'चोवखा' चोश्रौ=अपनीतान्-लेपौ 'परमसुइभूया' परमशुचिभूतौ=करादिप्रक्षालनेन परमपवित्रौ, तं मित्र-

समस्त अलंकारों से जिनका शरीर विभूषित हो रहा है अति विशाल भोजनमंडप में उस त्रिपुल अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य, रूप चतुर्विध आहार को मित्र, ज्ञाति, गणनायक आदि जनों के साथ खूब रुचि पूर्वक चखा, खूब उसका आस्वाद लिया और साथर में उसे उदा-गता पूर्वक बड़ी प्रीति से और दूसरों के लिये दिया-परोसा-फिर स्वयं ब्राया । (जिमियशुत्तुत्तराग या विय णं समाणा आयंत चोक्त्वा परम सुइभूया तं भेत्तणाइ नियमसयण संबंधिपरिजणगणनायग विउलेणं पुष्कत्थ गंध मल्ला-हं कारेणं सक्कारेति) जीमने के बाद फिर वे दोनों मित्र, ज्ञाति गणनायक आदिजनों के साथ उस भोजनस्थान से दूसरी जगह पर आये और वहां पानी से कुल्ला किया चोखे हुए भोजन के सीत जो कहीं लगे हुए थे उन्हें दूर किया परम शुचिभूत-हाथ आदि धोकर बिलकुल साफ

पतावी दीधी छे. अने समस्त अलंकारेथी जेमनुं शरीर दीपी ग्हुं छे-ते अति विशाल मंडपमां आत्थां अने ते पुष्कण प्रमाणमां तैयार करवामां आवेलां अशन पान, भाद्य, अने स्वाद्य आ थार प्रक्षरना आहारने मित्र, ज्ञातिजन, गणनायक वगेरेनी साथे भेसीने जूणज रुचिपूर्वक आत्थां, तेनो सारी पेठे आस्वाद दीधी अने अहुं उदारतानी साथे प्रेमभाव अतावता तेओओ पीलओने पिरसुं अने नते पणु ज्म्या. (जिमियशुत्तुत्तरागया विय णं समाणा आयंत चोक्त्वा परम सुइभूया तं भित्तणाइनियमसयण संबंधिपरिजणगणनायग विउलेणं पुष्कत्थगंध मल्ला लंकारेणं सक्कारेति) ज्म्या यधी पल राणी अन्ने मित्र, ज्ञाति अने गणनायक वगेरेनी साथे ते लोअन स्थानने छोडीने पील स्थाने पधार्थ, अने शुद्ध पाणीथी तेओओ डोगणा कथां कंध पणु ओहुं न रहीअथ ओवी सावयेतीथी ओं

ज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धपरिजनगणनायकादिकं विपुलेन पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्कारेण 'सकारेति सम्माणेति' सत्कुरुतः संमानयतः सत्कृत्य, संमान्य, तौ मातापितरौ एवमवादिष्टास्-‘जम्हाणं’ यस्मात्स्त्रुल्ल अस्माद् अयं दारकस्य गर्भस्थस्य चैव सतः अकालमेघेषु दोहदः प्रादुर्भूतः ‘तं’ तत्=तस्मात् भवतु खलु अस्माकं दारकः पुत्रः नाम्ना मेघः मेघकुमार इति, तस्य दारकस्य माता-पितरौ इत्येतद्वृत्तं ‘गौणं’ गौणं गुणप्राप्तं, ‘गुणनिष्पन्नं’ गुणनिष्पन्नं=गुणै-रौदार्यधैर्यादिभिः निष्पन्नं=संजातं, ‘नामधेजं करोति’ नामधेयं कुरुतः ॥सू० २०॥

मूलम्—तएणं से मेहकुमारे पंचधाईपरिगगहिए, तं जहा-
खीरधाईए, मंडणधाईए, मज्जणधाईए, कीलावणधाईए, अंकधाईए,

सुथरे बने-और फिर उन मित्र ज्ञाति, निजकस्वजन, सम्बन्ध परिजन, गणनायक आदिका विपुल पुष्प, वस्त्र, गन्ध माला तथा अलंकारों से सत्कार किया सन्मान किया। (सत्कारित्ता संमाणिता एवं वयासी) सत्कार सन्मान करके फिर ऐसा कहा-‘जम्हाणं अम्हं इमस्स दारगस्स-गवमत्थस्स चैव सम्माणस्स अकाल मेहेसु डोहले पाउव्भूए तं डोउणं अम्हं दारए मेहेनामेणं मेहकुमारे) हमलोगों को यह बालक जब गर्भ में स्थित था तब अकाल मेघ का दोहद उत्पन्न हुआ था इसलिये हमारा यह बालक नाम से मेघकुमार हो। (तस्स दारगस्स अम्मपियरो अयमेयारुवं गौणं गुणनिष्पन्नं नामधेजं करोति) इस तरह उस दारक का यह नाम जो माता पिताने रखा वह गौण था-गुणप्राप्त था-गुणनिष्पन्न था-औदार्य धैर्य आदि गुणों से युक्त था ॥सूत्र॥२०॥

साक्षं कथुं. आ प्रभाञ्जे तेजो शुद्धं यथा. द्वाथ वगेरे स्वच्छ करीने ओकहम शुद्ध. भन्यां. त्थारपछी ते मित्र, ज्ञातिनिजक, स्वजन, संगधी परिजन, गणनायक वगेरेने। पुष्पेण पुष्प; वस्त्र, गन्ध, माला तेमज्ज अलंकारो द्वारा सत्कार अने सन्मान कर्था. (सत्कारित्ता, संमाणिता एवं वयासी) सत्कार अने सन्मान करीने कलुं के जम्हाणं हं इमस्स दारगस्स गवमत्थस्स चैव सम्माणस्स अकालमेहेसु डोहले पाउव्भूए तं डोउणं अम्हं दारए मेहे नामेणं मेहकुमारे) न्थारे आ आणक गलीमां हतो त्थारे ओमने अकाण मेघतुं दोहद उत्पन्न थयुं हतुं. ओटला भाटे आ अभासे पुत्र मेघकुमार नामे प्रसिद्ध थय. (तस्स दारगस्स अम्मपियरो अयमेयारुवं गौणं गुणनिष्पन्नं नामधेजं करोति) आ प्रभाञ्जे मातापिता द्वारा राभवामां आवेहुं-ते नामगौण हतुं-गुणयुक्त हतुं-गुण निष्पन्न हतुं.-उदास्ता धैर्य वगेरे गुणयुक्त हतुं. ॥ “सूत्र” २०॥

अन्नाहिय बहूहिं पुज्जाहिं चिलाइयाहिं वामणि-वडभि-बब्बरि-
 बउसि-जोणियं पल्हविणं-इसिणिया-भोरुगिणिं-लासियं-लउसियं
 दमिलिं-सिंहलिं-आरबिं-पुलिदिं-पक्काणिं-बर्हालं-मुरुंडिं-सब्रिं-
 पारसीहिं-णाणादेसीहिं विदेसवेसपरिमंडियाहिं इंगियचितियपत्थिय
 वियाणियाहिं सदेसणेवत्थगहियवेसाहिं निउणकुसलाहिं विणीयाहिं
 चेडियाचक्कवालवरिसघरकंचुइमहयरगविंदपरिक्खत्ते, हत्थाओ
 हत्थं संहरिज्जमाणे, अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे परिगिज्जमाणे चालि-
 ज्जमाणे उवलालिज्जमाणे रम्मंसि मणिकोट्टिमतलंसि परिमिज्जमाणे
 णिव्वायंसि णिव्वायंसि गिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं-
 सुहेणं बद्धइ । तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मोपियरो अणु-
 पुव्वेणं नामकरणं च पजेमणं च एवं चंकमणगं च चोलोवणयं च
 महया महया इट्ठीसक्कारसमुदएणं करिस्सु । तएणं से मेहकुमारं अम्मा-
 पियरो साइरेगट्ठवासजायगंचेव गब्भट्ठमे वासे सोहणंसि तिहिकरण
 दिवस नक्खत्त मुहुत्तंसि कलायरियस्स उवणत्ति । तएणं से कलायरिण-
 मेहं कुमारं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ बाव-
 त्तरि कलाओ सुत्तओ य अत्थओ य करणओ य सेहावेइ । सिक्खावेइ
 तं जहा-लेहं१, गणियं२, रूवं३, नट्टं४, गीयं५, वाइय६, सरगयं७,
 पोक्खरगयं८, समतालं९, जूयं१०, जणवायं११, पासयं१२, अट्ठावयं१३,
 पोरेकव्वं१४, दग्गमट्ठियं१५, अन्नविहिं १६, पाणविहिं१७, वत्थविहिं
 १८, विलेवणविहिं१९, आभरणविहिं२०, सयणविहिं२१, अज्जं२२, पहे-
 लियं २३, मागहियं२४, गाहं२५, गोइयं२६, सिलोयं २७, हिरण्ण-
 जुत्ति२८, सुवन्नजुत्ति२९, चुन्नजुत्ति३०, तरुणापडिकम्मं३१, इत्थि-

लक्खणं३२, पुरिसलक्खणं३३, हयलक्खणं३४, गयलक्खणं३५, गोण-
लक्खणं३६, कुक्कुडलक्खणं३७, छत्तलक्खणं३८, दंडलक्खणं३९,
असिलक्खणं४०, मणिलक्खणं४१, कागणिलक्खणं ४२, वत्थुविज्जं
४३, खंधावारमाणं४४, नगरमाणं४५, चारं४६, पडिचारं४७, वूहं४८,
पडिवूहं४९, चकवूहं५०, गरूलवूहं५१, सगडवूहं५२, जुद्धं५३ नियुद्धं
५४, जुद्धाज्जुद्धं५५, अट्टिजुद्धं५६, सुट्टिजुद्धं५७, बाहुजुद्धं५८, लया-
जुद्धं५९, ईसत्थं६०, छरुप्पवाय६१, धणुंवेयं६२, हिरन्नपागं६३, सुव-
न्नपागं६४, सुत्तखेडं६५, वट्टखेडं६६, नालियाखेडं६७, पत्तच्छेज्जं६८,
कडच्छेज्जं६९. सज्जीवं७०, निज्जीवं७१, सउणरूयं ॥२१ सू०॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि । ततः=नाम करणानन्तरं खलु स मेघकुमारः
‘पञ्चधाईपरिग्गहिण’ पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चचैताधात्र्यः पञ्चधात्र्यः, ताभिः
परिगृहीतः, तत्र धात्र्यो=बालकपालिका मातृसदृश्यः, ताभिः परिगृहीतः,
पञ्चभिर्धात्रीभिः सुरक्षित इत्यर्थः कास्ताः पञ्चधात्र्यः ? इति दर्शयितुमाह—
‘तंजहा’ इत्यादि—‘खीरधाईए’ क्षीरधात्र्या=स्तन्यदायिन्या १ ‘मंडनधाईए’
मण्डनधात्र्या=अलंकारकारिण्या २ ‘मज्जनधाईए’ मज्जनधात्र्या=स्नापिकया

‘तएण से मेहकुमारे’ इत्यादि ।

टीका—(तएणं) नाम संस्कार होने के बाद (से मेहकुमारे) वह मेघ-
कुमार (पंचधाइपरिग्गहिण) पांच धायों से सुरक्षित किया गया । (तं जहा) वे
पांच धाये ये हैं (खीरधाइए, मंडनधाइए मज्जनधाइए, कीलावणधाइए, अंक-
धाइए) १ क्षीरधात्री, मंडनधात्री, मज्जनधात्री, कीलवनधात्री, अंकधात्री ।

त एणं से मेहकुमारे इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) नाम संस्कारणाद (से मेहकुमारे) मेघकुमार पंचधा-
इ परिग्गहिण) ने सुप्त, सजगड अने सुरक्षा भाटे पांच धात्रीओ (धाइ माताओ)
सेकवाभां आवी. (तं जहा) ते पांच धात्री आ प्रभाण्डे छे—(खीरधाइए, मंड-
नधाइए, मज्जनधाइए, कीलावण धाइए, अंकधाइए) (१) क्षीरधात्री (२) मंडन-
धात्री, (३) मज्जनधात्री, (४) कीलनधात्री, (५) अंकधात्री. आभां द्वध पीवडावनार

‘કોલાવળધાર્દૈ’ ક્રીડનધાત્ર્યા—ક્રીડનં खेलन कारयति या, सा क्रीडनधात्री, तथाऽ
 ‘अंकुधार्दૈ’ अङ्कधात્ર्या—अङ्कः=उत्सङ्गः ‘गोद’इति भाषायाम् तत्र दधाति=
 स्थापयति या सा—अङ्कधात्री, पञ्चमी, तथाऽ ‘वरिग्गर्दૈ’ इत्यनेन सख्यन्धः ।
 एवं च एकैका’धात्रीकरणकारणभेदेन द्वि प्रकारा भवन्ति तद्यथा—या स्वयं स्तन्यं
 पाययति सा करणरूपा प्रथमा, रोगादिकारणै सति याऽन्यधात्रीद्वारेण स्तन्यं पाय-
 यति सा कारणरूपा द्वितीया, रोगावस्थायां दुग्धपाने बालकस्य शरीरबुद्धि प्रभृ
 तीनां महतीहानिर्भवति, एवं मण्डनधा’यादिषु सर्वत्र विभावनीयम् । अन्धा-
 मिश्र बहुभिः=अनेकभिः, ‘सुज्जार्दૈ’ कुब्जाभिः, ‘चिलाइयार्दૈ’ किराति-

इन में जो दूधपिलानेवाली धाय थी वह क्षीरधात्री, अलंकार पहिराने
 वाली जो धाय थी वह मंडन धात्री, स्नान कराने वाली जो धाय थी वह
 मज्जनधात्री, खेलखिलाने वाली जो धाय थी वह क्रीडनधात्री तथा गोद
 में लेने वाली जो धाय थी वह अंकुधात्री थी । ये पाँच धाये मेघकुमार
 की लालन पालन पोषण के लिये श्रेणिक राजाने नियुक्त की थी । कारण
 और कारण के भेद से ये पाँचों धाये दो दो प्रकार की कही गई हैं ।
 जैसे—जो बालक को स्वयं अपने स्तनों का दूध पिलानो है वह कारणरूप
 प्रथम धात्री है—तथा रोग आदि अवस्था में जो स्वयं का दूध तो पिलाती
 नहीं है किन्तु दूसरी धाय से दूध पिलवाती है वह कारणरूप द्वितीय
 क्षीरधाय है । रोग आदि में बालक को दूध पीलाना उसकी बुद्धी आदि
 की हानि का एक बड़ा भारी कारण माना जाता है । इसलिये वह
 स्वयं का उस अवस्था में दूध नहीं पिलाती है किन्तु दूसरी धाय से उसके
 लिये दूध पिलवाती है । इसी तरह मंडनधात्री आदिके भी भेदों का
 विवरण जानना चाहिये । यह मेघकुमार (अन्नार्दૈ य बहूर्दૈ खुज्जार्दૈ, चिलाइयार्दૈ

ધાત્રી હતી તે ક્ષીરધાત્રી, સ્નાન કરાવનાર ધાત્રી મજ્જનધાત્રી, રમતો રમાડનારધાત્રી
 ક્રીડનધાત્રી તેમજ અંકમાં લેનારધાત્રી અંકધાત્રી હતી. એ પાંચ ધાત્રીઓ શ્રેણિક રાજાએ
 મેઘકુમારના પાળવા પોષવા માટે નિયુક્ત કરી હતી. કારણ અને કરણના ભેદ દેશ
 આ પાંચ ધાત્રીઓ બપોળે પ્રકારની કહેવામાં આવી છે. જેમ કે—જે વળતે બાળકને
 પોતાના સ્તનોનું દૂધ પીવડાવે છે તે કારણરૂપ પ્રથમ ધાત્રી છે. તેમજ બીજાર
 અવસ્થામાં જે પોતાનું દૂધ પીવડાવતી નથી, પણ બીજી ધાત્રીથી દૂધ પીવડાવે છે
 તે કરણરૂપ બીજી ક્ષીરધાત્રી છે. બીજાર અવસ્થામાં બાળકને દૂધ પીવડાવવું એ
 બાળકની બુદ્ધિ વગેરેના માટે હાનિકારક ગણાય છે, તેથી એવા સમયે તે પોતાનું
 દૂધ પીવડાવતી નથી પણ બીજી ધાત્રીથી તેને દૂધ પીવડાવે છે. આ પ્રમાણે જ મંડન
 ધાત્રી વગેરેના ભેદ અને ઉપભેદોનું વિવરણ બાળકને જોઈએ. મેઘકુમાર (અન્નાર્દૈ ય

कामिः=किरातदेशोत्पन्नाभिः१, “वामणी-वडमी२, बब्बरी२, बडसी३, जोणिया४, पल्हविया५, इसिगिया६, धोरुगिणी७, लासिया८, लउसिया९, दमिलो१०, सिंहली११, आरबी१२, पुलिंदी१३, पक्कणी१४, बहली१५, मुहंडी१६, सवरी१७, पारसीहिं१८” वामनी-वडमी-बर्बरी२, वकुसी३, योनिका४, पल्हविका५, ईशिनिका६, धोरुकिनिका७, लासिका८, लकुसिका९, द्राविडी१० सिंहली११, आरबी१२. पुलिन्दी१३, पक्कणी१४, बहली१५, मुहण्डी१६, सवरी१७, पारसीभिः१८, ‘वामणी’ वामनीभिः=हस्वशरीराभिः, ‘वडमी’ वडमीभिः=एकपार्श्वहीनाभिः एतादृशीभिः ‘बब्बरी’ बर्बरीभिः=बर्बर-देशसंभवाभिः२, ‘बडसी’ वकुसिकाभिः३ ‘जोणिया’ योनिकाभिः=योन-देशोद्भवाभिः४, पल्हविया’ पल्हविकाभिः५ इसिगिया’ ईशिनिकाभिः६, ‘धोरुगिणी’ धोरुकिनिकाभिः७, ‘लासिया’ लासिकाभिः८, ‘लउसिया’ लकु-

वामणि-वडभि-बब्बरि बडसि-जोणिय-पल्हविण-इसिगिया-धोरुगणि-
लासिय-लउसिय-उसिय-दमिलि-सिंहलि-आरबि-पुलिदि-पक्कणि-बहलि-
मुहंडि-सवरि-पारसीहिं पाणादेसीहिं विदेसवेसपरिमंडियाहिं इंगियचित्तिय
पत्थिय विगणियाहिं सदेसणेवत्थगहियवेहिं निउणकुसलाहिं विणीयाहिं
चेडिया चक्कवालवरिसधरकंचुइमहयरगविंदपरिक्खि) अन्य अनेक कुब्जक
शरीर वाली किरात देश की स्त्रियों से (बोना) वामन शरीर वाली तथा
एकपार्श्व से विहीन ऐसी बर्बर देश की दासीयों से वकुश देश की
दासियों से यौनदेश की दामियों से पल्हविकाओं से ईशिनिकाओं से-
ईशान देशकी दामियों से धोरुनिकाओं से धोरुनकदेश की
दामियों से, लासिकाओं से-लामकदेश की दासियों से, लकुशदेश की

बहूहिं खुज्जाहिं, चिलाइहिं वावणि वर्णडभि-बब्बरि-वडसि-जोणिय-पल्हवि-
इसिगिया-धोरुगणि-लामिय-लउसिय-उसिय-दमिलि-सिंहली-आरबि-
पुलिदि-पक्कणि-बहलि-मुहंडि-सवरि पारसीहिं पाणादेसीहिं विदेसवेम
परिमंडियाहिं इंगिय चित्ति पत्थिय विगणियाहिं सदेसणेवत्थगहिय
वेसाहिं निउणकुसलाहिं विणीयाहिं चेडियाचक्कवालवरिसधरकंचुइ
महयरगविंदपरिक्खित्ते अने भील धब्बु कुब्ज शरी-नी क्षित्त देशनी सीओथी,
डीगण्ण शरीरनी तेमव ओक्ष तरुणा पार्श्वनी जणर देशनी दासीओथी, कुशदेशनी
दासीओथी, यौनदेशनी दासीओथी, पल्हविकाओथी-पल्हवदेशनी दासीओथी, धशिभि-
काओथी-धशानदेशनी दासीओथी, धोरुनिकाओथी-धोरुनकदेशनी दासीओथी लकुशाओथी-
लकुशदेशनी दासीओथी द्राविडीओथी-द्राविडदेशनी दासीओथी, सिंहलीओथी-सिंहल-

शिकाभिः९, 'दमिली' द्राविडीभिः१०, सिङ्गली' सिंहलीभिः११, 'आरवी' आरवीभिः१२, 'पुलिंदी' पुलिन्दीभिः१३, 'पक्कणी' पक्कणीभिः१४, 'वहली' वडलीभिः१५, 'मुरुंडी' मुरुंडीभिः१६, 'सवरी' शवरीभिः१७, 'पारसी' पारसीभिः१८, 'गणान्देशीहि' नानादेशीयाभिः अनार्यदेशोत्पन्नाभिः विदेश-चेसपरिमंडियाहिं' विदेशवेषपरिमण्डिताभिः नानादेशीयानां तासां स्व स्व-देशीय एव वेष आसीदित्यर्थः । 'इंगियचित्तिथपत्थिय विजाणियाहिं' इङ्गित-

दासियों से, द्राविडियों से—द्रविडदेश की दासियों से, सिंहलियों से—सिंह-लदेश की दासियों से आरवियों से—आरवदेश की दासियों से, पुलन्द-नियों से—पुलिन्द देश की दासियों से, पक्कणियों से—पक्कणदेश की दासियों से बहु-बहलदेश की दासियों से मुरुंडी-मुरुंडदेश की दासियों से शवरी-शवरदेश की दासियों से पारसी-पारसदेश की दासियों से इन नाना अनार्यदेश की दासियों से सदा सुरक्षित रहा करता था । ये सब भिन्न देश की दासियाँ अपने देश के अनुसार वेषभूषा से सदैव सुसज्जित रहती थीं । इंगित, चिन्तित, तथा प्रार्थित, विषय को ये जानने में बड़ी निपुण थीं । अभिप्राय' के अनुसार जो चेष्टा की जाती है उसका नाम इंगित है । जैसे झूका चलाना शिरका दिलाना आदि । भोजनादि के समय में मन में जो विचार आता है उसका नाम चिन्तित है । अंग आदि मोड़ना इसका नाम प्रार्थित है । इनमें कितनीक स्त्रियों ऐसी भी थीं जो अपने ही देश के अनुरूप पोशाक पहिने रहा करती थीं । अन्य देश की पोशाक नहीं पहिनती थीं । ये सब बड़ी निपुण थी कार्य संपादन करने

देशनी दासीओथी, आरणीओथी—आरणदेशनी दासीओथी, पुलन्दनीओथी—पुलिन्ददेशनी दासीओथी, पक्कणुओथी—पक्कणुदेशनी दासीओथी, बहु-बहलदेशनी दासीओथी, मुरुंडी-मुरुंडदेशनी दासीओथी, शवरी-शवरदेशनी दासीओथी, पारसी-पारसदेशनी दासीओथी आदि अनेक अनार्यदेशनी दासीओथी ते इन्धियां सु-क्षित-रहेतो हतो. आ अधी विभिन्न देशानी दासीओ पातपोताना देशनी वेषभूषाभां सदा सुसज्जित रहती हती. इंगित, चिन्तित तेमज प्रार्थित विषयोने वृत्तवामां तेओ भूषण यत्तुर हती. अभि-प्राय मुञ्जण-के चेष्टा-करवामां आवे छे ते इंगित कहेवाय छे. तेम के भूषणालन, करपुं, माथुं हलावपुं वगेरे. बोजन-वगेरेना समये-के विचारो हल्लवे छे तेनुं नाम चिन्तित छे. अंग-वगेरे वाणपुं ते प्रार्थित कहेवाय छे. आमां कटवीक स्त्रीओ ओनी पणु हती के तेओ पोताना देशना पहरेवेश मुञ्जण वस्त्रो पहरेसे न रहती हती. ओल देशनो पहरेवेश तेमने पसंद न हतो. आ अधी दरेक कार्यभां अत्यन्त निपुण हती. काम

ज्ञानसंपन्नाः, ताभिः 'विणीयाहि' विनीताभिः=स्वामिमनोऽनुकूलकार्यकरण
शीलाभिः, 'चेडियाचक्रवालवरिसघरकंचुइमहयरागविंदपरिक्लिप्ते' चेटिकाच-
क्रवालवर्षधरकंचुकिमहत्तरकवृन्दपरिक्षिप्तः तत्र चेटिकाः दास्यः, तासां चक्र-
वालं=समूहः, वर्षधराः नपुंसकीकृताः अन्तःपुररक्षकाः, कंचुकिनः=अन्तपुर
चारिणोवृद्धाः, उक्तं च—

“अन्तःपुरचरोवृद्धो, त्रिमो'गुणगणान्वितः ।

सर्वकार्यार्थं कुशलः, कंचुकीत्यभिधीयते ॥१॥”

महत्तरकाः—अन्तःपुरकार्यचिन्तकाः, तेषां वृन्दं—समूहः तेन परिक्षिप्तः युक्ताः।
अत्रायं विवेकः अनार्यदेशोत्पन्नानां किराती भृशतीनां ग्रहणं तत्तद्देशीयभाषा
परिज्ञानेन विदेशवृत्तान्तपरिज्ञानेन च स्वदेशरक्षादिद्योतनम्, स्वदेशग्रहणात्
स्वभाषा—स्व सदाचार—परिरक्षणेन इह परत्रकार्यं सिद्धिर्जायते । 'हत्थाओ हत्थं
संहरिज्जमाणे' हस्तात् हस्तं संह्रियमाणः एकस्या'हस्तादपरस्या'हस्ते संह्रिय-
माणाः, 'अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे' अङ्कादङ्कं परिभुज्यमानः=एकस्याः क्रोडतः
अपरक्रोडे परिपाण्यमानः, सुखानुभवं कुर्वाणः 'परिगिज्जमाणे' परिगीयमानः=
शिशुप्रसादार्थं दयादाक्षिण्यशौर्यार्थं गीत विशेषैर्गीयमानः, 'उवललिज्जमाणे'

स्त्रियों से घिरा रहता था उसका कारण यह है कि उसे उनके द्वारा
अपनी भाषा तथा अपने देशका आचार विचार ज्ञात होता रहे ताकि
वह अपने देश में और परदेश में भी कार्य की सिद्धि करने में सार्थ
बना रहे। (हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे) यह मेघकुमार एक स्त्री के
हाथ से दूसरी स्त्री के हाथ में सदा रहता था (अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे)
एक की गोदी से दूसरी की गोदी में सुखानुभव करता था। (परिगि-
ज्जमाणे) इसे प्रसन्न करने के लिये दाभियाँ ऐसेर गीत गाती रहती थी-
कि जिन गानों में दया दाक्षिण्य एवं शौर्य आदिबिषय भरपूर रहते थे
(उवललिज्जमाणे) यह 'धात्री आदिकों की करांगुली पकड़ कर चलना था

जब ये छे डे तेमना द्वारा पोतानी भाषा तेमन पोताना आचार-विचार, रडेछी-
अरछीनी भाषा थती रडे, तेथी ते देश विदेशमां पोताना अर्थनी सिद्धि सहेलाथी डरी थडे.
(हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे) मेघकुमार अके स्त्रीना हाथथी भीछ स्त्रीना हाथमां
डभेथां डतो. (अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे) अकेना ओणाभांथी भीछना ओणाभां
सुभानुभव भेणवतो डतो. (परिगिज्जमाणे) मेघकुमारने प्रसन्न राखवा भाटे दासीआ
द्या, दाक्षिण्य अने वीर रसथी परिपूछी गीतो गाती डती. (उवललिज्जमाणे) मेघकुमार-
धायभाता वगेरे नी हाथनी आंगणी पकडीने आडतो डतो. (उवललिज्जमाणे)

उपलाल्यमानः=क्रीडनकवस्तुभिः क्रीडायमानः. 'चाल्यमानः=चाल्यमानः= धाव्यादिभिः कराज्जुलि धृत्वा गम्यमानः. 'रम्मंसि' रम्ये=सुन्दरे 'मणिकोटि-मतलंसि' मणिबद्धभवनान्जणे 'परिमीज्जमाणे' परीमीयमानः धातूनामनेका-र्थत्वात् क्रीडायमानः, 'गिन्वायसि' निर्वातिके=वायुवर्जिते, 'गिन्वाघायंसि' निन्वाघानके=शीतोष्णाद्युद्गरहिते, गिरिकंदरमल्लीणेव' गिरिकन्दरे=गिरिग-ङ्गरे आलीनइव, 'चंपगपायवे'-चम्पकपादयः-चम्पकवृक्षइव, 'सुहं सुहेण वड्डुह' सुखं सुखेन वदते=मेघकुमारः सर्वथा सुखपूर्वकं वृद्धिं प्राप्नोतीत्यर्थः। 'तएणं तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो' ततःखलु तस्य मेघस्य कुमारस्य मातापितरौ आणुपुव्वेण' आणुपूर्व्वेण क्रमेण, नामकरणं च 'पजेमणं' 'प्रजेमनम्' प्रजेमनम्=अन्नप्राशनं च एवं 'चंक्रमणं च' चंक्रमणकम्-इतस्तत्तश्चलनं 'चोलोवणयं च' चोलोवणयं=शिलाधारणं, मुण्डनाब्धसंस्कारविशेष, 'महया इड्ढी सक्कारस्समुदएणं'

(उबलालिज्जमाणे) इसके समझ नाना प्रकार के खिलौने मनोविनोद के लिये रखे रहते थे। (रम्मंसि मणिकोटिमतलंसि परिमिज्जमाणे) सुरम्य मणि निर्मित भवन की भूमि-में-प्रांगण में-यह क्रीडा किया करता था। (गिन्वायंसि गिन्वाघायंसि गिरि कंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं सुहेण वड्डुह) जिस प्रकार वायु वर्जित तथा शीत उष्ण आदि के उपद्रव से रहित पर्वत गुफा में उत्पन्न चंपक का वृक्ष निर्विघ्नरूप से बढ़ता है उसी प्रकार यह मेघकुमार भी सुखचैन से वृद्धि को प्राप्त होने लगा। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो अनुपुव्वेणं नामकरणं च पजेमणं च चंक्रमणं च चोलोवणयं च महया इड्ढी सक्कारस्समुदएणं करिसु) इसके बाद उस मेघकुमार के माता पिताने उसका संस्कार किया। अन्नप्राशन किया करवाई। चंक्रमणविधि एवं मुंडनसंस्कार करवाया। ये सब संस्कार जो करवाये

येनी सामे जतजतना रभकअंथे भनोविनाइ भाटे भूक्वाभां आवतां हतां (रन्-सिअणिकोटिमतलसि परिमिज्जमाणे) भनोइर भण्णिअ लवननी भूमिभां, प्रांगणभां, मेघकुमार रभतो हतो (गिन्वायंसि गिन्वाघायंसि गिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं सुहेण वड्डुह) जेअ वायु रहित तेअ ठंडी, गरमीना उपद्रव वगरनी पर्वतनी शुक्लज्याभां उत्पन्न अंपकवृक्ष निर्विघ्न इधे वृद्धि पावे छे, तेअ आ मेघकुमार पण सुणेथी भोटो थन वाज्जे. (त एणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो अनुपुव्वेण नामकरणं च पजेमणं च चंक्रमणं च महया इड्ढी सक्कारस्समुदएणं करिसु) त्यागइ मेघकुमारनो मातापिताने नामकरण संस्कार कथीं अने अन्न प्राशन विधि संपन्न करी. त्यागइ अंडमणुविधि तेअ मुंडन संस्कार कगज्यो.

महर्द्धिमत्कारममुदयेन=महत्या ऋद्धया यः सत्काराणां समुदयस्तेन, जनानां नानाविधसत्कारैरित्यर्थः, 'करिंस्तु' कुरुत । ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरौ 'साहरेगद्ववासजायगंचेव' सातिरेकाऽष्टवर्षजातकं चैव-सातिरेकाणि=किंचिदधिकंसंहितानि अष्टौवर्षाणि जातानि यस्य तं, गर्भकालमात्राय किंचिदधिक-काष्टवर्षपरिमितवयस्कमित्यर्थः, तेन जन्मकालतः मासत्रयाधिक सप्तवर्ष वयस्क मिति-फलीतं भवती, तदेव स्पष्टोक्तुर्वच्चाह- 'गन्मद्वमे वासे' गर्भाष्टमे वर्षे-गर्भतः=गर्भकालमात्रायाष्टमे वर्षे पूर्णे सती स्तोत्रकालानन्तरमीत्यर्थः । 'सोहर्णसी' शोभने तीर्थाकरण दिवस नक्षत्र हुत्तंसी' तीर्थाकरण दिवसनक्षत्र मुहूर्ते=शुभतीर्थयो शुभकरणे शुभमुहूर्तेच कलायरियस्स उवर्णेति, कलाचार्यस्य उपनयतः-कलाध्यापकस्य समीपे कलाअध्येतुंप्राप यतइत्यर्थः । ततः खलु स कलाचार्यः मेघकुमारं द्वांसमिति कलाः सेहा वह सिक्खावेह' इति सम्बन्धः । 'सेहावह' सेधयति=प्रापयति, उपदिशतीत्यर्थः

गये वे साधारण स्थिति से नहीं करवाये गये किन्तु इनके करते समय उन लोभोने साधर्मीजनो का अपनी बड़ी भारी ऋद्धि के द्वारा नाना प्रकार आदर सत्कार किया । (तएणं से मेहकुमारं अम्मापियरो साहरे गद्ववास जायगं चैव गन्मद्वमे वासे सोहर्णसि तिहिकरणदिवसनक्षत्र मुहूर्तंसि कलायरियस्स उवर्णेति) धीरे-मेघकुमार के जब कुछ अधिक आठ वर्ष निकल चुके अर्थात् जन्मकाल से लेकर तीन मास अधिक मात वर्ष जब ममास हो चुके गर्भकाल से लगाकर जब ठीक आठ वर्ष का वह होगया तब श्रुतिनिधि, शुभकरण, शुभदिवस शुभ नक्षत्र श्रुतमुहूर्तमें उसे उसके मातापिताने कला-पढ़ने के लिये कलाचार्य के पास बैठा दिया । (तएणं से कलायरि मेह कुमारं लेहाइयाओ गणिचप्पहाणाओ सउणरूपज्जवसाणाओ बावत्तरि कलाओ य सुत्तओ य अत्थओ य करओ य सेहावेह सिक्खावेह) कलाचार्य ने

आ अथा संस्कारो साधा-णुरूपे पू । तथा नद्धि पणु आ संस्कारो क ती वणते ते दोपण्ये सधर्मीजनानो पोतानी पूण न ऋद्धि द्वारा अनेक रीते सत्कार कर्था । (त एणं से मेहकुमारं अम्मापियरो साहरेगद्ववासजायगं चैव गन्मद्वमे वासे सोहर्णसि तिहिकरणमुहूर्तंसि कलायरियस्स उवर्णेति) धीमे धीमे आभ न्यारे मेघकुमारे आठ वर्षो पसार कर्था । ओठवे हे न-भकाणथी भांडीने सात वर्ष अने त्रय मास पू । तथा त्यारे शुभतिथि शुभक-णु अने शुभमुहूर्तमां तेने माता-पिताये कणाओना अक्यास भाटे कणाथार्य पासे भेसाउथे । (त एणं से कलाय-रिए मेह कुमारं लेहाइयाओ गणिचप्पहाणाओ सउणरूपज्जवसाणाओ बावत्तरि कलाओ सुत्तओ य अत्थओ य करणओ य सेहावेह सिक्खावेह)

‘सिखावेइ’ शिक्षयति=अभ्यासयीतत्यर्थः। कीदृश्यस्ता कलाः इत्याकाङ्क्षायामाह—‘लेहाइयाओ’ इत्यादि ‘लेहाइयाओ’ लेखादिकाः—तत्र लेखनं लेखः=अक्षरविन्यासः तद्विषया कला लेख इत्युच्यते, स आदिर्यासां तास्तथा, लेखो लिपिः, सा चाष्टादशधा=इंसलिपिः१, भूतलिपिः२, यक्षलिपि३, राक्षसीलिपिः४, ओंडोलिपिः५, याविनी६, तुरुष्की७, कीरदेशोत्पन्नलिपिः कीरिः८, द्राविडी=द्रविडदेशोत्पन्नलिपिः९, सैन्धवी=सिन्धुदेशोत्पन्नलिपिः१०, मालविनी=अवन्तीदेशोद्भवा११ नाटीलिपि१२, नागरी१३, लाटी१४, पारसी१५, अनिमिची१६, चाणकी१७, मूलदेवीच१८, इति, ‘गणियप्पहाणाओ’ गणितप्रधानाः=एकद्वित्र्यादि संख्याप्रधानाः, ‘सऊणरूपपञ्जवसाणाओ’ शकुनरूपपर्यवसानाः, शकुनरूपपर्यन्ताः ‘वावत्तरि कलाओ’ द्विसप्ततिं कलाः, ‘मुत्तओय’ सूत्रतश्च=ग्रथितमूलरूपात्, ‘अत्थओ य’ अथेतः=व्याख्यानतश्च, ‘करणओय’ करणतः=प्रयो-

भी मेघकुमार को लेखादिकला गणित प्रधानकला और शकुनरूप (शब्द) पर्यन्त तक की समस्त ७२ कलाओं का उपदेश दिया और उन्हें सिखाया। अक्षर लिखने की कला का नाम लेख, कला है—अक्षरलिपि १८ अठारह प्रकार की होती है (१) इंसलिपि (२) भूतलिपि, (३) यक्षलिपि (४) राक्षसीलिपि (५) अड्डीलिपि, (६) याविनीलिपि, (७) तुरुष्कीलिपि, (८) कीरदेश में उत्पन्न हुई कीरिलिपि, (९) द्राविडीलिपि, (१०) सिन्धुदेश की लिपि, (११) अवन्ति देशकीलिपि, मालविनी, (१२) नाटीलिपि (१३) नागरीलिपि, (१४) लाटीलिपि, (१५) पारसीलिपि, (१६) अनिमिची, लिपी (१७) चाणकी लिपि, (१८) मूलदेवीलिपि। एक दो, तीन आदि संख्या प्रधान कला का नाम ये सब कलाएँ मेघकुमार को मूलरूप से सुनाई गई और सिखलाई गई। अर्थ की अपेक्षा भी ये सब कलाएँ उसे सुनाई गई। तथा कलाप्रयोगरूप व्यापारद्वारा ये सब कलाएँ उसे सुनाई गई और समझाई

कणाशीअननारआयये^१ पणु मेघकुमारने लेख वगेरेनी कणा, गणितप्रधानकणा-अने शकुनरूप (शब्द) सुधीनी-अधी ओंतोर कणाने उपदेश आयये^२ अने शिषवाडी. अक्षर लिखवानी कणातुं नाम ‘लेखनकला’ छे. अक्षरलिपि अक्षर- (१८) प्रकारनी होथ छे (१) इंस-लिपि, (२) भूतलिपि. (३) यक्षलिपि, (४) राक्षसी लिपि, (५) ओड्डीलिपि, (६) याविनीलिपि, (७) रुष्कीलिपि, (८) कीरदेशमां प्रयुजित कीरीलिपि, (९) द्राविडीलिपि, (१०) सिन्धुदेशनी लिपि (११) अवान्तिदेशनी लिपि, मालविनी, (१२) नाटीलिपि, (१३) नागरीलिपि, (१४) लाटीलिपि, (१५) पारसीलिपि, (१६) अनिमित्त लिपि, (१७) आणुडीलिपि, (१८) मूलदेवी लिपि ओक, जे, पणु वगेरे सभ्या प्रधानकला छे. आ अधी कणाओ मेघकुमारने मूल रूपमां संभणावी अने शिषवाडवामां आवी.

गतश्च, कलाव्यापारप्रदर्शनादित्यर्थः, तद्यथा=द्विसप्ततिकलानामानिदर्शयति-
 'लेहं' लेखः १, गणियं-गणितम्=एकद्वित्रयादि संख्यालक्षणम् २, एवं 'रूवं'
 रूपं=मणिवस्त्रादिषु चित्रकरणलक्षणम् ३, 'नटं' नाट्यं=साभिनयनिरभिनयपूर्वकं
 नर्तनम् ४, 'गीयं' गीतं=गन्धर्वकलाज्ञानविज्ञानलक्षणम् ५, 'वाइयं' वादित्रं=
 वीणापटहादिकम् ६, सरगयं' स्वरगतं=गीतमूलभूतानां षड्जऋषभादिस्वराणां
 परिज्ञानं ७, 'पोक्खरगयं' पुष्करगतं=मृदङ्गविषयकं विज्ञानम्, वाधान्तर्गतत्वेऽपि-
 मृदङ्गदेः पृथक् कथनं परम संगीताङ्गत्वबोधनार्थम् ९, समतालं=गीतादिमान-
 कालस्तालः, ससमः=न्यूनाधिकमात्रातो ज्ञायते यस्मात् तत् समतालविज्ञा-
 नम् ९, 'जूयं' द्यूतम्-जुगार'जूवा' इतिभाषायाम् १०, जणवायं' जानवादं=
 जनेषु बाद प्रतिवाद बादकरणरूपं द्यूतविशेषरूपं वा ११, 'पाशयं' पाशकं=द्यूतोः
 गई और सिखलाई गई (तंजहा) वे ७२ कलाएँ ये हैं-(१ लेहं २ गणियं
 ३, रूवं ४, नटं ५ गीयं, ६ वाइय, ७ पोक्खरगयं ८, सरगयं, ९ समतालं ७२
 सउणरुयं) लेख कला १ गणितकला २ मणिवस्त्रादिकों में चित्र काढना रूप
 रूपकला ३, नाट्यकला, अभिनय दिखलाकर या नहीं दिखलाकर नाचना ४,
 गीतकला-गाते की विशेष निपुणता ५, वादित्रकला-वीणा पटह आदि
 का ढंगसर बजाना ६, स्वर गतकला-गीत के मूलकारण षड्ज ऋषभ
 आदि स्वरों का ज्ञात होना ७, पुष्करगत कलामृदंग के बजाने हा विशेष
 जान ८, समतालकला गीतादि के प्रमाणः या काल सम हैं न्यूनाधिक
 नहीं है ऐसा जानना ९, द्यूतकला-जुआ खेलने में विशेष निपुण होना १०,
 जनवादकला-मनुष्यों के साथ वाद-विवाद करने का निपुणता का होना ११,

अर्थानी अपेक्षाये पण्य आ अधी कणाओ तेने संलग्गावी अने समज्जवी. तेमज्ज
 कणा प्रयोगइय कथं द्वारा आ अधी कणाओ तेने संलग्गावी अने शिष्यवादी. (तं जहा)
 ये तेर कणाओ आ प्रमाणे छे (१ लेहं, २ गणियं, ३, रूवं, ४ ; नटं ५,
 गीयं, ६, वाइय, ७. सरगयं ८, पोक्खरगयं, ९; समतालं ७२ सउणरुयं)
 लेखकला (१) गणितकला, (२) मणिवस्त्र वगेरेमां चित्र डोतरवांइय, इयकला (३)
 नाट्यकला अभिनय सहित अथवा अभिनय वगर नाचयुं, (४) गीतकला, (५) वादि-
 त्रकला, वगेरेने सारी रीते वगाडवां (६) स्वरगतकला-गीताना मूल कारण षड्ज
 ऋषभ वगेरे स्वराहुं ज्ञान थयुं (७) पुष्कर गतकला-मृदंग जन्मेववाहुं सविशेष
 ज्ञान थयुं. (८) समतालकला. गीत वगेरेने प्रमाणकला सम छे, विषम नहि, थयुं
 ज्ञान थयुं, (९) द्यूतकला-जुगार रमवामां सविशेष निपुण थयुं. (१०) जनवादकला-
 भाणुसोनी साथे वाद-विवाद के-थय्यामां होशियार थयुं. (११) पाशककला-पाशा रम-

पकरणविशेषः 'पाशा' इति भाषायां १२, 'अट्टापदं' धूनविशेषं खेल
नम् १३, 'पोरेकव्यं' पुरःकाव्यं, पुरतः पुरतःकाव्यं, काव्यरूपत्राणी निस्तारणं
शीघ्रं कवित्वमित्यर्थः १४, 'दगमट्टियं' दक्षमृत्तिकाम्, उदकं युक्तमृत्तिकामयोग-
विधिः, उदकमिश्रितमृत्तिकामयोगज्ञानम्, कुंभकार विद्येत्यर्थः, ताम् १५, 'अन्न-
विहिं' अन्यविधिम्=अन्ननिष्पादनविज्ञानम्, अन्नविहिं' इत्यत्र समवायाद्भो-
क्तस्य 'महुसित्थं' इत्यस्य समावेशः १६, 'पाणविहिं' पानविधिम् १७, 'वत्थ-
विहिं'=वस्त्रनिर्माणधारण विज्ञानम् १८, 'विळेपणविहिं' विळेपनविधि=चन्दना-
दिवर्चनविधिम् १९, 'आमरणविहिं' आमरणविधि=भूषणनिर्माणधारणवि-
धिम् २०, 'शयनविहिं' शयनविधि=शय्या पर्यङ्कादिविधिविज्ञानम् २१, 'अर्जं'
आर्यां=मात्राछन्दोरूपां-मात्रा सम्मेलन छन्दोनिर्माणविज्ञानम् २२, 'पहेलिका'
प्रहेलिकां=गूढाश्च गद्यपद्यमशोचनाम् २३, 'मागधियं' मागधिकां=मगधदेशीय-
भाषाकवित्वम् २४, 'गाहं' गाथां=संस्कृतेतरभाषानिबद्धाभाषाभेद कलिङ्गादि-

पाशककलां-पाशा खेलने की निपुणता का होना १२, अष्टापदकला विशेष
जूआ का खेलना १३, पुरःकाव्यकला-शीघ्रकवि होना १४, दगमृत्तिका-
कलां-कुंभकार की विद्या में निपुण होना १५, अन्न विधिकला-अन्न
पैदा करने की रीति का जानना १६ पान विधिकला-पेयपदार्थ के विषय
में जानना १७, वस्त्रविधिकला-वस्त्रके बनाने तथा उसके पहिरने की रीति
का जानना १८, विळेपन विधिकला-चन्दन आदि चर्चने योग्य पदार्थ
की विधि का जानना १९, आमरण विधिकला-भूषणों के बनाने और
धारण करने की विधि का जानना २०. शयन विधिकला-शय्या, पर्यङ्क
आदि के विषय की जानकारी होना २१, आर्यकला-आर्याछंद के बनाने
की रीति का जानना अर्थात् मात्राओं के मिलाप से छंद बनाने का ज्ञान
होना २२, प्रहेलिका-गूढभाषावाली गद्यपद्य रचना करना २३, मागधिका-
मगधदेश की भाषा में कविता करना २४, गाथा संस्कृत अथवा इतर

भाषां निपुणं यत्तुं (१२) अष्टापदं कला-विद्ये। पकरनी लुगारनी रमत (१३) पुरः
काव्यकला-शीघ्रं कवि यत्तुं (१४) दगमृत्तिका कला-कुंभारनी विद्यायां निपुणं यत्तुं।
(१५) अन्नविधिकला-अनाश उपकरणानी रीतं लालुनी (१६) पानविधि कला-पेय-
पदार्थं विशे लालुत्तुं (१७) वस्त्रविधिकला-वस्त्रं अनाववां तेभ्य तेने पहेरवानी रीत
लालुत्तु (१८) विळेपन विधिकला-चन्दनं वजरे लेपन पदार्थेने लगानवानी विधि लालुत्तु।
(१९) आमरण विधिकला-आभूषणानि अनाववां अने धारण करवानी विधि लालुत्तु।
(२०) शयनविधि कला शय्या पर्यङ्क वजरेने आभतत्तुं ज्ञानं यत्तुं, (२१) आर्यकला-
आर्या छन्दने अनाववानी रीति लालुत्तु ओटले के मात्राज्योना मेणापथी छंद अना-
ववात्तुं ज्ञानं यत्तुं (२२) प्रहेलिका-गंलीर अर्थ धरावती गद्य-पद्यनी रचना करवी
(२३) मागधिका-मगधदेशनी भाषायां कविता करवी (२४) गाथा-संस्कृत अथवा

देशभाषानिबद्धकवित्वविज्ञानम् २५, 'गीहयं, गीतिका=पूर्वार्धसदृशोत्तरार्धलक्षण-
रूपां गाथां मे २६, 'सिलोयं श्लोकम्=अनुष्टुपादे लक्षणम् २७, 'हिरण्ययुक्तिं'
हिरण्ययुक्तिं=रजत निर्माणविधि म् २८, 'सुवर्णयुक्तिं=सुवर्णनिर्माणो-
पायम् २९, 'चुन्नयुक्तिं' चूर्णयुक्ति, चूर्णं=काष्ठादि सुगन्धिद्रव्यं चूर्णीकृतं, तत्र
तत्तदुचितद्रव्यसंयोजनम् । अत्र औपपातिकसूत्रोक्तस्य 'गंधयुक्तिं' इत्यस्य समा-
वेशः ३०, 'तरुणीपंडिकम्' तरुणी परिकर्म=युवतीरूपादिपरिवर्धनविधिम् ३१,
'इत्थिलक्खणं' स्त्रीलक्षणं=सामुद्रिकशास्त्रोक्तस्त्रीलक्षणविज्ञानम् ३२, 'पुरिसल-
क्खणं' पुरुषलक्षणं=उत्तममध्यमादि पुरुषाणां सामुद्रिकशास्त्रानुसारलक्षणविज्ञा-
नम् ३३, 'हयलक्खणं' हयलक्षणं=दीर्घग्रीवादितुरगलक्षणम् 'हयलक्खणं' इत्यत्र
समवायाङ्गोक्तस्य 'आससिक्खं' इत्यस्य समावेशः ३४, 'गयलक्खणं' गजलक्ष-
णम्=दीर्घत्वपरिणाहादिलक्षणम्, 'गयलक्खणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'हत्थि-
सिक्खं' इत्यस्य समावेशः ३५, 'गोलक्खणं' गोलक्षणं=मूषिका नेत्रो बलीवर्दी न

भाषा में निबद्ध हुई आर्या को ही कल्लिङ्ग आदि भाषा में रचन रूप क-
वित्व का बोध होना २५, गीतिका-पूर्वार्ध के सदृश उत्तरार्ध लक्षणरूपा
गाथा का निर्माण करना २६, श्लोक-अनुष्टुप आदि छंदों का बनाना २७,
हिरण्ययुक्ति, -चांदी बनाने की विधि का जानना २८, सुवर्णयुक्ति-मोना
बनाने की रीति का जानना २९, चूर्णयुक्ति सुगन्धिन काष्ठ आदि का
चूर्ण बनाकर उस-तत् तत् उचित द्रव्य को मिलाने की विधि जानना ३०,
तरुणी परिकर्म-युवती स्त्रियों के रूपादिक बढ़ाने की विधिका जानना ३१,
स्त्रीलक्षण-स्त्रियों के सामुद्रिक शास्त्र प्रतिपादित लक्षणों का ज्ञान होना
३२, पुरुषलक्षण-सामुद्रिक शास्त्रानुसार उत्तम मध्यम आदि पुरुषों के
लक्षणों का जानना ३३, हयलक्षण-घोडा के दीर्घ ग्रीवा आदिलक्षणों का
जानना ३४, गजलक्षण-हाथी के दीर्घत्वादिलक्षणों का जानना ३५,

भील भाषाओं में रचित 'आर्या' ने ७ छविंग देश वगेरेनी भाषाओं में रचवा जेये।
कवित्व बोध थयो (२५), गीतिका, पूर्वार्धनी जेम उत्तरार्ध लक्षण ३५ गाथा रचवी,
(२६), श्लोक-अनुष्टुप वगेरे छन्द रचना करवी, (२७), हिरण्य युक्ति-चांदी
गनाववाणी विधि ज्ञायवी (२८), सुवर्ण युक्ति सुवासित काष्ठ वगेरेनी लूई गनावीने
तेमां लुहा लुहा पदार्थोना मिश्रणनी रीत ज्ञायवी (३०), तरुणी परिकर्म-जवान
स्त्रीओना ३५ सौंदर्य ने वृद्धि पमाडवानी कणा ज्ञायवी (३१), स्त्री लक्षण-स्त्रीओना
सामुद्रिक शास्त्रमां कहेलां लक्षणोनु ज्ञान थयुं (३२), पुरुष लक्षण-सामुद्रिक शास्त्र
अनुसार उत्तम मध्यम वगेरे पुरुषोना लक्षणो ज्ञायवां (३३) हय लक्षण-घोडांनी लांणी
रुड वगेरेना दीर्घत्व वगेरे लक्षणो ज्ञायवां (३४) गजलक्षण हाथी वगेरेना दीर्घत्व वगेरे

શુભદઃ' इत्यादि विचारविज्ञानम् ३६, 'कुक्कुडलक्षणं' कुक्कुडलक्षणं=चक्रनखरक्त-
चूडादिलक्षणज्ञानम्, 'कुक्कुडलक्षणं' इत्यत्र समवायाज्ञोक्तस्य 'मिथ्यलक्षणं'
इत्यस्य समावेशः ३७, 'छत्रलक्षणं=छत्रलक्षणं=छत्रस्य शुभाशुभपरिज्ञानम् ३८,
दंडलक्षणं' दंडलक्षणम्=इयदङ्गुलो दण्डः शुभदः' इत्यादि लक्षणविज्ञानम् ३९,
'असिललक्षणं' असिलक्षम्=अङ्गुलीगतार्थउत्तम खट्वः' इतिविज्ञानम् औपपातिक-
समवायाज्ञोक्तस्य 'चमललक्षणं' इत्यस्य 'असिललक्षणं' इत्यत्र समावेशः ४०,
मणिलक्षणं' मणिलक्षणम्=मणीनां गुणदोषविज्ञानम् ४१, 'काकणिलक्षणं'
काकणिलक्षणं काकणिः=चक्रवर्तिनोरत्नविशेषः, तस्य लक्षणं=विषापहरणादि
योगपत्रनैकविज्ञानम् औपपातिकसमवायाज्ञोक्तस्य 'चकललक्षणं' इत्यस्य 'काक-
णीलक्षणं' इत्यत्र समावेशः ४२, 'वत्थुविज्जं' वास्तुविद्यां=वास्तुशास्त्रविज्ञानं,
शोभु वपिङ्गुवयूढादि शुभोशुभपरिज्ञानम्, 'वत्थुविज्जं' इत्यत्र समवायाज्ञो-
क्तस्य वत्थुमाणं' इत्यस्य 'वत्थुनिवेशं' इत्यस्यच समावेशः ४३, 'खंघावारमाणं'

गोलक्षण-मूषिका के नेत्रों जैसा नेत्रवाला बैल शुभ नहीं होता है ऐसे
गोलक्षणों का जानना ३६, कुक्कुड लक्षण-मूर्गे के लक्षणों का जानना-
३७, छत्रलक्षण-ऐसे लक्षणों वाला शुभ और ऐसेलक्षणोंवाला अशुभ होता है इस तरह
छत्र के शुभअशुभ लक्षणों का जानना ३८, दण्डलक्षण-इतने अंगुल का दंड
शुभ होता है इतनेका अशुभ ऐसा जानना ३९ असिलक्षण-तलवार के लक्षणों का
जानना ४०, मणि के लक्षणों का जानना, अर्थात् मणिके गुण दोषों का
विचारना मणिलक्षण ४१, चक्रवर्ती के पास के काकणिरत्न के लक्षणों का
जानना काकणिलक्षण ४२ वास्तुविद्या-घर के शुभांशुभ का विचार करना
४३, (जैसा गोकु के मुख जैसा अथवा सिंह के मुख जैसा घर शुभ होता
है या अशुभ होता है इस तरह का विचार वास्तु विद्या में आता है।

• લક્ષણે બાણ ૧.(૩૫)ગોલલક્ષણ-ઉંદરડીનીઆંખો જેવાઆંખવાળો બળદશુભનથી જેવા ગોલલક્ષણો
બાણવાં (૩૭) છ-લક્ષણ-અશુકબંતના લક્ષણવાળો ઇત્ર શુભ અને અશુક લક્ષણવાળાં અશુભ
હોયછે. આમછત્રના શુભઅશુભ લક્ષણોની બાણ થયી. (૩૮),દંડલક્ષણ-આટલા આંગલનો દંડ
શુભ હોય છે અને આટલાનો અશુભ આમ બાણવું (૩૯) આસિ લક્ષણ-તલવારના
લક્ષણો બાણવાં (૪૦), મણિ લક્ષણ-મણિના લક્ષણો બાણવાંઅથવા મણિના ગુણદોષો
સમજવા (૪૧), કાકણિ લક્ષણ-ચક્રવર્તિના કાકણિ રત્નના લક્ષણો બાણ ૧ (૪૨),
વાસ્તુ વિદ્યા-ઘર વગેરેના સંબંધમાં શુભ અશુભ વિચાર કરવો (૪૩), (જેમ કે ગાયના
માં જેવું અથવા તો સિંહના મોં જેવું ઘર શુભ હોય છે અથવા અશુભ હોય છે
આ બંતનો વિચાર વાસ્તુવિદ્યામાં કરવામાં આવે છે). સ્કંધાવાર માન-શુભને દખાવવા

स्कंधावारमानं=शत्रुं विजेतुं कदा कियत् परिमितं सैन्यमुपनिवेशनीयमिति प्रमाण-
विज्ञानम्, 'खंधावारमाणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'खंधावारनिवेशं' इत्यस्य
समावेशः ४४. 'नगरमाणं' नगरमानम्=अस्मिन् प्रदेशे कीदृशमायामदैर्घ्योपल-
क्षितं येन विजयशाली भवेयं? कस्य वर्णस्य कस्मिन् कस्मिन् स्थाने निवेशः
श्रेष्ठाः' इति विज्ञानम्, 'नगरमाणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्त 'नगरनिवेशं' इत्यस्य
समावेशः ४५, 'चारं' चारः=ज्योतिश्चारस्तस्य विज्ञानम्, 'चारं' इत्यत्र सम-
वायाङ्गोक्तानां 'चंदलक्षणं' मृगचरियं' राहुचरियं' राहुचरियं' गहचरियं' इत्येषां
चतुर्णां समावेशः ४६, 'पडिचारं' प्रतिचारं=प्रतिवर्तितश्चारं इष्टानिष्टफलजनक
शान्तिकर्मादि क्रियाविशेष-विज्ञानम् 'पडिचारं' इत्यत्र 'सोभागकरं' दो भागकरं।
विज्ञागयं' मंतगयं' रहस्सगयं' सभासंचारं' इत्येतेषां समवायाङ्गोक्तानां पण्णां
समावेशः ४७. 'व्यूहं' व्यूहं=शकटाद्याकृतिकं सैन्यरचनम् ४८, 'पडिव्यूहं'
प्रतिव्यूहं=प्रति=प्रतिद्विन्द्विनां व्यूहमङ्गार्यं व्यूहं स्वरक्षणाय सैन्यरचनम् ४९,
'चक्रव्यूहं' चक्रव्यूहं=चक्राकृतिसैन्यनिवेशपरिज्ञानं ५०, 'गरुडव्यूहं' गरुडव्यूहं=

स्कंधावारमान-शत्रु को परास्त करने के लिये किस समय कितना सैन्य स्थापित
करना चाहिये इस तरह सैन्य के परिमाण का विचार करना ४४.
नगरमान-एक प्रदेश में कितना लम्बा चौड़ा नगर बसाना चाहिये कि
सिसे मैं विजयशाली बने तथा किसवर्ण को किस स्थान में बसाना
अच्छा होता है इत्यादि विचार करना ४५, चार ज्योतिषचक्र का विचार
४६, प्रतिचार-इष्टानिष्ट फल जनक शान्तिकर्म आदि क्रिया विशेष का
विचार करना ४७, व्यूह-शकट आदि की आकृति में सैन्य का स्थापना
करना ४८, प्रतिव्यूह शत्रुओं के व्यूहों से संग्र करने के लिये और अपनी
रक्षा करने के लिये सैन्य की स्थापना करना ४९, चक्रव्यूह चक्र के आकार
में सैन्य स्थापित करने की विधि का जानना ५०, गरुड की आकृति के शत्रु-

भाटे ध्याये डेटवी सेना लेधये आ रीते सेनाना परिभाषुने विचार करवे (४४),
नगर मान आ प्रदेशमां डेटवा प्रभाषुनुं नगर बसावुं लेधये डे लेथी हुं विन्थी
थाडं तेमळ कया वषुना भाषुसेने कध ज्य्याये वसावुं साडं छे वगेरे उपर
विचार करवे. (४५) चार, ज्योतिष अक विशे विचार करवे. (४६), प्रति चार-
छट-अनिष्ट इण आपनारा शान्ति कर्म वगेरे किया विशेषना विचार करवे (४७),
व्यूह-शकट वगेरेना आकारमां सेनानी स्थापना करवी (४८), प्रतिव्यूह-शत्रुना
व्यूहने तोडीने गोतानी रक्षा करवा भाटे अमुक रीते सेना गोठववी. (४९), अक-
व्यूह-अकेना आगरे सेना गोठववानी विधि भाषुवी (५०), गरुड व्यूह-गरुडना

गरुडाकृति सेनानिवेशनपरिज्ञानम् ५, 'सगडव्यूहं' शकटव्यूहं-शकटाकृति सैन्य रचनम् ५२, 'जुद्धं' युद्धं=कुक्कुटादिवद् युद्धकरणम् 'जुद्धं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'दंडजुद्धं' इत्यस्य तथा जम्बूद्वीपपद्मसिक्थितस्य 'दिष्टिजुद्धं' इत्यस्य च समावेशः ५३, निजुद्धं' नियुद्धं मल्लवत् युद्धकरणम् ५४, 'जुद्धाहजुद्धं' युद्धाति युद्धं=खड्गादि प्रहारपूर्वक महायुद्धम् ५५, 'अद्विजुद्धं' अस्थियुद्धं=अस्थियुद्धकरण कलाज्ञानम् ५६, 'मुष्टिजुद्धं' मुष्टिजुद्धं=योधप्रतियोधयोः परस्परं मुष्ट्याहननम् ५७, 'बाहुजुद्धं' बाहुयुद्धं=योधप्रतियोधयोः परस्परं भुजाभ्यामाघातकरणम् ५९, 'लयाजुद्धं' लतायुद्धं=द्वद्विप्रति द्वन्द्विनोः परस्परं लताभिः परिताडनम् ५९, 'ईसत्यं' इषुशास्त्रं=नागबाणादि दिव्यशस्त्रसूचकं शास्त्रज्ञानम् ६०, 'त्सरूपवायं' त्सरुपापातं=त्सरु=खड्गमुष्टिः, यद्यपि त्सरुः खड्गमुष्टिः स्यात् तथापि अवयवग्रहणात् ग्रहणेऽवयवग्रहणात् खड्गग्रहणम्, तस्य प्रपातः प्रहरणं, तमित्यर्थः ६१, 'धनुज्वेयं' धनुर्वेदं=धनुर्विद्यां ६२, 'हिरन्नपागं' हिरण्यपाकं=रजत रसायनपरिज्ञा

सार सैन्य का स्थापना करना ५१, शकटव्यूह-गाडी के आकार में सैन्य का स्थापना करना ५२, युद्ध कुक्कुट आदि की तरह युद्ध करना ५३, नियुद्धमल्लों की तरह परस्पर में युद्ध करना ५४, युद्धातियुद्ध-खड्ग आदि द्वारा प्रहार करते हुए महा युद्ध करना ५५, अस्थियुद्ध-अस्थियों से युद्ध करने की तरीका जानना ५६, मुष्टियुद्ध-मुष्टियों से परस्पर में प्रहार करना ५७, बाहु युद्ध-सुभटों और प्रतिसुभटों का आपस में हाथों से युद्ध होना ५८, लतायुद्ध-बन्दी प्रतिबन्दीयों का परस्पर में लताओं द्वारा युद्ध होना ५५, इषुशास्त्र नागबाण आदि दिव्यशस्त्र सूचकशास्त्रों का ज्ञान होना ६०, त्सरुप्रपात-खड्ग से प्रहार करना, ६१, यद्यपि त्सरु शब्द का अर्थ खड्गमुष्टि होता है फिर भी अवयवके ग्रहण से अवयवी का ग्रहण होता है। इस नियमके अनुसार यहाँ 'त्सरु' से खड्ग

आकार सुवर्ण सेना गोडवली, (५१), शकट व्यूह-गाडीना आश्रमां सेनानी स्थापना करवी, (५२), युद्ध कुक्कुट वगेरेनी जेम युद्ध करवुं (५३), नियुद्ध-पडेलवानोनी जेम ओके पीलनी साथे लडवुं (५४), युद्धातियुद्ध, अडग वगेरेनो धा करतां महायुद्ध करवुं. (५५), अस्थि युद्ध-अस्थियो द्वारा युद्ध करवानी रीत नालुवी (५६), मुष्टि युद्ध मुठीओधी प्रहार करीने लडवुं. (५७) आहु युद्ध-सुभटो अने प्रति सुभटोतुं ओके पीलनी साथे युद्ध थवुं (५८), लतायुद्ध बन्दी प्रतिबन्दीओमां परस्पर लताओ द्वारा युद्ध थवुं, (५९), धिषुशास्त्र-नागबाण वगेरे दिव्यशस्त्र सूचक शास्त्रोतुं ज्ञान थवुं (६०), त्सरु प्रपात-अडग द्वारा प्रहार करवो, (६१), ओ के त्सरु-शब्दनेो अर्थ अडग मुष्टि होय छे, छातां ओ अवयवना अडलुथी अवयवीतुं अडलु होय न छे" आ नियम सुवर्ण अहाँ 'त्सरु' द्वारा अडग अडलु करवामां आनुथुं छे. धनुर्वेद-धनुष अलाववानी विद्या नालुवी. (६२), लहरथ पाके आंदी द्वारा रसायनो

नम् ६३, 'सुवन्नपाणं' सुवर्णपाकं-सुवर्णरसायनविज्ञानम् ६४ 'सुत्तखेडं' सूत्र-
खेलं=सूत्रक्रीडाविशेषम् ६५, 'वट्टखेडं' वृत्तखेलं=वृत्ताकारभ्रमणेन क्रीडाविशेषम्,
'वट्टखेडु' इत्यत्र सम्प्रयायाशोक्तस्य चम्पुखेडे 'इत्यस्य समावेशः- 'चर्मदात्र' इति
प्रतिप्रसिद्धम् ६६, 'नालियाखेडं' नालिकाखेलम्=ईष्टसिद्धिप्राभावे विपरीतपात्रक-
पातनम् ६७, पत्तच्छेज्जं' पत्रच्छेद्यम्=अष्टोत्तरशतपत्राणां शतपत्राणां मध्ये विवक्षित
पत्रच्छेदने हस्तलाघवम् ६८, 'कट्टच्छेज्जं' 'कट्टच्छेद्यं=कलाविशेषः, ६९, 'सज्जीवं'
सजीवं=सजीवकरणं मृतमनुष्यस्य जीवितवद्दशानिर्माणम्, मृत सुवर्णादि धातूनां
पूर्वस्वरूपमम्पादनं वा ७०, 'निज्जीवं' निर्जीवं पारदादि धातूनां मारणम् ७१,
'मउणहयमिति' शकुनरुतम्=शुभाशुभसूचकपक्षिशब्दज्ञानम् ७२ ॥ मृ० २०॥

का ग्रहण किया गया है। धनुर्वेद-धनुष चलाने की विधि की सीखना ६२,
हिरण्यपाक चांदी से रसायन बनाने की विधि सीखना ६३, सुवर्णपाक
सुवर्ण के पाक बनाने की विधि सीखना ६४, सूत्र खेल-झोरो से खेल करना सीखना
६५, वृत्त खेल गोलाकार भ्रमण करते हुए खेल करना ६६, नालिका खेल-
ईष्ट सिद्धि के अभाव में विपरीतरूप से पाशों का डालना ६७, पत्रच्छेद-
१०८ पत्तों के बीच में किसी एक बताये हुए पत्ते को छेद देना ६८, कट्टच्छेद्य
६९, सजीव-मरे हुए मनुष्य को जीवित मनुष्य के समान बतलाने की
विधि में निपुण होना ७० अथवा मारी गई सुवर्ण आदि धातुओं को उनके
पूर्वरूप में दिखला देना, निर्जीव-पारद आदि धातुओं को मारने की
विधि जानना ७१, शकुनरुत-पक्षियों के शब्दों से शुभ
और अशुभ का ज्ञान करना ७२, १. इनमें अन्नविधिनामकी १६ वीं कला
में मन्त्रायाज्ञ कथित 'महुमिन्थ' इसका समावेश किया गया है इस तरह

अनाववानी विधि शीघ्रवी (६३), सुवर्ण, पक-सोनाना पाक अनाववानी कला शीघ्रवी.
(६४), सूत्र खेल झोराओं द्वारा मत्तां शीघ्रवुं (६५) वृत्त खेल-गोलाकार भ्रमण
करता, रम्बु (६६), नालिका खेल-ईष्ट सिद्धिना अभाव में विपरीत रूपी पाशाओं
इकट्ठा (६७) पत्रच्छेद्य खेल-आठ (१०८) पत्ताओं की वच्चे को छेद पताने छेदवुं (६८) कट्ट
च्छेद्य (६९) सज्जीव-मरे हुए मनुष्य को जीवित मनुष्य के समान बतलाने की विधि शीघ्रवुं
(७०) अथवा मारी गयी, सुवर्ण वगैरे धातुओं को तैमना पूर्वरूप में अनाववुं,
अर्थात् सुवर्ण लस्मने इरी सुवर्णवुं रूप आपवुं निज्जीव-पारद वगैरे धातुओं को
मारवानी विधि निज्जीव (७१), शकुनरुत-पक्षियों का अवाज उपरवी शुभाशुभ
निज्जीव (७२).

आ कलाओं में 'अन्नविधि' नामकी १६ वीं कला में समवायांग कथित

चूर्ण युक्ति नाम की कला में औपपातिक सूत्रोक्त गंधयुक्ति का हृषलक्षण नाम की ३४वीं कलामें समवायाङ्ग कथित 'आससिक्ख' का गजलक्षण नाम की ३५वीं कलामें, समवायाङ्ग कथित 'हत्थिसिक्ख' का कुक्कुडलक्षण नाम की ६७वीं कलामें, समवायाङ्ग कथित कलामें समावेश किया गया है 'मिढयलक्खण' का असिलक्षण नाम की ४०वीं कलामें औपपातिक तथा समवायाङ्ग में कथित 'चम्मलक्खण' का काकणिलक्षण नाम की ४२वीं कलामें 'चक्कलक्खण' का वास्तुविद्या नाम की ४३वीं कलामें, समवायाङ्ग प्रतिपादित 'खंशारनिवेश' का नगरमान नाम की ४५वीं कलामें, समवायाङ्ग में कही हुई नगरनिवेश 'काचार' नाम की ४६वीं कलामें, समवायाङ्ग में कही हुई 'चंदलक्खण, सुरचरियं राहचरियं गहवरियं इन चार कलाओं का प्रतिचार नाम की ४७वीं कलामें, समवायाङ्ग कथित 'सोभागकरं, दो भागकरं, विज्जागय, मंतगयं, रहस्मगयं' सभासंवारं इन ६ कलाओं का युद्धनाम की ५३वीं कलामें, समवायाङ्ग कथित 'दंडयुद्ध' तथा जंबूद्वीपप्रज्ञप्ति कथित 'दिङ्गियुद्ध' का तथा वृत्त खेल नाम की ६६वीं कलामें, समवायाङ्ग कथित 'चम्मखेड चर्मडल' का समावेश किया गया है ॥सूत्र॥२०॥

"अहमित्थ"ना समावेश करवाभां आब्यो छे. आ प्रमाणे 'युक्त्त' युक्ति' नामनी ३० मी कलाभां, औपपातिक सूत्रोक्त 'गंध युक्ति'ना हृष लक्षण नामनी ३४ मी कलाभां, समवायांग कथित "आससिक्ख"ना ३४ लक्षण नामनी ३५ मी कलाभां, समवायांग कथित "हत्थि सिक्ख"ना कुक्कुड लक्षण नामनी ३७ मी कलाभां, समवायांग कथित "मिढय लक्खण"ना असि लक्षण नामनी ४० मी कलाभां, औपपातिक तेमञ्च समवायांगभां कथित "चम्म लक्खण"ना ककणि लक्षण नामनी ४२ मी कलाभां "चक्कलक्खण"ना वास्तु विद्या नामनी ४३ मी कलाभां, समवायांग प्रतिपादित "अधवार निवेश"ना नगरमान नामनी ४५ मी कलाभां, समवायांगभां कडेवायेदी 'नगर निवेश'ना चार नामनी ४६ मी कलाभां, समवायांग कथित 'अह लक्खण' सूर अरियं, राहु अरियं, गहु अरियं, चार' कलायेतो ते 'प्रतिचार' नामनी ४७ मी कलाभां, समवायांग कथित 'सो भाग करं, दो भाग करं' विज्जागयं, मंत गयं, रहस्य गयं. सखा संचार' आ ६ कलायेतो युद्ध नामनी ५३ मी कलाभां. समवायांग कथित 'दंड युद्ध'ना तेमञ्च जंबूद्वीपप्रज्ञप्ति कथित "दिङ्गियुद्ध"ना तेमञ्च वृत्तखेल नामनी ६६ मी कलाभां, समवायांग कथित 'चम्मखेड' अर्मखेडना समावेश करवाभां आब्यो छे. ॥ सूत्र २० ॥

मूलप्र—तएणं से कलायरिण मेहंकुमारं लेहाइयाओ गणित-
प्पहाणाओ सउणरुय पज्जवसाणाओ बावतरिं कलाओ सुत्तओय अ-
त्थओ य करणओ य सिहावेत्ति सिक्खावेत्ता सिक्खा-
वेत्ता अम्मापिउणं उवणेत्ति । तएणं मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो
कलायरिणं महुरेहिं महुरेहिं बयणेहिं, विउलेणं वत्थगंधमल्लालंकारेण
सक्कारेत्ति, सम्माणत्ति, सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं
पीइदाणं दलयंति दलइत्ता पडिविसज्जति ॥सू०२१॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि । ततः खलु स कलाचार्यः मेघकुमारं लेखा-
दिकाः गणितप्रधानाः शकुनरुतपर्यवसानाः=शकुनरुतपर्यन्ताः द्विसप्तति कलाः
सूत्रतश्चार्थतश्च करणतश्च ‘सिहावेइ’ सेधयति=मापयति, उपदिशति: ‘सिक्खा-
वेइ’ शिक्षयति=आभ्यासयति । ‘सिहावेत्ता’ सेधयित्वा=उपदिश्य, सिक्खावेत्ता=
शिक्षयित्वा=आभ्यासं कारयित्वा, लेखादिद्वासप्ततिकलानिपुणं कृत्वा,
इत्यर्थः, मातापित्रोरुपनयति, श्रेणिकस्य राज्ञो धारिणी देव्याश्च समीपे

‘तएण से कलायरिण’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से कलायरिण) वे कलाचार्य (मेहंकु-
मारं) मेघकुमार को (लेहाइयाओ) लेख आदि (गणियप्पहाणाओ) गणित
प्रधानकलाओं से लेकर (सउणरुयपज्जवसाणाओ) शकुनिरुत (पक्षिके शब्द)
पर्यन्त (बावचरि कलाओ) ७२ कलाओं को (सुत्तओय) सूत्र से (अत्थओय)
अर्थ से और (करणओय) करणरूप प्रयोग से (सिहावेत्ति सिक्खावेत्ति)
जब समझा चुके तथा पढ़ा चुके (सिहावेत्ता सिक्खावेत्ता) तब समझा
चुकने के बाद और पढ़ा चुकने के बाद (अम्मापिउणं उवणेत्ति) उन्होंने उस

त एणं से कलायरिण इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्वा २ आह (से कलायरिण) कलाचार्य (मेहंकुमारं) मेघकुमारने
(लेहाइयाओ) वेण वगेरे (गणियप्पहाणाओ) गणित प्रधान कलाओंकी मांडीने
(सउणरुयपज्जवसाणाओ) शकुनि रुत (पक्षीओना शब्द) सुधी (बावचरि
कलाओ) गौत्तर कलाओ (सुत्त ओय) सूत्र द्वारा (अत्थ ओय) अर्थ द्वारा अने
(करणओय) कक्षेण रूप प्रयोग द्वारा (सिहावेत्ति सिक्खावेत्ति) समझली दीधी
अने बाष्णुवी दीधी (सिहावेत्ता सिक्खावेत्ता) समझल्यी अने बाष्णुव्या यधी
(अम्मापिउणं उवणेत्ति) तेमळे मेघकुमारने दावीने मातापिताने सोंपी दीधे।

समानयतीत्यर्थः । ततः खलु मेघस्य कुमारस्य मातापितरौ न कलाचार्यं मधु-
रैर्वचनैर्विपुलेन वस्त्रगन्धमाल्यालंकारेण सत्कुरुतः, संमानयतः, सत्कृत्य सम्मान्य
विपुलं 'जीवियारिहं' जीवितार्हं यावज्जीवनयोग्यं प्रीतिदानं दत्तः, दत्त्वा
प्रति विसर्जयतः सू. ॥२१॥

मूल—तएणं से मेहे कुमारे बावत्तरिकलापंडिए णवंगसुत्त-
पडिबोहिए अट्टारसावहिप्पगारदेसीभासाविसारए गीइरइगंधव्वनट्टकु-
सले हयजोही गयजोही रहजोही बाहुजोही बाहुप्पमद्धो अलं भोग-
समत्थे साहसिए वियालचारी जाए यावि होत्था, तएणं तस्स मेह-
कुमारस्स अम्मापियरो मेहं कुमारं बावत्तरिकलापंडियं जाव वियाल-
चारिं जायं पासंति पोसित्ता अट्टपासायवडिसए कारेंति, अब्भूग-
यमूसियपहसिय विव मणिकणगरयणभत्तिचिने वाउद्धूय विजय वेज-
यंतपडागच्छत्ताइच्छत्तकलिए तुंगे गगणतलमभिलंघमाणसिहरे जालं-
तरयणपंजरुम्मिलियव्वमणिकणगथूभियाए वियसियसयपत्तपुंडरीए
तिलयरयणद्धयचंदच्चिए नानामणिमयदामालंकिए अंतोवहिं च

मेघकुमार को लाकर उसके मातापिता को सौंप दिया । (तएणं मेहस्स अम्मा
पियरो तं कलायरियं) इसके बाद मेघकुमार के मातापिताने उस कलाचार्य
का (महुरेहिं वयणेहिं) मिष्ट वचनों से और (विउलेणं वत्थगंधं मल्ला
लंकारेणं) विपुल वस्त्र गंध माला, अलंकार से (सक्कारेंति सम्माणेंति)
सत्कार किया सम्मान किया (सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं
पीइदाणं दलयंति) सत्कार सम्मान करके विपुल प्रीतिदान जीवन पर्यंत निर्वोह
होसके उतना उन्हें दिया । (दलयित्ता पडिविसज्जंति) देकर फिर विदा
कर दिया । सूत्र २१ ।

(तएणं मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो तं कलायरियं) त्थार आइ मेघ-
कुमारनां मातापिताये, ते कलाचार्येना (महुरेहिं वयणेहिं) भीष्मवचनेन द्वारा अने
(विउलेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं) पुष्पेण प्रभाषुभां वत्थो, गंध माला अने
अलंकारे द्वारा (सक्कारेंति सम्माणेंति) सत्कार कथो अने सम्मान कथुं.
(सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति) सत्कार अने
सम्मान आपीने आल्लवन सुधीनुं विपुल प्रभाषुभां प्रीतिदान आप्थुं. (दल-
यित्ता पडिविसज्जंति) आपीने तेभने विहाय कथो. ॥ सूत्र २१ ॥

सण्हे तवणिज्जरुइलवालुयापत्थरे सुहफासे सस्तिरीयरूवे पासाईए-
जाव पडिरूवे एगं च णं महं भवणं कारेंति, अणेगखंभसयसन्नि-
विट्ठं लीलुट्ठिसालभंजियं अब्भुग्गय सुकयवइरवेइयाओ तोरणवर
इयसालभंजिया सुसिलिट्ठु विसिण्ठुल्लुसंठियपसत्थवेरुलियखंभना-
णामणिकणगरयणखचियउज्जलं, बहुसमसुविभत्तनिचियरमणिज्ज-
भूमिभागं ईहामिय जाव भत्तिचित्तं खंभुग्गवयर वेइयां भरामं विज्जा-
हर जमलजुयलजुत्तंपिव अच्चीसहस्समालणीयं रूवगसहस्सकलियं
भिसमाणं भिब्भिसमाणं चक्खुल्लोयणलेसं सुहफासं सस्तिरीयरूवं
कंचणमणिरयण भियागं नाणाविह पंचवन्नघंटापडागपरिमंडियग्ग-
सिरं धवलमरीइकवयं विणिम्मयंतं लाउल्लोयमहियं जाव गंधवट्ठि-
भूयं पासाईयं दरितणिज्जं अभिरूवं पडिरूवं ॥२२॥ सू०॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि । ततः=तदनन्तरं खलु स मेघकुमारः ‘बावत्तरि
कलापंडिए’ द्वासप्ततिकलापण्डितः=द्वासप्ततिकलाधर्मज्ञः ‘णवंगसुत्तपडिबोहिए’
नवाङ्गसुप्तप्रतिबोधितः=नवाङ्गानि-द्वे श्रो नयने द्वे नासिके, जिह्वैवैका त्वगेका,
मनश्चकम्, सुप्तानीव सुप्तानि बाल्याद्वयक्तचेतनारहितानि, तानि प्रतिबोधि-

‘तएणं से मेहेकुमारे’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मेहेकुमारे) वह मेघकुमार जो कि
(बावत्तरिकला पंडिए) ७२ कलाओं को अच्छी तरह सीख चुका था नव
(णवंग सुत्तपडिबोहिए) अपने सुप्त नव अंगों का प्रतिबोधक बन गया—
अर्थात् बाल्यावस्था में दो, कान दो नेत्र, एक जिह्वा, एक स्पर्शन इन्द्रिय

‘त एणं से मेहेकुमारे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्पार-आह (से मेहेकुमारे) मेघकुमार के जेभले (बावत्तरिकला
पंडिए) ओतेर कल.ओतुं सारी रीते ज्ञान भेणव्थुं छे—ओवा ते मेघकुमारने न्यारे
(णवंगसुत्तपडिबोहिए) पोताना सुप्त नव अंगोनो प्रतिबोधक थयो ओटले
के भाणपणुभां जे डान, जे आंभो, जे नाक (नासा छिद्रो) ओक लल, ओक स्पर्श
इन्द्रिय तेमज ओक मन आ नव अंगो सुप्त जेवा रडे छे, पणु न्यारे युवावस्था

तानि यौवनवयसा जागरितानि व्यक्त चेतनावन्ति कृतानि येन स तथोक्तः
'अट्टारसविहिष्पगारदेसीभासाविसारए' अष्टादशविधिप्रकारदेशीयभाषा-
विवारदः अष्टादशविधिप्रकाराः=प्रवृत्तिभेदाः यस्याः सा तथा तस्यां, देशी-
यभाषायां देशभेदेन वर्णावच्छिन्नाणां विशारो निपुणः, 'गीटरइगंधवचनट्ट-
कुमले' गीतिरतिगन्धर्वनाट्यकुशलः गीतिरति गन्धर्वइव नाटये कुशलः-
गन्धर्ववद्गीतनाट्यमर्मज्ञ इत्यर्थः, 'हयजोही' हययोधी=अश्वभारुख युद्धशील-
एवम्-'गयजोही' गजयोधी 'रहजोही' रथयोधी, 'बाहुजोही' बाहुयोधी,
तथा 'बाहुपमदी' बाहुपमदी=बाहुभ्यां प्रमदनशीलः, 'अलंभोगसमत्ये' अलं-
भोगपमर्थः सल्लभोगसामर्थ्यवान्, 'साहसिए' साहसिकः=महापराक्रमशाली,
'विचालचारी' विकालचारी=विकालेपि=रात्रावपि चरतीति विकालचारीपरम
साहसिकत्वात्, 'जाएचावि होत्या' जातश्चाप्यभवत् चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थी-

नथा १ एक मन ये ९ अंग सुस जैसे बने रहते है- परंतु जब
यौवन अवस्था आ जाती है तब ये सब जग जाते हैं-इनकी
चेतना व्यक्त हो जानी हैं-कटने का तात्पर्य यह है कि वह मेघकुमार
यौवनावस्था संपन्न हो गया-और (अट्टारसविहिष्पगारदेसीभासाविसा-
रए) देश भेद से १८ प्रकार का प्रवृत्ति भेदवाली देशी भाषा के जानने
में विशारद बन गया (गीटरइगंधवचकुमले) गंधर्व की तरह गीत नाट्य
का मर्मज्ञ हो गया (हयजोही, गयजोही, रहजोही, बाहुजोही, बाहुप
मदी अलंभोगसमत्ये, साहसिए, विचालचारी, जाए चावि होत्या) घोड़े पर
चढ़ कर युद्ध करने में अभ्यस्त हो चुका, गज पर चढ़कर युद्ध करने में
अभ्यस्त हो चुका, रथ पर चढ़कर युद्ध करने में अभ्यस्त हो चुका, केवल
बाहुओं से ही युद्ध करने में समर्थ हो चुका, बाहुओं से ही शत्रुओं के

आगे छे तारे आ जहां अंगो लक्षत थई जय छे, अभनी, चेतना व्यक्त थई
जय छे, ९ वाने लाव ओ छे के मेघकुमार लुवान थई गयो आने (अट्टारस
विहिष्पगारदेसीभासाविसारए) देश भेदथी १८ प्रकारनी व्यवसाय भां प्रयुक्त
थती देशी भाषाओने लखवाभां निपुण थई गयो (गीटरइगंधवचनट्टकुमले)
गंधर्वनी जेम संगीत आने नाटयनी मर्मज्ञ थई गयो, (हय जोही, गयजोही,
रहजोही; बाहुजोही, बाहुपमदी, अलंभोगसमत्ये, साहसिए, विचालचारी,
जाए चावि होत्या) घोडा उपर भेसीने जंग खेलवाने अवस्थत थई गयो,
हाथी उपर भेसीने युद्ध करवाभां कुशल थई गयो, लुलओ दाना ज युद्ध
करवाभां सार्थ थई गयो, बाहुओ द्वारा ज शत्रुओना भईनभां शकितशाणी थई

સ્તન ધર્મપાંખીયાંદિવાનિતિગમ્યતે, અપિ શબ્દો નિશ્ચયાર્થકઃ, અઔકિક ગુણ-
શણસપ્ત આમીદિતિભાવઃ। તતઃસ્વલુ તસ્ય મેઘકુમારસ્ય માતાપિતરૌ
મેઘકુમારં દ્વાસપ્તિ કલાપંડિતં યાવત્ વિકાલ ચારિણં જાતં પश्यतઃ,
દૃષ્ટ્વા ‘અદ્દ અઘ્ટ-અઘ્ટસંહુલ્યકાન્ પીસાયવર્ડિસપ’ અઘ્ટપ્રાસાદાવતંસકાન્
પ્રાસાદેષુ અવતંસકાઃ પ્રાસાદાવતંસકાઃ=પ્રાસાદશ્રેષ્ઠાઃતાન્ ‘કારેતિ=માતાપિતરૌ
કારયતઃ, કીદશાન્ કારયતઃ’ इत्याकाङ्क्षायामાહ-‘અબ્ધુગય’ इत्यादि।
‘અબ્ધુગયમૂસિય’ અબ્ધુદ્ગતોચ્છૂતાન્=અતિશયોચાન્ इत्यर्थઃ, અન્ન દ્વિતીયાવહુ-
વચનલોપઃ આર્પત્વાત્, ‘પહસિપ, વિવ’ પ્રહસિતાન્ इव, પ્રકૃષ્ટહાસયુક્તાનિવ
શ્વેતપ્રમયા હસત इवेत्यर्थઃ। ‘મણિકળગરયણમત્તિચિત્તે’ મણિકનકરત્નમત્તિચિ-
ત્રાન્=પશ્ચવર્ણરત્નાનાં મત્તિભિઃ=ત્રિચ્છિત્તિવિશેષઃ ચિત્રાણિ યત્ર તાન્ ‘વાઙ્દ્ય

મર્દન કરને મેં શક્તિ સંપન્ન હો જુકા, સકલ મોગોં કો મોગને કી શક્તિ
જવ્ ઇસમેં પૂર્ણરૂપ સે પ્રકટ હો જુકી, મહા પરાક્રમશાલી જવ્ યહ બન ગયા,
ઔર જવ્ યહ વિકાલચારી અસમય મેં મી-રાત્રી મેં મી જવ્ વહ નિર્ભય
હોમ્ વીચરણ કરને લગ ગયા-ધૈર્ય ગાંભીર્ય આદિ તથા ઔર મી અનેક
અલૌકિક ગુણ જવ્ ઇસમેં અછી તરહ આ જુકે-(તણ) તથ (તસ મેહ-
કુમારસ) ડસ મેઘકુમાર કે (અમ્માપિયરો) માતા પિતાને (મેહ કુમારં
વાત્તરિકલાપંડિયં જાવ વિયાલચારિં જાયં પાસંતિ) મેઘકુમાર ૭૨ કલાઓ મેં
નિષ્ણાત આદિ વિકાલચારિ બન જુકા હૈ એસા દેલાતો (પાસિત્તા) દેશ-
કર (અદ્દ પાસાયવર્ડિસપ કારેતિ) ડન્હોને આઠ બડેર શ્રેષ્ઠ પ્રાસાદ બનવાયો
(અબ્ધુગયમૂસિય પહસિપ વિવ મણિકળગરયણમત્તિચિત્તે) યે બહુત
કુવે થે। ઇનકી આમા શ્વેત યી ઇસલિયે યે દેશને પર એસે પ્રતીત હોતે

ગયો, બધા ભોગો ને ભોગવવાની શક્તિ બ્યારે સંપૂર્ણ કળાએ તેનામાં ખીલી ઉઠી,
બ્યારે તે મહા પરાક્રમી થઈ ગયો અને બ્યારે તે વિકાલચારી એટલે કે અસમયમાં
સાત્રિમાં પણ નિર્ભય થઈને વિચરણ કરવા લાગ્યો, ધૈર્ય, ગાંભીર્ય વગેરે તેમજ
બીજા પણ ઘણા અદ્ભુત ગુણો બ્યારે તેનામાં સારી પેઠે આવી ગયા (ત ણ)
ત્યારબાદ (તસ મેહકુમારસ) મેઘકુમારનાં (અમ્મા પિયરો) માતાપિતાએ (મેહ
કુમારં વાત્તરિકલાપંડિયં જાવ વિયાલચારિં જાયં પાસંતિ) મેઘકુમારને
બોલે કળાઓમાં નિષ્ણાત અને વિકાલચારી બનેલો જોયો તો (પાસિત્તા) જોધને
(અદ્દપાસાયવર્ડિસપ કારેતિ) તેમણે આઠ મોટા મોટાશ્રેષ્ઠ મહેલ બનાવડાવ્યા.
(અબ્ધુગયમૂસિય પહસિપ વિવ મણિકળગરયણમત્તિચિત્તે) આ મહેલો ખૂબજ
બેઠા હતા. આ મહેલોની આભા સફેદ હતી. જાણે કે હસી જ રહ્યા છે. એમનાં
ઉપર જે ભીંત ત્રિતો બનાવવામાં આવ્યાં હતાં ને પાંચ રંગના રત્નોની સવિશેષ

विजयवेजयंतीपडागच्छताइच्छत्कलि' वातोद्धतविजयवैजयन्तीपताकाछत्राति
छत्रकलितान्, वातोद्धताः=पवनप्रेरिता या विजयमुचिकी वैजयन्ती नाम्न्यः
पताकाः, छत्रातिच्छत्राणि च=छत्रोपरि छत्राणिश्च तैःकलितान्-युक्तान्=तृप्तान्=
अत्युच्चान् 'गगणतलमभिलंघमाणसिहरे' गगतलमभिलङ्घयच्छिखरान्, गगन-
तलम्=आकाशतलम् अभिलङ्घयन्तीव शिखराणि येषां ते तथा तान् गगनु
म्बिनइत्यर्थः, 'जालंतररयण' जालान्तररत्नान् जालान्तरेषु गवाक्षाभ्य-
न्तरेषु खचितानि रत्नानि येषु तान् अत्रार्पत्वाद् द्वितीया-बहुवचनलोपः,
'जहम्मिलियव्व' पञ्जरोन्मीलितान् इव, प्रतिभासतः, प्रतिजाले प्रतिस्थलं
खचितविविधरत्नचतुर्दिक्प्रसृतविचित्रकान्तिभिः प्रासादोपरि संलग्नरत्नपञ्जर-
प्रशोभमानानिवेत्यभिप्रायः। 'मणिकणगधूमियाए' मणिकनकस्तूपिकान् तत्रमणयः
=चन्द्रकान्त सूर्यकान्तादयः कनकानि चस्तूपिकासु=उपवेशनस्थानेषु यत्र तान्
'स्तूपिका', 'चबूतगः' इति भाषायाम्, 'वियसियसयपत्तपुंडरीए' विकसितशतपत्रपुण्ड-

थे कि मानों हूँस रहे हैं। इन पर जो-वेल बुटियाँ बनाये गये थे वे पंच वर्ण-
वाले रत्नों की विशेष रचना से अंकित थीं। (वाउद्धय विजय वैज-
यन्ती पडागच्छताइच्छत्कलि) इनके ऊपर विजय सूचक वैजयन्ती नाम
की जो पताकाएँ ध्वजा लगाई गई थीं-वे वायु से फहरा रही थीं-तथा इन पर
जो छत्र लगे हुए थे-वे वेत के ऊपर तने हुए लगे थे (तुंगे) ये सब
ही महलबहुत ही ऊँचे थे। (गगणतलमभिलंघमाणसिहरे) इनकी जो
शिखरे थीं वे इतनी अधिक उन्नतथीं कि आकाश कि आकाश तल
को भी मानो उलंघन करती थीं। (जालंतररयण पंजरुम्मिलियव्वमणि-
कणगधूमियाए) इन की खिडकियों में रत्न खचित किये गये थे। इनमें
के चबूतरे चन्द्रकान्त आदि मणियों के सुवर्ण के बने हुए थे। (विय-
सियसयपत्त पुंडरीयाए) कमल नीलादि मणियों के तथा पुंडरीक श्वेत कमल-

रत्नाथी अंकित हतां. (वाउद्धयविजयवैजयन्ती पडागच्छताइच्छत्कलि)
आ भडेवो उपर विजय सूचक वैजयन्ती नामनी पताकाओ हती ते पवनथी दळे-
राध रही हती. तेमज ओमना उपर जे छत्रो हतां ते पणु वेत्रना उपर ताण्हेलां हतां.
(तुंगे) आ भधा भडेवो भूण बिन्धा हता. (गगणतलमभिलंघमाणसिहरे)
आ भडेवोना शिखरे ओटला भधा बिन्धा हता जे जण्हे आकाशतलतुं पणु उल्लंघन
करता हता. जालंतररयणपंजरुम्मिलियव्वमणिकणगधूमियाए) आना अउ-
पाओमां रत्नो जेडलां हतां, अने ओतराओ अद्रकान्त वगेरे भण्णियो तेमज सोनाना
भनेला हता. (वियसियसयपत्तपुंडरीयाए) नील वगेरे भण्णियोना कमणो अने

रीकान् नीलादिमणिविरचितानि विकसितशतपत्राणि—प्रफुल्लितकमलानि स्फटिक रत्न निर्मितानि पुण्डरीकाणि श्वेतकमलानि येषु तान्, 'तिलयरयणद्वयचंद्रच्चिण्' तिलकरत्नार्धचन्द्रार्चितान्, तिलक शब्दोऽत्रवृक्षविशेष वाचकः, तेन शोभा स्वास्थ्यादिवर्धक वृक्षेण कर्केतनादिमीरन्तैः, अर्धचन्द्रैः अर्धचन्द्राकारवत्सोपान विशेषैश्च, अर्चितान्=युक्तान् 'णाणामणिमयदामालंकिण्' नानामणिमयदामालं कृतान् विविधमणिभिश्चन्द्रकान्तादिभिः रचितदामाभिर्मालाभिः अलंकृतान् शोभि- तान् चतुर्दिक्षु योग्ययोग्य स्थलेषु मालासमूहैः सुशोभितान् इत्यर्थः, 'अंतोवर्हि च सण्हे' अन्तं बहिश्च श्लक्ष्णान्= आभ्यन्तरे बाह्ये च चिक्कणकान्तियुक्तान्, 'तवणिज्जरुइलवालुयापत्थरे' तपनीय रुचिरबलुका मन्तरान्-तपनीयस्य=सुवर्- णस्य या रुचिरा=मनोहरा, बालुका-पांशुः, 'रेती' इति भाषायां प्रस्तरेषु- प्राङ्गणेषु येषां ते तथा तान् अतएव 'सुहफामे' सुखस्पर्शान्, 'सम्मिरीयरुवे'

स्फटिक रत्नों के बने थे। और ये वहां प्रफुल्लितरूप में ही अंकित किये गये थे। (तिलयरयणद्वयचंद्रच्चिण्) ये सब महल तिलक वृक्ष जो कि शोभा एवं स्वास्थ्य आदि का वर्धक था—तथा कर्केतन आदि रत्नों से एवं अर्ध चंद्राकार वत् सोपान पंक्तियों से युक्त थे। (णाणामणिमयदामालंकिण्) इन महलों की मालाएँ विविध चन्द्रकान्त आदिमणियों से निर्मित थीं— अर्थात् इन महलों की चारों दिशाओं में योग्य योग्य स्थलों पर चन्द्र कान्त आदि मणियों से निर्मित मालाएँ लटक रही थीं इससे इनकी शोभा में मानो चन्द्रमा लगे हुए हे ऐसे मालूम पड़ते थे। (अंतो बहिच- मण्हे) इनकी भीतरी बाह्यरी कांति विशेष चिक्कण गुण युक्त थी। (तव- णिज्जरुइल बालुयापत्थरे) इनके प्रांगण में सुवर्ण की मनोहर रेती बिछी हुई थी। (सुहफामे) इसीलिये इनका स्पर्श विशेषरूप में सुखप्रद था।

स्कटिक रत्नानां पुण्डरीक (श्वेत कमल) अनेकां हुतां अने ते अर्धां विकसित आकारना ७ अर्धित थयेलां हुतां. (तिलयरयणद्वयचंद्रच्चिण्) आ अर्धां भडेली शोभा अने स्वास्थ्य वगेरेनी पुष्टि करनार तिलकवृक्ष अने कर्केतन वगेरे रत्नोथी तथा अर्ध अन्द्राकार सोपानअणिथी शोभाता हुतां. (णाणा मणिमयदामालंकिण्) आ भडेलीनी भाणाओ विविध अन्द्रकांत वगेरे भण्डियो द्वारा निर्मित थयेली हुती. अटले के आ भडेलीनी ओमेर थोअ स्थानो उपर अन्द्रकांत वगेरे भण्डियो द्वारा अनाववाभां आगेली भाणाओ लटकती हुती अथी आणे के ओमनी शोभाभां वृद्धि करवा भाटे अन्द्र लागेला छे ओम लागतुं हुतुं. (अंतो बहि च सण्हे) आ भडेलीनी अंदर अने अडारनी शोभा सुयिळ्ळु हुती (तवणिज्जरुइलबालुयापत्थरे) ओमना ओकभां सोनानी सुंदर रेत पाथरेली हुती. (सुहफामे) अथी ७ ओमना स्पर्श विशेष सुखद हुतो.

सश्रीकरूपान् परमशोभासम्पन्नान् 'पासाईए' प्रसादीयान्=चित्तानन्द जनकान् 'जाव' यावत् शब्देन 'दंसणिज्जे-अभिरूवे' इत्यनयोः संग्रहः 'दंसणिज्जे' दर्शनीयान् पश्यतां चक्षुर्न भ्राम्यतीति भावः, 'अभिरूवे' अभिरूपान् मनोज्ञ-रूपान् दर्शकजन मनोह्रादकानित्यर्थः, 'पडिरूवे' प्रतिरूपान् मुन्दराकृतिकान्, तादृशानष्टप्रासादान् कारयत इति भावः। तेषामष्टमहाप्रासादानां मध्ये एकं महद्भवनं कारयतः, तत्स्वरूपमाह—'एगं चणं महं भवणं कारेति, एकं च खल्लु महद् भवनं कारयतः' तत्र—एकम् संख्यया अद्वितीयं च शोभादि गुणतः, चका-रोऽत्र समुच्चयार्थः, तेन जयविजयारोग्यतुष्टिपुष्टिकरादि शुभलक्षणोपेतम्, पुनः कोदशं भवनं ? 'महत्=अतिविशालं प्रधान षड्भक्तुसम्बन्धि सौख्यसंपन्नं सोत्स-वंश, भवनं=अभय सुपात्रदानादि समुपाजितपुण्यपुञ्जानां पुण्योपभोगाय भव-तीति भवनम् 'कारेति' कारयतः=निर्मापयतः। ननु किं नाम भवनं कथं प्रासादः? उच्यते—भवनं दैर्घ्यापेक्षया किञ्चिद्युनोच्छ्रायकं, प्रासादस्तु—दैर्घ्यापे-क्षया द्विगुणोच्छ्रायक इति। अन्योऽपि विशेषस्तयोः—एकभूमिकं भवनं, द्विभू-मिकं त्रिभूमादिः प्रासाद इति। भवनस्य वर्णनमाह—'अणेगखंभसयसणिविट्ठं'

(सस्सिरीयरूवे) ये सब महल परम शोभा संपन्न थे। (पासाइए) चित्तान-न्दजनक थे। यहाँ यावत् शब्द से 'दंसणिज्जे अभिरूवे' इन पदों का ग्रहण हुआ है—देखने वालों के चक्षु इन्हें देखते रह सकते नहीं थे, यह बात दर्शनीय पद से तथा ये दशक जनों के मनको आल्हादित करते थे यह बात अभिरूप पद से प्रकट की गई है। (पडिरूवे) इन की आकृति-रचना बड़ी सुन्दर थी यह प्रतिरूप शब्द से बतलाया गया है। इस प्रकार के जब आठ महल बन चुके—तब उन्होंने (एगं चणं महं भवणं कारेति) ? और बड़ा भारी महल बनवाया। इसकी शोभा कैसी थी यह बात सूत्रकार अब प्रकट करते हैं—(अणेगखंभसयसन्निविट्ठं) यह महल अनेक

(सस्सिरीयरूवे) आ आधा महेल्लो सुश्री संपन्न हुता, (पासाईए) चित्ताने आनंद आपनाश हुता, आडी 'यावत्' शब्दद्वारा 'दंसणिज्जे अभिरूवे' आ पढोतुं श्रद्धा धरुं छे, जेनाराज्योनी आंजो आ महेल्लोने जेतां जेतां थाके अतुलवती न हुती आ वात 'दर्शनीय' पद द्वारा तेमज आ महेल्लो दृष्टिजैना मनने आहुलाहित करता हुता, आ वात 'अभिरूप' पद द्वारा प्रकट करवामां आवी छे, (पडिरूवे) जेमनी आकृति—(आकार) भुल्लु सुंदर हुती, आ प्रतिरूप पद द्वारा स्पष्ट करवामां आव्युं छे, जेवा ज्यारे आठ महेल भनी गथा त्यारे तेमजे (एगं चणं महं भवणं कारेति) ओके विशाल लव्य जीजे महेल जनावज्यो, तेनी शोभा सूत्रकार आडी प्रकट करे छे—(अणेगखंभ सयसन्निविट्ठं) आ महेल सेकंडा थालाज्यो उपर जेला करवामां

અનેકસ્તમ્ભશતસંનિષ્ઠિટં-તદ્દૃઢત્યર્થં અનેકાનિ સ્તમ્ભશતાનિ સંનિષ્ઠિટાનિ યત્ર તત્, 'લીલાદ્વિયસાલમંજિયં' લીલાસ્થિતશાસ્ત્રમંજિકં, લીલાસ્થિતાઃ=નૃત્ય ન્ત્ય ઇવ સ્થિતાઃ શાલમંજિકાઃ=પુત્તલિકા યસ્મિન્ તત્, 'અબ્ધુગય સુકયવર વેડ્યા તોરણ, વરરઘ્યસાલમંજિયા સુસિલિટ્વવિસિટ્વલટ્વસંઠિયપસત્થવેરુ લિયસ્વંમ, ણાણામણિકણગરયણસ્વચિયઽઞ્જલં, અબ્ધુદગત સુકૃતવજ્રવેદિકાતોરણ વરરચિત શાલમંજિકાસુશ્લિષ્ટ, વિશિષ્ટ લઘુ સંસ્થિત પશસ્ત વૈદ્યૃય સ્તંમ, નાનામ ણિકનક રત્નસ્વચિતોઞ્જલં, તત્ર-અબ્ધુદગતા=ઉર્ધ્વીભૂતા સુકૃતા=સુપ્તરીત્યા કૃતા=નિર્માપિતા વજ્રવેદિકા=વજ્રરત્નસ્ય વેદિકા, દ્વારસ્ય દક્ષિણવામભાગે, દ્વારો- પરિ તોરણાનિ ચ યત્ર તત્, વરાઃ શ્રેષ્ઠા રચિતા મનોહરા શાલમંજિકાઃકૃત્રિમ પુત્તલિકાઃ સુશ્લિષ્ટાઃ=સુસમ્બદ્ધા વિશિષ્ટલઘુસંસ્થિતાઃ=વિશિષ્ટા લઘ્વાઃસુન્દરાઃ સંસ્થિતાઃ, સંસ્થાનવન્તઃ- યદ્વા-સંસ્થિતાઃ=સંલગ્ના, પ્રશસ્તા મનોહરા વૈદ્યૃયરત્નાનાં સ્તમ્ભાઃયત્ર તત્ તથા, નાનામણયઃ=ચન્દ્રકાન્તસૂર્યકાન્તાદયઃ, કનકં શુદ્ધ સુવર્ણં તદ્વત્ દેદીપ્યમાનાનિરત્નાનિ કર્કેતનાંદીનિ તૈઃ સ્વચિતં=જટિતમ્ અતવ૯

સૈકઢો સંમોપર સ્વઢા કિયા ગયા થા। (લીલાદ્વિયસાલમંજિયં) ઇમકે ઉપર નવ પુત્તલિકાઉં ઉકેરી ગઈ થીં વે ऐसी માલૂ પઢની થીં જૈસે માનીં નાવ રહી હૌં। (અબ્ધુગયસુકયવરવેડ્યાતોરણવરરઘ્યસાલમંજિયા સુસિલિટ્વવિસિટ્વલટ્વસંઠિયં પસત્થવેરુલિયસ્વંમણાણામણિકણગરયણસ્વચિય- ઽઞ્જલં) દ્વાર કે વામ ભાગ મેં જો વજ્ર રત્ન કી વેદિકા બનાઈ ગઈ થીં વઢ બહૂત ઝૂંચી થીં તથા વહુત મજબૂત થીં સાથ મેં દ્વાર કે ઉપર તોરણ મો બનાને મેં આયે થે। ઇસમેં જો સ્તંમ લગે થે વે સુન્દર ઉત્કીર્ણ (સ્વોદી- ગઈ) શાલમંજિકાઓં પુત્તલિયો સે સુશ્લિષ્ટ થે-સુસંબદ્ધ થે-તથા વિશિષ્ટ મનોહર સંસ્થાન વાલે થે। ઓર સુન્દર વૈદ્યૃયરત્નોં કે બને હુ૯ થે। ચન્દ્રકાન્ત સૂર્યકાન્ત આદિમણિયોં સે તથા શુદ્ધ સુવર્ણ કે સમાન દેદીપ્યમાન કર્કેતનાદિ

આવ્યો હતો. (લીલાદ્વિયસાલમંજિયં) એ થાંભલાઓ ઉપર જે પૂતળીઓ કોત- રેલી હતી, બાણે તેઓ નાચી રહી હોય એમ લાગતી હતી. (અબ્ધુગય સુકય વરવેડ્યા તોરણવરરઘ્યસાલમંજિયા સુસિલિટ્વ વિસિટ્વલટ્વસંઠિયં પસત્થ વેરુલિયસ્વંમણાણામણિકણગરયણસ્વચિયઽઞ્જલં) દરવાબની ડાબી બાજુએ હીરા અને રત્નોની જે બેઢિકા બનાવવામાં આવી હતી તે બહુજ ઊંચી તેમજ અત્યંત મજબૂત હતી. દરવાબ ઉપર તોરણ પણ બનાવવામાં આવ્યાં હતાં. એમાં જે સ્તંભો હતા તે સુન્દર રીતે કોતરવામાં આવેલી શાલ મંજિકાઓથી સુશ્લિષ્ટ હતા, સુસંબદ્ધ તેમજ સવિશેષ મનોહર સંસ્થાનવાળા હતા, અને સુન્દર વૈદ્યૃય રત્નોના અનેલા હતા. ચન્દ્રકાન્ત સૂર્યકાન્ત વગેરે મણિઓ દ્વારા તેમજ શુદ્ધ સોનાના જેવા ચમકતા કંકેતન

उज्ज्वलं=निर्मलं कान्तिमईरोप्यमानं यत् तत्तया, ततः पदत्रयस्य क्रमेधारयः,
 'बहुसमसुविभक्तनिचियरणिज्जभूमिभागं' बहुसमसुविभक्तनिचितरमणीयभूमि-
 भागं=बहुसमः=अतिशयसमः, सुविभक्तः=यथास्थानस्थितसर्वावयवः, निचितः=
 सुभूतः, रमणीयः मनोहरः भूमिभागो=भूपदेशो यस्य तत्, 'ईहामिय जाव
 भत्तिचित्तं' ईहामृग-यावद् भक्तिचित्रं-तत्र-ईहामृगाःवृकाः, यावच्छब्देन-
 वृषभतुरगनरमकरपक्षिसर्पकिन्नररुसरभचमरकुञ्जरवनलता पद्मलताः। इत्येतेषां
 संग्रहः, तेन तेषां भक्त्या=शिल्पिद्वाराचित्ररचनया चित्राणि यत्र तत्, 'खंसुगय
 वयरवेइयापरिगयाभिरामं' स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामं, तत्र-स्त-
 म्भोद्गता=स्तम्भोपरिगता या वज्रेण=वज्ररत्नेन निर्मिता वेदिकाः। तामिः
 परिगतं=व्याप्तम् अत एवाभिरामं परमशोभासम्पन्नं, 'विज्जाहरजमलजुय-
 लजंतजुत्तं पिव' विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुत्तमिव=विद्याधरयोःस्त्री पुरुषयोः
 यद् यमलं समश्रेणिकं युगलं=द्वयं तत् शिल्पकला नैपुण्येन यन्त्र=यन्त्रस्थितं
 संचरिण्युत्वेन तैर्युक्तमिव बंधमयमाणं विद्याधरयुगलवद्धृश्यते इत्यर्थः 'अब्बि-

रत्नो से जडे हुए थे इसलिये बड़े उज्ज्वल थे। कान्ति से चमकीले
 थे (बहुसमसुविभक्तनिचियरमणिज्जभूमिभागं) इसका भूमि भाग बहुत
 ही अधिक सम था सुविभक्त था, निचित-भरा हुआ था। और रमणीय
 था। (ईहामिय जाव भत्तिचित्तं) ईहामृगवृक, वृषभ, तुरग-घोडा, नर,
 मकर, पक्षी, सर्प, किन्नर, रुरु, सरभ, चमर, कुंजर, वनलता पद्मलता इन
 सबके उसमें शिल्पिद्वारा चित्र अंकित किये गये थे। (खंसुगय वयर
 वेइया परिगयाभिरामं) स्तम्भो पर वज्ररत्न से विदिकाएँ बनाई थीं। इससे
 यह परम शोभा बना हुआ था। (विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्तं पिव)
 देखने वालों को यह अत्यन्त चलते हुए विद्याधर युगल (जोड़े) के जैसा

वगेरे रत्नोथी जडेला हुता ओथी अहुँ ७७७७७७७७ हुता अने कान्तिथी चमकता हुता.
 (बहुसमसुविभक्तनिचियरमणिज्जभूमिभागं) आनो भूमिभाग अहुँ ७
 सम (ओके सरणो) हुतो, सुविलकत हुतो, निश्चित-करेले अने मनोहर हुतो.
 (ईहामिय जाव भत्तिचित्तं) छिहामृग, वरु, भण्ड, बोडा, माणुस, भगर, पक्षी,
 साप, किन्नर, रुरु, सरभ, (अष्टपद) चमर, छाथी, वनलता पद्मलता,
 आ गंधानां चित्रो शिल्पीनो द्वारा तेमां चित्रित करेलां हुतां। (खंसुगय वयर
 वेइया परिगयाभिरामे) थाललाओ उपर हीरां अने रत्नो द्वारा वेदिकाओ बना-
 वधानां आवी हुती. ओथी तेओ अत्यंत शोभासंपन्न लागता हुता. (विज्जाहर
 जमलजुयलजंतजुत्तं पिव) नोनारने ते भडेव वेगपूर्वकें आदता विद्याधरना युगल

સહસ્સમાલણીયં' અર્થિઃ મહસ્સમાલણીયં-અર્થિપાં=ત્રિવિધરત્નાનાં સદસ્રૈઃ માલણીયં-'માલણીય' इति देशीयशब्दः शोभितमित्यर्थः, 'रुक्मसहस्सकलियं' रूपक सद्सकलितं=नानाविधचित्ताकर्षक प्रशस्तरूपसदस्युक्तम् 'मिसमाणं' भासमानं-रत्नकान्त्या 'भिम्भिममाणं' विभासमानं=उत्કृष्ट नानावर्णपरमरत्नज्योतिषा देदीप्यमानम्, चक्रबुल्लोयणलेस्सं' चक्षुर्लोचनलेश्यं चक्षुभ्यां लोकने=अवलोकने सति लेश्यं दर्शनीयत्वातिशयतः श्लेष्यं यत् तत्तथा, यत् पश्यतश्चक्षुर्द्वयं तत्र श्लिष्यतीत्र न कदाचिदपि विरमतीति भावः 'सुहकासं' सुखस्पर्शे=अतिचिकणत्वात् कोमलस्पर्श, 'सस्मिरीयरुक्' सश्रीकरूपं श्रिया सह वर्तन्ते इति सश्रीकाणि रूपाणि यत्र तत्सश्रीकरूपं-अतिशयशोभासम्पन्ननानાચિત્રયુક્તम् इत्यर्थः 'कंचणमणिरयणधूमियागं' काञ्चनमणिरत्नस्तूपिकं-काञ्चनं=शुद्धसुवर्ण, मणयः=चन्द्रकान्तसूर्यकान्तादयः, रत्नानि=कर्केतनादीनि तेषां निर्मितेत्यर्थः ते

દીપ્તતા થા। (અહિંસહસ્સમાલણીય) અનેક પ્રકાર કે રત્નોં કી હજારો કિરણોં સે યહ શોભિત થા। (રુક્મસહસ્સકલિયં) ચિત્તાકર્ષક સુન્દર અનેક વિધ રૂપ સદસ્ર સે યહ યુક્ત થા। (મિસમાણં) રત્નોં કી કાંતિ સે પ્રકાશિત ઔર (ભિમ્ભિસમાણં) નાના વર્ણ વાલે પરમોત્કૃષ્ટ રત્નોં કી ચમક સે દેદીપ્યમાન એસે ઇસ મહલ કો દેખને વાલે દર્શક જનોં કે લોચન ઉસે દેખતેર અઘાતેનહી। ક્યોં કિ ઉસે દેખતે હી વે એસે બન જાતે થે કિ માનોં ઉસમેં વિષક સે ગયે હૈં યહી વાત સૂત્રકારને (ચક્રબુલ્લોયણ-લેસ્સં) પદ દ્વારા પ્રદર્શિત કી હૈ। (સુહકાસં) ઇસ કા સ્પર્શ સુખકારી (સસ્મિરીયરુક્) ઔર મનોહર થા। રૂપ શબ્દ કા અર્થચિત્ર મી હોતા હૈ। ઇસમેં જિતને મી ચિત્ર બને થે વે અતિશય શોભા સંપન્ન થે યહ અર્થ મી સશ્રીકરૂપ પદ કા હો સકતા હૈ। (કંચનમણિરયણધૂમિયાગં) શુદ્ધસુવર્ણ

(બેઝા) બેઝો લાગતો હતો! (અહિંસહસ્સમાલણીય) અનેક પ્રકારના રત્નોના હબરો કિરણો દ્વારા આ મહેલ શોભતો હતો (રુક્મસહસ્સ કલિયં) ચિત્તાકર્ષક સુંદર અને વિવિધ રૂપ સહસ્રથી તે સંપન્ન હતો. (મિસમાણં) રત્નોની કાંતિ દ્વારા પ્રકાશતો અને ભિમ્ભિસમાણં અનેક રંગના ઉત્તમ રત્નોની પ્રભાથી ઝળહળતા તે મહેલને બેઝા બેઝા બેઝાની આંખો તૃપ્ત થતી ન હતી. કેમકે તેને બેઝાની સાથે જ તેઓ બેઝા બેઝા લેખ એમ લાગતા હતા એજ વાત સૂત્રકાર (ચક્રબુલ્લોયણલેસ્સં) આ પદ દ્વારા પ્રદર્શિત કરી છે. (સુહકાસં) આનો સ્પર્શ સુખદ, (સસ્મિરીયરુક્) અને રૂપે તે મનોહર હતો. રૂપ શબ્દનો અર્થ ચિત્ર પણ થાય છે. આમાં બેટલાં ચિત્રો હતાં તે બધાં અત્યંત શોભા સંપન્ન હતાં આ અર્થ પણ 'સશ્રીક' પદનો થઈ શકે છે.

स्तूपिका=लघुशिखरम् उपरिभागो यस्य तत् तथा, 'णाणाविहपंचवन्नघंटापडा-
गपरिमंडियग्गसिरं' नानाविधपंचवन्नघंटापटाकापरिमण्डिताग्रशिरस्कं=नानावि-
धभिः, पंचवर्णाभिः घंटाप्रधानपटाकाभिः=ध्वजाभिः परिमण्डितं=शोभितम्
अग्रशिरः शिखरोपरिभागो यस्य तत् 'धवल मरीइकवयं' विणिम्भुयंतं धवलम-
रीचिकवचं विनिर्मुञ्चन्त, खटिकाद्युपलेपनछटाभिः प्रतिस्थलसंलग्नस्फटिकरत्न-
प्रभाभिश्च जनितं श्वेतकिरणरूपं कवचं-कङ्कटंतत्समूहमित्यर्थः विनिर्मुञ्चत्=चतुर्दिक्षु
प्रसारयत् 'आउल्लायमहियं' अलावृल्लोकितमहितं अलावृ शब्दोऽत्रलता सामान्य
वाचकः तेन नानावर्णकुसुमसुगन्ध सम्पन्नरमणीयलताभि उल्लोकितम्=उपरि-
भागे समाच्छादितम् अतएव महितं=सुन्दरं, यावद् गन्धवर्तिभूतं इह याव-
च्छब्देन-कालागुरुप्रवरकुन्दुरुल्कादि-सुगन्धप्रवरगन्धितम् इति बोध्यम्, गन्ध-
वर्तिभूतं=सुगन्धद्रव्यवर्तिकासहस्रं सुगन्धातिशयवत्त्वादित्यर्थः। 'पासाइयं' प्रसा-

से चन्द्रकान्त सूर्यकान्त मणियों आदि से और कर्केतन आदि रत्नों
इसकी लघु शिखर-ऊपर का भाग निर्मित था। (णाणाविह पंचवन्न घंटा-
पडागपरिमंडियग्गसिरं) इस के शिरों के ऊपर का भाग अनेक प्रकार
पंचवर्णी वाली घंटा प्रधान पटाकाओं से शोभित किया था (धवलमरीइ-
कवयं विणिम्भुयंतं) खडिया मिट्टी के उपलेप की तथा प्रतिस्थल में संलग्न
स्फटिकरत्न की कांति के समूहरूप कवच को यह चारों दिशाओं में फैला
रहा था। (लाउल्लोयमहियं) नाना वर्ण के कुसुमों की सुगंधि से सम-
न्वित अनेक विध वेलाओं से यह उपरितन भाग में आच्छादित हो रहा
था। इसलिये बड़ा सुहावना लगता था। (जाव गंधवट्टिभूयं) ऐसा मालूम
पड़ता या कि मानों गंध की वह वर्तिलूप ही है। यहां "यावत्" शब्द
से काला गुरु आदि सुगंधित द्रव्य का संग्रह किया गया है। (पासाइयं,

(कंवगमगिरयग थूविगगं) शुद्ध सुवर्ण, चन्द्रकान्त सूर्यकान्त मणियों वगैरेशी
अने कर्केतन वगैरे रत्नों द्वारा तेनी लघुशिखर-ऊपरी भाग अनेको छोटी
(णाणाविह पंचवन्न घंटा पडागपरिमंडियग्गसिरं) शिखरनी उपरनी भाग अनेक घंटा
ओवाणी पटाकाओशी सुशोभित करवाया आयेता छोटी, (धवल मरीइकवयं विणिम्भु-
यंतं) छोटी अने माटीना उपलेपशी तेमज प्रतिस्थलभां संधान स्फटिकरत्ननी कान्ति समूह
इपी कवचने ते ओभेर ह्वावी रक्षो छोटी। (लाउल्लोय महियं) अनेक रंगना पुष्पानी
सुवास युक्त अनेक लताओ द्वारा आ भलेलने उपरनी भाग ढंकायेता छोटी। ओशी
ते अत्यन्त रमणीय लागतो छोटी। (जाव गंधवट्टिभूयं) ते भलेल गंधनी सदाका
(अगरभत्ती) नी जेम ज लागतो छोटी। अही 'यावत्' शब्द द्वारा कालागुरु वगैरे
सुगंधि द्रव्यने संग्रह करवाया आयेता छे। (पासाइयं, दरिसणिज्जं, अभिरुव

દીયં=ચિત્તાહ્લાદકં ‘દરિસણિજ્જં’ દર્શનોયં=દર્શકજનમનોહરમ્, ‘અમિરુવં’ અમિરુપં=મનોહ્રસ્વરૂપં, ‘પ્રતિરુવં’ પ્રતિરૂપં દશકજનપ્રતિબિમ્બયુક્તમ્ ईहं भवनं मातापितरौ कारितवन्तौ इति भावः ॥મૂ० ૨૨॥

સૂત્રમ—તપ્પણં તસ્સ મેહકુમારસ્સ અમ્માપિયરો મેહંકુમારં સોહ
પંસિ તિહિકરણ દિવસ નક્કલ્લમુહુત્તંસિ સરિસિયાણં સરિસવ્વયાણં સરિ
સત્તયાણં સરિસલાવન્નરૂવજોવ્વણગુણોવ્વેયાણં સરિસેહિંતો રાયકુલે-
હિંતો આણિલ્હિયાણં પસાહણટુંગ અવિહવવહુઓ વયણમંગલસુજં-

દરિસણિજ્જં, અમિરુવં, પહિરુવં) यह चित्ताह्लादक था। दर्शक जनों के मनका मोहक था, मनोज्ञस्वरूप था, और दर्शक जनों के प्रतिबिम्ब से युक्त था। इस प्रकार का यह भवन मेघकुमार के माता पिताने बनवाया। यह भवन जय, विजय, आरोग्य, तुष्टि, पुष्टिकारक आदि शुभ लक्षणों से युक्त था अतिविशाल था। षट् ऋतु संबंधि विविध सुखों से तथा नाना प्रकार के उत्सवों से समन्वित था। भवन शब्द का व्युत्पत्ति लभ्य अर्थ भी यह होता है कि जो अभयदान से अथवा सुधात्र दान करणा दान से समुपाजित पुण्यवाले पुरुषों को पुण्योपभोग के लिये प्राप्त होता है वही भवन है। भवन और प्रासाद में अन्तर यह है कि भवन दीर्घता की अपेक्षा कुछ कम विस्तारवाला होता है। प्रासाद की अपेक्षा देने विस्तारवाला होता है। भवन एक खंडवाला तथा प्रासाद अनेक खंडवाला होता है। “सूत्र” २२ ॥

પહિરુવં) આ મહેલ ચિત્તાહ્લાદક હતો, અને દર્શકોના મનને મોહપમાડનાર હતો, મનોહ્ર સ્વરૂપ હતો, અને દર્શકજનોના પ્રતિબિંબથી યુક્ત હતો. આ પ્રમાણે આ મહેલ મેઘકુમારનાં માતાપિતાએ બનાવડાવ્યો હતો. આ મહેલ જય, વિજય આરોગ્ય, તુષ્ટિ, પુષ્ટિકરનાર વગેરે શુભલક્ષણ સંપન્ન હતો અને તે અતિવિશાળ હતો. છ ઋતુઓ સંબંધી બધી સુખ સગવડો તેમજ અનેક બાતના ઉત્સવોથી તે યુક્ત હતો. ભવન (મહેલ) શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ લભ્ય અર્થ પણ એજ થાય છે કે જે અભયદાનથી અથવા સુધાત્ર દાન, કરુણા દાનથી ઉપાજિત પુણ્યશાળી પુરુષોને પુણ્યોપભોગ માટે મળે છે તે જ ભવન છે. ભવન અને પ્રાસાદમાં આટલો જ તફાવત છે કે દીર્ઘતા (લાંબાઈ)ની દૃષ્ટિએ ભવન પ્રાસાદ કરતાં થોડા વિસ્તારવાળું હોય છે. પ્રાસાદની અપેક્ષાએ બમણા વિસ્તારવાળું હોય છે. ભવન એક મજલાવાળું તેમજ પ્રાસાદ અનેક મજલાવાળો હોય છે. સૂત્ર ૨૨

पियाणं अट्ठण्हं रायवरकण्णणं सद्धिं एगदिवसेणं पाणिं गिण्हा-
विंसु । तएणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो इमं एयारूवं पीइदाणं
दल्लेति अट्ठ हिरण्णकोडीओ अट्ठ सुवण्णकोडीओ गाहाणुसारेणं
भाणियव्वं, जाव पेसणकारियाओ । अन्नं च विपुलं धणकणगरयण-
माणमोत्तियसंखसिलप्पवाल रत्तरयण संतसारसावतेज्जं अलाहिं जाव
आसत्तमाओ कुलवंसाओ पकामं दाउं पकामं भोत्तुं पकामं परिभा-
एउं । तएणंसे मेहे कुमारे एगमेगाए भारियाए एगमेगं हिरण्ण
कोडिंदलयइ, एगमेगं सुवन्नकोडिं दलयइ, जाव एग मेगं पेसणकारिं
दलयइ, अन्नं च विपुलं धणकणग जाव परिभाएउं दलयइ । तएणं
से मेहे कुमारे उट्ठि पासायवरगये फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं वरतरुणि
संपउत्तेहिं बत्तीसविहेहिं नाडएहिं उवगिज्जमाणे उवगिज्जमाणे उव-
लालिज्जमाणेः सइफरिसरसरूवगंधे विउले माणुस्सए कामभोगे
पच्चणुभवमाणे विहरइ ॥२३॥ सू०॥

टीका — 'तएणं तस्स' इत्यादि। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ
मेघं कुमारं शोभने=श्रेष्ठे तिथि करण दिवस नक्षत्रमुहूर्ते 'सरिसियाणं' सदृशानां=
समानानां 'सरिसव्वयाणं' सदृशवयस्कानां=समानवयस्कानां, 'सरिसत्तयाणं'

'तएणं तस्स मेहकुमारस्स' इत्यादि

टीका— (तएणं) इसके बाद (तस्स मेहकुमारस्स) उस मेघकुमार के
(अम्मापियरो) मातापिताने (मेहं कुमारं) उस मेघकुमार का (सोइणंसि
तिहिकरण दिवस नकखत्त मुहुत्तंसि) शोभन-श्रेष्ठ-तिथिकरण दिवसनक्षत्र एवं
मुहुत्त में (सरसियाणं) अपने समान (सरिसव्वयाणं) अपने समान वयव्राज्जीं

'तएणं तस्स मेहकुमारस्स' इत्यादि ।

टीका— (तएणं) त्याख्याऽ (तस्स मेह कुमारस्स) मेघकुमारना मातापिताये
(मेहकुमारं) मेघकुमारत्तुं (सोइणंसि तिहिकरणदिवसनकारवत्तमुहुत्तंसि) शोभन
श्रेष्ठ-तिथिकरण दिवसनक्षत्र-अने मुहुत्तभां (सरसियाणं) पिताना जेवी समान धर्म-
वाणी (समानशीला) (सरिसव्वयाणं) मेघकुमारना समान आयुष्यवाणी (सरि-

સદશ ત્વચ્ચાં=સમાનત્વચ્ચાં સુકુમારશરીરાણામિત્યર્થઃ, 'સરિસલાવન્નરૂવજોન્ન
ણગુણોવચ્ચેયાણં' સદશલાવણ્યરૂપયૌવનગુણોપપેતાનાં=સદશા યે લાવણ્યરૂપયૌ
વનગુણાઃ, તત્ર લાવણ્યં=મુક્તાફલવત્ દેદૌપ્યમાનકાન્તિવિશેષસ્વરૂપં, ઉક્તં ચ-

“મુક્તાફલેષુ ચ્છાયાયાસ્તરલત્વમિવાન્તરા ।

પ્રતિભાતિ યદજ્ઞેષુ, તથાવણ્યમિદ્વોચ્યતે ॥૧૥”

રૂપમ્=આકારઃ સ્વભાવી વા, યૌવનં-તારુણ્યં ગુણાઃ-પરોપકારાદયઃ, ઉક્તં ચ-

“પરોપકારૈકરતિર્દયાલુતા, વિનીતભાવો ગુરુદેવ મક્તતા ।

સત્યં ક્ષમાધૈર્યમુદારતા ચ, ગુણા ઇમે સત્ત્વવર્તા ભવન્તિ ॥૧૭”

તૈરૂપપેતાનાં યુક્તાનાં 'સરિસેહિતો' સદશેભ્યઃ=સદાચારાદિગુણૈઃ સમા-
નેભ્યઃ, 'રાયકુલેહિતો' રાજકુલેભ્યઃ શુદ્ધમાતૃપિતૃ-પિતામહાદિવંશેભ્યઃ, 'આણિ
હિયાણં' આનીતાનાં 'પસાહ્ણદ્વંગ અવિહવબહુઓચયમંગલસુજંપિયાણં' પ્રસા-
ધનાષ્ટાઙ્ગાવિધવાવધ્વપતનમંગલસુજલ્પિતાનાં, તત્ર પ્રસાધનાનિ=મણ્ડનાનિ
શુભલક્ષણરૂપાણિ અષ્ટાઙ્ગેષુ=મસ્તકવક્ષસ્થઓદરપૃષ્ઠવાહુદ્વયોરુદ્વય પેષુ યાસાં
તાસ્તથા તા એવ અવિધવાવધ્વઃ=સમર્ત્તકાઃક્લિપ્તઃ, અત્ર-પદદ્વયસ્ય કર્મધારયઃ,
તામિઃ અવપતનં=પ્રોહસ્તનકં 'પુંસ્વળ' ઇતિ ભાષાયાં, તત્ત્વ=મંગલં દધ્યક્ષતાદિ
મંગલેગીતં ચ, તથા સુજલ્પિતં=શુભવચનં શુભાશીર્વાદરૂપ યામ્યસ્તથા તાસામ્

ઉમરવાળી(સરિસતયાણં) અપને સમાન સુકુમાર ત્વચ્ચા-શરીરવાલી (સરિસ-
લાવણ્ય રૂવજોન્નગુણોવચ્ચેયાણં) અપને હી સમાન લાવણ્ય રૂપ, યૌવન એવં
ગુણો વાલી (સરિસેહિતો રાયકુલેહિતો આણિ અહિયાણં) તથા સદાચાર
આદિ ગુણો વાલે રાજકુલોં સે લાઈ ગઈ (પસાઘ્ણદ્વંગં અવિહવબહુઓ યણ-
મંગલસુજંપિયાણં) ઔર મસ્તક વક્ષઃસ્થલ, ઉદર, પૃષ્ઠ, વાહુદ્વય, એવં
ઉરુદ્વય રૂપ આઠ અંગોં મેં શુભ લક્ષણ રૂપ પ્રસાધનોં સે જો યુક્ત હૈં એમો
સૌભાગ્યવતી સ્ત્રિઓં કે દ્વારા જિનકા પુંસ્વળ દધિ, અક્ષતિ આદિ કા ઉતારના
રૂપ માંગલિક કર્મ ક્રિયા હૈ ઔર જિન પર શુભાશીર્વાદ કી વર્ષા હો

સત્તયાણં) પોતાના જેવા સુકુમાર શરીરવાળી, (સરિસલાવન્નરૂવજોન્નગુણો
વચ્ચેયાણં) પોતાની જેમજ લાવણ્ય, રૂપ, યૌવન અને ગુણ સંપન્ના, (સરિસેહિતો
રાયકુલેહિતો આણિ અહિયાણં) તેમજ સદાચાર વગેરે ગુણસંપન્ન રાજકુ-
ળામાળી આવેલી (પસાઘ્ણદ્વંગં અવિહવબહુઓ વચ્ચેયાણં) અને માથું, વક્ષઃ સ્થળ, ઉદર પૃષ્ઠ, બે ખાડુ, અને બે જંઘાઓ રૂપ આઠ અંગોથી
શુભ લક્ષણવાળાં પ્રસાધનોથી જે યુક્ત છે એવી સંધવા સ્ત્રીઓ દ્વારા જેમનું પુંખણ
દધિ અક્ષત વગેરેને ઉતારીને માંગલિક કર્મ કરવામાં આવ્યું છે, અને જેમના

અષ્ટાનાં 'રાયવરકળ્પાણં' રાજવરકન્યાનાં 'સંદ્ધિ' સાદ્ધે=સદ્દેવ 'એગદિવસેણં' અન્ન સપ્તમ્યર્થે તૃતીયા, તેન એકદિવસે=એકસ્મિન્ દિને 'પાણિ ગિળ્હાવિંસુ' પાણિ ગ્રાહ્યતઃ=વિવાહં કારયત इत्यर्थः । ततः=तदनन्तरं पाणिग्राहणानन्तरं खलु तस्मै मेघाय=मेघकुमारा य 'अम्मापियरो' માતાપિતરૌ 'મેહસ્સ' इत्यत्र कुमारशब्दग्रहणेन अष्टાનાં રાજવરકન્યાકાનાં સ્વકીયૌ સ્વકીયૌ માતાપિતરાવિ-ત્યર્થઃ, લભ્યતે, 'ઇમં ય્યાહુવં' इदमेतद्रूपं=इक्षयमाणस्वरूपं प्रीतिदानं, 'દલેતિ'

રહાં હૈ एसी (अट्टण्हं रायवरकण्णाणं) आठ राजवर कन्यायों के (संद्धि) साथ (एगदिवसेणं पाणिं गिण्हाविंसु) एक ही दिन में पाणि ग्रहण करवा दिया । विशेष मुक्ताफल की तरह देदीप्यमान कान्ति विशेष होता है उसका नाम लावण्य है । कहा भी है—

‘मुक्ताफलेषु छायायास्तरलत्वमिवान्तरा,

प्रतिभाति यदङ्गेषु तल्लावण्यमिहोच्यते ॥’ रूप शब्द का अर्थ आकार अथवा स्वभाव यौवन शब्द का अर्थ तारुण्य, और परोपकार आदि कृत्योंका नाम गुण है । — कहा भी है

परोपकारैकरतिर्दयालुता, विनीतभावो गुरुदेव भक्तता ।

सत्यं क्षमा धैर्यं मुदारता च गुणा इमे सत्त्ववर्ता भवन्ति ॥’

પરોપકાર કરને મેં રતિકા હોના, હૃદય મેં દયાભાવ કા હોના. નમ્રતા કા સહાવ હોના, ગુરુ તથા દેવોં કે પ્રતિ ભક્તિ કા હોના સત્ય, ક્ષમા. ધૈર્ય, ઉદારતા વા હોના. યે સર્વ ગુણ સત્ત્વશાલી પ્રાણિયોં મેં પાવે જાતે હૈં । (તર્ણ તસ્સ મેહસ્સ) इस के बाद उस मेघकुमार

ઉપર શુભાશીર્વાદોની વર્ષા થઈ રહી છે, એવી (अट्टण्हं रायवरकण्णाणं) આઠ રાજકન્યાઓની (સંદ્ધિ) સાથે (एगदिवसेणं पाणिं गिण्हाविंसु) એક દિવસે લગ્ન કરાવ્યાં. માતાઓની જેમ કાંતિ ઝળહળતી હોય છે, તેવું નામ લાવ-ણ્ય છે. કહ્યું પણ છે કે—

“ મુક્તાફલેષુ છાયાયાસ્તરલત્વમિવાન્તરા ।

प्रतिभाति यदङ्गेषु तल्लावण्यमिहोच्यते ॥ इप शब्दनेो अर्थ आकार अथवा स्वभाव होय છે. યૌવન શબ્દનેો અર્થ ‘તારુણ્ય’ અને પરોપકાર વગેરે સારા કામોત્તું નામ ‘શુષ્’ છે. કહ્યું છે કે

“પરોપકારૈકરતિર્દયાલુતા. વિનીતભાવો ગુરુદેવભક્તતા ।

सत्यक्षमाधैर्यमुदारता च गुणा इमे सत्त्ववर्ता भवन्ति ।”

પરોપકાર પ્રત્યે સહજ પ્રેમ થવો, હૃદયમાં દયાલાવ થવો નમ્રતાનો સહભાવ થવો, ગુરુ તેમજ દેવ પ્રત્યે ભક્તિ થવી, સત્ય, ક્ષમા, ધૈર્ય

દત્તઃ, કિં કિં દત્તસ્તવાહ-‘અદ્વહિરણ્ણકોડીઓ’ અદ્વ હિરણ્ય કાટીઃ, અદ્વૈ=અદ્વસંખ્યાકા હિરણ્યાનાં=રૂપ્યકાળાં કોટીઃ, ‘અદ્વસુવર્ણ કોડીઓ’ અદ્વસુવર્ણ કોટીઃ, અદ્વૈ=અદ્વસંખ્યાકાઃહેન્નાં સુવર્ણાનાં=સુવર્ણામુદ્રાળાં ‘મુદ્ધર’ ઇતિભાષા-પસિદ્ધાનાં કોટીઃ।

‘ગાદાણુસારેણ માણિયવ્વં જાત્ર પેસગકાગ્ગિયાઓ’ ગાથાનુસારેણ મણિ-તવ્યં યાચત્ પ્રેવણકારિકાઃ, અત્ર વક્તવ્યા ગાથાઅન્યધ્રોક્તાઃ, તા ઇમાઃ—

અદ્વ હિરણ્ણ સુવન્નયઃ, કોડીઓ મઝકુંડલા હારા ।

અદ્વદ્વહાર ઇમાવલી ડ મુત્તાવલી અદ્વ ॥૧॥

‘અદ્વ હિરણ્ણ સુવન્નય કોડીઓ’ અદ્વ હિરણ્ય સુવર્ણ કોટયઃ=હિરણ્યાનાં-રૌપ્યાનામઘટકોટયઃ ૧, સુવર્ણાનાં ઘાટકોટયઃ ૨, ‘મઝ’ મુકુટાનિ અદ્વ ૩, ‘કુંડલા’ કુંડલાનિ=કુંડલયુગ્મકાનિ અદ્વ ૪, ‘હારા’ હારા અદ્વ ૫, ‘અદ્વદ્વહાર’ અદ્વૌર્ધ્વહારાઃ ૬, અદ્વૌર્ધ્વસરિકો હાર ઇત્યુચ્યતે, નવસરિક સ્તુર્ધ્વહાર ઇતિ । ‘ઈમાવલી’ ઇમાવલ્યઃ=નાનામણિનિર્મિતા માલા અદ્વ ૭, તથા ‘મુત્તાવલી’ મુત્તાવલ્યઃ—મૌત્તિકમાલાઃ ‘અદ્વ’ અદ્વ=અદ્વસંખ્યાકાઃ ૮, ॥૧॥

કે લિયે (અમ્માપિયરો) ડન આઠ કન્યાઓં કે માતપિતાને (ઈમંણ્યારૂવં પીઢદાણં દલેતિ) ઇસ પ્રકારકા પ્રીતિ દાન (દહેજ) દિયા—(અદ્વ હિરણ્ણ કોડીઓ અદ્વ સુવર્ણકોડીઓ ગાદાણુસારેણ માણિયવ્વં) આઠ હિરણ્ય કી કોટિ, આઠ સુવર્ણ કી કોટિ, (આઠ કરોડ સુવર્ણ કી ‘મુદ્ધરે’) દીં । ઇસ વિષય કી પ્રસિક્ષા ગાથાઈ ઇસ પ્રકાર હૈં

‘અદ્વ હિરણ્ણસુવન્નય’ ઇત્યાદિ

આઠ કરોડ રૂપયા ઓર આઠ કરોડ સુવર્ણ મુદ્ધિકાઈ તથા મુકુટ

ઉદારતા થવી આ બધા ગુણો સત્ત્વશાળી પ્રાણીઓમાં જ મળે છે. (ત ઇણં તસ્સ મેહસ્સ) ત્યારબાદ મેધકુમાર માટે (અમ્મા પિયરો) આઠ કન્યાઓનાં માતા પિતાઓએ (ઈમં ઇણ્યારૂવં પીઢદાણં દલેતિ) પ્રીતિદાનમાં (દહેજમાં) (અદ્વહિરણ્ણકોડીઓ અદ્વ સુવર્ણકોડીઓ ગાદાણુસારેણ માણિયવ્વં) (આઠ કોટિ હિરણ્ય (ચાંદી) આઠ કોટિ સુવર્ણ (આઠ કરોડ સોના મહોરો) આપી. આ વાતને સ્પષ્ટ કરનારી ગાથાઓ આ પ્રમાણે છે—

‘અદ્વ હિરણ્ણસુવન્નય’ ઇત્યાદિ

આઠ કરોડ રૂપિયા, આઠ કરોડ સોના મહોરો, મુકુટ, કુંડાળ, હાર, અર્ધ;

કળગાવલિ રચનાવલિ, કળગજુગા તુલિય જુગ સોમજુગા ।

વહ જુગ પદ્મજુગાઈં દુક્લજુગાઈં અદ્દ ॥૨॥

‘કળગાવલિ’ કનકાવલ્યઃ=સ્વર્ણમાલાઃ ૯, ‘રચનાવલિ’ રત્નાવલ્યઃ=રત્નમાલાઃ ૧૦, ‘કળગજુગા’ કટકયુગાનિ=વલયયુગ્મકાનિ, વલયં=કરભૂષણમ્ ૧૧, ‘તુલિયજુગા’ તુલિકયુગ્મકાનિ=તુલિકાનાં વાહુરશિકાણાં યુગ્મલ્લાનિ, ‘ભુજવન્ધ’ इति પ્રસિદ્ધઃ ૧૨, ‘સોમજુગા’ ક્ષૌમયુગ્મકાનિ=ક્ષૌમ-કાર્પાસિકમ્ અતસીમયં વા વલ્લં તસ્ય યુગ્મકાનિ=યુગ્મલ્લાનિ ૧૩, ‘વહજુગા’ વટયુગ્મકાનિ=વટં ત્રસરીમયં વલ્લં ‘તસર’ इति ભાષાપ્રસિદ્ધં, તસ્ય યુગ્મકાનિ ૧૪, ‘પદ્મજુગાઈં’ પદ્મયુગ્મકાનિ=પદ્મં=પદ્મવ્રતમયં વસનં ‘રેશ્મી’ इति પ્રસિદ્ધં તસ્ય યુગ્મકાનિ ૧૫, ‘દુક્લજુગાઈં’ દુક્લયુગ્મકાનિ=સૂક્ષ્મવલ્લયુગ્મકાનિ ૧૬, ‘અદ્દ’ અઘ્ટાઘ્ટ=કનકાવલ્યાંદય પદાર્થાઃ પ્રત્યેકમઘ્ટસંખ્યકા इत्यર્થઃ ॥૨॥

સિદ્ધિ હિરિધીઈ કિત્તીડ બુદ્ધી લચ્છીય હોતિ અદ્દ ॥

નંદા મદા ય તલા, જ્ઞયવય નાડાઈં આસા ય ॥૩॥

‘સિરિ’ શ્રીઃ ૧૭, ‘હિરિ’ હ્રીઃ ૧૮, ‘ધીઈ’ ધૃતિઃ ૧૯, ‘કિત્તી ડ’ કીર્તિઃ ૨૦, ‘બુદ્ધી’ બુદ્ધિઃ ૨૧, ‘લચ્છી ય’ લક્ષ્મીશ્ચ ૨૨, ‘હોતિ’ ભવન્તિ=પ્રદત્તા ભવન્તિ, ‘અદ્દ’ અઘ્ટાઘ્ટ=ભવનશોભાર્થે શ્રી પ્રભૃતીનાં વર્ણનાં દેવીનાં પુત્તલિકા

કુંડલ, હાર, અર્ધહાર, એકાવલી, સુવતાવલી એ સર્વ આઠ ૨ ર્દીં । આઠારહ લરેં જિસમેં હોતી હૈ વહ હાર તથા ૯લરે જિસમેં હોતી હૈ વહ અર્ધ હાર માના જાતા હૈ । અનેક મળિયો સે નિર્મિત જો માલા હોતી હૈ વહ એકાવલી કહલાતીહૈં

કળગાવલિ इत्यादि

આઠ કનકાવલી આઠ રત્નમાલાઈં, આઠ વલગયુગ્મ (આઠ જોડી કહોકી) આઠ ભુજવન્ધ, આઠ ક્ષૌમ યુગ્મ, આઠ ટસર વલ્લ કે યુગ્મ આઠ રેશ્મી વલ્લ કે યુગ્મ, આઠ પતલે વલ્લોં કા યુગ્મ ।

સિરી હિરિ ધીઈ इत्यादि

ભવન શોભા નિમિત્ત ઉન કન્યાઓં કે માતા પિતાને આઠ શ્રી દેવી

હાર, એકાવલી, કુંડલાવલી આ બધી આઠ આઠ આપી. અઠાર સેર જેમાં હોય છે તે હાર તેમજ નવ સેર જેમાં હોય છે તે અર્ધહાર કહેવાય છે. અનેક મળિ નિર્મિત માળા એકાવલી કહેવાય છે.

કળગાવલિ इत्यादि ।

આઠ કનકાવલી-આઠ રત્ન-માળાઓ, આઠ વલય યુગ્મ (આઠ કડાઓની બેઠ) આઠ ભુજ બંધ, આઠ ક્ષૌમ યુગ્મ, આઠ ટસર વસ્ત્રના યુગ્મ, આઠ રેશ્મી વસ્ત્રના બેઠા, આઠ ઝીણા વસ્ત્રોના યુગ્મ.

સિરિ હિરિ इत्यादि ।

ભવનની શોભા માટે તે કન્યાઓના માતા પિતાઓએ આઠ શ્રી (લક્ષ્મી) દેવીની પૂતળીઓ, આઠ હ્રી દેવીની પૂતળીઓ, આઠ ધૃતિ દેવીની પૂતળીઓ આઠ કીર્તિ

अपि प्रत्येकमष्टसंख्यका भवन्तीत्यर्थः । तथा-नन्दाः २३, भद्रा य' भद्राश्च २४, तलाः २५, नन्दादयो भवनशोभार्थं मङ्गलार्थं च स्वस्तिक विशेषाः प्रत्येकमष्टसंख्यका भवन्ति । तथा-‘वज्र’ ध्वजः २६, ‘वज्र’ वज्रः=गोकुलं, गवां दशसहस्रेकं गोकुलं भवति २७, ‘नाडाइं’ नाटकानि-नाटकसाधनानि द्वात्रिंशत्प्रकाराणि २८, ‘आसाय’ अश्वाश्च २९, ध्वजादयोऽपि प्रत्येकमष्टसंख्यकाः ॥३॥

हत्थी जाणोजुग्गा उ, सीयाइ तट्संदमाणी गिल्लीओ ।

थिल्ली य वियडजाणा, रह गामा दाम दासीओ ॥४॥

‘हत्थी’ हस्तिनः ३०, ‘जाणा’ यानानि=शकटादीनि ३१, ‘जुग्गाय’ युग्गानि-यानविशेषाः ‘तामजाम’ इति भाषायाम् ३२, ‘सीया’ शिविकाः ३३, ‘तह’ तथा-‘संदमाणी’ स्यन्दमानिकाः शिविका विशेषाः, ‘पालखी’ इति प्रसिद्धाः ३४, ‘गिल्लीओ’ गिल्लयः=हस्तिन उपरि धार्यमाणा आस्तरणविशेषाः ‘बल, अम्बावाडी’ इत्यादयः प्रसिद्धाः ३५, तथा-‘थिल्लीय’ थिल्लयश्च=अश्वद्वयवाह्या यानविशेषाः ‘वग्गी’ इति प्रसिद्धाः ३६, ‘वियडजाणा’ वितटयानानि=अना-

की पुत्तलिकायें, आठ १ देवी की पुत्तलिकाएँ आठ धृतिदेवी की पुत्तलिकाएँ, आठ कीर्तिदेवी की पुत्तलिकाएँ, आठ बुद्धिदेवी की पुत्तलिकाएँ, आठ लक्ष्मी देवी की पुत्तलिकाएँ उस मेघकुमार को दी । तथा भवन शोभा के निमित्त अथवा मंगल के निमित्त आठ आठ स्वस्तिक विशेष नन्दा, भद्रा तलाये तथा-आठ २ ध्वजागोकुल, नाटक एवं घोड़ा ये दिये । दश हजार गाये का १ एक गोकुल होता है तथा नाटक से ३२ बत्तीस प्रकार के नाटकों के साधन यहां ग्रहण किये गये हैं ।

हात्थि जाणा, जुग्गा इत्यादि

आठ हाथी, आठ शकट आदि, आठ आठ ताम जाम आठ आठ शिविका आठ आठ छोटी शिविका-पालखी-वगिर्यां, आठ आठ विकटयान-एसे यान कि जिन पर कोई आवरण नहीं होता है । आठ रथ-युद्धोपक-

देवीनी पूतणीओ, आठ बुद्धि देवीनी पूतणीओ, आठ लक्ष्मी देवीनी पूतणीओ, मेघकुः ३२ आपी, लवन शोभा अथवा तो भंगण थवा भाटे आठ आठ स्वस्तिक विशेष नन्दा, भद्रा, तलायें तेमञ्ज आठ आठ ध्वनी, गोकुल, नाटक अने घोडा आठ्या दश हजार गायेतुं एक गोकुल होय छे तेमञ्ज नाटक द्वारा अर्द्धी गत्रीस जलतनां नाटकेना साधने अर्द्धी अल्लु करवाभां आठ्यां छे—

हत्थी जाणा, जुग्गा इत्यादि ।

आठ हाथी, आठ शकट वगैरे, आठ आठ तामजाम (पालखीओ) आठ आठ शिविकाओ, आठ आठ नानी शिविकाओ, गल्लीओ, आठ आठ विकटयान ओवी गाडीओ के लेनी उपर आवरण होतुं नथी, आठ रथ-युद्धभां काम लागे

વૃત્તયાનાનિ-અચ્છાદન રહિતયાનાનિ ૩૭, 'રહ' રથાઃ દ્વિવિધાઃ-સંગ્રામિકાઃ-
યુદ્ધોપકરણરૂપાઃ, પરિયાનિકાઃ-ઇતસ્તતઃ પર્યટનોપયોગિનિ इत्यर्थः ૩૮, તથા
'ગામા' ગ્રામાઃ ૩૯, 'દાસ' દાસાઃ ૪૦, દાસીઓ' દાસ્યઃ ૪૧, હસ્ત્યાદયઃ
પત્યેકમષ્ટ સંખ્યાકા ॥૪૨

ક્રિકર કંચુહ મહયર, વરિસધરે તિવિહ દીવ 'થાલે' ય ।

પાયી થાસગ પલ્લંગ, કઙ્કવિય અવણ્ડ અવપકા ॥૫॥

'ક્રિકર' કિઙ્કરા=પ્રતિકર્મપૃચ્છાકારિણઃ ૪૨, 'કંચુહ' કઞ્ચુકિનઃ-
અન્તઃપુરપ્રયોજનનિવેદકાઃ ૪૩, 'મહયર' મહત્તરઃ-અન્તઃપુર કાર્યચિન્તકાઃ
૪૪, 'વરિસધરે' વર્ષધરા-નપુંસકાઃ ૪૫, 'તિવિહદીવ' ત્રિવિધા દીપાઃ-અવ-
લમ્બનદીપા, ઉત્કંપનદીપાઃ, પંજરદીપાશ્ચેતિ । તત્ર વલમ્બનદીપાઃ-શૂઙ્ગલલાવદ્ધા,
ઉત્કંપનદીપાઃ-ઝડવેદંડવન્તઃ, પંજરદીપાઃ-અમ્રપટલાદિ પંજરયુક્તાઃ, ત્રયો-

રણરૂપ રથ, તથા જિન પર બૈઠકર પ્રાણી ઉપર ઉપર ઘૂમા કરતે હૈ એસે
પર્યટનોપયોગી રથ આઠ આઠ ગ્રામ આઠ આઠ દાસ આઠ આઠ દાસી
ક્રિકર કંચુહ ઇત્યાદિ

આઠ આઠ ક્રિકર-હર એક કામ કે લિયે જો પૂજા કરતે હૈ એસે
નોકર, આઠ આઠ કંચુકી-અન્તપુરમેં જો વહાં કે પ્રયોજન કો નિવેદન
કરને કે લિયે રહા કરતે હૈ એસે વ્યક્તિ-આઠ આઠ મહત્તર-અન્તઃપુર મેં
વ્યા ૨ કાર્ય હોના યાહિંઈ એસ વાતકી જો વિચારણા કિયા કરતે હૈ વે,
આઠ વર્ષ ધર-નપુંસક, આઠ આઠ ત્રિવિધ દીપ-અવલંબન દીપ, ઉત્કંપન
દીપ, પંજર દીપ । જો સાંકરો મેં બન્ધે રહતે હૈ વે અવલંબન દીપ હૈ, જિન
કે ઉપર દંડ હોતા હૈ વે ઉત્કંપન દીપ હૈ-જો અમ્ર પટલ આદિ કે પીંજડે

તેવા રથ, તેમજ બેના ઉપર સવાર થઈને માણસો આમતેમ ફરવા બંધ શકે એવા
પર્યટનોપયોગી રથ, આઠ આઠ ગ્રામ, આઠ આઠ દાસ અને આઠ આઠ દાસીઓ

ક્રિકર કંચુહ ઇત્યાદિ ।

આઠ આઠ ક્રિકર-દરેક કામ માટે જે પૂછતા રહે છે તેવા નોકર આઠ આઠ
કંચુકીજન-રાણીવાસમાં કામની પૂછતાજ અને બાણ માટે જે પુરુષો નિયુક્ત હોય
છે-આઠ આઠ મહત્તર-રાણીવાસમાં શું શું થવું બેઠ્યે એ વાતની તાકેદારી રાખ-
નારાઓ-આઠ વર્ષ ધર-નપુંસક, આઠ આઠ ત્રિવિધ દીપ એટલે કે અવલંબન દીપ,
ઉત્કંપન દીપ, અને પંજર દીપ, જે અમ્રલાઓમાં પીંજાય છે તે અવલંબન દીપ,

ડ્યેતે પ્રત્યેકં ત્રિવિધાઃ—સુવર્ણમયાઃ, રુપ્યમયાઃ, તદુભયમયાશ્વેતિ, एवं दीपानवविधा भवन्ति। तेन पूर्वसंख्यायां—पञ्चचत्वारिंशति नवसंख्या योजने चतुःपञ्चाशत् (४६-५४) संख्या भवन्ति। 'थाले य' स्थालाश्च, त्रिविधाः—स्वर्णमयाः, रूपायमयाः तदुभयमयाश्चेति (५५-५७। 'पाई' पात्र्यः='कटोरा' इति प्रसिद्धाः, एता अपि स्वर्णमयादि भेदात् त्रिविधाः (५८-६०), रत्नजटिताः। 'थासग' स्थासकाः=दर्पणाः ६१, 'पल्लंग' पर्यङ्काः—'पलंग' इति प्रसिद्धाः ६२, 'कहविय' कलाचिकाः—केशमार्जिका केशशोधनीत्यर्थः, 'कुखी' इति विहारदेशे प्रसिद्धा, ६३, 'अवण्ड' तापिका इस्तकाःअपूपादिपाक साधनानि, 'झारा' इति प्रसिद्धानि ६४, 'अवपक्का' अवपाकया—तापिका, 'कडाही' इति प्रसिद्धाः, ६५, किङ्करादयः सर्वे प्रत्येकमष्टसंख्यका इत्यर्थः ॥गा. ५॥

મેં રહા કરતે હૈ પંજર દીપ હૈં । યે તીનો પ્રકાર કે દીપક સુવર્ણમય, રુપ્યમય તથા તદુભયમય હોને કે કારણ ૮ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં—હસ તરહ યહા તક ઇન સબ પદાર્થોં કી જો પ્રીતિદાન મેં દિયે ગયે હૈં સંખ્યા ૪૫, પૈતાલીસ હો જાતી હૈ । ઇસ મેં દીપકોં કી ૯ સંખ્યા કોં ઓર જોડ દેને સે સબ સંખ્યા ૫૪, આજાતી હૈ । (થાલા) આઠ આઠ થાલ યે સ્ત્રી સુવર્ણમય રુપ્યમય એવં તદુભયમય હોને સે ૩ તીન પ્રકારકે હોતે હૈં ઇસ તરહ યહાં તક ૬૭ સંખ્યા દિયે હુયે પદાર્થોં કી હો જાતી હૈ । (પાઈ)—આઠ આઠ કટોરા-યે સ્ત્રી પૂર્વોક્ત રૂપ સે તીન તરહ કે હોતે હૈં । ઓર યે કટોરે રત્નજડિત હોતે હૈં । (થાસગ) આઠ ૮ દર્પણ, (પલ્લંગ) આઠ ૮ પલંગ (કહવિય) આઠ કલ્હી (અવણ્ડ) અપૂપાદિ પાક કી સાધનમ્ભૂત આઠ ૮ જારી (અવપક્કા) આઠ ૮ કડાહી ।

બેના ઉપર દહડ હોય છે, તે ઉલ્પન દીપ, અને બે અબ્રપટલ વગેરેના પાંજરામાં છે તે પંજર દીપ કહેવાય છે. આ ત્રણે બાતના દીપકો સુવર્ણમય, રૂપ્યમય (ચાંદીના બનેલા) તેમજ સુવર્ણ અને રૂપ્ય બનેલા હતા. તે પણ નવ પ્રકારના અહીં બતાવવામાં આવે છે.

આ પ્રમાણે પ્રીતિદાનમાં આપેલા બધા પદાર્થોની અત્યાર સુધી ગણતરી સુબળ ૪૫ સંખ્યા થાય છે. એમાં નવ દીપોની સંખ્યા વધા-ની મુકવાથી બધી થઈને ૫૪ થઈ જાય છે. ((થાલા) આઠ આઠ થાળ, આ પણ સુવર્ણ ચાંદી અને બનેલા હોવાથી ત્રણ પ્રકારના થાય છે, આ પ્રમાણે અહીં સુધીની સંખ્યા ૫૭ થાય છે. (પાઈ) આઠ આઠ વાડકા પણ પૂર્વોક્ત રૂપે ત્રણ પ્રકારના હોય છે, અને આ વાડકાઓ રત્નો જડેલા હોય છે. (થાસગ) આઠ આઠ ચીરીસાઓ, (પલ્લંગ) આઠ આઠ પલંગ, (કહવિય) આઠ આઠ કાંસકીઓ, (અવણ્ડ) અપૂપ (ભાલપુઆ) વગેરે તે બનાવવા માટે આઠ આઠ ચીરીઓ, (અવપક્કા) આઠ આઠ કડાહીઓ.

पात्रीढ १ भिसियकरोडियाओ ३ पल्लकमुष्ठ य पडिसिज्जा ५ !

हंसाईहिं विसिद्धा, आसणमेया उ अट्ट ॥६॥

‘पात्रीढ’ पादपीठानि=चरणस्थापनार्थमासनानि ‘भिसिय’ वृषिकाः=धर्म-
ध्यानोपकरणरूपा आसनविशेषाः, ‘करोडियाओ’ करोटिकाः=आसनविशेषाः
‘पल्लकए’ पर्यङ्काः ‘पडिसिज्जा’ प्रतिशय्याः लघुशय्याः ‘हंसाईहिं विसिद्धा आसण-
मेया’ हंसादिभिर्विशिष्टा आसनभेदाः=हंसादिचित्रसहिता आसनविशेषाः,
एते पादपीठा दय’ प्रत्येकं त्रिविधाः=स्वर्णमया रूप्यमयास्तदुभयमयाश्चेति ।
एवं पादपीठादि-प्रतिशय्यान्तानां पञ्चानां त्रैविध्यात् पञ्चदशसंख्या भवन्ति
(६६-८०), ते सर्वे प्रत्येकमष्टसंख्यका इति ॥६॥

हंसे कुंचे गरुडे, उन्नय पणए य दीहमहे य ।

पक्खे मयरे पउमे, होइ दिसा सोत्थियकारे ॥७॥

‘हंसे’ हंसः=हंसाकार आसनविशेषः, ‘कुंचे’ कौञ्चः=कौञ्चपक्षिममान-

‘पात्रीढ भिसियकरोडियाओ’ इत्यादि ।

आठ आठ ८ (पात्रीढ) पाद पीठ(भिसिय) ८ आठ आठ वृषिक
धर्मध्यान के उपाकरणभूत आसन विशेष (करोडियाओ) आठ आठ
करोटिका-और दूसरे आसन विशेष, (पल्लकए) आठ आठ पर्यङ्क,
(पडिसिज्जा) आठ आठ लघुशय्या (हंसाहाइ विसिद्धा) हंसादिकोंके चित्रों
से युक्त (आमण मेया) आठ आठ आसन विशेष । ये पादपीठ
आदि पदार्थ स्वर्णमय रूप्यमय तथा तदुभयमय के भेद से तीनतीन
प्रकार के होते हैं । - इस प्रकार यहाँ तक सब की संख्या ८० (अस्सी)
हो जाती है । - हंसे कुंचे गरुडे इत्यादि ।

(हंसे) हंसाकार आठ आठ आसन विशेष, (कुंचे) कौंच पक्षी के
समान आठ आठ आसन विशेष, (गरुडे) गरुड पक्षी के समान आठ

पात्रीढ भिसिय इत्यादि ।

आठ आठ (पात्रीढ) पादपीठ, (भिसिय) आठ आठ वृषिकाओ, ओटले डे
धर्मध्यान भाटे आसन विशेष, (करोडियाओ) आठ आठ करोटिका-और
आसनो, (पल्लकए) आठ आठ पर्यङ्क, (पडिसिज्जा) आठ आठ लघुशय्याओ,
(हंसाहाइ विसिद्धा) इंस वगेरेना चित्रावाणा (आमण मेया) आठ आठ आसन
विशेष. आ मधी पादपीठा वगेरे वस्तुओ सोना चांदी अने अनेनी हती तेथी त्रयु
त्रयु प्रकारनी सम्भवी. आ रीते आहाँ सुधी मधानी संख्या ८० थाय छे.

हंसे कुंचे इत्यादि ।

(हंसे) हंसाकार आठ आठ आसन विशेष, (कुंचे) कौंच पक्षीना आकार

કારક આસનવિશેષ, ગરુડઃ=ગરુડપક્ષિસમાનાકારક આમનવિશેષ, ડન્નય' ડન્નતઃ=ડન્નતાકારઆસનવિશેષ, 'પળય' પ્રળતઃ=નમ્રીભૂતાસનવિશેષ, 'દીહે' દીર્ઘાસનવિશેષ, 'મહે' મદ્રઃ=મદ્રાસનવિશેષ, 'પક્ષે', પક્ષઃ=પક્ષાસન—મયૂરાદીનાં સ્વભાવતઃ પતિતૈઃ પૃષ્ઠૈર્નિર્મિત આસનવિશેષ इत्यर्थः। મયરે' મકરઃ=મકરાસન' મકરાકાર નિર્મિતાસનવિશેષ, પડમે' પદ્મ=પદ્માસન 'હોઈ' ભવતિ। 'દિસાસોત્થિયકારે' દિશા સ્વસ્તિકાકારઃ=સ્વસ્તિકવિશેષા-કૃતિકાસનવિશેષઃ। હંસાદીન્યેકાદશાસનાનિ સ્વર્ણમયાદિ ભેદેન ત્રિવિધાનિ, તેન હંસાદીનામેકાદશનાં ત્રૈવિધ્યાત્ ત્રયલિંશત્ (૩૩) સંખ્યા ભવન્તિ, (૮૧-૧૧૩)। एते सर्वे प्रत्येकमष्टसंख्यकानि प्रदत्तानीति भावः ॥७।

તેલ્લકોટ્ટસમુગ્ધા, પત્તે ચોય ય તગરણા ય।

હરિયાલે હિંગુલ, મળોસિલા સરિસવ સમુગ્ને ॥૮।

આઠ આસન વિશેષ, (ડન્નય) ડન્નત આકારવાળે આઠ આઠ આસન વિશેષ, (પળય) નમ્રીભૂત બને હુણ આઠ આઠ આસન વિશેષ, (દીહે) દીર્ઘઆકારવાળે આઠ આઠ આસન વિશેષ, (મહે) આઠ આઠ મદ્રાસન વિશેષ, (પક્ષે) સ્વભાવતઃ પતિત હુણ મયૂરાદિકોં કે પંખો સે બને હુણ પક્ષાસન વિશેષ, (મયરે) મકરાકાર નિર્મિત આઠ આઠ આસન વિશેષ, (પડમે) આઠ આઠ પદ્માસન વિશેષ, (દિસાસોત્થિયકારે) આઠ આઠ કૃત્તિકાસન વિશેષ, જે સઘ ૧૧ ગ્યારહ પ્રકાર કે આસન સ્વર્ણમય રૂપ સે ત્રીન ત્રીન પ્રકાર કે હોતે હૈં। इस प्रकार इन की संख्या ३३ होनी है। ૮૧ મેં ૩૩ જોડ દેને પર ૧૧૪ સંખ્યા દી ગઈ વસ્તુઓં કી યહાં તક કી આ જાતી હૈ।

જેવા આઠ આસન આસનવિશેષ, (ગરુડે) ગરુડપક્ષી જેવા આઠ આઠ આસન-વિશેષ, (ડન્નય) ડન્નત આકારવાળા આઠ આઠ આસનવિશેષ, (દીહે) દીર્ઘ આકાર-વાળા આઠ આઠ આસનવિશેષ, (મહે) આઠ આઠ મદ્રાસન વિશેષ, (પક્ષે) પોતાની મેળે સ્વાભાવિક રીતે ખરી પડેલા મોરના પીંછાઓના બનેલા 'પક્ષાસન' વિશેષ, (મયરે) મગરના આકારના આઠ આઠ આસનવિશેષ, (પડમે) આઠ આઠ પદ્મા-સનવિશેષ, (દિસાસોત્થિયકારે) આઠ આઠ કૃત્તિકાસન વિશેષ, આ બધા ૧૧ પ્રકારના આસનો સુવર્ણ વગેરેના લેદંથી ત્રણ ત્રણ પ્રકારના થાય છે. આ પ્રમાણે એમની સંખ્યા ૩૩ થાય છે. (૧ અને ૩૩નો સરવાળો ૧૧૪ થાય છે. અહીં સુધી બધી વસ્તુઓની સંખ્યા ૧૧૪ સમજવી.

‘तेल कोट्टसमुग्गा’ तैल कुष्ठसमुद्गाः—सुगन्धितैलसमुद्गाः, कुष्ठं—सुगन्धिचूर्णं तस्य समुद्गकाः, ‘पत्ते’ पत्राणि=नागत्रय्यादीनि तेषां संपुटकाः, ‘चोए’ चोअ=गन्धद्रव्यविशेषः, चोए’ इति देशी शब्दः। तगरः प्रसिद्धः, एला=‘इलायचो’ इति प्रसिद्धा। हरियाळे’ हरितालः=स्वनामख्यातपीतवर्णकद्रव्यविशेषः, ‘हिंशुळ’ हिंशुळकः प्रसिद्धः, ‘मणोसिला’ मनःशिला प्रसिद्धा, ‘सरिसव’ सर्षपः एषां ‘समुग्गे’ समुद्गाः—संपुटकाः, तैलादीनां दशानां संपुटकाः स्वर्णमयादि भेदेन त्रिविधाः, तेन तेषां त्रिंशत् संख्या ३०, भवन्ति (११४-१४३)। आदितः संकलनेन त्रयश्चत्वारिंशदधिकैकशतम्। तैल समुद्गकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः प्रदत्ताः ॥८॥

अथाष्टादशदेशोत्पन्ना दास्यः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः प्रदत्ता इत्याह—

खुज्जा चिल्ला १ वामणि बडभीओ वड्वरी २ उ बडसिया ३।

जोगिय ४ पल्लवियाओ ५ इसिणिया ६ धोरुणिया ७ ॥९॥

तेलकोट्ट इत्यादि।

सुगन्धित तैल रखने की आठ आठ कुपियाएँ, सुगन्धित चूर्ण की आठ आठ कुपियाएँ, पान रखने की आठ आठ डिब्बियाएँ, चोअ-गन्ध द्रव्य विशेष रखने की आठ आठ डिब्बियाएँ, तगर रखने की आठ आठ डिब्बियाएँ, इलायची रखने की आठ आठ डिब्बियाएँ, इसी तरह हरिताल, हिंशुल, मनः शिल और सरसों के रखने की भी आठ आठ डिब्बियाएँ दीं। ये सब भी स्वर्णादिक के भेद से ३-३ प्रकार होती हैं। इसलिये १४३ तक की संख्या यहाँ तक हो जाती है। अब सूत्रकार यह कहते हैं कि १८ देशों की जो दासियाँ दी गईं—सो वे इस प्रकार हैं।

खुज्जा चिल्ला वामणि—इत्यादि। किरात देश की, कूबडी दासियाँ ८, ८ बर्बरदेश की ह्रस्व शरीर वाली तथा एक पार्श्व से हीन दासियाँ

‘तेल कोट्ट इत्यादि।’

सुगन्धित तैल भाटे आठ आठ डूपीओ, सुगन्धित चूर्ण (पावडर)नी आठ आठ डूपीओ, पान भूकवानी आठ आठ डाणलीओ, (चोअ) गन्धद्रव्य विशेषने भाटे आठ आठ डाणलीओ, तगर भाटेनी आठ आठ डाणलीओ, ओलथी भूकवानी आठ आठ डाणलीओ, आ प्रभाणु ७ हरिताल; हिंशुल, मनःशिल अने सरसव भूकवा भाटे आठ आठ डाणलीओ आपी। आ गंधी पणु सुवर्ण वगेरेना लेहथी तणु तणु प्रकरनी थाय छे, ओटले अडीं सुधीनी संख्या १४३ सुधी पछोंछे छे। हुवे सूत्रकार अकार देशीनी दासीओ विशेष स्पष्टता करे छे—ते आ प्रभाणु छे—

‘खुज्जा चिल्ला वामणी’ वगेरे आठ आठ किरात देशनी डूणडी दासीओ आठ आठ गंधर देशनी डींगणु शरीरवाणी तेमज ओक पार्श्वहीन दासीओ यौन-

लामिय८ लउसिय९ दमिली१० सिंहलि११ तह आरबी१२ पुलिंदी य१३।

पकणि१४ बहलि१५ मुरंडी१६ सवरीओ य१८। ॥१०॥

‘खुज्जा’ कुब्जा: ‘चिलाइ’ किरातिका: = किरातदेशोत्पन्ना दास्य: १, ‘वामणि’ वामना: इस्व शरीरा:, ‘वडमीओ’ वडभ्य: = एकपाश्वरीना: एतादृश्य: ‘वर्वरी’ वर्वर्य: = वर्वरदेशोत्पन्ना: २, ‘बउसिया य’ बकुशिका: = बकुशदेशोत्पन्नाश्च, ‘जोणिय’ योनिका: = यौवनदेशोत्पन्ना: ४, ‘पहुँवियाओ’ पहुँविका: = पल्लवदेशोत्पन्ना: ५ ‘ईसिणिया’ ईसिनिका: इसिननामकदेशोत्पन्ना ६, ‘धोरु-इणिया’ धोरुकिनिका: = देशविशेषोत्पन्ना: , अस्य देशस्य ‘वासिणिया’ वासि-निक हति नामान्तरम् ७, ‘लासिका: = लासक देशोत्पन्ना: ८, ‘लउसिय’ लकुशिका: = लकुशदेशोत्पन्ना: ९, ‘दमिली’ द्रविडभ्य: = द्रविडदेशोत्पन्ना: १०, ‘सिंहलि’ सिंहल्य: = सिंहलदेशोत्पन्ना: ११, आरबी-आरबदेशोत्पन्ना: १२, ‘पुलिंदी’ पुलिन्द्य: = पुलिन्ददेशोत्पन्ना: १३, ‘पकणि’ पक्कण्य: = इतिदेशीय: शब्द: = पक्कणदेशोत्पन्ना: १४, ‘बहलि’ बहल्य: बहलनामको भारतवर्षस्योत्तरीयोदेश-

आठ आठ, बकुशदेश की दासियां आठ आठ, यौनदेश की दासियां आठ-आठ, पल्लवदेश की दासियां आठ-आठ ईसिन नामके देश की दासियां आठ आठ, धोरुकिनिक देश की दासियां आठ आठ (इस देशका दूसरा नाम वासनिक भी हैं) लासक देश की दासियां आठ आठ, लकुश देश की दासियां आठ आठ, द्रविडदेश की दासियां आठ आठ, सिंहल-देश की दासियां आठ आठ, अरबदेश की दासियां आठ आठ, पुलिन्द-देश की दासियां आठ आठ, पक्कणदेश की दासियां आठ आठ, भारत वर्ष की उत्तर दिशा की और बहल नाम के देश ५ उत्पन्न हुई दासियां आठ आठ, मुरंडदेश की दासियां आठ आठ, शबरदेश की दासियां आठ आठ, पारसदेश की दासियां आठ आठ,

देशनी दासीओ, आठ आठ पहुँव देशनी दासीओ, छिन्न नामना देशनी आठ आठ दासीओ, धोरुकिनिक देशनी आठ आठ दासीओ, (आ देशतुं णीलुं नाम वासनिक पणु छे) आठ आठ लासकदेशनी दासीओ, आठ आठ लकुशदेशनी दासीओ, आठ आठ द्रविडदेशनी दासीओ; आठ आठ सिंहलदेशनी दासीओ, आठ आठ आरब देशनी दासीओ, आठ आठ पुलिंद देशनी दासीओ आठ आठ पल्लवदेशनी दासीओ, भारतवर्षना उत्तर आवेला गहल नामना देशमां उत्पन्न थयेदी आठ आठ दासीओ, आठ आठ मुरंडदेशनी दासीओ, आठ आठ शबरदेशनी दासीओ, आठ पा.स देशनी दासीओ,

स्तत्रोत्पन्नाः १५, 'गुरुंडी' गुरुण्डयः=गुरुण्डदेशोत्पन्नाः १६, 'सवरीओ' शवर्यः=शवरदेशोत्पन्नाः १७ 'पारसी' पारस्यः- पारसदेशोत्पन्नाः १८, (१४४-१६१) एताः किरातिकादिकाः अनार्यदेशोत्पन्ना अष्टादाशदास्यः प्रत्येकमष्ट-संख्यका इति भावः ॥१०॥

छत्तधरी चेडोओ, चामरधर तालियंटयधरीओ।

स करोडिया धरीओ, खीराई पच घाईओ ॥११॥

'छत्तधरी' छत्रधारिण्यः 'चेडोओ' चेटयः-दास्यः (१६२), 'चामरधर' चामरधराः-चामरधारिण्यो दास्यः (१६३), 'तालियंटयधरीओ' तालवन्तकधरा=तालपत्रनिर्मितव्यजनधारिण्यः (१६४), 'सकरोडिया धरीओ' सकरोटिकाधराः=करोटिकाः=अगिकाः 'गानदानी' इति प्रसिद्धाः तासां धराधारिकास्ताभिः सह, सकरोटिकाधराः=अगिकाधारिण्योऽपि तत्रामन्तित्यर्थः (१६५), खीरा-ई 'चघाईओ' क्षीरादि पञ्चधन्यः-क्षीरधात्र्यः १, मण्डनधात्र्यः २, मज्जनधात्र्यः ३, क्रीडनधात्र्यः ४, अङ्कधात्र्यः ५ (१६६-१७०) छत्रधरादयः सर्वाः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः ॥११॥

छत्तधरी चेडोओ इत्यादि।

छत्र धारण करने वाली दासी आठे आठे, चामर धारण करनेवाली दासी आठे आठे, ताडपत्र निर्मित बोजना ढोरने वाली दासी आठे आठ, पानी दानी लेने वाली दासियां आठे आठ, क्षीर धात्री आठे आठ, मंजन धात्रियां आठ आठ, क्रीडनधात्रियां आठ आठ, अंक धात्रियां आठ आठ, मंडनधात्रियां आठ आठ.

अट्टंगमदियाओ उम्मदियाउ इत्यादि

सामान्य रूप से अंग का मर्दन करने वाली दासियां आठ आठ,

'छत्तधरी' इत्यादि।

आठे आठे छत्र धारण करनेवाली दासीओ, आठे आठे चमर धारण करनेवाली दासीओ, आठे आठे ताडपत्रना धरनेवाली पांआ नाभनार आठे आठ पाण्णी आपनार दासीओ, आठे आठे क्षीरधात्रीओ, आठे आठे मंजन धात्रीओ, आठे आठे क्रीडन धात्रीओ, आठे आठे अंक धात्रीओ,

अट्टंगमदियाओ इत्यादि।

आठे आठे सामान्यरूपे अंग मर्दन करनेवाली दासीओ, आठे आठे स्नान करानेवाली दासीओ, आठे आठे मंडन करानेवाली दासीओ, वस्तुके अन्दन धसनारी

अट्टंगम हयाओ, उम्मदियाउ उम्मज्जिम मंडियाओ य ।

वण्णय-चुण्णय-पीसिय, -कीलाकारी य दवगारी ॥१२॥

‘अट्टंगमहियाओ’ अष्टाङ्गमर्दिकाः=अष्टावङ्गमर्दिकाः सामान्यतोऽङ्गमर्दन-
कारिण्यो दास्यः (१७१) ‘उम्मदियाउ’ उन्मर्दिकाः विशेषतोऽङ्गमर्दनकारिण्यः
(१७२) ‘उम्मज्जिम’ उन्मज्जिकाः-स्नापिकाः (१७३) ‘मंडिया’ मण्डिकाः=
मण्डनकारिण्यः ‘वण्णय चुण्णय पीसिय’ वर्णकचूर्णकपेषिकाः, तत्र वर्णक-
पेषिकाः-चन्दनपेषणकारिण्यः (१७५) चूर्णकपेषिकाः=चूर्णो गन्धद्रव्य तस्य
पेषिकाः (१७६) ‘कीला कारीय’ क्रीडाकारिकाः (१७७) ‘दवगारी’ द्रवका-
रिकाः=हास्यकारिण्यः (१७८) अङ्गमर्दिकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः दास्यः ॥१२॥

उत्थावियाउ तह नाडइल्ल कोडुविणी महाणसिणी ।

मंडारि अज्जधारी, पुप्फधरी पानीयधरी यं ॥१३॥

‘उत्थाविया’ उत्थापिकाः-उत्थापनं=जांगरणं तस्य कारिकाः (१७९)
तथा-‘नाडइल्ल’ नाटकनी=नाट्यकारिण्यः १८०) कोडुविणी कौटुम्बिन्यः=
कर्मचारिण्यः (१८१) ‘महाणसिणी’ महानसिन्यः=पाकसंपादिकाः (१८२)
‘मंडारि’ माण्डारिण्यः-क्रोडाध्यक्षाः (१८३) ‘अज्जधारी’ अज्जधारिकाः=
क्रोडाध्यक्षमन्त्रधारिण्यः (१८४) ‘पुप्फधरी’ पुष्पधारिकाः=क्रीडाध्यक्ष पुष्पधारिण्यः
(१८५) ‘पानियधरी य’ पानीयधारिकाश्च ‘झारी’ इति प्रसिद्धस्य जलपात्रय
धारिका इत्यर्थः (१८६) उत्थापिकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः ॥१३॥

विशेष रूप से अंग का मर्दन करने वाली दासियां आठ आठ, स्नान
कराने वाली दासियां आठ आठ, मदन कराने वाली दासियां आठ आठ,
वर्णक-चन्दन धिसने वाली दासियां आठ आठ, चूर्ण-गंध द्रव्य विशेष-
पीसनेवाली दासियां आठ आठ, और हँसी मझाक करने वाली दासियां
आठ आठ, -उत्थावि-स्रोते से उठाने वाली दासियां आठ आठ, नाटय
करने वाली दासियां आठ आठ, घर का काम काज करने वाली दासियां
अठ्ठाठ रसोई का काम करने वाली पाचिकाएँ आठ आठ, क्रीडा के
निमित्त कमल लेकर खड़ी रहने वाली दासियां आठ आठ, क्रीडा के
निमित्त पुष्प लेकर खड़ी रहने वाली दासियां आठ आठ, पानी से भरी

आठ आठ दासीओ, खूणु-गन्ध द्रव्य विशेष धसनारी आठ आठ दासीओ, आठ
आठ अनेक जातनी क्रीडाओ करनारी दासीओ, हास्य विनोद करनारी आठ आठ
दासीओ, उत्थावि-आठ आठ सूतेखाने जगानारी दासीओ, आठ आठ धरतु काम
करनारी दासीओ, रसोई घरमां काम करनारी आठ आठ परिचारीकाओ, अंडारमां
काम करनारी आठ आठ दासीओ, क्रीडने माटे कभण हाथमां लधने ठेली रहेनारी
आठ आठ दासीओ, क्रीडने माटे पुष्प लधने ठेली रहेनारी आठ आठ दासीओ,

बलकारिण्य सेज्जाकारियाओ अब्भंतरीउ बाहिरिया ।

पडिहारी मालारी, पेसणकारीउ अट्ठ ॥१४॥

‘बलकारिण्य’ बलकारिकाः=व्यायामकारिण्यः (१८७) सेज्जाकारियाओ’ शय्याकारिकाः=पुष्पादिभिः शय्या रचनाकारिण्यः (१८८) ‘अब्भंतरीउ बाहिरिया पडिहारी’ आभ्यन्तरिकाः प्रतिहारिकाः, बाह्याः प्रतिहारिकाः तत्राभ्यन्तरिका प्रतिहारिकाः आभ्यन्तरे प्राहारिकाः (१८८) बाह्याः प्रतिहारिकाः—बहीप्रदेशे प्राहारिकाः (१९०) ‘मालारी’ मालाकारिकाः—(१९१) ‘पेसण कारीउ’ प्रेषणकारिकाः=कार्यसम्पादनार्थं बाहिर्गन्तुं नियोजनं प्रेषणं तस्य कारिकाः (१९२) बलकारिकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः ।

एवं तासामष्टानां राजकन्यकानां मध्ये प्रत्येकस्याः मातापितरौ (१९२) द्विनवत्यधिकशतपदार्थान् प्रत्येकमष्टसंख्यकान् संकलनया (१५३६) षट्त्रिंशदधिकपञ्चदशशतान् मेघकुमाराय यौतुके ‘दहेज’ इति प्रसिद्धे करमोचन समये दत्तवन्तौ तेषामष्ट संख्या गुणनेन सर्वं संकलनया ते पदार्थाः (१२२८८) द्वादशसहस्राणि अष्टाशीत्यधिकं शतद्वयं च भवन्ति ॥१४॥

हुई झारी को लेकर उपस्थित होने वाली दासियां आठ आठ—बलकारि—व्यायाम करने वाली दासियां आठ आठ, पुष्पादिक द्वारा शय्या की रचना रचने वाली दासियां आठ आठ, भीतर और बाहर पहरा देने वाली दासियां आठ, आठ, माला बनाने वाली दासियां आठ आठ, किसी काम के लिये बाहर भेजने के काम में नियुक्त हुई दासियां आठ आठ, इस प्रकार ८ (आठ) कन्याओं के माता पिताने कुल ये १९२, चीजें प्रीति दान में मेघकुमार को दीं । ये सब चीजें आठ आठ की संख्या में प्रत्येक कर से मिली—ईस तरह १९२, को ८ से गुणित करने पर १५३६, चीजें उस मेघकुमार को दहेज में उनकी ओर से प्राप्त हुई । ये

आठ आठ पाखी भरेली अरीओ लधने छानर रहेनारी दासीओ, भलकारि—व्यायाम करने वाली आठ आठ दासीओ, पुष्प वजोरेथी शय्यानी रचना करने वाली आठ आठ दासीओ, भलार अने अंदर योडी करने वाली आठ आठ दासीओ. आठ आठ भाण्यो भनानारी दासीओ, कोष पखु कामने माटे भलार भोक्खवाभां आवनारी आठ आठ दासीओ, आ प्रभाण्णे आठ कन्याओना माता पिताओ गधी थधने १६२ वस्तुओ मेघकुमारने प्रीतिदान (दहेज) मां आपी. आठ आठनी संध्याभां दरेके वस्तु तेने आपवाभां आवी. आ-रीते १६२ने आठनी साथे गुण्या करीओ तो १५३६ वस्तुओ मेघकुमारने प्रीतिदानमां तेमना तरइथी भली, आ संध्या ओके ४ मातापिता द्वारा ओके कन्याने माटे

‘अन्न च’ अन्यच्च त्रिपुलं-प्रभूतं, ‘धणकणगरयणमणिमोत्ति य संखसिलप्पवालरत्तरयण संतसारसावतेज्जं’ धन कनकरत्नमणिमोत्तिकशङ्खशिला-प्रवालरत्तरत्नरत्नारत्नारत्नपतेयं, धनं-गणिमधरिममेय परिच्छेदरूपं, कनकं=सुवर्णं रत्नानि च=कर्केतनादीनि, मणयः=चन्द्रकान्तादयश्च भौक्तिकानि च, शंखाः=दक्षिणावर्तादयः, शिलाप्रवालानि=विद्रुमाणि च ‘मुंगा’ इति भावायां, यद्वा-शिला-राजपट्टा गंध पेषणशिला, प्रवालानि च=विद्रुमाणि, रत्न रत्नानि=पद्मरागप्रभृतीनि, सत् विद्यमानं यत् सारं=प्रधानं स्वापतेयं=द्रव्यं, तदपि ‘अल्लहिं’ अलं-परिपूर्णं ‘दल्लेति’ दत्तः इत्यन्वयः, दत्तवन्ता वित्यर्थः। तत्परिमाणम्, ‘आसत्तमाओ’ आमसमात् ‘कुलवंसाओ’ कुलवंश्याः-कुललक्षणे वंशे भवः कुलवंशयः आगाणि सप्तपुरुषपर्यन्त इत्यर्थः, तेभ्यः सप्तपुरुषेभ्यः ‘पकामं दउं’ प्रकामं दातुम्=अत्यन्तं दातुं साधर्मिक वात्सल्यप्रभावनाऽनाथादिभ्यो एक कन्या के माता पिता द्वारा प्रदत्त वस्तुओं की संख्या का जोड़ है। इसे ८ से और गुणा करने पर (१२२८८) इन सब का जोड़ आ जाता है।

(अन्नं च त्रिपुलं धणकणगरयणमणिमोत्तिय संखसिलप्पवालरत्तरयण संतसारसावतेज्जं) इन सब के सिवाय और भी बहुत सा गणिमधरिम, मेय तथा परिच्छेद रूप द्रव्य, कनकं-सुवर्ण, रत्न, चन्द्रकान्त आदि मणि समूहयुक्ता समूह, दक्षिणावर्त्त आदि शङ्ख, शिला प्रवाल- मुंगा, पद्मराग आदि रत्नरत्न, सत्सारभूत द्रव्य (अल्लहिं) खूब-परिपूर्ण (दल्लेति) दिया। (जाव)। इतना दिया कि (आ सत्तमाओ कुलवंसाओ) मेघकुमार की सात पीढ़ी तक वह समाप्त न हो सकें। (पकामं दाउ पकामं भोत्तुं परिभाएउं) वे उसे साधर्मिक वात्सल्य में जैन धर्मकी प्रभावना में और अनाथ आदि

आपेदी वस्तुनो स वाणो छे. अने आठथी गुणीअे तो १२२८८ आ अधानो स-वाणो थं नथ छे,

(अन्नं च त्रिपुलं धणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणसंतसारसावतेज्जं)

आना सिवाय भीन पणु गहु प्रभाणुमां गल्लिमधरिम, मेय तेमज्ज परिच्छेद-रूप द्रव्य, कनकं, (सुवर्णं) रत्न, चन्द्रकान्त वगेरे भल्लिसमूह, दक्षिणावर्त्त वगेरे शंख, शिला प्रवाल, -मुंगा, पद्मराग वगेरे दाव रंगना रत्नो, सत्सारभूत द्रव्य (अल्लहिं) गहुज-परिपूर्णरूपे (दल्लेति) आव्यां (जाव) आटहुं आव्युं के (आ-सत्तमाओ कुलवंसाओ) मेघकुमारनी सात पीढ़ी सुधी ते समाप्त न थाय. (पकामं दाउ पकामं भोत्तुं परिभाएउं) ते धनने तेज्जो साधर्मिक वात्सल्यमां जैन धर्मनी प्रभावनामां, अने अनाथ व्यक्तिज्जोना पोषण वगेरेमां छिआ सुज्ज अर्थ करी शके.

दानार्थम्-एवं 'प्रकामं मातुं' प्रकाम यत्तु स्व भागार्थं 'परिमातुं' परिजयितुं= दानादादीनां आत्रादीनां विभागस्य प्रदानार्थं तत्परिमाणं द्रव्यं दत्तवन्ती इति सम्बन्धः । एवं राजकन्यकाः परिणीय ताभिः सह मेघकुमारः स्वकं भवन-मागतः ।

ततः खलु स मेघकुमारः 'एगमेगाएभारियाए' एकै हस्यै भाग्यै 'एगमेगं' एकाम् एकां 'हिरण्यकोडिं' हिरण्यकोटीं रौप्यकोटीं 'दलयइ' ददाति । एवम्-एकैकां सुवर्णकोटिं यावत् एकैकां प्रेषणकारिणीं ददाति । अन्यच्च विपुलं धनकनकादिकं परिभाजयितुम् 'यावत्-आसप्तमात् कुलवंश्यात् प्रकामं' दानार्थं भागार्थं परिभजनार्थं च ददाति । ततः खलु सः मेघकुमारः 'उर्पि पासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः=उत्तमराजभवनोपरिभूमौ स्थितः, 'फुट्टमाणेहिं

व्यक्तियों के पोषण आदि में, इच्छानुसार खर्च कर सकें। अपने भोग में उसे अच्छी तरह व्यय कर सकें और हिस्सेदार अपने भाईयों में उसका उचित रीति से उसे विभक्त कर सकें। इस तरह दहेज प्राप्त कर वह मेघकुमार उन नवीन परिणीत वधूओं के साथ अपने भवन पर आ गया।—(तएणं से मेहेकुमारे एगमेगाए भरियाए एगमेगं हिरण्य कोडिं दलयइ जाव एगमेगं पेसणाकारिं दलयइ अण्णं च विपुलं धणकणग जाव परिमाएउं दयइ) बाद में उस मेघकुमारने एक एक अपनी पत्नी के लिये उस समस्त सामग्रीमें से एकर हिरण्य की कोटि दी। इसी तरह भेतने वाली पर्यन्त उमने उन उनवस्तुओं का उनके लिये विभाग कर वितरण कर दिया। धन, कनक आदि सबका भी विभाग कर वितरण कर दिया। कि जिससे वे अच्छी तरह उसे अपनी इच्छानुसार दानादि में लगाती रहें। (तएणं से मेहे कुमारे उर्पिपासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुईग-

पोताना भाटे सारी रीते भर्ष करी शके अने बाजीदार पोताना बाधेअने पशु योग्य रीते बडेअी शके आ रीते प्रीतिदान भेजनीने मेघकुमार नवी वधूअोनी साथे पोताना लवनभां आअो। (तएणं से मेहेकुमारे एगमेगाए भारियाए एगमेगं हिरण्यकोडिं दलयइ जाव एगमेगं पेसणाकारिं दलयइ अण्णं च विपुल धणकणग जाव परिमाएउं दलयइ) त्यागनाह भेजकुमारे पोतानी दरेक पत्नी भाटे अधी सामग्रीभांभी ओक करेउ छिरएअनी मुद्राअो आपी। आ प्रभाअे दहेजभां प्राप्त अयेही अधी वस्तुअोनेो समभाग करीने उनके, धन वगेरे अधी वस्तुअोने बडेअी दीधी. जेथी तेअो पशु पोतानी छअा मुज्जण 'दान वगेरेभां आपी शके. (तएणं से मेहेकुमारे उर्पि पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुईगमस्थएहिं वरत-

मुद्गमत्थर्हि' स्फुटद्विरिव मृदङ्गमस्तकैः, अतिरमसात् तादृशमानैर् मर्दलमुख
पुटैः= चादितमृदङ्गमधुरध्वानभिः, 'वरतरुणिसंपउत्तेहिं' वरतरुणी संप्रयुक्तैः=
वर रमणीभिः संप्रयुक्तैः=कृतैः द्वात्रिंशद्विधैर्नाटकैः, 'उवगिज्जमाणे' उन्गीय-
मानः२ वीर्यादिगुणैः पुनःपुनः स्तूयमानः 'उत्तलज्जमाणे' उपलाल्यमानः२
पुनः पुनः प्रसाद्यमानः-इप्सितार्थसंपादनेन स्नेहपूर्वकं पाल्यमानः२ इत्यर्थः
'सदफरिसरसरूवगंधे' शब्दस्पर्शरसरूपगंधान् तद्रूपान् 'विउले' विपुलान् मनु-
ष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनः कामभोगान् 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन्=भुञ्जान्
उद्यानादि क्रीडां कुर्वाणः राजकुमारपदवीमनुभवन् विहरति=आस्ते सुखेन
कालं शमयतिस्मेत्यर्थः ॥ सू० २३॥

॥ सू०—तेणं कालेणं तेण समए णं समणे भगवं महावीरे पुव्वाणुपुर्वि
चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे जेणामेव राय-

मत्थर्थर्हि वरतरुणिसंपउत्तेहिं वत्तीसविहेहिं नाडएहिं उवगिज्जमाणे२ उवला-
लिज्जमाणे सदफरिसरसरूवगंधे विउले माणुस्सए कामभोगे पच्चणु-
भवमाणे विहरइ) इसके बाद वह मेघकुमार महल के ऊपर रहकर बाजों
की मधुर ध्वनियों से तथा उत्तमर उत्तम मणीयों द्वारा किये ३२ प्रकार
के नाटकों से वे कि जिनमें अपने ही शौर्य आदि गुणों का प्रदर्शन
किया जाता था स्तूयमान होता हुआ, इप्सित अर्थ के संपादन से पुनःपुनः-
प्रसाद्यमान होता हुआ विपुल शब्दरूप गंध, रस, स्पर्श मनुष्य भव
सम्बन्धी काम भोगों को भोगने लगा। इस तरह उद्यान आदि की क्रीडा
का अनुभव करना हुआ वह मेघकुमार राजकुमार पदवी में रहकर
सुख पूर्वक अपने समय को व्यतीत करने लगा। ॥सूत्रा॥२३॥

रुणि संपउत्तेहिं वत्तीसविहेहिं नाडएहिं उवगिज्जमाणे ? उवलालिज्जमाणे
सदफरिसरसरूवगंधे विउले मणुस्सए कामभोगे पच्चणुभवमाणे विहरइ)

त्यारथाह मेघकुमार भडेलना उपरना लागमां रूढिने वालांओना मधुर ध्वनिओ
तेमज् उत्तम-उत्तम २ मणीओ द्वारा करवाया आवेला उर प्रकारना नाटकोथी-के जेमां
शौर्य वगेरे शुणु प्रकट करवाया आवे छे, स्तूयमान थतो, इप्सित अर्थना संपादनथी
वारवार प्रसाद्यमान थतो, पुष्कण प्रमाणमां ३२, गंध, रस, स्पर्श अने मनुष्य-
भव संबंधी कामभोगो लागववा लाग्यो। आ प्रमाणे उद्यान वगेरेनी क्रीडाने अनु-
भवतो मेघकुमार राजकुमारना पहने शोलावतो सुजेथी मोताना समथने पसार
करवा लाग्यो। ॥सूत्र २३॥

गिहे नयरे गुणसिलए चेइए जाव विहरइ । तएणं से रायगिहे न-
यरे सिंघाडग तिग चउक्कचच्चर चउम्मुहमहापहपहेसु बहुजणस-
हेइवा जाव बहवे उग्गा जाव रायगिहस्स नयरस्स मज्झिमज्जेणं-
एगदिसिं एगाभिमुहा निग्गच्छन्ति । इमं च णं मेहे कुमारे उप्पि
पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुयंगमतथएहिं जाव माणुस्सएकामभोगे
मुंजमाणे रायमगं च ओलोएमाणे२ एवं च णं विहरइ । तएणं से
मेहे कुमारे ते बहवे उग्गे जाव एगदिसिं एगाभिमुहे निग्गच्छमाणे
पासइ, पासित्ता कंचुइपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—किण्णं
भो देवाणुप्पिया ! अज्ज रायगिहे नयरे इंदमहेइ वा खंदमहेइ वा
एवं रुहसिववेसमणनागजक्खभूयनईतलायरुक्खचेइ य पव्वय उज्जाण-
गिरिजत्ताइ वा, जओ णं बहवे उग्गा जाव एगदिसिं एगाभिमुहा
णिग्गच्छन्ति । तएणं से कंचुइपुरिसे समणस्स भगवओ महावीरस्स
गाहियागमणपवत्तिए मेहं कुमारं एवं वयासी—नो खलु देवाणुप्पिया !
अज्ज रायगिहे नयरे इंदमहेइ वा जाव गिरिजत्ताइ वा, जन्नं एए
उग्गा जाव एगदिसिं एगाभिमुहा निग्गच्छन्ति, एवं खलु देवाणु
प्पिया । समणे भगवं महावीरे आइगरे तित्थकरे इहमागए इहं
संपत्ते इह समोसठे इह चेव रायगिहे नयरे गुणसिलए चेइए
अहापडिरूवं जाव विहरइ ॥सू० २४॥

टीका—‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ इत्यादि

टीका—(तेणं काले णं तेण समएणं) उस काल में और उस समय में

‘ते णं कालेणं तेणं समएणं’ इत्यादि ॥

टीका—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) तेज्जणे अने ते समये (समणे भगवं

भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्व्या=तीर्थंकर परम्परया 'चरमाणे' चरन्, ग्रामानुग्रामं 'दूइजमाणे' द्रवन्-सुखं सुखेन निराबाधसंयमयात्रानिर्वाहपूर्वकं विहरन् यत्रैव राजगृहं नगरं गुणशिलकं चैत्यम्-उद्यानं, तत्र यावद्-यावच्छब्देनेदं द्रष्टव्यं-तत्र वनपालस्याग्रहमादाय संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति=आस्ते । ततःखलु 'से' इदमव्ययं पदं प्रस्तुतवस्तुनः परामर्शेऽर्थे वर्तते तेन 'से' इत्यस्य तन्मिन्नित्यर्थः, राजगृहे नगरे यत्र 'सिंघाडग०' महयो बहुजनसङ्घेइ वा' शृङ्गाटक० महान् बहुजनशब्दः=शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वर चतुर्मुख महापथ पथेषु महान् बहुजनशब्दःपरस्पर भाषणादिरूपः 'ह' इत्यलंकारार्थः वा शब्दः समुच्चयार्थकः 'जाव' यावत् अत्र यावत्करणादिदं बोध्यम्-? 'जणवूहेइ वा' जनव्यूहः-जनसमूहः 'जणबोलेइवाः' जनबोलः-जनानां परस्पर कथनरूपः

(समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (पुग्वाणुपुर्वि चरमाणे) तीर्थंकर की परंपरा के अनुसार विचरते हुए तथा (ग्रामाणु ग्रामं दूइ जमाणे) ग्राम से दूसरे ग्राम विचरते हुए (सुहं सुहेणं विहरमाणे) एवं सुख पूर्वक-विना किसी विघ्न बाधा के अपनी संयम यात्रा का निर्वाह करते हुए विहार कर (जेणामेव रायगिहे णयरे) जहां राजगृह नगर था और (गुणसिलए चेइए) गुण शिलक चैत्य-उद्यान था उस में (जाव विहरइ) तप और संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए वनपालक की आज्ञा प्राप्त कर उतर गये। (तएणं रायगिहे णयरे सिंघाडगणिगचउक्कचच्चर चउम्मुह महापहपहेसु महया बहुजनसङ्घेइ वा इसके बाद उस राजगृह नगर में शृङ्गाटक, त्रिक, चत्वर, चतुर्मुख, महापथ एवं पथ में बहुत बड़ा अनेक मनुष्यों का परस्पर भाषणादिरूप शब्द हुआ। 'जाव' पदसे इस पाठ

महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (पुग्वाणुपुर्वि चरमाणे) तीर्थंकरानी परंपराने अनुसरीने विचरण करता नेम (ग्रामाणुग्रामं दूइजमाणे) अथ ग्रामथी णीग्राम विचरण करता (सुहं सुहेणं विहरमाणे) अने सुपथी कोष पणु जतना विघ्न बाधाथो वगर पोतानी संयम यात्रा करता करता विडा करीने (जेणामेव रायगिहे णयरे) अथा राजगृहनगर इतुं अने (गुणसिलए चेइए) गुणशिलक चैत्य इतुं, तेमां (जाव विहरइ) वनपालकनी आज्ञा धरने वस्तीमां उतथी अने ते तप अने संयम द्वारा पोताना आत्माने लावित करता विचरवा लाग्या। (तएणं रायगिहे णयरे सिंघाडगणिगचउक्कचच्चरचउम्मुह महापहपहेसु महया बहुजनसङ्घेइ वा) त्यारणाइ राजगृह नगरमां शृङ्गाटक, त्रिक, चत्वर चतुर्मुख, महापथ अने पथमां गहुं भोटा प्रमाणमां अनेक भाणुसोना परस्पर बातचीतने घोषाट थयो। 'जाव' शब्दद्वारा आ पाठने संशुद्ध थयो छे-(जणवूहेइवा) धणु

‘जणकलकलेइवा’ जनकलकलः—जनानामव्यक्तवर्णात्मको ध्वनिः जनोर्मिः—
तरङ्ग इव मनुष्याणां समूहः ‘जणुकलियाइ वा जनोत्कलिका—जनानाम् अल्पः
समूहः ‘जणसन्निवाइवा’ जनसन्निपातो वा अपरापरस्थानेभ्यः समागत्य एकत्र-
मीलनं, तत्र बहुजनोऽन्योन्यं=परस्परम् एवं=वक्ष्यमाणस्वरूपेण ‘अक्खाइ’
आरूपाति=आकस्मिकभगवद्भागमनजनितहर्षातिशयेन सगद्गदकण्ठतया
सामान्यतोवदतीत्यर्थः। ‘भासइ’ भापते=व्यक्तवचनैर्वदतीत्यर्थः। ‘पन्नवेइ’ प्रज्ञा-
पयति=भगवद्भागमनरूपमर्थं प्रतिबोधयति। ‘परूवेइ’ परूपयति=भगवन्नामगोत्र
स्वरूपादिकं बोधयन् कथयतीत्यर्थः। किंकथयतीत्याह—‘एवं खलु’ इत्यादि। एवं

का संग्रह किया गया है—(जणवूहेइवा) अनेक जनों का व्यूह (जणवोलेइवा)
अनेक जनों के बोल (जणकलकलेइवा) अनेक जनों का कलकलरव उस
समय उन पूर्वोक्त शृंगाटक आदि मार्गों में प्रकट हुआ। उस समय
(जणुम्मीइवा) मनुष्यों का जमघड़ उन मार्गों में तरङ्ग की तरह इधर उधर
अतराता हुआ दृष्टि पथ होने लगा। (जणुकलियाइवा) कहीं मनुष्यों का
समूह अधिक भी नहीं था—अल्प था (जणसन्निवाइवा) कहीं से
आकर जनता एकट्ठी हो गई थी। ये सब के सब मनुष्य परस्पर
में पहिले आकस्मिक भगवान् के आगमन से जनित हर्षातिशय के वश से
गद्गद कंड होकर (अक्खाइ) स्पष्ट रूप से एक दूसरे से कहने लगे (भासइ)
बाद में व्यक्त वचनों द्वारा कहने लगे (पन्नवेइ) बाद भगवान्
पधारै है ऐसा उच्चारण करने लगे। (परूवेइ) भगवान् का अनुक नाम है
अमुक गौत्र है उनका इस प्रकार का स्वरूप आदि है ऐसा समझ कर सबको
समझाने लगे। कहने लगे—हे देवानुमियों? श्रमण भगवान् महावीर जो

भाषुसोना समूह, (जणवोलेइवा) धृषा भाषुसोना अवाज, (जणकलकले इवा)
धृषा भाषुसोना शौर्यशैर ते वथते पूर्वोक्त शृंगाटक वगेरे स्ताओभां शुशु थ्ये। ते सभये
(जणुम्मीइवा) भाषुसो ते भागभां दस्थिओना ओळओनी जेम आभतेम जता
हेभाता हता। (जणुकलियाइवा) कोळ कोळ जय्याओ भाषुसोना समूह ओछा
प्रभाषुभां हतां। (जणसन्निवाइवा) कोळ कोळ स्थाने अहार गामथी जनता ओकंडी
थई गळ हती. आ अथा भाषुसो पळेवां तो भगवानना आकस्मिक आगमनथी हर्षा-
तिरेकने वथ गणगणा कंडे (अक्खाइ) अस्पाटइपे ओकणीजने कडेवां लांथ्या, (भासइ)
पछी स्पष्ट वचनोथी कडेवा लांथ्या, (पन्नवेइ) थोडी क्षणे पछी ‘भगवान पधार्या
छे, ओम कडेवा लांथ्या, (परूवेइ) भगवानहं अमुक नाम छे, अमुक ओत्र छे,
तेमहं स्वइय अमुक प्रकारहं छे, आम जल्लुनि अधाने समजववा लांथ्या. तेओ

खलु भो देवानुप्रियाः ! श्रमणो भगवान् महावीरः आदिकरस्तोर्थकरो यावत् सिद्धिगतिनामश्रेयस्थानं संप्राप्तुकामः पूर्वानुपूर्व्यां चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इहागतः, इह-अस्मिन् भगवदेशे आगतः, इह संप्राप्तः इह-अस्मिन् राजगृहे नगरे संप्राप्तः, इह समवसृतः=अत्रास्मद्भाग्योदयेन समागतः, इहैव अस्मिन्नेव, राजगृहे नगरे गुणशिलके चैत्ये यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति, तन्महाफलं खलु भो देवानुप्रियाः ! तथा रूपाणां महतां भगवतां नामगोत्रस्यापि 'सवणयाए' श्रवणतया=श्रवणेन आर्षत्वात् स्वार्थे तल्। किमङ्ग ! पुनः 'अभिगमणवन्दणणमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए' अभिगमनं=सन्मुखं गमनं, वन्दनं=गुणकीर्तनम्, नमस्यनं=पञ्चाङ्ग सयत्ननम-नपूर्वकनमस्करणं, प्रतिपच्छनं=शरीरादि वार्ताप्रश्नः, पर्युपासना=सावधयोग-परिहारपूर्वकनिरवद्यभावेन सेवाकरणम्, एतेषां समाहारस्ततस्तल्-प्रत्यये

आदिकर हैं तीर्थकर हैं क्षौर जो सिद्धि गति नामक स्थान को प्राप्त करने वाले हैं वे आज तीर्थकर परम्परा के अनुसार विचरते हुए और एक ग्राम से दूसरे ग्राम विचरते हुए राजगृहनगर में गुणशिलक नामक उद्यान में तप संयम से आत्माको भावित करते हुए विचरते हैं तो हे देवानुप्रियो ? जब तथा रूप अर्हत भगवान के नाम गोत्र के सुनने से शुभ परिणामरूप महा फल प्राप्त होता है तो फिर साक्षात् रूपमें (अभिगमण, वन्दण, णमंसण पडि-पुच्छण, पज्जुवासणयाए) उनके सन्मुख जाने से, उनके गुणों का कीर्तन करने से पाँचों अंगों को झुकाकर उन्हें नमस्कार करनेसे, उनके शरीरादि की सुखशाता पूछने से, सावधयोगका परिहारपूर्वक निरवद्ययोग से उनकी सेवा करने से जो महाफल प्राप्त होता है उसे वर्णन करने

कहेवा लाय्या के-हे देवानुप्रियो ! श्रमण भगवान् महावीर-जे आदिकर छे, तीर्थकर छे, अने सिद्धिगति नामकस्थानने भेणवन्तार छे, तेज्या आने तीर्थकर परंपरा अन्त-सार विचरण करता, अने जेके ग्रामथी थीज ग्राम विचरता राजगृह नगरमां गुण-शिलक नामका उद्यानमां तप अने संयम द्वारा आत्माने लावित करता विचरण करी रह्या छे, तो हे देवानुप्रियो ! तथा इय अर्हत भगवान नाम अने गोत्रना श्रवणथी तेना शुभ परिणाममां महाङ्ग प्राप्त होय छे तो पछी साक्षात् इये (अभिगमण, वन्दण, णमंसण, पडिपुच्छणपज्जुवासणयाए) तेमनी साथे जवाथी, तेमना गुणकीर्तनथी, पांचअंगोने नभावीने तेमने नमस्कार करवाथी, तेमना शरीरनी सुखशांती पूछवाथी, सावधयोगना परिहार पूर्वक निरवद्ययोगथी तेमनी सेवा करवाथी जे महाङ्ग प्राप्ति थाय छे तेहुं वणुन करवाहुं सामर्थ्य होय धरवी

कृते तृतीयैकवचनम् । भगवता नामगोत्रश्रवणेनापि शुभरिणामरूपं महाफलं भवति, अभिगमनादिभिस्तु यत् फलं भवति, तद् वर्णयितुं कः समर्थः ? इति भावः । तथा एकस्यापि 'आरिचस्स' आर्यस्य=आर्यपरीतस्य धार्मिकस्य=श्रुतचारित्र-लक्षणधर्म-प्रतिबद्धस्य, 'सुवयणस्स' सुवचनस्य=सर्वप्राणिहितकारकवचसः, 'सवणयाए' श्रवणतया=श्रवणेन सम्यग्दर्शनादि-मोक्षमार्गरूपं महाफलं भवति किमङ्ग ! पुनः, 'विउलस्स' विपुलस्य=प्रभूततरस्य 'अट्ठस्स' अर्थस्य=भगवद्वचन प्रतिपाद्यविषयस्य श्रुतचारित्रलक्षणस्य, 'गहणयाए' ग्रहणेन यत् फलं कर्मनिर्जरा रूपं तत् केन वाच्यमिति भावः । 'तं' तत्=तस्माद् गच्छामः खलु हे देवानुमियाः ! श्रमणं भगवन्तं महावीरं 'वन्दामो' वन्दामहे=मनः प्रणिधानपूर्वकं 'वाचा' स्तोमि, 'नमंसांमो' नमस्यामः=सयत्नपञ्चाङ्ग नमनपूर्वकं नमस्कुर्मः 'सक्कारेमो' सत्कुर्मः=अभ्युत्थानादि निरवयवक्रियासंपादनेन आराधयामः 'सम्माणेमो' संमालयामः=मनोयोगपूर्वकमहद्बुचितवाक्यप्रयोगादिना समाराधयामः । 'कल्लाणं' कल्लाणं=कलयं=नीरुजत्वं मवरोगरहितत्वं सकल-

के लिये कौन समर्थ हो सकता है । तथा एक भी आर्य प्रणीत धार्मिक श्रुतचारित्ररूप धर्म से युक्त सुवचन का सर्व प्राणी हितकारक वाणी का-श्रवण जब जीव के लिये सम्यग्दर्शन आदि मोक्षमार्ग रूप महाफल का दाता होता है तो फिर भगवान के द्वारा प्रतिपादित हुए श्रुतचारित्र रूप धर्म के ग्रहण से जो कर्म निर्जरा रूप फल प्राप्त होगा-उसके लिये क्या कहा जा सकता है । इस लिये हे देवानुमिया ! भगवान् श्री महावीर की चलो हम सब मनः प्रणिधानपूर्वक उनकी वन्दना करें-वचन से उनकी स्तुति करें-यतना से पंचाङ्गनमनपूर्वक उन्हें नमस्कार करें "सक्कारेमो"-अभ्युत्थानादिरूप निरवयव क्रिया के योग्य वचन प्रयोग द्वारा उनकी समाराधना करें । "कल्लाणं देवयं चेइयं पज्जुवासामो"

शुके ? तेभञ्ज ज्येष्ठ आर्यप्रणीत धार्मिक (श्रुत चारित्रइय धर्मयुक्त सुवचनत्वं सर्वं प्राणिहितकारकं) वाणीत्वं श्रमणं ज्येष्ठे लुपने भाटे सम्यग्दर्शन वगेरे मोक्षमार्गइय महाक्षण आपनाइं होय छे, तो पछी भगवान द्वारा प्रतिपादित थयेदा श्रुतचारित्र-इय धर्मना श्रद्धालुथी जे कर्मनिर्जरा इय फल प्राप्त थये, तेना भाटे शु' कही शकय ? ज्येष्ठो छे देवानुमिया ! श्री भगवान महावीरनां दर्शन करवा यादो, अमे जथा मनः प्राणिधान पूर्वक (ज्येष्ठ चित्त थधने) तेमनी वन्दना करीजे, वचनथी तेमनी स्तुति करीजे, यतनाथी पथाङ्गनमन पूर्वक तेमने नमस्कार करीजे. 'सक्कारेमो' अभ्युत्थानइय निरवयव क्रियानां योग्य वचन प्रयोग द्वारा तेमनी सम्यक् रीते आराधना करीजे. 'कल्लाणं देवयं चेइयं पज्जुवासामो' जे लव्य लुपने भाटे लव-

કર્મેક્ષયલક્ષણં મોક્ષરૂપમ્, આણયતિ=પ્રાપયંતી મન્યાન્ ઇતિ કલ્યાણસ્તં, મજ્જલં= હિતકરં 'દેવયં' દૈવતં=દેવતૈવ દૈવતં સ્વાયંઽણ્ ધર્મદેવમિત્યર્થઃ 'ચેદ્યં' ચૈત્યં= સર્વથા વિશિષ્ટજ્ઞાનવન્તં 'પઙ્ગુવાસામો' પર્યુવાસ્મહે=નિરવધભાવેન આરાધયમાઃ, 'અયં' એતત્=પર્યુવાસનં 'નો' નઃ=અસ્માકં, 'પેચ્ચમવે' પ્રેત્યમવે' પરમવે 'હિયા' હિતાય=પથ્યાહાર ઇવ, 'મુહા' મુહાય, ભવભ્રમણવિરમણજનિતશાન્તયે, 'સ્વમા' ક્ષમાય=મોક્ષમાર્ગારાધનક્ષમતા ઇત્યે, 'નિસ્સેયસા' નિઃશ્રેયસાય= મોક્ષાય, 'અણુગામિત્તા' અણુગામિકત્વાય=ભવપરમ્પગમુલ્લાનુબંધિસુલ્લાય મવિષ્યતીતિ કૃત્વા=ઇતિવહ્વઃ 'ઉગ્મા' ઉગ્રાઃ=ઋષભદેવેન આરક્ષકપદે નિયુક્તાઃ કોટપાલા રક્ષકવંશજાઃ, જાવ યાવત્, અત્ર યાવચ્છબ્દેન-ઇદં દ્રષ્ટવ્યમ્ 'ઉગ્માપુત્રા' ઉગ્રપુત્રાઃ 'ભોગા' ભોગાઃ=ઋષભદેવાવસ્થાપિતગુરુવંશજાઃ-ગુરુસ્થાનિયા इत्यर्थः, 'ભોગપુત્રા' ભોગપુત્રા, એવં 'રાઙ્ના' રાજન્યાઃ-મગવદ્વંશજાઃ, 'સ્વત્તિયા'

જો ભવ્ય જોગોં કે લિયે ભવરોગ રહિતત્વરૂપ કલ્પ કી કિ જો સકલ કર્મ ક્ષયરૂપ હૈ મોક્ષકી પ્રાપ્તિ કરાને મેં નિમિત્તભૂત હોતા હૈ એસે કલ્યાણ રૂપ તથા મંગલરૂપ, ધર્મદેવ કી જો ચૈત્ય રૂપ સર્વથા વિશિષ્ટ જ્ઞાનશાલી હૈ ચલો પર્યુવાસના કરે-નિરવધભાવ સે ડનકી આરાધના કરે। 'અયંનો પેચ્ચમવે હિયા, મુહાયે, સ્વમા, નિસ્સેયસા, અણુગામિત્તા' ઇસ તરહ કી ગઈ પર્યુવાસના ઇમ લોગોં કો પરમવ મેં હિત કે લિયે ભવભ્રમણ કે વિરમણ સે જનિત શાન્તિ કે લિયે, મોક્ષમાર્ગ કે આગધન કી ક્ષમતા પ્રાપ્તિ કે લિયે મોક્ષ કે લિયે તથા મવ પરમ્પરામે સુલ્લાનુબંધી સુલ કે લિયે હોગા. ઇમ ભાવના સે (વહવે) અનેક (ઉગ્મા) રક્ષક વંશજ પુરુષ કિ જિન્હે ઋષભદેવને આરક્ષક (કોટપાલ) પદ પર નિયુક્ત કિયા થા વે તથા યાવત્ શબ્દ દ્વારા (ઉગ્માપુત્રા) ભોગા, ભોગપુત્રા જ્ઞાન્ના સ્વત્તિયા,

રોગ રહિતત્વરૂપ 'કલ્પ'ની-કે જે સકલ કર્મક્ષય રૂપ મોક્ષની-પ્રાપ્તિ કરાવવામાં નિમિત્ત ભૂત હોય છે, તેનું નામ કલ્યાણ છે. એવા કલ્યાણરૂપ તેમજ મંગલરૂપ ધર્મદેવની-કે જે ચૈત્યરૂપ સર્વથા વિશિષ્ટ જ્ઞાનશાળી છે-આલો આપણે પર્યુવાસના કરીએ. નિરવધ ભાવે તેમને આરાધીએ. અયં નો પેચ્ચમવે હિયા, મુહાય, સ્વમાસ, અણુ-ગમિત્તા' આ પ્રમાણેની પર્યુવાસના. અમને પરભવમાં હિતના માટે, ભવભ્રમણના વિરમણથી જનિત શાંતિના માટે, મોક્ષ માર્ગના આરાધનના સામર્થ્યને માટે, મોક્ષના માટે તેમજ ભવ પરમ્પરામાં સુખાનુબંધી સુખના માટે થશે. આ ભાવના દ્વારા (વહવે) ઘણા (ઉગ્મા) રક્ષકવંશજ પુરુષો-કે, જેમને ઋષભદેવે આરક્ષક (કોટપાલ) પદે નિયુક્ત કર્યા હતા તેઓ તેમજ 'યાવત્' શબ્દ દ્વારા (ઉગ્માપુત્રા ભોગા, ભોગપુત્રા,

क्षत्रियाः=राजवंशजाः, 'माहणा' ब्राह्मणाः, 'भडा' भट्टाः=शूराः, 'जोहा' योधाः, 'मल्लई' मल्लकिनः=गणराजविशेषाः, 'लेच्छई' लेच्छकिनः=गणराजविशेषाः, 'अन्ने य बहवे' अन्ये च बहवः, 'राईसरतलवरमांडं बिय कोडुं बिय इम्म सेट्ठि-सेणावइ सत्थवाहप्पभियओ' राजेश्वरतलवरमांडं बिककोटुम्बिकेभ्य श्रेष्ठि-सेनापतिसार्थवाहप्रभृतयः सन्ति तेषु 'अप्पेगइया' अप्येककाः=अप्येके-अन्येऽपि च, 'वंदणवत्तियं=वन्दन प्रत्यय वन्दन हेतो, 'अप्पेगइया' अप्येके-केचन, 'पूयणवत्तियं' पूजनप्रत्ययं=पूजनहेतोः वाङ्मनः कायानां निरवध क्रियाभिराराधनं पूजनम्, 'एवं' सकारवत्तियं' एवं सत्कारप्रत्ययं-सत्कारहेतोः, 'सम्माणवत्तियं' संमान-

माहणा, भडा, जोहा, मल्लई, लेच्छई, अन्नेय बहवे, राईसर तलवर मांडबिय कोडुंबिय इम्मसेट्ठियसेणावइसत्थवाहप्पभियओ-अप्पेगइया वंदणवत्तिय अप्पेगइया पूयणवत्तियं एवं सक्कावत्तियं सम्माणवत्तियं) इत्यादि पाठ से गृहीत उग्रपुत्र, भोगपुरुष कि जिन्हें ऋषभदेवने शुरू-स्थान पर स्थापित किया था, भोगपुत्र, राजन्य भगवान् के वंशज-क्षत्रिय-

राजवंशज माहण-ब्राह्मण-भट्ट शूरवीर योधा, मच्छ-मल्लकी-लेच्छकी गणराज विशेष तथा और भी राजेश्वर, तलवार मांडबिक, कौकुम्बिक इभ्यश्रेष्ठि सेनापति सार्थवाह वगैरह भगवान् को वंदना आदि के लिये उद्यत हो गये। इनमे (अप्पे गइया) कितनेक मनुष्य (वंदणवत्तिय वन्दना के लिये (अप्पे गइया) कितनेक (पूयणवत्तियं) भगवान् की पूजा करने के लिये-मन वचन और काय की निरवध क्रिया द्वारा प्रभु की राहन्ना, स्वत्तिया, माहणा, भडा जोहा, मल्लई, लेच्छई, अन्नेय बहवे, राईसर तलवर मांडबिय कोडुंबिय इम्म सेट्ठिय सेनावह सत्थवाहप्पभियओ-अप्पे गइया वंदणवत्तियं अप्पे गइया पूयणवत्तिय एवं सक्कार वत्तियं सम्माणवत्तियं) उग्रपुत्र, भोगपुत्र के नेमने ऋषभदेवेशुरुआसने गेसो-ड्या डटा, भोगपुत्र, राजन्य-भगवान्ना वंशज, क्षत्रिय राजवंश, माडणु ग्राहणु भट्ट, शूरवीर योद्धा, मच्छमल्लकी, लेच्छकी-गणराज विशेष तेमज भील पणु राजेश्वर, तलवर, मांडबिक (सीमा प्रान्तनो राज) कौटुम्बिक, छिन्नश्रेष्ठ, सेनापति, सार्थवाह वगैरे भगवान्नी वन्दना करवा माटे तैथार थछ गथा आ मां(अप्पेगइया) केटलाक भाणुसे (वंदणवत्तियं) भगवान्ने वन्दन करवा माटे गथा, (अप्पेगइया) केटलाक (पूयणवत्तियं) भगवान्नी पूज करवा माटे-मन वचन आने कार्यनी निरवध क्रिया द्वारा प्रभुनी आराधना करावी तेनुं नाम पूज छे-(सक्कार वत्तियं) केटलाक तेमनो सत्कार

प्रत्यय-समानहेतोः, 'कोउहल वत्तियं' कौतूहलप्रत्यय=अपूर्ववस्तु दर्शनार्थ-
मिति भावः। केचन 'अमुयाइं' अश्रुतानि, 'सुणिस्सामो' श्रोण्यामः इति हेतोः
इत्यत्र, ऽबोधयम्। 'सुयाइं' श्रुतानि, 'निस्संक्रियाइं' निःशङ्कितानि, 'करिस्सामो'
करिष्यामः, 'अप्पेगइया' अप्येके=केचन, मुंडा' मुण्डाः 'मवित्ता' भूत्वा
आगाराओ अगारात्=गृहात्, 'अणगारियं' अणगारितां=साधुनां 'पव्वइस्सामो'
प्रव्रजिष्यामः=प्राप्स्यामः अप्पेगइयां' अप्येके=केचन 'पंचाणुवइयं' पञ्चाणुव-
निकं, 'सत्तसिक्खावइयं' सप्तशिक्षाव्रतिकम्, एवं 'दुवालसविहं' द्वादशविधं
गिहिधम्मं' गृहिधर्मं 'पडिवज्जिस्सामो' प्रतिव्रजिष्यामः=स्वीकरीष्यामः इति
हेतोः, तथा अप्पेगइया' अप्येके=केचन 'जिणमत्तिराणेणं' जिणमत्तिराणेण=

आगधना करना इसका नाम पूजा है। (अप्पेगइया सककारवत्तियं) कितनेक उनका
सत्कार करने के लिये कितनेक (अप्पेगइया सम्माणवत्तियं) सम्मान करने के लिये
कितनेक (अप्पेगइया कोउहलवत्तियं) अपूर्व वस्तु के देखने की उत्कण्ठा की निवृत्ति
करने के लिये, कितनेक (अमुयाइं) अश्रुत वस्तुका (सुणिस्सामो)
श्रवण करना प्रभु के पास प्राप्त होगा इसके लिये कितनेक (सुयाइं
निस्संक्रियाइं करिस्सामो) महामाओं के मुखसे पहले सुनी गई बात
प्रभु के निकट शंका रहित हो जायगी इसके लिये (अप्पे गइया)
कितनेक (मुंडा मविता आगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो) इस
भावना से प्रेरित होकर कि मुंडित होकर प्रभु के पास गृहस्थ से अब-
सन्नपद धारण करेंगे इसके लिये (अप्पे गइया पंचाणुवइयं सत्त सि-
क्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो) कितनेक पंच अणुव्रतों
को सात शिक्षाव्रतों को इस तरह १२ प्रकार के गृहस्थ धर्म को प्राप्त
करेंगे इसके लिये, (अप्पे गइया) कितनेक, (जिणमत्ति राणेण) केवल

करवा भाटे, डेटलाक (सम्माणवत्तियं) सम्मान करवा भाटे, डेटलाक (कोउहलवत्तियं)
अदृष्ट वस्तुने ज्ञेयानी उलंघना उपशमन भाटे, डेटलाक (अमुयाइं) अश्रुतवस्तु
(सुणिस्सामो) श्रवण प्रभु पास प्राप्त थसे, अर्थात् अपूर्व तत्त्व सांलणवामां डेटलाक
(सुयाइं निस्संक्रियाइं करिस्सामो) पीला भडात्माओंनी पासथी सांलणेकी
वात प्रभुनी पास थअ रहित थसे ये भाटे, (अप्पेगइया) डेटलाक (मुंडा मवित्ता)
आगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो) आ लावनाथी प्रेराने के मुंडित थधने
प्रभुनी पास गृहस्थ भटीने हवे सुनिपद धा-णु करीश ये भाटे, (अप्पेगइया-
पंचाणुवइयं सत्त सिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो)
डेटलाक पांच अणुव्रतोंने सात शिक्षा व्रतोंने आ-रीति १२ प्रकारना गृहस्थधर्मे
धारण करीने श्रावकधर्म स्वीकरीशु. ये भाटे (अप्पेगइया) डेटलाक (जिणमत्ति राणेण)

जिनसेवांनुरागेण 'अप्येगइया' अप्येके-जोयमेयंतिकट्टु' जोतमेतत्-जीत परम्प-
रागत आचारः, आस्माकमित्तिकृत्वा 'ण्हाया' इत्यादि, स्नाताः कृत्वालि-
कर्माः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः शिरसा कण्ठे मालकृताः=कण्ठे परिधृत-
मालाः आविद्धमणिमुवर्णाः कल्पितहाराद्दहारत्रिसरिकमालाम्बमलम्बमान-
कटिपुत्रकाः मुकुतशोभाभरणाः प्रवरवस्त्रपरिहिताः परिहितप्रवरवस्त्राः, चन्दनावलि-
भ्रमानशरीराः=चन्दनवर्धितसर्वाङ्गाः, एतादृशाः सन्तः, तथा अप्येके=केचन
ह्यगताः, एवं गजरथशिविकस्यन्दमानीगताः, अप्येके पादनिहारचारिणः
पुरुषवृन्दयुक्ताः महता उत्कृष्टसिंहनादबोलकलकलरवेण समुद्रवभूतमिव=

जिन भक्ति के अनुराग से (अप्ये गईया) और कितनेक (जियमेयंति
कट्टु) मनुष्य यह हमारा परंपरागत आचार है इसकी परिपालना के
निमित्त प्रभु के पास जानेको कटिबद्ध हुए ! सो उन्होंने "ण्हाया"
स्नान किया। स्नान कर बलिकर्म किया अर्थात् वायस आदि पक्षियोंको
अन्नादि का भाग दिया। कौतुक मंगल एवं दुःस्वप्न आदि जनित
अशुभ की निवृत्ति के लिये प्रायश्चित्त किया। कंठमे मालाएँ धारण की।
मणि एवं सुवर्णों के द्वार अर्धहार आदि पहिरे। कानोंमे लंबे लंबे
लटकते हुए कुंडल आदि धारण किये। कटिमें कन्दारे पहिरे। वेश
कीमती वस्त्र पहिरे। चंदन आदि सुगंध द्रव्यों से शरीर को चीर्षित
किया। इस प्रकार सज धज कर कितनेक मनुष्य तो घोड़ों पर सवार
हुए कितनेक हाथियों पर, कितनेक रथों पर, कितनेक शिविकाओं
(पालखियों) पर, कितनेक स्यन्दनों (तामजानों) पर और कितनेक
पैदल ही मनुष्य समूह से युक्त होकर चल दिये। भिन्न २ प्रकार के

इकत जिन लकितना अनुरागर्थी (अप्येगइया) अने केटलाक (जोयमेयंति कट्टु)
भाणुसोअये अये समलने के आ अभारे परंपरागत सदाचार छे. अयेना पादन भाटे
प्रभुनी पासे नवा तैयार थया. तेअोअये 'ण्हाया' स्नान कथुं. स्नान कंनि अलिकभं
कथुं अेटले के डाग वगेरेने अन्न वगेरेने भाग आप्यो. कौतुक मंगल तेमन्न
दुःस्वप्न वगेरेथी जनित अशुभनी निवृत्तिने भाटे प्रायश्चित्त कथुं. कंठमां भाणाअो
पड्ढेरी कानोमां दांभा लाभा जूला कुंडल वगेरे पड्ढेथी केटे कन्दोरा पड्ढेथी. किमती
वस्त्रां धा लु कथी. चंदन वगेरे सुगंधित द्रव्य द्वारा शरीरने सुवासित कथुं. आ
प्रभाणु सुसन्न थधने केटलाक भाणुसो घोडा उपर सवार थया, केटलाक हाथी उपर,
केटलाक रथ उपर, केटलाक पालखीअो उपर, केटलाक स्यन्दनो (तामजानो) उपर,
अने केटलाक पैदल न भाणुसोना टोणाअोमां भणीने आल्या. अनेक लतना शब्दो अउया-

समुद्रवाकुलामव राजगृहं कुर्वन्तः' इति । रायगिहस्स नयरस्स' राजगृहस्य नगरस्य 'मज्झं मज्झेणं' मध्यमध्येन 'एगदिसिं' एकस्यादिशि, 'एगाभिमुहा' एकाभिमुखः=एकं भगवन्तं अग्नि=अभिगतं मुखं येषां ते तथा=भगवदभिमुखा इत्यर्थः, निर्गच्छन्ति, 'इमं च णं' अस्मिन् समये च खलु मेघकुमारः 'उप्पि-पासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः प्रासादवरोपरिभूमिकस्थः 'फुट्टमाणेहिं' स्फुटद्भिः=अधमनैः 'सुयंगमत्थएहिं' मृदङ्गमस्तकैः यावद् मानुष्यकान् भोगान् भुञ्जानः 'रायमग्गं च' राजमार्गं च 'ओलोएमाणे' अवलोकमानः २ एवं च खलु विहरति=आस्ते । ततः खलु स मेघकुमारस्तान् बहुतुग्रान् एकस्यां दिशि-

शब्द करते हुए ये सब चल रहे थे । उनके उन शब्दों से राजगृह नगर ऐसा मालूम हो रहा था कि मानो वह समुद्र के ध्वनि से ही आकुल तथाकुल सा हो रहा है । इस तरह होते हुए वे सब (रायगिहस्स नयरस्स मज्झंमज्झेणं एगदिसि एगाभिमुहा निर्गच्छन्ति) राजगृह नगरके ठीक बीचों बीच से होकर एक ही दिशा की ओर एकाभिमुख होकर चल दिये । (इमं च णं मेहेकुमारे उप्पि पासायवरगए फुट्टमाणेहिं सुयंग मत्थएहिं जाव माणुस्सए कामभोगे सुंजमाणे रायमग्गं च ओलोए २ एवं च णं विहरइ) इस समय मेघकुमार अपने महल के उपर बैठा हुआ था । उसका समय जैसा पहले बतलाया गया है कि बाजोंकी मधुर ध्वनियों के श्रवण से तथा उच्चम २ ३२ प्रकारके नाटकों के कि जिनमे अपने ही शौर्य आदि गुणों का प्रदर्शन रहता था अवलोकन से व्यतीत होता था । इस प्रकार मनुष्य भव संबंधी कामभोगों को भोगता हुआ वह अपना समय आनंद के साथ व्यतीत कर रहा था । उस मेघ-

रता तेजो यथा नृधं रक्ष्यं हता । तेभना धोधाटथी राजगृहनगरं नृधे के समुद्रनी जेम शण्डितथर्धं रक्ष्यं हतुं । आरीते ते यथा (रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं एगदिसिं एगाभिमुहा निर्गच्छन्ति) राजगृह नगरनी वन्धे थर्धने अकञ्च दिशा तरक्ष अकालिमुण थर्धने नृधं रक्ष्यं हता । (इमे मेहे कुमारे उप्पि पासायवरगए फुट्टमाणेहिं सुयंगमत्थएहिं जाव माणुस्सए कामभोगे सुंजमाणे रायमग्गं च ओलोएमाणे? एवं च णं विहरइ) ते वणते मेघकुमार पोताना भडेलनी उपर भेडी हतो । तेना वणत जेम पडिलां वणुन करवाभां आणुं छि तेम-राज-ओनी मधुर ध्वनिओना श्रवणथी, तेमज्ज उतमेत्तम प्रकारना नाटकेना-के जेभां पोताना न शौर्य वगेरेनुं प्रदर्शन रहे छि-अवलोकन करता न पसार थतो हतो । आ प्रमाणे मनुष्यत्वना कामभोगे भोगवतो ते पोताना वणत सुभेधी-पसार करतो

एकाभिमु बान निर्गच्छतः पश्यति, दृष्ट्वा 'कंचुइपुरिसे' कञ्चुकिषुषं= अन्तःपुरमाहरिकं शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्—किं खलु भो देवानु- प्रिय ! अथ राजगृहे नगरे 'इंद महेइ वा' इन्द्रमहः=इन्द्रोत्सवः 'इ' इत्यलं- कारार्थः वा शब्दः समुच्चयार्थकः, 'खंदमहे इना' रुद्रमहः=रुद्रः=गिरिपुत्रः कार्तिकेयः इ इन्दो वा शब्दश्च पूर्ववद् व्याख्येयः। एवं—'रुदसिव वेसमणनागजक्खभूयतलायरुक्खवेइयपव्वय उज्जाणगिरि जत्ताइवा' रुद्रः=एकाद- शसु रुद्रेषु कश्चिद् रुद्रविशेषः, शिवः—प्रसिद्धः, वैश्रमणः यक्षराजः—कुबेरः नागः= भवनपतिविशेषः, यक्षभूतौ=व्यन्तरविशेषौ, नदी=पसिद्धा, तडागः=जलाशयः

कुमारने उस समय राजमार्ग की ओर देखा। (तएणं से मेहेकुमारे ते बहवे उगगे जाव एगदिसि एगाभिमुहे निगच्छमाणे पासइ) तो उसे ज्ञान हुआ कि ये सब उग्र आदि के वंश के मनुष्य आज जो एक ही दिशा की तरफ एक लक्ष्य बांधकर जा रहे हैं सो क्या कारण है? इस प्रकार विचार कर आते ही उसने उसी समय (कंचुइपुरि से सदावेइ) कंचुकी को बुलवाया—और (सदावित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) उससे ऐसा कहा—(कि णं भो देवानुप्पिया अज्जरायगिहे नगरे इंदमहेइवा खंदमहेइ वा एवंरुदसिववेसमणनागजक्खभूय नडनलाय सक्खवेइय पव्वय उज्जाण गिरिजत्ताइवा) भो देवानुप्रिय? क्या आज राजगृह नगर में इन्द्र महोत्सव है अथवा कार्तिकेय का कोई उत्सव है, अथवा ११ रुद्रोंमें से किसी एक रुद्रका उत्सव है अथवा शिव का उत्सव है? या यक्ष राजका उत्सव है? या किसी भवन पति देव विशेष का उत्सव है? या कि किसी यक्ष, का या भूत का उत्सव

હોતો. તે સન્થે એકકુમારે રાજમાર્ગ તરફ જોયું. (તણં સે મેહે કુમારે તે બહવે ઉગગે જાવ એગદિસિ એગાભિમુહે નિગચ્છમાણે પાસઈ) કે આજે ઉગ્ર વગેરે વંશના બધા માણસો એક લક્ષ્ય રાખીને એક જ તરફ જઈ રહ્યા છે તેનું શું કારણ છે? આમ વિચાર થતાં જ તેણે તરત (કંચુઇપુરિસે સદાવેઇ) કંચુકીને બોલાવ્યો અને (સદાવિત્તા) બોલાવીને (એવં વયાસી) કિંણં ભો દેવાનુપ્પિયા? અજ્જ રાયગિહે નગરે ઇંદમહેઇવા ખંદેહેઇવા એવં રુદસિવવેસમણનાગ જક્કલ ભૂયનઇતલાયરુક્કવેઇયપવ્વય ઉજ્જાણગિરિજત્તાઇવા) હો દેવાનુપ્રિય! શું આજે રાજગૃહનગરમાં ઇન્દ્ર મહોત્સવ છે, અથવા કાર્તિકેયનો કોઇ ઉત્સવ છે અથવા જગિયાર રૂદ્રમાંથી કોઇ એક રૂદ્રનો ઉત્સવ છે, અથવા યક્ષ-રાજાનો (કુબેર) ઉત્સવ છે, અથવા કોઇ ભવનપતિ દેવ વિશેષનો ઉત્સવ છે. અથવા

‘તાંલોવ’ હિતિ ઢાપા પ્રસિદ્ધઃ, ‘રૂવલ્લ’ વૃક્ષઃ=પ્રતીતઃ, ‘વેડય’ ચૈત્યઃ=સ્મારક ચિહ્નવિશેષઃ સભાવૃક્ષો વા, ‘પવ્વય’ પર્વતઃ ઉજ્જાન’ ઉદ્યાનમ્, ‘ગિરિજતા’ ગિરિયાત્રા, ઇવાં રુદ્રાદીનામુત્સવઃ કિમ્? ‘જઓળં’ યતઃ સ્વલ્લુ બહવઃ ઉગ્રા યાવદ્ એકસ્યાંદિશિ એકાભિમુલ્લા નિર્ગચ્છન્તિ । તતઃ સ્વલ્લુ સ કંચુકિપુરુષઃ શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય ગહિયાગમણપવત્તિય’ ગૃહીતાગમનપવત્તિકઃ= આગમનવૃત્તાન્તજ્ઞઃ, મેઘકુમારમેવમવદત્-નો સ્વલ્લુ હે દેવાનુપ્રિય । અથ રાજ-ગૃહે નગરે ઇન્દ્રમહોવા યાવદ્ ગિરિયાત્રા વા, યત સ્વલ્લુ એતે ઉગ્રા યાવદ્ એકસ્યાં દિશિ એકાભિમુલ્લા નિર્ગચ્છન્તિ, એવં સ્વલ્લુ હે દેવાનુપ્રિય ! શ્રમણો હૈ કહો કિસકા ઉત્સવ હૈ-કયા કિસી નદી કા, યા જલાશય કી, યા કિસી ચૈત્ય વૃક્ષ કા, યા કિસી કે સ્મારક કા, પર્વત કા, ઉદ્યાન કા, યા કિસી ગિરિકા ઉત્સવ હૈ કયા ? (જઓળં બહવે ઉગ્રા જાવ એગદિસિ-એગામિમુલ્લા નિર્ગચ્છન્તિ) જો યે સબ કે સબ ઉગ્ર આદિ વંશ વાલે વ્યક્તિ એક હી તરફ એક લક્ષ્ય બાંધકર વલે જા રહે હૈ । (તણં સે કંચુક પુરિસે સમણસ ભગવઓ મહાવીરસ ગહિયાગમણપવત્તિય મેહં કુમારં એવં વયાસી) ઇસ પ્રકાર મેઘકુમાર કી વાત સુનકર ડસ કંચુકી ને કિ જિસે શ્રવણ ભગવાન મહાવીર કે આનેકા વૃત્તાન્ત પહિલે સે જ્ઞાત હો ચુકાં થા મેઘકુમાર સે એસા કહા-(નો સ્વલ્લુ દેવાનુપ્રિયા ? અજ્ઞં રાય-ગિહનયરે ઇન્દ્રમહેડવા જાવ ગિરિજનાડવા) ખો દેવાનુપ્રિય ? ઓજ રાજગૃહ નગરમે ઇન્દ્ર મહોત્સવ આદિ કુલ નહીં હૈ ઓર ન કોઈ નદી સે લેકર ગિરિપર્યન્ત કોઈ ઉત્સવ હી હૈ (જન્નં એએગ્રા જાવ એગદિસિ એગા મિમુલ્લા નિર્ગચ્છન્તિ) ફિર ખી જો યે સબ ઉગ્ર આદિ વંશ કે જન એક

કોઈ વક્ષ થા ભૂતનો ઉત્સવ છે. અતાવો કોનો ઉત્સવ છે ? શું કોઈ નહીં જલાશય, કોઈ ચૈત્ય વૃક્ષ, કોઈ સ્મારક, પર્વત ઉદ્યાન અથવા કોઈ ગિરિનો ઉત્સવ છે ? (જ આળં બહવે ઉગ્રા જાવ એગદિસિ એગામિમુલ્લા નિર્ગચ્છન્તિ) કે આ બધા ઉગ્ર વગેરેના વંશવાળા વ્યક્તિઓ એક જ તરફ એક લક્ષ્ય રાખીને ચાલ્યા બાથ છે. (ત ણં સે કંચુક પુરિસે સમણસ ભગવઓ મહાવીરસ ગહિયાગમણ વત્તિય મેહંકુમારં એવં વયાસી) આ રીતે મેઘકુમારની વાત સાંભળીને તે કંચુકીએ-કે જેને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પધારવાના સમાચાર પહેલેથી જ હતા-તેણે મેઘરાજને કહ્યું કે-(નો સ્વલ્લુ દેવાનુપ્રિયા ? અજ્ઞં રાયગિહનયરે ઇન્દ્ર મહેડવા જાવ ગિરિજનાડવા) હે દેવાનુપ્રિય ! રાજગૃહ નગરમાં આજે ઇન્દ્ર મહોત્સવ વગેરે કંઈ નથી અથવા નદીથી માંડીને ગિરિ સુધીનો કોઈ ઉત્સવ પણ નથી (જન્નં એ એએગ્રા જાવ એગદિસિ એગામિમુલ્લા નિર્ગચ્છન્તિ) છતાં પણ જે

भगवान् महावीरं आदिकरस्तीर्थकरः 'इह-अस्मिन् मगधदेशे आगतः=ग्रामा
नुग्रामं विहरन् समागतः इत्यर्थः. इह संपत्ते' इह अस्मिन् राजगृहे नगरे
समाप्तः 'इह समोसठे' इह-अत्र समवसृतः-अस्मद्भाग्योदयेन समागत इति भावः॥
इहैव राजगृहे नगरे गुणशिलके चैत्ये=उद्याने यथा प्रतिरूप यावद्-अग्रद-
भवग्रह समेन तपमाऽऽत्मानं भावयन् विहरति=विराजते ॥सू० २४॥

मूलम्-तएणं से मेहे कंचुइज्जपुरिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा
णिसम्महट्ठुठ्ठे कोळुंबिय पुरिसे सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी-खि-
प्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चाउग्घटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठुवेह, तहत्ति
उवणति । तएणं से मेहे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए चाउग्घटं
आसरहं दूरूढे समणे सफोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धारिजमाणेणं
सह्या भडचडगरविंदपरियालसंपरिबुडे रायगिहस्स नगरस्स

दिग्ग की ओर एक ही लक्ष्य बांध कर जा रहे हैं (एवं खलु देवाणुप्पिया)
उत्सर्ग काण हे देवानुप्रिय ! या है कि (समणे भगवं महावीरे आइकरे
तित्थकरे इहमागए इह संपत्ते, इह समोसठे इह चैव रायगिहे नगरे गुण-
सिलए चेइए अहापडिखुवे जाव विहरइ) श्रमण भगवान् महावीर जो
आदितर, एवं तीर्थकर हैं यहां प्यारे हुए हैं और ग्रामानुग्राम विहार
करते हुए वे आज इस राजगृहनगर में हमलोगों के भाग्योदय से आ
पहुँचे है। यहां के गुणशिलक नामक उद्यान .. यथा प्रतिरूपक यावत् अवग्रह
ग्रहण कर तप और संयम से आत्मा को भावित करते हुए विराजे हैं॥सू.॥२४॥

આ બધા ઉશ્ર વગેરેના વંશજનો એક દિશા તરફ એક જ લક્ષ્ય રાખીને જઈ રહ્યા છે.
(एवं खलु देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तेतु' કારણુ એ છે કે (સમણે મગવં
મહાવીરે આઈકરે તિત્થકરે ઇહમાગए इह संपत्ते, इह समोसठे इह चैव
रायगिहे नगरे गुणसिलए चेइए अहा पडिखुवे जाव विहरइ)
શ્રમણ ભગવાન મહાવીર-કેએઓ આદિકર (સ્વશાસનની અપેક્ષાએ ધર્મની આદિ
કરનારા) અને તીર્થકર છે-અહીં પધાર્યા છે. એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર
કરતા તેઓ આજે રાજગૃહ નગરમાં અમારા સોભાગ્યના ઉદયથી આવ્યા છે. અહીંના
ગુણશિલક નામના ઉદ્યાનમાં યથા પ્રતિરૂપક યાવત અવગ્રહ ગ્રહણ કરીને તપ
અને સંયમ, દ્વારા આત્માને ભાવિત કરતા તેઓ વિરાજે છે ॥ સૂ. ૨૪ ॥

मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छत्ता जेणोमेव गुणसिलए चेइए
 तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स
 छत्ताइल्लं पडागाइपडागं विज्जाहरचारणे जंभएय देवे ओबयमाणे
 उप्पयमाणे पासइ पासित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ,
 पच्चोरुहित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ,
 तंजहा—सच्चित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए१, अच्चित्ताणं दव्वाणं अविउ
 सरणयाए२, एगसोडिए उत्तरा संग करणेणं३, चक्कुप्फासे अंजलिप-
 ग्गहेणं४, सणसो एगत्ती करणेणं५, जेणामेव समणेभगवं महावीरे
 तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो
 आयाहिणं पयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता
 समणस्स भगवओ महावीरस्स नच्चासन्नेनाइदूरे सुस्सूसमाणे नमं-
 समाणे अंजलिउडे अभिमुहे विणएणं पज्जुवासइ, तएणं समणे
 भगवं महावीरे मेघकुमारस्स तीसे य महइ महालियाए परिसाए
 मज्झगए विचित्तं धम्ममाइककखइ जहा जीवा वज्झंति मुच्चंति जह य
 संकिलिस्संति धम्मकहा भाणियव्वा जावपरिसा पडिगया ॥सू० २५॥

टीका—‘तएणं से मेहे’ इत्यादि, ततः खलु स मेघकुमारः ‘कंचुइज्ज
 पुरिस्सस्स’ कंचुकीय पुरुषस्य=अन्तःपुरप्रयोजननिवेदकद्वारपालस्य ‘अंतिए’
 अन्तिके समीपे तन्मुखवादित्यर्थः ‘एयमट्ठं’ एतमर्थ=‘श्रीमहावीरः स्वामी समा

‘तएणं से मेहेकुमारे’ इत्यादि

टीका—(तएणं) इसके बाद (से मेहे) उस मेघकुमारने कंचुइज्जपु-
 रिसस्स कंचु की पुरुष के (अंतिए) पास से (एयमट्ठं सोच्चा) इस बात

‘त एण से मेहेकुमारे’ इत्यादि ।

टीका—(तएण) त्थारणाइ (से मेहेकुमार) मेघकुमारे (कंचुइज्जपुरिस्सस्स) कंचुकी
 पुइपनी (अंतिए) पासि (एयमट्ठं सोच्चा) आ बात सोलणीने (जिसम्म)

गतः' एतद्वृत्तं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टः कौटुम्बिक पुरुषान्=राजसेवकान् शब्द-
यति, शब्दयित्वा एवमवदत्=एवमाज्ञापयत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः 'चाउ-
ग्वंटे' चातुर्घण्टं=चतस्रो घण्टालंबमाना यस्मिन् तं 'आसरहं' अश्वरथं=अश्वरथो
रथस्तं 'जुत्तामेव' युक्तमेव=अश्वरूपेतं, उग्रद्वेह' उपस्थापयत सज्जीभूतं कृत्वा-
ऽत्र समानयत ते च 'तद्वृत्ति उवर्णेति' तथेति=भवदाज्ञानुसारेण कार्यं सम्पाद-
यिष्यामः इत्युक्त्वा तथैव उपनयन्ति रथमानयन्तीत्यर्थः। ततः खलु स मेघ-
कुमारः स्नातः यावत्सर्वालंकारविभूषितः चातुर्घण्टम्, अश्वरथं 'दुरुढे समाणे'
दुरुढः=आरुढः सन् सकोरण्टमालयदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन=भृत्यघृतेन
'महया भडचडगरविंदपरियालसंपरिबुडे' महाभटकारुद्वन्दपरिवारसंपरिबृतः-

को सुनकर (गिस्मम) और उसका अच्छी तरह विचार कर (हृष्टतुष्टे)
बहुत अधिक हर्षित होता हुआ संतुष्ट हुआ। पश्चात् उसने (कौटुम्बिक-
पुरिसे सदावेइ) राज सेवकों को बुलवाया (सदावित्ता एवं वयासी) बुलाकर
उनसे ऐसा कहा (खिप्पामेव भो देवानुप्रिया) हे देवानुप्रियों! तुम क्षीप्र
ही (चाउग्वंटे आसरहं जुत्तामेव उग्रद्वेह) चारघंटे वाले रथ को-घोड़े
जोत कर ले आओ (नहृत्ति उवर्णेति) वे भी 'तथेति' आप की आज्ञानुसार
हर कार्य संपादित करेंगे' कहकर रथ को तैयार कर ले आओ। (तण्णं
मेहे ण्हाए जाव सन्वालंकारविभूसिए चाउग्वंटे आसरहं दुरुढे समाणे)
जब सज्जी भूत होकर रथ आकर उपस्थित हो गया-तब मेघकुमार
चार घंटों से सुशोभित उस रथ पर स्नानादि से निवृत्त कर और समस्त
अलंकारों से सुसज्जित हो कर रथमें बैठ गये (कोरंट मल्लदामेणं छत्तेणं धरि-

अने तेना आरी पेडे विचार करीने (हृष्टतुष्टे) अहुं प्रसन्न थयो, संतुष्ट थयो।
त्यार आइ तेणु (कौटुम्बिक पुरिसे सदावेइ) राजसेवकोंने आवाव्या। (सदा-
वित्ता एवं वयासी) आवावीने तेमने कहुं के (खिप्पामेव भो देवानुप्रिया)
हे देवानुप्रिय! तमे सत्तरे चाउग्वंटे आसरहं जुत्तामेव उग्रद्वेह) आर घंटा-
वाणा रथने घेअ ओतरी आवे। (तद्वृत्ति उवर्णेति) तेणो पणु तथेति-कहीने
रथ सज्जीने लई आव्या। (त एणं से मेहे ण्हाए जाव सन्वालंकारविभू-
सिए चाउग्वंटे आसरहं दुरुढे समाणे) न्यारे सज्ज थयेवो रथ आवी
गेयो त्यारे मेघकुमार आर घंटाओथी सुशोभित रथ उपर स्नान वगेरे कार्यथी
निवृत्त थइने अने समस्त अलंकारथी सुसज्जित थइने गेसी गंया। सकोरंटमल्ल-
दामणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं) गेसतांती साथे नोइरे तेमना उपर केरंट
पुण्योनी भाणावाणे छत्र ताण्णी दीधो। (महया भडचडगरविंदपरियालसंपरि

महाभटानां=महायोधानां चटकरवृन्द विस्तीर्ण समूहः, नटूपायः परिवारः
 तेन संपरिवृतः=संयुक्तः राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य
 यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो-
 महावीरस्यातिशयमहिम्ना 'छत्ताइछत्तं' छत्तातिछत्तं-छत्तोपरिछत्तं 'पडागाइपडागं'
 पताकातिपताकां छत्रमतिक्रम्य स्थितमित्यतिछत्तं छत्तं चातिछत्तं चेति छत्तातिछत्तं
 छत्रोपरिछत्रमित्यर्थः एवं पताकोपरिपताकाम्, 'विज्जाहरचारणे विद्याधरचारणान्
 तत्र धरन्तोतिधराः, विद्यया धरा विद्याधराः=वैतादृश्यपुराधिपतयः, चारणाः-
 चरणम्=आकाशे गमनागमनं तद्विधेयं येषां ते चारणाः=विद्याचारणा जंघा-
 चारणास्तुनिविशेषास्तान्, 'जंभएयदेवे' जृम्भकांश्च देवान्=अंतरविशेषान्
 'ओवयमाणे' अवपततो=गगनाद्वतरतः 'उप्पयमाणे' उत्पततः=भूतलादुत्पततः
 'पासइ' पश्यति 'पासित्ता' दृष्टो त्यागिनो चीतरागस्य मर्यादामवगत्य चाहु-

जमाणेण) सवार होते हीभृत्यने उनके ऊपर कोरुट्ट पुष्पो की माला से युक्त
 छत्रतान लिया। (महया भडचडगरविदपरियालसंपरिवुडे) इस तरह
 महाभटों (योधाओं) के विस्तीर्ण समूह रूप परिवार से संयुक्त होकर वे
 मेघकुमार (रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्जेणं निग्गच्छइ) राजगृह नगर
 के ठीक बीचों बीच से होकर निकले। (निग्गच्छित्ता जेणामेव गुण
 सिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) निकल कर जहां गुण शिलक चैत्य था
 वहां गये। (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स छत्ताइछत्तं पडा-
 गाइपडागं विज्जाहरचारणे जंभएयदेवे ओवयमाणे उप्पयमाणे पासइ)
 जाकर उन्होंने भगवान महावीर के अतिशय कि महिमा से छत्र के ऊपर
 छत्रको ध्वजा के ऊपर ध्वजा को, विद्याधरों को तथा चारण ऋद्धि के धारक
 सुनियों को एवं जृम्भक देवों को आकाश से नीचे उतरते हुए तथा भूमि

बुडे) आ भ्रमाणु महाभटो (योद्धाओ) ना विशाल समूह इय परिवार युक्त
 मेघकुमार (रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्जेणं निग्गच्छइ) राजनगरनी ठीक
 वन्धे थधने निकल्ला. (निग्गच्छित्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवा-
 गच्छइ) नीकणीने न्यां गुणशीलक चैत्य इत्तं त्यां गया. (उवागच्छित्ता सम-
 णस्स भगवओ महावीरस्स छत्ताइछत्तंपडागाइपडागं विज्जाहरचारणे
 जंभएय देवे ओवयमाणे उप्पयमाणे पासइ) जधने तेभणु भगवान् महावीरनी
 अतिशय भडिमाथी छत्रनी उपर छत्र ने, ध्वजनी उपर ध्वज ने, विद्याधरने,
 तेभज चारण ऋद्धिने धारण करनारा सुनियोने अने जंभक देवोने आकाशमाथी
 नीचे उतरता तेभज भूमिथी उपर जाता जेथा. (पासित्ता चाउग्घटाओ आसर

घण्टकात् अश्वरथात् 'पञ्चोरुहड्' प्रत्यवरोहति=अवतरति 'पञ्चोरुहत्ता' प्रत्य
वरुह=अवतीर्थ श्रमणं भगवंतं महावीरं पञ्चविधेन अभिगमेन अभिगच्छति,
तत्राभिगमः=सावध्यादिव्यापार परिहारपूर्वकसन्निधेयं त्यागिनः समीपे गमन,
तेन 'तंजहा' तद्यथा-तेऽभिगमा यथा-'सन्निताणं दन्वाणं विउसरणयाए'
सचित्ताणां द्रव्याणां=सचित्तापुष्पताम्बूलादीनां द्रव्याणां=वस्तूनां 'विउसरणयाए'
व्युत्सर्जनया=परिहरणेन १ 'अचित्ताणं दन्वाणं अविउसरणयाए' अचित्ताणां
द्रव्याणां=स्खलकारादीनां व्युत्सर्जनया=अपरित्यागेन, तत्रापि छत्र, खड्ग-
वाहन-मुकुट-चापर-लक्षणाणि राजचिह्नानि तु परिहर्तव्यान्वेवेति नियमः२,
'एगमाडिय उत्तरासंगकरणेण' एकशाटि उत्तरासंगकरणेन, तत्र एका=स्यूत
रहितैकपंखयुक्ता 'साडिया' शाटिका=वस्त्रं तथा उत्तरासंगकरणं यतनाथ मुखो
परिधारणं तेन३, 'चक्खुप्फासे अंजलिपगगहेण' चक्षुःस्पर्शे=दर्शने सति 'अंज-
लिपगगहेण' अञ्जलि प्रग्रहेण करद्वय संयोजनेन ४, 'मणसो एगत्ती करणेण'

से जाते हुए देखा। (पासित्ता चाउघंटाओ आसरहाओ पञ्चोरुहड्)
देखते ही मेघकुमार अपने चातुर्घट गथ से वीतरागपशु की विनय की
भावना से नीचे उतरे (पञ्चोरुहत्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेण अभिगमेण
अभिगच्छह) नीचे उतर कर वे श्रमण भगवान् महावीर के सममुखसा पांच प्रकार
के अभिगमनसे निरवध व्यापार परिहार पूर्वक बड़ी विनय के साथ गये। सावध्या
पार परिहारपूर्वक विनय के साथ त्यागी के पास जाना रूप जो अभिगम है
वह पांच प्रकार का है- (तं जहा) वे पांच प्रकार इस तरह से हैं- (सचि-
त्ताणं दन्वाणं विउसरणयाए१, अचित्ताणं दन्वाणं अविउसरणयाए२, एग
साडिय उत्तरासंगकरणेण३, चक्खुप्फासे अंजलिपगगहेण४, मणसो एगत्ती
करणेण५) सचित्ता पुष्प ताम्बूल आदि पदार्थों का परिहार करना१, वस्त्र

हाओ पञ्चोरुहड्) नेतां ७ मेघकुमार पाताना चातुर्घटं २थ उपरथी वीतराग
प्रभुनी सामे विनयनी भावनाथी नीचे उतरी पठ्या. (पञ्चोरुहत्ता समणं भगवं
महावीरं पंचविहेण अभिगमेण अभिगच्छह) नीचे उतरने तेओ श्रमण
भगवान् महावीरनी सामे सावध व्यापार परिहार पूर्वक णु ७ विनयनी साथे
गया. सावध व्यापार परिहार पूर्वक विनय सहित थधने त्यागीनी पास ७पुं ३पं
७ 'अभिगम' छे, ते पांच प्रकारने छे-(तं जहा) ते आ प्रमाणे छे-(सचि-
त्ताणं दन्वाणं विउसरणयाए १, अचित्ताणं दन्वाणं अविउसरणयाए २,
एग साडिय उत्तरासंगकरणेण ३, चक्खु फासे अंजलि पगगहेण ४,
मणसो एगत्ती करणेण ५,) सचित्ता पुष्प ताम्बूल वगेरे, पदार्थोंने त्यज्वा १,
वस्त्र अलंकार वगेरे ७ अचित्ता द्रव्य छे तेमने त्याग करेवा नहि, आ अध्यामं

મનસ એકત્રીકરણેન=ચિત્તૈકાગ્રત્વવિધાનેન અભિગચ્છતીત્યનેન સમ્બન્ધઃ, યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરસ્તત્રૈયોપાગચ્છતિ ઉપાગત્ય શ્રમણં ત્રિકૃત્વઃ આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણં કરોતિ કૃત્વા વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા શ્રમણસ્ય નાત્યાસન્ને નાતિદૂરે શુશ્રૂષમણઃ નમસ્યન્ અજ્જલિપુટે કૃત્વા વિનયેન પર્યુપાસતે। તતઃસ્વલ્લુ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ મેઘકુમારસ્ય તસ્યાશ્ચ 'મહદ્મહાહ્વાય'।

અલંકાર આદિ જો અચિત્ત દ્રવ્ય હૈ ઉમ્મકા પરિત્યાગ નહી કરના, इनमें भी जो छत्र खर्च बाहन मुकुट चोमर, आदिरूप जो राज्य भूति है उसका तो त्याग ही करना कहा गया है। त्रिना सीढ हुई एक शाटिका से उत्तरासंग करना भगवान को देखते ही दोनों हाथ जोड़ना, और चित्त की एकाग्रता करना। (जैणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) उस तरफ जाकर जहां भगवान् महावीर विराजमान थे वहां पहुँचे। (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिवसुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) पहुँच कर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर को तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक नमस्कार किया। (करित्ता वंदइ, णमंसइ) नमस्कार करके उनकी वन्दना की पुनः नमस्कार किया। (वंदित्ता णमंसित्ता) वंदना नमस्कार करके (समणस्स भगवओ महावीरस्स नाइदूरे नच्चासन्ने सुस्ससमाणे नमसमाणे अंजलिउडे अभिमुहे विणएणं पज्जुवासइ) फिरवे भगवान महावीर के न अधिक पास और न अधिक दूर बडे विनय के साथ दोनों हाथ जोड़ कर सनमुख बैठ गये। (तएणं समणे भगवं महावीरे मेघकुमारस्स

પણુ જે છત્ર, ખર્ચ, વાહન, મુકુટ, ચોમર વગેરે જે રાજ્ય વિભૂતિ છે, તેમના તો ત્યાગ કરવો જ કહેવામાં આવ્યો છે. વગર સીવેલી એક શાંટિકાથી ઉત્તરાસંગ કરીને ભગવાનને ભેઠને બંને હાથ ભેડવા, અને ચિત્ત એકાગ્ર કરવું. (જૈણામેવ સમણે ભગવ મહાવીરે તેણામેવ ઉવાગચ્છઈ) ત્યાં જઈને જ્યાં ભગવાન મહાવીર વીરાજતા હતા ત્યાં પહોંચ્યા. (ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં તિવસુત્તો આયાહિણં પયાહિણં કરેઈ) પહોંચીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા પૂર્વક વારંવાર નમસ્કાર કર્યા. (કરિત્તા વંદઈ, ણમંસઈ) નમસ્કાર કરીને તેમની વંદના કરી અને ફરી નમસ્કાર કર્યા. (વંદિત્તા ણમંસિત્તા) વંદના અને નમસ્કાર કરીને (સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ નાઈદૂરે નચ્ચાસન્ને સુસ્સ સમાણે નમંસમાણે અંજલિઉડે અભિમુહે વિણેણં પજ્જુવાસઈ) પછી તેઓ ભગવાન મહાવીરની વધારે નજીક પણ નહિ અને વધારે દૂર પણ નહિ; વળી બહુ જ નજીક આવે બંને હાથ ભેડીને સામે બેસી ગયા. (તણં સમણે ભગવં

अतिमहत्याः परिपदः विवित्रं धर्मं श्रुतचारित्रलक्षणम् 'आइक्खइ' आख्याति= कथयति—'यथा जीवा वध्यन्ते मृच्यन्ते यथा च संकिश्यन्ते दुःखमनुभवन्ति' धर्मकथा भणितव्या यावत् परिषत् परिगता विस्तरव्याख्यानं तु मत्कृतोपासकद्वयसूत्रस्यागारधर्मसंजीवन्यां टीकायां चिलोकनीयम् ॥सू० २५॥

एलम—तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठुं समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—सदहामिणं भंते! निगंथं पावयणं, एवं पत्तियामि णं भंते! रोयामि णं भंते! अब्भुट्ठेमि णं भंते! निगंथं पावयणं, एवमेयं भंते! तहमेयं भंते!, अवितहमेयं भंते! इच्छियमेयं भंते! पडिच्छियमेयं भंते! इच्छियपडिच्छियमेयं भंते! से जहेव तं तुब्भे

तीसे य महइमहालियाए परिसाए मज्झगए विचिचाधम्ममाईक्खइ) इसके बाद श्रमण भगवान महावीरने बड़ी परिषद में श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश दिया। (जहा जीवा वज्झंति मृचचंति जह्य संकिलिस्संति धम्म कहा भाणियन्वा जाव परिसा पडिगया) प्रभुने उपदेश बात कहा कि जीव किम प्रकार कर्मों का बंध करते हैं और किस प्रकार मुक्त होते हैं तथा वे किस प्रकार से दुःखों का अनुभव करते हैं। इस प्रकार धर्मकथा की व्याख्या सुन कर वह आई हुई परिषदा अपने स्थान पर गई। इस विषय का विस्तृत व्याख्यान मेरे द्वारा कृत उपासकद्वयसूत्र की आगार धर्म संजीवनो टीका से जान लेना चाहिये। ॥सू. २५॥

महावीरं मेघकुमारस्स तीसे य महइमहालियाए परिसाए मज्झगए विचिच धम्ममाईक्खइ) त्थार णाढ श्रमणु भगवान महावीरे भोटी परिषद् (सभा) मां श्रुत आरिच्छइ धर्मो उपदेश आये। (जहा जीवा वज्झंति मृचचंति जह्य संकिलिस्संति धम्मकहा भाणियन्वा जाव परिसा पडिगया) प्रभुने उपदेशमां कहुं के एव केवी रीते कर्मोनी अध करे छे अने केवी रीते मुक्ति भेणवे छे, तेमज तेओ केवी रीते दुःख अनुभववे छे, आ रीते धर्मकथानी व्याख्या सांभणीने ते पस्सिद्द पोतपोताना स्थाने जती रह्ती. आहुं सविस्तृत व्याख्यान भारी उपासक द्वांग सूत्रनी अगार धर्म संलुपनी टीकाथी बाणी लेवुं नेछये. ॥ सूत्र २५ ॥

वंदहं जं नवरं देवाणुप्पिया ! अम्मापियरो आपुच्छामि, तओपच्छा
 मुंडे भवित्ता णं पव्वइस्सामि, ! अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडि-
 बंधं करेह । तएणं से मेहेकुमारे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ
 वंदित्ता नमंसित्ता जेणामेव चाउग्घंटे आसरहे तेणामेव उवागच्छइ
 उवागच्छित्ता चाउग्घंटे आसरहं दूरुहइ, दूरुहित्ता महया भडचडगरपहकरेणं
 रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्जेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव
 उवागच्छइ, उवागच्छित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ, पच्चो-
 रुहित्ता जेणामेव अम्मापियरो तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
 अम्मापिउणं पायवंदणं करेइ, करित्ता एवं वयासी—एवं खलु अम्म-
 याओ ! मए समणस्स भगओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते, से वि-
 य मे धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए । तएणं तस्स अम्मापियरो
 एवं वयासी—धन्नोसि तुमं जाया !, कयत्थोसितुमं जाया !, कयल-
 कवणोसितुमं जाया ! जन्नं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स
 अंतिए धम्मे णिसंते, से विय ते धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभि-
 रुइए ! तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरो दोच्चंपि तच्चंपि एवं
 वयासी—एवं खलु अम्मयाओ ! मए समणस्स भगवओ महावीरस्स
 अंतिए धम्मे निसंते से विय मे धम्मे इच्छियपडिच्छियअभिरुइए तं
 इच्छाणि णं अम्मयाओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स
 भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं
 पव्वइत्तए सू० २६॥

टीका—‘तएणं से’ इत्यादि । ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके धर्मे श्रुत्वा निश्चयं हृष्टतुष्टः श्रमणं भगवन्तं महावीरं ‘तिक्खुतो अयं देशी शब्दः चारत्रयम् ‘आयाहिणपयाहिणं’ आदक्षिणं प्रदक्षिणम्—आदक्षिणम्—आदक्षिणतः पार्श्वतः, दक्षिणपार्श्वतः आदक्षिणं—स्वाञ्जलिपुटस्य परिभ्रमणपूर्वकं ललाटे स्थापनं, ‘करेइ’ करोति, कृत्वा वन्दते, वन्दित्वा नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवदत्—‘सद्वहामि णं भंते ! निगगंथं पावयणं’ अद्वहामि=‘यथार्थमिदमस्ती’त्येवं विश्वसिमि, खलु हे भगवन् नैर्ग्रन्थं=निर्ग्रन्थ-

‘तएणं से मेहेकुमारे’ इत्यादि

टीका—इसके बाद से मेहेकुमारे वह मेघकुमार (समणस्स) श्रमण (भगवओ) भगवान् के (अंतिए) मुखारविंद से (धम्मं सोच्चा) श्रुतचारित्र-रूप धर्म का व्याख्यान सुनकर (णिसम्म) और उसे हृदय में अवधारण कर (हट्टतुट्टे) बहुत अधिक हर्षित हुआ संतुष्ट हुआ । बाद में (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान् महावीर को तीन बार उसने आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वंदना की । अर्थात् दक्षिण पार्श्व से आरम्भ कर बाये तरफ छे जाना और फिर अंजलिपुट को घुमाते हुए जो ललाट पर स्थापित किया जाता है-इसका नाम आदक्षिण प्रदक्षिण है । इस क्रिया पूर्वक की उसने प्रभु महावीर को (वंदइ) वंदना की (नमंसइ) नमस्कार किया । (वंदिता नमंसिता) वन्दना नमस्कार करके (एवं वयासी फिर उसने इस प्रकार निवेदन किया । (सद्वहामिणं भंते) हे भदंत ! मैं अद्धा करता हूं आपके (निगगंथं पावयणं)

‘तएण से मेहे कुमारे’ इत्यादि

टीका—(तए)ण त्थार भाह (से मेहेकुमारे) मेघकुमार (समणस्स) श्रमण (भगवओ) भगवान्ना (अंतिए) मुखारविंदी [धम्मं सोच्चा] श्रुत चारि-त्रयधर्मं व्याख्यान सांलणीने (णिसम्म) अने तेने हृदयभां अवधारण करीने (हट्ट तुट्टे) अहुं अ भुथ थयो अने संतुष्ट थयो. त्थार पछी (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान् महावीरनी त्रण वणत तेभण्णे आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वंदना करी अेटखे के अभाणी आलुथी शइ करीने दाणी आलु तरइ लई अणु’ अने पछी अंजलिपुटने ईरवता के ललाट उपर स्थापित करवाभां आवे छे तेहुं नाम आदक्षिण प्रदक्षिण छे. आ विधिथी अ तेभण्णे प्रभु महावीरनी (वंदइ) वंदना करी, (नमंसइ) नमस्कार क्यो (वंदिता नमंसिता) वंदन अने नमस्कार करीने (एवं वयासी) पछी तेभण्णे आ प्रभाण्णे कहुं के (सद्वहामि णं भंते) छे लहत ! हुं अद्धा करं छुं, तभारा (निगगंथं पावयणं) आ निग्रन्थ प्रवचन उपर (एव

સમ્બન્ધપ્રવચનમ્, 'એવ પાંચયામિણં મંતે ! એવંપ્રત્યોમિ=સ્વલુ હે મગવાન્'યથા
ખાતા પ્રતિબોધયતે: તથૈવ જીવાદિસ્વરૂપ મસ્તી'તિ પ્રતીતિં કરોમિ । રોયામિ-
ણં મંતે ! રોચયામિ સ્વલુ હે મગવાન્ પીયૂષધારાવદ્ વાઙ્છામિ । 'અબ્યુદ્દેમિ ણં
મંતે ? નિર્ગમંથં પાવચયણં' અબ્યુત્તિઠામિ=સમારોધનાર્થમુદ્યતો ભવામિ, સ્વલુ
હે મગવાન્ ! નૈર્ગન્થં પ્રવચનમ્, 'એવમેયં મંતે !' 'એવમેતદ્ મગવાન્ ! એત્
પ્રવચનમ્, એવમ્-એકાન્તેન સત્યમિત્યર્થઃ, 'તદમેયં મંતે । તદ્ધર્મ=તપમાણમ્,
એત્ પ્રવચનં હે મદન્ત ! 'અવિતહમેયં મંતે !' અવિતર્થ=

હમ નિર્ગન્થ પ્રવચન પર । (એવં પત્તિયામિ મંતે) પ્રતીતિ કરતા હું આપકે
હમ નિર્ગન્થ પ્રવચન પર । મગવાન્ ? આપને જેસ પ્રકાર જીવાદિતત્ત્વ કા
સ્વરૂપ સમજાયા હૈ ઉસી તરહ સે વહ યથાર્થ હૈ હમ તરહ કી મેરે હૃદય મેં
પૂર્ણ શ્રદ્ધા હૈ ઓર હસી તરહ કી મેરેં ચિત્ત મેં પૂર્ણ પ્રતીતિ હો ચુકી હૈ ।
વહ અન્યથા નહીં હૈ ઓર ન અન્ય થા હી હો સકતા હૈ । (રોયામિણં મંતે)
ખિસ પ્રકાર સંતસ પ્રાણી અમૃત ધારા કી વાહના કરતા હૈ ઉસી તરહ
હે નાથ ? મૈં બી સંસાર તસ આપકે હમ નિર્ગન્થ પ્રવચન કી વાહના
કરતા હૂં । (અબ્યુદ્દેમિણં મંતે નિર્ગમંથ પાવચયણ) અતઃ હે મદન્ત ? મૈં આપકે
હમ નિર્ગન્થ પ્રવચન કી સમ્યક્ પ્રકાર સે આરાધના કરને કે લિયે ઉદ્યત
હોતાહૂં (એવમેયં મંતે) કારણ-આપકા યહ નિર્ગન્થ પ્રવચન એકાન્તતઃ સત્ય હૈ ।
(તદમેયં મંતે) કારણ-આપકા યહ નિર્ગન્થ પ્રવચન એકાન્તતઃ સત્ય હૈ ।
(તદ્ધર્મેયં મંતે) હે મદન્ત ? હમ નિર્ગન્થ પ્રવચન મેં એકાન્તતતઃ સત્યતા
કી પ્રદ્યુપક કોરી મેરી શ્રદ્ધા આદિ નહીં હૈ કિન્તુ હમ મેં પ્રમાણોં કા
જલ હૈ । (અવિતહમેયં મંતે) કારણ પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોં સે કિસી બી પ્રકાર
પત્તિયામિણં મંતે) તમારા આ નિર્ગન્થ પ્રવચન ઉપર પ્રતીતિ (વિશ્વાસ) કરેં છું.
હે ભગવાન્ ! તમે જે રીતે જીવ વગેરે તત્ત્વોત્તુ સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે, તે જ પ્રમાણે
તે સત્ય છે. આની મારા હૃદયમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે અને આ પ્રકારની માન ચિત્તમાં
પૂર્ણપણે પ્રતીતિ પણ થઈ ગઈ છે. તે અન્યથા નથી અને તે અન્યથા થઈ શકે
પણ નહિ. (રોયામિ : મંતે) જેમ સંતસ પ્રાણી અમૃતધારાની ઇચ્છા કરે છે, તેમ
હે નાથ ! સંસાર તસ હું પણ આપના આ નિર્ગન્થ પ્રવચનની ઇચ્છા કરેં છું.
(અબ્યુદ્દેમિણં મંતે નિર્ગમંથ પાવચયણ) તેથી હે ભદન્ત ! તમારા નિર્ગન્થ પ્રવચ-
નની ખાસી પેઠે આરાધના કરવા માટે હું ઉદ્યત થયો છું. (એવમેયં મંતે) કેમકે
આપતું આ નિર્ગન્થ પ્રવચન એકાન્તતઃ સત્ય છે. (તદમેયં મંતે) હે ભદન્ત !
આ નિર્ગન્થ પ્રવચનમાં એકાન્તતઃ સત્યતાને કહેનારી ફક્ત મારી શ્રદ્ધા વગેરે જ
નથી પણ આમાં પ્રમાણોત્તુ બળ છે. (અવિતહમેયં મંતે) કેમકે પ્રત્યક્ષ વગેરે

પ્રત્યક્ષાદિપ્રમાણૈરબાધિતં, એતત્ પ્રવચનમારાધયિતું વાઙ્મિત્યર્થઃ । 'પઙ્કિ-
ચ્છિયમેવંમંતે' પ્રતીષ્ઠમેતદ્ હે મદન્ત ! = હે મગવન્ ! એતન્નિરતિચારમારાધયિતું
વાઙ્મિત્યર્થઃ । 'ઇચ્છિયપઙ્કિચ્છિયમેયં મંતે !' ઇષ્ટ પ્રતીષ્ઠમેતદ્ મદન્ત ! હે
મગવન્ ! ધોરપરિપહોપસર્ગે સંપ્રસેડનિ નિરતિચારમારાધયિતું સર્વથાવાઙ્મિત્યર્થ-
ત્યર્થઃ । 'સે જહેવ તં તુઠ્ઠમે વદહ જં' અથ યથૈવ તદ્યુયં વદથ યન્ હે મગ
વન્ । યદ્ યુયં યથૈવ વદથ તત્ તથૈવ, જીવાઃ યથા કર્મભિર્વધ્યન્તે યથાવા-
મુચ્યન્તે' इत्यादि यद् वदथ तत् तथैवास्ति । અથ મોક્ષોપાયમૂર્તાં પ્રવ્રજ્યાં
ગ્રહીતુમિચ્છામિ, નવરં=કેવલ હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! માતાપિતરૌ આપૃચ્છામિ,
તઓ પચ્છા' તતઃ પશ્ચાત્ 'મુઢે ભવિત્તા' મુણ્ઢો ભૂત્વા સલ્લ પ્રવ્રજિષ્યામિ ।

કી વાણા નહીં આતી હૈ । (ઇચ્છિયમેયં મંતે) અતઃ મૈને આપકે ઇસ
નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન કી આરાધના કરને કી પૂર્ણ વાઙ્મિત્યર્થઃ । (પઙ્કિચ્છિ-
યમેયં મંતે) મેરી ઇસ ઇચ્છા કો કોઈ રોક નહીં સકતા હૈ અતઃ મૈને ઇસ
નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન કી આરાધના અવિચાર રહિત હો કર હી કરને કી માવના
કી હૈ । (ઇચ્છિયપઙ્કિચ્છિયમેયં મંતે) મૈ ઇસકી આરાધના નિમિત્ત વાહે જિતને
મી ધોર પરીપહ ઉપસર્ગ આવે તો મી ઉન્હે સહન કરને કો તૈયાર હૂં ।
(સે જહેવ તં તુઠ્ઠમે વદહ જં) જિસ પ્રકાર અ.પ કહતે હૈં વહુસી પ્રકાર હૈ-
અર્થાત્ જીવ જિસ તરહ કર્મોં સે વન્ધતે હૈં ઓર જિસ તરહ વે ઉનસે મુક્ત
હોતે હૈં યહ વ્યવસ્થા જૈસીં આપને નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન મેં પ્રકટ કી હૈ વહ
ઠીક વૈસી હી હૈ । ઇસલિયે અબ મૈ મોક્ષોપાયમૂર્ત પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરના
વાહતા હૂં । (નવરં) પરન્તુ (દેવાણુપ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિય ? (અમ્માપિયરો-

પ્રમાણુપ્પિયા આમાં કોઈ પણ બાતનો વાંધો આવતો નથી. (ઇચ્છિયમેયં મંતે)
એથી મેં આપના નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનની આરાધના કરવાની ઇચ્છા કરી છે. (પઙ્કિ-
ચ્છિયમેયં મંતે) મારી ઇચ્છાને કોઈ રોકી શકે એમ નથી. એટલા માટે મેં
આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનની આરાધના અવિચાર રહિત થઈને જ સંપૂર્ણપણે આરાધના
કરવાની ભાવના કરી છે. (ઇચ્છિયપઙ્કિચ્છિયમેયં મંતે) આ આરાધનામાં ગમે
તેટલા ઘોર પરિપહ અને ઉપસર્ગ આવે તો પણ હું તેમને સહન કરવા માટે તૈયાર
હું. (સે જહેવ તં તુઠ્ઠમે વદહ જં) જેમ તમે કહો છો તે તેજ પ્રમાણે છે-
એટલે કે જીવ જેમ કર્મોથી બંધાય છે, અને જેમ તેઓ કર્મોથી મુક્ત થાય છે,
અની વ્યવસ્થા જેવી તમે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાં બતાવી છે, તે ઠીક છે. એટલે હું
મોક્ષના ઉપાય માટે પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવા ચાહું છું. (નવરં) પણ (દેવાણુ-
પ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિય ! (અમ્મા પિયરો આપુચ્છામિ) આ વિષે મારા માતા

તદન્તુ મેઘકુમારં પ્રતિ ભગવાનાહ 'અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા' इत्यादि । हे देवानु-
प्रिय ! यथासुखं=यथासुखं भवेत् तथा कुरु, प्रतिवन्द्यं=विलम्बं मां कुरु ।
श्रेयसि कार्ये प्रमादो न कर्तव्य इति भावः । ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणं
भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति; वन्दित्वा नमस्यित्वा यत्रैव चातुर्घण्टोऽश्व-
रथ स्तत्रैवोषावच्छति, उपागत्य चातुर्घण्टमश्वरथं दूरोहति=आरोहति, दूरुह्य=
आरुह्य महता भटचटकरपहकरणे (परिलिप्तः) राजगृहस्य मध्यमध्येन यत्रैव
स्वकं भवनं तत्रैवोपागच्छति । उपागत्य चातुर्घण्टादश्वरथात् प्रत्यवरोहति,

આપુચ્છામિ) માતાપિતાકો હસ વિષય મેં પહિલે પૂછલૂ । (તઓ પચ્છા) હસકે
વાદ (મુંઢે) મુહિત (મવિત્તા) હોકર (ળં પવ્વહસ્સામિ) પ્રવ્રજિત હો જાઠેગા
(અહાસુયં દેવાણુપ્પિયા ?) મેઘકુમાર કી એસી વાત સુનકર ભગવાનને ઉસસે
કહા—દેવાનુપ્રિય ? જિસસે તુમ્હે સુખ હો વૈસા કરો । (મા પહિવંધં કરેહ)
બિલમ્બ મત કરો । અચ્છે કાર્ય મેં પ્રમાદ નહીં કિયા જાતા હૈ । (તણં સે
મેહેકુમારે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ નમંસહ) હસકે વાદ મેઘકુમાર ને
પ્રભુ કો વંદના કી ઓર નમસ્કાર કિયા । (વંદિત્તા નમસિત્તા જેનામેવ વાઝ-
ઘંટે આસરહે તેનામેવ ઉવાગચ્છહ) વંદના નમસ્કાર કરકે ફિર વે જહાં
અપના ચાતુર્ઘટ અશ્વરથ રલા થા ઉસ ઓર ગયે (ઉવાગચ્છિત્તા વાઝ-
ઘંટં દૂરુહહ દૂરુહિત્તા મહયા મહચહગરપહકરેણ રાયગિહસ્સ નગરસ્સ મજ્ઞ-
મજ્ઞેણ જેનામેવ સણ મંવણે તેનામેવ ઉવાગચ્છહ) વહાં જા કર વે ઉસ
પર આરુહ હુણ-ઔર આરુહ હોકર મહામટીં કે વિસ્તીર્ણરૂપ પરિવાર સમૂહ
સે યુક્ત હો કર રાજ ગૃહ નગર કે ટીક મધ્યમાર્ગ સે હોકર અપને ભવન

પિતાને પહેલાં પૂછી લઉં. (તઓ પચ્છા) ત્યાર બાદ (મુંઢે) મુહિત (મવિત્તા)
થઈને (ળં પવ્વહસ્સામિ) નિશ્ચિતપણે પ્રવ્રજિત થઈ બેઠા. (અહાસુહં દેવા-
ણુપ્પિયા) મેઘકુમારની આ વાત સાંભળીને ભગવાને તેને કહ્યું—હે દેવાનુપ્રિય !
જેમ તમને સુખ થાય તેમ કરો. (મા પહિવંધં કરેહ) એકું ન કરો, સારા
કામમાં ગફલત કરવી નહિ. (ત ઇણં સે મેહે કુમારે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ
નમંસહ) ત્યાર બાદ મેઘકુમારે પ્રભુની વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા. (વંદિત્તા
નમંસિત્તા જેનામેવ વાઝઘંટે આસરહે તેનામેવ ઉવાગચ્છહ) વંદના અને
નમસ્કાર કરીને પછી બ્યાં તેઓએ ચાતુર્ઘટ ચાર ઘંટડીવાળો અશ્વ રથ મૂક્યો
હતો તે ત્યાં ગયા. (ઉવાગચ્છિત્તા વાઝઘંટં દૂરુહહ દૂરુહિત્તા મહયા મહ-
ચહગરપહકરેણ રાયગિહસ્સ નગરસ્સ મજ્ઞ મજ્ઞેણ જેનામેવ સણ મંવણે
તેનામેવ ઉવાગચ્છહ) ત્યાં બેઠીને તેઓ તેના ઉપર બેઠા અને બેસીને મહાભટ્ટોના
વિશાળ પરિવારથી યુક્ત થઈને રાજગૃહનગરના મધ્ય માર્ગથી રાજમાર્ગથી પસાર થઈને

प्रत्यवरूपं यत्रैव मातापितरौ तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य मातापित्रोः पादवन्दनं करोति, कृत्वा एवमवदत्-एवं खलु हे मातापितरौ ! मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यास्तिके धर्मे 'णिसंते' निशान्तः=श्रुतः, 'से वि य मे धम्मे' सोऽपि च मम धर्मः 'इच्छिण्' इष्टः-इष्टसाधकत्वेन मतः 'पडिच्छिण्' प्रतीष्टः=आराध्यत्वेन विज्ञातः, 'अभिरुण्' अभिरुचितः=आत्मप्रदेशोऽस्वाद्यतामुपगतः। ततः खलु तस्य 'मेहस्स' मेघकुमारस्य मातापितरौ, एवं=वक्ष्यमाणप्रकरणेन अवादिष्टा=उक्तवन्तौ, 'धन्नोसि णं तुमं जाया !' हे जान ! धन्योसि=

पर गये। (उवागच्छित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ) आते ही वे उससे नीचे उतरे और (पच्चोरुहित्ता) उतरते ही (जेगामेव अम्मापियरो तेणामेव उवागच्छइ) जहाँ अपने मातापिता थे वहाँ पहुँचे (उवागच्छित्ता अम्मापिऊणं पायवंदणं करेइ) पहुँचते ही उन्होंने पहिले माता पिता के चरणों में नमन किया (करित्ता एवंवयासी) नमन करके फिर उनसे ऐसा कहा-(एवं खलु अम्मयाओ मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते) हे माता पिता ! मैंने श्रमण भगवान महावीर के मुख से धर्मका श्रवण किया है (से वि य मे धम्मे इच्छिण् पडिच्छिण् अभिरुण्) सुनकर मुझे वह इष्टका साधक है ऐसा मुझे मान्य हुआ है। आराध्यत्वेन विज्ञात हुआ है और आत्मप्रदेशों द्वारा वह आस्वाद्यता को प्राप्त हुआ है (तएणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो एवं वयासी) मेघ कुमार की इस बात को सुनकर उनके मातापिताने उनसे ऐसा कहा-(धन्नोसि तुमं जाया संपुन्नोसि तुमं जाया, कयत्थोसि

पोताना लवनं तरइ गथा. (उवागच्छित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ) त्यां पडोंथीने रथ उंपरथी नीचे उतथीं अने (पच्चोरुहित्ता) उतरीने (जेगामेव अम्मापियरो तेणामेव उवागच्छइ) न्यां तेभना मातापिता हुतां त्यां पडोंथ्या. (उवागच्छित्ता अम्मापिऊणं पायवंदणं करेइ) पडोंथीने तेभण्णु पडैवां मातापिताना अरुण्णुभां पारंवार नभस्कार कथो. (करित्ता एवं वयासी) नमन करीने पछी तेभण्णु कळुं (एवं खलु अम्मयाओ मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते) हे मातापिता ! मे श्रमण भगवान महावीरना सुभारविंइथी धर्महुं श्रवण कथुं छे. (से वि य मे धम्मे इच्छिण् पडिच्छिण् अभिरुण्) सांलणीने भने आभ थयुं हे ते भार छुट्ठिनी साधक छे. आराध्यत्वेन भने विज्ञात थयुं छे अने आत्मप्रदेशो द्वारा ते आस्वाद्यताने प्राप्त थयुं छे. (तएणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो एवं वयासी) मेघकुमारना

भाग्यवानसि खलु त्वया, 'संपुन्नोऽसि' संपूर्णोऽसि समस्तगुणसंभृतोऽसि धर्मा-
ध्यवसायवत्त्वेन सकलगुणगरिष्ठोऽसि, 'कयत्थोऽसि' कृतार्थोऽसि=कृतः अर्थः
स्वात्मकल्याणरूपो येन स तथाऽसि, 'कयलक्खणोऽसि तुमं-जाया !' हे जात !
त्वं कृत लक्षणोऽसि=कृतानि=सफलीकृतानि, लक्षणानि=शरीरवर्ति महातिलकादि
चिह्नानि येन स तथाऽसि, 'जन्नं' यत्=यस्मात् खलु त्वया श्रमणस्य भगवतो
महावीरस्यान्तिके धर्मो निशान्तः=श्रुतः, सोऽपि च 'तत्र धर्मः इष्टः प्रतीष्टोऽ-
भिरुचितः। ततः खलु स मेघकुमारो मातापितरौ 'दोच्चंपि' द्वितीयवारमपि
'तच्चंपि' तृतीयवारमपि एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् एवं खलु हे माता-
पितरौ मया श्रमणस्य अन्तिके धर्मो निशान्तः=श्रुतः, सोऽपि च सम धर्मः

तुमं जाया, कयलक्खणोसि तुमं जाया) हे पुत्र ! तुम बहुत बड़े भाग्य-
शाली हो तुम समस्त गुणों से भरे हुए हो, तुम कृतार्थ हो, तुमने
अपने शरीर वर्त्तों समस्त शुभलक्षणों को सफलित कर लिया है
(जन्नं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं णिसंते) जो
तुमने भगवान महावीर के मुखसे श्रुतचरित्र रूप धर्म का श्रवण किया
है। (से वि य ते धम्मं इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए) और उसे तुमने अपने
इष्ट का साधक बने अंगीकार किया है आराध्यरूप से उसे जाना है
तथा बहुतम्हें अभिरुचित हुआ है। तएणं से मेहे कुमारे अम्मापियओ
दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी) मेघ कुमारने अपने मातापिता से दुवारा
और तिवारा भी ऐसा ही पूर्वोक्तरूप से कहा कि-एवं खलु अम्मयाओ
मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं णिसंते से वि य मे धम्मं

आ वयनो सांभणीने भातापिनाय्ये कहुं के—(धन्नेसि तुमं जाया, कयत्थोसि
तुमं जाया, कयलक्खणोसि तुमं जाया) हे पुत्र ! तमे अहु आग्र्यशाली छे,
तमे सक्खण शुष्ण संपन्न छे, तमे कृतार्थ छे, तमे पोताना शरीरवर्ती अथा शुभ-
लक्षणोने सक्खण भनाय्यां छे. (जन्नं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स
अंतिए धम्मं णिसंते) केभके तमे भगवान महावीरना सुभथी अत आरित्रइय
धर्मंतुं श्रवण कथुं छे. (से वि य ते धम्मं इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए
अने तेने तमे पोताना इष्ट साधकइये स्वीकरो छे, आराध्यइये ते धर्मने लइये
छे तेम न ते तमने गभी गथे छे. (तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरो दोच्चंपि
तच्चंपि एवं वयासी) मेघकुमारने पोताना भातापिताने भील अने त्रील वअत
पथु आ प्रभाणु न कहुं—(एवं खलु अम्मयाओ मए समणस्स भगवओ
महावीरस्स अंतिए धम्मं णिसंते से वि य मे धम्मं इच्छिए, पडिच्छिए

इष्टः प्रतीष्टोऽभिरुचितः, 'तं' तत्=तस्मात् इच्छामि खलु हे मातापितरौ !
युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके मुण्डो भूत्वा
'अगाराओ' अगाराद=गृहान्नःसृत्य अनगारितां=साधुतां पव्वइत्तए'=
प्रव्रजितुं=स्वीकर्तुम्, प्रवज्यां ग्रहीतुमिच्छामीत्यर्थः ॥सू० २६॥

મૂલમ્—તણં સા ધારિણી દેવી તમણિટું અકંતં અપ્પિયં
અમણુન્નં અમણામં અસ્સુયપુવ્વં ફરુસં ગિરં સોઞ્ઞાણિસમ્મ ઇમેણં યયા-
રૂવેણં મણોમાણસિણં મહયા પુત્તદુક્ખેણં અભિમૂયા સમાણી
સેયાગયરોમકૂવ પગલંત વિલીણગાયા સોયમરપવેવિયંગી ણિત્તેયા
દીણવિમણવયણા કરયલમલિયવ્વકમલમાલા તદ્દલ્લણઓલ્લુગ્ગ-
દુલ્લલસરીરા લાવન્નસુન્નનિચ્છાયગય સિરીયા પસિંદિલભૂસણ પહં-
તલ્લુમ્મિયસંચુન્નિયધવલવલયપભટ્ટુત્તરિજ્ઞા સૂમાલવિકિન્નકેસ-
હત્થા-મુચ્છવસણટ્ટુ ચેયગરુઈ પરસુનિયત્તવ્વચંપકલયા નિવ્વત્તમ-
હિમવ્વ ઇંદલટ્ટી વિમુક્કસંધિવંધણા કોટ્ઠિમતલંસિ સવંગેહિં ધસત્તિ

इच्छिष्ट, पठिच्छिष्ट, अभिरुष्ट तं इच्छामि णं अम्मयाओ ? तुम्हेहिं अब्भ-
णुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता
अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए) हे माता पिता ? मैने श्रमण भगवान्
के मुखसे धर्म सुना है—और वह मुझे इच्छित हुआ है, प्रतीच्छित हुआ है
तथा अभिरुचित हुआ है । इस लिये हे माता पिता ? मैं आपसे आज्ञा-
पित होकर अब श्रमण भगवान् महावीर के पास चर छोड़ कर अनगार
अवस्था धारण करना चाहता हूं । “सू० २६”

શ્રમિરુષ્ટ, તં ઇચ્છામિ ણં અમ્મયાઓ ? તુમ્હેહિં અબ્ભણુન્નાએ સમાણે
સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિએ મુંડે ભવિત્તા અગારઓ અણગા-
રિયં પવ્વઈત્તએ) હે માતાપિતા ! મેં શ્રવણ ભગવાન મહાવીરના મુખેથી ધર્મ
સંભળ્યો છે, અને તેને હું ચાહું છું, તે મને ઇચ્છિત થયો છે, પ્રતીચ્છિત થયો
છે તેમજ અભિરુચિત થયો છે. એટલા માટે હે માતા પિતા ! હું તમારી આજ્ઞા
મેળવીને હવે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે ઘર છોડીને અનગાર અવસ્થા ધારણ
કરવા ચાહું છું. ॥ સૂત્ર-૨૬ ॥

पडिगया । तएणं सा धारिणी देवी ससंभमोवत्तियाए तुरियं कंचण-
भिंमारमुह विणिग्गयसीयलजलविमलधाराए पणिसिंचमाणा निव्वा-
वियगायलट्टं उक्खेवणतालविंट वीयणगजणियवाएणं सफुसिएणं
अंते उरपरिजणेणं आसासिया समाणी मुत्तावलि सन्निगासपवडंस
अंसुधाराहिं सिंचमाणा पओहरे कल्लणविमणदीणारोयमाणी कंदमाणा
तिप्पमाणी सोयमाणी विलवमाणी मेहं कुमारं एवं वयासी॥सू० २७॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि । ततः खलु सा धारिणी देवी ‘तमणिट्टं’
ताम् अनिष्टाम्=इष्टविरहकारिकाम्, ‘अकंतं’ अकान्ताम्=अवाञ्छिताम्, ‘अप्पियं’
अप्पियं=दुःखोत्पादिनीम्, ‘अमणुन्नं’ अमनोद्वां=पुत्रवियोगसूचकत्वेन आर्त्त-
ध्यानजनिकाम् ‘अमणामं’ अमनोमां=मनः प्रतिकूलाम् ‘अस्तुयपुडवं’ अश्रुत-
पूर्वं=पूर्वकदाचिदपि न श्रुतां, ‘फरुसं’ परुषां वज्रपातवत् कठोरां गिरं=वाचं
श्रुत्वा निश्चम्य अनेन ‘एयारुवेण’ एतद्रूपेण ‘मणोमाणसिएणं’ मनोमानसिकेन=

‘तएणं सा धारिणीदेवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सा धारिणी देवी) वह धारिणीदेवी (तं अणिट्टं)

उस अनिष्ट (अकंतं) अवाञ्छित, (अप्पियं) दुःखोत्पादक, (अमणुन्नं) पुत्र
वियोगकी सूचक होने के कारण आर्त्तध्यानजनक (अमणामं) मनको
अरुचिकारक, (अस्तुयपुडवं) अश्रुतपूर्वं ऐसी (फरुसं) वज्रपात के समान
कठोर (गिरं सोच्चा) मेघ कुमार की बात सुनकर (णिसम्म) और उसे
हृदय में अवधारितकर ‘इमेणं एयारुवेणं’ इस वियोगरूप (महयापुत्त
दुक्खेणं) बहुत बड़े पुत्र के दुःखसे जो केवल (मणोमाणसिएणं) मनः

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्थार आह (सा धारिणी देवी) धारिणी देवी (तं अणिट्टं
अनिष्ट (अकंतं) अवाञ्छित, (अप्पियं) दुःख (अमणुन्नं) पुत्र वियोगने सूच-
वनासी होवासी आर्त्तध्यान जनक (अमणामं) मनने अशुचिकर, (अस्तुयपुडवं)
अश्रुत पूर्वं ऐसी (फरुसं) वज्रपातनी जेम कठोर, (गिरं सोच्चा) मेघकुमारनी
वात आसणीने (णिसम्म) अने तेने हृदयमां अवधारित करीने (इमेणं एयारुवेणं)
आ वियोगरूप (महया पुत्तदुक्खेणं) अहु भोटा पुत्ररूप दुःखी- के जे द्रुत
(मणोमाणसिएणं) मन गम्य हुत्तु-वत्थनथी तेने अहार प्रकट न करी शक्य
तेपुं हुत्तुं—(अभिभूया समाणि) दुःखी थती (सेयागयरोमकूवणलत विलीण

=मनसि-मनस्येव वृत्तेमानं यन्मानसिकं तन्मनोमानसिकं तेन, वचनैर्बहिर-
प्रकाशितेन मनोमात्रवर्तिनेत्यर्थः, महता पुत्र दुःखेनाभिभूता=आक्रान्तासती,
'सोयागयरोमकूवपगलंतविलीणगाया' स्वेदागत रोमकूपपगलद् विलीनगात्रा=
स्वेदा आगताः संजाताः रोमकूपेभ्यः पगलन्तः=प्रस्रवन्तः, अतएव विली-
नाश्च गात्रेषु यस्याः सा तथा 'सोयभरपवेविंयी' शोकभर प्रवेपिताङ्गी=शोका-
धिक्येन प्रकम्पितशरीरा, 'णिचेया' निस्तेजाः 'दीणविमणवयणा' दीनविमनो
वदना, दीनस्येव विमनस इव वदनं यस्याः सा 'करयलमलियव्वकमल-
माला' करतलमलितेवकमलमाला-करतलमर्दितकमलमाल सदृशी, अतिश्लाने-
त्यर्थः, 'तक्खणओलुगगुब्बलसरीरा' तत्खणावरुणदुर्बलशरीरा=तत्क्षणमेव=
'पत्रजितुमिच्छामोतिवचनश्रवणक्षण एव, अवरुणं=रोगग्रस्तमिवश्लानं दुर्बलं
च शरीरं यस्याः सा, 'लावन्नसुन्नणिच्छायगयसिरीया' लावण्यद्रव्यनिच्छाय-

गम्य था-वचन से जिसका बाहर प्रकट किया जाना एकतरह से
अशक्य था (अभिभूया समाप्ती) दुःख से व्याप्त होती हुई (सोयागयरो-
मकूवपगलंत विलीणगाया' पसीने से तर हो गई (सोयभरणपवेविंयी)
शोक की अधिकता के कारण उसका समस्त शरीर कपने लगा। (णि
चेया, दीण विमणवयणा करयलमलियव्व कमलमाला) वह बिलकुल तेज
रहित बन गई। दीन दुःखी प्राणी की तरह तथा विमनस्क व्यक्ति की
तरह उसका मुख हो गया करतल से मलित हुई कमल माला की
तरह वह कुमलाई हुई दिखलाई देने लगी। 'तक्खणओलुगगुब्बल सरीरा',
मैं दीक्षा लेना चाहता हूँ ऐसा जब मेघकुमार ने कहा-तब से ही-वस्ती
क्षण से ही उसका शरीर रोगग्रस्त की तरह-श्लान एवं दुर्बल हो गया
(लावन्न सुन्नणिच्छायगयसिरीया, पसिहिल-भूसण-पउंत-सुम्मिय-संचुन्निय

गाया) परसेवाधी तरणोण थर्ध गध. (सोयभरणपवेविंया) शोका धिक्कथी
तेत्तुं आत्थुं शरीर ओक्कहम भूत्वा भांड्युं. (णिचेया, दिणविमणवयणा
करयलमलियव्वकमलमाला) ते ओक्कहम निस्तेज थर्ध गध. दीन दुःखी
प्राणीनी जेम तेभज विमनस्क व्यक्तिनी जेम तेत्तुं भां थर्ध गयुं. उब्बेणीथी भदित्त
थजेवी क्कमणी भाणानी जेम ते जिमणाजेवी देणावा दागी. (तक्खण ओलुगग
दुब्बलसरीरा) 'भारे दीक्षा लेवी छे' जेत्तुं जयारे मेघकुमार के कथुं त्याग्धी, तेज
वणतथी-तेभत्तुं शरीर रोग ग्रस्तनी जेम श्लान जने हण्णुं थर्ध गयुं. (लावन्न)
सुन्न निच्छायगय सिरीया, पसिहिल भूसण पउंत सुम्मियसंचुन्नियधवल

ग न प्रोक्ता=लावण्यरहिता, निच्छाया=प्रकाशहीना अतएव गतश्रीका-शोभाव-
जिता, 'पसिद्धिभूषणपङ्कनखुम्भिय संचुन्निय धवलवलयपद्मद्व उत्तरिज्जा'
प्रशिथिलभूषणा=शोकेन कृशाङ्गत्वाद् आदौ प्रशिथिलानि भूषणानि यस्याः सा,
ततःशोकाधिक्येनातिक्रान्त्वा कतिपयाः पतन्तः, कतिपयाः खुम्भिया' वक्त्री-
भूताः, 'खुम्भिय' इति देशीयः शब्दः, तथा कतिपयाः-संचूर्णिताः=वृद्धिताः
स्फुटिता इत्यर्थः धवलया यस्याः सा, प्रप्लवटं शरीरात् पृथग्भूतम् उत्तरीय
शरीराच्छादनवस्त्रं यस्याः सा, ततः कर्मधारयः। 'सूमालविकिन्नकेशहस्ता'
सुकुमार-विकीर्णकेशहस्ता सुकुमारः=सुकोमलः, विकीर्णः-प्रसृतःकेशहस्तः=
केशपाशो यस्याः सा, केशशब्दादग्रे वर्तमानो हस्तशब्दः समूहार्थकः। 'मुच्छा-
वसणद्वयेयगरुई' मूर्च्छावशानद्वयेतोर्गुर्वी=मूर्च्छावशेन नष्टे चेतसि सति गुर्वी-

धवलवलयपद्मद्व उत्तरिज्जा) शरीर का लावण्य न मालूम कहाँ चला
गया। प्रकाश से विहीन हुई वह बिलकुल शोभा से विहीन बन गई।
शोक से वह इतनी अधिक कृशाङ्ग हो गई कि जो आभूषण उसने अपने
शरीर पर धारण कर रखे थे वे कितनेक तो शिथिल हो गये-तथा
शोककी और अधिक वृद्धि होने से शरीर पर से कितनेक गिरने लगे,
किन्तु वे वक्त्रीभूत हो गये, किन्तु वे नीचे गिर कर चूर्णित-टूट-फूट-
गये। उत्तरीय वस्त्र जो हमने धारण कर रखा था वह भी शरीर पर
से खिसकने लग गया। उसे भी संभालने की हिम्मत इसमें नहीं रही।
(प्रमलविकिन्नकेशहस्ता) माथे का सुकुमार केश समूह इतना नष्ट हो
गया (मुच्छावसणद्वयेयगरुई) मूर्च्छा भी आने लगी इस से चित्तमें जो
समय-समय पर रुचि जगती थी वह भी नष्ट हो चली-अथवा मूर्च्छा
के वश नष्ट यह चेतना रहित सी बन जाती थी तब इसका शरीर

वलयपद्मद्व उत्तरिज्जा) शरीर का लावण्य डोले जाये कथां अदृश्यं यत् गतं ?
निस्तेजं यद्धने छे अकृष्टं शोभाशून्यं यत् गतं। शोकात् ते अटली अधी दुर्गण
यत् गतं के वे घरेणुं आते ते पड़ेयां हता तेमांशी डेटलांके तो दीलां यत् गतां,
अने शोकात् वृद्धि यत् शरीर उपरथी डेटलांके नीचे भसी पड्यां, डेटलांके वड
यत् गतां, डेटलांके नीचे पडीने टुकडे टुकडां यत् गतां, तेन उत्तरीय वस्त्र-वे तेले
शरीर उपर धारण कथुं हतुं-ते पणु शरीर उपरथी भसवा भांडयुं। तेने साधव-
वानी पणु ताकात तेमां रही नहि। (सूमालविकिन्नकेशहस्ता) माथाना सुको-
मण वाण अ भतेम अस्तव्यस्त यत् गता। (मुच्छावसणद्वयेयगरुई) ते
भूर्छितं यथा लागी, तेथी वभतो वभतं वे तेने छिट वस्तु भेगववानी छच्छा यती
ते पणु साव नाश पागी। अथवा मूर्च्छावश यद्धने ते चेतना विहीन यत् गती

भारसंभ्रनगात्रा, 'परसुनियत्तवचंपकलया' परशुनिकृतेव चम्पकलता=परशुना
छिन्ना चम्पकलतेव 'निव्वनमहिमव्वइंदल्लो' त्रिष्टुप्महेवेन्द्रयष्टिः, निवृत्तो
महः=उत्सवो यस्या सा इन्द्रयष्टिः=उत्सवस्तम्भ इव, 'विमुक्कसंधिवंधणा'
विमुक्त-सन्धिवन्धना, विमुक्तं=श्लथीभूत सन्धिवन्धन=करचरणाद्यवयवसंधानं
यस्याः सा तथा, अतएव 'कोट्ठिमतलंसि' कुट्टिमतले=मणिरत्नजटित भवना-
ङ्गणे, 'सव्वंगेहिं' सर्वाङ्गैः 'धसत्ति' धसद्दति शब्देन 'पडिया' पतिता। ततः
खलु'सा धारिणी देवी 'ससंभमोवत्तिथाए' ससंभ्रममपवर्तितया, अकस्मात्
'किं जात'मिति सभयम् अपवर्तितया=क्षिप्तया, 'तुरियं' त्वरितं शीघ्रं कंचणमि,
गारमुहविणिग्गयसीयलविमलधाराए' काञ्चनभृङ्गार मुखविनिर्गत शीतलजलविमल
धाराया=काञ्चनभृङ्गारः=सुवर्णमयभृङ्गारः 'झारी' इति प्रसिद्धः, तन्मुखाद् विनि-
र्गता=निःसृता शीतलजलस्य या निर्मलधारा अविच्छिन्न धारातया 'परिसिंचमाणा'

विशेष वजनदार वन जाता था। (परसुनियत्तवचंपकलया) इसकी
शारीरिक स्थिति कुछ ऐसी बन गई कि जैसी परशु से कटि हुई चम्पक
लता हो जाती है। (निव्वन महिमव्वइंदल्लो) जिस प्रकार इन्द्रयष्टि उत्स
वस्तम्भ-उत्सव के समाप्त होने पर शोभा से विहीन हो जाता है उसी
प्रकार यह भी प्रतीत दिखलाई देने लगी। (विमुक्क संधिवंधणा) संधि-
बंधन शरीर भर के अवयव इसके ढीले पड़ गये। इस कारण यह
कोट्ठिमतलंसि सव्वंगेहिं धसत्ति पडिया) मणिरत्न जटित भवनाङ्गण में ढीले
हुए अंगों से एक दम धब से गिर पड़ी। (तएणं सा धारिणी देवी स-
संभमोवत्तिथाए तुरियं कंचणमिगारमुहविणिग्गयसीयलविमलजलधाराए
परिसिंचमाणा) इसके बाद जब दामी जनोंने उसकी यह यह
हालत देखी-तो वे बहुत जल्दी सुवर्ण की झारीमें शीतल जल भरकर
ले आईं। उस झारी के मुख से विनिर्गत वह शीतल विमल जल धारा

त्यारे तेत्तुं शरीर वधारे भारे थधं जत्तुं इत्तुं. (परसुनियत्तवचंपकलया)
कुछाडीथी क्पाओली अभ्यक्षलता जेवी तेना शरीरनी डालत थधं गधं इत्ती. (निव्वत्त
महिमव्व इंदल्लो) जेम धन्द्रयष्टि ओटले के उत्सव स्तंभ उत्सव पुरे थतां शोभा
वजर थधं ज्य छे तेवीज ते पल्लु देणावा दागी. (विमुक्कसंधिवंधणा) आभा
शरीरनां अधां अजो दीवां थधं गयां तेथी धारिणीदेवी (कोट्ठिमतलंसि सव्वं
गेहिं धसत्ति पडिया) भञ्जिरत्तो जडेला लवनना आंगणुमां दीवां थधने ओक-
दम धडाम करी ते पडी गथां. (तएणं सा धारिणीदेवी ससंभमोवत्तिथाए
तुरियं कंचणमिगारमुहविणिग्गयसीयलविमलजलधारणपरिसिंचमाणा)
त्यारणां दासीओओ तेभनी आ डालत ओधने जलदीथी सोतानी आरीमां
इंडुं पाणी लरीने दावी. अने ते आरीनी शीतण जलधारा तेना उपर छांटवायां

પરિવિચયમાના, અતઃપ્ર 'નિઘ્વાવિયગાયલટ્ટી' નિર્વાપિત ગાત્રયષ્ટિઃ—નિર્વાપિતા શીતલીકૃતા ગાત્રયષ્ટિઃ=શરીરં યસ્યાઃ સા=તથા, 'ઉક્લેવણતાલવિંટ વીયળગ-જણિયવાર્ણ' ઉત્કલેવણતાલવૃન્તવીજનકજનિતવાતેન=ઉત્કલેવણતે' इति ઉત્કલેવણં, કર્મણિ લ્યુટ્ બાહુલકત્વાત્, વોજ્યમાનમિત્યર્થઃ યત્ તાલવૃન્તાં-તાલ-પત્રનિર્મિતાં—વ્યજનકં તજ્જનિતેન વાતેન=પવનેન, 'સફુસિર્ણ' સસ્પૃષતા=સોદક-ચિન્દુના જલપ્લાવિતવ્યજનકવીજનજનિતપવનેનેતિ માવઃ, 'અંતેર પરિજળેણ' અંતઃપુર-પરિજનેન=સસ્વીર્ગેણ, 'આસાસિયા સમાળી' આશ્વાસિતા=ગાત્રમૂર્છા-લબ્ધચેતનસંજ્ઞા સતી, 'મુક્તાવલિ સન્નિગાસપવડંતઅંસુધારાહિં' મુક્તાવલી સંનિકાશનપતદશ્રુધારાભિઃ, નયન શુક્તિર્થાં મુક્તાપટ્ટકય ઇવ પ્રપતન્ત્યો યા અશ્રુધારા=નેત્રજલ ચિન્દુપરંપરા સ્તાભિઃ 'સિંચમાળીપઓહરે' સિંચન્તી પયો-ધરૌ, 'કલુણવિમલદીણા' કરુણવિમનોદીના=કરુણા=દુઃખિતા, વિમનાઃ=શોકાકુલચિત્તાઃ, દીના=સતપ્તા, 'રોયમાળી' રુદતી= અશ્રુપાતાં કુર્વતી, 'કંદ-

ઉસ પર છોડી ગઈ ઉસસે (નિઘ્વાવિયગાયલટ્ટી) ઉસ કે શરીર મેં શાન્તિ આઈ. (ઉક્લેવણતાલવિંટવીયળગજણિયવાર્ણ) ઉસી સમય પંચા કરને વાલી દાસિયોને ઉસ પર તાલપત્ર નિર્મિત પંચા ઢોરના પ્રારંભ કર દિયા-ઉસકી ઢવા સે (સફુસિર્ણ) જો જલ કી છોટીર ચિન્દુઓં સે યુક્ત થી તથા (અંતેર પરિજળેણ) અંતઃપુર કી સસ્વી વર્ગે કે (આસાસિયા સમાળી) અનેક વિધ આશ્વાસનોં સે ઉસ કી મૂર્છાં નષ્ટ હો ગઈ ઔર પ્રકૃતિસ્થ હોકર-અર્થાત્ લબ્ધ ચેતનાં વાલી વન કર (મુક્તાવલિસન્નિગાસપવડંત અંસુધારાહિં) વહ મુક્તાવલી કે જૈસે નિકલતે હુએ આંસુઓં કી ધારાં સે (સિંચમાળી પઓહરે) અપને સ્તનોં કો સિંચિત કરને લગી-(કલુણ-વિમલદીણા) ઔર દુઃખિત શોકાકુલ ચિત્ત એવં તપ્ત હોકર (રોયમાળી)

આવી તેથી (નિઘ્વાવિયગાયલટ્ટી) તેનાં શરીરે શાંતિ વળી. (ઉક્લેવણતાલ-વિંદવિયળગજણિયવાર્ણ) પંખે કરનારી દાસીઓએ તાલપત્રથી અનેકો પંખે કરવા માંડ્યો. તેના પવનથી (સફુસિર્ણ) કે જે પાણીના નાના નાના કણુ યુક્ત હોતો તેમજ (અંતેરપરિજળેણ) રણુવાસની અનેક સખીઓના (આસાસિયાસમાળી) અનેક વિધ આશ્વાસનોથી તેમની મૂર્છાં દૂર થઈ અને તેઓ પ્રકૃતિસ્થ થયાં-અર્થાત્ તેમણે ફરી ચેતન મેળવ્યું અને પછી (મુક્તાવલિ સન્નિગાસપવડંત અંસુધારાહિં) તેઓ ચાલીઓની જેમ ટપકતાં આંસુઓની ધારાઓ (સિંચમાળી પઓહરે) પોતાના સ્તનોને સિંચિત કરવા લાગ્યાં. (કલુણ વિમલ દીણા) અને દુઃખી શોકાકુલચિત્ત અને સંતપ્ત થઈને (રોયમાળી) રડવા

माणी' क्रन्दन्ती उच्चैःस्वरेण, 'तिप्पमाणी' तेभमाना=स्वेदलालादि निःसारयन्ती 'सोयमाणी' शोचन्ती=हृदयेन शोकं कुर्वती, 'विलवमाणी' विलपन्ती आर्तस्वरेण, मेघं कुमारम् एवं=वक्ष्यमाण प्रकारेण अवादीत=उत्तवती ॥ सू. २७ ॥

मूलम्—तुमंसि णं जाया ! अम्हं एगे पुत्ते इट्ठ कंते पिए मणुण्णे मणामे धिज्जे वेसासिए सम्मए बहुमए अणुमए भंडकरंडगसमाणे रयणे रयणभूए जीविय उस्सासए, हिययाणंदजणणे उंवर पुप्फंवदुल्लहे सवणयाए किमंगपुण पासणयाए ? णो खल्ल जाया ! अम्हे इच्छामो खणमवि विप्पओगं सहित्तए तं भुंजाहि ताव जाया ! विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव बयं जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं कालगएहिं परिणयवए वाड्डियकुलवंसतंतुकजंमि निरावयवखे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइस्ससि । तएणं से मेहकुमारे अम्मापिउहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मापियरो एवं वयासी-तहेव णं तं अम्मयाओ ! जहेव णं तुम्हे ममं एवं वदह-तुमंसि णं जाया ! अम्हं एगे पुत्ते तं चेव जाव निरावयवखे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्स

रोने लगी (कदमाणी) बहुत जोरसे आक्रंदन करने लगी (तिप्पमाणी) उसके शरीर से पसीना निकलने लगा-मुख से इधर-उधर लार बहने लग गई, (सोयमाणी) इस तरह शोक करती और (विलवमाणी) आर्त स्वर से विलाप करती हुई (मेहं कुमारं एवं वयासी) मेघकुमार से इस प्रकार कहने लगी ॥ सूत्र २७ ॥

भांअथां (कंदमाणी) अहु भोट्थी आकंढ करवा लाअ्यां. (तिप्पमाणी) तेभना शरीरेथी परसेवो वडेवा लाअ्यां, भोभांअथी लाण टपकेवा लागी. (सोयमाणी) आ प्रभाण्णे दुःखी यतां अने (विलवमाणी) आर्त्त स्वरे विलाप करतां धारिणी देवी (मेहंकुमार एवं वयासी) मेघकुमारने आ प्रभाण्णे कडेवा लाअ्यां. "सूत्र २७"

सि' एवं खलु अम्मयाओ ! माणुस्सए भवे अद्भुवे अणियए असासए
 वसणसभोवद्वाहिभूए विज्जुलया चंचले अणिच्चे जलबुब्बुयसमाणे
 कुसग्गजलविंदुसण्णिभे संझब्भरागसरिसे सुविणदंसणोवमे सडण-
 पडणविद्धंसण धम्मे पच्छापुरं च णं अवस्स विप्पजहणिज्जे से केणं
 जाणइ अम्मयाओ ! के पुट्ठिगमणाए ? के पच्छा गमणाए तं इच्छामिणं
 अम्मयाओ ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीर-
 स्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगरियं पव्वइत्तए ! तएणं तं मेहं-
 कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी—इमाओ ते जाया ! सरिसियाओ सरि-
 ससत्तयाओ सरिसव्वयाओ सरिसलावणणरूव जोव्वणगुणोववेयाओ
 सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो आणियल्लियाओ भारियाओ तं भुंजाहि
 णं जाया ! एयाहिं सद्धिं विपुले माणुस्सए कामभोगे तओ पच्छा
 भुत्तभोगे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि
 तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी—तहेव णं एम्मयाओ !
 जणं तुब्भे ममं एवं वदह—इमाओ ते जाया ! सरिसियाओ जाव
 समणस्स पव्वइस्ससि' एवं खलु अम्मयाओ ! माणुस्सगा काम-
 भोगा असुई असासया वंतासवा पित्तासवा खेलासवा सुक्कासवा
 सोणिग्गासवा दुरुस्सासा दुरूवमुत्तपुरीसपूयबहुपडिपुण्णउच्चार
 पासवणखेलजल्लसिंघाडगवंतपित्तमुक्कसोणिग्रसंभवा अधुवा अणि-
 इया असासया सडणपडणविद्धंसणधम्मा किंपागफलोवमा पच्छा
 पुरं च णं अस्सं विप्पहणिज्जा से केणं अम्मयाओ ! जाणइ के
 पुट्ठिगमणाए ? के पच्छा गमणाए ? तं इच्छामिणं अम्मयाओ
 जाव पव्वइत्तए ॥सू० २८॥

टीका—‘तुमसि णं’ इत्यादि। ‘जाया’ ! हे जात ! हे पुत्र ! त्वमसि खलु अस्माकमेकः पुत्रः, यथा—इष्टः—इच्छापूर्कः, कान्तः—हृदयाह्लादकः, प्रियः—विनयशीलत्वात्, मनोह्रः—मनः प्रसादकः, मनोऽमः—मनस्यवस्थितः सकलकुटुम्बहितकरत्वात्, ‘प्रिये’ धैर्यः—धैर्यगुणवान्, अश्रवादिवादचू, घोरेऽपि कष्टे समुपस्थिते सत्यविकृतचित्तः, यद्वा कठिनकार्यसंपादनेऽपि उद्वेगवर्जित इत्यर्थः, ‘वेसासिए’ वैवांसिकः कपटरहितत्वात्, ‘सम्मए’ संमतः—अनुकूलकार्यकरणात्, ‘बहुमए’ बहुमतः सर्वथा मनोनुकूलवर्तित्वात् ‘अणुमए’ अनुमतः—अनोरपि हितकरत्वात्, ‘मंडकरंडगसमाणे’ माण्डकरण्डकस-

‘तुमसि णं जाया’ इत्यादि।

टीकार्थ—(जाया) हे पुत्र (तुमसि णं अम्हे एगे पुत्ते) तुम हमारे एक ही पुत्र ही तुमही (इष्टे) हमारी इच्छाओं की पूर्ति करने वाले हो (कान्ते) तुमही हमारे हृदय को आनन्दित बनाने वाले हो (प्रिये) हमें सैसारिक समस्त विभूतियों की अपेक्षा अधिक प्यारे हो (मणुण्णे) तुमही हमारे चित्त को प्रसन्न करने वाले हो, (मणामे) सकल कुटुम्बजनों का हित तुम से होने वाला है इस लिये तुम ही हमारे मन में अवस्थित हो—अना घर कि ये हो—(प्रिये) घोर कष्ट आदि के उपस्थित होने पर भी तुम उससे विकृत चित्त नहीं बन सकते हो ऐसी हमें तुम से पूर्ण आशा लगी हुई है अतः तुम धैर्य गुणशाली हो (वेसासिए) तुम पर कपट चित्त रहित होने के कारण हमारा पूर्ण विश्वास है (सम्मए) अनुकूल कार्यकर्ता होने से तुम ही हमें संमत हो, (बहुमए) सर्वथा तुम हमारे मन के माफिक चल रहे हो इसलिये हमें बहुत से कर संमत हो (अणुमए)

‘तुमसि जाया’ इत्यादि

टीकार्थ—(जाया) हे पुत्र ! (तुमसी णं अम्हे एगे पुत्ते) तमे अमारा ओकेना ओके पुत्र छि, तमे ञ (इष्टे) अमारी इच्छाओंकी पूर्ति करनार छि, (कान्ते) तमे ञ अमारा हृदयने आनंद प्रसादनार छि. (प्रिये) तमे ञ अमारा माटे सैसारना समथ वैभव करवां वधु प्रिय छि, (मणुण्णे) तमे ञ अमाश चित्तने प्रसन्न करनार छि, (मणामे) आ आआओ कुटुम्ब छहुं तमाराथी ञ थशे ओटले तमे ञ अमारा मनमां अवस्थित छि, (प्रिये) लथकर कष्टनां वधते यणु तमे सहेने विवक्षित नहि थाओ ओवी तमारी पासथी अभने आशा छि, तमे धैर्य गुणुवाणा छि. (वेसासिए) तमे निष्कपट छि ओटले ञ तमारा उपर संपूर्ण विश्वास छि. (सम्मए) अनुकूल करनार करनार होवाथी तमे ञ अभने संमत लागे. छि. (बहुमए) तमे ओकेहम अमारा मत माझके वर्ती रह्या छि, तेथी अभने तमे गड्डे संमत छि, (अणुमए) तमे तमारा शत्रुछं यणु हित करे छि,

માનઃ, ખાળે=રત્નાભરણ, તસ્ય કરાળકં=મઝજ્જા-રક્ષણમાજર્ણ તંત્રમાનઃ=તત્સ દશઃ-પ્રશસ્તગુણગણધારક इत्यर्थः 'रघणे'रत्नं-रत्नमिव श्रेष्ठः, 'रघणभूए' रत्नभूतः, चिन्तामणिरत्नसदृशः सकलजनवाञ्छा पूरकत्वात् 'जीवियउस्सासए' जीवितोच्छ्वासकः जीवितं=जीवनं तस्मिन् उच्छ्वासकः=प्राणवायुस्वरूपः जीव-नाधारत्वात्, 'हिययाणंदजणणे' हृदयाननन्दन जननः-अन्तःकरणपरमाह्लादजनकः, 'उंबरपुष्पंदुल्लहे सवणयाए' किमंगपुणपासणयाए' ? उदुम्बरपुष्पमिव दुर्लभः श्रवणतया किमङ्ग ! 'पुनर्दर्शनतया यथा-उदुम्बर वृक्षस्य पुष्पं दृष्टमिति वचनं न कस्यापि श्रुतं मया, किं पुनस्तद्दर्शनं तथा तव स्वरूपं परेणोच्यमानं श्रोतुमपि दुर्लभं किं पुनस्तद्दर्शनं, प्राप्तनजन्मार्जितपुण्यप्रभावादेव तवदर्शनं लभ्यते मयेति भावः, हे अङ्ग ! इति मत्प्राणस्वरूपोऽस्मि, इति भावेन स्नेहपूर्वकं सम्बोधनं कृत्वा जनन्या निगदित मित्याशयः, ना खलु हे जात । वयमिच्छामः क्षणमपि तव 'विष्ण-

તુમ અપને શત્રુકા મિ હિત કર દેતે હો મુજે અનુમત હો । (મંડકર્કંડગ-સમાણે) પ્રશસ્ત ગુણો કે ધારણ કરને ચાલે હોને સે તુમ મુજે રત્નાભરણ ચાલે કરંડક કે સમાન હો (રઘણે રઘણભૂએ) રત્ન કે સમાન શ્રેષ્ઠ હો તથા સકલ જનો કી વાંછા કો પૂર્ણ કરને સે તુમ મુજેચિન્તામણિ જાસે હો (જીવિયઉસ્સાસએ હિયયાણંદજણણે સવણયાએ ઉંબરપુષ્પદુલ્લહે) મેરે જીવન મેં એક પ્રાણવાયુ કે સંચારક હો એક તુમ હી મેરે જીવન કે આધાર બૂત હો-મેરા અન્તઃકરણતુમસેહી પરમ આહ્લાદ (આનન્દ) કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । જિસ પ્રકાર ઉંબર વૃક્ષ કા પુષ્પ 'મૈને દેખી' એસી વાત કિસી સે મૈને નહીં સુની હૈ-તબફિર ઉસકે દેખને કી વાત હી કયા હો સકતી હૈં-ઉસી પ્રકાર હે પુત્ર ! તુમ્હારાં સ્વરૂપ મી મૈને દેખા હૈ એસી વાત દૂસરે કે દ્વારા કહી ગઈ જબ મુજે સુનની દુર્લભ હો રહી હૈ તો ફિર (કિમંગ

એથી મને અનુમત છે, (મંડકર્કંડગસમાણે) તમે પ્રશસ્ત ગુણને ધારણ કરનારા છે તેથી રત્નાભરણના કરંડિકાની જેમ તમે અમારે માટે છે, (રઘણે રઘણભૂએ) તમે રત્નની જેમ શ્રેષ્ઠ છે અને બધા માણસોના મનોરથ પૂર્ણ કરનારા છે, એટલે તમે અમારે માટે ચિન્તામણિ જેવા છે, (જીવિયઉસ્સાસએ હિયયાણંદજણણે સવણયાએ ઉંબરપુષ્પદુલ્લહે) મારા જીવનમાં પ્રાણવાયુના સંચારક તમે જ છો, તમે જ અમારા જીવનના આધાર છો, અમારું અંતઃકરણ તમારાથી જ આનંદિત થઈ રહ્યું છે જેમ 'ઉંડાંબર વૃક્ષ' પુષ્પ અમે જોયું છે' આ બાતની વાત અમે કોઈના મોંથી સાંભળી નથી ત્યારે તેને જોયાની વાત જ શી કરવી ? તે જ રીતે હે પુત્ર ! 'તમારું સ્વરૂપ અમે જોયું છે' એવી વાત બીજાના મોંથી કહેવાએવી અમારે માટે સાંભળવામાં દુર્લભ થઈ પડી છે તો પછી (કિમંગ

जोगं=विरहं 'सहित्प' सोढुम्। 'त' तत्-तस्मात् 'भुंजाहि'मुद्धृत्वा मानुष्य-
कान् कामभोगान् तावत्=तावत्कालपर्यन्तं यावत्=यावत् कालं वयं 'जीवामो'
जीवामः=माणान् धारयामः ततः पश्चात् 'परिणयव' परिणतवयस्कः=वृद्धः
सन् 'वट्टियकुलवंसतंतुकज्जमि' वर्धितकुलवंसतन्तु कार्ये=वर्धितः-कुलवंश-
तन्तुः=कुलवंशरूपस्तन्तुस्तद्रूपं यत् कार्यं तस्मिन् संपन्ने सति-पुत्रपौत्रादिभिः
कुलवंशरूपं सन्तानं वर्धयित्वेत्यर्थः। अतएव-'निरावयक्खे' निरपेक्षः-कृत-

पुण पासणयाए) तुम्हारे दर्शन—देखने की बात ही क्या हो सकती
है—मतलब देखने की बात तो दूर रही—बेटा तुम्हारा दर्शन भी बड़ा
दुर्लभ है—जिसने पूर्वभब में पुण्य का उपार्जन किया है ऐसे भाग्यशाली
को ही तुम्हारे जैसे बेटे के दर्शन हो सकते हैं तो—फिर क्यों बेटा
मुझे दर्शन देकर अब उससे वंचित करना चाहते हो। (णो खलु-
जाया अम्हे इच्छामो खणमवि विप्पओगं सहित्प) हमलोग तो एक
क्षण भी तुम्हारा वियोग सहन नहीं कर सकते हैं (तं भुंजाहि ताव
जाया विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव वयं जीवामो) इसलिये
हे पुत्र ! तम विपुल इन मनुष्य भव संबन्धी कामभोगों की जबतक
हम लोग जीते हैं आनन्द के साथ भोगो (तओ पच्छा अम्हे हिं
कालगएहिं परिणयव वट्टियकुलवंसतंतुकज्जमि) बाद में जब
तुम्हारी ऊमर ढल जावे और जब कुल वंश तन्तु रूप कार्य तुम्हारा
संपन्न हो जावे—अर्थात्-पुत्र पौत्र आदि द्वारा जब कुछ वंश रूप संतान
परंपरा बढ़ जावे—तब तुम (निरावयक्खे) निरपेक्ष होकर—निश्चित होकर

पुणपासणयाए) तमारा दर्शननी बात न थी थई थई ? मतलब ओ छे के
जेवुं तो ठीक पणु भेटा ! तमाइं दर्शन पणु उहुंभरना कुलनी जेम भहु न दुर्लभ
छे. जेखे पूर्व जन्ममां पुण्येपावन कियुं छे, जेवा लायशाणीने न तमारा जेवा
पुत्रना दर्शन थई थई छे तो भेटा ! अभने दर्शन दधने शा भाटे ते दालथी
वंचित करवा खाछे छे. (णो खलु जाया अम्हे इच्छामोखणमवि विप्प
ओगं सहित्प) अभे तो ओक क्षण पणु तमारे वियोग भरी शरीरे जेम
नथी. (तं भुंजाहि ताव जाया विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव
वयं जीवामो) भेटवा भाटे छे पुत्र ! अभे न्यांसुधी लुदीजे छाजे त्यांसुधी
तमे भहु न मनुष्यत्वना कामोपयोग लोगवीने आनन्द पाये. (तओ पच्छा अम्हे
हिं कालगएहिं परिणयव वट्टिय कुलवंसतंतु कज्जमि) पछी तमे
घरश थायेओ अभे तमाइं कुण-वंश, तन्तु रूप अर्थ न्याये पुइं थई नयं भेटवे
पुत्र-पौत्र वजरेथी तमारे वंश वृद्धि पाये त्याइ तमे (निरावयक्खे) निश्चि

कृत्यत्वात्तदपेक्षा रहितो भूत्वा श्रमणस्य भगवतो महाविरस्योन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारादनगारितां प्रव्रजिष्यसि। ततः स मेघकुमारो मातापितृभ्यामेवमुक्तः सन् मातापितरामेवमवदत्-तथैव खलु हे मातापितरौ ! यथैव खलु यूय मामेवं वदतः-‘त्वमसि खलु हे जात ! अस्माकमेकः पुत्रः तं चेव’ तदेव जाय यावत् निरपेक्षः श्रमणस्यैव यावत् प्रव्रजिष्यसि, अयंभावः-अस्माकमेवैवपुत्रः प्राणसमस्त्वमसि, त्वद्विरहं सोढुमसमर्थो वयम् तस्माद् शुद्धश्च मानुष्यकान् कामभोगान् अस्माकं जीवितावधि, ततःपश्चाद् वृद्धत्वे कुलवंशसन्तानं वर्धयित्वा कृतकार्यः सन् मुण्डो भूत्वा प्रव्रजिष्यसीति। एवं

—(समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगरियं पव्वइस्ससि) श्रमण भगवान् महावीर के पास मुंडित होकर गृहस्थास्था से मुनि अवस्था धारण कर लेना। तएणं से मेहे कुमारै अम्मा पिऊहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मा पियरो एवं बयासी) इस प्रकार माता पिता द्वारा इस प्रकार समझाये गये उस मेघकुमारने उन माता पिता से ऐसा कहा—(जहेव ण तुम्हे ममं एवं वदह तहेव णं त अम्मयाओ) आप जैसा मुझ से कहते हैं वह ठीक है कि ‘तुमसि णं जाया अम्हं एगे पुने तं चेव जाव निरावयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि) तुम मेरे एक ही पुत्र हो-प्राणसम हो-हम तुम्हारे विरह को सहन करने के लिये असमर्थ हैं-इसलिये जब तक हम लोग जीवित हैं तबतक मनुष्यभव सम्बन्धी वाम भोगों को तुम आनंद के साथ भोगो-उस के बाद वृद्धावस्था में कुल वंश सन्तान बढ़ाकर जब तुम कृतकार्य हो जाओ तो मुंडित होकर

जावे-निश्चित थधने- (समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगरियं पव्वइस्ससि) श्रमण भगवान् महावीरनी पास मुंडित थधने गृहस्थ भटीने मुनि अवस्था धारण करणे. (त एणं से मेहे कुमारै अम्मा पिऊहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मा पियरो एवं बयासी) माता-पिता द्वारा आ प्रभाणु समझावायेला मेघकुमारै माता-पिताने कहु के- (जहेव णं तुम्हे ममं एवं वदह तहेव णं तं अम्मयाओ) तमे भने के कहे छ ते ठीक छे-के (तुमं सि णं जाया अम्हं एगे पुने तं चेव जाव निरावयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि) तमे भारा ओकना ओक व पुत्र छै, प्राणु सम छै, अमे तभारा विरहने सहन करवाभां तदहन असमर्थ छीये, ओटले न्यांभुधी अमे लुविछे छीये त्यां लगी मनुष्यत्वना कामलोगोने तमे आनंदपूर्वक लोगोवा, त्याण्णाह धउपणुभां कुणवंशनी वृद्धि करीने न्यारे तमे गृहस्थोनी अपूर्ण करण

खलु हे मातापितरौ ! 'माणुस्सए भवे' अयं मानुष्यको भवः—'अधुवे' अधुवः=अस्थिरः—यथाप्रतिनियत—समये सूर्योदयोऽवश्यंभावी न तथाऽयमिति भावः। 'अणियए' अनियतः=परिवर्तनशीलः यथा एकस्मिन् क्षणे राजा स एव द्वितीयक्षणे रङ्गो भवतीति भावः। 'असासए' अशाश्वतः=स्वल्प कालवर्ती, 'वसणसओवद्वाभिभूए' व्यसनशतोपद्रवाभिभूतः, व्यसनानि—आधिव्याधि कृतानि दुःखानि तेषां शतम्, उपद्रवाश्च राजतस्करादिकृता नानाविधास्तैरभिभूतः=पराभवं प्राप्तः, 'विज्जुलया चंचले' विद्युलता चंचलः=विद्युलताव

भगवान् महावीर के पास मुनि दीक्षा धारण कर लेना सो (एवं खलु अम्मयाओ ! माणुस्सए भवे अधुवे अणियए असासए वसणस उपद्वाहिभूए विज्जुलयाचंचले अणिच्चे जलबुबुयसमाणे कुसग्गजलविंदुमणिमे संज्झम्भरागसरिसे सुविणदंसणोवमे सडणपडण विदंसणधम्मे पच्छा पुरं च णं अवस्स विप्पजहणिज्जे) हे माता पिता ! यह मनुष्यभव अधुव है—स्थिर नहीं है। जिस प्रकार प्रति नियत समय पर सूर्योदय अवश्य भावी होता है उसी प्रकार यह नहीं है। अनियत है—परिवर्तन शील है—जैसे एक प्राणी एक क्षण में राजा हो जाता तो वही द्वितीय क्षण में रंक हो जाता है। आशा स्वल्प है—स्वल्प कालवर्ती है—व्यसन शत के उपद्रवों से अभिभूत है—आधि, व्याधि आदि अनेक दुःखों से तथा राजा कृत तस्कर आदि कृत सैकड़ों प्रकार के उपद्रवों से यह भव पराभूत है—विजली के जैसा चंचल है—क्षण

ખભવી હો ત્યારે સુદિત થઇને ભગવાન મહાવીરની પાસે મુનિદીક્ષા ધારણ કરી લેને તો (एवं खलु अम्मयाओ ! माणुस्सए भवे अधुवे अणियए असासए वसणसउपद्वाहिभूए विज्जुलया चंचले अणिच्चे जलबुबुयसमाणे कुसग्गजलविंदुमणिमे संज्झम्भरागसरिसे सुविणदंसणोवमे सडण पडणविदंसणधम्मे पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजहणिज्जे) हे माता पिता ! આ મનુષ્યજન્મ આધુવ છે—સ્થિર નથી. જેમ દરરોજ નિયત સમયે સૂર્યોદય થાય છે, તેમ આ મનુષ્ય જન્મ નિયત નથી—આ તો અનિયત છે, પરિવર્તનશીલ છે, જેમ કોઈ માણસ એક ક્ષણમાં નાજગાદીએ ઘેસી ભય છે, અને તે બીજી ક્ષણે કંગાળ થઈ ભય છે, આશા સ્વલ્પ છે—અલ્પકાલીન છે—સેંકડો વ્યસનોના ઉપદ્રવથી ચુકત છે, આધિ, વ્યાધિ વગેરે અનેક દુઃખોથી તેમજ રાજા અને ચોર વગેરેના સેંકડો ભતની ઉપાધીઓથી આ મનુષ્ય જન્મ કબાળેલ છે. વીજળીની જેમ ચંચળ

ત્ક્ષણમૃત્તુરઃ, 'અણિચ્ચે' અનિત્યઃ=નશ્વરઃ, 'જલબુદ્બુદસમાણે' જલબુદ્બુદસ-
માનઃ=પાનીય પ્રસ્ફોટકતુલ્યઃ, 'કુસમ્ગજલચિન્દુસન્નિમે' કુશાગ્રજલચિન્દુ-
સન્નિમઃ=દર્ભાગ્રમાગસ્થિતજલચિન્દુવત્ શ્વટિતપતનશીલ इत्यर्थः। 'સંઘ્નમ-
રાગસરિસે' સન્ધ્યામ્રરાગસદૃશઃ=સાયંકાલિકો યોઽમ્રરાગઃ=આકાશસ્ય રક્તો-
ર્ણસ્તદ્દદ્ દૃષ્ટનષ્ટ इत्यर्थः। 'સુચિન્દ્રસળોવમે' સ્વપ્નદર્શનોપમઃ=સ્વપ્નદૃષ્ટતુલ્યઃ
'સઢણપઢણવિઢ્વંસણધમ્મે' શટનપતનવિઢ્વંસનધર્મઃ, તત્ર શટનં=કુષ્ટા-
દિનાઽઞ્જુલ્યાદે વિશરણં, પતનં= સ્વપ્નાદિનાઽછેદનેન મુજાદે મૃમૌ પતનં, વિઢ્વં-
સનં=ક્ષયઃ एते धर्माः=સ્વભાવા यस્ય સ તથા, પશ્ચાત્ પૂર્વતઃચ અવશ્યં વિપ્રહા-
નીયઃ=અવશ્યં ત્યાજ્ય इत्यर्थः। અથ કો જાનાતિ? હે માતાપિતરૌ કઃ પૂર્વ-

મંશુર હૈ—। અનિત્ય હૈ—નશ્વર (નાશવાન) હૈ જલકે બુબુદ્ સમાન
દેખતે ૨ નષ્ટ હો જાતા હૈ। જિસ પ્રકાર કુશા કૈ અગ્રમાગ મૈં રહી હુઈ
ઓસ કી ચિન્દુ કૈ સ્થિર રહને કા કોઈ મરોસા નહીં હોતા હૈ उसी
प्रकार इसके स्थिर रहने का कोई मरोसा नहीं है। संध्याकाल का राग
जिस तरह देखते २ नष्ट हो जाता है उसी प्रकार यह मनुष्यभव भी
है। स्वप्न में देखे गये पदार्थ जैसे क्षण स्थायी होते हैं—वैसे ही यह
है। यह शटन पतन एवं विध्वंसन स्वभाव वाला है—। कष्ट आदि
रोग द्वारा शरीर के अंगुली आदि अवयवों का गिराना उसका नाम
शटन, तलवार आदि के द्वारा मुजा आदि का कटकर नीचे गिराना
इसका नाम पतन है। क्षय का नाम विध्वंसन है—और वह पर्याय से
पर्यायान्तरित रूप होता है। आगे पीछे यह अवश्य परिहरणीय है
(से के ण जाणह अम्मयाओ के पुर्व्व गमणाए के पच्छा गमणाए)

છે, ક્ષણ ભંશુર છે, અનિત્ય છે, નશ્વર છે. પાણીના પરપોટાની જેમ ભેતભેતાં
નષ્ટ થઈ જવાવાળો છે. જેમ દાહના અગ્રભાગમાં રહેલી ઝાકળની સ્થિરતાની સંભા-
વના નથી તેજ પ્રમાણે આની સ્થિરતાનો પણ વિશ્વાસ નથી. સંધ્યાકાળનો રંગ
ભેતભેતામાં હ્રુષ્ઠ થઈ જાય છે, તેમજ આ મનુષ્યભવ પણ છે. સ્વપ્નમાં ભેથેલા
પદાર્થોની જેમ આ ક્ષણભંશુર છે. આ સંસાર શટન, પતન અને વિધ્વંસન સ્વ-
ભાવ ધરાવે છે. કષ્ટ વગેરે રોગ દ્વારા શરીરની આંગળી વગેરે અંગોનું ખરી પડતું
તેનું નામ 'શટન', તલવાર વગેરેના ધાતી હાથ વગેરે કપાકપે નીચે પડે છે
તેનું નામ 'પતન' છે. ક્ષયનું નામ વિધ્વંસન છે. તે પર્યાયથી પર્યાયાન્તરિતરૂપ
હોય છે. કોઈ ન કોઈ વખતે તે ચોક્કસ પરિહરણીય છે. (સે કે ણ જાણહ અમ્મ-

गमनाय=पित्रोः पुत्रस्य च मध्ये पूर्वस्युवशंगतः परलोके गमनाय कः प्रवर्तिष्यते, कः यश्चाद् गमनाय, इति को जानाति ? न कोपीति भावः । 'तं' तन्-तस्माद् इच्छामि खलु हे मातापितरौ ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् प्रव्रजितुम् ।

ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरावेवमवदताम् हे जात ! इमास्ते तव सदृश्यः सदृशत्वचः सदृशवयस्काः सदृशलक्षण्यरूपयौवनगुणोपपेताः सदृशे

तथा यह कौन जानता है कि हम तुमसे पहिले कौन परभव जायगें और कौन पीछे । (तं इच्छामि अम्मयाओ तुम्हेहिं अब्भणुणाए समाने समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारिअं पव्वइत्तए) इसलिये हे माता पिता । मैं आपसे यह आज्ञा चाहता हू कि मैं श्रमण भगवान् श्री महावीर के समीप मुंडिन होकर उनसे इस गृहस्थावस्था से अनगार अवस्था धारण करऊं । (तएणं से मेहं कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी) मेघकुमार की यह आज्ञा प्राप्त करने की बात सुनकर माता पिताने उससे ऐसा कहा—(इमाओ ते जाया ।

सरिसियाओ सरिसत्तयाओ सरिसव्वयाओ सरिसलावणरूवजोव्वण-
गुणोव्वेयाओ सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो अणिल्लियाओ भारियाओ
एयाहिं सद्धिं तं सुंजहि) हे पुत्र ! ये स्त्रियां जो सर्वश राजकुलों से तुम्हारा विवाह करके लाई हुई हैं और जो तुम्हारे सर्वश हैं, तुम्हारे अनुरूप जिनका शरीर है, तुम्हारी जैसी जिनकी ऊमर है—तथा तुम्हारे

याओ के पुत्रिं गमणाए के पच्छा गमणाए) तेમ જે એ કોણ બાણે છે કે અમારા અને તમારામાંથી કોણ પહેલાં મરણને ભેટશે, અને કોણ પછી તં इच्छामि अम्मयाओ तुम्हेहिं अब्भणुणाए समाने समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारिअं पव्वइत्तए) એટલા માટે હે માતાપિતા ! હું તમારી આજ્ઞા આહું છું કે હું શ્રમણ લગવાન મહાવીરની પાસે સુદિત થઈને તેમનાથી આ ગૃહસ્થાવસ્થાથી અનગાર અવસ્થા ધારણ કરી લઉં.

(તएणं से मेहं कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी) એમકુમારની આ આજ્ઞા મેળવવાની વાત સાંભળીને માતાપિતાએ તેમને કહ્યું કે— (इमाओ ते जाया ! सरिसियाओ सरिसत्तयाओ सरिसव्वयाओ सरिसलावणरूवजोव्वण-
गुणोव्वेयाओ सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो अणिल्लियाओ भारियाओ
एयाहिं सद्धिं तं सुंजहि) હે પુત્ર ! આ તમારી સ્ત્રીઓ—એ તમારા બેવા રાજ-
કુળમાંથી લાવ્ન કરીને લાવવામાં આવી છે, અને જે તમારા બેવી છે, તમારા અનુરૂપ જેમનું શરીર છે, જેમની ઉંમર તમારા જેટલી છે, તમારા થોડા લાવણ્ય,

મ્યો-રાજકુલેભ્યઃ ‘ઑગ્નિષણ્ણિયાઓ’ આનીતાઃ-સમાનીતાઃ, ‘તં’ તત્-તસ્માદ્ મુહુક્ષ્વ ચલુ હે જાત ! ‘एयाहिं सद्धि’ एताभिः सार्धं विपुलान् मानुष्यकान् कामभोगान्, તતઃ પશ્ચાદ્-શુક્તભોગઃ શ્રમણસ્ય મગવતો મહાવીરસ્ય યાવત્ પ્રવ્રજિશ્યસિ ,

તતઃ ચલુ સ મેઘકુમારો માતાપિતરામેવમવદત્-તથૈવ ચલુ હે માતા-પિતરૌ ! યત્ ચલુ યૂયં મામેવંવદથ-इमास्ते=तव હે જાત ! सदृश्यो यावत्

લાયક લાવણ્ય, રૂપ યૌવન एवं सदृश्यों से जो युक्त हैं उनके साथ तुम पहिले मनुष्यभव संबंधी विपुल काम भोगों को भोगो (तओ पच्छा शुक्तभोगे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि) पश्चात् जब तुम शुक्तभोगी बन चुको तब श्रमण भगवान् महावीर के पास मुडित होकर इस आगार अवस्था का परित्याग करते हुए मुनि दीक्षा धारण कर लेना। (तएणं से मेहेकुमारो अम्मापियरं एवं वयासी) माता-पिताकी ऐसी बात सुनकर मेघकुमार ने उनसे ऐसा कहा (तहेव णं अम्म-याओ) हे मातापिताओ ! बात तो यह ठीक है (जणं तुब्भे ममं एवं वदह) जो आप मुझ से कह रहे हैं कि (इमाओ ते जाया ! सरिसियाओ जाव समणस्स पव्वइस्ससि) हे पुत्र ! ये स्त्रियां जो राजकुलों से विवाह कर लाई गई हैं और जो तुम्हारे अनुरूपशरीरादिवाली हैं-उनके साथ पहले तुम मनुष्यभव सम्बन्धी विपुल काम भागों को भोगों। पश्चात् शुक्तभोगी हो कर तुम श्रमण भगवान् महावीर के पास कैशोंका लुंचन कर के इस गृहस्थ अवस्था को छोड़कर अनगार अवस्था धारण कर लेना

૩૫, યૌવન અને જે સદૃશ્યોથી સંપન્ન છે, તેમની સાથે પહેલાં તમે મનુષ્યલવ સંબંધી બધા કામભોગોને ભોગવો. (તઓ પચ્છા શુક્તભોગે સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ પવ્વઇસ્સસિ) ત્યારબાદ જ્યારે તમે સંસારના બધા ભોગો ભોગવીલો ત્યારે ભગવાન મહાવીરની પાસે મુડિત થઇને આગાર અવસ્થા ત્યજીને મુનિ દીક્ષા લેજો. (તएणं से मेहेकुमारं अम्मापियरं एवं वयासी) માતાપિતાની આ રીતે વાત સાંભળીને મેઘકુમારે તેમને કહ્યું (तहेव णं अम्म-याओ) હે માતાપિતા ! વાત તો સારી છે, (जणं तुब्भे ममं एवं वदह) જે તમે કહી રહ્યા છો કે- (इमाओ ते जाया ! सरिसियाओ जाव समण-स्स पव्वइस्ससि) “હે પુત્ર ! આ સ્ત્રીઓ-કે જેઓ લગ્નવિધિથી રાજકુળોમાંથી અહીં લાવવામાં આવી છે, જેઓ શરીર, ૩૫ વગેરેથી તમારા લાયક છે-ની સાથે પહેલાં તમે મનુષ્યલવના બધા કામભોગો ભોગવો, ત્યારબાદ શુક્તભોગી થઇને તમે ભગવાન મહાવીરની પાસે કેશલુચન કરીને ગૃહસ્થ મટીને અનગાર અવસ્થા ધારણ

શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય મત્રાજેષ્યસિ, એવં સ્વલુ હં માતાપિતૃતૌ!
માનુષ્યકાઃ કામભોગા અશુચયોઽપવિત્રાઃ—ઈદમૌદારિકં શરીરં તાવદશુચિ-
સ્થાનત્વાદશુચિ રસરુધિરમાસમેદોઽસ્થિશુકમજ્જામયં, શ્લેષ્મમલમૂત્રાદિપૂરિતં
સ્નાયુજાલપરિવેષ્ટિતં, સર્વદા કૃમિરુજાદિ સંકુલં તત્ત્વબુદ્ધ્યા વિચાર્યમાણં પરમા-
શુચિ. શરીરે દ્વૌ કર્ણૌ, દ્વૌ ચક્ષુષી, દ્વૌ ગ્રાણે, મુલં, પાયુરુપસ્થશ્ચેતિ, નવ-
દ્વારાણિ મલ્લઘાઠકાનિ સન્તિ । અશાશ્વતાઃ=અલ્પકાલસ્થાયિનઃ, ‘વંતાસવા’

‘સો (એવં સ્વલુ અમ્મયાઓ) હે માતાપિતા !’ આ વિષય મ મેરી પેસી
ધારણાં હૈ કિ (માણુસ્સ ગા કામભોગા અસુઈ અસાસયા, વંતાસવા પિત્તાસવા
સ્વેલાસવા, સુક્કાસવા, સોણિયાસવા,) યે મનુષ્ય ભવ સંબન્ધી કામભોગ
અશુચિ હૈ—અપવિત્ર હૈ। ઔદારિક શરીર કે દ્વારા ઇનકા સેવન કિયા જાતા
હૈ। જલ યહ ઔદારિક શરીર હી અશુચિ કા સ્થાન હોને કે કારણ
અશુચિ હૈ, રસ૧, રુધિર૨, માંસ૩, મેદ૪, અસ્થિ૫, શુક૬, ઓર
મજ્જા૭, ઇન સપ્તધાતુઓ સે બના હુઆ હૈ, શ્લેષ્મ, મલ મૂત્રાદિ સે ભરા
હુઆ હૈ, સ્નાયુ જાલ સે પરિવેષ્ટિત હૈ, સર્વદા કૃમિ, રોગ આદિ સે
સંકુલ હૈ ઓર ઇન નૌ અંગો સે જો દો કાનોં, દો આંખો, દો નાસિકા
કે છિદ્રોં મુલ, લિફ્ફ એવં વાયુ દ્વારા સદા મલ ઘાતા રહતા હૈ—તો તત્ત્વ-
દ્રષ્ટિ સે વિચાર કરને પર યહો નિશ્ચિત હોતા હૈ કિ ઇસ અપવિત્ર ઔદા-
રિક શરીર સે ભોગે ગયે કામભોગ શુચિ કૈસે હો સકતે હૈં। અશુચિ પદાર્થ
કા હી ભોગના સંભવિત હોતા હૈ। ઇસ લિયે હે માતા પિતા ! આપ યહ

કરી હેલે ” તો (એવં સ્વલુ અમ્મયાઓ) હે માતાપિતા ! આ બ્રાહ્મતમાં મારી
એવી માન્યતા છે કે (માણુસ્સગા કામભોગા અસુઈ અસાસયા વંતાસવા
પિત્તામવા સ્વેલાસવા સુક્કાસવા સોણિયામવા) મનુષ્યલવના કામભોગો અશુચિ
છે, અપવિત્ર છે. ઔદારિક શરીર વડે તેમનું સેવન કરાય છે. બ્યારે તે ઔદારિક
શરીર જ અશુચિનું ઘર હોવાથી અશુચિ છે, રસ ૧, રુધિર ૨, માંસ ૩ મેદ ૪,
અસ્થિ ૫, શુક ૬, અને મજ્જા ૭, આ સાત ધાતુઓથી આ શરીર બનેલું છે.
તે શ્લેષ્મ, મલમૂત્ર વગેરેથી યુક્ત છે, સ્નાયુના સમૂહોથી વીંટળાયેલું છે, હમેશાંને
માટે કૃમિ, રોગ વગેરેથી બ્યાસ છે, અને બે કાન, બે આંખો, બે નાસિકા છિદ્રો,
મુખ, લિંગ અને પાયુદ્વાર આ નવ અંગોથી સતત મળ વહેતો રહે છે, તો એના
ઉપર તાત્વિક દ્રષ્ટિએ વિચાર કરીએ ત્યારે એ જ નિશ્ચય ઉપર અવાય છે. કે
આ અપવિત્ર ઔદારિક શરીર દ્વારા ભોગવવામાં આવેલા કામભોગ શુચિ કેવી રીતે

વાન્તાસ્રવા:-વાન્તં વમર્નં તદાસ્રવન્તીતિ વાન્તાસ્રવા:=વમનોદ્ગારિણ:, 'પિત્તા-
સ્રવા' પિત્તાસ્રવા:-પિત્તમાસ્રવન્તીતિ પિત્તાસ્રવા:=પિત્તોદ્ગારિણ:, 'खेलास्रवा'
खेलं=भ्लेष्माणमास्रवन्तीति खेलास्रवा:=भ्लेष्मनि:सरणशीला:, 'कफ' इति
भाषायाम्, 'शुक्लास्रवा' शुक्लास्रवा:-वीर्यक्षरणशीला:, 'सोणियास्रवा' शोणिता-
स्रवा:-रक्तक्षरणशीला: 'दुरूस्मासनीसासा' दुरूस्त्रवासनि:श्वासा:-बाह्यवायो-
ग्रहणमुच्छ्वास:, देहान्त:संचारिवायोर्निर्गमनं नि:श्वासप्रवृत्तिनिवृत्तिनिश्चया-
भावात् तयोर्दु:खहेतुत्वमिति भाव:। 'दुरूवमुत्तपुरिसपूयबहुपडिपुण्णा' दूरूप-
मूत्रपुरीषपूयबहुप्रतिपूर्णा:-दूरूपाणि=कुत्तिसंતરूपाणि मूत्रपुरीषपूयानि, तै:सर्वथा
प्रतिपूर्णा:, 'उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणगवंतपित्तमुक्कसोणियसंभवा' उच्चार
प्रस्रवणखेलजल्लसिंघाणकान्तपित्तशुक्रशोणितसंभवा: तत्र उच्चार:=पुरीषं, प्रस्र-

ધ્રુવ નિશ્ચય સમજાવે કિ યે મનુષ્ય ભવ કે કામભાંગ અપવિત્ર હી હૈ-।
અશાશ્વત હૈ-અલ્પકાલ સ્થાયી હૈ વાન્તાસ્રવ હૈ-વમનોત્પાદક હૈ। પિત્તાસ્રવ
હૈ-પિત્તોદ્ગારી હૈ। खेलास्रव हॆ- कफ के उत्पादक हॆ। शुक्लास्रव हॆ-शुक्र-
वीर्य-धातु को बहाने वाले हॆ। शोणितास्रव हॆ-खून को सोखने वाले हॆ।
(दुरूस्मासनीसासा) बुरीतरह से उच्छ्वास और नि:श्वास के संचालक हॆ।
इनको भोगते समय जो श्वासोच्छ्वास की क्रिया की अधिक रूप से प्रवृत्ति
और निवृत्ति होती है उसका यह निश्चय नहीं हो सकता है कि जो श्वास
निकल कर बाहर जा रहा है वह पुन: वापिस आवेगा ही। संभव है
नहीं भी आवे। (दुरूवमुत्तपुरिस पूयबहुपडिपुण्णा) कुत्तित रूप
जिन का है ऐसे मूत्र, पुरीष पूय-पीप, से ये सर्वथा युक्त रहते थे

થઈ શકે છે? અશુચિ પદાર્થવડે અશુચિ પદાર્થના ભોગ જ શક્ય અને છે. એટલે
હું માતાપિતા! મનુષ્યભવના કામભોગ અપવિત્ર છે, આ તમે નિશ્ચિતપણે બાણીલો.
જા મનુષ્યભવના કામભોગો અશાશ્વત છે-એટલે કે અલ્પકાલીન છે, વાન્તાસ્રવ છે-
એટલે કે વમનોત્પાદક છે. પિત્તાસ્રવ છે-પિત્તોદ્ગારી છે. ખેલાસ્રવ છે-કફના ઉત્પાદક
છે. શુક્લાસ્રવ-શુક્ર-વીર્યધાતુ વહેવડાવનારા છે-લોહીને વહેવડાવનારા છે. (દુરુસ્મા-
સનીસાસા) ઉચ્છ્વાસ અને નિ:શ્વાસના ભયંકર રીતે સંચાલક છે. આ
સંસારના ભોગો ભોગવતાં જે વધારે પડતી શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયા અંદર બહાર
આવબા કરે છે, તેના માટે આપણે નિશ્ચિતરૂપે એમ ન કહી શકીએ કે જે શ્વાસ
બહાર નીકળી રહ્યો છે, તે ફરી પાછો આવશે જ. એ પણ શક્ય થઈ પડે કે તે
પાછો ન પણ આવે. (દુરુવમુત્તપુરિસપૂયબહુપડિપુણા) આ સંસારના
કામભોગો મૂત્ર, પુરીષ, પૂય, પીય, જેવા સાવ કુત્સિત પદાર્થોથી યુક્ત રહે છે.
(ઉચ્ચારપાસવણખેલજલ્લસિંઘાણગવંતપિત્તમુક્કસોણિયસંભવા) આમાં ઉચ્ચાર

चणं=मूत्रं, खेलः=श्लेष्मा, जलः=शरीरमलं, 'जल' इति देशीयःशब्दः। सिङ्घ-
घानक =नासिकामलं. वान्तं=वमनम्, पित्तं=प्रतीतम्, शुक्रं=वायुं, शोणितं=
रक्तम्, तेषां संभवः=उत्पत्तिर्येषु ते, तथाः अधुवा=अस्थिराः, अनियताः, अशा-
श्वताः, शटनपटनविध्वंसनधर्माः, तथा किंपाकफलोपमाः-यथा किंपाकवृक्षस्य-
फलानि भक्षणकालेवमधुराणि, भक्षणानन्तरं तु तत्काल एव मरणप्रदानि भवन्ति,
तद्वदिमे कामभोगा भोगकालएव सुखरूपाः परंतु तत्परिणामो दुर्गतिप्रद इति
भावः। तथा-पश्चात् पुरतश्च खलु भवदयं विप्रहाणीयाः=परित्याज्याः अथ कः
खलु हे मातापितरौ ! जानाति 'केपुर्वि गमणाए के पच्छा गमणाए' पित्रोः

(उच्चारपासवणखेलजलसिंधानगवंतपित्तशुक्रशोणियसंभवा) इन में
उच्चार पेशाव, श्लेष्म-पित्त, जल-शरीर का मैल नाक का मैल वमन,
पित्त, शुक्र और रक्त इनकी ही उत्पत्ति होती है। अतः जब (अधुवा)
ये कांभ भोग-अस्थिर (अणिहया) अनियत (असासया) अशाश्वत हैं
(सडनपडनविद्धंसणधम्मा किंपाकफलोवमा) शटन पटन, एवं विध्वंसन
धर्मवाले हैं और किंपाकफल के समान हैं-जैसे भोगकाल मधुर किंपाक
फल भक्षण करने के बाद ही प्राणोपहारक होता है- उसी तरह भोगते
समय रुचिकर प्रतीत होने वाले ये काम भोग भी परिणाम में दुर्गति
के ही देने वाले होते हैं। (पच्छा पुरं च णं अवस्स विप्पजहिणिज्जा) और
जो अवश्य ही आगे या पीछे छोड़े जायेंगे ऐसे हैं तो (से के णं अम्म-
याभो जाणह के पुर्वि गमणाए के पच्छा गमणाए?) तो फिर हे माता

भूत. श्लेष्म, पित्त, जल, शरीरનો મેલ, નાકનો મેલ વમન; પિત્ત,
શુક્ર અને રક્ત એમની જ ઉત્પત્તિ શક્ય છે. એટલે ત્યારે આ કામભોગો (અધુવા)
અસ્થિર (અણિહયા) અનિયત અને (અસાસયા) અશાશ્વત છે. (સડનપડન
વિદ્ધંમણધમ્મા કિંપાકફલોવમા) શટન, પટન, અને વિધ્વંસન ધર્મ-
વાળા છે. અને કિંપાકફળની જેમ છે જેમકે ઉપભોગના સમયે કિંપાકફળ મધુર
સ્વાદવાળું હોય છે, અને એના ઉપભોગ એટલે કે ભક્ષણ કર્યા પછી મૃત્યુ પમા-
ડનાર છે, તેજ પ્રમાણે ઉપભોગના સમયે રુચિકર લાગતા આ કામભોગો અંતે
દુર્ગતિ કરનારા જ છે. (પચ્છાપુરંચ ણં અવસ્સં વિપ્પજહિણિજ્જા) અને વહેલા
મોડા ગમે ત્યારે આ કામભોગોનો ત્યાગ તો કરવો જ પડશે ત્યારે (સે કે ણં અમ્મ
યાઓ જાણઈ કે પુર્વિ ગમણાએ કે પચ્છા ગમણાએ?) હે માતાપિતા !

पुत्रस्य च मध्ये कः पूर्वं मृत्युवशंतः परलोके गमनाय प्रवर्तिष्यते, कः पश्चाद् गमनाय इति को जानाति ? न कोऽपीत्यर्थः 'तं' तत् तस्माद् इच्छामि खलु हे मातापितरौ यावत् प्रव्रजितुम् ॥२८॥

मूलम्—तएणं तं मेहं कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी-इमेणं ते जाया ! अज्जयपज्जयपिउपज्जयागए सुबहुहिरण्णे य सुवण्णे य कंसे य दूसे य मणिमोत्तियसंखसियप्पवालरत्तरयणसंतसारसावइज्जे य अलाहि जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पगामं दाउं पगामं भोत्तुं पकामं परिमाएउं, तं अणुहिति ताव जाव जाया ! विपुलं माणुस्सगं इड्डिसक्कैरसमुदयं तओ पच्छा अणुभूय कल्लोणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पव्वइस्ससि । तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी-तहेवणं अम्मयाओ ! जणं तं वयह-इमे ते जाया ! अज्जग पज्जग पिउपज्ज-यागए जाव तओ पच्छा अणुभूयकल्लोणे पव्वइस्ससि' एवं खलु अम्मयाओ ! हिरण्णे य सुवण्णे य जाव सावते ए य अगिसाहिए चोर साहिए रायसाहिए दाइयसाहिए मच्चु-साहिए अगिसामन्ने जाव मच्चुसामन्ने सडणपडणविद्धं-सणधम्मे पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजहणिज्जे से केणं जाणइ

पिता ! यह कौन जान सकता है कि आप और हममें से पहिले और पीछे कौन परलोक जाने वाले हैं इस लिये जब यह नहीं जाना जा सकता है (तं इच्छामि णं अम्मयाओ जाव पव्वइत्तए) तो मैं चाहता हूँ कि आप मुझे आज्ञा दें कि मैं श्रवण भगवान् महावीर के समीप मुंडित होकर उनसे मुनिदीक्षा ले लूँ ॥सूत्र २८॥

કેણ કહી શકે કે તમારા અને અમારામાંથી પહેલાં પરલોક જવાની તૈયારી કેણ કરશે ? એટલા માટે બ્યારે આ વાત આપણે બાણી શકતા નથી ત્યારે (તં ઇચ્છામિ ણં અમ્મયાઓ જાવ પવ્વઇત્તએ) હું આહું છું કે તમે મને મુડિત થઇને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે મુનિ દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપો. ॥ સૂત્ર “ ૨૮ ” ॥

अम्मयाओ ! के पुत्रं गमणाए के पच्छा गमणाए तं इच्छमिणं जाव पव्वइत्तए ॥ सू० २९ ॥ ॥

टीका—‘तएणं तं इत्यादि । ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरां वेवमवादिष्टाम्=उक्तवन्तौ, ‘इमेव णं ते जाया !’ इदंच खलु ते जात ! हे जात ! हे पुत्र ! इदंच खलु ते-तव ‘अज्जयपज्जय पिउपज्जयागए’ आर्य-यकप्रार्थक पितृप्रार्थकागतं=तत्र आर्यकः-पितामहः ‘दादा’ इति भाषायाम् प्रार्थकः-प्रपितामहः, ‘परदादा’ इति भाषायाम्, पितृप्रार्थकः-पितुः प्रपितामहः-तेभ्यः समागतं, सुबहु=प्रभूतं ‘हिरन्नेय’ हिरण्यं=राजतंच, ‘सुवण्णे य’ सुवर्णंच, ‘कंसेय’ कांस्यपात्राणिच, ‘दूसे य’ दूसेयं=चीनांशुकादीनि श्रेष्ठवस्त्राणि, ‘मणिमोत्तियसंखसिलण्णवालरत्तरयणसंतसारसावतेए’ मणिमौक्तिकशंखशिलाप्रवालकरत्नसत्सारस्वापतेयं=तत्र मणयः=चन्द्रकान्तादयः, मौक्तिकानि=मुक्ताफलानि, शंखानि=दक्षिणावर्तादयः, शिला स्पर्शमणिः-यस्य स्पर्शमात्रेण लोहः सुवर्णं भवति, प्रवालानि=विटुमाः, रत्नरत्नानि=पद्मरागादीनि, तथा-अन्यच्च यत्-सत्=विद्यमानं, सारं=सारभूतं

‘तएणं तं मेहं कुमारं’ इत्यादि ।

टीका—(तएणं) इसके बाद (तं मेहं कुमारं) उस मेघकुमार से (अम्मयापियरो) मातापिताने (एवं वयासी) ऐसा कहा (इमेणं ते जाया ! जज्जय पज्जय पिउपज्जयागए) हे पुत्र ! यह दादा, परदादा तथा पिताके प्रपिता मह से चला आरहा (सुवण्णहिरण्णे य सुवण्णे य कंसेय दूसे य मणिमोत्तिय संखसिलण्णवालरत्तरयणसंतसारसावइज्जे य) हिरण्य-चांदी सुवर्ण, कांसा, चीनांशुक आदि श्रेष्ठ वस्त्र, चन्द्रकान्त आदि मणियो, मुक्ता फल (मोती) शंख-(दक्षिणवर्त शंख) जिसके स्पर्श से लोहा सुवर्ण

‘तएणं तं मेहं कुमारं’ इत्यादि ।

टीका—(तएणं) त्पारणा (तं मेहं कुमारं) मेघकुमारने (अम्मया पियरो) मातापिताये (एवं वयासी) कहूं के-इमे णं ते जाया ! अज्जय पज्जय पिउपज्जयागए) हे पुत्र ! दादा, परदादा तेभ्य पिताना परदादाना समथयी (सुबहु हिरण्णे य सुवण्णे य कंसेय दूसेय मणिमोत्तिय संख सिलण्णवालरत्तरयण संतसारसावइज्जे य) हिरण्य (चांदी), सुवर्ण, कांस्य, चीनांशुक वगैरे उत्तम वस्त्रो, चन्द्रकान्त वगैरे मणियो, मोती, शंख (दक्षिणवर्त शंख) जेने स्पर्शवाथी बोण्ड सुवर्णमां परिवर्तित थई जाय छे-तेवो स्पर्श मणि, भूजो, पचीराज

स्वापतेयं=द्रव्यं-धनं, यानासनशय्याभवनोद्यानादिकं तेषां समाहारः, तत्तथा, 'अलाहि' अलं=प्रतिपूर्णं यावत् आसप्तमात् कुलवंशात् प्रकामं दातुं, प्रकामं भोक्तुं, प्रकामं परिभाजयितुम् 'तं' तदधनम् 'अणुहोहि' अनुभव=शुद्ध स्वैत्यर्थः, तावत् यावत् हे जात ! हे पुत्र ! विपुलं मानुष्यकम् 'इह्निं सक्कारसमुदयं' ऋद्धिमत्कारसमुदयम्-तत्र ऋद्धिः=महापुण्योपार्जित संपत्तिः, सत्कारः=सकलजनादरः, तासां यः समुदयः-भाग्योदयः, तम् अनुभव । ततः पश्चात्-'अणुभूयकल्लाणे' अनुभूतकल्याणः=कृतसंसारसुखानुभवः, श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके प्रवर्जिष्यसि ।

ततः खलु स मेघकुमारो मातापितरावेवमवादीत् तथैव खलु हे

बन जाता है ऐसा स्पर्शमणि, मृंगा, पद्मराग आदिलाल रत्न तथा और भी मौजूद जो सारभूत द्रव्य यान, आसन, शय्या भवन तथा उद्यान आदिक हैं कि जो अपनी [अलाहिं] सात पीढ़ी तक आगे चलता रहेगा और जिसका तुम मनमाना दान करो तो भी समाप्त नहीं हो सकता है मनमाना जिसका भोग करो मनमाना सगे संबंधियों में भी जिसको दो फिर भी कम न हो कि कितना और रखा है-ऐसे इस अक्षय द्रव्य का तुम [अणुहोहि] स्वीकार कर आनन्द के साथ भोग करो। (ताव जाव जाया विपुलं मानुस्सगं इह्निं सक्कार समुदयं) तथा मानुष्य भव संबंधी काम भोगो को भोगो। एवं ऋद्धि तथा सत्कार से जो तुम्हारा यह भाग्योदय हो रहा है बेटा उसे भोगो। (तओ पच्छा कल्लाणे अणुभूय समणस्स भगवओ महावीरस्स अंति ए पव्वइस्ससि) बाद में जब कि तुम संसार के सुखों का खूब अनुभव कर चुका-तब-श्रमण भगवान महावीर के पास दीक्षा लेना। (तएणं से

वगेरे दाद रंगना रत्नो तेभज्जीणं पणु धणुं सारभूत द्रव्यो-वेभके यान, आसन, शय्या, भवन तेभज्जी उद्यान वगेरे छे, वे (अलाहिं) आपणुी सात सात पीढ़ी सुधी आगण कायम रहेशे अने तमे पोतानी धण्डा सुवण दान आपो तो पणु ते भूटेशे नहि, तमे वेधअ तेट्ठुं सगांवहावाने आपो तो पणु ते अणूट रहेशे, ओवा आ अक्षय द्रव्यने तमे (अणुहोहि) स्वीकारे अने आनंदनी साथे ओने उपभोग करे। (ताव जाव जाया विपुलमानुस्सगं इह्निंसक्कारसमुदयं) तेभज्जी मनुष्यलवना कामभोगो भोगवे। आ रीते ऋद्धि तेभज्जी सत्कार वडे वे तमाहे भाग्योदय थर रहो छे, तेने भोगवे। (तओ पच्छा कल्लाणे अणुभूयसमणस्स भगवओ महावीरस्स अंति ए पव्वइस्ससि) पछी न्यारे तमे संसार सुखोना सारी पेडे उपभोग करी दो त्यारे श्रमण भगवान महावीरनी यासे जधने

मातापितरौ ! यत् खलु तद् गूयं वदथ—‘इदं च खलु ते हे जात ! आर्यक
मार्यकं पितृप्रार्थकागतम् इत्यादि यावत् अनुभवः ऋद्धिसत्कारसमुद्भूतम्,’
ततः पश्चाद् अनुभूतकल्याणः प्रव्रजिष्यसि’ इति एवं खलु=हे मातापितरौ !
हिरण्यं च सुवर्णं च यावत् स्वापतेयं ‘अग्निसाहिण्’ अग्निस्वाहितम् अग्नेः
स्वाहितं=सुष्ठुआहितम्=आयतम् अधीनमित्यर्थः, यथा स्वामिनस्तथा अग्नेरपि
योग्यमिदं हिरण्यादिकम्, अग्नौ भस्मी भवतीति भावः । ‘चोरसाहिण्’
चौरस्वाहितं चौराधीनं चौरैरपहृतं भवतीति भावः, ‘रायसाहिण्’ राज-
स्वाहितं राजाऽऽयत्तं राज्ञा करदण्डादिभिर्गृहीतं भवतीति भावः । ‘दाइयसा

मेहे’ कुमारं अम्मापियरं एवं वयासी) माता पिता के ऐसे बचन सुनकर
मेघकुमारने उनसे ऐसा कहा—(तद्देवणं अम्मयाओ जण्णं तं वयह) बान तो
ठोक है—जैसी आप लोग कह रहे हैं कि (इमे ते जाया अज्जगपज्जग
पिउपज्जयांगए जाव तओ पच्छा अणुभूय कल्लणे पव्वइस्ससि) हे पुत्र तुम
दादा, परदादा तथा पिता के भी मपितामह से चला आ रहा इस हिरण्य—सुवर्ण
आदि द्रव्य का मनमाना भोग करो—खाओ पिओ और मौज करो—ऋद्धि
सत्कार से उदित हुए अपने भाग्योदय को आनन्द के साथ भोगो ॥
फिर दीक्षा धारण कर लेना इत्यादि (एवं खलु अम्मयाओ हिरण्णे य
सुवण्णे य जाव सावते ए य अग्निसाहिण् चोरसाहिण् रायसाहिण् दाइय
साहिण् मच्चुसाहिण् अग्निसामण्णे जाव मच्चुसामण्णे सडणपडणविदंस-
णधम्मं पच्छापुरं चणं अव्वसं विप्पजहणिज्जे से केण जाणइ अम्मयाओ !
केपुव्वं गमणाए के पच्छा गमणाए तं इच्छामि णं जाव पव्वइत्तए) तो इस

दीक्षा लेने. (तण्णं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी) मातापितानां
आ वयने आलस्येने मेघकुमारे तेभने कळुं के (तद्देव णं अम्मयाओ जण्णं तं
वयह) के बात तमे कळी रह्या छे ते गरागर छे. (इमे ते जाया अज्जग
पज्जग पिउ पज्जयांगए जाव तओपच्छा अणुभूयकल्लणे पव्वइस्ससि)
हे पुत्र ! दादा, परदादा तेभने पिताना यण्ण परदादाना समयथी संअह करेहुं आ
इत्य पितानी उच्छि अुण्ण लोणवे, भूण पाओ पीओ, अने भोणभन करे,
अद्धि सत्कार वडे उडय पावेला पिताना भाग्योदयने सारी पेडे लोणवे. त्यारभाह
दीक्षा लेने. ” (एवं खलु अम्मयाओ ! हिरण्णे य सुवण्णे य जाव सावते
ए य अग्निसाहिण् चोरसाहिण् रायसाहिण् दाइय साहिण् मच्चु
साहिण् अग्निसामण्णे जाव मच्चुसामण्णे सडणपडणविदंसणधम्मं
पच्छा पुरं च णं अव्वसं विप्पजहणिज्जे सेणं ण जाणइ अम्मयाओ ! के
पुव्वं गमणाए के पच्छा गमणाए तं इच्छामि णं जाव पव्वइत्तए)

હિષ, દાયાદસ્વાહિતે-દાયાદાઃ=પ્રાત્રાદયસ્તેષાં સ્વાહિતં=સ્વાયત્તં તૈર્વિભા-
જિતે ભવતીતિ ભાવઃ, 'મચ્ચુસાહિષ' મૃત્યુ સ્વાહિતં=મૃત્યોરધીનં=નાશાધીનં
દુર્વૃત્તપુત્રાદિભિર્નાશિતં ભવતીતિ ભાવઃ। ઉક્તંચ—

દાયાદાઃ સ્પૃહ્યન્તિ તસ્કરગણા મુષ્ણન્તિ મૃમિશુજો યૃહન્તિ સ્વબલં
પદશ્યે હુતશુગ્ બસ્મીકરોતિ ક્ષણાત્। અમ્મઃ પ્લાવયતે ક્ષિતૌ વિનિહિતં ય
ક્ષાહરન્તે ઘટાત્, દુર્વૃત્તાસ્તનયા નયન્તિ નિઘનં ધિગ્ દુઃસ્વદં તદ્વનમ્ ॥ ૧ ॥

પર મેરા આપસે એસા કહના હૈ કિ ચે સ્વ હિરણ્ય મુવર્ણ આદિ દ્રવ્ય
જિનકે અક્ષય હોને આદિ કે વિષય મેં આપ મુક્ષ સે કહ રહે હો વે
જૈસે અપને સ્વામી કે આધિન હોતે હૈ—વૈસે હી વે અગ્નિ કે ભી આધીન
બન સકતે હૈ। ચૌરોં કે આધીન બન સકતે હૈ। દૂસરે રાજા લોગ इन्हें
કરાદિ દ્વારા અપહરણ કર સકતે હૈ। માઈ આદિ દાયાદ इन्हें અપને આધીન
બના સકતે હૈ। દુશ્ચરિત્ર પુત્રાદિ દ્વારા ચે વિનષ્ટ કિયે જા સકતે હૈ। યહી
ચાંત કિસી કવિને ઇસ શ્લોક દ્વારા પ્રકટ કી હૈ—

(દાયાદાઃ સ્પૃહ્યન્તિ, તસ્કરગણાઃ મુષ્ણન્તિ इत्यादि)—તાત્પર્ય ઇસકા
યહ હૈ—કિ ધનાદિ દ્રવ્ય હે માતાપિતાઓ। ઇસ જીવ કો સુખદ ત્રિકાલ
મેં ભી નહીં હો સકતા હૈ। યહ તો મોહ વશવર્તી જીવ કા હી કેવલ
એક માત્ર કલ્પના હૈ—ચદિ એમા હી માના જાવે તો અનગાર અવસ્થા કે
ધારી સકલ સંયમી જીવ હૈ વે ઇસકે અભાવ મેં અત્યન્ત દુઃખી માને
જાને ચાહિયે—પરન્તુ એસા નહીં હૈ કારણ વે ઇસકે સદ્ભાવ મેં જો નાના
પ્રકારકી વિન્યાઓ સે કદર્થના હોતી હૈ ઇસસે સર્વથા રહિત હૈ—દાયાદ લોગ

તો મારું કહેવું એવું છે કે આ બધા ચાંદી સોણું વગેરે દ્રવ્યો—એના માટે તમે
અણુટ હોવા વિશેની વાત સ્તુ કરી રહ્યા છો—તે એમ પોતાના સ્વામીની પાસે રહે
છે, તેથી પ્રતિકૂળ (તે દ્રવ્યો) અગ્નિને પણ ભેટો છે, ચોરોને સ્વાધીન બને છે,
અને બીજા સભા કર વગેરેના રૂપમાં એને લઈ શકે છે. ભાઈ વગેરે કુટુંબીઓ
એને અધિકાર બતાવીને હરી શકે છે. કુપુત્રો વગેરેથી એનો નાશ થઈ શકે છે.

કેઈ કવિએ કહ્યું છે—“દાયાદાઃ સ્પૃહ્યન્તિ, તસ્કરગણાઃ મુષ્ણન્તિ”

કહેવાનો હેતુ એ છે કે ધન વગેરે દ્રવ્યોમાં આ જીવને માટે સુખ સ્વરૂપ થયું
તે ત્રિકાળમાં પણ શક્ય બની શકે તેમ બાણતું નથી. આ તો ફક્ત મોહનાવશમાં
સપડાએલા જીવની એક વ્યર્થ કલ્પના છે. બે દ્રવ્યથી જ બધા સુખી થતા હોય
તો અનગાર અવસ્થા ધારી બધા સંયમી જીવો આ દ્રવ્યના અભાવે દુઃખી હોવા
બેધએ. પણ એમ કંઈ બાણતું નથી. કેમકે દ્રવ્ય-ધન-ની હયાતીયાં અનેક પ્રકાર-
ની ચિંતાઓ અને ઉપાધિઓ ભરી ગય છે તેમનાથી તે અનગાર મુનિઓ સંપૂર્ણ-

‘अग्निसामन्ने’ अग्निसामान्यम् अग्निसदृशं यथाऽग्निः सर्वं भस्मीकरोति, तथैव धनं सर्वानात्मगुणान्नाशयति मद्भ्रमादादिजनकत्वात्, ‘जाव मच्चुसामन्ने’ यावत्-मृत्युसामान्यम् अत्र यावच्छब्देन चौरसामान्यं, राजसामान्यं, दायाद-इस द्रव्य को देख कर इसकी चाहना क्रिया करते हैं चोर हमेशा चोराने को तैयार रहते हैं, राजालोग अपने बलका प्रदर्शन कर इसे जवर्दस्ती हर लिया करते हैं। एक क्षण में भी अग्नि इसे अपना आहार बना सकती है। जमीन में गाढ़े गये द्रव्य को पानी अपने प्रवाह द्वारा तहम नहस कर देता है। यह होलत इस द्रव्य की है। फिर सुबुदायक कैसे हो सारता है। (अग्निसामन्ने) इस द्रव्य को जो ऐसा मानते हैं कि इसके होने पर आत्मगुणों का विकास होता है सो वे भूल में हैं—कारण अग्नि जिस प्रकार जो भी उसमें डाला जाता है उसे यह भस्म कर देती है उसी प्रकार यह द्रव्य भी आत्मा के समस्त उत्तम गुणों को एवं विषय कषाय आदिका जनक होने से नष्ट कर देता है। (जाव मच्चुसामन्ने) इसी तरह यह द्रव्य मृत्यु जैसा है। मृत्यु जैसे प्राणों की अपहरक होती है उसी प्रकार यह भी अपने स्वामी के प्राणों का अपहरक होता है इसी धनकी वजह से कई प्राणियों के प्राण नष्ट होते देखे जाते हैं। डाकू आकर धन वालों को मार डालते हैं यह बात सभी जानते हैं। (यावत्) पद से “चौर सामान्य, राजसामान्य, दायादसामान्य,” इन पदों का

પણ સુકત છે. વારસ તરીકેના ભાગ લેવાનો હકક ધરાવનારા બધા કુટુંબીઓ આ દ્રવ્યને જોઈને એને મેળવવાની કામના કરે છે; ચોર એને ચોરી જવાની તક શોધતા રહે છે. રાજાઓ પોતાની શક્તિનો પ્રયોગ કરીને આ દ્રવ્યને બળબળરીથી ખૂંટવી લે છે. અગ્નિ જોતજોતામાં એઈું. લક્ષણ કરી શકે છે. જમીનમાં ઢાંટેલા દ્રવ્યને પાણી પોતાના પ્રવાહથી નષ્ટ કરી નાખે છે. આ દ્રવ્યની એ જ સાચી હાલત છે. પછી તે સુબહ કેવી રીતે થઈ શકે. (અગ્નિસામન્ને) આ દ્રવ્યને જે લોકો આત્મશુદ્ધાત-વિકસાવનારૂં માને છે, તે પોતાની બાતને છતરી રહ્યા છે, કેમકે જેમ અગ્નિમાં જે કંઈ પણ તેમાં નંખાય છે, તેને રાખ બનાવી દે છે, તેમ જ આ દ્રવ્ય પણ આત્માના બધા ઉત્તમ ગુણોનો વિષય કષાય વગેરેને ઉત્પન્ન કરનારૂં હોવાથી વિનાશ કરે છે. (જાવ મચ્ચુસામન્ને) આ રીતે દ્રવ્ય મૃત્યુ જેવું છે. મૃત્યુ જેમ પ્રાણ હરે છે, તેમ જ આપણા પોતાના સ્વામીના પ્રાણ હરણ કરે છે. આ દ્રવ્યને કારણે જ કેટલાક માણસોના પ્રાણ નષ્ટ થતા જોવાય છે. ધનિક માણસોને કાકુઓ ભારી નાખે છે, આ વાત બધા જાણે છે. (યાવન) પદ્ધતી “ચોર સામાન્ય રાજ સામાન્ય હાથાદ સામાન્ય” આ પદોનો સંગ્રહ થયો છે. અથવા તો

સામાન્યમ્. इतिबोध्यम् । चौरादिसदृशं धनम् आत्मगुणापहारकत्वात्. अपिच प्राणान् मृत्युरिवात्मगुणान् धनमपहरतीति भावः । पुनः कीदृशं धनमित्याह—
'सङ्गपङ्गविद्धंसणधम्मे' शटनपतनविध्वंसनधर्मकं शटनं=वस्त्रादेर्जीर्णत्वं प्राप्तस्य तन्त्वाद्यवयवानां विनाशः पतनं=वर्णादि विनाशः, विध्वंसनं=च=मूलोच्छेदः स धर्मो यस्य तत्तथा पश्चात् पुरतश्च खलु अवश्यविप्रहाणीयम् अवश्यं त्याज्यम्, अथ कः खलु जानाति हे माता पितरौ ! को यावद् गमनाय

संग्रह हुआ है। अथवा चौरादि सामान्य इसे इसलिये भी कहा गया है यह आत्मा के गुणों का विनाशक होता है। यह आत्मा में अनेक अनेक दुर्गुणों को उत्पन्न कर देता है। हिंसा झूठ, चोरी व्यसन, सभी निन्दित कार्य इसी धन के बल पर मनुष्य करते हैं। अतः आत्मा के सद्गुणों का विनाश इनके सद्भाव में अवश्य होता है। (सङ्गपङ्गविद्धंसणधम्मे) पौद्गलिक पर्याय होने से इसद्रव्य का भी शटन पतन एवं विध्वंसन स्वभाव है। यह तो हर एक कोई जानता है कि पौद्गलिक वस्तुओं में सदा एक रूपता नहीं रहती है। वे जीर्ण हो जाती हैं—नष्ट हो जाती हैं वर्णादिक रूप भी उनका परिवर्तित हो जाता है। यद्यपि पौद्गलिक पदार्थों का द्रव्य दृष्टि से मूलतः विनाश नहीं होता है परन्तु पर्याय की अपेक्षा उनका मूलतः भी विनाश हो जाता है। इसलिये धन को यहां शटन, पतन एवं विध्वंसन धर्म वाला प्रकट किया गया है। (प्रच्छापुरं च णं अवस्सविप्पजहणिल्ले से के णं जाणह अम्मयाओ ! के पुव्वंगमणाए के पच्छागमणाए इत्यादि) अतः हे माता पिता ! इस द्रव्य का जब एक न एक

આ દ્રવ્યને ચોરાદિ સામાન્ય એટલા માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે, આ આત્મશુભને નષ્ટ કરનારું છે. આત્મામાં આ દ્રવ્ય ઘણા દુર્ગુણો ઉત્પન્ન કરે છે. હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વ્યસન એ બધા નિન્દિત કર્મો આ ધનના બળે જ માણસો કરતા હોય છે. એટલે દ્રવ્યની હયાતીમાં એકકસપણે આત્મશુભો નાશ પામે છે, આમાં લગીરે શંકા નથી. (સદ્ગપદ્ગવિદ્ધંમણધમ્મે) પૌદ્ગલિક પર્યાયના લીધે આ દ્રવ્યનું પણ શટન, પતન, અને વિદ્ધંસન સ્વભાવ છે. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં સદા એકરૂપતા નથી, આ વાત તો બધા જાણે જ છે. તે છતાં થઈ બાય છે, નષ્ટ થઈ બાય છે, રંગરૂપ પણ તેમજીં બદલાઈ બાય છે. જો કે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ મૂલતઃ આ પૌદ્ગલિક પદાર્થો નાશ પામતા નથી, પણ પર્યાયની દૃષ્ટિએ મૂળ રૂપે તેમનો (પદાર્થોનો) વિનાશ થાય છે. એટલા માટે ધનને અહીં શટન, પતન અને વિધ્વંસન ધર્મોવાળું કહેવામાં આવ્યું છે. (પચ્છા પુરં ચ ણં અવસ્સવિપ્પજહણિલ્લે સે કે ણં જાણહ અમ્મયાઓ કે પુવ્વં ગમણાએ કે પચ્છા ગમણાએ રૂપાદિ)

मातापित्रोः पुत्रस्य च मध्ये कः पूर्वं परलोकं गमिष्यतिकः पश्चाद् गमिष्यतीति न कोऽपि जानातीत्यर्थः । 'तं' तत् तस्माद् इच्छामि खलु यावत् प्रव्रजितुम् ॥ सू० २९ ॥

મૂલમ્—તણં તસ મેહસ કુમારસ અમ્માપિયરો જાહે નો સંચાદ્દ, મેહં કુમારં વઢૂહિં વિસયાણુલોમાહિં આઘયણાહિં ય, પન્નવણાહિ ય, સન્નવણાહિ ય, વિન્નવણાહિ ય, આઘવિત્તે વા પન્નવિત્તે વા, સન્નવિત્તે વા, વિન્નવિત્તે વા, તાહે વિસયપડિકૂલાહિં સંજમમઠ્ઠવેયકારિયાહિં પન્નવણાહિં પન્નવેમાણા એવં વયાસી-એસણં જાયા ! નિગંથે પાવયણે સચ્ચે અણુત્તરે કેવલિણે પઢિપુણે

દિન વિનાશ અવશ્ય છે—તો એસી સ્થિતિ મેં મોક્ષાભિલાષી કા યહ કર્તવ્ય છે કે વહુ હસકા અવશ્ય હી પરિત્યાગ કર અપને કલ્યાણ કી સાધના કર લેવે। હસે ધ્રુવ માન માન કર જો આત્મકલ્યાણ સે વંચિત રહતે હૈં—વે અજ્ઞાન હૈં કૌન હસ યાત કો કહ સકતા છે કે હનકા મોક્ષા પહિલે નષ્ટ હો જાવેગા ઓર બાદ મેં યે નષ્ટ હોગે અથવા પહિલે યે નષ્ટ હોગે ઓર મોગને વાલા બાદ મેનષ્ટ હોગા। હસલિયે મમતા કા પરિત્યાગ કર હમે આપ દીક્ષા લેને કી આજ્ઞા પ્રદાન કી જિયે। યહ મત કહિયે કે હમારે પરલોક જાને પર હી તુમ દીક્ષા લેલેના—કારણ જીવન કા કુછ મરોસા નહીં છે કૌન પહિલે જાવે ઓર કૌન બાદ મેં હસકા નિર્ણય કેસે કિયા જા સકતા છે ॥મૂત્ર ૨૯॥

એથી હે માતાપિતા ! આ દ્રવ્યનો કોઈ દિવસ વિનાશ થોકકસ થશે જ તો એવી સ્થિતિમાં 'મોક્ષાભિલાષી માણસનું' આ કર્તવ્ય છે કે આનો અવશ્ય ત્યાગ કરીને પોતાના કલ્યાણ માટે તૈયાર થઈ જાય. આ વાતને નહિ સ્વીકારતા જે માણસ આત્મકલ્યાણથી વંચિત રહે છે, તે અજ્ઞાની છે. આ વાત કોણ બતાવી શકે છે કે આ દ્રવ્યના ભોક્તા પહેલાં નાશ પામશે, અને ત્યારબાદ આ દ્રવ્યો નષ્ટ થશે, અથવા પહેલાં આ નષ્ટ થશે અને ભોક્તા પછી નષ્ટ થશે એટલા માટે મમતા ત્યજીને મને તમે દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપો. તમે એમ ન કહેતા કે અમારા મૃત્યુ પછી તમે દીક્ષા લેજો, કેમકે આ ક્ષણભંજન જીવનનો શો વિશ્વાસ ? અહીં કોણ પછી અને કોણ પહેલાં જશે એ વાત કોણ બતાવી શકે છે ? ॥ સૂત્ર “ ૨૯ ” ॥

णेयाउए संसुद्धे सल्लगतणे सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे निज्जाणमग्गे निव्वा-
 णमग्गे सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे अहीव एगंत दिट्ठीए, खुरोइव एगंत-
 धारोए, लोहमया इव जवा चावेयव्वा, वालुयाकवले इव निर-
 स्साए, गंगा इव महानदी पडिसोयगमणाए, महासमुद्धो इव भुयाहिं
 दुत्तरे, तिकखं चंकमियव्वं, गरुअं लंबेयव्वं, असिधारव्व संचरियव्वं,
 णो य खलु कप्पइ जाया ! समणाणं निगंथाणं आहाकम्मिएवा
 उद्देसिए वा कीयगडे वा ठवियए वा, रइयए वा, दुब्बिभक्खभत्तेवा
 कंतारभत्ते वा बदलियाभत्ते वा गिलाणभत्ते वा मूलभोयणे वा कंद-
 भोयणे वा फलभोयणे वा बीयभोयणे वा हरियभोयणे वा भोत्तएवा
 पायए वा तुमं च णं जाया ! सुहसमुच्चिए णो चेव णं दुहसमुच्चिए
 णालं सीयं णालं उण्हं णालं खुहं णालं पिवासं णालं वाइयपित्तिय-
 सिंभिय सन्निवाइए विविहे रोगायंके उच्चावए गामकंटए वावीसं
 परीसहोवसग्गे उदिन्ने सम्मं अहियासित्तए, भुंजाहि ताव जाया !
 माणुस्सए कामभोगे तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्स३ जाव पव्व-
 इस्ससि। तएणं से मेहे कुमारे अम्मापिऊहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मा-
 पियरं एवं वयासी-तहेवणं तं अम्मयाओ ! जणं तुब्भे ममं एवं
 वयह-‘एसणं जाया ! निगंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे० पुणरवि तं
 चेव जाव तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्स३ जाव पव्वइस्ससि’
 एवं खलु अम्मायाओ ! निगंथे पावयणे कीवाणं कायराणां कापु-
 रिसाणं इहलोक पडिबच्चाणं परलोग निप्पिवासाणं उरुणुचरे पायय
 जणस्स णो चेवणं धीरस्स निच्छियस्स ववसियस्स एत्थकिं दुक्करं
 करणयाए ! तं इच्छामिणं अम्मयाओ ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए
 समाणे समणस्स भगवओ जाव पव्वइत्तए ॥सू० ३०॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि । ततः खलु तस्य मेघस्य कुमारस्य माता पितरौ ‘जाहे ना संचारं’त’ यदा न शक्नुतः=न समर्थौ भवतः मेघं कुमारं वशीकर्तुम्, कैरुपायैः ? इत्याह—‘बहूहि’ इत्यादि । बहुभिः=अनेकप्रकारभिः—‘विसयाणुलोमार्हि’ विषयानुलोमाभिः विषयाणां शब्दा दीनामनुलोमाः—तत्र विषयेषु प्रवर्तकत्वेनानुकूलाः, ताभिः, विषमोपएव मनुष्यलोके सारांशस्तदर्थमेव सर्वे जनाः प्रवर्तन्ते, उक्तंच—

‘यदि रामा यदि च रमा, यदि तनयो विनयधी गुणोपेतः ।

तनयेतनयोत्पत्तिः, सुरवरनगरे किमाधिक्यम् ॥१॥ इति, ”

‘अर्यागमो नित्यमरोगिता च, मिया च, आर्यामियवादिनी च ।

वश्यश्च पुत्रोऽर्थकरी च विद्या पडजीवलोकस्य सुखानि राजन् ॥२॥ इति॥

इत्यादिरूपाभिः ‘आघवणाहि य’ आख्यापनाभिश्च बहुविधैराख्यानैः=सामान्यतः कथनैश्च, ‘पन्नवणाहि य प्रज्ञापनाभिश्च=विशेषतः कथनैश्च ‘सन्नवणाहि य’ संज्ञापनाभिश्च=संबोधनाभिः ‘हे पुत्र ! हे जात ! हे अह !’ इत्यादिवाग्भिः संबोध्य कथनैश्च, ‘विन्नवणाहि य विज्ञापनाभिश्च=‘त्वमेवास्माकमस्यां वृद्धावस्थायामाधारोऽसि अवलम्बनमस्मी’ त्यादिरूपेण समे-

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इस तरह (तस्स मेहस्स कुमारस्स) उस मेघकुमार के (अम्मापियरी) माता पिता (जाहे) जब (मेहं कुमारं) मेघकुमार को (बहूहि विसयाणुलोमार्हि आघवणाहि य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, विन्नवणाहि य, आघवित्तए वा, पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा, विन्नवित्तए वा,) शब्दादि विषयों में प्रवृत्ति कराने वाले होने के कारण अनुकूल ऐसे अनेकविध सामान्य कथनों से विशेष कथनों से तथा संबोधनपूर्वक किये गये कथनों से, तुमही हमारी इस वृद्धावस्थामें एकमात्र आधारभूत हो इत्यादि

‘त एणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) आ प्रभाषे (तस्स मेहकुमारस्स) मेघकुमारना (अम्मा पियरी) मातापिता (जाहे) व्यापरे (मेहं कुमारं) मेघकुमारने (बहूहि विसयाणुलोमार्हि आघवणाहिय, पन्नवणा हि य, सन्नवणाहिय, विन्नवणा हिय, आघवित्तए वा, पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा विन्नवित्तए वा) शब्द पक्षे सांसारिक विषयोभां प्रवृत्ति करानार छावाथी विषयोभां अनुकूल एवा घणु सामान्य कथनोथी विशेष कथनोथी, संबोधनवाण कथनोथी, वारंवार प्रेम अने दैन्य प्रकट करनारा आवा कथनोथी कहुं के हे मेघकुमार ! तमे ७ ओकनी ओक अमारी घउपणुनी लाकडी छ,

દીનવચનેન પુનઃપુનઃવિજ્ઞાપિત્વપૂર્વકકથનૈશ્ચ, અત્ર વિષયાનુકૂલાભિરાહ્યાનાદિ-
રૂપાભિશ્ચતુર્વિધાભિર્વાગ્મિરિતિ ભાવઃ, 'આઘવિત્તૅવા' આહ્યાતું વા, 'પન્નવિત્તૅવા' પ્રજ્ઞાપયિતું વા, 'સન્નવિત્તૅવા' સંજ્ઞાપયિતું વા, 'વિન્નવિત્તૅવા' વિજ્ઞા-
પયિતું વા, ન શક્નુતઃ' :ઈતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ । યદા માતાપિતૈરૌ=ધારિણી દેવી
શ્રેણિકો રાજા ચ સ્વપુત્રં વિષયાનુકૂલાભિરાહ્યાનાદિભિઃ પ્રતિબોધયિતું=પત્ર-
જ્યાતો નિવર્તયિતું ન શક્નુતઃ સ્મેતિસંક્ષિપ્તાર્થઃ તાહે' તદા 'વિસયપઢિકૂલાર્હિ'
વિષયપતિકૂલાભિઃ=વિષયભોગવિરોધિ-તપઃસંયમસંબન્ધિનીભિઃ 'તપઃ=
સંયમપાલનં સુદુષ્કર' મિત્યાદિભિર્વાગ્મિરિત્યર્થઃ, 'સંજમમઽઽવેયકારિયાર્હિ'
સંયમમયોદ્વેગકારિકાભિઃ=સંયમપાલને પરીપહોપસર્ગસહનપ્રાધાન્યેન તત્કૃત
વલેશસંભાવિતમયોદ્વેગપ્રદર્શનીભિરિત્યર્થઃ, 'પન્નવણાર્હિ પન્નવેમાણા' પ્રજ્ઞા
પનાભિઃ પ્રજ્ઞાપયન્તૌ, एवं=વક્ષ્યમાણમકારેણ, અવાદિષ્ટામ્=ઉક્તવન્તૌ-ઈદં સ્વલ્લ

રૂપ પ્રેમ પૂર્વક ક્રિયે-પુનઃપુનઃ દીન વચનો સે અથવા બાર ૨ વિજ્ઞાપિત્વપૂર્વક
કથનો સે (આઘવિત્તૅવા) કહને કે લિયે (પન્નવિત્તૅવા) પ્રજ્ઞાપના
કરને કે લિયે (સન્નવિત્તૅવા) અછ્છી તરહ સમજ્ઞાને કે લિયે (વિન્ન
વિત્તૅવા) નિવેદન-કરને કે લિયે (નો સંચાણ્તિ) સમર્થ નહી હુણ-અર્થાત્-
ધારિણીદેવી ઓર રાજા શ્રેણિક વિષયાનુકૂલ કરનેવાલી આહ્યાનાદિરૂપ
વાણિયોદ્વાત મેઘકુમાર કો જબ પ્રવ્રજ્યાગ્રહણ કરનેકી માવના સે વિચલિત
કરને કે લિયે સમર્થ નહી હો સકે (તોહ) તબ વે (વિસયપઢિકૂલાર્હિ)
વિષયભોગ વિરોધી એસી (પન્નવણાર્હિ) તપ સંયમ સંબંધી વાણિયો દ્વારા
તપઃ સંયમ કા આરાધન વહુત હી હુણકર હૈ ઇત્યાદિરૂપ વચનો દ્વારા-
(સંજમમઽઽવેયકારિયાર્હિ) કે જો ઉસે સંયમ મેં મય તથા ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન
કરને વાલી થી (પન્નવેમાણા) સમજ્ઞાતે હુણ (एवं वयासी) इस प्रकार

તેમ જ વારંવાર અનેક પ્રકારથી વિજ્ઞાપિત્વ પૂર્વક કથનથી, (આઘવિત્તૅવા) કહેવામ
(પન્નવિત્તૅવા) પ્રજ્ઞાપના કરવામાં (સન્નવિત્તૅવા) સારી રીતે સમજા-
વવામાં, (વિન્નવિત્તૅવા) નિવેદન કરવામાં (નો સંચાણ્તિ) તેઓ અને
સકળ ન જ થયા, એટલે કે ધારિણીદેવી અને રાજા શ્રેણિકની સંસારના ક્ષણભંશુર
વિષયો તરફ ધાળનારી વાણી મેઘકુમારને પ્રમદ્યા અહણુ કરવાની ભાવનાથી ચલિત
કરવામાં સમર્થ ન થઈ શકી. (તાહે) ત્યારે તેઓ (વિસયપઢિકૂલાર્હિ)
વિષય ભોગ વિરોધી એવી (પન્નવણાર્હિ) તપ-સંયમની વાણી દ્વારા તપ અને
સંયમની આરાધના અત્યન્ત કંઠણુ છે, વગેરે વચનો દ્વારા (સંજમમઽઽવેય
કારિયાર્હિ) કે જે મેઘકુમારના સંયમમાં ભય અને ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરનારી હતી-
(પન્નવેમાણા) સમજાવતાં (एवं वयासी) આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા-

હે જાત !—હે પુત્ર ! ‘નિર્ગંથે’ નૈર્ગ્રન્થં=પ્રન્યાદ્ વાહ્યામ્પ્રત્નરૂપાદ્ નિષ્ક્રાન્તાઃ, નિર્ગ્રન્થાઃ તેષામિદં નૈર્ગ્રન્થં, ‘પાવયર્ણં’ પ્રવચનમ્ આગમઃ (મૂળગાથે દીર્ઘઃ પ્રાકૃતત્વાત્) ‘સચ્ચે’ સત્યં યથાવસ્થિતરૂપનિરૂપકત્વાત્, ‘અણુત્તરે’ અણુત્તરં ન વિદ્યતે ઉત્તારં શ્રેષ્ઠં યસ્માદિત્યુત્તારં સકલહિતકરત્વાત્ । અન્યેષાં પ્રવચનં ન સર્વજ્ઞપ્રણીતમસ્તીત્યાહ—ઈદંનૈર્ગ્રન્થં પ્રવચનં ‘કેવલિયં’ કેવલિકં કેવલં=સમ્પૂર્ણજ્ઞાનં તદસ્યાસ્તીતિ કેવલી તેન પ્રોક્તં કેવલિકં, ‘પહ્લિપુન્ને’ પ્રતિપૂર્ણં સમ્પૂર્ણં સકલ-વસ્તુ નિરૂપકત્વાત્, ‘જેયાઉણ’ ન્યાયોપેતં યથાર્થપદાર્થ નિર્ણાયકત્વાત્ ‘સંસુદ્ધે’ સંશુદ્ધં સંશય્યાદિ દોષવર્જિતત્વાત્ ‘સલ્લગત્તણે’ શલ્યકર્તનં=માયાદિશલ્યકર્તનં હેદકમિત્યર્થઃ, ‘સિદ્ધિમગ્ગે’ સિદ્ધિમાર્ગઃ—સેધનંસિદ્ધિઃ=આત્મ કલ્યાણં, તસ્ય માર્ગઃ હિતાર્થપ્રાપ્તકત્વાત્, ‘મુક્તિમગ્ગે’ મુક્તિમાર્ગઃ કર્મવન્ધનમોચનં મુક્તિઃ, તસ્યા માર્ગઃ કર્મરહિતાવસ્થાકારકત્વાત્, ‘નિજ્ઞાણમગ્ગે’ નિર્ણયમાર્ગઃ—

કહને વગે—(એસ ણં જાયા) હે પુત્ર ! યહ (નિર્ગંથે પાવયર્ણે) નૈર્ગ્રન્થ પ્રવચન (સચ્ચે અણુત્તરે કેવલિયં પહ્લિપુન્ને જેયાઉણ સંસુદ્ધે સલ્લગત્તણે સિદ્ધિમગ્ગે મુક્તિમગ્ગે) યથાવસ્થિત સ્વરૂપકા નિરૂપક હોને સે સત્ય હૈ જિસસે દુનિયા મે સમસ્ત પ્રાણિયોં કા હિતકર્તી હોનેકે કારણ ઓર દૂસરા કોઈ પદાર્થ શ્રેષ્ઠ નહીં હો સકતા હૈ એસા હૈ, કેવલી મગવાન દ્વારા પ્રરૂપિત દુઘા ! સમસ્ત વસ્તુઓં કા નિરૂપણ કરને વાલા હોને કે કારણ જો સમ્પૂર્ણ રૂપ સે અપને મેં પૂર્ણ હૈ યથાર્થપદાર્થ કા નિર્ણાયક હોને સે જો ન્યાયો પેત હૈ, સંશય વિપર્યય એવં અનધ્યવસાય આદિ દોષોં સે વર્જિત હોને કે કારણ જો સર્વથા શુદ્ધ હૈ, માયા મિથ્યા, એવંનિદાન ઈન ત્રીન શલ્યોકો જો વિનાશક હૈ, હિતાર્થકી પ્રાપ્તિ કરાને વાલા હોને સે જો આત્મકલ્યાણ રૂપ સિદ્ધિ કા માર્ગરૂપ હૈ, કાર્ય રહિત અવસ્થા જીવોંકી ઈસીકી આરા-

(એસ ણં જાયા) હે પુત્ર ! આ (નિર્ગંથે પાવયર્ણે) નૈર્ગ્રન્થ પ્રવચન (સચ્ચે અણુત્તરે કેવલિયં પહ્લિપુન્ને જેયાઉણ સંસુદ્ધે સલ્લગત્તણે સિદ્ધિમગ્ગે મુક્તિમગ્ગે) યથાવસ્થિત સ્વરૂપને પ્રતિપાદિત કરનાર હોવાથી સત્ય છે, જગતના બધા જીવોંકી હિત કરનાર હોવાથી એના કરતાં બીજો કોઈ પદાર્થ શ્રેષ્ઠ નથી, આ કેવળી મગવાન દ્વારા પ્રરૂપિત થયેલું છે, સકળ વસ્તુઓં નિરૂપણ કરનાર હોવાથી આ સંપૂર્ણપણે પોતાની મેળે પૂર્ણ છે, યથાર્થ પદાર્થોના નિષ્ણાંધક હોવાથી આ ન્યાયોપેત છે; સંશય, વિપર્યય, અને અનધ્યવસાય વગેરે દોષ વર્જ્ય હોવાથી આ સંપૂર્ણ રૂપમાં શુદ્ધ છે. માયા, મિથ્યા અને નિદાન આ ત્રણ શલ્યોનો આ વિનાશક છે. હિતપ્રાપ્તિ કરવાનાર હોવાથી આ આત્મરૂપ કલ્યાણનો સિદ્ધિનો માર્ગ છે, જીવોંની કાર્ય રહિત અવસ્થા એની આરાધનાથી જ થાય છે, એટલા માટે જે સુકિતના

નિર્ધાનં=કર્મતો વહિર્ભવનં, તસ્યમાર્ગઃ=પુનરાવૃત્ત્યા=ગમનરહિતત્વાત્ યત્ર ગત્યા
 ન કદાચિદપિ પુનઃ સંસારે સમાયાતાતિ ભાવઃ । 'નિઘ્વાણમગ્ને' નિર્વાણમાર્ગઃ—
 નિર્ધાનં=નિરાબાધસુખં સમસ્તકર્મ કૃતવિકારરહિતત્વાત્, તસ્ય માર્ગઃ 'સન્ન-
 દુક્ખપ્રહીણમગ્ને' સર્વે દુઃખપ્રહીણમાર્ગઃ—સર્વાણિ=શારીરિકમાનસિકાનિચ
 દુઃખાનિ ઇતિ સર્વદુઃખાનિ, તેભ્યઃ પ્રહીણઃ=પ્રક્ષીણઃ ચાસૌમાર્ગઃ સકલક્લેશ-
 યકારકત્વાત્ તથા, 'અહીવણંતદિટ્ટીય' અહિરિવ એકાન્તદૃષ્ટિકમ્ આમિષઘ્રહણં
 પ્રતિ અહિરિવ સર્પે ઇવ ચારિત્રપાલનં પ્રતિ, એકાન્તા એકાગ્રા દૃષ્ટિ બુદ્ધિ
 યસ્મિન્ વચ્ચને તત્, એકાગ્રતાયાઃ દુષ્કરત્વાત્ તથા સાદૃશ્યમિતિ ભાવઃ ।
 તથા 'સ્તુરો ઇવ ઇણંતધારાણ' સ્તુર ઇવ એકાન્તધારકં, સ્તુરમ્ય=શસ્ત્રવિશેષસ્ય
 ચ એકાન્તો અદ્વિતીયા ધારાયસ્ય તત્ અપવાદ ક્રિયા વર્જિતૈકધારમિત્યર્થઃ,
 'લોહમયા ઇવ જવા ચાવેયઙ્ગા' લોહમયા ઇવ યથાચર્ચયિતવ્યાઃ લોહમય

ધના સે હોતી હૈ ईसलिये जो-मुक्ति का मार्ग रूप है, जो (निज्जाण मग्ने)
 जिवके लिये कार्य से अलग होने रूप निर्णय का-मार्ग है (निघ्वाणमग्ने)
 निर्वाण का मार्ग है—निराबाध सुख का नाम निर्वाण है क्योंकि यह सुख
 कर्मकृत विकार से रहित होता है—ऐसे (सन्नदुक्खपहीणमग्ने) सकल
 कर्मजन्य क्लेशों का क्षयकारक होने के कारण यह शारीरिक एवं मान-
 सिक-दुःखों से रहित एक अद्वितीय मार्गरूप है । (अहीवणंतदिट्ठीय)
 जैसे सर्प की दृष्टि आमिषग्रहणकी तरफ एकाग्ररूपसे होती है उसी तरह
 चारित्रपालन के प्रति जिसमें एकान्तरूप दृष्टि है—निर्ग्रन्थ प्रवचन किसी
 भी अवस्थामें चारित्र अंगिकार करनेवाले को यह उपदेश नहीं देता है
 कि तुम उसचारित्र में शिथिलता प्रदर्शित करो । (स्तुरोईव एणंतधाराण)
 जैसे स्तुरा की धारा एकान्तरूपसे तीक्ष्ण रहा करती है—उसी तरह

માર્ગ બેબે છે, બે (નિજ્જાણમગ્ને) જીવને માટે કાર્યથી જુડે થવા રૂપ
 નિષ્કૃતિ-માર્ગ છે. (નિઘ્વાણમગ્ને) નિર્વાણને માગ છે, નિરાબાધ સુખત્વ નામ
 નિર્વાણ છે, કેમકે આ સુખ કર્મજન્ય વિકારથી રહિત હોય છે, એવા અવ્યાબાધ
 સુખનો માર્ગ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન જ છે. (સન્નદુક્ખપહીણમગ્ને) સમસ્ત કર્મ-
 જન્ય ક્લેશોત્તરં વિનાશક હોવાથી નિર્ગ્રંથ પ્રવચન શારીરિક અને માનસિક દુઃખ
 વિહીન એક અપૂર્વ માર્ગરૂપ છે. (અહિવ ઇણંતદિટ્ઠીય) જેમ સાપની નજર
 માંસ શ્રદ્ધા કરવા તરફ ચોંટીને રહે છે, તેમ જ ચારિત્ર પાલન પ્રત્યે એકાન્તરૂપ
 દૃષ્ટિ બે વ્યક્તિમાં છે, નિર્ગ્રંથ પ્રવચન કોઈ પણ સંજોગમાં ચારિત્ર સ્વીકારનારને
 આ ઉપદેશ નથી આપતા કે તમે ચારિત્રમાં શૈથિલ્ય બતાવો. (સ્તુરો ઇવ ઇણંત
 ધારાણ) જેમ છરાની ધાર એકાન્તરૂપે તીક્ષ્ણ હોય છે, તે જ પ્રમાણે આમાં પણ

यव चर्चगमिव चारित्रं दुष्करमित्यर्थः, मित्रयकदन्तैः 'मेण-‘भोम’ इति-
भिद्धद्रव्यनिर्गतिं दन्तैर् लोहमय चणक चर्चगमि। चारित्रपालनं दुष्करमिति
भावः ‘बालुया कवले इव निरस्साए’ बालुका कवल इव निःसारकं=बालुका.
ग्रास इव निरास्वादः-विषयास्वादवर्जितमित्यर्थः। पुनः कीदृशं प्रवचनम् गंगा
इव महानदी पडिसोयगमणाए’ गङ्गेव महानदी पतिस्रोतो गमनेन-प्रतिस्रोतसा-
गमनेन=प्रवाहाभिमुखगमनेन गङ्गेव दुस्तरं प्रवचनमनुपाकथितमित्यर्थः,
अनुकूलप्रतिकूलपरीषहोपसर्गसम्भृतं चारित्रपालनमतीव दुष्करमितिभावः,
‘महासमुद्रो इव भुयाहिं दुत्तरे’ महासमुद्र इव भुजाभ्यां दुस्तरं, भुजाभ्यां

इसमें भी क्रिया आचार आदिरूप धारे बड़ी तीक्ष्ण है।—(लोहमया इव-
जवा चावेयव्वा) जिस तरह मोम (मेण) के जिस के दांत बने हों, वह लोहे के
चनें नहीं चबासकता है—उसी तरह सकल संयम रूप चारित्र का-
पाचन भी बड़ा कठिन कार्य है (बालुयाकवले इव निरस्साए) बालुका का
ग्राम जिस प्रकार निस्सार-स्वाद रहिन-होता है—उसी तरह विषय सुख-
से वर्जित होने के कारण निर्ग्रन्थ प्रवचन भी—निस्सार है (गंगा इव महानदी
पडिसोय गमणाए) जिस तरह प्रवाहकी प्रतिकूल दिशा तरफ चलने बाला-
व्यक्ति गंगा नदी को पार नहीं कर सकता उसी-तरह विषय कषायों
से प्रतिकूल होकर इस निर्ग्रन्थ-प्रवचन का पालन करना भी बड़ा ही
दुष्कर कार्य है क्योंकि इसके पालन करने में जीवोंको बड़ी २ अनुकूल
प्रतिकूल परिषर्हें और उपसर्ग-समय २ पर टकरें दिया करते हैं। अतः
चारित्रकी परिपालना ऐसे समय बड़े दुष्कर हो जाती है—महासमुद्रो इव
भुयाहिं दुत्तरे) भुजाओं जैसे समुद्र का पार करना अशक्य होता है—

ક્રિયા આચારરૂપ ધાર બહુ જ તીક્ષ્ણ હોય છે. (લોહમયા ઇવ જવા ચાવેયવ્વા)
જેમકે જેના દાંત મીણના બનેલા હોય તે તે લોખંડના ચણા ચાવી શકતો નથી,
તે જ રીતે સકળ સંયમરૂપ ચારિત્ર્યનું પાલન બહુ જ કઠણ કામ છે. (બાલુયા
કવલે ઇવ નિરસ્સાએ) જેમ રેતીનો ડાળિયો બેસ્વાદ હોય છે, તેમ જ વિષય
સુખ રહિત હોવાથી આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પણ નિસ્સાર છે. (ગંગા ઇવ મહાનદી પડિ
સોયગમણાએ) જેમ પ્રવાહની પ્રતિકૂલ દિશામાં જનાર માણસ ગંગા નદીને
પાર થઈ શકતો નથી, તે જ રીતે વિષય કષાયોથી પ્રતિકૂળ થઈને આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચ-
નનું પાલન કરવું પણ અતીવ કઠણ કામ છે, જેમકે એનું પાલન કરવામાં જીવોને
ઘણા ભયંકર અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિષદો અને ઉપસર્ગો વખતોવખત હાર કરતા જ
રહે છે. એટલે ચારિત્ર્યનું પાલન આવા સમયે બહુ જ કષ્ટ થઈ પડે છે. (મહા-
સમુદ્ર ઇવ ભુયાહિં દુત્તરે) માણસને જેમ પોતાના બાહુઓથી તરીને સમુદ્રને

समुद्र तरणमिवदुस्तरं 'तिक्खं चंक्रमियव्वं' तीक्ष्णं चङ्क्रमितव्यम्=तीक्ष्णं कुन्तादि
शस्त्रं चङ्क्रमितव्यम्=आक्रमणीयं कुन्ताप्रक्रमणमिव मोक्षमार्गगमनं 'गरुअं
लंबेयव्वं' गुरुको लम्बयितव्यः, गुरुशब्दस्य सकलपर्वतापेक्षया गुरुत्व
विशालत्वादि गुणत्वात् मेरो लक्षणया गुरुको=मेरुः स लम्बयितव्यः=अलंब-
नीयः मेरुभारोद्बहनवर्धहं प्रवचनमितिभावः, 'असिधारव्वसंचारियव्वं' असि-
धारे च संचरितव्यम्, यथा स्वर्णधारोपरि संचरणीयम्, इत्येवं रूपं वक्तते । कस्मा-
देतस्य दुष्करत्व ? मित्याह—'णो खलु कप्पइ' इत्यादि हे पुत्र ! नो खलु क-
ल्पने श्रमणानां निर्ग्रन्थानां आहाकम्मिए वा' आधाकर्मिका आधानम्-
आधा, साध्वर्थ संकल्पः, तत्पूर्वकं-कर्म-आधाकर्म, तत्र भवं साध्वर्थ षट्कायोप

उसी तरह इसका पार करना भी कठिन है (तिक्खं चंक्रमियव्वं) मोक्ष मार्ग
पर चरना मानों भालों की अनी पर चलना है (गरुअं लंबेयव्वं) जैसे
सुमेरु पर्वत का भार वहन करना सर्वथा अशक्य है उसी तरह यह
निर्ग्रन्थ प्रवचन भी बड़ा दुर्बल है । (आसिधारव्व संचारियव्वं) तलवार
की धार पर जैसे चलना है—उसी तरह इसका पालना है मानों तल-
वार की धार पर चलना है । कोई साधारण बात नहीं है । (णो खलु
कप्पइ जाया समणानं निर्ग्रन्थानं आहाकम्मिए वा उद्देसिएवा कीय-
गडे वा ठवियए वा रइयए वा दुब्भिकखभत्ते वा कंतारभत्तेवा बहलिय भत्तेवा ।
गिलाणभत्तेवा मूलभोयणे वा कंदभोयणे वा फलभोयणे वा बीयभो
यणे वा हरियभोयणेवा भोत्तएवा पायए वा तुमं च णं जाया) कारण
साधु के निमित्त जो आहारादिक बनाया जाता है वह इस अवस्था में
उसे कल्पित नहीं होता है । क्योंकि उसके छेने में षट्काय के जीवों

पार करवे। मुश्किल छे, तेमज्जे अंतुं पार उतरवुं पणु कळ्णु छे. (तिक्खं चंक्रमियव्वं)
मोक्ष मार्गे आलवुं ते जळ्णु आलाओनी आणी उपर आलवुं छे. (गरुअं लंबे
यव्वं) जेम सुमेरु पर्वतने भार वहन करवे अक्षम असंभव छे, तेम ज्जे आ
निर्ग्रन्थ प्रवचन पणु सर्वथा दुर्बल छे. (असिधारव्व संचारियव्वं) तलवारनी
धार उपर आलवानी जेम आ निर्ग्रन्थ प्रवचननुं पालन पणु भूण ज्जे कपडुं काम
छे. आ केह सामान्य बात नहीं. (णो खलु कप्पइ जाया समणानं निर्ग्रन्-
थानं आहाकम्मिए वा उद्देसिएवा कीयगडेवा ठवियए वा रइयएवा दुब्भिकख
भत्तेवा कंतारभत्ते वा बहलिया भत्तेवा गिलाणभत्ते वा मूलभोयणे वा कंद भोय
णेवा फलभोयणेवा बीयभोयणेवा हरियभोयणेवा भोत्तए वा पायएवा तुं मं चणं
जाया) कारण के साधुने साटे जे आहार वजेरे अनावावां आवे छे, ते साधु अलक्ष
करता नहीं—डेभके तेने अलक्ष करवां षट्कायव्वोनी विराधनानो दोष साधुने दाणे

मर्दनपूर्वकं निष्पादितमाहारादिकमित्यर्थः, 'उद्देश्येण वा' औद्देशिकं वा उद्देशनं उद्देशः तत्र भवम् औद्देशिकं—कर्मण्येकं साधुमुद्दिश्य कृतं, कीयगते वा' क्रीत-क्रीतं=साधुनिमित्तं मूल्येन गृहीतं, 'ठविय ए वा' स्थापितं वा=अमुकस्मै साधवे दास्यामीति संस्थापितं, रइय ए वा' रचितं=मोदकचूर्णादि पुनर्मोदकतया रचितं, 'दुर्भिक्षभक्ते वा' दुर्भिक्षभक्तं वा, यद्दुर्भिक्षे भिक्षुकार्यं निष्पादितं, के विराधना का दोष साधु को लगता है। आधः का अर्थ साधु के लिये किया गया संकल्प है। इस संकल्प पूर्वक जो आरंभ किया जाता है वह आधः कार्य है। और इस संकल्प में जो होता है वह आधा-कर्मिक—आहारादिक वस्तु है। इसी तरह किसी एक साधु के उद्देश से जो आहार आदिक किया जाता है वह औद्देशिक है। वह भी इस अवस्था में साधु के लिये कल्पित नहीं माना गया है। क्रीत क्रीत दाता यदि पैसा देकर उसे कहीं से खरीद कर ले आता है और साधु को आहार में दे देता है तो वह भी साधु के लिये लेना योग्य नहीं है। स्थापित में यह आहारादिक वस्तु अमुक साधु के लिये दंगा इस भावना से दाता उसे अपने यहां रखकर यदि किसी दूसरे साधु के लिये कि जिस के लिये उसे उसने संकल्पित नहीं किया है, दे देता है तो वह भी साधु को अकल्पित है। रचित—मोदक चूर्ण आदि जब पुनः मोदक रूप से बना दिये जावें तो वे भी साधु के लिये आहार में लेना कल्पित नहीं हैं। दुर्भिक्ष भक्त—अकाल के समय जो अन्न आदि सामग्री साधु के लिये दाताने बनाइ हो, वह भी साधु के लिये

१०. 'आधः' ने अर्थ साधुना भाटे करवाभां आवेखोसंकल्प छ आ संकल्पने लक्षने के काम शयु करवाभां आवे छ, ते आधः कार्य छ, अने आ संकल्पभां के होय छ ते आधाअर्थिक आहारादिक वस्तु छ. आ प्रमाणे ७ कोष्ठ पण्य ओछ साधुने उद्देशीने के आहार वगेरे जनाववाभां आवे छ, ते औद्देशिक छ. आ स्थितिभां ते पण्य साधुने भाटे कल्पित इधे मानवाभां आव्युं नथी.—क्रीत-क्रीत-दाता के पैसा आपीने तेना भाटे कथांकी भरीह करीने लावे छ, ते पण्य साधुने भाटे स्वीकार्य नथी. स्थापित—कोष्ठ आपनार (दाता) "हुं" आ आहार वगेरे वस्तु अमुक साधुने आपीश "आ" लावनाथी दाता तेने पोतानी पास स'अहीने राखे अने कोष्ठ भीज ७ साधुने-के जेना भाटे तेखे संकल्प सरणोअे क्यो नथी—आपे तो ते पण्य साधुने अकल्पित छ. रचित—दाडवाना बूरा वगेरेने करीथी दाडवाना इधेभां जनाववाभां आवे तो ते पण्य साधुने भाटे आहारइधे स्वीकार्य नथी—दुर्भिक्ष लक्षत-हुकाणना वपते दाताअे लिजारीने भाटे के अन्न सामग्री तैयार करानी होय

‘કાન્તારમત્તેવા’ કાન્તારમત્તં વા, કાન્તારં=નિર્જનત્વં તત્રાગતજનાર્થં પાષિતં ‘વદ્લિયામત્તે’ વર્દલિકા=ટુષ્ટિઃ, તન્નિમિત્તં યાચકાર્થં નિષ્પાદિતં, ગિઝાળ-મત્તે વા’ ગ્લાનમત્તં ગ્લાનાર્થં નિષ્પાદિતં, મૂલમોયણે વા’ મૂલમોજનં વા મૂઝાનિ=કસેરુકાદીનિ, તેષાં મોજનં વા, ‘કન્દમોયણે વા’ કન્દમોજનં વા-કન્દાઃ=સુરણાદયઃ, તેષાં મોજનં, ‘ફલ મોયણે વા’ ફલમોજનં વા, ફલાનિ=આમ્રાદીનિ તેષાં મોજનં, વીયમોયણે વા’ વીજમોજનં વા=વીજાનિ=શાલ્યાદીનિ, તેષાં મોજનં, ‘હરિયમોયણે વા’ હરિતમોજનં વા=હરિતાનિ=હશુપ્રમુ-તીનિ તેષાં મોજનમ્ એતત્સર્વં સવિત્તં સદોષં ‘મોત્તે વા’ મોક્તું વા ‘પાયણ

અકલ્પ્ય’ છે। કાન્તાર મત્ત-અટવી કે લિયે જો મત્ત કિયા જાતા હૈ વહ સાધુ કે લિયે આહારાર્થ લેના દોષાવહ હૈ। વર્દલિકા મત્ત-ટુષ્ટિકા (વર્ષાત) નિમિત્ત લેકર યાચક જનોં કે લિયે બનાયા ગયા આહાર સાધુ કો કલ્પિત નહીં હૈ। ગ્લાનમત્ત-રોગી કે લિયે બનાયા ગયા આહાર સાધુ કે લિયે લેના યોગ્ય નહીં હૈ, મૂલ મોજન કસેરુકાદિ (કંદવિશેષ) કા મોજન મી સાધુ કો લેના દોષપ્રદ હૈ। કન્દ મોજન સુરણ આદિ સવિત્ત કન્દોં વા મોજન કરનોં સાધુ કે લિયે વર્જિત હૈ, હસી તરહ શાલ્ય આદિ સવિત્ત વીજોં કા આહાર, હશુપ્રસ આદિ સવિત્ત હરે પદાર્થોં કા આહાર તથા આમ્ર આદિ સવિત્ત ફલોં કા આહાર મી સાધુ કે લિયે લેના વર્જિત બતલાયા ગયા હૈ। કારણ યે સબ મૂલ આદિ પદાર્થ સચિન હોતે હૈ। સવિત્ત વસ્તુ કા આહાર સાધુ અવસ્થા મેં લિયા નહીં જાતા હૈ। ઇસ લિયે સાધુ ઇન્હેં ન તો આહાર મેં કામ લે સકતા હૈ ઓર ન ઊન્કે રસ કો મી પી સકતા હૈ યહી બાત “મોત્તે પાયણ” ઇન પદોં

તે પણ સાધુને માટે અકલ્પ્ય છે. કાન્તારમત્ત-અટવી (જંગલ) માં લઈ જવા માટે તૈયાર કરેલો આહાર પણ સાધુના માટે સ્વીકારવો દોષયુક્ત છે વર્દલિકામત્ત-વર્ષાના નિમિત્તે યાચકોને માટે બતાવવામાં આવેલો આહાર પણ સાધુને માટે કલ્પિત નથી. ગ્લાનમત્ત પીમાર માણસને માટે બતાવવામાં આવેલો આહાર પણ સાધુને માટે સ્વીકાર્ય ન હોવો બોધ્યો. મૂળ ભોજન કસેરુક (કંદ વિશેષ) વગેરેનો આહાર પણ સાધુને માટે દોષરૂપ ગણાય છે. કન્દભોજન-સૂણ વગેરે સચિત્ત કન્દોનો આહાર પણ સાધુના માટે વર્જ્ય મનાય છે. આ પ્રમાણે જ શાલ્ય વગેરે સચિત્ત બીભૌઓ આહાર શેરડી વગેરે સચિત્ત લીલા પદાર્થોનો આહાર તેમ જ આમ્ર વગેરે સચિત્ત ફળોનો આહાર સ્વીકારવો સાધુને માટે નિષિદ્ધ માનવામાં આવ્યો છે. કેમકે આ બધા મૂળ વગેરે પદાર્થો સચિત્ત હોય છે. સચિત્ત વસ્તુઓનો આહાર સાધુ અવસ્થામાં સ્વીકાર્ય ગણાતો નથી. એટલા માટે સાધુ આવા પદાર્થોને આહાર રૂપમાં સ્વીકારી ન શકે અને એમના રસનું પાન પણ ન કરી શકે એ જ બાત ‘મોત્તે પાયણ’

वा' पातु वा रसादिकं न कल्पते, इत्यनेन सम्बन्धः 'तुमं च णं जाया ! त्वं खलु हे' जात ! 'सुहसमुच्चि' 'सुखसमुचितः=सुख योग्यः सुखहेतुकमात्रमेव तव जीवनमित्यर्थः 'नो चैवं दुहसमुच्चि' नैव खलु दुःख समुचितः=दुःखयोग्यो नैवामि, कदापि, दुःखं त्वया न दृष्टमिति भावः। खलु=वाक्यालकारे' 'नालं सीयं' नालं शीतं, 'अलं' शब्दोऽत्र समर्थार्थकः तेन शीतं 'अहियासित्तए' अध्यासित्तुं सोढुं, इत्यन्तिमपदेन सम्बन्धः, न समर्थः, एवं 'उण्हं' उष्णं 'खुहं' क्षुधां पिवासं' पिपासां 'वाइयपित्तियसिंभिय सण्णिवाइयविविहरोगायंके' वातिक पैतिकश्लेष्मिक सान्निपातिकविविधरोगातंकान्, तत्र वातिकाः=वातविकार-समुद्भवाः आमवातादयः, पैतिकाः=पित्तविकारसमुद्भवाः मूर्छादयः, श्लेष्मिकाः=कासश्वासादयः, सान्निपातिकाः=वातपित्तकफ संयोजका उन्माद प्रलापादयः,

द्वारा प्रदर्शित की गई है तथा—हे पुत्र ! तुम (सुहसमुच्चि) इस अवस्था के लायक नहीं हो—तुम्हारा जीवन तो केवल एक मात्र सुख हेतुक ही है—सर्व प्रकार के सांसारिक सुख भोगो—इसलिये तुम्हारा यह मनुष्य जीवन है। (णो चैवं दुहसमुच्चि) दुःखों को भोगने के लिये नहीं है। (नालं सीयं नालं उण्हं नालं खुहं नालं पिवासं नालं वाइय पित्तिय सिंभियसन्निवाइए विविहे रोगायंके उच्चावए गामकंटए बावीसं परिसहोवसग्गे उहिने सम्मं अहियासित्तए) तुम शीत को सहन करने में समर्थ नहीं हो, उष्ण को सहन करने में समर्थ नहीं हो क्षुधा को सहन करने में समर्थ नहीं हो तृषा को सहन करने में समर्थ नहीं हो, वात से उत्पन्न हुए रोगों को पित्तसे उत्पन्न हुए रोगों को श्लेष्म से उत्पन्न हुए रोगों को, तथा वात, पित्त—कफ के संयोग से उत्पन्न हुए अनेक विध रोगों को आतंकों को, तुम सहन करने में समर्थ

आ भटो वडे दृश्यावभां आवी तेज्ज हे पुत्र ! तमे (सुहसमुच्चि) आने योग्य पणु नथी. तमाहुं एवम तो इतत संसारना सुअ-बोगे भाटे ज छे. संसारना अधा सुणे तमे बोगवी शके ओटवा भाटे ज आ तमाहुं शरीर छे, आ तमाहे भनुत्थ ज-भछे. (णो चैवं दुहसमुच्चि) दुःख बोगववा भाटे आ भनुत्थ ज-भनथी; (नालं सीयं नालं उण्हं नालं खुं नालं पिवासं नालं वाइय—पित्तिय—सिंभिय सन्निवाइए विविहे रोगायंके उच्चावए गामकंटए बावीसं परिसहोवसग्गे उहिने सम्मं अहियासित्तए) तमे ठंडी सहन करी शकेशो नहि, गरमी सहन करी शकेशो नहि, तरस सही शकेशो नहि; वातथी उत्पन्न शोगेने, पित्तथी उत्पन्न अथेला शोगेने, श्लेष्मथी उत्पन्न अथेला शोगेने तेमज वात, पित्त कइना संयोगथी उत्पन्न अथेला अनेक जातना शोगेने तमे सहन करवा लायक नथी. आ प्रभाण्णे धन्दिओना अतिदुण अनेक

विविधा—अनेकप्रकाराः रोगातङ्काः—तत्र रोगाः श्वास१ कास२ ज्वर३ दाह४ कुक्षिशूल५ भगद६ रोशोऽ७ऽजीर्ण८ दृष्टिशूल९ मस्तकशूल१० ऽरोचका११ क्षिवेदना१२ कर्णवेदना१३ कण्डूवेदनादर१४ पीडा१५ कुष्ठादयः१६ प्रतिक्षणघोरवेदनाजनकाः, आतंकाः=सद्योधातिनः हृदयशूलदयः, तान् सोढुं न समर्थोऽसीत्यर्थः । 'उच्चावए' उच्चावचान्=नानाविधान् 'ग्रामकंटए' ग्रामकंटकान् इन्द्रियसमूहप्रतिकूलान् 'बावीसं पडिसहोवसग्गे' द्वाविंशतिपरीषहोपसर्गान्, तत्र परि=समंतात् मुमुक्षुभिः सह्यन्ते कर्मनिर्जरार्थ इति परीषहाः=क्षुधादयः, उपसर्गाः=देवादि कृता उपद्रवास्तान् 'उद्धिण्णे' उदीर्णान् उदया वज्रिका प्रविष्टान् 'सम्मं' सम्यक् प्रकारेण 'अहियासित्तए' अध्यासितुं=सोढुं नालं=न समर्थः, तस्माद् 'भुंजाहि' भुंक्ष्व तावत् हे जात ! मानुष्यकान् कामभोगान् ततःपश्चात्=भुक्तभोगीसन् श्रमणस्य३ यावत् प्रव्रजिष्यसि । ततः

नहीं हो । इसी तरह इन्द्रियों के प्रतिकूल अनेक प्रकार के २२ (बावीस) परिषह और उपसर्ग जन्य दुःखों को उदय में आने पर तुम सहन करने में समर्थ नहीं हो । प्रतिक्षण धार वेदनों को उत्पन्न करनेवाले श्वास, कास, ज्वरदाह, कुक्षि, शूल, भगदर, अर्श, अजीर्ण, दृष्टिशूल, मस्तकशूल, अरुचि' अक्षिवेदना, कर्णवेदना, कण्डूवेदना, उदरपीडा और कुष्ठ आदि ये सब रोग हैं, तथा जिनके होने पर जीवन का हो शीघ्र अंत हो जाता है ऐसे हृदयशूल आदि आतंक हैं । कर्मों की निर्जरा करने के लिये मोक्षामिलायी जन जो क्षुधा आदि के कष्टों को सहन करते हैं वे परीषह हैं और देवादिक द्वारा जो उन्हें कष्ट दिये जाते हैं वे उपसर्ग हैं । (भुंजहि ताव जायामाणुस्सए कामभोगे) इस लिये हे पुत्र ! हमारी बात मानों पहिले तो तुम मन माने मनुष्यभ्रम संवन्धी

जातना आवीस (२२) परिषहे' अने उपसर्गजन्य दुःखो उदय थसे त्यारे तमे तेमने सोडी शकशे । नहीं दरेक क्षणु भयंकर वेदना जनक श्वास, कास, ज्वर दाह, कुक्षिशूल, 'भग'दर, अर्श', अपयो, दृष्टिशूल, मस्तकशूल, अरुचि, अक्षिवेदना, कर्ण, वेदना, 'कण्डूवेदना', उदरपीडा अने कुष्ठ वगेरे आ गधा रोगो तेमने जेमना उत्पन्न=थवाधी ज्वन ओकहम मृत्यु वश थछ नर छ ओवा हृदयशूल वगेरे आतंककारी रोगो छ । कर्मोनी निर्जरा करवा माटे मोक्षालिलांभी लोको लूथ वगेरेना कष्टो सहन करे छे, ते परीषहो छे, अने देवता वगेरेथी जे तेमने कष्ट आपवाभां आवे छे, ते उपसर्ग छे । (भुंजहि ताव जायामाणुस्सए कामभोगे) ओठला माटे हे पुत्र ! हमारी बात मानो । तमे पड़ेलां तो धिया मुज्जम मनुष्यलवना समस्त

खलु स मेघकुमारो मातापितृभ्यामेवमुक्तः सन् मातापितरौ एवमवदत्—हे माता पितरौ ! तथैव खलु तत् यत् खलु यूयं मामेवं वदथ—‘इदं खलु हे जात ! नैर्ग्रन्थं, सत्यम् अनुत्तरम्० पुनरपि तदेव यावत् ततः पश्चाद् भुक्तभोगी श्रमणस्य३ यावत् प्रव्रजिष्यसि”=एवं खलु हे मातापितरौ ! नैर्ग्रन्थं प्रवचनं कीर्वाणं क्लीबानां मदसंह ननवतां पुरुषार्थं हीनानामित्यर्थं ‘कायराणां’ कातराणां=परिवहोपसर्गभीरूणां, ‘कापुरिस्ताणं’ कापुरुषाणां=उत्साहवर्जितानां, ‘इहलोकपण्डिबद्धाणं’ इहलोकप्रतिबद्धानां=ऐहिकविषयास्रादनिमग्नचित्तानां, ‘परलोगनिष्पिपासाणं’ परलोकनिःपिपासानां=परलोकपराङ्मुखानां, नास्तिकानां स्वर्गादि श्रद्धारहितानामिति भावः, ‘दुरणुचरं’ दुरनुचरम्=दुष्करम्, आच-

कामभोगों को भोगो (तओ पच्छाभुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्व-इस्ससि) पश्चात् भुक्त भोगी होकर तुम श्रमण भगवान् महावीर के पास मुनि दीक्षा धारण कर लेना। (तए णं से मेहे कुमारे अम्मापिउहि एवं वुत्तो समाणे अम्मापियरं एवं वयासी) इस तरह माता पिता ने जब मेघकुमार से ऐसा कहा तो उसने अपने माता पिता से इस प्रकार कहा (तहेव णं तं अम्मयाओ। जणं तुम्मे ममं एवं वयह) हे माता पिता ! बात तो वैसी ही है जैसी आप मुझ से यह कह रहे हैं कि (एस णं जायां णिगंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे पुणरवि तं चेव तथो पच्छा भुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्वइस्ससि) यह निश्चय प्रवचन सत्य है अनुत्तर है आदि२, तथा भुक्तभोग, बनकर तुम श्रमण भगवान् महावीर के पास मुनि दीक्षा धारण कर लेना ! (एवं खलु अम्मयाओ णिगंथे पावयणे कीर्वाणं कायराणां कापुरिस्ताणं इहलोकपण्डिबद्धाणं

कामभोगो आनन्दं ही भोगे। (तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्व-इस्ससि) अनेक भोगो भोगवीने तमे श्रमण भगवान् महावीरनी पासो मुनि दीक्षा स्वीकारथे। (तएणं से मेहेकुमारे अम्मापिउहि एवं वुत्तो समाणे अम्मापियरं एवं वयासी) मेघकुमारने न्याये तेमनां मातापिताये आ प्रभाण्णे कल्लुं त्याये न्वाणभां मेघकुमारो कल्लुं के (तहेव णं तं अम्मयाओ ! जणं तुम्मे ममं एवं वयह) हे मातापिता ! ने बात तमे कहे छे ते भगवण्ण व छे के (एस णं जाया णिगंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे पुणरवि तं चेव तथो पच्छा भुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्वइस्ससि) आ निश्चय प्रवचन सत्य छे, अनुत्तर छे वगेरे, तेम व सारी-येठे संसारना भोगो भोगवीने तमे मुनि दीक्षा अल्लु करथे। (एवं खलु अम्मयाओ णिगंथे पावयणे कीर्वाणं कायराणां

रितुमशक्यमित्यर्थः, कस्येत्याह 'पाथयजणस्म' प्राकृतजनस्य=मनोबलरहितस्य नैव खलु धीरस्य=मनोबलसहितस्य परीषदोपसर्गप्राप्तावपि कषायवर्जितचित्तस्येत्यर्थः, 'निच्छियस्म' निश्चितस्य=जीवादि नवतत्त्वनिश्चययुक्तस्य, 'ववसियस्स' व्यवसितस्य=उद्यमयुक्तस्य 'एत्थ किं दुक्करं' अत्र किं दुष्करं, अत्र=

परेलोगनिपिप्पवासाणं दुरणुचरे काययजणस्स णो चेव णं धीरस्स निच्छियस्स ववसीयस्स एत्थ किं दुक्करं करणयाए) सो यह तो मैं भी मानता हूँ कि यह निर्ग्रन्थ प्रवचन जो मंद संहनन वाले हैं—पुरुषार्थ से रहित है—परीषद एवं उपसर्ग के सहन करने में जो भीरु हैं, उत्साह जिनका बिलकुल ढीला पर चुका है। जिनका चित्त इहलोक संबन्धी-विषयों के सुख के आस्वादन करने में ही मग्न है और जो परलोक की पिपासा से इक-दम पराङ्मुख हैं ऐसे देवलोक आदि की श्रद्धा से रहित नास्तिकों के द्वारा ही दुरनुचर है—आचरित करने के लिये सर्वथा अशक्य है। तथा जो प्रकृत जन हैं—मनोबल से रहित हैं—वे भी इसका आचरण नहीं कर सकते हैं—किन्तु जो धीर हैं मनोबल जिनका बड़ा है—परीषद एवं उपसर्गों के आने पर भी जो कषाय रहित बने रहते हैं—जीवादि नव तत्त्वों के दृढ निश्चय से जो युक्त है तथा आत्मसुधार में व्यवसाय करना ही—जिनका ध्येय है उनके लिये यहाँ क्या दुष्कर हो सकता है। अर्थात् जो चारित्र धर्म के आराधना करने में धीरत्वादि गुणों से युक्त

कापुरिक्षाणं इहलोकपडिबद्धाणं परेलोगनिपिप्पवासाणं दुरणुचरे काययजणस्स णो चेव णं धीरस्स निच्छियस्स ववसियस्स एत्थ किं दुक्करं करणयाए) आटलुं तो हूँ पणु आलुं छुं के आ निर्ग्रन्थ प्रवचन ओछी सहन शक्ति धराव-नारा छे, पुरुषार्थ रहित छे, परिषद अने उपसर्गने सहन करवाभां के भीकलु छे, उत्साह केभने आव मंद पडी गयो छे केभनुं मन मनुष्यत्ववना विषय सुण लोगववाभां चोटी रहलुं छे, अने के परलोकनी उपेक्षा करीने तेनाथी पराङ्मुख छे अने केओ देवलोक वगेरेनी आगतमां नास्तिक लाव धरावे छे, तेवा नास्तिको माटे व ते निर्ग्रन्थ प्रवचन दुरनुचर छे, ओटले के तेनुं आचरलु नास्तिकोने माटे अशक्य छे, तेमज के प्राकृतजन छे, मनोबल रहित छे, ते पणु आनुं आचरलु करवाभां 'असमर्थ' छे, पणु के धीर छे, के दृढ मनोबलववाणा छे, परीषद अने उपसर्गोनी हयातीमां पणु के कषाय रहित थधने रहे छे—एवादिनव तत्त्वोना दृढ निश्चयथी के युक्त छे, तेमज आत्मसुधार माटे व के प्रयत्नशील छे; तेमना माटे अही शुं कलु छे, ओटले के के आरित्र धर्मनी आराधना करवाभां धीरत्व

નૈર્ગ્રન્થપ્રવચને કિં દુષ્કરં ‘કરણયા’ કરણતાયાં=કરણે=ચારિત્રધર્મારાધને,
ધીરત્વાદિગુણયુક્તસ્ય ન કિમપિ દુષ્કરમિત્યર્થઃ, ‘તં’ તત્=તસ્માદ્ ઇચ્છામિ
સ્વલ્લ હે માતાપિતરૌ ! યુષ્માભિરભ્યનુજ્ઞાતઃ સત્ શ્રમણસ્ય ભગવત્ મહાવી-
રસ્ય યાવત્ પ્રવ્રજિતુમ્ ॥મ્ ૩૦॥

મૂલમ્—તદ્દર્શનં તં મેહં કુમારં અમ્માપિયરોજાહે નો સંચાષેતિ વહૂર્હિ
વિસયાણુલોમાહિ ય વિસયપડિકૂલાહિ ય આઘવણાહિ ય પન્નવણાહિ
ય સન્નવણાહિ ય વિન્નવણાહિ ય આઘવિત્તપ્પ વા પન્નવિત્તપ્પ વા સન્ન-
વિત્તપ્પ વા વિન્નવિત્તપ્પ વા, તાહે અકામપ્પ ચેવ મેહં કુમારં એવં
વયાસી-ઇચ્છામો ત.વ જાયા! એગદિવસમવિ તે રાયસિરિં પાસિત્તપ્પ ।
તદ્દર્શનં સે મેહે કુમારે અમ્માપિયરમણુવત્તમાણે તુસિંણીપ્પ સંચિદ્દુહ ।

હૈં એસે મનુષ્ય કો इसकी आराधना में क्या कठिनता आ सकता हैं ।
कुछ नहीं । (तं इच्छामि णं अम्मयाओ तुव्मेहिं अब्भुण्णाए
समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वत्तए) इसलिये हे माता
पिता ! मैं आपसे श्रमण भगवान महावीर के पास संयम लेने के
लिये आज्ञा चाहता हूँ । आप मुझे आज्ञा दीजिये ।—बाप और आभ्य-
न्तर रूप परिग्रह से जो सर्वथा रहित होते हैं वे निर्ग्रन्थ कहलाते हैं—
उन निर्ग्रन्थों द्वारा जिसका उपदेश किया जाता है—अथवा उनका जो अभिमत
होता है वह नैर्ग्रन्थ कहलाता है ।—टीका में जो “यदि रामा” “यदि च
रमा” इत्यादि—इलोकद्वय लिखे हुए हैं उनका अर्थ स्पष्ट है ।—॥सूत्र ३०॥

વગેરે શુભોશી યુક્ત છે; એવા માણસને આમાં શું સુરહેલી નહીં થકે છે. (તં ઇચ્છામિ
ણં અમ્મયાઓ તુવ્મેહિં અબ્ભુણ્ણાએ સમાણે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
જાવ પવ્વત્તપ્પ) એટલા માટે હે માતાપિતા ! હું તમારી પાસેથી શ્રમણ ભગ-
વાન મહાવીર પાસે સંયમ લેવાની આજ્ઞા ચાહું છું. તમે મને આજ્ઞા આપો. બાહ્ય
અને અભ્યન્તર રૂપ પરિગ્રહથી જે સંપૂર્ણ રીતે રહિત હોય છે, તે નિર્ગ્રન્થ કહેવાય
છે. તે નિર્ગ્રન્થો દ્વારા જેનો ઉપદેશ કરવામાં આવે છે અથવા તો તેમને જે ઇષ્ટ
હોય છે, તે નૈર્ગ્રન્થ કહેવાય છે. ટીકામાં જે “યદિ રામા” “યદિ ચ રમા”
વગેરે જે શ્લોકો લખેલા છે, તેમનો અર્થ સ્પષ્ટ જ છે. ॥ સૂત્ર ૩૦ ॥

तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सद्दोवेइ सद्दावित्ता एवं व-
यासी-खिप्पामेव भोदेवाणुप्पिया! मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्घं-
महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवट्ठवेह। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा
जाव तेवि तहेव उवट्ठवेत्ति। तएणं से सेणिए राया बहूहिं गण-
णायग दंडणायगेहि य जाव संपरिवुडे मेहं कुमारं अट्ठसएणं सोव-
न्नियाणं कलसाणं एवं रूपमयाणं कलसाणं सुवण्णरूपमयाणं
कलसाणं मणिमयाणं कलसाणं सुवण्णमणिमयाणं० रूपमणिम-
याणं० सुवण्णरूपमणिमयाणं० भोमेज्जाणं० सव्वोदएहिं सव्वमट्ठि-
याहिं सव्वपुप्फेहिं सव्वगंधेहिं सव्वमल्लेहिं सव्वोसहिहि य सिद्धत्थ
ऐहि य सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए सव्वबलेणं जाव दुंदुभिणिग्घोस-
नाइयरवेणं महया महया रायाभिसेएणं अभिसिचइ। तएणं ते
गणणायगपभियओ करयल जाव कट्ठुएवं वयासी-जग्ग जय णंदा।
ज जयभद्दा जय नंदा जय भद्दा भद्दंते, अजियं जिणाहि, जियं पालेहि,
जियमज्जे वसाहि अजियं जिणाहि सत्तुपक्खं, जियं च पालेहि मित्तपक्खं,
जाव भरहो इव मणुयाणं रायगिहस्स नगरस्स अण्णेस्सि च
बहूणं गामागर जाव सन्निवेसाणं आहेवच्च जाव विहराहि-
त्तिकट्ठु जय जय सद्दं पउंजंति ॥सू० ३१॥

टीका—‘तएणं तं’ इत्यादि। ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरौ न
शक्नुतः बहुभि विषयानुलोमाभिः=विषयानुकूलाभिश्च विषयेषु पटुत्तिजन-

‘तएणं तं मेहं कुमारं अम्मापियरो’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तं मेहं कुमारं) जय कि मेघकुमार को (अम्मा
पियरो) माता पिता (बहूहिं) विसयाणुलोमाहि य विसयपडिक्कला

‘त एणं तं मेहं कुमारं अम्मा पियरो’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्याग्याह (तं मेहं कुमारं) अथार मेघकुमारने (अम्मा पियरौ)
मातापिता (बहूहिं) विषयाणुलोमाहि य विसयपडिक्कलाहि य आध-

काभिः, तथा विषयप्रतिकूलाभिश्च=तपः संयमाराधनं दुष्करमिति बोधनेन-
विषयप्रतिकूल तपः संयमसम्बन्धिनीभिः आख्यापनाभिः प्रज्ञापनाभिः
संज्ञापनाभिर्विज्ञापनाभिश्च=आख्यानादिरूपाभिश्चतुर्विधाभिर्वाग्भिर्मरित्यर्थः, आ-
ख्यातुं वा, प्रज्ञापयितुं वा संज्ञापयितुं वा विज्ञापयितुं वा, न शक्नुत इति
पूर्वेण सम्बन्धः। यदा माता पितरौ=धारिणी देवी श्रेणिको राजा च=स्वपुत्रं
मेघकुमारं विषयानुकूलाभिश्चतुर्विधाभिर्वाग्भिस्तथा विषयप्रतिकूलाभिश्चतुर्विधा-
भिर्वाग्भिः प्रतिबोधयितुं=गृहे स्थापयितुं न शक्नुतः, 'ताहे' तदा 'अकामए
चेव' अकामावेव 'भोगान् भुक्त्वा पश्चाद् वृद्धावस्थायां प्रव्रज्यां गृह्णातु' इति
स्वमनोरथमप्राप्तवन्तौ, मातापितरौ मेघकुमारमेवमवादिष्टम्- 'इच्छामो ताव
जाया।' इच्छामस्तावत् हे जात ! एक दिवसमपि ते=त्रय राजश्रियं द्रष्टुम्,
राज्याभिषेकं प्राप्य राजपदालङ्घितुं राजासनवरोपरि समासीन राजचिन्है
र्भूषितं त्वामेकदिवसमपि द्रष्टुं मनोरथोऽस्माकं वर्तते, एकमपि मातापि-

हि य आधवणा हि य पन्नवणा हि य सन्नवणा हि य विन्नवणा हि य आधवित्तए वा
पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा विन्नवित्तए वा) इन पूर्वोक्त
विषय प्रवृत्तिजनक तथा विषय प्रतिकूल प्रदर्शक बहुविध आख्यापना रूप,
प्रज्ञापना रूप, संज्ञापना रूप, और विज्ञापना रूप चार प्रकार की वाणियोंद्वारा
कहने के लिये प्रज्ञापित करने के लिये, संज्ञापित करने के लिये विज्ञापित
करने के लिये समर्थ नहीं हो सके (ताहे) तब (अकामए चेव मेहकुमार एवं
वयासी) नहीं इच्छा होने पर भी इस प्रकार मेघकुमार से कहने लगे-
(इच्छामो ताव जाया एग दिवसमपि ते रायसिरिपासित्ताए) हे पुत्र !
हम यह चाहते हैं कि हम लोग कम से कम एक दिन भो तुम्हारी
राजशोभा देखलें। (तए णं से मेहे कुमारे अम्मापियरवणुवत्तमाणे

वणा हि य पन्नवणा हि य सन्नवणा हि य विन्नवणा हि य आधवित्तए वा
पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा विन्नवित्तए वा) आ ज्ञातना पूर्व कहेला
विषयोभां प्रवृत्ति करवाना तेम ज विषयोभां प्रतिक्षण जेवा धब्बा आख्यापना इय,
प्रज्ञापना इय, संज्ञापना इय अने विज्ञापना इय आ आर प्रकारनी वाणीज्यो द्वारा कहे-
वाभां, प्रज्ञापित करवाभां, संज्ञापित करवाभां अने विज्ञापित क वाभां सक्षण थया नहि
(ताहे) त्वारे (अकामए चेव मेहकुमार एवं वयासी) इच्छा नहि होवा
छतांजे मेघकुमारने तेज्योजे कहुं (इच्छामो ताव जाया एग दिवसमपि ते राय-
सिरि पासित्ताए) हे पुत्र ! आभारी इच्छा छे के वधारे नहि तो जेक द्विपसने
भाटे तो तभारी राजश्रीने जेध वधजे. (तएणं से मेहे कुमारे अम्मापियर-

त्रोर्वचन राज्याभिषेकस्वीकारलक्षणं अनुसरन् संवाचयन् तं मनारथ सफ लयेति भावः। ततः खलु स मेघकुमारः मातापितरावब्रुवर्तमान स्तूष्णीकः संतिष्ठते।

ततः खलु स श्रेणिको राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्—क्षिप्रमेव भो देवानुमियाः ! मेघस्य कुमारस्य 'महत्थं' महार्थं—महान राज्यवैभवादि रूपोऽर्थो यत्र तं, 'महग्वं' महार्घं=महामूल्यं, 'मह-रिहं' महार्हं=महतां योग्यं, 'विउलं' विपुलं=विस्तीर्णं, 'रायाभिसेयं' राजाभिषेकं=राजसम्बन्धिकमभिषेकं राज्याभिषेकसामग्रीमित्यर्थः 'उवट्टवेह' उपस्थापयत, संघटयत—संपादयत। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः यावत्

तुसिणीए संचिद्धइ) इस प्रकार मेघ कुमार से जब उसके माता पिताने कहा तो इस पर उसने कुछ भी प्रतिवाद नहीं किया—और उनको इच्छा पूर्ति निमित्त मौन पूर्वक रह गया। अर्थात्—मातापिता की इच्छा का विरोध न करते हुए उसने उनकी एक दिन को राजा बनने की बात स्वीकृत करली (तएणं से सेणिएराया कोडुंभियपुरिसे सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी) मातापिता ने जब यह देखा तो श्रेणिक राजाने उसी समय कौटुम्बिक पुरुषों को बुलवाया और बुलवाकर उनसे ऐसा कहा—(स्विप्पामेव भो देवानुमिया ! मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्वं महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवट्टवेह) हे देवानुमियो ! तुम लोग शीघ्र ही मेघकुमार के निमित्त विस्तृत रूप में राज्याभिषेक की सामग्री इकट्ठी करो। जिसमें लोगों को राज्य वैभवादि रूप अर्थ स्पष्ट रूप से ज्ञात हो, तथा जो महामूल्य वाली हो, एवं बड़े पुरुषों के

मणुवत्तमाणे तुसिणीए संचिद्धइ) मेघकुमारने न्याये आ प्रमाणे तेमनां माता पिताआओ कहुं त्याहे तेओ जरापणु प्रतिवाद कयां विना तेमनी धम्मिअ पूतिने माटे मौन सेवीने जेसी रह्या. ओटवे के मातापितानी धम्मिअनि विरुद्ध कंध पणु कहुआ वंगर तेमनी ओके द्विवसनी राजा जनाववाणी वात स्वीकारी लीधी. (तएणं से सेणिए राया कोडुंभियपुरिसे सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी) मातापिताओ न्याये आ जेथुं त्याहे तरत ज श्रेष्ठिक राजाओ कौटुम्बिक पुत्रोने जेलाओआ ओने जेलावीने तेमने कहुं के (स्विप्पामेव भो देवानुमिया ! मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्वं महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवट्टवेह) हे देवाओ प्रियो ! तमे जलही मेघकुमारना माटे राज्याभिषेकनी जधी वस्तुओ लेगी करो, जेथी लोकने राज्य वैभव वजेरे इय अर्थ स्पष्ट इये भावूम थध नथ. ते वस्तुओ जहु डिंभतवाणी ओने ओटा भाणुओने माटे लायक होवी ओधओ. (तए णं ते कोडुं

तथाऽस्तु इतिकृत्वा तदाज्ञां स्वीकृत्य तेऽपि तथैव=श्रिणकनृपाज्ञानुसारेण उपस्थापयन्ति राज्याभिषेकवस्तुजातं संघटयन्ति। ततः खलु स श्रणिको राजा बहुभिः गणनायकै दण्डनायकैश्च यावत् संपरिवृतः मेघं कुमारं अष्टशतेन= अष्टाधिकशतेन सौवर्णिकानां सुवर्णमयानां, कलशानां, एवं रूप्यमयाणां कलशानां, सुवर्णरूप्यमयाणां कलशानां तथा-मणिमयानां कलशाणां, सुवर्णमणिमयानां कलशानां तथा-रूप्यमणिमयानां कलशानां, सुवर्णरूप्यमणिमयानां कल-

शो योग्य हो। (तए णं ते कोडुवियपुरिसा जाव तेवि तहेव उवट्ट वेंति) इस प्रकार राजा के कथनको सुनकर “महाराज ! आपकी जैसी आज्ञा है वैसा ही काम हम करेंगे, इसप्रकार राजा की आज्ञा स्वीकार कर समस्त राज्याभिषेक योग्य सामग्री बहुत अधिक परिमाण में उन लोगोंने एकत्रित करली (तएणं से सेणिण् राया बहूहिं गणनायगदण्डणायगेहिं य जाव संपरिवुडे) इस के बाद उस श्रेणिक राजाने दंडनाय को एवं गणनायकों के साथ परिवृत्त होकर (मेहं कुमारं) मेघ कुमार का (अट्टसएणं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं रूप्यमयाणं कलसाणं सुवण्ण रूप्यमयाणं कलसाणं मणिमयाणं कलसाणं सुवण्णमणिमयाणं रूप्यमणिमयाणं सुवण्णरूप्यमियाणं कलसाणं अभिसिंचइ) १०८, सुवर्ण के कलशों से, १०८, चांदी के कलशों से, १०८, सुवर्ण रूप्यमय कलशों से, तथा १०८, मणिनिर्मित कलशों से, १०८, सुवर्ण मणिमय कलशों से, १०८, रूप्यमणिमय कलशों से, १०८ सुवर्ण रूप्यमणिमय कलशों से, १०८ मिट्टी के कलशों से, सर्वोदक से, समस्त मृत्तिका से, समस्त

वियं पुरिसा जाव ते वि तहेव उवट्टवेंति) आ रीते राज्ञी आज्ञा सांख-
णीने “महाराज आपनी जेवी आज्ञा छे, तेव प्रमाणे अमे काम करीशु” आ रीते राज्ञी आज्ञा स्वीकरी ने तेज्जेजे भोटा प्रमाणमां राज्याभिषेकने भेटेनी समस्त सामग्री लेगी करी लीधी. (तएणं से सेणिण् राया बहूहिं गणनायग दण्डणायगेहिं य जाव संपरिवुडे) त्थार भाड श्रेणिक राज्ञे दंडनायके अने गणनायकेनी साथे भणीने (मेहं कुमारं) मेघकुमारने (अट्टसए णं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं रूप्यमयाणं कलसाणं सुवण्णमणिमयाणं रूप्यमणिमयाणं सुवण्ण रूप्यमियाणं कलसाणं अभिसिंच इ) ओकसे आठ सोनाना कणशेथी ओकसे आठ चांदीना कणशेथी, ओकसे आठ सुवर्ण अने चांदीना कणशेथी, ओकसे आठ भल्लि निर्मित कणशेथी, ओकसे आठ सुवर्ण भल्लिमय कणशेथी, ओकसे आठ चांदीना अने भल्लिमय कणशेथी, ओकसे आठ सुवर्ण रूप्य भल्लिमय कणशेथी.

शानां, 'भोमेज्जाण' भोमेयानां=पृथग्यानां कलशानाम् अष्टोत्तरशतेनेति
 मत्त्येकमभिसंवाच्यते। 'सव्वोदएहि' सर्वोदकैः=जलैः, 'सव्वमट्ठियाहि' सर्व,
 मृत्तिकाभिः, सर्वपुष्पैः, सर्वगन्धैः, सर्वमाल्यैः, 'सव्वोसहिहि य' सर्वोष
 षधीभिश्च 'सिद्धत्थएहि य' सिद्धार्थकैश्च=श्वेतसर्षपैश्च 'सरसु' इति प्रसिद्धे
 'सन्विट्ठीए' सर्वद्वय्यां, सव्वजुईए' सर्वधुत्थ्या=सर्ववलेन यायत् 'दुंदुभिनिग्धास-
 णादियरवेण' दुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण महता महता राज्याभिषेकेण
 'अभिसिच्चः' अभिषिञ्चति, राज्याभिषेकं करोति 'तए' ततः खलु ते गण-
 नायकमभृतयः करतलपरिगृहीतं दशनखं शिरआवर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा
 एवमवदन्—'जयजयणंदा' हे नन्द ! हे समृद्धिमन् ! जय, जय, त्वं जयं
 लभस्व, 'जय जयभद्दा भद्रं कल्याणमस्यास्तीति भद्रः, तत्संबोधने हे भद्रा !
 हे कल्याणकारिन जय जय, 'जयणंदा' हे जगन्नन्द ! जगदानन्दकारक !

पुष्पो से, समस्त सुगंधिक द्रव्यों से, सर्व मालाओं से, सर्व औषधियों
 से, श्वेत सर्षपों से, सर्व ऋद्धि पूर्वक समस्त धुति पूर्वक दुंदुभि आदि
 गाजे वाजों के शब्दों से समस्त दिग्विभाग को गुंजाते हुए बड़े उत्सव
 के साथ राज्याभिषेक किया। (तएण ते गणणायगपभियओ कर-
 यल जाव कट्ट एवं वयासी—जय जय णंदा ! जय जय भद्दा ! जय
 जय णंदा जय भद्दा भदंते) इसके बाद उन गणनायक आदि समस्त
 जैनेने मस्तक पर अंजलि रखकर इस प्रकार आशीर्वाद रूपमें कहा कि
 हे नन्द—समृद्धि शालिन । आप सदा विजय प्राप्त करें, हे भद्र—कल्याण
 कारिन् । आपकी सदा विजय हो । हे जगदनन्द—जगदानन्द कारक । आपका

येकसो आठ माटीना कणशोथी सर्व प्रकारना उदक (पाणी) थी, अधी नतनी
 माटीथी, अधी नतना कूलोथी, अधी नतना सुगंधित द्रव्योथी, अधी नतनी भाणा-
 थोथी, अधी नतनी औषधीओथी, सहेह सरसवथी, सर्व ऋद्धि अने समस्त
 धुतिपूर्वक, दु दुंखि वगेरे वानओथी अधी दिशाओने शब्दमय करता गहु ठाठ
 अने उत्सवनी साथे राज्याभिषेक कर्यो। (तएण ते गणणायगपभियओ कर-
 यल जाव कट्ट एवं वयासी जय जय णंदा ! जय जय भद्दा ! जय जय
 णंदा जय जय भद्दा भदंते) त्थार आठ अधा गणनायको वगेरे समस्त उप-
 स्थित लोकोओ मस्तक उपर अंजलि भूकीने आशीर्वाद रूपे आ प्रभाणु कहुं के हे
 नन्द !—समृद्धि शालिन । तमे सदा विजय भेणवे। हे भद्र ! कल्याणु कारिन् !
 तमांसी सदा विजय थोओ। हे जगनंद ! जगदानंद कारक ! तमांस् सदा कल्याणु

‘મદંતે’ તે=તવ મદ્રં-કલ્યાણં ભૂયાત્, ‘અજિયં જિણાહિ’ અજિતં જય, અજિતં દેશાદિકં જય સ્વવશં કુરુ ‘જિયં પાલયાહિ’ જિતં પાલય, જિતં દેશાદિકં પાલય, ‘જિયમજ્ઞે વસાહિ’ જિતમધ્યે વસ, વશીકૃતમધ્યે વસ, જિતપક્ષે નિત્રા-સેન સુરક્ષિતો ભવેત્યર્થઃ ‘અજિયં જિણાહિ’ અજિતં જય વિજયસ્ય ‘સત્તુપક્ષં’ શત્રુપક્ષમ્. જિતં ચ પાલય ‘મિત્તપક્ષં’ મિત્રપક્ષં, મિત્રં સર્વદા હિતોપદેશકં હિતચિન્તકં ચ, તસ્ય, પક્ષઃ=સમૂહઃ; તમપિ પાલય અજિતશત્રુજયેન, જિત મિત્રરક્ષણેન ચ રાજશાસનં સુદૃઢં ભવતીતિભાવઃ ‘જાવ ભરહો ઇવ મણુયાણં’ યાવદ્ ભરત ઇવ મનુજાનાં=મનુષ્યાણાં મધ્યે ભરતભૂપ ઇવ, યાવચ્છલ્લદેન દેવાનાં ઇન્દ્રઇવ, અમુરાણાં ચમર ઇવ, નાગાનાં ધરણેન્દ્ર ઇવ, તારાણાં ચન્દ્ર

મદા કલ્યાણ હો, આપ (અજિયં જિણાહિ) અજિત કો સદા જીતને વાલે રહે જિત દેશાદિકોં કો અમીતક આપને નહીં જીતા હો ઉન્હેં જીત કર અપને આધીન કરે (જિયં પાલયાહિ) તથા જિન્હેં જીતકર આપને અપને વશ મે કર લિયા હો ઉનકી આપ સદા રક્ષા કરતે રહે (જિયમ જ્ઞે વસાહિ) આપ સદા જીતને વાલોં કે હી મધ્ય મેં વસે રહેં કારણ જીતને વાલોં કે પક્ષ મેં રહનેવાલા વ્યક્તિ સદા સુરક્ષિત બના રહતા હે। (અજિયં જિણાહિ) આપ અજિતોં કો જીતે—ઉનપર વિજય પાવે—(સત્તુપક્ષં જિય ચ પાલે હિ) શત્રુ પક્ષ કી તથા જીત વ્યક્તિ કી આપ સદા રક્ષા કરતે રહેં। (મિત્તપક્ષં) ઈસી તરહ આપ અપને મિત્ર પક્ષ કી મી સદા સંભાલ કરતે રહેં। અજીત શત્રુ કે જીતને સે ઔર અપને મિત્ર પક્ષ કી રક્ષા કરને સે રાજા કા રાજશાસન સદા સુદૃઢ બના રહતા હે। (જાવ ભરહો ઇવ મણુયાણં રાયગિહસ્સ નગરસ્સ અણે

થાઓ. તમે (અજિયં જિણાહિ) હુમેશાં અજિત ઉપર જ્ય મેળવનાર થાઓ. જે દેશેને તમે હજી સુધી જીત્યા નથી તેમને જીતીને પોતાને સ્વાધીન બનાવો. (જિયં પાલયાહિ) અને જે દેશેને તમે જીત્યા છે, તેમની હુમેશાં રક્ષા કરતા રહેજો. (જિયમજ્ઞે વસાહિ) તમે સદા વિજયી પુરુષોની વચ્ચે જ વસો, કેમકે વિજયી માણસોના પક્ષમાં રહેનાર વ્યક્તિ હુમેશાં સુરક્ષિત બની રહે છે. (અજિયં જિણાહિ) તમે અજિતોને જીતો, તેમના ઉપર વિજય મેળવો. (સત્તુપક્ષં જિયં ચ પાલે હિ) શત્રુ પક્ષની તેમજ વિજિત વ્યક્તિની તમે સદા રક્ષા કરતા રહે. (મિત્ત પક્ષં) આ રીતે તમે પોતાના મિત્ર પક્ષની પણ સંભાળ રાખતા રહેજો. અજિત શત્રુને જીતવાથી તેમજ પોતાના મિત્ર પક્ષની રક્ષા કરવાથી રાજાનું રાજ્ય-શાસન હુમેશાં સુસ્થિર રહે છે, (જાવ ભરહો ઇવ મણુયા ણં રાયગિહસ્સ

इव, बोध्यम्, राजगृहस्य नगरस्य 'अन्नेमिं च बहूणं' अन्येषां च बहूनां, गामा-
 गरनगरं जाव सन्निवेशाणं ग्रामाकर-नगर-खेट-कर्वट-द्रोणमुख-मडम्ब-
 पत्तन-संवाधसन्निवेशानाम् इति यावच्छब्देन बोध्यते, तत्र-ग्रामः=सामान्य-
 जनसतिः, आकरः=स्वर्णादिखनिः, नगरं=करवर्जितं, खेटं=धूलीमाकारयुक्तं,
 कर्वटं=कुत्सितनगरं, द्रोणमुखं=जलस्थलमार्ग युक्तनगरं=जलस्थलमार्गाभ्यां वस्तु
 समानीयते यत्र, तद् द्रोणमुखमित्यर्थः, मडम्बः=ग्रामविशेषः यस्य चतुर्दिक्षु
 योजनैकपर्यन्तं ग्रामो नास्ति स मडम्बः, पत्तनं= समस्तवस्तुप्राप्तिस्थानम्,

सि चं बहू णं गामागरनगर जाव सन्निवेशाणं आहवच्च जाव निह-
 राहिति कट्ट जय जय सहं पउंजति) मनुष्यों के बीच में भरत राजा
 की तरह, देवों में इन्द्र की तरह तारों में चन्द्र की तरह असुरों में चमर
 की तरह, नागों में धरणेन्द्र की तरह, तुम राजगृह नगर का तथा अन्य
 बहुत से ग्राम आकर, नगर, खेट, कर्वट, द्रोण, मुख, मडम्ब, पत्तन,
 संवाध का आधिपत्य, पुरोवर्तित्व, स्वामित्व, भर्तृत्व, महानरकत्व और
 आज्ञेश्वर सेनापतित्व अन्य नियुक्त पुरुषों द्वारा कराते हुए तथा प्रजा-
 जन्यों की स्वयं रक्षा करते हुए जयवंता वर्तों, इस प्रकार उन गणनाय
 कादिकोंने उसे जयविजय शब्दों द्वारा वधाई दी। सामान्य जनोंका
 निवास स्थान जिसमें होता है वह ग्राम, स्वर्ण आदि की खानों का
 नाम आकर, अठारह प्रकार के ट्रेक्स से जो रहित होता है वह नगर
 जिस में धूली का कोट होता है वह खेट, उबड़ खाबड़ जमीन वाला
 जो कुत्सित गांव होता है वह कर्वट, जिसकी चारों दिशाओं में

नगरस्य अण्णेमिं च बहूणं गामागरनगर जाव सन्निवेशाणं आहवच्च
 जाव विहराहिति कु जय जय सहं पउंजति) भाष्योभां ७-त राजनी जेम,
 देवताओभां धन्द्नी जेम, ताराओभां यन्द्नी जेम, असुरोभां यमरनी जेम, नागोभां
 धरणेन्द्रनी जेम तमे राजगृह नगर तेम ७ पीण वल्लु ग्राम, आकर, नगर, खेट,
 कर्वट, द्रोणमुख, मडम्ब, पत्तन, संवाधनो आधिपत्य, पुरोवर्तित्व, स्वामित्व,
 भर्तृत्व, महानरकत्व अने आज्ञेश्वर सेनापतित्व पीण भाष्योभां द्वा-न करावतां तेम ७
 प्रजाजनोनी जते रक्षा करतां विजयी थाओ, आरीते ते गणनायक वगेरे भाष्य-
 सोओ ७ मैधकुमारने जय विजय शब्दो द्वारा वधायां साधारण भाष्योभां निवास
 स्थानने ग्राम सुवर्ण वगेरेनी भाष्योभां नाम आकर, अठार जतेना कर (ट्रेक्स) थी
 रहित जे होय छि ते नगर, जेने आरे भांजु भाटीना 'खेट' होय छि ते खेट,
 अंरुण्येदी उंची नीची जमीनवाणुं जे कुत्सित ग्राम होय छि, ते कर्वट, आरे तरङ्ग
 ओक ओक योजन सुधी जेनी पासे पीणुं 'कर्वट' नाम न होय ते मडम्ब-कडवाय

तद्विधा—जलपत्तनं स्थलपत्तनं च, तत्र जलपत्तनं—यत्र जलेन भाण्डान्याम-
च्छन्ति, यत्र तु स्थलेन तत् स्थलपत्तनम्, संवाधः—अन्यत्र संमतलभूमौ कृषी-
न्वाः कृषिं कृत्वा, वणिजो वाणिज्यं कृत्वा यत्र पर्वतादि दुर्गस्थानविशेषे
रक्षार्थं संवहन्ति कणादिकं समुद्रं कोष्ठागारादौ च प्रक्षिप्य वसन्ति स संवाधः,
यद्वा—संवाधः=बहुप्रकारलोकसंकीर्णस्थानविशेषः—सन्निवेशः—सार्थादिस्थानम्,
तेषाम्—‘आहेवच्च’ अधिपत्यं, जाव चिहराहि’ यावद्विहर, स्वामित्वं अत्र यावच्छ-
ब्देन ‘पौरेवच्च’ पुरोवर्तित्वम् अग्रेसरत्वमित्यर्थः—‘सामित्तं’= स्वामित्वं नायकत्वं
‘भट्टित्तं’ भर्तृत्वं पोषकत्वम्, ‘महत्तारगत्तं’ महत्तारकत्वम्=उत्तमत्वम्, आणार्ह-
सरसेणावच्च’ आज्ञेश्वरसेनापत्यम्—आज्ञाया ईश्वर आज्ञेश्वरः=आज्ञापधानः,
सेनायाःपतिः=सेनापतिः=सैन्यनायकः, आज्ञेश्वरश्चासौ सेनापतिश्चेति आज्ञे-
श्वरसेनापतिः, तस्य कर्म आज्ञेश्वरसेनापत्यं, तत्, ‘कारेमाणे’ कारयनं=
अन्यैर्नियुक्तपुरुषैः ‘पालेमाणे’ पालयनं=नियुक्तपुरुषकार्यनिरीक्षणेन
प्रज्जरक्षन् विहर इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा ‘जयजय’ इति शब्दं ‘पठंजति’
प्रयुज्यते ते गणनायकादयो जयविजयशब्देन वर्धयन्ति ॥ सू० ३१ ॥

एक एक योजन पर्यंत कोई ग्राम नहीं होता है वह मइम्ब है। जिसमें
आने जाने के जल मार्ग और स्थल मार्ग ऐसे दोनों मार्ग होते हैं वह
नगरद्रोण मुख, समस्त वस्तुओं की प्राप्ति जिस नगरमें होती है वह
पत्तन, जहां समतल भूमि में किमान खेती करके व्यापारी जन व्या-
पार करके पर्वत आदि दुर्गम स्थान विशेष में अपनी रक्षा के निमित्त
कणादिकों को कोष्ठागार आदि में रखकर वसते हैं वह संवाध है।
अथवा अनेक प्रकार के जनों से जो स्थान बसा हुआ होता है वह भी
संवाध कहलाता है। जिसमें साहूकार आदि जन रहते हैं वह सन्निवेश
कहा जाता है। जल पत्तन और स्थल पत्तन के भेद से पत्तन दो प्रकार

छे. जेमां अवर अवर भाटे जणभागं अने स्थणभागं आ प्रमाणे जने भागं
होय छे, ते नगर द्रोणमुख जे नगरमां जमी वस्तुओ भणती होय ते पत्तन
ज्यां समतल भूमिमां जेहुते जमीन जेडीने, वेपारीओ वेपार करीने, पर्वत वगेरे
दुर्गमस्थान विशेषमां पोतानी रक्षा भाटे अनाव वगेरेने डोडोशमां भूकीने निवास
करे छे, ते ‘संवाध’ छे. अथवां तो अनेक जतना माणसे जे स्थानमां वसता
होय छे ते यण ‘संवाध’ नामे ओणभाय छे. जेमां साहुकार (वाणिज्या) वगेरे
रहे छे, ते सन्निवेश कहैवाय छे. जम पत्तन तेमज स्थण पत्तन आ रीते पत्त-
नना जे प्रकार होय छे. ज्यां जणभागं वस्तुओ वगेरे पडोआवामां आवे छे.

मूलम्—अएणं से मेहे राया जाए महया जाव विहरइ ।
 तएणं तस्स मेहस्स रत्तो अम्मापियरो एवं वयासी—भण जाया !
 किं दलयाणो किं पयच्छामो किं वा ते हियइच्छिए सामरथे । तएणं
 से मेहेराया अम्मापियरो एवं वयासी—इच्छामि णं अम्माओ ! कुत्ति-
 यावणाओ रयहरणं पडिग्गहं च उवणेह कासवयं च सदावेह । तएणं
 से सेणिए राया कोडुविय पुरिसे सदावेइ सदावेत्ता एवं वयासी—गच्छह
 णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! सिरिधराओ तिन्निसयसहस्साइं गहाय
 दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं च उव-
 णेह, एगसयसहस्सेणं कासवयं सदावेह ! तएणं ते कोडुवियपुरिस्तो
 सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्टुट्टा सिरिधराओ तिन्निसय
 सहस्साइं गहाय कुत्तियावणाओ दोहं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडि-
 ग्गहं च उवणेति, एगसहस्सेणं कासवय सदावति, तएणं से कास-
 वए तेहिं कोडुवियपुरिसेहिं सदाविए समाणे हट्टु जाव हियए णहाए
 कयवलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइ वत्थाइं मंग
 लाइं पवरपरिहिए अप्पमहग्घाभरणाळंकियसरीरे जेणेव से।णए राया
 तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता सेणिय रायं करयलअंजलिं कट्टु
 एवं वयासी—संदिसह णं देवाणुप्पिया ! जं मए करणिज्जं । तएणं से
 सेणिए राया कासवयं एवं वयासी—गच्छाहिं णं तुमं देवाणुप्पिया !

का होता है । जहां जलमार्ग से भांड आदि वस्तुएँ आती जाती हैं वह जलपत्तन और जहां स्थल मार्ग से ये वस्तुएँ आती जाती हैं वह स्थल पत्तन है । “सूत्र “ ३१ ”

ते जण पत्तन अने जथां स्थणभागे आ अधी वस्तुओ अंदर द्दष्ट ज्जवाभां आवे छे. तेम न अहार दाववाभां आवे छे, ते स्थण पत्तन छे. ॥ सूत्र “ ३१ ” ॥

सुरभिणा गंधोदेषणं णिक्कं हत्थपाए पक्खालेहं सेयाए चउप्फालाए पोत्तीए मुहं बंधेत्ता मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिक्खमणपाउग्गे अग्गकेसे कप्पेहि ॥ सू० ३२ ॥

टीका—‘तएणं’ से मेहे राया’ इत्यादि । तवःखलु स मेघो राजा जातः। महा यावद् विहरति=अघतिष्ठते । ततः खलु तस्य मेघस्य राज्ञो मातापितरौ एवमवादिष्टाम्-भण-कथय, हे जात ! ‘किं दलयामो’ किं दन्नः=किं तव स्वायत्तं कुर्मः, किं पयच्छामो’ किं प्रयच्छामः किं तव प्रियतरं वितरामः, ‘किं वा ते हिय इच्छिणं’ किं या ते हृदि इष्टं किं तव पुण्यवतो मनोमिलिपितं ‘सामत्थे’ सामर्थ्यं मंत्रणापर्यालोचनं विचारं इति यावत् ‘सामत्थे’ इति देशीयः शब्दः धम्मनसि वर्तते तन्निःशङ्कं ब्रुहि इत्यर्थः। ततः खलु स मेघो राजा मातापितरौ एवमवदत्-हे मातापितरौ इच्छामि खलु ‘कुत्तियावणाओ’ कुत्रिकावणतःकूनां स्वर्ग-

‘तएणं से मेहे राया’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं से मेहे राया) राज्याभिषेक होजाने के बाद मेघकुमार अब राजा बन गये । (तएणं तस्स मेहस्स रन्नो अम्मापियरो एव वयासी) तव मेघकुमार राजा के माता पिताने उनसे ऐसा कहा—(भण जाया किं दलयामो किं पयच्छामो किं वा ते हियइच्छिणं सामत्थे) हे पुत्र ! कह तुम्हें क्या दवें । तुम्हें ऐसी कौनसी प्रियतर वस्तु है जिसे हम तुम्हें वितरित करें । कहो तुम्हारे मन में क्या इष्ट है—शंका मत करो—निःसंकोच होकर हमें कहा (तएणं से मेहे राया अम्मापियरो एवं वयासी) माता पिता की इस बात का सुनकर मेघकुमार राजाने उनसे ऐसा कहा—(इच्छामिणं अम्मयाओ कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं

‘तएणं से मेहे राया’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं से मेहेराया) राज्याभिषेकना उत्सव पछी ज्यारे मेघकुमार राजा थल गया । (तएणं तस्स मेहस्स रन्नो अम्मापियरो एव वयासी) त्जारे मेघकुमार गलना मातापिताओ तेभने कलुं के (भण जाया किं दलयामो किं पयच्छामो किं वा ते हियइच्छिणं सामत्थे) हे पुत्र ! गोवो अओ तेभने शुं आपीओ. ओवी कल ओथी प्रिय वस्तु छे के ओ अओ तेभने आपीओ. गोवो तमाश मनमां शुं छल छे. शंका न करे, निःसंकोचपणु अओने कहे. (तएणं से मेहेराया अम्मापियरो एवं वयासी) मातापितानी आ बात सांलणीने मेघकुमार राजाओ तेभने कलुं के (इच्छामि णं अम्मयाओ कुत्तियावणाओ

મત્યેપાતાલભૂતોના ત્રિકં, કુત્રિકં “તાત્સ્થ્યાત્ તદ્વ્યપદેશઃ” જ્ઞાત કૃત્વા તત્ર-
સ્થિતં વસ્ત્વપિ-કુત્રિકમુચ્યતે । કુત્રિકસ્ય આપણઃ કુત્રિકાપણઃ । દેવાધિષ્ઠિ-
તત્ત્વેન સ્વર્ગમર્ત્યપાતાલલોકત્રય સંમવિવસ્તુસંપાદકહૃદ્વિત્યર્થઃ ‘કુંતિયાપણ’ ઇતિ
ભાષાયાં, તસ્માત્ ‘રયહરણં’ રજોહરણં-દ્રવ્યમાત્ર રજોહરતીતિ રજોહરણં, તત્ર
દ્રવ્યતો ધૂલિપ્રભૃતિ, ભાવતઃ કર્મરજઃ ઇત્યર્થઃ ‘પઙ્કિગ્રહં ચ’ પ્રતિગ્રહં ચ-
પ્રતિગૃહ્ણાતિ અશનાદિકમસ્મિન્નિતિ પ્રતિગ્રહં=પાત્રં પાત્રત્રયં, ચતુર્થ-મુન્દકં ચેત્યર્થઃ
અત્ર ‘રયહરણં પઙ્કિગ્રહં ચ’ ઇત્યુપલક્ષણમ્-અન્યેષામપિ સાધુપકરણાનાં તથા હિ-

ચ ઉવણેહ કાસવયંચ સદાવેહ) હે માતા પિતા ! મੈ કુત્રિકાપણ સે રજો-
હરણ ઔર પાત્ર ચાહતા હૂં આપ લોકર દીજિયે ” કુત્રિકાપણ કો ભાષા
મેં “કુતિયાપણ ” કહતે હૈં । કુત્રિકાપણ કા ચ્યુત્પત્તિભ્ય અર્થે ઇસ
પ્રકાર હૈ-કૂનાં-ત્રિકં=કુત્રિકં-દેવલોક મર્ત્યલોક એવં પાતાલલોક યે
ત્રીન કુત્રિક કહલાતે હૈં “તાત્સ્થ્યાત્ તદ્વ્યપદેશઃ” ઇસ નિયમ કે
અનુસાર ઇન ત્રીનોં લોકોં મેં રહી હુઈ જો વસ્તુૈ હૈં વે બી કુત્રિક શબ્દ
કે વાચ્યાર્થ હો જાતી હૈં । ઇસ કુત્રિક કી જો દુકાન હોતી હૈં વહ
કુત્રિકાપણ હૈ । તાત્પર્યે ઇસકા યહ હૈં કિ જિસ દુકાન મેં ત્રિલોક સમ્બન્ધી
સમસ્ત વસ્તુૈ ગ્રાહકજનોં કો મિલા કરતી હૈં વહ કુત્રિકાપણ જો ધૂલી
વગેરેહ દ્રવ્યરજ ઔર કર્મ રૂપ ભાવ રજ કો દૂર કરતા હૈં વહ રજોહરણ
કા વાચ્યાર્થ હૈ । જિસ મેં અશનાદિક વસ્તુૈ રહી જાતી હૈં વે પ્રતિ
ગ્રહ હૈં । પ્રતિગ્રહ શબ્દ કા ઇસ પ્રકાર અર્થ પાત્ર હોતા હૈ । સૂત્ર મેં
“રયહરણ ઔર પઙ્કિગ્રહ ” યે દો પદ અન્ય સાધુઓં કે ઉપકરણોં કે

રયહરણં પઙ્કિગ્રહં ચ ઉવણેહ કાસવયંચ સદાવેહ) હે માતાપિતા ! હું કુત્રિ-
કાપણથી રમેહરણ અને પાત્ર આહું છું. તમે મંગાવી આપો. કુત્રિકાપણને ભાષામાં
“કુતિયાપણ ” કહે છે. કુત્રિકાપણનો વ્યુત્પત્તિ લભ્ય અર્થ આ પ્રમાણે છે કે-
“કૂનાં ત્રિકં કુત્રિક ” દેવલોક, મૃત્યુલોક અને પાતાળલોક આ ત્રણે કુત્રિક
કહેવાય છે. “તાત્સ્થ્યાત્ તદ્ વ્યપદેશઃ” આ નિયમ મુજબ ત્રણે લોકોની
બધી વસ્તુઓ પણ કુત્રિક શબ્દના અર્થમાં સમાવિષ્ટ થઈ જાય છે. આ કુત્રિકની
જે દુકાન હોય છે તે ‘કુત્રિકાપણ’ કહેવાય છે મતલબ એ છે કે જે દુકાનમાં
ત્રણ લોકની બધી વસ્તુઓ આહકોને મળે છે, તે કુત્રિકાપણ છે. જે માટી વગેરે
દ્રવ્ય રજ અને કર્મરૂપી ભાવ રજને દૂર કરે છે તે રમેહરણ છે. જેમાં આહાર
વગેરેની વસ્તુઓ મૂકવામાં આવે છે, તે પ્રતિગ્રહ છે. આ રીતે પ્રતિગ્રહ શબ્દનો
અર્થ પાત્ર થયો છે. સૂત્રમાં “રયહરણ અને પઙ્કિગ્રહ ” આ બે શબ્દો સાધુ-
ઓના બીજા ઉપકરણોને બતાવનારા છે. સાધુઓના આ બીજા ઉપકરણો આ પ્રમાણે

(३) शाटकत्रयम्	(१०) पात्राणामञ्चत्रयम्,
(४) चौलपट्टकः	(११) भिक्षाधानी,
(५) आसनं च, ।	(१२) माण्डलक वस्त्रम्,
(६) सदोरकमुखवस्त्रिका,	(१३) दोरकसहितं रजोहरणदण्डावरकवस्त्र
(७) प्रभार्जिका,	‘निषद्या’ इतिप्रसिद्धं
	(१४) धावनजलादिगालनवस्त्रम्, इत्यादि ।

एतानि रजोहरणादीन्युपकरणान्येकैकस्य साधोः कल्पन्ते, इति भावः, ‘उवणेह’ उपनयत=समानयत, ‘काश्यपं च’ काश्यपकं=नापितं च शब्दयत । ततः खलु स श्रेणिको राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति शब्दयित्वा एवम्वादीत् गच्छत खलु यूयं हे देवानुभिः । ‘सिरिधराओ’ श्रीगृहात्=माण्डागारात्

उपलक्षक हैं । साधुओं के वे अन्य उपकरण ये हैं— शाटकत्रय(३) तीन चदर चौल पट्टक(४) आसन(५) सदोरकमुखवस्त्रिका,(६) प्रभार्जिका(७) तीन पात्रों के तीन अंचल(१०) भिक्षाधानी(११) माण्डलक वस्त्र(१२) दोरक सहि रजोहरण दंडावरक वस्त्र निषद्या(१३) तंडुलादिका जल को छानने का वस्त्र(१४) इत्यादि । ये सब रजोहरणादिक उपकरण एक एक साधु के लिये आवश्यक है । अतः मेघकुमार राजाने अपने माता पिता से कहा कि यदि आपकी भावना हमें कुछ देनेकी है तो आप कुत्रिकापण से इन साधुजनों के उपकरणों को लाकर हमें दीजिये । तथा काश्यपक—नाईको भी बुलवा दीजिये । (तएणं से सेणिए राया कौटुंबिय पुरिसे सदावेह सदावेत्ता एवं वयासी) मेघकुमारके इस प्रकार याचना वचन सुनकर राजाने उभी समय कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया—और बुलाकर इस प्रकार कहा—(गच्छह णं तुम्हे देवानुपिया ।

छे—(३) शाटकत्रय, त्रय आदरो, (४) चौलपट्टक, (५) आसन, (६) सदोरक मुखवस्त्रिका, (७) प्रभार्जिका, (१०) त्रय पात्राना त्रय अंचल (११) भिक्षाधानी (१२) माण्डलकवस्त्र (१३) दोरक सहित रजोहरण दंडावरक वस्त्र निषद्या (१४) तंडुल वगेरेना पाण्णिने (आसामण्णे) गाणवानु वस्त्र वगेरे. ॥ अथा रजोहरण वगेरे उपकरणे द्वेक साधुने भाटे आवश्यक छे. अटला भाटे मेघकुमार-राज्ये पोताना मातापिताने कलु हे तमाभी धुच्छि भने कंधक आपवानी छे तो तमे कुत्रिकापण (हुकन) भांथी आ साधु-जनोचित उपकरणे लावीने भने आपो. तेमए काश्यपक—अटले हे हुकनभने पण गोलान्ता. (तएण से सेणिए राया कौटुंबियपुरिसे सदावेह सदावेत्ता एवं वयासी) मेघकुमारनी धुच्छिनी वत आसणीने राज्ये तरतए कौटुम्बिक पुरुषेने गोलान्ता अने गोलानी आ प्रभाणु कलु- गच्छह णं तुम्हे देवानुपिया ! मिस्सिनाओ

‘तीर्णसयसहस्साइ’ त्रीणशतसहस्राणि लक्षत्रयदीनाराणि गृहीत्वा द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां लक्षत्रयदीनारेण कुत्रिकापणात् रजोहरणं प्रतिग्रहं च उपनयत । दीक्षासमये दीक्षार्थिना सनानीतानि रजोहरणादीन्युपकरणानि अन्यस्यापि साधोग्रहीतुं कल्पन्ते इति भावः । एकेन शतसहस्रेण काश्यपकं=नापितं शब्दयत । ततः खलु ते कौटुम्बिक पुरुषाः श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्ताः सन्तः हृष्ट-तृष्णाः श्रोतृणां त्रीणशतसहस्रा गृहीत्वाण कुत्रिकापणात् द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां रजोहरणं प्रतिग्रहं च उपलक्षणत्वदन्यानि साधूपकरणानि च उपनयन्ति एकेन शतसहस्रेण काश्यपकं शब्दयन्ति । ततः खलु स काश्यपकः तैः कौटुम्बिकपुरुषैः ‘सदी

सिरि घराओ तिन्नि सयसहस्साइ गहाय दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिगहं च उवणेह) हे देवानुप्रियो ! तुम जाओ और भांडागार से तीन लाख दीनारें लेकर दो लाख दीनारों की रजोहरण एव प्रतिग्रह पात्र ये वस्तुएँ कुत्रिकापण से लेआओ । (एगसयसहस्सेण कासवयं सदावेह) और १ लाख दीनार से नाईको बुला लाओ । (तएण ते कौटुंबियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्टुट्टा सिरीघराओ तिन्नि सयसहस्साइ गहाय कुत्तियावणाओ दोहिं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडिगहं च उवणेति) श्रेणिक राजा के द्वारा इस प्रकार आज्ञापित हुए वे कौटुम्बिक पुरुष बहुत अधिक हर्षित एवं संतोषित होते हुए भांडागार से तीन लाख दीनारें लेकर दो लाख दीनारों से रजोहरण और पात्रत्रय ले आये । (एगसयसहस्सेण कासवयं सदावेति) तथा १ लाख दीनार से काश्यपक (नाई) को बुलाने के लिये चले गये । (तएण से कासवए तेहिं कौटुंबियपुरिसेहिं महाविए ममाणे हट्टुजाव हियए प्हाए

तिन्नि सयसहस्साइ गहाय दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिगहं च उवणेह) “ हे देवानुप्रियो ! तमे ज्ञेयो अने लांडागारभांथी त्रयु लाण दीनार लधने मे लाण दीनारानी न्नेहरणु अने प्रतिग्रहपात्र कुत्रिकापणुथी लावे । (एगसयसहस्सेण कासवयं सदावेह) अने ओक लाण दीनारथी लुलभने मेलावे । (तएण ते कौटुंबियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्टुट्टा सिरीघराओ तिन्नि सयसहस्साइ गहाय कुत्तियावणाओ दोहिं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडिगहं च उवणेति) श्रेणिक गल वडे आ सीते आज्ञापित थयेला कौटुम्बिक पुरुषो गहुं न हर्षित अने संतुष्ट थया. अने त्यांथी लांडागारभां गथा अने त्रयु लाण दीनार लधने मे लाण दीनारथी न्नेहरणु पात्रत्रय लध आल्या. (एगसयसहस्सेण कासवयं सदावेति) तेभ न ओक लाण दीनारथी काश्यपक (लुलभ) ने मेलाववा गथा. (तएण से कासवए तेहिं कौटुंबियपुरिसेहिं

‘विए समाण’ शब्दितः= आहूतः सन् हृष्ट तुष्टो यावत् ‘हियए’ हृदयः—
चित्तानन्दित=चित्तः हर्षवशावसर्पद् हृदयः, स्नातः कृतबालिकर्मा कृतकौतुक-
मङ्गलप्रायश्चित्तः ‘सुद्धप्पावेसाइं शुद्धप्पावेद्यानि-शुद्धानि=परिव्राजण प्रावेश्यानि=
राजसमापवेशयोग्यानि ‘वत्थाइं’ वत्थाण मङ्गल्यानि=शुभानि, ‘पवरपरिहिए’
पवरपरिधृतः—प्रवरं—सम्बन्धक प्रकारेण परिधृतः, अप्पमहग्गामभरणालकिय-
सरीरे’ अल्पमहार्धाभरणालङ्कृतशरीरः, अल्पानि=स्तोकभारयुक्तानि, महा-
र्धाणि=बहुमूल्यानि आभरानि तैरलङ्कृतं शरीर यस्य सः, यत्र श्रेणिको
राजा तत्रैवापागच्छति, उपागत्य श्रेणिक राजनं ‘करयल’ करतल=करतल
परिगृहीतं शिर आवर्तं मस्तके ‘अंजलि कट्टु’ अञ्जलि कृत्वा=संयोज्य, एवम-
वदत्—‘संदिसह णं देवाणुप्पिया !’ हे देवानुप्रियाः ! सान्दशत=निदेशं कुरुत,
‘जं मए करणिज्जं’ यन्मया करणीयं=मया यत् कार्यं करणीयं भवेत् तत्

कयवलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं मंग-
लाइं पवरपरिहिए अप्पमहग्गालकियसरीरे जेणेव सेणिए
राया तेणामेव उवागच्छइं) जय उन कौटुम्बिक पुरुषोने उस नापित को
बुलाया तो वह मनमें बहुत ही अधिक हर्षित एवं संतुष्ट हुआ। उसने
उस समय स्नान किया। बालिकर्म—(काक आदि पक्षियोंको अन्नादि का
भाग) किया। कौतुक मंगल तथा दुःस्वप्न आदिका प्रायश्चित्त किया।
और राजसभा में पहिरने योग्य शुद्ध मांगलिक वस्त्रों को अच्छी तरह
पहिरकर तथा अल्प भार वाले बहू मूल्य आभरणों से अलङ्कृत शरीर होकर
जहाँ राजा श्रेणिक थे उस ओर गया (उवागच्छित्ता सेणियं रायं करयल
अंजलि कट्टु एवं वयासीं) वहाँ जाकर उसने श्रेणिक राजा को दानों
वाथ जोड़कर नमस्कार किया और बोला—(संदिसह णं देवाणुप्पिया।

सद्वावेए समाणे इह जाव हियए ञ्हाए कायवलिकम्मे कयकोउय—
मंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइं वत्थां मंगलाइं पवरपरिहिए अप्पमह-
ग्गाममणालकियसरीरे जेणेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइं)
न्याये कौटुम्बिक पुरुषाये हजमने गोलाभ्यां त्वाये ते गडुज हर्षितं अने संतुष्ट
थये। तेणु तरत स्नानं कथुं. बालिकर्म—(कागडा वगेरे पक्षीअने अन्न वगेरेने
भाग आभ्या.) कथुं. कौतुक मंगल तेमज दुःस्वप्न वगेरेने भाटे प्रायश्चित्त कर्म
कथुं. राजसभामां पहरेया बायक शुद्ध मांगलिक वस्त्रो सारी रीते पहरेरीने तेमज
ओडा बारवाणा डिमती धरेणुओधी अलङ्कृतं यधने न्यां श्रद्धिं राजं हुता त्यां गथे.
(उवागच्छित्ता सेणियं रायं करयलअंजलि कट्टु एवं वयासीं) त्यां नधने

कथयत ! ततः खलु स श्रेणिको राजा काश्यपक=नापितम् एवमवदत् गच्छ खलु त्वं हे देवानुप्रिय ! 'सुरभिणा गंधोदणं' पुरभिणा गन्धोदकेन णिके-
हत्थपाए पक्खालेह' सम्यक् हस्तपादान् प्रक्षालय 'णिके' इति सम्यगर्थ
वाचको देशीयः शब्दः, 'सेयाए चउप्फालाए पोत्तीए' श्वेतया चतुष्पुटया
पोत्तिकया=मुखवस्त्रिकया, 'मुह बंधित्ता' मुख बद्ध्वा मेघकुमारस्य 'चउ-
रंगुलवज्जे' चतुरंगुलवर्जान् चत्वारि अङ्गुलानि प्रमाणं येषां ते तथा-चतुर-
ङ्गुलप्रमाणाः दीर्घास्ते वर्ज्यन्ते इति चतुरंगुलवर्जाः, तान 'णिकस्वमणपाउग्गे'
निष्क्रमणप्रायोग्यान्, तत्र निष्क्रमणं द्रव्यभाव संगत् निष्क्रान्तिरूपा प्रव्रज्या
तस्य 'पाउग्गे' प्रायोग्यान् 'अग्गकेसे' अग्रकेशान् चतुरंगुलप्रमाणतोऽधिक
वर्द्धितान् अभ्रूतान् केशान् 'कप्पेहि' कर्तय=क्षौरकर्म कुरु इत्यर्थः ॥ मू ३२ ॥

जं मए करणिज्जं) हे देवानुप्रिय ! आज्ञा दीजिये-जो मेरे लायक-करने
योग्य कार्य हो उसकी । (तएण से सेणिए राया कासवयं एवं वयासी)
नापित की ऐसी बात सुनकर श्रेणिक राजाने उससे ऐसा कहा-(गच्छा-
हिणं तुम देवानुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तुम जाओ और (सुरभिणा
गंधोदणं णिके हत्थपाए पक्खालेह) पहिले सुरभित गंधोदक से अपने
हाथ पैरोंको अच्छी तरह साफ करो (सेयाए चउप्फालाए पोत्तीए मुहं
बंधेना मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिकस्वमण पाउग्गे अग्गकेसे
कप्पेह) बाद में श्वेत चार पुटवाली मुंहपत्ती से अपना मुंह बांधकर मेघ-
कुमार के चार अंगुल छोड़कर बालों को दीक्षा के योग्य करदो । अर्थात्
मेघकुमार के बाल चार अंगुल प्रमाण छोड़कर बाकी के सब बना दो ।
अर्थात् हजामत कर दो ॥ सूत्र ॥ ३२ ॥

तेषु श्रेष्ठि रान्ने णन्ने हाथ लोडीने नभस्कार कथां अने कहुं (सांदेसहणं देवानु-
प्पिया ! जं मए करणिज्जं) हे देवानुप्रिय ! आज्ञा आपो, आरे योअ्य शुं काम छे ?
(तएणं से सेणिए राया कासवयं एवं वयासी) हजामती बात सांभलीने
श्रेष्ठि रान्ने तेने कहुं के-(गच्छाहिणं तुमं देवानुप्पिया) हे देवप्रिय ! तमे
लओ अने (सुरभिणा गंधोदणं णिके हत्थपाए पक्खालेह) पडेदां सुवा-
सित पाण्णीथी हाथ पग सारी रीते स्वच्छ बनावे। (सेयाए चउप्फालाए पोत्तीए
मुहं बंधेत्ता मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिकस्वमणपाउग्गे अग्गके से कप्पेह)
त्यार आह यार पडवाणी सुणवसिद्धाथी पोताहुं यो भांधीने मेघकुमारना
वाण यार आंगण छोडीने दीक्षा योअ्य बनावी हो. ओटले के मेघकुमारना वाण यार
आंगण ओटला रहेवा ह्दने गील आपी नाओ. ओटले के हजामत करी आपो. ॥ सूत्र ॥ ३२ ॥

मूलम्—तएणं से कासवए सेणिएणंरन्ना एवंवुत्ते समाने
हट्ठ जाव हियए जाव पडिसुणेइ पडिसुणित्ता सुरभिणा गंधोदएणं
हत्थपाए पक्खालेइ, पक्खालित्ता सुद्धवत्थेणं मुहं बंधइ बंधित्ता
परेण जत्तेणं मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिक्खमणपाउग्गे
अग्गकेसे कप्पेइ। तएणं तस्स मेहस्स माया महरिहेणं हंसलक्ख-
णेणं पडसाडएणं अग्गकेसे पडिच्छइ, पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधो-
दएणं पक्खालेइ, पक्खालित्ता गोसीसचंदणेणं चच्चाओ दलयइ.
दलित्ता सेयाए पोत्तीए बंधेइ. बंधित्ता रयणसमुग्गयंसि पक्खिवइ,
पक्खिवित्ता मंजूसाए पक्खिवइ, पक्खिवित्ता हारवारिधारसिंदुवार-
छिन्नमुत्तावलिपगासाइं अंसूइं विणिम्मुयमाणी२ रोयमाणी२ कंद-
माणी२ विलवमाणी२ एवं वयासी-एसणं अम्हं मेहस्स कुमारस्स
अब्भुदएसु य उस्सवेसु य पव्वेसु य तिहीसु य छणेसु य जन्नेसु
य पव्वणीसु य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइ' त्तिकहुं उस्सीसामूले
ठवेइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो उत्तरावक्कणंसीहा-
सणं रयावेति,, मेहं कुमारं दोच्चंपि तच्चंपि सेयधी. एहिं कलसेहिं
ण्हावेति ण्हावित्ता पम्हलसुकुमालाए गंवकासाइयाए गायाइं
लूहेति, लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपति, अणु-
लिंपित्ता नासानीसासवायवोज्झं जाव हसलक्खणं पडगसाडगं नियं-
सेति नियंसित्ता हारं पिण्छंति पिण्छित्ता अच्च्हारं पिण्छंति पिण-
द्धित्ता एगावलिं मुत्तावलिं कणगावलिं रयणावलिं पालवं पायावलवं
कडगाइं तुडियाइं केऊराइं अंग-आइं दसमुद्धियाणंतयं कडिसुत्तयं कुड-

લાઈં ચૂડામણિ રય ણુકકડં મઝડં પિણઙ્ગંતિ, પિણઙ્ગિત્તા દિવ્વ સુમણદામં
પિણઙ્ગંતિ, પિણઙ્ગિત્તા દુરમલયસુગંધિયગંધે પિણઙ્ગંતિ। તણં તં
મેહં કુમારં ગંઠિમવેદિમપુરિમસંઘાઙ્ગમેણં ચઙ્ગવિહેણં મહેણં કપ્પરુ-
ક્કચગંપિવ અલંકિય વિભૂંસયં કરેંતિ ॥સૂ. ૩૩॥

ટીકા—‘તણં સે’ इत्यादि। तनःखलु स ‘कासवए’ काश्यपकः= नापितः श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्तः सन् ‘हृद्ध जाव हियए’ हृष्टो यावत् हृदयः, ‘पडिसुणेइ’ प्रतिश्रुति=‘तथाऽस्तु’ इति कृत्वाज्ञां स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=स्वी कृत्य सुरभिणा गन्धोदकेन हस्तपादौ प्रक्षालयति, प्रक्षाल्य शुद्धवस्त्रेण ‘मुहं’ मुखं ‘बंधइ’ बध्नाति, बध्ना ‘परेण प्रकृष्टेन ‘जत्तेणं’ यत्नेन मेघकुमारस्य चतुर

‘तણં સે કાસવ’ इत्यादि।

ટીકાર્થ—(તણં સે કાસવ સેણિણં રન્ના એવં વુત્તે સમાણે હદ્દે જાવ હિયએ જાવ પડિસુણેઈ) શ્રેણિક રાજાને જન્મ નાપિત સે એસા કહ્યા તો વહુ બહુત અધિક હર્ષિત હુઆ તથા સંતુષ્ટ હુઆ-ઔર વોલા-મહારાજ ! જૈસી આપકી આજ્ઞા હૈ મૈં उसी के अनुसार कार्य करूँगा इस प्रकार (પડિસુણિત્તા) રાજા કી આજ્ઞા સ્વીકાર કર उसने (सुरभिणा गन्धोदकं हस्तपादौ पक्खालेइ) सुरभी गंधोदक से अपने दोनों हाथ पैरों को धो लिया (पक्खालित्ता शुद्धवस्त्रेण मुहं बंधइ बंधित्ता परेण जत्तेणं मेघस्स कुमारस्स चउरगुलवज्जे निक्खमणपाउग्गे अगगकेसे कपेइ) धोकर फिर उसने शुद्ध वस्त्र से अपने मुखको बांध लिया। बान्धने के बाद फिर उसने मेघकुमार के चार अंगुल प्रमाण केशों को छोड़कर बाकी के सब

‘ત ણં સે કાસવ’ इत्यादि

ટીકાર્થ—તણં સે કાસવ સેણિણં રન્ના એવં વુત્તે સમાણે હદ્દે જાવ હિયએ જાવ પડિસુણેઈ) શ્રેણિક રાજાએ જ્યારે હબ્બમને આ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે તે બહુ જ હર્ષિત તેમ જ સંતુષ્ટ થયો, અને તેણે કહ્યું-મહારાજ ! જેવી આપની આજ્ઞા હું તમારી આજ્ઞા મુજબ કામ કરીશ. આ પ્રમાણે (પડિસુણિત્તા) રાજાની આજ્ઞા સ્વીકારીને તેણે (સુરભિણા ગન્ધોદકણં હસ્થપાપ પક્કાલેઈ) મુલાસિત પાણીથી પોતાના બન્ને હાથ પગ ધોઈ લીધા. (પક્કાલિત્તા શુદ્ધવસ્થ-ણં મુહં વંધइ બંધિત્તા પરેણ જત્તેણં મેહસ્સ કુમારસ્સ ચઙ્ગરુલવજ્જે નિક્કમણપાઝ્ગે અગગકેસે કપેઈ) ધોઈને તેણે શુદ્ધ વસ્ત્ર વડે પોતાના મોં બાંધ્યું. બાંધ્યા પછી હબ્બમે મેઘકુમારના ચાર આંગળ પ્રમાણ જેટલા વાળ રહેવા

शूलवर्जान् निष्क्रमणमायोग्यान् अग्रकेशान् कर्तयति-ततःखलु तस्य मेघकुमा-
रस्य माता 'महरिहेण' महार्हेण=बहुमूल्येन 'हंसलक्षणणे' हंसलक्षणेन=
हंसस्य लक्षणं स्वरूपं यस्य, यद्वा-हंसानां लक्षणं चिह्नं यत्र तेन, अत्युज्ज्वलेन
'पडसाडएण' पटशाटकेन उत्तरीयवस्त्रेण अग्रकेशान् 'पडिच्छइ' प्रतीच्छति=
तान् कर्तितान् अग्रकेशान् गृह्णातीत्यर्थः। प्रतीप्य सुरभिणा गन्धोदकेन
प्रक्षालयति, कर्तितकेशान् गृहीत्वा तान् केशान् सुगन्धिजलेन धावयतीत्यर्थः,
प्रक्षाल्य सरसेन गोशीर्षचन्दनेन 'चच्चाओ दलयइ' चर्चा ददाति=अभिषिञ्चति,
चर्चा दत्त्वा 'सेयाए पोत्तीए' श्रेयस्या शुभतरया, श्रेयतया वा पोतिकया=
वस्त्रवण्डेन 'बन्ने' बध्नाति, अर्ध्वा 'रयणसमुगयंसि' रत्नसमुगदके=रत्न
नटित संपुटके 'रत्न-डवूसा' इति भाषायाम्, 'पक्खवइ' प्रक्षिपति=निदधाति,

केशों का हजामत कर दिया। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया
महरिहेणं हंसलक्षणणेणं पडसाडएणं अगगकेसे पडिच्छइ) कटे हुए मेघ-
कुमार के उन केशों के उनकी माताने बहुमूल्यवाले तथा हंसों के
जैसे उज्ज्वल अथवा हंस चिह्नवाले अपने उत्तरीय वस्त्र में ले लिया।
अर्थात् उन अग्रकेशों को उसने अपने उत्तरीय वस्त्र के अंचल में रख
लिया। (पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ) रखलेने के बाद
फिर उसने उन्हें सुरभित गंधोदक से साफ किया। (पक्खालित्ता गो-
सीसचंदणेणं चच्चाओ दलयइ, दलि । सेयाए पोत्तीए बन्नेइ)
साफ करके फिर उसने गोशीर्ष चंदन से उन्हें सिंचित किया।
सिंचित करने के बाद उसने उन्हें एक स्फेद वस्त्र गांठ में

धुने पाकी गधा बाण कापी नाभ्या. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया
महरिहेणं हंसलक्षणणेणं पडसाडएणं अगगकेसे पडिच्छइ) कपायेला मेघ-
कुमारना बाणेने तेमनी माताये बहु डीमती डसोना लेवा उल्लवला तथा डसोना
शिद्धवाणा पोताना उत्तरीय वस्त्रमां लध् दीधा. अटले डे ते अग्रकेशोने तेमणे
पोताना उत्तरीय वस्त्रना पालवमां भूकी दीधा. (पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदए-
ण पक्खालेइ) भूकी दीधा पछी तेमणे सुवासित गंधोदके वडे स्वच्छ भनाय्या.
(पक्खालित्ता गोसीसचंदणेणं चच्चाओ दलयइ, दलित्ता सेयाए पोत्तीए
बन्नेइ) स्वच्छ भनावीने तेमणे गोशीर्ष चंदन वडे तेमने सिञ्चित कयां. सिञ्चित
करीने तेमणे तेमने ओक सद्धे वस्त्रनी गांसडीमां गधापी दीधा. (बन्धित्ता रयण-
समुगयंसि पक्खवइ, पक्खवित्ता मंजूसाए पक्खवइ) आंधीने पछी तेमने
ओक रत्नजडित द्वाणडमां भूक्या अने पछी ते द्वाणडने ओक भजूधा (पेटी) मां

प्रक्षिप्य मञ्जूषायां प्रक्षिपति=स्थापयति, प्रक्षिप्य=संस्थाप्य 'हारवारिधार सिन्दुवारच्छिन्नमुत्तावलिपगासाई' हारवारिधारासिन्दुवारच्छिन्नमुत्तावली-प्रकाशानि=तत्र हारः=स्फटिकहारः, वारिधारा=जलधारा, सिन्धुवारो=श्वेत-पुष्पा निर्गुण्डी, छिन्नमुत्तावली=वृटित-मौक्तिकमाला तत् सदृशानि, अमृद्' अश्रूणि नयननीराणि 'विणिम्मुयमाणा' विनिर्मुञ्चन्ती२=पुनःपुनः पातयन्ती, 'रोयमाणी' रूदती२ आर्तध्यानातिशयादव्यक्तरवरेण, 'कंदमाणी' क्रन्दन्ती२ सुपुत्रस्य वियोगं कथं सदृश्ये, इत्यादि वचनैरातस्वरेण क्रन्दन्ती विलव-माणी२' विलपन्ती२ 'अस्मान् विहाय कथं गन्तुमिच्छसि' इत्यादिवचनैर्वि-लापं कुर्वतीत्यर्थः 'एवं वयासी' एवमवदत्-एतत् दर्शनं खलु अस्माकं मेघकुमारस्य 'अब्भुदएसुय' अब्भुदयेषु च=राज्यलक्ष्म्यादि लाभप्रसंगेषु 'उस्स-वेसु य' उत्सवेषु च=प्रियसमागमादिरूपपरमानन्देषु 'पव्वेसु य' ववेषु च=

बांध दिया। (बंधित्ता रयणसमुगयंसी पक्खिव्वइ, पक्खिव्वित्ता मंजूसाए पक्खिव्वइ) बांधकर फिर उसे एक रत्नमय ढब्बेमें रख दिया रखने के बाद फिर उसने उस ढब्बे को एक मंजूषा-पेटेी में- स्थापित कर दिया (पक्खिव्वित्ता हारवारिधारसिन्दुवारच्छिन्नमुत्तावलिपगासाई अंसुइं विणिम्मुयमाणी २ रोयमाणी २ कंदमाणी २ विलवमाणी २ एवं वयासी) स्थापित करके फिर वह, एक स्फटिकहार जलधारा, निर्गुण्डी, और वृटित मौक्तिक माला के समान आंसुओं को बार २ बहाती हुई, आर्तध्यान के अतिशय से अव्यक्त स्वर में बार २ रोती हुई-सुपुत्र के वियोग को अब मैं कैसे सहन करूंगी-इत्यादि वचनों का उच्चारण रूप आक्रन्दन करती हुई, हमको छोड़कर हे पुत्र। तुम जाने की इच्छा कर रहे हो इस तरह बार २ विलाप करती हुई, इस प्रकार बोली-(एसणं अम्हं मेहस्स कुमारस्स अब्भुदएसु य उत्सवेषु य पव्वेसु य तिहीसु य छणेसु य

भूषी दीधो. (पक्खिव्वित्ता हार-वारिधार-सिन्दुवार-च्छिन्नमुत्तावलिपगा-साई अंसुइं विणिम्मुयमाणी २ रोयमाणी २ कंदमाणी २ विलवमाणी २ एवं वयासी) भूष्या षाढ धारिणीदेवी स्फटिकहार, जलधारा, निर्गुण्डी तेजः वृटित मोतीयोंनी माणाना जेवा सतत आंसुओं वहावती तेना ज ध्यानभां अव्यक्त स्वरभां सतत र्दहन करती "पुत्र वियोगने हुं डेवी रीते सहन करीश?" वगेरे वचनो मोक्षती "हे पुत्र! तमे ज्वानी छच्छि डेम करी रह्या छी!" आ जतनो विहाय करती आ प्रभाण्णे कहेवा लागी. (एसणं अम्हं मेहस्स कुमारस्स अब्भु

जन्मदिवसादिमहोत्सवलक्षणेषु, पाक्षिकादि पौषघोषवासधारणापारणादिरूपेषु वा 'तिथीसु य' तिथिषु च=अक्षयतृतीयादिषु, 'छणेषु य' क्षणेषु=इन्द्रमहोत्सवादिषु 'जन्नेसु य' यज्ञेषु च=दयारूपेषु, अभयदानादि साधर्मिक वात्सल्यदि लक्षणेषु, प्रश्नव्याकरणसूत्रे दयायाः षष्ठिनामसु पञ्चवत्वारिंशत्तमं 'जन्त' इति नाम, यावत् 'पञ्चणीसु य' पर्वणीषु च=कार्तिक्यादि कौमुदी महोत्सवेषु एतेषु सर्वेषु हे पुत्र ! तव 'अपच्छिमे दरिसणे' अपश्चिमं दर्शनं—न विद्यते पश्चिमो यस्मादिति अपश्चिमम्=अन्तिसं चक्षुषः सक्षात्करणमित्यर्थः 'भविस्सइत्तिकहु' भविष्यतीति कृत्वा उक्त्वा धारिणी देवी तां मञ्जूषां 'उस्सीसामूले ठवेइ' उच्छोर्षमूले—उपधानसमीपे स्थापयति । ततः तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ=धारिणी श्रेणिकश्च, मेघकुमारार्थं 'उत्तरावक्रमणं' उत्तरापक्रमणं=उत्तरस्यां दिशि अपक्रमणम्=अवतरणं यस्मात् तत्, उत्तराभिमुखमित्यर्थः 'सीहासणं रयावेति' सिंहासनं रचयतः=कारयतः, तत्पश्चात् मेघकुमारं 'दोचंपि तच्चंपि'

जन्नेसु य पञ्चणीसु य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइत्तिकहु उस्सीसामूले ठवेइ) अब हम लोगों को मेघकुमार का यह दर्शन राज्य लक्ष्मी आदि की प्राप्ति के प्रसंगों में प्रियसमागम आदि रूप उत्सवों में, जन्म दिवसादि के महोत्सव रूप पर्व दिनों में, अथवा पाक्षिक आदि पौषघोषवास धारणापारणा के दिवसों में, अक्षय तृतीया आदि तिथियों में, इन्द्रमहोत्सवादि रूप क्षणों में, अभयदानादि रूप तथा साधर्मिकवात्सल्य आदि रूप यज्ञों में एवं कार्तिकी आदि कौमुदी महोत्सवों में 'अपश्चिम हाउ' में पुनः होनेवाला नहीं होगा इस प्रकार कहकर उस धारिणीदेवीने उस मञ्जूषा को अपने शिरहाने—तकिये के पास रख लिया, (तएवं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो उत्तरावक्रमणं रयावेति) बाद में

दएसु य उस्सवेसु य पञ्चवेसु य तिथीसु य छणेषु य जन्नेसु य पञ्चणीसु य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइत्तिकहु उस्सीसामूले ठवेइ) "मेघकुमारं दर्शनं हुवे राज्यं लक्ष्मीं वगेरेनी प्राप्तिना समये, प्रियसमागम वगेरे इय उत्सवोमां, जन्मोत्सवं वेवा महोत्सवना शुलं द्विवसोमां, अथवा पाक्षिक वगेरे पौषघोषवास धारणा पारणानां द्विवसोमां, अक्षय तृतीया वगेरे तिथियोमां, इन्द्रमहोत्सवोमां, अक्षयदान वगेरे तेमञ्ज साधर्मिक वात्सल्य वगेरे इय यज्ञोमां अने कार्तिकी वगेरे कौमुदी महोत्सवोमां अने आ तमाइं अन्तिम दर्शन छे"—आम कहीने धारिणीदेवीअ मञ्जूषाने आशिकानी पासो भूकी दीधी. (तएण तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो उत्तरावक्रमणं सीहासणं रयावेति) त्याख्याह मेघ-

દ્વિતીયમપિ તૃતીયમપિ દ્વિવારં ત્રિવારં 'સેયપીયપ્હિ કલસેહિ' શ્વેતપાતૈઃ-
 શ્વેતૈઃ=રજતમયૈઃપીતૈઃ=સુવર્ણમયૈઃ કલસૈઃ 'ઘ્ઠાવૈતિ' સ્નપયતઃ 'પમ્હલસુકુ-
 માલા' પદ્મલસુકુમારયા-પદ્મલા પદ્મવતી અત એવ સુકુમારા તયો, તા
 દ્વયા 'ગંધકામાડ્યા' ગન્ધા કાયિકયા-ગંધપ્રધાના કાષાયિકા=કષાયરક્તા
 શાટિકા, તયા 'ગાયાઈ' ગાત્રાણિ 'લૂહેતિ' રુક્ષયતઃ-પ્રોઠ્ઠયતઃ, 'લૂહિતા'-
 રુક્ષયિત્વા=પ્રોઠ્ઠય સરસગોશીર્ષચન્દનેન તસ્ય ગાત્રાણિ અનુલેપયતઃ, અનુ-
 લેપ્ય વાઘ ! 'નામાનીસાસવાયવોઙ્ગ' નામા નિઃશ્વાસવાતો નામિકા
 નિઃશ્વાસવાયુતા ઉચ્ચ=સંચાલ્યમ્ અતિમૂદ્મત્વાત્ યાવત્= અતિમુન્દરં સુવર્ણ
 કોમલસ્પર્શસંયુક્તમ્, અશ્વલાલાવત્ મૃદુકં, ધવલકનકલ્પિતાન્તભાગમ્, આકા-

ઉસ મેઘકુમાર કે માતા પિતાને ઉસકે લિયે ઉત્તર દિશા મેં હૈ મુલ્ખ
 જિસકા એસે ઉત્તરાભિમુલ્ખવાલે સિંહામન કી રચના કરવાઈ । (મેહં કુમારં
 દોઢ્ઢ્વપિ તત્ત્વંપિ સેયપીયપ્હિ કલસેહિ ણ્ઠાવૈતિ) ઉસ પર મેઘકુમાર
 કો બેઠાકર ઉન દોનોને ઉસકા દો વાર ત્રીનવાર શ્વેત પીત કલશો
 સે-ચાંદી સોને કી કલશો સે-અભિષેક કિયા (ણ્ઠાવિત્તા પમ્હલસુકુ
 માલા' ગંધકાસાડ્યા' ગાયાઈ લૂહેતિ) વાદ મેં જબ અચ્છી તરહ સ્નાન
 ક્રિયા હો ચુકી-તવ પદ્મલ, સુકુમાર એવં ગંધ પ્રધાન કષાય રંગવાલી
 તૌલિયા સે ઉમકે શરીર કા લુંછન ક્રિયા । (લૂહિતા સરસેણં ગોસીસ
 ચંદ્રેણં ગાયાઈ અણુલિપંતિ, અણુલિપિત્તા, નાસાનીસાસવાયવોઙ્ગ
 જાવ. હંસલક્ષ્ણં પદ્મગસાઢગં નિયંસેતિ) શરીર અચ્છી તરહ જબ પૂંછ
 ગયા-તવ માંસ ગોશીર્ષ ચંદન કા ઉસકે શરીર પર અનુલેપન કિયા-
 અનુલેપન કરને કે પશ્ચાત્ નામિકા કી શ્વામ સે ખી કંપિત હો ઉઠને

કુમારનાં માતાપિતાએ તેમના માટે ઉત્તર દિશા તરફ એં વાળું, સિંહાસન બનાવડાવ્યું.
 (મેહં કુમારં દોઢ્ઢ્વપિ તત્ત્વંપિ સેયપીયપ્હિ કલસેહિ ણ્ઠાવૈતિ) તે સિંહાસન
 ઉપર મેઘકુમારને બેસાડીને માતાપિતાએ બેવાર ત્રણવાર સફેદ અને પીળા કળશોથી-ચાંદી
 અને સોનાના કળશોથી-અભિષેક કર્યો. (ણ્ઠાવિત્તા પમ્હલ સુકુમાલા' ગંધ કાસા-
 ડ્યા' ગાયાઈ લૂહેતિ) ત્યારબાદ ત્યારે અભિષેક કર્મ સારી રીતે થઈ ગયું,
 ત્યારે પદ્મલ સુકુમાર અને ગંધપ્રધાન કષાય રંગવાળા ટુવાલથી તેમનું શરીર લૂંછ્યું.
 (લૂહિતા સરસેણં ગોસીસચંદ્રેણં ગાયાઈ અણુલિપંતિ અણુલિપિત્તા, નાસા-
 નીમાસવાયવોઙ્ગ જાવ હંસ લક્ષ્ણં પદ્મગસાઢગં નિયંસેતિ) શરીરને
 લૂંછીને પછી સ્વચ્છ ગોશીર્ષ ચંદનનું તેના શરીરે અનુલેપન કર્યું. અનુલેપન કર્યા
 પછી નાકના શ્વાસથી પણ કંપિત થઈ બનાઈ ગયું જે મુન્દર, સુવર્ણની જેમ કોમળ
 સ્પર્શવાળું, ઘોડાની લાળ જેવું સફેદ અને મૃદુ, જેની ડિનારી ચાંદી અને સોનાના

શસ્પટિ હસદશનિર્મલં હંસલગ્નગાટકં 'નિયંસેતિ' નિવાસયતઃ 'વશ્વ આચ્છા-
દને ગિન્ પરીધારયતઃ પર્ણિધારણં કારયત ઇત્યર્થઃ 'નિયંસિત્તા' નિવાસ્ય દારં
'પિણદંતિ' પિનાદ્યતઃ=પરિધાયતઃ પિનાદ્ય અર્ધદાર પિનાદ્યતઃ=પરિધાયતઃ,
દારોડપ્રાદશસરિકઃ, અર્ધદારો નવસરિકઃ, પિનાદ્ય=एकावलीम् एकसरिकद्वारं,
મુક્તાવલી, કનકાવલી=स्वर्णमालां रत्नावली=रत्नमालां, 'પાલંબ' પ્રાલમ્બ=
कण्ठाभरणं 'પાયપલંબ' પાદપ્રલમ્બઃ કણ્ઠાદારમ્ય ચરણપર્યન્તં લમ્બમાનોડલંકાર-

વાલા અતિ સુંદર સુવર્ણ કે સમાન કોમલ સ્પર્શવાલા અશ્વ કી લાર કે /
સમાન મૃદુ ગુણોપેત, ચાંદી ઓ સોને કે તારોં સે જિસકી કોર બનાઈ
ગઈ હૈ તથા આકાશ ઓર સ્પટિક કે સમાન જો અતિ નિર્મલ હૈ તથા
હંસ કે ચિહ્નોં સે જા વિરાજિત હૈ એમા અધોવશ્વ ઉસે પહિરાયા । (નિય-
સિત્તા દાર પિણદંતિ, પિણદિત્તા અદ્દદાર પિણદંતિ, પિણદિત્તા ઇગાવલી
મુક્તાવલી કળગાવલી રયણ વલી પાલંબ પાયપલંબં કઢગાઈ તુંડિયાઈ કેઝ-
ગાઈ અંગદાઈ સદમુક્તાયાણં તયં કહિસુત્તય કુંડલાઈં ચૂડામણિ, રયણુકકં
મડડ પિણદંતિ) પહિરાને કે બાદ ફિર ઝનહોને ઉસે દાર પહિરાયા.
અર્ધદાર પહિરાયા, ઇગાવલી, મુક્તાવલી, કનકાવલી, રત્નાવલી પ્રાલંબ
પાદ પ્રાલંબ કટક. ઝુટિત, કેયૂર, અંગદ, દશમુદ્રિકાઈ, કાટિમૃષ્ટ, કુંડલ.
ચૂડામણિ રત્નજટિત મુકુટ, ચે સબ આશૂષણ ઓર પહિરાયે । ૧૮ હરેં
જિસમેં હોતી હૈ વહ દાર, નવહરેં જિસમેં હોતી હૈ વહ અર્ધદાર, એક
હી લર જિસમેં હોતી હૈ વહ એકાવલી હૈ । પ્રાલંબ કણ્ઠાભરણ કા નામ હૈ ।

તાશે વડે બનાવવામાં આવી છે તેણું આકાશ, અને સ્પટિકના જેણું અતીવ નિર્મળ
તેમજ હંસના ચિહ્નોથી શોભતું જેણું અધોવશ્વ મેઘકુમારને પહેરાવ્યું. (નિયંસિતા
દાર પિણદંતિ, પિણદિત્તા અદ્દદાર પિણદંતિ, પિણદિત્તા ઇગાવલી મુક્તા-
વલી કળગાવલી રયણાવલી પાલંબ, પાયપલંબં. કઢગાઈ તુંડિયાઈ કેઝગાઈ
અંગદાઈં દસમુદ્રિયાણં તયં કહિસુત્તય કુંડલાઈં, ચૂડામણિ રયણુકકકં
મડડ પિણદંતિ) વશ્વ પહેરાયા પછી તેમણે મેઘકુમારને હાર પહેરાવ્યો, અર્ધ-
દાર પહેરાવ્યો એકાવલી, મુક્તાવલી, કનકાવલી, રત્નાવલી, પ્રાલંબવાદ, પ્રાલંબકટક,
ઝુટિત, કેયૂર, અંગદ, દશ વીંટીઓ, કંઠોરો, કુંડળ, ચૂડામણિ. રત્નજટિત મુકુટ
ખા બધાં ઘરેણાંઓ પહેરાવ્યાં. અદ્દાર સેરા જેમાં હોય છે, તે હાર, નવ સેરા
જેમાં હોય છે, તે અર્ધદાર, કટક એક જ સેરા જેમાં હોય છે તે એકાવલી કહે-
વાય છે. કણ્ઠાભરણું નામ પ્રાલંબ છે. કંઠથી માંડીને પગ સુધી લટકતો રહે છે

विशेषः तं, कडगाई' कटकानि=करभूषणानि रत्नजटितसुवर्णवलयां 'कंडा' इति भाषायां 'तुडियाई' तुटिकाः बाहुरक्षिकाः दृष्टिदोषनिवारक बाहुरक्षक भूषणानि, 'केऊराई' केयूराणि बाहुभूषणानि 'बाजूबन्द इति भाषायां, 'अंगथाई' अङ्गदानि—'बाजूबन्द' 'केहुटा' इति भाषायाम्, केयूरादङ्गयोर्बाहु-भूषणतया न भेदस्तथाप्याकारभेदाद्भेदो बोध्यः, 'दसमुद्रियाणंतयं' दशमुद्रिका-नन्तकं=कराङ्गुलि सम्बन्धि मुद्रिका दशकं 'कडिसुत्तयं' कटिसूत्रकं=मेखलां 'कन्दोरा' इति भाषायां, 'कुंडलाई' कुण्डले, चूडामणिः=शिरोभूषणं, 'रयणुकड' रत्नोत्कटं रत्नजटितं 'मउडं मुकुटं पिनाहयतः, पिनाह्य दिव्यं=सुन्दरं, 'सुमणदामं' सुमनोदामं=पुष्पमालां पिनाहयतः, पिनाह्य, 'दहरमलयसुगंधिप-गंधे' दर्दरं मलयसुगंधीन् गंधान् दर्दरो घृष्टोमश्चंदनकाष्ठं तस्य सु'डु गंधो येषु तान् गंधान्=गन्धद्रव्याणि घृष्टचंदनानीत्यर्थः पिनाहयतः=धार-यतः। ततः खलु तं मेघकुमारं 'गंठिमवेडिमपूरिमसंघाइमेण' ग्रन्थिम वेष्टिमपूरिमसघातिमेन, तत्र ग्रन्थिमं=तूत्रादिना ग्रथितं, वेष्टिमं=यद् ग्रथितं

कण्ठे से लगाकर जो पैरों तक लटकता रहता है वह पाद प्रालंब कह-लाता है। रत्नजटित सुवर्ण के वलयों का नाम जिसे बोलचाल की भाषामें कडा कहते हैं कटक है। दृष्टि दोष को दूर करने के लिये जो बाहुओं में आभूषण पहिने जाते हैं उनका नाम तुटिक है। बाजू-बंदो—को संस्कृत में केयूर कहते हैं। अंगद भी इसी तरह के होते हैं। परन्तु केयूर और अंगद के आकार में भेद होता है। शिरोरत्न का नाम चूडामणि है। (पिणद्धित्ता दिव्वं सुमणदामं पिणद्धंति पिणद्धित्ता—दहरमलय सुगंधिप, गंधे पिणद्धंति—तएणं त मेहं कुमारं गंठिम वेडिमपूरिम, संघाइमेणं चउन्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगंपिअ अलंकियविभूसियं करेति) ये सब पूर्वोक्त आभूषण जब पहिराये जा चुके तब बाद में मेघकुमार को उन्होंने

ते पादप्रालंब कहेवाय छे. रत्नो जडेला सोनाना वलयने लाषाभां कडुं कडेवाभां आवे छे, तेहुं नाम 'कटक' पणु छे. द्रष्टिदोषथी रक्षा भाटे आहु-ओभां जे आलूषण पडैशय छे तेनुं नाम तुटिक छे. आनुषांधुने संस्कृतभां केयूर कडे छे. अंगद पणु आ प्रकारहुं जे डोय छे. पणु जनेना आकारभां तक्षवत रडे छे. शिरोरत्नहुं नाम चूडामणि छे. (पिणद्धित्ता दिव्वं सुमणदामं पिणद्धंति पिण-द्धिना दहरमलय सुगंधिप गंधे पिणद्धंति तएणं त मेहं कुमारं गंठिम—वेडिम-पूरिम—संघाइमेणं चउन्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगंपिअ अलंकियविभू-सियं करेति) आ गंधा पूर्वोक्त धरेणुंओ पडेसव्यां आह मातापिताओ भेध-

सद् वेष्टयते, पूरिमं=यत्पुष्पादिभिः पूर्यते-तत्, संघातिमं=परम्परं नाल-
संघातेन भंथाप्यते संयोज्य ते यत्तत्, ग्रन्थिमादिरूपेण एतेन चतुर्ष्वि-
माल्येन 'कल्पवृक्षगमिव' कल्पवृक्षमिव 'अलंकियविभूषितय' अलंकृत विभूषितं
सालंकारं विभूषितं च कुरुत ॥ सू. ३३ ॥

मूलम्—तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ-
सदावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अणेगखंभस-
यसन्नविट्ठं लीलट्ठियसालभंजियागं ईहामिग उसभतुरयनरमगर विहग
वालगाकिन्नर-रुसरभ-चमर कुंजर-वणलय-पउमलयभत्तिचित्तं घंटा-
वल्लिमहुरमणहेरसरं सुभक्तदरिसणिज्जं निउणोवचियमिसिमिसित्त-
मणीरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं अब्भुगयवइरवेइणपरिगयाभिर,मं
विज्जाहरजमलजंतजुत्तं पिव अब्बीसहस्समालणीयं रूवगसहस्स-
कलियं भित्तमाणं भिब्भसमाणं चक्खुल्लोयणलेस्सं सुहफासं
सस्सिरीयरूवं सिग्घं तुरियं चवलं, वेइयं पुरिससहस्सवाहिणि
सीयं उवट्ठवेह तएणं ते कोडुंबयपुरिसा हट्ठुट्ठा जाव उवट्ठवेत्ति,
तएणं से मेहे कुमारे सीयं दूरुहइ दूरुहत्ता सीहासणवरगए पुर-
त्थाभिमुहे सन्निसन्ने, तएणं तस्स मेहस्स माया पहाया कयवल्लि-
कम्मा जाव अप्पमहग्घोभरणालंकियसरीरा सीयं दूरुहइ दूरुहत्ता मेह-

ने दिव्य पुष्पों की माला पहिराई, इसके पश्चात् धुष्टमलय चंदन की गंध
विशिष्ट द्रव्यों को लगाया बाद में ग्रन्थिम, वेष्टिम, पूरिम और संघातिम
के भेद से चार प्रकार की मालाएँ उसे और पहिरायी। इस प्रकार उसे साक्षात्
कल्पवृक्ष के समान उन्होंने अलंकारों से विभूषित कर दिया। “सूत्र ३३”

कुमारने दिव्य पुष्पोनी भाणा पडेशवी त्थारणाह घसवाभां आवेला मलय चन्दन
जेया विशिष्ट सुगन्धि द्रव्यो द्वारा सुवासित करीने ग्रन्थिम, वेष्टिम, पूरिम अने
संघातिम आभार अनन्ती गील भाणाओ पडेशवी. आ प्रकारे मेघकुमारने तेमना
भातापिताओ कल्पवृक्षनी जेम अवकाशे द्वारा सुशोषित गनाव्या. ॥ सूत्र “ ३३ ” ॥
५०

स्स कुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासणांसि निसीयइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अंब्रधाई रयहरणं च पाडग्गहं च गहाय सीयं दूरुहइ दुरू-
 हित्ता मेहस्स कुमारस्स वामे पासे भद्दासणांसि निसीयइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पिट्ठो एगावरतरुणी सिंगारागारचारुवेसा
 संगयगयहसियभणियचेट्टियविलाससंलावुल्लार्वानउणजुत्तोवयारकु-
 सला आमेलगजमल जुयलवट्टिय अब्भुन्नयपीणरइयसंठितपओहरा
 हिमरययकुंदेदुपगासं सकोरंटमल्लदामधवलं आयवत्तं गहाय सलीलं
 ओहारेमाणीरचिट्ठइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स दुवे वरतरु-
 णीओ सिंगारागारचारुवेसाओ जाव कुसलाओ सीयं दुरूहंति दुरूहित्ता
 मेहस्स कुमारस्स उभओ पार्सि त्ताणामणिकणगरयणमहरिहतवर्ण-
 जुज्जलबिचित्तदंडाओ चिल्लियाओ सुहुमवरदीहवालाओ संखकुंददग-
 रय—अमयमहियफेणपुंजसन्निगासाओ चामराओ गहाय सलीलं
 ओहारेमाणीओर चिट्ठंति। तएणं तस्स मेहकुमारस्स एगावरतरुणी
 सिंगारा जाव कुसला सीयं जाव दूरुहइ दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स
 पुराओ पुरत्थिमेणं चंदप्पभवइरवरुलियविमलदंडं तालविटं गहाय
 चिट्ठइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूवा-

‘तएणं से सेणिए राया’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इस के बाद (सेणिए राया) श्रेष्ठिक राजाने
 (कोडुंविंय पुग्गिसे सदावेइ) कौटुम्बिक पुरुषों को बुलवाया—(सदावित्ता
 एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा—(स्वप्पामेव भो देवाणुप्पियां)

‘तएणं से सेणिए राया’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्थायणाद (सेणिए राया) श्रेष्ठिक राजाने (कोडुंविंय
 पुरिसे सदावेइ) कुटुम्बिका पुरुषोंने बोलाया। (सदावित्ता एवं वयासी) बोला-
 वीने तेभने कहुं के—(स्वप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! अणेगखंभसयस्सन्निविटं)

सीयं दुरुहइ दुरुहिता मेहस्स कुंमारस्स पुव्वदंखिण्णेणं सेयं ग्यया-
मयं विमलसलिलपुत्रं मत्तगयमहामुहाकिइसलाणं भिंगारं गहाय
चिट्ठइ ॥सू० ३४॥

अथ भिविकादिकं वर्ण्यते

टीका—‘तएणं से’ इत्यादि । ततः खलु स भ्रैणिको राजा कौटुम्बिक
पुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत्—सिममेव भो देवानुमियाः! ‘अणेगखंभ
सयसन्निविट्ठं’ अनेकस्तम्भशनसंनिविष्टाप्=अनेकशतस्तम्भयुक्तां ‘लिलहियसाल-
भंजियागं’ लीलास्थितशालभञ्जिकां—लीलास्थित शालभञ्जिकां लोलाया स्थिता=स ग्रीलं
वर्तमाना शालभञ्जिका=पुत्तलिकां यस्यां सा तथोक्ता तां ‘ईहामिग उसभतुरयनरमगरं-
विहग वालगकिन्नर-रुरु-सरमचमर-कुंजर-वणलय-पडमलय-भत्तिचित्तं । ईहा-
मृग-भेतुरयनरमगर-विहग-व्यालक-किन्नर-रुरुशरभ-चमर कुंजर वनलता-
पडलता भत्तिचित्रां-तत्र ईहामृगो=वृकः, ‘भेडिया इति भाषायां, ऋषभः=

अणेगखंभसयसन्निविट्ठं) हे देवानुमियो ! तुम शीघ्र ही अनेक-सैकड़ों
स्तंभों से युक्त, (लीलहियसालभंजियागं) लीलाकरती हुई पुत्तलियों
से विराजित (ईहामिगउसभतुरयनरमगरविहगवालगकिन्नर रुरुसरमचमर
कुंजरवणलयपडमलयभत्तिचित्तं) ईहा मृग-भेडिया ऋषभ-वृषभ
तुरग-अश्व-मनुष्य, मकर-घ्राह, विहग-पक्षी, व्यालक-सर्प
किन्नर-व्यन्तर देव विशेष, रुरु-एक जातिका मृग विशेष, शरभ-
अष्टापद, चमर-चमरी गाय, कुंजर हाथी, वनलता-एक शाखावाला वृक्ष

हे देवानु प्रिय ! तमै संतरे सैकड़ों थांलवांओवाणी, (लीलहियसाल-
भंजियागं) कक्ष करती पूतणीओथी सुशोभित, (ईहामिग-उसभ-तुरय-नर मगर-
विहग-वालग-किन्नर-रुरु सरभ-चमर-कुंजर-वणलय-पडमलय-भत्ति-
चित्तं) छिडाभृग, पुरु, गण्ड, घोडा, भालुस, मगर, पक्षी, साप, किन्नर (एक
व्यन्तर देवता विशेष) रुरु (एक लतना मृग विशेष) शरभ, (एक आठ पंज
वाणुं प्राणी विशेष) अमर, (अमरी गाय), कुंजर, (हाथी) वनलता, (एक शाखा

वृषभः, सुरगः= अश्वः, नरः=मनुष्यः, मकरः=ग्राहः, विहगः=पक्षी, व्यालकः= सर्पः, किन्नरः=व्यन्तरदेवविशेषः, रुहः=वृगविशेषः शरभः=अष्टापदः, चमरः= चमरीगौः, कुञ्जर=हस्ती, वनलता=एकशाखावान वृक्षः, पद्मलता=पद्माकार-वतीवल्ली, एतेषां ईहायुगादीनां भक्तयः=रचनाः, तामिःचित्रां=चित्रयुक्ता। 'घंटावलिमहुरमणहरसरं' घंटावलिमधुर मनोहरस्वरां-घंटावलीनां घंटापंक्तीनां मधुरः=श्रवणप्रियः मनोहर=चित्ताकर्षकः स्वरः=शब्दो यत्र सा तथा ताम् 'सुभक्तंदरिसणिज्जं' शुभकान्त दर्शनीयां-शुभो=मनोहरा, कान्ता=कमनीया, अत एव दर्शनीया=द्रष्टुं योग्या, ताम् 'निउणोवचियमिसित्तमणिरयण-घंटिया जालपरिखितं' निपुणोपचितदेदीप्यमानमणिरत्नघंटिकाजालपरिक्षिप्तं-तत्र निपुणैः=कुशलैः, उपचिता=रचिता निर्मिताः अतएव मिसिमिसित्तं=देदीप्यमानाः चाक्यचिक्ययुक्ताः याः मणिरत्नघंटिकाः, तासां जालं=समूहः तेन परिक्षिप्तां= वेष्टिताम्, 'अब्भुगयवइयवेइया परिगयाभिरामं' अभ्युदगत वज्रवेदिका परिगता भिरामाम्, अभ्युदगता=उन्नता या वज्रवेदिका=वज्ररत्नखचिता या वेदिका= स्तूपिका सिंहासनाधारभूता तथा परिगता=युक्ता, अतएव अभिरामा मनोरमा, ताम्. 'विज्जाहरजमलजंतजुत्तंपिब' विद्याधरस्य यमलयन्त्रयुक्तामिव, तत्र विद्या धर्मश्च विद्याधराश्च इति विद्याधराः, तेषां यमलानि=द्वन्द्वानि. तेषां यन्त्रेण

पद्मलता-पद्माकारवाली वल्ली इन सबके चित्रों की रचना से विशिष्ट (घंटावलीमहुरमणहरसरं) घंटावलिओं के श्रवणप्रिय शब्दों से मनोहर, (सुभक्तंदरिसणिज्जं) शुभ कान्त अतएव दर्शनीय (निउणो-वचियमिसिमिसित्तमणिरयणघंटियाजालपरिखितं) कुशल कारीगरों के द्वारा रचित चाक्यचिक्य युक्त मणि रत्न घंटिकाओं के समूह से वेष्टित (अब्भुगयवइयवेइयापरिगयाभिरामं) उन्नत वज्र वेदिका से युक्त होने के कारण चित्ताकर्षक, (विज्जाहरजमलजंतजुत्तंपिब) विद्याधर और विद्याधरी के युगल की चेष्टाओं से चित्रित (अचिसहम्स

वाणुं वृक्ष विशेष), पद्मलता, (पद्माकारवाणी ओके लता) आ अधाना (त्रिनेत्री युक्त), (घंटावलिमहुरमणहरसरं) घंटीओना मधुर शब्दो युक्त, (सुभ कंतंदरिसणिज्जं) शुभ, कान्त ओटला आटे व दर्शनीय (निउणोवचिय मिसिमिसित्तमणिरयणघंटियाजालपरिखितं) कुशल कलाकेश द्वारा रचित अणुलुगती भण्डि रत्ननी घंटीओओथी युक्त, (अब्भुगयवइयवेइया परि गयाभिरामं) अच्यी हीरानी वेदीओओथी युक्त होवा अहल मनोहर. (विज्जा हरजमलजंतजुत्तंपिब) विद्याधर अने विद्याधरीना युगलनी ओटोओथी चित्रित

युक्ता=इत्र चेष्टितविधाधरयुगलसंयोजितेव ताम्, 'अचिसहस्समालणीयं'
अचिः सहस्रमालनीयाम्-अचिषां=किरणानां सहस्रैः=सूर्याकिरणैरित्यर्थः। माल-
नीया=परिचारणीया सेवनीया विविधरत्नखचितत्वात्सूर्यकिरणाधिक काशयुक्ता,
तामित्यर्थः। 'रुवगसहस्सकलियं' रूपकसहस्रकलितां-रूपकाणि=सुन्दरचित्राणि
तेषां सहस्रः कलिनां=युक्तां 'भिसमाणं' भाषमानां=रत्नादिप्रकाशयुक्तां 'भिन्नि-
समाणं' विभासमानाम्=अतिशयेन दीप्यमानां विविध शिल्पकलारचितत्वात्
'चक्खुल्लोयणल्लेस्सं' चक्षुर्लोकनलेभ्यां-चक्षुः कर्तृक लोकने=विलोकने सति चक्षु-
र्लिशर्तोव=विलम्ब्यतीव यत्र सा चक्षुर्लोकनलेभ्या दर्शनीयत्वातिशयात्तां पश्य
चक्षुर्न निवर्ततेइति भावः। 'सुहफासं' सुखस्पर्शा सुखजनकस्पर्शयुक्तां 'सस्सि-
रीयरूवं' सश्रीकरूपाम्=अपूर्वशोभासंपन्नां, 'सिग्घं' शीघ्रम्=आलस्यरहितं 'तुरियं'
त्वरितं=कार्यान्तरवर्जितं, 'चवलं' चपलं=द्रुततरं, 'वेगितं'=सहवेगं सर्वथा मनो-
वाक् काय व्यापारयुक्तं यथास्यात्तथा 'पुरिससहस्सवाहिगिं' पुरुषसहस्रवाहिनीं=

मालणीयं) विविध प्रकार के रत्नों से खचित होने के कारण सूर्य किरणों
से भी अधिक प्रकाश युक्त, (रुवगसहस्सकलियं) सहस्र सुन्दर
चित्रों से विराजित, (भिसमाणं) रत्नादिकों के प्रकाश से चमकीली,
(भिन्निमसमाणं) विविध शिल्पकलाओं से अतिशय रूप से दीप्यमान
(चक्खुल्लोयणल्लेस्सं) देखने पर मानो आँखों को खेंचती सी हो ऐसी
(सुहफासं) सुखजनक स्पर्शाली (सस्सिरीयरूवं) अपूर्व शोभा से
संपन्न, ऐसी (सिग्घं) शिबिका को-पालखीको (सिग्घं) शीघ्र आलस्य
रहित होकर (तुरियं) किसी और कार्य को न करते हुए (चवलं)
जल्दी से जल्दी (वेहयं) मन, वचन, काय को एकाग्रता पूर्वक (उवट्ट-
वेह) उपस्थित करो। याद रहे यह पालखी (पुरिससहस्सवाहिगिं)

(अचिसहस्समालणीयं) अनेक प्रकारना रत्नों जडेली डोवाथी सूर्य किरणोथी
पथु पथु प्रकाश युक्त, (रुवगसहस्सकलियं) डभरो सुन्दर चित्रोथी युक्त,
(भिसमाणं) रत्नों वगेरेना प्रकाशथी श्रमकती, (भिन्निमसमाणं) अनेक नातनी
शिल्पकलाओथी रचित डोवाने वीधि अतीव प्रदीप्त थी, (चक्खुल्लोयणल्लेस्सं)
(सुहफासं) वीभट् स्पर्शवाणी, (सस्सिरीयरूवं) अदभुत शोभा संपन्न,
ओवी (सिग्घं) शिबिका-पालखी-ने (सिग्घं) जल्दी आणस छोडीने, (तुरियं) भीज
डोई पथु काम तरङ्ग ध्यान आभ्या वगर (चवलं) सत्परे (वेहयं) मन, वचन अने
कामथी ओकाग्रता भेणवीने (उवट्टवेह) दावो पालखी (पुरिससहस्सवाहिगिं)

पुरुषहसैरुद्रहनयोग्यां 'सियं' शिविकां 'पालखी' इति भाषा प्रतिदाम्, तए 'उवट्टवेह' उपस्थापयत=समानयतेत्यर्थः। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः हृष्टतुष्टा यावत् उपस्थापयन्ति। ततः खलु स मेघकुमारः शिविकां दूरोहति=आरोहति, दुरूह्य=आरुह्य सिंहासनवरगतः=अरत्नखचित वेदिकोपरिस्थापितवरसिंहासनसमारुहः इत्यर्थः, पूर्वाभिमुखः सन् संनिपण्णः=उपविष्टः। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य माता धारिणी देवी स्नाता कृतबलिकर्मा यावत् अल्पमहर्घाभरणालङ्कृतशरीरा शिविकां दूरोहति=आरोहति दुरूह्य मेघकुमारस्य दक्षिणपार्श्वे भद्रासने निषीदति=उपविशति। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य

हजार पुरुष जिसे उद्रहन कर सके ऐसी हो (तएणं ते कौटुम्बियपुरिसा हट्ट तुट्ट जाव उवट्टवेति) इस प्रकार राजा का आदेश प्राप्त करते कौटुम्बिक पुरुष बहुत ही अधिक हर्ष से संतुष्ट हुए और जिस प्रकार की पालखी उपस्थित करने की बात राजाने कही थी—उसी प्रकार की पालखी लाकर उन्होंने उपस्थित कर दी। (तएणं से मेहे कुमारे सीयं दुरूहई) पालखी के आतेही मेहकुमार उस पर सवार हो गये। (दुरूहत्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने) वहां पर जो वज्र रत्न खचित वेदिका के उपर उत्तम सिंहासन रखा था उस पर पूर्व दिशा की ओर मुख करके वे मेघकुमार राजा बैठे गये। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स मायां ण्हाया कयवलिकम्मा जाव अप्पमहर्घाभरणालङ्कियसरी। सीयं दुरूहई) इस के बाद मेघकुमार की माता धारिणी देवी स्नान करके कांक आदि को अन्नादिका भाग रूप बलिकर्म अदि करके व्रजन की अपेक्षा अल्प, मूल्य की अपेक्षा बहुत कीमती आभरणों

हजार भाणुसो उंचकी शके ओवी होवी जोधये (तएणं तं कौटुम्बिय पुरिसां हट्ट तुट्टा जाव उवट्टवेति) आ रीते राजानी आज्ञा मेणवीने कौटुम्बिक पुरुषो अतीव प्रसन्न अने संतुष्ट थया अने राजाये जे जातनी पावणी तैयार करीने लायवा भाटे हुकूम क्यो हुतो तेवी ज पावणी जलदी जधने लक्ष आन्थ्या। (तएणं से मेहे कुमारै सीयं दुरूहई) पावणी आवतां ज मेघकुमार तेमां सवार थया (दुरूहत्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने) तेमां हीरा अने रत्नो ज उली वेदिकाओ पर भूझंओला उत्तम सिंहासन उपर पूर्वोलिभुण थधने मेघकुमार राजा जेसी गया। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया ण्हाया कयवलिकम्मा जाव अप्पमहर्घाभरणालङ्कियसरी सीयं दुरूहई) त्याइयाह मेघकुमारनी माता धारिणीदेवी स्नान करीने, कागडा वगेरेने अन्न वगेरेनी बलि आपीने

अम्बाधात्री रजोहरणं प्रतिग्रहं=पात्रं सदोरकमुखवस्त्रिकादिकं च सर्वं साधुप-
करणं गृहीत्वा वामपार्श्वे भद्रासने निषीदति उपविशति। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य
पृष्ठतः एकावरतरुणी 'सिंगारागारचारुवेसा' शृङ्गारागारचारुवेसा-शृङ्गारस्य
अंगगमिव=गृहमिव चारु=रमणीयो वेषो यस्या सा तथा 'संगयगयहसियमणिय
चेद्विय विलाससंलावुल्लावनिउणजुचोवघाकुसला' संगतगतहसितमणित
चेष्टितविलाससंलापाल्लापनिपुणयुक्तोपचारकुसला 'तत्र संगतम्=उचितं गतं=
गमनं राजहंसीगत्या गमनमित्यर्थः, 'हसितं' हसनं=हर्षवशेन मुखं विकसनं,
से अलंकृतं शरीरं होकर उस पालखी में बैठ गई। (दुरुहिता मेहस्स
कुमारस्स दाहिणे पासे भद्रासणंसि णिसीयइ) वह मेघकुमार के दक्षिण
पार्श्व में भद्रासन पर जाकर बैठ गई। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स
अंबघाई रयहरणं पडिगहं च गहाय सीयं दुरुहइ) इसके बाद मेघकुमार
अम्बाधात्री रजोहरण पात्र तथा सदोरकमुखवस्त्रिका आदि समस्त साधु
अवस्थाओं के उपकरणों को लेकर पालखी पर चढ़ी (दुरुहिता मेहस्स
कुमारस्स वामे पासे भद्रासणंसि निसीयइ) चढ़कर वह मेघकुमार
के वाम पार्श्व तरफ भद्रासन पर बैठ गई। (तएणं तस्स मेहस्स
कुमारस्स पिट्ठो एगावरतरुणीसिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसिय
मणियचेद्वियविलाससंलावुल्लावनिउणजुचोवघाकुसला) बादमे मेघ-
कुमार के पीछे एक उत्तम तरुणी कि जिसका वेष शृंगार के घर
समान रमणीय था, तथा जिसका गमन राजहंसी की गति जैसा था
ओठे डे अलिकम् विधि पतावीने, वजननी अपेक्षाओ हलका पणु डिभतनी
द्रष्टिओ भुजु न डिभती आलरखोथी शृंगार सलने ते पादणीमां भेसी गथां.
(दुरुहिता मेहस्स कुमारस्स दाहिणे पासे भद्रासणंसि णिसीयइ) ते मेघ-
कुमारनी नभणी तरइ लद्रासनं उपर भेठां हतां. (तएणं तस्स मेहस्स कुमा-
रस्स अंबघाई रयहरणं पडिगहं च गहाय सीयं दुरुहइ) त्यारभाड मेघकु-
मारनी अम्बाधात्री रजोहरण, पात्र, तेमज सदोरकमुखवस्त्रिका वगेरे अथां साधुभेने
यित उपकरणो हलने पादणीमां यद्धां. (दुरुहिता मेहस्स कुमारस्स वामे
पासे भद्रासणंसि निसीयइ) चढीने ते मेघकुमारनी अणी तरइ लद्रासनं उपर
भेसी गथां. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पिट्ठो एगा वरतरुणी
सिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसियमणियचेद्वियविलाससंलावुल्लाव
निउणजुचोवघाकुसला) त्यार पछी मेघकुमारनी पाछण ओक उत्तम
तरुणी भेने वेष शृंगारना आकारनी नभ रमणीय, तेम न भेनी गति राजहु-

મળિતં=નસ્પર્શ, વેષ્ટિતં=વેષ્ટા દીક્ષાસમયોચિતકાર્યતત્પરતારૂપા, વિલાસઃ= પરસ્પરં સંભાષણં, ઉલ્લાપઃ=કાકુવચનમ્, एषु सर्वेषु निपुणाचासौ युक्तोपचार कुशला=યથાવસરોચિતવ્યવહારચતુરા 'આમેલગજમલજુયલવદ્વિયઅબ્જુ-અપીળરડયસંઠિયપ્પઓહરા' આમેલકયમલયુગલવર્તિતાઅ્યુન્નતપોનરતિ-દસંસ્થિતપયોધરા-તત્ર આમેલકૌ=આપીડકૌ શેશ્વરૌ અગ્રમાગૌ તન્મધાનૌ, યદ્વા આસલકૌ-પરસ્પરમીષન્મિલિતૌ=સમશ્રેણિસ્થિતૌ યુગલૌ=દ્વૌ, 'વદ્વિય' વર્નિતૌ=વર્તુલૌ ગોલાકારૌ, અ્યુન્નતૌ=ઉચ્ચૌ, પીનૌ=સ્થૂલૌ, રતિદૌ=સુસદૌ=સંસ્થિતૌ વિશિષ્ટસંસ્થાનવન્તૌ, પયોધરૌ=સ્તનૌ યસ્યાઃસા, અન્ન-તારુણ્યવર્ણનેન દીક્ષાસમયો-

और जो हंसने में, बोलने में दीक्षा समयोचित कार्य करने में, स्फूर्ति में परस्पर संभाषण में काकु वचन बोलने में बड़ी निपुण थी और अवसर के अनुसार व्यवहार साधन में बड़ी चतुर थी (आमेलगज-मलजुयलवदीयअब्जुन्नयपीणरडयसंठियप्प ओहरा) और जो सुसंस्थान से उन्नतपयोधरवाली थी इत्यादि प्रकार जो उसकी जवानी अवस्था का यहां वर्णन किया गया है उससे यह भाव ध्वनित होता है कि वह छत्र धारणादिक अपने कार्य करने में विशेष रूप से ममर्थ थी। (हिम-रययकुंदेन्दुपगासं सकोरंटमल्लदामधवलं आयवचं गहाय सलीलं ओहारे माणी २ चिह्नः) वह तुषार, रूप्य, कुन्द, पुष्प, एवं शरत्कालीन चंद्रकी प्रभाके समान प्रभावले तथा कोरंटक पुष्प के गुच्छे से युक्त

સિની જેવી હતી, અને જે હસવામાં બોલવામાં, દીક્ષા સમયોચિત કાર્ય કરવામાં સ્ફૂર્તિમાં એક બીજાની સાથે વાતચીત કરવામાં, વ્યંગ્ય વચન બોલવામાં બહુ જ કુશળ હતી, અને જે અવસરને અનુકૂળ વ્યવહાર કરવામાં અતિ નિપુણ હતી.

(આમેલગજમલજુયલવદ્વિયઅબ્જુન્નયપીળરડયસંઠિયપ્પઓહરા) જેના બંને સ્તનો શિષ્ટ, સમાનાકારવાળા, ગોળા, ઉન્નત, પુષ્ટ, રતિસુખ આપનારા તેમજ વિશિષ્ટ શોભા ધરાવનારા હતા. (આ રીતે તેની યુવાવસ્થાનું વર્ણન અહીં કરવામાં આવ્યું છે, તેનાથી ધ્વનિત થાય છે કે છત્રધારિણી પોતાના કામમાં સવિશેષ સમર્થ હતી. (હિમરચયકુન્દેન્દુપગાસં સકોરંટમલ્લદામધવલં આયવચં ગહાય સલીલં ઓહારેમાણી ૨ ચિહ્નઃ) જે તુષાર, રૂપ્ય, કુન્દ, પુષ્પ અને શરત્કાલીન ચન્દ્રના જેવી પ્રભાવાળો તેમજ કોરંટક પુષ્પના ગુચ્છથી સુકત પુષ્પમાળાવાળો સફેદ, ઉન્ન-

चितच्छत्रधारणादिकार्यकरणसामर्थ्यं सपन्नेति सूचितम् । 'हिमरययकुण्डेदुप-
गासं' हिमरजतकुन्देदुपकाशं, तत्र-हिंसं=तुषारः 'चर्फ' इति मायायां,
रजतं=रूप्यं, कुन्दः=कुन्दनाम्ना प्रमिद्धं श्वेतपुष्पम्, इंदुः=शरच्चन्द्रः, एतेषामिव
प्रकाशः=प्रभा यस्य तत्, 'सकोरेटमल्लदाम' सकोरेष्ट माल्यदाम-कोरेष्टक-
पुष्प गुच्छ युक्तानि माल्यदामानि=पुष्पमालाः, तैः सह वर्नते इति तद्, 'धवल'
धवलं=उज्ज्वलं 'आयवत्तं' आतपत्रं=छत्र, गृहीत्वा 'सलीलं' लीलया सहितं स
क्रीडमित्यर्थः, 'ओहारेमाणी२' अवधारयन्ती२=हरते धारयन्ती२ 'चिट्ठ'
तिष्ठति । ततःखलु तस्य मेघकुमारस्य द्वे वरतरुण्यौ शृङ्गारागारचारुवेषे यातु
कुशले शिबिकां 'दुरुहति' दूरोहतः=आरोहतः. दुरुह मेघकुमारस्य 'उभओ
पासि' उभयोः पार्श्वयोः 'नाणामणिकणगरयणमहरिहतवणिज्जुज्जलविचित्त
दंडाओ' नानामणिकनकरत्नमहाहैतपनीयोज्ज्वलविचित्रदण्डे-तत्र 'नाना-
मणयः=अनेकविधा मणयः पञ्चरागादयः, कनकं=स्वर्णं, रत्नानि=कर्केतना-
दीनि च ययोः तौ, अतएव महाहौं=बहुमूल्यौ तपनीयोज्ज्वलौ-तपनीयं=

पुष्प माला वाले धवल-उज्ज्वल आतपत्र-छत्र को लेकर बैठी हुई थी ।
(तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स दुवे वरतरुणीओ सिंगारा गारचारुवेसाओ जाव
कुसलाओ सीयं दुरुहति) इसके बाद दो और वरतरुणीयां की जिनका
वेष शृंगार के घर जैसा रमणीय था तथा जो अपने कार्य संपादन
करने में कुशल थे मेघकुमार की उभ पालखी पर चढ़ी—(दुरुहत्ता
मेहस्स कुमारस्स उभओ पासि नाणामणिकणगरयणमहरिहतवणिज्जु-
ज्जलविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ सुहुमवरदीहवालाओ संख-कुंदद गरय
अमयमहियफेणपुंजसन्निगासाओ चामराओ गहाय सलीलं ओहारे
मागीओ २ चिट्ठति) चढकर वे मेघकुमार के दोनों तरफ नाना नील
वैडूर्य आदि मणियोंवाले, स्वर्ण एवं कर्केतनादि रत्नोंवाले होने के कारण
जो बहु मूल्यवान है, तथा तपे हुए स्वर्ण के समान जो विशेष

वक्षत्रने लधने—भेटी હતી. (તણં તસસ મેહસસ કુમારસસ દુવે વરતરુ-
ણીઓ સિંગારાગારચારુવેસાઓ જાવ કુસલાઓ સીયં દુરુહતિ) ત્યાં બાદ બે
બીજી ઉત્તમ તરુણીઓ—એમના વેષ શ્રંગારના ઘર જેવોજ રમણીય હતો તેમજ
જે પોતાના કામને પુરૂ કરવામાં કુશળ હતી—મેઘકુમારની પાલખી ઉપર ચઢી,
(દુરુહત્તા મેહસસ કુમારસસ ઉભઓ પાસિ નાણામણિકણગરયણમહ-
રિહતવણિજ્જુજ્જલવિચિત્તદંડાઓ ચિલ્લિયાઓ સુહુમવરદીહવાલાઓ
સંખકંદગરયઅમયમહિયફેણપુંજસન્નિગાસાઓ ચામરાઓ ગહાય સલીલં
ઓહારેમાણીઓ ૨ ચિટ્ઠતિ) ચઢીને મેઘકુમારની બંને પાલખીએ—અનેક
નીલ વૈદૂર્ય વગેરે મણિઓવાળા, સુવર્ણ અને કર્કેતન વગેરે રત્નોવાળા તપાવેલા

तापितस्वर्णं तद्वत् उज्ज्वलौ चाक्यचिक्ययुक्तौ, विवित्रौ=विविधशोभासंपन्नौ दण्डौ यथोक्ते नानामणिरत्नत्वचितकनकदण्डयुक्ते इत्यर्थः, अतएव 'चिल्लियाओ' देदीप्यमाने-रमणीयशोभासम्पन्नत्वात् 'सुहुमवरदीर्घवालाओ' सूक्ष्म दीर्घवाले-सूक्ष्माः=प्रतलाः=श्रेष्ठाः, दीर्घाः=आयता 'बालाः' केशा=ययोस्ते तथा, 'संखकुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसन्निगासाओ' शृङ्खलकुन्ददकरजो-ऽमृतमथितफेणपुञ्जवदुज्ज्वले चामरे गृहीत्वा, सलीलं 'ओहारेमाणीओर' अवधारयन्त्यौ२ तिष्ठतः। ततःखलु एकावरतरुणी शृंगारागार० यावत् कुसला, शिविकां यावद् 'दुरुहइ' दुरोदति=आरोदति, दुरुह=आरुह्य, मेघ-कुमारस्य 'पुरओ' पुरतः=अग्रे 'पुरत्थिमेण' पौरस्त्ये पूर्वदिग्भागे खलु 'चंदप्प-भवडर वेरुलियविमलदंडं' चन्द्रप्रभवज्वैडूर्यविमलदण्डं-चन्द्रप्रभः चन्द्रप्रभा-वत् वज्रवैडूर्यरत्नैः स्वाचितो निर्मलो दण्डो यस्य तत् 'तालविटं' तालवृत्तः=

उज्ज्वल हैं--चमकीले हैं--तथा जिनकी शोभा विविध प्रकार की है ऐसे दण्डों से जो मण्डित है--युक्त हैं--और इसी कारण जो विशेष रूप से रमणीय शोभा संपन्न बने हुए हैं। तथा जिनके बाल सूक्ष्म श्रेष्ठ और दीर्घ-लंबे २ हैं--और जो शंख, कुंद पुष्प, जलरज, मथित अमृतके फेन पुंज के समान उज्ज्वल हैं ऐसे चामरों को लीला सहित लेकर बैठ गई। (तएणं तस्स मेहस्स एगावरतरुणी सिंगारा जाव कुसला सीयं जाव दुरुहइ. दुरुहिता मेहस्स कुमारस्स पुरओ पुरत्थिमेणं चदप्पभवडरवेरुलियविमलदंडं तालविटं गहाय चिड्डइ) इसके बाद एक उत्तम तरुणी कि जिसका आकार शृंगार के निकेतन जैसा विशेष शोभास्पद था और जो अपने कार्य संपादन करने में विशेष पट्वी थी मेघकुमार की उस पालखी पर चढ़ी और चढ़कर वह मेघकुमार के समक्ष पूर्व दिग्भाग की ओर चन्द्रप्रभा के समान वज्र वैडूर्य

सुवर्णनी जेम विशेष उज्ज्वल प्रकाशती उणाहुणता, ओवी अनेकविध शोभाओ धरावता इडोथी युक्त, विशेष रमणीय अने शोभा संपन्न, जेमना वाण जीणु श्रेष्ठ अने लांणः छे ओवाअने जे शंण कुंदपुष्प, पाणुिना रज्जुओ, अमृतना भथाओला शीणुना समूहना जेवा उज्ज्वल--अमरने निवास पूर्वक धारण करीने--जेसी गछ. (तएणं तस्स मेहस्स एगावरतरुणी सिंगारा जाव कुसला सीयं जाव दुरुहइ दुरुहिता मेहस्स कुमारस्स पुरओ पुरत्थिमेणं चदप्पभवडरवेरुलियविमलदंडं तालविटं गहाय चिड्डइ) त्याग्य अथ उत्तम तरुणी--जे जेनो आकार शृंगार निकेतननी जेम सविशेष शोभा संपन्न हुतो, अने जे पाताना कामने पुर्ण करवाया विशेष अतुर हुती--मेघकुमारनी पादणी उपर गही अने गहीने मेघकुमारनी सामे पूर्व दिशा तरङ्ग अन्द्र प्रभानी जेम हीरा

व्यजन गृहोत्था तिष्ठति, ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य एकावरतरुणी यावत्
सुरूपा शिबिकां दरोहति=आरोहति, दूरुह्य=आरुह्य, मेघकुमारस्य 'पुव्व-
दक्खिणेण' पूर्वदक्षिणे खलु आग्नेयकोणे 'सेयं रययामयं' भवेतरजतमयं=रूप्य
निर्मितं, 'विमलसलिलपुनं' विमलसलिलपूर्णं=निर्मलजलसंभृतं 'मत्तगयमहामुहा-
किइसमाणं' मत्तगजमहासुवाकृतिसमानम्=उन्मत्तगजविशालमुखकृति सदृशं
विशालमित्यर्थः 'भिगारं' शृङ्गारं 'झारी' इति प्रसिद्धं गृहीत्वां तिष्ठति। ३४।

मूलम्—तस्स मेहस्स कुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सदा-
वेइ सदावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! सरिसयाणं
सरिसवयाणं सरिसत्तयाणं एगाभरणवसणगहियनिज्जोयाणं कोडु-
बियवरतरुणाणं सहस्सं सदावेह, जाव सदावेति । तएणं कोडुबिय
वरतरुणपुरिसासेणियस्स रन्नो कोडुंबियपुरिसेहिं सदाविया समाणा
हट्ठा पहाया जाव एगाभरणगहियणिज्जोया जेणामेव सेणिए राधातेणा-

रत्नों से खचित दंडवाले एक पंखे को लेकर बैठ गई । (तएणं तस्स
मेहस्स कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूवा सीयं दुरुहइ दुरुहिता पुव्व
दक्खिणेणं सेयं रययामयं विमलसलिलपुनं मत्तगय महा मुहाकिइ-
समाणं भिगारं गहाय चिट्ठइ) इस के बाद उस मेघकुमार की पालखी
पर एक और सुन्दरी की जिसका रूप शृंगार के गृह जैसा विशेष
सुन्दर था और जो अपने कार्य करने में विशेष निपुणाधी चढी और
चढकर मेघकुमारके अग्नि कोण में भवेत रजतमय निर्मल जल से
पूर्ण, तथा मत्त गजराज के विशाल मुख के जैसा एक शृंगार (झारी)
को लेकर बैठ गई । सूत्र " ३४ "

वैश्वं अने रत्न जेडेली हांडीवाणा प'णाने लधने भेसी गछ । (तएणं तस्स मेहस्स
कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूवा सीयं दुरुहइ दुरुहिता पुव्व
दक्खिणेणं सेयं रययामयं विमलसलिलपुनं मत्तगय महा मुहाकिइ-
समाणं भिगारं गहाय चिट्ठइ) त्थार पछी मेघकुमारनी पालणी उपर ओठ
सुन्दर स्त्री—के जेहं इय शृंगारना घर जेवुं विशेष सुन्दर हतुं अने जे पोताना
काभमां विशेष शण हती-चढी, अने चढीने मेघकुमारना अग्निक्षाणु तरङ्ग उल्लाप-
चाहीना, तभज निर्भण पाणीधी लरेला भदभत्त हस्तिराजना भों जेयो ओठ
लंगार (आशे) लधने भेसी गछ ॥ सूत्र " ३४ " ॥

मेव उवागच्छन्ति, उवागच्छित्ता मेणियं रायं एवं वयासी—संदिसह णं देवाणुप्पिया ! जणं अम्हेहि करणिज्जं । तएणं से सेणिए राया तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं एवं वयासी गच्छह णं देवाणुप्पिया ! मेहस्स कुमारस्स पुरीससहस्सवाहिणिं सीयं परिवहेह । तएणं तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं सेणिएणं रत्ता एवं वुत्तं संतं हट्टुट्ठं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहि णिं सीयं परिवहेह । तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्स वाहिणिसीयं दुरुढस्स संमाणस्स इमे अट्टट्ठमंगलयो तप्पढमयाए पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया, तं जहा सोवत्थिय^१, सिरिवच्छ^२, णंदियावत्त^३, वद्धमाणग^४, भद्दा-सण^५, कलसा^६, मच्छ^७, दप्पण^८, तयाणंतरं च णं पुण्णकलसभि गारा दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दंसणरइया आलोइयदरि सणिज्जा वाउद्धयविजयवेजयंती य ऊसिया गयणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया । तयाणंतरं च वेरुलियभिसंत विमलदंडं पलंबकोरेटमल्लदामोवसोहियं चंदमंडलनिभं विमल आयवत्तं, पवरं सीहासणं च मणिरयणपापीढं सपाउया जुयस-समाउत्तं बहुकिंकर—कम्मकर—पुरिस—पायत्त—परिक्खत्तं पुरओ अहाणु पुव्वीए संपट्टियं । तयाणंतरंचणं बहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चाव-ग्गाहा धणुयग्गाहा चामरग्गाहा तोमरग्गाहा पोत्थयग्गाहा फलयग्गाहा पीढयग्गाहा कूवग्गाहा हडप्फग्गाहा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया । तयाणंतरं च णं बहरवे दंडिणो मुंडिणो सिंहडिणो पिंछिणो हासकरा डमरकरा चाडुकरा कीलंता य वायंता गायंताय य नच्चंता य हासंताय सोहंता य सावंता य रक्खंता य आलोयं च करेमाणा जयजयसदं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया । तयाणंतरं च णं जच्चा णंतग्गमल्लिहायणां थासगअहिलाणां चामरगंडपरिमंडिय-

कडीणं अट्टसयं वरतुरगाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं । तयाणं
तरं च णं ईसिदंताणं ईसिमत्ताणं ईसिउच्छंगविसालप्पवलदं-
ताणं कंचणकोसिपविट्ठदंताणं अट्टसयं गयाणं पुरओ अहा-
णुपुव्वीए संपट्ठियं । तयाणंतरं चणं सच्छत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं
सपडागाणं सतोरणवराणं सनंदिघोसाणं सरिंखिणीजालपरिक्खि-
त्ताणं हेममयचित्तिणिसकणगनिज्जुत्तदारुयाणं, कालायससुकय
नेमिजंतकम्माणं सुसिलिट्ठवित्तमंडलधुराणं आइण्णवरतुरगसंप-
उत्ताणं कुसलनरच्छेयसारहिसुसंपरिग्गहियाणं बत्तीसतोणपरिमंडियाणं
सकंकडवडंसकाणं सचावसरणपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं अट्टसयं
रहाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं । तयाणं च णं असि
सत्तिकांततोमरसूललउडभिंडिमालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ
अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं । तएणं से मेहेकुमारे हारोत्थयसुकयरइय-
वच्छे कुंडलुज्जोइयाणणे मउडदित्तसिरए अब्भहिय रायतेयलच्छीए
दिप्पमाणे सकोरेंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवरचाम-
राहिं उद्धुव्वमाणीहि हयगयपवरजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए
समणुगम्ममाणगे जेणेवगुणसिलए चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए ।
तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महा आसा आसधरा उभओ
पासे नागा नागधरा करिवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली । तएणं से
मेहेकुमारे अब्भुगयभिंगारे पग्गहियतालियंटे ऊसविय सेयच्छत्ते-
पवीजियवालवियणीए सव्विह्ठीए सव्वज्जुईए सव्ववलेणं सव्वस-
मुदएणं सव्वादरेणं सव्वविभूईए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेणं सव्व-
गंधपुप्फमल्लालंकारेणं सव्वतुरियसद्वसन्निनाएणं महया इह्ठीए

महया जुईए महया बलेणं महया समुदएणं महया वरतुडिय जम-
गसमगपवाएणं संखपणवपडह—भेरिझल्लरिखरमुहिहुडुकमुखमुइंग
तुंदभिनिग्घोसनाइयरवेणं रायगिहस्स नगरस्स मज्झंमज्झेणं
णिग्गच्छइ ॥ सू० ३५ ॥

टीका—‘तएणं तस्स’ इत्यादि । ततः खलु मेघकुमारस्य पिता श्रेणिकः
कौटुम्बिक पुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः !
सदृशवयस्कानां सदृशानां सदृशत्वगूधारिणां ‘एगाभरणवसनगहियनिज्जो-
याणं’ एकाभरणवसनगृहीतनिर्योगानां, तत्र एकानि=सजातीयानि आभरणानि=
भूषणानि, वसनानि=वस्त्राणि येषां ते एकाभरणवसनाः, गृहीताः=परिधृता
निर्योगाः=समाना उष्णीषाः ‘पगडी’ ‘कुन्देल’ इति भाषायां यैस्ते गृहीत
निर्योगाः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, तेषां ‘कोटुंबियवरतरुणाणं’ कौटु-
म्बिकवरतरुणानां=राजसेवकश्रेष्ठयूनां सदृशं शब्दयत, यावत् ते शब्दयन्ति
ततः खलु कौटुम्बिकवरतरुणपुरुषाः श्रेणिकस्य राज्ञः कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दिताः

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तस्स मेहस्स कुमारस्स पिता) उस मेघकुमार
के पिता श्रेणिकने (कोटुंबियपुरिसे सदावेह) कौटुम्बिक पुरुषों को
बुलाया—(सदावित्ता) बुलाकर उनसे ऐसा कहा—(खिप्पामेव भो देवानु
प्पिया सरिसयाणं सरिसत्तयाणं सरिसवयाणं एगाभरणवसनगहिय
निज्जोयाणं कोटुंबियवरतरुणाणं सहस्सं सदावेह जाव सदावेनि) ‘भो
देवानुप्रियो ! तुम लोग शीघ्र ही समान धर्मवाले समान सुकुमार शरीर
वाले, समान उमरवाले, समान आभूषणवाले, समान वस्त्र पहिनेवाले
तथा समान पगड़ी लगानेवाले, ऐसे हजार श्रेष्ठ जवान राजसेवकों को

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि ।’

टीकार्थ—(तएणं) आधारणात् (तस्स मेहस्स कुमारस्स पिता) मेघकुमा-
रना पिता श्रेणिके (कोटुंबियपुरिसे सदावेह) कौटुम्बिक पुरुषोंने बोलाया।
(सदावित्ता) बोलावीने तेभने कहुं के (खिप्पामेव भो देवानुप्पिया सरिस-
याणं सरिसत्तयाणं सरिसवयाणं एगाभरणवसनगहियनिज्जोयाणं कोटुं-
बियवरतरुणाणं सहस्सं सदावेह जाव सदावेनि) हे देवानुप्रियो ! तमै सत्वरै
समान धर्मवाणा, समान सुकुमार शरीरवाणा, समान उमरवाणा, समान आभूषणो-
धारणु करनारा, समान वस्त्रो पहिरनारा, तेमव समान पावडी बांधनारा श्रेष्ठ ओके
ऊनर राजसेवकेने बोलावे। तेमणे राजनी आजा प्रभाणे ततत् व श्रेष्ठ ओके ऊनर

सन्तः हृष्टाः स्नाता यावत् एकाभरणवस्त्रमृहीतनिर्योगाः यत्रैव श्रणिको राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य श्रेणिकं राजानमेवमवदन्-संदिशन्तु खलु हे देवानु-प्रियाः यत् खलु अस्माभिः करणीयम् । ततः खलु स श्रणिको राजा तत् कौटुम्बिकवर-तरुण सहस्रमेवमवदत् गच्छत खलु हे देवानुप्रियाः यूयं मेघकुमारस्य

बुलाओ ! राजा की इस प्रकार आज्ञा पाकर उन लोगोंने शीघ्र हो ऐसे राज पुरुषों को बुलाया (तएणं कौटुम्बिकवरतरुणपुरिसा सेणियस्सरन्तो कौटुम्बिकपुरिसेहिं सदाविया समाणा हट्ठुट्ठ जाव हियया ण्हाया जाव एगाभरणगहिय जिज्जोय जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छन्ति) इसके बाद वे कौटुम्बिक श्रष्ट तरुण पुरुष श्रेणिक राजा के सामने उन कौटुम्बिक पुरुषों के द्वारा बुलाये जाने पर बहुत अधिक हर्षित हुए और संतुष्ट हुए। उसी समय उन्होंने स्नान किया काक आदि पक्षियों के लिये अन्नादि देने रूप बलिकर्म आदि क्रियाएँ की। बाद में एक से आभरण एक से वस्त्र पहिन कर और एक जैसी पगड़ी बांधकर जहाँ राजा श्रेणिक थे वहाँ आये। (उवागच्छत्ता सेणियं रायं एवं वयासी) आकर उन्होंने श्रणिक राजा से इस प्रकार कहा (संदिमह णं देवाणुप्पिया ! जण्णं अम्हेहिं करणिज्जं) महाराज ! आज्ञा कीजिये-जो कार्य हमारे करने लायक हो उसकी। (तएणं से सेणिए राया तं कौटुम्बिकवरतरुणसहस्रं एवं वयासी) इस के बाद श्रेणिक राजाने उन हजार युवा कौटुम्बिकपुरुषों से ऐसा कहा (गच्छह ण देवाणु-

राजसेवकेने भोदाव्या. (तएणं कौटुम्बिकवरतरुणपुरिसा सेणियस्सरन्तो कौटुम्बिकपुरिसेहिं सदाविया समाणा हट्ठुट्ठ, जाव हियया ण्हाया जाव एगाभरणगहिय जिज्जोय जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छन्ति) त्थार भाद ते कौटुम्बिक श्रेष्ठ तरुण पुरुषो श्रेष्ठिक राजनी सेवा भाटे कौटुम्बिक पुरुषो द्वारा भोदावाता बल्लुनि गहुं न प्रसन्न अने संतुष्ट थ्या. तेओओ तरत न स्नान कथुं. कागडा वगेरे पक्षीओने अन्न अर्पणरूप भादिकर्म कथुं. त्थार पछी ओके जेवा आभरण ओके जेवा वस्त्र पहिंने, अने ओके जेवी पाघडीओ गांधीने श्रेष्ठिक राजनी पासो गया. (उवागच्छत्ता सेणियं रायं एवं वयासी) त्थं न्धने श्रेष्ठिक रा ने तेभओ कहुं के-(संदिमह णं देवाणुप्पिया ! जण्णं अम्हेहिं करणिज्जं) हे महाराज ! हमारे लायक कामनी आज्ञा आपो. (तएणं से सेणिए राया तं कौटुम्बिकवरतरुणसहस्रं एवं वयासी) त्थार भाद श्रेष्ठिक राजओ हन्तर कौटुम्बिक सुवान पुरुषोने कहुं के (गच्छहणं देवाणुप्पिया ! मेहस्स कुमा

सहस्रवाहिनीं शिविकां 'परिवहेह' परिवहत ततः खलु तत् कौटुम्बिक-
वरतरुणमहस्र श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्तं सत् हृष्टतुष्टं तस्य मेघ-
कुमारस्य पुरुषसहस्रवाहिनीं शिविकां परिवहति । ततः खलु तस्य
मेघकुमारस्य पुरुषसहस्रवाहिनीं शिविकां 'दुरूढस्स' दुरूढस्य-समारूढस्य सतः
'इमे' इमानि=पुरतो वक्ष्यमाणानि 'अद्भुतमंगलया' अष्टाष्टमंगलकानि अष्टाष्टा-
चिति वीप्सायां द्वित्वं, प्रत्येकं वस्तु अष्टसख्यकं विज्ञेयम् अष्टादष्टौ मंगलानि
मङ्गलकारकाणि वस्तूनि अष्टाष्टमंगलकानि 'तप्पढमयाए' तत्प्रथमतया तेषु मध्ये
प्रथमता तथा=प्रथममित्यर्थः पुरतः=शिविकायावप्रतः, 'अहाणुपुव्वीए' यथा
नुपूर्व्या=अनुक्रमेण 'संपट्टिया' सम्प्रस्थितानि=प्रचलितानि, 'तं जहा' तद्यथा तान्य
मूनि-सोवत्थिय' सौवस्तिकः=चतुष्कोणमाङ्गलिकचिह्नविशेषः, 'श्रीवत्सः२'
'णंदियावत्तं=' नन्दयावर्तः=पतिदिङ् नवकोणकः=स्वस्तिकविशेषः३, 'वद्धमा-

त्थिया ! मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्स वाहिणो सीयं परिवहेह) हे
देवानुप्रियो ! तुम सब जाओ और मेघकुमार की पुरुष सहस्र वाहिनी
पालखी को उठाओ । (तएणं तं कौटुम्बिकवरतरुणसहस्सं सेणिएण
रन्ना एवं वुत्तं संतं हुट्ठतुट्ठं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवा-
हिणिं सीयं परिवहेह) इस प्रकार श्रेणिक राजा द्वारा आज्ञापित हुए
उन हजार युवा कौटुम्बिक पुरुषोंने बड़े अधिक हर्ष से संतुष्ट होते
हुए मेघकुमार की उस पुरुष सहस्र वाहिनी पालखी को उठाया (तएणं
तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दुरूढस्स समाणस्स
इमे अद्भुतमंगलया तप्पढमयाए पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया) इसके
बाद पुरुष सहस्रवाहिनी पालखी पर बैठे हुए उस मेघकुमार के आगे
२ सर्व प्रथम यथा क्रम से ८-८ मंगलकारी वस्तुएँ प्रस्थित हुई । (तंजहां)
वे ये हैं—(सोवत्थिय)—स्वस्तिक चार कोणों वाला एक मांगलिक चिह्न
विशेष (सिरिवच्छ) श्री वत्स (णंदियावत्त) नन्दिकावर्त) प्रत्येक

रस्म पुरिससहस्सवाहिणी सीयं परिवहेह) हे देवानुप्रियो ! तमे अधा नमो
अने मेघकुमारनी पुरुष सहस्र वाहिनी पादणीने उठावो । (तएणं तस्स मेहस्स
कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणी सीयं दुरूढस्स समाणस्स इमे अद्भुत मंगलया
तप्पढमयाए पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया) त्थार आढ पुरुष सहस्र वाहिनी
पादणी उपर भेडेवा मेघकुमारनी आगम सौ पडेवां अनुकमे आढ आढ मंगल-
कारी वस्तुओ राणवाभां आवी हत्ती । (तंजहा) ते आ प्रभाणु छे—(सोव-
त्थिया) स्वस्तिक आर भूषावाणुं ओक मांगलिक चिह्न विशेष, (सिरिवच्छ)
श्रीवत्स, (णंदियावत्तं) नन्दिकावर्त—दरेक दिशाभां नव भूषावाणुं स्वस्तिक चिह्न

णग' वर्धमानकः=शरावचिन्हविशेषः, ४, 'भद्रासन' भद्रासनम्=आसनविशेषः ५, 'कलस' कलशः=कुम्भः ६, 'मच्छ' मत्स्यः=मीनं युग्मं ७, 'दप्पण' दर्पण ८, 'तयाणंतरं च णं' इत्यादि-तदनन्तरं च खलु 'पुण्णकलसभिगारा' पूर्णकलश-भृङ्गाराः-जलपूर्ण कलशः, तथा जलपूर्णा भृङ्गाराः, दिव्याः छत्रपताकाः च-मरैः सहिताः, तथा 'दंसणरइया' दर्शनरतिदा=दृष्टिसुखप्रदा 'आलोइयदरि-सणिज्जा' आलोकदर्शनीया=आलोके=दृष्टि विषये क्षेत्रे स्थिता अत्युच्चत्वाद्दूर-तोऽपि दर्शनीया 'वाउडूयविजय वैजयंतीय' वातोद्धृतविजयवैजयन्ती च-वायुना प्रचञ्चिता विजयमूचिका वैजयन्ती=पताकाविशेषः, सा वैजयन्ती कीदृशी-इत्याह 'उसिया' उच्छ्रिता, ऊर्ध्वीकृता तथा-'गगणतलमणुलिहन्ती'-गगनतलमणुलिहती=गगनतलस्पर्शिनी पुरतः यथानुपूर्व्यां=क्रमेण संपट्टिया

दिशा में नौ कोणों वाला स्वस्तिक विशेष (वद्धमाणग) वर्धमानक एक शराव रूप चिह्न विशेष (भद्रासन) भद्रासन-आसन विशेष, (कलस) कलश-कुम्भ (मच्छ) मत्स्य--मीनयुग्म, (दप्पण) दर्पण (तया णंतरं. इस के बाद (पुण्णकलसभिगारा) जलपूर्णकुम्भ तथा जल पूर्ण झारो (दिव्यछत्रपडागा सचामरा दंसणरइया आलोयदरिसणिज्जा) चामर सहित दिव्य छत्र पताकाएं,--दृष्टि को सुखप्रदान करने वाली तथा दृष्टि के योग्य विषयभूतक्षेत्र में स्थित होने के कारण दूर से दिखलाई पड़ने वाली (वाउडूयविजयवैजयंती) ऐसी वायु से कल्पित हुई विजय सूचक वैजयन्ती, जो (उसिया गगणतलमणुलिहन्ती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया) बहुत उन्नत थी और इसी कारण जो आका-शतल को छू रही थी। इस प्रकार ये ८ मंगलकारी वस्तुएं यथाक्रम से उस मेघकमारा के आगे प्रस्थित हुई। (तयाणंतरं च) इनके बाद

विशेष, (वद्धमाणग) वर्धमानक-एक शराव ३५ चिह्न विशेष, (भद्रासन) भद्रा-सन-आसन विशेष, (कलस) कलश-कुम्भ (मच्छ) मत्स्य चिह्न-मीन युग्म, (दप्पण) दर्पण, (तयाणंतरं) त्थार पछी (पुण्णकलसभिगारा) पाण्णी भरवेली कलश तेमअ पाण्णी भरवेली आरी. (दिव्याय छत्रपडागा सचामरा दंसण रइया आलोयदरिसणिज्जा) थमर सहित दिव्य छत्र अने धनअओ, आंओने सुअ पमाअनारी तेमअ थोअ स्थाने गोअवाअेली होवाथी हूरथी पण नअरे पउती (वाउडूय विजयवैजयंती) पवनथी वडेरानी विअथनी सूअक वैअथन्ती धन उती के अ (उसिया गगणतलमणुलिहन्ती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया णडुअ ओअे अने आअस्थने स्पर्श करी रही उती. आ प्रमाअे आ आठ भंगण-कारी वस्तुओ मेघकुमारनी आगण प्रस्थापित करवाभां आरी उती. (तयाणं

संप्रस्थिता=प्रचलिता तदनन्तरं च 'वेरुलियभिसंतविमलदंडं' वैदूर्यभासमान विमलदण्डं 'पलंबकोरंटमल्लदामोवसोहियं' पलंबकोरंटमाल्यदामोप-
शोभितं-प्रलम्बमानकोरण्टमाल्यदामोपशोभितं 'चंदमंडलनिभं' चन्द्र-
मंडलसदृश विमलं=निर्मलं 'आयवत्तं' आतपत्रं=छत्रं, पुनः 'पवरं' प्रवरं
सिंहासनं च मणिरत्नपादपीठं-मणिरत्नस्वचितं पादपीठ यस्य सिंहास-
नस्य तत्तथा, सपाउया जुयसमाउत्तं' स्वपादुकायुगसमायुक्तं, तत्र स्वेन=
स्वकीयेन मेघकुमारसम्बन्धिना पादुका-युगेन समायुक्तं=सहितं तथा 'बहु-
किंकरकम्मकरपुरिमपायत्तपरिक्खत्तं' बहुकिंकरकर्मकरपुरुषपादात्परिक्षिप्तं,
तत्र बहवः किंकराः=दासीदासादयः कर्मकरपुरुषाः=सवैतनिकभृत्याः,
पादान्तं=पदातिसमूहःशस्त्रधारिपुरुषाः, एतैःभैः परिक्षिप्तं=युक्तं, प्रवर-
सिंहासनं पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थितं=प्रचलितम् । तदनन्तरं च बहवः
'लट्ठिग्गाहा' लट्ठिग्गाहाः=यष्टिधारिणः 'चोपदार' इति भाषाया 'कुंतग्गाहा'

(वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरंटमल्लदामोवसोहियं चंदमंडल-
निभं विमलं आयवत्तं पवरं सींहासनं च मणिरयणपायपीठं सपाउयाजुय
समाउत्तं बहुकिंकरकम्मकरपुरिमपायत्तपरिक्खत्तं) वैदूर्यमाणियों से
जिसका दंड भासमान है, पलंब कोरंट पुष्पों की माला से जो शोभित
हो रहा है एवं चन्द्र मंडल के समान जिसकी कांति निर्मल है ऐसा
छत्र, मणिरत्न स्वचित पाद पीठवाला प्रवर सिंहासन, जो मेघकुमार संबंधी
पादुका युग्म से युक्त था और अनेक दासी दासआदि किंकरों से
सवैतनिक भृत्यों से, शस्त्रधारी पुरुषों से जो व्याप्त था (पुरओं) मेघ-
कुमार के आगे (अहाणुपुव्वीए संपट्टियं) अनुक्रम से प्रांस्थित हुए ।
(तयाणंतर्च णं बहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चावग्गाहा धणुयग्गाहा,

तरंच) त्थार याह (वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरंटमल्लदामोव-
सोहियं चंदमंडलनिभं विमलं आयवत्तं पवरं सींहासनं च मणिरयणपा-
यपीठं सपाउयाजुयसमाउत्तं बहुकिंकरकम्मकरपुरिमपायत्तपरि-
क्खत्तं) जेनी हांडी वैदूर्यं मण्णिओथी शोली रही छे, अने अट्ठमंडणनी जेम
जेनी हांति निर्माण छे ओवुं छत्र तेमञ्च मेघकुमारनी पादुका-युग्मथी शोभतुं,
अनेक मणिरत्नोवाणुं, अनेक दासी दासो वगेरे किंकरो, सवैतनिक सेवको, शस्त्रथी
सञ्जुं थयेदा पुट्ठोथी व्याप्त ओवुं पाद पीठवाणुं उत्तम सिंहासन हतुं. (पुरओं)
आ मेघकुमारनी सामे (अहाणुपुव्वीए संपट्टियं) अनुक्रमे गोष्ठववाभां आव्यां.
(तयाणंतर्च णं बहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चावग्गाहा धणुयग्गाहा,
चामरग्गाहा, तोमरग्गाहा, पोत्थयग्गाहा, फलयग्गाहा पीढय-

कुन्तग्राहाः=मल्लधारकाः, 'चोवग्गाहा' चापग्राहः=धनुग्राहाः, चामरग्राहाः
'तोमरग्राहा' तोमरग्राहः=बाणविशेषधारिणः 'पोत्थयग्गाहा' पुस्तकग्राहाः=
काष्ठपट्टाद्युपरिविधिविधचित्रधारिणः 'फल्यग्गाहा' फलकग्राहाः फलकधारिणः
पीढयग्गाहा' पीठकग्राहाः='वाजोट' इति भाषायां तद्वारकाः, वीणाग्राहाः
'क्वग्गाहा' कुप्पग्राहाः=तैलपात्रधारिणः 'मसालवी' इति भाषायां, 'हडप्फग्राहा'
आभरणकरण्डकधारिणः, पुरतः यथानुपूर्व्या=यथाक्रमं संप्रस्थिताः । तदनन्तरं
च बहवो दण्डिनः=दण्डधारिणः, मुण्डिनः=मुण्डिताः, 'सिंहंडिणो' शिखण्डिनः
शिखावन्त इत्यर्थः 'पिण्डिणो' पिच्छिणः=मयूरपिच्छधारिणः, हासकराः भाड इति

चामरग्राहा, तोमरग्राहा, पोत्थयग्गाहा, फल्यग्गाहा पीढयग्गाहा,
वीणाग्राहा, क्वग्गाहा, हडप्फग्राहा पुरओ अहाणुपुन्वीए संपट्टिया)
इनके बाद अनेक यष्टिधारी, (चोपदार) आलाधारी, धनुधारी, चामर
धारी, बाण विशेष धारी कालपट्ट पर अनेक प्रकार के चित्रधारी, फलक-
धारी वाजोटधारी, वीणाधारी, तैलपात्रधारी (मसालवी) और आमरणों के
पिटाओं के धारी ये सब जन यथाक्रम से उस मेघकुमार के आगे
चले । (तयाणन्तरं च गं बहवे, दंडिणो मुंडिणो सिंहंडिणो पिण्डिणो हाम-
करा, डमरकरा, चाडुकरा, कीलंता य बायंता य गायंता य नच्चंता य
हासंताय सोहंता य सावंता य रक्खंता य आलोयंच करेमाणा जय २
सदं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुन्वीए संपट्टिया) इनके बाद अनेक दंड-
धारी पुरुष अनेक मुंडित व्यक्ति अनेक चोटीवाले जन अनेक मयूर
पिच्छिकावाले मनुष्य अनेक हूँसी मजाक करनेवाले भांडजन, अनेक

ग्गाहा, वीणाग्राहा, क्वग्गाहा, हडप्फग्राहा पुरओ अहाणुपुन्वीए संपट्टिया)
त्यार पछी अनेक यष्टिधारी, (छडीदार), आलावाणा, धनुषवाणा, चमरवाणा, आणु
विशेष धारण करनारा, काष्ठ पट्ट उपर अनेक अतना चित्रो धारण करनारा, इलक-
वाणा, आळकवाणा, वीणावाणा, तेलना पात्रने धारण करनारा ओटले के भशाक्षथीओ
अने धरेणुओनी पेटीओ लधने उवा रहेनारा जधा भाणुओ यथाक्रमे मेघकुमारनी
आगण आगण आलवा लाग्या. (तयाणन्तरं च गं बहवे दंडिणो, मुंडिणो सिंहं-
डिणो, पिण्डिणो, हासकरा, डमरकरा चाडुकरा, कीलंताय बायंताय गायंताय,
नच्चंताय हासंताय सोहंताय सावंताय रक्खंताय आलोयंच करेमाणा
जय २ सदं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुन्वीए संपट्टिया) त्यार आठ अनेक
दंडधारी पुइयो, अनेक मुंडित पुइयो, अनेक चोटीवाणा भाणुओ. अनेक मोरनां
पीछांवाणा भाणुओ, अनेक हूँसी भजक करनारा सांडबनो, अनेक कयूरतणाल पडे-

प्रसिद्धाः, डमरकराः=व्यायामकारिणः 'चाडुकरा' चाडुकराः=विचदाः, 'कीडंता य' कीडंताः=कुतूहलकराश्च 'वायंता य' वादयन्तश्च वीणादिकं वादयन्त गायन्तश्च नृत्यन्तश्च हास्यन्तश्च 'सोहंता य' शोभमानाश्च=शोभां दधानाः 'सावंता य' आवयन्तश्च=मंगलवचनानि आवयन्तः, 'रक्खंता य' रक्षन्तश्च=विघ्नतो रक्षां कुर्वन्तः, 'आलोयं च करेमाणा' अलोकं च कुर्वाणाः, दीक्षोत्सवसम्बन्धि समृद्धिं प्रेक्षमाणाः, जय जय शब्दं च कुर्वाणाः पुरतो यथाक्रमं संप्रस्थिताः=प्रचलिताः। तदनन्तरं च खलु 'जच्चाणं' जात्यानां जातिमतां 'तरमल्लिहायणाणं' तरमल्लिहायनानां-तत्र तरो=वेगो बलं वा तस्य मल्ली=धारको=वेगादिसंपन्नः, हायनः=संवत्सरो वर्तते येषां ते तथोक्ता, तेषां वेगादियुक्त यौवनसंपन्नानां, 'थासग अहिलानं' स्थासकाहिलानानां, तत्र स्थासकोऽश्वाभरणविशेषः, अहिलानां मुखचन्दनं=लगाम इति भाषाप्रसिद्धं येषां ते तथा तेषां, 'चामरमंडपरिमंडियकडीणं' चामरमंडपरिमण्डितकटीनां तत्र

कसरती पहलवान, अनेक प्रिय बोलने वाले चाडुकारी मनुष्य अनेक कौतूहल प्रदर्शित करने वाले पुरुष अनेक वीणा आदिको बजाने वाले अनेक गान करने वाले अनेक नृत्य करने वाले, अनेक दूसरों को हँसाने वाले, अनेक विविध प्रकार की अपने शरीर की शोभा बनाने वाले, अनेक दूसरों को मुख मांगलिक लोग मंगल वचन सुनाने वाले अनेक विघ्नों से रक्षा करने वाले अनेक दीक्षा उत्सव संबन्धी समृद्धि को देखने वाले व्यक्ति जय जय शब्द करते हुए यथाक्रम से उस मेघकुमार के आगे चले। (तयानंतरं णं जच्चाणंतरं मल्लिहायणाणं थासक अहिलालाणं चामरमंडपरिमंडियकडीणं) इसके बाद जातिमान वे गादिसंपन्न आयुवाले-अर्थात् विशिष्ट वेग युक्त यौवन अवस्था वाले, आभरण विशेष और

लवाने, अनेक भीड़ें ओलानेवाले आपलूस भाषुसे, अनेक कौतूहल प्रदर्शित करनेवाले पुङ्खे, अनेक वीणा वगेरेने बजाउनेवाले पुङ्खे, अनेक जानार अनेक नृत्य करनेवाले, अनेक भीज्योने हँसाउनेवाले, अनेक जतनी पोतानी शरीरनी शोभा बनानेवाले, अनेक भीज भाषुसोने मांगलिक प्रवचनो संलगावनेवाले, अनेक विघ्नोथी रक्षा करनेवाले, अनेक दीक्षा-उत्सव संबंधी समृद्धिने जेनेवाले भाषुसे, 'जय, जय' शब्द उच्चारता यथा-क्रमे मेघकुमारनी आगण आलवा लाज्या। (तयानंतरं णं जच्चाणंतरं मल्लिहायणाणं थासक अहिलालाणं चामरमंडपरिमंडियकडीणं) त्थार जाइ जति, मान, वेग वगेरेनी द्रष्टिअे संपन्न आयुष्य धरावता अेटवे के विशेष गतिवाजा, युवावस्थावाजा, घरेलुआथी सज्जयेला, लगामवाजा, अभरोथी

चामराणि एव मण्डाः मण्डनानि इति चामरमण्डाः तैः परिमण्डिताः क यः
 येषां तथा तेषाम्, 'अट्टसयं' अट्टशतम्—अष्टाधिकशतं 'वरतुरगाणं' प्रशस्ताश्वानां
 पुरतो यथानुपूर्विकमेण संप्रस्थितं—प्रचलितम्। तदनन्तरं खलु 'ईसिदंताणं'
 ईषदन्तानां ईषदत्वा लघवो दन्ता येषां ते तथा तेषां 'इसिमत्ताणं' इषन्मत्तानां
 स्वल्पनां, 'ईसिउच्छंगविसालधवलदंताणं' ईषदुत्सङ्गविसालधवलदन्तानाम् उत्सङ्गा
 इय उत्सङ्गाः=पृष्ठप्रदेशाईषद्विशालाः, धवला दन्ताश्च येषां ते तथा तेषां
 'कचणकोसपविट्टदंताणं' काञ्चनकोषप्रविष्टदन्तानां—कांचनस्य कोषी कोथली
 इति प्रसिद्धा काञ्चनकोषी तत्र प्रविष्टादन्ता येषां ते तथा तेषां गजानामट्ट-
 शतम् अष्टाधिकशतं पुरतो यथानुपूर्विकं संप्रस्थितम्। प्रचलितं तदनन्तरं च
 खलु सच्छत्राणं=छत्रसहितानां, सध्वजानां=ध्वजासहितानां, सघण्टानां=
 घण्टासहितानां, सपताकानां=पताकासहितानां, सतोरणवराणां=प्रवरतोरण-
 सहितानां सनन्दिघोषाणां=नन्दिघोषसहितानां वादित्रवाद्युक्तानां 'सखिखिणी-
 जालपरिखित्ताणं' सकिङ्किणीजालपरिक्षिप्तानाम्, किङ्किणीजालसहितानां

लगाम वाले, चामरो से मंडित कटि प्रदेश वाले, ऐसे (वरतुरगाणं अट्टसयं)
 सुन्दर घोड़े १०८ की संख्या में (पुरओ अहाणुपुन्वीए संपट्टियं) आगेर
 यथाक्रम से चले। (तयाणं तरं च णं ईसि दंताणं ईसिमत्ताणं ईसिउच्छंगविसाल-
 धवलदंताणं कंचन कोसि पविट्टदंताणं अट्टसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुन्वीए
 संपट्टियं) इसके बाद जिनके दांत बहुत छोटे हैं, और जिनकी मत्ता
 बन्धास्वरूप में प्रकट हो चुकी है, जिनका पृष्ठ भाग कुछ विशाल
 है और दांत जिनके धवल है, तथा सुवर्ण की थैली में जिनके दांत पिरोये
 हुए हैं ऐसे १०८, हाथी आगेर यथाक्रम से चले। (तयाणंतरं च णं
 सछत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सनन्दिघोसाणं
 सखिखिणीजालपरिखित्ताणं) इसके बाद छत्र सहित ध्वजा, घंटा
 सहित, पताका सहित, प्रवर तोरण सहित नन्दिघोष सहित अर्थात्

शोभित केढवाणा (वरतुरगाणं अट्टसयं) सुन्दर १०८ ऐकेसो आठ शोशो
 (पुरओ अहाणुपुन्वीए संपट्टियं) आगण यथा-क्रमे आलवा लाज्या. (तयाणं-
 तरं च णं ईसिदंताणं इसिमत्ताणं इसिउच्छंगविसालधवलदंताणं कंचन
 कोसिपविट्टदंताणं अट्टसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुन्वीए संपट्टियं) त्याइ
 आठ नाना सुन्दर दांतवाणा, प्रकट थैली स्वरूप मत्तावस्थावाणा, शोश पीठना लाग
 नेनो विशाल छे ओवा सईह दांतवाणा तेमअ सुवर्ण मंडित दांतवाणा १०८ ऐके
 सो आठ हाथी अनुक्रमे आगण आलवा लाज्या. (तयाणंतरं च णं सछत्ताणं
 सज्झयाणं स घंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सनन्दिघोसाणं सखि

શુદ્રઘન્ટિકામાલાયુક્તાનાં 'હેમમયચિત્તતિણિમકળકનિજ્જુત્તદારુયાળં' હેમમય-
ચિત્તતિણિમકળકનિયુક્ત દારુકાળાં તત્ર હેમમયાનિ હિમગિરિ સમુદ્રવાનિ ચિત્રાણિ
નાનાવર્ણાનિ તિણિશસ્ય વૃક્ષવિશેષસ્ય સમ્બન્ધીનિ કનકનિયુક્તાનિ સુવર્ણસ્વચિ-
તાનિ દારુણિ કાષ્ઠાનિ યેષુ તે તથા તેષાં 'કાલાયસસુકયનેમિજંતકમ્માણં'
કાલાયસસુકૃતનેમિયન્ત્રકર્માણાં-કાલાપક્ષેન લોહેન મુષ્ઠકૃતં નેમિયન્ત્રસ્ય
ચક્રોપરિભાગસ્ય કર્મ યેષુ તેષાં 'સુસિલિટ્ઠવિત્તમંડલધુરાણં' સુશ્લિષ્ઠવૃત્તમંડલ-
ધુરાણાં-તત્ર સુશ્લિષ્ઠે સુસંગને વૃત્તમંડલે ગોળાકારે ધુરો યેષુ તેષાં, 'આહન્ન
વર તુરગસંપડતાણં' આકીર્ણવર તુરગસમ્પ્રયુક્તાનાં, તત્ર આકીર્ણાઃ યે વર તુરગાઃ
શ્રેષ્ઠ તુરંગમાઃ તે સમ્પ્રયુક્તાઃ સંયોજિતાઃ, યેષુ તેષાં 'કુસલતરછેયમારહિ
સુસંપરિગ્ગહિયાણં' કુસલતરછેકમારયિસુસંપરિગૃહીતાનાં-અત્યન્તકુશલાઃ
છેકાઃ ચતુરા સારથયઃ તૈર્યે સુસમ્પરિગૃહીતા સંયુક્તાઃ તેષાં, 'વત્તોસતોળ-
પરિમંડિયાણં' દ્વાત્રિશત તૂળપરિમંડિતાનાં-દ્વાત્રિશત તૂળીરાઃ=શરમઘ્નાઃ તૈઃ
પરિમંડિતાનાં યુક્તાનાં 'સકંકડવડંસકાળં' સકંકટાવડંસકાર્નાં-કઢૂટૈઃ

બાજોં કી ધ્વનિ સહિત, શુદ્રઘન્ટિકાઓં કી પંક્તિ સહિત તથા (હેમમય
ચિત્ત તિણિસકળગ નિજ્જુત્તદારુયાળં) હિમગિરિ પર ઉત્પન્ન હુએ, નાના વર્ણ
યુક્ત, એસે સુવર્ણ સ્વચિત્ત તિણિશવૃક્ષ વિશેષ કી લકડિયો કે બને હુએ તથા
(કાલાયસસુકયનેમિજંતકમ્માણં) કાલાયસ-લોહ સે અછ્છી તરહ કિ ગઈ
ચક્ર કે ઉપરી ભાગ મેં નાના કલા વાલે (સુસિલિટ્ઠ વિત્તમંડલધુરાણં) સુસં
ગન ગોળાકાર ધુરા વાલે (આહન્નવરતુરગસંપડતાણં) તથા જિન મેં શ્રેષ્ઠ
ઘોડા જોતે ગયે હૈં એસે ઓર (કુસલતરછેયમારહિસુસંપરિગ્ગહિયાણં)
અત્યન્ત કુશલ તથા ચતુર સારથિબન જિનકા સંચાલન કર રહે હૈં
(વત્તોસતોળપરિમંડિયાણં) એવં જિન મેં ૩૨, ભાથે-બાળોં કે-તૂળીર-રસે

સ્વિળીજાલપરિકલ્પણં) ત્યાર બાદ છત્ર, ધબ્બ, ઘંટ, પતાકા, પ્રવરતોરણ,
નંદિધોષ (વાળઓની ધ્વનિ), અને ધુધસીઓની પંક્તિ સહિત તેમજ (હેમમય
ચિત્તતિણિસકળગનિજ્જુત્તદારુયાળં) હિમાલય ઉપર ઉત્પન્ન થયેલા,
અનેક વર્ણવાળા, સુવર્ણ મંડિત અને તિણિશ વૃક્ષ વિશેષના કાષ્ઠથી બનાવવામાં
આવેલા, તેમજ (કાલાયસસુકયનેમિજંતકમ્માણં) પૈડાના ઉપરના ભાગનાં
લોખંડથી બનાવવામાં આવેલી વિવિધ કળાઓવાળા, (સુસિલિટ્ઠવિત્તમંડલ
ધુરાણં) સુસંગત ગોળાકારવાળી ધરીવાળા, (ધૂસરીવાળા) (આહન્નવરતુરગ-
સંપડતાણં) બેતરાએલા ઉત્તમ ઘોડાવાળા અને (કુસલતરછેયમારહિસુ
સંપરિગ્ગહિયાણં) ખૂબ જ કુશળ અને ચતુર સાથીઓ જેમને હાંકી રહ્યા છે એવા
(વત્તોસતોળપરિમંડિયાણં) અને બત્રીસ મૂકાએલા ભાથાઓ (તૂળીર) વાળા

कवचैः अवतंसकैः शिरोभूषणैश्च सह वर्तन्ते ज्ञात तेषां 'सचावसरपहरणावरण
भरियजुद्धसज्जाणं' सचापशरप्रहरणावरणभृतयुद्धसज्जानां तत्र सचापा धनुर्युक्ताः
शराः प्रहरणानि=खड्गदीनि लोहमयशिरोवेष्टनानि तैर्भूताः युक्ताः युद्धस
ज्जाश्च ये, तेषां रथानाम् अष्टशतम् अष्टोत्तरशतं पुरतो यथानुपूर्वि=क्रमेण-
संप्रस्थितम्=प्रचलितं तदनन्तरं च खलु 'अमिसत्तिकोत्ततोमरमूललउडभि-
डिमालधनुपाणिसज्जं' असिशक्तिकुन्ततोमरशूललकुटभिदिपालधनुःपाणिसज्जं-
तत्र असिः खड्गः, शक्तिः शस्त्रविशेषः, कुन्तः=मल्लः तोमरः=वाणविशेषः
शूलं लोहमयसुतीक्ष्णकण्टकं लकुटः यष्टिः भिदिपालः शस्त्रविशेषः गोफण
इति भाषायां, धनुः चापः एतानि पाणौ हस्ते राज्ञानि सज्जीभूतानि यस्य
ततः, पादातानीकं पदाति समूहसैन्यं पुरतः संप्रस्थितं यथानुपूर्वि प्रच-
लितं=ततः खलु म मेघकुमारः, 'हारात्थयसुकयरइयवच्छे' हारावस्तुत रतिद
वधाः तत्र हारस्य हृदि अवस्तुतेन धारणेन सुष्ठु कृतं सुचलितं अतएव रतिदम्
आनन्दजनकं वक्षः=वक्षःस्थल यस्य सः, तथा 'कुंडलुज्जोइयाणणे' कुण्डलो धोति-

हुए है—(सककडवाडिसकाणं) और जो कवचों एवं शिरोभूषणों से भरे
हुए हैं (सचावसरपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं) धनुष तलवार
आदि प्रहरण तथा लोह मय शिरोवेष्टन रूप आवरणों से जो युक्त हैं एवं
जो युद्ध के योग्य हैं ऐसे (रथाणं अट्टमयं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टियं)
१०८, रथ उस मेघकुमार के आगे रथयाक्रम से चले। (तयाणंतरं च
णं असिसत्तिकोत्ततोमरमूललउडभिडिमालधनुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं
पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टियं) इसके बाद तलवार, शक्ति, माला, तोमर
(वाण विशेष) लोहमय, सुतीक्ष्ण कटक रूप शूल, लकुट, (याष्ट) भिदि-
पाल, गोफण) और चाप-धनुष ये सब जिनके हाथों में हैं ऐसा पैदल
सैन्य उस मेघकुमार के आगे रथयाक्रम से चले (तएणं से मेहेकुमारे-

(सककडवाडिसकाणं) अने ७० कवचा अने शिरो भूषणुथी लदेला छे.
(सचावसरपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं) धनुष, तलवार वगैरे प्रहरण
तेभन्नेलाभउता शिरोवेष्टन रूप आवरणुथी युक्त अने युद्ध योग्य. (रथाणं
अट्टमयं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टियं) ओइसो आठ रथ मेघकुमारनी
आगण यथाक्रमे आध्या. (तयाणंतरं च णं असिसत्तिकोत्ततोमरमूल
लउडभिडिमालधनुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ अहाणु पुव्वीए
संपट्टियं) तार आठ तलवार, शक्ति, लाट्टा, तोमर (वाण विशेष) लोहमय आ अथा
सुतीक्ष्ण कटक रूप शूल, लकुट (लाट्टी) भिदिपाल (गोफण) अने चाप (धनुष)
शस्त्रोथी सब्ब थयेली पायदल सेना यथाक्रमे मेघकुमारनी आगण आलवा लागी.
(तएणं से मेहेकुमारे हारेत्थ य सुकयरइयवच्छे कुंडलुज्जोइयाणणे,

ताननः=कुण्डलपरिधारणेन प्रकाशितमुख. मउडदित्सिरए' मुकुटदीप्तशिर-
स्कः=मुकुटशोभितमस्तकः, 'अव्महियरायतेयलच्छीए' अभ्यधिकराजतजो
लक्ष्म्या-अभ्यधिकं सातिशयं राजतेजः पूर्वेणार्जितप्राप्ताधिकारस्य तेजःप्रभावः
तस्य लक्ष्मोः शोभा तथा 'दिप्पमाणे' दीप्यमानःशोभमानःसकोरंटमाल्यदाम्ना,
कोरण्टपुण्ड्रमालायुक्तेन 'धरिज्जमाणेण' ध्रियमाणेन भृत्येनेति भावः। 'छत्तेण'
छत्रेण युक्तः 'सेयवरचामरेहि' श्वेतवरचामराभ्यां 'उद्धुव्वमाणीहि' उद्धुव्व-
मानाभ्यां-वोज्यमानाभ्यां युक्तः 'हयगयपवरजोहकलियाए' हयगजपवर-
योधकलितया, चतुरङ्गिण्या सेनया 'समणुगम्ममाणमग्गे' समनुगम्यमानमार्गः-
सम्=सम्यक्प्रकारेण अनुपश्चात् गम्यमानो मार्गो यस्य स मेघकुमारः यत्रै-
वगुणशिलकं चैत्यम्=सुधते=। उद्यानं तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' गमनाय प्रधा-

हारीत्ययं मुकयरइयवच्छे कुंडलोज्जोड्याणणे, मउडदित्सिरए, अव्महिय
रायतेयलच्छीए दिप्पमाणे सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं से
यवरचामराहि उद्धुव्वमाणीहि हयगयपवरजोहकलियाएहि चाउरंगिणीए
सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे) इसके बाद वह मेघकुमार कि जिसका वक्ष-
स्थल धारण किये गये हार से आनन्द मद हो रहा है मुख पहिरे हुए
कुण्डल से प्रकाशित हो रहा है, मस्तक धारण किये हुए मुकुट से देदी-
प्यमान हो रहा है, और जो स्वयं अभयादिक राजतेज की शोभा से विशेष
प्रभावशाली बना हुआ है-तथा जिसके ऊपर कोरेंट पुष्प की माला से युक्त
छत्र नौकर के द्वारा धारण किया गया है, और जिस पर श्वेत उत्तम
दो चामर ढोरे जा रहें हैं तथा जो हय-गज एवं बहुत अधिक बलिष्ठ
योद्धाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना से अनुगम्यमान मार्ग वाला है (जेणेव
गुणसिलए चेइए तेणेव पहारेत्थगमणाए)जहाँ गुणशिलक उद्यान था उस और

मउडदित्सिरए अव्महियरायतेयलच्छीए दिप्पमाणे सकोरंटमल्ल-
दामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवरचामराहि उद्धुव्वमाणीहि हयगय-
पवरजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे)
त्यार णाढ धारणु करेला छारथी शोभित वक्ष स्थल वाणो , पड़ेरेला कुंडलोथी सुशोभित
में वाणो धारणु करेला मुकुटथी प्रदीप्त मस्तकवाणोअलयाद्धि राज तेज नी शोलाथी
स्वयं सविशेष प्रभावशील , नोकरे ताखेला कोरंट पुष्पनीमाणा युक्त छत्रवाणो , उत्तम
संश्लेष से अभ्यर्थी वीजित थतो अने घोडा छायी , रथ वजेरेनी अलवान योद्धाओवाणी
चतुरंगिणी सेना नेनी पाछण आली रही छ ओवो मेघकुमार (जेणेव गुणसिलए
चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) शुभशीलक उद्यान तरङ्ग जया तैयार थयो.

रितवान् गन्तुमुद्यतः ततः खलु मेघकुमारस्व पुरतः 'महा' महान्तः, 'आसा' अश्वाः
'आसधरा' अश्वधराः ये अश्वान् धारयन्ति ते अश्वधराः अश्वारोहा इत्यर्थः, उभयोः
पार्श्वयोः 'नागा' हस्तिनः 'नागधरा' हस्त्यारोहाः 'करिवरा' मत्तगजाः,
पृष्ठतः—पश्चाद्भागे 'रहा' रथाः, रहसंगेल्ली' रथमालाः प्रचलन्ति। ततः खलु
स मेघकुमारो 'निर्गच्छति' इत्यनेन अग्रतः सम्बन्धः, कीदृशः सन् निर्ग
च्छति—इत्याह—'अभ्युदगयभिगारे' अभ्युदगतभृङ्गारः अभि—अभिमुखम् अग्रे
उदगताः=प्रचलिताः भृङ्गाराः भृङ्गारधारिणो यस्य तथा 'पगहियतालियंटे'
प्रगृहीततालवृन्तः प्रगृहीतानि तालवृन्तानि यस्मै स तथा 'उसवियसेयच्छत्ते'
उच्छृतश्वेतच्छत्रः उच्छ्रतं परिधृतं—श्वेत छत्रं यस्मै स तथा 'पवीजियवाल-
वियणीए' प्रवीजितवालव्यजनः प्रवीजिते बालव्यजने श्वेतचामरे यस्य स

जाने के लिये उद्यत हुआ। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महा आसा-
आसधरा उभयो पासे नागा नागधरा करिवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली)
इस के बाद उस मेघकुमार के आगे बड़े छोटे तथा अश्वारोही, दोनों
तरफ नाग (गज) तथा गजारोही (हाथी सवार) एवं मदोन्मत्तहाथी, और
पीछे रथ और रथों की पंक्ति चली (तएणं से मेहेकुमारे अब्भुगयभिगारे
पगहियतालियंटे उसविय सेयच्छत्तेपवीजियवालवियणीए) इसके बाद
वह, मेघकुमार कि जिसके साथ भृङ्गार को लेकर भृङ्गारधारी लोग चल
रहे हैं, श्वेत छत्र को लेकर श्वेत छत्रधारी लोग चल रहे हैं, श्वेत
चामरों को लेकर श्वेतचामर धारी लोग चल रहे हैं (सव्विड्ढुए सव्व-
जुईए) सर्व ऋद्धि से, सर्व कान्ति से, (सव्ववलेणं सव्वसमुदएणं

(तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महा आसा आमधरा उभयो
पासे नागधरा करिवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली) त्थार आह मेघकुमार
नी आगण भोटा भोटा घोडाओ अने घोडे स्वारे, अन्ने तरङ्ग हाथीओ अने हाथी स्वारे
तेभज मदमत्त हाथीओ आध्या जाता हुता अने पाछण रथ अने रथनी हारभाणा-
याही जाती हुती. (तएणं से मेहकुमारे अब्भुगयभिगारे पगहियतालि
यंटे उसवियसेयच्छत्ते पवीजियवालवियणीए) त्थार आह जेनी साथे
भंगार धारी (पाछीनी अरीओने धारणा करनारा) भाणुसे भंगार (अरी) ने लथ
ने लथ रह्या छे. सइह थभरेने लधने थभरधारी भाणुसे लथ रह्या छे.
(सव्विड्ढुए सव्वजुईए) सर्व ऋद्धि अने सर्व कान्तिओथी, (सव्वव-
लेणं सव्वसमुदएणं सव्वादरेणं सव्वविभूर्हए सव्वविभूसाए सव्व

तथा, सर्वऋद्ध्या=सर्वसंपत्त्या, सर्वद्युत्या=सर्वकान्त्या, सर्वत्र लेन=सर्वसामर्थ्येन, सर्वसमुदयेन=सर्ववैभवेन, सर्वादरेण=सर्वसत्कारसम्मानेन, सर्वविभूत्या=उत्कृष्टसंपत्त्या, 'सर्वसंभवेण' सर्वसम्भ्रमेण=सर्व प्रमोदवृत्तौत्सुक्येन सर्वहर्षातिशयेन इत्यर्थः सर्वगन्धपुष्पमाल्यालङ्कारेण=सर्वत्रुटित-शब्दमन्त्रिनादेन सर्ववाद्यनिनादेन सर्ववाद्य मनोहरमहाझङ्कारशब्देन इत्यर्थः, 'महया इह्नी' महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या महता बलेन महता समुदयेन महता 'वरतुडियजमगसमगपावाहणं' वरत्रुटितयमगसमगप्रवादितेन तत्र वरं श्रुतं त्रुटितं=वादित्रं 'जममसमग' इति युगपद् वाचकमव्ययपदं तेन एककालावच्छेदेन जायमानं 'पवाहय' प्रवादितं तेन एककालावच्छिन्नसकलजनप्रमोदजनकमहाध्वनियुक्तेन इत्यर्थः 'संखपणवपटहमेरिञ्जलरिखरमुहिहुङ्कमुरयमुङ्गदुंदुभिनिग्योसनाइयरवेण' संखपणवपटहमेरिञ्जलरिखरमुखीहुङ्कमुरजपदंगदुंदुभिनिर्घोषनादितरवेण, तत्र संखः प्रसिद्धः 'पणवः महाभेरी 'नगारा' इति भाषायां, पटहः 'ढोल' इति भाषायां, भेरी=वाद्यविशेषः, झल्लरि='झालर'

सन्वादरेणं सर्वविभूईए सर्वविभूसाए सर्वसंभमेणं सर्व गंधपुष्पमलालकारेणं सर्वत्रुरियसदसन्निनाएणं) सर्व सामर्थ्यं से, अपने सर्व वैभव से, सर्व प्रकार के सत्कार सम्मान से उत्कृष्ट संपत्तिसे, सर्व प्रकार के हर्षातिशय से, सब तरह के गंध, पुष्पमाला एवं अलंकारोंसे, सब तरह के बाजों के निनाद से (महया इह्नीए महया जुईए महया बलेण महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमगपावाहणं संखपणवपटहमेरिञ्जलरिखरमुहिहुङ्कमुखमुङ्गदुंदुभिनिग्योसनाइयरवेणं रायगिहस्स नगरस्स मज्झमज्झेणं णिगगच्छइ) महती ऋद्धि से, महती द्युति से, महान बल से महान समुदाय से तथा एक ही साथ बजाये गये श्रेष्ठ बाजों के ध्वनि से कि जो निनाद सकलजनों की

संभवेणं सर्वगंधपुष्पमलालकारेणं सर्वत्रुरियसदसन्निनाएणं) अधी ज्ञातना सामर्थ्यं थी पीताना समर्थ वैभवथी सर्व प्रकारना सत्कार आने सम्मानथी, उत्तम संपत्तिथी सर्वप्रकारना हर्षातिशेयथी अधी ज्ञातना गंध, पुष्प, भाणा आने अलंकारे थी अधी ज्ञातना वाज्योना अवाज्यथी, (महया इह्नीए महया जुईए महया बलेण महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमगपावाहणं संखपणवपटहमेरिञ्जलरिखरमुहिहुङ्कमुखमुङ्गदुंदुभिनिग्योसनाइयरवेणं रायगिहस्सणं मज्झमज्झेणं णिगगच्छइ) समृद्ध ऋद्धिथी अपूर्व द्युतिथी महान अधी, विशाल सुसुहायथी तेमज्झ ओडी साथे वगाइवाभां आवेलां

इति भाषायां, खरमुखी=महादका चर्मवाद्यविशेषः, हुडुक्=‘बिगुल’ इति भाषायां, मुरज=महामर्दलः लघुमर्दङ्ग, दुदुभिः=वाद्यविशेषः. एतेषां निर्घोषः=महाशब्दः तेन नादितः प्रतिध्वनिरूपतां प्राप्नो यो रवः=शब्दः, तेन, एतैः मयैः सह, राजगृहस्य नगरस्य मध्य-मध्येन सोत्सवं ‘णिगच्छइ’ निर्गच्छति दीक्षार्थं निःसरति ॥सू० ३५॥

मूलम्—तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निगच्छमाणस्स बहवे अत्थत्थिया कामत्थिया लाभत्थिया किब्बिसिया करोडिया कारवाहिया संखिया चक्रिया लंगलिया मुहमंगलिया पूसमाणवा वद्धमाणगा ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पिय.हिं मणुन्नाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहिं हिययगमणिज्जाहिं वग्गूहिं ति, अणवरयं अभिणंदंता य जभिथुणंता य एवं वयासी-जयर णंदा! जयर भदा! भदंते अजियं जिणाहि इदियं जियं च पालेहि समग्धम्मं जियविग्घोऽवि य! वसाहि तं देव! सिद्धिमज्जे। निहणाहि रागदोसमल्ले। तवेणं, धित्तिधणिए बद्धकच्छे महाहिय अट्ठकम्मसत्तू झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमतो पावय वित्तिमिरम-णुत्तरं केवलं नाणं गच्छ य मोक्खं परमपयं सासयं च अयलंहंता परीसहचमुणं अभीओ परीसहोवसग्गाणं, धम्मे ते अविग्घं भवउ-त्तिकट्ठु पुणोऽ मंगलं जयर सइं पउंजंति, तएणं से मेहे कुमारे रागिहस्स नगरस्स मज्झंमज्जे णं निगच्छइ निगच्छित्ता जेणेव

प्रणेद् जनित महा ध्वनि से, युक्त था, शंखों, नगारों ढोलों बेरियों झालरों, खरगृहियों, बिगुलों, तबलों तथा हुंदुभियों के नादित रव से, युक्त होता हुआ राजगृह नगर के बीचोंबीच होकर निकला। “सूत्र” ३५”

अथा उत्तम वाद्य यंत्रिना अवाज्थी अथा माणुसेना प्रमेह जन्य महुध्वनि (क्षारे धांघाट) थी युक्त तेभज शंभो, नगारा ढोलो बेरीयो, अज्जरो, अरमुहीयो, प्यूगलो, तअळांयो अने हुंदुलीयोना अवाज्थी युक्त मेघकुमार राजगृह नगर ना मध्य भागे (धारीभागे) यधने नीकण्यो ॥ सूत्र “ ३५ ” ॥

ગુણસિલ્પ ચેદ્દે તેનામેવ ઉવાગંચ્છદ્દ ઉવાગચ્છિન્તા પુરિસસહસ્સ-
વાહિણિઓ સીયાઓ પચ્ચોરુહદ્દ ॥સૂ૦ ૩૬॥

ટીકા—‘તણ્’ હત્યાદિ । તતઃ સ્વલ્પ તસ્ય મેઘકુમારસ્ય રાજગૃહસ્ય નગરસ્ય
મધ્યમધ્યેન નિર્ગચ્છતઃ ‘બહવે અત્યથિયા’ વહવોઽર્થાર્થિનઃ=દ્રવ્યાર્થિનઃ ‘કામથિયા’
કામાર્થિનઃ સ્વેચ્છા પૂરનાર્થિનઃ યદ્વા-શબ્દરૂપાર્થિનઃ, ‘ભોગથિયા’ ભોગાર્થિનઃ—
ગંધરસસ્પર્શાર્થિનઃ, ‘લામથિયા’ લામાર્થિનઃ=પારિતોષિકાદિ પ્રાપ્ત્યર્થિનઃ,
‘કિલ્વિસિયા’ કિલ્વિષિકા—કિલ્વિષં પાપમસ્તિ યેષાં તે પાપવન્તઃ અનાથાન્ધ-
પદ્મવાદયઃ, ‘કરોહિયા’ કરોટિકા=કાપાલિકાઃ સ્વર્પરધારિણઃ મિશ્નુકા
ઇત્યર્થઃ ‘કારવાહિયા’ કારવાહિકાઃ કરં- રાજ્ઞે દેયં દ્રવ્ય વહન્તીતિ,

‘તણ્ તસ્સ મેહસ્સ કુમારસ્સ’ હત્યાદિ ।

ટીકા—(તણ્ તસ્સ મેહસ્સ કુમારસ્સ) હસકે બાદ જ્યે વે મેઘ
કુમાર (રાયગિહસ્સ નગરસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં) રાજગૃહ નગર કે ઠીક બીચો
બીચ હોકર (નિગચ્છમાણસ્સ) નિકલ રહે થે ડસ સમય ડન્હે (બહ વે
અત્યથિયા) અનેક અર્થામિલાપિયોને (કામથિયા) અનેક કામા-
ર્થિયોને—સ્વેચ્છા પૂરનાર્થિયોને—અથવા શરૂપ કે અર્થિયોને (ભોગથિયા)
અનેક ભોગાર્થિયોને—ગંધરસ સ્પર્શ કે અમિલાપિયોને—(લામથિયા)
અનેક લામાર્થિયોને—પારિતોષિક આદિ કી પ્રાપ્તિ કી કામનાવાલોને—
(કિલ્વિસિયા) અનેક અનાથ, અન્ધે ઓર પળ આદિ વ્યક્તિયોને (કરોહિકા)
અનેક સ્વર્પરધારિયોને સ્વર્પર ધારણ કરને વાલે મિશ્નુઓને, (કાર-
વાહિયા) અનેક કારવાહિકોને—જિન પર રાજ્ય કા ટેકમ વકાયા થા

‘તણ્ તસ્સ મેહસ્સ કુમારસ્સ’ હત્યાદિ

ટીકાર્થ—(તણ્ તસ્સ મેહસ્સ કુમારસ્સ) ત્યારબાદ મેઘકુમાર (રાય-
ગિહસ્સ નગરસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં) રાજગૃહ નગરની ઠીક વચ્ચે વચ્ચે થઇને
(નિગચ્છમાણસ્સ) પસાર થઇ રહ્યા હતા તે વખતે તેમને (બહવે અત્યથિયા)
ઘણા અર્થામિલાપીઓએ (કામથિયા) ઘણા કામાર્થીઓએ પોતાની ઇચ્છાને પૂર્ણ
કરવાની અભિલાષા રાખનારા માણસોએ (ભોગથિયા) ઘણા ભોગાર્થીઓએ, એટલે
કે ગંધરસ અને સ્પર્શના અભિલાષીઓએ, (લામથિયા) ઘણા લાલ મેળવ-
વાની ઇચ્છા રાખનારા માણસોએ—ઇનામ વગેરેને મેળવવાની ઇચ્છાવાળાઓએ,
(કિલ્વિસિયા) ઘણા અનાથ, આંધળાઓ, તેમજ અપંગ વગેરે માણસોએ (કરો-
હિકા) ઘણા અપ્પરધારી ભિખારીઓએ, (કારવાહિયા) ઘણા કારવાહિકોએ એટલે

‘संख्या’ शब्दिकाः—शङ्खवादनपूर्वकमिक्षाकारिणः ‘चक्रिया’ चाक्रिकाः कुम्भकरतैलिकादयः, चक्र प्रदर्श्य याचका वा, लंगलिया’ लाङ्गलिका=हलिका हल वाहकाः—कृषीवलाः, ‘मुहमंगलिया’ मुखमंगलिकाः मुखे मङ्गलमस्ति येषां ते, आशीर्वाददायका इत्यर्थः। ‘पूसमाण वा’ पुष्पमानवाः=मागधा मंगल पाठकाः, ‘वर्द्धमाणगा’ वर्द्धमानकाः स्कंधारोपितपुरुषाः, क्रियाविशेषकारकाः ‘ताहि’ ताभिः इष्टाभिः इष्टार्थ निरूपिकाभिः, कान्ताभिः=हृदयाऽऽह्लादिकाभिः प्रियाभिः=प्रीतिजनकाभिः=मनोज्ञाभिः=मनोहराभिः, मनोऽमाभिः मनसा अम्यन्ते गम्यन्ते इति मनोमाः ताभिः, अन्तःकरण इराभिरित्यर्थः मनोभिः=रामाभिः मनोज्ञाभिः हृदयगमनीयाभिः, परमप्रमोदजनकाभिः, ‘वग्गूहि’ वग्भिः ‘अणवरयं’ अणवरत-विरामरहितं ‘अभिणंदंता य’ अभिनंदन्तश्च जय-

ऐसे मनुष्योंने—(संख्या) अनेक शंख बजानेवाले व्यक्तिगणों—शंख बजाकर भिक्षा मांगने वाले भिक्षुकोंगे (चक्रिया) कुम्भकार तेली आदिकोंने, अथवा चक्र दिखाकर याचना करने वालोंने (लंगलिया) अनेक किसानोंने, (मुहमंगलिया) अनेक आशीर्वाद देनेवाले मुखमंगलिकोंने, (पूसमाणगा) अनेक मंगल पाठकोंने, (वर्द्धमाणगा) अनेक वर्द्धमानकोंने जिन्होंने अपने कंधों पर पुरुषों को चढ़ा रखा है ऐसे क्रियाविशेषकारक पुरुषोंने (ताहिं इष्टाहिं कंताहिं प्रियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं मणाभि रामाहिं हिययगमणिज्जाहिं वग्गूहिंति) उन इष्टार्थ निरूपक, हृदयाह्लादक, प्रीतिजनक, मनोहर अन्तः करणहारी, परम प्रमोद जनक वाणियो द्वारा (अणवरयं अभिणंदंता य अभियुणंताय एवं वयासी) विराम रहित जय विजयादि शब्दोच्चारण से वधाते हुए इस प्रकार शुभाशीर्वाद दिये

के ये भाषुसोने रात्र्यभां भरवाने टेकस आझी हुतो येवा भाषुसोये (संख्या) धष्ठा शंभ वगाडनारा भाषुसोये येठले के शंभ वगाडीने भिक्षा मागनारा बिभारीयेये, (चक्रिया) कुम्भार तेली वगेरे भाषुसोये अथवा तो थके अतावीने लीथ-मागनारा बिभारीयेये, (लंगलिया) धष्ठा भेइतोये, (मुहमंगलिया) धष्ठा आशीर्वाद आपनारा भुणभांगदिकेये, (पूसमाणगा) धष्ठा मंगलपाठकेये, (वर्द्धमाणगा) धष्ठा वर्द्धमानकेये—येभण्णे पोटाना भला उपर थील भाषुसोने भेसाडी रात्र्या छे—येवा भाषुसोये—(ताहिं इष्टाहिं कंताहिं प्रियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहिं हिययगमणिज्जाहिं वग्गूहिंति) मेघकुमारने छंटाधं प्रपञ्च हृदयने आह्लादित करनारा, प्रीति उत्पन्न करनारा, मनोहर, अन्तःकरणने वशभां करनारी, अत्यन्त आनंद प्रभाडनारा, वयने द्वारा (अणवरयं अभिणंदंताय अभियुणंताय एवं वयासी) सतत जय विजय वगेरे वयनेथी वधावता

विजयादि शब्देन वर्धयन्तः, 'अभिधुणंता य' अर्थात् भवन्तश्च = विशिष्टगुणोत्कीर्तनेन स्तुतिं कुर्वन्त एवमवदन् जयनन्दा जय नन्दयति आनन्दयति सर्वानिति नन्दः तत्सम्बोधने हे नन्दः हे महापुरुष ! जय जय = सर्वथा विजयशाली भव, जय-जयभद्र = हे भद्र ! हे जगत्कल्याणकारिन् ! त्वं जय जय = सर्वोत्कर्षेण वर्धस्व, 'भद्रं ते तव भद्रं कल्याणं भवतु सर्वोपकारित्वात्, 'अजियं जिणाहि' अजितं जय = अजितम् अवशीकृतम् 'इदियं' इन्द्रियम् इन्द्रो जोषः तस्माज्जातम् इन्द्रियं ओत्रादिकं जय वशीकुरु, 'जियं च पालेहि' जितं पालय = जितमिन्द्रियग्रामं पालय = परिरक्ष, वशीकृतेन्द्रियो भवेति भावः । 'अमणधम्मं जियविण्णोवि य' अमणधर्मे जितविघ्नेऽपि च पालयेति सम्बन्धः । अपि च - अमणधर्मे क्षान्त्यारूपि दशविधं जितविघ्नं = परीषदोसर्गजयीभूत्वा पालयेत्यर्थः । 'वसाहि तं देव । सिद्धिमज्जे' वस = त्वं हे देव ! शाश्वतं निवासं कुरु, सिद्धिमध्ये = सिध्यन्ति-कृतार्या भवन्ति यत्र गत्वेति सिद्धिः-मुक्तिः,

(जय रणंदा जय २ महा भद्रे, अजियं जिणाहि, इदियं जियं च पालेहि समणधम्मं जिय विण्णोविय वसाहि तं देव ! सिद्धिमज्जे) हे नन्द हे महा पुरुष तुम । सर्वथा विजयशाली बनो हे भद्रजगत्कल्याण कारिन् । तुम सर्वोत्कर्षतासे बहो सर्वोपकारिहोने से तुम्हारा कल्याण हो । अवशीकृत इन्द्रियों पर तुम विजय प्राप्त करो । जित की रक्षा करो जित इन्द्रियों की सब तरफ से रक्षा करो । विघ्नों को जीनने पर भी तुम अमणधर्म को अच्छी तरह पालो । सिद्धि के मध्य में तुम शाश्वत निवास करो । सिद्धि नाम मुक्ति का है । जिसमें जीव कृतार्थ हो जाते हैं उसका नाम सिद्ध है एसी सिद्ध मुक्ति है अथवा जबतक चार अध्यातिया कर्म पाकी रहे तबतक तुम देव के मध्य में रहो और जब ये चार अध्यातिया कर्म भी नष्ट हो जावे तब तुम सिद्ध के मध्य में

सविशेष शुद्ध धीर्तनशी स्तुति करता आ प्रमाणे शुभाशीर्वादा आपी रह्या डता डे (जय जय रणंदा जय जय भद्रा भद्रे, अजियं जिणाहि, इदियं जियं च पालेहि समणधम्मं, जिय विण्णोविय ! वसाहि तं देव ! सिद्धिमज्जे) डे नन्द ! डे महापुरुष ! तमे अधी रीते विजयी थाये, डे भद्र गत-कल्याणकारी तमे अधी रीते तमारे उत्कर्ष साधो, तमे सर्वोपकारी छे भाटे तमाङ्ग कल्याण थाये, अवशीकृत इन्द्रियो उपर तमे क्षण भेणवे। जितनी रक्षा करे-जित धिन्द्रियोनी अधी रीते रक्षा करे। विघ्नेने छुतवानी साथे साथे तमे अमण-धर्मं पालन सारी पेडे करे। शाश्वत रूपे तमे सिद्धिनी वञ्चे निवास करे। सिद्धिने अर्थ मुक्ति थाय छे अथवा व्यासुधी यार अध्यातिया कर्मों पाकी रहे त्यासुधी तमे देवना मध्यमां निवास करे अने व्यास आ यार अध्यातिया कर्मों पणु नाथ पाये त्यारे

तन्मध्ये । यद्वा—देवसिद्धिमध्ये—कर्मशेषे देवमध्ये, कर्मणः क्षये सिद्धिमध्ये वस' इत्यर्थः । 'निहणाहि रागदोसमल्ले' निजहि=नाशय रागद्वेषमल्लौ, रागद्वेष-रूपौ मल्लौ, 'तवेणं' तपसा 'वित्तिधणिण' धृतिधनिकः—धृतिरूपधनवान्, 'वद्धकच्छे' वद्धकच्छः—वद्धः—कच्छः—कटिप्रदेशो येन स त्वं सोत्साहः सन् 'महाहि य—अद्भुतकम्मसत्तू' मर्दय=क्षयय च अष्टकर्मशत्रून् कर्माणि शत्रव इव आत्मगुण-विघातकत्वात्, इति कर्मशत्रवस्तान्, 'झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो' ध्यानेन उत्तमेन शुक्लेन अप्रमत्तः=निद्राविकथादि प्रमादवर्जितः सन् 'पावय' प्राप्नुहि 'वित्तिमिरमणुत्तरं' केवलं नाणं' वित्तिमिरम्—विगतं तिमिरम्—अज्ञानान्धकारो यस्मात् तत्, 'अनुत्तरं—नास्त्युत्तरं—प्रधानं यस्मात् तत्, केवलं—केलारूपं ज्ञानं, प्राप्नुहि, इति पूर्वेण सम्बन्धः । 'गच्छ य मोक्खं परमपयं सासयं च अयलं' गच्छ च मोक्षं=परमपदं शाश्वतं सकलकर्मक्षयलक्षणं, कीदृशं मोक्षम् इत्याह— 'परमपयं' इत्यादि । परमपदं—दुःखरहितत्वात् सर्वोत्कृष्टं स्थानं शाश्वतं प्रति-क्षणसत्तावस्थानात् द्रव्यार्थतया नित्यम् । अवलं=स्थिरं ततो निवृत्त्यभावात्,

वसो । (निहणाहिरागदोसमल्ले) तुम रागद्वेष रूपी मल्लों को हटाओ (तवेणं वित्तिधणिण वद्धकच्छे महाहि य अ कम्मसत्तू) तुम तपस्या के द्वारा धृतिरूप धन को धारण करते हुए बड़े उत्साह के साथ आठ कर्म रूप आत्म शत्रुओं को नष्ट करो । झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्प-मत्ता वित्तिमिरमणुत्तरकेवलनाणं पावय) उत्तम शुक्ल ध्यान के प्रभाव से तुम निद्रा विकथा आदि प्रमाद से वर्जित होते हुए जिस से अज्ञान रूप अन्धकार नष्ट हो जाता है और जो अनुत्तर है—सर्व प्रधान है ऐसे केवल ज्ञान को प्राप्त करो । (अयलं सासयं च परमपयं मोक्खं गच्छह) तथा अवल-स्थिर शाश्वत-द्रव्यार्थिकनय की अपेक्षा से प्रतिक्षण सद्भाव रूप ऐसे दुःखवर्जित सर्वोत्कृष्ट स्थान रूप शुक्तिपद को प्राप्त करो ।

तमे सिद्धनी वच्चे वास करो (नियणाहि रागदोसमल्ले) तमे रागद्वेष इपी भणे ने नष्ट करो (तवेणं वित्तिधणिण वद्धकच्छे महाहि य अद्भुतकम्मसत्तू) तमे तप क्षान् धृति इपी धनने धारण करतां गहुण उत्साहनी साथे आठ कर्म इय आत्म शत्रुओंको विनाश करो (झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तावित्ति-मिरमणुत्तरं केवलनाणं पावय) उत्तम शुक्लध्यानना प्रभावशी क्षमे निद्रा-विकथा वगैरे प्रमाद रहित यधने अज्ञान इपी अधारने नष्ट करनेवाला अनुत्तर सर्व प्रधान केवलज्ञानने भेजवे। (अयलं सासयं च परमपयं मोक्खं गच्छह) तेमञ्च अथवा (स्थिर) शाश्वत द्रव्यार्थिकनयनी अपेक्षाशी प्रतिक्षण सद्भाव इय

‘हंता परीसहचमुणं’ परीषहचमुं-परीषहसेनां खलु ‘हंता’ विनाशको विजेता भव। किंभूतः सन् इत्याह-‘अभीओ परीसहोवसग्गाणं’ अभीतः-भयरहितः परीषहोपसर्गाणाम्, तत्र परीषहाः-क्षुधादयो द्वाविंशतिलक्षणाः, उपसर्गाः देश-दिक्कृता-उपद्रवाः तेषाम्, हे स्वामिन् ! ‘धम्मे’ धर्मे श्रुतचारित्रलक्षणे, ‘ते’ तव ‘अविग्घं’ अविघ्नं विघ्नाभावो भवतु ‘त्तिकट्टुं’ इतिकृत्वा एवमुक्त्वा पुनःपुनः वारं वारं ‘मंगल जय २ सहं’ मंगलमयजयजयशब्दं ‘पउंजंति’ प्रयुज्जते। ततःखलु स मेघकुमारः राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति निर्गत्य यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं तत्र उपागच्छति उपागत्य पुरुषसहस्रवाहिन्याः शिविकातः प्रत्यवरोहति=अवतरतीत्यर्थः । सू० ३६॥

(परीसहचमुणं हंता, परीसहोवसग्गाणं अभीओ, धम्मे ते अविग्घ भवउ) तुम परीषहों की सेना, के विजेता बनो, परीषहों क्षुधा आदि २२ परीषहों के और देवादि कृत उपद्रवरूप उपसर्गों के भय से तुम सदा निष्ठुर रहो-श्रुतचारित्ररूप धर्म में तुम्हें किसी भी प्रकार का विघ्न न आवे (ति कट्टु पुणो २ मंगल जय २ सहं पउंजंति) । इस प्रकार कहकर उन सबने मंगलमय जय २ शब्दों का प्रयोग किया। (तएणं से मेहे कुमारे रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निगच्छइ) इस प्रकार लोगों के आशीर्वादों से सजाया गया वह मेघकुमार राजगृह नगर के ठीक बीचोंबीच होता हुआ निकला। और (निगच्छित्ता) निकलकर (जे णेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) जहां गुणशिलक चैत्य उद्यान था वहां पर पहुँचा। (उवागच्छित्ता पुरिससहस्सवाहिणीओ

येवा दुःखं रक्षितं श्रेष्ठं मुक्तिं पदं मेणवे। (परिसहचमुणं हंता परीसहो-वसग्गाणं अभीओ धम्मे ते अविग्घं भवउ) तमे परीषह इपी सेनाना विजेता थायेवा, लूण वगेरे भावीस परीषहा अने देव वगेरेना उपद्रव-उपसर्गानां लयधी तमे सद्धा मुक्तं रडे। श्रुत चारित्र ३५ धर्मभां तमने डेअ पणु भतत्तां विघ्ने न नडे। (त्ति कट्टु पुणो पुणो मंगलं जय जय सहं पउंजंति) आ प्रभाण्णे कळीने ते अथायेअ मंगलमय जय जय शब्दे उच्यथा। (तएणं से मेहेकुमारे रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निगच्छइ) आ प्रभाण्णे बोकेना आशीर्वादे मेणवतो मेघकुमार राजगृहनगरनी ठीक वन्धे थधने पसार थये अने (निगच्छित्ता) पसार थधने (जेणेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) न्यां शुष्पशिलकं चैत्यं उतुं त्यां पंडोये। (उवागच्छित्ता पुरिस

मूलम्—तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो मेहं
कुमारं पुरओ कट्ठु जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवाग-
च्छंति उवागच्छित्ता समणे भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण-
पयाहिणं केति करित्ता वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता एव
बयासी एसणं देवाणुप्पिया ! मेहे कुमारे अम्हं एगे पुत्ते इद्धे कंते
जावजीवियोसासिए हिययाणंदजणए उंबरपुष्फंपिव दुल्लहे सवण-
याए किमंग पुण दरिसणयाए ? से जहा नामए उप्पलेति वा पउ-
मेति वा कुमुदेति वा पंके जाए जले संवाद्धंए नोवल्लिप्पइ पंकर-
एणं नोवल्लिप्पइ जलरएणं, एवामेव मेहे कुमारे कामेसु जाए भोगेसु
संबुद्धे नोवल्लिप्पइ कामरएणं नोवल्लिप्पइ भोगरएणं, एसणं देवाणु-
प्पिया ! संसारभउव्विग्गे भीए जम्मणजरमरणाणं इच्छइ देवाणु-
प्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए, अम्हे
णं देवाणुप्पियाणं सिस्सभिकखं दलयामो, पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया !
सिस्सभिकखं, तएणं से समणे भगवं महावीरे मेहस्स कुमारस्स
अम्मापिऊएहि एवंपुत्ते समाणे एयमट्ठं सम्मं पडिसुणेइ, तएणं से
मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ उत्तरपुरत्थिमे
दिसिभागे अवक्कमइ, अवक्कमित्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमु-
यइ, तएणं मे मेहकुमारस्स माया हंसलक्खणेणं पडसाडएणं आभ-

म्माओ पच्चोरुई) वहां पहुँच कर वह उस पुरुषसदृशवाहिनी
पालखी से नीचे तुरंत उतरा । सूत्र “३६”

सहस्सवाहिणीओ सीयाओ पच्चोरुई) त्वां यद्धोत्थीने मेघकुमार पुरुष-
सदृश वाहिनी पालखीआभांथी तरत नीचे उतर्यो ॥ सूत्र “३६” ॥

रणमालंकारं पडिच्छइ पडिच्छित्ता हार वरिधारसिंदुवारछिन्नुमुत्ता-
 वलिपगासाइं अंसूणि बिणिम्मयमाणीर रो-माणीर कंदमाणीर
 विलवमाणीर एवं वयासी-जइव्वं जाया ! घडियव्वं जाया परिक्कमि-
 यव्वं जाया ! अस्सि च णं अट्ठे नौ वमाएयव्वं अम्महंपि णं एमेव मग्गे
 भवउत्तिकइ मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं
 वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव
 दिसिं पडिगया ॥ सू० ३७ ॥

टीका—‘तएणं तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो’ इत्यादि । ततः खलु
 तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ मेघकुमारं पुरतःकृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान्
 महावीरस्तत्रोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः—
 आदक्षिणप्रदक्षिणां कुरुतः, कृत्वा वन्देते नमस्यतः वंदित्वा नमस्यत्वा एव-
 मवदताम् एष खलु हे देवानुपियाः! मेघकुमारोऽस्माकः पुत्रः इष्टः कान्तः

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (मेहस्स कुमारस्स) मेघकुमार के माता
 पिता (मेहं कुमारं पुरओ कट्ठु) मेघकुमार को आगे करके (जेणामेव समणे
 भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) जहाँ पर श्रमण भगवान्
 महावीर थे वहाँ गये (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिव्वुत्तो आयाहिं
 णं पयाहिणं करेइ) जाकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर के आदक्षिण
 प्रदक्षिणा पूर्वक सर्वाधि वदनाकि (करित्ता वंदंति नमंसंति) उनके वंदना नमस्कार
 किया । (वंदित्ता न । सित्ता) वन्दना नमस्कार करके (एवं वयासी) फिर उन्होंने

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्थार भाद (मेहस्स कुमारस्स) मेघकुमारना माता-
 पिताये (मेह कुमारं पुरओ कट्ठु) मेघकुमारने आगण करीने (जेणामेव समणे
 भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) अथां श्रमणु लगवान् महावीर इता
 त्यां गया (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिव्वुत्तो आयाहिणं
 पयाहिणं करेइ) अथने तेओओ आदक्षिणु प्रदक्षिणु पूर्वक श्रमणु लगवान्
 महावीरने (करित्ता वंदंति नमंसंति) वारवार वन्दन अने नमस्कार करीने
 (एवं वयासी) तेभणु कहुं (एसणं देवाणुपिया ! मेहे कुमारे) डे देवाणु

યાવદ્ ‘જીવિયોસાસિષ્’ જીવિતોચ્છ્વાસકઃ=જ વિત પ્રાણધારણં ઉચ્છ્વાસયતિ વર્ધયતિ इति सः अस्माकं प्राणधारक इत्यर्थः ‘ह्रिययाणंदजणए’ हृदयानन्द-जनकः अन्तःकरणप्रमोदकारकः किं बहुना उद्वरपुष्पमिव श्रवणेऽपि दुर्लभः किं पुनः हे अङ्ग ! दर्शने हे प्रभो ! ‘से जहानामए’ अथ यथानामकम्—यथादृष्टान्तम्, ‘उप्लेति वा’ उत्पलं—नीलकमलं, ‘पउमेतिवा’ पद्म—सूर्यविकाशिकमलं, ‘कुमुदेति वा’ कुमुदं चन्द्रविकाशी भवेत्कमलविशेषः, ‘पंकेजाए’ पङ्के जातं—उत्पन्नं ‘जले संवर्द्धिए’ जले संवर्द्धितं—वृद्धिमुपागतं किन्तु ‘क रयणं’ पंकरजसा पंकर एव रजः पंकरजः तेन कर्दमेन ‘नोवलिप्पइ’ नोवल्लिप्यते, एवं ‘जलरएणं’ जलरजसा ‘नोवलिप्पइ’ नोवल्लिप्यते ‘एवामेव’ एवमेव अनेनैव

ऐसा कहा—(एन लं देवाणुप्पिया । मेहे कुमारे) हे देवानुप्रिय ! यह मेघ-कुमार (अम्हं एगे पुने) हमारे यहां एक ही पुत्र है—(इहे कंते जाव जीवियोसासिष्) इसलिये यह हमें इष्ट है और कांत है यावत् जीवितो च्छ्वासाभूत है । अर्थात् हमारे प्राणों का आधारभूत है । (ह्रिययाणंदज-णए) हृदय को आनन्द पहुँचानेवाला है । (उद्वरपुष्पमिव दुल्लहे सव-णयाए किमंगपुणदरिसणयाए) हे नाथ जिस प्रकार उद्वर के पुष्प के दर्शन को तो बात दूर रही उसका नामश्रवण भी जैसे दुर्लभ है उसी तरह प्रभो हमें भी इसका नाम श्रवण दुर्लभ है । (से जहाना मए उप्लेइ वा कुमुदेइ वा पंके जाए जले संवर्द्धिए नोवलिप्पइ पंकरएणं नोवलिप्पइ जलरएणं) जिस प्रकार नील कमल, सूर्य विकाशी पद्म और चन्द्र विकाशी कुमुद कीचड़में उत्पन्न होते हैं, जलमें बहते हैं किन्तु पंकरूप रज से तथा जलरूप रज से वे उपलिप्त नहीं होते हैं (एवामेव

પ્રિય ! આ મેઘકુમાર (અમ્હં એગે પુત્તે) અમારો એકનો એક જ પુત્ર છે (ઇહે કંતે જાવ જીવિયોસાસિષ્) એટલા માટે આ અમને ઇષ્ટ છે અને કાંત છે યાવત્ જીવિતોચ્છ્વાસ ભૂત એટલે આ અમારા પ્રાણોનો આધાર છે (હ્રિયયાણંદ-જણા) હૃદયને આનંદ પ્રમાણનાર છે, (ઉદ્વરપુષ્પમિવ દુલ્લહે સવણયાએ કિ-મંગપુણદરિસણયાએ) હે નાથ ! જેમ ઉદ્વરના(ઉમરકાના)પુષ્પની ભેળાંની વાત તો દૂર રહી પણ તેહું નામ સાંભળવું પણ દુર્લભ છે, તેમજ હે પ્રભો ! અમને પણ આ મેઘકુમારસ્ત્રં નામ સાંભળવું પણ દુર્લભ હતું. (સે જહા નામએ ઉપ્પલેઇ વા કુમુદેઇ વા પંકેજાએ જલે સંવર્દિએ નોવલિપ્પઇ પંકરણં નોવલિપ્પઇ જલરણં) જેવી રીતે નીલ કમલ, સૂર્ય વિકાશી પદ્મ, અને ચન્દ્ર વિકાશી કુમુદ કાદવમાં ઉદભવે છે, પાણીમાં વધે છે છતાં એ કાદવ રૂપ રજથી તેમજ પાણી રૂપ રજથી તેઓ અલિપ્ત રહે છે (એવામેવ મેહે કુમારે કામેસુ જાએ મોગેસુ

દૃષ્ટાન્તેન મધકુમારોઽપિ 'કામેષુ' કામેષુ-વિષયાભિલાષલક્ષણેષુ જાતઃસમુત્પન્નઃ
'ભોગેષુ' ભોગેષુ-ગન્ધરસસ્પર્શલક્ષણેષુ સર્વા દૃષ્ટૃં સંવર્દિતઃ, કામેર્જાતો ભોગે-
ર્દૃષ્ટિગતઃ इत्यर्थः, ન પુનઃકામરજસા ભોગરજસા ઉપલિપ્યતે પરમવૈરાગ્યવત્ત્વાત,
નાસ્મૈ વિષયા રોચન્તે ન ચપિ ભોગાઃइति भावः । एषः मेघकुमारः खलु हे
देवानुप्रियाः ! 'संसारभउन्विगो' संसारमयोद्विग्नः संसरणं चतुर्गतिषु परिभ्र-
मणं संसारः तस्माद्भयं-भीतिः तेन उद्विग्नः विन्नः तथा 'भीए' भीतः-
त्रस्तः 'जम्मणजरमरणाणं' जन्मजरामरणेभ्यः, तस्मात् इच्छति देवानुप्रिया-
णामन्तिके द्रव्यभावतो मुण्डो भूत्वा 'अगाराओ' अगारात् गृहात् 'अणगारियं'
अनगारितां 'पव्वइत्तए' पव्रजितुं प्राप्नुमिच्छतीति पूर्वेण संबन्धः । वयं खलु देवानु-
प्रियाणां शिष्यमिक्षां दक्षः, तत् 'पडिच्छंतु' प्रतीच्छन्तु स्वीकुर्वन्तु खलु हे
मेहेकुमारे कામેષુ જાણે ભોગેષુ સંવર્દિતૃં નોવલિપ્પઈ કામરણં નોવલિપ્પઈ
(ભોગરણં) उसी तरह मेघकुमार विषयाभिलाष रूप काम में उत्पन्न
हुआ है गंध रस स्पर्श रूप भोगों से संवर्दित हुआ है—तो भी वह
परम वैराग्य से संपन्न होने के कारण कामरूप रज से उपलिप्त हुआ
नहीं है और न भोगरूप रज से ही उपलिप्त हुआ है । (एसણ દેવાણુ
પ્રિયા સંસારમહાન્વિગો ભીણે જન્મજરમરણાણં ઇચ્છઈ, દેવાણુપ્પિ-
યાણં અંતિણે મુંડે મત્તિના અગારાઓ અણગારિયં પવ્વઈત્તણે) હે દેવાનુ
પ્રિય । યહ ચતુર્ગતિયોં મેં પરિભ્રમણ રૂપ સંસાર કે મયસે વિન્ન હૈ
ઔર જન્મ, જરા ઇવં મરણ સે ત્રસ્ત હૈં । ઇસલિયે યહ આપ દેવાનુપ્રિય
કે પાસ દ્રવ્ય ઔર ભાવ રૂપ સે મુહિત હોકર અગાર સે અનગારિતા કો
પ્રાપ્ત કરના યાહતા હૈ । (અમ્હેણં દેવાનુપ્પિયાણં સિસ્સભિવ્વં દલયામો

સંદ્ધિૃં નોવલિપ્પઈ કામરણં નોવલિપ્પઈ ભોગરણં) તેમજ મેઘકુમાર પણ
વિષયાભિલાષ રૂપ કામમાં ઉદભવ્યો છે અને ગંધ રસ સ્પર્શ રૂપ ભોગોમાં વૃદ્ધિ
પામ્યો છે છતાં એ તે સાચા વૈરાગ્ય યુક્ત થઈને કામરૂપ રજથી અને ભોગરૂપ
કાદરથી લિપ્ત થયો નથી (एसणं देवानुप्रिया संसारमहउन्विगो भीए जम्मण-
जरमरणाणं इच्छइ देवानुप्रियाणं अंतिण मुंडे मत्तिना अगाराओ अण-
गारियं पव्वइत्तण) હે દેવાનુપ્રિય ! આ ચતુર્ગતિઓમાં પરિભ્રમણ રૂપ-સંસારના
લયથી ગમગીન છે અને જન્મ ઘડપણ અને મૃત્યુથી લયલીત છે એટલા
માટે આ તમારી પાસે દ્રવ્ય અને ભાવ રૂપથી મુહિત થઈને અગારથી અનગારિતાન
મેળવવાની ઇચ્છા રાખે છે. (અમ્હેણં દેવાનુપ્પિયાણં સિસ્સભિવ્વં દલયામો

देवानुप्रियाः । शिष्यमिक्षाम्, ततः खलु स श्रमणो भगवान् महावीरः मेघ-
कुमारस्य मातापितृभ्यामेवमुक्तः सन् 'एयम्' सम्भं पडिसुणेः' इमं अर्थं सम्यक्
प्रतिश्रूणोति—सर्वं विरतिलक्षणं प्रव्रज्या दानरूपं सम्यक् प्रकारेण प्रतिश्रूणोति—
स्वीकरोति । ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकाद
उत्तापौरस्त्यं दिग्भागम् ईशानकोणम्, अपक्रामति=गच्छति, अपक्रम्य—गत्वा
स्वयमेव आभरणमाल्यालङ्कारम् 'ओमुयइ' अवमुञ्चति=त्यजति ततः खलु तस्य
मेघकुमारस्य माता हंसलक्षणेन पटशाटकेन आभरणमाल्यालङ्कारं प्रतीच्छति

पडिच्छंतु णं देवानुप्रिया सिस्समिक्खं) अतः हम आप देवानुप्रिय
को शिष्य को निष्ठा देते हैं । आप इस शिष्य मिद्धा को स्वीकार करें ।
(तएणं से समणं भगवं महावीरं मेहस्स कुमारस्स अम्मापिऊएहिं एवं
वुत्ते समाणे एयमट्ठं सम्भं पडिसुणेइ) इसके बाद वे श्रवण भगवान्
महावीर मेघकुमार के घाता पिता से इस प्रकार कहे जाने पर मेघ-
कुमार के लिये इम अर्थ की स्वीकारता प्रदान कर देते हैं—अर्थात्
वे देते हैं—(तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंति-
याओ उत्तरपुरत्थिमे दिसिभागे अवक्कमइ) इसके बाद वह मेघकुमार
श्रमण भगवान् महावीर के पास से ईशानकोण की ओर गया (अवक्क-
मिन्ता समयमेव आभरणमलालंकारं ओमुयइ) वहां जाकर उसने अपने
आप ही आभरण माला तथा अलंकारो को अपने शरीर से उतार दिया
(तएणं से मेहस्स कुमारस्स माया हंसलक्षणेणं पडिसाडरणं आभरण

पडिच्छंतु णं देवानुप्रिया सिस्समिक्खं) अर्थात् तमने अये आ शिष्यनी लिक्ष
आपीअे छीअे तमे आ लिक्षाने स्वीकार करो (तएणं से समणे भगवं महा-
वीरे मेहस्स कुमारस्स अम्मापिऊएहिं एवंवुत्ते समाणे एयमट्ठं सम्भं
पडिसुणेइ) त्थार याइ मेघकुमारना माता पिता द्वारा आ प्रभाण्णे छडेवाम
आवेला श्रमण भगवान् महावीर मेघकुमारने स्वीकारे छे अेटवे के सर्वविरति
इय प्रव्रज्यात्तु दान अये अने आपीशुं आ प्रभाण्णे पोतानी अनुमति इशाने छे
(तएणं से मेहेकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ उत्तर
पुरत्थिमे दिसिभागे अवक्कमइ) त्थार याइ मेघकुमार श्रमण भगवान्
महावीर पासैथी ध्यानकोण तरइ गया. (अवक्कमिन्ता समयमेव आभरण
मलालंकारं ओमुयइ) त्थं अने मेघकुमार पोतानी भेण्ण आभरण, माया तेभन
अलंकारने शरीर उपरथी उतारी दीधा. (तएणं से मेहस्स कुमारस्स माया हंस

गृह्णाति प्रतीव्य हारवारिधारसिन्दुवारछिन्नमुक्तावलिप्रकाशानि—उत्र सिन्दुवार इतिनिर्गुण्डी पुष्पं,—शेऽं प्रसिद्धम् । अश्रूणि विनिर्मुञ्चन्तीर रुदतीर क्रन्दन्तीर विलपन्तीर एवमवादीत्—‘जड्यव्वं जाया !’ हे जात ! हे पुत्र । यतितव्य=प्राप्तेषु संयमयोगेषु यत्नः कार्यः । ‘घडियव्वं जाया’ घटितव्यं हे जात ! अप्राप्तानां संयमयोगानां प्राप्तये घटना कार्या चेष्टा कर्तव्या ‘परिक्कमियव्वं

मल्लालंकारं पडिच्छइ पडिच्छित्ता हार वारिधारसिन्दुवारछिन्नमुक्तावलिपगासाइ अंमणी विणिम्भयमाणीर रोयसाणीर कंदमाणीर विलवमाणीर एव वयासी) उतारें गये वे आभरण माला और अलंकार मेघकुमार की माताने अपनी हंस-लक्षण वाली पट्टसाटिका मे रख लिये और रख लेने के बाद हार वारि-धारा मिन्दुर, छिन्नमुक्तावली के समान प्रकाश वाले आंसुओं को बार-बहाती हुई बार-रोती हुई बार-आक्रंदन करती हुई और बार-विलाप करती हुई वह फिर इस प्रकार कने लगी—(जड्यव्वं जाया ! घडियव्वं जाया ! परिक्कमियव्वं जाया ! अस्सि च णं अट्ठे नो पमाएयव्वं अमहं पिणं एमेव भवउत्तिकट्टु मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जामेव दिसं पाउब्भया तामेव दिसं पडिगया) हे जात पुत्र ! तुम प्राप्त संयममार्ग में यत्न करते रहना, हे जात ! अप्राप्त संयमयोगों की प्राप्ति के सदा सचेष्ट रहना, हे जात ! तप संयम में सदा पराक्रम करना हे पुत्र । ज्ञानादि रत्नत्रयरूप अर्थ में तुम

लक्षणेणं पडसाट्टणं आभरणमल्लालकारं पडिच्छइ पडिच्छित्ता हारवारि धारसिंधुवारछिन्नमुक्तावलिपगासाइ अंमणी विणिम्भयमाणी २ कंद माणी २ विलवमाणी २ एवं वयासी) उतारेखा आभरण भाषा अने अलं-कारोने मेघकुमारनी माताये पोतानी छंसना चिह्नोवाली पट्टसाटिकाभां भूरी द्वीधा अने त्थार भाइ छार, वारिधारा, सिन्दुवार, तूटीगयेवां पोतीयेनी भाषानी जेम शोभता आंसुयेने बारंवार बहेवआवती अने बारंवार विलाप करती छहेवा लागी—(जड्यव्वं जाया ! घडियव्वं जाया परिक्कमियव्वं जाया ! अस्सि च णं अट्ठे नो पमाएयत्वं अमहं पिणं एमेव भवउत्तिकट्टु मेहस्स कुमारस्स अम्मा पियरो समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जामेव दिसं पाउब्भया तामेव दिसं पडिगया) हे जात पुत्र ! तमे संयम भागंभां यत्न करता रहेले, हे जात ! अप्राप्त संयम योगोनी प्राप्ति भाटे हुमेशां सचेष्ट रहेले, हे जात ! तप अने संयमभां हुमेशां पराक्रम करता रहेले, हे जात ! ज्ञान वगेरे रत्न त्रय रूप अर्थभां तमे कौर्ध द्विस प्रभादने वथ थशो नहि आभारे

जाया' पराक्रमिनव्यं हे जात । तप. संश्रमेषु पराक्रमः कर्तव्यः हे पुत्र
'अस्मि च णं अहे नो पमाएयव्वं अस्मिश्च खल्ल अर्थे ज्ञानादिरत्नत्रये, न
प्रमादयितव्यं, प्रमादो न कर्तव्यः. अहं पि णं एमेव मग्गे भवउ' अस्माकमपि
खल्ल एवमेव मार्गो भवतु 'एमेव' एवमेव अमुना प्रकारेणैव 'मग्गो' मार्गः
कर्मरजः प्रक्षालनलक्षणो भवतु जायतां 'त्तिकुट्टु' इति कृत्वा एवमुक्त्वा माता-
पितरौ भगवन्तं वंदित्वा नमस्यित्वा स्वस्थानं गतौ ॥सू० ३७॥

मूलम्—एएणं से मेहे कुमारे सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ
करित्ता. जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ उवा-
गच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ
करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता, एवं वयासी-आलित्तेणं भंते ।
लोए पलित्तं णं भंते ! लोए, आलित्तपलित्ते णं 'ते ! लोए, जराए मर-
णेण य, से जहाणामए केई गाहावई अगारंसि झियायमाणंसि जे
तत्थ भंडे भवइ अप्पभारे मोल्लगुरुए तां गहाय आयाए एगंतं अव
कमइ, एत्त मे णित्थारिए समाणे पच्छापुरा हियाए सुहाए खेमाए

कभी प्रमाद के आधीन मत बनना । हमलोगों के लिये भी यही मार्ग
होवे । हमलोग भी इसी प्रकार से कर्मरज प्रक्षालन रूप इस दोनों ही
मार्ग के अनुयायी बनें । ऐसा कहकर माना पिता श्रमण भगवान को वंदना
नमस्कार कर अपने स्थान की चले गये ॥सूत्र ३७॥

भाटे पणु ओए भागं शेष एवन भाटे प्रशस्त थाओ. ओटवे हे अमे पणु अ'
प्रभाणे ए 'उभरए प्रक्षालन' इय आ भागंने अनुसरन्नाश थधंओ. आभ कछीने मातापित'
अन्ने भगवानने वंदन अन्ने नमस्कार कहीने पोताना स्थाने पाछां इथो. ॥सूत्र ३७॥

गिस्सेयसाए अणुगामियाए भविस्सइ एवामेव मम वि एगे आया-
 ंडेइट्टे कंते पिए मणुन्ने मणामे एस मे नित्थारिए समणे संसार
 वोच्छेयकरे भविस्सइ, तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाहिं सयमेव मुंडाविउं
 सेहाविउं सिक्खाविउं सयमेव आयारगोयरविणयवेणइयचरणकरण
 जायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं तएणं समणे भगवं महावीरे मेहं
 कुमारं सयमेव पढावेइ सयमेव मुंडावेइ सयमेव आयार जाव
 धम्ममाइक्खइ एवं देवाणुप्पिया ! गंतव्वं चिट्ठियव्वं णिसीइयव्वं
 तुयट्ठियव्वं भुंजियव्वं भासियव्वं एवं उट्ठाए उट्ठाय पाणेहिं भूतेहिं
 जीवेहिं सत्तेहिं संजमेणं संजमियव्वं, अस्सि च णं अ एणे पमाएयव्वं,
 तएणं से महे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं
 एयारूवं धम्मियं उवएसं णिसम्म सम्मं पडिवज्जइ, तमाणाए तहग-
 च्छइ तहचिट्ठइ जाव उट्ठाए उट्ठाय पाणेहिं भूतेहिं सत्तेहिं संजमइ । सू. ३८

टीका—‘तएणं से मेवकुमारं सयमेव’ इत्यादि । तदनु सर्वाभरणपरि
 मोचनानन्तरं परित्यक्तगृहस्थवेषः परिश्रुतमुनिवेषः सदोरकमुखवल्लिकोप

‘तएण से मेहे कुमार’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इसके बाद (से मेहे कुमारे) उन मेघकुमारने (सयमेव) अपने
 आप ही (पंचमुद्रियं लोयं करेइ) पंचमुष्टी लोच किया—अर्थात्—जब वे अपने

‘तएण से मेहेकुमारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएण) त्थार आह (से मेहे कुमारे) मेघकुमार (सयमेव)
 पोतानी मेणे ५ (पंचमुद्रियं लोयं करेइ) पंच भूमी धुंयन कथुं अट्टले के
 न्याये मेघकुमार ने अधो धरेणुंओ वगेरे छित्तारीने गृहस्थना वेषनो त्याग करी अपने

शोभितमुखः कक्षाबलम्बितरजोहरणः अन्यान्यपि सावुपकरणानि यथाकल्पं पात्रादीनि गृहीत्वा मेघकुमारः स्वयमेव 'पंचमुष्टि' पंचमुष्टिकं लोच-नत्र पञ्चमुष्टयो यस्य स पंचमुष्टिकः तं लोचं=शिरः केशोत्पाटनं 'करेड' करोति-पञ्चभिर्मुष्टिभिः करणभूताभिः शिरसि पञ्चधा विभक्तानां लुञ्चनोय केशानामुत्पाटनं न तु पञ्चभिर्मुष्टिभिः पञ्चवारैरेव समग्रकेशोत्पाटनसम्भव इति भावः। लोचं कृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरत्रयैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणपदक्षिणां करोति कृत्वा वन्दते नमस्यति, चन्द्रित्वा नमस्यत्वा एवमवदत्। 'आलिच्छेणं भंते ! लोए' हे भदन्त ! हे भगवन् ! आर्द सः=दुःखाग्निना ज्वलितः खलु अयं लोकः बाल्ये आधिभ्याधि पर-

सर्वाभरणादि उत्तार कर, गृहस्थवेष का परित्याग कर मुनिवेष अंगीकार कर मूत्र वस्त्रिका बांधकर कक्षा में रजोहरण अवलंबित कर तथा और भी साधु के योग्य पात्रादि उपकरण लेकर अच्छी तरह मुनि दीक्षा से युक्त हो गये तब उन्होंने अपने केशों का अपने आप अर्थात् अपने हाथों से पंच मुष्टि लोच किया।

(करित्ता जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) केश लुंचन कर फिर वे जहाँ श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहाँ गये (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिवखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेड) वहाँ जा कर उन्होंने उनकी-श्रमण भगवान् महावीर की-तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिणा करके उन्हें सवित्रि वंदना नमस्कार किया। वंदना नमस्कार करने के बाद फिर वे प्रभु से इस प्रकार कहने लगे (अलिच्छेणं भंते लोए) हे भदन्त ! यह लोक दुःखरूपी अग्नि की ज्वाला से जल रहा है-बाल्यावस्था में यहाँ

मुनिवेष स्वीकारने में ऊपर सहोदकमुणवस्त्रिका गांधी काण भगवत्तां स्नेहदण धारण कथुं, तेमज्ज पील पणु साधुओने माटे थोअ थोअ पात्र वगेरे उपकरणे लधने सारी रीते मुनि दीक्षाथी युक्त थई गया त्थार गाह तेमणु पोताना 'केशोत्तु' पोतानी भेजे ज् पंच मुष्टि लुंचन कथुं. (करित्ता जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) केश लुंचन पछी मेघकुमार ज्थां श्रमणु भगवान् महावीर हुता त्थां गया. (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिवखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेड) त्थां ज्धने भेड्डुआरे श्रमणु भगवान् महावीरनी त्रणु वण्णत्ता आ दक्षिणु प्रदक्षिणु पूर्वक तेमने सत्रिधि वंदन अने नमस्कार कथी. वंदना अने नमस्कार कथी गाह ते श्रमणु भगवान् महावीरने कडेवा लाअ्या डे (अलिच्छेणं लोए) डे लदंत ! आ संसार दुःख रूपी अग्निनी ज्वालाओमां सणगी रह्यो छे. गात्थ अवस्थामां अहो भधा आधि, व्याधि, परवशता वगेरे दुःखोना अनुलव दरेड आणुी करे छे. (पलिच्छेणं भंते लोए) ज्वालीमां आ जगत लोगतृणु अने ग्रिथना

તીતદુઃસ્વાનુભવઃપ્રત્યક્ષ એવેતિ કસ્ય હૃદયં ન ભોષયતિ । 'સે જહાનામણ' તદ્ યથાનામકં યથાદૃષ્ટાન્તં દૃષ્ટાન્તમનુસૃત્ય વર્ણ્યતે इत्यर्थः, કોડપિ ગાથાપતિઃ— ધનસમૃદ્ધો ગૃહસ્થઃઅગારે 'અગારંસિ ક્ષિયાયમાણંસિ' અગારે-ગૃહે ઢ્યાયતિ ધાતૂ- નામનેકાર્થત્વાત્ પ્રજ્વલિતે સતીત્યર્થઃ 'જે' યત્ તત્થ' વત્ર 'મંહે' માણ્ઠો ભવતિ 'અપ્પમારે' અપ્પમારઃ, 'મોહ્લગુરુણ' મૂલ્યગુરુકઃ—બહુમૂલ્યઃ, તં ગૃહીત્વા 'આયાણ' આત્મના—સ્વયમ્ 'એગંતં' એકાન્ત નિરૂપદ્રવસ્થાનં 'અવક્કમહ' અપક્રા- મતિ—ગચ્છતિ, એવં ચ ચિન્તયતિ 'એસ મે ણિત્યારિણ સમાણે' એષઃમૂલ્યગુરુ કો માણ્ઠઃ' મમ નિસ્તારિતઃસન્ 'પચ્છા' પચ્ચાત્ મવિષ્યતિ કાળે, 'પુરા' વિવક્ષિત કાલાત્ પૂર્વસ્મિન્ કાળે સંતતિપરમ્પરાયાં સ્વ સત્તાયાં વેત્યર્થઃ 'હિયાણ' હિતાય જીવનાદિ નિર્વાહજનકાય 'સુહાણ' સુઘાય મોનસંપાદાનંદોય 'લેમાણ' લેમાય સમુચિતસુલસમર્થાય 'ણિસસેયસાણ' નિશ્રેયસાંય માગ્યોદયાય

મેં પ્રાણોત્ક્રમણકાલિક દુરન્ત અનન્ત વેદનાઓં સે ઉદ્ભૂત મૂચ્છાં કે મન્દ્રાવ સે વર્ણનાતીત દુઃખોં કા અનુભવ હસ જીવ કો પ્રત્યક્ષ મેં હી હોતા હૈ—હસ લિયે યહ જરા ઓર મરણ સે આદીત્ત એવં પ્રદીત્ત—હો રહા હૈં । અતઃ હસ તરહ કી હસ કી યહ સ્થિતિ કિસ સમજ્ઞદાર માણી કે હૃદયકોં મયાન્વિત નહીં કરતી હૈ । (સે જહાનામણ) હસી વાત કો દૃષ્ટાન્ત દ્વારા સંમર્થિત કિયા જાતા હૈ—(કોઈ ગાઠાવર્ડ અગારંસિ ક્ષિયાયમાણંસિ- જે તત્થ મંહે મવહ અપ્પમારે મોહ્લગુરુણ તં ગહાય આયાણ એગંતં અવક્કમહ) જૈસે કાંઠ ધન સમૃદ્ધ ગૃહસ્થ ઘર મેં આગ લગ જાને પર ઉમમેં કી અલય-મારવાલી વસ્તુઓં કો જિનકી કીમત વહુત મારી હોતી હૈ હેકર સ્વયં નિરૂપદ્રવ સ્થાન મેં ચલા જાતા હૈ ઓર એસા વિચાર કરતા હૈ (એસ મે ણિ-ત્યારિણ સમાણે પચ્છાપુરા હિયાણ સુહાણ લેમાણ ણિસસેયસાણ અણુગામિયાણ-

પ્રાણોત્ક્રમણ કાલિક દુરન્ત અનન્ત વેદનાઓંથી, મૂચ્છાવસ્થાથી, જેમનું વર્ણન પણ અશક્ય છે આવા દુઃખોના અનુભવ પ્રત્યક્ષ રૂપે થાય છે. એટલા માટે આ જગત વૃદ્ધાવસ્થા અને મૃત્યુથી આદીત્ત અને પ્રદીત્ત થઈ શકું છે. એથી એવી આ જગતની ભયંકર સ્થિતિ કયા સમજુ માણસના હૃદયને કંપાવી ન શકે. (સે જહાનામણ) એજ વાતને દૃષ્ટાંત દ્વારા વધારે પુષ્ટ કરવામાં આવે છે. (કેઈ ગાઠા વર્ડ અગારંસિ ક્ષિયાયમાણંસિ જે તત્થ મંહે મવહ અપ્પમારે મોહ્લગુરુણ તં ગહાય આયાણ એગંતં અવક્કમહ) જેમ કેઈ પૈસાપાત્ર સમૃદ્ધ ગૃહસ્થ ઘર સળગી ઉઠે ત્યારે તેમાંથી થોડા વજનવાળી ભારી કિંમતી વસ્તુને લઈને પોતે નિરૂપદ્રવ સ્થાનમાં પહોંચે અને તે વિચારે કે—(એસ મેં ણિત્યારિણ સમાણે પચ્છા પુરા હિયાણ સુહાણ લેમાણ ણિસસેયસાણ અણુગામિયાણ મવિસસઃ) આ કિંમતી વસ્તુ મારા

‘પરંપરાનુવંધિ સુલાય મવિણ્યતિ, ‘એવામેવ’ એકમેવ અમુનૈવ દૃષ્ટાન્તેન હે મદન્ત ! હે-મગવન્ ! ‘મમ ચ’ મમાપિ ‘એગે’ એકઃ અદ્વિતીયઃ શ્રેષ્ઠઃ ‘આયા મંઢે’ આત્મમાણ્ડઃ=આત્મરૂપોમાણ્ડઃ રત્નકરણકમિવ ‘હૃદે’ હૃદઃ આત્મ-સિદ્ધિલક્ષણઃ સર્વેષ્ઠસિદ્ધિપૂરકત્વાત્ ‘કંતે’ કાન્તઃ કમનીયઃ આત્મગુણપ્રકાશ-કત્વાત્ ‘પિ’ પ્રિયઃ-વલ્લભઃ આત્મનોડક્ષયપદ પ્રાપ્તકત્વાત્ ‘મણુન્ને’ મનોજ્ઞઃ= સુન્દરઃ સકલપ્રાણિગણદુર્લભાક્ષયશાંત્યાદિ ગુણપ્રકાશકત્વાત્-‘મણામે’

મવિસ્સઈ) કિં યહ બહુમૂલ્ય વસ્તુ મેરે નિમ્તાર કે લિયે હોતી હુઈ મી મવિણ્યત્ કાલ મેં વિવક્ષિત કાલ સે પૂર્વકાલ મેં સંતાન પરંપરા મેં તથા મેરી મૌજૂદગી મેં જીવન નિર્વાહ કે લિયે મોગજનિત આનન્દ કે લિયે, સમુચિત સુખ સમ્પાદન કે લિયે, તથા પીઢી દર પીઢી કે લિયે સુખ-સાધન કે નિમિત્ત હાં જાવેગી (એવામેવ મમ ચિ એગે આયા મંઢે હૃદે કંતે પિ’ મણુન્ને એસ મે ણિત્યારિ’ સમાણે સંસારવોચ્છેયકરે મવિસ્સઈ) ઉસી ત હ ક્રીમતિ મેરી આત્મારૂપી યહ વસ્તુ રત્નકરણકી તરહ મુઝે મી હૃષ્ટ હૈ. કાન્ત હૈ, વલ્લભ હૈ, મનોજ્ઞ હૈ, મનોમ હૈ-અતઃ યહ આદીપ્ત પદીપ્ત હુ’ એસ સંસાર સે પૃથક્કૃત હોતી હુઈ મેરે લિયે સંસાર કી ઉચ્છેદ કારિકા હોગી। મુઝે યહ આત્મારૂપી વસ્તુ હૃષ્ટ હસલિયે હૈ કિં યહ સમસ્ત હૃષ્ટ પદાર્થોં કી સિદ્ધિ કી પુરક હોતી હૈ। કાંત હસલિયે હૈ કિં યહ આત્મા ગુણોં કી પ્રકાશિતા હોતી હૈ। પ્રિય હસ લિયે હૈ કિં યહ આત્માકો અક્ષય પદ કી પ્રાપ્તિ કરા દેતી હૈ। મનોજ્ઞ હસ લિયે હૈ કિં સકલ-

ભ યુ પોષણ માટે તેા પર્થોમ થશે જ પણ ભવિષ્યમાં, વિવક્ષિત કાલથી પૂર્વકાલમાં, સંતાન પરંપરામાં તેમજ મારી હયાતીમા જીવન નિર્વાહ માટે, ઉપલોગ અને આનંદ માટે સારી રીતે સુખ મેળવવા માટે પેઢી દર પેઢીના સુખ સાધન માટે પર્થોમ થશે. (એવામેવ મમ ચિ એગે આયા મંઢે હૃદે કંતે પિ’ મણુન્ને મણામે એસ મે ણિત્યારિ’ સમાણે સંસારવોચ્છેયકરે મવિસ્સઈ) તેના જેવી કિંમતી મારા આત્મા રૂપી આ વસ્તુ રત્ન કરંડેની જેમ મને પણ હૃષ્ટ છે. કાન્ત છે, વલ્લભ છે, મનોજ્ઞ છે, મનોમ છે એટલા માટે આ આત્મારૂપી કિંમતી વસ્તુ આદીપ્ત પ્રદીપ્ત થતાં એટલે કે સમગ્ર રૂપમાં સંગતા આ સંસારથી પૃથક થઈને મારા માટે સંસારને જડ મૂળથી ઉખાડી નાખનારી થશે. મને આત્મારૂપી આ વસ્તુ હૃષ્ટ એટલા માટે છે કે આ સઘળા હૃષ્ટ પદાર્થોની સિદ્ધિ મેળવનારી છે. આત્માને અક્ષયપદ પ્રમાણનારી હોવાથી આ આત્મા રૂપી વસ્તુ ‘પ્રિય’ છે. સઘળા પ્રાણીઓ ને માટે દુર્લભ શાશ્વત શાંતિ વગેરે શુભોવાળી છે, તેમની આ આત્મારૂપી વસ્તુ પ્રકાશિત કર-

सर्वज्ञैः सिद्धस्वरूपतया प्रतिपादितत्वात् 'एष' एषः प्रत्यक्षः ज्ञानादिगुणरत्न
संभृतो ममात्मभाण्डः 'मे' मया 'नित्यारिणः समाणे' निस्तारितः सन् आदी-
मप्रदीप्त संसारात्पृथक् कृतः सन् 'संसारत्रोच्छेयकरे भविस्सह' संसारव्यु-
च्छेदकरो भविष्यति संसारः जन्मजरामरणजनितघोरमहादुःखपरिपूर्णचतु-
र्गतिभ्रमणलक्षणः तस्य विच्छेदकरो विनाशको भविष्यति संसारपरित्यागो
हि अक्षयहिताय अक्षयसुखाय अक्षयसामर्थ्याय अक्षयकल्याणाय साधनन्त-
पर्यवसानाय भवति इति भावः । तदिच्छामि तस्मात् कारणादभिलषामि
नृल्लु हेमन्त, 'देवाणुपियाहिं' देवानुप्रियैः स्वयमेव=प्रवाजयितुं सर्वविरति-
रूपेण दीक्षयितुं मुंडयितुं द्रव्यतो लुब्धितकेशेण भावतो रागद्वेषराहित्येन,
'सेहाविउं' सेवयितुं भ्रात्रिः सूत्रार्थग्राहयितुं, 'सिक्खाविउं' शिक्षयितुं मन्वृषे

प्राणि गए को दुल्लभ जो अक्षय शांत्यादि गुण है उनकी यह प्रकाशक
होती है । मनोम इस लिये है कि सर्वज्ञ भगवानने इसका स्वरूप सिद्ध
अवस्थामय कहा है । यह संसार चतुर्गति भ्रमण रूप है ये चार
गतियों जन्म, जरा, एवं मरण से जनित घोर महा दुःखों से भरी
हुई है अर्थात् इस संसार का परित्योग इस जीव को अक्षय हित के
लिये अक्षय मूल के लिये, अक्षय सामर्थ्य के लिये, अक्षय कल्याण के
और आदि अनन्त तथा अपर्यवसान पद के लिये होता है (त इच्छामि
णं देवाणुपियाहिं सयमेव पव्वविउं सयमेव मुंडाविउं सिक्खाविउं
सयमेव आचारगोयरविणयवेणइय चरणकरणजायामायावत्तिथं
धम्ममाइक्खिउं) इस लिये मैं आप देवानुप्रिय से सर्व विरति रूप
दीक्षा प्राप्त करने के लिये द्रव्य और भाव की अपेक्षा मुंडित होने के
नारी होय छि ओटला भाटे आ 'मनोस' छि. सर्वज्ञ भगवाने जेनुं स्वइष सिद्ध
अवस्थामय कह्युं छि, जेथी जे आत्माइपी वस्तु 'मनोम' छि. आ संसार चतुर्गति
भ्रमणइष छि. जे थारे थार गतिओ जन्म जरा (घडपणु) अने मृत्युना लयंकर
कष्टथी सुकत छि. तात्पर्य जे छि के आ संसारनो परित्याग आ लुवने अक्षय
हितने भाटे, अक्षय सुभने भाटे, अक्षय सामर्थ्यने भाटे, अक्षय कल्याणने भाटे
अने आदि अनन्त तेमज अपर्यवसान पढ़ने भाटे होय छि. (त इच्छामि णं
देवाणुपियाहिं सयमेव पव्वविउं सयमेव मुंडाविउं सेहाविउं सिक्खा
विउं सयमेव आचारगोयरविणयवेणइयचरणकरणजायामायावत्तिथं
धम्ममाइक्खिउं) ओटला भाटे हुं देवानुप्रिय पासेथी सर्व विरतिइष
दीक्षा भेजववा भाटे, द्रव्य अने भावनी अपेक्षाओ सुकित भाटे, सूत्र अने अर्थ

ક્ષણાદિ શિક્ષાં ગ્રાહયિતું સ્વયમેવ 'આચારગોચરવિનયવેળાચરણકરણ-
જાયામાપાવત્તિયં' આચાર ગોચરવિનયવૈનયિકચરણકરણયાત્રામાત્રાવૃત્તિકં.
આ-મર્યાદાયાં, ચરણં આચારઃ, જ્ઞાનાદિપંચવિધઃ, ગોચરઃ ગૌરિવ ચરણં
ગોચરઃ-મિત્તાટનં, વિનયઃ વિનયતિ-અભિવાદનાદિના નાશયતિ સકલકલે
શકારકમષ્ટ પ્રકારં કર્મ સઃ, વૈનયિકં વિનયે ભવં વૈનયિકં, તત્ફલં મર્મક્ષયાદિ
નિરૂપણં ચરણં મહાવ્રતાદિ, કરણં પિંડવિશુદ્ધ્યાદિ યાત્રા-તપોનિયમસંયમા-
દિષુ પ્રવૃત્તિઃ યાત્રા-સંયમ યાત્રાનિર્વાહાર્યમાહારાદિ પરિમાણજ્ઞાનમ્ એતેષાં
આચારાદીનાં વૃત્તિ વર્તનં યસ્મિન્નસૌ આચારાદિ વૃત્તિકસ્તં 'ધર્મં
ધર્મે'આહૃત્તિવત્ આરૂપ્યાપયિતુમ્ હચ્છામીતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ। તતઃસ્વલુ શ્રમણો મગ-

લિયે. મૂલ્ય ઓર અર્થ કો આપસે ગ્રહણ કરને કે લિયે પ્રતિ લેખનાદિ
૧ રૂપ શિક્ષા ગ્રહણ કરને કે લિયે, તથા આચાર ગોચર, વિનય, વૈનયિક
ચરણ, કરણ, યાત્રા ઓર માત્રા વાલે ધર્મ કી પ્રરૂપણા કરને કે લિયે,
ચાહ રહા હૂં। મર્યાદા મેં વિચરણ કરના ઇસ કા નામ આચાર હૈ।
યહ પાંચ પ્રકાર કે જો જ્ઞાન આદિ હૈ ઊન રૂપ પડતા હૈ। ગાય કે સમાન
ચરણ કા નામ ગોચર હૈ। ગોચર શબ્દ કા અર્થ મિત્તાટન હૈ। અભિ-
વાદન આદિ ક્રિયાઓ દ્વારા આત્મા સકલ કલેશ કારક અષ્ટ પ્રકાર કે
કર્મોં કા જિસ સે નાશ કરના હૈ વહ વિનય હૈ। ઇસ વિનય કે હોને
પર જો કર્મ ક્ષયાદિ કા નિરૂપણ હોતા હૈ વહ વૈનયિક હૈ। મહાવ્રતાદિ
કા નામ ચરણ પિંડવિશુદ્ધ્યાદિ કા નામ કરણ તપ, નિયમ, સંયમ
આદિ મેં પ્રવૃત્તિ કા નામ 'યાત્રા' તથા સંયમયાત્રા. કે નિર્વાહ કે લિયે
જો આહાર આદિ કે પ્રમાણ કા જાનના હોતા હૈ ઊસ કા નામ માત્રા

અહણ કરવા માટે, પ્રતિલેખના" વગેરે રૂપ શિક્ષા અહણ કરવા માટે તેમજ આચર,
ગોચર, વિનય વનયિક, ચરણ, કરણ, યાત્રા અને માત્રાવાળા ધર્મના નિરૂપણ માટેની
દૃષ્ટિ રાખીને આવ્યો છું. મર્યાદામાં રહેવું આતું નામ આચાર છે. આ આચાર
પાંચ પ્રકારના જ્ઞાન વગેરેના રૂપમાં છે—ગાયના જેવા ચરણનું નામ ગોચર છે.
ગોચર શબ્દનો અર્થ શિક્ષાટન છે. અભિવાદન વગેરે ક્રિયાઓ વડે આત્મા અથા
દુઃખજનક આઠ પ્રકારના કર્મોના જેના વડે નાશ કરે છે, તે વિનય છે. આ વિન-
યથી જે કર્મક્ષય વગેરેનું નિરૂપણ હોય છે, તે વૈનયિક છે. મહાવ્રત વગેરેનું નામ
ચરણ પિંડ વિશુદ્ધ્યાતું નામ કરણ, તપ નિયમ અને સંયમ વગેરેમાં પ્રવૃત્તિનું
નામ યાત્રા, તેમજ સંયમ યાત્રાના નિર્વાહને માટે જે આહાર વગેરેનું પ્રમાણ
જાણવામાં આવે છે, તેનું નામ માત્રા છે. (તર્ણ સમણે મગવં મહાવીરે મેહં-

वान् महावीरा मेघकुमारं स्वयमेव प्रवाजयति, तत्रादौ पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारं
 आवयति, तदनु-“इच्छाकारेण” इत्यादि पठित्वा ‘तस्सुत्तरीकरणेण’ इत्या-
 दिपाठेन क्षेत्रशुद्धयर्थं कायोत्सर्गं कारयति । तत्र मेघकुमारः कायं स्थिरीकृत्य
 ‘इच्छाकारेणं लोगस्स द्वयं च’ समीं मनसि चिन्तयति । तत्पश्चात् ‘नमोअरि-
 हंताणं’ इत्यादि पठेनपूर्वकं कायोत्सर्गं पारयति । तदनन्तरं श्री भगवान्
 महावीरःस्वामी ‘लोगस्स’ इत्यादिपाठं आवयति, ततः-‘करेमि भंते’ इत्यादि
 पाठेन-दीक्षां ग्राहयति इति भावः । तदनु पार्श्वे उपवेश्य ‘सयमेव मुंडावेइ’
 स्वयमेव मुण्डयति-द्रव्यभावतः तदनु-‘नमोत्थुणं’ इति पाठं वामजान्ध्वीकृत्य

है । (तएणं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पन्वावेइ, सयमेव
 मुंडावेइ, सयमेव आचार जाव धम्ममाइवत्तइ) इस प्रकार मेघकुमार
 का निवेदन सुनकर श्रमण भगवान् महावीर ने उन मेघकुमार को स्वयं
 प्रव्रजित किया इस में सर्व प्रथम उन्होंने पंच परमेष्ठी का नाम उन्हें
 सुनाया । बाद में “इच्छा कारेणं” इस पाठ को पढ़कर “तरस उत्तरी
 करेणं” इत्यादि पाठ के द्वारा उन्होंने क्षेत्र विशुद्धि के लिये उनसे
 कायोत्सर्ग करवाया । मेघकुमारने शरीर को स्थिर करके “इच्छाकारेणं
 लोगस्स द्वयं च” इत्यादि पाठ का मन में चिन्तन किया और बाद
 में “नमो अरिहंताणं” इत्यादि पढ़ते हुए कायोत्सर्ग की समाप्ति की ।
 इस के बाद श्री भगवान् महावीर स्वामीने “लोगस्स” इत्यादि पाठ
 उन्हें सुनाया । “करेमि भंते” इत्यादि पाठ को पढ़कर उन्हें दीक्षित
 किया । दीक्षा अंगीकार कर चुकने के बाद प्रभुने उन्हें अपने पास
 बैठाकर स्वयंमुंडित किया । और “नमोत्थुणं” पाठ को वाम जानु

कुमारं सयमेव पन्वावेइ, सयमेव मुंडावेइ, सयमेव आचार जाव धम्ममाइवत्तइ)
 आ प्रभाञ्जे मेघकुमारणी विनंती सांलणीने श्रमणु लगवान महावीरे
 मेघकुमारने नते प्रव्रजित कथीं प्रव्रजित करतां सो पढेतां
 तेमणु पञ्चपरमेष्ठीना नामो मेघकुमारने संलणाव्या. त्थार भाइ “इच्छा
 कारेणं” आ पाठने लणीने “तस्स उत्तरी कारणेणं” वगेरे पाठ द्वारा तेमणु
 क्षेत्र विशुद्धिने भाटे मेघकुमारणी कायोत्सर्गं करावडाव्या. मेघकुमारने शरीरने
 स्थिर करीने “इच्छाकारेण लोगस्स द्वयं च” वगेरे पाठं मनमां चिंतन कथुं,
 अने त्थार भाइ “नमो अरिहंताणं” वगेरे पालता कायोत्सर्गं पूरो कथीं. त्थार
 पछी श्री लगवान महावीर स्वामीने “लोगस्स” वगेरे पाठ मेघकुमारने संल-
 णाव्या. त्थार पछी “करेमि भंते” वगेरे पाठ द्वारा मेघकुमारने दीक्षित कथीं.
 दीक्षा स्वीकार कथीं भाइ प्रभुने तेमने पातानी पासे जेसाडीने नते मुंडित कथीं. अने
 “नमोत्थुणं” पाठने दाणी नहुं. (बूटणु) जंथी करावडावीने तेमना वडे जे

द्विवारं पाठयति, स्वयमेव आचार यावद् धर्ममाख्याति। एवं खलु हे देवा-
नुप्रिय ? उपर्युक्तमुनिधर्मनिर्वाहार्थं 'गंतव्यं' गन्तव्यं—युगमात्र—भूमिन्यस्त
दृष्टिना चलितव्यं, 'चिद्विषयव्यं' स्थातव्यं निरवद्यभूमौ उर्ध्वस्थानेन,
'निसीद्ध्यव्यं' निषत्तव्यं भूम्यादिकं प्रमाज्ये उपवेष्टव्यम्, 'तुयद्विषयव्यं'
त्वग्चर्चितव्यं शयनीयं शय्यासधारकशरीरचामदक्षिपार्श्वौ च प्रमाज्यं शयि-
तव्यं 'भुंजियव्यं' भोक्तव्यं क्षुधावेदनीयवैयावृत्येयां संयम प्राणिदयाधर्म-
चिन्तापञ्चविधकारणैः अंगारादिदोषरहित अभ्यवहर्तव्यं 'भासियव्यं' भाषितव्यं
हितमितनिरवद्यभाषया वक्तव्यम् 'एवं'अमुना प्रकारेण 'उद्गाए उद्गाय' उत्थ

ऊँची करवा कर उनसे दो बार पढवाया। पश्चात् आचार आदि अंगोंवाले
धर्म का उन्हें उपदेश दिया उस में उन्होंने उन्हें समझाया—कि मुनि
धर्म के निर्वाह करने के लिये (गंतव्यं चिद्विषयव्यं, निसीद्ध्यव्यं, तुय-
द्विषयव्यं भुंजियव्यं, भासियव्यं, एवं उद्गाए उद्गाय, पाणेर्हि भूएर्हि जीवेर्हि
सत्तेर्हि, संजमेण संजमियव्यं) साधु का कर्तव्य है कि वह युगमात्र आगे
को भूमि का अच्छी तरह निरीक्षण कर चले निरवद्य भूमि पर ऊँचा
होकर बैठते समय वह भूमि का प्रमार्जन अवश्य करें, मोते समय
जब वह करवट बदलते तो शय्या का वामपार्श्व और दक्षिपार्श्व प्रमा-
र्जित करे तभी सोवे। तथा शरीर के भी दोनों पार्श्वों को प्रमार्जित
करे। क्षुधा वेदनीय, वैयावृत्य, ईर्ष्या, संयम, प्राणिदया। तथा धर्म चिन्ता
इन छि कारणों को लेकर साधु जो आहार ग्रहण करता है वह उसे
अंगारादि दोषों से रहित ही करना चाहिये। हितमित और निरवद्य भाषा

वणत ओलावओत्थुं. त्यार आह आचार वगेरे अंगोवाणा धर्मो तेमने उपदेश
आथो. उपदेश आपतां तेमणे कहुं के मुनिधर्मना पालन भाटे (गंतव्यं चिद्वि-
षयव्यं, निसीद्ध्यव्यं, तुयद्विषयव्यं, भुंजियव्यं भासियव्यं एवं उद्गाए उद्गाय पाणेर्हि
भूएर्हि, जीवेर्हि सत्तेर्हि, संजमेण संजमियव्यं) साधुनी करे छ के ते युगमात्र
आगणना मार्जने सारी पेठे नेधने आवे, निरवद्य भूमि उपर उथो थधने जेसे,
जेसती वणते ते भूमिनुं थोळसपणे प्रमार्जन करे, सुती वणते न्यारे ते पायुं
करे त्यारे शय्या न वाम पार्श्व (डाणी ओत्थु) अने दक्षिण पार्श्व (जमणी
ओत्थु) प्रमार्जित करीने सूवे. तेम ज शरीरना पणु जन्ने पार्श्वोत्तु प्रमार्जन करे.
क्षुधा वेदनीय, वैयावृत्य, धर्मसंयम, प्राणिदया, तेम ज धर्म चिन्ता आ छ कारणेने
वधने साधु जे आहार अहणु करे छे, ते तेमने—अंगार वगेरे दोष रहित ज
करे नेधने. हित, मित अने निरवद्य वाणीना ज व्यवहार साधुने करे नेधने

या उत्थाय=निद्रादि प्रमादत्यागपूर्वकम् उत्थानशक्त्या उत्थाय प्राणिषु द्विवि
चतुरिन्द्रियलक्षणेषु 'भूएहि' श्रुतेषु वनस्पतिषु 'जीवेहि' पंचेन्द्रिय स्वरूपेषु
'मत्तेसु' पृथ्वयएतेजोवायुषु आप्तत्वात् तृतीया 'संयमेण' संयमेन' मनोवाङ्माय
विशुद्ध्या सर्वथा विराधनोपरमेण 'संजमितव्व' सममितव्यम्, एव रक्षण व्या-
पारेण प्रवर्तितव्यं 'अस्मि च णं अद्दे अस्मिश्च खल्वर्थे' मोक्षप्राप्तिलक्षणे णो
यमाएयव्वं' नो प्रमदितव्यम्-प्रमादो न कर्तव्यः सोत्साहं सततमुद्यमः कर्तव्य
इत्यर्थः। ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणस्य भगतो महावीरस्यान्तिके समीपे
इममेतद्रूपं धार्मिकं श्रुतलक्षणं 'उवएसं' उपदेशं गिसम्म' निशम्य=हृद्य, धार्य
, सम्मं पडिवज्जइ' सम्मच्च प्रतिव्रजति=स्वीकरोति। 'तमाणाए' तमाज्ञया

का ही साधु को प्रयोग करना चाहिये। इस तरह निद्रादिप्रमादों के परि-
त्याग पूर्वक उत्थानशक्ति से उठ कर द्विन्द्रिय, त्रिन्द्रिय और चतुरि-
न्द्रिय प्राणियों में वनस्पतिरूप एकेन्द्रिय श्रुतों में पंचेन्द्रियरूप जीवों में,
और पृथिवी, अप, तेज, एवं वायुरूपसत्त्वों में मन, वचन और काय की
विशुद्धि से सर्वथा विराधना से उपरमित हो कर साधु को प्रवृत्ति करना
चाहिये। (अस्मि च णं अद्दे णो पमाएयव्वं तएणं से मेहेकुमारे समणस्स
भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं एयाव्वं धम्मियं उवएसं गिसम्म सम्मं
पडिवज्जइ) मोक्ष प्राप्तिरूप इस अर्थ में साधु को कभी प्रमाद नहीं
करना चाहिये। किन्तु सोत्साह सतत उद्यम ही करते रहना चाहिये।
इस के बाद उन मेघकुमार ने श्रमण भगवान्-महावीर के मुखारविन्द
से इस प्रकार का यह धार्मिक उपदेश सुनकर-अर्थात् श्रुतचारित्र्यरूपधर्म
का व्याख्यान श्रवण कर और उसे अच्छी तरह से हृदय में अवधारित

या प्रमाणे निद्रा वगैरे प्रमादोने त्यज्जने उत्थान शक्तिवडे जेबा श्रद्धे ने छिन्द्ये
पण छिन्द्ये अने आर छिन्द्येवाणा, प्राणीओमां वनस्पति जेवा ओक छिन्द्यवाणा
भूतोमां पंचेन्द्रिय इय जेवाओमां अने पृथ्वी अप, (पाणी) तेज अने वायु इय
सत्त्वो, मा मन, वचन अने कयानी विशुद्धिथी, सर्वथा विराधनाथी उपरमित श्रद्धे
साधुओ प्रवृत्ति करवी जेधओ. (अस्मि च णं अद्दे णो पमाएयव्व, तएणं से
मेहेकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं एयाव्वं धम्मियं
उवएसं गिसम्म सम्मं पडिवज्जइ.) मोक्ष भेजववानी ज्ञाप्यतां साधुने डोह
पण दिवस प्रमाद (आणस) नहि करवी जेधओ, पण सतत उत्साह सभ्बिने
उद्यम करता ज रहैव जेधओ. त्थार भाद मेघकुमार श्रमण भगवान् महावीरन्।
मुखारविन्दथी आ प्रमाणे धार्मिक उपदेश सांख्यीने ओटवे डे श्रुतचारित्र इय धर्म
देशना सांख्यीने अने ते देशना सारी येडे हृदयमां अवधारित करीने स्वीकरीने.

भगवदाज्ञया 'तद्गच्छइ' तथा गच्छति संयममार्गे प्रचलात्, तथा तिष्ठति यावद् उत्थाय=प्रमादं विहाय, प्राणेषु भूतेषु जीवेषु सत्त्वेषु 'संजमइ' संयतते-सम्यक् यतनां करोति ॥सू० ३८॥

मूलम—ज दिवसं च णं मेहे कुमारे मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पठवइए तस्स णं दिवसस्स पच्छवरणहकाल समयंसि समणाणं निग्गंथाणं अहाराइणियाए सेज्जासंधारणसु विभज्जमाणेसु मेहकुमारस्स दारभूले सेज्जासंधारण जाए यावि होत्था। तएणं समणा णिग्गंथा पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए पुच्छणाए परियट्ठणाए धम्माणुजोगचिंताए य उच्चारस्स य पासवणस्स य अइगच्छमाणा य निग्गच्छमाणा य अप्पेगइया मेहं कुमारं हत्थेहिं संघट्ठंति, एवं पाएहैं, सीसे, पोटे, कायंसि, अप्पेइया ओलंडंति अप्पेगइया पोलंडंति अप्पेगइया पायरयरेणुगुंडियं करेंति, एवं महंलियं च णं रयणि मेहे कुमारे णो संचाएइ खणमवि अच्छि निमीलित्तए। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुत्पज्जित्था—एवं खलु अहं सेणियस्स रन्नो पुत्ते धारिणीए

कर स्वीकार कर लिया (तमाणाए तद् गच्छइ तद् चिट्ठइ, जाव उट्ठाए, उट्ठाए पाणेहिं भूएहिं, जीवेहिं, सत्तेहिं संजमइ) अब वे भगवान की आज्ञा से संयममार्ग में उसी तरह से चलने लगे—उसी तरह से उठने बैठने लगे यावत् प्रमाद को छोड़कर प्राणियों के ऊपर भूतों के ऊपर जीवों के ऊपर और सत्त्वों के अच्छी तरह यतनाचार पूर्वक अपनी प्रवृत्ति करने लगे। ॥सूत्र ३८॥

(तमाणाए तद् गच्छइ तद् चिट्ठइ जाव उट्ठाए, उट्ठाए पाणेहिं भूएहिं जीवेहिं सत्तेहिं संजमइ) त्थार भाद ते भगवान्नी आसां भुज्ज तेज प्रभासे संयम भागंभां आसवा दाया, तेज रीते उठ्ठा वेसवा दाया प्रभाद (आणुस) ने त्यल्लने प्राणीयाना उपर भूतोना उपर, ल्लवोना उपर अने संतोना उपर, सारी रीते यतनथी (आयवीने) तेमनी रक्षा करती विचारवा दाया ॥ सूत्र "३८" ॥

देवीए अत्तए मेहे जाव सवणयाए तं जया णं अहं अगारमज्झ
वसामि तयाणं मम समणा णिग्गंथा आढायंति परिजोणंति सक्कारेति
सम्माणेति, अट्ठाइं हेऊइं पासिणाइं कारणाइं आइक्खंति, इट्ठाहिं
कंताहिं वग्गूहिं आलवेंति संलवति, जप्पभिइं च णं अहं मुंडे भवित्ता
अगाराओ अणगारियं पव्वइए तप्पभिइं च णं मम समणा नो
आढायंति जाव नो संलवति, अदुत्तरं च णं मम समणा णिग्गंथा
राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसिवायणाए पुच्छणाए जाव महालियं
च णं रत्तिं नो संचापमि अच्छि णिमिलावेत्तए, सेयं खल्ल मम कल्लं
पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते समणं भगवं महावीरं
आपुच्छित्तो पुणर वि अगारमज्झे वसित्तए त्तिक्कट्ठु एवं संपेहेइ, सपे-
हित्ता अट्ठदुहट्ठवसट्ठमाणसगए णिरयपडिरुवियं च णं तं रण्णि
खवेइ खवित्ता कल्लं पाउप्पभायाए सुविमलाए रयणीए जाव तेयसा
जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ उवाग-
च्छित्ता तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ
वंदित्ता नमंसित्त. जाव पज्जुवासइ ॥सू० ३९॥

टीका—‘जं दिवसं च णं’ इत्यादि । यं दिवसं च=यस्मिन् दिवसे खल्ल मेघकुमारः
मुण्डो भूत्वा अगारात्=गृहात् अनगारितां प्रव्रजितः—प्राप्तः, तस्स णं दिवसस्स’

‘जं दिवसं च णं मेहे कुमारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(जं दिवसं) जिस दिन (मेहे कुमारे मुंडे भवित्ता अगाराओ
अणगारियं पव्वइए) मेघकुमार ने मुंडित होकर आगार अवस्था से अनगार

‘जं दिवसं च णं मेहे कुमारे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(जं दिवसं) ७ दिवसे (मेहे कुमारे मुंडे भवित्ता अगाराओ अण-
गारियं पव्वइए) मेघकुमारे मुंडित थडने आगार अवस्था त्यज्जने अनगार अवस्था

તસ્ય સ્વલુ દિવસસ્ય 'પચ્છાવરણ્ઠકાલસમયંસિ' પશ્ચાદપરાહ્લકાલસમયે દિનસ્ય ચતુર્થપ્રહરલક્ષણે 'સમયે' ચતુર્થમાગે મણ્ડોપકરણપ્રતિલેખનાનન્તરં પરિગ્રાપનાય સપ્તવિંશતિમણ્ડલપ્રતિલેખનાવસાને ચ આવશ્યકકરણસમીપાગમાવસરે સૂર્યાસ્તસમયે, શ્રમણાનાં નિર્ગ્રન્થાનામ્ 'અહારાઈણિયં' યથા રાત્નિકં=યથા જ્યેષ્ઠં, પર્યાયજ્યેષ્ઠક્રમેણ इत्यर्थः। 'સેજ્ઞાસંથારણ્ણુ' શબ્દ્યાસંસ્તારકેષુ તત્ર શબ્દ્યા=શયનં તદર્થસંસ્તારકાઃ શયનીયસ્થાનાનિ, યદ્વા શબ્દ્યા=શરીર પ્રમાણાઃ, સંસ્તારકાઃસાર્ધદ્વસ્તદ્વયપ્રમાણાનિ આસનાનિ તેષુ 'વિમજ્જમાણેસુ' વિમજ્જમાણેષુ પૃથક્ પૃથક્ સંસ્તુતેષુ મેઘકુમારસ્ય દ્વારમૂલે દ્વારસમીપે શબ્દ્યા સંસ્તારકો જાતશ્વાપ્યમવત્। તતઃ સ્વલુ શ્રમણાનિર્ગ્રન્થાઃ 'પુઞ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ' પૂર્વરાત્રાપરરાત્રકાલસમયે પૂર્વરાત્રશ્ચાપરરાત્રશ્ચ પૂર્વરાત્રાપરરાત્રો તદ્ભૂતઃ-કાલઃ સ્વેવ સમયઃ इति. પૂર્વરાત્રાપરરાત્રકાલસમયં, તસ્મિન્ રાત્રેઃપૂર્વમાગે પશ્ચાદ્માગેવેતિ માઘઃ 'અવર' इत्यत्र सूत्रत्वात् रेफस्य लोपः, 'વાયણાણ' વાચનાયૈ-વાચનં વાચના ગુરુસમીપે સૂત્રાક્ષરાણાં ગ્રહણં તદર્થે

અસ્થાધારણ કી (તસ્મ જં દિવસસ્સ પચ્છાવરણ્ઠકાલસમયંસિ સમણાણં નિર્ગંથાણં આહારાઈણિયાણ સેજ્ઞાસંથારણ્ણુ વિમજ્જમાણેસુ મેઘકુમારસ્સ દારમૂલે સેજ્ઞાસંથારણ જાણ યાવિહોત્થા) ઉસ દિન પશ્ચાત્ અપરાહ્લકાલ સમય મેં-દિન કે ચતુર્થ પહર ચતુર્થ માગ મેં-શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કા દીક્ષા પર્યાય કે કાલક્રમાનુસાર શબ્દ્યા સંથારક પૃથક્ પૃથક્ વિજ્ઞાને પર મેઘકુમારને અપના શબ્દ્યાસંસ્તારક દ્વાર કે સમીપ મેં વિજ્ઞાયા। (તણં સમણોં નિર્ગંથા પુઞ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ વાયણાણ પુચ્છણાણ પરિચટ્ટણાણ ધમ્માણુજોગ ચિંતાણ ય ઉચ્ચારસ્સ ય પાસવણસ્સ ય અઙ્ગચ્છમાણા ય નિગચ્છમાણા ય) इत्युक्ते बाद श्रमण निर्ग्रन्थ पूर्वरात्रि और अपररात्रि के समय में-अर्थात् रात्रि के पूर्वभाग में और पश्चात् भाग में गुरु के समीप सूत्राक्षरों के ग्रहण

મેળવી. (તસ્મ જં દિવસસ્સ પચ્છાવરણ્ઠકાલસમયંસિ સમણાણં નિર્ગંથાણં અ.હારાઈણિયાણ સેજ્ઞાસંથારણ્ણુ વિમજ્જમાણેસુ મેઘકુમારસ્સ દારમૂલે સેજ્ઞાસંથારણ જાણ યાવિહોત્થા) તે દિવસે પાછલા પહેલર પછીના સમયમાં શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોના દીક્ષા પર્યાયના અલંક્રમાનુસાર શબ્દ્યા સંસ્તારક પૃથક્ પૃથક્ પાશ્વર્થી બાદ મેઘકુમારે પોતાનો શબ્દ્યા સંસ્તારક દ્વારની પાસે પાથર્યો. (તણં સમણા નિર્ગંથા પુઞ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ વાયણાણ પુચ્છણાણ પરિચટ્ટણાણ ધમ્માણુજોગ ચિંતાણ ય ઉચ્ચારસ્સ ય પાસવણાસ્મ ય અઙ્ગચ્છમાણાય નિગચ્છમાણાય) ત્યાર બાદ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ પૂર્વ રાત્રિ અને અપર રાત્રિના સમયે એટલે કે રાત્રિના પહેલા ભાગમાં અને પાછલા ભાગમાં ગુરુની પાસે

‘पुच्छणाए’ प्रच्छनायै प्रच्छना=पठितसूत्रादीं शङ्कायां गुरुममीपे प्रश्नः, तदर्थं ‘परियट्टणाए’ परिवर्तनायै=परिवर्तना=पूर्वाधीतस्य सूत्रादे कालान्तरेपु अविस्मरणार्थमावृत्तिकरणं तदर्थं, ‘धम्मणुजोगचिंताएय’ धर्मानुयागचिन्ता यैच, तत्र धरति दुर्गतौ पतन्तं प्राणिनं इति धर्मः=श्रुतचारित्रलक्षणः तस्य अनुयोगो=व्याख्या तस्य चिन्ता=विचारः तस्यै च पुनः ‘उच्चारस्स’ उच्चाराय मलोत्सर्जनाय ‘पासवणस्स’ प्रसवणाय=प्रसवण=लघुगङ्गातस्मै ‘अङ्गच्छमाणा’ अतिगच्छन्तः=प्रविशन्तः ‘निग्गच्छमाणा’ निर्गच्छन्तः=निःसरन्तः ‘अप्पे-गइया’ अप्येके केचन साधव इत्यर्थः ‘अवि’ अपि निश्चयेन मेघकुमारं ‘हत्थेहिं’ हन्तैः ‘संघट्टंति’ संघट्टयन्ति परस्परं वाचनादि करणावसरे हस्तसंचालनेन संघट्टं कुर्वन्ति. एवं ‘पाएहिं’ पादैः=चरणैः संघट्टयन्ति ‘सीसे’ शीर्षे=मस्तके

करने के निमित्त पठित सूत्र आदि के विषय में उपस्थित हुई शंका का निवृत्ति के निमित्त पूर्वाधीत सूत्रादिक की कालान्तर मे विस्मृति न हो जावे इसलिये उसकी आवृत्ति करने के निमित्त, दुर्गति से पडते हुए जीवों की रक्षा करने वाले धर्म की व्याख्या का विचार करने के निमित्त, उच्चार करने के निमित्त, तथा लघुनीत करने के निमित्त आने जाने लगे। (अप्पेगइया) इन में से कितनेक साधुजन उस मेघकुमार को परस्पर वाचनादि करने के अवसर पर (हत्थेहिं संघट्टयंति) हाथो से छू लेते (पाएहिं) कितनेक पैरों से छू लेते, कितनेक (सीसे पोटे कायंसि) उसे मस्तक में कितनेक पेटमें और कितनेक शरीर में छू लेते। अर्थात् जब वहाँ हो कर वे साधुजन निकलते और आते तो कितनेक साधुओं के हाथों का उससे संघट्टन हो जाता कितनेक के पैरों का उसके मस्तक में पेट

सूत्राक्षराने अडणु करवा भाटे, बाणुला सूत्र वगेरेनी भागतमां ठूँलवेदी शंका-ओनी निवृत्ति भाटे, पडेलों बाणुलां सूत्र वगेरेनी कालान्तरमां पण विस्मृति न थाय ओटवे तेनी आवृत्ति करवा भाटे, अराण डावतमां भूक्ष्ण गयेला लघुनी रक्षा करनार धर्मनी व्याख्याना विचार करवा भाटे, उच्चार करवा भाटे तेभण लघुनीत करवा भाटे आवण करवा लाय्या. (अप्पेगइया) आभांथी डेटलाक साधुओ मेघकुमारने वांथन वगेरे करवाना वणते (हत्थेहिं संघट्टयंति) हाथो वडे स्पर्श करता, (पाएहिं) डेटलाक पण वडे स्पर्श करता, डेटलाक (सीसे पोटे कायंसि) साधुओ तेने भाथानो डेटलाक पेटना अने डेटलाक शरीरनो स्पर्श करता हुता. ओटवे के त्यां थधने ते भधा साधुओ भडार नीक्षणता अने भडारधी अन्हर आवता ते वणते डेटलाक साधुओना हाथो तेनी साथे अथडाता हुता. डेटलाक साधुओना पण तेना भाथानी साथे, पेटनी साथे अने शरीरनी साथे अथडाता हुता. (अप्पे

‘પોટ્ટે’ ઉદરે ‘કાર્યસિ’ કાર્યે=શરારે. एतंपु सर्वेषु संघट्टादकं विज्ञपन्, અપ્યેકે ‘ઓલંડેતિ’ ડહાંધયન્તિ એકવારં, અપ્યેકે ‘પોલંડેતિ’ મોહાંધયાન્તિ ચારંવારં, અપ્યેકે ‘પાયરયરેણુગંડિયં’ પાદરજોરેણુગુઠિતં=વરણધૂલિજ્ઞેન ગુઠિતમ્ સંલિપ્તં કુર્વન્તિ ‘एवं महालियं च णं रयणिं’ एवं મહત્યાં ચ સ્વલુ રજન્યાં મેઘકુમારઃ ‘णो संचाएइ’ નો શન્કોતિ ‘स्वणमवि’ ક્ષણમપિ ‘अच्छि’ અક્ષિ-
નેત્રં ‘निमीलितए’ નિમીલિતું=સંયોજયિતુમ્ । તતઃ સ્વલુ તસ્ય મેઘકુમારસ્ય ‘अयमेयाख्वे’ અયમેતરૂપઃ ‘अज्झत्थिए’ આઘ્યાત્મિકઃ=આત્મનિ જાયમાનઃ ‘जाव’ યાવદ્શબ્દેન ‘चितिए पत्थिए कप्पिए मनोगए संकप्पे’ હત્યેતેષાં સંગ્રહઃ-
ચિન્તિતઃ પ્રાર્થિતઃ કલ્પિતઃ, મનોગતઃ સંકલ્પઃ, તત્ર ચિન્તિતઃ=एवं કરણરૂપેણ

और शरीर में संघट्टन हो जाता (अप्पेगइया ओलंडेति) कितनेक उसके ऊपर से होकर निकल जाते (पोलंडेति) कितनेक बार बार उसके उपा से निकल जाते । (अप्पेगइया पायरयरेणुगंडियं करेति) कितनेक अपने पैरों की धूलि से उसे धूसरित कर देते। (एवं महालियं चणं रयणिं मेहे कुमारे णो संचाएइ स्वणमवि अच्छि निमीलितए) इस प्रकार वह कुमार एक क्षण भी उस महती रात्रि में निद्राधीन नहीं बन सका (अएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयाख्वे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्या) तब उस मेघ-कुमारको इस प्रकार का यह आध्यात्मिक, चिन्तित, प्रार्थित, कल्पित, मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ । आध्यात्मिक शब्द का अर्थ आत्मा में हुआ ऐसा है । चिन्तित आदि जो ये संकल्प के और अन्य विशेषण यहाँ टीकाकारने लिखे वे सूत्र में यावत् शब्द से गृहीत किये हुए हैं । ‘मैं इस प्रकार कल्ला’ उस तरह जो-ऐसा करूं इस रूप से हृदय में स्थापित किया जाता है वह

इया ओलंडेति) કેટલાક તેને ઓળંગીને નીકળી જતા. (પોલંડેતિ) કેટલાક બારંવાર તેને ઓળંગીને ઉપર થઈને પસાર થઈ જતા હતા. (અપ્પેગઇયા પાયરયરેણુગંડિયં કરેતિ) કેટલાક સાધુઓ તેને પોતાના પગની ધૂળથી ભલિન કરતા હતા. (एवं महालियं च णं रयणिं मेहे कुमारे णो संचाएइ स्वणमवि अच्छि निमीलितए) આ પ્રમાણે મેઘકુમાર એક ક્ષણ પણ તે લાંબી રાત્રિમાં નિદ્રાવશ નહિ થઈ શક્યો. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयाख्वे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्या त्थार पछी मेघकुमारने आ प्रभाण्णे आध्यात्मिक, चिन्तित, प्रार्थित, कल्पित अने मनोगत संकल्प (विचार) उद्भूतव्यो हे—(आध्या-आत्मिक शब्दनेो अर्थ आत्माમાં उत्पन्न થયેલો એવો થાય છે. ચિન્તિત વગેરે ને આ સંકલ્પને માટે બીજા વિશેષણો અહીં ટીકાકારે ટાંક્યાં છે તે સૂત્રમાં ‘यावत्’ શબ્દ દ્વારા ગૃહીત થયાં છે. “हु” આ પ્રમાણે કરીશ! આ રીતે ને એમ કરના

હૃદિ સ્થાપિતઃ, પ્રાર્થિતઃ=અભિલાષા વિપરીકૃતઃ, કલ્પિતઃ=વિવિધકલ્પરૂપઃ
મનોગતઃ સંકલ્પઃ નિશ્ચયરૂપેણ સ્મૃતિપથે નિર્ધારિતઃ ઇતાદૃશો વિચારઃ
'સમુત્પજ્જિત્થા' સમુદપચ્ચત્ત=સમુત્પન્નઃ-એવં સ્વલ્લુ અહં શ્રેણિકસ્ય રાજ્ઞઃ પુત્રઃ
ધારિણ્યા દેવ્યા આત્મજઃ મેઘઃ=મેઘકુમાર-નામાસ્મિ યાવદ્ ડુદુમ્બરપુણ્યવત
'સવળયા' શ્રવણેઽપિ દુર્લભઃ કિંપુનર્દશને, 'તં' તત્ 'જયા' યદા 'ળં' સ્વલ્લુ
અહમ્ અગારમધ્યે=ગૃહમધ્યે વસામિ=ન્યવસં તદા સ્વલ્લુ 'મમ' માં શ્રમણા
નિર્ગ્રન્થાઃ 'આદાયંતિ' આદ્રિયન્તે 'કૃતપુણ્યાય' મિતિમન્યમાના મામાદત્તવન્તઃ,
પરિજાનન્તિ=ધર્મપરાયણોઽયમિતિ પરિજ્ઞાતવન્તઃ, 'સક્કારેતિ' સત્કુર્વન્તિ=વિની-

સંકલ્પ ચિન્તિત તથા જો અભિલાષા કા વિષય ભૂત હોતા હૈ વહ સંકલ્પ
પ્રાર્થિત, ઔર જો વિષય કલ્પના રૂપ હોતા હૈ વહ સંકલ્પ કલ્પિત કહલાતા
હૈ નિશ્ચયરૂપ સે સ્મૃતિ પથ મેં નિર્ધારિત કિયા ગયા જો સંકલ્પ હોતા હૈ
વહ મનોગત સંકલ્પ કહલાતા હૈ। (એવં સ્વલ્લુ અહં સેણિયસ્સ રન્નો પુત્તે
ધારિણીદેવીએ અત્તએ મેહે જાવ સવળાએ) મેં શ્રેણિક રાજા કા પુત્ર એવં ધારિ-
ણીદેવી કા આત્મજ હૂં-મેરા નામ મેઘકુમાર હૈ। મેં ડન્હે નામ સે મી
ડુદુમ્બર પુષ્પ કે સમાન સુનને કે લિયે જવ દુર્લભ થા-તો ફિર મેરે દશન
કી વાત હી કયા થી। (તં જયાળં અહં અગારમજ્જે વસામિ તયા ળં મમ
સમાણા ળિગ્ગથા આદાયંતિ, પરિજાણંતિ, સક્કારેતિ સમ્માણેતિ) મેં જિસ
સમય ઘર મેં રહ રહા થા ડસ સમય શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ 'યહ બહુત પુણ્યાત્મા હૈ'
ડસ તરહ સે મેરા આદર કરતે થે। 'યહ ધર્મ સેવન મેં વહુત પરાયણ હૈ'

ઇપમાં હૃદયમાં ધારણ કરવામાં આવે છે, તે સંકલ્પ ચિન્તિત, તેમજ જે અભિલા-
ષાનો વિષય હોય છે તે સંકલ્પ પ્રાર્થિત અને જે ઘણી કલ્પનાઓના ઇપમાં ઉત્પન્ન
હોય છે, તે સંકલ્પ કલ્પિત કહેવામાં આવે છે. સ્મૃતિમાં નિશ્ચિતપથે ધારણ કરેલા
સંકલ્પ મનોગત સંકલ્પ કહેવાય છે. (એવં સ્વલ્લુ અહં સેણિયસ્સ રન્નો પુત્તે
ધારિણીદેવીએ અત્તએ મેહે જાવ સવળાએ) હું શ્રેણિકરાજાનો પુત્ર અને
ધારિણી દેવીનો આત્મજ છું. મારું નામ મેઘકુમાર છે. હું બ્યારે ડુદુમ્બરના પુષ્પની
જેમ તેમના માટે નામથી પણ સાંભળવામાં દુર્લભ હતો-ત્યારે મારા દર્શનની તો
વાત જ શી કરવી ? (તં જયાળં અહં અગારમજ્જે વસામિ તયાળં મમ સમાણા
ણિગ્ગથા આદાયંતિ પરિજાણંતિ, સક્કારેતિ સમ્માણેતિ) હું બ્યારે ધરમાં
રહેતા હતા ત્યારે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ “આ મોટો પુણ્યાત્મા છે” આ રીતે મારો આદર
કરતા હતા. “આ ધર્મ સેવામાં બહુ જ પરાયણ છે” આ રીતે મને બાણતા હતા.
“આ બહુ જ નમ્ર છે” આમ બાણીને મારો સત્કાર કરતા હતા. “આ સદૃશ્યોથી

તોડયમિતિ સત્કૃતવન્તઃ, 'સમ્માર્ણતિ' સમ્માનયન્તિ=સદ્ગુણસમ્પન્નાડય' મિતિમત્વા સમ્માનિનવન્તઃ, 'અદ્વા<' અર્થાન્=મોક્ષકારણીભૂતાન્ સમ્યગ્ દર્શનાદીન્ 'હેઝ્' હેતૂન્, તત્ર હેતવઃ=પ્રતિજ્ઞાહેતુદૃષ્ટાંતોપનયનિગમનરૂપપંચાવયવ-વાક્યરૂપાઃ તથાહિ-સંયમગ્રહણં સમુચિતમિતિ પ્રતિજ્ઞા, 'સકલકર્મક્ષયકારક હેતુત્વા'દિતિહેતુઃ, 'તીર્થકરાદિવ'દિતિ દૃષ્ટાન્તઃ, યદ્ યન્મોક્ષહેતુત્વં તત્તન્મોક્ષાર્થિભિરાચરણીયં યથા પ્રશામસંવેગાદિકં, તથા ચ 'ભવતઃ સંયમગ્રહણ-મુચિત' મિત્યુપનયઃ, તસ્માત્ મોક્ષહેતુત્વાદ્ ભવતઃ સંયમગ્રહણમાવશ્યકામાત-

હસ પ્રકાર સે મુક્તે જાનતે થે 'યહ્ વડા વિનીત હૈ' એસા જાન કર મેરા સત્કાર કરતે થે। યહ્ સદ્ગુણોં સે સંપન્ન હૈં 'એસા માન કર મેરા મન્માન કરતે થે(અદ્વાઈ હેઝ્ પસિનાઈં કારણાઈં વાગરણાઈં આઈ કલંતિં ઇદ્વાર્હિં કંતાર્હિં વગ્મૂર્હિ આલવેંતિ, સંલવેંતિ) અર્થોંકોં હેતુઓંકો, પ્રશ્નોંકોં, કારણોંકોં વ્યાકરણોંકો, સ્પષ્ટ કરતે થે ઔર ઇષ્ટ, કાંત વાણિયો સે મુક્તસે આલાપ કરતે થે સંલાપ કરતે થે। મોક્ષ કે કારણભૂત સમ્યગ્દર્શન આદિગુણ યહાં અર્થપદ સે ગ્રહણ કિયે ગયે હૈં। તથા પ્રતિજ્ઞા હેતુ ઉદાહરણ ઉપનય ઇવં નિગમન યે અનુમાન કે પંચાવયવહેતુપદ સે। મતલબ હસકા યહ્ હૈ કિ મેઘકુમાર અપને મનમેં યહ્ વિચાર કર રહે હૈ કિ મૈં ગૃહસ્થાવસ્થા મેં જબ થા તો સાધુજન મુક્ત સે યહ્ કહા કરતે થે કિ 'તીર્થકરાદિકો કી તરહ આપકો સંયમકા ગ્રહણ કરના સકલકર્મોં કે ક્ષયકા કારક હોને સે ઉચિત હૈ। જોર સકલ કર્મોં કે ક્ષય કરાને મેં હેતુભૂત હોતા હૈ વહર મોક્ષાર્થિયોં દ્વારા આવશ્ય આચરણીય હોતા હૈ જિસે પ્રશામસંવેગ આદિ ભાવ

યુક્ત છે" આમ બાણીને મારુ સન્માન કરતા હતા. (અદ્વાઈ હેઝ્ પાસિનાઈં કારણાઈં વાગરણાઈં આઈકલંતિ ઇદ્વાર્હિં કંતાર્હિં વગ્મૂર્હિ આલવેંતિ સંલવેંતિ) અર્થોત્, હેતુઓત્, પ્રશ્નોત્, કારણોત્, સારી રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરતા હતા. ઇષ્ટ અને કાંત વચ્ચેનાથી મારી સાથે આલાપ કરતા હતા, સંલાપ કરતા હતા. (મોક્ષના કારણભૂત સમ્યગ્ દર્શન વગેરે ગુણ આહીં અર્થપદ વડે ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે) તેમજ પ્રતિજ્ઞા, હેતુ, ઉદાહરણ અને નિગમન અનુમાનના આ પંચાવયવ હેતુપદ વડે મતલબ એ છે કે મેઘકુમાર પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરી રહ્યા છે કે હું ગૃહસ્થ અવસ્થામાં બ્યારે હોતો ત્યારે સાધુજનો મને કહેતા હતા કે "સઘળા કર્મોંના વિનાશ (ક્ષય) કરનાર હોશ્વથી તીર્થકર વગેરેની જેમ તમારે સંયમ પાળવો ઉચિત છે. જે સઘળા કર્મોંને ક્ષય કરવામાં કારણભૂત હોય છે. તે મોક્ષની અભિલાષા રાખનારાઓ દ્વારા ચોક્કસ રીતે આવશ્ય કરવા થોડા હોય છે. જેમ પ્રથમ

નિગમનમ્, તાન્ 'પાસળાઈ' પ્રશ્નાન્-તત્વાજ્ઞામા પારજ્ઞાનલક્ષણાઃ પ્રશ્નાઃ યથા 'કિદાઠવંધનં ભગવાન્ કિં જ્ઞાત્વા ઝોહયેત્' इति तान्, अत्र-अर्थहेतु प्रश्नकव्दानामार्षत्वात् नपुंसकत्वं, 'कारण.इं' कारणानि=कार्याऽव्यवहितपूर्वक्षणवृत्तिरूपाणि तानि, चतुदशगुणस्थानवर्त्ययोगिकेवल्लिनां मोक्षगमनं प्रतिशैलेश्यवस्था स्वरूपादीनि 'वागरणाइं' व्याकरणानि=व्याक्रियन्ते प्रश्नानन्तमुत्तरतयाभिधीयन्ते निर्णयरूपेण इति व्याकरणानि कृतप्रश्नस्योत्तररूपाणि तानि 'आइ-कवंति' आख्यान्ति=मां कथयन्तिस्म, इष्टाभिः कान्ताभिः वाग्भिः 'आलवेति'

उसी तरह सकल संयम भी ऐसा ही है-अतः यह आपको ग्रहण करना उचित है। इस प्रकार के इस कथन में प्रतिज्ञादि पंचावयवों का स्पष्टीकरण किया है कारण और प्रश्नों का अच्छी तरह से स्पष्टीकरण करते थे। 'इसका भाव इस प्रकार है-जय मुझे किसी तत्त्व को जानने की इच्छा होती थी-अथवा-यह किस तरह से जानकर करना चाहिये ऐसा उस तत्त्व को जानने का भाव उत्पन्न होता था- 'जैसे भगवान् ने बंध का क्या रहस्य कहा है, और उसे मोक्षमिलायी को किस तरह जानकर अपनी आत्मा से हटाना चाहिये' तो इस रूप के प्रश्नों का तथा कार्य के अव्यवहित पूर्वक्षणवर्ती कारणों का-जैसे चौदहवें गुणस्थान में रहे हुए अयोग केवलियों को मोक्षगमन के प्रति शैलेशी अवस्था कारण होती है तथा प्रश्नों के बाद उनके निर्णितरूप से दिये गये वडा समाधान से जो स्पष्टीकरण थे वे बड़े सुन्दर और मधुर भाषा में होते थे।

સંવેગ વગેરે ભાવ છે, તેમજ સકલ સંયમ પણ એવો જ છે. એટલા માટે તમારે આ સંયમ સ્વીકારવો ઉચિત છે. આ રીતે આ કથનમાં પ્રતિજ્ઞા વગેરે પંચાવયવોને સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે. કારણ અને પ્રશ્નોના સારી રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરતા હતા. એના અર્થ એ છે કે ભ્યારે મને કોઈપણ તત્ત્વને ભણવાની ઈચ્છા થતી હતી અથવા આ કેવી રીતે ભણીને કરવું બેઠ્યો. એવો તે તત્ત્વને ભણવાનો ભાવ ઉત્પન્ન હોય છે. “દાખલા તરીકે ભગવાને બંધનું સ્વરૂપ શું બતાવ્યું છે. અને મોક્ષની ઈચ્છા રાખનારા માણસને કેવી રીતે ભણીને પોતાના આત્માથી કર્મ દૂર કરવા બેઠ્યો” આ બતાવના પ્રશ્નોના, તેમજ કાર્યના અવ્યવહિત-પૂર્વક્ષણવર્તી કારણોના જેમ કે ચોદમા ગુણસ્થાનમાં રહેતા અયોગ કેવલીઓને મોક્ષ મેળવવા માટે શૈલેશી અવસ્થા કારણ હોય છે, તેમજ પ્રશ્નો પછી તેમના નિર્ણીત રૂપે આપવામાં આવેલા સમાધાન રૂપમાં વ્યાકરણોના ઉત્તરો તેમના તરફથી બહુ જ સરસ મધુર ભાષામાં મળ્યા હતા. ભ્યારે કોઈ વાત મને સમજાતી ન હતી અથવા સમજાએલા

આલપન્તિ સકૃત્, 'સંલંબંતિ' સંલંબંતિ પુનઃ પુનઃ, 'જપ્પમ્મિં ચ ણં' યત્પમ્મિતિ ચ સ્વલુ, યદા-યસ્મિન્ સમયે અહં મુખે ભૂત્વા અગારાદનગારિતાં પ્રવ્રજિતઃ, તત્પમ્મિતિ સ્વલુ માં શ્રમણા નિર્ગમ્મ્યાઃ નાદ્રિયન્તે યાવન્નો સંલપન્તિ 'અદુત્તરં ચ ણં' અનન્તરં ચ સ્વલુ અધુના પૂર્વરાત્રાપરરાત્રકાલસમયે વાચનાદર્થ ગચ્છતાં નિર્ગચ્છતાં શ્રમણનિર્ગમ્મ્યાનાં તીવ્રદુઃસ્વજનકૈસ્તાદિ સંઘટ્ટાદિભિશ્ચ યાવન્ન-શક્નોમિ નેત્રં નિમીલયિતું, 'તં સેય સ્વલુ' તચ્છેયઃ સ્વલુ મમ 'પાઉપ્પમ્માયા''

જબ મੈ નહીં સમજતા થા-અથવા સમજાયે હુણે વિષય કો ખૂલ જાતા થા તો વે મુઝે વારં સમજાયા કરતે થે । (જપ્પમિહં ચ ણં અહં મુઢે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહુણે તપ્પમિહં ચ ણં મમ સમણા નો આઢાયંતિ જાવ નો સંલંબંતિ) પરન્તુ અબ તો વહ વાત નહીં રહી છે-મੈ જિસ દિન સે મુંઢિત હો કર અગાર અવસ્થા સે ઇસ અનગાર અવસ્થા મેં દીક્ષિત હુઆ હૂં ઇસ દિન સે યે સમસ્ત શ્રમણ જન ન મેરો આદર કરતે હૂં, ન બોલતે હૂં-ન સંલપ કરતે હૂં (અદુત્તરં ચ ણં મમ સમણા નિર્ગમ્મ્યા) તથા દૂસરી વાત એક ઓર મેરે લિયે યહ હુઈ છે કે યે શ્રમણ જન (રાઓ પુવ્વરત્તાવરત્ત કાલ સમયસિ) જબ રાત્રિ કે પૂર્વ ભાગ મેં ઓર પશ્ચાદ્ભાગ મેં (વાયણાણ પુચ્છણાણ) વાચના પૃચ્છના (જોવ મહાલિયં ચ ણં રત્તિ નો સંવાણમિ અચ્છિ-નિમીલાવેત્તણ) આદિ કે લિયે યહાં સે ઢોકર નિકલતે હૂં ઓર આતે હૂં તો ડનકે તીવ્રતર દુઃસ્વજનનક હસ્તાદિ કે સંઘટ્ટન સે મેરી ઇતની બઢી યહ રાત વિના નિદ્રા કે હી નિકલ જાતી છે-મੈ ઇસ સ્થિતિ મેં એક પલખર કે લિયે ઓ આસ્ત્ર કી પલક સહી ઇપા સકતા હૂં । (તં સેયં

જિષથને હું ભૂલી જતો હતો ત્યારે તેઓ મને વારંવાર સમજાવતા રહેતા હતા. (જપ્પમિહં ચ ણં અહં મુઢે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહુણે તપ્પમિહં ચ ણં મમ સમણા નો આઢાયંતિ જાવ નો સંલંબંતિ) પરન્તુ હવે તે વાત ક્યાં રહી. હું જે દિવસથી મુંઢિત થઈને અગાર અવસ્થાથી આ અનગાર અવસ્થામાં દીક્ષિત થયો છું તે દિવસથી આ બધા શ્રમણજન મારો આદર કરતા નથી, મારી સાથે બોલતા નથી કે સંલપ પણ કરતા નથી. (અદુત્તરં ચ ણં મમ સમણા નિર્ગમ્મ્યા) તેમજ બીજી વાત મારે માટે આ પણ થઈ છે કે શ્રમણજન (રાઓ પુવ્વરત્તાવરત્તકાલસમયસિ) બ્યારે રાત્રિના પૂર્વભાગમાં અને રાત્રિના પાછલા ભાગમાં (વાયણાણ પુચ્છણાણ) વાચના અને પૃચ્છના (જાવમહાલિયં ચ ણં રત્તિનો સંવાણમિ અચ્છિ નિમીલાવેત્તણ) વગેરેને માટે અહીં થઈને બહાર નીકળે છે અને બહારથી અંદર આવે છે ત્યારે તેમના હાથપગની કંઠણ સંમટ્ટન (અથડામણ) થી મારી આટલી બધી મોટી રાત્રિ નિદ્રા વગર જ પસાર થઈ જાય છે. આવી યથેસ્થિતિમાં એક મિનિટ માટે પણ હું નિદ્રાવશ થઈ શકતો નથી. (તં સેયં સ્વલુ મમ કલ્લં

प्रादुष्यपातायां=किञ्चित्प्रकाशयुक्तायां रजण्यां यावत्तेजसा ज्वलति=उदिते सूर्ये इत्यर्थः, श्रमणं भगवन्ते महावीरमापृच्छथ पुनरपि अगारमध्ये वस्तुमिति-कृत्वा=इति मनसि अवधार्य एव संप्रेषते=पर्यालोचयति विचारयतीत्यर्थः, संप्रेक्ष्य 'अट्टदुहृद्वसट्टमाणसगए' आर्त्तं दुःखार्त्तं-वशार्त्तमानसगतः, तत्र-आर्त्तम्=आर्त्तध्यानगतं दुःखार्त्तं दुःखपीडितं, वशार्त्तं नवदीक्षितात्वेन साधुहस्तसंघट्टना-दिरूपेण परीषद्धानं सोढुमसमर्थत्वात् खेदवशेन आर्त्तं व्यकुलं मानसं-चिन्तां गतः=प्राप्तः, संयमपालने विचलितचित्तवान् इत्यर्थः, अतएव 'निरयपडिरु-वियं' निरयप्रतिरूपिकां=नरकसदृशीं संयमारतिजनितदुःखाधर्म्यात् तां 'रयणिं' रजनीं=रात्रिं क्षपयति=व्यत्येति क्षपयित्वा 'कल्लं' कल्ले, द्वितीयदिवसे, 'पाउप्पभायाए' प्रादुःप्रभातायां=संजातप्रभातायां सुविमलायां=सुप्रकाशवत्यां रजण्यां=रात्र्यवसानसमये इत्यर्थः, यावत् तेजसा ज्वलति=उदिते सूर्ये सकल-

खलु मम कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जल्लंते समणं भगवं महा-वीरं आपुच्छित्ता पुणरपि अगारमज्झं वसित्तए) अतः सुप्ते अव इसी में अच्छा है कि मैं रजनी के प्रभात प्रायः होने पर और सूर्य के उदित होने पर श्रमण भगवान् महावीर से पूछ कर पुनः अपने घरमें रहूँ। (ति कहु एवं संपेहेइ) इस प्रकार मेघकुमारने अपने मन में विचार किया। (संपेहिता अट्टदुहृद्वसट्टमाणसगए) विचार करके आर्त्तध्यान से युक्त दुःख से पीडित और नवीन दीक्षित होने के कारण साधुओं के हस्तादि संघट्टन से उत्पन्न परीषहों को सहन करने में असमर्थता की वजह से खेद व्याकुल मन वाले उस मेघकुमारने (निरयपडिरुवियं च णं तं रयणिं खवेइ) संयम में अरति भाव को उत्पन्न करने के कारण नरक जैसी उस रात्रि को जिस किसी प्रकार से समझ किया। (खदिता कल्लं

पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जल्लंते समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणरपि अगारमज्झं वसित्तए) ओटले भासुं छित भने आभां न देभाय छि के रात्रि परासर थाय अने भगवान् सूर्य उदय पाये त्यारे भगवान् महावीरने पूछीने कही पोताना घरभां रहूँ। (तिकहु एवं संपेहेइ) आ रीते मेघकुमारने पोताना मनभां विचार कथीं। (संपेहिता अट्टदुहृद्वसट्टमाणसगए) विचार कहीने आर्त्तध्यानथी युक्त, दुःखथी पीडागेलो, नवीन दीक्षित होवाने दीधि साधु-जोना दुःख वगेरेनी अधडाभखुथी उत्पन्न परीषडोने सहन करवाभां असामर्थ्यने दीधि गेह युक्त तेमज्झ व्याकुण मनवाणा मेघकुमारने (निरयपडिरुवियं च णं तं रयणिं खवेइ) संयमभां अरतिभाव उत्पन्न करवा पहल नरक जेली ते रात्रिने

भाण्डोपकरणं गृहीत्वाऽस्मैघमुनिर्यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति
श्रमणनिर्ग्रन्थहस्तसंप्रदादिजनितखेदेन विचलितसंयमाराधननिश्चयं पुनरपिगृह-
स्थोवास्निवासालीकारविचारं च निवेदयितुं समायातीत्यर्थः। उपागत्य त्रि-
कृत्यः आदक्षिणां करोति कृत्वा वन्दते=भगवन्तं स्तौति नमस्यति=पञ्चाङ्ग
तमनपूर्वकं प्रणमति, वन्दित्वा नमस्यित्वा यावत् पृथुपास्ते=सेवते ॥सू० ३९॥

मूलम्—तएणं मेहाइ समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं एवं
वयासी से णूणं तुमं मेहा ! राओ पुनरत्तावरत्तकालसमयंसि सम-
णेहिं निगंथेहिं वायणाए पुच्छणाए जाव महालियं च णं राइं णो
संचाएसि मुहुत्तमवि अच्छि निमिलावेत्तए, तएणं तुब्भं मेहा !
इमे एयाह्वे अज्झत्थिए समुपज्जित्था—जया णं अज्झत्थिए समु-
पज्जित्था—जया णं अहं अगारमज्झे वसांम तया णं मम समणा
निगंथा आढायंसि जाव परियाणांति, जप्पभिइं च णं मम समणा णो
आढायंसि जाव नो परियाणांति अदुत्तरं च णं मम समणा णो आ-
ढायंसि जाव परियाणांति, पव्वइए, तप्पभिइं च णं मुंडे भवित्ता अगा-
राओ अणगारियं पव्वइए, तप्पभिइं च णं मम समणा णो आढा-

पाउप्पभायाए सुविमलाए जाव तेयसा जलंते जेणेव समणेभगवं
महावीरे तेणासेव उवागच्छइं समाप्त कर फिर वे प्रातः कालः होते हा
सूर्य के उदित होने पर जहाँ श्रमण भगवान् महावीर थे वहाँ गये।
(उवागच्छित्ता तिवसुत्तो आयाहिणपायाहिणं करेइ, करिन्ता वंदइ नमंसइ
वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ) जाकर उन्होंने तीन बार प्रभु को
आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वंदना कर नमस्कार किया—वंदना नमस्कार करके
फिर उनकी सेवा करने लगे। ॥सूत्र ३९॥

७६ मुश्केदीथी पसार करी. (स्ववित्ता कलं पाउप्पभायाए सुविमलाए रय-
णीए जाव तेयसा जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवा-
गच्छइं) पसार करीने सवार थतां ७ सूर्योदय थतां ७यां श्रमण भगवान् महावीर
हुता, त्यां गया. (उवागच्छित्ता तिवसुत्तो आयाहिणपायाहिणं करेइ, करिन्ता
वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ) त्यां ७धने तेणे त्रण
वणत प्रभुनी आदक्षिण अदक्षिण पूर्वक वंदना करी अने नमस्कार कथां. वंदना अने
नमस्कार करीने पछी तेमनी सेवा करवा लाज्या. ॥ सूत्र “ उट ” ॥

यंति जाव नो परियाणंति अदुत्तरं च णं समणा निग्गंथाराओ अप्पेग-
 इया वायणाए जाव पाययरेणुगुडियं करोति, तं सेयं खल्ल मम कल्लं
 पाउपभायाए रयणीए समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणरवि
 अगारमज्झे आवसित्तए त्तिकट्ठु एवं संपेहेसि, सपेहित्ता अट्टुहट्ट-
 वसट्टमाणसे जाव रयणिं खवेसि, खवित्ता जेणामेव अहं तेणामेव
 हव्वमागए ! से जूणं मेहा ! एस अट्टे समट्ठे !, हंता अट्टे समट्ठे, एवं
 खल्ल मेहा ! तुमं इओ तच्चे अईए भवग्गहणे वेयङ्गिरिपायमूले
 वणयरेहिं णिव्वत्तेय णामधेजे, सेते संखतलव्विमलनिम्मलदहि-
 घणगोखीरफेणरयणिरप्पयासे सत्तुस्सेहे णवायए दसपरिणाहे सत्तं-
 गपइट्ठिए, सोमे, सुसुंठिए संमिए सुखे पुरओ उदग्गे समूसिय-
 सिरे सुहासणे पिट्ठओ वराहे अइयाकुच्छी, अच्छिइकुच्छी अलंब-
 कुच्छी पलंबलंबोयराहरकरे षण्णुपट्ठागिइ विसिट्ठुपट्ठे अल्लीणपमाण-
 जुत्तवट्ठयपीवरगयावरे अल्लीणपमाणजुत्तपुच्छे पडिपुन्न सुचा-
 रुकुम्मचलणे पंडुरसुविसुद्धनिद्धणिरुवहयविसइणहे छइंते सुमेरु-
 प्पभे नामं हत्थिराया होत्था, तत्थ णं तुमं मेहा ! बहूहिं हत्थीहिय
 हरथीणियाहि य लोइएहि य लोइियाहि य कलभेहि य कलभियाहि
 य सद्धिं संपरिवुडे हत्थिसहस्सणायए देसए पागट्ठी पट्टवए जूह-
 वई विंदपरिवए अन्नेसिं च बहूणं एकल्लाणं हत्थिकलभाणं आहेवच्चं
 जाव विहरसि, तएणं तुमं मेहा ! णिच्चप्पमत्ते सइ पल्लिए कंदप्परई
 मोहणसीले अवितण्हे कामभोगतिसिए बहूहिं हत्थाहि य जाव संपरि-
 वुडे वेयङ्गिरिपायमूले गिरीसु य दरीसु य कुहरेसु य कंदरासु य उज्झ-
 रेसु य निज्जरेसु य विवरेसु य गड्ढासु य पल्लेसु य चिल्लेसु य
 कडयेसु य, कडयपल्लेसु य, तडीसु य वियडी सु य टकेसु य कूडेसु

य, सिहरेसु य पम्भारेसु य मंचेसु य काणणेषु य वणेसु वण-
 संडसु य वणराईसु य नदीसु नदीकच्छे सु जूहेसु संगमेसु
 य वावीसु य पोक्खरिणीसु य दीहियासु य गुंजालियासु य सरेसु
 सरपंतियासु य सरसर पंतियासु य वणयरएहिं दिन्नवियारे बहूहिं
 हत्थीहिं य जाव सद्धिं सपरिवुडे बहुविहतपल्लवपउरपाणियतले
 निब्भए निरुडिवग्गे सुहं सुहेणं विहरसि ॥सू० ४०॥

टीका—‘तएणं मेहाइ’ इत्यादि । ततस्तदनन्तरं खलु ‘मेहाइ’ हे
 मेघ ! इति कोमलसंबोधनं कृत्वा श्रमणो भगवान् महावीरः मेघकुमारम् एवं=
 वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—‘से’ अथ नूनं—निश्चयेन त्वं हे मेघ ! ‘राओ’
 रात्रौ पूर्वेरात्रापररात्रकालसमये=रात्रिमध्ये श्रमणैर्निर्ग्रन्थैर्वाचनार्थं पृच्छनार्थं
 परिवर्तनार्थं धर्मानुयोगचिन्तार्थं यावत् ‘महालियं च णं राइं’ महत्यां च
 रात्रौ ‘णो संचाएसि मुहुत्तमवि अच्छिं निमिलावेत्तए’ नो शङ्कोति मुहूर्त-

‘तएणं मेहाइ समणे इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इस के बाद (मेहाइं) हे मेघकुमार ! इस प्रकार
 कोमल आमंत्रण करते हुए (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महा-
 वीरने (मेह कुमारं) मेघकुमार से (एवं वायासी) इस प्रकार कहा (से णूणं
 तुमं मेहा । राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) हे मेघ । तुम रात्रि के पूर्व
 भाग में और पश्चाद्भाग में (समणेहिं णिगंयेहिं) श्रमणनिर्ग्रन्थों द्वारा (वाय-
 णाए पृच्छणाए जाव महालियं च णं रा णो संचाएसि मुहुत्तमवि अच्छिं
 निमिलावेत्तए) वाचना पृच्छना आदि के निमित्त आने जाने पर उनके

टीकार्थ—(तएणं) त्थार भाइ (मेहाइं) “ हे मेघकुमार ! ” आ जेतना
 भधुर संबोधनथी (समणे भगवं महावीरे) श्रमणु भगवान् महावीरे (मेहं
 कुमारं) मेघकुमारने (एवं वायासी) आ प्रभाणु कळुं के (से णूणं तुमं मेहा !
 राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) हे मेघ ! रात्रिना पूर्वं भागभां अने
 पाछणना भागभां (समणेहिं णिगंयेहिं) श्रमणु निर्ग्रन्थे द्वारा (वायणाए
 पृच्छणाए जाव महालियं च ण राइं णो संचाएसि मुहुत्तमवि अच्छिं नि-
 मिलावेत्तए) पृच्छना वगेरेना भाटे आववा जवाथी तेभना ह्यथपग वगेरेना

मपि अक्षि=नेत्र निमोलयितुम्, क्षणमात्रमपि निद्रां प्राप्तुमसमर्थो जातोऽसौ-
त्पर्यः, ततः खलु तत्र हे मेघ ! अग्रमेतद्रूपः आध्यात्मिकः यावत् मनोगतः
संरूपः समुद्रपथतः कीदृशः स संरूप इत्याह-‘जयाणं’ इत्यादि-यदा खलु
अहं अगारमध्ये=गृहमध्ये=वसामि, तदा खलु मम श्रमणा निर्ग्रन्था
आहायंति जाव परियाणंति’ आद्रियन्ते यावत् परिजानन्ति, यत् प्रभृति-खलु
मुण्डो भूत्वा अगारतोऽनगारितां प्रव्रजितः, तत्प्रभृति च खलु ‘मम’ मां श्रमणा
निर्ग्रन्थाः ‘णो आहायंति जाव तो परियाणंति’ नो आद्रियन्ते यावत् नो परि-
जानन्ति । ‘अदुत्तरं च णं’-अनन्तरं च खलु ‘अदुत्तरम्’ इति-अव्ययं, देगीयः
शब्द आनन्तर्यार्थकः । श्रमणानिर्ग्रन्था रात्रौ ‘अप्पेगइया’ अप्पेकके-केचन,
वाचनार्थं यावत् पादरजोरेणुगुण्ठितं=चरणधूलिपुञ्जनं संलितं कुर्वन्ति. ‘तं’ तत्

कर चरण जन्य संघटन आदि से एक सुहृत् भी आख झपकाने के
लिये समर्थ नहीं हो सके हो । (तएणं तुभं मेहाः इमेयारुवे अज्झ-
त्थिए समुपज्जित्था) इस लिये तुम्हें इस प्रकार का आत्मगत विचार उत्पन्न
हुआ है (जया णं अहं आगारमज्जे वसामि तथा णं मम समणा निग्गंथा
आहायंति जावपरियाणंति) कि जब मैं घरमें रहता था तब श्रमण
निर्ग्रन्थ मेरा आदर करते थे-सत्कार करते थे-मुझे जानते थे आदि ।
(जप्पमिइं च णं मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वइए) परन्तु जब
से मैं मुण्डित होकर गृहस्थावस्था से माधु अवस्था में दीक्षित हुआ हूँ
(तप्पमिइं च णं मम समणा णो आहायति जाव नो परियाणंति) तब से य
श्रमण न तो मेरा आदर करते हैं और न मुझे जानते हैं । (अदुत्तरं च णं
समणा निग्गंथा राओ अप्पेगइया वायणाए जाव पाययरेणुगुण्ठियं करेति)

संघटन वज्रेथी अक्ष क्षण पक्ष निद्रावश तथा नहीं. (तएणं तुभं मेहा ! इमे
एयारुवे अज्झत्थिए समुपज्जित्था) अटला भाटे तमने आ नतने विचार
उत्पन्न थयो छे. (जयाणं अहं आगारमज्जे वसामि तथा णं मम समणा
निग्गंथा आहायंति जाव परियाणंति) के न्यारे हुं घेर रहतेो हतो त्यारे
श्रमण निर्ग्रन्थ भारो आहर करता हता, भारो अहार करता हता, मने न्णुता हता
वजरे (जप्पमिइं च णं मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वइए)
परन्तु न्यारथी हुं मुंडित यधने गृहस्थ भटीने माधु अवस्थाभां दीक्षित थयो छुं.
(तप्पमिइं च णं मम समणा णो आहायंति जाव नो परियाणंति) त्यारथी
आ श्रमणो भारो आहर करता नहीं, मने मने न्णुता नहीं. (अदुत्तरं च णं
समणा निग्गंथा राओ अप्पेगइया वायणाए जाव पाययरेणुगुण्ठियं करेति)

શ્રેયઃ સ્વલુ મમ કલ્પે=દ્વિતીયદિવસે પ્રાદુઃપ્રભાતાયાં રજન્યાં શ્રમણ ભગવન્તં મહાવીરમ્ આપૃચ્છદ્ય પુનરપિ અગારમધ્યે આવસ્તુમ્=નિવાસં કર્તુમ્, इति कृत्वा, एवं संप्रेक्षसे=विचारयसि संप्रेक्ष्य 'अट्टदुहट्वसट्टमाणसे' आर्तं-दुःखार्तम्-आर्तं ध्यानोपगतं, दुःखार्तं=दुःखपोडित, वशार्तं-नवदीक्षितत्वेन साधुहस्तसंयट्ट-नादिरूपान् परीषहान् सोढुमसमर्थत्वात् स्वेदवशेन आर्तं-व्याकुलं मानसं यस्य सः, संयमपालने विचलितचित्त इत्यर्थः, यावद् रजनीं क्षपयसि, क्षपयित्वा प्रभाते जाते क्षय्योदयानन्तरं यत्रैवाहं तत्रैव हव्यं=शीघ्रम् आगतःअसि, अथ नूनं हे मेघ ! एष अर्थःसमर्थः? 'हन्त' इति उक्तार्थस्वीकारबोधकमध्यम्, हे भगवन् ! अयमर्थः समर्थः, इत्युत्तरमदायि मेघेन । अथ मेघमुनिं संयमारधने रिधरीकर्तुं तस्य पूर्वतृतीय भवं वर्णयन् भगवानाह—'एवं स्वलु मेहा' इत्यादि । हे

પ્રત્યુત ચે શ્રમણ નિર્ગ્રંથ રાત્રિ મેં વાચના આદિ કે નિમિત્ત જવ આતે જાતે હૈં તો ઇનમેં સે કિતનેક સાધુજન મુજ્જે અપને ચરણોં કી ધૂલિ સે ધૂસરિત કરતે હૈં (તં સેયં સ્વલુ મમ કલ્લં પાડપ્પમયાં રયણીં સમણં ભગવં મહાવીરં આપુચ્છિત્તા પુણરવિ અગારમજ્જે આવસિત્તેષ્ણે ચિ-કટ્ટુ એવં સંપેહેસિ) તો અષ મૈં રજનીં કે પ્રભાત પ્રાય હોને પર શ્રમણ અગવાન્ મહાવીરં સે પૂછકર પુનઃ અગારાવસ્થા સંપન્ન હો જાઝુ-હસી મેં મેરી મલાઈ હૈં ઇસ પ્રકાર તુમને વિચાર કિયા હૈં ઔર (સંપેહિત્તા અટ્ટદુહટ્વસટ્ટમાણમાણસે જાવ રયણિં સ્વવેસિ—સ્વચિત્તા જેનામેવ અહં તેજા મેવ હવ્વમાગે) એસા વિચાર કર આર્તં દુઃખાર્તં એવં વશાર્તં મન હોકર તુમને રાત્રિ કો સમાપ્ત કિયા હૈં ઔર પ્રભાત હોતે હી તુમ જવદી સે મેરે પાસ આચે હો—(સે જૂણં મેહા ! એસ અટ્ટે સમટ્ટે, હંતા અટ્ટે સમટ્ટે,

પ્રત્યુત (ઉલટા) આ શ્રમણ નિર્ગ્રંથો રાત્રિમાં વાચના વગેરેને માટે અવર જવર કરે છે, તો એમનામાંથી કેટલાક સાધુઓ મને પોતાના પગની ધૂળથી ધૂળ યુક્ત કરે છે. (તં સેયં સ્વલુ મમ કલ્લં પડપ્પમયાં રયણીં સમણં ભગવં મહાવીરં આપુચ્છિત્તા પુણરવિ અગારમજ્જે આવસિત્તેષ્ણે ચિકટ્ટુ એવં સંપેહેસિ) તો હવે સવાર થાય ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની આજ્ઞા મેળવીને ફરી હું અગારાવસ્થા સંપન્ન થઈ બહાર આમાં જ મારું હિત છે. આ રીતે તમે વિચાર કરો છો અને (સંપેહિત્તા અટ્ટદુહટ્વસટ્ટમાણમાણસે જાવ રયણિં સ્વવેસિ—સ્વચિત્તા જેનામેવ અહં તેજામેવ હવ્વમાગે) આ રીતે વિચાર કરીને આર્ત, દુઃખાર્ત અને વશાર્ત મનવાળા થઈને તમે રાત્રિ પસાર કરી છો. અને પચોઠ થતાં જ જલદી તમે મારી પાસે આવ્યા છો. (સે જૂણં મેહા ! એસ અટ્ટે સમટ્ટે, હંતા અટ્ટે

मेघ 'खलु' निश्चयेन 'एवं' वक्ष्यमाणरीत्या त्वम् 'इओ तच्चे अईए भवग्गहणे' इतस्तृतीये अतीते भवग्रहणे इतः अस्माद्वर्तमानमवात् तृतीयेऽतीते=गते भवग्रहणे=गजजन्मनि 'वेयङ्कुं गिरिपायमूले' वैताढयगिरिपादमूले=वैताढय गिरिरथोभागस्य समीपे 'वनयरेहिं' वनचरैः=मिच्छप्रमुखैः, 'णिच्चत्तिय णामधेज्ज' निर्वर्तितनामधेयः—निर्वर्तितं=कृतं 'सुमेरुप्रभ' इति नामधेयं यस्य स तथा, स सुमेरुप्रभनामको हस्ती, कीदृश इत्याह—'से ते' इत्यादि। श्वेतवर्णकः, 'संखतलउज्जलविमलनिम्मलदहिधण-गोखीरफेणरयणियरप्पगासे' संखतलोज्ज्वलविमलनिर्मलदधिधनगोखीरफेनरजनिकरप्रकाशः, तथा पुनः कीदृशः 'सत्तुस्सेहे' समोत्सेधः ससहस्तप्रमाणोच्छ्रितशरीरः

एवं खलु मेहा तुमं इओ तच्चे अईए भवग्गहणे वेयङ्कुं गिरिपायमूले वणयरेहिं णिच्चत्तिय—णामधेज्जे) हे मेघ ! यही बात है न ? तब मेघ-कुमारने कहा—हां भगवान् ! यही बात है। अब भगवान् मेघकुमार को संयम में स्थिर करने के लिये उसके पूर्व के तीसरे भव का वर्णन करते हुए कहते हैं हे मेघकुमार ! तुम आज से अतीत तीसरे भवमें हाथी की पर्याय में था। और वैताढयगिरि के नीचे भाग के समीप में रहता था। वहां वनचरों में तुम्हारा नाम सुमेरुप्रभ था। (सेते संख तल - विमल - निम्मल - दहिधण - गोखीरफेणरयणीयरप्पयासे - सत्तुस्सेहे णवारए दसपरिणाहे सतंगपइडिण सोमे सुसंठिए संमिए) तुम्हारा वर्ण सफेद था संखतल के समान, उज्ज्वल, विमल, निर्मल दधी के समान शरत्कालीन मेघ के समान गाय के दूध के फेन के समान, तथा चन्द्रमा की किरणों के समान तुम्हारा प्रकाश था सात हाथ की ऊँचाई का

समूह, एवं खलु मेहा तुमं इओ तच्चे अईए भवग्गहणे वेयङ्कुं गिरिपायमूले वणयरेहिं णिच्चत्तिय णामधेज्जे) हे मेघ ! ओ न बात छे ने ? त्थारे मेघकुमारु कहुं "हा भगवन् ! ओ न बात छे" त्थारे आह भ्रमणु भगवान् भद्रा-वीर मेघकुमारने संयमभां स्थिर करवा आटे तेना पडैवांना त्रील भवतुं वणुंन करवां कडिवा दाआा के हे मेघकुमार ! तमे आअना पुवे त्रील भवभां हाथीना पर्यायभां हुता, अने तमे वैताढयगिरिनां नीयला भागनी यासे रहैता हुता त्यां वनयरोभां तमाइ नाम सुमेइप्रभ हुतुं (सेते संखतलविमलनिम्मलदहिधणगोखीरफेणरयणीयरप्पयासे सत्तुस्सेहे, णवारए दस परिणाहे सत्तंगय पइडिण सोमे सुसंठिए संमिए) तमाइ रंग सईइ हुतो, शंभनलनी जेम उअव-ल विमल, निर्मल, हर्डीनी जेम, शरत्कालना मेघनी जेम गायना दूधना शीशुनी जेम तेमअ अ-द्रना किरणुनी जेम तमारो प्रकाश हुतो. सात हाथनी उअाअना

‘नवायए’ नवायतः=नवहस्तप्रमाणाऽऽयामः ‘दसपरिणाहे’ दशपरिणाहः दशहस्तप्रमाणो मध्यभागे इत्यर्थः ‘सत्तंगपइट्टिए’ सप्ताङ्गप्रतिष्ठितः, तत्र सप्ताङ्गानि=चत्वारश्चरणाः, शृङ्गादण्डः, पुच्छो, जननेन्द्रियं च, एतानि प्रतिष्ठितानि शुभानि यस्य स तथा ‘सोमे’ सौम्यः=मद्राकृतिः ‘सुसंठिए’ सुसंस्थितः=प्रशस्तसंस्थानयुक्तः, तथा ‘संमिए’ सम्मितः=प्रमाणोपेताङ्गः ‘सुरूवे’ सुरूपः=शोभनशरीरः ‘पुरओ’ पुरतः अग्रतः अग्रभागे ‘उदग्गे’ उदग्रः उच्चः ‘समूसियसिरे’ समुच्छ्रितशिरस्कः उन्नतमस्तकः ‘सुहासणे’ शुभासनः शुभानि आसनानि=स्कंधादीनि यस्य सः ‘पिट्ठओ वराहे’ पृष्ठतो वराहः पृष्ठतः पश्चाद्भागे वराह इव=सूकर इव पृष्ठप्रदेशे अवनतः, ‘अइयाकुच्छी’ अजिः काकुक्षिःअजएव अजिका तडत्कुक्षिरुदरं यस्य सः उन्नतोदर इत्यर्थः, ‘अच्छिदकुच्छी’ अच्छिद्रकुक्षिः=छिद्रवर्जितोदरः मांसेन परिपुष्टत्वात् ‘अलंब

तुम्हारा शरीर’ था, नौ हाथ का तुम्हारा आयाम (लंबा) था, दश हाथ प्रमाण तुम मध्य भागमें थे, तुम्हारे सातों ही अंग सुप्रतिष्ठित थे—चारों चरण, शृङ्ग, पूंछ, एवं जननेन्द्रिय ये सातों अंग बड़े अच्छे थे—तुम्हारी आकृति मद्र थी तुम्हारा संस्थान—प्रशस्त था (सुरूवे) प्रमाण में जिस अंग की शरीर के अनुसार जैसी रचना होनी चाहिये वैसी ही रचना तुम्हारे प्रत्येक अंग की थी। इसलिये तुम्हारा शरीर बहुत ही मजबूत था। (पुरओ उदग्गे) अग्र भाग तुम्हारा उन्नत था, (समूसियसिरे) मस्तक विशाल था, (सुहासणे) कंध आदि बठने के स्थान तुम्हारे बड़े मनोहर थे, (पिट्ठओ वराहे) वराह के जैसा तुम्हारा पृष्ठ प्रदेश झुका हुआ था। (अइया कुच्छी) अजा के उदर समान तुम्हारा उदर था—अर्थात् उन्नत था (अच्छिदकुच्छी) वह छिद्र से वर्जित था—

प्रमाणु जेट्ठुं तमाइं शरीर हतुं. नव हाथनो तमारो आयाम (विस्तार) हतो. तमारो मध्यभाग दश हाथ जेट्ठो हतो. तमारा साते अंग सुप्रतिष्ठित हता. जेट्ठो के आरे पग, शृङ्ग, पूंछुं आने जननेन्द्रिय आ साते अंगो गहुं न सारां हतां. तमारी आकृति मद्र हती. तमाइं संस्थान प्रशस्त हतुं. (सुरूवे) सप्रमाणु जे अगनी रचना शरीर सुगुण जेवी होवी जेधज्ये, तेवीज रचना तमारा हरेके हरेके अंगनी हती. जेट्ठो माटे तमाइं शरीर गहुं सुगुण हतुं. (पुरओ उदग्गे) तमारो आगणनो भाग उन्नत हतो. (समूसियसिरे) माथुं विशाल हतुं. (सुहासणं) कंध वगेरे भेसवानी जय्याज्यो गहुं न सरस हती. (पिट्ठओ वराहे) पृष्ठ (सूकर) नी जेम-तमारी पीठनो भाग नभेवो हतो. (अइया कुच्छी) अजरीना पेट जेवुं तमाइं पेट हतुं—जेट्ठो के उन्नत हतुं. (अच्छिदकुच्छी)

કુચ્છા' અલંબકુક્ષિ:=હ્રસ્વોદરા:સંકુચતત્વાત્ 'પલંબલંબોદરાહરકરે' પલમ્બ
લંબોદરાધરકર: તત્ર પલમ્બં=અધઃ પલમ્બિતં લંબ=લમ્બિતં ચ ઉદરમ્
અધર:-અધરોષ્ઠઃ, કર: શુણ્ઢાદણ્ઢશ્ચ યસ્ય સઃ અધઃ પલમ્બેનોદરાધરોષ્ઠ-
શુણ્ઢાદણ્ઢવાન્ ઇત્યર્થઃ, 'ધનુષ્ઠાગિઙ્ગિવિસિદ્ધપુટ્ટે' ધનુષ્પૃષ્ઠાકૃતિવિશિષ્ટપૃષ્ઠઃ-
ધનુષઃ પૃષ્ઠં ધનુઃ પૃષ્ઠં તસ્યા કૃતિવદ્ વિશિષ્ઠં પ્રશસ્તં પૃષ્ઠં યસ્ય સઃ સુંદર
પૃષ્ઠવાન્ ઇત્યર્થઃ 'અણ્ણિપમાણજુત્તવદ્વિયાપીવરગત્તાવરે' આલીનપ્રમાણ-
યુક્તવૃત્તકર્પીવરગત્તાવરઃ, તત્ર આલીનાનિ=સુસંઘટિતાનિ પ્રમાણયુક્તાનિ
પ્રમાણોપેતાનિ વૃત્તકાનિ=ગોલાકારાણિ પીવરાણિ=પુષ્પાનિ માત્રાણિ અપરાણિ
દન્તકપોલકર્ણાદીનિ યસ્ય સઃ તથા, 'અણ્ણિપમાણજુત્તપુચ્છે' તત્ર આલીન-
પ્રમાણયુક્તપુચ્છઃ, તત્ર આલીનઃ=સુસંઘટિતઃ પ્રમાણયુક્તઃ પુચ્છો યસ્ય સઃ તથા
'પંડિપુલ્લમુચારુકુમ્મચલણે' પ્રતિપૂર્ણમુચારુકૂર્મચરણઃ પ્રતિપૂર્ણઃ મુચારવઃ
=સુંદરાઃ કૂર્મવત્ ચરણા યસ્ય સઃ, સમ્પૂર્ણ સુંદર કૂર્મપૃષ્ઠવદુન્નતચરણ-

અર્થાત્ માંસલ થા—પુષ્પ થા—(અલંબકુચ્છિ) તથા હ્રસ્વ થા। (પલંબ
લંબોદરાહરકરે) નીચે કી ઓર લંબા લટકતા થા। इसी तरह के
तुम्हारे अधरोष्ठ और शुण्ढा दंड थे। (धनुषद्वागिङ्गिविसिद्धपुट्टे) तुम्हारा
पृष्ठ प्रदेश धनुष के पृष्ठ प्रदेश की आकृति के समान विशिष्ट रूप
से प्रशस्त था। (अण्णपमाणजुतवद्विषीवरगत्तावरे) तुम्हारा दंत
कपोल, कर्ण, आदि रूप अपर शरीर सुसंघटित था, प्रमाणोपेत था,
गोल था, और परिपुष्ट था। (अण्णपमाणजुतपुच्छे) परिपुष्णमुचारु
कुम्भचलणे पंडुरमुविमृदणिद्वणिरुवहयत्रिसण्णे छंदंते सुमेरुप्यभे
हत्थिराया होत्था) तुम्हारी पुंछ भी प्रमाणोपेत और सुसंघटित थी।
तुम्हारे चारों चरण प्रतिपूર્ण, सुंदर और कच्छप के पृष्ठ भाग के समान

ते छिद्र रक्षित હતું એટલે કે માંસલ હતું, પુષ્પ હતું. (અલંબકુચ્છિ) તેમજ હ્રસ્વ
(લઘુ) હતું. (પલંબલંબોદરાહરકરે) નીચેની તરફ લાંબું હતું. આયોજ તમારો
નીચેનો હોઠ અને મૂંઠ હતી. (ધનુષદ્વાગિઙ્ગિવિસિદ્ધ પુટ્ટે) તમારી પીઠનો ભાગ
ધનુષના પીઠ પ્રદેશની આકૃતિની જેમ સવિશેષ પ્રશસ્ત હતો. (અણ્ણપમાણ-
જુત્તવદ્વિયપીવરગત્તાવરે) તમારા દાંત, કપોલ, કાન વગેરે તેમજ શરીરના
અવયવો સુકોળ હતા, સપ્રમાણ હતા, અને પરિપુષ્ટ હતા. (અણ્ણિપમાણજુત્ત
પુચ્છે) પરિપુષ્ણમુચારુકુમ્મચલણે પંડુ સુવિમૃદ્વણિદ્વણિરુવહય ત્રિમેળદે
છંદંતે સુમેરુપ્યમે હત્થિરાયા હોત્થા) તમારું પંછડું પણ સપ્રમાણ અને
સુસંઘટિત હતું. તમારા ચારે પગ પ્રતિપૂર્ણ. સુંદર અને કાચખાની પીઠની જેમ

वान् इत्यर्थः 'पंडुरसुविमुद्धनिद्धनिख्वहयविसदृशहे' पांडुर-सुविशुद्ध
 सिग्धनिरूपहन्निशतिनखः-तत्र पाण्डुराः=श्वेताः सुविशुद्धाः निर्मलाः
 सिग्धाः=चिकणाः निरूपहताः=स्फोटकादिरहिताः विंशतिनखा यस्य सः श्वेत
 निर्मलचिकणस्फोटकरहितनखधारीत्यर्थः छद्मन्ते=षट्दन्तः=षट्दन्तधारी
 सुमेरूपमनामा हस्तिराजस्त्वमापीरिति सम्बन्धः। 'तत्थणं तुमं मेहा' तत्र खलु
 त्वं हे मेघ ! बहुभिर्हस्तिभिर्हस्तिनीभिश्च 'लोट्टएहि य' लोट्टकैश्च=कुमारावस्था-
 पन्न हस्तिबालकैः 'लोट्टियाहि य' लोट्टिकाभिश्च=कुमारावस्थापन्नहस्ति बालि-
 काभिश्च 'कलमेहि य' कलभैश्च=अतिलघुवयस्कहस्तिशिशुभिश्च 'कलभियाहि य'
 कलभिकाभिश्च 'सद्धि' सार्धं संपरिवुडे' सम्परिवृतः' हत्थिसहस्सणायए'
 हस्तिसहस्रनायकः- हस्तिनां सहस्रं हस्तिसहस्रं तस्य नायकः='देसए' देशकः=
 मार्गादिदर्शकः 'पागट्टी' प्राकर्षी अग्रगामित्वात्, 'पट्टवए' प्रस्थापको=विविधकार्येषु

उन्नत थे। तुम्हारे श्वेत, सुविशुद्ध (निर्मल) चिकने, स्फोटक आदि से
 रित्त ऐसे बीस नख थे। छह तुम्हारे दांत थे। इस प्रकार तुम वहां
 हस्तिनों के राजा थे। नाम तुम्हारा सुमेरूपम था। (तत्थणं तुमं मेहा)
 वहां तुम हे मेघ ! (बहुहिं हत्थिहिं य हत्थीणियाहिं य लोट्टएहिं य लोट्टिया
 हिं य कलमेहिं य कलभियाहिं य सद्धि संपरिवुडे) अनेक हस्तिनों से अनेक
 हत्थिनियों से, कुमारावस्थापन्न अनेक हस्ति बालकों से कुमारावस्थापन्न
 अनेक हस्ति बालिकाओं से अति लघुवयस्क हस्ति शिशुओं से अनेक
 हाथियों की छोटी २ बच्चियों से सदा घिरे रहने थे। तुम (हत्थिसह
 स्सणायए) एक हजार हाथियों के स्वामी थे। (देसए) उन्हें मार्गादिक
 के प्रदर्शक थे (पागट्टी) अग्रगामी होने के कारण तुम उन्हें हर एक
 काम में खींचते रहते थे। (पट्टवए) अनेक कार्यों में उनको नियोजित

उन्नत होता। तमारा श्वेत सुविशुद्ध (निर्मल) चिकण्डा, स्फोटक (श्वेता) वगेरैथी
 रहित ऐसा बीस नख होता। तमारे छ दांत होता। आ रीते तमे त्यां हाथीओना
 राजा होता। सुमेरूपम तमाइ नाम हुं। (तत्थणं तुमं मेहा) हे मेघ ! त्यां तमे
 (बहुहिं हत्थीहिं य हत्थीणियाहिं य लोट्टए हिं य लोट्टियाहिं य कलमेहिं य कलभि
 याहिं य सद्धि संपरिवुडे) धण्डा हाथीओथी, धण्डा हाथीओथी, कुमार अव-
 स्थावाणा धण्डा हस्तिबालोथी कुमारवस्थावाणी धण्डा हस्तिबालाओथी धण्डा नानी
 ठंभरना हाथीना शिशुओथी धण्डा हाथीओनी नानी अन्धीओथी हमेशां वीटणा-
 ओला रहेता होता। तमे (हत्थिसहस्सणायए) ओके हजार हाथीओना स्वामी होता
 (देसए) तेमना भाग वगेरेना प्रदर्थक (अतापनार) होता, (पागट्टी) त मे
 सोना आगेवान होता तेथी तमे भीजा अधाने कामभां निजुक्त करता होता।

नियोजकः 'जूहवई' यूथपतिः=हस्तिसमूहनायकः 'विंदपरिवर्द्धे' वृन्दपरिवर्धकः= निजपरिवारवृद्धिकारकः त्वं हे मेघ ! अन्येषामि चहूनाप् 'एकल्लाणं' एकाकिनाम् 'एकविहारिणां' इत्थिकलभाणं हस्तिकलभानां=हस्तिशाशकानां च 'आहेवच्चं' आधिपत्यं=स्वामित्वं याचत कुर्वन्=पालयन् विहरसिस्म । ततःखलु हे मेघ ! त्वं 'निच्चप्पमत्ते' नित्यप्रमत्तः=विषयादिषु नित्यप्रमादीमन् 'सइपल्लिए' सदा प्रल-
लितः प्रक्रीडितः क्रीडारसिकः 'कंदप्परई' कंदर्परतिः=कामक्रीडापरायणः मोह-
णसीले' मोहनशीलः=विषयासक्तः 'अवितण्हे' अवितृष्णाः=कामभोगेषु
अविरक्तः 'कामभोगतिसिए' कामभोगतृप्तिः, कामभोगाः=पंचेन्द्रिय विषया-
स्तत्र प्रसक्तः बहुवीभिर्हस्तिनीभिर्यावत्संपरिवृतः वैताढ्यगिरिपादमूले वैताढ्य-

किया करते थे। कारण (यूथपति) तुम हस्ति समूह के नायक कहे जाते थे। (विंदपरिवर्द्धे) वहां तुम अपने परिवार की वृद्धि करने में लगे रहते थे। (अन्नेसि च वहुणं एकल्लाणं इत्थिकलभाणं आहेवच्चं जाव विहरसि) समय २ पर अन्य और भी अनेक एकलविहारी हस्ति-
शावकों का तुम आधिपत्य आदि करते रहते थे। (एसणं तुमं मेहा ! निच्चप्पमत्ते) इस के बाद हे मेघ ! तुम विषयादिकों में नित्य मदोन्मत्त होते हुए (सइपल्लिए) क्रीडा करने में बड़े रसिक बन गये (कंद-
प्परई) और काम क्रीडा में परायण होकर (मोहणसीले) विषयों में तुम्हारी अधिक आसक्ति हो गई थी (अवतण्हे) यहाँतक वह आसक्ति
बढ़ी कि कामभोग तृष्णा तुम्हारी कभी शांति ही नहीं होती रही (काम भोगतिसिए) अतः तुम कामभोगों में तृप्ति होकर (बहुहिं हत्थीहिं

(पवुवए) धृष्टा कामोभां तेभने निधुक्क करता हुआ, केभके (यूथपति) तभने हाथी-
ओना ठोणाना नायक कहेवाभां आवता हुआ. (विंदपरिवर्द्धे) त्यां तभे पोताना
परिवारणी वृद्धि करवाभां परोवाओला रहेता हुआ. (अन्नेसि च वहुणं एकल्लाणं
इत्थिकलभाणं आहेवच्चं जाव विहरसि) वभतो वभत पीअ पखु धाया ओकदा
विशेष करनारा हाथीनां अन्ध्याओ छपर शासन वगेरे करता रहेता हुआ. (तएणं
तुमं मेहा निच्चप्पमत्ते) त्थार आह डे मेघ ! तभे विषय वगेरे कामलोगोभां
उभेशां महभत्त थधने (सइयल्लिए) क्रीडा करवाभां भूअन्न रसिक थध गया.
(कदप्परई) रति क्रीडाभां कुशण थधने (मोहणसिले) विषयोभां तभारे वधारे
पठती आसकित (मोह) थध पडी. (अवतण्हे) आ विषयोभां आसकित तभारी
आटली हटे पछोंथी के ओथी तभारी कामतृष्णा ओध द्विवस शांत नहि थध. (काम
भोगतिसिए) ओटला भाटे तभे विषय लोकोनी तीअ छ्थिअ धरावता इषित
तस्थ थधने (बहुहिं हत्थीहिं जाव संपरिवुडे वेयडगिरिपायमूले)

नामकपर्वतसमीपे, 'गिरासु य' गिरासु=पर्वतसु 'दरासु' दरासु=गुहासु कुहरेषु च-
पर्वतान्तरालभागेषु 'कंदरासु य' कंदरासु च केन इति जलेन दीर्यते विदीर्यते
इति कंदराः, तासु जलयोगेन स्फुटितभूमिषु इत्यर्थः 'उज्जरेसु य' उज्जरेषु च=
पर्वततटप्रदेशात् पतितजलेषु 'निज्जरेसु य' निर्जरेषु च=पर्वततटात् निपत्य
स्पंदमानेषु जलेषु 'विदरेसु' विदरेषु=नदीतटप्रदेशात् स्पंदमानेषु 'गड्ढासु य'
गड्ढे सु च 'पल्लेसु य' पल्लेसु च=सकमलस्वरूपजलाशयेषु 'चिल्लेसु य'
चिल्लेसु च कर्दममिश्रितजलेषु 'कडयेसु य' कटकेषु=पर्वतटेषु च, 'कडय-
पल्लेसु य' कटकपल्लेसु=पर्वतस्थितजलाशयेषु च, 'तडीसु य' तटोषु=
नदीतटेषु च, 'वियडीसु य' वितटीषु-छिन्नभिन्नतटेषु च, 'टंकेसु य'
टंकेषु=एकदिशिछिन्नपर्वतेषु 'कूडेसु य' कूटेषु महाशिखरेषु च, 'सिहरेसु
य' शिखरेषु च, पर्वतमस्तकेषु च 'पग्गारेसु य' प्राग्गारेषु=ईषदवनत-

यजाव संपरिवुडे वेयङ्गगिरिपायमूले) ऊनके इयनियों के साथ (गिरिसु
य, दरीसु य, कुहरेसु य, कंदरासु य, उज्जरेसु य, निज्जरेसु य, विव-
रेसु य, गड्ढासु य, पल्लेसु य,) कभी पर्वतों के ऊपर कभी गुफाओं
के भीतर की पर्वतों के अन्तराल भागों के अन्दर कभी कन्दराओं के
भीतर—जल के योग से विदारित हुई भूमि के भीतर, कभी पर्वत
के तट प्रदेश से पतित उज्जरीयों में, कभी निर्जरीयों में—झरनों में कभी
कभी विवरीयों में—नदी के तट प्रदेश से बहते हुए जल में कभी गड्ढों
में, कभी कमल युक्त स्वल्प (कडयेसुय) सरोवरों में (चिल्लेसुय)
कभी कर्दममिश्रित जल में, कभी कटको में (कडयपल्लेसु य,) कभी
पर्वत स्थित जलाशयों में, (तडीसु य) कभी नदीयों के तटों पर
(वियडीसुय) कभी २ छिन्न भिन्न तटों पर (टंकेसु य कूडेसु य सिहरेसु

वैताढ्यगिरिनी तणेटीमां धण्णी छाथीणीओथी वीटणाधने (गिरिसु य दरीसु य
कुहरेसुय, कंदरासु य, उज्जरेसु य, निज्जरेसु य, विवरेसु य, गड्ढासु य,
पल्लेसु य) क्यारेक पर्वत उपर, क्यारेक गुहाओनी अंदरना पर्वताना अन्तराल
भागोमां, क्यारेक कंदराओनी अंदर-पाण्णीथी विदीळ् थयेली पृथ्वीनी अंदर, क्यारेक
पर्वताना तटप्रदेशथी पडता उज्जरीमां क्यारेक निर्जरी (अरणाओ) मां, क्यारेक
विवरीमां, क्यारेक नदीना किनारा पासोना वडेटा पाण्णीमां, क्यारेक गतोमां, क्यारेक
कंभणवाणा नाना (कडयेसु य) सरोवरीमां, (चिल्लेसुय) क्यारेक कडव वाणा
पाण्णीमां, क्यारेक कटके (पर्वताना वळ्णेनी जग्गा) मां, (कडयपल्लेसुय)
क्यारेक पर्वत उपरना जलाशयोमां, (तडीसुय) क्यारेक नदीओना किनाराओ उपर
(वियडीसुय) क्यारेक छिन्न भिन्न (लांगी तटी गयेला) थयेला किनाराओ उपर

भागेषु च, मंचेषु य' मञ्चेषु=पाणस्तम्भापारोस्थिताशिलाफलकेषु च 'मालेषु य' मालेषु=धान्यादि क्षेत्रादौ स्वापदादि जनितविघ्नतः परिरक्षार्थनिर्मितेषु मञ्चविशेषेषु च, 'काणणेषु य' कानणेषु नगरादारभ्य वनपर्यन्त सजातीयप्रादादि वृक्षयुक्तप्रदेशेषु च 'वणेषु य' वणेषु=नगरादूरस्थगहनप्रदेशेषु च 'वनसंढेषु' वनपंढेषु=अनेक जातीयोत्तमवृक्षयुग्मदायभूमिषु च, 'वनराईषु य' वनराजीषु=वनपंक्तिषु च 'नईषु य' नदीषु=सारत्सु च 'नईकच्छेषु य' नदीकच्छेषु=नदी जल परिवेष्टितवृक्षादिमत्प्रदेशेषु च 'जूहेषु य' यूथेषु=वानरादिसमूहाश्रित प्रदेशेषु च, 'संगमेषु य' सङ्गमेषु च=अनेक नदी मिलितप्रदेशेषु, 'वावीषु य'

य, पठारेषु य, मंचेषु य, मालेषु य, काणणेषु य, रणेषु य, वणसंढेषु य, वनराईषु य, नदीषु य, नदीकच्छेषु य,) कभी एक दिशा में कटे हुए पर्वतों के ऊपर कभी उनकी महाशिखरों के पर उनकी चोटियों पर कभी उनके कुछ कुछ झुके हुए भागों पर कभी मंचों पर—पाषाणस्तम्भों के ऊपर स्थित शिला फलकों पर कभी मालों में—धान्यादिक के खेतों में जानवरों की रखवाली के लिये निर्मित किये हुए मंच-विशेषों में कभी काननों में—नगर से लगाकर वनतक एक जाति के वृक्षों से समन्वित प्रदेशों में कभी वनबंड़ो में—जानी जाति के वृक्ष समुदायवाली भूमियों में वनराजियों में कभी नदियों में कभी कभी नदी कच्छों में—नदी के जल से परिवेष्टित हुए वृक्षादि युक्त प्रदेशों में कभी (जूहेषु) यूथों में वानरादि के समूह से युक्त स्थलों में कभी (संगमेषु य) संगमों में—अनेक नदियों से मिलित स्थानों में, (वावीषु)

(टंकेषु य, कूडेषु य, वणेषु य, वणसंढेषु य, वनराईषु य, नदीकच्छेषु य) क्यारेक ओके दिशा तरङ्ग कपाओला पर्वताना ऊपर, क्यारेक पर्वताना (मडा) ठाँवा शिपरेना ऊपर अने तेमनी ठोय ऊपर, क्यारेक तेमना थोडा नमेला भागे ऊपर क्यारेक भँथो ऊपर—पाषाण स्तम्भाना ऊपर स्थित शिलाओ ऊपर—क्यारेक भागाओमां—ओटडे के षड् वगेरेना जेतरेना पाळीओथी रक्षवा भाटे गनाववाभां आवेला ओके विशेष प्रकारना भँथो ऊपर, क्यारेक काननोभां—नगरथी भांड़ीने वन सुधी ओके विशेष जातिना वृक्षावाणा प्रदेशोभां, क्यारेक वनपंढोभां—घल्ली जातिना वृक्षाना समूहवाणी ज्य्याओमां, वनना सुंहर शोलायुक्त स्थानोभां, क्यारेक नदीओमां, क्यारेक नदीना कच्छोभां—नदीना पाळीथी वीटमाओला वृक्ष वगेरेथी युक्त प्रदेशोभां, (जूहेषु) ठोणाओमां वानर वगेरेना समूहवाणा स्थानोभां, क्यारेक (संगमेषु य) संगमोभां—घल्ली नदीओना ज्य्या संगम थतो छाय ओवा स्थानोभां (वावीषु)

वाणीषु=चतुष्कोणयुक्तासु 'पोक्खरिणीसु य' पुष्करिणीषु=कमलयुक्तगोला-
कारासु 'दीहियासु य' दीर्घिकासु च=दीर्घाकारवापीषु, 'गुंजालियासु य' गुञ्जा-
लिकासु च=वक्राकारवापीषु 'सरेसु य' सरःसु च=तडागेषु, 'सरपंतियासु य'
सरःपंतिकातेषु च=सरः श्रेणीषु, 'सरसरपंतियासु य' सरःसरः पंतिकासु
च=परस्परं संलग्नेषु बहुषु तडागेषु-एकस्मात्सरसोऽन्यस्मिन् सरसि जलाग-
मयुक्तासु सरःपंतिसु 'वणयरहिं' वनचरैः-मिल्लादिभिः 'दिन्नवियारे' दत्तवि-
चारः=दत्तविचरणमार्गः मरणभयादित्यर्थः बहुभिर्हस्तिनीमिश्रं यावत् सार्धं संपरि-
वृतः=स्वपरिवारयुक्तः इत्यर्थः 'बहुविह तरुपल्लवपउरपाणियतले' बहुविधतरुपल्लव-
प्रचुरपानीयतृणः, तत्र-बहुविधाः तरुपल्लवाः=वृक्षपत्राणि प्रचुराणि पानीय
तृणानि यस्य सः, भक्षणायपानाय प्रचुरपल्लवतृणजलसम्पन्नः इत्यर्थः 'निम्भए'
निर्भयो वीरत्वात् 'निरुत्विग्गे' निरुत्विग्गः=उद्वेगवर्जितः अनुकूलविषयप्राप्त
त्वात् सुखं सुखेन विहरसि ॥मू० ४०॥

कभी चतुष्कोण युक्त वावडियों में (पोक्खरिणीसु य) कभी कमल युक्त
गोलाकारवाली पुष्करिणियोंमें, (दीहियासु) कभी दीर्घ आकारवाली वान-
डियों में कभी (गुंजालियासु य) वक्र आकारवाली वावडियोंमें, (सरेसुय)
कभी तडागोंमें (सरपंतियासु) कभी सरोवरों की श्रेणियों में (सरसर
पंतियासु) कभी २ परस्पर संलग्न हुए अनेक तालाबों में (वणयरहिं
दिन्नवियारे वृहहिं इत्थिहिं य जाव सद्धिं संपरिवुडे) वनचरों से
बिना रोकटोक हुए तुम अनेक हथिनियों आदिकों के साथ रहकर (बहुवि-
हतरुपल्लवपउरपाणियतले निम्भए निरुत्विग्गे सुहं सुहेणं विहरइ)
अनेक प्रकार के वृक्षों के पत्तों को चास को खाते हुए और पानी
पीते हुए बिना किसी भय के उद्वेग रहित होकर सुख पूर्वक अपना
समय व्यतीत कर रहे थे ॥ सूत्र ॥ ४० ॥

क्यारेक आर भूषावाणी वावोभां (पोक्खरिणीसु य) क्यारेक कमल युक्त गोला
आकारवाणी पुष्करिणीओभां, (दीहियासु) क्यारेक मोटा आकारवाणी वावोभां,
क्यारेक गुंजालियासु य) वड (वांझ) आकारवाणी वावोभां, (सरेसुय) क्यारेक
तणावोभां, (सरपंतियासु) क्यारेक सरोवर श्रेणीओभां, (सरसरपंतियासुय)
क्यारेक ओके भीलथी संलग्न थयेला धणु तणावोभां, (वणयरहिं दिन्नवियारे
वृहहिं इत्थिहिं य जाव सद्धिं संपरिवुडे) वन्य प्राणीओधी निर्भीक थयेला
तमे धणु हाथणीओनी साथे रहने (बहुविहतरुपल्लवपउरपाणियतले
निम्भए निरुत्विग्गे सुहं सुहेणं विहरइ) अनेक प्रकारवा वृक्षाना पांढांओ
अने घासने भाता अने पाणी पीतां सुभेथी पोताने वणत पसार करी रहल
हता ॥ सूत्र "४०" ॥

मूलम्—तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइ पाउसवरिसारत्त-
 सरयहेमंतवसंतेसु कमेण पंचसु उऊसु समइकंतेसु गिम्हकालसम-
 यंसि जेट्टामूलमासे पायवचंससमुट्ठिएणं सुकतणपत्तकयवरमारुयसं-
 जोगदीविणं महाभयंकरेणं हुयवहेणं वणदवजाला संपलित्तेसु वणेसु
 धूमाउलासु दिसासु महावायवेगेणं संघट्टिएसु छिन्नजालेसु आवय-
 माणेसु पोल्लरूक्खेसु अंतो२ झियायमाणेसु मयकुहियविणट्ठकिमिय
 कइम नईवियरगखीणपाणीयंतेसु वणंतेसु गिरिगदीणकंदियर-
 वेसु, खरफरुस अणिट्ठरिट्ठरूवाय विट्ठुमग्गेसु, दुमेसु तण्हावसमुक्क-
 पक्खपयडिय—जिब्भतालुय—असंपुडिय—तुंडपक्खिसंधेसु ससंतेसु-
 गिम्हउम्हउण्हावायखरफरुसचंडमारुयसुकतणपत्तकयवरवाउलीभसं-
 तदित्तसंभंतसावयाउलभिगतण्हावच्चिंधपट्ठेसु गिरिवरेसु संवट्ठि-
 एसु तत्थमियपसय सरीसिवेसु अवदालियवयणविवरणिह्वालियग-
 जीहे महंततुंबइ य पुत्तकन्ने संकुचियथोरपीवरकरे ऊमिगलंगूले
 पीणाइयविरसरडियसहेणं फोडयंतेव अंबरतलं पायदइरेणं कंपयं-
 तेव मेइणितलं विणिम्मुयमाणे य सीयरं सव्वओ समंता वल्लि-
 वियाणाइं छिंदमाणे, रूक्खसहस्साइं तत्थ सुवहूणिणोल्लयंते, विण-
 ट्ठरेठ्ठेव नरवरिदे, वायाइछेठ्ठपोए, मंडलवाएव्व परिब्भमंते अभिक्खणां२
 लिंडणियरं पमुंचमाणे२ बहूहिं हत्थिणीहिं य जाव सार्द्धदिसोदिसिं
 विपलाइत्था । तत्थणं तुम मेहा ! जुन्ने जराजजरियदेहे आउरे
 झंझिए पिवासिए दुब्बले किलंते नट्ठसुइए मूढदिसाए सयाओ
 जूहाओ विप्पट्ठुणे वणदवजालापरच्चे उण्हेण तण्हाए य लुहाए य

परवभाहए समाणे भीए तत्थे तसिए उव्विग्गे संजायभए सव्वओ
समेता आधावमाणे परिधावमाणे एगं च णं महं सरं अप्पोदयं
पंकवहुलं अतित्थेणं पाणियपाएउं ओइन्ने। तत्थ णं तुमं मेहा !
तीरमइगए पाणियं असंपत्ते अंतराचेव सेयंसि विसन्ने। तत्थ णं
तुमं मेहा ! पाणियं पाइस्सामि त्तिकट्टु हत्थं पसरैसि, से। वय ते
हत्थे उदगं न पावइ। तएणं तुमं मेहा ! पुणर व कायं पच्चुध्वरिस्सामि
त्तिकट्टु बलियतरायं पंकंसि खुत्ते। तएणं तुमं मेहा। अन्नया कयाइं एगे
चिरनिज्जुढे गयवरजुवाणए सयाअ जूहओ करचरणदंतमुसलप्पहा-
रेहिं विप्परद्धे समाणे तं चेव महइहं पाणीयं पोएउं समोयरेइ। तएणं
से कलभए तुमं पासइ पासित्ता तं पुव्ववेरं समरइ, समरित्ता आसु
रुत्ते रुढे कुविए चंडिक्किए मिसिमिसे माणे जेणेव तुमं तेणेव उवा-
गच्छइ उवागच्छित्ता तुमं तिकखेहिं दंतमुसलेहिं तिकखुत्तो पिट्टुओ उच्छु
भइ उच्छुभित्ता पुव्ववेरं निज्जएइ, निज्जाइत्ता हट्टु तुट्टु पाणियं पियइ
पिबित्ता जामेव दिंसि पाउब्भूए तामेव दिंसि पडिगए। तएणं तव
मेहा ! सरीरं सि वेयणा पाउब्भवित्था उज्जला विउला तिग्वा कम्बडा
जाव दुरहियासं पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरित्था।
तए णं तुमं मेहा ! तं उज्जलं जाव दुरहियासं सत्तराइंदियं वेएणं
वेएसि, सवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता अट्टदुहइवसट्टे कालमासे
कालं किच्चा इहेव जंबुदीवेरं भारहेवासे दाहिणड्ढं भरहे गंगाए महा-
णईए दाहिणे कूले विंझगिरिपायमूले एगेणं मत्तवरगंधहत्थिणा
एगाए गयवरकरेणूए कुच्छिसि गयकलभए जणिए। तए णं सा

गयकलभिया णवण्हं मासाणं बहुवडिपुवणाणं वसंतमासंमि तुमं पया-
जा। तए णंतुमं मेहा ! गब्भवासाओ विप्पमुक्के समाणे गयकलभए
यावि होत्था, रत्तुप्पलरत्तसूमालए जासुमणारत्तपारिजत्तयल-
क्खारसरसकुंकुमसंझ्झभरागवन्ने इट्ठे नियस्स जूहवइणो गणिया
यारकरेणुंकोत्थहत्थे अणेगहत्थिणिसयसंपारेवुडे रम्मसु गिरिकाणणसु
सुहंसुहेणं विहरसि ॥सू० ४१॥

टीका—‘तएणं तुमं मेहा !’ इत्यादि ! ततः खलु हे मेघ ? ‘त्वम्’ त्व-
मित्यस्य ‘बहुहिं हत्थिणीहिं य जाव सद्धिं दिसोदिसि विप्पलाइत्था’ इत्य-
श्रेण सम्बन्धः, ‘अन्नया’ अन्यदा अन्यस्मिन् ‘कयाइं’ कदाचित्=कस्मिन्-
द्वसरे ‘पाउस-वरिसारत्त-सरय हेमत वसंतेसु’ प्रावृट् वर्षारात्र शरद् हेमन्त-वसं-
तेषु—प्रावृट्-आषाढश्रावणौ वर्षारात्रः=माद्रपदाश्विनौ, शरत्=कार्तिकमार्ग
शीर्षौ, हेमन्तः=पौषमाघौ, वसन्तः=फाल्गुन-चैत्रौ, एतेषु ‘कमेण’ क्रमेण=
अनुक्रमात् ‘पंचसु उरुसु’ पञ्चसु ऋतुषु ‘समइक्कंतेसु’ समतिक्रान्तेषु ग्रीष्म-
कालसमये=ज्येष्ठामूलमासे ज्येष्ठा. मूलं वा पौर्णमास्यां यत्र स ज्येष्ठामूलः,

‘तएणं तुमं मेहा’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इस के बाद (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तुम (अन्नया
कयाइं) किसी एक समय (पाउस, वरिसारत्त, सरय हेमत, वसंतेसु-
कमेणं पंचसु उरुसु समइक्कंतेसु) आषाढ श्रावण रूप प्रावृट् ऋतु के
माद्रपद अश्विन रूप वर्षा रात्र के, कार्तिक मार्गशीर्ष रूप शरदः ऋतु
के पौष माघ रूप हेमन्त ऋतु के तथा फाल्गुन एवं चैत्र रूप वसन्त
ऋतु के क्रमशः समाप्त हो जाने पर (गिम्हकालसमयंसि) ग्रीष्म काल
के समय में (जेष्ठा मूलमासे) ज्येष्ठामूलमास में—ज्येष्ठ महिने में—

टीकार्थ—‘तएणं तुमं मेहा’ इत्यादि

(तएणं) त्थार भाड (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तमे (अन्नया कयाइं)
कैधं अेक वधते (पाउसवरिसारत्त, सरय, हेमत, वसंतेसु कमेणं पंचसु
उरुसु समइक्कंतेसु) आषाढ श्रावण भासोनी प्रावृट्-ऋतु, आहरयो अने अश्विन
भासोनी वर्षाऋतु, कार्तिक अने मार्गशीर्ष भासोनी शरद् ऋतु, पौष अने माघ
भासोनी हेमन्त ऋतु तेमज्झ झगलु अने चैत्र भासोनी वसन्त ऋतु ल्यारे अट्ठकंभे
पसार थं गध (गिम्हकालसमयंसि) अने उनाणानी ऋतु आवी त्तारे (जेष्ठा

स चासौ मामश्रेति कर्मधारयः, तस्मिन् ज्येष्ठमासे इत्यर्थः 'पायवर्घस समुद्रिणं' पादपघर्षममुत्थितेन, तत्र पादपाः वृक्षाः, तेषां घर्षः=घर्षणं तेन वंशजालादीनां परस्परं पवनजनितानिघर्षणेन समुत्थितः=समुत्पन्नः, तेन, 'सुकृतणपत्तकयवरमाख्यसंजोगदीविणं' शुष्कतृणपत्रकचवरमारुतसंयोगदीवि-
तेन, तत्र शुष्कतृणपत्ररूपः कचवरः मारुतः=पवनः, तयोः संयोगः संमीलनं तेन दीपितः=प्रज्वलितः, तेन, 'महाभयङ्करेण' महाभयङ्करेण=महाभयजनकेन, 'हुतवहेण' हुतवहेन वह्निना 'वणदवजालासंपलितेषु' वनदवजालासंघ-
दीप्तेषु-तत्र वनदवो=वननाग्निः, तस्य ज्वालाः, ताभिः सम्प्रदीप्तेषु 'वणेषु' वनेषु 'धूमाउलासु' धूमाकुलासु=धूमव्यासासु 'दिसासु' दिशासु=चतुर्दिक्षु 'महावायवेगेण' महावातवेगेन=मथंकरपवनाघातेन 'संघट्टिणसु' संघट्टितेषु=
संयुक्तेषु 'छिन्नजालेषु'=छिन्नज्वालेषु=वृटितज्वालासमूहेषु 'आवयमाणेषु' आपतत्सु=सर्वतःसमापतत्सु पोलरुक्खेषु' शुषिरवृक्षेषु=सच्छिद्रवृक्षेषु 'अंतो २'

(पायवर्घसमुद्रिणं) वृक्षो कः - गड़ से उत्पन्न हुई अर्थात्-पवन से हिलते हुए वंश आदि की परस्पर घर्षणा से पैदा हुई (सुकृत तण पत्त-कयवर- मारुतसंजोगदीविणं) और शुष्क पत्र तथा तृणरूप कूड़े में पवन के संयोग से उद्दीपित हुई एसी (महाभयङ्करेण) महा विकराल (वणदवजाला) जंगल की अग्नि से (वणेषु संपलितेषु) वन के प्रदीप्त होने पर (दिसासु धूमाउलासु) दिशाओं को घन से व्याप्त होने पर, तथा (अंतो २ क्षियायमाणेषु) भीतर ही भीतर जले हुए (पोलरुक्खेषु) पोले वृक्षों के (महावायवेगेण) प्रबल वायु के वेग से (संघट्टिणसु) संघट्टित होकर (आवयमाणेषु) जमीन पर गिर जाने पर तथा उनमें लगी हुई (छिन्नजालेषु) अग्नि ज्वाला के

मूलमासे) ज्येष्ठा मूलमासमां-जेठ महिनामां- (पायवर्घससमुद्रिणं) वृक्षानां परस्परमां अथवावाथी उत्पन्न थयेली ओटले के पवनवाथी हालता वांस वगेरेना परस्पर घर्षण्थी उत्पन्न थयेली (सुकृततणपत्तकयवरमाख्यसंजोगदीविणं) सूझा पांढडां तेमज घास वगेरेना कयराभां पवनना संयोगथी विशेषइपथी उद्दीप्त थता जेवा (महाभयङ्करेण) महा प्रथंड (वणदवजाला) वननी अग्निथी (वणेषु संपलितेषु) आगुं जंगल व्यापे सणगी उड्युं (दिसासु धूमाउलासु) दिशाःओ धुमाडाथी व्याप्त थछ गछ तेमज (अंतो २ क्षियायमाणेषु) अन्दर सणगता (पोलरुक्खेषु) पोलां वृक्षो (महावायवेगेण) बयंकर पवननी अथवाभण्थी (संघट्टिणसु) अथवाधने (आवयमाणेषु) जमीनहोस्त थछ गथा तेमज ते

अन्ताऽन्तः=मध्यमध्ये 'ज्ञियायमाणे' ध्यायमानेषु=दृष्टमानेषु 'मयकुहियविणट्ट
किमियकदमनर्हवियरगखीणपाणीयंतेसु' मृतकुथितविनष्टकृमिकर्दमनदीचिवरक
क्षीणपानीयान्तेषु, तत्र मृतैः शशकमृगादिभिः क्लृप्ताः=दुर्गन्धिताः विनष्टाः=
विगतस्वभावाः-मलिनतां प्राप्ता इत्यर्थः, कृमिकर्दमाः=कृमियुक्तकर्दमाः
कृमिव्यासपङ्काः, नदीनां तथा चिवरकाणां=गर्तानां च 'क्षीणपाणीयंतेसु' क्षीणपा-
नीयाः शुष्कजलाः अन्ताःपर्यन्तभागाः येषु तादृशेषु 'वर्णंतेसु' वनान्तेषु=
वनप्रदेशेषु 'भिगारिगदीणकदीयरवेसु' भृङ्गारिकादोनक्रन्दितरवेषु=भृङ्गारिकाः=
झिल्लिकाः, झिल्लीनामककीटविशेषाः, तासां दीनाः=दुःखयुक्ताः=क्रन्दितरवाः=
रोदनशब्दा यत्र तेषु तथा- 'खरफरुस अणिट्टरिठ्ठाहियविट्ठुमग्गेसु' खरपरु-
पा नट्टरिष्टव्याहृतविट्ठुमग्गेसु-खरपरुषू=अतिकर्कशम्, अनिष्टमप्रियं रिष्ठानां=
=काक्रानां व्याहनं=शब्दितं, यत्र ते तथा, विट्ठुमाणीव=प्रवालानीव-
रक्तानि अग्नियोगात् अग्राणि अग्रभागाः येषां तादृशेषु 'दुमेसु=दुमेसु=वृक्षेषु=
सम्पत्तिगिरिदशा वर्ण्यते- 'तण्हावसमुक्कपक्खपयडियजिम्भतालुयअसंपुडियतु'

शांत हो जाने पर (मयकुहियविणट्टकिमियकदमनर्हवियरगखीणपाणीयंतेसु
वर्णंतेसु) तथा मृत खरगोश हिरण आदि जानवरों के कलेवर के
पड़े रहने के कारण दुर्गन्धित बने हुए और इसी लिये पहिले से भी
अधिक मलिन हुए नदियों के कर्दमों से तथा पानी के सूक जाने से
कठिन प्रान्तवाले खडों से युक्त वन प्रदेश के होने पर (भिगारिग
दीणकदीयरवेसु) तथा भृङ्गारकों के (झिलियों के) दीन आक्रन्द के
शब्दों से (खरफरुसअणिट्टरिठ्ठाहियविट्ठुमग्गेसु) अति कर्कश, अप्रिय
कौवों के काँव काँव शब्दों से, एवं अग्नि की आभा से प्रवाल के समान
लाल हुये पत्तों से युक्त (दुमेसु) वृक्षों के होने पर (तण्हावसमुक्कपक्ख

पृक्षेणी (छिन्नजालेसु) अशिववाणाओ शांत तथा आह (मयकुहियविणट्ट
किमियकदमनर्ह वियरगखीणपाणीयंतेसु वर्णंतेसु) तेमञ्ज मरषु पाभेदां
असदां, डःषु वगेरे प्राणुओना अधं हग्ध शरीरथी हुग्ध युक्त थयेला अने
ओथी पडेलां करतां पषु वधादे मलिन थयेला नदीओना डाहवोथी तेमञ्ज पाण्णी
सुकाधंजवाथी कडषु थयेला तटवाणा आडाओवाणा वन प्रदेशो तथा त्यारे (भिगा-
रिगदीणकंदीयरवेसु) तेमञ्ज भृङ्गारकेना (झिलियोंके) दीन कंठन
स्वरोथी (खरफरुसअणिट्टरिठ्ठाहियविट्ठुमग्गेसु) अतीव कर्कश अप्रिय काग-
डाओनी डाकाथी अने अजिनी प्रलाथी प्रवाल जेवा लावरंगना पांढांओवाणा
(दुमेसु) पृक्षो तथा त्यारे (तण्हावसमुक्कपक्खपयडियजिम्भतालुयअसं-

दपाम्बुसंघेसु' तृष्णावशमुक्तपक्षप्रकटितजिह्वातालुकाऽसंपुटित तुण्डपक्षिसंघेषु,
 तृष्णावशेन=पिपासावशेन मुक्तपक्षाः=शिथिलीकृतपक्षाः अतएव-प्रकटित-
 जिह्वातालुकाः=बहिर्भूतजिह्वातालुकाःअतएव असंपुटिततुण्डाः=व्यावृत्तमुखाः
 पक्षिसंघाः=पक्षिसमूहा यत्र तेषु 'ससंतेसु' अवसत्सु प्रतिक्षणं, श्वास मुञ्चत्सु.
 ' गिम्ह उम्ह उण्हावायखरफरुसचंडमारुयमुक्ततणपत्तकयवरवाउलोभमंतदित्तसंभंत
 सावयाउलमिगतण्हावद्धचिधपट्टे गिरिवरेसु' ग्रीष्मोष्मोष्णवातखरपरुषचण्ड
 मारुतशुष्कतृणपत्रकचवरवातोलीभ्रमदीप्तसंभ्रान्तश्वापदाकुलमृगतृष्णावद्धचिह्न-
 पट्टेषु गिरिवरेषु, तत्र ग्रीष्मस्य उष्मा=उष्णता, उष्णपातः=चण्डरविकिरणजनित
 सतापः, खरपरुषचण्डमारुतः=अतिकठोरप्रचण्डपवनः शुष्कतृणपत्र कचवरैर्व्याप्ता
 वातोत्थः वात्या इत्यर्थः 'भूताल्या' इतिभाषायां, ताभिः भ्रमन्तः=इतरततः
 प्रचलन्तः हसाः=व्रस्ताः, अत एव सम्भ्रान्तिमुपगताः=भ्रान्तिमुपगताः ये श्वा-
 पदाः=सिंहादयस्तैः, आकुलाः=व्याप्ताः, तथा मृगतृष्णावद्धचिह्नपट्टाः, तत्र मृग-
 तृष्णा=मरीछिका तद्ग्री वद्धचिह्नपट्टः=ध्वजापट्टो येषु ते तथा. ततःपदद्वय-
 स्य कर्मधारयः, तांशेषु गिरिवरेषु=महापर्वतेषु 'संवद्विपसु' संवर्तितेषु=एकत्र

पयडियजिग्मतालुय असंपुडियतुंडपक्खिसंघेसु) तथा पानी के
 अभाव से पिपासा के वश से शिथिल पंखवाले, प्रकटित तालु
 चिह्नवाले और झुल जिनका कड़ा हुआ है ऐसे पक्षियों के समूह के
 (ससंतेसु) प्रतिक्षण श्वास छोड़ने पर (गिम्ह उम्ह उण्हावायखरफरुस
 चंडमारुयमुक्ततणपत्तकयवरवाउलोभमंतदित्तसंभंतसावयाउलमिगतण्हावद्धचि-
 धपट्टेसु) तथा ग्रीष्म की उष्णता से, प्रचण्ड सूर्य
 की किरणों से जनित संताप से, अति कठोर प्रचण्ड पवन से, शुष्क तृण
 एवं पत्तों से, व्याकुल होकर, इतन्ततः फिरते हुए विकराल सिंहादिक
 जानवरों से आकुल तथा मृगतृष्णा रूप चिह्नपद से युक्त (गिरिवरेसु)

पुडियतुंडपक्खिसंघेसु) तेभञ्ज भाषीना अलावे तरस्था, शिथिल सुभ-
 वा।। अहुर देभाता तालु अने ललवाणा अने जेना में खुद्ला न छि
 जेवा पक्षी समूहो (ससंतेसु) प्रतिक्षण श्वास छोड़वा लाया त्थरे
 (गिम्ह उम्ह उण्हावायखरफरुसचंडमारुय-मुक्ततणपत्तकयवरवाउलीभमंतदित्त
 संभंतसावयाउल मिगतण्हावद्धचिधपट्टेसु) तेभञ्ज उनाणानी गरभीथी अथर
 सूर्यना क्रिणोना संतापथी, अत्यन्त कठोर प्रचण्ड पवनथी सूक्ष्मोला तृषु
 अने पांडाओथी व्यास व्याकुण थधने, आभतेभ वियरता लयंकर सिंद वगेरे पन्थ
 प्राणीओथी त्रस्त तेभञ्ज भुगतण्हा इय चिह्नपट्टथी युक्त (गिरिवरेसु) मंडायथीता

संमिलितेषु. केषु एकत्रसंमिलितेषु इत्याह—‘तत्प्रमियपमय सरीसिवेसु त्रस्त-
मृगप्रसयासरीसृपेषु, तत्र त्रस्ताः=मृगाकुलाः ये मृगाः, प्रसयाः=वन्यचतुष्पदाः,
सरीसृपाः=गोधानकुलशृङ्गमादयः तेषु संवर्तितेषु इति पूर्वोक्तान्वयः। सम्पत्ति-
हस्त्यधिकारो वर्ण्यते—‘अवदालियवयणविवरणिलालियग्गजीहे’ अवदारितव-
दनविवरनिर्लीलिताग्रजिह्वः, तत्र—अवदारितम्=उद्धाटितं वदनविवरं=मुखविल-
येन सः तथा, निर्लीलिता प्रसारिता अग्रजिह्वी येन सः, अत्र पदद्वयस्य
कर्मधारयः, तथा. ‘महंततुंवइयपुन्नकन्ने’ महातुम्बकितपूर्णकर्णः=महान्तौ
विशालौ तुम्बकितौ अरघटतुम्बाकारौ कृतौ भयव्याकुलत्वात् निश्चलौ पूर्णौ=
सम्पूर्णौ कर्णौ यस्य सः तथा, ‘संकुचियथोरपीवरकरे’ संकुचितस्थूलपीवर-
करः—संकुचितः=संमोदितःस्थूलःपीवरः=पुष्टः करः=शुण्डादण्डो येन सः,
‘ऊसियलंगूले’ उच्छिन्नलालः—उच्छिन्नम्=उध्वीकृतं लालं=पुच्छं येन सः,
‘पीणाइयविरसरडियसहेणं’ पैनायिकचिरसरटितशब्देन, तत्र पीनाया=बला-

महापर्वतों के होने पर (तत्प्रमियपसयसरीसिवेसु संवर्तिषसु) तथा
त्रस्त हुए मृगों के अन्य अपर जगली जानवर प्रसयों के एवं गोधा
नकुल शृङ्गम आदि रूप सरीसृपो (सर्पो) के एकत्र संमिलित होने
पर (अवदालियवयणविवरणिलालियग्गजीहे) तुम मुंह फाड़कर
जीभ निकाल कर (महंततंवइय पुन्नकन्ने) अपने दोनों कानों को
अरघट की तुंबड़ी के आकार जैसा कर, अर्थात् भय से व्याकुल होकर
उन्हे निश्चल कर (संकुचिय थोरपीवरकरे) स्थूल और पीवर शुण्डा
दंड को संकुचित कर (ऊसियलंगूले) पूँछ को ऊँची कर (पीणा-
इय विरसरडियसहेणं) पैनायिक—दावानल के भय से आकुल होने
के कारण अपने समस्त बल को एकत्रित कर किये गये वज्र के निर्योष

थथा त्थारे (तत्प्रमियपसयसरीसिवेसु संवर्तिषसु) तेभञ्ज लयलीत थयेला भुगे।
पीलां जंगली प्राणीयो. प्रसेथे (भृग विशेष) अने वो, नकुल, साप वगेरे सरी
सृपो अेक स्थाने अेकठ्ठ थथा त्थारे (अवदालियवयणविवरणिलालियग्गजीहे)
तमे (अहींथी मेघकुमार-छाथीना पथायभां हुतो तेसुं वल्लुंन शरु थाय छे)
भेां क्षीने, लल गह्वा क्षीने, (महंततंवइयपुन्नकन्ने) पोताना अन्ने
कानने अरघट (देट) नी तुंथीना आआर वेवा अनावीने अेटले के लयथी व्याकुण
थधने कानोने निश्चल करीने (संकुचियथोरपीवरकरे. स्थूल अने सुडोण सूदने
संक्षेथी (ऊसियलंगूले) पूंछीने वींथी करीने (पीणाइय विरसरडियसहेणं)
पैनायिक-वनना अग्निथी लय पाभेला व्याकुण थधने पोताना समूहनां अथा क्षाथी-

त्कारः—बलप्रयोगः तथा निवृत्तां पैनायिकं—दावानलभयाकुलत्वात्स्वकीयसम-
स्तबलमाश्रित्य कृतं वज्रनिघोषवत् महास्थूलम् अतएव विरसम्=अप्रियं यद्
रटितं=भाषितं तत्रैषो यः शब्दः, तेन भयंकरमहाशब्देन 'फोडयंतेव—
अंबरतलं' स्फोटयन्निव अम्बरतलं=गगनतलं विदारयन्निव, 'पायददरेण वयं-
तेव मेङ्गितलं' पाददरेण कम्पयन्निव मेदिनीतलं, तत्र पादददरेण=पादप्रहारेण
मेदिनीतलं भूमण्डलं कम्पयन्निव 'विणिम्मुयमाणेय सीयरं' विनिर्मुञ्चन् शीकरं
शुण्डादण्डेन जलकणं निःसारयन्, 'सव्वओ समंता' सर्वतः समन्तात् सर्वतो
भावेन 'वल्लिवियाणां छिंदमाणे' वल्लीवितानानि=लताविस्तारान् छिन्दन् 'रुक्ख-
सहस्साइ' वृक्षसहस्राणि, तत्र 'सुबहूणि' सुबहूनि णोल्लयंते' नोदयन्=कम्पयन्,
'विणट्टरट्टेव नरवरिंदे' विनष्टराष्ट्र इव नरवरेन्द्रः 'विणट्ट रट्ट' विनष्टराष्ट्रः विनष्टं
'रट्टं' राष्ट्रं देशो यस्य सः शोचन् 'नरवरेन्द्रः' श्रेष्ठभूप इव पुनः 'वाया इद्धे
पोए' वाताविद्ध इव पोतः प्रचण्डपवनप्रेरितः नौरिव 'मंडलवाएव्व' मण्डल-
वात इव=गोलाकारवायुरिव 'परिभमं ते'=परिभ्रमन् 'अभिस्खणं' अभि-
क्ष्णं=पुनःपुनः 'लिङ्गियरं पमुं चमाणे' लिङ्गनिकरं प्रमुञ्चन् लिङ्गानि कुर्व-

के समान महा भयंकर अप्रिय—विधाररूप शब्द से (फोडयंतेव अंबर
तलं) मानो—आकाशतल को फोडते हुए से (पायददरेण मेङ्गितलं कम्प-
यंतेव) पाद प्रहार से भूमण्डलको कंपाते हुए से (सीयरं विणिम्मुयमाणे य)
शुण्डादण्ड से जलकणों को छोडते हुए (सव्वओ समंता वल्लि वियाणां
छिंदमाणे) सब ओर से वल्लोविताना को उखाडते हुए (रुक्खसहस्साइ
तत्थ सु बहूनि णोल्लयंते) हजारों वृक्षों को कंपाते हुए (विणट्टरट्टेवनर-
वरिंदे) जिसका देश नष्ट हो गया है, ऐसे श्रेष्ठ राजा की तरह (वाया
इद्धेव्व पोए) वायुसे आहत नाव की तरह (मंडलवाएव्व) गोलाकार रूप
मंडल वायुकी तरह—वगूँरे की तरह—(परिभमते) इतस्ततः परिभ्रमण

ओने ओकडा डरीन वण्णा ध्वनिनी जेम भडा प्रयंउ, डोडर थीसोथी (फोडयं-
तेव अंबरतलं) ओण्णे डे आकाशतलने थीरत्ता (पायददरेण मेङ्गितलं कम्पयंतेव
पगना प्रहारेथी पृथ्वीने ध्रुवता होय तेम (सीयरं विणिम्मुयमाणेय) सूंठथी
पाण्णिना छांटाओ उछाणत्ता (सव्वओ समंता.. वल्लिवियाणां छिंदमाणे)
आरे आशुना लतावितानोने उछाडत्ता, (रुक्ख सहस्साइं तत्थ सुबहूणि णोल्लयंते)
डण्णरो वृक्षोने ध्रुवता (विणट्टरट्टेव्व नरवरिंदे) जेने देथ नाथ पाओ छे,
ओवा उत्तम राजनी जेम (वाया इद्धेव्वपोए). पवनथी आघात पाओती डोडीनी
जेम (मंडलवाएव्व) गोणआकारवाणा वटोणियाणी जेम (परिभमंते) आम-

न२ वह्नीभिर्हस्तिनां भिन्न यावत् सार्धं, दिशोदिशि=दिशि त्रिदिशि च 'विप्पलाइत्था' विप्पलायत=प्लायनं कृतवान्। तत्र खलु हे मेघ ! त्वं 'जुन्ने' जीर्णः=कृशः व्यतीताधिकवयस्कः, 'जरा जज्जरियदेहे' जरा जर्जरितदेहः=वृद्धावस्थया जीर्ण शरीरः 'आउरे' आतुरो=विविधदुःखाक्रान्तः अस्वस्थमनस्को वा, 'झंझिए' झंझितः=क्षुधापीडितः, पित्रासितः=तृपितः, 'दुब्बळे' दुर्बलः=श्विन्नः 'किलंते' बलान्तो=ग्लानः 'नट्टसुइए' नष्टस्मृतिकः, नष्टा विनष्टा स्मृतिः=स्मरणशक्ति' रस्य स तथा 'कोऽहं=काहमिति विचारहीनः, अतएव 'मूढदिशाकः=दिशाज्ञान-शून्यः, 'सयाओ जूहाओ' स्वस्मात् यूथात् 'विप्पहूणे' विप्रहीनः=रहितः, वण-द्वय जालापरदे' वनद्वयजालापराद्धः=वनवद्विज्जालाति तीव्रताप संतप्तः, 'उण्हेण उण्णेण, 'तण्हाए य' तृणया च 'छुहाए य' क्षुधया च' उण्णादिभिः 'पर-

करते हुए (अभिवर्णन २ लिङ्गिण्यरं पशुचमाणे २) और बार २ लिङ्गे करते हुए (बह्विर्हि इत्थिणीहिं य जाव सद्धिं दिसोदिसि विपलाइत्था) अनेक हाथी हथिनियों आदि के साथ एक दिशा से दूसरी दिशा में भागने फिरे लगे। (तत्थ णं तुमं मेहा ! जुन्ने जराजज्जरियदेहे आउरे झंझिए पित्रासिए दुब्बळे किलंते, नट्ट सुइए, मूढ दिसाए सयाओ जूहाओ विप्पहूणे वणद्वयजालापरदे उण्हेण तण्हाए य छुहाए परम्माइए समाणे भीए तत्थे तस्सिए उव्विग्गे संजायमए सव्वओ समंता आधावमाणे परिधावमाणे एगं च णं महं सरं अप्पोदयं पंकवहुलं अतित्थेणं पाणियं पाउं ओइन्ने) हे मेघ ! तुम उस समय अधिक अवस्था संपन्न हो चुके थे इसलिये शरीरमें कृशता आगइ थी। वृद्धावस्था से तुम्हारा शरीर

तेम परिवर्तन करता (अभिवर्णन २ लिङ्गिण्यरं पशुचमाणे २) अने बार-बार लींअ करता, (बह्विर्हि इत्थिणीहिं य जाव सद्धिं दिसोदिसि विप लाइत्था) ध्वजा हाथी अने हाथिणीओ वगेरेनी साथे आभथी तेम नासवा लाय्था. तत्थणं तुमं मेहा ! जुन्ने जराजज्जरियदेहे आउरे झंझिए पित्रासिए दुब्बळे किलंते नट्टसुइए मूढदिसाए मयाओ जूहाओ विप्पहूणे वणद्वयजाला परदे उण्हेण तण्हाए य छुहाएय परम्माइए समाणे भीए तत्थे तस्सिए उव्विग्गे संजायमए सव्वओ समंता आधावमाणे परिधावमाणे एगं च णं महं सरं अप्पोदयं पंकवहुलं अतित्थेणं पाणियं पाउं ओइन्ने) हे मेघ ! तमे ते वभते वधारे उभरना थय गथा हुता. ओटला माटे तभारा शरीरमां कृशता आवी गय हुती. घटपण्णुथी तभारुं शरीर एण्णुं थय रह्णुं हुतुं. ध्वजा शरीरिक्क तेभय मानसिक्क दुःखेत्थी तमे आकांत थय रह्णा हुता. तमे आभतेम नासवा करता हुता तेथी तभारा आहारनो केअपिण्णु आत्तेनो यथेयित अदोणस्त हुता नहिं, तेथी

व्याहण नमाणे' पराभ्याहनः=पराभूतः-पीडितः सन्, भीतः, त्रस्तः, त्रासितः, उद्विग्नः, संज्ञातभयः, सर्वतःसमन्तात् 'आधावमाणे परिधावमाणे पलायमानःप्रपलायमानः एकं च खलु महत् सर=तडाग 'अल्पोदय' अल्पोदकं स्वल्पजलं 'पंकवहुलं' पङ्कवहुलं=कर्दमप्रचुरम् 'अतित्येण' अतीर्थेन=उन्मार्गेण पाणियं पाएउं' पानीयं पातुं=पानीयपानार्थं 'ओइन्ने' अवतीर्णः=गतवान् । ततः खलु हे मेघ ! त्वं तीरमइगए' तीरमतिगतः=तटमतिक्रान्तः 'पाणियं असंपने' पानीयमसंप्राप्तः 'अंतरां चेव' अन्तरा चैव=मध्य एव 'सेयंसि' तमिन्=सरोवरस्य महापङ्क 'विसन्ने' विषण्णःनिमग्नः । तत्र खलु हे मेघ ! त्वं

जर्जरित हो रहा था । अनेक प्रकारके शारीरिक या मानसिक दुःखों से तुम आक्रान्त हो रहे थे । इधर उधर भागते फिरने से खाने पीने का तुम्हारा कोई यथोचित प्रबंध नहीं था इस लिये तुम सदा क्षुधा सेपीडित रहा करते थे-प्यास से आकुलित बने रहते थे । बल भी क्षीण हो गया था-इसलिये अधिक दुर्बल दिखलाई पड़ने लगे थे, नाना चिन्ताओं से सदा तुम व्याप्त बने हुए थे, स्मृति शक्ति भी तुम्हारी क्षोण हो गई थी मैं कौन हूँ कहां घूम रहा हूँ इसका भान तुम्हें नहीं रहा था । इसलिये दिशाओं का ज्ञान तुम्हारा जाता रहा और अपने वृथ रहित होकर तुम वन की दबज्वाला के तीव्र ताप से संतप्त होते हुए उष्णतृष्णा क्षुधा पीडित होते हुए बहुत भयभीत बन गये, त्रस्त हो गये, उद्विग्न हो गये । अतः भय से इधर उधर २ बार दौड़ते हुए तुम एक बड़े भारी तालाब में कि जिस में जल कम था और पंक बहुत था उन्मार्ग से होकर पानी पीने के लिये उतरा । (तत्थ णं तुमं मेहा ।) वहां हे मेघ । तुम(तीरमइगए पाणीयं असं-

इमेसां तमे लूण्णथी पीडायेवा अने तरसथी व्याकुण रहेता हत्ता । तमाहुं भण भणु नाथ पाभ्युं हत्तुं तेथी तमे वधारे ह्मण्णा लागता हत्ता । धण्णी नतनी चिंता-ओथी तमे हेरान हत्ता । तमारी याद-शक्ति पणु नाथ पामी हत्ती । “हुं हेणु छुं ? क्यां इरी रह्यो छुं ?” आ नतनी सूय पुध तमाशमां रह्यो न हत्ती । ओटवा भाटे तमाइं दिशाज्ञान नष्ट थर्धगयुं अने यूथ अष्ट थर्धने तमे वनना अग्निजवाणाओना तीव्र तापथी संतप्त थर्धने गरमीथी तरस्या अने लूण्णथी पीडित थर्धने भूण लयत्रस्त थर्धगया । लयवती थर्ध गया अने उद्विग्न थर्ध गया तेथी गीकथी आसु तेम बारबार नासता हेरता तमे ओछापाछीवाणा अने भूणज कादव युक्त ओक मोटा तण्णावमां छुधे रस्ते (उन्मार्ग) थी पाछी पीवा भाटे उतर्या । (तत्थणं तुमं मेहा ।) हे मेघ ! त्वां तमे (तीर

‘पानांयं पास्सामि’ति कृत्वा=चिन्तायत्वा ‘हत्थं’ हस्त=थुण्डं प्रसारयास, अथा-
पिच ‘ते हत्थे’ ते तव हस्तः=थुण्डादण्डः उदकं जलंनं प्राप्नोति, ततः खलु
हे मेघ ! त्वं पुनरपि ‘कार्यं’ स्वशरीरं ‘पञ्चुद्धरिस्सामि’ मत्पुद्धरिण्यामि=निष्का-
शयिष्यामीति कृत्वा=विचार्य ‘बलियतरायं’ बलिकतर गाढतरं-‘पंकसि’ पङ्क्तिः
महाकर्मणे ‘खुत्ते’ निमग्नः, ‘खुत्ते’ इति देशीय शब्दः, त्वं परिवारवियोग
प्राणनाशशंकाशरीरकष्टाद्यसक्त नानाविधवेदनामनुभवन्नासीरितिभावः। ततः
खलु हे मेघ ! ‘तुमे’ त्वया तस्मिन्नेवभवे ‘अन्नाया कयइं’ अन्वदाकदाचित्=
अन्यस्मिन् कस्मिंश्चित् समये पूर्वमिन् काले इत्यर्थः, कामभोगासक्तया
‘एगे’ एकः कश्चिदेकः कलभः चिरनिज्जडे’ चिरनिर्युद्धः-चिराद्=बहुका-
लात् निर्युद्धः=निष्कासितः, ‘गयचरजुवाणए’ गजवरयुवा=तद्वर्णो महामज्जः,
पत्तं अंतरा चेष सेयसि विसन्ने) तीरसे भिन्न स्थान पर वर्तमान होने
के कारण पानी को नहीं पी सके और बीच में ही उस सरोवर के महा-
पंक में तुम निमग्न हो गये। (तत्थ णं तुमं मेहा। पाणियं पास्सामि ति कहुं
हत्थं पन्नेरेसि) वहां पर हे मेघ ! तुमने इस विचार से कि मैं पानी
प्राप्त कर पीलूंगा अपने थुण्डादण्ड को फैलाया-(से वि य ते हत्थे उदगंन-
पावइ) परन्तु वह थुण्डादण्ड पानी नहीं पा सका-अर्थात् पानी तक नहीं पहुँच
सका। (तएणं तुमं मेहा। पुणरवि कार्यं पञ्चुद्धरिस्सामिस्ति कहुं बलियत-
राय पंकसि खुत्ते) इसके बाद हे मेघ ! तुमने इस विचार से कि मैं यहां
से फैसे हुए अपने शरीर को निकाल लूंगा ज्यों ही उठने का प्रयत्न
किया कि वैसे ही तुम गाढतर कीचड़में और अधिक फस गये।
(तएणं तुमं मेहा। अन्नयाकाइं एगे सयाओ जूहाओ करचरण दंतमुसल-

मङ्गए पाणीयं असंपत्ते अंतरा चेष सेयंसी विसन्ने) किन्तुशरी थुण्डा स्थाने
डोवाना क्षरण्णे तभारे भाटे पाणी पीवुं अशक्य थइं गयुं डतुं। तमे त्यां सरोवरना
क्षरवभां इस्साधं गथा डता। (तत्थणं तुमं मेहा ! पाणियं पास्सामिति कहुं
हत्थं पंसारसि) हे मेघ ! त्यां क्षरवभां, थूपायेला तमे पाणी भेगववाना प्रयत्नभां
सूढने डंभावीने (से वि य ते हत्थे उदगं न पावइ) पण तभारी सूढ पाणी
भेगववभां असमर्थ रली। ओटवे डे पाणी सुधी तभारी सूढ पडोवो शकीन नहीं
(तएणं तुमं मेहा ! पुणरवि कार्यं पञ्चुद्धरिस्सामिस्ति कहुं बलियतरायं पंकसि
खुत्ते) त्थार पछी डे मेघ ! तमे क्षरवभां थूवो गयेला पोताना शरी ने गडार
क्षरवानो विचार करीने न्थारे क्षरवभांथी सुकत थवा प्रयत्न क्यो त्यारे तमे क्षर-
वभां पडेलां क्षरां वधारे थूवार्धं गथा। (तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं

स्वकाद् यूथात् करचरणदन्तमुत्तमप्रहारैः, विपरद्धसमाणे, विपरद्धः सन्= विशेषेण पीडितः सन् 'विपरद्ध' इति देशीयशब्दः 'तं चेव' तदेव 'महद्दहं' महाद्दहं 'द्रह' इति भाषाप्रसिद्धं, 'पाणीयं पाएउं' पानीयं पातुं 'समोघरेइ' सम वतरति=समागच्छति। अयं भावः-हे मेघ ! त्वमेकं कलमं करचरण-दन्तादिप्रहारैर्विशेषतः पीडितं कृत्वा स्वयूथाच्चिरनिष्कासितवान् स एव कलम-स्तरुणमहागजो भूत्वा तस्मिन्नेव महाद्दहे आगमनमार्गेण पानीयपानार्थमुपागतः, यत्र पङ्कनिमग्नस्त्वमासीरिति। नतःखलु स कलमः यस्त्वया स्वयूथाच्चिरनिष्काशितः कलमः, संप्रति तरुणावस्थां प्राप्तः स इत्यर्थः त्वां पश्यति दृष्ट्वा तत् पूर्ववैरं स्मरति' स्मृत्वा 'आसुरत्ते' आसुरत्तः=आशु शीघ्रं कोपपरिमूढ-बुद्धिः क्रोधपरायणः, 'रुठे' रुष्टः=प्रकटितकोपः 'कुविए' कुपितः=नदिवारि-पूरवत्क्रमशः प्रवृद्धकोपः 'चंडिकिए' चाण्डिकियतः=प्रकटितरौद्रस्वरूपः 'मिसि-मिसेमाणे' देदीप्यमानः क्रोधाग्निना जाज्वल्यमानः यत्रैव पङ्के ब्रुडितःपूर्व

प्रहारहिं विपरद्धे समाणे चिरनिज्जूढे गयवर जुवाणए) इसके बाद ही हे मेघ। एक-गज कलम (हाथी का बच्चा) कि जिसे तुमने बहुतपहिले किसी समय अपने संघ से कर, चरण एवं दंत रूप मुमल के प्रहारों से विशेष रूप में दुःखित करके बाहर निकाल दिया था वही कलम (हाथीका बच्चा) तरुणावस्थापन्न हो कर (तं चेव महद्दं पाणीयं पाएउं समोघरेइ) उसी तालाब पर पानी पीने के लिये उतरा-आया। (तएणं से कलमए तुमं पासइ) उसने वहाँ कीचड़ में फंसे हुए तुम्हें देखा-(पासित्ता तं पुव्व वेरं समरइ) देखकर उसे अपने पहिले का वैरभाव स्मृत हो आया (समरित्ता आसुरत्ते रुठे कुविए चंडिकिए मिसिमिसेमाणे जेणेव तुमं तेणेव उवागच्छइ) पूर्व वैर के स्मृत होते ही वह शीघ्र ही कोप से

एगे सयाओ जूहाओ करचरणदंतमुत्तलप्रहारैहिं विपरद्धे समाणे चिर निज्जूढे गयवरजुवाणए) त्थार आह डे मेघ ! धल्ला वअत पडेदां डोअं सभये पोताना थूथमांथी कर-अरखु अने दंत इप भूसणना प्रहारोथी अविशेष पीडित करीने तमे अहार डाढी भूकेलुं ओपुं ओके हाथीलुं अन्थुं (गज कलम) के ओ अत्थारे जुवान थधं गथुं डतुं. (तं चेव महद्दं पाणीयं पाएउं समोघरेइ) तेअ सरो-वरमां थाल्ही पीवा आन्थुं. (तएणं से कलमए तुमं पासइ) तेण्णे आहवमां थंथा-ओला तमने ओथा. (पासित्ता तं पुव्ववेरं समरइ) ओतानी साथेअ तेने पडेदांना वे-आवनी वात करी याह आवी गध. (समरित्ता आसुरत्ते रुठे कुविए चंडिकिए मिसिमिसेमाणे जेणेव तुमं तेणेव उवागच्छइ) पडेदांना वेरनी

स्वमासाः तत्रवापागच्छात्, उपागत्य त्वा तांशेः दन्तमुखलेः त्रिकृत्वः= त्रिवारं पिट्टो' पृष्ठतः पृष्ठप्रदेशे 'उच्छुभइ' अपक्षिपति प्रहरति=विधयति अपक्षिप्य, प्रहारं कृत्वा पूर्वैरं निज्जाएइ' निर्यातयति=समापयति 'निज्जाइत्ता' निर्याय=समाप्य हृष्टतुष्टः 'पाणियं पिवइ' पानीयं पिवति 'पिवित्ता' पीत्वा यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतस्तामेव दिशं प्रतिगतः ततः खलु हे मेघ ! तव शरीरे वेदना प्रादुर्भूता सा वेदना कीदृशीत्याह 'उज्जला' उज्जला=नीवदुःखरूपतया जाज्वल्यमाना, विउला=सकलशरीरव्याप्ता 'तिव्वा' तीव्रा=दुःसहा,

मूढ हो गया रुष्ट हो गया-अपना कुपित भाव उसने प्रकट कर दिया। नदी के प्रवाह की तरह धीरे-धीरे उसका क्रोध बढ़ गया। अपना रौद्रस्वरूप उसने स्पष्ट कर दिया-और मिसमिसाता हुआ-क्रोधरूप अग्नि से जाज्वल्यमान होता हुआ-जहाँ तुम पहिले से ही कीचड़ में फसे थे वहाँ आया। (उवागच्छित्ता तुमं तिकखेहिं दंतमुखलेहिं, तिकखुत्तो पिट्टो उच्छुभइ) आकर उसने तुम पर तीन चार तीक्ष्णदंतस्वरूपमुसल के प्रहारों से पीछे के भाग में प्रहारकिया (उच्छुभित्ता पुव्वेवं निज्जाएइ) प्रहार करके उसने अपना पूर्वका वैर लिया (निज्जाइत्ता हृष्टतुष्टे पाणियं पिवइ) इस प्रकार अपने पूर्व के वैर का बदला लेने पर वह विशेष आनन्द मग्न बन गया और फिर उसने शांति के साथ वहाँ पानी पिया (पिवित्ता जामेव दिस्सि पाउब्भूए तामेव दिस्सि पडिगए) पानी पी कर वह जिस दिशा की और से आया था उसी तरफ वापिस चला गया। (तएणं तवमेहा ! सरीरगंस्सि वेयणा पाउब्भवित्था) वाद में हे मेघ ! तुम्हारे शरीर में बड़ी भारी वेदना

स्मृति यथां ते जलदी केधाविष्ट अने रुष्ट थछ गयुं. पोताणे केधावेश तेणे प्रकट कथी. नदीना प्रवाहनी जेभ तेना केध वधी गयो. पोताणुं कूर स्वइय भता-वतां वीक्षीने केधइपी अग्निनी ज्वालाओधी सगगतुं वथां तमे क्षहवभां भूपाओला हता त्यां आओयुं. (उवागच्छित्ता तुमं तिकखेहिं दंतमुखलेहिं, तिकखुत्तो पिट्टो उच्छुभइ) आवीने त्रष्टु वणत तभारा पाछणना भागभां तीक्ष्ण दंतइपी भुसणना प्रहारो कथी. (उच्छुभित्ता पुव्वेवं निज्जाएइ) प्रहार करीने तेणे पोताणु पछेलांतुं वेर वाओयुं. (निज्जाइत्ता हृष्टतुष्टे पाणियं पिवइ) आ प्रभाणे वेर वाणीने ते सविशेष आनंदित थछ गयुं, अने त्यार भाद तेणे सुजेथी पाणी पीधुं. पिवित्ता जामेव दिस्सि पाउब्भूए तामेव दिस्सि पडिगए) पाणी पीधा भाद जे तरइथी ते आओयुं हतुं ते ज तरइ पाछुं गयुं. (तएणं तव मेहा ! सरीरगंस्सी वेयणा पाउब्भवित्था) त्यार भाद हे मेघ ! तभारा शरीरभां अत्यन्त वेदना

‘कक्खळा’ ककशा=कठोरा क्षुरप्रधारावद् असंख्वा यावत्—इह यावच्छब्देनमागाढा=महती, चण्डा=रौद्रा, दुःखा=दुःखरूपा इति बोध्यम् । ‘दुरहियासा’ दुरध्यासा=सोढुमशक्या, ‘पित्तज्जरपरिगयसरीरे’ पित्तज्वरपरिगतशरीरः पित्तज्वरपरिक्रान्तदेहः, ‘दाहवक्कंतिए यावि विहरित्था’ दाहव्युत्क्रान्तिकश्चापि व्यहरत्, तत्र दाहं च तापस्य व्युत्क्रान्तिरूपतिर्यस्य सः दाहव्युत्क्रान्तिकः=प्राप्तप्रबलोष्मकः व्यहरत्=व्यचरत् । ततः खलु हे मेघ ! त्वं तामुज्ज्वलां यावत् दुरध्यासां सत्तराईदियं सप्तरात्रि दिवं=सप्ताहोरात्रं यावत् वेदनां ‘वेएसि’ वेदयसि=अनुभवसि, ‘सवीसं वाससयं’ सर्वातिवर्षशतं=विंशत्युत्तरं शतं वर्षाणि परमायुः पालयित्वा ‘अट्टदुह्वंसट्टे’ आर्तं दुर्वार्तं वशार्तः, आर्तो=मनसादुःखितः, दुःखार्तो देहेन, वशार्तः=इन्द्रियवशेन पीडितः कालमासे कालं कृत्वा इहैव मध्यजम्बूद्वीपे ‘भारहे वासे’ भारते वर्षे दक्षिणार्धभरते गङ्गामहा-

उत्पन्नं हुई । (उज्जला विउलतिव्वा कक्खळां जाव दुरहियासां पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरित्था) वह वेदना तीव्रदुःखरूप होने से समस्त शरीर को जला रही थी, सकल शरीर में तिलमें तैल की तरह व्याप्त थी तीव्र थी—दुःसह थी क्षुरे की धार के समान असह्य हो रही थी। बहुत अधिक रूप में थी, रौद्र स्वरूप थी तथा दुःखरूप थी। सहन करने के लिये अशक्य थी। तुम उस समय पित्तज्वर से आक्रान्त शरीर बन गये थे प्रबल दाह तुम्हारे शरीरभर में पड़ रही थी। (तएणं तुमं मेहा। तं उज्जलं जाव दुरहियासां सत्तराईदियं वेयणं वेएसि) हे मेघ !

मने उस उज्ज्वल विपुल यावत् दुरध्यास वेदना को सात दिन रात तक सहन किया (सवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता अट्टदुह्वंसट्टे कालमासे

थवा भांडी. (उज्जला विउलतिव्वा कक्खळा जाव दुरहियासां पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरित्था) ते वेदना अत्यन्त कष्टदायक होती. तेथी तमारा अगेअंग ओटवे के आभा शरीरमां अणतरां थई रही હતી. જેમ તલમાં તેલ સંપૂર્ણપણે વ્યાપ્ત હોય છે તેમજ વેદના પશુ તમારા આખા શરીરમાં વ્યાપ્ત હતી. ત્રીજા વેદના છરાના ધારની પેઠે તમારા માટે અસહ્ય થઈ પડી હતી. તે વખતે તમારું શરીર પિત્તજ્વરથી આક્રાંત થઈ ગયું હતું તેથી પ્રખળ અંજતરાથી તમારું અંગેઅંગ વેદના અનુભવી રહ્યું હતું. (ત એણં તુમં મેહા ! તં ઉજ્જલં જાવ દુરહિયાસં સત્તરાઈદિયં વેયણં વેएसि) हे मेघ ! ते अत्यंत दाह उत्पन्न करनेारी એવી અસહ્ય વેદના તમે સાત દિવસ અને રાત્રી સુધી સહન કરતા રહ્યા. (સવીસં વાસસયં પરમાઉં પાલइत्ता અટ્ટદુહ્વંસટ્ટે કાલં

नद्याः दक्षिणे कूले 'विंशगिरिपायमूले' विन्ध्यगिरिपादमूले=विन्ध्यपर्वतसमीपे 'एगेणं' एकेन मत्तवर गन्धहस्तिना एकस्याः गजवरकरेणुकायाः=वरहस्तिन्याः कुक्षौ=गर्भे गजकलभक 'जणिण'—जनितः=उत्पादितः—त्वं हस्तिनीगर्भे समुत्पन्न इति भावः। ततःखलु सा 'गयकलभिया' गजकलमिका=वरहस्तिनी पूर्णेषु नवसु मासेषु वसंतमासे 'तुमं पयाया' त्वां प्राजनयत्। ततःखलु हे मेघ ! त्वं गर्भवासात् 'विप्पमुक्के' विप्रमुक्तः=निस्सृतः सन् गजकलभकश्चाप्यभवः=त्वं हरित बालकः संजातः। कीदृशस्त्वमासीरित्याह—'रुंप्पलरत्तमालए' रक्तोत्पलरक्त-सुकुमारकः तत्र रक्तोत्पलं रक्तकमलं तद्वत् रक्तः=रक्तशरीरः सुकुमारः=सुकुमलः=यः

कालं किञ्चा इहेव जंबूद्वीवे २ भारहे बासे दाहिणद्धुंभरहे गंगाए महानदीए दाहिणे कूलेविंशगिरिपायमूले एगेणं मत्तवरगंधहस्तिना एगाए गयवरकरेणूए कुच्छिसि गयकलभए जणिण) पश्चात् १२०, वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर मन से दुःखित, देह से दुःखित, इन्द्रियों से दुःखित बने हुए तुम वहीं पर मर गये और मरकर इस मध्य जंबूद्वीप में भारतवर्ष में, दक्षिणार्ध भरत में, गंगा महा नदी के तट पर विन्ध्यगिरि के समीप एक मत्तवरगन्धहस्ती के द्वारा गजवरकरेणु का के गर्भ में गजकलभरूप से उत्पन्न हुए। (तएणं सा गजकलभिया णवण्हं मासाणं वसंतमासेमि तुमं पयाया), जब ठीक नौमास का समय व्यतीत हो चुका—तब उस गज कलभीकाने वसंत के महिना मे तुम्हें जन्म दिया। (तए तुमं मेहा। गम्भवासाओ विप्पमुक्के समाने गयकलभए याविहोत्था) इस तरह हे मेघ ! तुम गर्भवास से निकल कर हस्ती

मासे कालंकिञ्चा इहेव जंबूद्वीवे २ भारहेबासे दाहिणद्धुंभरहे गंगाए महा-नइए दाहिणे कूले विंशगिरिपायमूले एगेणं मत्तवरगंधहस्तिना एगाए गयवरकरेणूए कुच्छिसि गयकलभए जणिण) त्वाए णाढ अेकसेा वीश (१२०) वर्षं तुं योतातुं दांणु आयुष्य बोगवीने भन, देह अने धन्दिशेथी दुभित थधने तमे त्यांअ भरखु पाय्या अने त्वाए पछी आ मध्यजंबूद्वीपना दक्षिणार्ध भरतक्षेत्रमां भडानदी गंगाना कडे विन्ध्यगिरिनी पासे अेक भदभत्तवर गन्ध हाथी द्वारा गजवर करेणुका (हाथीछी) ना गर्भमां हाथीना कलल (अय्या) ना इपे तमे उत्पन्न थथा. (त एणं सा गयकलभिया णवण्हं मासाणं वसंतमासेमि तुमं पयाया) अत्थादे अनाअर नवमास पूरा थथा त्यादे ते गजवर कलभिका (हाथीछी) अे वसंत भासमां तभने जन्म आय्थी. (त एणं तुमं मेहा गम्भवासाओ विप्प मुक्के समाने गयकलभए याविहोत्था) आ अभाखे गर्भवासमांथी सुकत थधने

मूलम्—तए णं तुमं मेहा ! उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगम-
णुपत्ते जूहवइणा कालधम्मणा संजुत्तेणं तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि,
तएणं तुमं मेहा ! वणयरेहिं निव्वत्तियनामधेजे जाव चउदंते-
मेरुप्पमे हत्थिरयणे होत्था । तत्थ णं तुमं मेहा ! सत्तंगपइट्ठिए तहेव
जाव पडिरूवे । तत्थ णं तुमं मेहा सत्तसयस्स आहेवच्चं जाव अभिर
मेज्जा । तए णं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं गिम्हकालसमयंसि जेट्ठा-
मूले वणदवजालापलित्तेसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु जाव मंडल
वाएव्व परिब्भमंते भीते तत्थे जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहि य
जाव कलभियाहिय सच्चिं संपरितुडे सव्वओ समंता दिसोदिसिं
विपलाइत्था । तए णं तव मेहा ! तं वणदवं पासित्ता अयमेया-
रूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—कहिणं मन्ने मए
अयमेयारूवे अगिसंभवे अणुभूयपुव्वे ? तव मेहा ! लेस्साहिं
विसुज्झमाणीहिं अज्झवसाणेणं सोहणेणं सुभेणं परि-
णामेणं तयावरणिज्जाणं कम्माणं खओवसमेणं ईहावूह
मग्गणगवेसणं करेमाणस्स सन्निपुव्वजाइसरणे समुप्पज्जित्था
तएणं तुमं मेहा ! एयमट्ठं सम्मं अभिसमेसि—एवं खलु मया अईए
दोच्चे भवग्गहणे इहेव जंबूदीवेर भारहे वासे वेयड्ढिगिरिपायमूले जाव
तत्थणं महया अयमेयारूवे अगिसंभवे समणुभूए । तए णं तुमं
मेहा ! तस्सेव पच्छावरणहकालसमयंसि नियएणं जूहेणं सच्चिं सम-
न्नागए यावि होत्था । तएणं तुमं मेहा अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव
समुप्पज्जित्था—तं सेयं खलु मम इयारिणं गंगाए महानईए दाहिणि-

ल्लंसि कूलंसि विज्ञगिरि पायमूले दवगिसंताण कारणट्टा सएणं जूहेणं
 महइमहालयं मंडलं धाइत्तए त्तिकट्टु एवं संपेहेसि संपेहिता सुहं-
 सुहेणं विहरसि। तएणं तुमं मेहा ! एन्नया कयाइं पढमपाउसंसि
 महावुट्टिकायंसि सन्निवाइयंसि गंगा महानईए अदूरसामंते बहूहि
 हत्थिणीह जाव कलभियाहिय सत्तहिय हत्थिणीसएहिं संपरिवुडे एगं
 महं जोयणपरिमंडलं महइमहालयं मंडलं घाएंसि, जं तत्थ तणं वा पत्तं
 वा कट्टं वा कंटं वा लया वा वल्ली वा खाणू वा रुक्खे वा सुखे वा, तं सत्वं
 तिकखुत्तो आहुणियं उट्टवेसि, हत्थेणं गिणहसि, गिण्हत्ता एगंते
 एडेसि एडित्ता, तएणं तुमं ! मेहा ! तस्सेव मंडलस्स अदूरसामंते
 गंगाए महानईए दाहिणिह्ले कूले विज्ञगिरिपायमूले गिरिसु य जाव
 ि हरसि। तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं मज्झिमए वरिसार-
 त्तं से महा वुट्टिकायंसि सन्निवाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेवं उवा-
 गच्छसि, उवागच्छित्ता दोव्वंपि मंडलं घाएंसि, एवं चारं वासा-
 रत्तंसि महावुट्टिकायंसि सन्निवाइयंसि जेणेव से मंडले तेणे उवा-
 गच्छसि, उवागच्छित्ता तच्चंपि मंडलघायंकरेसि जं तत्थ तणं वा
 जाव सुहं सुहेणं विहरसि ॥सू० ४२॥

टीका—‘तएणं तुमं मेहा’ इत्यादि, हे मेघ ! तत्तः=इस्तिनो द्वितीय-
 मवे सुखपूर्वकं शिशुक्रीडानुभवानन्तरं खलु ‘उम्मुक्कवालभावे’ उन्मुक्तबाल

‘तए णं तुमं मेहा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इस प्रकार अपनी इस हाथी की दूसरी पर्याय में सुख-
 पूर्व क्रीडा सुखों का अनुभव करने के बाद (तुमं मेहा ।) हे मेघ !

‘तए णं तुमं मेहा !’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) आ प्रभाण्णे हाथीना पोतांना आ धीला पर्यायभां सुजेथी
 डीडा सुणे अतुलवता (तुमं मेहा !) हे मेघ ! तमे धीमे धीमे उम्मुक्कवाल

भावः=परित्यक्तवाल्यावस्थः 'जोववणगमणुपत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः=संप्राप्त-
तरुणावस्थः 'जूहवइणा' यूथपती 'कालधम्मणा' कालधर्मेण कालो=मरणं तल-
क्षणोधर्मः= पर्यायस्तेन कालधर्मेण मृत्युना 'संजुत्तेण' संयुक्ते गजपती मृते-
सतीत्यर्थः 'सुत्ते सप्तम्यर्थे तृतीया विज्ञेया, तं यूथं स्वयमेव 'पडिवज्जसि'
प्रतिपद्यसे=स्वीकरोषि,। ततःखलु हे मेघ ! त्वं वनचरैः निव्वित्तिनामधेज्जे'
निर्वर्तितनामधेयः भिल्लादिभिः निर्वर्तितं=निष्पादितं नामधेयं=नाम यस्य सः,
यावत्-चतुर्दन्तः=चतुर्दन्तधारी मेरुप्रभः=मेरुप्रभ नामको हस्तिरत्नं 'होत्था'
आसीः। कीदृशीऽसौ हस्तीत्याह-'सत्तंगपइट्टिए' इत्यादि। सप्ताङ्गप्रतिष्ठितः=
सप्ताङ्गानि-चत्वारश्चरणा, शुण्डः, पुच्छं, लिङ्गंवेति, एतानि प्रतिष्ठितानि=
यस्य स, तथा, 'तद्देव जाव पडिरुवे' तथैव यावत् प्रतिरूपः=इह यावत्करणेन

तुमने धीरे २ (उम्भुक्कवालभावे जोववणगमणुपत्ते) बाल्यावस्था का परि-
त्याग कर यौवन अवस्था चारण की बाद में (जूहवइणा कालधम्मणा
संजुत्तेण तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि) यूथपति के काल कवलित होने पर
तुमने अपने आप उस यूथ को स्वीकृत कर लिया-अर्थात् तुम उस यूथ
के मनोनीत मालिक बन गये। (तए णं तुमं मेहा)। वणयरेहि निव्वित्तिनाम-
धेज्जे) इसके बाद हे मेघ ! वनचरों ने वहाँ तुम्हारा नामसंस्कार किया
(जाव चउदंते मेरुप्पमे हत्थियणे होत्था) उसमें तुम चतुर्दन्तधारी मेरुप्रभनाम के
हस्तिरत्नख्यापित किये गये। (तत्थणं तुमं मेहा ! सत्तंगपइट्टिए तद्देव जाव
पडिरुवे) हे मेघ उस पर्याय में तुम्हारे सातों अंग-चारों पैर, शुण्डपण्ड,
पुच्छ और लिङ्ग-प्रशस्त थे। यहाँ 'यावत्' शब्द से' सुमेरुप्रभ हाथी का
जैसा वर्णन ४० वें सूत्र में किया है वैसा ही वर्णन इसका भी जानना

भावे जोववणगमणुपत्ते) भागपक्ष पटावीने जुवान तथा अने त्थार पछी (जूह-
वइणा कालधम्मणा संजुत्तेण तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि) यूथपतिना मृत्यु
आह तमे पोटानी मेणे न ते यूथमे स्वीकार क्यो अटवे के ते यूथना तमे मनोनीत
स्वाभी थछ गया। (तए णं तुमं मेहा ! वणयरेहि निव्वित्तिनामधेज्जे) त्थार
आह हे मेघ ! वनप्राणुआये तमासे नाम संस्कार क्यो। (जाव चउदंते मेरुप्पमे
हत्थियणे होत्था) तेमहे तमने चतुर्दन्त धारण करनारा मेरुप्रभ न बना हस्ति-
रत्नना इप्रभां प्रसिद्ध क्यो। (तत्थणं तुमं मेहा ! सत्तंगपइट्टिए तद्देव जाव पडिरुवे)
हे मेघ ! ते पर्यायभां तमासा साते सात अंगो-त्थार पण, सुंढ पंछुं अने दिग-
प्रशस्त हुता. अही "यावत्" शब्दशी आदीसमा (४०) सूत्र प्रभाहे न सुमेरुप्रभ
नामक हाथीना जेपुं वणुं न भाणुं नोद्ये. इत्त अही ज्वेत वणुं नी नोद्ये

पूर्वोक्तो हास्तवर्णकः श्वेततावर्णेकवर्णितो द्रष्टव्यः, इह रक्तस्य वर्णितत्वात् ।
प्रतिरूपः—सुन्दररूपधारी । तत् खलु हे मेघ ! त्वं 'सत्तासयस्म जूहस्स'
सप्तशतसरूपकस्य यूथस्य=हस्तिनी वृन्दस्य 'आहेवच्चं' आधिपत्यं यावत्-
कुर्वन् 'अभिरमेज्जा' अभिरमसे मुखेन क्रीडन्नासीः । ततः खलु हे मेघ ! त्वं
अन्यदा कदाचित् ग्रीष्मकालसमये 'जेट्टामूले' ज्येष्ठामूलं ज्येष्ठा, मूलं वा
पौर्णमास्यां यत्र स्यात् स ज्येष्ठामूलो मासः, ज्येष्ठमास इत्यर्थस्तस्मिन् वन-
दवज्वालावल्लिप्तेषु- 'वणेषु' वनेषु धूमाकुलासु दिसासु यावत् 'मंडलं वाएव'
मण्डलवातइव=गोलाकार वायुरिव परिभ्रमन्, भीतः, व्रस्तः यावत् संजात-

चाहिये—सिर्फ श्वेतता का वर्णन इसमें छोड़ देना चाहिये क्योंकि इसका
वर्ण लाल था, यह बात सूचित की गई है। तुम प्रतिरूप थे—सुन्दररूपधारी
थे । (तत्थ णं तुमं मेहा ! सत्तासहस्सजूहस्स आहेवच्चं जाव अभिरमेज्जा) वहाँ
तुम हे मेघ ! सातसौ हथिनियों के, यूथ का आधिपत्य आदि करते हुए
सुख पूर्वक क्रीडा किया करते थे । तए णं तुमं मेहा । अन्नया कयाई
गिम्हकालसमयंसि जेट्टामूले वणदवज्वालापल्लिनेसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु
जाव मंडलं वाएव परिभ्रमंते भीते तत्थे जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहिं
जाव कलमियाहिं य सदिं संपरिवुडे सव्वओ समंतां दिसोदिसिं विपलाहत्था)
एक समय की बात है कि हे मेघ ! वहाँ ग्रीष्म कालमें जेठ मासमें
दावाग्नि प्रज्वलित हुई । उससे समस्त वन जलने लगा । दिशाएँ
धूम से व्याप्त हो गईं । उस समय तुम मंडलाकार वायु की तरह इधर
से उधर घूमने फिरने लगे । भीत, व्रस्त बने हुए तुम भयभीत होकर

लाल वर्णितुं वर्णन नष्टी वेवुं नेधये. तमे प्रतिरूप इत्ता. सुंदर रूपधारा इत्ता.
(तत्थणं तुमं मेहा ! सत्तासहस्सजूहस्स आहेवच्चं जाव अभिरमेज्जा) हे
मेघ ! त्वां तमे सातसौ हाथीयोना यूथपति थने सुमेथी क्रीडाओ करता इत्ता.
(तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाई गिम्हकालसमयंसि जेट्टामूले वणदव
ज्वालापल्लिनेसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु जाव मंडलं वाएव परिभ्रमंते
भीते जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहिं जाव कलमियाहिं य सदिं संपरिवुडे
सव्वओ समंतां दिसोदिसिं विपलाहत्था) हे मेघ ! ओके वणत त्वां उंनाणाना
जेठ भड्डिनामां दवाग्नि प्रज्जये. तेथी आशुंय वन प्रज्वलित थं गथुं. अथी
दिशायां धूमादाथीं व्याप्त थं गध. ते समये तमे वटोणियाणी नेम आभतेम इत्था
दाया. अथव्रस्त भनेदा तमे हाथलीओ अने कवालिहाओनी साथे दिशाविदिशा-

भयः, बहुभिर्हस्तिनोभिश्च यावत् कल्मषिकाभिश्च सार्धं सपरिवृतः=सर्वतःसम-
न्तात् दिसोदिसि=दिशि विदिशि 'वि पलाइत्था' विस्त्रायत=प्लायनं कृतवान् ।
ततःखलु हे मेघ ! तं वनदवं=वनान्नि दृष्ट्वा तत्र 'अयमेयारूवे' अयमेतदूपः
अज्जत्थिए' आध्यात्मिकः आत्मन्तर्गतः यावत्-मनोगतः संकल्पः=विचारः
'समुपज्जित्था' समुदपद्यत । कीदृशः स मनोगतः संकल्पः ? इत्याह- 'कहिणं
मन्ने' इत्यादि । कुत्रापि खलु 'मन्ने' मन्ये=जानामि मया अयमेतद्रूपोऽग्नि-
संभवः अनुभूतपूर्वः ?=दृष्टपूर्वः ? इति । हे मेघ ! तव 'लेस्साहि' लेस्याभिः-
तेजः पद्मशुक्लरूपाभिः, 'विमुज्झमाणीहि' विशुध्यमानाभिः, तेजः प्रभृतिषु तिस्रु
कयाचिदेकया विशुध्यमानया लेस्यायेत्यर्थः, 'अज्जवसाणेण' अध्यवसानेन-
अध्यवसानं=मानसीपरिणतिः, तेन, कीदृशेनाध्यवसानेन ? इत्याह- 'सोहणेण'
इति शोभनेन=शुद्धिजनकेन, तथा- 'सुभेण' शुभेन=विशुद्धेन परिणामेन=जीव
परिणत्या, 'तयावरणिज्जकम्माणं' तदावरणीयानां कर्माणां=जातिस्मरणा-

अनेक हाथनियों एवं कल्मषिकाओं के साथ दिशा विदिशा की और इन-
स्ततः परिभ्रमणा करने लगे । इस सूत्रमें जो ३ जगह यावत् पद आया
है वह ४० वे सूत्रमें इस प्रसंग पर किये गये वर्णन का बोधक है ।
(तएणं तव मेहा ! तं वणदवं पासित्ता) बादमे हे मेघ ! उस वन दवाग्नि
को देखकर तुम्हें (अयमेयारूवे अज्जत्थिए जाव समुपज्जित्था) इस प्रकार
का यह आध्यात्मिक-मनोगत-विचार उत्पन्न हुआ । (कहिणं मन्ने मए
अयमेयारूवे अग्निसंभवे अणुभूयपुण्वे) मुझे स्मरण आता है कि मैंने
कहीं पर इस प्रकार का यह अग्नि का उपद्रव पूर्वमें देखा है । (तव
मेहा ! लेस्साहि विमुज्झमाणीहि) इस प्रकार के विचार से हे मेघ ! तुम्हारी
विशुद्ध लेस्यासे- (सोहणेण अज्जवसाणेण) शुद्धि जनक मानसिक परिणति से
(तयावरणिज्जकम्माणं खओवसमेण) तदावरणीय कर्मों के क्षयोपशमसे

ओशं आभतेम इत्था दाव्या. आ सूत्रमां ने त्रलु ज्ज्याये " यावत् " पद आव्या
छे, ते आलीसमां सूत्रमां आवेल वलुनने सूयवनारां छे. (त एणं तुमं मेहा !
तं वणदवं पासित्ता) त्थार थाह डे मेघ ! दावाग्निने नेधने तभने (अयमेयारूवे
अज्जत्थिए जाव समुपज्जित्था) आ प्रभावे आध्यात्मिक-मनोगत-विचार
उद्भव्या (कहिणं मन्ने मए अयमेयारूवे अग्निसंभवे अणुभूयपुण्वे) भने
याह आवे छे के पड़ेलां डेध वणत भे आवे प्रथंड अज्झिड नेथे छे. (तव
मेहा ! लेस्साहि विमुज्झमाणीहि) आ अतना विचारथी डे मेघ ! तभारी डेध
पथु ओक विशुद्ध लेस्याथी (सोहणेण अज्जवसाणेण) विशुद्धजनक (मानसिक
परिणतिथी सुभेण परिणामेण) विशुद्धजनक परिणतिथी (तयावरणिज्ज कम्माण

વરણીયાનિ યાનિ કર્માણિ=કર્મદલિકાનિ મતિજ્ઞાનાવરણીયમેદરૂપાણિ તેષાં 'સ્વઓવસમેળં' ક્ષયોપશમેન, તત્ર ક્ષયોપશમઃ, ઉદયાવલીપ્રવિષ્ટાનાં ક્ષયઃ, અનુદિતાનામ્ ઉપશમઃ=પ્રતિરૂઢોદયત્વમ્, તેન 'ઈહાવૂહમગ્ગણગવેસણં કરેમાણસ્સ' 'ઈહાપોહમાર્ગણગવેષણંકુર્વતઃ', તત્ર 'ઈહનમ્-ઈહા=સદર્થાભિમુખો વિતર્કે' હિતિ, અપોહઃ=અપોહનં અપોહો=નિશ્ચયઃ સામાન્યજ્ઞાનોત્તરકાલં વિશેષનિશ્ચયાર્થં વિચારણારૂપઃ, માર્ગણમ્=અન્વેષણં=યથાવસ્થિત સ્વરૂપાન્વેષણં, 'ગવેષણ' માર્ગણાનન્તરમુપલભ્યસ્ય સ્વરૂપસ્ય સર્વતો નિર્ણયાભિમુખવિચારપરંપરાલક્ષણમ્, એતચ્ચતુષ્ટયંકુર્વતઃ, 'સન્નિપુઞ્વે' સંઙ્ગિપૂર્વ=સંઙ્ગિ પૂર્વભવો યત્ર તત્ સંઙ્ગિ-પૂર્વમ્ એતાદૃશં 'જાહસરણે' જાતિસ્મરણં' સ્વસ્ય સંજ્ઞિનઃ પૂર્વભવસમ્બન્ધિ જ્ઞાનં 'સમુપ્પજિત્થા' સમુદપચ્ચત=સમુત્પન્નમ્ । સૂત્રે સંજ્ઞીતિ ગ્રહણં સ્વરૂપજ્ઞાપનાર્થં

જાતિસ્મરણ જ્ઞાન કો આવૃત્ત કરને વાળે મતિજ્ઞાનાવરણ કે મેદરૂપ કર્મ દલિતોં કે ક્ષય તથા ઉપશમ સે-(ઈહાવૂહમગ્ગણગવેસણં કરેમાણસ્સ સન્નિ પુઞ્વે જાહસરણે સમુપ્પજિત્થા) 'ઈહા અપોહ માર્ગણ ઔર ગવેષણ કારને વાળે તુમ્હે' " મેં પૂર્વભવ મેં સંજ્ઞી થા " ઇસ પ્રકાર કા અપને સંજ્ઞિ ભવ કા જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન હો ગયા । ક્ષયોપશમ કા આવૃત્ત પ્રકાર હે-ઉદયાવલિમેં પ્રવિષ્ટ હુએ કર્મદલિકોં કા ક્ષય હોના, તથા જો અમીતક ઉદયમે નહીં આવે હૈ એસે કર્મદલિકોં કા ઉપશમ હોના સત્તામે મૌજુદ રહના-ઉદયરૂપ મે નહીં રહના-સદર્થ કી તરફ વિચાર ચલતા હૈ ઇસકા નામ 'ઈહા જ્ઞાન હૈ' । સામાન્ય જ્ઞાન કે વાદ વિશેષ નિશ્ચયરૂપ જ્ઞાન કે લિયે જો વિચારણા હોતી હૈ ઇસકા નામ અપોહ હૈ । યથાવસ્થિત વસ્તુ સ્વરૂપ કા જો અન્વેષણ હોતા હૈ ઇસકા નામ માર્ગણ

સ્વઓવસમેળં) તદ્વાવસ્થીય કર્મોના ક્ષયોપશમથી બાનિ સ્મરણ જ્ઞાનને આવૃત્ત કરનારા મતિજ્ઞાનાવરણના ભેદ રૂપ કર્મદલિકોના ક્ષય તેમજ ઉપશમથી (ઈહાવૂહ મગ્ગણગવેસણં કરેમાણસ્સ સન્નિપુઞ્વે જાહસરણે સમુપ્પજિત્થા) ઇહા, અપોહ, માર્ગણ અને ગવેષણ કરનારાં તમને "હું પૂર્વભવમાં સંજ્ઞી હતો." આ બાતનું સંજ્ઞી થવાનું બાતિ સ્મરણ ઉત્પન્ન થયું. ક્ષયોપશમનો ભાવ આ પ્રમાણે છે—ઉદયાવલિમાં પ્રવિષ્ટ થયેલા કર્મદલિકોના ક્ષય થવો, તેમજ જે આવૃત્તિ સુધી ઉદયમાં આવેલા નથી એવા કર્મદલિકોના ઉપશમ થવો. સત્તામાં હયાત રહેવું—ઉદયરૂપમાં રહેવું નહિ સદર્થને માટે જે વિચાર થાય છે તે ઇહા જ્ઞાન છે. સામાન્ય જ્ઞાન બાદ વિશેષ નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન માટે જે વિચાર પરંપરાઓ ઉદ્ભવે છે તે અપોહ છે. યથાવસ્થિત વસ્તુના સ્વરૂપનું જે અન્વેષણ થાય છે તે માર્ગણ છે. માર્ગણ બાદ ઉપ-

तेन पूर्वसंज्ञि भवस्यैव स्मरणं जायते नत्वसंज्ञिभवस्योति भावः । ततः खलु त्वं हे मेघ ! 'एयमट्टं' एतमर्थः=पूर्वभवसम्बन्धिज्ञानलक्षणं 'सम्मं' सम्यक् यथावस्थं 'अभिसमेसि' अभिसमेसि=अभिजानासि- 'एदं' उक्तप्रकारेण खलु मया 'अईए' अतीते=गते 'दोच्चे' द्वितीये 'भवग्गहणे' जन्मोपादाने जन्म-नीत्यर्थः, इहेव=अस्मिन्नेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे वैताढ्यगिरिपादमूले यावत् तत्र खलु महान् अयमेतद्रूपः अग्निसंभवः अग्निजनितोपद्रवः 'सम-णुभूए' समनुभूतः=सम्यग् अनुभवविषयीकृतः । ततः खलु हे मेघ ! त्वं तस्यैव दिवसस्य 'पच्छावरण्हकालसमयंसि' पश्चादपराह्णकालसमये-सायंकाले इत्यर्थः, 'नियएणं जूहेणं सद्धिं' निजकेन=स्वकेन यूथेन सार्धं 'समन्नागए यावि होत्था' समन्वागतश्चाप्यभवत्-एकत्रस्थाने दावानलभयात् हस्तिनी यूथेन है । मार्गण के बाद उपलभ्य स्वरूप की सर्व प्रकार से निर्णय के अभि-मुख हुई जो विचार परंपरा है उसका नाम गवेषण है । (तएणं तुमं मेहा एयमट्टं सम्मं अभिसमेसि-एवं खलु मया अईए दोच्चे भवग्गहणे इहेव जंबूद्वीपे २ भारहे वासे वेयट्ठिगिरि पायमूले जाव तत्थणं महया अयमेया रूवे अग्निसंभवे समणुभूए) इसके बाद हे मेघ ! तुम इस विषय को अच्छी तरह जानने लगे के मैंने इससे पहिले के अपने द्वितीय भव में (इससे पहिले की हाथी पर्यायमें) इसी जंबूद्वीप के भारत वर्ष में वैताढ्यगिरि के नीचे भाग में यावत् इस प्रकार का यह अग्निसंभव अग्निजनित उपद्रव--अनुभवित किया है । (तएणं तुमं मेहा ! तस्सेव दिवसस्स पच्छावरण्हकालसमयंसि नियएणं जूहेण सद्धिं समन्नागए यावि होत्था) इसके बाद हे मेघ ! तुम उसी दिन सायंकाल के समय अपने हथिनियों के यूथ के साथ दावानल के भय से एक स्थान पर

लभ्य स्वप्ननी गधी रीते निबुद्धि तरङ्ग वणती ने विचार परंपरा छे ते गवेषण छे. (तएणं तुमं मेहा ! एयमट्टं सम्मं अभिसमेसि-एवं खलु मया अईए दोच्चे भवग्गहणे इहेव जंबूद्वीपे २ भारहेवासे वेयट्ठिगिरि पायमूले जाव तत्थणं महया अयमेयारूवे अग्निसंभवे समणुभूए) त्थार आह छे मेघ ! तभने सारी रीते आ विषयनी गणु थवा मांडी के हुं आना पड़ेखाना गीज लवभां आन न'भूद्वीपना भारत वर्षमां वैताढ्यगिरिनी तणेटीमां रहेतो हुतो त्थारे आवो न दावासि प्रक्षेप अलुलब्धो हुतो. (तएणं तुमं मेहा ! तस्सेव दिवसस्स पच्छा वरण्हकालसमयंसि नियएणं जूहेण सद्धिं समन्नागए यावि होत्था) त्थार पछी छे मेघ ! तमे तेन दिवसे साथंकाणना वथते पोताना हुथल्लुओना यूथनी साथे

सार्धं संमिलितो भूत्वा स्थितः । ततः खलु हे मेघ ! 'तुज्झं' तव अय-
मेतद्रूपः । आध्यात्मिको यावत् मनोगतः संकल्पः=विचारः 'समुपज्जित्था'
समुदपद्यत=समुत्पन्नः- 'त' तत्=तस्मात् श्रेयः खलु मम इदानीं गङ्गाया
महानद्याः 'दाहिणिल्लंसि कूलंसि' दाक्षिणात्ये कूले दक्षिणस्यां दिशि भवे-तटे
विन्ध्यगिरिपादमूले=विन्ध्याचलसमीपे, 'दवागिंसंताणकारणट्ठा' दावाग्नि
सन्नाहकारणार्थं=दावाग्नेः=चनान्निः, संत्राणं=संरक्षणं तदेव कारणं=
निमित्तं तदर्थं स्वकेन यूथेन सार्धं 'महइमहालयं' महातिमहत=अत्यन्तं विशालं,
'महई' अस्य संस्कृतं-'महाति' इति, अतिमहत इत्यस्मिन्नर्थे
'महालयं' इत्यस्य संस्कृतं-'महत्' इति । मण्डलं=गोलाकार निरुपद्रवस्थानं
निर्मातुं वृक्षादीन् 'घाइत्तए' उपहन्तु-त्रोटयितुं धातूनामनेकार्थत्वात्, इतिकृत्वा-
मनसि निधाय, एवं 'संपेहेसि' संप्रक्षसे=विचारयामि, संपेहिता=विचार्य सुखं
सुखेन विहरसि । ततः खलु त्वं हे मेघ ! अन्यदा 'कदाचित्' पढमे पाउसंसि'

मिलजुल कर बैठ गये । (तएणं तुज्झं मेहा ! अयमेयारूवे अज्झत्थिए
जाव समुपज्जित्था) इसके बाद हे मेघ ! तुम्हें इस प्रकार का यह मनो-
गत संकल्प उत्पन्न हुआ (तं सेयं खलु मम इयाणिं गंगाए महानईए
दाहिणिल्लंसि कूलंसि विन्ध्यगिरिपायमूले दवागिंसंताणकारणट्ठा एएणं
जूहेणं महइमहालयं मंडलं घाइत्तए त्तिकइ एवं संपेहेसि) कि इस
समय गंगा महा नदी के दक्षिण दिशावर्ती तटपर विन्ध्यगिरि के पास
दावाग्नि से रक्षा पाने के निमित्त अपने यूथ के साथ महातिमहत एक
गोलाकार निरुपद्रव स्थान बनाने के लिये वृक्ष आदि का उखड़वाना
सुझे अयम्कर हैं । (संपेहिता सुहं सुहेणं विहरसि) इस प्रकार का विचार
कर तुम वहाँ आनंद के साथ रहने लगे । (तएणं तुम मेहा ! अन्नया
कयाइ पढमपाउसंसि) इसके बाद हे मेघ ! तुमने किसी समय जब

दावाग्निना लयथी अेक ज्ज्याअे लेजा भणीने जेसी गया. (तएणं तुज्झं मेहा ! अय-
मेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था) त्थार भाइ हे मेघ ! तभने आ प्रभाणे
भनोगत संकल्प उट्ठलन्थे. (तं सेयं खलु मम इयाणिं गंगाए महानईए दाहिणिल्लंसि
कूलंसि विन्ध्यगिरिपायमूले दवागिंसंताणकारणट्ठासएणं जूहेणं महइमहालयं मंडलं
घाइत्तएत्तिकइ एवं संपेहेसि) के अत्थारे गंगाभइ नदीना दक्षिण दिशा तरइना
किनारा उपर विन्ध्यागिरिनी पासो दावाग्निरी रक्षणु पाभवा भाटे पोताना यूथनी
साथे भूथ निशाग अेक गोण आकारतुं निरुपद्रवस्थानं गनाववा भाटे वृक्षी वगेरे
उपाडुं साउं छे. (सपोहिता सुहं सुहेणं विहरसि) आ प्रभाणे विचार करीने
मेघ त्थां सुजेथी पोतानो समय पसार करवा लाज्जा. (तएणं तुम मेहा ! अन्नयां
कायाइ पढमपाउसंसि) त्थार भाइ हे मेघ ! तभे केअ वअते प्रथम वषाडानभ

प्रथमप्रावृषप=प्रथमाराधन वर्षाकाले, 'महावृष्टिकायं'से' महावृष्टिकाये' 'सान्नि-
वद्यं'से' सन्निपतिते जाते सति गङ्गाया महानद्या अदूरसामन्ते' समीपे
बहुभिर्हस्तिनीभि र्यावत् कलभिकाभिश्च सप्तभिश्च हस्तिनीशैः संपरिवृतः एकं
महत् योजनपरिमण्डलं 'महद्विमहालयं' महातिमहत् मण्डलं घाएसि' मंडलं-
कर्तुं वृक्षादीन् घातयसि=त्रोटयसि, 'जं' 'तत्थ' तत्र-तस्मिन् स्थाने तणं
वा पत्रं वा काष्ठं वा कण्टकं वा 'लया वा' लता वा=भूमौ प्रसृताः 'वल्ली वा'
वल्ली वा=वृक्षाधारोद्वहणीला वा, खाणू वा' स्थाणुर्वा=उपरिभागतः पृष्ठितो वृक्षः,
'रुक्खे वा' वृक्षो वा=आम्र जम्बूपनसादिकः 'खुवे वा' क्षुवो वा=द्वस्त्रशिखो
वृक्षः तत् सर्वं 'तिक्खुत्तो' त्रिकृत्वः=त्रिवारम् 'आहुणियरः' आधूयरः=कम्प-
यित्वारं विचालय २ 'पाएण उवट्ठवेसि' पादेन उत्थापयसि-तृणादिकं चरण संघ-

प्रथम वर्षा काल में बहुत अधिक वर्षा गिरने लगी तब (गंगाए महा
नदीए अदूरसामन्ते बहहिं हत्थिणीहिं जाव कलभियाहिय सत्तहि य
हत्थिणी सएहिं संपरिवुडे एगं महं जोजणपरिमंडलं महद्विमहालयं मंडलं
घाएसि) गंगा महा नदी के समीप अनेक हथिनियों आदि से लगाकर
कलभिकाओं और सात सौ अपने यूथ की हथिनियों से युक्त होकर एक
योजन प्रमित विस्तार वाला महातिमहत् मंडल बनाने के लिये वृक्षा-
दिक उखाड़ना प्रारंभ कर दिया (जं तत्थ) जो भी वहाँ (तणं वा पत्तं वा
कट्टं वा कंटए वा लयावा वल्लीवा खाणूवा रुक्खे वा खुवे वा) तृण थे
पत्र थे काष्ठ थे, कण्टक थे भूमि में फैली हुई लताए थी या वृक्षों पर
चढ़ी हुई वेले थी स्थाणु थे आम्र पनस आदि के बड़े २ वृक्ष थे, या
छोटे २ वृक्ष थे (तं सन्नं तिक्खुत्तो आहुणिय २ उवट्ठवेसि) वे सब
तुमने तीनबार हिला हिलाकर उखाड़ दिये तथा तृण आदिका को

भूयन् वधादे वर्षा पडवा लागी त्यादे (गंगाए महानदीए अदूरसामन्ते बहहिं हत्थि
णीहिं जाव कलभियाहिय सत्तहियहत्थिणीसएहिं संपरिवुडे एगं महं जोजण
परिमं डलंमहद्विमहालयं मंडलं घाएसि) गंगाभहा नदीनी पासे धल्ली ढाथल्लुओ
डलासिडोओ अने सातसो पोटाना यूथनी ढाथल्लुओनी साथे भणीने ओड येओन प्रभा-
णुना विस्तारवाणुं मोटाभां मोटुं भंडण गनाववा भाटे वृक्षो वगेरे उगाडवा लाओ.
(जं तत्थ) ओ डं डं पणु त्यां (तणं पत्तं वा कट्टं वा कंटए वा लया वा वल्लीवा
खाणू वा रुक्खे वा खुवे वा) तृण, पत्र, काष्ठ, कंट, पृथ्वी उपर प्रसरेली लताओ
अथवा वृक्षो उपर थडेही लताओ, स्थाणुओ आम्रइनस वगेरेनां मोटां मोटां
वृक्षो अथवा नानां वृक्षो डतां. (तं सन्नं तिक्खुत्तो आहुणिय २ उवट्ठवेसि)
ते अधाने तमे त्रणु त्रणुवार डलावी डलावीने उपाडी दीधां तेभन् तृणु वगेरेने

हनसंघर्षणादिना प्रध्वंसयसि इत्यर्थः 'हत्थेण' हस्तेन=शुण्डेन 'गिण्हसि' गृह्णासि लतावृक्षादिकमिति भावः, 'एगंते एडेसि' एकान्ते त्यजसि-मण्डलाद् दूर नीत्वा प्रक्षिपसीति भावः : ततःखलु हे मेघ ! त्वं तस्यैव मण्डलस्या दूरसामन्ते गङ्गाया महानद्या दाक्षिणात्ये कूले विन्ध्यगिरिपदमूले गिरिषु च यावद् विहरसि, अत्र यावच्छब्देन-दरीकुहरादिषु इति बोध्यम् । ततःखलु हे मेघ ! अन्यदा कदाचित् 'मज्झिमए' मध्यमे 'वरिसारचंसि' वर्षारात्रे 'महावुट्टिकायंसि' महावृष्टिकाये-सन्निपतिते सति यत्रैव 'से' तत्, मण्डलं तत्रवोपागच्छसि उपागत्य 'दोच्चपि' द्वितीयवारमपि 'मण्डलं घाएसि' मण्डलं निरुपद्रवस्थानं कर्तुं तृणलतादिकं घातयसि=प्रध्वंसयसि । अत्र 'जं' तत्थ

चरणों से रगड़ दिया बाद में (हत्थेणं गिण्हसि) तुमने उन्हें अपनी सूंड से पकड़ा और (गिण्हित्ता एगंते एडेसि) पकड़ कर उन सब को अपने मंडल रूप स्थान से दूर लेजाकर डाल दिया । (तएणं तुमं मेहा ! तस्सेव मंडलस्स अदूरसामन्ते गंगाए महानइए दाहिणिल्लं विंझगिरि पायमूले गिरिसु जाव विहरसि) इसके बाद हे मेघ ! तुम उस मंडल के पास गंगा महा नदी के दक्षिण दिशावर्ती तटपर विन्ध्य पर्वत के नीचे भाग में पर्वतों के ऊपर गुफा आदि के भीतर घूमने लगे । (तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं मज्झिमए वरिसारचंसि महावुट्टिकायंसि सन्नि वाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) जब किसी समय हे मेघ ! मध्यम वर्षा रात्र में महावृष्टि होने लगती--तो तुम जहाँ अपना मंडल था वहाँ आ जाते (उवागच्छित्ता दोच्चपि मंडलं घाएसि) और आकर वहाँ जो घास तृण लता आदि उत्पन्न हो जाते उन्हें दुबारा भी अपने

पगथी हप्पावी दीधां. त्यार पुछी (हत्थेणं गिण्हसि) तेमने सूंडमां दीधां अने (गिण्हित्ता एगंते एडेसि) धधने तेमने पोतांना मंडणप स्थानथी दूर धधं धधने ईक्षी दीधां. (तएणं तुमं मेहा ! तस्सेव मंडलस्स अदूरसामन्ते गंगाए महानइए दाहिणिल्लं विंझगिरिपायमूले गिरिसु जाव विहरसि) त्यार आठ डे मेघ ! तमे ते मंडणनी पास मंडा नदी गंगाना दक्षिण दिशा तरङ्गना कोठे विन्ध्य पर्वतनी तणे-टीमां पर्वतानी उपर अने शुङ्गयो वगेरेनी अंदर विचारवा लाय्या. (तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं मज्झिमए वरिसारचंसि महावुट्टिकायंसि सन्निवाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) हे मेघ ! न्यारे कोठ वणत वर्षांना मध्यमां रात्रिना समये भूस्त्रणधार वर्षा थती त्यारे तमे न्यां मंडणं हुतुं त्यां पडोय्थी जता. (उवागच्छित्ता दोच्चपि मंडलं घाएसि) अने पडोय्थीने त्यां जे घास तण्डुल वगैरे उत्पन्न थधं जता तेमने मंडणने निरुपद्रव जनाववा भाटे थीलवार उघाडी देता

तणं वा जाव सुहं सुहेणं विहरसि' इत्यनेन सम्बन्धः। एवं 'चरिमे' अन्तिमे वर्षारात्रे महावृष्टिकाये 'सन्निवृद्धयमि' संनिपतिते यत्रैव तन्मण्डलं तत्रैवोपागच्छसि, उपागत्य 'तच्चंपि' तृतीयवारमपि 'मंडलघायं' मण्डलघातं=मण्डलार्थं लतावृक्षादि प्रध्वंसनं 'करोसि' करोषि 'जं' यत् तत्र 'तणं वा जाव' तणं वा यावत्, तणपत्रकाष्ठकण्टकलतावल्ल्यादिकं दूरे प्रक्षिप्य गङ्गाया दक्षिणकूले गिरिदरी कुहरादिषु, सुखं सुखेन विहरसि ॥मृ. ४२॥

मूलम्—अहं मेहा । तुमं गइंदभावंभि वट्टमाणे कमेणं नलिणि-
वणविवहणगरे हेमंते कुंदलोछउद्धयतुसार पउरंमि अइकंते अहि-
णवे गिम्हंसमयंसि वियट्टमाणे वणेसु वणकरेणु विविहदिण्णकय-
पंसुघाए तुमं उउयकुसुमकयचामरकन्न्पूरपरिमंडियाभिरामे मयवस
विगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे, करेणुपरि
वारिए उउसमयजणियसोहं काले दिणयकरपयंडे परिसोसियतरुवर-

उस मंडल को निरुपद्रवीभूत करने के अभिप्राय से उखाड़ दिया करते । (तणं चरिमे वासारत्तंसि महावृष्टिकायंसि सन्निवृद्धयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि उवागच्छित्ता तच्चंपि मंडलघायं करोसि जंतत्थ तणं वा जाव सुहसुहेणं विहरसि) इसी तरह अन्तिम वर्षा रात्र में जब महा वृष्टि होने लगती तब भी तुम वहां अपना मंडल था वहां आ जाते और आकर तीसरी बार भी उस मंडल को सुरक्षित बनाने के अभि-
प्राय से वहां जो भी लतादिक हो जाते उन्हें उखाड़ कर फेंक दिया करते । इस तरह तुम गंगा महा नदी के दक्षिणकूल पर गिरि, दरी, कुहरादि को मैं आनन्द के साथ घमा करते थे । “सुत्र “४२”

उत्ता. (तणं चरेमे वासारत्तंसि महावृष्टिकायंसि सन्निवृद्धयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि उवागच्छित्ता तच्चंपि मंडलघायं करोसि जंतत्थ तणं वा जाव सुहसुहेणं विहरसि) आ प्रभाणु ७ वर्षांनी छेव्ही रात्रिमां न्यादे महावृष्टि थती त्यादे पणु तमे न्यां पोतातुं भंडण हुतुं त्यां पडोन्ही जाता अने पडोन्हीने त्रीण बार पणु भंडणने सुरक्षित राखवाना हेतुथी ७ इंधं पणु लता वजेरे उतपत्त थई जाता तेमने उपाडीने दूर डेकी देता होता. आं प्रभाणु तमे महानदी गंगाना दक्षिण कंडा उपर गिरि, दरी कुहर वजेरेमां सुजेथी विग्रता होता. ॥ सूत्र ४२ ॥

सिहरभीमतरदंसणिजे भिगारखंतभेरवरवे णाणात्रिहपत्तकटुतणकय-
वरुद्धयपइमारुयाइद्धनहयलदुमगणे वाउलियादारुणयरे तण्हा-
वसदोसदूसियभमंतविविहसावयसमाउलेभीमदरिसणिजे वट्ठंते दारु-
णंमि गिम्हे मारुयवसपसरपसरियवियंभिण्णं अब्भहियभीमभेर-
वरवप्पगारेणं महुधारापडियसित्तउद्धायमाणधगधगंतसहुद्धुएणं
दित्तरसफुल्लिगेणं धूममालाउलेणं सावयसयंतकरणेणं अब्भहिय-
वणदवेणं जालालोवियनिरुद्धधूमंधकारभीओ आयवालोयमहंत तुंव-
इयपुन्नकन्नो आकुंचियथोरपीवरकरो भयवसभमंतदित्तनयणो वेगेण-
महामेहोव्व पवणणोल्लियमहल्लरुवो जेणेव् कओ ते पुरा दवग्गि-
भयभोयहियएणं अवगयतणप्पएसखखो रुक्खाइसो दवग्गिसंताण-
कारणट्ठाए जेणेव मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए, एक्को ताव एसो
गमो ॥सू०४३॥

टीका-गजक्रीडावर्णनमाह-‘अह मेहा’ इत्यादि । ‘अह’ अथ=अनन्तरं
वर्षाकालानन्तरं हे मेघ ! त्वं गजेन्द्र भावे वर्तमानः ‘क्रमेण’ क्रमेण अनु-
पूर्वागतेन ‘नल्लिणिवणविवहणगरे’ नल्लिनीवनविवधनकरे-‘नल्लिनीवनं=
कमल्लिनीवनं तस्य विवधनं-विनाशः, तस्य करः, तस्मिन्, कमल्लिनीवनविना-
शके इत्यर्थः ‘हेमंते’ शीतकाले, ‘कुंदलोद्धउद्धततुसार-पउरंमि’ कुंदलोद्धो-
द्धततुसारप्रचुरे, तत्र-कुन्दाः पुष्पवनस्पतिविशेषाः, लोधाश्च=वृक्षविशेषाः
प्रायः शीतकाले पुष्पिता भवन्ति । अतएव उद्धताः=पुष्पसमृद्धया सम्पन्ना

‘अः मेहा ! तुमं गइयभवंमि वट्ठमाणे’ इत्यादि ।

टीकार्थ- (अह) वर्षा काल के बाद (क्रमेण) क्रम प्राप्त (हेमंते) हेमंत
काल जो (नल्लिनीवन विवहणगरे) नल्लिनी वन का विध्वंसक तथा (कुंद
लोद्ध-उद्धय-तसार-पउरंमि) कुंद वृक्ष और लोघ वृक्षों में पुष्पादि रूप
समृद्धि का कारक होता है और-जिस में तुषार की प्रचुरता रहती

‘अह मेहा ! तुमं गइयभवंमि वट्ठमाणे’ इत्यादि

टीकार्थ- (अह) वर्षाकाल बाद (क्रमेण) अनुक्रमे (हेमंते) हेमंत-के अ (नल्लिनी
वणविवहणगरे) कल्लिनीवनमें विध्वंसक तेम (कुंदलोद्धउद्धयतसारपउरंमि) कुंद
अने लोघ वृक्षोंमें पुष्प वनेरेना इधमां समृद्धि करना होय छ अने अभां

यत्र स तथा, तथा, तुषारं हिमं प्रचुरं यत्र सः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, तस्मिन् 'अहकते' अतिक्रान्ते=एतादृशे शीतकाले व्यतीते 'अहिणवे' अभिनवे=चूतने शीतकालसमाप्त्यनन्तरमुपागते ग्रीष्मसमये 'पत्ते' प्राप्ते समागते इत्यर्थः 'वियट्टमाणे' चित्रमानः इतस्ततो विचरन् वनेषु 'वणकरेणु-विबिहदिण्णकयपंसुघाओ' वनकरेणु विविधदत्तकृतः पांशुघातः, तत्र-वनकरेणवः वनहस्तिन्यस्ताभिः विविधः अनेकप्रकारः दत्तः अत एव कृतः पांशुघातः= धूली प्रहारः कामलीलावशात् यस्य सः तथा, 'उउयकुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडियाभिरामे' ऋतुजकुसुमकृतचामरकर्णपूरपरिमण्डिताभिरामः, तत्र-क्रीडार्थं ग्रीष्मऋतु जायमानपाटलकमल पुष्पादिभिः कृतानि यानि चामरवत् कर्णपूराणि=कर्णभूषणानि तैः परिमण्डितः अलंकृतः अतएव अभिरामः=सुन्दरः यः स तथा, 'मयवसविगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे' मदवसविकसत्कटतटविलसगन्धमदवारिणा सुरभिजनितगन्धः तत्र-मदवशेन=

है (अहकते) जब समाप्त हो चुका तथा (अहिणवे गिम्हसमयंसि पत्ते) शीत काल की समाप्ति के बाद ही जब अभिनव ग्रीष्म काल लग चुका तब (गइंदभावमि वट्टमाणे मेहा तुम) गजेन्द्र की पर्याय में वर्तमान हे मेघ ! तुम (वणेसु वियट्टमाणे) वनों में इधर उधर घूमते हुए (वणकरेणुविबिहदिण्णकयपंसुघाए) कामलीला से प्रेरित हुई वन की हथानियों द्वारा दिये गये अनेक विध छुलि प्रहारों से युक्त होने लगे । (उउय कुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडियाभिरामे) ग्रीष्म ऋतु में उत्पन्न हुए पाटलकमल पुष्पादि द्वारा चामर के समान कृत कर्णाभरणों से परिमण्डित होकर तुम विशेष देखने में सुन्दर बन गये । (मयवसविगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे) काम

पुष्पेण प्रभाषुमां अक्षेण पडेक्षुं छेय छे. (अहकते) न्यारे पूरे थई गये तेभन (अहिणवे गिम्हसमयंसि पत्ते) ढंडीनी ओसभ पूरी थया पछी न्यारे ठनाणे भेसी गये न्यारे (गइंदभावमि वट्टमाणे मेहा तुम) गजेन्द्रना पथथमां विधमान छे मेघ ! (वणेसु वियट्टमाणे) नगदीमां आभतेभ विचरता (वणकरेणुविबिहदिण्णकयपंसुघाए) कामलीलांनी आवनाओधी प्रेरित वननी हाथलीओ द्वारा ईद-ओदा अनेक धूणना प्रहारोथी युक्त थवा लाओ. (उउयकुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडियाभिरामे) ठनाणांमां पीलेला पाटल क्षमण पुष्प वगेरेथी यभरनी न्भेभ क्षणीभरलोथी सुशोभित थने तभे सविशेष भूषसूत थई गयो. (मयवसविगसंत कडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे) तमादी मङ्गध कामलीलावशधी

कामक्रीडावशेन विकसता=प्रफुल्लिते कटनटे=कपोलस्थले किन्ने=आर्द्रकृते येन, तथा, तत्र गंधमदवारिच=गन्धयुक्तमदजलं चेति कर्मधारयः, तेन 'सुरभि-जणियगंधे' सुरभिजनितगन्धः=शोभनगन्धवान्, 'करेणुपरिवारिए' करेणु परिवारितः=हस्तिनी परिवारयुक्तः 'उउसमयजणियसोहो' ऋतुसमयजनित शोभः-ग्रीष्मऋतुक्रीडासुखसम्पन्नः । अथ ग्रीष्मकालो वर्ण्यते-'काले' उष्ण-समये कीदृशो इत्याह-दिणयरकरपयडे' दिनकरकरप्रचण्डे=प्रचण्डमार्तण्डकिरण-रूपे 'परिसोसियतरुवरसिहरभीमतरदंसणिज्जे' परिशोषिततरुवरशिखर भीमतरदर्शनीये, तत्र परिशोषितानि तरुवर शिखराणि येन स तथा, अनएव भीमतरदर्शनीयश्च प्रचण्डतपवत्वात् दुःसहतापकरत्वाच्च, 'मिगारखंतमेरवरवे' भृङ्गारुचद् भैरवरवे-भृङ्गाराणां=झिल्लीनामककीटानां रुवतां=शब्दं कुर्वतां भैरवो=भयङ्करोरवःशब्दो यस्मिन् तथा, तत्र, 'णाणाविहपत्तणकट्टकयवरुद्धयपहं मारुयाइद्धनहयलदुमंगणे' नानाविधपत्रकाष्ठतृणकचवरोद्धूतप्रतिमारुतदि-

क्रीडा के वश से प्रफुल्लित कपोल स्थली को गीला करने वाले मद जल से तुम्हारी गंध निराली बन गई । (करेणु परिवारिए) हथिनियों के परिवार से युक्त होकर तुम (उउसमयजणियसोहो) ग्रीष्म ऋतु काल संबन्धी क्रीडा सुखों का अनुभव करने लगे । (काले दिणयर-कर पयडे) परन्तु दैव दुर्विपाक से तुम (वट्टे दाखंमि गिम्हे) उसी वर्तमान भयंकर ग्रीष्म काल में जो सूर्य की प्रचण्ड किरणों द्वारा अति उग्र बना हुआ था (परिसोसियतरुवरसिहरभीमतरदंसणिज्जे) जिस में वृक्षों की शिखरों तक शुष्क हो चुकी थी और इसी से जो प्रचण्ड धूप से युक्त होने के कारण दुःसह ताप कर्ता हो रहा था (मिगारखंतमेरवरवे) शब्द करते हुए झिल्ली नामके कीटों के भयंकर शब्दों से जो व्याप्त था (णाणाविहपत्तणकट्टकयवरुद्धय-पहंमारु

प्रदुष्टं थयेदा कपोल स्थाने' सिंचित करना' मंदरुचुथी अदृष्टुत थध गंध हती. (करेणुपरिवारिए) हाथणीओना परिवार साथे तमे (उउसमयजणियसोहो) उनाणानी भोसमने भाटे सुणह कामक्रीडाओमां आसकत थध गंधो. (काले दिणयर-करपयडे) पणुं बांज्यनी विटणणुथी तमे (वट्टे दाखंमि गिम्हे) ते वणतना प्रयंड सूर्यना किरणुथी उग्र थध गयेदा ग्रीष्मकालमां (परिसोसिय तरुवरसिहर भीमतरदंसणिज्जे) ओमां वृक्षोना छेक उपरिभाग सुधां सुद्धां गथा हता ओथी ते अतिशय संतप्त करनार थध पडथो हतो. (मिगारखंतमेरवरवे) तमंगंओना अथप्रह शब्दथी व्याप्त थयेदा, (णाणाविहपत्तणकट्टकयवरुद्धयपहंमारुयाइद्धनह

गन्धनभस्तलद्रुमगणे, तत्र-नानाविधाः पत्रकाष्ठतृणकचवराः उद्धूता ऊर्ध्व
मुक्षिसाः येन सः, अत एव 'पद्मसार्य' प्रतिमारुतः=प्रतिकूलपवनस्तेन
आदिगन्धं=व्याप्तं नभस्तलं द्रुमगणश्च यस्मिन् सः, प्रचण्डवायौ प्रचलितसति
पत्रादि कचवरान्तानां पुञ्जः उड्डीयते, तेनैव गगनं द्रुमाश्च व्यासा भवन्तीति
भावः, 'वाउलिया दारुणयरे' वातोल्हिका दारुणतरे, नत्र वातोल्हिकाः=वात्याः
'भूताल्या' इति भाषायां, तामिः दारुणतरे=महामयंकरे, यत्र प्रतिस्थलं
चक्रवातः प्रादुर्भवतीत्यभिप्रायः 'तण्हावसदोसदूसियभर्मंतविविहसावयसमाउले'
तृणावशदोषदूषितभ्रमद्विचित्रिश्वापदसमाकुले, तत्र-तृणावशेन=पिपासावशेन
ये दोषाः=वेदनादयः तैः दूषिताः=पीडिताः, अतएव भ्रमन्तः=इतस्ततो
परिभ्रमन्तो ये विविधाः श्वापदाः=व्याघ्रादयस्तैः समाकुले व्याप्ते 'भीमद-
रिसणिज्जे' भीमदर्शने 'वहंते' वर्तमाने 'दारुणंमि' दारुणे=भयंकरे 'गिम्हे'
ग्रीष्मे 'हशे ग्रीष्मकाले त्वं वनाग्निना पराभूतः, इति वक्तुं वनदवस्य विशेषणा-
न्याह- 'मारुयवसपसरपसरियवियंमिणं' मारुतचक्षप्रसरप्रसृतविज्जम्मितेन,
मारुतवशेन यः प्रसरः=प्रसरणं तेन प्रसृतौ-विज्जम्मितः=प्रचलीभूतो यः स तथा

याइद्धनहयलद्रुमगणे) जिस में प्रचण्ड वायु के चलने से अनेकविध
पत्र, तृण, 'काष्ठ आदि रूप कूड़ा इधर उधर उड़ता हुआ गगन और
दुमों को आच्छादित कर रहा था, (वाउलिया दारुणयरे) जिसने जगह
रं बधुरे उठते हुए दिखलाई दे रहे थे और उसी से जो महामयप्रद
हो रहा था (तण्हावसदोसदूसियभर्मंतविविहसावयसमाउले) व्यास से
उत्पन्न वेदनादिदोषों से पीडित हुए व्याघ्रादि जानवर जिसमें इधर
उधर परिभ्रमण कर रहे थे और इसी कारण (भीमदरिसणिज्जे) जो
तीव्र दुःख का हेतु होने से वह जंगल भयजनक दिखलाई दे रहा था
(मारुयवसपसरपसरियवियंमिणं) प्रचण्ड हवा के बस से प्रचली

यलद्रुमगणे) जेभां अर्थउ पवनने दीधि पुष्कण प्रभाषुभां पत्र, तृण, काष्ठ वगेरेना
कथराथी आकाश अने वृक्षो दृकांथ गथा हत्ता. (वाउलियादारुणयरे) जेभां
शेभेर वटोणियाओ उडी रह्या हत्ता अने तेथी ते वधु लयंकर दागतो हत्तो,
(तण्हावसदोसदूसियभर्मंतविविहसावयसमाउले) तरसथी उत्पन्न वेदना वगे-
रेथी पीडाता वर वगेरे प्राणीओ जेभां आभतेम वियरी रह्यां छे, अने तेने दीधि
(भीमदरिसणिज्जे) -अतिस्थ दुःखदं कारखु होवाथी ते जंगल लयेत्यादक
दागतुं हत्तु. (मारुयवसपसरपसरियवियंमिणं) अर्थउ पवनना आभातेथी

तेन, वनदवेनेति सम्बन्धः, पुनः कीदृशेन 'अब्महियभीमभैरवरवप्पगारेणं' अभ्यधिकरूपभीमभैरवरवप्रकारेण, तत्र-अभ्यधिकः=सातिशयः भीम-भैरवः अत्यंतभयंकरो रवप्रकारः=शब्दप्रकारो यस्य स तथा तेन, 'महुधारापडिय-सित्तउद्धायमाणधमधगंतसदुद्धूणं' मधुधारापतित सित्तोद्धावमानशब्दोद्धूतेन, तत्र मधुधाराया यत् पतितं=पतनं तेन निक्तिः=सिञ्चितः अतएव उद्धावमानः प्रवर्धमानः धमधगांयमानः=जाज्वल्यमानः शब्दोद्धूतः=शब्दायमानः, तेन, 'दित्तरसफुल्लिगेण' दीप्तरसस्फुल्लिङ्गेन, तत्र दीप्तरः=अत्यन्त प्रकाशमानः स्फुल्लिङ्गेन सहितो यः सः तथा तेन, 'धूममालाकुलेन=धूमसमूहयुक्तेन, 'सावयसयंतकरणेण' श्वापदशतान्तकरणेन तत्र श्वापदाः व्याघ्रादयो वनजंतवस्तेषां शतानि, तेषाम् अन्तकरणः=विनाशक स्तेन एतादृशेन 'अब्महीचवणदवेण' अभ्यधिकवणदवेन=प्रचण्डदावाग्निना अथ हस्तिविशेषणान्याह-'जालालोवियनिरुद्धधूमंधकारभीओ' ज्वालालोपितनिरुद्धधूमान्धकारभीतः, तत्र ज्वालाभिः आलोपितः=कृताच्छादनः निरुद्धो=निवारितो गन्तव्य मार्गगमनेन, अतएव धूमान्धकारभीतश्च=धूमजनितान्धकाराद् भयं प्राप्तश्च, यः सः 'आयत्रालोयमहंततुंवइयपुन्नकन्ने' आतपालोकमहातुम्भकितपूर्णकर्णः, तत्र आत-

भूत इह (अब्महिय भीमभैरवरवप्पगारेणं) तथा अत्यधिक भयप्रद कौरव रूप शब्द प्रकारवाली (महुधारापडीयसित्तउद्धायमाणधमधगंत सदुद्धूणं) मधुधारा के गिरने से सिंचित होने के कारण प्रवर्धमान, जाज्वल्यमान तथा शब्दायमान (दित्तरसफुल्लिगेणं) दीप्तर स्फुल्लिगयुक्त (धूममालाउलेणं) धूममाला से आकुल (सावयसयंतकरणेणं) तथा श्वापद शत को विनाशक ऐसी (अब्महियचवणदवेणं) प्रचण्ड दवाग्नि से (जालालोवियं निरुद्धधूमंधकारभीओ) ज्वालाओं द्वारा गन्तव्यमार्ग रूक जाने के कारण धूम जनित अंधकार से भयभीत बन गये। (आयत्रालोय-

प्रणण थयेला (अब्महियभीमभैरवरवप्पगारेणं) तेमञ्ज णडुञ्ज लय पमाडनाञ्ज कैरवइय शब्द विशेष युक्त (महुधारापडियं सित्तउद्धायमाणधमधमंतसदुद्धूणं) महुधाराथी सिञ्चित होवाने वीधि प्रवर्द्धमान, जाज्वल्यमान तेमञ्ज शब्दायमान (दित्तरसफुल्लिगेणं) दीप्तर तल्लुणाओथी युक्त (धूममालाउलेणं) धूमाडथी आडुण (सावयसयंतकरणेणं) तेमञ्ज सेडंओ श्वापदो (डित्तसक प्राणुओ) ना विनाश के ओवा (अब्महियचवणदवेणं) प्रयंड दवाग्निनी (जालालोवियं निरुद्धधूमं धकारभीओ) ज्वालाओवाडे रोकाछ गयेला भाजने वीधि ओने धूमाडथी थयेला अधाराथी लयलीत थछ गया. (आयत्रालोयमहंततुंवइयपुन्नकन्ने) ते वणते

पालोकेन=वहितापदर्शनेन महान्तौ=विशालौ तुम्बकितौ=अरहदुम्बसदृशौ
भयव्याकुलत्वात् निश्चलौ, पूर्णौ कथौ यस्य सः तथा, बहितापदर्शनजनित
भयेन स्थिरीकृतकर्णयुगलः इत्यर्थः। आकुंचियथोरपीवरकरे' आकुञ्चित-
स्थूलपीवरकरः, तत्र आकुञ्चितः संमोदितः स्थूलः पीवरः=पुष्टः करः
शुद्धादण्डो यस्य स तथा, भयवसभसंतदिचनयणी 'भयवशभजद् दीप्त-
नयनः, तत्र-भयवशेन भजती=दिशः संदमाने सर्वदिक्षु धाममाने दीप्ते नयने
यस्य सः तथा, भयवशेन सर्वदिक्षु विलोकयन्नित्यर्थः, 'वेगेन महामेहोव'
वेगेन महामेघइव, 'पवणणोल्लियमहल्लरूवो' पवननोदितमहारूपः=पचण्डपवन
प्रेरितो विशालरूपो महामेघ इव त्वं दवाग्निजनितभयप्रेरितः सन् वेगवान्
इत्यर्थः, 'जेणेव कओ ते पुरा' यत्रैव कृतस्त्वया पुरा=यत्रैव त्वया पुरा=
पूर्वकाले कृतः तृणवृक्षरहितो वनप्रदेश इत्यग्रे वक्ष्यमाणार्थेन सम्बन्धः। कीह-
शेन त्वया इत्याह 'दवग्निभयभीतहियणं' इति दवाग्निभयभीतहृदयेन,
वनाग्निनो भयभीतं=भयाक्रान्तं हृदयं यस्य सः तेन, 'अवगयतणप्पएस
रुक्खे' अपगततृणप्रदेशवृक्षः=तृणानि च प्रदेशश्च=तेषामेव तृणानामवयवाः
मूलादयः। एषां द्रव्ये, अपगताः=अपसारितास्तृणप्रदेशवृक्षा यत्र स तथा,
'रुक्खोद्देशः'-वृक्षोद्देशः=वनप्रदेश इत्यर्थः। किमर्थं वनप्रदेशस्य तृणाद्यपसारणं

महंतं तुवइयपुत्तकन्ने) उस समय तुम्हारे अग्निजनित ताप के देखने
से अरहद की धडी के समान विशाल दोनों कान पूर्ण रूप से निश्चल
हो गये थे। (आकुंचिय थोरपीवरकरे) परिपुष्ट स्थूल शुद्धादण्ड तुम्हारा
सिमट गया था। (भयवसभसंतदिचनयणी) भय के वश से दोनों तुम्हारे
दीप्त नयन घुमने लग गये थे—अर्थात् सर्व दिशाओंकी ओर देखने लग
गये थे—(वेगेन महामेहोव पवणणोल्लियमहल्लरूवो) दवाग्नि जनित
भय से प्रेरित हुए तुम पवन से प्रेरित मेघ की तरह अपने विशाल रूप
को वेग युक्त बना वहां से (जेणेव कओ ते पुरा दवग्नि भयभीत हिय-
णं अवगयतणप्पएसरुक्खो रुक्खोद्देशो दवगिसंताणकारणद्वाए जेणेव

तभारा खेटेना ठेय्थं ओवा भोटा वन अग्निनी जवाणाओने ओवाथी स'पूष्'पे
स्थिर थं गथा हत्ता. (आकुंचियथोरपीवरकरे) तभारी पुष्ट सूँढ स'के'य्था' गध
(भयवसभसंतदिचनयणी) लयने वीधि तभारां अने नेत्रे इस्वा लाय्थां हत्तां.
ओटवे के तमे ओगेर ओवा लाय्था हत्ता. (वेगेन महामेहोव पवणणोल्लिय-
महल्लरूवो) दावाग्निना लयथी प्रेराओला तमे पवनथी प्रेराओला वाहणांओनी ओम
थोताना विशाण इधने अरुपी अनावीने त्यांथी (जेणेव कओ ते पुरा दवग्निभयभिय
हियण अवगयतणप्पएसरुक्खो रुक्खोद्देशो दवगिसंताणकारणद्वाए जेणेव मंडले

तेणेव त्वयाकृतमिति जिज्ञासायामाह—‘द्वग्गिसंताणकारणाए’ द्वाग्गिसंताण-
कारणार्थम्—‘द्वाग्गितः संताणहेतुरिदं भवतु’ इत्येतद्=, तथा—यत्रैव मण्डलं
विद्यते तत्रैव ‘पहारेत्थ गमणाए’ प्राधारयद् गमनाय गन्तुं प्रवृत्त—इत्यर्थः।
‘एको ताव एस गमो’ एकः=प्रथमस्तावत् प्रस्तुतः एषःअयं, गमः=आला-
पकः, गजभवसम्बन्धी अधिकार इत्यर्थः ॥सू. ४३॥

मूलम्—तए णं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं कमेणं पंचसु उऊसु
समइकंतेसु गिम्हकालसमयंसि जेट्टामूले मासे पायवसंधंससमुट्टिएणं
जाव संवट्टिएसु मियपसु पक्खिसरीसवेसु दिसो दिसिं विप्पलायमाणेसु
तेहिं बहूहिं हरिथणीहिं यसद्धिजेणेव से मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए,
तत्थ णं अण्णे बहवे सीहा य, वधा य वियाय दीवियाय अच्छा य
तरच्छा य परासरा य सरभा य सियाला विराला सुणहा कोला ससा
कोकं तेया चित्ता चिल्लाला पुव्वप्पविट्ठा अग्गिभयविट्ठिया एगयाओ बिल-
धम्मेणं चिट्ठंति । तए णं तुमं मेहा ! जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छ-
सि उवागच्छित्ता तेहिं बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्ललएहि य एगयाओ
बिलधम्मेणं चिट्ठसि । तए णं तुमं मेहा ! पाए णं गत्तं कंडुइस्समित्तिकट्ठ
पाए उक्खित्ते, तंसि च णं अंतरसि अन्नेहिं बलवंतेहिं सत्तेहिं पणो-
लिज्जमाणे ससए अणुप्पविट्ठे । तए णं तुमं मेहा ! गायं कंडुइत्ता पुणरवि
पायं पडिनिक्खमिस्सामित्तिकट्ठ तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि

मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए एको ताव एसगमो) जहां पर तुमने अपना
पहिले द्वाग्गि से भयभीत हृदय होकर उससे त्राण रक्षण पाने के लिये
तृणरहित प्रदेश वृक्षोद्देश—वनप्रदेश—मंडल—बनाया था उस ओर चल
दिये । यह गजभव संबंधी प्रथम अधिकार है । सूत्र “४३”

पहारेत्थगमणाए एको ताव एस गमो) क्यां पड़ेलां तमे द्वावाग्गिथी लय पाभीने
तेनाथी रक्षाणु भाटे तृष्णु बगरनो वनप्रदेश (मंडल) बनाव्यो छतो ते तरक्ष आद्व्या.
आ गजभव संबंधी प्रथम अधिकार छे ॥ सूत्र “४३” ॥

पासित्ता पाणाणुकंपयाए भूयाणुकंपयाए जीवाणुकंपयाए सत्ताणुकंपयाए
से पाए अंतराचेव संधारिए, नो चेव णं णिक्खित्ते, तएणं तुमं !
ताए पाणाणुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए संसारे परित्तीकए माणु-
स्साउए निबद्धे । तएणं से वणदवे अट्ठाइज्जाइं राइंदियाइं तं वणं
झामेइ झामित्ता निट्ठिए उवरए उवसंते विज्झाए याविहोत्था । तएणं ते
बहवे सीहा य जाव चिल्लला य तं वणदवं निट्ठियं जाव विज्झायं
पासंति पासित्ता अग्गिभयविप्पमुक्का तण्हाए य लुहाए य परब्भाहया
समाणा मंडलाओ पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता सब्बओ समंता
विप्पसरित्था । तएणं तुमं मेहा ! जुन्ने जराजजरियदेहे सिद्धिल-
बलियया पिणङ्गत्ते दुब्बले किलंते जुंजिए पिवासिए अत्थामे अबले
अपरक्कमे अचंकमणे वा ठाणुखंडे वेगेण विप्पसरिस्सामित्तिकट्टु पाए
पसारेमाणे विज्जुहए विव रयय—गिरिपब्भारे धरणिंतलंसि सब्बगेहिय
सग्निवइए । तएणं तव मेहा ! सरीरगंसि वेयणा पाउब्भूया उज्जला
जाव दाहवक्कंतिए यावि विहरासि । तएणं तुमं मेहा ! तं उज्जलं जाव
दुरहियासं तिन्निराइंदियाइं वेयणं वेएमाणे विहरित्ता एगं वाससयं
परमाउं पालइत्ता इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे रायगिहे नयरे सेणि-
यस्स रन्नो धारिणीए देवीए कुच्छिसि कुमारत्ताए पञ्चायाए ॥सू०४४॥

टीका—‘तएणं तुमं !’ इत्यादि । ततः खलु हे मेघ ! त्वम् अन्यदा
कदाचित् क्रमेण ‘पंचसु उउसु’ पञ्चसु=प्रावृट्-वर्षारात्रशरद्-हेमन्त-वसन्तेषु

‘तए णं तुमं मेहा—इत्यादि’

टीकार्थ—(तए णं) इसके बाद (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तुम (अन्नया कयाइं)
किसी समय—अर्थात् उस समय जब कि (कमेणं) क्रमक्रम मे पंचसु-

‘तए णं तुमं मेहा इत्यादि

टीकार्थ—(तए णं) त्वात्त ग्राह (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तमे (अन्नया
कयाइं) केछ वषत्त ओटवे के (कमेणं) अलुकेमे (पंचसु उउसु) प्रावृट्, वर्षा,

ऋतुषु 'समइकंतेसु' समतिकान्तेषु=व्यतीतेषु, ग्रीष्मकालसमये=ग्रीष्मऋतुसमये, जेष्ठामूले मासे=ज्येष्ठमासे, 'पायवसंघंससमुद्विणं' पादपसंघर्षसमुत्थितेन=वंशारण्यादि संघर्षजनितेन, 'जाव संवद्विएसु' यावत् संवर्धितेषु अत्र यावच्छब्देन-शुष्कतृणपत्रकचवरमारुतसंयोगदीपितेन महाभयंकरेण हुतवहेन वनदवज्ज्वालासंप्रदीप्तेषु वनेषु धूमव्यासासु दिशासु. महाबातवेगेन संघटितेषु छिन्नजालेषु, आपतसु, सकोटरवृक्षेषु कोटराभ्यन्तरे दहमानेषु० वनप्रदेशेषु, भृङ्गारिका दीनक्रन्दितरवेषु वृक्षेषु, यत्र गिरिपरेषु पक्षिस्थाः पिपासावशेन शिथिलीकृतपक्षाः बहिष्कृतजिह्वातालुकाः, व्यावृतमुखा भवन्ति, तत्रैत्यादि

उक्तसु) पांच-प्राष्टः, वर्षारान्न शरद्, हेमन्त, और वसन्त ये ऋतुएँ (समइकंतेसु) व्यतीत हो चुकी थीं और (ग्रीष्मकालसमयसि) ग्रीष्मकाल का समय आ चुका था और जब (जेष्ठामूले मासे) जेठ के महीनेमें (पायवसंघंससमुद्विणं जाव संवद्विएसु मियपसुपक्खिसरिसवेसु दिसोदिसं विप्पलायमाणेसु) वृक्षादिक के परस्पर संघर्षों से पैदा हुई अर्थात् पवन से कंपित हुए वंश आदि का परस्पर घर्षण से उत्पन्न हुई ॥ यावत् ॥ शब्द से शुष्क पत्र तृण आदि रूप कूड़े में पवन के संयोग से दीपित हुई, ऐसी महा विकराल जंगल की अग्नि से वन प्रज्वलित हो रहा था तथा दिशाएँ धूम से आच्छादित हो रही थीं एवं कोटरयुक्त-पोले वृक्ष वात के वेग से संघटित होकर आग लगने से नीचे जमीन पर गिर गये थे तथा उनमें लगी-अग्नि ज्वालां जब शान्त हो गई थी। तथा वन के वृक्ष भृङ्गारिकों के दीन आक्रन्द शब्दों से युक्त हो रहे थे। तथा पर्वतों के ऊपर पिपासा के वश से आकुलित हुआ पक्षी शिथिल पंखवाला मकड़ित तालु जिह्वा वाला तथा

शरद्, हेमन्त અને વસન્ત ઋતુઓ (સમઈકંતેસુ) એક એક કરીને પસાર થઈ ગઈ અને (ગિમ્હકાલસમયસિ) ઉનાળાની મોસમ આવી તે વખતે (જેઠામૂલે માસે) જેઠ મહિનામાં (પાયવસંઘંસસમુદ્વિણં જાવ સંવદ્વિએસુ મિયપસુપક્ખિસરિસવેસુ દિસોદિસિં વિપ્પલાયમાણેસુ) પવનથી કંપિત થયેલા વાંસ વગેરેના પરસ્પર ઘર્ષણથી ઉદ્ભવેલા, “યાવત્” શબ્દથી શુષ્ક તૃણ ઘાસ વગેરેમાં પવનના સહયોગથી પ્રજ્વલિત થયેલા વનના મહા વિકરાળ અગ્નિથી બચાડે જંગલ સળગી ઉઠ્યું હતું તેમજ એમને દિશાઓ ધુમાડાથી ઢંકાઈ ગઈ હતી, પોલાં વૃક્ષો પવનના સંઘર્ષણથી સળગીને જમીનદોસ્ત થઈ ગયાં હતાં. અને ધીમે ધીમે તેમાં સળગતી અગ્નિજવાળાઓ શાંત થઈ ગઈ હતી, જંગલના વૃક્ષો ભૃંગારિકોના દીન-કંદનથી શબ્દ યુક્ત થઈ રહ્યા હતા, પર્વતોના ઉપર તરસ્તાં અને વ્યાકુળ થયેલાં

सग्रहः, संवर्तितेषु=एकत्र संमिलितेषु, केषु संवर्तितेषु? इत्याह—वियपसुप-
विखसरीसवेसु' मृगपशुपक्षिसरीसृपेषु, यत्र मृगाः पशवः पक्षिणः सरीसृपाः=
गोधानकुलभुजङ्गादयो भयवशादेकत्र समागत्य संमिलिता इति भावः। 'दिसो-
दिसि विप्पलायमाणेषु' दिशिविदिशि विपलायमानेषु यदा दावानलवापातोः
सन्तः सर्वतः समन्तात् सर्वे मृगपशुपक्षिसरीसृपाः पन्थायितास्तदा, इति भावः।
ताभिर्बहुभिर्हस्तिनीभिश्च सार्धं यत्रैव तन्मण्डलं तत्रैव माधारयद् गमनाय=
त्वं गन्तुप्रवृत्तः। 'तत्स्थणं' तत्र खलु तस्मिन् त्वत्कृतनिरुपद्रवमण्डले 'अणो'
अत्ये स्वजातिभिन्नाः 'बहवे' बहवोऽनेके 'सीहाय' सिंहाश्च 'वग्धाय' व्याघ्राश्च
'विगाय' वृकाश्च 'अधवेसरा' इति भाषायां 'दीविया य' द्वीपिकाः=द्वीपिनः
'अच्छा य' रिक्ताः=मल्लिकाः, 'रीछ इति भाषायां 'तरच्छा य' तरक्षाः=

फाडे हुए मुखवाला बना हुआ था और प्रातिक्षण श्वास छोड़ रहा था
तथा मृग पशु पक्षी एवं सरीसृप भय के वश से एकत्रित होकर एक
जगह आकर बैठ गये थे और दावानल से मृत होकर वे दिशा वि-
दिशा की ओर पलायमान हो रहे थे—(तेहिं बहहिं हत्थिणीहिं य
सद्धिं जेणेव से मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए) उनके अनेक हथिनियों आदि के
साथ जहाँ वह मंडल था वहाँ तुम चले जा रहे थे। (तत्स्थणं अणो बहवे
सीहाय वग्धाय विगाय दिवियाय अच्छा य तरच्छाय परासराय सरभाय सियाला
विराला सुणहा कोला, ससा कोकंतिया चित्ता चिल्लली, पुण्वपविट्ठा
अग्गिभयविट्ठिया एगयओ बिलघम्मणेण विट्ठंति) वहाँ तुम्हारे आने से
पहिले ही तुम्हारी जानि से भिन्न जाति के अनेक सिंह, व्याघ्र, वृक,
द्वीपि, रीछ, तरक्ष, परामर, सरभ, मृग विशेष—शृगाल, चिडाल—

पक्षीओ शिथिल पांभवाणां गडार देयाता ताहुं अने ललवाणां तेभए क्षुटीरड्डेला
भों वाणां थड गयां हुतां अने दरेक क्षणु श्वास गडार डाढी रह्यां हुतां। डरयो
पशु, पक्षी, अने साय वगेरे लयत्रस्त थडने ओक स्थाने लेगां भणीने भेसी गयां
हुतां, हावागिथी सत्रस्त थयेलां तेओ दिशा अने विदिशाओमां नास लाग करी
रह्यां हुतां। (तेहिं बहहिं हात्थिणीहिं य सद्धिं जेणेव से मंडले तेणेव पहारे-
त्थ गमणाए) ओवा समये तमे घण्टी हाथण्णीओनी साथे पोताना भंडण तरक्ष
अथ रह्या हुता। तत्स्थ णं अणो बहवे सीहा य वग्धाय विगाय य दीविया य
अच्छा य तरच्छा य परासरा य सरभा य सियाला विराला सुणहा कोला
ससा कोकंतिया चित्ता चिल्लला पुण्वपविट्ठा अग्गिभयविट्ठिया एगयओ
बिलघम्मणेणविट्ठंति) त्यां तभारा पहोयता पहोलां अ तभाराथी लुट्टी नततना
सिंह, बाघ, वरु, द्वीपी, रीछ, तरक्ष, परासर, सरस (अष्टापद प्राणी

व्याघ्रविशेषाः 'परासरा य' वन्यनन्तुविशेषाः, 'सरभा य' शरभाः=मृगविशेषाः, 'सियाला' शृगालाः, 'विराला' बिडालाः=वन्यमार्जारः, 'सुहणा' श्वानः कोला' सूकराः 'ससा' शशकाः 'कोकंतिया' कोकन्तिकाः=लोमटकाः=लोमडी' इति भाषायां 'चित्ता' चित्रा=चित्रकाः श्वापदविशेषाः 'चित्ता' इति भाषायां, 'चिल्ला' अयं देशीयः शब्दः-वन्यरासभाः, 'पुव्वपविट्टा' पूर्वपविट्टाः हे मेघ ! त्वदागमनात्पूर्वमेव समागताः 'अग्गिभयविट्ठिया' अग्निभयविट्ठिताः=दावानल-भयात् पलायिताः 'एगयओ' एकैतः=एकस्मिन् स्थाने तव मण्डले 'बिल-धम्मणेण' बिलधर्मेण विलाचारेण यथा एकस्मिन् विले यावन्तो मकोटकादयः समान्ति तावन्तस्तिष्ठन्ति एवं तेऽपि 'चिट्ठन्ति' तिष्ठन्ति । ततः खलु हे मेघ ! त्वं यत्रैव स्वमण्डलं तत्रैवोपागच्छसि उपागत्य तैर्बहुभिः सिंहेः यावत् चिल्ल-लैश्च 'एगयओ' एकत्र=एकस्मिन् स्थले बिलधर्मेण 'चिट्ठसि' तिष्ठसि । ततः

जंगली मार्जार—कुत्ते, सुअर, शशक, लोमडी—चित्रक—चीत्ते और जंगली गधे ये सब प्रविष्ट हो चुके थे । ये सब यहां अग्नि के भय से डरकर ही आये हुए थे । और जिस प्रकार मकोड़े एक विलमें जितने समाते बनते हैं समा जाते हैं उसी प्रकार ये सब भी इसी तरह से उस तुम्हारे द्वारा निर्मित मंडल में समाये हुए बैठे थे । (तए णं तुमं मेढा ! जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) इसके बाद हे मेघ ! तुम चलते हुए जहां अपना मंडल था वहां आये (उवागच्छित्ता तेहिं बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्ललएहि य एगयओ बिलधम्मणेण चिट्ठसि) आकर तुम उन अनेक सिंहादि से लेकर जंगली गधे तक के जानवरों के साथ एक जगह बिलधर्म से बैठ गये अर्थात् जिस तरह उस में समाते बने

विशेष) शृगाल, बिडाल-जंगली मार्जार-कुत्ता, भूँड, ससलां, लोडडी, चित्ता अने जंगली गधेडा आ गधा प्राणीयो पेसी गया हुतां. आ सवे अशिथी भयत्रस्त थधने ज आवेलां हुतां जेम भंडाडा ओक हरमां ओटला गनी शके तेटला पेसी गय छे तेम आ गधा प्राणीयो आ प्रमाळे ज तभारा भंडणमां गमे तेम डरीने पेसी गयां हुतां. (तए णं तुमं मेढा ! जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) त्थार भाड हे मेघ ! यावतां यावतां तमे न्यां पोताहुं भंडण हुतुं त्थां पडोन्थी गया. (उवाग-च्छित्ता तेहिं बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्ललएहि य एगयओ बिलधम्मणेण चिट्ठसि) पडोन्थीने तमे अनेक सिंहु वगेद्वी भांडीने जंगली गधेडां सुधीना प्राणीयोनी साथे ओक स्थाने लेगा मणीने 'बिलधर्म' थी पेसी गया. ओटवे के गमे ते रीते भंडणमां तमे पोताना भूथनी साथे सभाविष्ट थध गया. (तएणं तुमं मेढा ! पाएणं गत्तं कंडु

खलु त्वं हे मेघ ! 'पाएणं पादेन चरणेन 'पत्तं' गात्रं-शरीरं 'कंडुइस्सामि' कंडूयिष्ये=गात्रविघर्षणं करिष्यामि, तिकट्टुं' इति कृत्वा=इति मनसि विचि-
न्त्य त्वया 'पाए' पादः 'उक्खित्ते' उत्क्षिप्तः=उद्धर्षितः उत्थापितः 'तंसि च णं'
तस्मिन् च खलु 'अंतरंसि' अन्तराले=मध्ये तस्मिन्नेवावसरे अन्यैर्बलवद्भिः
सत्त्वैः 'पणोलिज्जमाणे' पणोद्यमानः २ प्रेर्यमाणः २ चारं चारं' प्रक्षिप्यमाण
इत्यर्थः 'ससए' शशकः 'अणुपविट्ठे' अनुपविष्टः तस्मिन्नेव तत्पदन्यासस्थले
समागत्योपविष्टः । तदनन्तरं त्वं हे मेघ ! 'गायं' गात्रं 'कंडुइत्ता' कण्डूयित्वा,
पुनरपि पादं 'पडिनिक्खमिस्सामि' प्रतिनिक्षेपयिष्यामि=स्थापयिष्यामि तिकट्टुं'
इतिकृत्वा=मनसि विचार्य यावत्पादं निक्षेपुमिच्छसि, तावत् तं बलवद्भिरन्यै-
र्वन्यपशुभिर्निराकृतं शशकम् 'अनुपविट्ठं' अनुपविष्टं=चरणन्यासस्थानस्थितं 'पा-
ससि' त्वं पश्यसि, दृष्ट्वा 'पाणाणुकंपयाए' प्राणानुकम्पया=प्राणानां सकल

समा गये—(तएणं तुमं मेघा ! पाएणं गत्तं कंडुइस्सामिचि कट्टु पाए
उक्खित्ते) इसके बाद हे मेघ ! वहाँ सकडाइ के साथ बैठे हुए तुमने
“चरणसे शरीर को खुजाऊंगा” इस ख्याल से अपना चरण ऊँचा उठाया
(तंसि णं अंतरंसि अन्नेहि बलवन्तेहि सत्तेहि पणोलिज्जमाणे २ ससए
अणुपविट्ठे) पैर के ऊँचा उठाने पर खाली हुए उस स्थान पर
अन्य बलवान प्राणियों द्वारा बार २ इधरसे उधर धकेला गया एक
शशक आकर बैठ गया । (तएणं तुमं मेघा ! कंडुइत्ता पुनरपि पायं
पडिनिक्खमिस्सामिचि कट्टु तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि) इसके बाद
हे मेघ ! तुमने अपने शरीर को खुजला कर ज्यों ही नीचे चरण रखने
के लिये इच्छा की त्योंही तुमने अन्य बलिष्ठ जानवरों द्वारा निराकृत
उस शशक को अपने पैर रखने के स्थान पर देखा—(पासित्ता पाणा

इस्सामिचि कट्टुपाए उक्खित्ते) त्थार पछी डे मेघ ! त्थां संकडशभां भेडेढा तमे
पगथी शरीरे ने अंजवाणवा भाटे पोताने पग डपाडथे. (तंसि णं अंतरंसि अन्नेहि
बलवन्तेहि सत्तेहि पणोलिज्जमाणे २ ससए अणुपविट्ठे) पग डथे थवाथी भाडी
पडेदी न्या डपर गील भणशादी प्राणीयाथी आभतेभ हडसेवाथेधुं येक ससधुं आथीने
भेसी गथुं. (तएणं तुमं मेघा कंडुइत्ता पुनरपि पायं पडिनिक्खमिस्सामिचि
कट्टु तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि) त्थार भाड डे मेघ ! शरीरे ने अंजवाणीने तमे
न्यारे पग नीथे टेकवानी तैथारी करी त्थारे गील भणवान प्राणीया द्वारा निरा-
कृत ते ससवाने तमे पोताना पग भूकवाना स्थाने भेथुं. (पासित्ता पाणाणुकंप
याए भूयाणुकंपयाए जीवाणुकंपयाए सत्ताणुकंपयाए से अंतराचेव संधारि ए)

જીવાનામનુકમ્પા પ્રાણાનુકમ્પા તત્ર-અનુકમ્પનમનુકમ્પા દયા, દુઃસ્વાક્રાન્તાનાં પ્રાણિનાં તદ્ રક્ષણાનુકૂલચેષ્ટાકરણમિત્યર્થઃ 'સર્વે જીવા વિચ્છતિ જીવિત્' ન મર્તિઙ્ગિતં' इति वचनात् हे मेव ! त्वमेवं चिन्तयस्व 'सर्वे जीवाः जीवितुं वाञ्छन्ति न मर्तुं सर्वे जीवाः सुखार्थिनो दुःखनाशार्थिनश्च, तस्मात् मया त्रियमाणाः प्राणिनो मरणादि भयतो भोचनीयाः, नापि च पीडयितव्याः' इत्यादि भावनारूपा-अनुकम्पां तथा, 'भूयाणुकंपयाए' भूतानुकम्पया-अभवन्, भवन्ति, भविष्यन्तीति भूतानि सर्वदा भवनात्, तेषामनुकम्पा तथा, 'जीवानुकंपा' जोवा-नुकम्पा 'अजीवन् जीवन्ति जीविष्यन्ती' ति जीवाः सदा प्राणधारणात्, तेषा-
 णुकंपयाए भूयाणुकंपयाए जीवानुकंपयाए सत्त्वानुकंपयाए से अंतरा चैव संधारिण) देखकर तुमने अपना वह पैर प्राणानुकंपासे, भूतानुकंपासे, जीवानुकंपासे और सत्त्वानुकंपासे, भावितान्तःकरण होकर बीच में ही उठाये रखा । (जो चैव ण णिक्खित्ते) नीचे नहीं रखा । सकल जीवों की अनुकंपा का नाम प्राणानुकंपा है । अनुकंपा शब्द का अर्थ दया है—दुःखा क्रान्त प्राणियों की रक्षा करने के अनुकूल जो चेष्टा की जाती है उसका नाम दया है । “ यह सिद्धान्त है कि जितने भी प्राणी हैं वे सब सदा जीने के ही अभिलाषी हैं—मरने के नहीं । सब प्राणी सुख को ही चाहते हैं दुःख को नहीं—दुःख का नाश जिस तरह से हो उसी तरह के उपाय में वे सचेष्ट रहते हैं—अतः मरते हुए प्राणी मुझे मरणादि भय से छुड़ाना चाहिये—उन्हे पीड़ा नहीं पहुँचानी चाहिये ” इस प्रकार का जो है मेव ! तुमने उस समय विचार किया—वही दया है । और यही प्राणानुकंपा है । जो प्राण धारण से जिये, जीते हैं, और आगे जियेंगे—उनका नाम जीव है उनकी जो अनुकंपा है—वह जीवानुकंपा

એકને તમે યગને પ્રાણાનુકંપાથી, ભૂતાનુકંપાથી જીવાનુકંપાથી અને સત્વાનુકંપાથી અન્તઃકરણથી ભાવિત કરતા અદ્વરજ ઉચકી રાખ્યો. (જોચેવ જ ણિક્કિત્ત) નીચે મૂક્યો નહિ. સકળ જીવો પ્રત્યે અનુકંપા બતાવવી તે પ્રાણાનુકંપા છે. અનુકંપા શબ્દનો અર્થ દયા છે. દુઃખી પ્રાણીઓની રક્ષા કરવા માટે જે યોગ્ય આચરણ કરવામાં આવે છે, તે દયા છે. “ આ એક સિદ્ધાન્ત છે કે જગતમાં ભેટલાં પ્રાણીઓ છે, તે બધાં હમેશાં જીવવાની જ અભિલાષા રાખે છે, મરવાની નહિ. બધાં પ્રાણીઓ સુખ ઇચ્છે છે, દુઃખ નહિ. દુઃખનો જે રીતે વિનાશ સંભવી શકે તેના ઉપાયો તેઓ સતત કરતા જ રહે છે. એટલા માટે હે મેઘ ! “ મરતા પ્રાણીને મૃત્યુ વગેરેના ભયથી સુકંત કરવું જોઇએ ” આ બાતનો વિચાર તમે તે વખતે કર્યો તેજ ‘દયા’ કહેવાય છે, અને એજ બીજી રીતે પ્રાણાનુકંપા પણ કહી શકાય જે પ્રાણુ ધારણ કરીને જીવ્યા, જીવે છે, અને જીવશે તેમજ નામ જીવ છે. તેમના પ્રત્યે જે અનુકંપા

मनुकम्पा, तथा 'सत्ताणुकंपयाए' कालत्रयेऽपि सत्तायागात् सत्त्वाः, तेषां मनुकम्पा तथा, इति शशकरक्षणनिमिरोन सकलजीवानां रक्षणबुद्ध्या 'से पाए' स एव उद्धर्तिकृतः पादः 'अंतराचेव' मध्यएव 'संधारिए' संधारितः नो चेव णं णिक्खित्ते' न खलु शशकोपरि निर्गन्तः ततः खलु हे मेघ ! 'तुमं' त्वया प्राणानुकम्पा यावत् सत्त्वानुकम्पया 'संसारे' संसारश्चतुर्गतिभ्रमणलक्षणः 'परिती कए' परीतीकृतः—परि=समन्तात् इतः=गतः इति परीतः, अपरीतः परीतः कृतः इति परीतीकृतः—पश्चात्कृत इत्यर्थः, एकस्य शशकस्य परिरक्षणेन सकल प्राणिभूत जीवसत्त्वरक्षापरायणत्वात् स्वल्पसंसारी जात इति भावः, 'माणुस्साउए निवद्धे' माणुष्यायुष्कं निवद्धम्। ततः खलु स वनदवः=असौ वनाग्निः 'अट्टाइज्जाइ' अट्टे तृतीयानि—अर्धे तृतीयं येषां तोनि अर्धं तृतीयानि सार्द्धद्वयानीत्यर्थः, 'राइ' दियाट्' रात्रिं दिवानि वनं 'झामेइ' दहति=प्रज्वालयति,

है। कालत्रय में भी सत्ता का योग जिनमें रहता है वे सत्त्व हैं उनकी अनुकंपा सत्त्वानुकंपा है। इस तरह की पवित्र भावना से हे मेघ ! तुमने ऊपर उठाया हुआ वह अपना चरण नीचे शशक के ऊपर नहीं रखा।—

(तएणं तुमं मेहा ! ताए पाणानुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए संसारे परित्ती कए माणुस्साउए निवद्धे) उसके बाद हे मेघ ! तुमने उस प्राणानुकंपा—भूतानुकंपा से जीवानुकंपा से सत्त्वानुकंपा के प्रभाव से अपना चतुर्गति परिभ्रमण रूप संसार अल्प बना लिया संख्यात बना लिया—अर्थात् एक शशक के परिरक्षण से सकल प्राणी, भूत, जीव और सत्त्व की रक्षा में तत्पर होने के कारण तुम स्वल्प संसारी बन गये—दीर्घ संसारी नहीं—रहे। उसी समय तुमने मनुष्यायु का वंश कर लिया। (तएणं से वणदवे अट्टाइज्जाइ राइदियाइं तं वणं झामेइ) वह वनाग्नि उस वन को अट्टाई दिन रात तक

छे, ते लवानुकंपा छहेवाय छे. जेभां त्रष्टे क्षणभां पल्लु सत्तानो योग रहे छे ते सत्त्वानुकंपा छे. आ जतनी पवित्र भावनाथी छे मेघ ! तमे उपर उठाउवे पोतानो पण ससदा उपर भूक्यो नहि. (तए णं तुमं मेहा ! ताए पाणानुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए संसारे परित्तीकए माणुस्साउए निवद्धे) त्थार भाइ छे मेघ ! तमे ते प्राणानुकंपा भूतानुकंपा, लवानुकंपा अने सत्त्वानुकंपाना प्रभावथी पोतानो चतुर्गति परिभ्रमण रूप संसार अल्प बनानी दीघा संख्यात बनानी दीघा. मतलब जे छे के जेक ससदाना रक्षथी समस्त प्राणी, भूत, लव अने सत्त्वनी रक्षाभां तत्पर होवा गइल तमे स्वल्प संसारी बनी गया. दीर्घक्षण सुधी संसारी रह्या नथी. ते समये ज तमेजे मनुष्यायुष्येनो बंध करी दीघा. (तएणं से वणदवे अट्टाइज्जाइ राइ दियाइं तं वणं झामेइ) वनो अग्नि जंगलने अही दिवस सुधी सणगावतो रह्यो

दग्ध्वा=प्रज्वाल्य 'निद्रिण' निष्ठितः=क्षयंगतः स्वगृहीतकाष्ठतृणादीनां भस्मीभूतत्वात्, 'उपरतः'=निवृत्तः नूतनकाष्ठकचवराद्यभावात्, 'उवसंते' उपशान्तः पवनानिश्वाभावात् 'विज्ज्ञाए' विध्यातः अंगाभ्युत्थुराद्यभावात् सर्वथा प्रकारेण शान्तः, 'होत्था' अभवत्=जातः 'यावि' चापि, चक्रातभूमिगतोष्णतापि शान्ता, अपि=निश्चयेन तद्वनं बह्विघ्नरहितं जातम्। ततः खलु ते बहवः सिंह यावत्=व्याघ्रादयः विल्ललाथ तं वनदवं=वनाग्निं 'निद्रियं जाव विज्ज्ञायं' निष्ठितं यावद् विध्यातं=शान्तं पश्यन्ति, दृष्ट्वा अग्निभय-

जलातीं रही। (ज्ञामित्ता निद्रिण, उवरए उवसंते, विज्ज्ञाए, यावि होत्था) जलाकर फिर वह स्व गृहीत काष्ठ तृणादिकों के भस्मीभूत हो जाने के कारण नष्ट हो गई नूतन काष्ठ रूप कचवरादि का अभाव होने से उपरत हो गई, तथा पवनानिश्वाय का सहारा न मिलने से उपशान्त हो गई बाद में फिर विल्लकुल बुझ गई। यहाँतक कि उस वन में भूमिगत उष्णता भी नहीं रही। इस तरह वह अग्नि के विघ्न से रहित हो गया। (तएण ते बहवे सीहा य जाव चिल्लिया य तं वणदवं निद्रियं जाव विज्ज्ञायं पासंति) इस के बाद जब उन सिंह आदि जानवरों से लेकर जंगली गर्दभों तक ने उस वनाग्नि को निष्ठित विध्यात आदि रूप में देखा तो (पासित्ता) देखकर (अंगाभयविप्पमुक्का) वे सब के सब अग्नि के भय से विप्रमुक्त होकर (तण्हाए छुहाए य परव्माहया समंणा मंडलाओ पडिनिक्खमंति) कई दिनों से पिपासा और क्षुधा से आक्रान्त बन जाने के कारण उस मंडल से एकदम

(ज्ञामित्ता निद्रिण उवरए उवसंते, विज्ज्ञाए याविहोत्था) अग्निने तेमां काष्ठ तृणु वगेरे लंरभ थं गंथां त्यारे पांतानी भेणे न ते ओक्षिवांथं गंथो, भीन्' काष्ठ क्यरा वगेरेना असावने वीधे उपरंत थं गंथो, तेभज पवन वगेरेनी सहाय वगेरे उपशान्त थं गंथो. स पूणुपणु पुआथ गंथो अने छंटे ते न गलनी भूमि पणु ठंडी थं गंथो. (तएण ते बहवे सीहा य जाव चिल्लियाय तं वणदवं निद्रियं जाव विज्ज्ञायं पासंति) त्यार पछी न्यारे सिंह वगेरे प्राणीओथी भांडीने न गलनां गंधीं सुद्धां अंधांओ न गलना अग्निने निष्ठित विध्यान वगेरे इयमां नेधुं त्यारे (पासित्ता) ओधने (अग्निभयविप्पमुक्का) ते अंधां अग्निनी भीक्षी भुजित भेणवीने. (तण्हाए छुहाएय परव्माहया समंणा मंडलाओ पडिनिक्खमंति) डेटलाय दिवसना भूय्यां अने तरस्यां अंधां प्राणीओ ते भंडणथी अडार नीडण्णां.

विप्रमुक्ताः वृषण्या=पिपासया क्षुभया च 'परव्याहया' पराभ्याहताः=पीडिताः क्षुधापिपासाकान्ताः 'समाणा' सन्तः 'मंडलाओ' मण्डलात्=त्वत्कृतरण्डलप्रदेशतः 'पडिनिक्खमंति' प्रतिनिष्क्रमन्ति=वह्निर्निःसरन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य सर्वतः समन्तात् 'विप्पसरित्था विपासरन् सर्वदिक्षु गता इत्यर्थः। ततः खलु तवान्यपरिवारोऽपि मंडलात् निःसृत्य दिक्षु चापदिक्षु च गतः। ततः खलु त्वं हे मेघ ! 'जुन्ने' जीर्णः वृद्धवयस्कत्वात् 'जराजज्जरियदेहे' जराजर्जरितदेहः, 'जरया' वृद्धावस्थया 'जर्जरितः=शिशिलीभूतो देहः=शरीरं यस्य सः तथा, 'सिद्धिलवलितया पिण्डगत्ते' शिथिलवलित्वं पिण्डं गात्रं, तत्र शिथिलवलित्वं=वृद्धिप्रधाना 'लीलरी' इति आषायां या त्वक्-तया पिण्डं=आच्छादितं गात्रं यस्य सः तथा, 'दुव्वले' दुर्बलः=कृशाङ्गः 'किलंते' क्लान्तः=वीर्योच्छासरहितः 'जुंजिए' क्षुधितः, अयं देशीयः शब्दः 'पिवासिए' पिपासितः=दांपतः 'अत्थामे' अत्थामा=शारीरिक बलरहितः 'अवले' अवलः=मनोबलवर्जितः 'अपरक्कमे' अपराक्रमः=आत्मोत्साहरहितः अतएव 'अचंक्रमणो वा' अचंक्रमणः=

बाहर निकले। (पडिनिक्खमिता सव्वओ समंता विप्पसरित्था) और निकल कर इधर उधर सर्व दिशाओं में फैल गए। (तएणं तुमं मेघा जुन्ने जराजज्जरियदेहे सिद्धिलवलितया पिण्डगत्ते) इसके बाद हे मेघ ! क्रमशः तुम जीर्ण शरीर तो हो ही गए थे सो जरावस्था से जर्जरित देह होने के कारण तुम शिथिलीभूत शरीर बन गये। उस समय समस्त तुम्हारा शरीर लीलरीत्वचा से आच्छादित हो गया। (दुव्वले) पलरहित हो गया। (किलंते) वीर्योत्साह से रहित हो गया। (जुंजिए) सदा क्षुधा से युक्त रहने लगा। (पिवासिए) और प्यास से आकुलित। इस तरह तुम (अत्थामे) शारीरिक बल से विह्वले बने हुए (अवले) मनोबल से भी विह्वले बन गये। (अपरक्कमे) तुम्हें कहीं पर भी उत्साह

(पडिनिक्खमिता सव्वओ समंता विप्पसरित्था) અને નીકળીને બધાં પ્રાણીઓ આમતેમ એમરે ફેલાઈ ગયાં. (તएणं तुमं मेघा जुन्ने जराजज्जरियदेहे सिद्धिलवलितया पिण्डगत्ते) ત્યાર બાદ હે મેઘ ! ધીમે ધીમે તમે શરીરથી શિથિલ તો થઈ જ ગયા હતા, અને એથીય વધારે ઘડપણને લીધે સાવ શિથિલ શરીરવાળા થઈ ગયા. તમને આખું શરીર કચ્ચલીઓથી ઢંકાઈ ગયું હતું. (દુવ્વલે) હળુનું થઈ ગયું હતું. (કિલંતે) વીર્યોત્સાહથી રહિત થઈ ગયું હતું. (જુંજિયે) તો હમેશાં ભૂખનું રહેવા લાગ્યું, અને તરસથી વ્યાકુળ થવા માંડ્યું. આ પ્રમાણે તમે (અત્થામે) શરીરથી નિર્બળ થઈને (અવલે) માનસિક રીતે પણ દુર્બળ થઈ ગયા. (અપરક્કમે) અને તમને કોઈપણ કારણમાં ઉત્સાહ રહ્યો નહિ. આ પ્રમાણે ઉત્સાહ

चलनक्रियारहितः सकलाङ्गक्रियाशून्यत्वात् 'ठाणुखंडे' स्थाणुखण्डः-सार्ध-
 दिनद्वयोर्ध्वावस्थानेन स्तम्भितगात्रः सन् त्वमेवं चिन्तितवान्-शशको गतो
 मत्परिवारोऽपि गतस्तदहमपि 'वेगेण' वेगेन शीघ्रगत्या स्वपरिवारैः सह-
 संमिलनाय 'विप्पसरिस्सामि' विप्पसरिष्यामि=गमिष्यामि 'सकट्टं' इति कृत्वा=
 इति चित्ते निश्चित्य 'पाए' पादं 'पसारमाणे' प्रसारयन् 'विज्जुहतेवि'=
 विद्युद्धत इव=विद्युत्प्रहारेण हत=इव 'रययगिरिपम्भारे' रजतगिरिप्राग्भारः=
 वैतादयगिरेः प्राग्भारः=ईषदघनतखण्डम् इव धरणीतले='सव्वंगेहि' सर्वा-
 ङ्गैश्च=सकलावयवै, 'सन्निवइए' सन्निपतितः खलु हे मेघ ! तव शरीरे वेदना
 प्रादुर्भूता प्रकटिता यावत् त्वं 'दाहवक्कंतिए' दाहव्युत्क्रान्तिकः दाहो=ज्वरो
 व्युत्क्रान्तः=उत्पन्नो यस्य स दाहव्युत्क्रान्तः स एव दाहव्युत्क्रान्तिकः=दाह
 उग्रयुक्तः सन् विहरसि । ततः त्वं हे मेघ ! ताम् उज्ज्वलां यावत् दुरध्यासां

नहीं रहा । इस प्रकार आत्मोत्साहवर्जित हुए तुम (ठाणुखंडेवा) स्थाणु
 खंड की तरह (अचंचकमणो) हलन चलन क्रिया से भी रहित हो गये ।
 अतः सकलाङ्ग, क्रिया शून्य होने के कारण तुम्हारा शरीर ढाई दिन तक
 खड़े रहने से स्तम्भित हो गया । (वेगेण विप्पसरिस्सामिचि कट्टु पाए
 पसारे माणे विज्जुहए विव रययगिरिपम्भारे धरणीतलंसि सव्वंगेहि
 सन्निवइए) इस समय तुमने ऐसा विचार किया कि मैं यहाँ से शीघ्र
 भागकर अपने परिवार के साथ मिलने के लिये चला जाऊँ सो इस
 विचार से ज्योंही तुमने अपना चरण पसारा कि उसी समय विद्युत् प्रहारसे
 आहत वैतादयगिरि के खंड की तरह तुम धरणीतल पर अपने समस्त
 अंगों के साथ धड़ाम से गिर पड़े । (त एणं तव मेहा ! सरीरगंसि वेयणा
 पाउब्भूया) इस से हे मेघ ! तुम्हारे शरीर में वेदद वेदना प्रकट हुई ।
 (उज्जला जाव दाहवक्कंतिए यावि विहरसि) वह वेदना तीव्र होने से

रहित थयेला तमे (ठाणुखंडेवा) लाकडनी जेम (अचंचकमणो) ढालवा आलवाणी
 क्रियाथी पणु रहित थई गया, तेथी तमारां गंधां अणो क्रिया शून्य थई ने परि-
 ष्यामे अदी दिवस ओटवे के ६० कलाक सुधी उला रहेवाथी स्तमित थई गयां ।
 (वेगेण विप्पसरिस्सामिचि कट्टु पाए पसारे माणे विज्जुहए विव रयय-
 गिरिपम्भारे धरणीतलंसि सव्वंगेहि सन्निवइए) ते वण्ठे तमने विचार
 उद्दालव्यो के हुं सत्तरे अर्द्धाथी भारा परिवारनी पासे जळ आ विचारथी तमे
 पोतानो पण उपाड्यो के तत्त ज वीजणीना आघातथी वैतादय धर्वातना ज'उनी
 जेम धम करीने पृथ्वी उपर पडी गया, (त एणं तव मेहा ! सरीरगंसि वेयणा
 पाउब्भूया) हे मेघ ! तेनाथी तमारा शरीरभां अतिशय वेदना थवा भांडी, (उज्जला

त्रोणि रात्रिं दिवानि 'वेयणं' वेदनां 'वेएमाणे' वेदयन=अनुभवन विद्वत्स्य
'एयं वाससयं' एकं वर्षशतं परमायुः पालयित्वा इहैव जम्बुद्वीपे द्वीपे भारते
वर्षे राजगृहे नगरे श्रेणिकस्य राज्ञो धारिण्या देव्याः कुक्षौ कुमारतया 'पच्चा-
याए' प्रत्यायातः=हस्तिभवात् समागतः ॥ सू. ४४॥

मूलम्—तएणं तुमं मेहा ! आणुपुव्वेणं गब्भवासाओ नि
क्खंते समाणे उम्मुक्खवालभावे जोव्वणगमणुपत्ते मम अंतिए मुंहे
भविता अगाराओ अणगारियं पव्वइए, जइ जाव तुमं मेहा ! तिरि-
क्खजोणियभावमुवगएणं अपडिलद्धसंमत्तरयणपडिलंभेणं से पांये
पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा चेव संधारिए नो चेव णं निक्खित्ते
किमंग पुण तुमं मेहा ! इयाणि विपुलकुलसमुब्भवे निरुवहयसरी-

समस्त शरीर को जला रही थी, सकल शरीर में तिल में तैल की तरह
व्याप्त हो रही थी। तीव्र थी—दुःसह थी। आदि २। इस कारण तुम
दाहज्वर से भी युक्त हो गये। (तएणं तुमं मेहा। तं उज्जलं जाव दुर
हियासं तिन्नि राइंदियाइं वेयणं वेएमाणे विहरित्ता एगं वाससयं परमाउं पा
लइत्ता इहैव जंबुद्वीपे दीवे भारद्वासे रायणिहे नयरे सेणियस्स रण्णो
धारिणीए देवीए कुच्छिसि कुमारत्ताए पच्चायाए) इसके बाद हे मेघ !
तुम उस उज्ज्वल यावत् दूरध्यास वेदना को तीन दिन रात तक
अनुभव करते हुए एक सौ वर्ष की उत्कृष्ट आयु समाप्त कर इसी-जंबु-
द्वीप नाम के द्वीप में भारत वर्ष में राजगृहनगर में श्रेणिक राजा और धारिणी
देवीकी कुक्षि में हस्ति की पर्याय से पुत्र रूप से जन्मे ॥ सूत्र "४४"

जाव दाहवक्कंतिए यावि विहरस्सि) वेदना तीव्र होवाथी तलभां तेलनी जेभ
आभा शरीरभां अणतरा थवा भांडी हुती. तमे दाहज्वरथी पीडाए रह्या हुता.
(तएणं तुमं मेहा ! तं उज्जलं जाव दुरहियासं तिन्नि राइंदियाइं वेयणं
वेएमाणे विहरित्ता एगं वाससयं परमाउं पालइत्ता इहैव जंबुद्वीपे दीवे
भारद्वासे रायणिहे नयरे सेणियस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिसि
कुमारत्ताए पच्चायाए) त्वाए पछी हे मेघ ! ते दुःसह अने दूरध्यास वेदना
त्रयु द्विवस अने रात अनुभवने ओउसो वर्षंहुं उल्लूख आधुथ्य भूउं करीने ओज्
जंजूदीपना लास्तवर्षभां राजगृहनगरभां श्रेणिक राजा अने धारिणी देवीना उद्भवां
हस्तिना पर्यायथी पुत्रपे जन्म पाव्या. ॥ सूत्र "४४" ॥

दंतलक्षपंचिदिष्ट एवं उगुणकम्म बल वीरिय पुरिसगारपरक्कमसं-
 जुत्ते मम अंतिष्ट मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे
 समणाणं निग्गंथाणं राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए
 जाव धम्माणुओगचिंताए त उच्चारस्स वा पासवणस्स वा अतिग-
 च्छमाणाणं य निग्गच्छमाणाणं य हत्थसंघट्टणाणि य पायसंघट्टणाणि
 य जाव रयरेणुमुंडणाणि य नो सम्मं सहसि खमसि तित्तिक्खसि
 अहियासेस्सि ! तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स समणस्स भगवओ
 महावीरस्स अंतिष्ट एयमट्ठं सोच्चा णिसम्मं सुभेहिं पसत्थेहिं अज्झ-
 वसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणिजाणं कम्माणं खओ-
 वसमेणं ईहावूहमग्गणगवेसणं करेमाणस्स सन्निपुव्वे जाइसरणे
 समुप्पन्ने, एयमट्ठं सम्मं अभिसमेइ । तएणं से मेहे कुमारे समणेणं
 भगवया महावीरेणं संभारियपुव्वजाइसरणे दुगुणाणीयसंवगे आ-
 णंदयंसुपुन्नमुहे हरिसवमेणं धाराहयकदंबपुप्फं पिव समुस्सियरोम-
 कूवे समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमसित्ता एवं
 वयासी-अज्जप्पभिइ णं भंते ! मम दो अच्छीणि मोत्तुणं अवसेसे-
 काए समणाणं निग्गंथाणं निसिद्धेत्तिकट्ठं पुणरविसमणं भगवं महा-
 वीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमसित्ता एवं वयासी-इच्छामि णं भंते !
 इयाणि सयमेव दोच्चं पि, सयमेव पव्वाविउं सयमेव मुंडाविउं जाव
 सयमेव आयारगोयरं जायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं । तएणं
 समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पव्वावेइ जाव जायामा-
 यावत्तियं धम्ममाइक्खइ एवं देवाणुप्पिया ! संन्तव्वं एवं त्रिद्वियव्वं

एवं णिसियव्वं एवं तुयद्वियव्वं एवं भुंजियव्वं भासियव्वं उट्ठायर-
पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं संजमेणं संजमियव्वं । तएणं से मेहे
समणेस्स भगवओ महावीरस्स अयमेयारूवं धम्मियं उवएसं सम्मं
पडिच्छइ, पडिच्छित्ता तह चिट्ठइ जाव संजमेणं संजमइ । तएणं से
मेहे अणगारे जाए ईरियासमिए अणगारवन्नओ भाणियव्वो ।
तएणं से मेहे अणगारे समणेस्स भगवओ महावीरस्स एयारूवाणं
थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एंकारसअंगाइं अहिज्जइ, अहि-
जित्ता बहूहि चउत्थ छट्ठमदसमदुबालसेहिं मासद्धमासंखमणेहिं
अप्पाणं भावेमाणेविहरइ । तएणं समणे भगवं महावीरे रायगिहाओ
नगराओ गुणंसिलाओ चेइयाओ पडिक्खिमइ पडिनिक्खमित्ता बाहया
जणवयविहारं विहरइ ॥सू० ४५॥

टीका—‘तएणं तुमं मेहा । इत्यादि । ततःखलु त्वं हे मेघ ! ‘आणु
पुव्वेणं आणुपुव्वयां क्रमेण गर्भवासात् निष्क्रान्तः सन् धृतजन्मा सन् उन्मुक्तवा-
लभावो यौवनक्रमनुपासः ममान्तिके सुण्डो भूत्वा अंगाराद् अनगारितो प्रव्र-
जितः ‘तं जइ’ तद् यदि यावत् त्वया हे मेघ ! तिर्यग् यौनिकभावमुपागतेन=

‘तएणं तुमं मेहा’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तुम (आणुपुव्वेणं)
क्रमशः (गर्भवासाओ निक्खंते समणे) गर्भवास से निकले और
(उन्मुक्कवालभावे) वाल्यावस्था का परित्याग कर (जोव्वणगमणुपत्ते)
यौवन अवस्था को प्राप्त हुए (मम अंतिए सुंडे भवित्ता) फिर मेरे पास
सुंडित होकर (अंगाराओ अणगारियं पव्वइए) तुम आंगारसे अनगारी

‘तएणं तुमं मेहा !’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्वात्तः (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तमे (आणुपुव्वेणं) अत-
ः (गर्भवासाओ निक्खंते समणे) गर्भवासभांशी अङ्गार आख्या अने (उन्मु-
क्कवालभावे) अन्त्येषु वंटापीने (जोव्वणगमणुपत्ते) बुधान् यथा. (मम अंतिए
सुंडे भवित्ता) पक्षी भारी पास सुंडित अथि (अंगाराओ अणगारियं पव्वइए)

प्राप्तगजभवेन 'अपडिलद्धसमत्तरयणपडिलंभेण' अप्रतिलब्धसम्यक्त्व
रत्नप्रतिलम्भेन, तत्र-अप्रतिलब्धम्=अनंतकालादसम्प्राप्तं सम्यक्त्वरत्नं,
तस्य प्रतिलम्भो=लाभो यस्यसःतेन प्राप्तसम्यक्त्वेनेत्यर्थः 'से पाये' असौ
पादः=चरणः=स्त्वया स्वगात्रकण्डूयनार्थमुत्क्षिप्तः प्राणाणुकम्पया यावत् अन्त-
राचेव भूमेरुर्ध्वमेव त्वया संधारितः=स्थापितः, खलु नैव शशकोपरि निक्षिप्तः
चकारादन्यभूतानामुपरि च स्वचरणो न क्षिप्तः सकलजीवोपरिपरमकरुणापरा-
यणत्वात् इति भावः, एवकारो निश्चयार्थकः, 'णं' वाक्यालंकारे 'किमंग पुण
तुमं मेहा' किमङ्ग ! पुनस्त्वं हे मेघ ! अंग' इति कोमलामंत्रणे, हे मेघ !
पुनस्त्वं 'इयाणि' इदानीं=अधुना विपुलकुलममुग्धमे' विपुलकुलममुद्भूतः=
विशालवंशजातः निरुवहयसरीरदंतलद्धपंचिदिण' निरुपहतशरीरदान्त-
लब्धपञ्चेन्द्रियः, तत्र-निरुपहतं=उपद्रवरहितं शरीरं यस्य सः, तथा दान्तानिः=
उपशमं नीतानि प्राग्गजभवे, लब्धानि=प्राप्तानि सन्ति पञ्चेन्द्रियाणि येन सः

रूपमें दीक्षित हुए (तं जइ जाव तुमं मेहा ! तिरिक्खजोणियभावमुव
गणं अपडिलद्धं संमत्तरयणपडिलंभेण से पाये पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा-
चेव संधारिए) तो यदि हे मेघ ! तुमने जब कि हाथी रूप तिर्यञ्च
क्री पर्यायमें वर्तमान थे अन्तकाल से अप्रतिलब्ध हुए सम्यक्त्व रत्न के
लाभ से वह पैर जो गात्र कण्डूयन (शरीर खुजलाने) के लिये उठाया
था प्राणि आदि की अनुकंपा से प्रेरित होकर बीचमें ही उठाये रखा
(णो चेव णं निक्खित्ते) उसे जमीन पर नहीं धरा और न शशक के
ऊपर ही रखा तथा वहां बैठे हुए अन्य प्राणियों के ऊपर भी नहीं रखा
(किमंग पुण तुमं मेहा ! इयाणि विपुलकुलसमुग्धमे निरुवहयसरीरदंत
लद्धपंचिदिण) तो फिर उस समय हे मेघ ! विशालकुलमें उत्पन्न हुए

तमे अगार भटीने अनगार इपे दीक्षित यथा. (तं जइ जाव तुमं मेहा !
तिरिक्खजोणियभावमुवगणं अपडिलद्धं संमत्तरयणपडिलंभेण से पाये
पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा चेव संधारिए) ओ हे मेघ ! तमेओ हाथीना
तिर्यचना पर्यायभां अनन्तकालधी अप्रतिलब्ध (अप्रयाय) थयेला सम्यक्त्व रत्नना
लाभधी शरीरने णंनवाणवा भाटे उपाडेला ते पगने आळी वगेरेनी प्रत्ये अत्त-
कंपाधी प्रेरधने अधवन्थे न उपाडी राप्थे (णो चेव णं निक्खित्ते), तेने नमीन
पर भूक्ये न नडि तेम ससला उपर भूक्ये नडिं अने त्यां मेडेलां अन्य आळीथे
उपर पण भूक्ये नडिं (किमंग पुण तुमं मेहा ! इयाणि विपुलकुलसमुग्धमे
निरुवहयसरीरदंतलद्धपंचिदिण) त्थार पछी हे मेघ ! आ वप्थते तमे विशाल

एवं 'उद्गाणकम्मबलवीरियपुरिसकारपरक्कमसंजुत्ते' एवमुत्थानकर्म च लवीर्यपुरुषाकारपराक्रमसंयुक्तः खलु तत्र 'एवं' अमुनैव प्रकरणे उत्थानं= चेष्टाविशेषः-उर्ध्वीभवनम्, उत्साहो वा, कर्म=क्रिया-व्यवसायः, बलं=शरीर सामर्थ्यं, वीर्यं=जीवसामर्थ्यं 'पुरिसकार' पुरुषाकारः=पौरुषं बलवीर्ययोर्व्यापारणं 'परक्कमं' पराक्रमः=परमवीर्यम्, एतैः संयुक्तः, ममान्तिके मुण्डो भूत्वा अगाराद् अनगारितां प्रव्रजितः सन् श्रमणानां 'निग्नन्थानां' 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकाले वाचनायै यावद् धर्माद्युयोगचिन्तायै च उच्चाराय वा प्रसूयणाय वा अतिगच्छतां च निर्गच्छतां च हस्त संघट्टनानि च, पादसंघट्टनानि च यावद् 'रयरेणुगुण्डणाणिय' रजारेणुगुण्डनानि च, तत्र रजः=सूक्ष्मा धूलिः, रेणुः=स्थूला धूलिः, तयोः गुण्डनानि=लेपान् 'नो सम्मं सहसि' न सम्यक्क=शान्तमनसा 'सहसे' सहनं करोषि, 'खमसि' न क्षमसे तन्तण्णाटादि शब्दरहितं क्षमापूर्वकं शान्तभावं न करोषि 'तितिवखसि' न

और गज की पर्याय में अपनी इन्द्रियो को उपशमित करनेवाले निरुपहत शरीर तुम (एवं उद्गाण कम्मबलवीरिय पुरिसकारपरक्कमसंजुत्ते) उत्थान, कर्म, बल, वीर्य, पुरुषाकार और पराक्रम से संयुक्त होकर (मम अंति ए मुण्डे भविस्सा अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे) मेरे पास मुंडित हुए हो और आगार से अनगारी रूप में दीक्षित हुए हो तो इस तरह होते हुए तुम (समणाणं निग्नन्थाणं राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए जाव रयरेणुगुण्डणाणि य नो सम्मं सहसि) पूर्व रात्रि और अपर रात्रि के समयमें वाचना आदि के लिये आते जाते श्रमण निर्गन्ध साधुओं के हस्त संघट्टनो को पाद संघट्टनो को यावत् रजरेणु के लेपों को शान्त मनसे क्या सहन नहीं कर सकते हो। (खमसि, तितिवखसि, आहिया

कुणभां जन्म पाप्मा अने छाथीना पर्यायभां पातानी धन्दिथेने शांत करना निरुपहत शरीरवाणा तमे (एवं उद्गाणकम्मबलवीरियपुरिसकारपरक्कमसंजुत्ते) उत्थान कर्म, अण, वीर्य, पुरुषाकार अने पराक्रमी अधने (मम अंति ए मुण्डे भविस्सा अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे तमे भारी पास मुंडित तथा छि अने अगारथी अनगार इपे दीक्षित तथा छि आथी स्थितिभां तमे (समणाणं निग्नन्थाणं राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए जाव रयरेणुगुण्डणाणि य नो सम्मं सहसि) पूर्व रात्रि अने अपर रात्रिना वण्णते वायना वण्णसे भाटे व्यावृत्त करता श्रमणु निग्नन्थ साधुयोना छाथ अने पजनी अथअभण्णो तेमज धूण वण्णसेनी भलीनताने शांत मनथी सही शकता नथी? (खमसि तितिवखसि अहियासेसि?) अउणडाट

‘तिर्तिक्षसे दैन्यभावरहितउपशमदशां न भजसि ‘अहियासेसि’ अध्यास्से शुभाध्यवसायेन निश्चलकायतया नावतिष्ठसे, हे वत्स ! स्वकल्याणार्थं परीष-
होपसर्गादिकं सर्वथा सहनीयमिन्यास्यः। ततः खलु तस्य मेघस्य अनगा-
रस्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निश्चय्य शुभैः
परिणामैः प्रशस्तैरध्यवसायैर्लेइयाभिर्विशुध्यमानाभिस्तदावरणीयानां=मति-
ज्ञानभेदरूपाणां जातिस्मरणावरणीयानां वर्मणां ‘स्वओवसमेणं’ क्षयोपशमेन
‘उदितानां क्षयः, अनुदितानां विष्कम्भिनोदयत्वम्-उपशमः, तेन ‘ईहावूह
समगणगवेसण’ ईहाऽपोहमार्गगवेषणम्=ईहा=सदर्थामिमुखो वितर्कः, अपोहः=

सेसि) तन्तनादि शब्द रहित होकर तुम क्षमा पूर्वक ज्ञान भाव धारण
नहीं कर सकते हो, दैन्य भाव रहित उपशम अवस्था को प्राप्त नहीं हो
सकते हो ? शुभ अध्यवसाय से निश्चल शरीर होकर नहीं ठहर सकते
हो ? हे वत्स ! अपने कल्याण के लिये श्रमण निर्ग्रन्थ साधु को आये
हुए परीषह और उपसर्ग सब सहन करना चाहिये । (तएणं तस्स मेहस्स
अणगारस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णि
सम्म) इस प्रकार उस मेघकुमार को श्रमण भगवान् महावीर के सुखा-
रविन्द से इस अर्थ को सुनकर और उसे हृदयमें अवधारित कर (सुमेहिं
परिणामेहिं पमत्थेहिं अज्झवसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तयावर
णिज्जकम्माणं स्वओवसमेणं) शुभ परिणामों से प्रशस्त अध्यवसायों से
विशुध्यमान लेइयाओं से मतिज्ञानवरण कर्म के भेदरूप जातिस्मरणा-
वरणीय कर्मों के क्षयोपशम से (ईहावूहसमगणगवेसणं) ईहा, पोह,
छेडीने क्षमाशील थधने शांत लाव धारणु करी शकता नथी ? अने दैन्य रहित
थधने उपशम अवस्था प्राप्त करी शकता नथी ? शुभ अध्यवसायथी स्थिरता मेण-
वीने स्थिर अनी शकता नथी ? हे वत्स पोताना कल्याण भाटे श्रमण निर्ग्रन्थ साधुने
लवनमां आवता परीषह अने उपसर्ग अधाने सहन करवा जेधये. (तएणं तस्स
मेहस्स अणगारस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा
णिसम्म) आ प्रभाण्णे मेघकुमारे श्रमणु लगवान महावीरना सुअकमणधी आ
वथेना सांलज्यां अने तेमने हृदयमां सरी पेडे धारणु करीने (सुमेहिं परिणा-
मेहिं पमत्थेहिं अज्झवसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणिज्जकम्माणं
स्वओवसमेणं) शुभ परिणामोथी प्रशस्त अध्यवसायोथी विशुद्धमान देश्याओथी,
मतिज्ञानावरणु कर्मना लेह इप अति स्मरणुवरणुयि कर्मोना क्षयोपशमथी, (ईहावूह
समगणगवेसणं) छेडाअपोह मार्गणु, गवेषणु (करेमाणस्स) कर्ता (सन्नि

निश्चयः सामान्यज्ञानोत्तरकालं विशेषनिश्चयायविचारणारूपः, मार्गणम्= अन्वेषणं यथावस्थितस्वरूपान्वेषणम्, गवेषणम् मार्गणानन्तरमुपलब्धस्य स्वरूप-स्य सर्वतो निर्णयान्निमुखविचारपरम्परालक्षणम्, एतच्चतुष्टयं कुर्वतः, 'सन्निपुण्वे जाइसरणे' संज्ञिपूर्व जातिस्मरणं=स्वस्य सन्निपूर्वभवसम्बन्धिज्ञानं 'समुपपन्ने' समुत्पन्नम् तेन-एतमर्थं=गजसबसम्बन्धिवृत्तान्त 'सम्मे' सम्यक् 'अभिसमेइ' अभिसमेति=जानाति। ततः खलु समेधकुमारः श्रमणेन भगवता महावीरेण 'संभारियपुव्वजाइसरणे' संस्मारितपूर्वजातिस्मरणः=संस्मारितं पूर्वजाति-स्मरणं=पूर्वभवज्ञानं यस्य स तथा, 'दुगुणाणीय संवेगे' द्विगुणातीत संवेगः= द्विगुणः=पूर्वकालापेक्षया, प्रापितः संवेगः=विषयसुखपरिहारेण मोक्षा-भिलाषलक्षणो यस्य सः तथा, 'आणंदंयसुपुण्णमुहे' आनन्दाश्रुपूर्णमुलः-परमकरुणया भगवद्देशनाजनितपरममोदानुसंभृतधुत्वः 'हरिसवसेणं' हर्षवशेन 'धाराहयकदंबपुष्पपिब' धाराहतकदम्बपुष्पमिव जलधरधारया आहतं=सिक्तं

मार्गण और गवेषण (करेमाणस्स) करते हुए (सन्निपुण्वे जाइसरणे समु-पपन्ने) अपने संज्ञिभव का जातिस्मरण ज्ञान-अर्थात् पूर्वभव संबन्धी ज्ञान उत्पन्न हो गया। सो उसने एयमट्ठं सम्मे अभिसमेइ) अपने हस्ति भव सम्बन्धी वृत्तान्त को अच्छी तरह जान लिया। (तएणं से मेहे-कुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं संभारियपुव्वजाइसरणे दुगुणाणीय संवेगे आणंदंयसुपुण्णमुहे हरिसवसेणं धाराहयकदंबपुष्पपिब समुसुय-रोमकूवे समणं भगवं वंदइ नमंसइ) इस प्रकार श्रमण भगवान् महावीर के द्वारा जिसे अपना पूर्वभव सम्बन्धी भव स्मृत कराया गया है एसा वह मेघकुमार अब पूर्व कालकी अपेक्षा मोक्षाभिलाषरूप संवेग भाव को द्विगुणित रूपमें प्राप्तकर आनन्दाश्रु से पूर्ण मुख वाला हो गया और हर्ष के वश से मेघ धाराहत वंदवपुष्प की तरह रोमाञ्चित शरीर होकर

पुण्वे जाइसरणे समुपपन्ने) पीताना संज्ञिभवत्तुं न्ति स्मरणं ज्ञान-अेतदे ष्ठ पूर्वभवत्तुं ज्ञानं थयुं, तेथी ते-ण्णे, एयमट्ठं सम्मे अभिसमेइ) पीताना हस्ति पर्यायनी अथी वात आरी रीते न्णत्थी वीथी, (तएणं से मेहे कुमारे समणेणं भग-वया महावीरेणं संभारियपुव्वजाइसरणे दुगुणाणीयसंवेगे आणंदंयसु पुण्णमुहे हरिसवसेणं धाराहयकदंबपुष्पपिब समुसुय-रोमकूवे समणं भगवं वंदइ नमंसइ) आ प्रभाण्णे श्रमणु लोचवानं महावीरवडे जेमनाथी तेभना पूर्वजन्मतुं ज्ञानं स्मरणु कसववामां आत्थुं छि, अेदां ते मेघकुमार हुवे पहेदेथी यमण्णा इपमां मोक्षाभिलाषइप संवेग लारने भेणवीने आनन्दना आसुओथी पहितां मे वाणा मेघकुमार हस्ति थता कदंभ पुप्पी जेम रोमाञ्चित शरीरवाणा थने

‘कदंबपुष्पपिव’ कदम्बपुष्पमिव, ‘समुत्थितरोमकूवे’ समुच्छितरोमकूपः-
समुच्छिता रोमकूपा यस्य सः रोमाञ्चित इत्यर्थः, अमणं भगवन्तं महावीरं
वन्दते नमस्यति वन्दित्वा एवमवदत्-‘अज्जप्पभिइणं’ अद्यप्रभृति खलु ‘भंते!’
हे भदन्त ! मम ‘दो अच्छीणि’ द्वे अक्षिणी ‘सोत्तूण’ भुवत्वा ‘अवसेसे’ अवशेषः
नेत्रातिरिक्तः सर्वकायो मया अमणानां निर्ग्रन्थानां ‘निसिद्धे’ निःसृष्टः= अधीनी
कृतः शिकटुं’ इति कृत्वा=इत्युक्त्वा पुनरपि अमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते
नमस्यति वन्दित्वा नमस्यत्वा एवमवादीत्-इच्छामि खलु हे भदन्त ! इदानीं
स्वयमेव=आत्मनैव न तु परंपरेणया द्वितीयवारमपि स्वयमेव=साक्षाद् भवद्भिरेव

उत्सने अमण भगवान् महावीर को वंदना नमस्का किया । (वंदित्ता
नमंसित्ता एवं वयासी) वंदना नमस्कार करके कि. वह अमण भगवान्
महावीर से इस प्रकार कहने लगा-(अज्जप्पभिइणं भंते ! मम दो अच्छीणि
सोत्तूण अवसेसेकाए सम्मणाणं निग्गंथाणं निसिद्धेत्ति कुं पुणरवि सम्मणं भगवं
महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) हे भदन्त ! आज
से मैं अपने समस्त शरीर को दो आंखों के सिवाय अमण निर्ग्रन्थों के
अधीन करता हूँ । ऐसा कहकर भेद्यकुमारने अमण भगवान् महावीर
को वंदना की नमस्कार किया । वन्दना नमस्कार करके फिर वह इस
प्रकार कहने लगा-(इच्छामि णं भंते ! इयणिं सयमेव दोच्चपि सयमे
व पण्णाविउं सयमेव मुंडाविउं जाव सयमेव आयारणोयरजायामाया
वत्तियं धम्ममाइक्खिउं) हे भदंत ! मैं इस समय अपनी आत्मा की प्रेरणा
से पर की प्रेरणा से नहीं-द्वितीय वार भी साक्षात् आपसे ही दीक्षित

अमणु भगवान् महावीरने वंदन अने वारंवार नमस्कार कथा. (वंदित्ता नमं-
सित्ता एवं वयासी) वंदन अने नमस्कार करीने ते अमणु भगवान् महावीरने
आ प्रभाणु कडेवा लाअ्या. (अज्जप्पभिइणं भंते ! मम दो अच्छीणि सो
त्तूण अवसेसे काए सम्मणाणं निग्गंथाणं निसिद्धेत्ति कुं पुणरवि सम्मण
भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) हे भदंत ! आज
हुं भारा आभा शरीरने कृत मे आंणे सिवाय अमणु निर्ग्रन्थने अपणु कइं छुं
आम कडीने भेद्यकुमार अमणु भगवान् महावीरने वंदन कथा अने नमस्कार कथा.
वंदन अने नमस्कार करीने ते कडेवा लाअ्या. (इच्छामि णं भंते ! इयणिं सय-
मेव दोच्चपि सयमेव पण्णाविउं सयमेव मुंडाविउं जाव सयमेव आया
रणोयरजायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं) हे भदंत ! आत्मा हे पुं नील
आणुसथी प्रेराने नहि पणु पोताना आत्माधी न प्रेरित अधने नील वार पणु

પ્રત્રાજયિતું સ્વયમેવ મુદ્ધયિતું યાવત્ સ્વયમેવ આચારગોચરવિનયવૈનયિક-
ચરણકરણયાત્રામાત્રાવૃત્તિકં ધર્મમ્ 'આદિક્ષિત' આરુપ્યાપયિતુમ્ ઇચ્છામીતિ
પૂર્વેણ સમ્પન્નઃ, તતઃ સ્વલ્લ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ મેઘં કુમારં સ્વયમેવ
પ્રત્રાજયતિ, યાવત્ યાત્રામાત્રાવૃત્તિકં ધર્મમારુપ્યાતિ । હે દેવાનુપ્રિય ! મેઘ ! एवं
ગન્તવ્યમ્, एवं 'ચિદ્વિયન્' સ્થાનવ્યમ્, ઊર્ધ્વસ્થાનેન શુદ્ધભૂમૌ, एवं નિષતવ્યં=
ઉપવેષ્ટવ્યમિત્યર્થઃ, एवं 'તુયદ્વિયન્' ત્વગ્વર્તિતવ્યં=ગયિતવામ્, एवं ભોક્તવ્યં,
ભાષિતવ્યમ્—યતનયા ગયનાદિકં કર્તવ્યમિતિ ભાવઃ । ઉત્થાય, ઉત્થાય પ્રમાદ-

હોને કે લિયે, મુદ્ધિત હોનેકે લિયે, યાવત્ આચાર, ગોચર, વિનય,
વૈનયિક, ચરણ, કરણ યાત્રા, માત્રા વૃત્તિ વાલે ધર્મ કી પ્રરૂપણા કરને
કે લિયે વાહ રહા હૂં । (તણં સમણે ભગવં મહાવીરે મેઘં કુમારં સય-
મેવ પવ્વાવેહ જાવ જાયા માયાવત્તિયં ધમ્મમાદિક્ષિ) મેઘકુમાર કી इस
પ્રાર્થના પર ધ્યાન દેકર શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને उन्हें स्वयं सर्वविरति
रूप मुनि वीक्षा प्रदान की—यावत् यात्रामात्रा वृत्तिवाले धर्म का उपदेश
दिया । एवं देवाणुप्पिया ! गंतव्यं एवं चिद्विद्यन् एवं निसियन् एवं
तुयद्विद्यन् एवं भुजियन् एवं भासियन् उट्ठाय २ पाणाणं भूयाणं जीवाणं
सत्ताणं संजमेणं संजमियन्) प्रभुने उन्हें समझाया—हे देवानुप्रिय मेघ !
तुम्हें इस प्रकार चलना चाहिये, इस प्रकार यतना पूर्वक बैठना चाहिये
उर्ध्वस्थान से यतना पूर्वक शुद्ध भूमि पर इस आसन से बैठना चाहिये,
इस प्रकार यतना पूर्वक करवट बदलनी चाहिये—यतना पूर्वक सोना चाहिये

આપશ્રીથીજ દીક્ષિત થવા માટે, મુદ્ધિત થવા માટે, આચાર, ગોચર, વિનય, વૈન-
યિક ચરણ, કરણ. યાત્રા, માત્રા, વૃત્તિવાળા ધર્મની પ્રરૂપણા કરવા આહુ' છું. (તણં
સમણે ભગવં મહાવીરે મેઘકુમારં સયમેવ પવ્વાવેહ જાવ જાયામાયાવત્તિયં
ધમ્મમાદિક્ષિ) મેઘકુમારની વિનંતિને લક્ષ્યમાં રાખીને શ્રમણ ભગવાન મહા-
વીરે તેને બોલે સર્વ વિરતિ રૂપ મુનિ દીક્ષા આપી, અને યાત્રા માત્રા વૃત્તિવાળા
ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. (एवं देवाणुप्पिया ! गंतव्यं एवं चिद्विद्यन् एवं
निसियन् एवं तुयद्विद्यन् एवं भुजियन् एवं भासियन् उट्ठाय २ पाणाणं
भूयाणं जीवाणं सत्ताणं संजमेणं संजमियन्) અને પ્રભુએ તેમને સમબલવતાં
કહ્યું—હે દેવાનુપ્રિય ! મેઘ ! આ રીતે તમારે ચાલવું બોધ્યું, આ રીતે યતનથી
તમારે બેસવું બોધ્યું, ઉર્ધ્વસ્થાનેથી યતન પૂર્વક આ રીતે નિર્ભળ ભૂમિ ઉપર આ
બોલના આસનથી તમારે બેસવું બોધ્યું, આ રીતે યતનાથી પાણુ' ફેરવું બોધ્યું,
આ રીતે યતનાથી સુવું બોધ્યું. અને આ રીતે યતનાપૂર્વક આહાર લેવો બોધ્યું.
આ રીતે યતનાથી ગમન—હલનચલન—વગેરે ક્રિયાઓ કરવી બોધ્યું અને આ

निद्रादिपरिहारेण संयममार्गे स्थित्या, प्राणानां भूतानां जीवानां सत्त्वानां संयमेन संयमो=रक्षा तेन, संयन्तव्यम् संयतितव्यमित्यर्थः। ततः समेघकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य इममेतद्वर्ण धार्मिकमुपदेशं सम्यक् प्रतीच्छति=गृह्णाति-स्वीकरोति, प्रतीप्य तथैव=भगवदुपदेशानुसारेणैव 'चिद्वद्' तिष्ठति यावत् संयमेन संयतते। ततः खलु स मेघः-अनगारो जातः ईर्यासमितः अनगारवर्णको भणितव्यः, औपपातिकमुवात् सविस्तरो विज्ञेयः। ततः खलु स मेघोऽनगारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके सामा-

इस प्रकार यतना से आहार का सेवन करना चाहिये यतना पूर्वक धोखना चाहिये-इस प्रकार यतना से गमनादिक्रिया करनी चाहिये-और इस प्रकार सचेत हो हो कर प्रमाद निद्रा आदि प्रमादों के परित्याग से संयम मार्गमें स्थित होकर प्राणियों, भूतों, जीवों और सत्त्वोंकी रक्षा करते हुए उसमें प्रवृत्ति करनी चाहिये। (तएणं से मेहे समणस्स भगवओ महावीरस्स अयमेयाखुं धम्मियं उवएसं सम्मं पडिच्छइ) इस प्रकार श्रमणभगवान महावीर के मुख से निर्गत इस धार्मिक उपदेश को मेघकुमारने अच्छी तरह स्वीकार कर लिया (पडिच्छित्ता तह चिद्वद् जाव संमेजणं संजमइ) और स्वीकार करके उसी के अनुसार अपनी प्रवृत्ति करना प्रारम्भ करदी यावत् वे संयम पूर्वक अपना प्रत्येक कार्य करने लग गये। (तएणं से मेहे अणगारे जाए ईरियासमिए अणगारवन्नओ भाणियन्वओ) इस तरह वे मेघकुमार अनगार ईर्यासमितिसंपन्न अनगार बन गये। इस तरह अनगार अवस्था का सविस्तरवर्णन औपपातिक सूत्र में किया गया है अतः जिज्ञासु के लिये यह वर्णन से जान लेना चाहिये। (तएणं से मेहे अणगारे

प्रभाणु सावथेन थधने प्रमइ निद्रा वगेरे प्रमादोना त्याग करीने संयम मार्गमां स्थित थधने प्राणुज्जो, भूतो, एवे, अने सत्त्वोनी रक्षा करवाभां प्रवृत्त थधुं नेधये। (तएणं से मेहे समणस्स भगवओ महावीरस्स अयमेयाखुं धम्मियं उवएसं सम्मं पडिच्छइ) आ रीते श्रमणु भगवान महावीरना सुणेथी नीकणता धार्मिक उपदेशने मेघकुमार आ रीते स्वीकथी। (पडिच्छित्ता तह चिद्वद् जाव संजमेणं संजमइ) अने स्वीकरीने तेज प्रभाणु संयमपूर्वक पोतानी प्रवृत्ति थधु करी। (तएणं से मेहे अणगारे जाए ईरियासमिए अणगारवन्नओ भाणियन्वओ) आ प्रभाणु मेघकुमार अनगार ध्यासमिति संपन्न अनगार थध गया, अनगार अवस्थानुं विस्तृत वर्णन 'औपपातिक सूत्र' मां करवाभां आवुं छे। जिज्ञासुये तेमांथी ज्ञाणी वेधुं नेधये। (तएणं से मेहे अणगारे समणस्स

यिकादीनि एकादशाङ्गानि अधीते, अधीत्य बहुभित्तुर्थपट्टाष्टमदशमद्वादशैः मासार्धमासक्षपणैरात्मानं भावयन् विहरति। ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरो मेघानगारादिभुनिवृन्दैः सार्धं राजगृहाङ्गराद् गुणशिलकाच्चैत्यात् प्रनिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य बहिर्जनपदविहारं विहरति। सू १४५।

मूलम्—तएणं से मेहे अणगारे अन्नया कयाइं समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वेदिता नमंसिता एवं वयासी—इच्छामि णं भंते। तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए सग्गणे मासियं भिक्खुपडिमं उवसं-

समणस्स भगवओ महावीरस्स एयारूवाणं थेराणं अंतिए सामाह्यमाहयाइं इक्कारसअंगइं अहिज्जइ) इसके बाद वे मेघकुमार अनगर श्रमण भगवान् महावीर के तथारूप स्थविरों के पास सामयिक आदि ११, ग्यारह, अंगों का अध्ययन करने लगे (अहिज्जिता बहूहिं चउत्थ छट्ठमदसमदुवालसेहिं मासदमामखमणेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) अध्ययन करके फिर उन्होंने अनेक चतुर्थ, पट्ठे, अष्टम, दशम, द्वादश, भक्तों से और मासार्ध मास आदितपस्याओं से आत्मा को भावित किया। (तएणं समणे भगवं महावीरे रायगिहाओ नगराओ गुणसिल्लाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ) इसके बाद श्रमणभगवान् महावीरने मेघकुमार आदि अनगरों के साथ राजगृह नगर से उस गुणशिलक चैत्य से विहार किया और—(पडिनिक्खमिस्सा बदिद्या जणवयविहारं विहरइ) विहार कर फिर वे बाहर के जनपदों में विचरने लगे। ॥सूत्र ४५॥

भगवओ महावीरस्स एयारूवाणं थेराणं अंतिए सामाह्यमाहयाइं एक्कारस अंगइं अहिज्जइ) त्थार णाह मेघकुमार अनगर श्रमणु भगवान् महावीरना तथा- ३५ स्थविरादीनां पासो सामयिक वगेरे अगिथार अंगोना अत्थास थरु कथो। (अहिज्जिता बहूहिं चउत्थ छट्ठमदसमदुवालसेहिं मासदमामखमणेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) अध्ययन कथो णाह मेघकुमारो धत्ता अतुर्थ पट्ठे, अष्टम, दशम, द्वादश, भक्तोथी अने मास अर्धमास गेरे तपस्याओथी आत्माने भावित कथो। (तएणं समणे भगवं महावीरे रायगिहाओ नगराओ गुणसिल्लाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ) त्थार णाह श्रमणु भगवान् महावीरे मेघकुमार वगेरे अनगादेशनी आथे राजगृहनगरना गुणशिलक चैत्यथी विडा- कथो अने (पडिनिक्खमिस्सा बदिद्या जणवयविहारं विहरइ) विहार कथो णाह भङ्गरना पीला जनपदोभां निथरए कथा लाय्य ॥ सूत्र “ ४५ ” ॥

पज्जित्ताणं विहरित्तए। अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह,
तएणं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया महावीरेण अब्भणुन्नाए
समाणे मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ। मासियं भि-
क्खुपडिमं अहासुत्तं अहाकप्पं अहामग्गं अहातच्चं अहासम्मं काएणं
फासेइ पालेइ सोहेइ तीरेइ किट्ठेइ सम्मं काएणं फासित्ता पालित्ता
सोहित्ता तीरित्ता किट्ठित्ता पुणरवि समणं भगवं महावीरं वदइ नमंसइ
वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणु-
न्नाए समाणे दो मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए। अहा
सुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह। जहा पढमाए अभिलावो
तहा दोच्चाए, तच्चाए, चउत्थाए, पंचमाए, छम्मासियाए, सत्तमा-
सियाए, पढमसत्तराइं दियाए, दोच्चसत्तराइंदियाए, तइयसत्तराइंदियाए
अहोराइंदियाए वि, एगराइंदियाए वि। तएणं से मेहे अणगारे वारस
भिक्खुपडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता पालित्ता सोहित्ता तीरित्ता
किट्ठित्ता पुणरवि समणं भगवं महावीरं वदइ नमंसइ, वंदित्ता
नमंसित्ता एवं वयासी-इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए
समाणे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए।
अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह। तएणं से मेहे अणगारे
पढमं मासं चउत्थेणं अणक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए
सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे राइं वीरासणेणं अवाउडएणं
दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं० तच्चं मासं अट्ठमं अट्ठमेणं० चउत्थं मासं
दसमेणं अणक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूराभिमुहे

आयावणभूमि ए आयावेमाणे राइं वीरासणेणं अवाउडएणं पंचमं मासं
दुवालसमं दुवालसमेणं अणिक्खत्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुए
सूराभिमुहे आयावणभूमी ए आयावेमाणे राइं वीरासणेणं अवाउडएणं,
एवं खलु एएणं अभिलावेणं छट्ठे चोइसमं चोइसमेणं, सत्तमे सोल-
समं सोलसमेणं, अट्ठमे अट्ठारसमं अट्ठारसमेणं, नवमे वीसइमं विसइ-
मेणं, दसमे बावीसइमं बावीसइमेणं, एक्कारस मेचउव्वीइमेणं, वारसमे
छव्वीसइमं छव्वीसइमेणं, तेरसमे अट्ठावीसइमं अट्ठावीसइमेणं,
चोइसम तीसइमं, तीसइमणं पन्नरसमे वत्तीसइमं वत्तीसइमणं,
सोलसम चउत्तीसइमं चउत्तीसइमेणं अणिक्खत्तेणं तवोकम्मेणं
दिया ठाणुक्कुए सूराभिमुहे आयावणभूमी ए आयावेमाणे राइं वीरा-
सणेणं य अवाउडएणं य । तएणं से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं
तवोकम्मे अहासुत्तं जाव सम्मं काएणं फासेइं पालेइ सोहेइ तीरेइ
किट्ठेइ अहासुत्तं अहाकप्पं जाव किट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं
वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता वहूहिं छट्ठमदसमदुवालसेहिं
मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे
विहरइ ॥ सू० ४६ ॥

टीका—‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि । ततः खलु स मेघोऽन-
गारः अन्यदा कदाचिद् श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा

‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मेहे अणगारे) उन मेघकुमार सुनि-
राजने (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (समणं भगवं महावीरं वंदइ

‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्थार णाढ (से मेहे अनगारे) सुनि ॥ मेघकुमारे (अन्नया
कयाइं) डोढ ओक वणते (समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ) श्रमणु लण-

नमस्यित्वा एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत इच्छामि खलु हे भदन्त ! युष्मा भिरभ्यनुज्ञातः सन् मासिकीं भिक्षुप्रतिमां उपसंपद्य=अङ्गीकृत्य विहर्तुम् । भगवानाह—हे देवानुप्रिय ! यथासुखं=यथाऽऽत्मकल्याणं भवेत् तथा कुरु मा प्रतिबन्धं कुरु—प्रमादं माकुरु इत्यर्थः । अथ प्रतिमाधिकारो वर्ण्यते—गच्छ धारण समर्थः असम्पूर्ण दशपूर्वश्रुतधारी जघन्यतो नवमपूर्वस्य तृतीयवस्तुधारी भवेत्, जिनकल्पिवत् परीषहोपसर्ग परिपोढुं समर्थः, नानाविधाभिग्रहादि युक्तः, धृतादिवर्जिताहारादिभोगी, महासत्त्वो दृढसंहननधरः, भावितात्मा यदि

नमंसह) श्रमणभगवान् महावीर को वंदना की नमस्कार किया (वंदिता नमंसित्ता एवं वयासी वंदना नमस्कार करके फिर इस प्रकार निवेदन किया—(इच्छामि णं भंते) हे भदन्त ! मैं चाहत हूँ कि (तुम्हेहि अब्भणुन्नाए समाणे) आप से आज्ञापित होता हुआ—(मासियं भिक्षुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्ताए) मासिकी भिक्षुप्रतिमा को धारण करूँ । (अहासुहं देवाणु प्पिया ! मा पड्विबं करेह) प्रभुने कहा हे देवानुप्रिय ! तुम्हारी आत्मा का कल्याण जैसे हो वैसा करो—इसमें प्रमाद मत करो (भिक्षुप्रतिमा कैना प्रागी धारण कर सकता है)।—इसका खुलासा इस प्रकार है—जो गच्छ के धारण करने में समर्थ हो अत्रपूर्ण दशपूर्वश्रुत का धारी हो अथवा जघन्य से नवमपूर्व की तृतीय आचार वस्तु को धारी हो जिन कल्पी की तरह परीषह उपसर्ग को सहन करने वश हो, नाना प्रकार के अभिग्रह आदि से युक्त हो धृतादिवर्जित आहार का भोगी हो, विशिष्ट शक्ति संपन्न हो, दृढसंह

वान् महावीरने वंदन अने नमस्कार कथी. (वंदिता नमंसित्ता एवं वयासी) वंदन अने नमस्कार कथी आ प्रमाणे विनंती करी. (इच्छामिणं भंते) हे भदन्त ! तुम्हें छुं के (तुम्हेहि अब्भणुन्नाए समाणे) आपनी आज्ञा सेणवीने (मासियं भिक्षुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्ताए) मासिकी भिक्षु प्रतिमाने धारण करे. (अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पड्विबं करेह) प्रभुने कथुं हे देवानुप्रिय ! जे रीते तमारा आत्मानुं कल्याणु थाय ते प्रमाणे करे. आ भक्क्याणुना काममां जरापणु प्रमाद करे नही. भिक्षु प्रतिमा को धारण करी शके तेनुं स्पष्टीकरणु आ प्रमाणे छे—जे गच्छने धारणु करवामां समर्थ छे. असम्पूर्ण दशपूर्व श्रुतर्णु धारी होय अथवा जघन्यथी नवमा पूर्वनी आचार वस्तुने धारणु करनार होय, जिनकल्पनी जेम परीषह अने उपसर्गने सहन करनार होय अनेक जातना अलिखल वगेदेथी संपन्न होत, विगय-धी वगेदे पहाथी रहित आहार

अनगरधर्ममृतवर्षिणी टीका अ.१सूत्र. ४: मेघमुनेः प्रतिमादितपः स्वीकरणम् ५२३

दृष्टव्यत्वादधोर्जानसुः समागच्छेयुस्तदापि भयात्पदमपि नापसरति, इत्यादि नियमवान् शुरुणाजुज्ञातः सन्नेव प्रणिमां वहति ।

ततः खलु स मेघमहामुनिः श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् मासिकीं भिक्षुप्रतिमापुसंपद्य विहरति । मासिकीं भिक्षुप्रतिमां=अभिग्रहविशेषरूपाम्, 'अहामुत्त' यथा-सूत्रं सूत्रनिर्दिष्टविध्यनुसारं, 'अहाकर्ण' यथा कर्णं-कल्पः=स्यविरादिकल्पस्तदनतिक्रमण, 'अहामग्न' यथामार्गं=ज्ञानदर्शन-चारित्र्यलक्षणमोक्षमार्गानतिक्रमेण, धार्योपशमिकभावानतिक्रमेण वा अहा-तच्च=यथातत्त्वं=तत्त्वानतिक्रमेण मासिकी भिक्षुप्रतिमेति शब्दार्थानतिलङ्घनेन इत्यर्थः, 'अहामग्म' यथासाम्यं=समभावानतिक्रमेण, 'काएण' कायेन=शरीरेण, पुनरभिलाषमात्रेण 'फासेइ' स्पृशति समुचितकाले सविधिग्रहणात् 'पालेइ' पालयति=वारंवारमुपयोगेन तत्परत्वात् रक्षति 'सोहेइ' शोधयति-अतिचार

ननका धारी हो, भावित आत्मा हो, यदि वदाचित् दुष्ट हस्ती आदि जैसे जानवर भी सामना करें तो भय से एक डग भी विचलित होने वाला न हो, इत्यादि नियमों का पालन कर्ता व्यक्ति गुरुदेव की आज्ञा से ही प्रतिमा धारण कर सकता है। (तएणं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे मासियं भिक्खुपडिं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ) हमके बाद उन मेघकुमार अनगरने श्रमण भगवान महावीर से आज्ञापित होकर मासिकी भिक्षुप्रतिमा धारण कर लिया। (मासियं भिक्खुपडिंसंअहामुत्तं अहाकर्णं अहामग्मं अहातच्चं अहासम्यं काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, क्रिइ,) उस मासिकी भिक्षुप्रतिमा का मुनिराज मेघकुमारने सूत्रनिर्दिष्टविधि के अनुसार स्थविर आदि कल्पके अनुसार ज्ञानदर्शन तथा

करनार होय, सविशेष शक्ति संपन्न होय दृढ संकल्पने धारण करनार होय, भावित आत्मा होय, जो कदाचि दुष्ट हाथी वगेरे जेवा प्राणीओ सामे थाय तो लयथी जेक पणु पणुं पाछण न धरनार होय, आ जतना अने गीज पणु डेटलाइ नियमाहुं पालन करनारी व्यक्ति गुरुदेवनी आज्ञाथीज 'प्रतिमा' धारण करी शके छे. (तएणं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे मासियं भिक्खुपडिं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ) त्थार जाद अनगार मेघकुमार श्रमण भगवान महावीरनी आज्ञा भेजवीने मासिकी भिक्षु प्रतिमा धारण करी. (मासियं भिक्खुपडिंसं अहामुत्तं अहाकर्णं अहामग्मं अहातच्चं अहासम्यं काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, क्रिइ) मेघमुनिजे मासिकीभिक्षु प्रतिमाहुं सूत्रमां जतावयामां आवेदीविधि सुजण, स्थविर वगेरे कटप सुजण, ज्ञान दर्शन तेभज

पङ्कसालनात्, 'तीरेइ' तीरयति—पूर्णेऽपि तद्वधौ स्वल्पकालावस्थानात्, 'किट्टेइ' कीर्तयति पारणादिने सूत्रानुसारेण यत् यत् कर्तव्यं तत्तत्रैव मया कृतं मित्येवं कीर्तनात् एवं=उत्करीत्या कायेन स्पृष्ट्वा, पालयित्वा, शोधयित्वा, तीरयित्वा, कीर्तयित्वा पुनरपि श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवदत्—इच्छामि खलु हे भद्रन्त ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन्

चारित्र्यरूप मोक्षमार्ग के अनुसार, अथवा क्षयोपशमिक भाव के अनुसार 'मासिकी भिक्षुप्रतिमा' इस शब्दरूप तत्त्व के अर्थ के अनुसार समता भाव के अनुसार केवल अभिलाषमात्र से ही नहीं किन्तु काय से आराधन किया, बारं बार उपयोग पूर्वक उसका परिपालन किया संरक्षण किया—अतिचाररूप पङ्क (कीचड) को प्रक्षालन करते हुए उसका संशोधन किया अवधि समाप्त होने पर भी कुछ काल तक वहाँ और स्थिर रहने से उसके पार को प्राप्त किया उसका कीर्तन किया—'पारणा के दिन जो २ कर्तव्य होते हैं वे सब मैंने किये' इस प्रकार से उसका वर्णन किया। (सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोहित्ता, तीरित्ता, किट्टित्ता पुणरपि समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ) इस प्रकार 'फासित्ता' कायसे उसका, स्पर्श कर पालित्ता उपयोग पूर्वक उसका पालन कर सोहित्ता अतिचारों का वहाँ से संशोधन कर 'तीरित्ता' उसके पार को प्राप्त कर और 'किट्टित्ता' उसका स्तुति कर पुनः श्रमण भगवान् की मेघकुमार मुनिराजने वंदना की नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—इच्छामि भन्ते तुम्हेहिं अभ्यनुज्ञाए

आरिच्यइय भोक्षभागं मुज्ज अथवा तो क्षयोपशमिक मुज्ज 'मासिकी भिक्षुप्रतिमा' आ शब्दना अर्थइय तत्त्व प्रमाणे समताभाव मुज्ज, इकत अभिलाषाथी न नडि पणु कायथी आराधन कथुं बारं बार उपयोग करतां तेनुं पालन कथुं, संरक्षण कथुं, अतिचारइय पंठ (काठव) हुं प्रक्षालन करतां तेनुं शोधन कथुं, अ पिनी समाप्ति पछी पणु थोडा वधु वधत त्यां स्थिर रह्या तेथी तेनो पार ते पामी शक्या, तेनुं कीर्तन कथुं. पारणाना द्विसे ७ ७ कर्तव्यइय कमं होय छि, ते णधां में कथां छि' आ प्रमाणे तेनुं वर्णन कथुं. (सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोहित्ता, तीरित्ता, किट्टित्ता पुणरपि समणं भगवं महावीरं वंदइ नमसइ) आ प्रमाणे कायाथी तेने फासित्ता स्पर्शने उपयोग पूर्वक तेनुं पालन करीने 'सोहित्ता' अतिचारोनुं त्यांथी संशोधन करीने 'तीरित्ता' तेने पार पामीने अने 'किट्टित्ता' तेनुं कीर्तन करीने करी मुनिराज मेघकुमारे श्रमण भगवान् महावीरने वंदन अने नमस्का कथां. (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी

દેવાસિંહીં ભિક્ષુપ્રતિમામુપપંચ=સ્વીકૃત્ય સ્વલુ વિવેર્તુમ્। અગંગાં વદતિ-
 હે દેવાનુપ્રિય ! 'અહામુહ' યથામુહ=યથાત્મકલ્યાણ' મવેત તથા કુરુ 'મા
 પહિવંધં' પ્રતિવંધં કુરુ=પ્રમાદં મા કુરુ 'જહા પદમાઈ અમિલાવો તહા'
 યથા પ્રથમાયા: પ્રતિમાયા: અમિલાપ: =વર્ણનં તથા દ્વિતીયાયા: પ્રતિમાયા:
 તૃતીયાયા: ચતુર્થ્યા: પંચમ્યા: તથા ષાષ્ઠમાસિક્યા: સપ્તમાસિક્યા: એવં યાવત્-
 દ્વાદશ્યા એકરાત્રિન્દિવાયા અપિ પ્રતિમાયા અમિલાવો વિજ્ઞેય:। અથાડયં
 વિવેક:—પ્રથમા પ્રતિમા એકમાસિકી, દ્વિતીયા એકમાસિકી, એવં તૃતીયાદ્યા:
 સસમ્યન્તા: પ્રતિમા: પ્રત્યેકમેકમાસપ્રમાણા इत्यर्थ:। અથાષ્ટમી-નવમી-

સમાળે દો માસિયં ભિક્ષુપહિમં ઉવસંપજ્જિત્તા ણં વિહરિત્તણં વંદના નમસ્કાર
 કર ફિર ઉઘ્ઠેને પ્રભુ સે ઇસ પ્રકાર કહા-મદંત ! મૈ આપસે આજ્ઞાપિત
 હોકર દો માસ કો અવધિવાલી ભિક્ષુપ્રતિમા કો ધારણ કરને કી ઇચ્છા
 કરતા હૂં। (અહામુયં દેવાનુપ્રિયા ? મા પહિવંધં કરેહ) મેઘકુમાર કી ઇસ
 પ્રાર્થના પર ધ્યાન દેકર પ્રભુને ડનેસે કહા-હે દેવાનુપ્રિય ! તુમ્હારા આત્મ
 કલ્યાણ જિસ તરહ હો વૈસા કરો-ઇસમેં પ્રમાદ મત કરો। (જહાપદમાઈ-
 અમિલાવો તહા દોચ્ચાઈ, તચ્ચાઈ, ચડત્થાઈ પંચમાઈ, છમ્માસિયાઈ, સત્ત-
 માસિયાઈ) જિસ પ્રકાર પ્રથમ ભિક્ષુપ્રતિમા કા વર્ણન હૈ ડસી પ્રકાર સે દ્વિતીય,
 તૃતીય, ચતુર્થી પંચમી, ષાષ્ઠમાસિકી, સપ્તમાસિકી યાવત્ એક રાતદિવસ કી
 પ્રમાણવાલી ૧૨વીં પ્રતિમા કા મી વર્ણન જાનના ચાહિયે। તાત્પર્ય ઇસ પ્રકાર હૈ
 પ્રથમ પ્રતિમા એક માસ થી હૈ, દ્વિતીય પ્રતિમા એક માસ કી હૈ ઇસી તરહ
 તૃતીય પ્રતિમા સે લેકર સાતવીં પ્રતિમા તક કી પાંચ પ્રતિમાઈ પ્રત્યેક યથાક્રમ

इच्छामि णं भंते तुग्भेदिं अमणुजाए समाले दोमासियं भिक्षुपहिमं उव
 संपज्जित्ता णं विहरित्तणं वंदन अने नमस्कार करीने तेमण्णे भगवान् भद्रावीर-
 स्वाभीने कहुं-डे-डे लहत ! हुं आपनी आज्ञा मेणवीने जे मासनी भिक्षुप्रतिमा
 धारणु करवा आहु छं। (अहामुयं देवानुपप्रिया ! मापहिवंधं करेह) मेघकुमारनी
 विनंती सांलणीने प्रबुअ तेमने कहुं डे-डे देवानुप्रिय ! जे रीते तमाइं आत्मकल्याण
 थाय ते प्रमाणे करे। आत्मकल्याणना काममां डेअ पणु दिवस आणस नहि क वी जेअजे
 (जहा पदमाई अमिलावो तहा दोचाई तच्चाई चडतथाई, पंचमाई, छम्मा-
 सियाई, सत्तामासियाई; पदमसत्तराडं दिया) जे प्रमाणे पडेली भिक्षुप्रतिमानुं
 वणुंन छे, ते प्रमाणे जे नील, त्रील, बोथी, पांथमी छे मडिनावाणी, सात मडि-
 नावाणी अने जेक रात-दिवसना प्रमाणे जेठली आरमी प्रतिमानुं वणुंन जाणुनुं
 जेअजे आनुं स्फष्टीकरण आ प्रमाणे छे-पडेली प्रतिमा जेक मडिनानी छे।

દશમ્યઃ પ્રત્યેકં સસાહોરાત્રપમાણા યવન્તીત્યાહ-પ્રથમસપ્તરાત્રિન્દિવા=પ્રથમાનિ સપ્તરાત્રિન્દિવાનિ પ્રમાણાનિ યસ્યાઃ સા તથા, અષ્ટમીપ્રતિમા સસાહોરાત્રપમા-
ણેત્યર્થઃ । દ્વિતીયસપ્તરાત્રિન્દિવા=નવમી પ્રતિમાઽપિ સસાહોરાત્રપમાણા ।
एवं दशमी प्रतिमाऽपि ससाहोरात्रपमाणा । अहोरात्रिन्दिवापि=एकादशी प्रतिमा
अहोरात्रपमाणा । अत्र दिवा शब्दार्थो न विवक्षित इति भावः । एकरात्रि दिवाऽपि=
द्वादशी प्रतिमा एकरात्रपमाणेति । शेषकाले अष्टमासेषु द्वादशप्रतिमाः
समाराधनीयाः समापनीयाश्च, वर्षतो^१ प्रतिमावहननिषिद्धत्वादिति भावः ।
एकादशाङ्गविदो मेघमहासुनेः पूर्वधरत्वाभावेऽपि प्रतिमानुष्ठानं कथितं तत्
सर्वज्ञोपदिष्टत्वाद्दोषावहमित्यभिप्रायः । ततः खलु स मेघोऽनगारो द्वादशमिधु

સે ૧-૧-માસ કી હૈ, અષ્ટમી, નવમી, દશમી, એ ત્રીન પ્રતિમાઈ પ્રત્યેક
સાત સાત દિન રાત પ્રમાણ વાલી હૈ । યહી બાત (પદ્મસત્તરાઈંદિયા
દોન્ચમત્તરાઈં દિયાઈ તર્ફ સત્તરાઈંદિયાઈ) હન મુત્રપદોં દ્વારા પ્રતિપાદિત
કો ગઈ હૈ । યહાં 'દોન્ચ' ઓર તર્ફ પદોં સે ક્રમશઃ નવમી ઓર દશમી
પ્રતિમા વર્ણિત હુઈ હૈ । (અહોરાઈંદિયાઈ વિ ઇગરાઈંદિયાઈ વિ) એક દિન
રાત પ્રમાણવાલી હોને પર મી ગ્યારહર્વો પ્રતિમા એક અહોરાત્ર પ્રમાણવાલી
હૈ । ઇસમેં દિવા શબ્દ કા અર્થ વિવક્ષિત નહીં હૈ । એક રાત્રિ ઓર
એક દિન પ્રમાણવાલી મી વારહર્વો પ્રતિમા કેવલ એક રાત્ર પ્રમાણવાલી હૈ ।
શેષકાલ મેં આઠ મઠીનોં મેં એ ૧૨ પ્રતિમાઈ સમારાધનોય ઓર સમાપ્ત
કરને યોગ્ય હૈ । કારણ ચાતુમાસ મેં હન પ્રતિમાઓં કા વહન કરના
નિષિદ્ધ હૈ । યદ્યપિ સુનિરાજ મેઘકુમાર એક દશાન્ગ કે હી જ્ઞાતા થે પૂર્વધરી
નહીં થે ફિર મી ડનકે પ્રતિમાનુષ્ઠાન કા કથન સર્વજ્ઞોપદિષ્ટ હોને સે દોષા-

અને ધીલ પ્રતિમા પણ એક મહિનાની છે. ત્રીલ પ્રતિમાથી માંડીને સાતમી પ્રતિમા
સુધીની પાંચ પ્રતિમાઓ દરેકે દરેક યથાક્રમે એક એક મહિનાની છે. આઠમી નવમી,
દશમી આ ત્રણે પ્રતિમાઓ સાત સાત દિવસ રાત પ્રમાણવાળી છે. એ બે વાત(દોન્ચ
સત્તરાઈંદિયાઈ તર્ફ સત્તરાઈંદિયાઈ) આ સૂત્ર દ્વારા પૂરવાર કરવામાં આવી છે.
અહીં 'દોન્ચ' અને 'તર્ફ' એ પદો વડે અનુક્રમે નવમી અને દશમી પ્રતિમાતું વર્ણન
કરવામાં આવ્યું છે. (અહોરાઈંદિયાઈ વિ ઇગરાઈંદિયાઈ વિ) અગિયારમી પ્રતિમા
એક દિવસરાત તેમજ એક દિવસ પ્રમાણ બેટલી હોવા છતાં એક અહોરાત્ર પ્રમાણ-
વાળી છે. આમાં દિવા શબ્દનો અર્થ વિવક્ષિત નથી. એક રાત્રિ ૨ ને એક દિવસ
પ્રમાણ બેટલી પણ બારમી પ્રતિમા ફક્ત એક રાત્ર પ્રમાણવાળી છે. શેષકાળમાં આઠ
મહિનામાં આ બાર પ્રતિમાઓ સમારાધનીય અને સમાપ્ત કરવા યોગ્ય છે. કેમકે
જોમાસામાં આ પ્રતિમાઓતું વહન કરવું નિષિદ્ધ છે. બે કે સુનિરાજ મેઘકુમાર
એક દશાંગના બે જ્ઞાતા હતા, તે પૂર્વધારી હતા. નહિ, છતાં એ તેમના પ્રતિમાનુષ્ઠાનમાં આ

प्रतिमाः सम्पद् कायेन स्पृष्टा पालयित्वा तीरयित्वा, कीर्तयित्वा यत्रैव भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य पुनरपि श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति चन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत-इच्छामि ललु हे भदन्त ! गुणानि रभ्यनुज्ञातः सन् 'गुणरत्नसंवत्सरम्' विनयश्रुताचारप्रभूतनिर्जरादि-गुणा एव रत्नानि यत्र स गुणरत्नः संवत्सरो यस्मिन् तस्मिन्, तद् गुण-रत्नसंवत्सरं, अथवा 'गुणरयणसंवच्छरं' इत्यस्य गुणरत्नसंवत्सरं इच्छामि, गुणानां-निर्जरा विशेषाणां रत्नकारणं संवत्सरेण=सर्ववर्षेष्वपि यस्मिन् तस्मिन् तत् तथा, तत् 'तत्रो कम्म' तपः कर्म 'उत्तमं पञ्जितान्' उप

वह नहीं है। (तएवं से मेहे अनगारे वारसभिवत्तुपडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोदित्ता, तीरित्ता, किट्टित्ता, पुनरपि समणं भगवं महावीरं वंदइ, वंदित्ता नमस्सित्ता एवं वयासी) बाद में मेघकुमार मुनिराजने १२ भिक्षु प्रतिमाओं को अच्छो तरह काय से आराधित करके, बार २ उपयोग पूर्वक उनका परिपालन करके, अतिचाररूप कीचड़ को उनसे दूर करके, उनके पासको प्राप्त करके उनका कीर्तन करके पुनः श्रमण भगवान् महावीर को वंदना की-नमस्कार किया-वंदना नमस्कार करके फिर वे इस प्रकार कहने लगे (इच्छामिणं भन्ते तुवमेहिं अब्भणुणाए समणे गुणरयणसंवच्छरं तत्रो कम्मं उत्तमं पञ्जितान् विहरित्तणं) हे भदन्त ! मैं आपसे आज्ञा प्राप्त कर गुणरत्नरूप संवत्सर वाले तपः कर्म को करना चाहता हूँ विनयाचार, श्रुताचार प्रभूतनिर्जरा आदि ये गुण शब्द के वाच्यार्थ हैं। ये रत्न जिन तप में हैं वह गुणरत्नतप है। ऐसा तप हे भदन्त !

कथन सर्वज्ञापद्विष्ट होवाथी सङ्कोप नथी। (तएवं से मेहे अनगारे वारसभिवत्तुपडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोदित्ता, तीरित्ता किट्टित्ता पुनरपि समणं भगवं महावीरं वंदइ नममइ, वंदित्ता, नमस्सित्ता एवं वयासी) त्थार पछी मुनिराज मेघकुमारे कायाथी सारी पेडे बार भिक्षुप्रतिमाओने आराधित करीने बारबार उपयोग पूर्वक तेमनुं पालन करीने अतिचार रूप कहवने तेमनाथी दूर करीने, तेमना पार पार्थीने, तेमनुं कीर्तन, करीने करी श्रमण भगवान् महावीरने वंदन २ने नमस्कार कथां वंदन २ने नमस्कार करीने तेमणे कथुं-इच्छामि णं भन्ते तुवमेहिं अब्भणुणाए समणे गुणरयणसंवच्छरं तत्रो कम्मं उत्तमं पञ्जितान् विहरित्तणं) हे भदन्त ! हुं आपनी आज्ञा मेणवीने शुद्धरत्नरूप संवत्सराणां तपः करीने करना आहुं छुं विनयाचार, श्रुताचार, प्रभूतनिर्जरा वगैरे आ 'शुद्ध' शब्दना वाच्यार्थ छे, आ रत्नो २ तपमां छे ते 'शुद्धरत्नतप' छे। हे भदन्त !

संपद्य खलु=स्वीकृत्य 'विदारत्तए' विहत्तुम्, इच्छामीति पूर्वेण सम्बन्धः। मेघमुने र्वचः श्रुत्वा भगवानाह—'अहासुहं' इत्यादि। हे देवानुप्रिय! यथा-सुखं, प्रमादं माकुरु। ततः—'भगवदाज्ञावचनश्रवणानन्तरं खलु स मेघोऽनगारः प्रथमं मासं=प्रथमे मासे, 'चउत्थं' चउत्थेणं' चतुर्थचतुर्थेन चतुर्थं चतुर्थी नन्तरं चतुर्थं=चतुर्थं तेन, चतुर्थचतुर्थभक्तेन=एकै होपत्रासेनेत्यर्थः, 'अणिक्खित्तेण' अनिक्खित्तेन=अविश्रान्तेन 'तत्रोक्कम्मेण' तपः कर्मणा, दिया' दिवा=दिवसे 'ठाणुकुडुए' स्थानोत्कुडुक=उत्कुडुकाऽऽसनेन, 'सूरभिमुहे' सूर्याभिमुखः, आयावणभूमीए' आतापनभूमौ, आयावेमाणे' आतापयन्=आतापनां कुर्वन् 'राइ' रात्रौ 'वीरासणेणं' वीरासनेन=सिंहासनोपविष्टस्य भुविन्यस्तपादस्या-पनीतसिंहासनस्येव यदवस्थानं तद् वीरासनं तेन, शीतातापनां कुर्वन् व्यव-

वृत्तीयभाग सहित एक वर्ष में करना चाहताहूँ अथवा इसका यह भी मत-लब होता है कि मैं निर्जराविशेषरूप गुणों के कारण भूत तप को वृत्तीय भाग सहित १ वर्ष में (१६ मास में) करना चाहता हूँ। (अहासुह देवानु-प्पिया। मा ङ्खिबंधं करेह) मेघकुमार की इस बात को सुनकर प्रभुने उन से कहा कि हे मेघ! तुम्हें जिस तरह सुख मिले-वैसा करो-१ क्षण भी प्रमाद मत करो। (तएणं से मेहे अणगारे पढभं मासं चउत्थं चउत्थेणं अणिक्खित्तेणं तत्रोक्कम्मेणं दिया ठाणुकुडुए सूरभिमुहे आयावणभूमीए अवाउडएणं आयावेमाणे राइ वीरासणेणं) इसके बाद उन मेघकुमार मुनि-राजने प्रथम मास में चतुर्थ चतुर्थभक्त निगन्तर किया। दिन में उत्कुडुका-सनसे आतापनभूमि पर बैठकर सूर्य की तरफ मुख करके आतापना लेते। रात्रि में सुखवस्त्रिका और चोलपट के अतिरिक्त वस्त्रों को छोड़कर

येवुं तप त्रीण भाग सहित येक वर्षमां करवा याहुं छुं. अथवा आनो अर्थ आ प्रमाणे पणु थर्ध थके छे डे हुं निअरः विशेषरूप गुणोना कारणभूत तपने त्रीण भाग सहित येक वर्षमां सोण भडिनामां करवा याहुं छुं. अहासुहं देवानुप्पिया। मा ङ्खिबंधं करेह) मेघकुमारनी आ बात सांलणीने प्रभुये तेभने कहुं डे-डे मेघ! तभने छे काममां सुण भणे ते करे येक क्षण पणु प्रसाद करे नडि. (तएणं से मेहे अणगारे पढभं मासं चउत्थं चउत्थेणं अणिक्खित्तेणं तत्रोक्कम्मेणं दिया ठाणुकुडुए सूरभिमुहे आयावणभूमीए अवाउडएणं आया-वेमाणे राइ वीरासणेणं) त्थार आह मेघमुनिने पडेला भडिनांमां यतुर्थं यतुर्थं सतत क्त सतत क्थो, दिवसमा उत्कुडुकासनथी आतापनभूमि उपर जेसीने सूर्यनी तरफ सों करीने-आतापना लेता हुता रात्रिमां सुखवस्त्रिका अने योव पट सिवायना वस्त्रो त्यजने

स्थितः, कथं भूतोऽसौ व्यवस्थितः!! इति जिज्ञासायामाह—‘अवाउडए’ अप्रावृत्तः= ‘ण’ इति वाक्यालंकारे, मुखवस्त्रिणाचोलपट्टातिरिक्त वस्त्ररहितः, ‘दोषं मासं छट्टं छट्टेणं’ द्वितीये मासे षष्ठषष्ठेन=षष्ठभक्तानन्तरं षष्ठभक्तेन ‘अणि-क्खित्तेण’ अनिक्षिप्तेन=विश्रान्तेन, तपः कर्मणा दिवास्थानोत्कुटुकः—उत्कुटु-कासनः सूर्याभिमुख आतापनां कुर्वन् रात्रौ वीरासनेन शीतातापनां कुर्वन् अप्रावृत्तः सन् व्यवस्थितः। द्वितीयमासेऽपि अन्यत् सर्वं प्रथममासवत्, केवलं षष्ठभक्तं तपः कर्मेति विशेषः, इति भावः। एवं तृतीयमासादारभ्य षोडशमासपर्यन्तं प्रत्येकमासे अष्टमभक्तादिक्रमेण षोडशमासे चतुस्त्रिंशत्तमभक्तं तपःकर्मेत्येव विशेषः, अन्यत् सर्वं प्रथममासवदिति। षोडशसु मासेषु तपसां दिवसाः सप्ताधिकचतुःशत (४०७) संगव्यका भवन्ति। तेषां दिवसानां

वीरासन से स्थित होकर उन्होंने शीत की आतापनाली (दोच्छं मासं छट्टं छट्टेणं० तच्चं मासं अट्टमं अट्टमेणं चउत्थं मासं दसमं दसमेणं अनिक्खित्तेणं तवो-कम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूरामिमुहे आयावणभूमिए आयावेमाणे राइ वीरासणेणं अवाउडएणं इत्यादि) द्वितीय मास में उन्होंने निरन्तर षष्ठ षष्ठ भक्त किया। दिन में उत्कुटुकासन से स्थित होकर सूर्य की तरफ मुख करके सूर्य की आतापनाली। रात्रि में अप्रावृत्त हो कर वीरासन से स्थित हो शीतातापना ली। इसी तरह तृतीयमास से लेकर सोलह महीने तक प्रत्येक मास में अष्टमभक्तादिक के क्रम से सोलहवें महीने में उन्होंने चोतीमवां भक्त किया। बाकी रातदिन समस्त क्रियाएँ प्रथम मास की तरह ही वे करते रहें। इन सोलह महीनों में तपस्या के दिनोंका प्रमाण ॥४०७॥ होता है। इन दिनों के १३ महीना और ७ दिन होते हैं। पारमा

वीरासनमां जेसीने तेमखे शीतनी आतापना लीधी. (दोच्चं मासं छट्टं छट्टेणं तच्चं मासं अट्टमं अट्टमेणं चउत्थं मासं दसमं दसमेणं अनिक्खित्तेणं तवो कम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूरामिमुहे आयावणभूमिए आयावेमाणे वीरासणेणं अवाउडएणं इत्यादि)—थील महीनामां तेमखे सत्त ५४ ५४ लक्ष्म कथो. दिवसमां उत्कुटुकासने स्थित थधने सूर्यनी तरइ सो राणीने सूर्यनी आतापना लीधी. रात्रिमां निर्वस्त्र थधने वीरासनमां स्थित थधने शीतातापना लीधी. आ रीते ७ त्रील महीनाथी मांडीने सोण महीना सुधी दरेइ महीनामां अण्टम लक्ष्म वगेजे-ना कंमथी सोणमा महीनामां तेमखे ज्ञानोस लक्ष्म कथो. थील शेष रातदिवसनी गधी क्रियाओ पडेला महीनानी जेम ७ तेओ करता रह्या. आ सोण महीनामां पपस्याना दिवसोणु प्रमाण ॥४०७॥ होय छे. आ अंधा दिवसोनी गणुनी करीओ

ત્રયોદશમાસાઃ સપ્તદશદિનાનિ ભવન્તિ । પારણકદિવસાસ્તુ ત્રિસપ્તતિ (૭૩) સંખ્યકા ઇતિ બોધ્યમ્ । યસ્મિન્ માસે અષ્ટમભક્તાદિતપસોર્ચાવન્તિ દિનાનિ ન પૂર્યન્તે, તાવન્તિ દિનાન્યગ્રેતનમાસાદ્ યુદ્ધીત્વા પૂરણીયાનિ, અધિકાનિ આગ્રેતન માસે સ્વેક્ષ્યાનિ । ઉક્તં ચ—

પળ્લસ૧૫ વીસ૨૦ ચઝવીસ૨૪ ચેત્ર, ચઝવીસ૨૪ પળ્લવીસાય ।
ચઝવીસ૨૪ અક્ષવીસા, ૨૧, ચઝવીસ૨૪ સત્રવીસા ય ॥૧॥
તીસા૩૦ તેત્રીસા૩૩ વ્રિય, ચઝવીસ૨૪ છઝવીસ૨૬ અઠ્ઠવીમા ય૨૮
તીસા૩૦ બત્તીસા૩૨ વ્રિય, સોલસમાસેસુ તવ દિવસા ॥૨॥

ષોડશસુ માસેષુ પ્રથમે માસે તપસો દિવસાઃ પચ્ચદશ ૧૫
સવન્તિ, દ્વિતીયે માસે વિંશતિદિવસા ભવન્તિ, તૃતીયે માસે ચતુર્વિંશતિદિવસાઃ,
દ્વિત્યાદિ ક્રમેણેતિ બોધ્યમ્ ।

પન્નરસ૧૫ દસ૧૦ દુટ છપ્પં ચ૫ ચઝરં ૪ પંચસુ ય તિણિ ૩ તિણિતિ ૩ ।

પંચસુ ૨ દો દોર ય તદા, સોલસમાસેસુ પારણના ॥૩॥

ષોડશસુ માસેષુ-પ્રથમે માસે પારણનાં દિવસાઃ-ક્રમેણ પચ્ચદશ૧૫,
દશા ૧૦ દ્વાપ્તાદિ ક્રમેણેતિબોધ્યમ્ ।

તતઃ સ્વલ્પ સ મેધોડનગારઃ ગુણરત્ન સંવત્ત્મરં તપઃ કર્મ યથામુદ્રં સમ્યક્
કાયેન સ્પૃશતિ પાલયતિ, શોધયતિ, કીર્તયતિ, યથામુદ્રં યથા કર્મ યાવત્

કે દિનોં કી સંખ્યા ૭૩, હોતી હૈ । જિસ મહીને મેં અષ્ટમભક્તાદિ તપસ્યા
કે જિતને દિન રહેં-વે આગે કે મહીને સે લેકર ઉતને દિનોં કી પૂર્તિ-
કર લેની चाहिये । अधिक होने पर उन्हें आगे के मास में सम्मिलित कर
देना चाहिये । ‘पण्णरसवीस’-इत्यादि ये गाथाएँ तपस्या और पारणा के
दिनों की संख्या बोधक हैं (तएण से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं
तवोक्कम्मं आहासुत्तं जाव सम्मं काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ,
किंहेइ, अहासुत्तं अहाकप्पं जाव किट्ठिता समणं भगवं महावीरं, वंदइ, नम-

तो तेर भडिना अने सात दिवस होय छे । पाख्खुना दिवसोनी संख्या तोतेर होय
छे । जे भडिनामां अष्टम लकत वगेरे तपास्याना जेटला दिवस जोछा होय, तेमनी
आगणना भडिनाथी भांडी ते तेटला दिवसनी पूर्ति करी लेवी जेधज्ये । वधारे दिवसों
थर जय तो आगणना भडिनामां तेमने सामेल करवा जेधज्ये ‘पण्णरसवीस’
इत्यादि वगेरे गाथाज्ये तपस्या अने पाख्खुना दिवसोनी संख्या बतावनारी छे ।
(तएण से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं तवोक्कम्मं आहासुत्तं जाव सम्मं
काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, किं इ, अहासुत्तं, अहाकप्पं जाव

कीर्तयित्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा
बहुभिः षष्ठाष्टमद्वादशैः मासार्धमासक्षरणैः विचित्रैस्तपः कर्मभिरात्मानं
भावयन् विहरति ॥सूत्र ४६॥

मूलम्—तएणं से मेहे अणगारे तेणं उरालेणं विउलेणं
सस्सिरीएणं पयत्तेणं पग्गहिएणं कल्लाणेणं सिवेणं धन्नेणं संगहेणं
उदग्गेणं उदारएणं उत्तमेणं महानुभावेणं तवोकस्मेणं सुक्के भुक्खे
लुक्खे निम्मंसे निस्सोणिए किडिकिडियाभूए अट्ठिचम्मावणञ्जे किसे धम-
णिसंतए जाए याविहोत्था । जीवं जीवेणं गच्छइ, जीवं जीवेणं चिट्ठइ,
भासं भासित्ता गिलायइ, भासं भासमाणे गिलायइ, भासं भासि-
स्सामित्ति गिलायइ । ने जहा नामए, इंगालसगडिया वा कट्टसग-
डिया वा पत्तसगडिया वा तिलसगडिया वा एरंड कट्टसगडिया वा
उण्हे दिन्ना सुक्का समाणा ससइं गच्छइ ससइं चिट्ठइ, एवामेव मेहे

सइ, वंदित्वा नमसित्ता बहुहिं छट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्वमासखमणेहिं
विचित्रेहिं तवोकग्गेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) इस प्रकार अनगार
मेघकुमारने गुणरत्न रूप संवत्सर वाले तप कर्म को अच्छी तरह काय से
स्पर्श किया पाला, शोधित किया, उसके पार को पाया उसका कीर्तन किया ।
यथासूत्र यथाकल्प यावत् कीर्तन करके फिर उन्होंने श्रमण भगवान्
महावीर को वंदना की उन्हें नमस्कार किया । वंदना नमस्कार करके इन
विचित्र पष्ठाष्ट अष्टम, दश द्वादश, मासार्ध मास क्षरणों से आत्मा को
भावित किया । ॥सूत्र ४६॥

किट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं, वंदइ, नमस्सइ, वंदित्ता नमसित्ता बहुहिं
छट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्वमासखमणेहिं विचित्रेहिं तवोकग्गेहिं
अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) आ प्रभाण्णे अनगार मेघकुमारने गुणरत्नरूप संवत्सर
वाणा तपकर्मने सारी रीते अयाशी स्पर्शं कयुं पाण्युं, शोधित कयुं तेने पार
पाण्य, तेनुं कीर्तन कयुं । यथासूत्र यथाकल्प अने कीर्तन करीने तेनण्णे भगवान्
महावीर स्वामीने वदने नमस्कार करीने आ अट्ठुत्त षष्ठाष्ट, अष्टम, दशम,
द्वादश मासार्धमास क्षणण्णुथी आत्माने भावित कथे ॥ सूत्र ४६ ॥

अणगारे ससहं गच्छइ ससहं चिट्ठइ, उवचिए तवेणं, अवचिए मंस-
सोणिएणं, हुयासणे इव भासरासिपरिच्छन्ने तवेणं तेणं तवतेयसि-
रीए अईव अईव उवसोभेमाणे चिट्ठइ। तेणं कालेणं तेणं सम-
एणं समणे भगवं महावीरे आइगरे तित्थगरे जाव पुव्वाणुपुव्वि
चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणामेव राय-
गिहे नयरे जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ उवाग-
च्छित्ता अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं
भावेमाणे विहरइ ॥सू० ४७॥

टीका—‘तएणं’ से मेहे अणगारे तेणं उरालेणं इत्यादि । ततः=
भिक्षुप्रतिमा,—गुणरत्नसंवत्सरतपः प्रभृतिसमाप्प्यनन्तरं स मेघोऽनगार=
महामुनिः, ‘तेणं’ तेन उत्कृष्टरीत्या समाचरणेन अतएव ‘उरालेणं=प्रधानेन
इहलोकाद्याशंसार्जितत्वात् विउलेणं’ विपुलेन बहुकालसमाचरणात् ‘सस्सिरी-
एणं’ सश्रीकेण=सशोभेन बाह्याभ्यन्तरग्लानिवर्जितत्वात् ‘पयत्तेणं’ प्रद-

‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद—अर्थात् भिक्षुप्रतिमा तथा गुणरत्नरूप
संवत्सर वाले तप आदि की समाप्ति के अनन्तर (से मेहे) वे मेघकुमार
मुनिराज (तेणं) उत्कृष्ट रीति से आराधित किये उस (तवो कम्म्येणं) तपः
कर्म कि जो (उरालेणं) इह लोक आदि की आशंसा से वर्जित होने के
कारण उदाररूप था (विपुलेन) बहुतकाल तक आवरित होने के कारण
विपुल था (सस्सिरीएणं) बाह्य और आभ्यन्तर की ग्लानि से रहित होने
के कारण जो सश्रीक था (पयत्तेणं) गुरुद्वारा दिया गया होने के कारण

‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्पारणाह्येऽवे के भिक्षु प्रतिमा तेभ्य गुण रत्नरूप संवत्सर
वाणा तप वगेरेनी समाप्ति पछी (से मेहे) मेघ मुनिअ (तेणं) उत्कृष्ट रीते
आराधवाभां आवेदा (तवो कम्म्येणं) तप कर्म ने के अ (उरालेणं) धुं दोड
वगेरेनी आशंसाथी वर्जित होवाने अरखे उदार इतुं. (विपुलेणं) अहुं वणत
सुधी आचारभां भूकथेद होवाथी विपुल इतुं, (सस्सिरीएणं) आह्य अने
अभ्यन्तरनी ग्लानिथी रहित होवाने दीधि अ सश्रीक (शोभा युक्ता) इतुं. (पयत्तेणं)

नेन=शुरुणा पदस्तत्वात्—‘पगहिणं’ प्रगृहीतेन=अविनयगृहीतेन बहुमानपूर्वकं गृहीतत्वात् ‘कल्लाणेणं’ कल्याणेन=शुभजनकेन—अग्रिमहित प्रापकत्वात् ‘सिवेणं’ शिवेन=निरुपद्रवेण शिवहेतुत्वात् ‘धन्नेणं’ धन्येन=प्रशंसनीयेन निरतिचार समापकत्वात् ‘मंगलेणं’ मंगल्येन=कुशलस्वरूपेण सकलदुरितोपयशमकत्वात् उदग्गेणं उदग्गेण=उत्तरोत्तरं वृद्धिमता पराक्रमशालिसमाराधितत्वात् ‘उदारएणं’ उदारेण=प्रबलेन निःस्पृहत्वबाहुल्यात् ‘उत्तमेणं’ उत्तमेन=श्रेष्ठेन अकामनिर्जरा वर्तितत्वात् ‘महाणुभावेणं’ महानुभावेन=महाप्रभावेण स्वर्गापवर्गादिहेतुत्वात्, ‘तवोकम्मेणं’ तपः कर्मणा ‘सुक्के’ शुष्कः नीरसशरीरत्वात् ‘सुक्खे’ बुसुक्षितः कठिनतपश्चर्यावशात् ‘लुक्खे’ रुक्षः तैलाद्यभ्यङ्गरहितत्वात् ‘निम्मंसे’ निर्मासः तपसा दौर्बल्येन मांसोपचयरहितत्वात् अतएव ‘निस्सोगिणं’ निःशोणितः तद्वर्धकाहाराद्यभावात् ‘किडिकिडियाभूए’ किटिकिटिकाभूतः मांसवर्जित

जो पदस्त था (पगहिणं) बहुमानपूर्वक गृहीत होने के कारण जो प्रगृहीत था कल्लाणेणं) अग्रिमहित का प्रापक होने के कारण जो शुभजनकथा (सिवेणं) शिवका हेतु होने से जो उपद्रव रहित था (धन्नेणं) अतिचारों से रहित होकर समाप्त होने के कारण जो प्रशंसनीय था (मंगलेणं) सकल पापों का उपशमक होने के कारण जो कुशल स्वरूप था (उदग्गेणं) पराक्रमशाली मेघकुमार अनगर द्वारा समाराधित होने के कारण जो उत्तरोत्तर वृद्धि से युक्त था—(उदारएणं) निस्पृह की बहुलता विशिष्ट होने के कारण जो उदार था (उत्तमेणं) अकामनिर्जरा से रहित होने के कारण जो—श्रेष्ठ था (महाणुभावेणं) स्वर्गापवर्ग आदि का हेतु होने से जो महाप्रभावशाली था (सुक्के शुक्खे लुक्खे निम्मंसे निस्सोगिणं किडिकिडियाभूए) भूख से युक्त

अद्वारा अपायेतुं होवा अहल ने प्रदत्त हुं ((पगहिणं) अहुं न सम्मान स्वी-
कारवाभां आच्छुं होवा अहल ते प्रगहित हुं; (कल्लाणेणं) अग्रिम हिततुं
प्रापक होवा अहल ने शुभ जनक हुं. (सिवेणं) कल्याणुनो हेतु होवा अहल ने
उपद्रव वगरतुं हुं (धन्नेणं) अतिचार वगर समाप्ति सुधी पडोअवा अहल ने
प्रशंसनीय हुं. (मंगलेणं) अधा यापोतुं उपशमक होवा अहल ने कुशल स्वरूप
हुं. (उदग्गेणं) मेघकुमार नेवा पराक्रमी अनगर द्वारा समाराधित होवा अहल
ने द्विवसे द्विवसे वृद्धि युक्त हुं. ‘उदारएणं’ निस्पृहताना आहुत्थथी युक्त
होवा अहल ने उदार हुं, (उत्तमेणं) अकामनिर्जरा वगरतुं होवा अहल ने उत्तम
हुं. (महाणुभावेणं) स्वर्गं अने मोक्ष वगेरतुं कारण होवा अहल ने महाप्र-
भाववाणुं हुं. तेने करवा दाअ्या. नेनाथी (सुक्के शुक्खे लुक्खे निम्मंसे निस्सो-
गिणं किडिकिडियाभूए) मेघकुमार अहल गथा, शरीरमां रुक्षता देआवा दागी.

त्वाद् उपवेशनाशौ अस्थिजनिता या किटिकिटिका=शब्दविशेषः तां भूतः=
प्राप्तः स तथोक्तः, उपवेशनादौ शुष्काम्बुजनिताकिटिकिटिकाशब्दवान् इत्यर्थः॥
'अद्विचम्मावणधे' अस्थिचर्मावनद्धः मांसशोणित शुष्कत्वात् केवलमस्थिचर्म-
वान् इत्यर्थः॥ 'किसे' कृशः=दुर्बलः, 'धमणिसंतए' धमनिसंततः=व्यक्त-
नाडीकः मांसक्षयेण दृश्यमाननाडीकत्वात्, 'जाए यावि होत्था' जातथाप्यभवत्
'जीवं जीवेण गच्छइ' जीवं जीवेन गच्छति=आत्मबलेन गच्छति न तु शरीर-
बलेन, एवं आत्मबलेन तिष्ठति 'भासं भासिता गिलायइ' भाषां भाषित्वा
ग्लायति=भाषणानन्तरं ग्लानिमाप्नोति, 'भासं भासमाणे गिलायइ' भाषां
भाषमाणः सन्ग्लायति-भाषणसमये ग्लानो भवति, तथा-'भासं भासिस्सा-

हो गये, शरीर में रक्तना दिखलाई देने लगी। मांस के उपचय (वृद्धि) से हीन
हो गये, खूनवर्धक आहार आदि के अभाव से खून से रहित हो गये उठते
बैठते उनकी हड्डियों से मांस रहित होने के कारण किटिकिटिका शब्द
होने लगा, केवल हड्डी और चमड़ा ही उनके शरीर में अवशिष्ट रहा
कि जिस से वे बहुत अधिक दुर्बल हो गये, (धमणिसंतए जाए याविहोत्था)
नाडियां उनके शरीर में स्पष्ट दिखलाई देने लगी। इस तरह की उनकी
स्थिति हो गई। (जीवं जीवेण गच्छइ, जीवंजीवेणं चिट्ठइ भासं भासित्ता-
गिलायइ) वे चलते तो शरीर के बल पर नहीं आत्मा के बल पर ही
चलते बैठते तो आत्मा के बलसे ही बैठते, शारीरिक बल से नहीं। बोलने के
बाद उन्हें थकावट ज्ञात होने लगती। (भासंभासमाणे गिलायइ, भासं
भासिस्समिस्सिगिलायइ) बोलते समय भी वे ग्लान होने लग जाते। मैं
बोल्गा इस विचार से भी उन्हें कष्ट का अनुभव होने लगना। मतलब

मांसना उपचय (वर्द्धन) थी तेजो रहित थक गया, उठतां बैठतां मांस सूखी
जवाभी तेमनां डाड्डांमांथी कडकड शब्द थवा लाग्या, इकत डाड्डां अने व्याभडी ज
तेमना शरीरे रहिययां, अने तेजो अत्यन्त दुष्गता थक गया। (धमणि संतए
जाए यावि होत्था) तेमना शरीरनी नसो स्पष्ट रीते होजावा लागी। मेघकुमारनी आवी
स्थिति थक गछ डती। जीवं जीवेणं गच्छइ, जीवं जीवेणं चिट्ठइ भासं भासित्ता
गिलायइ) तेजो बालता तो आत्मानां अणे ज, शरीरना अणे नहि. तेजो असता
तां आत्माना अणे ज, शरीरना अणे नहि. जाल्या पछी तेजो थक अनुभवता डता.
(भासं भासमाणे गिलायइ भासं भासिस्समिस्सि गिलायइ) जालवाना समये पछ
तेजो ग्लान थवा लागता. 'हुं जालीथ' आभ न्यारे तेमना मनमां जालता पछेदां
विचार उद्भवतो त्यारे तेमने कष्ट थवाभांस्तु' कहेवाना मतलब जे छे के मेघकुमार

मित्तमिच्छायः' भाषां भाषिष्ये इति ग्लायनि=मया भाषितव्यमिति कृत्वा कष्टमनुभवति, अग्नौ सर्वाभिमपि क्रियामात्मबलेनैव करोति, न तु शरीरबले-
नेति भावः। 'से जहानामए' अथ यथा नामकम्-अथ दृष्टान्तः प्रदर्श्यते इत्यर्थः।
'इंगालसगडियाइ वा' अङ्गारशकटिका, अङ्गाराः 'कोयला' इति भाषायां तैः
संभृताः शकटिका=गन्त्री 'गाडी' इति भाषायां, 'कट्टसगडिया इवा' काष्ठ-
शकटिका=शुष्ककाष्ठसंभृतशकटिका 'पत्तसगडिया' शुष्कपत्रसंभृतशकटिका
तिलसगडिया' शुष्कतिलफलीसंभृतशकटिका 'एरंडकट्टसगडिया' शुष्कैरण्ड-
काष्ठसंभृतशकटिका 'उण्हे दिन्ना' उष्णे दत्ता प्रकृष्टातपे स्थापिता 'सुका स-
माणी' शुष्कासती 'ससहं गच्छइ' सशब्दं गच्छति=शब्दं कुर्वाणा प्रचलति
'ससहं चिद्धइ' सशब्दं तिष्ठति=स्थितिं समयेऽपि स्तब्धं कृत्वा तिष्ठतीत्यर्थः।
'एवामेव' अमुनैव प्रकारेण मेघोऽनगारः महाभुनिः सशब्दं गच्छति सशब्दं

इसका यह है कि ये जितनी भी क्रियाएँ करते थे वे सब आत्माके बल से करते थे शरीर-बलसे नहीं। (से जहानामए इंगालसगडिया वा कट्टसगडिया वा पत्तसगडिया वा तिल सगडिया वा एरंडकट्टसगडिया वा उण्हे दिन्ना सुक्का समाणी ससहं गच्छइ ससहं चिद्धइ) जिस प्रकार कोयलो से भरी-
हुई गाडी शुष्ककाष्ठ से भरी हुई गाडी, शुष्कपत्रों से भरी हुई गाडी, सुखी तिलकी फलियों से भरी हुई गाडी सुखी एरण्ड की लकड़ियों से भरी हुई गाडी प्रकृष्ट आतप में रखी रहने के कारण सुखी होने से चलते समय 'चै चै' इत्यादि शब्द करती हुई चलती है ठहरते समय भी सशब्द हो कर ठहरती है (एवामेव सेहे अणगारे ससहं गच्छइ ससहं चिद्धइ, उवचिए तत्रेण' अवचिए मांससोणिणं) इसी तरह महाभुनि मेघकुमार अनगार भी जब चलते थे तब उस समय उनकी हड्डियों से चट चट

भुनिरा-नेटली कियाओ करता होता ते भधी आत्माना भणे ७ करतां होता शरीरना भणे नडि. (से जहानामए इंगालसगडिया वा कट्टसगडिया वा पत्तसगडिया वा तिल सगडिया वा एरंडकट्टसगडिया उण्हे दिन्ना सुक्कासमाणी ससहं गच्छइ ससहं चिद्धइ) ७म डोलसाथी भरेली गाडी, सुकाओलां लाडोन्नी भरेली गाडी, सुकां पादोन्नी भरेली गाडी. तलन्नी सुडी श्णीओथी भरेली गाडी. ओरंशानां सुकां लाडोन्नी भरेली गाडी प्रयंड धूणमां भूडी राणवाथी सुडी होवा गदल आलती वणते 'थू' थू' वगेरे शण्डो करती आले छे अने थोलाती वणते पणु आवाव करती थोले छे. एवामेव सेहे अणगारे ससहं गच्छइ ससहं चिद्धइ, उवचिए मांससोणिणं) आ प्रमाणे ७ महाभुनि मेघकुमार पणु न्यादे आलता होता त्यादे तेमना डाडोन्नी 'यट' 'यट' शण्ड थवा मांडतो. जेसती वणते पणु तेमना

તિષ્ઠતિ ઉપવેશનસમયેડપિ તદસ્થીનિ શબ્દાયમાનાનિ ભવન્તિ, 'અવચિષ્ણ તવેળ' ઉપચિતસ્તપસા=ઉત્કૃષ્ટતપસા પરિપુષ્ટઃ 'અવચિષ્ણ મંસસોળિણ' અપચિતો માંસશોણિતેન=માંસશોણિતાભ્યાં કૃશઃ 'હ્રુયાસળે ઇવ માસરાસિપરિચ્છન્ને' અસ્મરાસિપ્રતિચ્છન્નો હ્રુતાશન ઇવ-યથા નિર્ધૂમો વહ્નિરુપરિભાગે અસ્મના સમાન્છાદિતઃ સન્નન્તર્દેદીપ્યમાનો ભવતિ તથોપરિભાગતઃ શરીરે શુષ્કો રુક્ષઃ કાન્તિરહિતોડપિ મેઘનામાનગારઃ 'તવેળં તેણં' તપસા તેજસા=તપઃ-પ્રભાવેળ, આત્મનો વીર્યગુણસમુત્કર્ષેળ 'તવતેયસિરીષ્ણ' તપસ્તેજઃશ્રિયા=તપસ્તેજોભ્યાં જનિતયા શ્રિયા=દીપ્તયા ઉત્કર્ષતપ આમર્શોષધ્યાદિ લઘિ પ્રભવ તેજસા 'અઈવર' અતીન્નાતીવ્ર=સાતિશય 'ઉવસોમેમાળેર ચિદ્વૈ' ઉપશોભમાનઃર તિષ્ઠન્નિ=શુભધ્યાનતપસાડન્તર્દેદીપ્યમાનો વિરાજતે । તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ આદિકરસ્તીર્થકરો યાવત્ પૂર્વાણુ-

શબ્દ હોને લગતા । બેઠતે સમય મી ઇસી તરહ સે ડનકી અસ્થિયાં શબ્દાયમાન હો જાતી । યદપિ માંસ શોણિત સે વે કૃશ થે ફિર મી ઉત્કૃષ્ટ-તપકે તેજ સે પુષ્ટ થે । (હ્રુયાસળે ઇવ માસરાસિપરિચ્છન્ને તવેળં તવતેયસિરીષ્ણ અઈવ અઈવ ઉવસોમેમાળેર ચિદ્વૈ) જિસ પ્રકાર અગ્નિ રાત્ર સે ડપર સે અચ્છાદિત રહતી હૈ પરન્તુ મીતર ડસકે અગ્નિકા તેજ દેદીપ્ય-રહતા હૈ ડહી તરહ યે મહામુનિરાજ મેઘકુમાર અનગાર મી ડપર સે શરીર મેં શુષ્ક રુક્ષ કાન્તિ રહિત થે તૌ મી તપકે તેજ સે-તપ કે પ્રભાવ સે-આત્મા કે વીર્ય ગુણ કે સમુત્કર્ષ સે તપ ઔર તેજ સે જનિત દીપ્તિ સે-ઉત્કર્ષ તપ તથા

હાડકાંમાંથી શબ્દ થતો હતો- મેઘકુમાર જો કે માંસ, શોણિતની દૃષ્ટિએ ઢૂળળા હતા છતાંયે તેઓ ઉત્કૃષ્ટ તપના પ્રભાવથી પુષ્ટ હતા. (હ્રુયાસળે ઇવ માસરાસિપરિચ્છિઃ ને તવેળં તેણં તવ તેયસિરીષ્ણ અઈવ અડવ ઉવસોમેમાળેર ચિદ્વૈ) જેમ કે અગ્નિ ઉપરથી રાખથી ઢંકાએલો રહે છે, પણ અંદર અગ્નિનું તે જ પ્રબલિત થવું હોય છે, તે પ્રભુ જે મુનિરાજ મેઘકુમાર અનગાર પણ ઉપર ઉપરથી શુષ્ક, રુક્ષ અને કાંતિ વગરના હતા છતાંયે તપના તેજથી, તપના પ્રભાવથી આત્માના વીર્યના સમુત્કર્ષથી, તપ અને તેજની દીપ્તિથી, ઉત્કર્ષતપ તેમજ આમર્શ-ઓષધીઓ વગેરેથી મેળવવા અને તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલા તેજથી અતિશય શોભિત થતા હતા. એટલે કે શુભધ્યાનરૂપ તપથી મેઘકુમાર અંદર હંમેશાં પ્રકાશમાન રહેતા હતા. (તેળં કાલેળં તેળં સમર્ણં સમળે ભગવં મહાવીરે આદ્યગરે તિથ્યગરે જાવ

पूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् सुखमुखेन=सुखपूर्वकं सुखं तेन संयमसमाधिनेत्यर्थः, विहरन् यत्रैव राजगृहं नगरं यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथाप्रतिरूपं=यथाकल्पम्, अवग्रहमवग्रह, संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति ॥मू० ४७॥

मूढम्—तएषां तस्स मेहस्स अणगारस्स राओ पुव्वरत्तावरत्तकाल-
समयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झतिथि ए जाव
समुप्पजित्था—एवं खलु अहं इमेणं उरालेणं तहेव जाव भासं भासि-
स्सामीति गिलाएमि तं अत्थि तामे उट्ठाणे कम्ममे वले वीरिए पुरि-
सक्कारपरक्कमे सद्धाधिई संवेगे तं जाव तामेअत्थि उट्ठाणे कम्ममे वले-
वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे सद्धाधिई संवेगे जाव इमे मम धम्मायरिए धम्मो.

आमर्श-औपधी आदि लब्धियों से उत्पन्न हुए तेज से, अभिषेय शोभित होते थे। अर्थात् शुभध्यानरूप तप से ये भीतर में सदा प्रकाशमान रहते थे। (तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे आङ्गरे तित्थमरे जाव पुव्वानुपुवि चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणामेव रायगिहे नयरे जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) उस काल में उस समय में श्रमण भगवान् महावीर जो आदिकर थे तीर्थकर थे यावत् पूर्वानु-पूर्वी का पालन करते हुए एक ग्राम से दूसरे ग्राम में विचरते हुए संयम का आराधन करते हुए जहाँ राजगृहनगर और जहाँ गुणशिलक नामका उद्यान था वहाँ आये। (उवागच्छित्ता अट्ठापडिक्कं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) आ करके यथा कल्प अवग्रह लेकर संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए वगीचा में विराजमान हो गये। ॥मूत्र ४७॥

पुव्वानुपुवि चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणा-
मेव रायगिहे नयरे जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ)
ते क्षणे अने ते अभये श्रमणु लज्जान् यहावीर के जेओ आदिकर हत्ता, तीर्थकर
हत्ता, पूर्वानुपूर्वोत्तु पद्धत करता ओक गामथी गीले गाम विचरता संयमनी आराधना
करता न्यां राजगृहनगर अने न्यां गुणु शिलक नामे उद्यान हत्ता त्यां पधाथो. (उवा-
गच्छित्ता अट्ठापडिक्कं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे
विहरइ) पधारिने यथाकल्प अवग्रह लधने संयम अने तपसी पोताना आत्माने
भावित करता उद्यानमां विराजमान थया ॥सू. ४७॥

वदेसए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहृत्थी विहरइ तावता मेसेयं
 कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते सुरे समणं३ वंदित्ता
 नमंसित्ता समणैणं भगवया महावीरैणं अब्भणुन्नायस्स समाणस्स
 सयमेव पंच महव्वयाइं आरुहित्ता गोयमाइए समणे निगंगंथे निगंगंथिओ
 य खामित्ता तहारुवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं सणियं
 दुरुहित्ता सयमेव मेहघणसंन्निगांसं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेत्ता संले-
 हणा झूसणाए झूसियस्स भत्तपाणपडियाइं किखयस्स पाय वोवगयस्स
 कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्ताए। एवं सपेहेइ, संपेहित्ता कल्लं
 पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव
 उवागच्छइ उवागच्छित्ता समणं३ तिकखुत्तो आयाहिणं पर्याहिणं
 करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता नञ्जासन्ने नाइदूरे सुस्सु-
 समाणे नमंसमाणे अभिमुहे विणएणं पंजलिवुडे पज्जुवासइ। मेहेत्ति
 समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं वयासी से जूणं तव मेहा।
 राओ पुव्वरत्तावरत्तक लसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स अय-
 मेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था—एवं खलु अहं इमेणं ओरा
 लेणं जाव जेणेव अहं तेणेव हव्वमागए, सै जूणं मेहा अट्ठसमट्ठे
 हंता अत्थि। अहांसुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंघं करेह ॥सू. ४८॥

टीका—‘तएणं तस्स मेहस्स’ इत्यादि। ततःखलु तस्य मेघस्यानगा
 रस्य रात्रौ पूर्वरात्रापररात्रकालसमये ‘धम्मजागरियं जागरमाणस्स’ धर्म

‘तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तस्स मेहस्स अणगारस्स) इस मेघ-
 कुमार अनगार को (राओ) रात्रि में (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) पूर्वरात्र

‘तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्थारपथी (तस्स मेहस्स अणगारस्स) अनगार मेघकुमारने
 (राओ) रात्रिमें (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) पूर्वरात्रि में अथवा रात्रिकाल में कथिते

જાગરિકાં જાગ્રતીર્ધર્મધ્યાનરૂપા જાગરિકા=જાગરણાવસ્થા તો 'સામ્પતે' કો મમ કાલઃ કિં મમોચિતં? ક્ષણમર્ગુર શરીર મીઠળો મૃત્યુઃ કયા રીત્યા સાધિતવ્યં કલ્યાણ' વિત્યાદિ રૂપામિત્યર્થઃ જાગ્રતા=કુર્વતઃ અયમેતદ્વરૂપઃ 'અજ્ઞસ્થિય' આધ્યાત્મિક્વાઃ=આત્મગતઃ 'પત્થિય' પ્રાર્થિતઃ=વિશેષરૂપેણ અમિલવિતઃ 'ચિંતિય' ચિંતિતઃ=સ્ફુટરૂપેણ હૃદયે સ્થાપિતઃ 'મનોગત' મનોગતઃ=મનસિ વ્યવસ્થિતઃ, સંકલ્પઃ=વિચારઃ 'સમુપ્પજિત્યા' સમુદપલત-સમુત્પન્નઃ-ર્વં સ્વલુ અહં ઇમેન ઉદારેણ તપસા તથૈવ યાવત્ આપાં ખાવિષ્યે' इति ग्राह्यामि, 'तं अस्थि ता

और अपर रात्रिकाल के समय में (धम्मजागरियं जागरमाणस्त) मेरा कौन सा समय है मुझे इस समय क्या करना उचित है। यह शरीर क्षणमर्गुर है, मृत्यु को इसके ऊपर जरा भी दिया नहीं है, वह महाभयंकर विकराल है। मुझे आत्मकल्याण किस तरह साधनीय है 'इत्यादि धर्मध्यानरूप जागरण अवस्था काते हुए (अयमेगारूवे अज्झस्तिथि ए जाव समुप्पज्जित्था) इस प्रकार आत्मगत, प्रार्थित-विशेषरूप से अमिलवित, चिन्तित-स्फुटरूप से हृदय में स्थापित, मनोगत-मन में व्यवस्थित, संकल्प उत्पन्न हुआ। (एवं स्वलु अहं इमेण उरालेण तहेव जाव मासं आसिस्सामीति गिलाएमि तं अस्थिवाये उट्ठाणे कम्मं वळे वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे सद्धाधिई संवेगे जाव इमे धम्मापरिए धम्मोवदेसए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहत्थी विहरइ) कि मैं इस उदार आदि विशेषणवाले तपःकर्म से शुष्क शरीर आदि होता हुआ 'यावत्' भाषा को बोलूंगा' इस तरह के विचार पर्यन्त जब गठान हो जाता

(धम्मजागरियं जागरमाणस्त) भाशे કયો વખત છે, હમણાં મારે શું કરવું જોઇએ. આ શરીર ક્ષણિક છે. મૃત્યુને આ શરીર ઉપર જરા પણ દયા આવતી નથી, મૃત્યુ ભયંકર અને વિકરાળ છે. મારે આત્મકલ્યાણ કેવી રીતે સાધવું જોઇએ વગેરે ધર્મધ્યાન રૂપ જાગરણ અવસ્થામાં (અયમેગારૂવે અજ્ઞસ્થિય એ જાવ સમુપ્પજ્જિત્થા આ પ્રમાણે આત્મગત પ્રાર્થિત અને વિશેષરૂપમાં અમિલવિત, ચિંતિત, સ્ફુટરૂપે હૃદયમાં સ્થાપિત, મનોગત, (મનમાં અવસ્થિત) સંકલ્પ ઉદ્ભવ્યો. (ર્વં સ્વલુ અહં ઇમેણ ઉરાલેણ તહેવ જાવ માસં આસિસ્સામીતિ ગિલાએમિ તં અસ્થિતા મેં ઉટ્થાને કમ્મે વळे વીરિયે પુરિસક્કારપરક્કમે સદ્ધાધિઈ સંવેગે જાવ ઇમે ધમ્માપરિયે ધમ્મોવદેસए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहत्थी विहरइ) કે હું ઉદાર વગેરે વિશેષણોવાળી તપસ્થાથી શુષ્ક રુક્ષ અને ક્ષાન્તિ વગરના શરીરવાળો થઈને જ્યારે 'હું' કંઈક બોલું' આ બાતના ક્રકંત વિચારથી બંધાને થઈ બાઉં છું. એવી સ્થિતિમાં જ્યાં સુધી

મે ઉઠાણે કમ્મે બલે વીરિણે પુરિસકારપરંકમે સદ્ધાધિહ સંવેગે' તદસ્તિ તાવન્મે ઉત્થાનં, કર્મ, બલં, વીર્યં, પુરુષકારઃ, પરાક્રમઃ, શ્રદ્ધા, ધૃતિઃ, સંવેગઃ. તદ્ અસ્તિ=વિદ્યને, યાવત્=અધુના અસ્મિન્ કાલે, વશ્યમાણપુત્ર્યાનાદિકં 'મે' મમાસ્તીત્યન્વયઃ. ફિં તદુત્થાનાદિકં ? તદાહ-ઉત્થાનમ્=કર્મી મવનરૂપ-શ્રેષ્ઠાવિશેષઃ, કર્મ=ગમનાદિક્રિયા, બલં=શરીરસામર્થ્ય, વીર્યં=જીવપરિણતિરૂપ-ઉત્સાહઃ, પુરુષકારઃ=ધર્મોડારાધને સમર્થોડસ્મી' ત્યાત્મપરિણામઃ, પરાક્રમઃ=સ્વાભીષ્ટસાધનશક્તિરૂપઃ, શ્રદ્ધા=તપઃ સંયમારાધનેડમિરુચિઃ, ધૃતિઃ=પરીપક્ષોપસર્ગસહનશક્તિઃ, યથાર્થસ્મરણશક્તિર્વા, સંવેગઃ=વિષયેષ્વરુચિલક્ષણઃ, સકામનિર્જારારૂપ ઇત્યર્થઃ. 'તં' તત્-તસ્માત્, યસ્માત્ કારણાદિદાનોમુત્થાનાદિકં-મમ વર્તેતે, તસ્માદિત્યર્થઃ, 'જાવતા, યાવતા યાવત્કાલેન યાવત્પર્યન્તં મે=મમ અસ્તિ ઉત્થાનાદિકમ્, તથા-યાવદયં ધર્માચાર્યો ધર્મોપદેશકઃ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો જિનઃ=સર્વજ્ઞઃ 'સુહૃત્થી' સુહૃસ્તી=ગન્ધર્વહસ્તિસમાનઃ, વિહરતિ, તાવતા=તાવત્પર્યન્તંમે=મમ શ્રવઃ 'કલ્હ' કલ્પે પ્રાદુર્ભૂતપ્રમાતાયાં રજન્યાં

હૂં. તો જવનક મુજ્જ-મેં ઉઠને કી શક્તિ હૈ, કર્મ-ગમનાદિ ક્રિયા કરને કી શક્તિ હૈ બલ-શરીર સામર્થ્ય હૈ, વીર્ય-જીવ કી પરિણતિરૂપ ઉત્સાહ શક્તિ હૈ, પુરુષકાર-ધર્મોપદેશન મેં સમર્થ એસા આત્મપરિણામ હૈ, પરાક્રમ-અપને અભીષ્ટ કો સાધન કરને રૂપ શક્તિ હૈ-શ્રદ્ધા-તપ સંયમ કે આરાધન મેં અમિરુચિ હૈ-ધૃતિ પરીપક્ષ ઓર ઉપસર્ગ કો સહન કરને કે લિયે ધૈર્ય હૈ-અથવા યથાર્થ સ્મરણશક્તિ હૈ, સંવેગ-વિષયોં મેં અરુચિરૂપ સકામનિર્જારા હૈ-ઓર જવ તક ગન્ધર્વ હસ્તી કે સમાનધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જિન સર્વજ્ઞ-ત્રિધમાન હૈં (તાવતા) તવતક (મે સેયં કરલં પાઉણ્ણભાયાણ રયણીણ જાવ તેયસા જલંતે મુરે) મુજ્જે-યહી શ્રેયસ્કર હૈ મેં ઇસ રાત્રિ કે સમાપ્ત હોને પર તથા મારામાં ઉઠવાની તાકાત છે, કર્મ એટલે કે ગમન વગેરે ક્રિયાઓ કરવાની શક્તિ છે, બળ-શરીરમાં સામર્થ્ય છે, વીર્ય-જીવની પરિણતિરૂપ ઉત્સાહ શક્તિ છે, પુરુષકાર-ધર્મની આરાધનામાં સમર્થ છું આવું આત્મપરિણામ છે, પરાક્રમ-પોતાના અભીષ્ટની સાધના કરવાની શક્તિ છે, શ્રદ્ધા-તપ અને સંયમની આરાધનામાં રસ પડે છે, ધૃતિ-પરીપક્ષ અને ઉપસર્ગને સહન કરવા માટે ધૈર્ય છે, અથવા તો યથાર્થ સ્મરણ શક્તિ છે, સંવેગ-વિષયોમાં અરુચિરૂપ સકામ નિર્જારા છે, અને જ્યાં સુધી ગંધર્વ-સ્ત્રીના જેવા ધર્મોના ઉપદેશ આપનારા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જિન સર્વજ્ઞ-ભગવદ્ છે. (તવતા) ત્યાં સુધી (મે સેયં કરલં પાઉણ્ણભાયાણ રયણીણ જાવ તેયસા જલંતે મુરે) મારા માટે એ જ કલ્પણકારી છે કે આ રાત્રિ પસાર થતાં જ તથા સૂઈના

यावत् तेजसा ज्वलति=उदिते, सूर्ये श्रमणं भगवन्तं महावीरं नन्दित्वा नम-
स्थित्वा श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् स्वयमेव पञ्चमहाव्रता-
न्यारुह्य गौतमादिकान् श्रमणान् निर्ग्रन्थीः=साध्वीश्च 'स्वामित्वा' क्षामयित्वा,
तथारूपैः 'कडाईहि' कृतादिभिः पण्डितमरणोद्यतानां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां
पादपोषगमनादौ सहायकैः स्थविरैः। अथमाश्रयः—ये परीपहोपसर्गजिणायो
वैयावृत्यकरणशीलाः पादपोषगमनादौ घोरपरीपहोपसर्गेष्वपि तत्समाप्तिपर्यन्तं
तत्कार्यं सर्वथा सम्पाद्य वैयावृत्यकार्यं त्रिवारं परीक्षोत्तीर्णाः सन्तः, संस्नारक-
सिद्धिपर्यन्तं तत्रैव तिष्ठन्ति ते कृतादय उच्यन्ते। उक्तं च—

‘परीसहाइविजई, वैयावच्चपरायणो।

विषखुचो य परिक्षाए, उचिन्नो जो सहायगो ॥१॥

न य सिज्झइ संसारो, ताव तत्येव चिद्धइ।

तस्स संमत्तिपेरतं, सो कडाइत्ति बुच्चइ ॥२॥’ इति।

छाया—परीषहादिविजगी. वैयावृत्यपरायणः।

त्रिःकृत्वश्च परीक्षायां, उत्तीर्णो यः सहायकः ॥१॥

न च सिध्यति संस्कारः, तावत्तत्रैव तिष्ठति।

तस्य समाप्तिपर्यन्तं, यः कृतादिरित्युच्यते ॥२॥

स्थविरैः सार्धं विउलं=विपुलनामकं राजगृहनिकटस्थितं ‘पव्वयं’ पर्यंतं

सूर्य के तेज से प्रकाशित होने पर प्रातःकाल द्वी—(समणं ३ वंदित्ता नमंसित्ता
समणेणं भगवया महावीरेण’ अवशणुन्नायस्स सयमेव पंचमहव्वयाइ’ आरु-
हिता गोयमाइए समणे निग्गंथे निग्गंथीओ य स्वामित्ता तहाखवेहिं कडाईहिं
थेरेहिं सद्धिं) श्रमण भगवान् महावीर को वंदन कर तथा नमस्कार कर उन्हीं
श्रमणभगतान महावीर से आज्ञापित होता हुआ पंचमहाव्रतों पर आरुह
होकर निर्ग्रन्थ गौतमादिक श्रमणों से तथा निर्ग्रन्थी साध्वियों से अपने
आपराधों की खमतखामणा कर कृतादि साधुओं के साथ (विउलं पव्वयं सणि-

द्धय थतानी साथे ४ सवारे (समणं ३ वंदित्ता नमंसित्ता समणेणं भगवया
महावीरेण’ अवशणुन्नायस्स समणस्स सयमेव पंचमहव्वयाइ’ आरुहिता गोय-
माइए समणे निग्गंथे निग्गंथीओ य स्वामित्ता तहाखवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं)
श्रमण भगवान् महावीरने वंदन करी तेभय नमस्कार करी. ते श्रमण भगवाननी
आज्ञा भेणवीने पंचमहाव्रतो स्वीकरीने निर्ग्रंथ गौतम वजेरे श्रमणोथी तेभय निर्ग्रंथी
साध्वीओथी थोताना अपराधानी भमत आभणु करीने कृतादि साधुओना साथे
(विउलं पव्वयं सणियं दुहत्तिता सयमेव मेहव्वजंतिगात्ते) मेहव्वजंतिगात्ते

‘सणियंर’ शनै शनैः ‘दुरुहिता’ दूरुह्य=आरुह्य स्वयमेव ‘मेघघणसन्निगासं’ मेघ-
घन सन्निकार्श=घनीभूतं मेघसदृशं इयामं ‘पुढवीशिलापट्टयं’ पृथिवीशिलापट्टकं=
पृथिवीशिलारूपं पट्टकम् आसनरूपमित्यर्थः=प्रतिलेख्य ‘संलेहणाद्भूषणाए झूसि-
यस्स’ संलेखनाजोषणया जुष्टस्य तत्र-संलेखना-संलिख्यते कृशीक्रियते
शास्त्रविधिना शरीरकषायादिरनया इति संलेखना=तपोविशेषः, तस्याः
जोषणा=सेवा, तथा जुष्टस्य ‘भक्तपाणपडियाइक्खियस्स’ भक्तपाणप्रत्याख्यातस्य=
परिवर्जितभक्तपाणस्य ‘पायवोवगयस्स’ पादपोषणतस्य, पादपो=वृक्षस्तत्साह-
इयमुपगतः=तद्वन्निश्चलइत्यर्थः तस्य ‘कालं अणवकंखमाणस्स’ कालभ्रनवकाङ्-
क्षतः=मरणमनिच्छतः मम विहर्तुं श्रेयः, इति संप्रेक्षते=विचारयति संप्रेक्ष्य=विचार्य
कल्ये प्रदुर्भूतप्रभातायां यावत्-ज्वलति=उदिते सूर्ये यत्रैव श्रमणो भगवान्
महावीरस्तत्रैवोपागच्छति उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः-

यं दुरुहिता स्त्रयमेवं मेघघणसंनिगासं राजगृहनगर के पास रहे हुए विपुल
नामके पर्वत पर धीरेर चढ़कर के स्वयम् मेघ के समान इयाम (पुढवि-
शिलापट्टयं) पृथिवी शिलारूप पट्टककी (पडिलेहेज्जा संलेहणाद्भूषणाए झूसियस्स)
प्रतिलेखना कल्लं प्रतिलेखना करके फिर मैं संलेखना को प्रीतिपूर्वक
सेवन करने के लिये (भक्तपाणपडियाइक्खियस्स) भक्तपाण का प्रत्याख्यान
करदूँ। बाद में (पायवोवगयस्स कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए)
मैं पादपोषणन संघाराको काल की-मरण की-इच्छा न करता हुआ धारण
कल्लं। (एवं संपेहेइ) इस प्रकार मेघकुमार महासुनिराजने विचार किया
(संपेहिता कल्लं पाउप्पमायाए ग्यणीए जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महा-
वीरे तेणेव उवागच्छइ) विचार करके फिर वे प्रातःकाल होते ही जब
कि सूर्य प्रकाशित हो चुका था श्रमण भगवान् महावीर के पास पहुँचे

पासेना विपुल नामना पर्वत उपर धीमे धीमे चढ़ीने घनीभूत थयेला मेघनी जेम श्याम
(पुढविशिलापट्टयं) पृथ्वी शिलाइय पट्टकनी (पडिलेहेज्जा संलेहणाद्भूष-
णाए झूसियस्स) प्रतिलेखना करुं, प्रतिलेखना कयां भाव संलेखनानुं प्रीतिपूर्वक
सेवन करवा भाटे (भक्तपाणपडियाइक्खियस्स) भक्तपाणनुं प्रत्याख्यान (निषेध)
करी हउं, त्यार पछी (पायवोवगयस्स कल्लं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए)
हुं काण (मृत्तु) नी अपेक्षान राखतो पादपोषणन संघाराने धारण करुं, (एवं संपेहेइ)
आ प्रभाण्णे महासुनिराज मेघकुमार विचार कथीं, (संपेहिता कल्लं पाउप्पमायाए
ग्यणीए जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ)
आ प्रभाण्णे विचार करीने व्यापरे प्रभात थयुं अने सूर्यनां डिक्खे। ओमेर हेलावा
लांयां त्यारे सुनिराज मेघकुमार श्रमण्ण लागवीन महावीरनी पासो यहाँआ. (उवा-

आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा नात्या सन्ने नातिदूरे=समीपे, शुश्रूषमाणो नमस्यन् अभिमुखो विनयेन प्राञ्जलिपुटः सन् पर्युषास्ते । 'मेहेत्ति' 'अयं मेघ आगतः' इति ज्ञात्वा, श्रमणो भगवान् महावीरो मेघमनगारम् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-हे मेघ ! अथ नूनं तव रात्रौ पूर्वरात्रापररात्रकालसमये धर्मजागरिकां जाग्रतोऽयमेतद्रूप आध्यात्मिकः-यावन्मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत-एवं खलु अहं अनेनोदारेण यावत्

(उवागच्छित्ता समर्णं ३ तिकवखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) पहुँच कर उन्होंने श्रमण भगवान् की श्रवण आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक (करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने नाइदूरे सुस्सुसमाणे नमंसमाणे अभिमुखे विणएणं पंजलिपुडे पज्जुवासइ) उन्हें वंदना किया नमस्कार किया वंदना नमस्कार करने के बाद फिर वे न अतिसमीप और न अतिदूर यथोचित स्थान पर भगवान् की शुश्रूषा करने का भाव रखते हुए उन के समक्ष विनयावनत हो दोनों हाथ जोड़ कर बैठ गये । (मेहेत्ति समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं वयासी) मेघकुमार को आया हुआ जानकर श्रमण भगवान् महावीरने उन मेघकुमार अनगार से ऐसा कहा-(से पूर्णं तव मेहा । राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मज्जागरियं जागरमाणस्स अयमेघारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) हे मेघ ! तुम्हें रात्रि में रात्रि के पूर्वभाग में और पश्चाद्भाग में धर्मजागरण करते हुए इस प्रकार का आध्यात्मिक यावत् मनोगत संकल्प हुआ है । (एवं खलु अहं इमेणं ओरालेणं जाव जेणेव अहं हव्वमागए से पूर्णं

गच्छित्ता-समर्णं ३ तिकवखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) त्यां पडोय्थिने तेभेणु श्रमणु भगवान् महावीरनी पणु वार आदक्षिणु प्रदक्षिणु (करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने नाइदूरे सुस्सुसमाणे नमंसमाणे अभिमुखे विणएणं पंजलिपुडे पज्जुवासइ) पूर्वक तमने वंदन अने नमस्कार कथा, वंदन अने नमस्कार कथा पछी सुनिदाव मेघकुमार वधादे नष्टक पणु नहि अने वधादे इर पणु नहि अवेवा स्थाने नम्रत्तावे भगवाननी शुश्रूषा करवानी लावनाथी अने हाथ जोडीने सामे भेत्ती गया । (मेहेत्ति समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं वयासी) मेघकुमारने आवेवा भएणीने श्रमणुभगवान महावीरे मेघकुमार अनगारने कलु- (से पूर्णं तव मेहा ! राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मज्जागरियं जागरमाणस्स अयमेघारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) हे मेघ ! तमने रात्रिमां रात्रिमां पूर्वभागमां पश्चाद् भागमां धर्मजागरणु क तां आ प्रभाणेनो आध्यात्मिक यावत् मनोगत संकल्प अथे छे । (एवं खलु अहं इमेणं ओरालेणं जाव जेणेव अहं

यजेव अहं तत्रेव हव्यमागतः, स नूनं हे मेघ ! अर्थः समर्थः ? , मेघोऽन-
गारः प्राह हंत । भगवानाह-हे देवानुप्रिय ! ययासुखम्, आत्मनः कल्याणं
यथाभवेत् तथाकुरु, मा प्रतिबन्धं कुरु ॥सू० ४८॥

मूलम्—तएणं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया महावी-
रेणं अट्ठमणुन्नाए समाणे हट्ठ जाव हियए उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता
समणं भगवं महावीरं तिवखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता
वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंस्सित्ता सयमेव पंचमहव्वयाइं आरुहित्ता
गोयमाइ समणे निगंथे निगंथीओ य खामेइ, खामित्ता य तहार-

मेहा । अट्ठे समट्ठे ? हंता अत्थि, अहासुहं देवाणुप्पिया । मा पडिबंघं करेह)
कि 'मैं इस उदार आदि विशेषणों वाले तपः कर्म से शुष्कशरीर आदि
हो रहा हूँ सो अब प्रातः-काल होते ही सूर्य के प्रकाशित होने पर श्रमण-
भगवान् महावीर से आज्ञा प्राप्त कर यावत् तथा गौतमादिक मुनिराज से
और यावत् सब जीवों से स्वमत खामणां कर विपुल नामक पर्वत पर जाऊँ
और वहाँ के धनीभूत मेघ के समान इयाम पृथिवीशिलापट्टक की प्रतिछे-
खना कर भक्त पान का त्याग कर पादपोषगमन संथारा धारण करूँ'। ऐसा
विचार कर ही तुम मेरे पास यहाँ शीघ्र आये हुए हो । कहो मेघ !
यही बात है न ? प्रभुद्वारा अपना अभिप्राय स्पष्ट किया सुनकर मेघकुमारने
उनसे कहा-हाँ प्रभु यही बात है। तब प्रभुने कहा-हे देवानुप्रिय ! तुम्हें
जिसमें सुख मालूम पड़े-वैसा करो प्रमाद मत करो । ॥सूत्र ४८॥

तेणे व हव्यमागए से पूर्णं मेहा ! अट्ठे समट्ठे ! हंता अत्थि अहासुहं देवाणु
प्पिया ! मा पडिबंघं करेह) के हुं आ उदार वगेरे विशेषणोवाणी तपस्याथी
शुष्क, रक्ष अने निस्तेज थछ गये छुं । तो हुवे सवार थतां न सूर्य उदय पामेशे
त्यारे श्रमण भगवान महावीरनी आज्ञा भेगवीने गौतम वगेरे मुनिराजनी अने
षीज्ज अधां प्राणीओनी जमत पामणु करीने विपुल नामना पर्वत उपर नठि अने
त्यांना धनीभूत मेघनाजेवा अणापृथ्वी शिलापट्टकनी प्रतिछेखना करी, अकत प्रत्या-
ज्जान करीने पादपोषगमन संथारा धारणु कउं । आम विचार करीने तमे तरत न भारी
पासे आव्या छि । जोवो मेघ ! जे न वात छि ने ? प्रभु द्वारा पोतानो अभिप्राय
स्पष्ट करायेवो सांखणीने मेघकुमारने तेमने कहुं- 'हा प्रभु जेन वात छि ! त्यारे
प्रभुजे कहुं छे हेवानुप्रिय ! तमने जेमां सुण थाय तेम केशे प्रमाद केशे नहि ॥सूत्र ४८॥

वेहिं कडाईहिं थेरेहिं सदिं विउलं पव्वयं सणियं२ दूरुहइ दूरुहिता
सयमेव मेहघणसन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ, पडिलेहिता
उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ पडिलेहिता दब्भसंधारगं संधरइ,
संधरिता दब्भसंधारगं दुरुहइ, दुरुहिता पुरत्थाभिमुहे
संपलियंकनिसन्ने करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं
कट्ठु एवं वयासीं—नमोऽत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं जाव
संपत्ताणं, नमोऽत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपावि-
उकामस्स मम धम्मायरियस्स वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं
इहगए, पासउ मं भगवं तत्थगए इहगयं—त्तिकट्ठु वंदइ,
नमंसइ, वंदिता नमंसिता एवं वयासी — पुठ्विपि य
णं मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सव्वपाणा-
इवाए पच्चक्खाए मुसावाए अदिन्नादाणे मेहुणे परिग्गहे कोहे माणे
माया लोहे पेजे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेसुन्ने परपरिवाए अर-
इरइमाया मोसे मिच्छादंसणसल्ले पच्चक्खाए, इयाणिपि णं अहं तस्सेव
अंतिए सव्वं पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणसल्लं पच्च-
क्खामि, सव्वं असणपाणखाइमसाइमं चउव्विहं पि आहारं पच्चक्खामि
जावज्जीवाए, जंपि य इमं सरोरं इट्ठं कंतं पियं जाव
विविहा रोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंतु । त्तकट्ठु एयंपि
य णं चरमेहिं उत्तासनिस्सासेहिं वोसिरामितिकट्ठु से
मेहे संलेहणा झूसणा झूसिए भत्तपाणपडियाइक्खिए पायवोवगए
कालं अणवर्कखमाणे विहरइ । तएणं ते थेरा भगवंतो मेहस्स अण-

गारस्स अगिलाए वेयावडियं करेति । तएणं से मेहे अणगारे सम-
णस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एकारसंअंगाइं
अहिजित्ता बहुपडिपुन्नाइं दुवालसवरिसाइं सामन्नपरियागं पाउ-
णित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झोसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणस-
णाए छेदित्ता आलोइयपडिकंते उच्चियसल्ले समाहिपत्ते अणुपुव्वेणं
कालगए ! तएणं ते थेरा भगवंतो मेहं अणगारं अणुपुव्वेणं काल-
गयं पासैति, पासित्ता परिनिव्वाणवत्तियं कोउस्सगं करेति, करित्ता
मेहस्स आयरभंडगं गिण्हंति गिण्हित्ता विउलाओ पव्वयाओ सणि-
यं२ पच्चोरुहंति पच्चोरुहित्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए जेणामेव समणे
भगव महावीरे तेणामेव उवागच्छति उवागच्छित्ता समणं३ वंदंति नमं
संति वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी
मेहे णामं अणगारे पगइभइए जावविणीए से णं देवाणुप्पिएहिं अब्भणु-
न्नाए समाणे गोयमाइए समणे निगंथेनिगंथीओ य खामेत्ता अम्हेहिं
सद्धिविउलं पव्वयं सणियं२ इरुहइ, इरुहित्ता सयमेव मेहघणसन्निगासं
पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता भत्तपाणपडिया इक्खिए पुव्वेणं
कालगए । एस णं देवाणुप्पिया ! मेहस्सअणगारस्स आयरभंडए सू. ४९॥

टीका—‘तएणं से इत्यादि । ततः खलु स मेघः अनगारः अमणेन भग-
वता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् दृष्ट्वा यवदधृदयः उत्थया=उत्थानशक्त्या उत्ति-

‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मेहे) वे मेघकुमार (अणगारे)
अनगार (समणेणं) भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे) अभय भगवान्

तएणं मेहे अणगारे इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्थाग्नाह (से मेहे) मेघकुमार (अणगारे) अनगार (सम-
णेणं) भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे) अभय भगवान् महा

ष्ठिति, उत्थाय श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति कृत्वा वन्दते नमस्यति, वेदित्वा नमस्यत्वा स्वयमेव पञ्चमहाव्रतानि आग्नेहति= गृह्णाति, आरुह्य गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् निर्ग्रन्थीश्च क्षामयति, क्षामयित्वा तथारूपैः 'कडाईहिं' कृतादिभिः स्थविरैः सार्द्धं विपुलं= विपुलनामकं पर्वतं शनैः शनैः दूरोहति, दूरुह्य स्वयमेव मेघघनसंनिगाशं पृथिवी शिलापट्टकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य उच्चारणस्रवणभूमिं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य दर्भसंस्तारकं संस्तारयति संस्तीर्य दर्भसंस्तारकं दूरोहति दूरुह्य पौर-

महावीर से आज्ञापित होते हुए (इह जाव हियए) बहुत अधिक आनन्द से तथा संतोष से पुलकित हृदय हुए । बाद में (उट्टाए उट्टेइ) उत्थान क्रिया से उठे और (उट्टिता समणं भगवं महावीरं तिवस्सुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) उठकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर की तीनवार विधिपूर्वक वन्दना कर (करित्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता सयमेव पंचमहव्याइं आरुहइ आरु- हित्ता गोयमाइ समणे निगंथे, निगंथीओ य, खामेइ, खमित्ता य तहारुवेहिं कडाईहिं येरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियंर दुरुहइ) वंदना नमस्कार करके फिर उनसे गौतमादिक निर्ग्रन्थ साधुओं से तथा निर्ग्रन्थी साध्वियों से खमत खामणाक्रिया । फिर तथारूप कृतादि स्थविर साधुओं के साथ विपुल नामके पर्वत पर वे धीरे-धीरे चढ़ गये । (दुरुहित्ता सयमेव मेघघन-सन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ) चढ़कर के वहाँ उन्होंने स्वयं घनीभूत मेघ के समान इयाम पृथिवीरूप शिलापट्टक की प्रतिलेखना की (पडिलेहित्ता-

वीरनी आइआ भेणवतां (इह जाव हियए) बहुत आनंद और संतोषથી पुलकित થઇ गया. ત્યાર પછી (ઉટ્ટાણ ઉટ્ટેઈ) ઉત્થાન ક્રિયાથી ઊભા થયા અને (ઉટ્ટિતા સમણં ભગવં મહાવીરં તિવસ્સુત્તો આયાહિણં પયાહિણં કરેઈ) ઊભા થઈને તેમણે ત્રણ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની વિધિપૂર્વક વંદના કરી (કરિતા વંદઈ, નમંસઈ, વંદિત્તા નમંસિત્તા સયમેવ પંચમહવ્યાઈં આરુહઈ આરુહિત્તા ગોયમાઈ સમણે નિગંથે નિગંથીઓ ય લામેઈ લામિત્તા ય તહારુવેહિં કડાઈહિં યેરેહિં સદ્ધિં વિઉલં પવ્વયં સણિયંર દુરુહઈ) વંદન અને નમસ્કાર કરીને તેમણે બીજા પંચમતોને સ્વીકાર કર્યો, સ્વીકાર કર્યો બાદ તેમણે ગૌતમ વગેરે સાધુઓ અને નિર્ગ્રંથી સાધ્વીઓથી ખમત-ખામણા કર્યા. ત્યાર પછી તથાસ્થ કૃતાદિ સ્થવિર સાધુઓની સાથે ધીમે ધીમે વિપુલ નામક પર્વત ઉપર ચઢી ગયા. (દુરુહિતા સયમેવ મેઘઘનસંનિગાસં પુઢવિસિલા-પટ્ટયં પડિલેહેઈ) ચઢીને ત્યાં તેમણે ઘનીભૂત મેઘના જેવા સ્થામ પૃથ્વીરૂપ શિલા-પટ્ટકની પ્રતિલેખના કરી. (પડિલેહિતા ઉચ્ચારણસ્રવણભૂમિં પડિલેહેઈ, પડિ

स्त्यामिमुखः संपर्षङ्कनिपण्णः=पद्मासनैर्नोपविष्टः करतलपरिवृष्टीति शिर आवर्त
मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवदत् 'नमोऽत्युणं अरिहंताणं भगवंताणं जाव संपात्राणं
नमोऽत्युणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपात्रिकमस्स' मम धम्माय-
रियस्स" नमोऽस्तु खलु अर्हद्भ्यो भगवद्भ्यः यावद् संप्राप्ताभ्यः
नमोस्तु खलु अमणाय भगवते महावीराय यावत् संप्राप्तकामाय मम धर्मा-
चार्याय । वंदे खलु भगवन्तं तत्रगतम्=तत्र गुणशिलके चैत्ये, गतं=स्थितम् इह
गतः इह=अत्र-पृथिवीशिलापट्टकेऽहंगतः=स्थितोऽस्मि, पश्यतु मां भगवान् तत्र

उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहइ, पडिलेहिता दब्भ संथरगं संथरइ संथरित्ता दब्भ
संथारगं दुरुहइ) प्रतिलेखना करके फिर उन्होंने उच्चार और प्रस्रवण की भूमि
की प्रतिलेखना की । इसकी । प्रतिलेखना करके फिर उन्होंने उस पर दर्भ के
संधारे को बिछाया । बिछाकर फिर वे उस पर बैठे और (दुरुहिता) बैठकर
(पुरत्यामिमुहे संपलियंकनिसन्ने करयलपरिगहियं सिरसावत्त मत्थए अंजलिं
कटु एवं वयासी) पूर्वदिशा की तरफ मुख करके पद्मासन से बैठ गये
और दोनों हाथों को जोड़ कर उसे मस्तक पर रखकर इस प्रकार बोले-
(नमोऽत्युणं अरिहंताणं भगवंताणं, नमोऽत्युणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
जाव संपात्रिकामस्स मम धम्मायरियस्स वंदामि) अरिहंत भगवन्तों को नम-
स्कार हो भेरे धर्माचार्य श्रमण भगवान् महावीर को नमस्कार हो । इत्यादि
पाठ को बोलकर (वंदामिणं भगवंतं तत्थगयं इहगए पासउ मे भगवं तत्थगए
इहगयंत्ति कटु वंदइ नमंसइ) फिर उन्होंने ऐसा कहा-गुणशिलक चैत्य में
विराजमान उन भगवान् महावीर की मैं इस पृथिवी शिलापट्टक पर रहा

लेहिता दब्भसंथारगं संथरइ संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ) प्रतिवेचना
करीने तेभण्णे उच्चार अने प्रस्रवणभूमिनी प्रतिवेचना करी त्थारपल्ली तेभण्णे तेना
उपर हलं संधारो पाथरीने तेणो तेना उपर जेसी गया अने, (दुरुहिता)
जेसीने (पुरत्यामिमुहे संपलियंकनिसन्ने करयलपरिगहियं सिरसावत्त मत्थए
अंजलिं कटु एवं वयासी) पूर्वदिशा तरइ ओं करीने पद्मासनमां जेसी गया अने अने
हाथ जेदीने तेमने भस्तक उपर भूकतां आ प्रभाण्णे जेध्या-(नमोऽत्युणं अरिहं-
ताणं भगवंताणं नमोऽत्युणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपात्रिक कामस्स मम
धम्मायरियस्स वंदामि) भगवान् अरहंतने नमस्कार, भारा धर्माचार्य श्रमण
भगवान् महावीरने नमस्कार आभ जेदीने (वंदामिणं भगवंतं तत्थगयं इहगए पासउ
मे भगवं तत्थगए इहगयंत्ति कटु वंदइ नमंसइ) तेभण्णे कहुं 'गुणशिलक चैत्यमां
विराजमान ते भगवान् महावीरने हुं आ पृथ्वी शिलापट्टक उपर स्थित रहेला वंदन
कहुं छुं' त्यां विज्ञप्ता भगवान् महावीरस्वामी अही जेहेला मने बुज्जे' आभ कहीने

गतः इहगतमिति कृत्वा वंदते नमस्यांत वांदत्वा नमस्यित्वा एवमवदत्
पूर्वमपि च खलु मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यास्तिके सर्वः प्राणातिपातः
प्रत्याख्यातः, मृषावादः अदत्तादानं, मैथुनं, परिग्रहः, क्रोधो, मानो, माया,
लोभः, राग, द्वेषः, कलहोऽभ्याख्यानं, परपरिवादः अरतिरतिमर्ष्यामृषा,
मिथ्यादर्शनशल्यं प्रत्याख्यातम्, इदानीमपि खलु अहं नम्येतिस्तिके सर्व
प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि यावत् मिथ्यादर्शनशल्यं प्रत्याख्यामि, सर्व

हुआ वंदना करता हूँ—वहाँ विराजमान वे भगवान् यहाँ पर स्थित हुए मुझे देखें। इस प्रकार बोलकर उन्होंने उन्हें वंदना किया नमस्कार किया। (वंदिता नर्मसिन्हा एवं वयासी) वंदना नमस्कार कर फिर वे इस प्रकार कहने लगे—पुर्व्व पि यं मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सन्वे पाणाइवाए पच्चक्खाए,, मुमावाए अदिन्नादाणे मेहुणे परिगगहे कोहे माणे माया लोहे पेज्जे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेमुन्ने परिपरिवाए अरइरइ माया मोसे मिच्छादंसणसल्ले पच्चक्खाए) पहिले ही मैं श्रमण भगवान् मह वीर के पास सर्व प्राणातिपात प्रत्याख्यान कर चुका हूँ, मृषावाद, अदत्तादान मैथुन, परिग्रह, क्रोध, मान, माया, लोभ, राग, द्वेष कलह, अभ्याख्यान, पैशून्य परपरिवाद, अरतिरति माया, मृषा मिथ्यादर्शन शल्य इन सबका भी प्रत्याख्यान कर चुका हूँ। (इयाणि पिणं अहं नमस्सेव अंतिए मव्वं पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणसल्ल पच्चक्खामि, सव्वं असणपाणखाहमं साहमं चउत्तिवहं पि आहारं पच्चक्खामि) इस समय भी मैं उन्हीं के पास सर्व प्राणातिपात का यावत् मिथ्यादर्शन शल्य का प्रत्या-

તેમણે તેમને વંદન અને નમસ્કાર કર્યો. (વંદિતા નમંમિતા एवं वयासी) વંદન અને નમસ્કાર કરીને તેઓ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા- (पुर्विजं वि य णं मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सच्चवे पाणाइवाए पच्चक्खाए मुसावाए अदिच्चा- दाणे मेहुणे परिग्गહે કોહે માણે માયા લોહે વેજ્જે દોસે કલ્લહે અબ્બક્વાળે પેમુન્ને પરપરિવાए अरइइमायामोसे मिच्छादंसणमल्ले पच्चक्खाये) 'મે' પહેલાં ભગવાન મહાવીરની પાસે સર્વપ્રાણીતિપાત પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે. સૃષ્ટિવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ માન, માયા, લોભ, પ્રેમ, દંપ, કેલહ, અધ્યાખ્યાન, પૈશૂન્ય, પરપરિવાદ, અરતિરતિ, માયા, સૃષ્ટા, મિથ્યાદર્શન અને શત્રુ આ બધાતું પણ મેં પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે. (इयार्गिपि णं अहं तस्सेव अंतिए सच्चवं पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणमल्लं पच्चक्खामि, सच्चवं असणपाणखाइमं साइमं चउव्विहं पिआहारं, पच्चक्खामि) અત્યારે પણ હું તેમની પાસે સર્વ પ્રાણીતિપાતનું ચાવત

अशनपानस्वाद्यस्वाद्यं चतुर्विधमप्याहरे यावज्जीवम्, यदपि चेदं शरीरमिष्टं कान्तं प्रियं यावत् अत्र यावत्पणदेन-मनोज्ञं मन आमं धैर्यं वैश्वसिकं समतम् अनुमतं बहुमतं भाण्डकरण्डकसमानं रत्नकरण्डकभूतं, मा खलु शीतं, मा खलु उष्णं, मा खलु क्षुधा, मा खलु पिपासा, मा खलु व्यालाः, मा खलु चौराः, मा खलु दंशमशकाः, मा खलु वातिक-पैत्तिक-लैष्मिक-सार्निपातिकाः इति संग्राह्यम् विविधा रोगातङ्काः परीषदोपसर्गाः स्पृशन्तु इति कृत्वा एतदपि च खलु चरमेरुच्छ्वासनिश्वासेः व्युत्सजामीति कृत्वा स मेघः संलेखनाजोषणाजुष्टः भक्तपानप्रत्याख्यातः पादपोषणतः कालं अनवकांक्षमाणो विहरति। ततःखलु ते स्थविराः भगवन्तो मेघस्थानगारस्य वैयावृत्त्यं

ख्यान करता हूँ। समस्त अशन, पान स्वाद्य और स्वाद्य इन चार प्रकार के आहार का जीवन पर्यन्त प्रत्याख्यान करता हूँ—(जं पि य इमं शरीरं इष्टं कंतं प्रियं जाव विविहारोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंतु त्तिक्हु एयं पि यणं चरमेहिं ऊसासनिस्सासेहिं वोसिरामि) यह जो मेरा इष्ट कान्त प्रिय आदि विशेषणों वाला रत्नकरण्डकसमान शरीर है कि जिसे ठंडी गरमी क्षुधा प्यास सर्प दंश मशक (डांस-मच्छर) तथा वातपित्त कफ संनिपात संबन्धी नाना प्रकार के रोग आतंक के तथा परीषह और उपसर्ग स्पर्श न करे, इस प्रकार जो सुरक्षित रखा गया है, उसे भी मैं अन्तिमश्वासों तक समत्व भाव से रहित करता हूँ। (त्तिकहु मेहे संलेहणा ब्रूसणाब्रूसिए भक्तपाणपडियाइक्विए पायवोवगए कालं अणवकंखमाणे विहरइ) इस प्रकार विचार कर उनमेघकुमार मुनिराजने संलेखनाओं को यथाविधि प्रेमपूर्वक धारण कर लिया, चारों प्रकार के आहार का परित्याग कर दिया और मरणाशंसासे रहित होकर पादपोषणन संथारा

मिथ्यादर्शन शब्दयुक्तं प्रत्याख्यान करुं छुं, समस्त अशन, पान, आद्य अने स्वाद्य आ चार प्रकारना आहारयुक्तं यावत् जीवन प्रत्याख्यान करुं छुं, (जं पि य इमं शरीरं इष्टं कंतं प्रियं जाव विविहारोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंतु त्तिक्हु एयं पि यणं चरमेहिं ऊसासनिस्सासेहिं वोसिरामि) इष्ट, कंत प्रिय आदि विशेषणुवाळुं अने रत्नना करंडीया सरणुं के आ. भाई शरीर छे के जेने ठंडी, गर्मी, सर्पदंश मशक (डांस मच्छर) तथा पित्त कफ संनिपात संबन्धी अनेक प्रकारना रोग आतंक तथा परीषद, अने उपसर्ग स्पर्श न करे अने शीते जेने सुरक्षित राखेछुं छे. हुं तेने पणु छेदेवा आस सुधी भभताडीन 'जनावुं छुं' (त्तिकहु मेहे संलेहणा ब्रूसणा ब्रूसिए भक्तपाणपडियाइक्विए पायवोवगए कालं अणवकंखमाणे विहरइ) आ प्रभाणुं विचारिने मुनिराज मेघकुमार संलेखनाओने विधिसर धारणु क्यो. आरे जतना आहारने पणु त्याग क्यो अने भरणुनी आशंसाथी रहित थधने पादपोषणन

कुर्वन्ति। ततः सल्ल स मेघः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य तथारूपाणां स्थविराणां अन्तिके सामायिकादीनि एकादशाङ्गानि अधीत्य बहुप्रतिपूर्णाणि द्वादशवर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा मासिक्या संलेखनया आत्मानं जोषयित्वा षष्टि भक्तानि अनशनेन छेदयित्वा 'आलोइयपडिक्कंते' आलोचितप्रतिक्रान्तः=आलोचितः=गुरुसमीपे कथितो योऽतिचारः सप्रतिक्रान्तः पुनरकरणविषयीकृतो येन स तथा. 'उद्धिय सल्ले' उद्धृतशल्यः मायाशल्यरहितः, 'समाहि-

धारण कर लिया। (तएणं ते थेरा भगवंतो मेहस्स अणगारस्स अगिलाए वेयावडियं करेत्ति) इसके बाद वे स्थविर उन भगवान अनगार मेघकुमार का अग्लान भाव से वैयावृत्त्य करने में लग गये। (तएणं से मेहे अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूपाणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जित्ता बहुपडिपुन्नाइं दुवालसवरिसाइं सामन्नपरियागं पाउणिच्चा मासियाए संलेहणाए अण्णाणं झोसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए, छेदिच्चा आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्ते आणुपुब्बे णं कालगए) इसके बाद वे मेघकुमार कि जिन्होंने अनगार श्रमण भगवान महावीर के तथा रूप स्थाविरों के पास सामायिक आदि ग्यारह अंगों को पढ लिया है बहु प्रतिपूर्ण-टीका-१२ बारहवर्ष तक श्रामण्य पर्याय को पाल कर एक मास की संलेखना से अपने आपको कृश कर साठ भक्तों को अनशन द्वारा छेद दूर गुरु के समीप अपने पापों की आलोचना कर तथा उनसे प्रतिक्रान्त होकर मायादि शल्यों से रहित हो कर, संकल्प विकल्पों से वर्जित

संशयो धारण कथी। (तएणं ते थेरा भगवंतो मेहस्से अणगारस्स अगिलाए वेयावडियं करेत्ति) त्यागनाह ते स्थविर, भगवान अनगार मेघकुमारनी अग्लान भावथी वैयावृत्त्य करवामां पशेवाध गथा. (तएणं से मेहे अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूपाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जित्ता बहुपडिपुन्नाइं दुवालसवरिसाइं सामन्नपरियागं पाउणिच्चा मासियाए संलेहणाए अण्णाणं झोसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदिच्चा आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्ते आणुपुब्बेणं कालगए) त्यागनाह मेघकुमार के जेमेल्ले अनगारश्रमण भगवान महावीरनी तेमज तथा इय स्थविरेनी पासे सामायिक वगेरे अगियार अगोने अस्यास करी दीधा छे, जहु प्रतिपूर्णां जशेणर आर वर्ष सुधी श्रामण्य पर्यायने पाणीने जेक भट्टिनीनी संलेखनाथी पोतानी जतने दूधणी जनाची ने साठे लक्षताने अनशन द्वारा छेदीने जेमेल्ले सुनुनी पासे पोताना पापोलु रूप्पी करण करी दीधुं छे, तेमज तेमनाथी जेजो प्रतिक्रान्त थध जम्मां छे, लय वगेरे

पते' समाधिवासः=सं कल्पविकल्पवर्जितः-मोक्षमार्गैकमानसः, आनुपूर्व्यो=क्रमेण आयुः कर्मदलिकममाप्तौ कालगतः=मृतः। ततः खलु ते स्थविराः भगवन्तं मेघमनगारं आनुपूर्व्या कालगतं पश्यन्ति, दृष्ट्वा 'परिनिव्वाणवत्ति' परिनिर्वाणप्रत्ययिकं, परिनिर्वाणं=मृतदेहपरिष्ठापनं, तदेव प्रत्ययिकं=हेतुर्यस्य स तथा, तम् कायोत्सर्गं कुर्वन्ति, कृत्वा मेघस्य आचार भाण्डकम्=आचारपरिपालननिमित्तकं वस्त्रपात्रादिकं गृह्णन्ति, गृहीत्वा विपुलात्पर्वतात् शनैः शनैः प्रत्यवरोहन्ति=अवतरन्ति, प्रत्यवरुद्ध यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वंदते नमस्यति, वंदित्वा नमस्यित्वा एवमवदन् एवं खलु देवाणु

होते हुए अर्थात् मोक्षमार्ग में अपने मनको एकाग्र कर ते हुए-क्रमक्रम के आयु दलिकों की समाप्ति होने पर मृत्यु को प्राप्त हुए। (तएणं ते थेरा भगवन्तो मेहं अणगारं अणुपुव्वेणं कालगयं पासेति पासित्ता परिनिव्वाणवत्तिं काउस्सगं करेति) इसके अनन्तर मेघ कुमारको अनुपूर्व्येण कालगत जब उन भगवान् स्थविरोंने देखा तब उन्होंने मृतदेह के परिष्ठापना हेतु कायोत्सर्ग किया। (करित्ता मेहस्स आयारभण्डगं गियहति गिण्हित्ता विउल्लाओ पव्वयाओ सणीयं २ पच्चोरुहंति पच्चोरुहित्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छंति) कायोत्सर्ग करने के बाद फिर उन्होंने मेघकुमार के आचार भाण्डकको-वस्त्र पात्रादिकोंको-उठाया-उठाकर फिर वे उस विपुल पर्वत से धीरे २ नीचे उतरे और उतरकर जहां गुणशिलक चैत्य था और जहां श्रमण भगवान् महावीर थे वहां गये। (उवागच्छित्ता समणं ३ वंदंति नमंसंति, वंदित्ता नमंसित्ता।

शब्धेऽर्थो रूढित्थं गत्वा छे, सङ्केप विरुद्धोऽर्थो ज्ञेयो रूढित्थयेत्वा छे, तेजो भोक्ष भाग्यभां पोताना मनने ओकाग्र करता धीमे धीमे आयुर्भरणा इदिकेनो समप्ति थानं जेवा ते मेघकुमार भृत्य पाभ्या. (तएणं ते थेरा भगवन्तो मेहं अणगारं अणुपुव्वेणं काल गयं पासेति पासित्ता परिनिव्वाणवत्तिं काउस्सगं करेति) त्यागणां भगवान् स्थविशेज्ये मेघकुमारने आनुपूर्व्येण कालगत थयेत्वा ज्ञेयां त्यागे मृत शरीरना परिष्ठापन भाटे कायेत्सर्गं कयो. (करित्ता मेहस्स आयारभण्डगं गियहंति गिण्हित्ता विउल्लाओ पव्वयाओ सणीयं २ पच्चोरुहंति पच्चोरुहित्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छंति) कायोत्सर्गं पछी तेज्येज्ये मेघकुमारनां आयार बाण्डकं अने वस्त्रपात्र वजेरे उवागत्तां उवा. नि तेज्ये धीमे धीमे विपुल पर्वतनी नीचे उतर्या अने उतरिने ज्ञ्यां उल्लुशीलकं चैत्यं हुतुं अने ज्ञ्यां श्रमण भगवान् महावीर हुता त्यां पछोऽभ्या. (उवागच्छित्ता

प्रियाणामन्तेवासी मेघो नाम अनगारः प्रकृतिभद्रकः=स्वभावत एव खलु यावद-अत्र यावच्छब्देन-‘प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृति प्रतनुक्रोधमानमायालोभः, मृदुमार्दवसम्पन्नः,=अत्यन्तसरलभावसम्पन्नः, आलीनः=सर्वगुणैरालिङ्गितः भद्रकः=स्वच्छान्तःकरणः’ इति विज्ञेयम् । विनीतः स मेघमहासुनिःखलु देवानुप्रियैः अभ्यनुज्ञातः सन् गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् निर्ग्रन्थीश्च क्षामयित्वा अस्माभिः सार्धं विपुलं=विपुलनामकं पर्वतं शनैः शनैः दूरोहति दुरूह स्वयमेव मेघघनसन्निकाशं पृथिवीशिलापट्टकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य

एवं वयासी) जाकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की, नमस्कार किया—वन्दना नमस्कार कर फिर इस प्रकार कहा—(एवं खलु देवानुप्रियाणं अन्तेवासी मेहे नाम अणगारो) देवानुप्रिय आपके अन्तेवासी मेघकुमार नामके अनगार जो (पगइमहए जाव विणीए) प्रकृति से भद्र थे—स्वभावतः सरल थे—प्रकृति से उपशान्त थे, प्रकृति से प्रतनुक्रोध थे, मान माया एवं लोभ भी जिनका स्वभाव सेही बहुत अधिक मंद था, अर्थात् उत्तम क्षमा, मार्दव आर्जन, शौच के जो भण्डार थे आलीन समस्त गुणों से अलिङ्गित थे भद्रक-स्वच्छ अन्तःकरण से युक्त थे । (से णं देवानुप्रिएहिं अब्भणुन्नाए समणे गोयमाइए समणे निग्गथे निग्गथीओय खामेत्ता अम्हेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं २ दुरूहइ) आप देवानुप्रिय से आज्ञा प्राप्तकर गौतम आदि निर्ग्रन्थ साधुओं से और निर्ग्रन्थी साध्वियों से अपने अपने अपराध की क्षमा याचना करके इमलोगों के साथ विपुल नामके पर्वत पर धीरे २ चढ़े (दुरूहत्ता सयमेव मेघघनसन्निकाशं

समणं ३ वंदंति नमंसति, वंदित्ता नमंसित्ता, एवं वयासी) त्यां पछोन्थीने तेभणु श्रमणु भगवान् महावीरने वंदन अने नमस्कार कथीं वंदन अने नमस्कार करीने तेभणु कथुं—(एवं खलु देवानुप्रियाणं अन्तेवासी मेहे नाम अणगारे) हे देवानुप्रिय ! तमारा अन्तेवासी मेघकुमार अनगार हे जेओ स्वभावथी सरण हुता, प्रकृतिथी प्रतनुक्रोधवाणा हुता, मान, माया, अने दोष पणु जेभना स्वभावथी भूषण मंद हुता जेटवे हे उत्तम क्षमा, मार्दव आर्जन, शौचना जे लंडार हुता, आलीन—समस्त गुणोथी जे अलिङ्गित हुता, भद्रक—निर्भण अन्तःकरणवाणा हुता । (से णं देवानुप्रियाएहिं अब्भणुन्नाए समणे गोयमाइए समणे निग्गथे निग्गथीओय खामेत्ता अम्हेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं २ दुरूहइ) देवानुप्रिय ! तमानी आज्ञा जेणवीने गौतम वगेरे निर्ग्रन्थ साधुओथी अने निर्ग्रन्थी साध्वीओथी पोताना अपराधोनी क्षमा मागीने अमारी साथे विपुल नामक पर्वत उपर धीमे धीमे अछ्या । (दुरूहत्ता सयमेव मेघघनसन्निकाशं पुढविस्तार-

भक्तपात्र प्रत्याख्यातः 'आनुपूर्व्या' कालं गतः, एतत्खलु हे देवानुप्रियाः ।।
मेघस्यानगरस्य आचारभाण्डकं=धर्मोपकरणरूप वस्त्रपात्रादिकं वर्तते ॥सू. ४९॥

सुलभ—भन्ते त्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ,
नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पियाणं
अंतेवासी मेहे णामं अणगारे। से णं भन्ते ! मेहे अणगारे कालमासे
कालं किञ्चा कहिंगए कहिं उववन्ने ? गोयमाइं समणे भगवं महा-
वीरे भगवं गोयमं एवं वयासी—एवं खलु गोयमा ! मम अंतेवासी
मेहे णामं अणगारे पगइ भइए जाव विणीए मेणं तहारूवाणं थेराणं
अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ, अहि-
जित्ता बारसभिकखुपडिमाओ गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं कोएणं
फासित्ता जाव किट्ठित्ता मए अब्भणुन्नाए समाणे गोयमाई थेरे
खामेइ खामित्ता तहारूवेहिं थेरेहिं सद्धिं जाव विउलं पव्वयं दूरूहइ

पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ) और चढ़कर—स्वयमेव उन्होंने घनीभूत
मेघ के समान इयाम पृथिवी शिलापट्टक की प्रतिलेखना की । (पडिलेहिता)
प्रतिलेखना करके फिर उन्होंने (भक्तपाणपडियाइक्खिए) चतुर्विध
आहार का परित्याग कर दिया । (अणुपुव्वेणं कालगए) बाद में वे वहाँ
से क्रम २ से आयु कर्म के दलिकों की पूर्ण निर्जरा हो जाने से काल
प्राप्त हो गये हैं (एसणं देवाणुप्पिया ! मेहस्स आयारभंडए) हे देवानु-
प्रिय ! यह आचार भंडक उन्ही मेघकुमार का है । सूत्र “ ४९ ”

पट्टयं पडिलेहेइ) अने यद्दिने पोतानी नतेन तेमणे घनीभूत थयेदा मेघना
नेवा श्याम पृथ्वी शिलापट्टकनी प्रतिवेचना करी. (पडिलेहिता) प्रतिवेचना
करीने तेमणे (भक्तपाणपडियाइक्खिए) आर नतना आहारना त्याग क्यो.
(अणुपुव्वेण कालगए) त्थार पछी तेओ त्यां धीमे धीमे आयुकर्मना ददिकेथी
संपुष्पणे निज्जंश डोवाने डारणे डण (सत्थु) पश थया छे. (एस णं देवा-
णुप्पिया ! मेहस्स आयारभंडए) हे देवानुप्रिय ! आ आचार भंडक ते मेघ-
कुमारना छे. ॥ सूत्र “ ४९ ” ॥

दुरुहिता दम्भसंथारंगं संथरइ, संथरित्ता दम्भसंथारोवगए सयमेव
 पंचसहस्रए उच्चारेइ, बारसत्तामणपरियागं पाउणिता मासियाए
 संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठि भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता आलो-
 इय पडिक्कंते उच्चिय-सल्ले समाहिपत्ते कालमासे कालं किञ्चा उड्ढं
 चंदिस्सुरगहगणणक्खत्तताराख्वाणं बहूइं जोयणसयाइं बहूइं
 जोयणसहस्साइं बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहूइं जोयणकोडीओ
 बहूइं जोयणकोडाकोडीओ उड्ढं दूरं उप्पइत्ता सोहंमीसाणसणंकु-
 भारसाहिदंभलोयलंतगमहासुकसहस्साराणयपाणयारणच्चुए, तिणिण-
 य अट्ठारसुत्तरे गेवेज्जविमाणवाससए वीइवइत्ता विजए
 महाविमाणे देवत्ताए उववण्णे । तत्थणं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं
 सागरोवमाइं ठिई पणत्ता, तत्थणं मेहस्स वि देवस्स तेत्तीसं साग-
 रोवमाइं ठिई पणत्ता । एसणं भंते ! मेहे देवे ताओ देवलोयाओ आउ
 क्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता कहिं
 गच्छिहिइ ? कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ,,
 बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ, सव्वदुक्खाणभंतं करेहिइ ।
 एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं
 जाव संपत्तेणं, अप्पोपालंभनिमित्तं पढमस्स नायज्झयणस्स अयल्लट्ठ
 पन्नत्तेत्तिबेमि ॥सू० ५०॥

पठ्यं अज्झगणं समत्तं

टीका—‘भंतेनि’ इत्यादि । ‘भदन्तइनि भगवान्गौतमः श्रमणं’ भगवन्तं
 महावीरं वंदते, नमस्यति, वंदित्वा नमस्यित्वा एवमवदत्-एवं खलु देव ।

नुप्रियाणामन्तवासां मेघनामा अनगारः स खलु हे भदन्त ! मघाऽनगारः कालमासे कालं कृत्वा कुत्रगतः ? कुत्र उत्पन्नः ? 'गोयमाई' हे गौतम ! इति संबोध्य गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् उद्दिश्य श्रमणो भगवान् महावीरः भगवन्तं गौतमं एवमवदत्—एवं खलु गौतम ! ममाऽन्तेवासी मेघनामा अनगारः प्रकृतिभद्रको यावद् विनीतः, स खलु तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके सामायिकादीनि एकादशाङ्गानि अधीते अधीत्य द्वादशभिर्भुषतिमाः

अन्ते त्ति भगवं गोयमे इत्यादि

टीकार्थ—(अन्ते) हे भदन्त ! इस प्रकार कहकर (भगवं गोयमे) भगवान् गौतमने (समणं भगवं महावीरं वदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) श्रमण भगवान् महावीर को वंदना की नमस्कार किया। वंदना नमस्कार करके फिर उन्होंने इस प्रकार कहा—(एवं खलु देवानुप्पियाणं अन्ते वासी मेहे णामं अणगारे, सेणं अन्ते ! मेहे अणगारे कालमासे कालंकिच्चा कहिं गए कहिं उववन्ने ?) देवानुप्रिय आपके अन्तेवासी मेघ नामके अनगार थे वे मेघ अनगार कालमासमें काल करके कहाँ गये हैं कहाँ उत्पन्न हुए हैं (गोयमाइ समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी) हे गौतम ! इस प्रकार से संबोधित करते हुए श्रमण भगवान् महावीरने उन गौतम से ऐसा कहा—(एवं खलु गोयमा ! मम अन्तेवासी मेहे णामं अणगारे पगइभदए जाव विणीए से णं तहारूपाणं थेराणं अन्तिए सामाइयमाइयाइ एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ) सुनो मैं कहता हूँ—मेरे

(अन्तेत्ति भगवं गोयमे इत्यादि ॥

टीकार्थ—(अन्ते) हे भदन्त ! ऐसी रीति से बोधीने (भगवं गोयमे) भगवान् गौतमने (समणं भगवं महावीरं वदइ नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी) श्रमण भगवान् महावीरने वंदन अने नमस्कार किये। वंदन अने नमस्कार करीने तेभण्णे आ प्रभाण्णे कहुं—(एवं खलु देवानुप्पियाणं अन्तेवासी मेहे णामं अणगारे सेणं अन्ते ! मेहे अणगारे कालमासे कालंकिच्चा कहिं गए कहिं उववन्ने ?) हे देवानुप्रिय ! मेघ नामका अनगार तमारा अन्तेवासी हुता। ते अनगार मेघकुमार काण भासमां काणवथ थएने कथां गया छे ? कथां-उत्पन्न तथा छे ? (गोयमाइ समणं भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी) हे गौतम ! ऐसी रीति से बोधीने श्रमण भगवान् महावीरने गौतमने कहुं के—(एवं खलु गोयमा मम अन्तेवासी मेहे णामं अणगारे पगइभदए जाव विणीए सेणं तहारूपाणं थेराणं अन्तिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ)

गुणरत्नसन्तस्तर तपः कमे कायेन स्पृष्ट्वा यावत्कीर्तयत्वा मया अभ्यनुज्ञातः
सन् गौतमादीन् स्थविरान् क्षामयति क्षामयित्वा तथास्वैर्यावद् विपुलं
पर्वतं दूरोहति दुरूहं दर्भसंस्तारकं सन्तरति संस्तीर्य संस्तारोपगतः स्वयमेव
पञ्चमहाव्रतानि उच्चारयति, द्वादशवर्षाणि श्रामण्यपर्यर्थं पालयित्वा मासिक्या

अंतेवासी जो मेघकुमार नाम के अनगार थे कि जो प्रकृति से सरल
यावत् विनीत थे तथा जिन्होंने तथा रूप स्थविरों के पास सामायिक
आदि ग्यारह अंगों का अध्ययन किया था।—(अहिज्जित्ता वारसभिवलु-
पडिमाओ गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं काएणं फासित्ता जाव किट्ठित्ता
मए अब्भणुजाए समाणे गोयमाई थेरे खामेइ) और अध्ययन कर
जिन्होंने उन्हें अच्छी तरह अधिगत कर १२—भिक्षु प्रतिमाओं को तथा
गुणरत्न रूप संवत्सर वाले तप कर्म को शरीर से स्पर्श कर शोधित
कर उनमें पारंगत आदि होकर अच्छी तरह आराधित किया था। बाद
में जिन्होंने मुझ से आज्ञा प्राप्त कर गौतमादिक निर्ग्रथ साधुओं आदिसे
अपने अपराधों की क्षमा याचना की थी (स्वामित्ता तद्दारुवेहिं थेरेहिं
सद्धिं जाव विउलं पव्वयं दुरूहई, दुरूहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ संथरित्ता
दब्भसंथारोवगए सयमेव पंचमहव्वए उच्चारैइ) खमत खामणा करके
तथारूप कृतादि स्थविरों के साथ विपुल नाम के पर्वत पर चढ़े चढ़कर
वहाँ जिन्होंने दर्भ संथारा बिछाया। उसे बिछाकर फिर जो उसपर

सांभणो हुं कहुं छुं—अनगार मेघकुमार नामना भारा अंतेवासी डे जेओ प्रकृति
सरण थावत् विनअ हुता, अने जेभले तथाइप स्थविरेनी पासे सामायिक वगेरे
अगित्थार अगेने अस्थास कथे— (अहिज्जित्ता वारसभिवलुपडिमाओ गुण-
रयणसंवच्छरं तवोकम्मं काएणं फासित्ता जाव किट्ठित्ता मए अब्भ
णुजाए समाणे गोयमाई थेरेखामेइ) अने अस्थास करीने तेभले तेभने सारी
पेठे भेणवी पार बिक्षु प्रतिमाओने तेमअ शुषुरत्त इप संवत्सरवाणा तपकर्मने
शरीरथी स्पर्शनि शोधित करीने तेमां पारंगत वगेरे थई ते सारी रीते आराधित
कथुं हुतुं, त्यार भाइ जेभले भारी आज्ञा भेणवीने गौतम वगेरे निर्ग्रथ साधुओ
वगेरेथी पाताना अपराधोनी क्षमा भागी हुती. (स्वामित्ता तद्दारुवेहिं थेरेहिं
सद्धिं जाव विउलं पव्वयं दुरूहई, दुरूहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ सथ-
रित्ता दब्भसंथारोवगए सयमेव पंचमहव्वए उच्चारैइ) अमत आमणा करीने
तथा इप कृतादि स्थविरेनी साथे विपुल नामना पर्वत उपर गइथा, यहीने तेभले
इहाँ संथारक पाथथुं. पाथरीने तेना उपर पूर्व दिशा तरइ ओं करीने पञ्चासनमां

संलेखनया आत्मानं जोषयित्वा षट्त्रिं भक्तानि यनशनेन छेदयित्वा आ-
चित्प्रतिक्रान्तः उद्धृतशल्यः समाधिपाप्तः कालमासे कालं कृत्वा उर्ध्वं चन्द्रमः
सूर्यग्रहगणनक्षत्रतारारूपाणां बहूनि योजनानि, बहूनि योजनशतानि, बहूनि
योजनसहस्राणि, बहूनि योजनशतसहस्राणि, बह्वीर्योजनकोटीः, बह्वीर्योजन-
कोटिकोटीः, उर्ध्वं दूरम् उत्पत्य, सौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोक
लान्तकमहाशुक्लसहस्रारानतप्राणताऽऽरणाच्युतान् त्रीणि च अष्टादशोत्तराणि

पूर्व दिशा की तरफ मुख करके पश्चासन से विराजमान हो गये। वहाँ
पच महाव्रतों का निर्वहण स्वयं उच्चारण किया (बारसवासईं सामण्य
परियागं पाउणिना मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठि भत्ताइं
अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्ते) तथा
१२, वर्ष तक श्रामण्य पर्याय का पालन कर १ मास की संलेखना
से अपने आपको कृश कर सौठ भक्तों का अनशन द्वारा छेदकर, आलो-
चित् प्रतिक्रान्त होकर और जो मायादि शल्यों को दूर कर संकल्प
विकल्पों से वर्जित हुए अंतमें और (कालमासे कालं किच्चा) जो
कालमास में काल धर्म को प्राप्त हो गये हैं। इस तरह मृत्यु के वश
होकर वे (उड्डं चंदिमसूरगहगणनक्षत्रतारारूपाणां बहूइं जोयण-
सयाइ बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहूइं जोयणकोडीओ बहूइं जोयणकोडा-
कोडीओ उड्डं दूरं उप्पइत्ता सोहम्मसीसाणसणकुमारमाहिंदबंभलोयलंतग-
महासुक्कसहस्साराणयपाणयारणच्चुए तिण्णिय अट्टारमुत्तरे गेवेज्ज-

विराजमान थई गया. त्यां पंचप्रतोनु" तेभण्णे आते उच्चारणु कथु". (बारसवासईं
सामण्यपरियागं पाउणिन्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठि
भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्ते)
बार वर्षना श्रामण्य पर्यायनु पालन कया आठ ओक भड्डिनानी सड्डेअनाथी पोताने
इअणा अनावीने साधकं लकतोने अनशन वडे छेदीने, आलोचित् प्रतिक्रान्त थडिने
अने माया वगेरे शल्योने हर करीने संकल्प-विकल्पोथी रहित थडिने आते (काल-
मासे कालं किच्चा) अण मासमा अण धर्मने पाय्या छे. आ प्रमाणे मृत्युवश
थयेला मुनिराज भेधकुमार (उड्डं चंदिमसूरगहगणनक्षत्रतारारूपाणां बहूइं
जोयणसयाइ बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहूइं जोयणकोडीओ बहूइं
जोयणकोडाकोडीओ उड्डं दूरं उप्पइत्ता सोहम्मसीसाणसणकुमार
माहिंदबंभलोयलंतगमहासुक्कसहस्साराणयपाणयारणच्चुए तिण्णिय

પ્રૈવેયકવિમાનાવાસશત્તાનિ, પ્રથમપ્રૈવેયકસ્યૈકાદશાધિકૈકશતં વિમાનાનિ સન્તિ, દ્વિતીયસ્ય સપ્તાધિકશતં તૃતીયસ્ય શતં વિમાનાનિ, તાનિ વ્યતિક્રમ્ય વિજયે મહાવિમાને દેવત્વેનોત્પન્નઃ । તત્ર સ્વલુ અસ્ત્યેકેષાં દેવાનાં ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમાસ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, તત્ર સ્વલુ મેઘસ્યાપિ દેવસ્ય ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમા સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા । એષ સ્વલુ હે મદન્ત ! મેઘો દેવઃ તસ્માદ્વલોકાત્ 'આઠવર્ણણં'

વિમાણવાસસપ્ત વીદ્વદ્વિજયે મહાવિમાણે દેવતાપ્ત ઉત્તરવર્ણણે) યહાં સે ઉર્ધ્વ લોક મેં વિજય નામ કે મહા વિમાન મેં દેવ કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હુપ હૈં । યહ વિમાન ઝ્યોતિષચક્ર ચન્દ્ર, સૂર્ય ગ્રહ નક્ષત્ર તારા ગણોં સે વહુત યોજન ડપર હૈ । અનેક શત યોજન ડપર હૈ વહુત હજાર યોજન ડપર હૈ । વહુત લાસોં યોજન ડપર હૈ । વહુત કરોડ યોજન ડપર હૈ । વહુત કોટિ કોટિ યોજન ડપર હૈ । તથા સૌધર્મ ઈશ્વાન, સનત્કુમાર માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક, સહસ્રાર, આનન્ત, પ્રાણત, આરણ, અચ્યુત ઇન દેવલોકોં કે બી ડપર હૈ । તથા ૩૧૮, પ્રૈવેયક વિમાનોં કે ડપર હૈ । ઇનમેં ૧૨૧. વિમાન પ્રથમ પ્રૈવેયક કે હૈં । ૧૦૭, વિમાન દ્વિતીય પ્રૈવેયક કે હૈં । ૧૦૦, વિમાન ત્રીસરે પ્રૈવેયક કે હૈં । સો ઇન સબ કો ઉલ્લંઘન કરકે ડપર મેં વહ વિજય નામકા વિમાન સ્થિત હૈ । (તત્થળ અત્થેગહ્યાણં દેવાણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્ણત્તા) વહાં પર કિતનેક દેવોં કી ૩૩ તેત્તીસ સાગર કી સ્થિતિ કહીં ગઈં હૈ । (તત્થળં મેહસ્સ વિ દેવસ્સ તેત્તીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્ણત્તા) મેઘકુમાર દેવ કી બી વહાં ૩૩ સાગરોપમ કી સ્થિતિ કહીં ગઈં હૈ । (એસ ણં મંતે મેહે

અદ્વારસુત્તરે મેવેજ્જવિમાણં વાસસપ્ત વીદ્વદ્વિજયે મહાવિમાણે દેવતાપ્ત ઉત્તરવર્ણણે) અહીંથી ઉર્ધ્વલોકમાં વિજયનામના મહાવિમાનમાં દેવના પર્થાયથી જન્મ પામ્યા છે. આ વિમાન ઝ્યોતિષચક્ર ચન્દ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર તારાઓથી ઘણા યોજન ઊંચું છે. સૌધર્મ, ઈશ્વાન, સનત્કુમાર માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, મહાશુક, સહસ્રાર, આનન્ત, પ્રાણત, આરણ, અચ્યુત આ અધા દેવલોકોંથી પણ ઉપર આ વિમાન છે. તેમજ ત્રણસો અદ્વાર પ્રૈવેયક વિમાનોથી ઉપર છે. આ પ્રૈવેયક વિમાનોમાં એકસો અગિયાર વિમાન પ્રથમ પ્રૈવેયક છે. એકસો સાત વિમાન દ્વિતીય પ્રૈવેયક છે. સો વિમાન ત્રીજા પ્રૈવેયક છે. આ અધાને ઓળંગીને સૌથી ઉપર આ વિજયનામનું વિમાન રહેલું છે. (તત્થળં અત્થેગહ્યાણં દેવાણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્ણત્તા) ત્યાં કેટલાક દેવોની તેત્રીસ સાગર બેટલી સ્થિતિ બતાવવામાં આવી છે. (તત્થળં મેહસ્સ વિ દેવસ્સ તેત્તીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્ણત્તા) મેઘકુમાર દેવની પણ ત્યાં તેત્રીસ

आयुष्कर्मपुद्गलानर्जरेण, 'भवक्खएणं' भवक्षयेण=देवभवसम्बन्धिकर्मणां गत्यादीनां निर्जरेण ठिइक्खएणं' स्थितिक्षयेण=देवभवसम्बन्धि शरीरावस्थान-क्षयेण, अनन्तरं चयं=देवभवसम्बन्धिशरीरं त्यक्त्वा कुत्र गमिष्यति ? कुत्रोत्पत्स्यते ? हे गौतम ! महाविदेहे वर्षे=महाविदेहक्षेत्रे सिज्झिहिइ' सेत्स्यति सकलकार्यकारितया सिद्धो भविष्यति, बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=विमलकेवला-लोकेन सकललोकालोकं ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यति=सर्वकर्मभ्यो मुक्तो भविष्यति, 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति=समस्तकर्मकृतविकाररहितत्वेन स्वस्थो भविष्यति, 'सव्वदुःखाणमंतं करेहिइ' सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति=समस्तक्लेशानां नाशं विधास्यति, अव्यावाधसुखभोगी भविष्यतीत्यर्थः। अभ्य-

देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणन्तरं चयं चइत्ता कहिं गच्छहिइ कहिं उववज्झिहिइ ?) इस प्रकार प्रभु के मुखारविन्द से मेघकुमार की उत्पत्ति का स्थान सुन कर गौतमने पुनः उनसे यह पूछा कि हे भदंत ! अब ये मेघकुमार देव उस देवलोकसे आयु के क्षय से, भव के क्षय से, स्थिति के क्षय से देवभव संबन्धी शरीर का त्याग कर कहाँ जावेगे । कहाँ उत्पन्न होंगे ! (गोयमा ! महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ, बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ सव्वदुःखाण मंतं करेहिइ) इस प्रकार गौतम द्वारा पुनः पूछने पर प्रभुने उनसे कहा- गौतम ये मेघकुमार देव महाविदेह में उत्पन्न हो कर वहीं से सिद्ध होंगे विमल केवल ज्ञानरूप आलोक से समस्तलोक और आलोक का ज्ञाता होंगे। समस्त ज्ञानावरणादिक अष्ट कर्मों से रहित होंगे, कर्मकृत समस्त विकारों से

सागर जेट्ठी स्थिति छडेवाभां आवी छे. (एसणं मत्ते मेहे देवे ताओ देवलो-याओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणन्तरं चयं चइत्ता कहिं गच्छहिइ कहिं उववज्झिहिइ ?) आ प्रभाण्णे मेघकुमारणी उत्पत्ति विषेना स्था-नणी वातसांखणीनि गौतमे इरी प्रश्न कथीं-केहे-सहंत ! मेघकुमारदेव ते देवलोकथी आयुष्य क्षयथी, भवक्षयथी, स्थितिक्षयथी देवभवना शरीरेना त्याग करीने कथां ज्ञेशे ? कथां उत्पन्न थशे ? (गोयमा ! महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ, सव्वदुःखाणमन्ते करेहिइ) आ प्रभाण्णे गौतमना प्रश्नने सांखणीनि प्रभुण्णे तेमने कहुं केहे गौतम ! आ मेघकुमार देव महाविदेहमां उत्पन्न थधने त्यांथी सिद्ध थशे. विमण्ण अने, देवणज्ञानरूप आलोकथी समस्तलोक अने आ लोकना भाणुनारा थशे. तेणो समस्त ज्ञानावरण्ण वजेरे आह कथीं रहित थशे अने विकारो रहित थधने स्वस्थता पाभशे. तेणो जधां दुःखोना नाश करेशे

યનાથેષુપસહરન આસુધર્માસ્વામી જન્મસ્વામિનમાદ-એવ સ્વલુ હે જન્મુઃ!
શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ આદિકરેણ તીર્થકરેણ યાત્રાસંપ્રાપ્તેન આત્મોપા-
લમ્ભનિમિત્ત-આત્મેન હિતેન ગુરુણેત્યર્થઃ, ત્રિનેયમ્યાવિહિતવિધાયિનઃ ઉપાલમ્ભઃ-
આત્મોપાલમ્ભઃ તન્નિમિત્ત-તદર્થઃ પ્રથમસ્ય જ્ઞાતાધ્યયનસ્ય અર્થઃ=પૂર્વોક્તાઃ=
મેઘકુમારચરિતરૂપોઽર્થઃ પ્રજ્ઞસ્ય=કથિતઃ। અવિધિપ્રવૃત્તસ્ય શિષ્યસ્ય ગુરુણામોક્ષ-
માર્ગે સ્થાપનાય હિતસારગમિતવચ્ચનેન પ્રતિવૌધનમ્ ઉપાલમ્ભઃ સ્વ દાતવ્યઃ,
યથા ભગવતા દત્તો મેઘકુમારાય, इत्येवमर्थं प्रथममध्ययनमिति भावः ॥

રહિત ઠોકર સ્વસ્થ ઠોંગે, સમસ્ત દુઃખોં કા નાશ કરેંગે અળ્યાયાથ સુલ્લ કે
આત્માદને ગે અવ સૂત્રકાર શ્રી મુધર્માસ્વામી હસ અધ્યયન કે અર્થ કા ઉપસંહાર
કરતે હુપ શ્રી જન્મસ્વામી સે કહતે હૈં । (એવં સ્વલુ જન્મ । સમણે ણં ભગવતા મહા-
વીરેણ આદ્યગરેણં તિત્થગરેણં જાત્ર સંપત્તેણં અપ્પોપાલંમનિમિત્તં પદમસ્સ નાયલ્લજ્ઞ
ણમ્સ અયમદ્દે પન્નત્તે તિવેમિ) કિ હે જન્મ । આદિકર તીર્થકર શ્રી શ્રમણ
ભગવાન મહાવીરેણ કિ જો સિદ્ધિસ્થાન કો પ્રાપ્ત થો જુકે હૈં અવિહિત
વિધાયો શિષ્ય કો આસોપાલમ્ભનિમિત્ત યહ મેઘકુમાર કે ચરિત્રરૂપ પ્રથમ
જ્ઞાતાધ્યયન કા અર્થ પ્રજ્ઞસ (પરુપિત) કિયા હૈ । અવિધિ મેં પ્રવૃત્ત હુપ શિષ્ય
કો ગુરુ દેવ માધ્યમાર્ગ મેં સ્થાપન કરને કે લિયે જો હિત સારગમિત વચ્ચનોં
દ્વારા સમજાયા હૈ । હસી કા નામ આસોપાલંમ હૈ । આત્મજન કે દ્વારા દિયા
ગયા ઉપાલંમ યહી આસોપાલંમ કા અર્થ હૈ । મેઘકુમાર કે સાથ યહી
કાર્ય પ્રશ્ન કિયા હૈ । યહી વિષય હસ અધ્યયન દ્વારા સમજાયા ગયા હૈ ।
અનઃ હસ અધ્યયન કા નામ મી આત્મદત્ત પરોપાલંમ હૈ । સ્વોપાલંમ પરોપાલંમ

અને અળ્યાયાથ સુળને ભોગવનારા થશે. અહીં હવે સૂત્રકાર શ્રી મુધર્માસ્વામી આ
અધ્યયનના અર્થને ઉપસંહાર કરતા જન્મસ્વામીને કહે છે. (એવં સ્વલુ જન્મ ! સમ-
ણેણં ભગવતા મહાવીરેણં આદ્યગરેણં તિત્થગરેણં જાત્ર સંપત્તેણં અપ્પોપાલંમ-
નિમિત્તં પદમસ્સ નાયલ્લજ્ઞણમ્સ અયમદ્દે પન્નત્તે તિવેમિ) હે જન્મ, આદિકર તીર્થ-
કર શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જેમણે સિદ્ધિસ્થાનને મેળવ્યું છે-એવા તેમણે અવિ-
હિત વિધાયી શિષ્યને આસોપાલંમના માટે આ મેઘકુમારના ચરિત્રરૂપ પ્રથમ જ્ઞાતાધ્ય-
યનનો અર્થ પ્રત્યક્ષ કર્યો છે. અવધિમાં પ્રવૃત્ત થયેલ શિષ્યને ગુરુદેવ ભોક્ષમાર્ગમાં
વાળવા માટે જે હિતસાર શુક્ત વચ્ચને દ્વારા સમજાવે છે, તે આસોપાલંમ કહેવાય છે.
આત્મજન વડે આપવામાં આવેલો ઉપાલંમ એ જ આસોપાલંમનો અર્થ છે મેઘકુમારની
સાથે પણ ભગવાને આ પ્રમાણે જ વ્યવહાર કર્યો છે. આ અધ્યયન દ્વારા એ જ
વિષય સમજાવવામાં આવ્યો છે. એથી આ અધ્યયનનું નામ ‘આત્મદત્ત પરોપાલંમ’

સ્વોપાલમ્મો યથા—

લઘ્વા જનુર્માનુષમન્ન દુર્લભં,

રે જીવ ! કલ્પદ્રુમવત્પ્રમોદમ્ ।

જૈનેન્દ્રધર્મ ન કરોષિ સાદરં,

સ્વમ્યાત્મનઃ શત્રુ રહો ! પરોઽસ્તિકઃ ? ॥ ૧ ॥

પરોપાલમ્મા યથા—

વિશુદ્ધવંશે ચ તવાસ્તિ જન્મ,

જિનેન્દ્રધર્મે સ્વલુ દીક્ષિતોઽસિ ।

સદોત્તમજ્ઞાનગુણાદય ! વત્સ ।

કથં ત્વમેવં સડસા પ્રવૃત્તઃ ? ॥ ૨ ॥

તથા તદુભયોપાલંભ કે ભેદ સે ઉપાલંભં પ્રકાર કા કહા ગયાહૈ—સ્વોપાલંભ મેં જીવ અપને આપકો ઉપાલંભ દેતા હૈ—જૈસે—જબ કિસી અવિહિત કાર્ય મેં પ્રવૃત્તિ કરતા હુઆ જૈનેન્દ્ર ધર્મ મેં પ્રવૃત્તિ નહી કરતા હૈ—તબ અપને આપ અન્તરાત્મા સે જો એસી આવાજ આતી હૈ કિ હે જીવ હસ પરિભ્રમણ રૂપ સંસાર મેં કિસી બડે મારો પુણ્ય કે ઉદય સે તુજે યહ મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત હુઆ હૈ—સો હસમેં યદિ કોઈ પ્રમોદદાયક વસ્તુ તુજે મિલી હૈ તો વહ એક જિનેન્દ્ર દેવ દ્વારા પ્રતિપાદિત ધર્મ હી હૈ । તું જિસ તરહ અન્ય સંસારિક કાર્યોં કો બડે આદર કે સાથ કરતા હૈ ડસી તરહ હસે ક્યોં નહીં કરતા । યાદ રાખ યદિ હસકે કરને સે તું બંચિત હો રહા હૈ તો તું સ્વયં નિજ કા શત્રુ હૈ દુસરા નહીં હૈ । ॥ ૧ ॥

છે.—સ્વોપાલંભ, પરોપાલંભ, તેમજ તદુભયોપાલંભના લેદથી ઉપાલંભના ત્રણ પ્રકાર કહેવામાં આવ્યા છે. સ્વોપાલંભમાં માણસ પોતાની જાતને ઉપાલંભ આપે છે. જેમકે જીવ બ્યારે કોઈ અવિહિત (ન કરવા યોગ્ય) કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરતા જૈનેન્દ્ર ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થતો નથી ત્યારે પોતાની મેળેજ અન્તરથી જે અવાજ ઉઠે છે કે હે જીવ ! આ પરિભ્રમણરૂપ સંસારમાં કોઈ મહા પુણ્યના ઉદયથી તને મનુષ્યભવ મળ્યો છે. આ ભવ જે કંઈ એક પ્રમોદ આપનારી વસ્તુ તને મળી છે તે ક્ષેત્ર જિનેન્દ્ર દેવ બડે પ્રતિપાદિત ધર્મ જ છે. તું જેમ બીજાં સંસારિક કામો બહુજ પુરીથી કરે છે તેમ તું આ ધર્મમાં પ્રવૃત્ત કેમ થતો નથી ? બરોબર યાદ રાખજે કે આ ધર્મમાં તું પ્રવૃત્તિ કરીશ નહિ. તો તું પોતે પોતાની જાતનો શત્રુ બની ગયો છે. તારો બીજો કોઈ શત્રુ નથી. ॥ ૧ ॥

તદુભયોપાલમ્ભો યથા—

અજ્ઞાનિનોઽમી નિજજીવિતસ્ય,

હેતોઃ કિમર્થં વહુ જીવ કોટીઃ ।

સંસ્થાપયન્તીહ ચ દુઃસ્વર્ગર્ત્તે

કિં જીવનં શાશ્વતમસ્તિ તેષામ્ ? ॥ ૩ ॥

અથ આપ્તદત્તપરોપાલમ્ભાધિકારઃ—

અયમત્રાભિપ્રાયઃ—પ્રાપ્તરત્નત્રયક્ષણસ્ય વિવક્ષણસ્યાપિ વિનેયસ્ય પ્રમાદ-
વશતસ્સ્વલનાયાં સત્યાં તં સન્માર્ગે સ્થાપનાય ભગવતાં મેઘસુનેરિવ ગુરુણો-
પાલમ્ભો દેય ઇતિ ।

પરોપાલમ્ભ મેં અવિધિ મેં પ્રવૃત્ત હુણ જીવ કો ગુર્વાદિ આપ્ત જન સમ-
જ્ઞાતે હૈં—જેસે હે વત્સ । તુમ્હારા જન્મ વિશુદ્ધ વંશ મેં હુઆ હૈ, ઓર તુમ
જિનેન્દ્ર પ્રભુ કે ધર્મ મેં દીક્ષિતહુણ હો । સદા તુમ ઉત્તમ જ્ઞાનોદિ ગુણો સે
યુક્ત હો રહે હો—તો ફેર જેસો કયા વાત હૈ જો તુમ સહસા ઇસ પ્રકાર
કે અવિહિત કાર્ય મેં પ્રવૃત્તિ કરને કી ઓર છુક રહે હો । યદ કાર્ય તુમ્હેં શોમા
નહીં દેતા હૈ અતઃ ઇસસે વિરક્ત હોકર વિહિત કર્તવ્ય કી ઓ (હી પ્રવૃત્તિ કરો) ॥૨॥

તદુભયોપાલમ્ભમેં ઇમ પ્રકાર બોધ દિયા જાતા હૈ—યે અજ્ઞાની જીવ
અપને સ્વયં કે જીવન કે લિયે અનેક જોર્વો કી કોટિયોં કો દુઃસ્વરૂપી
સ્વજ્ઞે મેં ન માલુમ કયોં પટકતે રહેતે હૈં । તો કયા વે અપને જીવન કો
શાશ્વત માન રહે હૈં ॥ ૩ ॥

મેઘકુમાર કો મહાવીર પ્રભુને જો યહ ઉપાલમ્ભ દિયા હૈ—વહ પરોપા-
લમ્ભ રૂપ હૈ । જિસ અપને શિષ્યને રત્નત્રયરૂપ મુક્તિ કા માર્ગ દાસ કર

પરોપાલમ્ભ અવધિમા પ્રવૃત્ત થતા જીવને ગુરુ વગેરે આપ્તજનો સમજાવે છે—
જેમકે હે બેટા ! તમારો જન્મ વિશુદ્ધ વંશમાં થયો છે અને તમે જિનેન્દ્ર પ્રભુની
દીક્ષા પામ્યા છો હવેશાં તમે શ્રેષ્ઠજ્ઞાન વગેરે શુભોપાધિ યુક્ત થઈ રહ્યા છો,
તો પછી એવું શું થઈ ગયું છે એકદમ તમે આ ભતના ન કરવા ચોચ
(અવિહિત) કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવા તૈયાર થયા છો. આ કામ તમને શોભતું નથી,
એટલે એનાથી વિરક્ત થઈને વિહિત (ભિન્ન) કર્તવ્યમાં પ્રવૃત્ત થાઓ. ॥૨॥

તદુભયોપાલમ્ભમાં આ પ્રમાણે બોધ આપાય છે—કે આ અજ્ઞાની જીવો પોતાના
જીવન માટે ઘણા જીવોને હુ બચાવી ખાડામાં કેમ નાખતા રહે છે ? શું એવા માણસો
પોતાના જીવનને શાશ્વત માનીને બેઠા છે. ॥૩॥

મેઘકુમારને મહાવીર પ્રભુએ જે ઉપાલમ્ભ આપ્યો છે તે પરોપાલમ્ભ છે. જે શિષ્યે
રત્નત્રયરૂપ મુક્તિમાર્ગ મેળવ્યો છે, અને હવે પ્રમાદવશ થતાં તે મુક્તિમાર્ગથી અટક

‘તિ વેમિ’ इति=उत्तरूपं तत्त्वं यथा तीर्थंकरस्य भगवतो महावीरस्य स्वज्ञानमया श्रुतं न तु स्वबुद्ध्या कल्पितं, यतः स्वबुद्ध्या कथने श्रुत-
ज्ञानस्य विनयो भवति, किं च छद्मस्थानां दृष्टयोऽप्यपूर्णा भवन्ति, तस्माद्
यथा भगवत्प्रतिपादितमेव त्वां ब्रवीमि=उपदिशामीत्यर्थे इहार्थे चैवं संग्रहमाया--

सुअण्णस्स अविणओ परिहरणिज्जो परिहरणिज्जो सुहाहिलासीहिं ।

छउमत्थाणं दिट्ठी, पुण्णाणत्थित्ति सुइयं इहणा ॥ इति ॥ सुत्र. ५०॥

॥ इति श्री विश्वविरूपाय-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित
कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैऋत्यनिर्मापक-वादिमानमर्दक श्री

शाहू छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-‘जैनशास्त्राचार्य’-पद-

भूषित-कोल्हापुरराजगुरु बालब्रह्मचारि जैनाचार्य-

जैनधर्मदिवाकर=पूज्यश्री वासीलालव्रति-विर-

चितायां श्री ज्ञानाधर्मकथाङ्गसूत्रग्याऽनगार

धर्मागुनवर्णिनी टीकायाम् उत्तिष्ठ-

सनामकं प्रथममध्ययनं

समाप्तम् ॥१॥

લિયા છે, ઓર વહ અવ પ્રમાદવશવર્તી હોકર ઉસસે સ્વલિત હો રહા છે-
યા હો તુકા છે- તો ઉસે પુનઃ સન્માર્ગ મેં સ્થાપિત કરને કે લિયે ગુરુ
મહારાજ કા કર્તવ્ય છે કે વે ઉસે ઉપાલંબ દેવે. જિસ પ્રકાર મહાવીર
પ્રમુને મેઘકુમાર સુનિરાજ કો દિયા છે (તિવેમિ) હસ પ્રકાર યહ ઉક્ત
રૂપ તત્ત્વ જિસ તરહ તીર્થંકર ભગવાન મહાવીર પ્રમુકે પાસસે મેંને સુના
હે, ઉસી તરહ યહ તુમસે કહા છે. અપની બુદ્ધિસે કલ્પિત કર યહ નહીં
કહા છે. ક્યોં કે બુદ્ધિસે કલ્પિત કર કહનેમેં શ્રુત જ્ઞાન કી આશા
તના હોતી છે દૂસરી વાત યહ મી છે કે છદ્મસ્થભાવોં કી દૃષ્ટિયાં
અપૂર્ણ હોતી છે. અતઃ વે વસ્તુ કા પૂર્ણરૂપ પ્રતિપાદિત નહીં કર સકાં
હે. હસ લિયે પ્રમુ પ્રતિપાદિત અર્થ હી યહ તુમ સે કહા છે. હસ અર્થમેં
અહ રહો છે, અથવા તો તે મુકિતમાર્ગથી બ્રહ્મ થાઇ ચૂક્યો છે એવી વ્યકિતને
ફેરી સન્માર્ગમાં વાળવા માટે ગુરુમહારાજની ફરજ છે કે તેને ઉપાલંબ આપે. જે
પ્રમાણે પ્રભુએ સુનિ-બ મેઘકુમારને ઉપાલંબ આપ્યો છે. (તિવેમિ) આ રીતે ઉપ-
સેકત તત્ત્વ મેં એવી રીતે તીર્થંકર ભગવાન મહાવીરની પાસેથી સાંભળ્યું છે તેવી
જ રીતે મેં તમને કહ્યું છે. મેં પેતાની બુદ્ધિથી કલ્પના કરીને કહ્યું નથી. કેમકે
બુદ્ધિથી કલ્પિતકરીને કહેવાથી શ્રુતજ્ઞાનની આશાતાનાં હોય છે. બીજા વાત એ છે
કે છદ્મસ્થ ભાવોની દૃષ્ટિએ અપહુ હોય છે. એટલા માટે પ્રમુ પ્રતિપાદિત અર્થ જ

જો યદ્ય સંગ્રહ ગાથા ઉદ્ધત કી गई हैं—उसका अभिप्राय यह है—जो सुखके अभिलाषी हैं उनका यह प्रधान कर्तव्य है कि वे श्रुतज्ञान का अविनय न हो ऐसा सदा ध्यानमें रखें । अपने मनसे कल्पित कर आगम की कोई बात न कहें क्योंकि छद्मस्थावस्थामे दृष्टि अर्पण रहती है यही विषय (तिवेमि) इन पदों से सूचित किया गया है ।

જેનાચાર્યે જૈન ધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીઆલજી મહારાજ કૃત
જ્ઞાતાધર્મકથાગમુત્રકી અનગારધર્મોત્તરવર્ણીટીકા કે
ઉત્કૃષ્ટ નામક પ્રથમ અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૧ ॥

મેં તમને કહ્યો છે. આ અર્થ વિષે જે આ 'સંગ્રહગાથા' ટાંકવામાં આવી છે તેનો અભિપ્રાય આ પ્રમાણે છે કે—જે સુખની ઇચ્છા ધરાવે છે તેમની આ મુખ્ય રૂપે દુઃખ હોય છે કે તેઓથી શ્રુતજ્ઞાનનો અવિનય થાય નહિ આ વિષયમાં હંમેશાં સાવચેત રહે. પોતાના મનથી કલ્પીને આગમની કોઈ વાત કહે નહિ. કેમકે છદ્મસ્થાવસ્થામાં દૃષ્ટિ અર્પણ રહે છે, એજ વિષય (તિવેમિ) પદોથી સૂચવવામાં આવ્યો છે.

જેનાચાર્યે જૈનધર્મે દિવાકર પૂજ્ય શ્રી. ઘાસીલાલ મહારાજ કૃત
જ્ઞાતા ધર્મકથા ગૌતમી અનગારધર્મોત્તરવર્ણી ટીકાનું
ઉત્કૃષ્ટ નામક પહેલું અધ્યયન સમાપ્ત. ॥૧॥

अथ द्वितीयमध्ययनं प्रारभ्यते

व्याख्यातं प्रथममध्ययनं, साम्प्रतं द्वितीयमारभ्यते, अस्य पूर्वेण सहाऽ-
यमसिसम्बन्धः—पूर्वस्मिन्नध्ययने भगवताऽनुचितमार्गप्रवृत्तस्य क्षिण्यस्योपा-
लम्भः प्रोक्तः, अत्र तु अनुचितोचितमार्गप्रवृत्तानामनर्थार्थप्राप्तिपरम्परा
प्रोच्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्येदमादिमसूत्रम् ।

मूलम्—जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं पढमस्स
नयज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते बीयस्स णं भंते ! नायज्झयणस्स के
अट्ठे पन्नत्ते ? एवं खलु ! जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं रागगिहे
णामं नयरे होत्था वन्नओ तस्स णं रायगिहस्स नयरस्स बहिया-
उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए गुणसिलए नामं चेइए होत्था वन्नओ,
तस्सणं गुणसिलयस्स चेइयस्स अदुरसामंते एत्थणं महं एगे जि-
ण्णुज्जाणे यावि होत्था, विणट्ठदेवउले परिसडियतोरणघरे
नाणाविहगुच्छगुल्मलयावल्लिवच्छच्छाइए अणेगवालसयसंकणिजे
यावि होत्था । तस्सणं जिन्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं महं
एगे भग्गकूवए यावि होत्था, तस्सणं भग्गकूवस्स अदुरसामंते एत्थणं
महं एगे मालुया कच्छए यावि होत्था, किणहे किणहोभासे जाव रम्मे
महामेहनिउरंबभूए बहुहिं रुक्खेहि य गुच्छेहि य गुम्मेहि य लय हि य
वल्लीहि य कुसेहि य खाणुएहि य सच्छन्ने पलिच्छन्ने अंतोद्धुसिरे बहिं
गंभीरे अणेग वालस-संकणिजे यावि होत्था ॥सू०१॥

टीका—‘जइणं भंते !’ इत्यादि—यदि खलु भदन्त ! अमणेन भगवता
महावीरेण प्रथमस्य ज्ञाताध्ययनस्य, अयमर्थः प्रज्ञप्तं द्वितीयस्य खलु भदन्त !

दूसरा अध्ययन प्रारम्भ

प्रथम अध्ययन संपूर्ण हो चुका है। अब द्वितीय अध्ययन प्रारंभ

पीलुं अध्ययन प्रारंभ

पडेल्लं अध्ययन पुरुं थं गयुं छे डवे पीलुं अध्ययन शुरु थया छे. आ

ज्ञाताध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञसः १ । श्री सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिनाह-

‘एवं खलु जम्बू’ ति-एवं खलु जम्बू ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये राजगृहं नाम नगरमासीत् वर्णकः, तस्य खलु राजगृहस्य नगरस्य बहिरुत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे गुणशिलकं नाम चैत्यमासीत् वर्णकः, तस्य खलु

इस अध्ययन का पहिले अध्ययन के साथ इस प्रकार संबन्ध रहा हुआ है-कि पहिले अध्ययन में यह विषय समझाया गया है कि अनुचित मार्ग में प्रवृत्त हुए शिष्य को गुरु का कर्तव्य है कि वह उसे उपालम्ब देवे। इस अध्ययन में यह समझाया जावेगा कि मैं तथा अनुचित मार्ग में प्रवृत्त होते हैं उन्हें अपने अपने कृत कर्मानुसार अर्थ तथा अनर्थ की प्राप्ति पर परा भोगनी पडती है। इसी निमित्त से यह अध्ययन पहिले के बाद प्रारंभ किया गया है इस अध्ययन का यह प्रथम सूत्र है ‘जहणं भंते ! इत्यादि ।

टीका—जंबू स्वामी सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं—(जह) यदि (णं) निश्चय से (भंते) हे भइंत ! (समणेणं भगवया महावीरेणं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) श्रमण भगवान् महावीरने प्रथम ज्ञाताध्ययन का यह पूर्वोक्त अर्थ प्रदिपादित किया है तो (वीयस्सणं भंते ! नायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते) द्वितीय ज्ञाताध्ययन का उन्होंने क्या भाव अर्थ कहा है ? इस प्रकार जंबू स्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मा स्वामीने उनसे कहा—(एवं खलु जंबू) हे जंबू सुनों—इस प्रकार है—(तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नयरे होत्था) उस काल उस समय में राजगृह नामका नगर था (वन्नओ) इसका

अध्ययनने पडेला अध्ययननी साथे संबध आ रीते छे-के पडेला अध्ययनभां आ विषयतुं स्पष्टीकरण करवाभां आव्युं छे के अनुचित मार्गभां प्रवृत्त शिष्यने भाटे खुनुनी करण छे के ते तेभने उपादांल आवे. आ अध्ययन वडे समभववाभां आवशे के के अनुचित अथवा तो उचित मार्गभां प्रवृत्त थाय छे, तेभने पोटाना करेलां कयो अनुसार अर्थ तेभण अनर्थनी प्राप्ति परंप. आ करणथी न आ अध्ययन पडेला अध्ययन पछी आरंलवाभा आव्युं छे. आ पीला अध्ययनने पडेलुं सत्र आ छे—‘जहणं भंते ! इत्यादि !

टीका—जंबूस्वामी सुधर्मास्वामीने पूछे छे—(जह) के (णं) निश्चित इये (भंते) हे शइत ! (समणेणं भगवया महावीरेणं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) श्रमण भगवान् महावीर पडेला ‘ज्ञाताध्ययन’ ने अर्थ उपर कहा सुणन स्पष्ट कयो छे, तो (वीयस्सणं भंते ! नायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते) पीला ज्ञाताध्ययनने तेभणे कछ रीते लावार्थ समवव्यो छे ? जंबूस्वामीने आ प्रश्नने अश्र सांलणीने श्री सुधर्मास्वामीने तेभने कहुं के (एवं खलु जंबू) हे जंबू तभारा प्रश्नने जवाब

ગુણશીલકસ્ય ચૈવ્યસ્ય 'અદૂરસામંતે' નાતિદૂરે નાત્યાસન્ને, અત્ર સ્વલ્પ મહદેક જીર્ણોદ્યાનં ચાપ્યાસીત્, - તત્ત્વીદશમિત્યાદ્- 'વિણદ્વદેવઉલે' વિનષ્ટ દેવકુલં-વિનષ્ટવ્યન્તરાયતનં, 'પરિસિદ્ધિયતોરણધરે' પરિશદિતતોરણ ગૃહં-પરિશદિતા નિ નષ્ટપ્રાયાણ તોરણાનિ બહિર્ઘૌરાણિ ગૃહાણિ, પ્રાકાર દ્વારવ્યન્તરાયતનસમ્બન્ધીનિ ગૃહાણિ યત્ર તત્તથા । 'નાનાવિહગુચ્છગુલ્મલતાવલીવૃક્ષચ્છાદિતં-નાનાવિધા વલિવચ્છચ્છાદૈ' નાનાવિધગુચ્છગુલ્મલતાવલીવૃક્ષચ્છાદિતં-નાનાવિધા યે ગુચ્છાઃ=કાપીસી ત્રપાકુસુમપ્રમૃતયઃ, ગુલ્માઃ=વંશજાલી પ્રમૃતયઃ, લતાઃ અશોકલતાદિયઃ, વશ્યઃ=ત્રપુષીપ્રમૃતયઃ વૃક્ષાઃ=આમ્રાદયઃ તૈશ્ચાદિતં યતત્તથા । 'અણેગવાલસયસંકળિજ્જે' અણેગવાલસયસંકળનીયમ્, અણેકૈઃ=નાનાવિધ વ્યાલ-શતૈઃ=સર્પાદિ શ્વાપદશતૈઃ શક્કનીચં=મયાવહં ચાપ્યાસીત્ ।

વર્ણન પહિલે ક્રિયા ગયા હૈ। (તસ્મ જં રાયગિહસ્સ નયરસ્સ વહિયા ઉત્તર-પુરત્થિમે દિસીભાણ ગુણસિલ્લણ નામં ચેદ્દણ હોત્થા) ઉસ રાજગૃહ નગર કે બાહર કો ઓગ ઉત્તર પૂર્વ કે દિગ્વિભાગ મેં અર્થાત્ ઈશાનકોણમેં ગુણશીલક નામકા ઉદ્યાન થા। (વન્નઓ) ઇસકા વર્ણન પહિલે ક્રિયા ગયા હૈ। (તસ્સ જં ગુણસિલ્લયસ્સ ચેદ્દયસ્સ અદૂરસામંતે દત્થજં મહંણે જિણ્ણુજ્ઞાણે યાવિ હોત્થા) ઉમ ગુણશીલક ઉદ્યાન કે ન અતિ સમીપ ઓર ન અતિ દૂર એક ઓર મી વડા મારી જીર્ણ ઉદ્યાન થા। (વિણદ્વદેવઉલે પરિસિદ્ધિયતોરણધરે નાનાવિહગુચ્છગુલ્મલયાવલીવચ્છચ્છાદૈ અણેગવાલસયસંકળિજ્જે યા વિ હોત્થા) ઇસમેં જો દેવકુલ થા વહ કમીં કા નષ્ટ હો ચુકા થા।

સાંભળો- (તેજં કાલેજં તેજં સમણં રાયગિહે નામં નયરે હોત્થા) તે કાળે અને તે સમયે રાજગૃહ નામે એક નગર હતું (વન્નઓ) તે નગરનું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે. (તસ્સ જં રાયગિહસ્સ નયરસ્સ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીભાણ ગુણસિલ્લણ નામ ચેદ્દણ હોત્થા) રાજગૃહ નગરની બહાર ઉત્તર પૂર્વ દિશામાં એટલે ઇશાનકોણમાં ગુણશીલક નામે ઉદ્યાન હતો. (વન્નઓ) આ ઉદ્યાનનું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે. (તસ્સ જં ગુણસિલ્લયસ્સ ચેદ્દયસ્સ અદૂરસામંતે દત્થજં મહંણે જિણ્ણુજ્ઞાણે યાવિ હોત્થા) ગુણશીલક ઉદ્યાનની વધારે પાસે પણ નહિ અને વધારે દૂર પણ નહિ એવું એક બીજો બહુ ઉદ્યાન હતું. (વિણદ્વદેવઉલે પરિસિદ્ધિયતોરણધરે નાનાવિહગુચ્છ ગુલ્મલયાવલિવચ્છાદૈ અણેગવાલસયસંકળિજ્જે યાવિ હોત્થા) આમણ દેવકુળ વ્યંતરાયન કથારત્ન એ નાશ પામ્યું હતું. દેવકુળનો અર્થ અહીં વ્યંતરત્ન આયતન

तस्य खलु जीर्णोद्यानस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महानेको भग्नश्रीशामीन् तस्य खलु भग्नकूपस्य अदूरसामंते अत्र खलु महानेः 'मालुया कच्छए' मालुका कक्षकः मालुकाः एकास्थिफल वृक्षविशेषास्तेषां कक्षकः=गहनं वनम् आप्यासीत् । सकोदशः १ इत्याह—'किण्हे किण्हो भासे' कृष्णः कृष्णावभासः, तत्र—कृष्णः=कृष्णवर्ण-

देवकुल का अर्थ यहां व्यंतर का आयतन है। इस व्यन्तरायतन संवन्धी जितने घर थे उन सबके भी यहां बहिर्द्वार नष्टपाय हो चुके थे। यह जोर्ण उद्यान अनेक प्रकार के गुच्छों से कपास के जपा पुष्पों आदि के गुच्छों से—वंशजाली आदि गुल्मों से अशोकलता आदि लताओं से अणुसी (ककड़ो) आदि वेष्टोंसे, आम्र आदि वृक्षों से, आच्छादित हो रहा था। इसमें अनेक प्रकार के सैकड़ों सर्प इधर से ऊधर फिरते रहते थे अतः उनके द्वारा यह विशेष भयंकर बना हुआ था। (तस्स णं जिन्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे भग्गकूवए यावि होत्था) इस जीर्ण उद्यान के ठीक मध्य भाग में एक बड़ा भारी भग्न जीर्ण हुआ कुंआ भी था (तस्स णं भग्गकूवस्य अदूरसामंते एत्थ णं महं एगे मालुया कच्छए यावि होत्था) उस भग्न कुएँ के न अति समीप और न अति दूर—पास में मालुका वृक्षों का बहुत बड़ा गहन वन था। एकास्थिरुल वाले वृक्ष विशेषों का नाम मालुका है (किण्हे किण्हो भासे जाव रस्से महामेहनिउरंवभूए बहूहिं रुक्खे हि य गुच्छे हि य गुम्मे

छे. आ व्यन्तरायतननां जेट्ठां घर हतां, ते जधाना जटारना इत्थाना नष्टपाय थधं गथा हता. जूतुं उद्यान धल्ली जतना गुच्छे,—जेठवे के पणु अने जपापुष्प वगेरेना गुच्छे—वंशजाली वगेरे गुल्मी अशोकलता वगेरे लताओ, त्रपुली (ककड़ी) वगेरेनी वेढो, आम्र वगेरे वृक्षोथी ढंक्षओवेो हतो. धल्ली जतना सेंकडा साप आ उद्यानभां आभथी तेम विचरता रहता हता. ओथी आ उद्यान सविशेष लयंकर लागतुं हतुं. (तस्सणं जिन्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं एगे भग्गकूवए यावि होत्था) आ जूता उद्याननी ठीक मज्झेवत्थ ओक भोटो भग्गकूप नामे ओक एल्लुं थयेवेो कूवेो हतो. (तस्स णं भग्गकूवस्स अदूरसामंते एत्थणं महं एगे मालुया कच्छए यावि होत्था) ते भग्ग कूपानी वधारे हर पणु नहिं अने वधारे नल्लुं पणु नहिं कडेवाय ओवुं भासे मालुका वृक्षोत्तं भोटुं सवन वन हतुं. ओकास्थिरुल वृक्ष विशेषतुं नाम मालुका छे. (किण्हे किण्हो भासे जाव रस्से महामेहनिउरंवभूए बहूहिं रुक्खे हि य गुच्छे हि य गुम्मे

अञ्जनवत्, कृष्णावभासः=कृष्णप्रभः स्वरूपेण कृष्णवर्णएवावभासते, यावद्
रम्यः=सुन्दरः 'महामेहनिरंबभूण' महामेघनिकुरम्बभूतः, महामेघः=वर्षाकाल
भावि मेघस्तस्य निकुरम्बः=समूहः तथाभूतः-घनीभूतः नूतनधनोपम इत्यर्थः
नीलधर्मसाम्यात् । बहुभिर्दृष्टैश्च, गुच्छैश्च, गुल्मैश्च, लताभिश्च, वल्लीभिश्च,
कुशैश्च=दर्भैश्च, स्थाणुकैश्च=ऊर्ध्वकीलकैश्च 'ठुंठाइति भाषायाम्' संछन्नाः=
व्यासः, परिच्छन्नाः=विशेषेण समाच्छादितः 'अंतो जुसिरे' अन्तः=मध्ये
जुसिरः सावकाशत्वात् 'बाहिं गंभीरे' बाहिःगंभीरः, अतिगहनत्वेन दण्डेरपसृत-
त्वात्, अनेक व्यालशतशङ्कनीयः-अनेकशतसर्पादिभिः शङ्कनीयः-भयजनकश्चा-
प्यासीत् ॥ सू. १॥

मूलम्—तत्थ णं रायगिहे नयरे धण्णे नामं सत्थवाहे अक्कं दित्ते
जाव विच्छड्डियविउलभत्तपाणे, तस्स णं धण्णस्स सत्थवाहस्स
भद्दा नामं भारिया होत्था, सुकुमालपाणिपाया अहीणपडिपुण्णपंचि-

हि य लया हि य वल्लि हि य कुण हि य खाणुण्हि य मच्छन्ने पलिच्छन्ने
अंतो जुसिरे बाहिं गंभीरे अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था) यह
गहन वन कज्जल की तरह कृष्ण वर्णवाला था स्वरूप से ही इसकी प्रभो
कृष्ण थी। यावत् यह सुन्दर था। वर्षाकाल भावी मेघ के समूह जैसा
यह नीला था। अनेक प्रकार के वृक्षों से, अनेक प्रकार के गुल्मों से, अनेक
प्रकार की लताओं से, अनेक प्रकार की वल्लियों से, अनेक प्रकार के कुशों
से, अनेक विध स्थाणुओं से यह बहुत अधिक रूप में आच्छादित हो रहा था।

बीच में यह सावकाश होने से पोला था। बाहिर गहन होनेकी वजह
से गंभीर था। अनेक प्रकार के सैकड़ों सर्पों से यह भी महान भया-
नक था। सूत्र "१"

शुम्मे हि य लया हि य वल्ली हि य खाणुण्हि य सच्छन्ने पलिच्छन्ने अंतो जुसिरे
बाहिं गंभीरे अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था) आ सधनवन भेशनी
जेम काणा रंगत्तं इत्तं. आनी प्रसा स्वइपथी न काणी इत्ती. वर्षाकाणना मेघ जेवा
ते नीला रंगत्तं इत्तं. धल्ली जतनां पृक्षो, धल्ली जतना गुल्मो, धल्ली जतनी लताओ
धल्ली जतनी वल्लीओ, धल्ली जतना दंभो धल्ली जतना स्थाणुओथी आ उधान
सधन इपे दंक्षयेत्तु इत्तो. वंक्ष्ये आली जज्या इत्ती पखु आणूणाणू योमेर पृक्षावट्-
ने दीधि ते सधन इत्तु. धल्ली जतना सेकडो सापोथी आ भूण न अयकारी दागतु
इत्तु. सूत्र ॥ १ ॥

दियसरीरा लक्खणवज्जणयुणोववेया माणुम्माणप्पमोणपडिपुन्न-
सुजायसव्वंगसुंदरंगा ससिसोमोगारा कंता पियदंसणा सुख्खा
करयल-परिमियतिवल्लियमज्झा कुंडल्लुहियगंडलेहा कोमुइ-रय-
णियर-पडिपुण्णसोमवयणा सिंगारागारचारुवेसा जाव पडिख्खा
बंझा आवयाउरी जाणुकोप्परमाया यावि होत्था ॥सू. २॥

टीका-‘तएणं रायगिहे’ त्ति-तत्र खलु राजगृहे नगरे धन्यनामा
सार्थवाहः=जनसमूहनायकः गरिम-धरिम-मेय, परिच्छेद्यरूपं क्रयाणकद्रव्य-
जातं गृहीत्वा लाभार्थमन्यदेशं व्रजन् सहागतवणिगृजनस्य योगक्षेमचिन्तया
परिपालक इति भावः अड्ढे ‘आहयाः-ऋद्ध्यादिपूर्णः’ ‘दिस्से’ दीप्तः-सच्चरित्रेण
उज्ज्वलः यावद् विच्छिदितविपुलभक्तपानः। यावच्छब्देनायमर्थो ग्रहीतव्यः-
विस्तीर्णविपुल भवनक्षयनासनयानवाहनाकीर्णः, बहुधनयुक्तातरुपरजनः, आयो-

तत्थ णं रायगिहे नगरे इत्यादि

टीकार्थ- (तत्थ णं रायगिहे नगरे) उस राजगृह नगरमें (धन्नेनामं सत्थवा
हे) धन्य नाम के सार्थवाह थे। जब ये गरिम धरिम मेय एवं परिच्छेद्य
रूप क्रयाणक द्रव्य समूह लेकर लाभप्राप्ति की इच्छा से परदेश जाते थे
तो इनके साथ जो और भी वर्णकजन होते उनके ये योगक्षेमकारक
होते थे। उनकी हर एक प्रकार की चिन्ता रखते थे। ये (अड्ढे)
ऋद्ध्यादि से परिपूर्ण थे। (दिस्से) सच्चरित्र से उज्ज्वल थे। (जाव विच्छ-
द्वियविउलभत्तपाणे) यावत् विच्छिदित विपुलभक्तपानवाले थे-
यहां यावत् शब्द से इनके विषय में इतना और समझ लेना चाहिये कि
इनके भवन बहुत विस्तीर्ण थे, शयन, आसन, यान, वाहन, भी इनके

‘तत्थणं रायगिहे नगरे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ- (तत्थणं रायगिहे नगरे) तेसञ्च गृह नगरमां (धन्ने नामं सत्थवाहे)
धन्य नामे सार्थवाह इति। न्याये तेसो गरिम, धरिम मेय अने परिच्छेद्य रूप कल्याणक द्रव्य-
लब्धि लक्षणे लाभार्थी धृष्ट्याथी विदेशं गत्वा इति त्वारे ओमनी साथे ले गीला वसुं कञ्चन
रहेता तेभन्ना भाटे तेधन्य सार्थवाह अधी रीते कुशणं करुमार इति। तेभन्नी दरेकं ज्ञातनी
संभाणं राभता इति। इति। ओ (आह्वे) ऋद्धि वजरेथी संपूर्णं पण्यं पूर्णं इति।
(दिस्से) सच्चरित्रेयथी उज्ज्वल इति, (जाव विच्छिद्वियविउलभत्तपाणे) यावत्
विच्छिदित विपुल भक्त पान वा ॥ इति। अहो ॥ ये यावत् शब्द आगच्छे छेतेने
अर्थ आ प्रमाणे छे के ओमनां भवन बहुञ्च विशाल इति। शयन, आसन, यान,

ગમયોગસમયુક્તઃ, આયોગેન દ્વિગુણાદિલિપ્સયા પ્રયોગઃ અધમર્ણાનાં સત્રિષ્ઠે દ્રવ્યસ્ય વિતરણં, તેન યુક્તઃ। વિચ્છર્ણિતવિપુલભક્તપાનઃ=યસ્ય ગૃહે ભોજના-વશિષ્ટેર્વહુભિરન્નપાનૈઃ સ્થુધાર્તાનામનેકહીનદીનાનાં પરિપોષણમશૂદિત્યર્થઃ।

તસ્ય સ્વલુ ધન્યસ્ય સાર્થવાહસ્ય મદ્રા નામમાર્યાઽમ્ભવત સા કીદૃશીત્યાહ-
'સુકુમાલપાણિપાયા' સુકુમારપાણિપાદા, તત્ર સુકુમારૌ કોમલૌ પાણી ચ પાદૌ યસ્યાઃ
સા અતિકોમલકરચરણવતીત્યર્થઃ। 'અહીળપંડિપુણ્ણ પંચિદિયસરીરા' અહીળ
પ્રતિપૂર્ણપંચેન્દ્રિયસરીરા, તત્ર-'અહીળ' અહીનાનિ લક્ષણસ્વરૂપાભ્યામ્ 'પંડિ-
પુણ્ણ' પ્રતિપૂર્ણાનિ, 'પંચિદિય' પંચેન્દ્રિયાણિ યસ્મિન્ તાદૃશં શરીરં યસ્યાઃ
સા તર્થા'લક્ષણવંજનગુણોવવેયા' લક્ષણવ્યજ્જનગુણોપપેતા, તત્ર-'લક્ષણ' લક્ષ-
ણાનિ લક્ષ્યન્તે દૃશ્યન્તે જ્ઞાયન્તે યૈસ્તાનિ શુભચિહ્નાનિ-કરસ્થવિદ્યાધનાદિ સ્વ-
પાસ નાના પ્રકાર કે બહુત અંધિક થે। ગાય મૈમ આદિ ધન તથા ચાંદી

સોના મી इनके पास बहुत अधिक मात्रामें था। आयोग प्रयोग से ये युक्त थे-अर्थात् कर्जदारों के लिये ये द्विगुणित लेने की अभिलाषा से कर्ज दिया करते थे। भोजन के बाद जो विविध प्रकार की भोजन सामग्री बचती-थी उसे ये बुझुक्षित, भूखे अनेक हीन प्राणियों में वितरित करवा दिया करते थे। अथवा भोजन करते समय इनके यहां इतना अधिक खाना उच्छिष्ट रूप में बचता था कि जिससे अनेक दीन हीन बुझुक्षित प्राणियों का पालन पोषण हो जाता था (तस्स णं घण्णस्स सत्थवाहस्स भद्धानामं भारिया होत्था) उन धन्य सार्थवाह की भद्रा नाम की धर्मपत्नी थी। (सुकुमाल पाणिपाया अहीणपंडिपुण्णपंचिदियसरीरा लक्खणवंजणगुणोववेया) इनका शरीर सुकुमार हाथ चरण वाला था लक्षण एवं स्वरूप इन दोनों से इनका शरीर

વાહન પણ એમની પાસે ઘણી ભતનાં અને પુષ્કળ પ્રમાણમાં હતાં. ગાય ભેંસ વગેરે, પણ ધન તેમજ ચાંદી સોનું પણ તેમની પાસે પુષ્કળ પ્રમાણમાં હતું. આયોગ પ્રયોગથી તેઓ યુક્ત હતા એટલે કે ઋણ આપતા હતા. જમ્યા પછી જે ઘણી ભતની ભોજનની સામગ્રીઓ વધતી તે સામગ્રીને તેઓ ભૂખ્યા ઘણા હીન, દીન, પ્રાણીઓમાં વહેંચાવી દેતા હતા. અથવા તો એમને ત્યાં એટલું બધું ખાધા પછી એટલું વધતું કે જેથી ઘણા ગરીબ, હીન, ભૂખ્યા પ્રાણીઓનું ભરણ પોષણ થઈ જતું હતું. (તસ્સ ણં ઘણ્ણસ્સ સત્થવાહસ્સ મદ્દા નામં ભારિયા હોત્થા) તે ધન્ય સાર્થવાહની મદ્રા નામે ધર્મપત્ની હતી (સુકુમારપાણિપાયા અહીળપંડિપુણ-પંચિદિયસરીરા લક્ષણવંજનગુણોવવેયા) તે સુકોમળ હાથપગ વાળી હતી તેમજ લક્ષણ અને સ્વરૂપ આ બંનેથી તેમનું શરીર યુક્ત હતું. (લક્ષણ) વિદ્યા,

કરેલારૂપાણિ, 'વંજણ' વ્યજ્જનનિ, વ્યજ્જનન્તે-સૂચ્યન્તે-ભાગ્યોદય યસ્તાનિ તિલમપાદીનિ 'ગુણ' ગુણાઃ મૌશીલ્યપાતિવ્રત્યાદયસ્તૈઃ ઉવત્રેયા' હપપે ન-સમન્વિતા, તત્ર ઉપ અપદ્વિયુપસર્ગયોઃ 'અપ' ઇત્યબ્રાહ્મ કારસ્ય પૃષ્ઠોદરાદિ-ત્વાહોપઃ। 'માણુસ્માણપ્પમાણપડિપુન્નસુજાયસવ્વંગસુ'દરંગા માનોન્માન-પ્રમાણપતિપૂર્ણસુજાતમર્જાસુન્દરાત્તી. તત્ર= 'માગ' માનં=જલદ્રોણપ્રમાણતા, તથાહિ-પરિપૂર્ણજઠકુણ્ડે યસ્ય પુરુષસ્ય યસ્યાઃ સ્ત્રિયો વા પ્રવેશે સ્તિ યદિ દ્રોણપરિમિતં જલ બહિર્નિસ્સરતિ તદા સ પુરુષઃ સા સ્ત્રી વા માનપ્રાપ્તો-ચ્યતે, માનપ્રાપ્તયાઃ શરીરાવગાહનાવિશેષો માનમિત્યુચ્યતે। 'ઉન્માગ' ઉન્માનપ્, અર્ધમારપ્રમાણતા સાવેત્યસ્-તુલાયામારોપિતો નરો નારી વા યથ ધેમારપ્રમાણા યજ્ઞનિ તદા સ પુરુષઃ સા સ્ત્રી વા ઉન્માનપ્રાપ્તા નિગદ્યતે 'પ્રમાગ' પ્રમાણ સ્ત્રાન્નુકેરછોત્રશ્નોચ્છાપઃ, ઇત્યં ચ-માર્ગં ચોન્માનં વ પ્રમાણં યુક્ત થા। (લક્ષણ) સે ત્રિયા, ધન આદિ કી સૂચક કરસ્યશુભ રેલા રૂપ ત્રિહોં સે, તથા ભાગ્યોદય સૂચક તિલમસા આદિ રૂપ વ્યંજનોં સે યથ સમન્વિત થી। સુશીલતા તથા પાતિવ્રત આદિ ગુણોં કા યથ ધર થી। (માણુસ્માણપ્પમાણપડિપુન્નસુજાયસવ્વંગસુ'દરંગા) માન, ઉન્માન ઓર પ્રમાણ ઇન કે અનુસાર ઇસ્કે સમસ્ત અંગપૂર્ણ થે। પર્િપૂર્ણ જલ કુણ્ડ મેં પ્રવેશ કરને પર દ્રોણ પરિમિત જલ યદિ ઉસ કુંડ સે બાહર નિકલ આવે તો વહ પુરુષ અથવા સ્ત્રી માન વાલી કહી જાતી હૈ। અર્થાત્ ઇસ્કે શરીર થી અવગાહના ઇતને માન પ્રમાણ થી। તુલા પર આરોપિત હોને પર જિત સ્ત્રી અથવા પુરુષ કા વજન અર્ધમાર પ્રમાણ નિકલતા હૈ। તો વહ ઉન્માન પ્રાપ્ત કહલાતા હૈ। આને અંગુલોંત્ર ૧૦૮ અંગુલ વાલી બને દુર ઝંચાઈ ધન વગેરેને સૂચવનારી હાથની શુભરેખાઓથી તેમજ ભાગ્યોદયના સૂચક તદ્દમયા વગેરે રૂપ વ્યંજનાથી તે સંપન્ન હતી. શાલીનતા તેમજ પાતિવ્રત્ય વગેરે ગુણોંત્ર તે ધર હતી. (માણુસ્માણપ્પમાણપરિપુન્નસુજાયસવ્વંગસુ'દરંગા) માન, ઉન્માન અને પ્રમાણ સહિત તેનાં બધાં અંગો પૂર્ણ હતાં. સંપૂર્ણ રૂપથી ભારેલા પાણીના કુંડમાં પ્રવેશ્યા બાદ જો દ્રોણ પરિમાણ જેટલું પાણી તે કુંડમાંથી બહાર નીકળે તો તે પુરુષ અથવા સ્ત્રી 'માન' વાળી કહેવામાં આવે છે. એટલે કે તેમના શરીરની અવગાહના અમુક જેટલા માન પ્રમાણવાળી હતી. ત્રાજવાં ઉપર ચઢીને જો સ્ત્રી અથવા પુરુષ પોતાનું વજન કરાવતાં તેમનું વજન અર્ધમાર પ્રમાણ જેટલું થાય તો તે ઉન્માન પ્રાપ્ત કહેવાય છે. પોતાના આંગળથી જ માપ કરવામાં આવે અને તે પુરુષ કે સ્ત્રી એકસો આઠ જેટલા આંગળના માપ જેટલી થાય તો તે પ્રમાણ પ્રાપ્ત કહેવાય છે. એવી રીતે માન, ઉન્માન અને પ્રમાણ યુક્ત તેમના દરેકે

चेत्येषा द्वे मानान्मानप्रमाणानि तैः प्रातपूर्णानि-संपन्नानि, अतएव 'सुजाग्र' सुजातानि यथोचितावयवमन्निवेशयन्ति 'सर्व' सर्वाणि सकलानि, 'अंग' अङ्गानि-अज्यते व्यज्यते प्रागो यैस्तानि मस्त-कादारभ्य चरणान्तानि यस्मिस्तत्, अतएव 'सुंदरंगा' सुन्दराङ्गी-सुंदरमङ्गं वपुर्यस्याः सा तथा, 'ससिसोमगारा' शशिमौम्याकांग-शशो=चन्द्रस्तद्वत् सौम्यो-रमणीय आकारः-स्वरूपं यस्याः सा 'कंता' कान्ता कमनीया। 'पियं दंसणा' प्रियदर्शना प्रियं दर्शकजनमनोह्लादकं दर्शनमवलोकनं, यस्याः सा, अत एव 'सुरुवा' सुरूपा सर्वातिशायिरूपलावण्यवतीत्यर्थः 'करयलपरिमिय-ति वलीय-मज्झा' करतलपरिमितत्रिवलिकमध्या करतलपरिमितः=मुष्टिग्रन्थः, त्रिवलिकश्च-चलिकत्रयोपेतः रेखात्रयवान् 'मज्झा' मध्यभागो यस्याः सा, कुशोदरी तनु कटिश्चेत्यर्थः 'कुण्डलुल्लिहियगंडलेहा' कुण्डलोल्लिखितगण्डलेखा कुण्डलाभ्या-मुल्लिखिता-उपदृष्टागण्डलेखा-कपोलावस्थितचन्दनादि रेखा यस्याः सा, कुण्डल जोभासम्पन्नैत्यर्थः। 'कोमुह-रयणियरपडि पुण्णसोम्मवयणा' कौमुदी=कार्तिकी

वाला जिस पुरुष अथवा स्त्री का शरीर होता है वह प्रमाण प्राप्त कहलाता है। इस तरह मान उन्मान एवं प्रमाण के अनुसार इसके समस्त शारीरिक अवयव थे अतएव वे यथोचित सन्निवेश विशिष्ट थे। मस्तक से लेकर चरण पर्यन्त उपांग अवयव कहलाते हैं। इसी कारण इनका शरीर बहुत अधिक सुन्दर था। (ससिसोमगारा कंता पियदंसणा सुरुवा करयलपरिमिय तिवालिय-मज्झा) चन्द्रमा के समान इसका आकार सौम्य था। अतः बहुत ही कमनीय थी। दर्शक जनों के मन को इनका अवलोकन आह्लादकारक था। यह सर्वातिशायी रूप लावण्य से युक्त थी इनका त्रिवली युक्त मध्य भाग इतना अधिक पतला था कि मुष्टि ग्राह्य हो जाता था। (कुण्डलुल्लिहिय गंडलेहा कोमुहरयणियर-पडिपुण्णसोम्मवयणा सिंगारागारचारुवेसा जाव पडिरुवा वंझा अविआउरी हरेक अवयवे। सप्रभाणु अने योग्य हुता, मस्तकथी भांडीने पण सुधी उपांग अवयव छे। ओटवा भाटे न ओमनु शरीर भूणन सुंदर हुतं, (ससि सोमगारा कंता पियदंसणा सुरुवा करयलपरिमिय तिवालियमज्जा) तेमनी आकृति चन्द्र जेवी सौम्य हुती, जेथी ते भूण न कमनीय हुती, जेनारा ओ भाटे तेमनु दर्शन आह्लाद करे हुतं, ते अतिशय रूप अने लावण्य संपन्न हुती, तेमनी त्रिवली युक्त कमर (मध्य भाग) ओटवी अधी पातणी हुती के तेने सभावेश भूडीभां पणु थंड शकते हुते। (कुण्डलुल्लिहियगंडलेहा कोमुह-रयणियरपडिपुण्णसोम्मवयणा सिंगारागारचारुवेसा जाव पडिरुवा वंझा

पौर्णमासी तस्याः रजनीकरश्चन्द्रस्तद्वत् प्रतिपूर्ण-सौम्य-आर्द्धादनकं वदनं-
मुखं यस्याः सा तथा 'सिंगारागारचारुवेसा,' शृङ्गारागारचारुवेसा, शृङ्गाराख्य
प्रथमरसस्य अगारमिव-गृहमिव चारुवेसा यस्याः सा, शृङ्गारो
भूषणाटोपरतत्प्रधान आकारो यस्याः सा तथा मनोहरनेपथ्या, अत्र पद
द्वयस्य कर्मधारयः । 'जाव' यावत् 'पडिखा' प्रतिरूपा 'बंझा' बन्ध्या-
अपत्यरूपापेक्षया निष्कृता, एकरार संतानसंज्ञाता नंतरमपत्यमरणेनापि
फलतो बन्ध्या भवति, अतएव 'अविद्या उरी' देशी शब्दः, अविजनयित्री
सर्वथा संतानाऽजननशीला संतानजननशक्तिरहिता, इत्यतः 'जाणु-
कोप्परमाया' जानु कूर्परमाता, 'जाणु' जानुनी चरणयोर्मध्यभागा 'कोप्पर'
कूर्परौ करयोर्मध्यभागा तेषामेव 'माया' माता-जननी चाप्यासीत् ॥ सू. २ ॥

पलम्—तस्स णं धणस्स सत्थवाहस्स पंथए नामं दासचेडे
होत्था, सव्वंगसुंदरंगे मंसोवचिए बालकीलावण कुसले यावि होत्था,
तएणं से धण्णे सत्थवाहे रायगिहे नयरे बहूणं नयरनियगसेट्ठि
सत्थवाहाणं अट्टारसण्ह य सेणिप्पसेणीणं वहुसु कज्जेसु य कुडुबेसु य
मंतेसु य जाव चक्खुभूए यावि होत्था, नियगस्स विय णं कुडुबस्स
वहुसु य कज्जेसु जाव चक्खुभूए यावि होत्था ॥ सू. ३ ॥

जाणुकोप्परमाया यावि होत्था) उसके कपोल मंडल पर जो चन्दनादिक की
रेखा लगी रहती थी वह दोनों कानों के कुंडलों से घेरित होनी रहना
थी। कर्तिनी पूर्णमासी के पूर्ण चन्द्र मंडल के समान इसका सौम्य-आर्द्धाद-
जनक-मुख था। इसका सुन्दर वेष्ट शृङ्गाररस के घर जैसा था। फिर भी
यह इतनी त्रिभुवन सुन्दरी होने पर भी बन्ध्या थी। ऐसी बन्ध्या थी-कि
इसके प्रारंभ से ही संतान नहीं हुई थी-संतान जननशक्ति से यह बिलकुल
रहित थी। यह तो केवल जानु और कूर्पर-करके मध्यभाग देहनी की
माता थी। ॥ पत्र २ ॥

अविद्याउरी जाणुकोप्परमाया यावि होत्था) तेमना कपोल उपर जनाववाभां
आवेली चन्दन रेखाये, जने कानोभां पडेरैला कुंडलोथी घसाती હતી. કાર્તિક
પૂનમના ચન્દ્રમંડળની જેમ તેમનું મોં સૌમ્ય અને આદ્યદશનક હતું. ત્રિભુવન
સુંદરી હોવા છતાં તે બંધ્યા હતી. શરૂઆતથી જ તેને એકે સંતાન થયું ન હતું.
સંતાન જનન શક્તિ તેમનામાં સદંતર સમૂળ રૂપે હતી નહિ એને તો સંતાન
રૂપે ફક્ત બીજણ અને ડોણી જ હતાં. ॥ સૂત્ર ૨ ॥

टीका—‘तस्स ण इति—तस्य खलु धन्यस्य साथवाहस्य पन्थकनामा दासचेटकाः—दासपुत्र आसीत् सर्वाङ्गसुन्दराङ्गः, मांसोपचितः—पुष्टशरीरः, बालक्रीडनकुशलः—बालान् क्रीडयितुं दक्षश्चाप्यभवत्। तदनु खलु स धन्यः सार्थवाहस्तस्मिन् राजगृहे नगरे बहूनां ‘नयरनिगमसेट्टिसत्थवाहाणं’ नगरनिगमश्रेष्ठिसार्थवाहानाम्, तत्र ‘नयर’ नगरस्य=राजगृहस्य, ‘निगम’ निगमस्य=वणिग्प्रामस्य, ‘सेट्टि’ श्रेष्ठिनः—सार्थवाहाश्च, एतेषां च पुनः ‘अट्टारसण्ह य’ श्रद्धादाज्ञानाम् ‘सेणिप्पसेणीयं’ श्रेणिप्रश्रेणीनाम्, तत्र ‘सेणि’ श्रेणयः कुम्भकारादिजातयः ‘प्पसे गो’ प्रश्रेणयः—अवान्तरजातयस्तासां बहुषु कार्येषु—

‘तस्स णं धणस्स सत्थवाहस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तस्स णं धणस्स) उस धन्य सार्थवाह के यहाँ (पंथण नाम दासचेडे होत्था) पंथक नामका एक दास पुत्र था (सव्वंगसुदरंगे) यह सर्वांग सुंदर था। (मांसोपचिण्णं) पुष्टशरीर वाला था। (बालक्रीडावणकुसले यावि होत्था) बालकों के खिलाने में बड़ा चतुर था। (तएणं से धण्णे सत्थवाहे-रायगिहे नयरे बहूणं नयरनिगमसेट्टिसत्थवाहाणं अट्टारसण्ह य सेणिप्पसेणीजं बहुसु कज्जेसु य कुडुबेसु य मंतेसु य जाव चक्खुभूए यावि होत्था) वह धन्य सार्थवाह राजगृह नगर में अनेक नगर निवासी वणिकजनों को—श्रेष्ठिजनों को सार्थवाहों को तथा अट्टारह श्रेणी प्रश्रेणियों को बहुत से कार्यों में अनेक परिवारों में अनेक मंत्रणाओं में—गुप्त विचारों में यावत् चक्षुभूत थे मार्ग दर्शक थे। कुम्भकार आदि जातियाँ श्रेणी शब्द से और अवान्तरजातियाँ

‘तस्स णं धणस्स सत्थवाहस्स’ इत्यादि. ॥

टीकार्थ—(तस्स णं धणस्स) ते धन्य सार्थवाहने त्यां (पंथण नाम दासचेडे होत्था) पंथक नामे ओक दास पुत्र होतो. (सव्वंगसुदरंगे) ते सर्वांग सुंदर होतो. (मांसोपचिण्णं) सुंदर शरीर पाणो होतो. (बालक्रीडावणकुसले यावि होत्था) बालक्रीडे रमाववाभां तेणहुं च कुशल होतो. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे रायगिहे नयरे बहूणं नयरनिगमसेट्टिसत्थवाहाणं अट्टारसण्ह य सेणिप्पसेणीजं बहुसु कज्जेसु य कुडुबेसु य मंतेसु य जाव चक्खुभूए यावि होत्था) ते धन्य सार्थवाह राजगृह नगरभां धण्ण नगरना वणिक्के, श्रेष्ठिज्जे, सार्थवाहो तेमच अट्टार श्रेणी प्रश्रेणीज्जेने धण्ण कामेभां धण्ण कुटुम्बेभां, अनेक जतनी मंत्रणाओभां, गुप्त विचारोभां यावत् चक्षुभूत हुता ओटवे के मार्गदर्शक हुता. कुम्भार वगैरेनी जतने अही श्रेणी शब्दशी अने पैदा जतने प्रभेणी शब्द द्वारा जताववाभां आवी छे. (नियगस्स

प्रयोजनेषु च कुटुम्बेषु च परिवारेषु च 'मंतेषु' मन्त्रेषु—कर्तव्यानश्चर्यायै शुस-
चिवारेषु यावदुत्तुर्गते मार्गदर्शकत्वाप्याप्तान् 'नियगमस्य त्रि' निजकस्यापि—स्वकी-
यस्यापि च खलु कुटुम्बस्य बहुषु च कार्येषु यावच्चक्षुर्भूतत्वाप्यासीत् ॥सू० ३॥

मूलम्—तत्थ णं रायगिहे नयरे विजए नामं तक्करे होत्था, पावे
चडालरूवे भीमतररुदकम्ममे आरुसियदित्तरत्तनयणे खरफरुस-
महल्लविगयत्रीभत्थदाडिए असंपुडियउट्टे उद्धयपइन्नलंबंतमूद्धए
भमरराहुवन्ने निरणुक्कोसे निरणुतावे दारुणे पइभए निसंसइए
निरणुत्तं अहिंत्त एगंतदिट्ठिए खुरेव एगंतधारए गिद्धेव आमिस
तल्लिच्छे अगिमिच्च सव्वभक्खी जलमिच्च सव्वगाही उक्कवण—वंच-
णमाया—नियडि—कूड—कवड—साइ—संपओग—बहुले, चिरनगर विणट्टु
दुट्टुसीलायारचरित्ते जूयसंगी मज्जपसंगी, भोज्ञसंगी संसपसंगी
दारुणे हिययदारए साहसिय संविच्छेयए उवहिए विसंभवाई आली-
यगतित्थभेयलहुत्थसंपउए परस्स दव्वहरणम्मि निच्च अणुवच्छे
तिव्ववेरे, रायगिहस्स नयरस्स बहूणि अइगमणाणि य निग्गमणा-
णि य दाराणि य अवइाराणि य छिडीओ य खंडीओ य नगरनिद्धम-
णाणि य संवट्टणाणि य निवट्टणाणि य जूवखलयाणि य पाणागाराणि-
वेस्सागाराणि य तद्दारुणाणि य तक्करुणाणि य तक्करघराणिय सिंगाड-
गाणि य तियाणि य चउत्ताणि य चच्चगणि य नागवराणि य भूयघराणि
य जक्खदेउलाणि य सभाणि य पत्ताणि य पणियसालाणेय सुन्न-

प्रश्नेगी शब्द से यहाँ लो गई हैं। (नियगमस्य त्रि यणं कुटुम्बस्य बहुषु य
कज्जेसु जाव चक्खुभूए यावि होत्था) तथा अगने निज कुटुम्ब के भी अनेक
कार्यआदि में चक्षुभूत थे मार्गदर्शक थे। ॥सूत्र ३॥

विपणं कुटुम्बस्य बहुषु य कज्जेसु जाव चक्खुभूए यावि होत्था) तेभ्य
पेताना कुटुम्बाना धन्या अभोभां तेभ्यो मार्गदर्शन तरीके ७ता. ॥ सूत्र ३ ॥

घराणि य आभोएमाणी२ मग्गमाणे गवेसमाणे बहुजणस्स छिद्देसु य
 विसमेसु य विहुरेसु य वसणेषु य अञ्जुदएसु य उस्तवेसु य पत्तवेसु र
 तिहीसु य छणेसु य जन्नेसु य पव्वणीसु य मत्त-पमत्तस्स य विक्खि-
 त्तस्स य वाउलस्स य १ हियस्स य दुक्खियस्स विदेसत्थस्स य विप्प-
 वसिस्स य मग्गं च छिद्दं च विरहं च अंतरं च मग्गमाणे गवेस-
 माणे एवं च णं विहरइ, बहिं वि य णं रायगिहस्स नगरस्स आरा-
 मेसु य उज्जाणेषु य वावि पोक्खरिणा-दीहि गाणुं जालि या सरेसु य
 सरपंतिगासु य सरसरपंतिगासु ४ जिण्णुज्जाणेषु य भग्गवूवएसु य
 माल्लयाकच्छएसु य सुसाणएसु य गिरिकंदरले गउवट्ठाणेषु य
 बहुजणस्स छिद्देसु य जाव एवं च णं विहरइ ॥सू. ४॥

टीका—‘तत्थ णं’ इत्यादि । तत्र खलु राजगृहे नगरे विजयनामा
 तस्करः=चौरः होत्था=आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—‘पावे’ इति, पापः=
 ‘पापकर्मा चाण्डालरूपः=चाण्डालसदृशः, भीमतरुद्रकम्मे’ भीमतरुद्रकर्मा-
 चाण्डालकर्मापेक्षयाऽपि भीमतराणि=भयङ्कराणि रौद्रकर्माणि हिंसादिक्लृप्तकर्माणि
 यस्य स तथा, ‘आरुसियदित्तरत्तनयणे’ आरुषित दीप्तरत्तनयनः, तत्र-आरुसिय
 आरुषितमप्येव ‘दित्त’ दीप्ते=विकराले ‘रत्त’ रक्ते नयने यस्य स तथा, ‘खर-

‘तत्थ ण रायगिहे नगरे विजय नामं तक्करे होत्था’ इत्यादि ।

टीका—(तत्थ णं रायगिहे नगरे) उस्सी राजगृहं नगरं मे विजय नामको
 चौर था (पावे चाण्डालरूपे भीमतरुद्रकम्मे आरुसियदित्तरत्तनयणे, खरफरुस
 महल्लविगयवीभत्थदादि) यह पापो था । चाण्डाल जैसा था । इसके हिंसा
 दिक् क्लृप्त कर्म चाण्डाल के कार्य की अपेक्षा भी बहुत भयंकर थे । इसके
 नेत्र क्रोधी पुरुष के नेत्र जैसे लाल थे, और महा विकराल थे । दावे’ इस

टीका—(तत्थं रायगिहे नगरे) ते राजगृहं नगरं (विजयनामं
 तक्करे होत्था) विजय नामे चौर रहतेो हतेो । (पावे चाण्डालरूपे भीमतर
 रुद्रकामे आरुसियदित्तरत्तनयणे, खरफरुस-महल्ल-विगय-वीभत्थ
 दादि) ते पापी हतेो । यथा णं जेवो हतेो । हिंसा वगेरे तेनां क्लृप्त कर्मा यथा
 कर्तां पण्य भयंकर हतां । तेनी आणे क्रोधी आणुसन्ना जेवी दाव हती अने ते

कहननउडुविगयवीअःशदिए' खरपरुषमहाविकृतबीभत्सदंष्ट्रिकः. तत्र-
'खरपुरुषे=अतिकर्षे 'महल्ल' महलयौ=अतिविशाले 'विगय' विकृते=शोभा
वर्जिते 'बीभत्थ' बीभत्से=वृगाजनके 'दाढि' दंष्ट्रिके=दाढिके हनुवदितकेशयु
चरूपे वा यस्य सः-कर्कशविकृतघृणितदादिकायुक्तः, खरपरुषमहाविकृतबीभत्स-
दन्तो वा। 'असंपुडियउडे' असंपुडिनौष्ठः, असंपुडितौ, असंहृतौ वा परस्पर-
रासंमिलितौ स्फाटितौ ओष्ठलघुःचादशनदीर्घत्वाच्चौष्ठौ यस्य सः स्फाटित-
मुवा इत्यर्थः। 'उड्यपडन्नलंबंतमुदए' उड्य प्रकीर्णलम्बमानमूर्धनः, तत्र-
'उड्य' उड्यनाः=त्रायुसम्पर्णात्प्रचलिता अत एव-'पडन्न' प्रकीर्णाः=हस्तस्ततो
विक्षिप्ताः 'लंबंत' लम्बमानाः=अधः प्रसर्पन्तः 'मुदए' मूर्धजाः=केशा यस्य
स तथा। 'भमरराहुवन्ने' भमरराहुवर्णः-भमरराहुवर्ण इव वर्णो यस्य सः-
अत्यन्तकुण्डलवर्ण इत्यर्थः। 'निरणुकोसे' निरनुकोशः=निर्दयः, निरणुतावे'
निरनुताः= पापं कृत्वा पश्चात्तापरहितः अनएव 'दारुणे' दारुणः=क्रूरः। 'पड-

धी अतिशय कठोर थीं; बहुत विशाल थीं, शोभा रहित थीं, तथा घृगा-
जनक थी-अथवा इस की दाढी के बाल कठोर थे, बहुत-
घने थे, शोभासे रहित थे और घृणा उत्पन्न थे। (असंपुडिय-
उडे उड्य, पडन्नलंबनमुदए, भमरराहुवन्ने, निरणुकोसे, निरणुतावे दारुणे
पडभए) दाँतों को दीर्घ होने के कारण इसके ओष्ठ परस्पर में मिले हुए
नहीं थे-किन्तु खुले हुए थे। इसके मस्तक पर जो केश थे-वे पवन में
इधर उधर उड़ते, इसलिये फैले हुए थे बचे हुए नहीं थे। तथा बहुत
बढ़े हुए थे। इसका गारीरिक वर्ण राहु तथा भमर जैसा अत्यन्त काला
था। दया से यह सर्वथा रहित था। पाप करके भी इसके हृदय में
पश्चात्ताप का भाव उत्पन्न नहीं होता था। इसलिये क्रूर प्रकृति का था।

महालम्बंकर हत्ती. तेनी मढे भूगज कठोर हत्ती, धष्ठी ओठी हत्ती, शोभा वगरनी
हत्ती तेमज घृशुजनक हत्ती, अथवा तो तेनी दाढीना वाण कठोर हत्ता, सधन हत्ता,
शोभा वगरना हत्ता अने घृशुजनक हत्ता. (असंपुडियउडे उड्यपडन्नलंबंत
मुदए, भमरराहुवन्ने निरुणुकोसे, निरणुतावे दारुणे पडभए) तेना दांत
दांणा हत्ता तेथी अने ओठ ओठ जीभना स्पर्श वगर हर ज रडेता हत्ता. ते
हमेथां भुद्धा ज रडेता हत्ता. तेना माथाना वाग पवनने लीधे अस्तव्यस्त थधने
ठंडता हत्ता, ओथी तेओ इक्षार्थ जता हत्ता. तेना वाण आंधेला रडेता ज न हत्ता
अने ते भुहुं ज वधेला हत्ता, तेना शरीरने रंज राहु अने लभश जेयो क्षणा
मेश जेयो हत्ता. ते तदन निर्दय हत्ता. पाप करवा छतां तेना मनमां पस्तावे
थतो न हत्ता. ओटला भटे ते क्रूर प्रकृतिने हत्ता. तेने जेतानी साथे ज प्राणीजोनां

भए' प्रतिभयः=भयोत्पादकः। 'निसंसिपे' नृशंसकः। 'निरनुकंपे' निरनु-
कम्पः=दयागुणवर्जितः। 'अहिंव्वएगंतदिट्ठिए' अहिरिवैकान्तदृष्टिकः, भुजङ्ग-
इव क्रूरकर्मकरणे एकाग्रतालक्षणः एकान्ता=एक निश्चया दृष्टिः=विचारसरणि-
र्यस्य स तथा। खुरेव एगंतधारए'धुर इव एकान्तधारकः, धुरो=नाभितश-
ब्दविशेषः 'उम्तरा' इति भाषायाम्, तद्वत् 'एगंत' एकान्तेन=तीव्रत्वात्सर्व
प्रकारेण परवस्त्रापहरणे 'धारा' धारा=परोपतापनरूपा परिणामधारा यस्य सः,
सर्वस्त्रापहारीत्यर्थः। 'गिद्धेव आमिस्सतल्लिच्छे' गृद्ध इव-आमिष तल्लिप्पमः गृद्ध
इव-गृहपक्षिवत् 'आमिस्स, आमिषे=शब्दादिविषये 'तल्लिच्छे' तल्लिच्छः=
तत्परः 'तल्लिच्छे' इति तत्परार्थो देशी शब्दः। अथवा आमिषे=विषयभोगादिके
सा=अत्युत्कृष्टा जिप्सा यस्य सः-कामभोगे तोत्राभिलाषोत्यर्थः। 'अग्गमिव
सव्वभक्खी' अग्निनि व सर्वभक्षी=मह्यमभक्ष्यसर्वभोजी सर्वजनलुण्टको

इसे देखते ही जीवां के हृदयमें भय का संचार हो जाता था। (निसंसिपे
निरनुकंपे अहिंव्वएगंतदिट्ठिए, खुरेव एगंतधारए, गिद्धेव आमिस्सतल्लिच्छे)
यह स्वभावतः नृशंसक (घातक) था निरनुकंपे-दयागुण वर्जित था। सर्प
की तरह क्रूर कर्म करने में इस की विचारसरणि एक निश्चय वाली होती
थी, धुरा-उम्तरा के समान वह सर्व प्रकार से परकीय वस्तुओं के हरण
करने में परोपतापनरूप परिणाम धारावाला था। गिद्धपक्षी की तरह यह
शब्दादि विषयरूप आमिष में अथवा कामवासना में तत्पर रहा करता था।
(अग्गमिव सव्वभक्खी जलमिव सव्वग्गाही उक्कंवण, वंचण, माया नियडि,
कूड, कवड, साड, संगओग, बह्हुळे, चिरणगरविणट्ठुट्ठ सीलायाचरित्ते,
जूरपसंगी, मज्जपसंगी, भोज्ज, पसंगी, संसपसंगी दाहणे हिययदारए)
अग्ने के समान यह सर्व भजी था, अथवा लक्षण से सर्व जीवों को

भन लयभीत थीं जतां हतां। (निसंसिपे निरनुकंपे अहिंव्व एगंतदिट्ठिए
खुरेव एगंतधारए, गिद्धेव आमिस्सतल्लिच्छे) स्वभावधी ज ते नृशंस अने
घातक हतो। (निरनुकंपे) निद्वैथ हतो। सापनी जेम दूर कर्मभां प्रवृत्त थनार
तेना विचारो दृढ निश्चयवागा हता। अस्तशानी जेम ते भधी रीने भीमभोनी
वस्तुभोने हरी देवामां परोपतापन इप परिशुभ वाणो हतो। गीधनी जेम शब्द
वगेरे विषय इप आमिषभां अथवा कामवासना जेवी भागतभां ते हमेथां तैयार
रहेतो हते। (अग्गमिव सव्वभक्खी जलमिव सव्वग्गाही उक्कंवण, वंचण,
माया नियडि, कूड, कवड, साइसंपओग, बह्हुळे, चिरणगरविणट्ठुट्ठ
सीलायाचरित्ते, जूरपसंगी, मज्जपसंगी भोज्जपसंगी संसपसंगी दाहणे हियय
दारए) अग्निना जेवो ते सर्वभक्षी हतो अथवा ते अपा प्राणीभोने धूटनार

ચા । ‘જલમિવ સન્નગ્રાહી’ જલમિવ સર્વગ્રાહી—યથા જલં સ્વવિષયમાત્તં
 સર્વં સ્વાન્નર્ગને કરોતિ તથૈવાપી સર્વં સર્વમ્માદ્યહરતિ । ‘ઉક્લંચન-
 વંચનમાયાનિયદ્કૂટકવડમાહસંપઓગવદ્બુલે’ ઉત્કલ્ચનવચ્ચનમાયા-
 નિકૃતિઃ કૂટકપટસ્માતિસંપ્રયોગબદ્બુલઃ, તન્ન—‘ઉક્લંચન’ ઉત્કલ્ચનં=સ્વપરશુના-
 માત્રેડપિ શુણોત્કીર્તનમ્, ‘વંચન’ વચ્ચનં=છલકરણં, માયા=પરવચ્ચનમ્, ‘નિયદ્કિ’
 નિકૃતિઃ=માયાડડ્છાદનાર્થં પુનર્માયાકરણં—ચક્રવૃત્ત્યા ગર્તલકટૃત્તિધારણમ્,
 ‘કૂટ’ કૂટં પરવચ્ચનાર્થં તુલાદેન્યુનાધિકકરણમ્, ‘કવડ’ કપટમ્=વેષમા-
 પાદિવિપર્યયકરણમ્, અભિરુત્કલ્ચનાદિમિઃ સહ ‘સાહસંપઓગ’ સ્માનિસંપ-
 યોગઃ—અતિશયેન યોગમ્તેન યો બદ્બુલઃ=વ્યાપ્તઃ સકલકૂટકપટાદિ મ્ખાન્ડાગાર-
 દ્વિત્યર્થઃ । ‘ચિત્રનગરવિખદ્બુલસીલાચારચરિત્સે’ ચિત્રનગરવિખદ્બુલસીલાચાર—

લૂટને ચાલા થા । જલ કી તરહ સર્વગ્રાહી થા અર્થાત્ જલ જિસ પ્રકાર
 અપને મેં પડે હુણ પદાર્થ કો અપને મીતર છે જાતા હૈ—ઉપી પ્રકાર યહ
 મી દૂસરોં કૈ પાસ સે સમસ્ત ઓજોં કા અવહરણ કર આને પાસ રલ્લ
 છેતા થા । અપને મીતરજો શુળ નહીં થે ડનકી મી યહ અપને મેં હૈં ઇસ
 તરહ કી પ્રશંસા ક્રિયા કરતા થા । વંચના—છલ કરને મેં યહ વિશેષપદ્ધતિ—વતુર થા,
 માયા પરવંચન મેં વદ્ધત હોશિયાર થા—નિકૃતિ અપને માયાચારીકો દવાને મેં
 દુવારા માયા કરને મેં વડા દી સિદ્ધહસ્ત થા । તુલા આદિ કા ન્યૂનાધિક
 કરના ઇસકા નામ વ્યુહ હૈ, વેપ આદિ કો બદલના ઇસગ નામ કપટ હૈ
 ઇન સબકે કરને મેં યહ પ્રત્યાન થા । અર્થાત્ ઇન ઉત્કલ્ચન માયા, નિકૃતિ
 કૂટ, કપટ કા યહ મ્ખાન્ડાર થા । ચિત્રકાલ સે યહ નગર સે બાહર રહતા
 થા । ઇસલિયે ઇસકા સ્વભાવ કુપ્ટ હો ગયા થા । આચાર—કુલ મર્્યાદારૂપ

હતો. પાણીની જેમ તે સર્વગ્રાહી હતો—એટલે કે પાણી જેમ તેમાં પડી ગયેશ
 બધા પદાર્થો તે પોતાની અંદર લઈ જાય છે, તે પ્રમાણે જ તે ચોર પણ ખીજ-
 ઓની પાસેથી બધી વસ્તુઓ ચોરીને તેની પાસે સંગ્રહી રાખતો હતો. જે શુણ
 તેમાં હતા તેમની પણ ખીજઓની સાથે પ્રશંસા કરતો રહેતો હતો. ખીજને છેત-
 રવામાં તે પાવધી હતો. માયા—એટલે કે ખીજને ઠગવામાં તે ખૂબ જ કુશળ હતો.
 નિકૃતિ—એટલે કે માયા ચોરીને પરાજિત કરવામાં તે ખીજ વખત માયા (પર
 વંચન) કરવામાં બહુ જ ચતુર હતો. ત્રાજ્યાં વગેરેને ચાલાકીથી ન્યૂનાધિક કરવું
 તેમું નામ વ્યુહ છે. વેષભૂષા વગેરે બદલવી તે કપટ કહેવાય છે. આ માટે તે
 પ્રખ્યાત હતો. એટલે કે ઉત્કલ્ચન, વંચન, માયા, નિકૃતિ, કૂટ, કપટનો તે ખબતો
 હતો. લાંબા વખતથી તે નગરની બહાર જ રહ્યા કરતો હતો. એટલા માટે સ્વભાવે

चारत्रः, तत्र-‘चिर’ चिरं=बहुकालं यावत् ‘नगर’ नगरात् ‘त्रिण्डु’ त्रिण्डुः=
 त्रिण्डुः, अत एव ‘दुष्ट’ दुष्टं शीलं=स्वभावः, आचारः कुलमर्यादावक्षणः,
 चरित्रं=जीवनव्यवहाररूपं यस्य स तथा । ‘ज्युषसंगी’ ज्युषसङ्गीः=ज्युषक्रीडा-
 सक्तः ‘मज्जप्पसंगी’ मज्जप्पसङ्गी=मज्जपायी, ‘भोज्जप्पसंगी’ भोज्जप्पसङ्गी=खण्ड-
 खाद्यादिरसलोच्छ्रयः । ‘भोगप्रसङ्गी’ इति पाठ गणिकापरायण इति । ‘मंसपसंगी’
 मांसपसङ्गी=मांसाहारी, उपलक्षणात् सप्तव्यसनसेवी । ‘दारुणे’ दारुणः=कठोर
 हृदयः । ‘हिययदारए’ हृदयदारकः-अन्येषां हृदयविदारकः । साहसिए’ साह-
 सिकः=अविचारकारी । संधिच्छेयए’ सन्धिच्छेदकः-क्षत्रखानकः=गृहादिभित्ति-
 भेदकः ‘उवहिए’ औपधिकःसमायित्वेन प्रच्छन्नचारी । ‘विसंसंभार्ड’ विसंभ-
 यान्ती=विश्वोत्सयानकः । ‘आलीयग’ आदीपकः=ग्रामादिप्रज्वालकः ‘लमप्रथ

व्यवहार इसका बिलकुल नष्ट भ्रष्ट हो गया था, और चरित्र इसका बिल्कुल पतित बन गया था । यह धूत संगी-जुआ खेलने में आसक्त मद्य पीने में प्रसक्त भोज्य प्रसंगी-मिष्टान्न आदिरस का लोलुपी, और गणिकाओं के सेवन करने में सदा तल्लीन रहता था । यह मांसाहारी था-उपलक्षण से सातों ही व्यसनों का सेवन करने वाला था । कठोर हृदय था-अन्य प्राणिनों के हृदय विदारक था (साहसिए) बड़ा साहसिक था बिना विचारे हर एक काम कर डालता था । (संधिच्छेयए, उवहिए, विसंसंभार्ड, आलीयगगतिरूपमेव लहृत्प्रसंगए) मकानों में सेव (खात) लगाने में उनकी भित्तिफोड़ने में-यह प्रख्यात था, औपधिक था-मायाचारी होने के कारण यह अपना वेत परिवर्तित कर इधर उधर फिरा करता था । विश्वासघातक था । आदीपक-ग्राम आदि के जलानेमें उसे कोई विचार नहीं होता था ।

ते दुष्ट थर्ग गये हतो. आचार-ऐटवे के कुणनी मर्यादा रूप तेनो व्यवहार संहार नाश पाभ्यो हतो. अने तेनुं आरि-य साव भ्रष्ट थर्ग गयुं हतुं. ते धूत प्रसंगी गुणारमां आसक्त, मद्यपी-दाउ पीनामां प्रसक्त, लोभ्य प्रसंगी-मिष्टान्न वगेरे गल्युं भावाभां लोभुष अने गल्लिकाभ्यो वगेरेना सेवनमां ते हमेथां तल्लीन रह्या करतो हतो. ते मांस-लक्षक हतो. उपलक्षणेथी ते साते सात व्यसनोने आचरनार हतो. कठोर हृदय बाणे हतो. पीना भाषुसोना हृदयने दुःपी गनावनार हतो (साहसिए) ते भूष न साहसिक हतो. विवेक वगरनो थर्गने ते गमे ते काम करतो हतो. (संधिच्छेयए उवहिए विसंसंभार्ड आलीयगतिरूपमेव लहृत्प्रसंगए) घरमां पातर पाठवांमां ते प्रख्यात हतो. ते औपधिक हतो-ऐटवे के मया चोरी होवा नष्ट ते चोतानो वेत नष्टीने आम तेम पड्या करतो हतो. ते विश्वासघात करनार हतो. आदीपक-ऐटवे के ग्राम ने सणगावतां तेने

मान्तं पदं प्राकृतत्वात् 'तित्यभेयलहुहस्तसंपयुक्तं' तीर्थभेदलघुहस्तसंपयुक्तः, 'तित्यभेय' तीर्थभेदे=धर्मपध्वसने धर्मस्थानध्वसने वा लघुहस्तसंपयुक्तः=हस्तलाघवयुक्तः अतिकुशल इत्यर्थः। 'परस्स दव्वहरणस्मि निच्चं अणुवद्धे' परस्य द्रव्यहरणे नित्यमनुवद्धः=आसक्तः। 'तिव्वेरे' तोव्वेरे= उत्कट विरोधवान् स राजगृहस्य नगरस्य बहूनि 'अङ्गमणाणिय' अतिगमनानि=च प्रवेशमार्गाः 'निग्गमणाणि' निर्गमनानि=निस्सरणमार्गाः, 'दाराणि' द्वाराणि=नगरद्वाराणि, 'अव्वदाराणि' अव्वदाराणि=लघुद्वाराणि गुप्तद्वाराणि वा, 'छिंडीओ' छिण्डो=ध्वतिछिद्रारूपाः कण्टक प्राकारछिद्राणोत्यर्थः, 'खंडीओ' खण्डो=दुर्गछिद्राणि, 'नगरनिद्धमणाणि' नगरनिर्द्धमनानि=नगरजलनिर्गमनद्वाराणि, 'संवट्टणाणि' संवर्त्तनानि=अनेकमार्गसङ्क्रमस्थानानि, 'निव्वट्टणाणि' निर्वर्त्तनानि=नूतननिर्मितमार्गस्थाणि, 'जुव्वखलयाणि' जूवखलकानि=धृतक्रीडास्थानानि, 'पाणाणि' पानागाराणि' मदिरास्थानानि, 'वेस्सागाराणि' वेश्यागाराणि=

तीर्थ भेद लघु हस्त संपयुक्त था—अर्थात् धर्मस्थान को नष्ट करने में यह अति कुशल था। (परस्स दव्वहरणस्मि निच्चं अणुवद्धे) दूसरों के द्रव्य हरण में यह आसक्त रहता था। (तिव्वेरे) तीव्र वैर वाला था। (रायगिहस्स नयरस्स बहूणि अङ्गमणाणि य निग्गमणाणि य दाराणि य अव्वदाराणि य छिंडीओ य खंडीओ य नगरनिद्धमणाणि य) यह राजगृहनगरके अनेक प्रवेशमार्गों को जाने के मार्गों को वहाँ के अनेक द्वारों को छोटेद्वारों को—अथवा गुप्त द्वारों को कांटों की लगी हुई बाड़के छिद्रों को जल के निकलने की नालियों को (संवट्टणाणि) अनेक मार्गों के संगमस्थानों को (निव्वट्टणाणि) नूतननिर्मित मार्गों को (जूवखलयाणि) जूवा के खेलने के स्थानों को (पाणागाराणि) मदिरा पीने के स्थानों को (वेस्सागाराणि)

विचार धनु उत्पन्न होता होता है ॥ ६॥ 'हुं' हेतुं कृत्य करी रह्यो धुं. ते 'तीर्थभेद लघुहस्त संपयुक्त' होता—ओटले के धर्मस्थानने नष्ट करवाभां ते अतिकुशल होता. (परस्सदव्व हरणस्मि निच्चं अणुवद्धे) पारसना द्रव्यने हरवाभां ज ते आसक्त रह्य करता होता. (तिव्वेरे) ते लयकर रीते वेर (दुश्मनावट) शत्रुनार होता. (रायगिहस्स नयरस्स बहूणि अङ्गमणाणि निग्गमणाणि य दाराणिय अव्वदाराणि य छिंडीओ य खंडीओ य नगरनिद्धमणाणि य) शत्रुगुह नगरना धनु प्रवेश भागोने अवर जवरना रस्ताओने, त्हां ना धनु हरवाओने, नाना हरवाओने अथवा तो गुप्त हरवाओने, केओने, बाडना छिद्रोने, छिद्राना छिद्रोने, पाणीनी नणीओने, (संवट्टणाणि) धनु रस्ताओ लेगा तथा होय तेरा स्थानोने (निव्वट्टणाणि) नवा बनाववाभां आवेला रस्ताओने (जूव खलयाणि) जूगारना अक्षुओने, (पाणागाराणि) दाडु पीवाना स्थानोने, (वेस्सागाराणि)

गणिकागृहाणि 'तद्द्वारद्वाराणि' तद्द्वारस्थानानि=गणिकागृहद्वाराणीत्यर्थः, 'तत्करद्वाराणि य' तत्करस्थानानि च=चोरनिवासस्थानानि, 'सिंघाडगाणि' शृङ्गाटकानि=शृङ्गाटकाकृतित्रिकोणस्थानानि, 'तियाणि' त्रिकाणि मार्गत्रयसंमीलनस्थानानि, 'चउक्काणि' चतुष्काणि=चतुष्कोणस्थानानि, चच्चराणि चत्तराणि=चतुष्पथरूपाणि. 'नागघराणि' नागगृहाणि 'भूयघराणि' भूतगृहाणि 'जक्खदेउलानि' यक्षदेवकुलानि=यक्षायतनानि 'सभाणि' सभाः 'पवाणि' प्रपाः-पानीयशाला 'पणियसालानि' पणितशालानि-कयविक्रयस्थानानि 'सुन्नघराणि' शून्यगृहाणि 'आभोएमाणेर' आभोगयन्तर-सोपयोगप्रेक्षमाणः 'मग्गमाणे' मार्गमाणः-अन्विष्यन्। 'गवेसमाणे' गवेसमाणः, सूक्ष्मरीत्या त्रिलोकमानः-बहुजनस्य 'छिदेसु' छिद्रेषु स्खलनारूपेषु 'विसमेसु' विषमेषु-रोगाद्यवस्था-वैश्याओं के गृहों को (तद्द्वारद्वाराणि) उनके दरवाजों को (तत्करद्वाराणि) चारों के निवासस्थानों को (सिंघाडगाणि) शृंगोटक जैसे त्रिकोण स्थानों को (तियाणि) तीन मार्ग जहाँ मिले हों ऐसे स्थानों को (चउक्काणि) चतुष्कोण वाले स्थानों को (चच्चराणि) चतुष्पथ रूप स्थानों को (नागघराणि) नागगृहों को, (भूयघराणि) भूतगृहों को, (जक्खदेउलानि) यक्ष के देवलों को (पवाणि) सभाओं को (पत्राणि) व्याकुलों को, (पणियसालानि) कयविक्रय के स्थानों को (सुन्नघराणि) शून्य घरों को (आभोएमाणेर) उपयोग देकर बारबार देखता था। (मग्गमाणे) उन्हें चार तरफ़ तलाशता। (गवेसमाणे) सूक्ष्मदृष्टि से उन की गवेसणा करता था (बहुजनस्य छिदेसु य) जब कोई किसी प्रकार के कष्ट में होता था (विसमेसु) रोगादि अवस्था संयन्न

वैश्याओंनां धरोने, (तद्द्वारद्वाराणि) ते वैश्याओंना दरवाजोंने, (तत्करद्वाराणि) चोरोंना अड्डाओंने (सिंघाडगाणि) शृंगोटक-जैसे के त्रिषु रस्ता लेगा यथा डोय तेवा स्थानोने, (चउक्काणि) चतुष्कोणवाणा स्थानोने (चच्चराणि) चार रस्ताले लेगा यथा डोय तेवा स्थानोने, (नागघराणि) नागनां गृहोने, (भूयघराणि) भूतिनां धरोने, (जक्ख देउलानि) यक्षोना देवालयोने (सभाणि) सभाओंने (पत्राणि) परजोने, (पणिय सालाणि-कय विक्रयना स्थानोने, (सुन्नघराणि) भाद्री पडी रहेला धरोने, (आभोएमाणे) बहुत आपीने चारे घडीने जेतो હતો (मग्गमाणे) ते स्थानोने बारबार तपासता रहे तो હતો. (गवेसमाणे) सूक्ष्म दृष्टिથી તેમને જોતો રહેતો હતો. (बहुजनस्य छिदेसु य) व्यापारे કેઈ માણસ કેઈ પણ બતના કષ્ટમાં પીડતો રહે છે. (વિસમેસુ) રોગ, વગેરેથી સુકત રહેતો,

रूपेषु 'विहरेषु' विहुरेषु व्याकुलावधारूपेषु 'वसणेषु' व्यसनेषु-विपस्यु
'अव्युदणसु' अव्युदयेषु राज्यलक्ष्म्यादिप्राप्तिरूपेषु 'उत्सवेसु' उत्सवेषु
विवाहादिप्रपङ्गरूपेषु 'पवणेषु' पर्वणेषु-पुत्रादिजन्मोत्सवेषु 'तिहिषु' तिथिषु-
सांवत्सरिकादिरूपासु 'छणेषु' क्षणेषु आनन्दजनकव्यापाररूपेषु 'जन्नेषु'
यज्ञेषु नागाद्युत्सवेषु 'पवणीसु' पर्वणीषु-कार्तिकपूर्णिमादिपर्वतिथिषु 'मत्त-
पमत्तस्म' मत्तप्रमत्तस्य तत्र 'मत्त' उन्मत्तः 'पमत्त' प्रमत्तः-प्रमादवान् यः स
तस्य 'विक्रिखत्तस्स' विक्षिप्तस्य प्रयोगविशेषेण भ्रान्तचित्तस्य 'वाउलस्स'
वातुलस्य वातरोगयुक्तस्य अन्यमनस्कस्य वा 'सुहियस्स' सुखितस्य
सकलेन्द्रियानुकूलविषयप्राप्तत्वात्सुखमग्नस्य 'दुखियस्स' दुःखितस्य इष्ट
वियोगानिष्ठसंयोगादिना दुःखनिमग्नस्य 'विदेसत्थस्स' विदेशस्थस्य परदेश-
स्थितस्य 'विणवसियस्स' विप्रोषितस्य-इष्टजनवियोगिनः इत्यादि बहुज-

विहरेषु) वाक्कुल अवस्था में होता था (वसणेषु) किसी और विपत्ति से
ग्रस्त होता था उस समय में तथा (अव्युदणसु) राज्यलक्ष्मी आदि को
प्राप्तिरूप उत्सवों में (उत्सवेषु य पवणेषु य तिहिषु य छणेषु य जन्नेषु य
पवणीसु य) विवाह आदि प्रसंगों में पुत्रादि जन्मोत्सवों में सांवत्सरिक
तिथियों में, आनंद जनक व्यापाररूप क्षणों में नागादि उत्सवरूप यज्ञों में
कार्तिक पूर्णिमा आदिरूप पर्वतिथियों में, (मत्त-पमत्तस्स विक्रिखत्तस्स वाउ-
लस्स य सुहियस्स य दुखियस्स य विदेसत्थस्स य विणवसियस्स य) जब
कोई जन मत्त हो जाता था प्रमादवशगत हो जाता था, प्रयोग विशेष
से भ्रान्त चित्त बन जाता था, वातव्याधि से युक्त हो जाता था। या
अन्यमनस्क हो जाता था, सकल इन्द्रियों के अनुकूल विषयों की प्राप्ति
से आनन्द युक्त बन जाता था इष्ट वियोग अनिष्ट संयोग आदि से दुःख-

(वसणेषु) पीछे के छेद आकृतियों में इसाथले रहते, ते समये तेमव (अव्युदणसु)
राज्य लक्ष्मी वगैरेंनी प्राप्तिरूप उत्सवों में (उत्सवेषु य पवणेषु य तिहिषु य
छणेषु य जन्नेषु य पवणीसु य) लक्ष्मी वगैरेंनी प्रसंगों में, पुत्र वगैरेंना जन्मो-
त्सवों में, सांवत्सरिक तिथियों में, आनंदनी क्षणों में, नाग वगैरेंना उत्सवों में
यज्ञों में कार्तिक पूनम वगैरेंनी पर्व तिथियों में (मत्त पमत्तस्स विक्रिखत्तस्स वाउलस्स य
सुहियस्स य दुखियस्स य विदेसत्थस्स य पमत्तस्स विखियस्स विणवसियस्स य)
न्याये के छेद भाष्यस गांडा थई जेतो, प्रभाही थई जेतो, (तत्र मंत्रना) प्रयोग विशेषथी
भ्रान्तचित्त थई जेतो, वातना रोगथी पीडित थई जेतो, सुख मनस्क थई जेतो,
गंधी छिन्दियेतो सुख प्राप्ति थाय जेतो संयोग थतां न्याये के छेद आनंद भग्न
थई जेतो, छष्ट विशेष तथा अनिष्ट संयोग वगैरेंनी दुःखी थई जेतो, परदेश में

नस्य 'मग्गं' मार्गम् अवसरम् 'छिद्दं' छिद्रम्-स्खलनारूपम् विरहं' वियोगम्
 'अंतरं' स्थानान्तरगमनरूपं सायंकालादिरूपं वा 'मग्गमाणे' मार्गयमाणः
 विलोकमानः 'गवेसमाणे' अन्विष्यन् 'एवं च णं' उत्तरीत्या 'विहरइ'
 विहरति विजयतस्फुरोऽवतिष्ठते इत्यर्थः, चकारः समुच्चयार्थः, णं वाक्या-
 लङ्कारे । 'बहिया वि य णं' बहिरपि च खलु राजगृहनगरस्य 'आरामेसु' आरा-
 मेषु-पुष्पफलादि समृद्धवृक्षलतासंकुलक्रीडास्थानेषु 'उज्जाणेसु' उद्यानेषु=
 पत्रपुष्पफलच्छायोपशोभितनगरासन्नवर्त्तिक्रीडास्थानेषु 'वावीपोक्खरिणी-
 दीहियागुंजालियासरेसु' वापीपुष्करिणीदीर्घिकागुञ्जालिकासरस्सु,
 तत्र 'वावी' वापी चतुष्कोणयुक्ता 'पोक्खरिणी' पुष्करिणी-कमल युक्तगो-
 लाकारा 'दीहिया' दीर्घिका=दीर्घाकार वापी. 'गुंजालिया' गुञ्जालिका=वक्रा-
 कारवापी 'सरः'=तडागः, 'सरपंतियासु' सरःपार्श्वकासु=सरोवरश्रेणिषु

मग्न हो जाता था, परदेश में गये हुए जनों का, इष्ट जनों से वियुक्त
 होता था-तब यह उनके (मग्गं च छिद्दं च विरहं च अंतरं च मग्गमाणे,
 गवेसमाणे एवं च णं विहरइ) अवसर की, स्खलनारूप छिद्रको, वियोग को
 स्थानान्तर गमनरूप अथवा सायंकाल आदिरूप अंतर को ताकता रहता था-
 उनकी खोज में रहता था इस प्रकार से यह जब नगर में रहता था तब
 अपना समय व्यतीत करता था । तथा (बहियावि य णं रायगिहस्स नयरस्स
 आरामेसु य उज्जाणेसु य वाविपोक्खरिणी-दीहिया गुंजालिया-सरेसु य
 सरपंतियासु य सरसरपंतियासु य जिणुज्जाणेसु य मग्गकूवेसु य मालुया
 कच्छएसु य सुसाणएसु य गिरिकंदलेणउवट्टाणेसु य बहुजणस्स छिद्देसु य
 जाव एवं च णं विहरइ) राजगृह नगरके बाहर वहाँ के आरामों में पुष्पफल

गयेला मालुसोने तेमना छल्लनोथी वियोग थल्ल नतो त्यारे ते (था) तेमना
 (मग्गं च छिद्दं च विरहं च अंतरं च मग्गमाणे, गवेसमाणे एवं च णं विहरइ)
 उपर आपत्ती नजर राहतो. वियोग, स्थानान्तर गमन, सायंकाल वगैरेना अव-
 सरनी तेमनी असावधानीनी नगरर तकना लाल लेवा तैयार रहितो. आवा अवसरीनी
 ते तपासमां रहे तो. आ रीते नगरमां रहिने, ते पोतानो वधत पसार करतो.
 हतो. तेम न (बहिया वि य णं रायगिहस्स नयरस्स आरामेसु य उज्जाणेसु य

वाविपोक्खरिणीदीहिया गुंजालिया,सरेसु य सरपंतियासु य सरसर-
 पंतियासु य जिणुज्जाणेसु य मग्गकूवेसु य मालुया कच्छएसु य सुसाण-
 एसु य गिरिकंदलेणउवट्टाणेसु य बहुजणस्स छिद्देसु य जाव एवं च णं
 विहरइ) राजनगरनी गडार त्याना आरामोमां, पुष्पफलथी समृद्धि सुकत तथा

‘सरसरपंतिवासु’ सरःसरःपिङ्गकासु=परस्परं संलग्नेषु बहुषु तडागेषु येषु सरःसु पङ्क्त्या व्यवस्थितेषु एकस्मात्सरसोऽन्वस्मिन् सरसि ततोऽन्वये, एवं जलसंवारदपाटकेन जलं संचरति। अथवा ऊर्ध्वाधः क्रमेण पिङ्गरेणे व्यवस्थितेषु सरसु स्वत एव सुतरां जलं संचरति, तत्रेत्यर्थः। ‘जिण्णुज्जाणेसु’ जीर्णोद्यानेषु=शुष्कप्रायतरुलतादियुक्तवनखण्डेषु ‘भग्नकुवएसु’ भग्नकूपकेषु=वण्डितकूपकेषु ‘मालुकाकच्छएसु’ मालुकाकक्षकेषु सुसाणएसु’ इमशानकेषु गिरिकंदरलेणोवट्टाणेसु’ गिरिकंदरलयनोपस्थानेषु=तत्र-गिरिकंदरेषु=पर्वतरन्ध्रेषु ‘लेण’ लयनेषु=गिरिस्थितपाषाणगृहेषु ‘उवट्टाणेसु’ उपस्थानेषु=लतादिमण्डपेषु बहुजनस्य=जनसमुदायस्य छिद्रेषु अत आरभ्य यावत्-अनन्तरं गवेष्यमाणोऽसौ तस्करः एवं प्रकारेण विचरति ॥ सू० ४ ॥

मूलम्—तण्णं तीसे भदाए भारियाए अन्नया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणिए अयमे-
यारूवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था—अहं धणणेण सत्थवाहेण
सद्धिं वट्ठणि वासाणि सदफरिसरसगंधरूवाणि माणुस्सगाइं काम-

आदि से समृद्ध वृक्षों वाले तथा लता से युक्त ऐसे क्रीडास्थानों में—उद्यानों में नगरासन्नवर्ती ऐसे क्रीडा के स्थलों में जो पत्र पुष्प फल एवं छाया वाले वृक्षों से शोभित होते हैं, वावडियों में, पुष्करणियों में दीर्घिकाओं में गुंजालि काओं में तालाव में सरोवरश्रेणियों में परस्पर संलग्न अनेक तालावों में जीर्ण उद्यानों में, भग्नकुंओं में, मालुकाकच्छों में इमशानों में, पर्वत की गुफाओं में पर्वत ऊपर रहे हुए पाषाणगृहों में और लतादि मंडपों में छुपर कर यह जन समुदाय के छिद्रों की विरह की अंतर आदि की तक में रहा करता था उन की गवेषणायें लगा रहता था। सू. ४।

लता वितानेथी ढंकाओवां डीडा स्थणोभां, उद्यानोभां—नगरनी पासना पत्र, पुष्प झुण अने छायावाणा वृक्षेथी शोखित डीडा स्थणोभां, वावोभां पुष्करणीओभां, दीर्घिकाओभां ‘गुंजालिकाओभां, तपावोभां, सरोवरानी ओलुओभां, भेभनं पाळी ओके थई रह्यां छे. ओवां छल्लं तणावोभां नूना अगीयाओभां, नूता लन कूवाओभां, मालुका कच्छोभां, इमशानोभां, पर्वतनी गुह्यओभां, पर्वत उपरना शिखा ओडानी वज्जेना पाषाणु गृहोभां अने लता मंडपोभां छुपाधने ते (बौर) जन समुदायनी असावधानता तेभ न तेओ कयारे पोताना घरथी बिभूटा थाय छे तेनी शोधमां रडेता छेते, तेनी अरोवर तपास राभता छेते। ॥ सूत्र ४ ॥

भोगाईं पच्चणुभवमाणी विहरामि, नो चेव णं अहं दारगं वा दारिगं
 पयायामि, तं धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धेणं माणुस्सए
 जम्मजीवियफले तासिं अम्मयाणं जासिं मन्ने णियगकुच्छिसंभूयाइं
 थणदुल्लु छयाइं महुरसमुल्लावगाइं मम्मंणपयंपियाइं थणमूलक-
 कखदेसभागं अभिसरमाणाइं मुद्धयाइं. थणयं पिबंति, तओ य
 कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हऊणं उच्छंगे निवेसियाइं देति
 समुल्लावए पिए सुमदुरे पुणो२ मंजुलप्पभणिए, तं अहन्नं अधन्ना
 अपुत्ता अलकखणा अकयपुन्ना एत्तो एगमवि न पत्ता, तं सेयं मम
 कलं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते धणं सत्थवाहं आपुच्छित्ता
 धणणेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी सुबहुं विपुलं असण-
 पाणखाइमसाइमं उवकखडावेत्ता सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं
 गहाय बहूहिं मित्तनाइनियगसयण संबंधिपरिजणमहिलाहिं सच्चिसं-
 रिबुडा जाइं इमाइं रायगिहस्स नयरस्स बहिया णागाणि य भूयाणि य
 जक्खाणि य इंदाणि य खंदाणि य रुद्धाणि य सिवाणि य वेसमणाणि
 य तत्थ णं य बहूणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य मह-
 रिहं पुप्फच्चणियं करेत्ता जाणुपायवडियाए एवं वडत्तए—जइ णं अहं
 देवाणुप्पिया ! दारगं वा दारिगं वा पयायामि तो णं अहं तुब्भं
 जायं च दायं च मायं च अकखयणिहिं च अणुवड्ढेमि त्ति कट्ठु उव-
 याइयं उवयाइत्तए, एवं संपेहित्ता कल्लं जाव जलंते जेणामेव धण्णे
 सत्थवाहे तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एवं वयासी—एवं खल्लु

अहं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं सद्धिं बहुइं वासाइं जाव देति समुल्ला-
वए सुमहुरे पुणे मंजुलप्पभणिए तण्णं अहं अहन्ना अपुन्ना
अलक्खणा एत्तो एगमवि न पत्ता, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया !
तुब्भेहिं अब्भणुन्नाया समाणी विपुलं असणं ४ जाव अणुवद्धेमि
(त्तिकट्ठु) उवाइयं करेत्तए । तण्णं धण्णे सत्थवाहे भइं भारयं
एवं वयासी—ममंपि य णं खलु देवाणुप्पिया ! एस चेव मणोरहे
—कहं णं तुमं दारग दारिगं वा पयाएज्जसि ? भदाए सत्थवाहीए
एयमट्ठमणुजाणइ. । तए गं सा भदा सत्थवाही धण्णेणं सत्थवाहेणं
अब्भणुन्नाया समाणी हट्ठुत्तु जाव हियया विपुलं असणपाण
खाइमसाइमं उवक्खडावेइ उवक्खड्ढावित्ता सुबहुं पुप्फगंधवत्थम-
ल्लालंकारं गेण्हइ गेण्हित्ता सयाओ गिहाओ निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता
रायगिहं नयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव पोक्ख-
रिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे सुबहु
पुप्फजाव मल्लालंकारं ठवेइ, ठवित्ता पुक्खरिणिं ओगाहइ, ओगा-
हित्ता जलमज्जणं करेइ जलकीडं करेइ, करित्ता ण्हाया कयवलिकम्मा
उल्लपडसाडिगा जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहससपत्ताइं ताइं
गिण्हइ गिण्हित्ता पुक्खरिणीओ पच्चोरुहइ पच्चोरुहित्ता जेणमेव
नागघरणं य जाव वेसमणघरणं य तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता
तत्थ णं नागपडिमाणं य जाव वेसमणपडिमाणं य आलोए पणाम-
करेइ करित्ता ईसिं पच्चुन्नमइ पच्चुन्नमित्ता लोमहत्थगं परामुसइ
परामुसित्ता नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य लोमहत्थ-

एणं पमज्जइ पमज्जित्ता उदग्गधाराए अब्भुक्खेइ, अब्भुक्खित्ता पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए गायाइं ल्हेइ, ल्हित्ता महरिहं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च गंधारुहणं च चुन्नारुहणं च करेइ, करित्ता जाव धूवं डहइ, डहित्ता जाणुपायवडिया पंजलिउडा एवं वयासी-जइणं अहं दारगं वा दारिगं वा पयायामि तो णं अहं आयं च जाव अणुवड्ढेमि त्तिकुट्ठं उवाइयं करेइ, करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता विउलं असणं४ आसाएमाणी जाव विहरइ, जिमेया जाव सुईभूया जेणेव सए गिहे तेणेव उवागया, अदुत्तरं च णं भद्दा सत्थवाही चाउइसट्ठमुहिट्ठपुन्नमासिणीसु विउलं असणं४ उवक्खडेइ, उवक्खडित्ता बहवे नांगा य जाव वेसमणा य उवायमाणी जाव एवं च णं विहरइ ॥सू० ५॥

टीका—‘तएणं तीसे’ इत्यादि । ततःखलु तस्याः भद्राया भार्याया अन्यदा कदाचित् ‘पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि’ पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रेः पश्चिमे भागे ‘कुटुंबजागरियं’ कुटुम्बजागरिकां=कुटुम्बसम्बन्धिविन्तया निद्राभयरूपां जागरणम् ‘जागरमाणीए’ जाग्रत्याः=कुर्वत्याः अयमेत द्रूपः ‘अज्झत्थिए’

‘तएणं तीसे भद्दाए भारियाए’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तीसे भद्दाए भारियाए) उस भद्रा भार्या को (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (पुव्वरत्तावरत्तकालं समयंसि) रात्रि के पूर्वभाग के बाद पश्चाद्भाग में (कुटुंबजागरियं जागरमाणीए) कुटुम्ब की चिन्ता से निद्रा नहीं आने के कारण जगती हुई स्थिति में (अयमेया-

‘तएणं तीसे भद्दाए भारियाए’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्वात् ॥ (तीसे भद्दाए भारियाए) भद्रा भार्याने (अन्नया कयाइं) केषं वपते (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) रात्रिना पूर्व भागनी पछी पश्चाद्भागमां (कुटुंबजागरि यंजागरमाणीए) कुटुम्बनी चिंताने वीधिं विधौ न आवतां नश्रतावस्थाभां (अयमेयाखे अज्झत्थिए नाव समुपजित्था) आ नततो आध्यामिक आवत् भनोगत संकथं उल्लंघ्ये के (अहं) हुं (धन्नेण सत्थवाहेण सद्धिं)

आध्यात्मिकः=आत्मनि विचारः यावत् समुदपद्यत—अहं खलु धन्येन सार्थं वाहेन सार्द्धं बहूनि वर्षाणि तावत्—बहुवर्षपर्यन्तं शब्दस्पर्शरसरूपात्मकान् मानुष्यकान् कामभोगान् ‘पचचणुभवमाणी’ प्रत्यनुभवन्ती=परिसुञ्जाना विहरामि=तिष्ठामि किन्तु नोचैव खलु अहं दारकं वा दारिकां वा प्रजनयामि, तत्—धन्याःखलु ता अम्वा यावत् सुलब्धं खलु मानुष्यकं जन्म—जीवितफले तासामम्बानां यासां मन्ये निजककुक्षिसम्भूताःस्तनदुग्धलब्धा मधुरसमुल्लापका ‘मम्मणपजंपियाइं’ मम्मणपजलिपताः—‘मम्मण’ इति स्वलत् प्रजलिपतं येषां ते ‘तथा यणमूलककखदेसभागं अभिसरमाणाइं’ स्तनमूलकखदेसभागमभिसरन्तः— स्तनमूलात्=स्तनमूलभागात् कक्षदेश-

रूपे अङ्गस्थितिए जाव समुपजित्था) इस प्रकार यह आध्यात्मिक यावत् मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ कि (अहं) मैं (धन्नेन सत्यवाहेन सार्द्धं) धन्य सार्थवाह के साथ (बहूणि) बहुत वर्षों से (सदफरिसरसगंधरूपाणि माणुस्सगाइं कामभोगाइं पचचणुभवमाणी विहरामि) शब्द, स्पर्श, रस, गंध, और रूप स्वरूप मनुष्यभवं संबंधी काम भोगों को भोग रही हुई हूं। (नो चैव णं अहं दारगं वा दारिगां वा पयायामि) परन्तु अभी तक मेरे न लडका ही हुआ है और न लडकी ही (तं धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलदेणं माणुस्सए मण्णे जम्मजी वियफलेतासि अम्मयाओ) अतः मैं उन माताओं को धन्य मानती हूं, उन्हीं का जीवन सफल समजती हूं, और यह मानती हूं कि उन्हींने अपने मनुष्य भवं सम्बन्धी जन्म का और जीवन का फल पाया है। (जासि णियगकुच्छिसंभूयाइं यणदुद्धलुद्धयाइं महुरसमुल्लावगाइं मम्मणपयं पियाइं यणमूलककखदेसभागं

धन्य सार्थवाहुनी साथे (बहूणि वासाणि) अहु वर्षोथी (सदफरिसरसगंधरूपाणि माणुस्सगाइं कामभोगाइं, पचचणुभवमाणी विहरामि) शब्द, स्पर्श, रस, गंध अने इपना मनुष्यभावना कामभोगो भोगनी रही छुं. (नो चैव णं अहं दारगं वा दारिगां वा पयायामि) पणु अत्यार सुधी भादे पुन के,

पुत्रीकंधं थयुं नथी. (तं धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलदेणं माणुस्सए मण्णे जम्मजीवियफले तासि अम्मयाओ) हूं ते माताओंने धन्य समजुं छुं; तेभना एवने न सङ्ग भातुं छुं, के नेभने मनुष्यभावना जन्म अने एवनेनां सङ्ग इण मत्थां छे (जासि णियगकुच्छिसंभूयाइं यण दुद्धलुद्धयाइं महुरसमुल्लावगाइं मम्मणपयं पियाइं यणमूल—कखदेसभागं अभिसरमाणाइं

ભાગમ્ અભિસરન્તઃ=સમ્મુખં સશ્વરન્તઃ સન્તઃ 'મૃદ્વયાઈ' સુમ્ધાઃ=મનોહરાઃ
 શિશવઃ 'થળયં' પિવંતિ, સ્તનજં=દુગ્ધં પિવન્તિ સ્તન્યપાનં કુર્વન્તીત્યર્થઃ ।
 તતશ્ચ તે 'કોમલકમલોવમેર્હિ' કોમલકમલોપમાભ્યાં=સુકુમાલકમલ
 સદૃશાભ્યાં હસ્તાભ્યાં મૃદીસ્વાં 'ઉચ્છંગનિવેસિયાઈ' ઉત્સજ્જનિવેશિતાઃ=અઢે
 સ્થાપિતાઃ સન્તઃ સ્તનન્ધયા માતૃભ્યઃ 'દેતિ' દદતિ, કિમિત્યાહ—'સમુ-
 લ્લાવે' સમુલ્લાપકાન્, સંજલ્પાન્ કીદશાન્ ? इत्याह—'પિણ' મિયાન્ પ્રીતિ-
 જનકાન્ 'સુમહુરે' સુમધુરાન્=કર્ણસુખજનકાન્ 'પુળો પુળો મંજુલપ્પમણિણ'
 પુનઃ પુનર્મંજુલપ્રમણિતાન્=વારંવારં કોમલાક્ષરપ્રયુક્તજલ્પિતાન્ દદતિ પ્રિયમ-
 જ્ઞાપયત્યા ભાવન્તે ધન્યા इत्यર્થઃ । 'તં' તત્-કિન્તુ અહં સ્વલુ 'અધન્ના'
 અધન્યા=અકુનાર્થા 'અપુણ્ણા' અપુણ્યા=પુણ્યહીના, 'અલક્ષણા'='અલક્ષણા
 =કુલક્ષણા 'અકયપુણ્ણા' અકૃતપુણ્યા=ન કૃતં પૂર્વભવે પુણ્યં યયા સા પૂર્વભવાઽ

અભિસરમાણાઈ મૃદ્વયા યળયં પિવંતિ) કિ જિનકી કુક્ષિસે ઉત્પન્ન સ્તન
 કે દૂધ મેં લુબ્ધ, મીઠી રનોતરી ચોલતે હુણ ચાલક શિશુ સ્તન કે
 મૂલ ભાગ સે કક્ષ દેશ પર્યન્ત સરક કર દૂધ પીતે હૈં । (તઓ ય
 કોમલકમલોવમેર્હિં હત્યેર્હિં ગિળ્હિઝુઞં ઉચ્છંગે નિવેસિયાઈ) ઓર માતા
 ડન્હેં અપને સુકુમાર તથા કમલ જૈસા દોનોં હાથોં સે પકડ કર ઉત્સંગ
 મેં બેઠાતી હૈં । ઓર વે સ્તનન્ધય-ચાલક (સમુલ્લાવણ દંતિ) ડન અપની
 માતાઓં કો હસ પ્રકર કે આલાપોં કો દેતે હૈં (પિણ સુમહુરે પુળોર
 મંજુલપ્પમણિણ) જો પ્રીતિ જનક હોતે હૈં, કર્ણ સુખજનક હોતે હૈં
 ઓર જિનમેં વારં વારં કોમલ અક્ષરવાલી વાળી હોતી હૈં । (તં અહન્નં અધન્ના
 અપુણ્ણા અલક્ષણા અકયપુણ્ણા ઇત્તોણમવિ ન પત્તા) કિન્તુ મૈં તો અધન્ય
 હું, પુણ્યહીન હું-કુલક્ષણા હું અકુન પુણ્યા હું-પૂર્વભવ મેં પુણ્યજિસને નહીં તિણ

મૃદ્વયાઈ યળયં પિવંતિ) એવું માતું છે કે જેમના ઉદરે જન્મેલું, સ્તન પાન
 માટે ઉલ્કઠિત, મીઠું મીઠું અને તોતડું બોલતું બાળક સ્તનો સુધી—પડ્યા સુધી
 ધસી આવીને દૂધ પીવે છે. (તઓ ય કોમલકમલોવમેર્હિં હત્યેર્હિં
 ગિળ્હિઝુ ડચ્છંગે નિવેસિયાઈ) અને માતા તેને કમળ જેવા અને હાથોમાં
 ઉચ્છ્રીને બોળામાં બેસાડે છે. તે બાળકો પશુ (સમુલ્લાવણ દંતિ) માતાઓની
 સામે એવી રીતે કાલુ કાલુ બોલે છે કે (પિણ સુમહુરે પુળોર મંજુલપ્પમણિણ)
 જે અત્યન્ત પ્રેમ જનક હોય છે, કાનોને સુખકર હોય છે. તેની વાણી કોમલ
 અક્ષરોથી યુક્ત હોય છે. (તં અહન્નં અધન્ના અપુણ્ણા અલક્ષણા
 અકયપુણ્ણા ઇત્તોણમવિ ન પત્તા) પશુ હું તો અભાગી છું, પુણ્ય હીન છું,
 કુલક્ષણ છું, અકૃત પુણ્ય છું, જેણે પૂર્વભવ જન્મમાં પુણ્યો કર્યો જ નથી એવી

सञ्चितपुण्याऽग्नि 'एतो' इतः पूर्वमद्यावधि=एषां मध्याद् एकमपि शिशुं चेष्टनकलापादेकमपि चेष्टनमेकमपि शिशुं वा न प्राप्ता 'तं' तत्=तस्मात्कारणात् 'सेयं' श्रेयः=श्रेयस्करं शोभनं मम कल्ये प्रादुष्प्रभातार्या रजन्या यावत् 'जलति' ज्वलते=सूर्योदये सति धन्यं सार्थवाहमापृच्छथ धन्येन सार्थवाहेन 'अम्भणुन्नाया' अम्भ्यनुज्ञाता=प्राप्तनिदेशा सती 'सुबहुं'=प्रकारबहुलं 'विपुलं' विपुलं=प्रचुरम् अशनपानत्वाद्यस्वाद्यम् 'उक्त्वडावेत्ता=उपस्कार्ये चतुर्विधमाहारं निष्पाद्य 'सुबहु' सुबहुम्=बहुप्रकारकं पुष्पवस्त्रगंधमाल्यालंकारं गृहीत्वा बहुभिर्भिन्नज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः . सार्द्धं संपरिवृता

है ऐसी हूं जो अभी तक इस प्रकार की चेष्टा संपन्न बाल को मैं से एक भी चेष्टा विशिष्ट और मीठी तोतली चाणी बोलने वाले शिशु को नहीं पा सकी हू। (तं सेयं मम कलं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते धणं सत्थवाहं आपुच्छित्ता धण्णेणं सत्थवाहेणं अम्भणुन्नाया समाणी सुबहुं विपुलं असणपाण-खाइमसाइमं उक्त्वडावेत्ता) तो अब सुझे यही श्रेयस्कर है कि मैं कल प्रभात होते ही— सूर्यके उदित होने पर धन्यमार्थवाह से पूछकर और उनकी आज्ञा प्राप्त कर अशन, पान, स्वाद्य और स्वाद्य इस तरह चार प्रकार का आहार निष्पन्न करा कर (सुबहुं पुष्पवस्त्रगंधमल्लालंकारं गहाय बहूहिं मिच्छा नाइ-नियग-सयण-संबंधि-परिजनमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा-जाइं इमाइं रायगिहस्स नयरस्स बहिया जागाणि य भूयाणि य जक्खाणि य ईदाणि य खंदाणि य रुदाणि य) और पुष्प, वस्त्र, गंध, माला, एवं अलंकार को लेकर अपने अनेक मित्र, ज्ञानि निजक, स्वजन संबंधी

हुं छुं, केभके डल्ले ओवी आण ओल्लो करनार आण केअंथी मे' ओक पल्लु आणके भेणु' नथी. (तं सेयं मम कलं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलं ते धणं सत्थवाहं आपुच्छित्ता धण्णेणं सत्थवाहेणं अम्भणुन्नाया समाणी सुबहुं विपुले असणपाणखाइमसाइमं उक्त्वडावेत्ता) ओवी स्थितिमां भने ओ व उचित लागे छे के आवती काले सवारे सूरज उदय पाभतां धन्य सार्थवाहने पूछीने तेभनी आज्ञा भेणवीने अशन, पान आद्य अने स्वाद्य आ रीते आर नतने आहार तैयारकरावडीने (सुबहुं पुष्पवस्त्रगंधमल्लालंकारं गहाय बहूहिं मिच्छा नानियगसयणसंबंधिपरिजनमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा जाइं इमाइं रायगिहस्स नयरस्स बहिया जागाणि य भूयाणि य जक्खाणि य दाणि य खंदाणि य रुदाणि य वेसमणाणि य) अने पुष्प वस्त्र, गंध आण अने धरेणुंओ साथे लहने अनेक मित्र, ज्ञाति, निजक स्वजन संबंधी

યાનીમાનિ રાજગૃહસ્ય નગરસ્ય વહિઃ 'નાગાણિ ચ' નાગાનિચ-નાગગૃહાણો-
ત્યર્થઃ, એવં સર્વત્ર વિજ્ઞેયમ્: ભૂતાનિ ચ-ભૂતગૃહાણિ, યક્ષાણિ ચ યક્ષગૃહાણિ,
ઇન્દ્રાણિ ચ-ઇન્દ્રગૃહાણિ, સ્કન્દાનિ ચ-સ્કન્દગૃહાણિ, રુદ્રાણિ ચ-રુદ્રગૃહાણિ
શિવાનિ ચ-શિવગૃહાણિ, વૈશ્રમણાનિ ચ-વૈશ્રવણગૃહાણિ સન્તિ, તત્ર સ્વલુ બહુનાં
નાગપ્રતિમાનાંચ યાવત્ વૈશ્રવણપ્રતિમાનાં ચ 'મહરિં' મહાર્હાં
બહુમૂલ્યાં 'પુષ્પચ્ચણિયં' પુષ્પાર્ચનિકાં=કુસુમસેવાં કૃત્વા 'જાણુપાયવહ્નિયા'ં
જાણુપાદપતિતાયાઃ—પાદયોઃ પતિતા-પાદપતિતા. જાણુભ્યાં પાદપતિતા જાણુ-
પાદપતિતા=જાણુની ભૂમી વિન્યસ્ય પ્રણતેત્યર્થઃ, તસ્યા મમ એવં વક્ષ્યમાણ-
પ્રકારેણ વક્તું=પાર્થયિતું શ્રેયઃ 'શ્રેયઃ' ઇતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ । તદેવ દર્શ-
યતિ—'જઇ ણં અહં' ઇત્યાદિના,—યદિ સ્વલુ અહં દેવાણુપિયાઃ ! 'દારગં
દારિકં=નિજકુક્ષિસંજાતં પુત્રં દારિકાં વા=પુત્રીં વા, પયાયામિ પ્રજનયામિ
પ્રજનયિષ્યામીત્યર્થઃ 'તો ણં' તર્હિ સ્વલુ અહં યુષ્મભ્યં 'જાયં' યાગં=સેવાં

પરિજનોં કી મહિલાઓં કે સાથ મિલકર રાજગૃહનગર કે બાહર જિતને
ભી નાગઘર હૈં, જિતને ભી ભૂત ઘર હૈં, જિતને ભી યક્ષ ઘર હૈં,
જિતને ભી ઇન્દ્ર ઘર હૈં, જિતને ભી સ્કન્દ ઘર હૈં, જિતને ભી રુદ્રઘર
હૈં, જિતને ભી શિવઘર હૈં, જિતને ભી વૈશ્રમણઘર હૈ— ઔર
(તત્થણં વચણં નાગપહિમાણ ય જાય વેસમણપહિમાણ ય) ઝનમેં જિતની
નાગ દેવ કી પ્રતિમાઈ હૈં યાવત્ વૈશ્રવણ દેવ પ્રતિમાઈ હૈં ઝન સવકો
(મહરિં પુષ્પચ્ચણિયં કરિના) બહુમૂલ્ય પુષ્પોં સે અર્ચા કરકે (જાણુપાય-
વહ્નિયા એવં વહ્નિયા) ઝનકે પૈરોં મેં દોનોં છુટને ક્રુકાકાર પહજાઉં ઔર
ઝનસે એસી પ્રાર્થના કરું (જઇ ણં અહં દેવાણુપિયા ! દારગં વા દારિગં
પયાયામિ તો ણં અહં તુઝમેં જાયં ચ દાયં ચ માયં ચ અક્ષયણિર્હિં ચ

પરિજનોની મહિલાઓની સાથે રાજગૃહ નગરની બહાર જેટલાં નાગ ઘરો છે, જેટલાં
ભૂતઘરો છે, જેટલાં યક્ષ ઘરો છે, જેટલાં રુદ્ર ઘરો છે, જેટલાં ઇન્દ્ર ઘરો છે,
જેટલાં યક્ષ ઘરો છે, જેટલાં રુદ્ર ઘરો છે, જેટલાં શિવઘરો છે, અને જેટલાં
વૈશ્રમણ ઘરો છે તેમજ (તત્થણં) બહુળ નાગપહિમાણ ય જાય વેસમણ
પહિમાણ ય) તેઓમાં જેટલાં નાગ દેવથી માંડીને વૈશ્રમણ દેવ સુધીની પ્રતિમાઓ
છે, તે બધી પ્રતિમાઓની (મહરિં પુષ્પચ્ચણિયં કરિતા) બહુમૂલ્ય પુષ્પોથી પૂજા કરીને
(જાણુપાયવહ્નિયા એવં વહ્નિયા) તેમના ચરણોમાં બને ધૂંટણ ટેકીને પડી
બેઠાં અને તેમને વિનંતી કરું કે (જઇ ણં - અહં દેવાણુપિયા ! દારગં વા
દારિગં વા પયાયામિ તો ણં અહં તુઝમેં જાયં ચ દાયં ચ માયં ચ અક્ષ-

अणुबहुमि) यदि मैं हे देवानुप्रियों ! अपनी कुसिसे पुत्र या पुत्री का जन्म दूंगी तो मैं आपकी सेवा करूंगी—आपके निमित्त अभय-दानादिकका वितरण करूंगी, अथवा पूर्व दिनों में दान आदि बाँटने की व्यवस्था करदूंगी। अपने हिस्सेमें आपके लिये विभाग अलग तथा आपके अक्षय कोष की वृद्धि करवादूंगी—तात्पर्य इसका यह है कि मेरी मनो कामना पूर्णहोने पर मैं प्रभूत द्रव्य आप सबके लिये अर्पित करूंगी। (त्ति कु उवयाइयं उवयाइत्तए) इस तरह की मुझे उनके पास मनौती—मानता—मानाने में मेरी मलाई है। (एवं संपेहेइ) इस प्रकार का उसने विचार किया। (संपेहिता) और विचार कर (कल्लं-जावजलंते जेणामेव धण्णे सत्थवाहे तेणामेव उवागच्छइ) वह दूसरे दिन (उसी दिन) प्रातः काल होते ही सूर्य के प्रकाशित होने पर जहाँ अपने पति धन्य सार्वत्राह थे वहाँ गई। (उवागच्छिता एवं वयासी) वहाँ जाकर उसने उनसे ऐसा कहा—(एवं खलु अहं देवाणुप्पिया !

યાણિર્ઞિ ચ અણુવૃદ્ધિમિ) હે દેવાતુરિયો ! જો મારા ઉદરથી પુત્ર કે પુત્રી જન્મશે તો હું આપની પૂજા કરીશ. આપના નિમિત્તે અભયદાન વગેરે કરીશ, અથવા તો પહેલાના દિવસોમાં દાન વગેરે વહેંચવાની વ્યવસ્થા કરીશ. મારા હિસ્સામાં જે કંઈ આવશે તેમાંથી તમારે ભાગ શુદ્ધો મૂકાવડાવીશ. તેમજ તમારા અક્ષય નિધિની પણ હું વૃદ્ધિ કરીશ. મતલબ એ છે કે જો મારી મનોકામના પૂરી થશે તો હું પ્રભૂત દ્રવ્ય તમારા ચરણોમાં ભેટ રૂપે અર્પણ કરીશ. (ત્તિકર્તૃ ઉચ્ચાઈયં ઉચ્ચા ઇત્તણ) આ બાતની માન્યતામાં જ મને હવે માડું શ્રેય જણાય છે. (एवं संरोहेइ) આ પ્રમાણે તેણે વિચાર કર્યો. (संपेहिच्चा) અને વિચાર કરીને (कललं जाव जलंते जेणामेव धरणे सत्थंवाहे तेणामेव उवागच्छइ) ખીજે દિવસે સવારે સૂર્યોદય થતાં જ જ્યાં પોતાના પતિ ધન્ય સાર્થવાહ હતા ત્યાં ગયો. (उवागच्छत्ता एवं वयासी) ત્યાં જઈને તેને આમ કહ્યું— (एवं खल्ल अहं देवाणुप्पिया !

સાદ્ર બહુનિ વર્ષાણિ યાવદ્ દદતિ સમુલ્લાપકાન્ સુમધુરાન્ પુનઃપુનર્મંજુલ પ્રમણિતાન્ તત્ સ્વલ્લ અહમધન્યા, અપુણ્યા, અકૃતલક્ષણા, इत एकमपि न प्राप्ता, तद् इच्छामि स्वल्ल देवानुप्रिय ! गुष्माभिरभ्यनुज्ञाता सती विपुलम-
शनं ४ યાવદ્ અનુવર્દ્ધયામિ, (તિવદ્) इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा उपयाचितं

તુભેહિં સદ્ધિં બહુહિં વાસા જાવ દેતિ સમુલ્લાવણ સુમધુરે) હે દેવાનુ પ્રિય ! આપકે સાથે બહુત વર્ષોં સે મૈ મનુષ્ય ભવસંબન્ધી કામ ભોગ ભોગ રહી હું પરન્તુ અમી તક મેરે યહાં ન કોઈ લડકા હુઆ હૈ ઔર ન કોઈ લડકી વે માતાઈ ધન્ય હૈ જો સંતાન સે યુક્ત હૈ એવં ઉનકી તોતલી મધુર બોલી સે જો અપને કો પ્રસન્ન રલતી હૈ—इत्यादि कह कर फिर उसने कहा (अहं अहन्नाअपुण्णा अलवस्वणा एत्तो एगमवि न पत्ता) મૈં અધન્યા હું અપુણ્યા હું પૂર્વ મેં મૈને કોઈ મી એસા પુણ્ય નહીં કિયા હૈ, જિસસે મેરે યહાં તો લડકા લડકી મેંસે કોઈમી નહી હૈ— (તં ઇચ્છામિ ણં દેવાણુપ્પિયા ! તુભેહિં અબ્ભણુન્નાયા સમાણા વિપુલં અસણં ૪ જાવ અણુવદ્ધેમિ તિકદ્ધ ઉવયાઇયં કરેત્તણ) इसलिए हे देवानु-
प्रिय ! मैं आपसे आज्ञापित होकर यह चाहती हूं। की चारों प्रकार का आहार विपुल मात्रा में तैयार कराकर तथा गंध पुष्पादिलेकर अनेक मात्रादिक महिलाओं के साथ यहां के जितने भी इन्द्रादिकों के घर हैं उन सब की पुष्पार्चाकर उन के चरणों में पड़कर संतान होने की मनौती (मानता) मनाऊँ—। इस इच्छा के पूर्ण होने पर फिर मैं

તુભેહિં સદ્ધિં બહુહિં વાસાઈ જાવ દેતિ સમુલ્લાવણ સુમધુરે) હે દેવાનુપ્રિય ! તમારી સાથે બહુ લાંબા વખતથી હું મનુષ્યભવના કામભોગો ભોગવી રહી છું. પણ હજી મારે પુત્ર કે પુત્રી માંગી કંઈ થયું નથી. આ સંસારમાં સંતાનવાળી માતાઓ જ લાઘ્યશાળી ગણાય છે. કે બેભનાં નાનાં નાનાં બાળકો તોતડી મધુર વાણી દ્વારા તેમને ખુશ રાખે છે. (અહં અહન્ના અપુણ્ણા અલવસ્વણા એત્તો એગમવિ ન પત્તા) હું તો અભાગી છું, પાપિણી છું, પૂર્વભવમાં મેં સંતાન થાય આહું કંઈ પુણ્ય કાર્ય કર્યું નથી. (તં ઇચ્છામિ ણં દેવાણુપ્પિયા ! તુભેહિં અબ્ભણુન્નાયા સમાણા વિપુલં અસણં જાવ અણુવદ્ધેમિ તિ કદ્ધ ઉવયાઇયં કરેત્તણ) હું તમારી આજ્ઞાથી પુષ્કળ પ્રમાણમાં ત્યારે જાતના આહાર ખનાવડાવીને તેમજ ગંધ પુષ્પ વગેરે લઈને અનેક મહિલાઓની સાથે અહિંયાં બેટલાં ઇન્દ્ર વગેરે દેવાના ઘરે છે તે બધાંની પુણ્ય વગેરેથી પૂજા કરી તેમના ચરણોમાં પડીને સંતાનવતી થવાની માનતા રાખું. જ્યારે મારી આ મનોકામના

कर्तुं श्रेयः । ततः खलु धन्यः सार्थवाहो भद्रा भार्यामेविमवादात्-ममापि च खलु हे देवानुप्रिये ! एष एव मनोरथः' यथा-‘कहं णं’ कथं खलु केनोपायेन त्वं दारकं वा दारिकां च प्रजनयिष्यसि ? इति कथयित्वा सार्थवाहः ‘एयं’ एतम्=मनोरथरूपम् अर्थम् ‘अणुजानइ’ अनुजानाति=अनुमोदयति । ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही धन्येन सार्थवाहेन अभ्यनुज्ञाता सती ‘हट्टतुट्ठा जाव हियथा’ हट्ट तुष्ट यावत्-हट्टतुष्ट चिन्तानन्दिता हर्षवशविसर्प-द्वहदया विपुलमशनपानखाद्यमुपस्कारयति, उपस्कार्य सुबहुं

अभयदानादिक का वतरण करूं इत्यादि । इस तरह उपयुक्त सब अपनी भावना उस भद्रा भार्याने धन्य सार्थवाह से निवेदित की । (तए णं धन्ने सत्थवाहे भदं भारियं एवं वयासी) इस प्रकार धन्य सार्थवाह ने अपनी भद्राभार्या की भावना सुनकर उससे ऐसा कहा-(ममंपि णं खलु देवाणुप्पिया ! एस चेव मणोरहे) हे देवानुप्रिये मेरा भी ही मनोरथ है कि (कहं णं तुमं दारगं दारियं वा पयाएज्जसि) तुम किस उपाय से दारक या दारिका को जन्म दोगी ! इस प्रकारकहकर (भद्राए सत्थवाहीए एयमट्टमणुजानइ) धन्य सार्थवाहने उस भद्रा सार्थवाही के इस मनोरथरूप अर्थ को स्वीकार कर लिया उसकी अनुमोदना की । (तए णं सा भद्रा सत्थवाही धन्नेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्टतुट्ठा जाव) इसके बादभद्रा सार्थवाहीने अपने पति धन्य सार्थवाह से आज्ञा प्राप्त कर बहुत अधिक हर्षित एवं सन्तुष्ट चित्त होते हुए (विपुलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेइ) विपुलमात्रा में अशन पान खादिम और

सङ्ग अष्ट गज त्पारे हुं अलवदान वगेरे वडेयुं आ प्रभाणु भद्रा भार्याये तेना पति धन्यसार्थवाहने विनंती करी. (तए णं धन्ने सत्थवाहेभदं भारियं एवं वयासी) आ प्रभाणु धन्य सार्थवाहे तेभनी भद्रा भार्यानी वात सांलणीने तेने आ प्रभाणु कहुः— ममंपि खलु देवाणुप्पिया ! एसचेव मणोरहे) हे देवानुप्रिये भारी पणु धन्य अयेवी न छे के(कहं णं तुमं दारगं दारिगं वा पयाएज्जसि) केवी रीते तमे पुत्र के पुत्रीने जन्म आपी थडे ? आ रीते कहीने (भद्राए सत्थवाहीए एयमट्टमणुजानइ) धन्यसार्थवाहे तेभनी भद्रा भार्यानी वात स्वीकरी अने तेने अनुमति आपी. (तए णं सा भद्रा सत्थवाही धन्नेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्ट तुट्ट जाव) त्पराए भद्रासार्थवाहीये तेभना पति सार्थवाहनी आज्ञा मेणवीने अत्यंत प्रसन्नता अनुभवीने अने संतुष्ट थडने तेणु (विपुलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्ख-डावेइ) पुष्कल प्रभाणुमां अशन, पान, आदिम स्वादिम आहार तैयार करवडाये।

पुष्पागन्धवस्त्रमालालङ्कारं गृह्णाति, गृहीत्वा स्वकाद गृहास्मिर्गच्छति। निर्गत्य राजगृहं नगरं मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छति, उपगत्य पुष्करिण्यास्तीरे सुबहुं पुष्पगन्धवस्त्रमालालङ्कारं स्थापयति, स्थापयित्वा पुष्करिणीमवगाहते, अवगाह्य जलमज्जनं करोति, कृत्वा जलक्रीडां करोति, कृत्वा स्नाता कृतबलिकर्मा 'उल्लपडसाङ्गि' आर्द्रपटशाटिका=जलावगाहनेन आर्द्रे पटशाटिके=उत्तरीयपरिधानवस्त्रे यस्याः सा तथ, तादृशी सा यानि तत्र 'उप्पलाइं' उत्पलानि=कमळानि 'जाव सहस्सपचाइं' यावत्सहस्रपत्राणि=सहस्रदलकलितानि महापत्राणि सन्ति तानि

स्वादिम आहार तैयार कारोया—(उवक्खडाविच्चा सुबहुं पुष्पगन्धवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ) बाद में पुष्प गंध वस्त्र माला अलंकार को लिया और (गेण्हित्ता) लेकर (सयाओ गिहाओ) अपने घर से (निगच्छइ) वह (निकली-निग्गच्छित्ता) रायगिहं नगरं मज्झं मज्झणं निग्गच्छइ) निकल कर राजगृह नगर के ठीक बीचोबीच मार्ग से हो कर वह चली (निग्गच्छित्ता जेणेव पोक्खरणीतेणेव-उवागच्छइ) चलते-र वह वहां पहुँची जहाँ पुष्करिणी थी। (उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुष्पजावमल्लालंकारं ठवेइ) पहुँचते ही उसने उस पुष्करिणी के तीर पर वह चारों प्रकार के आहार की सामग्री तथा पुष्प आदि सब वस्तुएँ रख दी (ठविच्चा पुक्खरिणि ओगाहइ) रख कर फिर उसने उस में अवगाहन किया (ओगाहिच्चा जलमज्जनं करेइ) अवगाहन कर स्नान किया (जलक्रीडा करेइ) जल क्रीडा की (करिच्चा ण्हाया कयवल्लिक्खमा उल्लपडसाङ्गि जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्सपचाइं ताइं-

(उवक्खडाविच्चा सुबहुं पुष्पगन्धवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ) तैयारपथी पुष्प, वस्त्र, भाणा अने अलंकारोने लीधा अने (गेण्हित्ता) लधने (सयाओ गिहाओ) पोताना घेरथी (निगच्छइ) ते अहार नीकणी (निगच्छित्ता रायगिहं नगरं मज्झं मज्झणं निग्गच्छइ) नीकणीने राजगृह नगरनी ठीक वस्त्रो वस्त्रे रस्तेथी ते आली (निग्गच्छित्ता जेणेव पोक्खरणी तेणेव उवागच्छइ) आलतां आलतां न्यां पुष्परिषी छती त्यां पछेय्थी. (उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुष्प जाव मल्लालंकार ठवेइ) त्यां पछेय्थीने तेण्हे पुष्परिषीना कंठे आरे नताना आहारनी सामग्री वगेरे पछी वस्तुय्यो भूझी छीथी. (ठविच्चा पुक्खरिणि ओगाहइ) भूझीने ते पुष्परिषीमां छतरी (ओगाहिच्चा जलमज्जनं करेइ) त्यां छतरीने तेण्हे स्नान क्खुं (जलक्रीडा करेइ) न्णक्रीडा करी (करिच्चा ण्हाया कयवल्लिक्खमा उल्लपडसाङ्गि जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्सपचाइं ताइं गिण्हइ) तैयार पथी न्यारे तेण्हे

गृह्णन्ति, गृहीत्वा पुष्कं णातः प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुहं तं सुबहुं पुष्पगन्ध-
वस्त्रमालयालङ्कारं गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव नागगृहं च यावद् वैश्रमण्य-
गृहं च तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य तत्र खलु नागपडिमा^{अनुवर्तते} अनुवर्तते वा
वैश्रमण्यप्रतिमानां च. 'आलोए' आलोके=दृष्टिपथमामते सति प्रणामं
करोति, कृत्वा 'ईसि पच्चुन्नमइ' ईषत्प्रत्युन्नमति=स्तोकं प्रणमति, प्रत्युन्नम्य
'लोमहत्थगं' लोमहस्तकं=मयुरपिच्छममार्जनकं 'पराभुमइ' पराभुसति=गृह्णाति

गिण्हइ) बाद में जब वह अच्छी तरह स्नान कर चुकी और काकादि
पक्षी को अन्नादि को दिया तब गीली पटशाटिका पहिने हुए ही उसने
वहाँ जितने कमल थे यावत् सहस्रपत्र युक्त महाकमल थे उन सबका उस
पुष्पकरिणी से लिया और (गिह्णित्ता पुक्खरिणीओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहिच्चा
तं सुबहुं पुष्कं गंधवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ, गिण्ह । जेणामेवनागघरए
य जाव वेसमणएण्य तेणेव उवागच्छइ) लेकर वह उस पुष्पकरिणी से
बाहर निकली-निकल कर उसने समस्त उन पुष्प, गंध वस्त्र, माला,
अलंकार आदि को लिया-और लेकर जहाँ नागघर यावत् वैश्रमण्य का घर
था वहाँ गई (उवागच्छित्ता तत्थणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य
आलोए पणामं करेइ वडां पहुँच कर उसने वहाँ नाग प्रतिमाओं को यावत्
वैश्रमण्य प्रतिमाओं को दृष्टिपथ होते ही प्रणाम किया। (करित्ता ईसि पच्चु-
न्नमइ) प्रणाम कर फिर वह कुछ शुकी-(पच्चुन्नमिच्चा लोमहत्थगं परामुसइ-
परामुसित्ता नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य लोमहत्थएणं पम-

सारी रीते स्नान करी दीधुं' अने झगडा वगेरे पक्षीओने अन्न वगेरेने। बाग
आथे। त्याग्याह बीनी साडी पड़ेरीने व तेखे त्यां नेटलां कभणे, सडुख पत्रवाणा
मडा कभणे। हतां ते गंधांने पुष्कशिणीभांथी लध दीधां अने (गिण्हित्ता पुक्खरि-
णीओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहिच्चा तं सुबहुं पुष्कगंधवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ-
गिण्हित्ता जेणामेव नागघरए य जाव वेसमणघरए य तेणेव उवागच्छइ)
लधने ते पुष्कशिणीनी भडार नीकणी-नीकणीने तेखे गंधां पुष्प वस्त्र, गंध, भाणा
अलंकार वगेरे दीधां अने लधने ज्यां नागघर वैश्रमण्य घर वगेरे हतां त्यां गध-
(उवागच्छित्ता तत्थणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य आलोए पणामं
करेइ) त्यां पंडोथीने तेखे नाग अने वैश्रमण्य वगेरेनी प्रतिमाओने जेतां व प्रणाम कथां.
(करित्ता ईसि पच्चुन्नमइ) प्रणाम करीने ते नीथी नगी (पच्चुन्नमिच्चा लोम
हत्थगं परामुसइ परामुसित्ता नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य

परामृश्य नागप्रतिमाश्च यावद् वैश्रमण्यप्रतिमाश्च लोमहस्तकेन प्रमार्जयति रजोऽप्यनगच्छति, यथा उदगधाराया 'अम्बुक्खेइ' अम्बुक्षति=अभिषिञ्चति, अभ्युक्षति=अम्बुसुकुमालाए' पक्ष्मलसुकुमारया=पक्ष्मवती सुकुमारा तथा 'गंधकासाइयाए' गन्धकाषायिकया= गन्धप्रधानकषायरागेण रक्ता शाटिका= लघुवस्त्रं तथा 'गायाइ' गात्राणि 'लूहेइ' रक्षयति प्रोच्छति, रक्षयित्वा 'महरिइं महार्हं=बहुमूल्यं 'वत्थारुहणं वत्थारोहणं च वस्त्रसमर्पणम्, एवं 'मल्लारुहणं' माल्यारोहणं च=पुष्पसमर्पणं, गन्धारुहणं' गंधारोहणं च=चन्दनादिगन्धसमर्पणं, 'चुन्नारुहणं' चूर्णारोहणं च=अगरतगरादिगन्धद्रव्यचूर्णसमर्पणं, 'वन्नारुहणं' वर्णारोहणं च=विलेपनद्रव्यसमर्पणं च करोति यावद्

ज्जइ) झुक कर वहां रखी हुई उसने मयूर पिच्छ की प्रमार्जनी को उठाया- उठा कह नागप्रतिमाओं का यावत् वैश्रमण्य प्रतिमाओं का उस प्रमार्जनी से प्रमार्जन किया। (पमज्जिता उदगधाराए अम्बुक्खेइ) प्रमार्जन कर फिर उसने उनके ऊपर पानी की धारा छोड़ी-(अम्बुक्खित्ता पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए) पानी की धारा से सिञ्चित कर के फिर उसने उनका पक्ष्मल, सुकुमार गंध कषाय से रंगी हुई वस्त्र से (गायाइ लूहेइ) उनके शरीर को पोंछा (लूहित्ता) पोंछ कर (महरियं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च गंधारुहणं च चुन्नारुहणं च वन्नारुहणं च करेइ) फिर उसने उन पर वस्त्र का आरोपण किया- माल्य का आरोपण किया, गंध द्रव्य का आरोपण किया- चूर्ण का आरोपण किया, विलेपन द्रव्य का आरोपण किया अर्थात् जब वह उनके शरीर को पोंछ चुकी तब बाद में उसने उनको वैश्र- कीमती-बहुमूल्य वस्त्र पहिराये-उन्हें बहुमूल्य मालाएँ पहिराई, उनके समस्त

लोमहस्त्यणं पमज्जइ) नभीने तेष्से त्या भूईली मेरना पीछांनी प्रभाज्जनी उपाडी उपाडीने नाग वैश्रमण्य वगेरेनी प्रतिभाज्जोत्तं प्रभाज्जनीथी प्रभाज्जं कथुं. (पमज्जित्ता उदगधाराए अम्बुक्खेइ) प्रभाज्जं कथीं आइ तेष्से ते प्रतिभाज्जो उपर जणधारा वडे सिञ्चन कथुं (अम्बुक्खित्ता पम्हलसुकुमालाए गंध कासाइयाए) जणधाराथी अलिषिक्त करीने तेष्से ते प्रतिभाज्जोने पक्ष्मल, सुकुमार, गंध, कषायथी रंगाज्जेला वस्त्रथी (गायाइ लूहेइ) तेमना शरीरने वल्लथुं. (लूहित्ता) वल्लीने (महरियं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च गंधारुहणं च चुन्नारुहणं च वन्नारुहणं च करेइ) त्थार पछी तेष्से प्रतिभाज्जो उपर वस्त्रो यहाव्यां, भाणाज्जो पडेशवी, गंध- द्रव्यो यहाव्यां, चूर्णं यहाव्युं, सुगंधित वेष यहाव्यो ओटवै के न्यारे तेष्से प्रतिभाज्जोने वस्त्रथी वल्लथी वीथी त्थार पछी तेष्से ते प्रतिभाज्जोने गहु किमती वस्त्रो पडेशव्यां, गहु भूय भाणाज्जो पडेशवी तेमनी साभे यदंन वगेरेना सुगंधित तेवदुं सिञ्चन

धूपं दहति. दग्धं जानुपादपतिता 'पंजलिउडा' प्राञ्जलिपुटा=संयोजित-
कारद्वया एवमवादीत—'यदि खलु अहं दारकं वा दारिकां वा 'पायायामि=
प्रजनयामि=प्रजनयिष्यामि तदा खलु अहं यागं च यावत् अनुवर्द्धयामि
=संवर्द्धयिष्यामि ! 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इत्युक्त्वा उपयाचितं करोति.
कृत्वा यत्रैः पुष्करिणी तत्रैः उपगच्छति, उपागत्य विपुलमशनं पानं खाद्यं
स्वाद्यमास्वादयन्ती यावद् विहरति। तदनन्तरं सा 'जिमिया' जिमिता=
शुक्ता यावद् 'मुईभूया' शुवीभूता=प्रक्षालितहस्तमुखा सती यत्रैव स्वकं
चंदनादि गंधं द्रव्यों को रखा अथवा उनके ऊपर चंदनादि तेल को छिड़का
अगरतगर आदि सुगंधिद्रव्यों का उन्हें समर्पण किया विलेपनद्रव्य उन पर
लगाया। (करिन्ता जाव धूवं डहइ डहिन्ता जाणुपायपडिया पंजलिउडा एवं वयासी)
इन सब वस्तुओं का समर्पण करने के बाद फिर उसने वहाँ धूप
को जला कर फिर वह उनके समक्ष दोनों छुटने टेक कर नीचे जमीन
पर झुक गई और दोनों हाथ जोड़ कर इस प्रकार प्रार्थना करने लगी
(जइणं अहं दारगं वा दारिगं वा पायायामि तो णं अहं जायं च जाव अणुवड्ढेमि
त्तिकट्टु उवाडयं करेइ) यदि मैं पुत्र अथवा पुत्री को जन्म दूंगी तो
आपकी सेवा पूजा करूंगी यावत् आपके कोष की वृद्धि करूंगी—इस
प्रकार उसने प्रार्थना रूपमें मनौती मानता मनाई (करिन्ता जेणेव पोक्खरिणी
तेणेव उवागच्छइ उवागच्छिता विउलं असणं ४ आसाएमाणी जाव विहरइ)
मनौती मना कर फिर वह उस पुष्करिणी पर आई आकर वहाँ उसने
उस विपुल खाने पीने की सामग्री का आहार किया (जिमिया जाव मुई-
भूया जेणेव सएगिहे तेणेव उवागया) आहार कर के फिर उसने हाथ

कथे. अगरतगर वगेरे सुगंधित द्रव्यों अर्पण कथे. अने सुगंधित वेषोना वेष कथे.
(करिन्ता जाव धूवंडहइ डहिन्ता जाणुपायपडिया पंजलिउडा एवं वयासी)
आ अधी वस्तुय्येत्तुं समर्पण करीने तेणु धूपसणी सणगावी अने सणगावीने ते तेभनी
सामे अने घूंटणु टेडीने नीचे पृथ्वी उपर नभी अने अने हाथ जोडीने आ प्रभाणु
प्रार्थना करवा लागी (जइणं अहं दारगं वा दारिगं वा पायायामि तोणं अहं जायं
च जाव अणुवड्ढेमि त्तिकट्टु उवाडयं करेइ) ओ हुं पुत्र के पुत्रीने जन्म आपीश
तो आपनी सेवा-पूजा करीश अने आपना निधिनी अलिबुद्धि करीश. आ दीते तेणु
प्रार्थना करतां मानता राणी. करिन्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ उवा-
गच्छिता विउलं असणं ४ आसाएमाणी जाव विहरइ) मानता मानीदीने ते
पुष्करिणीना कंठे आवी अने अथां तेणु पूष ४ सारी घेठे बोअन ३. (जिमिया
जाव मुईभूया जेणेव सए गिहे तेणेव उवागया) आहार वगेरे करीने तेणु हाथ

गृह तत्रैवोपागता । अदुत्तरं=तदनन्तरं 'देशी शब्दोऽयम्, गृहगमनानन्तरं च खलु सा भद्रा सार्थवाही 'चाउदसद्वृद्धिपुनमासिणीसु' चतुर्दश्यष्टम्युद्धिष्टपूर्णा मासीषु 'उद्धिष्ट' उद्धिष्ट'-इत्यमावास्या, चतुर्दश्यादिदिवसेषु विपुलमशन-पानखाद्यस्वाद्यभ्युपस्करोति, उपस्कृत्य बहून् नागांश्च यावद् वैश्रवणांश्च 'उवायमाणी' उपयाचमाना यावद् एवं च खलु 'विहरइ' विहरति= तिष्ठति । ॥ २० ५ ॥

मूलम्—तएण सा भद्रा सत्थवाही अन्नया कयाइं केणइ कालंतरेणं आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था, तएणं तीमे भद्राए सत्थवाहीए दोसु मासेसु वीइकंतेसु तइए मासे वट्टमाणे इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ जाओ णंविउलं असणं ४ सुबहुयं पुप्फवत्थगधमल्लाकारं गहाय मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरियणमहिला हि य सज्झि संपरिवुडाओ राअगिहस्स नयरस्स मज्झ मज्झेणं निगंगच्छंति, निगच्छित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति, उवा-

वगैरह का प्रक्षालन किया इस प्रकार शुचीभूत होकर फिर वह वहां से जहां अपना घर था वहां आ गई । (अदुत्तरं भद्रा सत्थवाही चाउदसद्वृद्धिपुणमासिणीसु विउलं असणं ४ उवक्खडेइ-उवक्खडित्ता बहवे नागा य जाव वेसमणा य उवायमाणी जाव एवं च णं विहरइ इसके बाद वह भद्रा-सार्थवाही चतुर्दशी अष्टमी अमावस्या और पूर्णमासी के दिनों में विपुल चारों प्रकार के आहार बनाती और बनाकर उन अनेक नाग यावत् वैश्रवण की पूजा सेवाकरती हुई उनसे मनौती मनाती रहती । ॥ मूत्र ५ ॥

ओं धियां आ प्रभाषु शुद्ध थधने ते त्यांथी पोताने धेर आनी. (अदुत्तरं च णं भद्रा सत्थवाही चाउदसद्वृद्धिपुणमासिणीसु विउलं असणं ४ उवक्खडेइ-उवक्खडित्ता बहवे नागाय जाव वेसमणाय उवायमाणी जाव एवं च णं विहरइ) त्याण्णाए भद्रा सार्थवाही आदश, आहम, अभास अने पूनमना द्विसेमां पुष्प्य प्रभाषुमां थारे नत्तना आहार जनावडावती अते जनावडावीने नाग अने वैश्रवण वगेरे अधा देवानी पूजा करती अने मानता राखती હતી । ॥ सूत्र. ५ ॥

गच्छित्ता पोक्खरिणीं ओगाहन्ति, ओगाहित्ता ण्हायाओ कयवलिक-
म्माओ सव्वालंकारविभूसियाओ विपुलं असणं ४ आसाएमाणीओ
जाव परिभुंजेमणीओ दोहलं विणेइ । एवं संपेहेइ संपहित्ता कल्लं
जाव जलंते जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता
धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी-एवं खल्ल देवाणुप्पिया ! मम तस्स
गव्वमस्स जाव विणेइ तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! तुव्वमेहिं अव्व-
णुन्नायासमाणी जाव विहरित्तिए, अहा सुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबधं
करेह, तएणं सा भद्दा सत्थवाही धण्णेणं सत्थवाहेणं अव्वणुन्नाया
समाणी हट्ठुत्तु जाव विपुलं असणं ४ जाव ण्हाया जाव उड्डपड
साडिया जेणेव नागघरण जाव धूवं डहइ, डहित्ता पणामं करेइ
पणामं करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ । तएणं ताओ
मित्तनाइ जाव नगरमहिलाओ भइं सत्थवाहिं सव्वालंकारविभूसियं
करेति, तएणं सा भद्दा सत्थवाही ताहिं मित्तनाइ नियगसयणसं-
बंधिपरिजणणगरमहिलाहिं सद्धिं तं विपुलं असणं ४ जाव परिभुंज-
माणी य दोहलं विणेइ विणेइत्ता जामेव दिसिं पाउव्वभूया तामेव दिसिं
पडिगया । तएणं सा भद्दा सत्थवाही संपुन्नडोहला जाव तं गव्वं
सुहं सुहेणं परिवहइ, तएणं सा भद्दा सत्थवाही णवण्हं मासाणं
वहुपडिपुन्नाणं अंछट्टमाण राइंदियाणं सुकुमालपाणिपायं जाव दारगं
पयाया, तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जाय-
कम्मं करेति करित्ता तहेव जाव विपुलं असणं ४ उवक्खडावेति
उवक्खडावित्तां तहेव मित्तनाइ निजकसयणसंबंधिपरिजणे भोयावेइ

भोयावेत्ता अयमेयारूवं गोणं गुणनिष्फन्न नामधेजं करेति जम्हाणं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमाण य जाव वेसमण— पडिमाण य उवाइयलद्धे, तं होउ णं अम्हं इमे दारए देवदिन्ने नामेणं, तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधिजं करेति देवदिन्नेत्ति । तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं चदायं च मायं च अक्खयनिहि च अणुवड्ढेति ॥सू ६॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि—ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही अन्यदा कदाचित् ‘केणइकालंतरेण’ केनापि कालान्तरेण=कियता कालान्तरेण ‘आवन्नसत्ता जाया’ आपन्नसत्त्वा जाता, आपन्नः=उत्पन्नः सत्त्वः=जीवो गर्भे यस्याः सा तथा गर्भवती जाता चाप्यासीत् । ततः खलु तस्याः भद्रायाः सार्थवाहा द्वयोर्मासयोर्व्यतिक्रान्तयोः सन्नोः तृतीये मासे वर्तमानेऽयमेतद्वृषो दोहदः प्रादुर्भूतः—धन्याः खलु ता अम्बाः यावत् कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, याः

‘तएणं सा भद्रा सत्थवाही’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सा भद्रा सत्थवाही) वह भद्रा सार्थवाही (अन्नया कयाइ) किसी समय (केणइकालंतरेण) कितने काल के अनन्तर (आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था) गर्भवती हुई । (तएणं तीसे भद्राए सत्थवाहीए) इससे उस भद्रासार्थवाही के (दोसु मासेसु वीइक्कंतेसु) दो मास व्यतीत होने पर (तईए मासे वट्टमाणे) जब तीसरा मास प्रारम्भ हुआ तब (इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए) इस तरह का यह वक्ष्यमाण दोहला उत्पन्न हुआ—(धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) वे माताएँ धन्य हैं (जाव कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ) यावत् वे माताएँ कृत लक्षणा हैं

‘तएणं सा भद्रा सत्थवाही’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्पार पछी (सा भद्रा सत्थवाही) भद्रा सार्थवाही (अन्नया कयाइ) केछ वअ (केणइ कालंतरेण) केलाउट समय बाद (आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था) गर्भवती थई. (तए णं से भद्राए सत्थवाहीए) सगर्भाव. स्थामां न न्यारे भद्रा सार्थवाहीने (दोसु मासेसु वीइक्कंतेसु) जे भडिना पूरा थया (तईए मासे वट्टमाणे) अने त्रीजे भडिने जेठे त्पारे (इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए) आ प्रयाण्डे दोहद थयुं ई—(धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) ते माताओ ने धन्य ते (जाव कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ)

લ્હુ વિપુલમગ્ન પાનં ત્રાઘં સ્વાઘં, સુવહુકં પુષ્પવત્ત્વગંધમાલ્યાલંકારં ગૃહીત્વા
મિત્રજ્ઞાતિનિજકુસ્વજનસંબન્ધિપરિજનમહિલામિશ્ર સાદૃ સંપરિવૃતા રાજગૃ-
રસ્ય નગરસ્ય મધ્યમધ્યેન નિર્ગચ્છન્તિ, નિર્ગત્ય યત્રવ પુષ્કરિણી તૈર્ગૌપાયચ્છન્તિ,
ઉપાંગત્ય પુષ્કરિણીમવગાહન્તે, અવ ગાહ્ય સ્નાતા કૃતબલિકર્માણઃ સર્વાલંકારવિભૂ-
ષિતાઃ તદ્ઃ વિપુલમગ્નપાનસ્વાઘસ્વાઘમાસ્વાદ્યન્ત્યઃ યાતૃ પરિમુક્તાના દોહદં વ્યપ-

(જાઓ નં વિઝલં અસળ ૪ સુવહુયં-પુષ્પ-વત્થ-ગંધ-મલ્લાલંકારં ગહાય
મિત્તનાઈ-નિયગ-પયળ-સંબંધિપરિયળમહિલાહિ ય સદ્દિ સંપરિવુઢાઓ
રાયગિહસ્ત નયરસ્ત મજ્ઞં મજ્ઞેળં નિગચ્છન્તિ) જો માતાપ વિપુલ અશન
પાનાદિ ૪ પ્રકાર કે આહાર કો ઔર ગૃહત અધિક પુષ્પ વત્ત્વ ગંધ, માલા
અલંકાર કો લેકર મિત્રજ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબન્ધી-પરિજન કી મહિલાઓ
કે સાથર ધિરી હુઈ હોકર રાજગૃહ નગર કે ઠીક વીચો વીચ કે માર્ગ
સે નિકલતી હૈં. (નિગચ્છિત્તા જેનેવ પુષ્કરિણી તેનેવ ઉવાગચ્છન્તિ ઉવા-
ગચ્છિત્તા પુષ્કરિણી ઓગાહન્તિ, ઓગાહિત્તા પ્હાયાઓ કયવલિકર્મ્માઓ
સન્વાલંકારવિભૂષિયાઓ વિઝલં અસળ આસાપમાણોઓ જાવ પરિમુજે-
માણીઓ દોહલં વિણેઈ) ઔર નિકલ કર જહાં પુષ્કરિણી હૈ વહાં જાતી હૈં
જા કર ઉતમેં અવગાહન કરતી હૈં, અવગાહન કર સ્નાન કરતી હૈં-સ્નાત
હોકર બલિકર્મ વાયસાદિ કો અન્નાદિ કા માગ દેકર સમસ્ત અલંકારોં
સે શરીર કો વિભૂષિત કરતી હૈં ઔર ફિર ઉત વિપુલ માત્રા મેં નિવ્વન્ન

તે માતાઓનાં ૪ સામુદ્રિક શાસ્ત્ર પ્રમાણેના શારીરિક લક્ષણો સફળ થયાં છે,
(જાઓ નં વિઝલં અસળ ૪ સુવહુયં પુષ્પવત્થગંધમલ્લાલંકારં ગહાય
મિત્તનાઈ-નિયગ-પયળ-સંબંધિપરિયળમહિલાહિ ય સદ્દિ સંપરિવુઢાઓ
રાયગિહસ્ત નયરસ્ત મજ્ઞં મજ્ઞેળં નિગચ્છન્તિ) ૭ માતાઓ પુષ્કળ પ્રમાણમાં
અશન પાન વગેરે ચાર જાતનો આહાર અને ખૂબ જ પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માળા
અને અલંકારોને લઈને મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક સ્વજન સંબંધી પરિજનની મહિલા
ઓની સાથે રાજગૃહ નગરના વચ્ચે વચ્ચે માર્ગમાં થઈને પસાર થાય છે.
(નિગચ્છિત્તા જેનેવ પુષ્કરિણી તેનેવ ઉવાગચ્છન્તિ ઉવાગચ્છિત્તા,
પુષ્કરિણી ઓગાહન્તિ, ઓગાહિત્તા પ્હાયાઓ કયવલિકર્મ્માઓ સન્વા-
લંકારવિભૂષિયાઓ વિઝલં અમળં આપાપમાણોઓ જાવ પરિમુજે
માણીઓ દોહલં વિણેઈ) અને પસાર થઈને જ્યાં પુષ્કરિણી છે ત્યાં જાય છે.
ત્યાં જઈને તેમાં ઉતરે છે, ઉતરીને નહાય છે. નહાઈને કાગડા વગેરે પક્ષીઓને
અન્નનો ભાગ આપીને બલિકર્મ કરે છે, અને શરીરનાં બધાં અંગોને ઘરેણુંઓથી
અલંકૃત કરે છે. અને ફરી તે પુષ્કળ પ્રમાણમાં તૈયાર કરવામાં આવેલા અશન

નયન્તિ । एवं संप्रेक्षते, संप्रेक्ष्य कल्पे यावज्ज्वलति यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत=एवं खलु देवानुप्रियाः । मम तस्य गर्भस्य (प्रभावेण) यावत् व्यपनयन्ति, तद् इच्छामि खलु देवानुप्रियाः ! भवद्भिर्भ्यनुज्ञाता सन्तो याद विहरिष्यां यथा सुखं देवानुप्रिये ! मा प्रतिवन्द्यं कुरु ततः खलु स

હુએ અશન પાનાદિક ચારો પ્રકાર કે આહાર કરતી હૈં—દૂસરોં કો કરાતી હૈં—ઇસ તરહ જો અપને દોહલે કી પૂર્તિ કરતી હૈં । (એવં સંપેહેઈ) ઇસ પ્રકાર ઉસ દોહલે મેં ઉસને વિચાર કિયા (સંપેહિત્તા કલ્લં જાવ જલંતે જેણેવ સત્થવાહે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) વિચાર કરકે ફિર વહ પ્રાતઃ હોતે હી જવ સૂર્ય વમકને લગ ગયા—તવ જહાં ધન્ય સાર્થવાહ થા વહાં ગઈ । (ઉવાગચ્છિતા ધર્ણં સત્થવાહં એવં વયાસી) જાકર ઉસને ધન્યસાર્થવાહ સે ઇસ પ્રકાર કહા (એવં ખલુ દેવાણુપ્રિયા ! મમ તસ્સ ગબ્મસ્સ જાવ ત્રિણેહં તં ઇચ્છામિ ણં દેવાણુપ્રિયા તુઘ્મેહિં અઘ્મણુન્નાયા સમાણી જાવ ત્રિહરિત્તે) હે દેવાણુ પ્રિય ! મુઝે ઉસ ગર્ભ કે પ્રભાવ સે ઇસ પ્રકાર કા દોહલા ઉત્પન્ન હુઆ હૈ કિ જો માતાએ એસા ર કરતી હૈં ઔર અપને ગર્ભકે મનોરથ કી પૂર્તિ કરતી હૈં વે ધન્ય હૈં કૃત લક્ષણાહૈં ઇત્યાદિ । અતઃ મૈં આપકે દ્વારા આજ્ઞાપિત હો કર ઇસી રુપ સે અપના દોહલાસંપન્ન કરના ચાહતી હૈં (ઇસ પ્રકાર ઉસને અપના સવ વિચાર ધન્ય સાર્થવાહ સે નિવેદિત કર દિયા) । ધન્ય સાર્થવાહને ઉસકા એસા અભિમાય સુનકર ઉસસે કહા—

પાન વગેરે આરે જાતનો આહાર પોતે કરે છે. અને બીજાઓને કરાવે છે આ પ્રમાણે જે માતાઓ પોતાના દોહડની પૂર્તિ કરે છે તે માતાઓને ધન્ય છે (એવં સંપેહેઈ) આ પ્રમાણે તેણે પોતાના દોહડ માટે વિચાર કર્યો. (સંપેહિત્તા કલ્લં જાવ જલંતે જેણેવ સત્થવાહે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) વિચાર કરીને તેણે સવારમાં જ્યારે સૂરજ પૂર્વ દિશામાં પ્રકાશિત થયો ત્યારે જ્યાં ધન્યસાર્થવાહ જ્યાં હતો ત્યાં ગઈ. (ઉવાચ્છિતા ધર્ણં, સત્થવાહં એવં વયાસી) ત્યાં જઈને તેણે ધન્ય સાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહ્યું—(એવં ખલુ દેવાણુપ્રિયા ! મમ તસ્સ ગબ્મસ્સ જાવ ત્રિણેહં તં ઇચ્છામિ ણં દેવાણુપ્રિયા તુઘ્મેહિં અઘ્મણુન્નાયા સમાણી જાવ ત્રિહરિત્તે) હે દેવાણુપ્રિય ! ગર્ભાવસ્થાને લીધે મને દોહડ થયું છે. જે માતાઓ આ જાતનું પોતાનું દોહડ પુરું કરી શકે છે. પોતાની ગર્ભેથી પૂરી કરે છે તે માતાઓ ખરેખર ધન્ય છે. અને કૃતલક્ષણા છે વગેરે વગેરે. એટલા માટે હું આપની આજ્ઞા મેળવીને આ રીતે જ મારું દોહડ પુરું કરવા ઇચ્છું છું. (આ રીતે તેણે પોતાની ઇચ્છા ધન્ય સાર્થવાહની સામે પ્રકટ કરી). ધન્ય સાર્થવાહે તેની વાત સાંભળીને કહ્યું કે (અહામુઈ દેવાણુપ્રિયા ! મા પઢિ

भद्रा सार्थवाही धन्वेन सार्थवाहेनाभ्यनुज्ञाता मती हृष्टतुष्टा यावद् विपुलम् अशनं
 पानं खाद्यं खाद्यं यावत् स्नाता यावत्-आर्द्रपटशाटिका यत्रव नागग्रहं
 यावत् धूपं दहति, दग्ध्वा प्रणामं करोति, प्रणामं कृत्वा यत्रैव पुष्करिणी
 तत्रैवोत्तामगच्छति ततः खलु ता मित्रज्ञानि यावत् नगरमहिला भद्रा सार्थ
 वाही सर्वालंकारविभूषितां कुर्वन्ति । ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही ताभिर्मित्रज्ञानि
 निजकस्वजनसम्बन्धिपरिजननगरमहिलाभिः सार्थं तद् विपुलमशनं पानं खाद्यं
 स्वाद्यं यावत् परिशुज्जाना च दोहदं व्यपनयति, व्यपनीय यस्या दिग्गः प्रादु-
 (अशमुहं देवानुप्पिया ! मा पडिवंधं करेह) हे देवानुप्रिये ! तुम्हें जैसे सुख
 हो वैसा करो इसमें देरी मत करो (तएणं सा भद्रा सत्यवाही धन्वेणं
 सत्यवाहेणं अभ्यनुज्ञाया समाणी हृष्ट तुष्टा) उसके बाद उस भद्रा सार्थ-
 वाहीने धन्य सेठ से अनुमति प्राप्त कर बहुत ही अधिक हर्षित और
 सन्तुष्ट चित्त हो (जाव) यावत् (विपुलं असणं ४ जाव ज्ञाया) विपुलमात्रा
 में चारों प्रकार का आहार तैयार किया—यावत् उसने पुष्करिणी में स्नान किया
 (जाव उल्लपडसाडिया जेणेव नागघरए जाव धूपं डहइ) यावत् गौली माडी
 पहिने हुए ही फिर उसने उस पुष्करिणी से कमलों को लिया और जहाँ
 नागघर आदि थे वहाँ गई—बहुमूल्य पुष्पार्चा कर उनके समक्ष धूप दिखाई।
 इस प्रकार यहाँ पांचवें सूत्र में जो वर्णन है वह समझ लेना (उद्दिता पणामं
 करेइ—पणामं करित्ता जेणेव पोखरिणी तेणेव उतामगच्छइ) धूप दिखा चुकने
 पर उसने उन्हें प्रणाम किया प्रणाम कर फिर वह पुष्करिणी पर चारिस्
 आ गई (तएणं ताओ मित्तनाइ निथगसयणसंबंधिपरियणगगमहिलायहिं
 वंधं करेह) हे देवानु प्रिये ! तमने जेम सुण थाय तेम करे, ओहुं करे नहि.
 (तए णं सा भद्रा सत्यवाही धन्वेणं सत्यवाहेणं अभ्यनुज्ञाया समाणी
 हृष्ट तुष्टा) त्थार गाढ ते भद्रा सार्थवाही धन्य सार्थवाहीनी पासैथी आसा भेणवीनि
 पूण ज प्रसन्नं अने संतुष्ट थं. (जाव) यावत् (विपुलं असणं ४ जाव ज्ञाया)
 पुष्क॥ प्रभाषुमां आरे प्रकरने आहार जनावराव्ये. अने त्थार पछां तेजे पुष्करि-
 णीमां स्नानं कथुं (जाव उल्लपडसाडिया जेणेव नागघरए जाव धूपं
 डहइ) बीना लुगडे ज तेजे पुष्करिणीमांथी कभणे बीधां अने नागघर वगेरेना
 देवस्थानमां गछं. पूण ज किंमति पुष्पा वगेरेथी ते गधा देवानी पूज करी तेमनी
 सामे धूपसणी सणगावी. आगणुं वणुं पाठेअये पांयमां सूत्र प्रभाषे ज
 बाणुं जेअये. (उद्दिता पणामं करेइ पणामं करित्ता जेणेव पोखरिणी ते-
 णेव उतामगच्छइ) धूप कथे गाढ तेजे तेमने प्रणाम कथां. प्रणाम कथां गाढ
 इरीने पुष्करिणीना किनारे आवी गछं. (तए णं ताओ मित्तनाइ निथगमयण

भूता तामेव दिशं प्रतिगता । ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही सम्पूर्ण दोहदा यावत् तं गर्भं सुखं सुखेन परिवहति । ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु अर्द्धाष्टमेषु रात्रिन्दिवेषु (व्यतीतेषु) सुकुमारपाणिपादं यावत् दारकं प्रजनिता । ततः खलु तस्य दारकस्य अम्बापितरौ प्रथमे दिसे जातवर्म कुरुतः कृत्वा तथैव यावत् विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यमुपस्कारयतः, उपस्कार्य

य सद्धिं तं विपुलं अस्रणं ४ जाव परिभुज्यमाणी य दोहलं (विणेइ) इसके बाद उन मित्र ज्ञाति निजक, स्वजन, संबन्धी, परिजन की नगर महिलाओं के साथ २ उस ४ चारों प्रकार के आहार को किया कराया—और अपने दोहले की पूर्ति की । (विणिइत्ता नामेवदिसिं पउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) दोहले की पूर्ति कर वह फिर जिस दिशा से प्रकट हुई थी—आई थी उसी दिशा की ओर चली गई । अर्थात् अपने घर पहुँच गई (तएणं सा भद्रा सत्यवाही संपुन्नदोहला जाव त गबमं सुहं सुहेणं परिवहइ) इसके अनन्तर उस भद्रा सार्थवाहीने हि जिसका गर्भ मनोरथ अच्छी तरह परिपूर्ण हो गया है यावत् अपने गर्भ को भलीभाँति से सुख पूर्वक परिवहन किया । (तएणं सा भद्रा सत्यवाही णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्टाईदियाणं सुकुमालपाणिपायं दारगं पयाया) बाद में जब गर्भ के ठीक नौ मास ७। साढ़े सात दिन समाप्त हो चुके तब उसने सुकुमार कर चरणवाला पुत्र को जन्म दिया । (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जाय कम्मं करेति, करित्ता तहेव विउलं अस्रणं ४ उवक्खडावेति) इसके बाद

संबन्धिपरियणनगरमहिलाहिं य सद्धिं तं विपुलं अस्रणं ४ जाव परिभुज्यमाणी य दोहलं (विणेइ) त्थार आह तेणु पोताना सभन्धीनी नगरनी स्त्रीओ साथे थारे जतने आहार कयाः अने करावडाव्यो. आ रीते तेणु पोताना दोहलेनी पूर्ति करी. (विणेइत्ता नामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) दोहले पूर्ति कया आह ते ब्यांथी आवी हती. त्यां आवी गहं ओटवे ते तेना घेर पडोंथी गह. (तए णं सा भद्रा सत्यवाही संपुन्नदोहला जाव तं गबमं सुहं सुहेणं परिवहइ) त्थार पछी पहुँ दोहला भद्रा सार्थवाही सुभेथी पोताना गहने परिवहन करती रहेवा लागी. (तए णं सा भद्रा सत्यवाही णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्टाईदियाणं सुकुमालपाणि पायं दारगं पयाया) आ प्रभाणु गहं थारे भराभर नव मास अने साडा सात दिवस रातने थये त्थारे भद्रासार्थवाहीओ सुकामण हाथ पग वाणा पुत्रने जन्म आव्यो (तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जायकम्मं करेति करित्ता तहेव जाव विउलं अस्रणं ४ उवक्खडावेति) त्थार पछी

तथैव मित्रज्ञातिनिजकम्बजनमम्बन्धिपरिजनान् भोजयित्वा इममेतद्रूपं 'गोणं' गोणं=गुणनिर्वृत्तं गोणं=यथार्थं, 'गुणनिष्फन्नं' गुणनिष्पन्नं=गुणसंज्ञात नामधेयं कुरुतः-यस्मात् खलु आवयोरयं दारको बहूनां नागप्रतिमानां च यावत् वैश्रवणप्रतिमानां च 'उवाइयलद्धे-य' उपवाचितलब्धः=प्रार्थनया प्राप्तः तद्भवतु खलु आवयोरयं दारकः 'देवदिन्ने नामेण' देवदत्तो नाम्ना। ततः खलु तस्य दारकस्याम्बापितरौ नामधेयं कुरुतः 'देवदत्तः' इति। ततः खलु तस्य दारकस्याम्बापितरौ यागं च दायं च भागं च अक्षयनिधिं चानुवर्द्धयतः ॥सूत्र ६॥

बालक के माता पिताने प्रथम दिन बालक का जात कर्म किया करके उसी तरह यावत् विपुल मोत्रा में अशन आदिचारों प्रकार का आहार तैयार किया (उवक्खड्डावित्ता तहेव मित्तनाइनिजकमयणमंबंधिपरिजणे भोयावेत्ता अयमेयारूवं गोणं गुणनिष्फन्नं नामधेज्जं करेति) आहार तैयार करके फिर उन्होंने उसे मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन संबंधिजन और परिजनों को खिलाया-खिलाकर उन्होंने बच्चे का नाम यथार्थरूप में गुणों से निष्पन्न होने के कारण इस तरह वक्ष्यमाणरूप से रक्खा। (जम्हाणं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमाणय जाव वेसमणपडिमाणय उवइयलद्धे तं होउणं अम्हं इमे दारए देवदिन्ने नामेणं) यह हमारा पुत्र-नाग प्रतिमा यावत् वैश्रवण प्रतिमाओं की मनौती से उपन्न हुआ है इसलिये इसका नाम देवदत्त हो। (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करेति) इस प्रकार कहकर उस दारक के माता पिताने उसका नाम देवदत्त रख दिया। (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं च भायं च

आणकनां मातापिताये जन्मना पडिक्का दिवसे पुक्कण प्रभाषुमां अशन वगेरे चारे चार प्रअरने आहार तैयार कराये। (उवक्खड्डावित्ता तहेव मित्तनाइ-निजकमयणमंबंधिपरिजणे भोयावेत्ता अयमेयारूवं गोणं गुणनिष्फन्नं नामधेज्जं करेति) आहार तैयार करावीने तेभने मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन संबंधिजन अने परिजनोने जभाइयां जभाडीने तेभण्णे आणकतु नाम तेना गुण्णे प्रभाषु राब्धुं (जम्हाणं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमाणय जाव वेसमणपडिमाणय उवइयलद्धे तं होउणं अम्हं इमे दारए देवदिन्ने नामेणं) ढोकेनी साथे आणकनां मातापिताये कहुं के आ अभावे पुत्र नाग वैश्रमणु वगेरे हेव प्रतिमाओनी मानता राणवाथी थये छे, ओथी आतुं नाम देवदत्त राणवाभां आब्धुं छे। (तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करेति) आ प्रभाषु आणकनां मातापिताये भणीने आणकतुं नाम देवदत्त पाइयुं। (तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं च

मूलम्—तएणं से पंथए दासचेडए देवदिन्नस्स दारगस्स
 बालग्गाही जाए, देवदिन्नंदारयं कडीए गेण्हइ, गेणिहत्तो बहूहिं डिंभ
 एहि य डिंभयाहि य दारएहि य दारियाहि य कुमारएहि य कुमारियाहि य
 सद्धि संपरिवुडे अभिरमइ। तए णं भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाइं देव-
 दिन्नं दारयं ण्हायं कयबलिकम्मं कयकोउलपायच्छित्तं सव्वालंकार
 विभूसियं करेइ, करित्ता पंथयस्स दासचेटयस्स हत्थयंसि दलइ। तएणं
 से पंथए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए हत्थाओ देवदिन्नं दारगं
 कडिए गिण्हइ, गिणिहत्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनि-
 क्खमित्ता बहूहिं डिंभएहिं य डिंभियाहि य कुमारएहि य कुमारियाहि
 य सद्धि संपरिवुडे जेणेव गयमग्गे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
 देवदिन्नं दारगं एगंते ठावेइ, ठावित्ता बहूहिं डिंभएहि य जाव
 कुमारियाहिय सद्धि संपरिवुडे पमत्ते यावि विहरइ। इमं च णं धिजए तक्करे
 रायगिहस्स बहूणि दाराणि य अवदाराणि य तहेव जाव आभोएमाणे
 मग्गेमाणे गवेसेमाणे जेणेव देवदिन्ने दारए तेणेव उवागच्छइ, उवा-
 गच्छित्ता देवदिन्नं दारगं सव्वालंकारविभूसियं पासइ पासित्ता देवदिन्नस्स
 दारगस्स आभरणालंकारेसु मुच्छिए गडिए गिद्धे अज्झोववन्ने पंथयं

अक्खयनिहिं च अणुवड्ढेति) बालक के नाम संस्कार होने के पश्चात् मातापिताने
 उन नाग आदिक प्रतिमाओं की खूब सेवा की—दान दिया—अपने हिस्से में से खूब
 द्रव्य का वितरण किया और उनके कोष की खूब वृद्धि की ॥ सूत्र ६॥

दायं च भाय च अक्खयनिहिं च अणुवड्ढेति) पाण्डनां नाम संस्कार आद
 पाण्डनां मातापिताये नाग वगेरे प्रतिमाओंनी पूज न सारी, पेठे पूज करी,
 पुष्पज्य प्रभाषुभां दान आप्थुं, पोताना लागना द्रव्यतुं गहुं न प्रभाषुभां वितरथु
 कथुं अने देवताओंना डोषनी पूज अलिपृच्छि करी ॥ सू ६ ॥

दासचेडं पमत्तं पासइ, पासित्ता दिसालोय करेइ करेत्ता देवदिन्नं
 द्वारगं गेण्हइ, गेण्हित्ता कक्खंसि अल्लियावेइ अल्लियावित्ता उत्तरिजेणं
 पिहेइ, पिहित्ता सिग्धं तुरियं चवलं चेइयं रायगिहस्स नगरस्स अव-
 द्वारेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव
 भग्गकूवए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं जीवि
 याओ ववरोवेइ, ववरोवित्ता आभरणालंकारे गिण्हइ गिण्हित्ता देव-
 दिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निप्पाणं निच्चेट्ठं जीवियविप्पजहं भग्गकू-
 वए पक्खिवइ, पक्खिवित्ता जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छइ
 उवागच्छित्ता मालुयाकच्छयं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता निच्चले
 निष्फंदे तुत्तिणीए दिवसं खवेमाणे चिट्ठइ ॥सू. ७॥

टीका—‘तएणं से पंथए’ इत्यादि—‘तएणं’ ततः खलु=तदनन्तरं ‘से’
 असौ पांथकनामा ‘दासचेडए’ दासचेडकः= दासपुत्रो यो धन्यसार्थवाहस्य
 गृहे कर्मकरत्वेन स्थित आसीत्—स देवदत्तस्य दारकस्य ‘बालग्राही’ बाल
 ग्राही बालं ग्रहीतुं शीलमस्यास्तीति बालग्राही=शिशुसंरक्षको जातः । असौ देव-
 दत्तं दारकं कट्यां गृह्णाति, गृहीत्वा बहुभिः ‘डिम्भएहि य’ डिम्भकैश्च,

‘तएणं से पंथए दासचेडए’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से पंथए दासचेडए) यह पांथकनाम
 का दास पुत्र जो धन्य सार्थवाह के घर पर-नौकर-था (देवदिन्नस्स दारगस्स
 बालग्राही जाए) वह देवदत्त का बालग्राही—शिशु अवस्था का संरक्षक-
 हुआ । (देवदिन्नं दारयं कडीए गेण्हइ) यह देवदत्त को अपनी कमर=गोद में
 लिये रहता था । (गेण्हित्ता) यह उसे अपनी गोद में लेकर (वह्हिं

तए णं से पंथए दासचेडए इत्यादि ॥

टीकार्थ (तए णं) त्थार पथी (से पंथए दासचेडए) पांथक नामे दास
 पुत्र-के धन्यसार्थवाहना घर नौकर હતો— (देवदिन्नस्स दारगस्स बालग्राही
 जाए) બાળક દેવદત્તના સંરક્ષણ માટે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો (દેવદિન્નં દારગં
 કડીએ ગેણ્હઇ) તે દેવદત્તને કેડ=બોળામાં બેસાડીને રાખતો હતો. (ગેણ્હિત્તા) અને

डिम्भाः=अल्पकालिकाः शिशवः. डिम्भा एव डिम्भकास्तैः, डिम्भिकाभिश्च= अल्पकालिकबालिकाभिश्च. 'दारएहि य, दारकैश्च=बहुकालिकबालकैः, दारिकाभिश्च=बालिकाभिः सार्द्धं संपरिवृतः=सहितः 'अभिरममाणे' अभिरममाणः= क्रीडन् सन् 'अभिरमइ' अभिरमति=तिष्ठति। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही अन्यदा कदाचित् देवदत्तं दारकं 'ह्वाया' स्नातं कारितस्नानं, 'कयबलिकम्मं' कृतबालकर्माणम्=अरिष्ठादि निवारणाय पशुपक्ष्यादि सर्वप्राणिनिमित्तं कारिताभोत्सर्गम् 'कयकोउयमंगलपायच्छित्तं' कृतकौतुकमङ्गलपायश्चित्तं=दृष्टिदोषादिनिवारणार्थं कृतमयी तिलकादिकं सर्वालंकारविभूषितं करोति,

डिम्भएहिं य डिम्भियाहिं य दारएहिं य दारियाहिं य कुमारेहिं य कुमारियाहिं य सद्धिं संपरिवुडे अभिरममाणे अभिरमइ) अनेक डिम्भकों के—छोटेऽबालकों के साथ अनेक छोटी २ बालिकाओं के साथ, अनेक दारकों के साथ—डिम्भकों की अपेक्षा कुछ अधिक उमरवाले बालकों के साथ कुछ अधिक अनेक दारिकाओं के साथ, अनेक कुमार और कुमारिकाओं के साथ उनसे युक्त होकर क्रीडा किया करता था। अर्थात् उन सबके साथ मिलकर वह उस देवदत्त बालक को खिलाया करता था। (तएण सा भद्रा सत्थवाही अन्नया कयाइं देवदिन्नं दारयं ण्हायं कयबलिकम्मं कयकोउयमंगलपायाच्छित्तं सञ्चालंकारविभूमियं करेइ) एक दिन की बात है कि उस भद्रा सार्थवाही उस देवदत्त नामके अपने पुत्र को स्नान करवा कर तथा उसके निमित्त से वायसादि पक्षियों को अन्नादि का भागरूप बलिकर्म कर एवं कौतुक, मंगल और प्रायश्चित्त विधि समा-

ओणाभां ओसाडीने (बहूहिं डिम्भएहिं य डिम्भियाहे य दारएहिं य दारियाहिं य कुमारेहिं य कुमारियाहिं य सद्धिं संपरिवुडे अभिरममाणे अभिरमइ) अनेके डिम्भके—नाना नानां धण्डां आणकेनी साथे—नानी नानी आणाओनी साथे, धण्डा दारकेनी साथे ओटले के डिम्भके कन्तां नरा भोटी डिम्भ वाणा आणकेनी साथे—धण्डा दारिकाओनी साथे, धण्डा कुमार अने कुमारिकाओनी साथे भणीने रभतो रमाडतो હતો. ओटले के पांथक अधां आणकेनी साथे भणीने देवदत्त रमाडतो હતો. (तए णं सा भद्रा सत्थवाही अन्नया कयाइं देवदिन्नं दारयं ण्हायं कयबलिकम्मं कयकोउयमंगलपायाच्छित्तं सञ्चालंकारविभूमियं करेइ) એક દિવસ ભદ્રા સાર્થવાહીએ પોતાના આળક દેવદત્તને નવ-હાવોને તે નિમિત્તે કાગડા વગેરે પક્ષીઓને અન્ન વગેરેનો ભાગ અર્પિને, કૌતુક, મંગળ અને પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ પૂરી કરી અને ત્યાર બાદ આળકને સુંદર ઘરેણાંઓથી

कृ चा पांथकस्य दासचेटकस्य हस्ते ददाति । ततः खलु स पांथको दास-
चेटको भद्रायाः सार्थवाहा हस्ताद् देवदत्तं दारकं कटथां गृह्णाति, गृहीत्वा
स्वकाद् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य बहुभिः डिम्भकैश्च डिम्भिकाभिश्च
दारकैश्च दारिकाभिश्च, कुमारकैश्च कुमारिकाभिश्च सार्द्धं संपरिवृतो यत्रैव राज-
मार्गस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य देवदत्तदारकमेकान्ते 'ठवेड्' स्थापयति=उपवेशयति
उपवेश्य बहुभिः डिम्भकैश्च यावत्कुमारिकाभिश्च सार्द्धं संपरिवृतः 'पमते'
प्रमत्त=तद्रक्षणे प्रमादवान् चापि 'विहरड्' विहरति=वालकवालिकादिभिः
सहान्यत्र रमते ।

चरित कर समस्त अलंकारों से विभूषित किया (करित्ता पंथयस्स दासचेट
यस्म हत्थयंसि दलपइ) विभूषित करके बाद में उसने उसे पांथक दास
चेटथ के हाथमें दे दिया । (तएणं से पंथए दासचेडए भद्दाए मत्थवा
हीए हत्थाओ देवदिन्न दारयं कडिए गिण्हइ) उस पांथकदासचेटकने भद्रा
सार्थवाहीके हाथ से लेकर देवदत्त को अपनी कटी=गोद में ले लिया ।
(गिण्हिना सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ) और लेकर वह अपने घर
से बाहर निकला । (पडिनिक्खमिच्चा बहूहि डिम्भएहि डिम्भयाहि य कुमा-
रएहि य कुमारियाहि य सद्धि संपरिवुडे जेणेव रायमग्गे तेणेव उवा-
गच्छइ) निकल कर वह अनेक डिम्भिकों से अनेक डिम्भिकाओं से कुमार
और कुमारिकाओं से घिरा हुआ होकर जहां राजमार्ग था वहां पर गया
(उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं एगंते ठवेड्, ठाविच्चा बहूहि डिम्भएहि
जाव कुमारियाहि य सद्धि संपरिवुडे पमत्ते यावि विहरड्) जाकर उसने

अलंकृत कथीं. (करित्ता पंथयस्स दासचेटयस्स हत्थयंसि दलपइ) आणकने
धरेणुंओथी अलंकृत कथीं. आह माताओ तेने पांथक दास चेटकने सोपी दीधि
(तए णं से पंथए दासचेडए भद्दाए मत्थवाहीए हत्थाओ देवदिन्नं
दारयं कडिए गिण्हइ) पांथक दासचेटके भद्रा सार्थवाहीना हाथमांथी आणकने
लधने पीताना आणामां लध दीधि. (गिण्हित्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्ख-
मइ) अने लधने ते धरथी आहार निक्खथे. (पडिनिक्खमिच्चा बहूहि डिम्भ
एहि डिम्भयाहि य कुमारियाहि य कुमारियाहि य सद्धि संपरिवुडे जेणेव
रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ) नीकणीने ते धणु डिंलिडे-आणके-डिंलि-
काओ-आणाओ, तेभए कुमार अने कुमारीओनी साथे न्यां राज-
मार्ग छतो त्यां गथे. (उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं एगंते ठवेड्
ठाविच्चा बहूहि डिंएहि जाव कुमारियाहि य सद्धि संपरिवुडे पमत्ते यावि

અર્થ ચ સ્વલુ વિજયસ્તસ્કરો રાજગૃહસ્ય નગરસ્ય બહૂનિ દ્વારાણિ ચ 'અવદારાણિ ય' અપદ્વારાણિ=લઘુદ્વારાણિ ચ 'તદેવ તથૈવ=પૂર્વવદેવાત્ર સર્વસ્થા-
નાનિ વાચ્યાનિ યાવત્ 'આમોષમાણે આમોગયન્=સોપયોગમવલોકયન્ માર્ગ
યમાણો ગવેષયમાણો યઐવ દેવદત્તો દારકસ્તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય દેવઃતં
દારકં સર્વાલંકારવિભૂષિતં પંથયતિ, દૃષ્ટ્વા દેવદત્તસ્ય દારકસ્થાભરણાલંકારેષુ
'મુચ્છિષ્ણ' મૂચ્છિતઃ=કર્તવ્યવ્યાપારશૂન્યઃ 'ગદિષ્' ગ્રથિતઃ=एकाग्रतामापन्नः,
'ગિદ્ધ' ગૃદ્ધઃ=લુબ્ધ 'અજ્ઞોવવન્ને' અધ્યુપપન્નઃ=મમત્વબહુલઃ પાન્થકં ગમ

ઉસ દેવદત્ત દારક કો ઇકાંત મેં છોડ દિયા ઔર સ્વયં उन डिभक्त
यावत् कुमारिकाओं के साथ घिरा हुआ होकर प्रमादवान् बन गया—
अर्थात् उन बालक बालिका आदिकों के—साथ अन्यत्र खेलने लग गया।
(इमंच णं विजए तक्करे रायगिहस्स नगरस्स बहूणि दाराणि य अवदाराणि
य तहेव जाव आमोएमाणे मग्गेमाणे गवेसेमाणे जेणेव—देव
दिन्ने दारए तेणेव उवामच्छइ) इतने में विजय तस्कर राजगृह नगर के
अनेक द्वारों को अनेक छोटे २ द्वारों को पहिले की तरह उपयोग पूर्वक
देखता हुआ उन्हें बार २ तपासता हुआ, सूक्ष्मदृष्टि से उनकी गवे
षणा करता हुआ जहाँ वह देवदत्त दारक था वहाँ आया। (उवागच्छिता
देवदिन्नं दारगं सत्त्वालंकारविभूषितं पासइ) आकर उसने देवदत्त दारक
को समस्त अलंकारों से विभूषित हुआ देखा। (पासिता देवदिन्नस्स
दारगस्स आभरणालंकारेसु मुच्छिष्ण गदिष गिद्वे अज्झोववन्ने पंथयं दास-
चेडं पमत्तं पासइ) देखकर के वह देवदत्त के आभरण और अलंकारों में मू-
विहरइ) त्यां પહોંચીને તેણે દેવદત્તને પ્રમાદ વશ થઇને એકાંત જગ્યાએ મૂકી
દીધો અને પોતે તે બધા ડિભક્ત, ડિભિક્કા કુમાર અને કુમારિકાઓની સાથે
રમતમાં પડી ગયો. એટલે કે તેમની સાથે રમવા લાગ્યો. (इमंच णं विजए
तक्करे रायगिहस्स नगरस्स बहूणि दाराणि य अवदाराणि य तहेव जाव
आमोएमाणे गवेसमाणे जेणेव देवदिन्ने दारए तेणेव उवागच्छइ)
એટલામાં વિજય નામે તે તસ્કર (ચોર) રાજગૃહ નગરના અનેક દરવાજાઓ,
અનેક નાના દરવાજાઓને પહેલાંની જેમ જ ચોરીની તાકમાં ઝીણી નજરે તપાસતો
જેતો—જ્યાં બાળક દેવદત્ત હતો ત્યાં આવ્યો. (उवागच्छिता देवदिन्नं दारगं
सत्त्वालंकारविभूषितं पासइ) ત્યાં આવતાંની સાથે જ તેણે બાળક દેવદત્તને
સર્વાલંકારોથી અલંકૃત થયેલો જોયો. (पासिता देवदिन्नस्स दारगस्स आभरणा-
लंकारेसु मुच्छिष्ण गदिष गिद्वे अज्झोववन्ने पंथयं दासचेडं पमत्तं

चेष्टं 'पमत्तं' प्रमत्तम् अन्यत्र संलग्नचित्तं पश्यति, दृष्ट्वा दिमात्रोयं' दिशात्रो
कम्— 'अभिन्नवसरे कस्यापि गमनागमनमस्ति न वा ?' इति सकलदिशा
निरीक्षणं करोति, कृत्वा देवदत्तं दारकं गृह्णाति, गृहीत्वा 'कक्खंसि' कक्षे=
बाहूमूले 'अल्लियावेइ' आलीनयति=अन्तर्धानं करोति आलीनयित्वा 'उत्त
रिज्जेणं' उत्तरीयेण=उपरिचस्त्रेण 'दुपट्ठा' इति भाषायां, तेन 'पिहेइ' पिद-
धाति,=प्रच्छादयति, प्रच्छाद्य शीघ्रं त्वरितं चपलं वेगितं=शीघ्रातिशीघ्रमित्यर्थः
राजगृहस्य नगरस्यापद्वारेण निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव जीर्णोद्यान. यत्रैव
भग्नकूपकस्तत्रैवोपागच्छति. उपागत्य देवदत्तं दारकं 'जीवियाओ' जीविनात्

च्छित्तं हा गया—ग्राथत हा गया—उनमें एकाग्र बन गया, अथवा गृह—
लुब्ध हो गया—इन्हें मैं लेखूं इस स्थिति से युक्त हुए उसने साथ
में पांथक दास चेटक का भी अन्यत्र संलग्न चित्तवाला देवा (पासित्ता
दिसालोयं करेइ करिता देवदिन्नं दारयं गेणइ) देखकर फिर उसने दिशा-
वलोकन किया—आजू बाजू को ओर इधर उधर देखा की कहीं से कोई
आता जाता तो नहीं है, जब कोई कहीं नहीं दिखाईपड़ा तो उमने
उसी समय उस देवदत्त दारक को उठा लिया। (गेणित्ता कक्खंसि
अल्लियावेइ, अल्लियावित्ता उत्तरिज्जेणं पिहेइ) उठाकर फिर उसने उसे
अपनी काँख में छुपा लिया। छुपाकर बाद में उसे दुपट्ट से ढक लिया
(पिहित्ता सिग्गं, तुरियं चवलं चेइयं रायगिहस्स नगरस्स अवहारणं निग्गच्छइ)
ढक कर वह फिर वहाँ से शीघ्र, त्वरित, जल्दी जल्दी राजगृह नगर के
अपद्वार पिछले द्वार २ से बाहर निकला (निग्गच्छित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव

पासइ) देवदत्तने बहुत भूल्य धरेणुओंवाली अदकृत नेधने ते ओढवथ थध गयो,
तेनुं थित धरेणुओंवां ७ थोटी गयुं अथवा तो ते बोसाध गयो. आ धरेणु-
ओने हुं डरी लव् आ लतने विचार तेना मनभा खुयो. थारे दास चेटक
पंथकने पथु त्यां थोडे हरमतमां तल्दीन जेयो. (पासित्ता दिमात्रोयं करेइ कारित्ता
देवदिन्नं दारयं गेणइ) पंथकने जेयो पछी तेणु थोभेर नेयुं डे कोध आवतुं
तो नथी ? ज्यारे तेने कोध हेणायुं नहि. थारे तेणु तस्त भाणक देवदत्तने उपाडी
दीधो. (गेणित्ता कक्खंसि अल्लियावेइ अल्लियावित्ता उत्तरिज्जेणं पिहेइ) उपाडीने
तेणु भाणकने पडणामां छुपावीने तेने दुपट्ठाथी ढाकी दीधो. (पिहित्ता सिग्गं तुरियं
चाउं वेइयं रायगिहस्स नगरस्स अवहारणं निग्गच्छइ) ढांकीने ते सत्वरे
त्वरित गतिथी राजगृह नगरना अपद्वारथी अद्वार नीकणी गयो. (निग्गच्छित्ता
जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव भग्नकूपे तेणेव उपागच्छइ) नीकणीने ते
ते जथां गूतुं उद्यान अने सज्ज क्यो डतो त्यां पडोंज्यो. (उपागच्छित्ता

પ્રાણેભ્યઃ વવરોવેદ્' વ્યપરોપયાત=પૃથક્કરાતિ મરયતાત્યર્થઃ, જોવિતા
 દ્વયપરોપ્ય આભરણાલંકારાન્ ગૃહ્ણાતિ, ગૃહીત્વા દેવદત્તાસ્ય દારયકસ્ય શરીરં
 'નિપ્પાણં' નિપ્પાણમ્=શ્વાસોચ્છ્વાસાદિ પ્રાણરહિતં 'નિચ્ચેદ્' નિશ્ચેદ્=ત્રીમન્યાપાર
 રહિતં 'જીવવિપ્પજહં' 'જીવવિપ્રત્યક્તમ્=આત્મપ્રદેશરહિતં દેવદત્તાદારકશરીરં મગ્નરૂપે
 પ્રક્ષિપતિ, પ્રક્ષિપ્ય યત્રૈવ માલુકાકક્ષકસ્તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય માલુકાકક્ષ-
 કમનુપ્રવિશતિ, અનુપ્રવિશ્ય 'નિચ્ચલે' નિશ્ચલઃ=ગમનાગમનાદિવર્જિતઃ 'નિપ્ફંદે'
 નિપ્પન્દઃ=હસ્તપાદાદ્યવ્યવચલનરહિતઃ 'તુસિળીર્' તૂષ્ણીકઃ=વચનવ્યાપાર-
 રહિતઃ સન્ દિવસં=તદિનં 'સ્વવેમાણે' ક્ષપયન્=ગમયન્ તિષ્ઠતિ ॥સૂ. ૭॥

મગ્નરૂપ, તેણેવ ઉવાગચ્છહ) નિકલ કર વહાં ગયા કિ જહાં વહ જીર્ણ
 ઉદ્યાન ઔર મગ્ન રૂપ થા । (ઉવાગચ્છિતા દેવદિન્નં દારયં જીવિયાઓ
 વવરોવેદ્) વહાં પહુચ કર ઉસને ઉસ દેવદત્તા દારક કો માર ઢાલા ।
 (વવરોવેદ્તા આભરણાલંકારે ગિળ્દહ, ગિળ્દિત્તા દેવદિન્નસ્સ દારગસ્સ સરીરગં
 નિપ્પાણં નિચ્ચેદ્ જીવિયવિપ્પજહં મગ્નરૂપ પક્કિલવહ) માર કર ઉસકે
 મમસ્તઆભૂષણ ઉતાર લિયે—ઔર દેવદત્તા દારક કે ઉસ નિપ્પાણ, નિશ્ચેદ્
 તથા આત્મપ્રદેશોં સે વિહીન બને હુએ શરીર કો મગ્નરૂપ મેં ઢાલ દિયા ।
 (પક્કિલવેદ્તા જેણેવ માલુયા કચ્છએ તેણેવ ઉવાગચ્છહ ઉવાગચ્છિતા
 માલુયા કચ્છએ અણુપવિસહ, અણુપવિસિત્તા નિચ્ચલે નિપ્ફંદે તુસિળીર્
 દિવસં સ્વવેમાણે ચિદ્દહ) ઢાલકર ફિર વહ જહાં માલુકા કક્ષ થા વહાં
 આયા । આકર વહ ઉસમેં પ્રવિષ્ટ હુઆ—ઔર ઉસી મે ચુપચાપ છુસે
 ઉમને નિશ્ચલ ઔર નિશ્ચેદ્ત હોકર વહ અપના દિન વ્યતીત—કિયા । ॥મૂત્ર ૭॥

દેવદિન્નં દારય જીવિયાઓ વવરોવેદ્) ત્યાં પહોંચીને તેણે બાળક દેવદત્તને મારી
 નાખ્યો. (વવરોવેદ્તા આભરણાલંકારે ગિળ્દહ ગિળ્દિત્તા દેવદિન્નસ્સ દારગસ્સ
 સરીરગં નિપ્પાણં નિચ્ચેદ્ જીવિયવિપ્પજહં મગ્નરૂપ પક્કિલવહ) મારીને
 તેનાં બધાં ધરેણાંઓ તેણે ઉતારી લીધાં અને તેના નિપ્પાણ, નિશ્ચેદ્ તેમજ આત્મ
 પ્રદેશો વગરના શરીરને ભગ્ન રૂપમાં ફેંકી દીધું. (પક્કિલવેદ્તા જેણેવ માલુયા
 કચ્છએ તેણેવ ઉવાગચ્છહ ઉવાગચ્છિતા માલુયાકચ્છયં અણુપવિસહ
 અણુપવિસિત્તા નિચ્ચલે નિપ્ફંદે તુસિળીર્ દિવસં સ્વવેમાણે ચિદ્દહ)
 (ફેંકીને તે બધાં માલુકા કક્ષ હતા ત્યાં ગયો. જ્યારે તેમાં પ્રવેશીને તેણે ચુપ
 ચાપ નિશ્ચળ અને નિશ્ચેદ્ થઈને પોતાનો દિવસ પસાર કર્યો. ॥ સૂત્ર ૭ ॥

मृलम्--तएणं से पंथए दासचेडे तओ मुहुत्तंतरस्स जेणेव
 देवदिन्ने दारए ठविए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता देवदिन्नं
 दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे रोयमाणे कदमाणे विलवमाणे देव-
 दिन्नस्स दारगस्स सब्बओ समंता मग्गणगवेसणं करेइ करित्ता देव-
 दिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइं वा पउत्तिं वा अलभमाणे
 जेणेव सए गिहे जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ, उवाग-
 च्छित्ता धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी-एवं खलु सामी ! भद्दा सत्थ
 वाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयइ, तएणं अहं
 देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि गिण्हित्ता जाव, मग्गणगवेसणं करेमि
 तं न जणइ णं सामि देवदिन्ने दारए केणइ ह्ये वा अवहिए वा
 अवखित्ते वा पायवडिए धण्णस सत्थवाहस्स एयमट्ठं निवेदेइ, तं णं
 से धण्णे सत्थवाहे पंथयदासचेडयस्स एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तेण य
 महया पुत्तसोएणाभिभूये समाणे परसुणियत्तेव चंपगपायवे धसत्ति
 धरणीतलंसि सब्बंगेहिं सन्निवइए, तएणं मे धण्णे सत्थवाहे तओ
 मुहुत्तंतरस्स आसत्थे पच्छागयपाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सब्बओ
 समंता मग्गणगवेसणं करेइ देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा
 खुइं वा पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छित्ता महत्थं पाहुडं गेण्हइ, गेण्हित्ता जेणेव नगरगुत्तिया
 तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तं महत्थं पाहुडं उवणेइ, उवणित्ता
 एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए
 देवदिन्ने नाम दारए इट्ठे जाव उंवरपुप्फंपिव दुल्लहे सवणयाए किसंग

पुण पासणयाए ? तएणं सा भद्दा देवदिन्नं दारयं सव्वालंकारविभू
सियं पंथगस्स हत्थे दलाइ जाव पायवडिए तं मम निवेदेइ, तं इच्छा
मिणं देवाणुप्पिया ! देवदिन्नदारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं
काउं । तएणं ते नगरगुत्तिया धणणेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणा
सन्नद्धबद्धवम्मियकवया उप्पीलियसरासणवडिया जाव गहियाउयप-
हरणा धणणेणं सत्थवाहेणं सद्धिं रायगिहस्स नगरस्स बहूणि अइ-
गमणाणि य जाव पवासु य मग्गणगवेसणं करेमाणा रायगिहाओ
नगराओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव
भग्गकूवए तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स
सरीरं निप्पाणं जीवविप्पजहं पासंति, पासित्ता हो हा अहो अक-
ज्जमितिकट्टु देवदिन्नं दारगं भग्गकूवाओ उत्तारंति उत्तारित्ता धणणस्स
सत्थवाहस्स हत्थे दलयंति ॥सू० ८॥

टीका—‘तएणं से पंथए’ इत्यादि। ततः खलु स पांथको दासचेटकः,
,तओ मुहुत्तंतरस्स’ ततो मुहुत्तान्तरस्य=मुहुत्तान्तरं यत्र देवदत्तो दारकस्यापि
तस्तत्रैवोपागच्छंति, उपागत्य देवदत्तं दारकं तस्मिन् स्थाने ‘अपासमाणे’ अपश्यन्

‘तएणं से पंथए दासचेडे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इसके बाद (से पंथए दासचेडे) वह पांथकदासचेटक
(तओ) वहाँ से (मुहुत्तंतरस्स जेणेव देवदिन्ने दारए ठविए तेणेवाउवग-
च्छइ) एक मुहुत्त के बाद जहाँ देवदत्त को बैठाया था वहाँ—गया
(उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे रोयमाणे कंद-

तएणं से पंथए दासचेडे इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तए णं) त्वात्त आह (से पंथए दासचेडे) पांथक दास चेटक (तओ
त्थांथी (मुहुत्तंतरस्स जेणेव देवदिन्ने दारए ठविए तेणेव उवागच्छइ)
एक मुहुत्त पछी जथा देवदत्तने जेसाउथे उतो थां गथे. (उवागच्छित्ता
देवदिन्नं दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे रोयमाणे कंदमाणे विलम्बमाणे

‘रोयमाणे’ रुदन=साश्रुपातमार्चिनाद् कुर्वन्, ‘कंदमाणे’ क्रन्दन्=उच्चैः स्वरेण रुदन ‘विलवमाणे’ विलपन=‘कगतो दारकः ? तमन्तरेण कीदृशोऽनर्थो भविष्यति किं करोमि ? क गच्छामि ?’ इति जल्पन् देवदत्तस्य दारकस्य सर्वतः समन्तान् मार्गणगवेषणां करोति कृत्वा देवदत्तस्य दारकस्य कुत्रापि ‘सुइं वा’ श्रुतिं वा=दारकवृत्तान्तं ‘सुइं वा’ श्रुतिं वा छिकाद्यव्यक्तं तच्चिह्नम्. ‘पउत्तिं वा’ प्रवृत्तिं वा=पकटतरवाताम् ‘अलभमाणे’ अलभमानः=अप्राप्तवान् यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति

माणे विलवमाणे देवद्विज्ञास्स दारगस्स सच्चओ समता मग्गणगवेसणं करेइ) जाकर उसने उस स्थानपर देवदत्त दारक को नहीं देखा—तो रो पड़ा अश्रु पात करता हुआ आर्तनाद करने लग गया जोर २ से चिल्ला चिल्ला कर रोने लगा, विलाप करने लगा— देवदत्त दारक कहाँ गया—अब—उसके बिना कैसा अनर्थ होगा, क्या करूँ—कहाँ—जाऊँ—इस प्रकार बड़बड़ाने लगा—बाद में उसने उम् देवदत्त की वहाँ सब तरफ चारों ओर मार्गणा की गवेषणा की। (करिचा देवदिन्निस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइं वा पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) करके जब उसे उस देवदत्त दारक की कोई श्रुति नही सुनाई दी, छिक्कादि अव्यक्त चिन्ह भी नहीं ज्ञात हो सका तथा स्पष्ट उसकी किसी बात का पता नहीं पड़ा तो वह जहाँ अपना घर था— और जहाँ धन्य सार्थवाह थे— वहाँ आया (उवागच्छिन्ता धणं सत्थवाहं एवं वयासी) आकर धन्य सार्थ-

देवदिन्निस्स दारगस्स सच्चओ समता मग्गणगवेसणं करेइ) त्यां अधने ते भाणइ देवदत्तने नहि जेतां उडवा भांडथे. विलाप करवा लाग्ये. “भाणइ देवदत्त कथां जतो रह्यो ? ते वगर डवे शुं थथे ? शुं कडुं ? डवे कथां नडं ? ‘आ प्रमाणे ते दुःणी थधने विचार करवा लाग्ये. त्थार पछी तेरो आभेर भाणइ देवदत्तनी तपास करी अने शोध करी. (करिचा देवद्विज्ञास्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइं वा पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) शोध करवाभां ज्यादे तेने देवदत्तनो उडवा वगेदेने अवाज तेमज छींके वगेदेनी अव्यक्त ध्वनी संलग्नाई नहि अने भाणइने कोछ पछु सीते पत्तो भेणवी थक्यो नहि त्यादे ते ज्यां तेजुं घर डहुं अने धन्य सार्थवाह डता त्यां आग्ये (उवागच्छिन्ता धणं सत्थवाहं एवं वयासी)

उपगत्य धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत्—एवं—खलु ! स्वामिन् भद्रा सार्थवाही देवदत्तं दारकं स्नातं यावन्मम हस्ते ददाति, ततः खलु अहं देवदत्तं दारकं कट्यां गृह्णामि, गृहीत्वा यावत्—मार्गणगवेषणां करोमि, तन्न ज्ञायते खलु स्वामिन् ! देवदत्तो दारकः केनापि 'णीएवा' नीतः= मित्रादिना कुत्रापि गुप्तस्थाने प्रापितः 'अवहिए वा' अपहृतः=चौरादिना चोरितः 'अवक्खित्तो वा' अवक्षिप्तः=अधोगर्तादिषु क्षिप्तो वा ? इति प्रोच्य 'पायवडिए' पादपतितः=चरणलग्नः सन् धन्यस्य सार्थवाहस्य एतमर्थं 'निवेदेइ' निवेदयति=दारकवृत्तान्तं कथयति । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः

वाह से इस प्रकार कहा--(एवं खलु सामी भद्रा सत्थवाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयइ) हे स्वामिन् ? मेरी बात सुनिये भद्रा सार्थवाहीने देवदत्त दारक को स्नान करा कर तथा वेष भूषा से खुसजित कर मेरे हाथ में दिया-- (तएण अहं देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि) मैंने उसे कटि भाग पर ले लिया (गिण्हित्ता जाव मग्गणगवेसणं करेमि तं न णज्जइ) उसे लेकर मैं कोई कुमार कुमारीका--आदिकों के साथ खेलनेमें लग--गया--खेलने के थोड़ी देर बाद ज्यों ही मैंने उस स्थान पर आकर देखा तो मुझे वहाँ देवदत्त दारक नहीं मिला है । (णं सामि ! देवदिन्ने दारए केणइ हये वा अवहिए वा अवक्खित्ते वा पायवडिए धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं निवेदेइ) अतः हे स्वामिन् ? नहीं मालूम कि--देवदत्त दारक को वहाँ से किसी मित्रनेकहीं अन्यत्र रगव दिया है या किसी चोर ने उसे वहाँ से हर लिया है या किसी खड्डे

आवीने धन्यसार्थवाहने आ प्रभाषो कथं--(एवं खलु सामी भद्रा सत्थवाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयइ) हे स्वामी ! आणक देव-दत्तने नवरावीने सुंदर वस्त्रो तेमज्ज धरेण्णांओथी अलंकृत करीने, लद्रा सार्थवाहीओ भने सोंथो होतो. (तए णं अहं देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि) में तेने डेउमां दीधो. (गिण्हित्ता जाव मग्गणगवेसणं करेमि ण णज्जइ) आणकने लघने हुं डेटलाइ कुमार कुमारीओ वगेरेनी साथे राजभार्गो उपर गथो. त्यां आणकने ओक तरइ जेसाडीने हुं ते जधा आणक अने आणाओनी साथे रमतमां ओक शित्त थथ गथो. रमतमां रमतमां थोडो वजत पसार थथो त्यारे में ओ स्थाने आणकने जेसा उथो होतो. त्यां जधने जेथुं तो भने आणक देवदत्त भज्यो नडि. (णं सामि ! देव-दिन्ने दारए केणइ हयेवा अवहिए वा अवक्खित्ते वा पायवडिए धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं निवेदेइ) तेथी हे स्वामी ! कंध जणर पडती नथी. डे आणकने आपण्णा डोइ ज मित्रे लघने कंध जीजे भूडी दीधो छ डे डोइ थारे

पांथकः दासचेटकस्य एतमथ श्रुत्वा निश्चाम्य तेन च महता पुत्रशाकेन
(अभिभूए) अभिभूतः=आक्रान्तः सन् 'परसुणियत्तेव' परशुनिकृत् इव
परशुना=कुठारेण निकृत्=छिन्नः 'चंपगपायवेव' चम्पकपादप इव=चम्पक
वृक्ष इव 'धमत्ति धरणीतलमि' 'वस' इति शब्देन भूमितले 'मन्वगेहिं'
मर्वाङ्गैः 'सन्निवड्ए' सन्निपतितः । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः 'ततो
मुहुत्ततरस्स' ततो मुहुर्तान्तरम्य=मुहुर्तस्य पश्चात् मुहुर्तान्तरमित्यर्थः
'आसत्थे' आश्वस्थः, आश्वस्तो वा=प्राप्तचेष्टः 'पच्छागयपाणे' पश्चादाग-
तप्राणः=पूर्व मृतप्राण इव भूत्वा पुनर्जागरितप्राणः सन् देवदत्तस्य दारकस्य
'सव्वओ समंता' सर्वतः समन्तात्=सर्वासु दिशासु मार्गगगवेषणं करोति,

आदि में डाल दिया है । इस प्रकार वह कर वह धन्य सार्थवाह के
पैरोंपर गिर पड़ा । (तएणं से धन्ने सत्थवाहे पंथयदासचेडयस्स एयमट्ठं
मोच्चा णिसम्म तेणय महया पुत्तोसोएणा भिभूए समाणे परसुणियत्ते चंपगपायवे
धमत्ति धरणीतलमि सव्वगेहिं सन्निवड्ए) इस प्रकार वह धन्य सार्थवाह
पांथक दासचेटक से इस अर्थ-समाचार-को सुनकर और उसे हृदय में अव-
धृतकर उस महान् पुत्र शोक से युक्त होता हुआ परशु कुठार से काटे गये चंपक
वृक्षके समान समस्त अंगों से डकड़म जमीन पर गिर पड़ा । (तएणं
से धन्ने सत्थवाहे ततो मुहुत्ततरस्स आसत्थे पच्छागयपाणे
देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेइ) बाद में
वह धन्य सार्थवाह १ मुहुर्त के बाद आश्वस्त हुआ ऐसा उस समय
मालूम हुआ कि मानों इसमें प्राण लौटकर पुनः आ गये हैं—
अपने पुत्र देवदत्त की सब तरफ चारों दिशाओं में मार्गणा गवेषणा
तेनुं अपहरणं कथुं छे. अथवा आणकने कोछं दुष्ट भाडा वगेरेमां हेँछी छीछा छे.
आ रीते छेछेतां ते धन्यसार्थवाहना पगे पड्यो. (तए णं से धण्णे सत्थवाहे
पंथयदासचेडयस्स एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तेणय महया पुत्तोसोएणाभि
भूये समाणे परसुणियत्तेव चंपगपायवे धमत्ति धरणीतलमि सव्वगेहिं
सन्निवड्ए) आ प्रभावे धन्य सार्थवाह पांथकदास चेटकना भेट्थी भधी विगत
सांलणीने तेने भराभर हृदयमां धारणुअरीने भहान पुत्रशोकथी पीडातो कुडा-
दीथी अपेक्षा य'पाना वृक्षनी. जेम ते पृथ्वी उपर पडी गये, (त एणं से धण्णे
सत्थवाहे ततो मुहुत्ततरस्स आसत्थे पच्छागयपाणे देवदिन्नस्स दार
गस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेइ) त्थार भाड जेछ सुहुत्तं
पछी धन्य सार्थवाह भानमां आओ. ते वणते जेणु इरी तेओमां प्राणुत्तं सय-
रण थयुं छेय तेम वायु. जेसो थधने ते पोताना पुत्र देवदत्तनी ओभेर तपास

દેવદક્ષમ્ય દારકમ્ય કુત્રાપિ શ્રુતિં વા ક્ષુતિં વા પ્રવૃત્તિં વા અલભમાનો
યત્રૈવ સ્વક ગૃહં તત્રૈવોપાગચ્છતિ. ઉપાગત્ય 'મહત્થં' મહાર્થ=બહુમૂલ્ય
'પાહુહ' પ્રાપ્તમ=ઉપહારં ગૃહાતિ, ગૃહીત્વા યત્રૈવ 'નગરગુત્તિયા' નગર
ગ'તૃકા:=નગરરક્ષકાઃ કોટ્ટપાલા इत्यर्थः તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય તન્મ-
હાર્થ પ્રાપ્તમ 'ઉવણેહ' ઉપનયતિ તેષાં સમીપે સ્થાપયતિ, ઉપનીય ઇવમ-
વાદીત્ત્વં એવં સ્વલુ દેવાનુપ્રિયાઃ ! મમ પુત્રો મદ્રાયા માર્યાથા આત્મજો
દેવદક્ષો નામ દારકઃ 'ઇદ્દે હૃદ્દઃ=અમિલપિતઃ યાવત્ 'ઉંચરપુષ્કપિવ'
દુલ્લહે સવળયાણ કિમંગપુણપાસળયાણ' ઉદુસ્વરપુષ્પમિવ દુર્લભઃ શ્રવ-

કરને મેં લગ ગયા—પરન્તુ (દેવાદન્નસ્સ દારગસ્સ કત્થહ સુહં વા સુહં વા પઠત્તિં વા
અલભમાણે જેણેવ સણ ગિંહે તેણેવ ઉવાગચ્છહ) દેવદક્ષદારક ક્રીં ઉસં
કહીં પર ખીં કુહ ખીં સ્વચર નહીં મિલી, છિકા આદિ વિહ ખીં
ઉસકા ઉસે કહીં દિસલહાઈ નહીં દિયા—ઔર ન ઉસકી કિસી વાત
કા હી ઠીક ૨ ઉસે પતા પડા। હસ તરહ નિરાશ હોકર વહ અપને
ઘર પર આ ગયા। (ઉવાગચ્છિત્તા મહસ્થ પાહુહં ગેહહ, ગેહિત્તા જેણેવ
નગરગુત્તિયા, તેણેવ ઉવાગચ્છહ) ઘર આકર ઉસને બહુમૂલ્ય પ્રાપ્ત લિયા
ઔર લેકર જહાં નગર કે રક્ષક કોટ્ટપાલ થે વહાં ગયા—(ઉવાગચ્છિત્તા
તં મહાર્થ પાહુહ ઉવણેહ, ઉવણિત્તા એવં વયાસી)—જાકર ઉસને વહ
બહુમૂલ્ય નજરાના ઉન્હેં મેટમેં દિયા—દેકર ફિર હસ પ્રકાર બોલા
(એવં સ્વલુ દેવાનુપ્પિયા ! મમ પુત્રો મદ્રાણ મારિયાણ અત્તણ—દેવદિન્ને
નામં દારણ હદ્દે જાવ ઉંચરપુષ્કપિવ દુલ્લહે સવળયાણ કિમંગ પુણ

કરવા લાગ્યો. પણ (દેવદિન્નસ્સ દારગસ્સ કત્થહ સુહંવા સુહંવા પઠત્તિં વા
અંલભમાણે જેણેવ સણ ગિંહે તેણેવ ઉવાગચ્છહ) બાળક દેવદક્ષ તેને ક્યાંય
દેખાયો નહિ. બાળકના છીંક વગેરેના અવ્યક્ત ચિદ્રો પણ કોઇપણ સ્થાને સંભળાયા
નહિ. આ રીતે ધન્ય સાચાવાહને બાળક દેવદક્ષ વિશેની થોડી પણ માહિતી મળી
શકી નહિ. અંતે નિરાશ થઇને તે પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો. (ઉવાગચ્છિત્તા મહસ્થં
પાહુહં ગેહહ, ગેહિત્તા જેણેવ નગર ગુણાયા, તેણેવ ઉવાગચ્છહ) ઘેર આવીને
તેણે બહુ દ્રવ્ય લીધું અને નગરરક્ષક કોટવાળની પાલે ગયો. (ઉવાગચ્છિત્તા તં
મહાર્થ પાહુહં ઉવણેહ, ઉવણિત્તા એવં વયાસી) જઇને તેણે બહુકિંમતી
નજરાણાં કોટવાળને ભેટમાં આપ્યાં અને કહ્યું—(એવં સ્વલુ દેવાનુપ્પિયા ! મમ
પુત્રો મદ્રાણ મારિયાણ અત્તણ દેવદિન્ને નામ દારણ હદ્દે જાવ ઉંચરપુષ્ક
પિવ દુલ્લહે સવળયાણ કિમંગપુણપાસળયાણ ?) હે દેવાનુપ્રિયા ! સાંભળો

गतया किञ्च पुनर्दर्शनतया=अयमुदुम्बरपुष्पवत् श्रवणमाचिरतया दुर्लभः
किं पुनर्दर्शनेन, तस्य नाम श्रवणमपि दुर्लभं वर्तते दर्शनस्य का कथे
नि भावः । ततः खलु=एकदा मा भद्रा भार्या देवदत्तं दारकं स्नातं
सर्वालङ्कारविभूषितं पान्थकस्य हस्ते ददाति यावत् पादपतितस्तन्मम निवे-
दयति, तत्=तस्मात् कारणात् इच्छामि खलु हे देवानुप्रियाः देवदत्तस्य
दारकस्य सर्वतः समन्तान्मार्गगणगवेषणं कर्तुम् । ततः खलु ते नगर-

पासण्याए) हे देवानुप्रियों ! सुनो ! भद्रा भार्या की कुक्षि से उत्पन्न
हुआ देवदत्त नामक मेरा एक पुत्र है जो विशेष इष्ट यावत् उदुम्बर
पुष्प के समान सुनने के लिये भी मुझे दुर्लभ था । उसके देखने
को तो बात ही क्या है (तएणं सा भद्रा देवदिन्नं दारयं ण्हायं सव्वा-
लङ्कारविभूषियं पंथगस्स हत्थे दलाइ) उस देवदत्त दारक को भद्रा भार्याने
स्नान करा कर और समस्त अलङ्कारों से विभूषित कर पान्थक के
हाथमें दिया । (जाव पायपडिण्णं तं मम निवेदेइ) वह उसे गोद में
लेकर क्रीडा के लिये राजमार्ग ले गया साथ में और भी कई बालक
बालिकाये थीं—उसने वहाँ जाकर उसे एक तरफ एकान्त स्थान में
रख दिया और स्वयं उन बालक बालिकाओं के साथ खेलने लग गया ।
थोड़ा समय बाद जब वह वहाँ आया तो क्या देवता हैं कि वहाँ देवदत्त
नहीं हैं आरु उसने मेरे पैरों में पडकर मुझसे यह समाचार
निवेदित किया है । अतः (इच्छामि णं देवानुप्रिया ! देवदिन्नदारगस्स
सव्वओ समन्ता मगगणगवैसणं काउ) अतः मैं चाहता हूँ कि हे देवा

भारी पत्नी भद्रान्ता उदरथी जन्मेवो देवदत्त नामे भारे पुत्र उत्तो, जे भने अहु ज
धत्त उत्तो, तेने जेवानी याव तो दूर रही पणु उदुम्बरना पुष्पनी जेम तेनु नाम श्रवण
पणु असंभव उत्तुं, (तएणं सा भद्रा देवदिन्नं दारयं ण्हायं सव्वालङ्कार-
विभूषियं पंथगस्स हत्थे दलाइ) देवदत्तने भद्रा भार्याये नवजन्मीने अधां धरेणु-
आथी सुसज्ज कय्यो अने पान्थकने सोथ्यो, (जाव पायपडिण्णं, तं मम निवेदेइ)
आणकने ते डेडमां लधने राजमार्ग उपर रमाउवा लध गथो, तेनी साथे धणुं
आणको अने आणको उत्ती, त्यां जधने तेण्णे आणक देवदत्तने अक तरइ जेसाडी
दीधो, अने जते ते णीज आणकोनी साथे रमतमां पडी गथो, थोडा बन्धत पछी
अथारे ते त्यां आण्यो त्यारे आणक देवदत्त तेने जड्यो नहि, भारी पासो आवीने
तेण्णे आ भधी याव करी छे, (इच्छामि णं देवानुप्रिया ! देवदिन्न
दारगस्स सव्वओ समन्ता मगगणगवैसणं काउ) हुं आहुं छे डे आणक देव-

गाप्तका धन्यन सार्थवाहन एवमुक्ताः सन्तः 'सन्नद्धवद्धवस्मियकवया' संनद्धवद्धवर्मितकवचाः संनद्धः=कृतमन्नाहाः=बन्धनोपयोगिसाधनैः सर्ज्यभूताः, वद्धा.कशाबन्धनेन, वर्मिनाः=शरीरे परिधृताः कवचा यैस्ते तथा, 'उष्पीलियस्रामणपट्टिया' उत्पीडितशरामणपट्टिकाः—'उष्पीलिय' उत्पीडिता.=गुणारोपणेन नमिताः 'स्रामणपट्टिया' शरामणपट्टिकाः=धनुः पट्टिका यैस्ते तथा, यावत् 'गहियाउपहरणा' गृहीतायुधप्रहरणाः 'गहिय' गृहीतानि 'भाउह' आयुधानि=धनुरादीनि 'पहरणा' प्रहरणाः=असिकुन्नादीनि यैस्ते तथा, एवम्भूताः सन्तो नगरगोप्तकाः धन्येन सार्थवाहेन सार्द्धं राजगृहस्य नगरस्य बहूनि 'अङ्गमणाणि य' अङ्गमनानि च प्रवेशमार्गाः, इत्यादि—स्थानानि तेषु यावत् प्रवासु च मार्गणगवेषणं कुर्वन्तो राजगृहान्नगरात्प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव जीर्णोद्यानं

नुप्रियो ! आप लोक उस देवदत्त दारक का सब आर चारो दशाओं में मार्गणकरे गवेषण करे । (तएणं से नगरगुप्तिया धण्णेण सत्थवाहेण एवं वुत्ता समाणा सन्नद्धवद्धवस्मियकवया उत्पीलियस्रामणवट्टिया जाव गहियाउपहरणा धन्नेणं सत्थवाहेणं सद्धिं रायगिहस्स बहूणि अङ्गमणाणि य जाव पवासु य मग्गणंगवैसणं करेमाणा रायगिहाओ नगराओ पड्डिणिकखमंति) धन्य सार्थवाह से इस प्रकार कहे वे नगर रक्षक जन बंधनोपयोगी साधनों से सर्ज्यभूत हुए कशाबंधन से बद्ध हुए और शरीर पर कवचों को पहिन २ कर अपने २ धनुषों पर प्रत्यंचा आगेभि कर यावत् आयुध और पहरणों को लेले कर धन्यसार्थवाह के साथ राजगृह नगर के गमनागमनों के स्थानों की यावत् प्रपा (पिपाउ) आदि स्थलोंकी मार्गणा गवेषणा करते हुए राजगृहनगर से निकले ।

हन्ती तमे अधा मणीने थेमेर तपास करो. (तएणं से नगरगुप्तिया धण्णेणं सत्थवाहेण एवं वुत्ता समाणा सन्नद्धवद्धवस्मियकवया उत्पीलियस्रामणवट्टिया जाव गहियाउपहरणा धन्नेणं सत्थवाहेणं सद्धिं रायगिहस्स बहूणि अङ्गमणाणि य जाव पवासु य मग्गणंगवैसणं करेमाणा रायगिहाओ नगराओ पड्डिणिकखमंति) धन्य सार्थवाहनीं आ रीते वात सांलणीने ते अधा नगर रक्षकांथे थेर वगेरे गुनेगाहेने भांधवा थेज्य साधनो साथे दीध, तेमज्ज कोरडांथो भांध्या अने शरीरे कवथो पडेरीने पोतपोताना धनुष्यो उपः प्रत्यंचा यदावी आ प्रभाण्णे तेथो अधा आयुधो तेमज्ज प्रहरणो लधने धन्य सार्थवाहनीं साथे राजगृह नगरना अवर जवरना स्थानोनी तेमज्ज परणो वगेरे स्थणोभां

यत्रैव भग्नकूपस्तत्रैवापागच्छान्त, उपागत्य देवदत्तस्य दारकस्य शरीरकं निष्प्राणं निश्चेष्टं जीवविप्रत्यक्तं पश्यति, दृष्ट्वा 'हा ! हा ! अहो ! अकज्ज' हा ! हा ! अहो अकार्यम्=अनिष्टं मज्जातम् ? इतिकृत्वा=इति प्राच्य देवदत्तं दारकं भग्नकूपात् 'उत्तारं' उत्तारयन्ति=वर्हिर्निष्काशयन्ति उत्तार्य धन्यस्य सार्थवाहस्य हस्ते ददति. ॥सू. ८ ॥

प्रलम्—तए णं ते नगरगुत्तिया विजयस्स तक्करस्स पयमग्गमणुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता मालुयाकच्छयं अणुपविसंति अणुपविसित्ता विजयं तक्करं ससक्खं सहोढं सगेवेज्जं जीवग्गाहं गिण्हति गिण्हित्ता अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परपहारसंभग्गमहियगत्तं करंति, करित्ता अवउडग बंधणं करंति कारित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स आभरणं गेण्हति गेण्हि-

(पडिनिक्खमिता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव भग्नकूपे तेणेव उवागच्छइं) निकल कर वे फिर वहाँ भाये जहाँ वह जीर्ण उद्यान और वह भग्नकूप था । उवागच्छित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरकं निष्प्राणं निश्चेष्टं जीव विप्पजहं पासंति पामित्ता हा हा अहो अकज्जमिति कट्टुदेवदिन्नं दारगं भग्नकूपाओ उत्तारंति उत्तारिता घण्णस्स सत्थवाहस्स इत्थे दलयंति) आकर के उन लोगोंने देवदत्त दारक के शरीरको निष्प्राण निश्चेष्ट और जीव से विप्रमुक्त देखा देखकर “हाय हाय यह महान् अनर्थ हुआ” इस प्रकार कहकर देवदत्त दारक को उस भग्नकूप से बाहर निकाला । बाहर निकाल कर फिर उसे धन्य सार्थवाह के हाथ में सौंप दिया । सूत्र ॥ ८ ॥

शोध करता शत्रुगृह नगरनी गडार नीकल्या (पडिनिक्खमिता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव भग्नकूपे तेणेव उवागच्छइं) गडार नीकलीने तेओ करता लुण्ठ उद्यान तेभअ लज्ज कूपांनी पासे आल्या. (उवागच्छित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरकं निष्प्राणं निश्चेष्टं जीवविप्पजहं पासंति पामित्ता हा हा अहो अकज्जमिति कट्टु देवदिन्नं दारगं भग्नकूपाओ उत्तारंति उत्तारिता घण्णस्स सत्थवाहस्स इत्थे दलयंति) त्यां तेओओे आणक देवदत्तना शरीरने निष्पाळु, निष्पळु अने निश्चेष्ट जेथुं अने जेथीने “अरे ! अरे !! गडुं जेठुं थयुं” आ प्रभाळु कडीने तेओओे आणक देवदत्तना शरीरने लज्ज कूपाभांथी गडार काढ्युं. गडार काडीने धन्य सार्थवाहने ते शरीर सोंपी दीधुं. ॥ सूत्र ॥ ८ ॥

त्ता विजयस्स तक्रस्स गीवाए बंधंति बंधित्ता मालुया कच्छगाओ
 पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवा
 गच्छंति उवागच्छित्ता रायगिहं नगरं अणुपविसंति अणुपविसित्ता
 रायगिहे नयरे सिंघाडगति यच्च उक्कच्चरमहापहपहेसु कसप्पहारे य
 लयप्पहारे य छिवापहारे य निवाएमाणा २ छारं च धूलिं च कय-
 वरं च उवरिं पक्किरमाणा २ महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणा एवं
 वयंति,—एसणं देवाणुप्पिया ! विजए नामं तक्करे जाव गिडे
 विव आमिसभक्खी बालघायए बालमारए, तं नो खलु देवा
 णुप्पिया ! एयस्स केइ राया वा रायपुत्ते वा रायमच्च वा अवरज्झइ
 एत्थट्ठे अप्पणो सयाइं कम्माइं अवरज्झंति तिकडु जेणामेव चार
 गसाला तेणामेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता हडिबंधणं करेति
 करित्ता भत्तपाणनेरोहं करेति, करित्ता तिसंझं कसप्पहारे य जाव
 निवाएमाणा २ विहरंति । तएणं से धण्णे सत्थवाहे मित्तनाइ
 नियगसयणसंबंधि पयणेणं सद्धि रोयमाणे जाव विलवमाणे
 देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरस्स महया इट्ठिसक्कारसमुदएणं नीह-
 रणं करेइ, करित्ता बहूइं लोइयाइं मयगकिच्चाइं करेइ करित्ता
 केणइ कालंतरेणं अवगयसोए जाए यावि होत्था ॥ सू. ८ ॥

टीका—‘तएणं ते’ इत्यादि । ततः खलु तदनु=सज्जीभूतानन्तरं जिगमिषवो
 ते नगरगोप्तृका=नगररक्षकाः विजयस्य तस्करस्य ‘पयमगं’ पदमार्गं=पद-यासम्

तए णं ते नगर गुत्तिया इत्यादि ॥

ट्कार्थ—(तएणं) इसकं बाद (ते नगर गुत्तिया) त्रे नगर रक्षक (विजयस)

तएणं ते नगरगुत्तिया इत्यादि !

टीकार्थ—(तएणं) त्थार णाड (ते नगरगुत्तिया) नगर-रक्षक (विजयस)

चरणचिह्न 'अणुगच्छमाणा' अनुगच्छन्तो यत्रैव मालुकाकक्षकस्तत्रैवोपागच्छन्ति,
उपागत्य मालुकाकक्षकमनुप्रविशन्ति, अनुप्रविश्य विजयं तत्करं 'ससक्खं' ससाक्ष्यं
ससाक्षिकमित्यर्थः 'सहोढं' सहोढं=समोपं चौर्यापहृतवस्तुमहितं देवदत्तदार-
काऽङ्कागुक्तमित्यर्थः, 'सगेवेज्जं' सग्रेवेयकं=ग्रीवाबन्धनसहितं गन्धबन्धन-
युक्तं गले रञ्जुं बद्धेत्यर्थः, तं 'जीवग्गाहं' जीवग्गाहं=जीवन्तं 'गिण्हति' गृह्णाति
गृहीत्वा 'अट्टिमुट्ठिजाणुकोप्परपहारसंभगमद्वियगत्तं' अस्थिमुट्ठितानुकूर्परपहार
संभगमस्थितगात्रम्-अस्थि च मुट्ठिश्च जानुनी च कूर्परौ च-अस्थिमुट्ठिजानुकूर्पराः,
तेषु तैर्वा ये प्रहारास्ते 'संभग' सम्भगं=चूर्णितं 'महियं' मथितं=जर्जरितम्
'गत्तं' गात्रं=शरीरं यस्य स तं=भग्नसकलशरीरसन्धिस्थानं कुर्वन्ति. कृत्वा
'अवड्डगवंधणं' अवकोटकबन्धनम्-अवकोटकेन बाधोः शिरसश्च पश्चाद्वागा-

तत्करस्स पयमग्गमणुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छंति)
विजयतत्कर के पाद विहों का अनुमरण करते हुए वहां पहुँचे जहाँ
वह (मालुका काच्छता उवागच्छिता मालुयाकच्छयं अणुपविसंति)
पहुँचकर वे उसमें घुसे (अणुपविसित्ता विजय तत्करं ससक्खं सहोढं
सगेवेज्जं जीवग्गाहं गिण्हति) घुसकर उन्होंने उसके गलेमें रस्सी बांधकर जीता
ही मसाक्ष्य देवदत्त दारक के अलंकार रूप साक्ष्य सहित पकड़ लिया। गिह्णित्ता
अट्टिमुट्ठि जाणुकोप्परपहारसंभगमद्वियगत्तं करेति) पकड़कर उन्होंने उस की
हड्डियों में मुठियों में, छुटनों में, कुहनियों में, खूब प्रहार किये—इससे
उसका शरीर का चूर २ हो गया—जर्जरित हो गया। तात्पर्य यह
कि उसे इतनी बुरी तरह उन लोगोंने पीटा कि जिससे उसके शरीर
की समस्त संधियां भग्न हो गईं। (करित्ता अवड्डगवंधणं, करेति

तत्करस्स पयमग्गमणुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छंति)
विजय नामना येरनां पजना थिहोने अणुससत्तां मालुक्ष कक्षमां पडोन्था.
(उवागच्छिता मालुयाकच्छयं अणुपविसंति) अने मालुक्ष कक्षमां पेक्ष.
अणुपविसित्ता विजयं तत्करं ससक्खं सहोढं सगेवेज्जं जीवग्गाहं
गिण्हति) पेसीने तेओओ विजय नामना येरने ससाक्ष्य ओटवे आणक्ष देव-
हत्तना धरेण्णाओनी साथे ७ गणांमां देरी आंधीने एवतो ७ पड्डी दीधा.
(गिह्णित्ता अट्टिमुट्ठिजाणुकोप्परपहारं संभगमद्वियगत्तं करेति)
पड्डीने तेओओ येरना हाड्कां, भूठीओ, दींओओ अने डोलीओ उपर ७७ प्रहारे
क्यां. ओथी तेनुं शरीर थिथिल अने बूक्ष ओपुं यधं गयुं. मतलब ओ छे तेने
ओओ सभत भार पड्यो छे ओथी तेना शरीरना णधा सांधाओ तूटी गया.

नयनपूर्वकं बन्धनं यम्यम तां कुर्वन्ति कृत्वा देवदत्तस्य दारकस्याभरणं
 गृह्णन्ति, गृहीत्वा विजयस्य तस्करस्य ग्रीवायां बध्नन्ति बद्धा मालुया कक्षकात्
 प्रतिनिष्क्रामन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव राजगृहं नगरं तत्रैवापागच्छन्तः उपा-
 गत्य राजगृहं नगरमनुप्रविशन्ति, अनुप्रविश्य राजगृहे नगरे श्रृङ्गाटकविक्रान्त-
 चत्वं महापथपथेषु 'कयण'हारे यः कशाप्रहारांश्च 'चाबुक' इति मोषायाम्,
 'लय'पहारे यः लताप्रहारांश्च यष्टिप्रहारांश्च 'छिवाप'हारे यः छिवाप्रहारांश्च=
 विक्रणकशाप्रहारांश्च 'निवाप'माणा' निपायन्तः=पुनः पुनः कुर्वन्तः छारं 'भारं'=
 भस्म धूलिं=रजः, कयवरं, कचवरं=तृणधूल्यादिपुञ्जं च 'उवरि' उपरि
 तस्योपरि 'पक्किर'माणा २ प्रकीर्यमाणाः २=पुनः पुनः उत्क्षिपन्तो महता
 महता शब्देन उद्घोषयन्त एवं वदन्ति एष खलु देवानुप्रियाः !

करिता देवदिन्नन्मस आभरणं गेह्णन्ति) मार मार कर फिर उन्होंने उसके
 दोनों हाथों को कमर के पीछे करके बांध लिया और बांध कर उसके
 पास से देवदत्त दारक के आभरणों को ले लिया । (गेह्णित्ता विजयस्य
 तस्करस्य ग्रीवाए बध्न्ति बध्निता मालुया कच्छगाओ निक्खमन्ति) ले कर
 फिर उन्होंने उस विजय चोर को ग्रीवामें बांधा और बांध कर फिर वे
 उस मालुयाकच्छक से बाहर निकले । (पडिनिक्खमिता जेणेव राजगिहे नयरे
 तेणेव उवागच्छन्ति) बाहर निकल कर फिर—वे सबके सब राजगृह नगरी और
 चल दिये (उवागच्छित्ता रायगिहं नयरं अणुपविसन्ति) चल कर वे राजगृह
 नगर आये ८ अणुपविसिता रायगिहे नयरे सिंघाडगतिचउक्कचवरमहा
 पहपहेसु कसप्पहारे य लयप्पहारे छिवापहारे य निवापमाणा २ छारं च
 धूलिं च कयवरं च उवरि पक्किरमाणा २ महयार सण्णं उग्घोसेमाणा

(करिता अवउडगवधणं करेति, करिता देवदिन्नन्मस दारगस्स आभ-
 रणं गेह्णन्ति) आभ भारी पीटीने तेना गेने हाथ पाछण आंध्या अने
 तेनी पासैथी आणके देवदत्तमां धरेण्णाम्भे येताना कण्णे कथां. (गेह्णित्ता विजयस्य
 तस्करस्य ग्रीवाए बध्न्ति बध्निता मालुयाकच्छगाओ पडिनिक्खमन्ति)
 कण्णे करीने तेण्णाम्भे चार विवधने पीछ वधत गणाभां आंध्या अने पछी तेण्णो
 मालुका कच्छथी अहार नीकण्था. (पडिणिक्खमिता जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव
 उवागच्छन्ति) त्यांथी तेण्णो राजगृह नगर तरक्क गया (उवागच्छित्ता रायगिहं
 नयरं अणुपविसन्ति) अने राजगृह नगरमां प्रवेश्या (मणुपविसिता रायगिहे
 नयरे सिंघाडगतिचउक्कचवरमहापहपहेसु कसप्पहारेय लयप्पहारे
 छिवापहारे य निवापमाणा २ छारं च धूलिं च कयवरं च उवरि पक्किरमाणा
 २ महयार सण्णं उग्घोसेमाणा एवं वयन्ति) राजगृह नगरमां प्रवेशीने

वजयो नाम तस्करः यावद् गृध्र इवामिषभक्षी बालघातको बालमारकोऽस्मि
तत्तत्तस्मात्काणां नो खलु देवानुप्रियाः ! एतस्य कोऽर्ऌ राजा वा राज-
पुत्रो वा राजामात्यो वा 'अवरज्जइ' अपराध्यन्ति न 'कोऽप्यन्य एनं
पीडयतीत्यर्थः, किन्तु 'एत्यइ' अवार्थे=एतद्विषये 'अप्पणो' आत्मनः=
निजस्य 'सयाइ' कम्मइ' स्वकानि कर्माणि=स्वकृतान्येव कर्माणि 'अवर-
ज्जंति' अपराध्यन्ति=एनं पीडयन्ति, 'उकट्टु' इति प्रोच्य यत्र च 'चारगसाला'

एवं वयंति) राजगृह नगर में आकरके वहां के शृगाटक, त्रिक चतुष्क
चत्वर और महापथ इन सब मार्गों में उन्होंने उस विजय चोर को
कोड़ों से बेतों से चिकने किये हुए कोड़ों--से बार बार और भी
बुरी तरह पीटते हुए उसके ऊपर भस्म छूली और तृण आदि का
कुड़ा करकट बार २ डालते हुए फिर इस प्रकार जोर जोर से घोषण
की--(एणं देवानुप्पिया विजए नामं तक्करे जाव गिद्धे चिव आमिद-
भक्खी बालघायए बालमारए) हे देवानुप्रियों ! यह विजय नाना
चोर है। यह गृध्र पक्षी की तरह अमिष (मांस) का भक्षो है बाल
घातक है और बाल मारक है। (तं नो खलु देवानुप्पिया ! एयस्स
केइ राया वा रायपुरिसे वा रायमच्चे वा अवरज्जइ) सो हे देवानुप्रियों !
इस विषय में इनका न कोई राजा अपराधी है, न राजपुत्र अपराधी है
और न राजा का प्रधान अपराधी है। (एयमइ अप्पणो मयाइं कम्मइं
अवरज्जंति) किन्तु हमके निज कृत कर्म ही अपराधी बने हुए हैं।
(तिकट्टु) ऐग कहकर (जिगामेव चारगसाला तेणामेव उवागच्छंति) वे

शृगाटक, त्रिक, चतुष्क चत्वर अने महापथ आ गंधा मार्गों ऊपर डेरडा, बेतो
अने भीक्षुवा इराय्येवा डेरडाओधी सभत रीते विजयओरने भारतं अने बारबार
तेना छपर राण, भाटी अने इयरे वगेरे नाथतां रक्षकओये ओटेधी घोषणा (ढेरेरे)
करी (एसणु देवानुप्पिया विजए नामं तक्करे जाव गिद्धे चिव आमिद-
भक्खी बालघायए बालमारए) हे देवानुप्रियो ! आ विजय नामे ओर छ
भीधनी लेभ आ मांस पानारे छे, पाण घाती छे अने पाण दुत्यारे छे,
(तं नो खलु देवानुप्पिया ! एयस्स केइ राया वा रायपुरे वा रायमच्चे
वा अवरज्जइ) ओटखे हे देवानुप्रियो ! आ विषे डेरधिलु रीते राज अपराधी
नथी, राजपुत्र अपराधी नथी, तेभए राजना प्रधान पणु अपराधी नथी
(एयमइ अप्पणो मयाइं कम्मइं अवरज्जंति) पणु भरी रीते ओना पानाना
डर्रो न ओने अपराधी साभित करे छे (तिकट्टु) आभ डर्रीने (जिगामेव

ચારકશાલા=ચારાગારગૃહ તત્રાપાગચ્છન્ત, ઉપાગત્ય તસ્ય 'હૃદિબંધનં' હૃદિબંધનનં=કાષ્ઠવિશેષબંધનં 'બેડી' इति भाषाप्रसिद्धे हृदियन्त्रे बन्धनं कुर्वन्ति, कृत्वा 'भक्षपाणनिरोह' भक्षपाणनिरोधम्=अशनपाणप्रतिषेधं कुर्वन्ति कृत्वा 'तिसंज्ञ' त्रिसन्ध्यं=प्रातर्मध्याह्नसायंस्वरूपे कालत्रये कक्षाप्रहारांश्च यावद् निपातयन्तो निपातयन्तो विहरन्ति। 'तएणं' ततः खलु=इतः स धन्यः सार्थवाहो मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन सार्द्धं रुदन् यावद् विलपन् देवदत्तस्य दारकस्य शरीरस्य 'महया इड्ढीसकारसमुदएणं' महता क्रुद्धिमत्कारसमुदयेन=महता=विस्तीर्णेन क्रुद्धया=वखादि सामग्रा सत्कारः=मृतशरीरसम्मानं तेन, समुदयेन=जनसङ्केन च 'नीहरणं' निर्हरणं=शवस्य श्मशानभूमिनयनं करोति, कृत्वा मृतकशरीरदहनक्रियानन्तरं बहूनि चारगशाला (कैदखाना) जहां था। वहां गये उवागच्छिता हृदिवंधनं करेति) वहां जाकर वे उसे हृदियत्र में बांध देते हैं। (करित्ता भक्षपाणनिरोहं करेति करित्ता तिसंज्ञं कसप्पहारे य जाव निवाएमाणा २ विहरंति) बाद में उसे खानापीना देना बंध कर देते हैं। और तीनों संध्या के समय (सुषह दो पहर तथा सायंकाल) उसे कोड़े आदि के प्रहारों से जर्जरित शरीर कर देते हैं। (तएणं से धन्ने सत्थवाहे मिननाइ नियगसयणसंबंधिपरियणैणं सद्धिं रोयमाणे जाव विलवमाणे देवदि न्नस्स दारगस्स सरीरस्स महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं नीहरणं करेइ) हमके बाद उस धन्य सार्थवाहने मित्र, ज्ञाति, निजक स्वजन, सम्बन्धी और परिजनों से युक्त होकर रोते हुए घावत विलाप करते हुए अपने देवदत्त दारक के शरीरकी बड़े भारी उत्सव के साथ अर्थी निकाली। --

ચારગશાલા તેણામેવ ઉવાગચ્છંતિ) તેઓ બેલ તરફ ગયા. (ઉવાગચ્છિત્તા હૃદિવંધનં કરેતિ) ત્યાં બધને તેઓએ ચોરને હૃદિયંત્ર (લાકડાની ઘેડી)માં બંધન કર્યો 'કરિત્તા ભક્ષપાણનિરોહં કરેતિ કરિત્તા તિસંજ્ઞં કસપ્પહારે ય જાવ નિવાએમાણા ૨ વિહરંતિ' ત્યાર બાદ તેઓ ચોર ને ખાવા પીવાની બધી વસ્તુઓ આપવાની બંદ કરે છે અને સવાર, બપોર અને સાંજ ત્રણે સંધ્યાના સમયે કોરડા વગેરેના પ્રહારોથી તેના શરીરને શિથિલ અને જર્જરિત કરી નાખે છે. (ત એણં સે ધન્ને સત્થવાહે મિણેનાહનિયગસયણસંબંધિપરિયણેણં સદ્ધિં રોયમાણે જાવ વિલવમાણે દેવદિન્નસ્સ દારગસ્સ સરીરસ્સ મહયા ઇડ્ઢીસક્કારસમુદએણં નીહરણં કરેइ) ત્યાર પછી ધન્ય સાર્થવાહે મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબંધી અને પરિજનોની સાથે મળીને ૨૪તાં ૨૪તા અને કરુણ કંઠન કરતાં બાળક દેવદત્તના શરીરની બહુ મોટા ઉત્સવ રૂપે શ્મશાનયાત્રા કાઢી. શ્મશા-

लौकिकानि=शोकमम्बन्धीनि 'मयगकिच्चाइ' मृतककृत्यानि=मृत रुग्णशुसम्बन्धिकार्याणि करोति, कृत्वा 'केणइ कालंतरेणं' केनचित्कालान्तरेण=कृतिपयकालानन्तरम् 'अवगयसोए' अपगतशोकः=शोकरहितो जातश्चाप्यासीत् ॥ सू. ९ ॥

मूलम्— तएणं धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं लहूसयंसि गयावराहंसि संपलत्ते जाए यावि होत्था, तएणं ते नगरयुत्तिया धण्णं सत्थवाहं गेण्हंति गेण्हत्ता जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता चारगं अणुपविसंति, अणुपविसित्ता विजएणं तकरेणं सद्धिं एगयओ हडिबंधणं करेति । तएणं सा भद्दा भारिया कल्लं जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडेइ, उवक्खडित्ता भोयणपिडयं करेइ, करित्ता भोयणाइं पक्खिबइ लंछियमुद्धियं करेइ, करित्ता एगंच सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दगवारयं करेइ, करित्ता पंथयं दासचेडं सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया । इमं विउलं असणं ४ गहाय चारगसालाए धण्णस्स सत्थवाहस्स उवणेहि, तएण से थए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए एवं वुत्ते समाणे हट्टुट्टे तं भोयणपिडयं तं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दगवारयं गेण्हइ, गेण्हत्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता रायगिहे नगरे मज्झं मज्झेणं जेणेव चारगसाला

इसमें बहुत अधिक जन समूह सम्मिलित हुआ था । (करित्ता वहुइं लोइया 'मयगकिच्चाइ' करेइ, करित्ता कालंतरेणं अवगयस ए जाए यावि होत्था) चाइ में उसने अनेक और भी लौकिक कृत्य किये । कर के, फिर धीरे २ वह अपने पुत्र के शोक से भी रहित हो गया । सूत्र ॥ ९ ॥

नयात्राभां घण्णु भाणुसो ओकहा थया हत्ता. (करित्ता वहुइं लोइयाइं मयगकिच्चाइ करेइ, करित्ता कालंतरेणं अवगयसोएजाए यावि होत्था) त्थारपछी धन्य-सार्थवाहे पुत्रनी अन्त्येष्टी मरुषु पछीनी उत्तर क्रिया सम्बन्धी घण्णु लौकिक धर्मो कथो. अने आभ ते वणत पसार थतां धीमे धीमे पुत्र शोकने पणु लुदी गयो. ॥ सू. ९ ॥

जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता भोय-
 णपिडयं ठावेइ, ठावित्ता उल्लंछेइ, उल्लंछित्ता भायणाइं गेणहइ
 गेणिहत्ता भायणाइं धोवेइ, धोवित्ता हत्थसोयं दलयइ, दलयित्ता
 धण्णं सत्थवाहं तेणं विउलेणं असणं ४ परिवेसइ, तएणं मे
 विजए तक्करे धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी—तुमण्णं देवाणुप्पिया !
 मम एयाओ विउलाओ असण० ४ संविभागं करेहि, तएणं से
 धण्णे सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी अवियाइं अहं विजया !
 एयं विउलं असणं ४ कायाणं वा सुणगाणं वा दलएज्जा उक्कुरु-
 डियाए वा णं छुट्ठेज्जा नो चेव णं तव पुत्तघायगस्स पुत्तमारगस्स
 अरिस्सवेरियस्स पडिणीयस्स पञ्चामित्तस्स एत्तो विउलाओ
 असण० ४ संविभागं करेज्जामि, तएणं से धण्णे सत्थवाहे तं
 विउल असणं ४ आहारेइ, आहारित्ता तं पंथयं पडिविसज्जेइ,
 तएणं से पंथए दासचेडे तं भोयणपिडगं गिणहइ, गिणिहत्ता जामेव
 दिस्सिं पाउब्भूए तामेव दिस्सिं पडिगए, तएणं तस्स धण्णस्स सत्थ-
 वाहस्स तं विउलं असणं ४ आहारियस्स समाणस्स उच्चारपासवणे
 णं उव्वाहित्था, तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी
 —एहि ताव विजया ! एगंतमवक्कमामो जेणं अहं उच्चारपासणं
 परिट्ठवेमि, तएण से विजए तक्करे धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी—
 तुब्भं देवाणुप्पिया ! विउलं असणं ४ आहारियस्स अत्थि उच्चारं वा
 पासवणे वा ममणं देवाणुप्पिया ! इमेहिं बहूहिं कसप्पहारेहि
 य जाव लयापहारेहि य तण्हाए य लुहोय य परब्भवमाणस्स णत्थि
 केइ उच्चारं वा पासवणे वा तं छंदेणं तुमं देवाणुप्पिया ! एगंते

अवक्कमिन्ता उच्चारपासवणं परिट्टवेइ, तएणं से धण्णे सत्थवाहे
 विजएणं तक्करेण एवं वुत्ते समाणे तुसिणीए संचिट्टेइ, तएणं से
 धण्णे सत्थवाहे मुहुत्तंतरस्म बलियतरागं उच्चारपासवणेणं उव्वाहिज्ज-
 माणे विजयं तक्करं एवं वयासी—एहि ताव विजया ! जाव अव-
 क्कमामो, तएणं से विजए धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी—जइणं
 तुमं देवाणुप्पिया ! तओ विउलाओ असण० ४ संविभागं करेहि
 तओहं तुब्भेहिं सच्चिं एगंतं अवक्कमामि, तएणं से धण्णे सत्थवाहे
 विजयं एवं वयासी—अहण्णं तुब्भं तओ विउलाओ असण० ४
 संविभागं करिस्सामि, तएणं से विजए धण्णस्स सत्थवाहस्स षय-
 मट्ठं पडिसुणेइ, तएणं से विजए धण्णेणं सच्चिं एगंते अवक्कमेइ
 उच्चारपासवणं परिट्टवेइ, परिट्टवित्ता आयंते चोक्खे परमसुईभूए
 तमेव ठाणं उवसंक्कमिन्ता विहरइ, तएणं सो भ । कल्लं जाव
 जलंते विउलं असणं० ४ जाव परिवेसेइ, तएणं से धण्णे सत्थ
 वाहे विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असण० ४ संविभागं
 करेइ, तएणं से पंथए भोयणपिडयं गहाय चारगाओ पडिनिक्ख-
 मइ, पडिनिक्खमिन्ता रायगिहं नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सए
 गिहे जेणेव भद्दा भारिया सत्थवाही तेणेव उवागच्छइ, उवा
 गच्छित्ता भदं सत्थवाहिणिं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिए !
 धण्णे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स ताओ
 विउलाओ असणं० ४ संविभागं करेइ । तएणं सा भद्दा सत्थ-
 वाही पंथयस्स दासचेडयस्स अंतिएयमट्ठं सोच्चा आसुरुत्ता रुट्ठा जाव
 मिसिमिलेमाणा धण्णस्स सत्थवाहस्स पओसमावज्जइ ॥सू. १०॥

टीका—तएणं से इत्यादि । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहोऽन्यदा कदाचित्—एकस्मिन् कस्मिंश्चित्समये 'लहूसयंसि रायावराहंसि' लघुस्वके राजापराधे=स्तोके राजकराप्रदानरूपे भूपापगधे सति केनाऽपि पिशुनेन भूपाय 'संपलत्ते' संपलपितः=अपराधित्वेन कथितो जातश्चाप्यासीत् । ततः खलु=पैशुन्यप्रलपनानन्तरं ते नगरगोष्ठका धन्यं मार्यवाहं गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव चारकः=कारागारस्तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य चारकमनुप्रवेशयन्ति, अनुप्रवेश्य विजयेन तत्करेण सार्द्धम् 'एगयओ' एकतः=एकत्र तेन सहैव एकस्मिन् हडिबन्धे 'बेडी' इति भाषाप्रसिद्धे हडिबन्धनं कुर्वन्ति । ततः खलु मा भद्रा भार्या कल्पे यावज्ज्वलति=धन्यश्रेष्ठिनी हडिबन्धनस्य द्वितीयदिवसे सूर्योदये सति विपुलं=विस्तीर्णं स्वपनिभोजनाह्नम् अशनं पानं वाद्यं स्वाद्यं=नानाविधमशनादिकम् 'उक्कखडेड' उपकरोति=जीरकहडि-

तएणं से धण्णे सत्थवाहे इत्यादि ।

टीका—(तएणं) इसके बाद (से धण्णे सत्थवाहे) वह धन्यसार्थवाह (अन्नया कयाडं) किसी एक समय (लहूसयंसि रायावराहंसि) टेक्सन देने के छान्टे अपराध में (संपलत्ते जाए यावि होत्था) राजा के पास किसी चुगल खोरने फंसा हुआ कह दिया । (तएणं ते नगरगुत्तिया धण्णं सत्थवाहं गेह्णन्ति) इसके बाद नगरक्षकीने उस धन्य सार्थवाह को पकड़ लिया । (गेह्णित्ता जेणेव चारगे तेणेव उवाग्गच्छन्ति उवागच्छित्ता चारगं अणुपविसन्ति) पकड़ कर वे उसे जहाँकारागार था वहाँ ले गये लेजाकर उन्होंने उसे कारागार में बन्द कर दिया । (अणुपविसित्ता विजएण तक्करेणं सद्धि एगयओ हडिबन्धणं करेन्ति) बन्द करके उसे जहाँ वह विजयचोर था वहीं इसीकी बेडी से बांध दिया । (तएणं मा भद्रा भारिया कल्लं

'(त एणं से धण्णे सत्थवाहे' इत्यादि ।

टीका—(तएणं) त्थार पछी (से धण्णे सत्थवाहे) धन्यसार्थवाह (अन्नया कयाडं) डेड थोड पछते (लहूसयंसि रायावराहंसि) कर न आपवा इपी नाना अपराध पहल (संपलत्ते जाए यावि होत्था) डेड थोडियाथे राजनी पास पड़ोयाडी दीधी. (त एणं ते नगरगुत्तिया धण्णं सत्थवाहं गेह्णन्ति) त्थार पाह नगर रक्षकीथे धन्य सार्थवाहने पकड़थे. (गेह्णित्ता जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छन्ति उवागच्छित्ता चारगं अणुपविसन्ति) पकड़ीने तेथे तेने जेलमां लड गया अने तेमां पूरी दीधी. (अणुपविसित्ता विजएणं तक्करेणं सद्धि एगयओ हडिबन्धणं करेन्ति) न्थां विन्थ नामे थोर हुतो त्यां न धन्यसार्थवाहने पणु मेडीथी पाधी दीधी. (तएणं सा भद्रा

ग्रादेना संस्कारपूर्वकं पवति, उपस्कृत्य 'भोयणपिडयं' भोजनपिटकं=भोजन भरणाय पिटकं=सम्पुष्टकम् 'पिटारा' 'कटोरदान' 'डब्बा' इति. सम्प्रति काले 'टीफनबोक्स' इति च प्रसिद्धं 'करेइ' करोति=सज्जयति, कृत्वा= यज्जयित्वा तस्मिन् 'भोयणाइ' भोजनानि=खाद्यपदार्थानि 'पक्खिबड' प्रक्षि-
पति=क्षयापति. प्रक्षिप्य 'लंछियमुद्दियं' लाञ्छितामुद्दिं लाञ्छितं=रेवादिचिह्न-
युक्तं, मुद्रितं=आक्षामिमुद्रासादितं 'करेइ' करोति=सज्जयति, कृत्वा एकं च
'सुरभिवरवारिपडिपुन्नं'. सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णं-सुरभि=केनकीपाटलादि
सुगन्धवासितं चरं श्रेष्ठं म्वच्छं वारि=जल, तेन प्रतिपूर्णं=भृतं 'दगवारयं'
दकवारकं=जलपात्रविशेषं 'झारी' इति भाषा प्रसिद्धं जलपात्रं 'करेइ'
रोति=सज्जयति, कृत्वा. पांथकं दासचेटकं शब्दयति शब्दयित्वा एवमवादीत्-गच्छ-

जाव जलंते विउलं असणं ४ उक्खल्लेइ) इसके बाद उस भद्रा सार्ध-
वाहीने दूसरे दिन प्रातः काल जब सूर्यप्रकाशित हो चुका तब ४
प्रकारका आहार तैयार किया—(उक्खल्लित्ता भोयणपिडयं करेई—
करित्ता भोयणाइं पक्खिबड, लंछियमुद्दियं करेइ,—करित्ता एगं च सुरभि-
वरवारिपडिपुन्नदगवारयं करेइ) जब आहार निष्पन्न हो चुका तब उसने
उसके रखने के लिये एक कटोरदान तैयार किया। जब कटोरदान
स्नाप्त सुथर रूप से तैयार हो चुका तब उसमें उसने आहार को
रख दिया—आहार रखकर फिर उसे लाख की मुद्रा से मुद्रित कर
दिया। कटोरदान को मुद्रित करने के बाद फिर उसने एक सुगन्धित
उत्तम जल से प्रतिपूर्णा झारी को तैयार किया। (करित्ता पंथयं दास-
चेडं सदावेइ, सदाविता एवं वयासी) झारी तैयार कर उसने फिर
पांथक दास चेटक को बुलाया—और बुलाकर उसने इस प्रकार कहा—

भरिया कल्लं जाव जलंते विउलं असणं ४ उक्खल्लेइ) त्वार ५१६ लद्वासाथी
सार्धवाहीने भीष्म द्विसे सवारि सुरज उदय पाभतां त्वार नतने आहार तैयार करावडाव्यो.
(उक्खल्लित्ता भोयणपिडयं करेई करित्ता भोयणाइं पक्खिबड, लंछियमुद्दियं
करेइ, करित्ता एगं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नदगवारयं करेइ) आहार न्यारे तैयार
थई गये। त्वारे तेण्णे आहारने भूक्वा भाटे उमे। तैयार क्यो न्यारे साइ पाणीथी उमे।
धावाधने साइ थई गये। त्वारे तेमां आहार भूकी दीधा। आहार भूकीने लाण वगेरे
लगावीने तेने भण्णर भंध करी दीधा। उणाहु "सील" करीने तेण्णे ओक सुवास
युक्ता जण्णी पूर्णं लरेवी अरी तैयार करी। (करित्ता पंथयं दासचेडं सदावेइ,
सदाविता एव वयासी) अरी तैयार करीने तेण्णे पांथकदास चेटकने भोलाव्यो. अने

खलु त्वं देवानुप्रिय! इदं विपुलं प्रचुरम् अशनं पानं स्वाद्यं स्वाद्यं गृहीत्वा चारु-
कशालायां धन्यस्य सार्थवाहस्य 'उवणोहि' उपनयनं समीपे प्रापय। ततः खलु
स पान्थको दासचेटको भद्रया सार्थवाहा एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टस्तद्
भोजनपिटकं, तच्च सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णदकवारकं गृह्णाति, गृहीत्वा
स्वकाद् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य राजगृहे नगरे मध्यमध्येन
यत्रैव चारुकशाला, यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य

(गच्छ णं तुण देवाणुप्पया। विउलं असणं ४ गहाय चारुगसालाए धन्नस्स
सत्थवाहस्स उवणोहि) हे देवानुप्रिय! तुम इस विपुल अशन, पान, स्वाद्य
और स्वाद्य—आहार का लेकर कारावास में धन्य सार्थवाह के पास
पहुँचाओ। (तएणं से पंथए दासचेडए भद्राए सत्थवाहीए एवं वुत्तो
समाणे हट्ठवुत्ते तं भोगणपिडयं तं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दगवारयं
गेह्णइ) भद्रा सार्थवाही के इस कथन को सुनकर वह पांथक दास चेटक
बहुत अधिक हर्षित हुआ और संतुष्ट हुआ। तथा उस भोजन के भरे
हुए डिब्बेको एवं सुगन्धित उत्तम जल से परिपूर्ण उस झारी को
उसने ले लिया। (गेह्णत्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ) लेकर वह
अपने घर से निकला—(पडिनिक्खमिन्ना रायगिहे नयरे मज्झं मज्झेणं
जेणेव चारुगसाला जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) निकल कर
वह राजगृह नगर के ठीक बाँचो बीच के मार्ग से जाता हुआ जहाँ
वह कारावास एवं धन्य सार्थवाह था वहाँ गया—(उपागच्छित्ता भोगण

तेने आ प्रभाणु तेणु) —(गच्छ ण तुम देवाणुप्पया! विउलं असणं ४ गहाय
चारुगसालाए धन्नस्स सत्थवाहस्स उवणोहि) हे देवानुप्रिय! तुम आ
पुष्कण प्रभाणुओं अनावेला अशन, पान, आद्य अने स्वाद्य आहारने लधने जेसभां
धन्यसार्थवाहणी पासो पडोन्थितो करे (त एण से पंथए दासचेडए भद्राए सत्थ-
वाहाए एवं वुत्तो समाणे हट्ठवुत्ते तं भोगणपिडयं तं च सुरभिवरवारि-
पडिपुन्नं दगवारयं गेह्णइ) भद्रा सार्थवाहीनी आसा सालणीने पांथकदास येत्थ
अहु ४ असन्न थये—अने संतुष्ट थये। त्थार पछी तेणु बोअनथी परिपूर्ण उआने
तेमअ सुवासित अणथी पूर्ण लरेवी अरीने तेणु लध वीथी। (गेह्णत्ता सयाआ
गिहाआ) पडिनिक्खमइ) लधने ते पोताने घरेथी नीकंथे। (पडिनिक्खमिन्ना
रायागिहे नयरे मज्झं मज्झेणं जेणेव चारुगसाला जेणेव धन्ने सत्थवाहे
तेणेव उवागच्छइ) नीकणीने राजगृह नगरनी ठीक वन्थेना मार्गथी पसार थडने
ते जयां जेस अने धन्यसार्थवाह उतो त्यां पडोन्थे। (उपागच्छित्ता भोगण

भोजनपिटक स्थापयति, स्थापयित्वा 'उल्लंछे' उल्लंछयति= निर्लाञ्छितं करोति=उदुषादयतीत्यर्थः, उल्लंछय 'भाषणाणि' भाजनानि= स्थाली कटोरकादीनि गृह्णाति, गृहीत्वा भाजनानि 'धोवेड' धावति=प्रक्षालयति, धावयित्वा=पात्रप्रक्षालनानन्तरं 'हृत्थमोयं दलयइ' हस्तशौचं ददाति, श्रेष्ठिनो हस्तौ धावयति, हस्तशौचानन्तरं धन्यं सार्थं वाहं तेन विपुलेन— अशन-पान स्वाद्यस्वाद्येन 'परिवेसइ' परिवेषयति=श्रेष्ठिनो भोजनपात्रेऽशन-दीनि निदधानीत्यर्थः 'तएणं' नदाखलु=श्रेष्ठिभोजनसमये स विजयस्तस्करो धन्यं सार्थं वाहं मेवमवादीत्—स्वं खलु देवानुप्रिय! मम एतस्माद् विपुलाद् अशन-पान-स्वाद्य-स्वाद्यात् संविभागं कुरु। ततः खलु म धन्यः सार्थं वाहस्तस्य वाक्यं श्रुत्वा विजयं तस्करमेवमवादीत् अपि 'आइ' वाक्पा

पिडगं ठवेइ) जाकर उसने उस भोजन के डिब्बेको वहां रख दिया। (ठविच्चा उल्लंछेइ) रखकर फिर उसने उस डिब्बेको खोला (उल्लंछिच्चा भायणाइं गेह्णइ गेह्णित्ता भायणाइं धोवेइ धोविच्चा हृत्थसोयं दलयइ) खोलकर उसने थाली-कटोरी आदि को उठाया-उठा कर उन्हें धोया, (दलयित्ता धणं सत्यवाहं तेणं असणं ४ परिवेसइ) धुलाकर उस सेठ धन्य सार्थं वाह के लिये वह विविध आहार परोसा (तएणं से विजए तक्करे धणं सत्यवाहं एवं वयासी) इभी बीच में उस विजय चौरने धन्य सार्थं वाह से इस प्रकार कहा— (तुमणं देवाणुप्पिया मम एयाओ विउलाओ असणं ४ संविभाग करेहि) हे देवानुप्रिय! तुम इस अशन, पान खाद्य, एवं स्वाद्यरूप चार प्रकार के आहार में से विभाग करो (तएणं से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासा) विजय चौर की इस प्रकार बात सुनकर धन्य सार्थं वाहने उस विजय चौर

पिड्ढं ठवेइ) अने त्यां पडोन्थीने खोजनना उणाने तेण्हे त्यां भूडी दीधि। (ठविच्चा उल्लंछेइ) त्यां भूडीने तेण्हे उओ उवाड्यो। (उल्लंछिच्चा भायणाइं गेणइ गेह्णित्ता भायणाइं धोवेइ धोविच्चा हृत्थसोयं दलयइ) उवाडीने तेण्हे थाणी अने वाडीने दीधी अने वडने पाणीथी पोथ। त्यार आह तेण्हे शेडना अने डाय धोव डोव्या। (दलयित्ता धणं सत्यवाहं तेणं विउलेणं असणं ४ परिवेसइ) धोव-डोवने तेण्हे धन्यसार्थवाहने भाटे विविध अतना आहारो पीत्थ्या। (तएणं से विजयतक्करे धणं सत्यवाहं एवं वयासी) ओ अ वणते ते विजय ओरे धन्यसार्थवाहने आ प्रभाण्हे उल्लंछे— (तुमणं देवाणुप्पिया मम एयाओ विउलाओ असणं ४ संविभागं करेहि) हे देवाहं प्रिय! तमे आ अशन, पान आद्य अने स्वद्य आहारभांथी भाशेपण्णु डिस्सो करे। (तएणं से धन्ने सत्थवाहं विजयं तक्करं एवं वयासी) विजय ओ नी आ अतनी वात आंलणीने

लङ्कारे अहं हे विजय ! एतद् विपुलमशनं स्वाद्यं स्वाद्यं काकेभ्यो वा
 मुनकेभ्यो वा दद्याम्, 'उत्कुरुडियाए' उत्कुरुडिकायां=रुच्यवरपुञ्जनिक्षेपस्थाने
 वा खलु=निश्चयेन 'छड्डेज्जा' त्यजेयं=प्रक्षिपेयं किन्तु नैव खलु=तुभ्यं पुत्र-
 घातकाय, पुत्रमारकाय, 'अरिस्स' अरये=अनिष्टकारिणे 'वेरियस्स' वैरिकाय=
 परिणतशत्रुभात्राय, 'पडिणीयस्स' प्रत्यनीकाय=प्रतिकूलविधायिने, 'पच्चा-
 मित्तस्स' प्रत्यामित्राय= हार्दिकशत्रवे 'एत्तो' एतस्माद् विपुलाद् अशनपान-
 स्वाद्यवाद्यात् 'संविभाग' संविभागम्=अशरूपेण पृथक्करणं 'करेज्जामि'
 कुर्यामि। अस्मादशनादिकात्तुभ्यं किञ्चिदपि न दाम्यामीति भावः, ताः खलु=
 इत्युक्त्वा स धन्यः सार्थवाहस्तद् विपुलमशनपानस्वाद्यस्वाद्यम् आहारेद् 'आहारयति=
 भुङ्क्ते, आहारयित्वा त पान्यकं 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति=गृहंप्रति

से इस प्रकार कहा—(अविद्याः अहं विजया ! एयं विउलं असणं ४ कायाणं
 वां मुणगाणं वां दलएज्जो उत्कुरुडियाए वाणं छड्डेज्जा नो चेव णं तव पुत्तघायगस्स
 पुत्तमारगस्स अरिस्सवेरियस्स पडिणीयस्स पच्चामित्तस्स एत्तो विउलाओ असणं ४
 संविभागं करेज्जामि) हे विजय बौ ! मैं चाहे इस विपुल अशन, पान,
 स्वाद्य, स्वाद्य, रूप चतुर्विध आहार को कौनों के लिये अथवा कुत्तों के
 लिये दे दूंगा—या इसे उकडे पर—कूडा करकट डालनेके स्थान पर—डाल-
 दूंगा परन्तु पुत्रघातक, पुत्रमारक, अनिष्टकारी, शत्रुभाव से परिणत, प्रति-
 कूल विधायी तथा हार्दिक शत्रु ऐसे तुम्हारे लिये इसमें से विभाग तुम्हें
 नहीं दूंगा। (तएणं से धन्ने सन्थवाहे तं विउलं असणं ४ आहारेइ,
 आहारित्ता तं पंथयं पडिविसज्जेइ) इस प्रकार उस विजय तस्कर से
 कह कर धन्य सार्थवाहने उस विविध प्रकार के अशनादिरूप चतुर्विध

धन्यसार्थवाहे ते विजय योरने आ प्रभाण्णे कल्लुं—(अविद्याः अहं विजया !
 एयं विउलं असणं ४ कायाणं वा मुणगाणं वां दलएज्जो उत्कुरुडियाए
 वाणं छड्डेज्जा नोचेव णे तव पुत्तघायगस्स पुत्तमारगस्स अरिस्स वेरियस्स
 पडिणीयस्स पच्चामित्तस्स एत्तो विउलाओ असणं ४ संविभागं करेज्जामि)
 हे विजय योर ! आ पुञ्ज प्रभाणुमां जनाववांमा आवेलां यार नत्तना आहार
 हुं कागडाओ अथवा इतराओने भवभाववा तैयार छुं के उकरडानी ज्य्याओ नाभीश
 पणु तारां जेवा पुत्रना इत्यारा पुत्र मारनारा, अनिष्ट करनार शत्रु थड गयेला,
 ओटुं करनार तेमज्ज, डाडिंठ शत्रुने आमांथी लड्से मणी न शके, तमार
 जेवा इण्ठने तो ओक कडे पणु आमांथी मणी शके तेम नथी। (तएणं से धन्ने
 तं विउलं असणं ४ आहारेइ, आहारित्ता तं पंथयं पडिविसज्जेइ)
 आ प्रभाण्णे विजय योरने जवाण आभीने धन्य सार्थवाहे ते अशन, पान, वगेरेना

प्रषयति । ततः खलु स पान्थको दामचेदकस्तं भोजनपिडकं गृह्णात, गृहीत्वा यस्या दिशः प्रादुर्भूतस्तस्यामेव दिशि प्रतिगतः, येन मार्गेणागतस्तंनैव मार्गेण गतवानित्यर्थः । ततः खलु=तदनु तस्य धन्यस्य सार्थवाहस्य तद् विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम् 'आहारियस्स' आहारितस्य=भुक्तस्य सतः 'उच्चारपासवणेण' उच्चारप्रसवणं खलु=उच्चारं च=विष्ठाप्रसवणं च=मूत्रमित्युच्चार-प्रसवणे, ते उवाहित्या' उद्वाधयतां पीडयतः स्मेत्यर्थः । 'तएण' ततः खलु =तदनु स धन्यः सार्थवाहो विजयं तस्करमेवमवादीत-एहि=आगच्छ तावत्-प्रथमं हे विजय ! आत्राम् 'एगंतमवकमामो' एकान्तमपक्रामावः=उच्चार-प्रसवणनिवृत्त्यर्थं निर्जने स्थाने गच्छावः, येनाहमुच्चारप्रसवणे 'परिट्टवेमि' परिष्ठापयामि=उच्चारप्रसवणोत्सर्गं करोमि । ततः खलु स विजयस्तस्करो धन्यं

आहार कोया-आहार कर बादमें उस पांथक को वहां से रवाना कर दिया । (तएणं से पथए दासचेडे तं भोजनपिडगं गिह्णह गिह्णित्ता जामेव दिस्सि पाउभूए तामेव दीस्सि पडिगए) खाना खाते समय उस पांथकदास चेटकने उस भोजन के डिब्बे को ले लिया और लेकर जहां से आया था वहीं पर चला गया (तएणं तस्स धणस्स सत्थवाहस्स तं विउलं असणं ४ आहारियस्स समाणस्स उच्चारपासवणे णं उवाहित्या) इसके बाद धन्यसार्थवाह को उस ४ प्रकार के अशन आदि खाने से बड़ी नीत और लघुनीत की बाधा उपस्थित हुई (तएण से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी) सा उस धन्यसार्थवाहने विजय चौर से इस प्रकार कहा-(एहि ताव विजया । एगंतं अवकमामो जेणं अहं उच्चारपासवणं परिट्टवेमि) आओ-विजए चौर तुम और हम दोनों निर्जन एकान्त-स्थान में चले । मुझे उच्चारप्रसवण की बाधा हो रही है सो मैं वहां उच्चार प्रसवण से निवृत्ता होऊंगा ।

आर भतना आहारने जम्मा जम्मा पछी तेहे पांथकने त्यांथी जवानी आसा आपी. (नएणं से पथए दासचेडे तं भोजनपिडगं गिह्णह गिह्णित्ता जामेव दिस्सि पा उभूए तामेव दीस्सि पडिगए) जम्मा पछी पांथकदास चेटके ते उधाने दीधो अने एधने ज्यों थीआज्यो हुतो त्यां जतो रद्धो. (तएणं तस्स धणस्स सत्थवाहस्स तं विउलं असणं ४ आहारियस्य समाणस्स उच्चारपासवणे णं उवाहित्या) तार आर धन्यसार्थवाहने आर भतना आहारने जम्मा पछी दीधं शंका तेभज एधु शंकांनी मुश्केली जिली थध. (नएणं से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी तारे धन्य सार्थवाहे विजय थोरने क्खुं)-(एहि ताव विजया ! एगंतं अवकमामो जेणं अहं उच्चारपासवणं परिट्टवेमि) विजय थोर थावे आपहे णं ने निर्जन एकान्त स्थानमां जधज्ये. मने उच्चार प्रसवणानी मुश्केली उथी

સાર્થવાહમેવમવાદીત-હે દેવાનુપ્રિયાઃ !-હે શ્રેષ્ઠિવર્યાઃ ! યુષ્માકં 'વિઝલં' વિપુલ=પ્રચુરમશનાદિકમાહારિતાનામસ્તિ-ઉચ્ચારં વા પ્રસ્રવણં વા, મમ સ્વલુ હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! એતૈર્બહુમિઃ કક્ષાપ્રહારૈશ્ચ યાવત્-લતાપ્રહારૈશ્ચ, તૃષ્ણયા ચ ક્ષુધયા ચ 'પરમ્ભવમાણસ્સ' પરામ્ભવતઃ=પીડિતસ્યાડનાહારિતસ્ય ચ નાસ્તિ કિમપિ ઉચ્ચારં વા પ્રસ્રવણં વા, કા નામ વુશુક્ષાપ્રહાર-પીડિતસ્યોચ્ચારપ્રસ્રવણવાધે ? તિ ખાવઃ, 'તં' તસ્માત્કારણાત્ 'છંદેણ' છન્દેન=સ્વેચ્છયા યૂયં હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! એકાન્તે ઉપક્રમ્યોચ્ચારપ્રસ્રવણે પરિ- (તણં સે વિજયતક્કરે ધણં સત્થવાહં एवं વયાસો) ધન્યસાર્થવાહ કી રસ વાત કો સુનકર ઉસ વિજય ચૌરને ઉનસે એસા કહા-(તુમ્હં દેવાણુપ્પિયા ! વિઝલં અસણં ૪ આહારિયસ્સ અત્થિ ઉચ્ચારે વા પામવણે વા) હે દેવાનુપ્રિય ! રમ વિપુલ અશનાદિરુપ ૪ પ્રકાર કા આહાર કરને વાલે આપ કો વડો નોત લઘુનીત કી વાધા અલે હો ગઈ હે. પરન્તુ (મમણં દેવાણુપ્પિયા ! રમેહિં વહૂહિં કસપ્પહારેહિય જાવ લયાપહારેહિય તણ્હાણ ય છુહાણ ય પરામ્ભવમાણસ્સ નત્થિ કેઃ ઉચ્ચારે વા પાસવણેવા ત છંદેણં દેવાણુપ્પિયા ! તુમં એગતં અવક્કામિત્તા ઉચ્ચારપાસવણં પરિટ્ઠવેહ) હે દેવાનુપ્રિય ! રન અનેક કક્ષા કે પ્રહારો સે યાવત્ લતા-ચષ્ટિ-કે પ્રહારો સે તથા ક્ષુધા ઓર પ્યાસ સે પીડિત હુણે મુક્ષ અનાહારી કો ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણ કી કોઈ વાધા હી નહીં હૈ. અર્થાત મુક્ષ પર જો માર પડી હૈ ઉમસે મૂલ્લ ઓર પ્યાસ સ્વ શાંત હો ગઈ હૈ. ઉચ્ચાર ઓર પ્રસ્રવણ કી વાધા મુક્ષે કહાં સે હો મરતી હૈ. અનઃ હે દેવાનુપ્રિય ! આપ હી અપની રચ્છા સે એકાન્ત મેં જાકર ઉચ્ચાર ઓર

થઈ છે માટે મારે તેનાથી નિવૃત્ત થવું છે. (તણં સે વિજયતક્કરે ધણં સત્થવાહં एवं વયાસો) ધન્યસાર્થવાહની આ વાત સાંભળીને વિજય ચોરે તેને કહ્યું--(તુમ્હં દેવાણુપ્પિયા ! વિઝલં અસણં ૪ આહારિયસ્સ અત્થિ ઉચ્ચારે વા પાસવણે વા) હે દેવાનુપ્રિય ! યુક્ત પ્રમાણમાં અશન વગેરે થાર બાતના આહારને કરનાર તમને દીર્ઘ શંકા અને લઘુ શંકાની મુશ્કેલી ઊભી થઈ શકે છે, પણ (મમણં દેવાણુપ્પિયા ! રમેહિં વહૂહિં કસપ્પહારેહિય જાવ લયાપહારેહિય તણ્હાણ ય છુહાણ ય પરામ્ભવમાણસ્સ નત્થિ કેઃ ઉચ્ચારે વા પાસવણે વા તં છંદેણં દેવાણુપ્પિયા ! તુમં એગતં અવક્કામિત્તા ઉચ્ચાર પાસવણં પરિટ્ઠવેહ) હે દેવાનુપ્રિય ! કારકા અને લાકડીઓ વગેરેના સખત મારથી તેમજ ભૂખ્યા અને તરસ્યા મારા જેવા નિરાહારી માણસને ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણની બાધા કયાંથી હોય? એટલે કે સખત મારપીટ તેમજ ભૂખ અને તરસને લીધે દીર્ઘ શંકા અને લઘુશંકાઓ એકઠમ શાંત પડી ગઈ છે. એથી ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણની મુશ્કેલી ઉત્પન્ન થવાની સંભાવના જ દેખાતી નથી. એટલા માટે હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જ તમારી ધચ્છા

ष्ठापयत । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहो विजयेन तस्करेणैवमुक्तः सन्
'तुसिणीए' तूष्णीकः= उदासीनतया वाग्ध्यापारहितः सन् संनिष्ठति ।
ततः खलु=तत्पश्चात् स धन्यः सार्थवाहः 'मुहुत्ततरम्' मुहुत्तान्तरेण पुनः
'उच्चारपासवेणं' उच्चारप्रसवणाभ्यां 'बलियतराम्' बलिततरम्=अतिप्रबलम्
'उब्बाहिज्जमाणे' उब्बाध्यमानः= अतिशयेन पीड्यमानो विजयं तस्करमेव-
मवादीत्—एहि तावत् हे विजय ! यावद् अपक्रामावः । ततः खलु स
विजयो धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत्—यदि खलु यूयं देवानुप्रियाः ! तस्माद्

प्रसवण की बाधा से निवृत्ता होइये । (तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजएणं
तकरेणं एवंवुत्ते समाणे तुसिणीए संचिद्धं तएणं से धण्णे सत्थवाहे मुहुत्त-
तरस्स बलियतराम् उच्चारपासवेणं उब्बाहिज्जमाणे विजयं तक्करं एवं वयासी)
विजय चौरने जब धन्यसार्थवाह से इस प्रकार (उलाहने के रूप में) कहा
तो वह झुप हो गया । इसके बाद पुनः थोड़ी देर में धन्यसार्थवाह को
उच्चार और प्रसवण की बाधा पहिले की अपेक्षा और अधिक रूपमें हुई
तब उसने विजय चौर से इस प्रकार कहा—(एहि ताव विजया ! जाव अवक्क-
मामो, तएणं से धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी—जइणं तुम देवानुप्पिया ! तओ
विउलाओ असण ४ संविभागं करेहि तओ हं तुम्हेहिं सद्धिं अवक्कमामि)
आओ, विजय—हम तुम दोनों एकान्त—निर्जन—स्थान में चले । मुझे उच्चार
और प्रसवण की बहुत जोर से बाधा हो रही है । इस तरह धन्य सार्थवाह
की बात सुनकर विजयने उससे कहा—यदि तुम हे देवानुप्रिय ! उस विपुल

सुव्य्य ऐकान्तमां ज्जणे उच्चारप्रसवणुनी मुशेत्तीथी निवृत्ति भेगवे। (तएणं से
धण्णे सत्थवाहे विजएणं तक्करेणं एवंवुत्ते समाणे तुसिणीए संचिद्धं
तएणं से धण्णे सत्थवाहे मुहुत्ततरस्स बलियतराम् उच्चारपासवेणं
उब्बाहिज्जमाणे विजयं तक्करं एवं वयासी) विजय्ये थोरे ऐकं रीते उपास'ल
(४५३) ना इयमां धन्यसार्थवाहने आ प्रभाण्णे कल्लुं—त्यारे ते थूथ थूथ गये। त्यार
पछी थोडा वणते धन्यसार्थवाहने पहिलां करतां वधारि सणत रीते उच्चार प्रसवणुनी
मुशेत्ती जिली थूथ। त्यारे क्षरी तेण्णे विजय्ये थोरने कल्लुं (एहि ताव विजया !
जाव अवक्कमामो तएणं से धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी जइणं तुम
देवानुप्पिया ! तओ विउलाओ असण ४ संविभागं करेहि तओहं
तुम्हेहिं सद्धिं एगत्तं अवक्कमामि) विजय्ये थोडा आपण्णे जने ऐकं
निर्जन स्थानमां ज्जणे। उच्चार प्रसवणुनी सणत मुशेत्ती भने थवा मांडी छे।
आ रीते धन्य सार्थवाहनी वात सांलणीने विजये तेने कल्लुं हे देवानुप्रिय ।

ત્રિપુલાદ અશનપાનલાઘ્વસ્વાદ્યાત સંવિભાગમ્=અંશરૂપેણ પૃથક્કરણં કુર્યામ્ તદાસદ્
 યુષ્માભિઃ સાર્દ્ધમેકાન્તમપક્રમામિ । તતઃ સ્વલુ=તદનુ સ ધન્યઃ સાર્થવાહો
 વિજયમેવમવાદીત્-અહં સ્વલુ તુભ્યં તસ્માદ્ ત્રિપુલાદ અશનપાનલાઘ્વ-સ્વાદ્યાત
 સંવિભાગં કરિષ્યામિ । તતઃ સ્વલુ સ વિજયો ધન્યસ્ય સાર્થવાહસ્યૈતમ્=
 સંવિભાગસ્વીકરણરૂપમર્થ 'પહિસુણેઙ્' પ્રતિશ્રુણોતિ=સ્વીકરોતિ । તતઃ સ્વલુ=
 અશનાદિ સંવિભાગસ્વીકારાનન્તરં સ વિજયો ધન્યેન સાર્દ્ધમેકાન્તમવક્રમાતિ,
 શ્રેષ્ઠી ઉચ્ચારપસ્રવણે પરિષ્ઠાપયતિ, પરિષ્ઠાપ્ય 'આયંતે' આચમિતઃ=કુત-
 શુદ્ધિકઃ 'ચોક્ષે' ચોક્ષઃ=સ્વચ્છઃ 'પરમસુદ્ભૂષ' પરમશુચીભૂતઃ=પક્ષાલિત-
 મુલ્લહસ્તઃ સન્ તદેવ સ્થાનમ્ 'ઉવસંકમિત્તા' ઉપસંક્રમ્ય=સંપ્રાપ્ય 'વિહરઙ્'
 વિહરતિ=તિષ્ઠતિ । તતઃ સ્વલુ=ઇતથ સા મદ્રા 'કલ્લ' કલ્યે=દ્વિતીયદિવસે

અશનાદિરૂપ ચતુર્વિધ આહાર મેં સે વિભક્ત સુદ્ધે સ્નાનેકો દો અર્થાત્-ઉસમેં
 મેરા વિભાગ રક્ષો-તો મૈં તુમ્હારે સાથે એકાન્ત મેં ચલતા હૂં । (તદ્દર્શનં) સે
 ધણે સત્થવાહે વિજયં એવં વયાસી-અહણં તુભમં તઓ ત્રિપુલાઓ અસણ ૪ સંવિ-
 ભાગં કરિસ્સામિ તદ્દર્શનં સે વિજયે ધણસ્સ સત્થવાહસ્સ એયમદ્દં પહિસુણેઙ્)
 તથ ધન્ય સાર્થવાહેને ઉસ વિજય ચૌર સે ઇમ પ્રકાર કહ્યા-હાં મૈં તેરે લિયે
 ઉસ ત્રિપુલ આહાર મેં સે વિભાગ કર દૂંગા । ઇમકે બાદ ઉમ વિજયને ધન્ય
 સાર્થવાહ કે ઇસ અર્થ કો-કહને કો માનલિયા-(તદ્દર્શનં સે વિજયે ધણેણં
 સદ્ધિં એગંતે અવક્કમેઙ્ ઉચ્ચારપાસવણં પરિટ્ઠવેઙ્) બાદ મેં બહ વિજય ધન્ય
 સાર્થવાહ કે સાથે એકાન્ત મેં ગયા-વહાં જાકર સેઠ ધન્યને ઉચ્ચાર ઔર
 પસ્રવણ કી પરિષ્ઠાપન કી । (પરિટ્ઠવિત્તા આયંતે ચોક્ષે પરમસુદ્ભૂષે તમેવ
 ઠાણે ઉવસંકમિત્તા વિહરઙ્) પરિષ્ઠાપના કે બાદ આચમન કર ધન્યસાર્થવાહ

એ તમે હવે તમારા માટે આવતા અશન, પાન, વગેરે ચા. જાતાના
 આહારમાંથી હિસ્સો અને પણ આપવાની બાંહેધરી આપો તો હું તમારી સાથે
 એકાંતમાં આવવા તૈયાર છું. (તદ્દર્શનં સે ધણે સત્થવાહે વિજયં એવં વયાસી
 અહણં તુભમં તઓ ત્રિપુલાઓ અસણ ૪ સંવિભાગં કરિસ્સામિ તદ્દર્શનં
 સે વિજયે ધણસ્સ સત્થવાહસ્સ એયમદ્દં પહિસુણેઙ્) એના બવાબમાં ધન્ય
 સાર્થવાહે બિજ્ય ચોરને કહ્યું—સારું અશન, પાન, વગેરે ચાર જાતાના ત્રિપુલ
 આહારમાંથી તને પણ ભાગ આપીશ. ત્યાર પછી બિજ્ય ચોરે ધન્ય સાર્થવાહની
 વાત સ્વીકારી (તદ્દર્શનં સે વિજયે ધણેણં સદ્ધિં એગંતે અવક્કમેઙ્ ઉચ્ચાર-
 પાસવણં પરિટ્ઠવેઙ્) અને તે ધન્ય સાર્થવાહની સાથે એકાંતમાં ગયો. ત્યાં જઈને
 ધન્ય સાર્થવાહે ઉચ્ચાર અને પ્રશ્નવચ્ચની પરિષ્ઠાપના કરી. (પરિટ્ઠવિત્તા આયંતે
 ચોક્ષે પરમસુદ્ભૂષે તમેવ ઠાણં ઉવસંકમિત્તા વિહરઙ્) પરિષ્ઠાપના પછી
 ધન્ય સાર્થવાહે શુદ્ધી કરી અને આ પ્રમાણે તેઓ શુદ્ધ અને નિર્મળ થઈને ફરી
 ચોતાના સ્થાને આવી ગયા. (તદ્દર્શનં સા મદ્રા કલ્લં જાવ જલંતે ત્રિપુલં અસણં

'जाव जलंते' = यावज्ज्वलति = यावत्-प्रानुष्ममातायां रजन्यां = प्रभातसमये दिन-
करेशालति सूर्योदये सति पुनर्विपुलमशनं ४ यावत्- उपस्कृत्य पान्थकाय
दामचेटाय भोजनपिटकं ददाति. स चारकशालायां गत्वा धन्यस्य सार्थ-
वाहस्य भोजनपात्रे 'परिवेसेइ' परिवेषयति = निदधानि । ततः खलु स धन्यः
सार्थवाहो विजयस्य तस्करस्य तस्माद् विपुलाद् अशनपानसाम्बन्धात्
संविभाग करोति, स्वयं च सुहृत्के । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः पान्थकं
दासवेट 'विमज्जेइ' विमर्जयति = गृहगमनायाऽऽदिशति । ततः खलु स
पान्थको भोजनपिटकं गृहीत्वा 'चारगाओ' चारकात् = चात्पारात् प्रतिनिष्का-
मति, प्रतिनिष्क्रम्य राजगृहं नगरं मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव भद्रा

चोखे हुए और परमशुचीभूत हो कर उसी अपने स्थान पर आ गये। (तएणं
मा भद्रा कलं जाव जलंते विउल असणं ४ जाव परिवेसेइ) दूसरे दिन
जब प्रातःकाल हुआ और सूर्य प्रकाशित हो चुका तब उस भद्राने अशनादि
रूप चतुर्विध आहार को विपुलमात्रा में बनाकर उसे भोजन के डिब्बे में
रख पान्थकदास चेटक के हाथ धन्यसार्थवाह के पास कारागार में भेजा-
पान्थकदासचेटकने पहिलेकी ही तरह होकर उसे थालीमें भोजन के लिये
परोसा-परोस कर उमने सेठ के दोनों हाथों को धुलाया-(तएणं से धणो
सत्थवाहे विजयस्स तस्करस्स तओ विउलाओ अमणं संविभाग करेइ)
बाद में उस धन्यसार्थवाहने विजय चौर के लिये उम अपने चार प्रकार
के आहार में से विभाग कर दिये (तएणं से धणो सत्थवाहे पंथगं दास
चेडयं विसज्जेइ) धन्य सार्थवाहने बाद में उस पान्थक दाम चेटक को
बडा से बापिस कर दिया। (तएणं से पंथए भोगणपिडगं गहाय चारगाओ

४ जाव परिवेसेइ) पीछे द्विसे सवार थयुं अपने सूर्योदय पाये। तयारे
बद्रा साथीये पुष्कल प्रमाणोंमें अशन वगेरे चार नतना आधार बनायी ते ओक
स्वच्छ उभाओं भूकीने पान्थकदास चेटकने जेलोंमें धन्य सार्थवाहनी पास पड़ोयाउवा
आज्ञा करी. पहिलेकी जेल ४ पान्थक दास चेटके त्यां जधने थणीमां जमवतुं
पीरथुं पीरसीने तेजे शेठना जने हाथ धावडाव्या. (तएणं से धणो सत्थवाहे
विजयस्स तस्करस्स तओ विउलाओ असणं ४ संविभाग करेइ) तयार पछी
धन्य सार्थवाहे विजय ओरने माटे चार नतना आधारमांथी लाग करी आये.
(तएणं से धणो सत्थवाहे पंथगं दासचेडगं विमज्जेइ) तयार पछी धन्य
सार्थवाहे पान्थक दास चेटकने घेर पाछे वज्यो (तएणं से पंथए भोगण-
पिडगं गहाय चारगाओ पडिनिक्खमइ) पान्थक दास चेटक लोअनना उभांने

भार्या=धन्यसार्थवाहपत्नी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य भद्रां सार्थवाहीमेवमवा-
दीत-एवं खलु हे देवानुप्रिये ! धन्यः सार्थवाहस्तवपुत्रघातकस्य यावत्
प्रत्यामित्रस्य तस्माद् विपुलाद् अशनपानस्वाद्यस्वाद्यात् संविभागं करोति ।
ततः=तदनन्तरं खलु सा भद्रा सार्थवाही पान्थकस्य दासचेटकस्य 'अंति'ए'
अन्तिके=समीपे 'एवं' एतम् पान्थककथितम् 'अद्' अर्थम्=धन्यसार्थवाहस्य
विजयतस्करार्थं स्वस्थाशनादेः संविभागकरणरूपवृत्तान्तं श्रुत्वा 'आसुरुता'
आशुरुता, आशुरक्ता=आशु=शीघ्रं रुता=कोपोदयाद् विमृष्टा, यद्वा आशु=शीघ्रं

पडिनिक्खमइ) वह पांथक दासचेटक भोजन पिटक को लेकर कारावास
से निकला (पडिनिक्खमिता रायगिह नयरं मज्झंमज्झे णं जेणेव सएगिहे
जेणेव भद्रा भारिया सत्थवाही तेणेव उवागच्छइ) निकल कर राजगृह नगर
के ठीक बीचों बीच मार्ग से होता हुआ जहाँ अपना घर और वह
भद्रा सार्थवाहीथी वहाँ आया—(उवागच्छिता भद्रा सार्थवाहीणि एवं वयासी)
आकर उसने भद्रा सार्थवाहीनी से ऐसा कहा—एवं खलु देवानुप्पिए
धण्णे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पच्चाभिन्नस्स ताओ विउलाओ
असण ४ संविभागं करेइ) हे देवानुप्रिये ! धन्य सार्थवाह तुम्हारे पुत्र
घातक यावत् हार्दिक शत्रु विजय चौर को विपुल अशन आदि रूप चार
प्रकार के आहारमें से हिस्सा देते हैं । (तएणं सा भद्रा सत्थवाही
पंथयस्स दासचेडयस्स अंतिए एयमं सोच्चा आसुरुता रुद्धाजाव मिस-
मिसेमाणा धणस्स सत्थवाहस्स पओसमावज्जइ) इस तरह पांथक

लक्ष्मी ने देवमांथी गृहार्थ निकल्यो (पडिनिक्खमिता रायगिहं नयरं मज्झं
मज्झेणं जेणेव सएगिहे जेणेव भद्रा भारिया सत्थवाही तेणेव उवागच्छइ)
नीकणीने राजगृह नगरनी ठीक वच्चेना मार्गभां पसार थछिने ज्थां पोताना
धर अने भद्रा सार्थवाही छती त्यां आये (उवागच्छिता भद्रा सत्थ
वाहीणि एवं वयासी) आवीने तेणे भद्रा सार्थवाहीने आ प्रभाणे कहुं
(एवंखलु देवानुप्पिए ! धण्णे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पच्चाभिन्न
स्स ताओ विउलाओ असण ४ संविभागं करेइ) हे देवानु प्रिये ! धन्य सार्थवाह
तुम्हारा पुत्रना घातक अने शत्रु विजय चोरने गहुं व वधारे अशन वगेरेना
चार प्रकारना आहारमांथी हिस्सा भावा भाटे आपे छे. (तएणं सा भद्रा भारिया
सत्थवाही पंथयस्स दासचेडयस्स अंतिए एयमं सोच्चा आसुरुता
रुद्धा जाव मिसमिसेमाणा धणस्स सत्थवाहस्स पओसमावज्जइ)

रक्ता=कोपावेणाद् रक्तमुखनेत्रा. 'रुद्धा' रुष्टा=रोषयुक्ता यावत् 'मिमिमिसे-
माणा' मिसमिसन्ती=क्रोधज्वालायाऽन्तर्दाहमन्विता सती धन्यस्य सार्ध-
वाहस्योपरि 'पओसं' प्रद्वेषं=प्रकृष्टद्वेषम् 'आवज्जइ' आपद्यते=गमोति ॥ सू० १०॥

मूलम्— से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं मित्तनाइ
नियगसयणसंबंधिपरियणेणं सएण य अत्थसारेणं रायकज्जाओ
अप्पाणं मोयावेइ, मोयावित्ता चारगसालाओ पढेनिक्खमइ पढि
निक्खमित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
अलंकारियकम्मं कारवेइ, कारवित्ता जेणेव पुक्करिणी तेणेव उवा-
गच्छइ, उवागच्छित्ता अह धोयमट्ठीयं गेणहइ, गिण्हित्ता पोक्खरिणिं
ओगाहइ, आगाहित्ता जलमज्जणं करेइ करित्ता पहाए कयबलिकम्मे
जाव रायगिहं नगरं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता रायगिहनगरस्स
मज्झंमज्जेणं जेणेव सए गिहे तेणेव पहारेत्थ गमणाए । तएणं
तं धण्णं सत्थवाहं एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नगरे बहवे नियग-
सेट्ठिसत्थवाहपभियओ आढंति परिजाणंति सक्कारेति सम्माणेति
अब्भुट्ठेति सरीरकुसलं पुच्छंति । तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव
सए गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जा वि य से तत्थ
बाहिरिया परिसा भवइ, तंजहा—दासाइ वा पेस्साइ वा भियगाइ

दासचेष्टक के मुख से इस ममाचार को सुनकर वह भद्रा सार्धवाह्नी
एकदम क्रोध से लाल मुख नेत्रवाली बन गई, और रोष से युक्त होती
हुई क्रोध की तीव्र ज्वाला से भीतर ही भीतर जलने लगी । इस
तरह उसने धन्यमार्धवाह के ऊपर प्रकृष्ट द्वेष भाव को धारण कर लिया । अत्र १०

आ रीते पांथक दासचेष्टकना भोथी समाचार सांभलीने लद्दा लायां ज्येष्ठम
क्रोधथी दास योण थध गध, अन्ने ते क्रोधनी ज्वाणाज्योथी सणजवा लागी. आ
प्रभाण्णे तेना मनभां धन्य सार्धवाह उपर सण्णत रोष लाव जाओ. ॥ सूत्र १० ॥

वा भाइल्लागइ वा, सा वि य णं धणं सत्थवाहं एज्जंतं पासइ,
 पासित्ता पायवाडियाए खेमकुलं पुच्छंति, जावि य से तत्थ
 अब्भंतरिया परिसा भवइ तं जहा—मायाइ वां पियाइ वां
 भायाइ वा भगिणीइ वा, सावि य णं धणं सत्थवाहं एज्जमाणं
 पासंति पासित्ता आसणाओ अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता कंठाकठियं अव-
 यासिय बाह्पमोक्खणं करेति तएणं धणो सत्थवाहे जेणेव
 भद्दा भारिया तेणेव उवागच्छइ तएणं सा भद्दा धणं सत्थवाहं
 एज्जमाणं पासइ पासित्ता णो आढाइ नो परियाणाइ नो सक्कारेइ,
 नो सम्माणेइ, नो अब्भुट्ठेइ नो सरीरकुसलं पुच्छइ, अणाढा
 यमाणी अपरिजाणमाणी असक्कारेमाणी, असम्माणेमाणी, अणब्भु
 ट्ठेमाणी सरीरकुसलं अपुच्छमाणी तुसिणीया परम्मुही संविट्ठइ,
 तएणं से धणो सत्थवाहे भद्दं भारियं एवं वयासी—किण्णं
 तुब्भं देवाणुप्पिए ! न तुट्ठी वा न हरिसे वा नाणंदे वा जं मए
 सएणं अत्थसारेणं रायकज्जाओ अप्पा विमोइए, तएणं सा भद्दा
 धणं सत्थवाहं एवं वयासी—कहण्णं देवाणुप्पिया ! मम तुट्ठी
 वा जाव आणंदे वा भविस्सइ, जेणं तुभं मम पुत्तघायगस्स जाव
 पच्चामित्तस्स तओ विउलाओ असणपाणखाइम साइमाओ४ संविभागं
 करेसि, तएणंमे धणो भद्दं एवं वयासी—नो खल्ल देवाणुप्पिए !
 धम्मोत्ति वा तवोत्ति वा कयपडिकइयाइ वा लोगजत्ताइ वा घाडि-
 एइ वा सहाएइ वा सुहि वा तओ विपुलाओ असण०४ संविभागे
 कए नन्नत्थ सरीरविताए, तएणं सा भद्दा धणो सत्थवाहेण

एवं वृत्तः समाणी हट्ट जाव आसणाओ अब्भुट्टेइ अब्भुट्टिता
कंठाकंठि अवयासइ खेमकुसलं पुच्छइ पुच्छित्ता पहाया जाव
पायच्छित्ता विउलाइं भोगभोगाइं भुजमाणी विहरइ ॥ सू. ११ ॥

टीका—‘तएणं से धण्णे’ इत्यादि—ततः खलु म धन्यः सार्थवाहः
अन्यथा कदाचित् मित्रज्ञातिनिजकस्वजनमन्त्रिपरिजनेन=मित्रज्ञातिप्रभृति-
द्वारा स्वकेन च ‘अत्थसारेण’ अर्थसारेण=बहुमूल्यरत्नादिना बहुमूल्यरत्नादि
समर्पणेनेत्यर्थः ‘रायकज्जाओ’ राजकार्यात्=राजसङ्कटात् आत्मानं=स्वकं
‘मोयावेइ’ मोचयति, मोचयित्वा=मुक्तो भूत्वा चारकशालायाः प्रतिनिष्का-
मति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव ‘अलंकारियसभा’ अलङ्कारिकसभा=नायिकाशाला-
शौरकर्मादिशरीरसम्कारस्थानमित्यर्थः, तत्रैवापागच्छति. उपागत्य ‘अलंकारि-
यकम्मं’ अलङ्कारिककर्म=नखकेशमण्डनादिकर्म ‘कावेइ’ कारयति, कारयित्वा
यत्रैव ‘पुक्खरिणी’ पुष्करिणी=वर्तुलवापी तत्रैवापागच्छति. उपागत्य—अथ

‘तए णं से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइ’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से धण्णे सत्थवाहे) उस धन्यसार्थवाहने
(अन्नया कयाइ) किसी एक समय (मित्रनाइनियगसयणसंबंधिपरियणेणं)
मित्र, ज्ञाति, निजक स्वजन संबंधी परिजनों द्वारा (स्वकेन
अत्थसारेणं) अपने बहु मूल्य रत्नादि भेट राजा को समर्पण करवा कर
(रायकज्जाओ अप्पाणं मोयावेइ) राज्य संकट से अपने आपको मुक्त करा
लिया। (मोयावित्ता चारगसालाओ पडिणिक्खमइ) जब वह मुक्त घोषित
हो चुका—तब कारागार से बाहर निकला (पडिनिक्खमित्ता जेणेव
अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ) बाहर निकल कर वह जहाँ नायिका
की दुकान थी—वहाँ गया—(उवागच्छित्ता अलंकारियकम्मं कावेइ)

‘तएणं से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइ’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्था १४ पछी (से धण्णे सत्थवाहे) धन्य सार्थवाहे (अन्नया
कयाइ) कुछ कुछ पश्चात् (मित्रनाइनियगसयणसंबंधिपरियणेणं)
प्रेताना मित्र, ज्ञाति स्वजन, संबंधी अने परिजनों द्वारा (स्वकेन अत्थसारेणं)
अहु किंभती २२नो वगेरे समर्थेषु क्षत्रीने (रायकज्जाओ अप्पाणं मोयावेइ)
राज्य संकटमांथी प्रेतानी नतने छाडीवी (मोयावित्ता चारगसालाओ पडिणि-
क्खमइ) न्याये ते मुक्त थयेवी नहिरे क्षत्राभां आये, त्यारे ते वेदाभांथी
नहिरे निक्षये. (पडिनिक्खमित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ)
नहिरे नीक्षणीने ते हज्जमनी दुकान उपर गये. (उवागच्छित्ता अलंकारियकम्मं

‘धोयमद्वियं’ धौतमृत्तिकां=शुद्धसुगन्धितमृत्तिकां गृह्णाति, गृहीत्वा पुष्करिणीम् ‘ओगाहइ’ अवगाहते=प्रविशति, अवगाह्य ‘जलमज्जनं जलमज्जनं=जलेन-शरीरशुद्धिं करोति, कृत्वा ‘ह्नाए’ स्नातः=सर्वतः कृतस्नानः ‘कयबलिकम्मे’ कृतबलिकर्मा कृतं स्नानान्तमवश्यकरणीय-पशुपक्ष्यादिनिमित्तमन्नदानादिरूप-बलिकर्म येन सः, कृतदानकृत्य इत्यर्थः, यावद् राजगृहं नगरमनुप्रविशति, अनुप्रविश्य राजगृहनगरस्य मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैव ‘गमणाए’ गमनाय ‘पहारेत्थ’ प्रधारयति=विचारयति, गृहं प्रति गमनायोद्यतो भवतीत्यर्थः, गृहं गच्छतीति भावः। ततःतल्लु तं धन्यं सार्थवाहम् ‘एज्जमानं’ एज्जमानम्=आगच्छन्तं दृष्ट्वा राजगृहे नगरे बह्वा निजकभ्रेष्ठिसार्थवाहप्रभृतयः

जाकर उसने वहां बाल बनवाये । (कारवित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) दाढ़ी मूछ आदि के बाल बनवा कर फिर वह जहां पुष्करिणी थी वहां गया । (उवागच्छित्ता अह धोयमद्वियं गेण्हइ) जाकर उसने वहां से शुद्ध सुगन्धित मिट्टी को लिया—(गिण्हित्ता पोक्खरिणी ओगाहइ) लेकर वह बाद में उस पुष्करिणी में प्रविष्ट हुआ । (ओगाहित्ता जलमज्जनं करेइ, करित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे जाव रायगिहं नयरं अणुपविसइ) प्रविष्ट होकर वहां उसने स्नान किया स्नानकर चायसादि पक्षियों के लिये अन्नादि देने रूप बलिकर्म किया । यावत् राजगृह नगरमें वह प्रविष्ट हुआ । (अणुपविसित्ता रायगिहनगरस्स मज्झं मज्झेणं जेणेव सए गिहे तेणेव पहारेत्थ गमणाए) प्रविष्ट होकर फिर वह ठीक राजगृह नगर के बीचो बीचवाले मार्ग से होता हुआ—जहां अपना घर था उस तरफ कारवेइ) त्यों बंधने तेण्हे पाण क्खाव्या. (कारवित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) दाढ़ी मूछ अने भाथा वगेरेना पाण साक्ष क्खावीने ते पुष्करिणी तरक्ष गथे. (उवागच्छित्ता अह धोयमद्वियं गेण्हइ) त्यों बंधने तेण्हे सुवासित भाटी दीधी (गिण्हित्ता पोक्खरिणी ओगाहइ) भाटी लधने तेण्हे पुष्करिणीमां प्रवेश कथे. (ओगाहित्ता जलमज्जनं करेइ करित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे जाव रायगिहं नयरं अणुपविसइ) प्रवेशीने तेण्हे स्नान कथुं. स्नान करीने तेण्हे कगडा वगेरे पक्षीआने भाटे अन्न वगेरेना भाग आपीने पक्षि कर्भ कथुं. त्थार आढ ते रावगृह नगरमां आव्या. (अणुपविसित्ता रायगिहनगरस्स मज्झं मज्झेणं जेणेव सए गिहे तेणेव पहारेत्थ गमणाए) नगरमां आवीने ते ठीक रावगृह नगरनी वट्ठेना भागथी पसार थधने न्यां तेतुं घर छतुं त्यों गथे. (तएणं त धण्णं सत्थवाहं

‘आद’ति’ आद्रियन्ते हृदयेन ‘परिजा’ति’ परिजानन्ति=सुस्वागतं श्रेष्ठिनः’ इति नस्यागमनमनुमोदयन्ति ‘सकारै’ति’ सत्कारयन्ति मधुरवचनैः, मम्मार्णै’ति’ समानयन्ति विविधवस्तुसमर्पणेन, ‘अव्युद्धे’ति’ अभ्युत्तिष्ठन्ति विनयार्थमभिसुख्यमुत्तिष्ठन्ति शरीरकुशलं च पृच्छन्ति । ततः खलु=तद-
नन्तरं स धन्यः सार्थवाहो यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यापि च तस्य तत्र बाह्या परिषद्=गृहबहिर्वर्तिजनसमुदायः, ‘तंजहा’ तद्यथा— म यथा ‘दासाडवा’ दासा इतिवा, दासाः=गृहदासी पुत्राः, ‘पेसाड वा’

चला— (तएणं त धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नयरे वहवे नियमसेट्ठिसत्थवाहपभियओ आद’ति’ परिजाण’ति’ सक्कारै’ति’ सम्मार्णै’ति’ अव्युद्धे’ति’ शरीरकुशलं पृच्छ’ति’ घर को आने हूए उस धन्य सार्थवाह को जब राजगृह नगर में निजक श्रेष्ठी, सार्थवाह आदि लोगोंने देखा तो उन लोगों ने उसका हृदयसे खूब आदर किया—“आपका स्वागत हो” इस प्रकार कहकर उसके आगमन की खूब अनुमोदनाकी मधुर वचनों द्वारा उसका खूब सत्कार किया। अने वस्तुओंको भेंट में देकर खूब सम्मान किया। अपनी विनय प्रवृत्त करने के लिये उसके सन्मुख आने पर उठ बैठे दारीर में कुशल समाचार पूछे । (तएणं से धणं सत्थवाहं जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद धन्य सार्थवाह जहां अपना घर था गया (उवागच्छित्ता) जावि य से तत्थ बाहिरिया परिसा भवइ) वहां जाकर उसका जो घरक बाहर के लोगों का समुदाय था—(तं जहा) जैसा—(दासाड वा पेसाड

एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नयरे वहवे नियमसेट्ठि सत्थवाहपभियओ आद ति परिजाण’ति’ सक्कारै’ति’ सम्मार्णै’ति’ अव्युद्धे’ति’ शरीरकुशलं पृच्छ’ति’ राजगृह नगरना निजक श्रेष्ठीओ, सार्थवाहो वगेरेओ न्यारे धन्य सार्थवाहनो घर तरइ जतां भेया त्यारे तेओ नधाओ भणीने तेभुं ढडय पूर्वकं पूण ज सरस रीते सन्मानं क्खुं. “ तमाइं स्वगत छि. ” आ रीते तेना आगमनने अनुमोदन आभुं मधुर वचनोशी दोऊओ धन्य सार्थवाहनो सत्कार क्यो. तेने दोऊओ अनेक वस्तुओ भेंटमां आपी. विनय भताववा भाटे न्यारे धन्य सार्थवाह दोऊओ साभे पछोअ्या त्यारे तेओ भिला थछ गथा अने तेभण्णे शरीरनी कुशलता पूछी. (त एणं से धणं सत्थवाहं जेणेव सए गेहे तेणेव उवागच्छइ) त्यार भाइ न्यां तेनु घर ढटुं त्यां गयो. (उवागच्छित्ता जावि य से तत्थ बाहिरिया परिसा भवइ) त्यां घरनी न्हाइ तेना घरना भाण्णोना समुदाय ओकठो थयो ढटो. (तं जहा)

प्रेष्या इति वा, प्रेष्याः=प्रयोजनविशेषे ये नगरान्तरादिषु प्रेष्यन्ते ते, भिय गाइ वा' भृत्यका इति वा, भृत्याः=आबालपोषिता 'माइल्लागा वा' भागिका इति वा, भागिकाः=भागवन्तः चतुर्थांशादिलाभेन कृष्यादिकारिणो वा यस्यां पण्डिदि साऽपि च खलु-बाह्या परिषद् धन्यं सार्थवाहमेजमानं पश्यति, दृष्ट्वा 'पायवडिया' पादपतिता=पादसंलग्ना पादस्पर्शपूर्वकं नव्रीभूता 'खेम-कुशलं' क्षेमकुशलम्, अनर्थानुत्पत्तिः क्षेमम्, अनर्थप्रतिघातः कुशलं, तत् 'पुच्छति पृच्छति। अग्रे अपि--च तस्य तत्र 'अब्भंनरिया' आभ्यन्तरिका=शृङ्गाभ्यन्तरवर्तिनो परिषद् भवति=अस्ति, 'तद्यथा-तथाहि-मातेति वा पितेति वा भ्रातर इति वा भगिन्य इति वा, साऽपि च खलु मातापित्रा-

वा भियगाइवा माइल्लागाइ वा सावियणं धणं सत्थवाहं एजंतं पासइ) दास-गृहदासी पुत्र-दास्य-जो काम पडने पर नगरान्तरों में भेजे जाते थे वे भृत्य-जो बालक अवस्थासे ही इस के घर पड़े पुसे थे--भागिक-चौधारी हिस्सा लेकर जो कृष्यादि कर्म करते थे वह सब धन्यसार्थवाह को जब आते हुए देखा--तब (पासित्ता पायवडियाए खेमकुशलं पुच्छति) देखकर उसके पैरों पर गिर पड़ा और उसकी क्षेम कुशल की बात पूछने लगा। अनर्थ की निवृत्तिका नाम क्षेम, और अनर्थ के प्रतिघात का नाम कुशल है (जा विय से तत्थ अब्भंनरिया परिसा-भवइ-तं जहा-मायाइ वा पियाइ वा मायाइ वा भगिनेइ वा सा विणं धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासंति) इसी तरह उस धन्य सार्थवाह की जो भीतरी सभा थी--जसे माता, पिता, भाई, और बहिन--सो इन माता पिता भाई और भगिनी रूप सभाने जब धन्य सार्थवाह को आते हुए देखा

जेम के--दासाइ वा पेस्साइ वा भियगाइ वा माइल्लागाइ वा सावियणं धणं सत्थवाहं एजंतं पासइ) दास-धरना दासी पुत्र, दास्य-कौडी पण्य अतना काम भाटे पीना नगरिमां भोडववा भाटेना नोडरे, नृत्य-जे नानपण्यथी तेने धेर पोषणु भेणवीने भेटा थया छोन, भागिक-थेथा लाग लधने भेती वगेरे करता छता आ जथाथे धन्यसार्थवाहने आवता भेधने (पासित्ता पायवडियाए खेमकुशलं पुच्छंति) तेना पगे पडथा अने तेनी कुशल क्षेम पूछवा लाग्या. अनर्थ दूर थाय ते क्षेम, अने अनर्थने प्रयत्न पूर्वक इयावपुं ते कुशल छे. (जावि य से तत्थ अब्भंनरिया भवइ तं जहा-मायाइ वा पियाइ वा मायाइ वा भगिनेइ वा सा विणं धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासंति) आ प्रमाणे ज धन्य सार्थवाहना धरमां रडेनारा कुटुम्भना भाणुसो-माता, पिता, भाई अने भडेना-वगेरेथे धन्य

दिरुपाऽऽभ्यन्तरपरिषद् धन्यं सार्थवाहयेजमानं पश्यति, दृष्ट्वा 'आसणाओ' आमनात्=स्वस्वोपवेशनस्थानात् 'अम्बुद्वेइ' अभ्युत्तिष्ठति=संसुप्तसूक्ष्मी भवति, अभ्युत्थाय 'कंठाकंठियं' कण्ठाकण्ठिकं=कण्ठे च कण्ठे च गृहीत्वा यत्प्रवृत्तं तत् कण्ठद्वयसंमिलनपूर्वकम् 'अवयासिय' आश्लिष्य=समाश्लिष्य 'बाह्यमोक्खणं' बाह्यप्रमोक्षणं=चिरवियुक्तप्रियसमागमजन्य-हर्षाश्रुमोचनं करोति । ततः खलु=तदनु स धन्यः सार्थवाहो यत्रैव भद्रा भार्या तत्रैवोपागच्छति । ततः खलु सा भद्रा धन्यं सार्थवाहम् 'एजमाणं' एजमानं=स्वसमीपे समायातं पश्यति, दृष्ट्वा नो आद्रिमाने, नो परिजानानि.

(पासिता) तब देखकर (आसणाओ अम्बुद्वेइ अम्बुद्विस्ता कंठाकंठियं अवया-सिय बाह्यमोक्खणं करेति) वे अपने २ अधिष्ठित स्थान से उठ बैठे और उठकर परस्पर मे गले से गला लगाकर मिले । सबने उससे भेंट की । आलिङ्गनकिया । तथा बहुत दिनों के बाद मिलने से उन लोगों ने आनंद जन्य हर्षाश्रुओं का मोचन भी किया अर्थात् हर्षाश्रु बरसाये (तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव भद्रा भारिया, तेणेव उवा-गच्छइ) इसके बाद वह धन्य सार्थवाह जहां भद्रा सार्थवाही थी वहां गया (तएणं सा भद्रा धण्णं सत्थवाहं एजमाणं पासइ, पासित्ता णो आढाह, नो परिजाणाइ, नो सक्कारेइ, नो सम्माणेइ, णो अम्बुद्वेइ, नो सरीरकुसलं पुच्छइ) भद्रा सार्थवाहीने आते हुए धन्य सार्थवाह को देखा भी परन्तु उसने उस का आदर नहीं किया उसका स्वागत नहीं किया, मधुर बचनों से उसका सत्कार नहीं किया विविध वस्तुओंके समर्पण से उसने उसका सम्मान नहीं किया । वह उसके

सार्थवाहने घर तरङ्ग आवतां जेथो. (पासित्ता) जेधने (आसणाओ अम्बुद्वेइ अम्बुद्विस्ता कंठा कंठियं अवयासिय बाह्यमोक्खणं करेति) तेथो जधा पोतपोतानी जग्धाज्जोथी जेसा थथा ज्जने जेसा थधने जेक णीज्जना गणाथी जेम. पूर्वकं जेटथा. धन्य सार्थवाहने जधा भाषुजो भज्जा. ज्जने तेजुं आदिग्गनं कथुं धणुं दिवसो पछी धन्य सार्थवाहने जेथो ज्जनेमिद्वनं थयुं जेटवे जधानीं आंजेभां ज्जुंभां आंजुज्जो वरसवा लाज्जां. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव भद्रा भारिया, तेणेव उवागच्छइ) त्थार पछी धन्य सार्थवाह ज्ज्यां भद्रा भार्या ज्जनीं त्थां जेथो. (तएणं सा भद्रा धण्णं सत्थवाहं एजमाणं पासइ, पासित्ता णो आढाह, नोसम्माणेइ, णो अम्बुद्वेइ, नो सरीरकुसलं पुच्छइ) भद्रा सार्थवाही जे धन्य सार्थसार्थवाहने आवतां जेथो पणु तेणु तेभने आदर कथो नहि, तेभनुं स्वागत कथुं नहि, मधुर वाणी वडे तेभने सत्कारो नहि,

નો સત્કરોતિ, નો સમ્માનયતિ, નો અભ્યુત્તિષ્ઠતિ, નો શરીરકુશલં પૃચ્છતિ, અનાદ્રિયમાણા, અપરિજાનન્તી, અસત્કુર્વન્તી, અસમ્માનયન્તી, અજાન્યુતિષ્ઠન્તી, શરીરકુશલમપૃચ્છન્તી 'તુસિણીયા' તૂણીકા=મૌનાવલમ્બિની 'પરમ્મુહી' પરાક્મુહી=પતિકૂલા મુખં પરાવર્ત્ય સંતિષ્ઠતીત્યર્થઃ । તતઃ સ્વલુ સ ધન્યઃ સાર્થવાહો મદ્રાં માર્યામેવમવાદીત-કિણ્ણ' કિં સ્વલુ=કિમર્થ તવ હે દેવાનુપ્રિયે ! ન તુટ્ટી વા' ન તુષ્ટિઃ=સન્તોષો ન વર્તતે ન હર્ષો વા નાનન્દો વા, યન્મયા સ્વકેન=સ્વકીયેન અર્થસારેણ=વહુમૂલ્યરત્નાદિ દાનેન 'રાયકજ્ઞાઓ રાજકાર્યાત્=રાજસક્કટાદ્ આત્મા સ્વલુ વિમોચિતઃ ? ।

સન્મુલ નહીં ગઈ-- ઉઠી નહીં, ઔર ન ઉસને उसकी कुशल क्षेम पूछी । (अणाहायमाणी, अपरिजाणमाणी, असक्कारेमाणी, असम्माणेमाणी, अण-ब्भुट्टेमाणी, सरीरकुशलं अपुच्छमाणी तुसिणीया, परम्मुही संचिद्वड्) इम तरह अपने प्रति अनादर का भाव प्रदर्शित करने वाली अपना-- स्वागत नहीं करने वाली सत्कार नहीं करने वाली सम्मान नहीं करने वाली, उठकर अपने सन्मुख नहीं आनेवाली, शरीर की कुशल क्षेम नहीं पूछने वाली ऐसी भद्रासार्थवाही को चुपचाप मुँह-फेरकर बैठी हुई जब धन्य सार्थवाहने देखा तो (तएणं से घण्णे सत्थवाहे भद्रा भारियं एवं वयासी) उस धन्य सार्थवाह ने उस भद्रा भार्या से इम प्रकार कहा--(किण्णं तुभं देवाणुप्पए ! न तुट्ठी वा न हरिसे वा, नाणं-दे वा जं मए सएणं अत्थसारेणं रायकज्जाओ अप्पाणं विमोहए) हे देवानुप्रिये ! क्या, तुझे सन्तोष नहीं हुआ है, हर्ष नहीं हुआ है, जो मैंने बहु मूल्य रत्नादिरूप अर्थसार देकर राज्य सकट से अपने को मुक्त करवाया है

લેટમાં અનેક વસ્તુઓ આપીને સન્માન કયું નહિ. ભદ્રા ભાયાં તેમની સામે ગઈ નહિ, જાણી પણ ન હોતી થઈ તેમ જ તેણે શેઠની કુશળ ક્ષેમ વિશેનો પ્રશ્ન કયો ન હતો. (अणाहायमाणी अपरिजाणमाणी, असक्कारेमाणी, असम्माणेमाणी, अणब्भुट्टेमाणी, सरीरकुशलं अपुच्छमाणी तुसिणीया परम्मुही, संचिद्वड्) આ રીતે ધન્ય સાર્થવાહે તેમના પ્રત્યે અનાદરનો ભાવ બતાવનારી, સ્વાગત નહિ કરનારી, સત્કાર નહિ કરનારી, સન્માન નહિ કરનારી, જાણી થઈને સામે સત્કાર માટે નહિ આવનારી, તેમના શરીરની કુશળ અને ક્ષેમની વાત નહિ પૂછનારી પોતાના પત્ની ભદ્રા સાર્થવાહીને બેઠે ત્યારે (तएणं से घण्णे सत्थवाहे भद्रा भारियं एवं वयासी) તેમણે ભદ્રા સત્થવાહીને કહ્યું (किण्णं तुभं देवाणु-प्पियाए ! न तुट्ठी वा न हरिसे वा नाणं दे वा जं मए सएणं अत्थसारेणं राय-कज्जाओ अप्पाणं विमोहए) હે દેવાનુપ્રિયે ! શું તને સંતોષ થયો નથી, એ તને વગેરે બહુ કિંમતી દ્રવ્ય આપીને સંત્ય સંકટથી મુક્તિ મેળવી છે, શું તને

ततः खलु सा भद्रा धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत्—कथं खलु मां देवानु-
प्रिय ! मम तुष्टिर्वा यावद्दानन्दो वा भविष्यति 'जेणं' यः खलु त्वं
मम पुत्रघातकाय यावत्प्रत्याभिन्नाय तस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्य-
स्वाद्यात् संविभागं करोषि ? । ततः खलु= तदनु तच्छ्रुत्वा स धन्यो भद्रामेव
मवादीत्—हे देवानुप्रिये ! नो खलु=नैव 'धम्मोत्ति वा' धर्म इति भा

(तएणं सा भद्रा सत्थवाहं एवं वयासी) इस प्रकार सुनकर भद्रा सार्थ-
वाहीने धन्य सार्थवाह से ऐसा कहा— (कहणं देवानुप्रिया ! मम तुष्टी
वा जाव आणंदे वा भविस्सइ जेणं तुमं मम पुत्रघायगस्स जाव पच्चासि
त्तस्स तओ विउलाओ असण ४ संविभागे करेसि) हे देवानुप्रिय ! मुझे तुष्टि
यावत् आनंद कैसे होगा जो तुमने (कारावत्त में) मेरे पुत्रघातक यावत् हार्दिक
शत्रु उम विजय के लिये विपुल मात्रा वाले उस चतुर्विध आहार को विभक्त
कर दिया है। (तएण से धण्णे भइं एवं वयासी) ऐसा सुनकर धन्यमार्थ
वाहने भद्रा सार्थवाही से ऐसा कहा—(नो खलु देवानुप्रियाए ! धम्मोत्ति वा
तवोत्ति वा कयपडिकयाइ वा लोगजत्ताइ वा नायएत्ति वा घाडिए
वा सहएण्ड वा सुह्मिड वा तओ विपुलाओ असण ४ संविभागे
कए नन्नत्थ सरीरचित्ताए) हे देवानुप्रिये ! मैंने जो उस
चतुर्विध अशन, पान, खाद्य एवं स्वाद्य रूप चतुर्विध आहार में से विभाग
कर जो विजय चौर को हिस्सा (कारावासमें) दिया है वह संविभागकरण-

आ अधुं गरुधुं नथी ? (तएणं सा भद्रा सत्थवाहं एवं वयासी) आ रीते
धन्य सार्थवाहनी नात सांखणीने भद्रा सार्थवाहीअये तेभने उहुं—(कहणं देवानु-
प्रिया ! मम तुष्टी वा जाव आणंदे वा भविस्सइ जेणं तुमं मम पुत्र-
घायगस्स जाव पच्चासि तस्स तओ विउलाओ असण ४ संविभागे करेसि)
हे देवानुप्रिय ! भने आनंद आय ७ डेम ? डारण्ड डे न्थारे तमे नेल्लमां भास
पुत्रना हत्ताशने ते पुण्डण प्रभाणुमां भनाववाभां आवेला आहारमांथी लाग
आपत्ता हत्ता. (त एणं से धण्णे भइं एवं वयासी) तयारे धन्य सार्थवाह
भद्रा सार्थाने उहुं—(नो खलु देवानुप्रियाए ! धम्मोत्ति वा तवोत्तिवा कय
पडिकइयाइवा लोगजत्ताइ वा नायएत्ति वा घाडिए वा सहएण्ड वा सुह्मिड वा
तओ विउलाओ असण ४ संविभागे कए नन्नत्थ सरीरचित्ताए)
हे देवानुप्रिये ! मैंने विजय चौरने पुण्डण प्रभाणुमां भनाववा आवेला
आर जतना अशन, पान, खाद्य अने स्वाद्य रूप आहारमांथी ने उहुं पणु लाग
आपये छे ते तेने लाग आपयेने लेधअये आ जतना संविभागकरण्ड रूप धर्मथी

‘संविभागकरणरूपा धर्मः स्यात्’ इति मत्वा, ‘तवोत्तवा’ ‘त’ इति वा=स्वभ्या-ऽनौदारिकं तपो भविष्यति’ इति मत्वा, ‘कयपडिकइयाऽवा’ कृत-प्रतिकृतितेति वा=‘कृतस्य प्रत्युपकारोऽयम्’ इति हेतुमुपादाय, ‘लोगजनाइ वा’ लोकयात्रेति वा ‘लोकव्यवहारोऽयम्’ इति मत्वा, लोकलज्जया वा, ‘नाय एत्ति वा’ ज्ञातक इति वा=‘पूर्वापरसम्बन्धजनः’ इति ज्ञात्वा, ‘नायक’ इति च्छायापक्षे ‘स्वामी’ ति, ‘न्यायदः’ इति पक्षे ‘न्यायदाता’ इति च मत्वा ‘घाडिएत्ति वा’ घाटिक इति वा=‘सहजातमित्रं’ बालमित्रमित्यर्थः, इति कृत्वा, ‘सहाएत्तिवा’ सहाय इतिवा, सहायकः=सहचारीति मत्वा, ‘मुहिसि वा’ मुहदिति वा=प्रियमित्रमयम्. इति मत्वा मया तस्माद् विपुलाद् अशनपान-खाद्यस्वाद्यात् संविभागो न कृतः, किन्तु ‘नन्नस्थशरीरचिन्ताए’ नान्यत्रशरीर-चिन्तायाः, उच्चारप्रसूत्रणपरिच्छेदपनरूपशरीरचित्तां विहाय न मया संविभागः

रूप धर्म मानकमर नहीं दिया है, मुझे ऊनोदर तप की प्राप्ति होगी ऐसा मानकर भी नहीं दिया है, अथवा प्रत्युपकार के रूपमें भी नहीं दिया है, लोगव्यवहार की दृष्टि से भी नहीं दिया है, लोकलज्जे के खयाल से भी नहीं दिया है, यह हमारा पूर्वापरसंबन्धी है इस भाव से भी नहीं दिया है, अथवा यह न्याय प्रदाता है ऐसा जानकर भी नहीं दिया है, यह हमारा घाटिका है बाल मित्र है, ऐसा मानकर भी नहीं दिया है, यह हमें सहायता देनेवाला है ऐसा समझ कर भी नहीं दिया है, यह हमारा प्रिय मित्र है ऐसा जानकर भी नहीं दिया है किन्तु केवल शारिरिक चिन्ता के भाव से ही दिया है। अर्थात् मुझे कारावासमें उच्चार प्रसूत्रण की बाधाने सताया था, सो उसकी

प्रेरधने आभ्यो नथी, भने तेथी ऊनोदर तपनी प्राप्ति थशे आभ जलुने पखु मे’ तेने लाग आभ्यो नथी, प्रत्युपकारना इयभां पखु मे’ तेने लाग आभ्यो नथी लोकलज्जे की दृष्टिसे प्रेरधने पखु मे’ तेने लाग आभ्यो नथी, ते भाशे पूर्वापर सम्बन्धी छे, आभ जलुने पखु लोअनभांथी मे’ तेने लाग आभ्यो नथी, ते न्याय आपनार छे आबुं जलुने पखु तेने लाग आभ्यो नथी, ते अभाशे घाटिक छे. आण सभा छे. आबुं जलुने पखु तेने मे’ लाग आभ्यो नथी, ते भने सहायता करे छे आभ समज्जने पखु मे’ तेने लाग आभ्यो नथी, ते अभाशे प्रिय मित्र छे. आ जलुने पखु तेने लोअनभांथी लाग आभ्यो नथी. पखु शारीरिक चिन्ता हर क्वाना विचारथी ज मे’ तेने पोताना लोअनभांथी लाग आभ्यो छे, जेदभां जेदतां भने उच्चार प्रसूत्रणनी मुशेदी सताव्या करती हुती तेथी ते आधाथी

कृतः, शरीरचिन्ताथमेव तस्मै संविभागः कृत इति भावः। ततः खलु मा भद्रा धन्येन सार्थवाहेन एवमुक्ता सती 'हृद् जाव' हृष्टयावत्=हृष्टतुष्टचित्तानन्दिना हर्षवशविसर्पहृदया आपनात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय 'कठाकंठे' कठा-
कण्ठि=कण्ठेन कण्ठं संमेल्येत्यर्थः 'अवयासेइ' आभिलष्यति=आलिङ्गति, आदर-
भक्त्यादिकं करोति क्षेमकुशलं=कुशलवार्तां पृच्छति च। कुशलपश्चमोपृच्छयः

'ण्हाया' स्नाता=कृतस्नाना 'जाव' यावत् 'कयवलिकम्मा' कृतवृत्तिकर्मा=कृतं=
सम्पादितं वलिकर्म=प्रियागमननिमित्तं पशुपद्यादिप्राणिभ्योऽन्नादिदानरूपं
यया सा तथा, 'कयकोउयमंगलपायच्छित्ता' कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता कृतं
कौतुकं=हृष्टिदोषादिनिवारणार्थं मणीपुण्ड्रादिकं, मङ्गलं= दुस्स्वप्नादिफलस्याग-

निवृत्ति के भाव से उसे हमने उस चतुर्विध आहार में से विभक्त कर
उसे हिस्सा दिया है (तएणं सा भद्रा षण्णेणं सत्थवाहेणं एवं बुत्ता
समाणी, हृद्जाव आसणाओ अम्मुट्ठेइ अम्मुट्ठित्ता कठाकंठि अवयासेइ,
खेमकुसलं पृच्छइ) इसके बाद धन्य सार्थवाह के द्वारा इस प्रकार कहे
जाने पर हर्षित और संतुष्ट हृदय होती हुई वह भद्रा सार्थवाही आसन
से उठ कर बैठी, उठकर उमका उसने कंठसे आलिङ्गन किया और दुःख
मादिक क्षेमकुशलकी बात पूछी। (पुच्छित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ता विउलाइं
भोगाभोगाइं भुंजमाणी विहरइं) पूछकर फिर उसने स्नान किया यावत्
प्रयश्चित्त किया। और विपुल भोगोंको भोगते हुए वह अगला समय
आनन्द से व्यतीत करने लगी। यहां "जाव" पद से (कयवलिकम्मा
कयकोउयमंगलपायच्छित्ता) "इन पदों का सूचन किया गया है। इनका
भाव यह है कि--प्रिय आगमन के निमित्तको लेकर उमने पशु पक्षी

निवृत्त थावा भाटे तेने हुं पोताना आर न्नातना आहारभांथी आहार आपतो हुतो.
(तएणं सा भद्रा षण्णेणं सत्थवाहेणं एवं बुत्ता समाणी हृद्जाव आमणाओ
अम्मुट्ठेइ. अम्मुट्ठित्ता कठाकंठि अवयासेइ, खेमकुसलं पृच्छइं) त्थार णाह
भद्रा सार्थवाही ओ धन्य सार्थवाहणी आ वात् 'सांलणीने हर्षितं अने संतुष्ट
हृदया थपने तेण्णे धन्य सार्थवाहणुं आलिङ्गनं कथुं' अने तेनी क्षेम कुशलणी वात्
पूछी. (पुच्छित्ता ण्हाया जाव पायाच्छित्ता विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी
विहरइं) पूछीने तेण्णे स्नान अने प्रायश्चित्त कथुं. तेमअ धन्य सार्थवाहणी साथे
विपुल भोग भोगवत्तां तेण्णे पोताने वपत्त सुजेथी पसार करवा भांओ. अह्दीं
'जाव' पदथी ('कयवलिकम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता') आ 'पहेतुं'
सूचन करवाभां आओ. ओने अर्थ आ प्रमाणे छे के तेण्णे प्रिय आगमनत

न्तुकारिष्टादेश्च निवारणाय दध्यक्षतादिग्रहणं तदेव प्रायश्चित्तम्=अवश्यंकरणी-
यत्वेन यथा सा विपुलान् भोगभोगान् भुञ्जाना सती विहरति=आस्ते स्म॥सू० ११॥

मूलम्—तएणं से विजए तक्करे चारगसालाए तेहिं बंधेहिं वहेहिं
कसप्पहारेहिं य जाव तण्हाए य लुहाए य परबभवमाणे कालमासे
कालं किच्चा नरएसु नेरइयत्ताए उववन्ने । सेणं तत्थ नेरइए जाए काले
कालोभासे जाव वेयणं पच्चणुभवमाणे विहरइ । से णं ताओ उव्व
द्वित्ता अणाइयं अणवदग्गं दीहमच्चं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरिअद्वि-
स्सइ । एवामेव जंबू ! जेणं अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा आय
रियउवज्झायाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्व-
इए समाणे विपुलमणिमुत्तिय धणकणगरयणसारेणं लुब्भइ से
वि य एवं चेव ॥सू० १२॥

टीका—तएणं से विजय' इत्यादि ।

ततः खलु=इतश्च स विजयस्तत्करः 'चारगसालाए' चारकशालायां=
कारागारे तैः पूर्वप्रदर्शितैः 'बंधेहिं' बन्धैः रज्ज्वादिदृढनियन्त्रणरूपैः, 'वहेहिं'
आदि प्राणियों के लिये अन्नादि देनेरूप बलिर्कर्म किया । तथा दृष्टि दोष
आदि को निवारण करने के लिये उसने मर्षापुण्ड्र आदि किये तथा
स्वप्नके फल रूप आगन्तुक अरिष्ट आदिके निवारण करने के लिये
उसने दध्यक्षत आदिक ग्रहण किया । ॥सू० ११॥

'तएणं से विजए तक्करे' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (विजए तक्करे) विजय तत्कर—(चारग सालाए)
कारावासमें (तेहिं बंधेहिं वहेहिं कसप्पहारेहिं य जाव तण्हाए य लुहाए
निमित्त पशु पक्षी वगेरे प्राणीआने अन्न वगेरे अणीने अलिकर्म कथुं. तेभ्व
दृष्टि दोषथी निवृत्ति भाटे तेष्से मणीपुंडं वगेरे कथों. स्वप्नना झणना इपमां
सविध्यमां थनार अनिष्ट वगेरेनी निवृत्ति भाटे तेष्से ढ्ढीं अक्षत वीधां. (सू. ११)

'तएणं से विजए तक्करे' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पथी (से विजए तक्करे) विषययोरे (चारगसालाए)
वेलमां (तेहिं बंधेहिं वहेहिं कसप्पहारेहिं य जाव तण्हाए य लुहाए य

वधैः=यष्ट्यादिना ताडनरूपैः 'कसप्पहारेहिय' कशाप्रहारैश्च दिवसेऽनेकवार
कशाघातरूपैः 'जाव' यावत् एवं लत्तादिपरिघातरूपैश्च प्रहारैः, तृष्णया
च क्षुधया च 'परम्भवमाणे' पराम्भवन्=परिपीडयमानो जर्जरितशरीरः
स्नन् कालमासे=मृत्युसमये कालं कृत्वा 'नरएसु' नरके पापकर्मिणां
यातनास्थाने 'सूत्रे प्राकृतत्वाद् बहुवचनम्' 'नेरइयत्ताए' नैरयिकतया
नारकत्वेन 'उववन्ने' उपपन्नः=उत्पन्नः । स खलु तत्र=नरके नैरयिको जातः,
कीदृशः ? इत्याह— 'काले' इत्यादि, 'काले' कालः=कृष्णवर्णः 'कालोभासे'
कालावभासः=द्रष्टृणा काल इव=मृत्युरिव अवभासते, यद्वा कालः=श्यामः
अवभासः=दीप्तिर्यस्य स तथा 'जाव' यावत् यावच्छब्देन—'गंभीर
लोमहरिसे भीमे उत्तासणए परमकण्हे वण्णेण' से णं तत्थे निच्चं भीए,

य परम्भवमाणे कालमासे कालं किञ्चा नरएसु नेरइयत्ताए उववन्ने)
उन पूर्व प्रदर्शित रज्ज्वादि द्वारा दृढनियन्त्रणरूप बंधों से यष्ट्यादि द्वारा
ताडन रूप बंधों से, दिवस में अनेक बार कृत कशाघातरूप प्रहारों
से— लत्तादि परिघात रूप प्रहारों से भूख और पिशास से परिपीडित
होना हुआ—जर्जरित-शरीर होता हुआ काल अवसर काल कर
के और पार करों के यातना स्थानहा नरकमें नारकी
की पर्याय से उत्पन्न हुआ । (से णं तत्थ नेरइए जाए) वह वहां
ऐसा नैरयिक हुआ कि जो (काले कालोभासे जाव वेयणं पच्चणुमात्रमाणे
विहरइ) शरीर में कृष्ण वर्ण वाला देखने वालों को मृत्यु जैसा प्रतीत
होता था—अथवा कालो दीसिवाला । या यावत् शब्द से इस पाठ का
यहां और संग्रह किया गया है । (गंभीरलोमहरिसे, भीमे, उत्तासणए
परमकण्हे वण्णेणं से तत्थ निच्चं भीए, निच्चं तत्थे, निच्चं तत्थे,

परम्भवमाणे कालमासे कालं किञ्चा नरएसु नेरइयत्ताए उववन्ने) पड़ेलां
वधुंन करवाभां आव्या भुज्ज्य होरीओना सभत पांधेना दाहडीओ वगेरेना
भार अने दिवसभां धणीवार करवाभा आवेला डोरओओना प्रहारो, लत्ता वगेरेना
प्रहारो भूज्ज्य अते तरसथी हुःभी थतो शिथिण शरीरवाणे अधने आपभरे भत्थु
पाभ्यो अने पापओओना यातना स्थानइय नरकभां नारडीनी पथाधभां जनभ्यो.
(से णं तत्थ नेरइए जाए) नैरयिकनी पथाधभां ते (काले काओभासे जाव
वेयणं पच्चणुभवमाणे विहरइ) शरीरे ओकहम क्षणभेश ओवेओ अने जेनाराओ
ते भत्थुं ओवे प्रथंड दाणतो डुतो. अही' (यावत्) शब्दथी आ पाहनेा संक्रु
थेओ छे.— (गंभीरलोमहरिसे भीमे उत्तासणए परमकण्हे वण्णेणं से

નિચ્ચં તત્થે, નિચ્ચં તસિણ, નિચ્ચં પરમસુહસંવદ્દ નરગઃ' इत्येतेषां सं ग्रहः, तत्र-‘गंभीर’ गम्भीरः=प्रचुरः ‘लोमहरिसे’ रोमहर्षः=भयजनितरोमांचो यस्य सः, ‘भीमे’ भीमः=भयङ्करः, अत एव ‘उत्तासणाए’ उत्तासकः= भयजनितदुःखजनकः, वर्णेन परमकृष्णः-असौ तत्र नित्यं भीतः, नित्यं ‘तसिए’ त्रसितः=परमार्थमभिध्वासं प्रापितः सन ‘परमसुहसंवद’ परमाशुभसम्बद्धाम् =उत्कटपापकर्मोपनीतां ‘नरगवेयण’ नरकवेदनां= नरकसम्बन्धिघोरयातनां ‘पच्चणुभवमाणे’ प्रत्यनुभवन्=आत्मनः प्रतिप्रदेशतोऽनुभवन् ‘विहरइ’ विहरति= उपतिष्ठते । स खलु=विजयतस्करजीवः ‘ताओ’ तस्मात् नरकस्थानात् ‘उव्वट्ठिता’ उद्दृत्य=निस्तृत्य ‘अणाइयं’ अनादिकम्=आदि रहितम् ‘अणवदग्गं’ अनवदग्रम्= ‘दीहमद्दं’ दीर्घाश्चान्न=दीर्घमार्गं चतुर्गतिलक्षणम्, दीर्घाद्धम्’ इति च्छायापक्षे तु दीर्घा=अद्धा=कालः उत्सर्पिण्यवसर्पिणी लक्षणो यत्र तत् दीर्घकालिकमित्यर्थः ‘चाउरंतं संसारकंतारं’ चातुरन्तं संसारकान्तारं=चातुरन्तं=चतुर्गति-

નિચ્ચં પરમસુહસંવદ્દનરગ) इन पदों का अर्थ इस प्रकार है—इसे वहाँ सदा भय रहेता है इसलिये सर्वदा इसे भयजनित रोमांच बना रहता है—यह नरक स्वयं भयंकर है—इसलिये भय से उत्पन्न होनेवाले दुःख का यह उत्पादक है । वर्ण की दृष्टि से यह परम कृष्ण है । यह वहाँ नित्य भयशील और त्रस्त बना रहता है । परमाधार्मिक देव इसे वहाँ नित्य त्रास दिया करते है । उत्कृष्ट पाप कर्म के उदय से प्राप्त हुई नरक संबन्धी घोर यातनाओं को आत्माके प्रति प्रदेश से वह भोगता है (से णं ताओ उव्वट्ठिता अणाइयं अणवदग्गं दीहमद्दं चाउरंतसं-सारकंतारं अणुपरिअट्टिस्सइ) इसके बाद वह विजय तस्कर का जीव उस नरक स्थान से निकल कर अनादि—आदि रहित नाश रहित —अनन्त रूप ऐसी चतुर्गति रूप भवाटवी में जिसका कि चतुर्गति रूप

નિચ્ચં મીણ નિચ્ચં તત્થે, નિચ્ચં તસિણ, નિચ્ચં પરમસુહસંવદ્દં નરગં) આ પહેલો અર્થ આ પ્રમાણે છે— તેને નરકમાં બીકે રહે છે. એથી સદા તે ભયજનક રોમાંચ યુક્ત રહે છે. તે પોતે ભયથી ઉત્પન્ન દુઃખને તે ઉત્પન્ન કરનાર છે. રંગે તે સાવકળો છે. હંમેશાં તે નરકમાં ભયશીલ અને સંત્રસ્ત બની રહે છે. પરમાધાર્મિક દેવ તેને સદા ત્યાં નરકમાં ત્રાસ આપતા રહે છે. ઉત્કૃષ્ટ પાપકર્મોને લીધે પ્રાપ્ત થયેલી નરકની ભયંકર મુશ્કેલીઓને તે આત્માના દરેકે દરેક પ્રદેશથી ભોગવે છે. (સે ણં તાઓ ઉવ્વટ્ઠિત્તા અણાઈયં અણવદગ્ગં દીહમદ્દં ચાઉરંત-સંસારકંતારં અણુપરિઅટ્ટિસ્સઈ) ત્યાર બાદ વિજય ચેરનો છવ તે નરકસ્થાનથી બહાર નીકળીને અનાદિ આદિરહિત નાશરહિત, અનંતરૂપ એવી ચતુર્ગતિરૂપ માર્ગ

રૂપં સંસાર એવ કાનતારં=મહાડરણ્યં, નત્=મવાટવીમિત્યર્થઃ, 'અણુપરિયદ્ધિ-
સ્સહ' અનુપર્યદિવ્યતિ=નિરન્તરં પરિભ્રમિષ્યતિ । 'એવામેવ' એવમેવ=અનેનૈવ
પ્રકારેણ હે જન્મ્બુઃ ! યઃશ્વલુ અસ્માકં નિર્ગન્થો વા નિર્ગન્થો વા આચાર્યો-
પાધ્યયાનામન્તિકે 'મુંડો' મુણુઃ, દ્રવ્યતો માવતશ્ચ મુંડિતો મૂત્વા અગારાત્=
અનગારિતાં પ્રવ્રજિતઃ=પાપ્તઃસન્ વિપુલમણિમૌક્તિકધનકનકરત્નસારેણ
'લુભ્મહ' લુભ્યતિ=મણિમૌક્તિકધનાદિ લુબ્ધો ભવતિ 'સે વિ ય' સોઽપિ ચ
સાધુર્વા સાધ્વી વા 'એવંચેવ' એવમેવ=ત્રિજયનસ્કરવદેવ ચાતુરન્તસંસાર-
કાન્તારે ભ્રમિષ્યતીતિ માવઃ ॥સૂ. ૧૨॥

સૂત્ર—તેળં કાલેળં તેળં સમણં ધમ્મઘોસા થેરા મગ-
વંતો જાહ સંપન્ના જાવ પુઠ્ઠાણુપુર્વિ ચરમાણા ગામાણુગામં દૂહ્જમાણા
જેણેવ રાયગિહે નગરે જેણેવ ગુણસિલણ્ણે ચેહ્ણે તેણેવ ડવાગચ્છંતિ,
ડવાગચ્છંત્તા અહાપડિરૂવં ઉગ્ગહં ઉગ્ગિણિહ્તા સંજમેળં તવસા અ-

માર્ગં વહુત લંબા ચૌઢા હૈ અથવા ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ કાલ
જિસકા બહુત લંબા દીર્ઘ હૈ—પરિભ્રમણ કરેગા । (એવામેવ જંબૂ ! જે ણં અમ્હં
નિર્ગંથો વા નિર્ગંથી વા આયરિયવજ્ઞાયાણં અંતિણ્ણે મુંડે મવિત્તા
અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહ્ણ સમાણે વિપુલમણિમુત્તયધનકણગ
રયણસારેણં લુભ્મહ સે વિ ય એવં ચેવ) હસી પ્રકાર સે હેજંબૂ । જો
હમારે નિર્ગન્થ અથવા નિર્ગન્થો સાધુ સાધ્વી જન આચાર્ય, ઉપાધ્યાય કે
પાપ દ્રવ્ય માવ રૂપસે મુંડિત હોકર અગાર સે અનગારી અવસ્થા કો
પાપ કરતે હુણ્ણે વિપુલ મણિમૌક્તિક, ધન, કનક, રત્ન આદિ મેં
લુભા જાતે હૈ વે મી હસી તરહ ચતુર્ગતિરૂપ હસ સંસાર અટવો મેં ભ્રમણ
કરતે રહેગે । ॥સૂ. ૧૨॥

ખહુ જ લાંબા અને વિસ્તાર પામેલો છે અથવા ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ કાળ
જેમનો ખહુ દીર્ઘ છે—પરિભ્રમણ કરશે. (એવામેવ જંબૂ ! જે ણં અમ્હં નિર્ગંથો વા
નિર્ગંથી વા આયરિયવજ્ઞાયાણં અંતિણ્ણે મુંડે મવિત્તા અગારાઓ
અણગારિયં પવ્વહ્ણ સમાણે વિપુલમણિમુત્તયધનકણગરયણસારેણં લુભ્મહ
સે વિ ય એવં ચેવ) આ રીતે જ જંબૂ ! જે અમારા નિર્ગંથ કે નિર્ગંથી સાધુ
સાધ્વીજન આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની પાસે દ્રવ્ય હાવ રૂપથી મુંડિત થઈને અગારથી
અવસ્થાને મેળવતાં ખૂબ જ મણિ, મૌકિતક, ધન, કનક રત્ન વગેરેમાં લોહુપ
થઈ બચ છે તેઓ પણ આ વિશ્વ તરફર જેવા જ છે. અને તેઓ પણ આ
પ્રમાણે જ ચતુર્ગતિરૂપ આ સંસાર રૂપી અટવીમાં પરિભ્રમણ કરતા રહેશે. સૂ. ૧૨ ।

प्पाणं भावेमोणा विहरंति, परिता निग्गया धम्मो कहिओ, तएणं तस्स धणणस्स सत्थवाहस्स बहुजणस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णि सम्म इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुपजित्था—एवं खलु थेरा भगवंतो जाइसंपन्ना इहमागया इहसंपत्ता तं इच्छामि णं थेरे भगवंते वंदामि नमंसामि ण्हाए जाव सुद्धप्पवेसाइं मङ्गल्लाइं वत्थाइं पवरपरिहिए पायविहारचारेणं जेणेव गुणसिले चेइए जेणेव थेरा भगवंतो तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वंदइ नमंसइ। तएणं थेरा भगवतो धणणस्स सत्थवाहस्स विचित्तं धम्ममाइक्खति, तएणं से धन्ने सत्थवाहे धम्मं सोच्चां एवं वयासी—सइहामि णं भंते ! निग्गंथे पावयणे जाव पठवइए जाव बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणित्ता भत्तं पच्चक्खाइ, पच्चक्खित्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ, छेदित्ता कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववन्ने, तत्थणं अत्थेगइया णं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता, तत्थ णं धणणस्स देवस्स चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पणत्ता, से णं धण्णे देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणंभवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव सव्वदुक्खाणामंतं करेहिइ ॥सू, १३॥

टीका—तेणं कालेणं इत्यादि तस्मिन् काले तस्मिन् समये धर्मघोषा नाम स्थविरा भगवन्तो जातिसम्पन्ना यावत् 'पुब्बाणुपुब्बि' पूर्वानु पूर्व्या चरन्तः=तीर्थङ्कर-

'तेणं कालेणं तेणं समए णं' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समाएणं) उस काल, उस समय में (धम्मघोसा नामं थेरा) धर्मघोष नामके स्थविर (भगवंतो) भगवान (जाइ संपन्ना जाव

(तेणं कालेणं तेणंसमएणं) इत्यादि ।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) ते अणे अने ते सभये (धम्मघोसा नामं थेरा) धर्मघोषनामेस्थविर (भगवंतो) भगवान (जाइसंपन्ना जाव पुब्बाणु-

मर्यादया विचरन्तः 'गामाणुगाम' ग्रामानुग्रामम्=एक ग्रामादव्यवधानेनान्य-
ग्रामं 'दृडज्जमाणा' द्रवन्तः=गच्छन्तः यत्रैव राजगृहं नगरं यत्रैव गुणशिलकं
'वेइए' चैत्यम्=उद्यानं तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागम्य 'अहापडिरुवं' यथामति-
रूपं=यथायोग्यं=साधुमर्यादाहं 'उग्गहं' अवग्रहं=यमतेराज्ञाम् 'उग्गिह्विता'
अवग्रहं=वनपालसकाशान्मार्गं चित्वा सयमेन तपसाऽऽत्मानं 'भावेमाणा'
भावयन्तः=वासयन्तो विहरन्ति=तिष्ठन्ति। परिषन्निर्गता। धर्मः कथितः।
ततः खलु तस्य धन्यस्य सार्थवाहस्य बहुजनस्यान्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निश्चय्य
अयमेतद्रूप आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत एव खलु स्थविरा भगवन्तो

पुत्राणुपुत्रि चरमाणा गामाणुगामं दृडज्जमाणा जेणेव रायगिहे नयरे
गुणसिलए वेइए तेणेव उवागच्छन्ति) जो कि विशुद्ध सातुवंशवाले थे
यावत् तीर्थकरों की परम्परा के अनुसार विहार करते थे। वे एक ग्राम से
दूसरे ग्राम में विहार करते हुए जहां राजगृह नगर और गुणशिलक चैत्य
था वहां आये (उवागच्छन्ता अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिह्वित्ता संजमेणं तवमा
अप्पाणं भावेमाणाविहरन्ति) वहां आकर वे साधुजन की मर्यादा के अनुसार
वसति की आज्ञा वहां के वनपालक से मांग कर संयम और तपसे अपनी आत्मा
को भावित करते हुए ठहर गये। (परिसा निग्गया, धम्मो कहिओ तएणं तस्स
धणस्स सत्थवाहस्स बहुजणस्स अतिए एयमहं सोच्चा णिसम्म इमेयारुवे अज्झत्थिए
जाव समुपज्जित्था) राजगृह नगर से परिषद् यहां आई—भगवान् ने उसे धर्म की
देखना दी। इसके बाद उस धन्य सार्थवाह ने अनेक जनों के मुख से इस
अर्थ—भगवदागमन रूप समाचार—को सुनकर—उसे हृदय में अवधारित

पुत्रि चरमाणा गामाणुगामं दृडज्जमाणा जेणेव गुणसिलए वेइए तेणेव
उवागच्छन्ति) के जेओ विशुद्ध मानवंशना हुता, अने तीर्थकरेणी परपरगत
प्रथा मुज्ज विहार करता हुता तेओ ओक गामथी भीजे गाम विहार करतां ज्जां
राजगृह नगर अने श्रु शिलक चैत्य हुतुं त्यां आओ। (उवागच्छन्ता अहा
पडिरुवं उग्गह उग्गिह्वित्ता संजमेणं तवमा अप्पाणं भावेमाणा विहरन्ति)
त्यां आवीने तेवे साधुजनोचित मर्यादां अनुसरतां त्यांना वन पालकनी पासेथी
वास करवानी आज्ञा भेजवीने तप अने संयमथी पोताना आत्माने लाविक करतां
त्यां रेकाया। (परिसा निग्गया धम्मो कहिओ तएणं तस्स धणस्स सत्थवा-
हस्स बहुजणस्स अतिए एयमहं सोच्चा णिसम्म इमेयारुवे अज्झत्थिए जाव
समुपज्जित्था) राजगृह नगरथी त्यां परिषद् ओकही थइ। भगवाने परिषद्ने संभाधी
ओइवे के धर्म देशना आपी। त्थार पछी धन्य सार्थवाहे घण्टा भाणुसोना भोटिथी
भगवानेने पधारवाना समाचार सांखणीने, तेने हृदयभां अवाधारित करतां तेना

જાતિસંપન્ના ઇદમાગતા, ઇદસંપન્નાઃ, તદ્ ઇચ્છામિ સ્વલુ સ્થવિરાન ભગવંતો વન્દે નમસ્યામિ । સ્નાતઃ યાવત્ શુદ્ધ પ્રવેશપાનિ માફલપાનિ વસ્ત્રાણિ 'પવર-પરિહિ' પ્રવરપરિહિતા=પ્રવરં યથાસ્યાત્થા સુદ્ધુતયેત્યર્થઃ પરિહિતઃ=ધૃતઃ પરિહિતપ્રવરવસ્ત્રઃ સન્ 'પાયવિહારચારેણ' પાદવિહારચારેણ=પાદાભ્યાં સશ્ચરણેન યત્રૈવ ગુણશિલકં ચૈત્યં યત્રૈવ સ્થવિરા ભગવન્તસ્તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ઉવાગત્ય વન્દતે નમસ્યતિ । તતઃસ્વલુ સ્થવિરા ભગવન્તો ધન્યસ્ય માર્થવા હસ્ય વિચિત્રં ધર્મમાસ્વાતિ । તતઃ સ્વલુ સ ધન્યઃ સાર્થવાહો ધર્મં શ્રુત્વા એવમવાદીત્-શ્રદ્ધામિ સ્વલુ મદન્ત । નિર્ગ્રન્થં પ્રવચનં યાવત્ પ્રવ્રજિતઃ યાવદ્

કર-ઇસ પ્રકાર કો યહ આધ્યાત્મિક યાવત્ મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ । (એવં સ્વલુ થેરા-ભગવંતો જાહસંપન્ના ઇદમાગયા ઇહસંપન્ને, તં ઇચ્છામિ ણં થેરે-ભગવંતે વંદામિ નમંસામિ) સ્થવિર ભગવંત જો જાતિ સંપન્ન હૈ યહાં આયે હુએ હૈં-યહાં સમ્પ્રાપ્ત હુએ હૈં । અતઃ મૈં ચાહતા હૂં કિ મૈં ઉન્હેં વંદૂં-નમન કરૂં । એસા વિચાર કર ઉસને (હાએ, જાવ સુદ્ધપ્પવેસાઈ મંગલ્લાઈ વત્થાઈ પવર-પરિહિ) સ્નાન કિયા-યાવત્ શુદ્ધ પ્રવેશ કરને યોગ્ય, મંગલ રૂપ વસ્ત્રોં કો પહિના (પાય વિહારચારેણં જેણેવ ગુણસિલે ચેઃએ જેણેવ થેરા ભગવંતો. તેણેવ ઉવાગચ્છઈ, ઉવાગચ્છિત્તા વંદઈ નમંસઈ) પહિન કર ફિર વહ પૈદલ હી જહાં ગુણશિલક ચૈત્ય ઔર સ્થવિર ધર્મધોષ ભગવંત વિરાજમાન થે વહાં ગયા । જાકર ઉસને ઉન્હેં વંદન કિયા નમસ્કાર કિયા । (તણં થેરા ભગવંતો ધણ્ણસ્સ સત્થવાહસ્સ વિચિત્તં ધમ્મામાહક્વંતિ) ઇસકે વાદ ઉન સ્થવિર ભગવંતને ધન્ય સાર્થવાહકો વિચિત્ર ધર્મ કા ઉપદેશ દિયા । (તણં સે ધણે સત્થવાહે

મનમાં આ જાતનો આધ્યાત્મિક અને મનોગત સંકલ્પ ઉદ્ભવ્યો—(એવં સ્વલુ થેરા ભગવંતો જાહસંપન્ના ઇદમાગયા ઇહસંપન્ને તં ઇચ્છામિ ણં થેરે ભગવંતે વંદામિ નમંસામિ) ભાતી સંપન્ન સ્થવિર ભગવંત અહં પધારેલા છે. સંપ્રાપ્ત થયા છે. એથી મને ઇચ્છા થાય છે કે હું તેમને વંદુ અને નમન કરું. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેમણે (જાવ, સુદ્ધપ્પવેસાઈ મંગલ્લાઈ વત્થાઈ પવરપરિહિ) સ્નાન કર્યું ભગવાન પાસે જવા યોગ્ય શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેર્યાં. (પાયવિહારચારેણં જેણેવ ગુણસિલે ચેઃએ જેણેવ થેરા ભગવંતો તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ઉવાગચ્છિત્તા વંદઈ નમંસઈ) પહેરીને તેઓ પગથી ચાલીને ન્યાં ગુણશિલક ચૈત્ય અને સ્થવિર ધર્મધોષ ભગવંત વિરાજમાન હતા ત્યાં ગયા. પહોંચીને તેઓએ ભગવાનને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા. (તણં થેરા ભગવંતો ધણ્ણસ્સ સત્થવાહસ્સ વિચિત્તં ધમ્મામાહક્વંતિ) ત્યાર પછી તે સ્થવિર ભગવંતે ધન્ય સાર્થવાહકને અદ્ભુત રીતે ધર્મ-દેશના આપી. (તણં સે ધણે સત્થવાહે ધર્મં સોઘા

बहुनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा भक्तं प्रत्याख्याति, प्रत्याख्याय मासिक्वा संलेखनया पण्टि भक्तानि अनशनेन छिनत्ति, छित्त्वा कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मे कल्पे देवत्वेन उपपन्नः। तत्र खलु अस्त्येककानां देवानां चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञसा, तत्र खलु धन्यस्य देवस्य चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञसा। स खलु धन्यो देवस्तस्माद्देवलोकात् आयुः

धम्मं સોચ્છા એવં વચાસી) इसके बाद उस धन्यस्मार्थवाहने धर्म सुनऊ (इस प्रकार कहा—(सद्वहामि णं भंते निगंथे पावयणे जाव पव्वइए जाव बहुणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणिच्चा भत्तं पच्चक्खाइ) हे भदंत ! मैं निर्गन्थ प्रवचन को श्रद्धा करता हूँ। यावत् वह प्रव्रजित हो गया। बहुत वर्षों तक उसने श्रामण्य पर्याय का पालन किया—बाद में उसने चतुर्विध भक्त को प्रत्याख्यान कर दिया।—(पच्चक्खित्ता मासियाए संलेहणाए मट्ठि-भत्ताइं अणसणाए छेदेइ) प्रत्याख्यान करके १ एक मास की संलेखना से उसने ६० भक्तों को अनशन द्वारा छेद दिया—(छेदिच्चा कालमासे कालं किच्चा-सोहम्मं कप्पे देवत्ताए उव्वन्ने) छेदकर फिर वह मृत्यु के अवसर आने पर मरा—और मर कर सौधर्म कल्प में देव की पर्याय से उत्पन्न हो गया। (तत्थणं अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारिपल्लिओवमाइं ठिई पणत्ता) वहां कितनेक देवों की चार पल्योपमप्रमाणस्थिति कही गई है सो (तत्थणं धणस्स देवस्स चत्तारिपल्लिओवमाइं ठिई पणत्ता) इसमें धन्यकुमार देवकी वहां चार

एवं वयासी त्थार पळी धर्म—देशानां श्रवण करीने धन्य सार्धवाडे कहुं— सद्वहामि णं भंते निगंथे पावयणे जाव पव्वइए जाव बहुणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणिच्चा भत्तापच्चक्खाइ) हे भदंत ! निर्गन्थ प्रवचनभां हुं सारी पेठे श्रद्धा धरातुं छुं. आ रीते धन्य सार्धवाड प्रव्रजित थय गया. धरुं वर्षों सुधी तेओओ श्रामण्य पर्यायनुं पालन कथुं. त्थार जाह नेभले अनुविध बकततुं प्रत्याख्यान कथुं. (पच्चक्खित्ता मासियाए संलेहणाए मट्ठि भत्ताइं अण-सणाए छेदेइ) प्रत्याख्यान करीने ओक भड्डिनानी संबेणनावडे तेभले आठठि बकतानुं अनशन वडे छेदन कथुं. (छेदिच्चा कालमासे कालं किच्चा मोहम्मं कप्पे देवत्ताए उव्वन्ने) छेदन कथां जाह मृत्युने वधत न्यादे आओ त्थारे तेओ भरण पाभ्या आने भरण पाभीने सौधर्म कल्पमां देवनी पर्यायथी तेओ उत्पन्न थया. (तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि पल्लिओवमाइं ठिई पणत्ता) त्थां के-लाह देवानी स्थिति आरपत्थोपम प्रमाण केटकी छे. (तत्थ णं चत्तारिपल्लिओवमाइं ठिई पणत्ता) आ रीते धन्यकुमार देवनी स्थिति त्थां न.२

क्षयेण स्थितिक्षयेण भवक्षयेण 'अणंतर' अनन्तरम्-अन्तररहित व्यवधान-
रहितं चयं=शरीरं 'चइत्ता' त्यक्त्वा महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति यावत्-यावच्छ-
ब्देन भोत्स्यते भोक्ष्यति परिनिर्वास्यति, सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति । सू. १३।

मूलम्— जहा णं जंबू ! धण्णेणं नो धम्मो त्ति वा जाव
विजयस्स तक्करस्स तओ विउल्लाओ असणवाणखाइमसाइमाओ
संविभागे कए, नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए। एवामेव जंबू ! जेणं
अम्हं निगगंथे वा निगगंथी वा जाव पव्वइए समाणे ववगयणहा-
णुम्मइणपुप्फगंधमल्लालंकारविभूसे इमस्स ओरालियसरीरस्य नो वन्न-
हेउं वा रूवहेउं विसयहेउं वा असणं पाणं खाइमं साइमं आहार-
माहारेइ, नन्नत्थ णाणदंसणचरित्ताणं वहणयाए, से णं इहलोए
चेव बहूणं समणाणं समणीणं सावगाण य साविगाण य अच्चणिजे
वंदणिज्ज, पूयणिज्जे, पज्जुवासणिज्जे भवइ, परलोए वि य णं नो
बहूणि हत्थच्छेयणाणि य कन्नेच्छेयणाणि य नासाच्छेयणाणि य,

पथ्य की स्थिति हुई। (से णं धन्ने देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भव
क्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव
सव्वदुक्खानमंतं करेहिइ) वे धन्यदेव उस देवलोक से आयु के क्षय से,
स्थिति के क्षय से भव के क्षय से, अनंतर शरीर को छोड़कर महाविदेह
क्षेत्र में (उत्पन्न होकर वहाँ से सिद्ध पद प्राप्त करेंगे। यहाँ यावत् पद से
'भोत्स्यते भोक्ष्यति, परिनिर्वास्यति सर्व दुःखानामन्तं कारिष्यति' इस पाठका
संग्रह हुआ है। ॥सूत्र १३॥

पथ्य जेट्ठी थध. (सेणं धन्ने देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भवक्खएणं
ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव सव्व-
दुक्खानमंतं करेहिइ) ते धन्यदेव ते बोक्खी आयुष्य क्षय, स्थिति क्षय अने जावना
क्षय थया पछी शरीरने त्याग करीने महाविदेह क्षेत्रमां उत्पन्न होने त्यां सिद्ध
पद भेजवशे. अही 'यावत्' पदथी 'भोत्स्य ते भोक्ष्यति, परिनिर्वास्यति सर्वदुःखा
नामन्तं करिष्यति' आ पाठने संग्रह थयो छे ॥ सू. १३ ॥

एवं हियय उप्पाडणाणि य, वसणुप्पाडणाणि य, उल्लंघणाणि य पाविहिइ, अणाइयं च णं अणवदग्गं दीहमच्चं चाउरंतसंसागकंतारं वीइवइस्सइजहा व से धण्णे सत्थवाहे । एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दोच्चस्स णायज्झयस्स अयमट्ठे पण्णत्ते—त्तिवेमि । सू. १४।

॥ विइयं णायज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

टीका—‘जहाण जंबू’ इत्यादि । ‘जहाणं’ यथा खलु=येन प्रकारेण हे जम्बू ! धन्येन सार्थवाहेन ‘नो’ न ‘धम्मोत्ति वा’ धर्मइति वा मत्वा यावत् ‘सुहृद्’ इति वा मत्वा विजयाय तस्कराय तस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्यस्वाद्यात् संविभागः कृतः, नान्यत्र शरीरसंरक्षणार्थाय—शरीरसंरक्षणं विहाय अशनादि संविभागो न कृत इत्यर्थः एवमेव हे जम्बू ! यः खलु अस्माकं निर्गन्धो वा निर्गन्धी वा ‘जाव’ यावत्—आचार्योपाध्यायानामन्तिके मुण्डो भूत्वा अगाराद् अणगारितां प्रव्रजितः सन् ‘ववगयह्माणुम्मदणपुप्फमं धम-

‘जहा णं जंबू !’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(जहाणं जंबू !) हे जंबू जिस प्रकार (धण्णेणं सत्थवाहेणं) धन्य सार्थवाहेन (नो धम्मोत्ति वा जाव विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असणपाणखाइमसाइमाओ संविभागं कए) धर्म नहीं मानकर यावत् मित्र नहीं मानकर विजय तस्कर के लिये उस विपुल अशन, पान, खाद्य स्वाद्य रूप आहार में से विभाग किया (नन्नत्थ सरीरसारक्खणद्वाए) केवल अपने शरीर की रक्षा के निमित्त । (एवामेव जंबू ! जेणं अम्महं निगग्गे वा निगग्गी वा जाव पव्वइए समाणे ववगयह्माणुम्मदणपुप्फमं धमल्लालंकारविभूसे) इसी तरह हे जंबू ! जो हमारे निर्ग्रन्थ साधु वा निर्ग्रन्धी साध्वियां

‘जहा णं जंबू !’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(जहाणं जंबू !) हे जंबू ! जे रीते (धण्णे णं सत्थवाहेणं) धन्यसार्थवाडे (नो धम्मोत्ति वा जाव विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असणपाणखाइमसाइमाओ संविभागं करेइ) पोतानी इत्थं के पोतानी मित्र जेणुं कंठं न आबुतां विजय तस्करने भाटे विपुल अशन पान, खाद्य अने स्वाद्यइए अहारभांथी भाज करी आप्थी. (नन्नत्थ सरीरसारक्खणद्वाए) ते इत्थं पोतानी शरीरनी रक्षा भाटे ए (एवामेव जंबू ! जेणं अम्महं निगग्गे वा निगग्गी वा जाव पव्वइए समाणे ववगयह्माणुम्मदणपुप्फमल्लालंकारविभूसे) आ प्रभावे ए ए जंबू ! हे अभारा निर्ग्रन्थ साधु के निर्ग्रन्थ साध्वीयो आचार्य के उपाध्यायनी

मलालंकारविभूसे' व्यपगतस्नानोन्मर्दनपुष्पगन्धमाल्यालङ्कारविभूषः, तत्र-
 'व्रवगय' व्यपगता=परित्यक्ता-'ह्नाणुम्मदण'स्नानम्=देशतः सर्वतो वा शरीर
 संस्काररूपम् उन्मर्दनं=तैलादिभिः शरीरसंमर्दनम् 'पुष्फ' पुष्पाणि=जपादि-
 कुसुमानि, 'मल्ल' माल्यं=पुष्पमाला 'अलंकार' अलङ्काराणि=मणिमुक्ताद्याभ-
 णानि, तैर्विभूषा=शरीरशोभा येन स तथोक्तः-परित्यक्तस्नानादिसर्वश्रृङ्गार-
 शोभा इत्यर्थः अस्यौदारिकशरीरस्य 'वण्णहेउं वा' वर्णहेतवे=कान्त्याद्यर्थम्,
 'रूवहेउं वा' रूपहेतवे=आकृति सौन्दर्यार्थम्, 'विसयहेउं वा' विषयभोगार्थ-
 मशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम्, एतद्रूपं चतुर्विधमाहारं 'नो' न 'आहारेइ' आह-
 रति, औदारिकशरीरस्य वर्णादिनिमित्तमाहारं न करोतीति भावः 'नन्नत्थ-
 णाणदंसणचरित्ताणं वहणयाए' नान्यत्र ज्ञानदर्शनचरित्राणां वहनतायाः=
 ज्ञानादिरत्नत्रयाग्राधनाया अन्यत्र न, ज्ञानाधाराधनं विहायाहारं न करोति
 किन्तु संयमयात्रानिर्वाहार्थमेव करोतीति तात्पर्यम् । सः खलु निर्ग्रन्थो वा
 निर्ग्रन्थी वा इहलोके चैव बहूनां श्रमणानां श्रमणीनां श्रावकाणां च 'अव-

है वे अचार्य उपाध्याय के समीप आगारअवस्था से अनगर अवस्था
 धारण कर स्नान, उन्मर्दन, पुष्प, गन्ध, माला, अलंकार इन से शारीरिक
 शोभा करने का परित्याग कर (इमस्स ओरालियसरीरस्स नो
 वन्नहेउं वा रूवहेउं वा विसयहेउं वा असणं, पाणं, खाइमं, साइमं
 आहारमाहारेइ नन्नत्थ णाणदंसण चरित्ताणं वहणयाए) इस औदारिक
 शरीर की कांति के निमित्त, आकृति की सुन्दरता के निमित्त, अथवा
 विषयभोगों को भोगने के निमित्त अशन, पान, खाद्य और स्वाद्य रूप
 चतुर्विध आहार नहीं करते हैं किन्तु ज्ञान दर्शन और चारित्र को वहन
 करने के लिये करते हैं (सेण इहलोएचेव बहूणं समणाणं समणीणं साव-

यासेथी आगार अवस्थाभांथी अनगर अवस्था धारण करीने स्नान, उन्मर्दन, पुष्प;
 गन्धमाणा धरेष्वांओ वगेथी शरीरने शणुगारवुं छीडीने (इमस्स ओरालियसरी-
 रस्स नो वन्नहेउं वा वहेउं वा विसयहेउं वा असणं, पाणं,
 खाइम, साइमं आहारमाहारेइ नन्नत्थ णाणदंसणचारित्ताणं वहणयाए)
 आ औदारिकसापने कांतिवाणुं अनाववा भाटे, आकृतिने सुंदर अनाववा भाटे अथवा विषय
 भोगो भोगववा भाटे अशन, पान, आद्य अने स्वाद्यइय आ अतना आहारो करतो
 नथी, पणु ज्ञान, दर्शन अने चारित्र्यनी सिद्धि भाटेओ ओओ आहार वगेरे करे छे,
 (मेण इहलोए चेव बहूणं समणाणं समणीणं सावगाणय साविगाण य अन्वणिज्जे

णिज्जे' अर्चनीयः=माननीयोऽभ्युत्थनादिना, वंदणिज्जे' वन्दनीयः स्तुतियोग्यो गुणोत्कीर्तनादिना, 'पूयणिज्जे' पूजनीयः=आदरणीयश्चरणस्पर्शादिना, 'पज्जु-वासणिज्जे' पथुपासनीयः=सेवनीय आहार वस्त्रपात्रादिभिर्भवति । परलोके ऽपि च खलु=भवान्तरेऽपि 'बहूणि' बहूनि=बहुविधानि 'हत्थच्छेयणाणि य' हस्तच्छेदनानि=करकूतनानि, 'कण्णच्छेयणाणि य' कर्णच्छेदनानि च 'नासा छेयणाणि य' नासाच्छेदणाणि च, एवं 'हिययउप्पाडणाणि य' हृदयोत्पाट-नानि च=हृदयविदारणानि 'वसणुप्पाडणाणि य' वृषणोत्पाटनानि च=अण्ड-कोषविदारणानि 'उल्लंबणाणि य' उल्लम्बनानि च उत=ऊर्ध्वप्रदेशे वृक्षशोखादौ लम्बनानि=बन्धनानि उल्लम्बनानीत्यर्थः 'नो' न 'पाविहिइ' प्राप्स्यति पूर्वोक्त-दुःखानि न लप्स्यतइति भावः । 'अणाइयं' अनादिकम्=आदिरहितं च खलु 'अणवदग्गं' अनवदग्रम्=अनन्तम्, दीहमद्धं' दीर्घाध्वानं=चतुर्गतिलक्षणं दीर्घमार्गम्,

गाण य साविगाण य अचणिज्जे वंदणिज्जे, पूयणिज्जे, पज्जुवासणिज्जे भवइ, परलोए वि य णं नो बहूणि हत्थच्छेयणाणि य कण्णच्छेयणाणि य ना-साच्छेयणाणि य एवं हिययउप्पाडणाणिय वसणुप्पाडणाणि य उल्लं-बणाणि य पाविहिइ) वे निर्ग्रन्थ साधु और निर्ग्रन्थ साध्वि या महाराज इस लोकमें अनेक श्रमण और श्रमणीयों के श्रावक और श्राविकाओं के माननीय होते हैं, वन्दनीय होते हैं, पूजनीय होते हैं पथुपासनीय होते हैं तथा परलोकमें वे हस्तच्छेदसे कर्णच्छेदसे, नासिकाच्छेदसे बचते हैं । उनके हृदय नहीं विदारें जाते हैं, अण्डकोष उनके नहीं विदारें जाते हैं न वे ऊर्ध्व प्रदेशरूप वृक्षादिकों की शाखा पर ही लटकाने जाते हैं । इस पूर्वोक्त समस्त दुःखोंसे वे परे रहते हैं । (अणाइयं च णं अणवदग्गं दी

वंदणिज्जे, पूयणिज्जे, पज्जुवासणिज्जे भवइ, परलोए वि य णं नो बहूणि हत्थच्छेयणाणि य कण्णच्छेयणाणि य नासाच्छेयणाणि य एवं हिययउप्पा-डणाणिय वसणुप्पाडणाणि य उल्लंबणाणि य पाविहिइ) ते निर्ग्रन्थ साधु अने निर्ग्रन्थ साध्वीओ (महाराज) आ जगतमां श्रमणु अने श्रणीओना तेमज श्रावक अने श्राविकाओनी वच्चे सन्मान युक्त पह मेणवे छे अने तेओ वंदनीय, पूजनीय अने पथुपासनीय होय छे. तथा परलोकमां तेवा साधु-साध्वीओ हस्तच्छेदशी भन्थी नय छे. तेमना हृदय अने अण्डकोष विहीणुं करवामां आवतां नथी अने तेमने जेओ वृक्षानी शाखाओ उपर थणु लटकाववामां आवता नथी. उपर छेदेवामां आवतां अधां दुःखोथी तेओ युक्त रहे छे. (अणाइयं च णं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं

દીર્ઘાદિ વા=દીર્ઘકાલિકમ્, 'ચારંતં સંસારકંતારં' ચાતુરંતં સંસારકાન્તારં=ચાતુરંતં=ચતુર્ગતિરૂપં સંસાર એવં દ્યાન્તારં=મહારણ્યં, તત્-અટવીમિત્યર્થઃ 'વીઙ્વહસ્સઈ' વ્યતિવૃજિવ્યતિ=વ્યતિક્રમિવ્યતિ મોક્ષં યાસ્યતીતિ ભાવઃ, કથમ્? યથા સ ધન્યઃ સાર્થવાહઃ । અત્ર દૃષ્ટાન્તયોજના ચૈવમ્—

इह मनुष्यक्षेत्रं राजगृहनगररूपम्, तत्र साधुजीवो धन्यसार्थवाहस्वरूपः। शरीरं शब्दादिविषयप्रवृत्तं सद्विजयचौरः। अनुपमानन्दजनकत्वेन संयमः पुत्रः। समितिगुप्तिरूपः शीलान्याभरणानि। संसारो जीर्णोद्यानम्। आसन्नरूपो भग्नरूपः। तत्र=अवसन्नपास्त्यत्वादि प्रवृत्तिरूपनिकुञ्जपरिवृतो मायामृषादिरूपो मालुकाकक्षः। अष्टादशपापभेद प्रभेदाः सर्पाः। जीवशरीरयोरविभागे-

હમંદ્રં ચારંતંસંસારકંતારં વીઙ્વહસ્સઈ જહા વ સે ધણે સત્યવાહે એવં સ્વલ્લુ જંબૂ । સમણેણં જાત્ર સંપત્તેણં દોઢ્વસ્સ ણાયઙ્ગયણસ્સ અયમદ્દે પણત્તે-ત્તિવેમિ) એસે જીવ હી અનાદિ-અનંત રૂપ ચતુર્ગતિરૂપ દીર્ઘમાર્ગ વાલી મવાટવી કો ઉલંચન કર દેમે । જૈસે ધન્યસાર્થવાહ કરેગા । રૂપ દૃષ્ટાન્ત કો યોજના યહાં રૂપ પ્રકાર કરની ચાહિયે । યહ મનુષ્ય ક્ષેત્ર રાજધાની કે નગર કે સમાન રૂપ । રૂપમે ધન્ય સાર્થ કી તરહ યે સાધુરૂપ જીવ રૂપ । શબ્દાદિરૂપ વિષયોમે પ્રવૃત્તિ હુઆ યહ શરીર વિજય ચોર કે સ્થાનાપત્ર રૂપ । અનુપમ આનંદ કા જનક હોને સે સંયમ હી યહાં પુત્ર રૂપ । સમિતિ, ગુપ્તિ, તપ તથા શીલ યે સબ આભરણ રૂપ । જીર્ણ ઉદ્યાન કી તરહ યહ સંસાર રૂપ । આસન્નરૂપ રૂપમે જીર્ણરૂપ જૈસા રૂપ । અવસન્ન પાસત્ય આદિકો કી પ્રવૃત્તિરૂપ નિકુંજ સે પરિવૃત્તિ હુઆ માયામૃષાદિરૂપ માલુકા કક્ષ રૂપ । રૂપમે ૧૮ પાપસ્થાન કે ભેદ પ્રભેદ હી સર્પ રૂપ । જીવ ઔર શરીર કા અવિભાગ

વીઙ્વહસ્સ જહા વ સે ધણે સત્યવાહે એવં સ્વલ્લુ જંબૂ ! સમણેણં જાત્ર સંપત્તેણં દોઢ્વસ્સ ણાયઙ્ગયણસ્સ અયમદ્દે પણત્તે ત્તિવેમિ) એવા રૂપો જ અનાદિ અનંત રૂપ ચતુર્ગતિના દીર્ઘમાર્ગવાળા ભવાટવીને યોગાંગરૂપે જેમ કે ધન્ય સાર્થવાહ પોતાના સદાચરણથી સિદ્ધિ મેળવશે. આ દૃષ્ટાંત અહીં આરીતે રજૂ કરવામાં આવે છે—

આ મનુષ્ય જગત પાટનગર જેવું છે આ જગતમાં ધન્યસાર્થવાહની જેમ સાધુ રૂપ રૂપો છે. શબ્દ વગેરે વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ થતું શરીર વિજય ચોરની જેમ છે. ઉત્તમ સુખ આપનાર હોવા બદલ સંયમ જ આ મનુષ્ય જગત માટે પુત્રરૂપ છે. સમિતિ, ગુપ્તિ, તપ તેમજ શીલ આ બધા આભરણો છે. જગત રૂપો ઉદ્યાન જેવું છે. આ જગત આસન્નરૂપો છે તે જ રૂપો રૂપો છે. અવસન્ન, પાસત્ય વગેરેની પ્રવૃત્તિરૂપ નિકુંજથી વીંટળાયેલો માયામૃષાવગેરે રૂપ-માલુકાકક્ષ છે આમાં અઘાર પાપસ્થાનોમાં ભેદ અને ઉપભેદ જ સાપ છે. રૂપ અને શરીરનું અવિભાજ્ય રૂપે જે અવસ્થાન છે

નાવસ્થાનં હૃદિષ્વંધનમ્, કર્મપરિણામો મૃપ: કર્મપ્રકૃતઓ રાજપુરુષાઃ, મનુ
ષ્યાયુષ્કલ્પવંધૃતૈત્વઃ સ્વરૂપાપરાધાઃ, પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા મલમૂત્રપરિત્યાગરૂપાઃ,
પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયાર્થે હિ શરીરં પ્રવર્તતે, તત્ત્વાઽઽહારાદિદાનં વિના પ્રવર્તિતું
ન પ્રભવતિ, અતો વિજયચોરસ્થાનીયસ્ય શરીરસ્યાઽઽહારાદિદાનં પ્રતિલેખનાદિ
ક્રિયાર્થમેવેતિ । પન્થકદાસવેટકસ્થાનીયઃ—પ્રકૃતિમદ્રકઃ સાધુઃ । યતઃ—સ
મક્તાદિકમાનીય દદાતિ । મદ્રાસાર્થવાહીરૂપા આચાર્યાઃ । તે હિ આહારા-
દિભિઃ શરીરપોષણપરં સાધુમુપાલમ્મયન્તિ, તદા સાધુર્મોજનકારણં ક્ષુધાવે-

રૂપ સે જો અવસ્થાન હૈ વહી હૃદિવંધન હૈ । કર્મપરિણામ રાજા ઓર
કર્મ કી પ્રકૃતિયાં રાજપુરુષ હૈ । સ્વરૂપ અપરાધ મનુષ્યાયુ કે વંધ કે હેતુ
હૈ મલમૂત્ર પરિત્યાગરૂપ પ્રતિ લેખનાદિ ક્રિયાઈ હૈ । પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા
કરનેકે લિયે શરીર હી પ્રવર્તિત હોતા હૈ । પરન્તુ જવતક હસે આહારાદિ
ન દિયા જાય તવતક ઇસ્કો પ્રવૃત્તિ ડનકે કરને કે લિયે નહીં હો સક્તી
હૈ । ઇસ લિયે વિજયચોર કે સ્થાનાપન્ન ઇસ શરીર કો જો આહારાદિ કા
દેના હોતા હૈ વહ ડસસે પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા કરાને કે લિયે હી હોતા
હૈ । પન્થકદાસવેટક કે જૈસા પ્રકૃતિ સે મદ્ર પરિણામ વાલા સાધુજન હૈ ।
વ્યોં કિ વહ મક્તાદિ લાકર દેતા હૈ । મદ્રા સાર્થવાહી કી તરહ આચાર્ય
મહારાજ હૈ । વ્યોંકિ વે આહારાદિદ્વારા શરીર કે પોષણમ્ તત્પર દુષ્ટ
સાધુઓંકો ડપાલમ્—ડલહના દેતે હૈ । ડસ સમય સાધુજન ઇસ્કા કારણ

તે જ 'હૃદિવંધન' છે. અહીં 'કર્મવૃત્ત' પરિણામ રાજા અને કર્મની પ્રકૃતિઓ રાજપુરુષ છે.
સ્વરૂપ અપરાધ મનુષ્યના આયુષ્યના બંધનો હેતુ છે. મળમૂત્ર પરિત્યાગરૂપ પ્રતિલે-
ખના વગેરે ક્રિયાઓ છે. શરીર જ પ્રતિલેખના વગેરે ક્રિયાઓ કરવા માટે પ્રવૃત્ત થાય
છે. પણ જ્યાં સુધી આ શરીરને આહાર વગેરે અપાતો નથી ત્યાં સુધી આ શરીર
મળમૂત્રના ત્યાગ માટે પ્રવૃત્ત થતું નથી. વિજયચોરના સ્થાને મૂકાએલા આ શરીરને
જે આહાર વગેરે આપવામાં આવે છે, તે પ્રતિલેખના વગેરે ક્રિયાઓ કરાવવા માટે
જ આપવામાં આવે છે. પાંચકદાસ વેટક જેવો ઉત્તમ સ્વભાવવાળો માણસ સાધુજ-
નના સ્થાને મૂકી શકાય. કેમકે તે ભોજન વગેરે લાવીને આવે છે. ભદ્રા સાર્થવા-
વાહીની જેમ આચાર્ય મહારાજ છે. કેમકે તેઓ આહાર વગેરેથી પોતાના શરીરને
પુષ્ટ બનાવનારા સાધુઓને ઉપાલબ્ધ (ઠપકો) આપે છે. તે વખતે સાધુઓ આહારતું
કરણક્ષુધા (ભૂખ) વેદનાથી નિવૃત્તિ જતાવે છે ત્યારે તેઓ (આચાર્ય) સંતુષ્ટ થઈ બેસ
છે. સંત્યમ યાત્રાના નિર્વાહ માટે એટલે કે સંત્યમથી છુવન પસાર કરવા માટે જ સાધુઓ
આહાર કરે છે. આ પ્રમાણે સંપૂર્ણ બીજા અધ્યયનનો આ નિષ્કર્ષ રૂપે અર્થ સ્પષ્ટ

નાદિ નિવેદયતિ, एवं निवेदिते सत्याचार्याः परितुष्टा भवन्ति, સાધવઃ સંય-
મયાત્રા નિર્વાહાર્થમેવાહારં कुर्वन्तीति समग्राध्ययनस्य निष्कृष्टोऽर्थः ।

एवं खलु हे जम्बू ! श्रमणेन भगवता यावत् मोक्षं सम्प्राप्तेन द्वितीयस्य=
संघाटाख्यस्य ज्ञाताध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः ‘चित्तेमि’ इति ब्रवीमि, पूर्ववत् । सू. १४।

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचकपञ्चदश भाषाक-
लितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-
वादिमानमर्दक श्री शाहूच्छत्रपति कोल्हापुर राजप्रदत्त-‘जैन-
शास्त्राचार्यपदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालहस्त
चारी-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकरपूज्यश्री-
घासीलालव्रतित्रिरचितायां ‘ज्ञाताधर्मकथा’

सूत्रख्यानगारधर्माभूतवर्षिण्या-

ख्याव्याख्यायां द्वितीय-

अध्ययनं सम्पूर्णम् । २ ।

શ્રુતિ વેદના આદિ હૈં 'ऐसा जब कह देते हैं' तो वे संतुष्ट हो जाते हैं।
સંયમ યાત્રા કે નિર્વાહ કે લિધે હી સાધુજન આહાર કરતે હૈં । ઇસ
પ્રકાર ઉસ સમગ્ર અધ્યયન કા યહ નિષ્કર્ષાર્થ નિકલતા હૈ ।

इस तरह हे जम्बू ! मोक्षमे संप्राप्त हुए श्रमण भगवान महावीरने
સંઘાટાખ્ય જ્ઞાતાધ્યયન કા યહ અર્થ પ્રરૂપિત કિયા હૈ 'ऐसा मैं कहता हूँ' ।
“चित્तेમિ” ઇન પદોં કી વ્યાખ્યા પહિલે અધ્યયનમેં કી હી જા ચુકી હૈ ।
अतः यहाँ नहीं की गई है । “सूत्र १४”

જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી-ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘જ્ઞાતાધ-
ર્મકથા’ સૂત્ર કી અનગારધર્માભૂતવર્ષિણી વ્યાખ્યાકા
दूसरा अध्ययन समाप्त ॥ २ ॥

કરવામાં આવ્યો છે.

આ રીતે હે જમ્બૂ ! ભોક્ષમાં સંપ્રાપ્ત થયેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સંઘાટાખ્ય
જ્ઞાતાધ્યયનનો ઉપર લખ્યા મુજબ અર્થ બતાવ્યો છે. આ હું તને કહું છું. ‘ચિત્તેમિ’
આ પદોની વ્યાખ્યા પ્રથમ અધ્યયનમાં કરવામાં આવી છે. ॥સૂત્ર ૧૪॥

જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી-ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત
‘જ્ઞાતાધર્મકથા’ સૂત્ર ની અનગારધર્માભૂતવર્ષિણી વ્યાખ્યા
તું બીજું અધ્યયન સમાપ્ત ॥ ૨ ॥

तृतीयाध्ययनमारभ्यते.

द्वितीयाध्ययने विषयकषायादावासक्तस्य दोषा, अनासक्तस्य गुणा उपदिष्टास्तेन चारित्रशुद्धिः कर्तव्येति प्रतिबोधयितुम्, अथास्मिन्नध्ययने सशङ्कनिःशङ्कयोर्दोषगुणा उपदिश्यन्ते, तेन संयमशुद्धिकारणीभूत—सम्यक्त्वशुद्धिं कर्तव्यमया प्रतिबोधयति, तत्रेदं ग्रुपक्षेपसूत्रमाह—

मूलम्—जङ्घं भन्ते ! समणे णं भगवया महावीरेणं विद्ध्य
अज्झयणस्स णायधम्मकहाणं अयमद्धे पन्नत्ते, तद्दअस्स णं
भन्ते णायज्झयणस्स के अद्धे पणत्ते ? ॥सू. १ ॥

टीका—‘जङ्घं भन्ते !’ इत्यादि

यदि खलु भदन्त ! श्रमणेन भगवता महावीरेण द्वितीयस्याध्ययनस्य ज्ञातार्धर्मकથાનામયમર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તૃતીયસ્ય खलु भदन्त ! ज्ञाताध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ज्ञपः ? । सर्वे सुममम् ॥सूत्र १ ॥

तीसरा अध्ययन प्रारंभ

द्वितीय अध्ययनमें, विषय कषाय आदि में आसक्त हुए व्यक्ति के दोष तथा उनमें आसक्त हुए व्यक्ति के गुण उपदिष्ट हुए हैं । इससे वहां यही समझाया है कि चारित्र की शुद्धि अवश्य ही करनी चाहिये अब इस तृतीय अध्ययनमें जो शंका सहित है और जो शंका रहित है उन दोनों के दोष और गुण कहते हैं । इससे संयम की शुद्धिमें कारणीभूत जो सम्यक्त्व की शुद्धि है वह कर्तव्य है यह वान प्रतिबोधित होती है । यह बात यहाँ सूत्रकार समझाते हैं—इसके लिये वे इस आरंभ बोधक सूत्र को कहते हैं—जङ्घं भन्ते ! इत्यादि

तृतीय अध्ययन प्रारंभ

પીઠા અધ્યયનમાં વિષયકષાય વગેરેમાં આસક્ત થયેલા માણસના દોષો તેમજ અસક્ત થયેલા માણસના ગુણો બતાવવામાં આવ્યા છે આ રીતે પીઠા અધ્યયનમાં મુખ્યરૂપે એજ વાત સમજાવવામાં આવી છે કે ચારિત્રની શુદ્ધિ ચોક્કસ કરવી નોંધવે. આ ત્રીજા અધ્યયનમાં જે માણસો શંકાશીલ અથવા શંકા રહિત છે, તે બંનેના ગુણો કહેવામાં આવ્યા છે. એથી સંયમની શુદ્ધિ માટે કારણરૂપ જે સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ છે તે જ કર્તવ્ય છે, આ વાત સમજાય છે. સૂત્રકર અહીં એજ વાત સમજાવે છે. તેઓ સમજાવતાં આરંભ બોધક પહેલું સૂત્ર કહે છે—જઙ્ઘં ભંતે ! इत्यादि ।

सुधर्मास्वामी जम्बू स्वामिनमाह—‘एवं खलु जम्बू इत्यादि—

मूलम्—एव खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा-
नामं नयरी होत्था वन्नओ, तीसेणं चंपाए नयरीए बहिया उत्तर
पुरत्थिमे दिसिभाए सुभूमिभाए नामं उज्जाणे होत्था, सव्वोउय
पुप्फफलसमिद्धे सुरस्मे नंदणवणे इव सुह सुरभिमीयलच्छायाए
समणुबद्धे, तस्स णं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उत्तरओ एगदेसेमि
मालुया कच्छए वन्नओ, तत्थ णं एगा वणमऊरी दो पुट्टे परि-
यागये पिड्डुडी पंडुरे निव्वणे निरुवहए भिन्नमुट्ठिप्पमाणे मऊरी
अंडए पसवइ पसवित्ता सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणी संगो-
वमाणी संविट्ठेमाणी विहरइ. ॥ सू. २ ॥

‘एवं खलु जम्बूः, इत्यादि

टीका—तस्मिन् काले तस्मिन् समये चम्पानाम नगरी आसीत्,
वर्णकः=वर्णनग्रन्थः चम्पानगर्या वणनं प्रागुक्तम्, ‘तीसेणं’ तस्याश्चम्पाया

टीकार्थ—(भंते) हे भदंत (जइणं समणेणं भगवया महावीरेणं) यदि
श्रमण भगवान महावीरने (पहायाधम्मकहाणं विइय अज्झयणस्स) ज्ञाता धर्म
कथा के द्वितीय अध्ययन का (अयमट्ठे पणत्ते) यह भाव—अर्थ प्ररूपित
किया है तो (तइअस्स णं भंते ! णायज्झयणस्स के अट्ठे पणत्ते) तृतीय
ज्ञाताध्ययन का क्या अर्थ प्रकट किया हैं। इस प्रकार जंबू स्वामी की
बात सुनकर सुधर्मा स्वामीने उनसे कहा कि—“ सू. १ ”

टीकाथ—(भंते) हे भदंत ! (जइणं समणेणं भगवया महावीरेणं
श्रमणु भगवान महावीरे (ज्ञायाधम्मकहाणं विइयअज्झयणस्स) ज्ञाता धर्म
कथांना पीला अध्ययनने (अयमट्ठे पणत्ते) आ भाव—अर्थ निरूपित कथी छे, तो
(तइअस्स णं भंते ! णायज्झयणस्स के अट्ठे पणत्ते) त्रीला ज्ञाता अध्ययनने
शे। अर्थ भताव्ये छे ? आ रीते जणू स्वामीनी बात सांभणीने सुधर्मास्वामीने
तेभने कलु—डे ॥ सू. १ ॥

नगर्या वहिरुत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे सुभूमिभागं नामोद्यानमासीत् तत्
कीदृशमित्याह—‘सर्वोऽयपुष्पफलसमिद्धे’ सर्वैकपुष्पफलसमृद्धम्—
वसन्तादिशङ्कतुजनितपुष्पफलादिसम्पन्नम्, सुरम्यम्—अतिशयरमणीयं,
नन्दनवनवत् ‘सुहसुरभिसीयलच्छायाए’ शुभसुरभि—शीतलछायाया—तत्र
‘सुह’ शुभा—शोभना ‘सुरभि’ सुगन्धिः ‘सीयल’ शीतला च या छाया
तया ‘समणुवद्धे’ समनुबद्धम्—युक्तम्, तस्य खलु सुभूमिभागस्योद्यानस्य
‘उत्तरओ’ उत्तरतः—उत्तरदिशायामित्यर्थः ‘एग देसंमि, एकदेशे—एकस्मिन्

‘एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं इत्यादि ।

टीकार्थ—(जंबू ! एवं खलु) हे जंबू ! तुम्हारे प्रश्न का उत्तर इस
प्रकार है—(तेणं कालेणं तेणं समणं चंपा नामं नयरी होत्था) उस कालमें उस
समयमें चंपा नामकी नगरी थी (वन्नओ) इसका वर्णन पहिले किया जा
चुका है । (तीसेणं चंपाए नयरीए वहिया उत्तरपुरस्थिमे दिसिभाए सु-
भूमिभाए नामं उज्जाणे होत्था) उस चंपा नगरी के बाहर ईशान कोणमें
सुभूमिभाग नामका उद्यान था । (सर्वोऽय पुष्पफलसमिद्धे सुरम्ये नदणवणे
इव) यह समस्त ऋतुओं की शोभासे समृद्ध था—आर्थात् समस्त ऋतु
संबन्धी फलपुष्पादिकों से यह सम्पन्न था, अतिशय रमणीय था । नन्दन-
वन के समान यह (सुहसुरभि सीयलच्छायाए समणुवद्धे) शुभ, सुरभि
और शीतल छायासे युक्त था । (तस्स णं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स
उत्तरओ एगदेसंमि मालुयाकच्छए वन्नओ) उस सुभूमिभाग उद्यान की

‘एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(जंबू ! एवं खलु) जंबू ! तमारा प्रश्नको जवाब आ प्रमाण छे—(तेणं-
कालेणं तेणं समणं चंपा नामं नयरी होत्था) ते कालेअने ते समये चंपा नामे
नगरी હતી. (वन्नओ) ते नगरीतुं वलून પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે.
‘તીસેણં ચંપાએ નયરીએ વહિયા ઉત્તરપુરસ્થિમે દિસિભાએ સુભૂમિભાએ નામં
ઉજ્જાણે હોત્થા) તે ચંપાનગરીની બહાર ઈશાન કોણમાં સુભૂમિભાગ નામે ઉદ્યાન હતો.
(સર્વોઽયપુષ્પફલસમિદ્ધે સુરમ્યે નદણવણે ઇવ) તે ઉદ્યાન સમસ્ત ઋતુઓની
શોભાથી યુક્ત હતું એટલે કે બધી ઋતુઓનાં ફળો અને પુષ્પોથી તે સંપન્ન હતું
અને તે બહુ જ રમણીય હતું. નંદન વનની જેમ તે (સુહસુરભિસીયલચ્છાયાએ
સમણુવદ્ધ) શુભ સુરભિ અને શીતળ છાયાવાળું હતું. (તસ્સણં સુભૂમિભાગસ્સ ઉજ્જા-
ણસ્સ ઉત્તરઓ એગદેસંમિ માલુયાકચ્છએ વન્નઓ) તે સુભૂમિ ભાગ ઉદ્યાનની
ઉત્તર દિશાએ એક તરફ માલુકા કચ્છનામે વન હતું. તે માલુકા કચ્છનું વલૂન

भागे मालुकाकक्षकः आसीत्, वर्णकः वर्णनः=मालुकाकक्षकस्य वर्णन-
मत्रैव द्वितीयाध्ययनेऽभिहितम् ।

‘तत्थ णं तत्र खलु एका वनमयूरी द्वे-द्विसंख्यके ‘पुट्टे’ पुण्टे-वर्द्धिते
‘परियागए’ पर्यायागते-पर्यायेण प्रसृतिकालक्रमेण आगते प्रसृतिकालमाने
इत्यर्थः, परियागए-इत्यत्र चकारलोपः प्राकृतत्वात् ‘पिट्ठुं डी पंडुरे’
पिण्डोण्डी पाण्डुरे तत्र-‘पिट्ठ’ पिण्डस्य-ताण्डुलचूर्णस्य ‘उंडी’ पिण्डो तद्वत्
पाण्डुरे भ्रवले ये ते तथा ‘निव्वणे’ निर्वणे-क्षतरहिते ‘निरुपहते-उपद्रव
-रहिते ‘मिन्नमुट्ठिप्पमाणे’ मिन्नमुट्ठिप्पमाणे तत्र ‘मिन्नं’ मिन्ना मध्यरिक्ता
या मुष्टिः सा प्रमाणं ययोस्ते तथा ‘मऊरी अंडए’ मयूराण्डके मयूरो
त्पादके अंडे ‘पसवड’ प्रसुते-जनयति, प्रसूय-जनयित्वा ‘सएण’ पक्ख
वाएण’ स्वकेन पक्षपातेन अण्डोपरि स्वकीयपक्षाच्छादनेन ‘सारक्खमाणी’

उत्तर दिशामे’ एक ओर मालुक कच्छनाम का वन था । इस मालुका कच्छ
का वर्णन इसी शास्त्र के द्वितीय अध्ययनमे किया जा चुका है । (तत्थ
णं एगा वणमऊरी दो पुट्टे मऊरी अंडए पसवड परियागए) उस कक्षकमे’ एक
वन मयूरो ने दो पुण्ट मयूर उत्पादक अंड उत्पन्न किये । ये दोनों अंडे
उसने मिन्न मिन्न समयमे’ अर्थात् एक पहिले और एक दूसरा उमके
उसी समय बादमे प्रसुत किये थे । (पिण्डो पंडुरे) ये दोनों ही तंडुल
चूर्ण को पिण्डो-पिण्डो-के समान धवल थे । (निव्वणे निरुवहये मिन्न
मुट्ठिप्पमाणे) विना किसी क्षत के थे । उपद्रव रहित थे । और मध्यरिक्त
पो गे मुष्टि के बराबर थे । (पसवित्ता सएणं पक्खवाएण सारक्खमाणी
संगोवमाणी संवड्ढेमाणी विहरइ) प्रसव करके उसने उन दोनों मयू-
रोत्पादक अंडो की अपने पंखों के द्वारा आच्छादन करके अर्थात् उन
दोनों अंडो को अपने पंखों के नीचे रख और उन पर पंखों को पसार

ज्ञाता सूत्रना भील अध्ययनमां करवामां आभ्यु’ छे । (तत्थणं एगा वणमऊरी दो-
पुट्टे मऊरीअंडए पसवड परियागए) ते मालुका कक्षमां ओक वनगीढेवे जे सुडोण
भोरिने उत्पन्नकरनारा ओवा जे छंडा भूझ्यां आ छंडा तेहे ओक पछी अने ओरवे के
ओक पडेक्षां ओम जुद्ध जुद्ध वणते भूझ्यां हुतां । (पिट्ठुं डी पंडुरे) अने छंडाओ आभाना
ढोटाना पीडनी जेम धोणा हुता । (निव्वणणे निरुवहये मिन्नमुट्ठिप्पमाणे) ते अने
छंडाओ क्षत वगरना, उपद्रव रहित अने वच्चे पोली भूझीनी भराभर हुता ।
(पसवित्ता सएणं पक्खवाएण सारक्खमाणी संगोवमाणी संवड्ढेमाणी विहरइ) ।
छंडां भूझ्या आह अने भयुरोत्पादक तेढे पांणो प्रसारीने अने छंडां पांणो

संरक्षन्ती रक्षां कुर्वन्ती, 'संगोवेमाणी' संगोपायन्तौ-उपद्रवतः परिरक्षन्ती 'संढे-
माणी' सम्वेष्टयन्ती पोषयन्ती समन्तात् परैरावृत्य वर्षयन्ती विहरति । सू. २ ।

मूलम्—तत्स्थणं चंपाए नयरीए दुवे सत्थवाहदारगा परि-
वसंति तं जहा—जिणदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य सह जायया सहवड्डि-
यया सहपंसुकीलियया सहदारदरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अन्नमन्नमणु-
व्वयया अन्नमन्नचच्छंदाणुवत्तया अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्नम-
न्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणिज्जाइं पच्चणुभवमाणा विहरंति । ॥ सू. ३ ॥

'तत्स्थणं' इत्यादि,

टीका—तत्र खलु चम्पायां नगर्यां द्वौ सार्थवाहदारकौ परिवसतः तद्यथा
—जिनदत्तपुत्रश्च सागरदत्तपुत्रश्च, तौ विशेषयति 'सहजायया' सहजातकौ
—समानजन्मकालत्वात् 'सह वड्डियया' सहवर्द्धितकौ—सार्धमेव वृद्धिमुपगतत्वात्
'सहपंसुकीलियया' सह पांशुक्रोडितकौ समानकाले धूलौ क्रीडाकरत्वात्
'सहदारदरिसी' सहद्वारदर्शिनौ सह द्वारदर्शिनौ सह सार्धमेव परस्परं
गृह्योर्द्वारे दृष्टुं शीलं ययोः तौ तथा—सहदारदर्शिनौ—इति छायापक्षे
समानकालकृतविवाहौ 'अन्नमन्नमणुरयया' अन्योऽन्यमनुरक्तकौ—पर-

कर रक्षा की—उपद्रवों से उन्हें बचाया चारों तरफ से उन्हें पंखों से
आवृत कर उनका पोषण किया ॥ सू. २ ॥

टीकार्थ—(तत्स्थणं चंपाए नयरीए) उस चंपा नामकी नगरीमें (दुवे सत्थ-
वाहदारगा परिवसंति) दो सार्थवाह दारक रहते थे । (तं जहा) वे ये
हैं—(जिणदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य) एक जिनदत्त का पुत्र दूसरा
सागरदत्त का पुत्र (सहजायया सहवड्डियया सहपंसुकीलियया सहदार-
दरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अण्णमन्नमणुव्वयया अण्णमन्नचच्छंदाणुवत्तया

हांकीने तेभनी रक्षा करी. उपद्रवोथी धंडाने भयाव्यां; ओभेर धंडाने पांजोथी हांकीने-
आवृत्त करीने—तेओत्तुं पोषणु करुं. ॥ सूत्र २ ॥

'तत्स्थणं चंपाए नयरीए' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तत्स्थणं चंपाए नयरीए) ते स्थानाभे नगरीमां (दुवे सत्थ-
वाहदारगा परिवसंति) ये सार्थवाह दारक (पुत्रे) रहते हूत । (तं जहा)
तेओ आ प्रमाणे छे—(जिणदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य) ओक जिनदत्तने
पुत्र अने ओलो सागरदत्तने पुत्र (सह जायया सह वड्डियया सह पुंसुकीलियया
सहदारदरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अण्णमन्नमणुव्वयया अण्णमन्नचच्छंदाणुव-

स्परं स्नेहवन्तौ 'अन्नमन्नमनुव्रजया' अन्योऽन्यानुव्रजकौ-परस्पराणुगामिनौ
'अन्नमन्नच्छंदाणुव्रजया' अन्योऽन्यच्छन्दानुव्रतकौ-परस्पराभिप्रायानुव-
तिनौ 'अन्नमन्नहियइच्छियकारया' अन्योऽन्यहृदयेष्मितकारकौ परस्पर-
चित्तानुकूलकारिणौ 'अन्नमन्नेसु गिहेसु' अन्योऽन्यगृहयोः 'किच्चाइं करणि-
ज्जाइं' कृत्यानि करणीयानि कृत्यानि=उचितकार्याणि, करणीयानि=अवश्यकर्त-
व्यानि गृहसंबन्धीनि 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन्तौ कुर्वन्तौ विहरतः । स्र. ३।

मूलम्— तए णं तेसिं सत्थवाहदारगाणं अन्नया
कयाइं एगयओ सहियाणं समुवागयाणं सन्नि सन्नानं सन्निविट्ठणं
इमेयारूवे मिहो कहासमुज्जावे समुप्पज्जित्था जं णं देवाणुप्पिया!
अहं सुहं वा दुक्खं वा पव्वज्जावा विदेसगमणं वा समुप्पज्जइ-

अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्नमन्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणिज्जाइं पच्चणु-
भवमाणा विहरन्ति) ये दोनों एक साथ ही उत्पन्न हुए थे । एक साथ
ही बडे हुए थे । साथ ही साथ खेले कूदे थे । साथ ही साथ इन दोनों
का विशाह हुआ था । अतः इन्ही सब बातों को लेकर इन दोनों का
आपसमें बडा अधिक स्नेह था । जहाँ कहीं भी एक जाता था तो दूसरा
भी उसके साथ जाता था । कोई किसी की इच्छा के विरुद्ध काम नहीं
करता था अर्थात् ये दोनों परस्परमें एक दूसरे के अभिप्रायानुसार वर्तन
करते थे । परस्परमें ये दोनों एक दूसरे के चित्त के अनुकूल ही प्रवृत्ति
क्रिया करते थे । यहाँ तक इन दोनों के स्नेह की अनुवृत्ति बडा
हुई थी कि ये आपस में एक दूसरे के घरके करने योग्य कार्यों को
भी कर दिया करते थे । स्र. ३ ॥

साया अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्नमन्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणि-
ज्जाइं पच्चणुभवमाणा विहरन्ति) ते भने ओकी साथे जनम्मा हुता. ओकी साथे
भोटा थया हुता, अने ओकी साथे रम्मा हुता. तेओ भनेनां वज्ज पणु साथे साथे ज
थया हुतां. आ अधी वातोने वीधि ते भनेमां ओक पील्ल उपर जहुज प्रेम हुतो
गमे त्यां ओकने जवातु होय त्यारे पील्ले पणु नेनी साथे थोअस गये ज होय. भने-
मांथी-कैध पणु ओकपील्लने विपरीत काम करता ज न हुता. ओटले के तेओ ओक पील्लना
भन भुज्ज वर्तता हुता. ओक पील्लना थिजने अतुक्क ज तेओ काम करता हुता.
आ भनेना प्रेम ओटले सुधी पडोअये हुतो के तेओ भने ओक पील्लना धरनुं
करवा थोअ काम पणु करी आपता हुता. ॥स्र. ३॥

तन्नं अम्हेहि एगयओ समेच्चा णित्थरियव्व त्तिक्कु अन्नमन्न मेयारूवं संगारं पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता सकम्मसपउत्ता जाया यावि होत्था. ॥ सू. ४ ॥

टीका—‘तत्थ ण इत्यादि—तत्र खलु तयोः सार्थवाहदारकयोरन्यदा कदाचित् ‘एगयओ’ एकनः कस्मिंश्चित् एकस्मिन्स्थाने ‘सहिघाणं’ सहितयोः—मिलितयोः ‘समुवागयाणं’ समुपागतयोः एकतरस्य गृहे प्राप्तयोः ‘सान्नमन्नाणं’ सन्निवण्णयो’ उपविष्टयो ‘सन्निविट्ठाणं’ सन्निविष्टयोः एकस्मिन् स्थले संमिलिततया स्थिरमुत्वासनतयाच स्थितयोः ‘इमेयारूवे’ अपमे तूयः वक्ष्यमाणस्वरूपः ‘मिहो क्कहासमुल्लावे’ मिथः कथासमुल्लापः, तत्र ‘मिहो क्कहा’ मिथः कथा—परस्परकथा तस्यां ‘समुल्लाव’ समुल्लापः जलपो यस्य स तथा ‘समुप्पजित्था’ समुपपद्यत अभवत् ‘जणं’ यत् खलु देवानुप्रियः ‘अम्हं’ आचर्याः सुखं वा दुःखं वा ‘पव्वज्जा’ पव्वज्या वा पर्यटन—गन्तव्यं—

‘तएणं तंसि सत्थवाहदारगाणं’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (अन्नया कयाइं) किसी समयमें (एगयओ सहिघा णं) किसी एक स्थलमें मिले हुए (समुवागयाणं) एक दूसरे के घरमें प्राप्त हुए (सन्निमन्नाणं, सन्नि विट्ठागइमेयारूपे मिहो क्कहासमुल्लावे समुप्पजित्था) अच्छी तरह बैठे हुए, अच्छी तरह एक स्थल पर मिलकर सुखरूप से स्थित हुए । (तंसि सत्थवाहदारगाणं) उन सार्थवाह पुरुषों को (इमेयारूवे मिहोक्कहासमुल्लावे समुप्पजित्था) इस तरह यह वक्ष्यमाण मिथो कथा समुल्लाप उत्पन्न हुआ ।—परस्पर की गोंट्टी में उन लोगोंने इस प्रकार विचार किया (अम्हं सुहं वा दुक्खं वा पव्वज्जा वा विदेसगमणं वा समुप्पज्जइ) अपन दोनों चाहे सुखमें रहे या दुःखमें

‘तएणं तंसि सत्थवाहदारगाणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार भाह (अन्नया कयाइं) केवल वधते (एगयओ सहिघाणं) केवल एक स्थाने संयुक्त थेवेला (समुवागयाणं) एक भीजनी घरमें एकठा थाया. (सन्निमन्नाणं सन्निविट्ठाणं) इमेयारूवेमिहो क्कहासमुल्लावे समुप्पजित्था) तेजो भने त्यां सारी रीने गेळा अने ऐकव स्थाने ऐक भीजनी भणीने प्रसन्नता अनुभवी (तंसि सत्थवाहदारगाणं) ते सार्थवाह पुरुषोने (इमेयारूवे मिहोक्कहासमुल्लावे समुज्जित्था) आ प्रभावे ऐक भीजनी साथे प्रेमपूर्वक वातालाप करतां विचार कृत्यो—ऐटवे के तेजो भनेजे आ प्रभावे विचार कथो के—(अम्हं सुहं वा दुक्खं वा पव्वज्जा वा विदेसगमणं वा समुप्पज्जइ) अमे भने भले सुभभां गडीयुं

अर्थम् विदेशगमनं—व्यापाराद्यर्थं वा 'समुपपन्नः' समुपपद्येत भवेत् 'तन्न' तत्त्वत् 'अम्हेहि' आवाभ्यां: 'एगयओ' एकतः एकत्र 'समेच्चा' समेत्य मिलित्वा कार्यं, 'णित्थरियव्वं' निस्तरितव्यम् पारयितव्यं कर्तव्यमित्यर्थः, 'तिकट्टु' इति कृत्वा अन्योन्यं परस्परं, एतद्वृत्तं—एतादृशम् 'संगारं' सङ्केतम् 'पडिमुणेति' प्रतिश्रुतः स्वीकृतः प्रतिश्रुत्व—स्वीकृत्य 'सकम्मसंपउत्ता' स्वकर्मसम्प्रयुक्तौ—स्वकार्यपरायणौ जातौ चाप्यभूताम्, स्व स्वकार्य करणोत्सुकौ स्वगृहं जगत्पुरित्यर्थः ॥ सूत्र ४ ॥

मूलम्—तत्थणं चंपाए नयरीए देवदत्ता नामं गणिया परिवसइ अह्णं जाव अपरिभूया चउसट्टिकलापंडिया चउसट्टि गणियागुणोववेया अउणतीसंविसेसे रममाणी एकवीस रइ गुणप्पहाणा वत्तीसपुरिसोवयारकुसला णवंगसुत्तपडिबोहिया अट्टारसदेसीभासा विसारया सिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसिय० उसियझया सहस्सलंभा विदिन्नछत्तचामर वालवियणिआकन्नी रहप्पयाया यावि होत्था बहूणं गणिया सहस्साणं आहेवच्चं जाव विहरइ।सू. ५।

रहे, प्रव्रज्या ग्रहण करे' या व्यापार आदि के लिये परदेशमें जावे (तन्नं अम्हेहि एगयओ समेच्चा णित्थरियव्वं ति कट्टु अन्नमन्नमेयारुवं संगारं पडिमुणेति) फिर भी अपने दोनों जो कुछ काम करे वह मिलकर ही करे। इस प्रकार उन दोनों ने परस्परमें संकेत स्वीकृत कर लिया। (पडिमुणित्ता सकम्मसंपउत्ता जाया यावि होत्था) इस तरह परस्परमें संकेत बद्ध होकर वे दोनों अपने २ कार्य करनेमें उत्कंठित बनकर वहांसे अपने २ घर को चल दिये। सू. ४ ॥

के दुःअभां रडीशुं, अन्नया अळु कुरीशुं के वेपार भाटे परदेश भेडीशुं (तन्नं अम्हेहि एगयओ समेच्चा णित्थरियव्वं ति कट्टु अन्नमन्नमेयारुवं संगारं पडिमुणेति) यल्लु अम्हे अने अम्हे के कामभां पडीशुं ते भणीने अ कुरीशुं. आ प्रभाण्णे तेण्णो अनेण्णे परस्पर सङ्केत (थरत्) स्वीकरी दीधि। (पडिमुणित्ता सकम्म संपउत्ता जाया याविहोत्था) आ रीते परस्पर सङ्केत (थ-त्) अळ (प्रतिश्रुत) थधने तेण्णो अने पोतपोताना कामभां उत्सुक भनीने त्यांथी अने पोतपोताने घेर गया, ॥सूत्र ४ ॥

टोक—‘तत्थणं’ इत्यादि तत्र खलु चम्पायां नगर्यां देवदत्ता नाम गणिका परिवसति, सा च आदृशा यावद् अपरिभूता ‘चउसट्टिकलापंडिया’ चतुष्पष्टि कला पण्डिता-चतुष्पष्टिसंख्यकाः कलाः नृत्यादि फलवृष्टि पर्यन्ताः तत्र पण्डिता-निपुणा ‘चउसट्टिगणिगुणोववेया’ चतुष्पष्टि-गणिकागुणोपवेता चतुष्पष्टिसंख्यकाः गणिकागुणाः शृङ्गारचैष्टारूपाः तैरुपपेता-युक्ता ‘अउणतीसं विसेसे रममाणी’ एकोनत्रिंशद् विशेषान् रममाणा-एकोनत्रिंशद्विशेषान् कामशास्त्रप्रसिद्धान् अधिकृत्य रममाणा-विलासं कुर्वाणा ‘एक्करीसरइगुणप्पहाणा’ एकविंशति रतिगुणप्रधाना एक-त्रिंशति संख्यकाः रतिगुणाः. ते प्रधाना ‘वत्तीसपुरिसोवयारकुसला’ द्वात्रिं-शत् पुरुषोपचारकुसला द्वात्रिंशत् संख्यकाः पुरुषोपचाराः कामशास्त्रप्रसि-द्धास्तेषु कुसला-दशा ‘णवंगमुत्तपडिबोहिया’ नवाङ्गमूढ पतिबोधितानि—

‘तत्थ णं चंपाए नयरीए’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तत्थणं चंपाए नयरीए) वत्ती चंपा नगरीमे’ (देवदत्ता नाम’ गणिया परिवसइ) देवदत्ता नाम की एक गणिका रहती थी । (अट्टोज्जाव अपरिभूया चउसट्टिकलापंडिया, चउसट्टिगणियागुणोववेया अउणतीसं विसेसे रममाणी) यह धन संपन्न थी । यावत् अपरिभूत थी—कोई इसका निरस्कार नहीं कर सकता था । नृत्यादि से लेकर फलवृष्टि पर्यंत की ६४ कलाओं में यह निपुण थी । शृंगार चैष्टारूप जो ६४ गणिकागुण होते हैं उनसे यह भरपूर थी । कामशास्त्र प्रसिद्ध २५ विशेषों को लक्ष्य में रख कर यह विलास करती थी । (एक्करीसरइगुणप्पहाणा) २५ प्रकार के रति गुणों से यह समन्वित थी । (वत्तीसपुरिसोवयारकुसला) ३२ प्रकार के कामशास्त्र प्रसिद्ध पुरुषोपचारों में यह कुशल थी । (णवंगमुत्तपडिबोहिया)

‘तत्थणं चंपाए नयरीए’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तत्थणं चंपाए नयरीए) ते चंपा नगरीमां देवदत्ता नाम गणिया परिवसइ) देवदत्ता नामे गणिका रहती હતી. (अट्टोज्जाव अपरिभूया चउस-ट्टिकलापंडिया, चउसट्टिगणियागुणोववेया अउणतीसं विसेसे रममाणी) ते धन संपन्न હતી. અપરિભૂત હતી—એટલે કે કોઇપણ બ્યક્તિની એની તાકત ન હતી કે તેનો નિરસ્કાર કરી શકે. નૃત્ય વગેરેથી માંડીને ક્ષણવૃષ્ટિ સુધીની એસઠ કળાઓમાં તે કુશળ હતી. શૃંગારની એષ્ટારૂપે જે એસઠ ગણિકા શુભો હોય છે, તેળધા શુભો તેમાં વિદ્યમાન હતા. કામશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ એગણત્રીસ (૨૬) વિશેષોને લક્ષ્યમાં રાખીને તે વિલાસ કરતી હતી. (એક્કરીસરइगुणप्पहाणा) એવીસ બાતના રતિશુભોથી તે યુક્ત હતી. (વત્તીસ પુરિસોવયારकुसला) ગત્રીસ (૩૨) બાતના કામશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ પુરુષો પચાસમાં

नवाङ्गानि द्वे श्रोत्रे, द्वे नयने, द्वे नासिके, जिह्वा, त्वा मनश्चेत्येतानि सुप्त-
नीव सुप्तानि तानि यौवनप्राप्त्या प्रतिबोधितानि स्वस्वविषयग्रहणपटुतां
प्रापितानि यथा सा तथा 'अट्टारसदेसभासाविसारया' अष्टादशदेश
भाषाविशारदा--अष्टादशदेशभाषासु विशारदा-कुशला 'सिंगारागार-
चारुवेसा' श्रृंगारागारचारुवेसा- शृङ्गारस्यागारमिव चारु मनोहरो वेषो
यस्याः सा तथा 'संगत-गत-हसित-भणित-वेष्टित-विधि-
विलास-संलाबु-
ल्लावनिउणजुत्तोवयारकुमला' सङ्गत-गत हसित-भाणितवेष्टितविधि
—विलाससंलापोलापनिपुणयुक्तोपचारकुशला इति तु व्याख्यातपूर्वम्
'उसियझया' उच्छिन्नध्वजा-उच्छिन्ना ध्वजा यस्याः सा तथा 'सहस्स-
लंभा' सहस्रलम्भा शूलकेन सहस्रलम्भो लाभो यस्याः सा तथा 'विदिन्नछत्त-
चामरबालवियणिया' वितीर्णछत्रचामरबालव्यजनिका वितीर्णानि=भूषेन दत्तानि
छत्रचामराणि बाल व्यजनिकाचामरविशेषो यस्याः सा तथा 'कन्नीरहप्पयाया'
कर्णरथप्रयाता-कर्णरथः प्रवहणं नवाङ्गयानविशेषस्तेन 'पयाया' प्रयातं-गमनं

दो श्रोत्र, दो नयन दो नासिका के छिद्र ६ जिह्वा ७ स्पर्श ८ तथा मन ९ इन
सुप्त नवाङ्गों की यह प्रतिबोधक थी । (अट्टारसदेसभासा विसारया) अष्टा दश
देशों की भाषामें यह विशारदा-निपुण थी । (सिंगारागारचारुवेसा संगतगत
हसिय० ऊसियझया) श्रृंगार के आगार के समान इसका सुन्दर वेष था ।
संगत यावत् निपुण युक्तोपचार में यह कुशल थी । संगत, गत, हसित,
भणित इत्यादि निपुणयुक्तोपचार पर्यन्त पदों की व्याख्या पहिले की जा
चुकी है । इसकी ध्वजा फहराती थी । (सहस्सलंभा) एक हजार रूप्या इम
की कीम थी (विदिन्नछत्तचामरबालवियणिया) राजाने इसके लिये छत्र,
चामर, और बालव्यजनियें वितीर्ण किये थे । (कन्नीरहप्पयाया गाविहोत्था)

ते निपुण्णु इती. (णवंगसुत्तपडिबोहिया) ये कान, ये आंखें, ये नाकना कान्छां
लभ, स्पर्शं अने मन आ नव सुप्त अंगोनी ते प्रतिपाधक इती. (अट्टारसदेस-
भासाविसारया) अट्टार देशोनी भाषाभां ते पडित इती. (सिंगारागारचारुवेसा
संगतगतहसिय ऊसिएझया) श्रृंगारना निवासस्थाननी जेम तेना वेष सुंदर
इतो. संगत अने गीण युक्तोपचारभां ते निपुण्णु तेमज कुशण इती. संगत, गत,
हसित, भणित, वगेरे निपुण्णु युक्तोपचार सुधीना पढोनी व्याख्या पढेलां करवाभां
आवी छे. ते शुद्धिकानी धन लडेराती इती. (सहस्सलंभा) ओकहुन्नर इपिया तेनी
झी इती. (विदिन्नछत्तचामरबालवियणिया) राजाये तेना भाटे छत्र, चामर अने
पालव्यजनिकाये (वीजण्णी) अपीं इती. (कन्नीरहप्पयायागावि होत्था) पादभी-

यस्याः सा तथा चाप्यभवत् गणिकासहस्रस्याधिपत्यं कुर्वन्ती यावद्विहरति॥ मृ. ५ ॥

सूत्रम्—तएणं तेसिं सत्थवाहदारगाणं अन्नया कयाइ पुठ्ठा-
वरण्हकालसमयंसि जिमियभुत्तुत्तरागयाणं समाणाणं आयन्ताणं
चोक्खाणं परमसुइभूयाणं सुहासणवरगयाणं इमेयारूवे मिहो-
कहासमुल्लवे समुप्पजित्था, तं सेयं खल्ल अम्हं देवाणुप्पिया !
कल्लं जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडावेत्ता तं विउलं असणं
४ धूव पुप्फगंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सद्धिं सुभूमिभा-
गस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणाणं विहरित्ते तिकड्ड
अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणोति पडिसुणित्ता कल्लं पाउप्पभायाए
रयणीए कोड्ढेबिय पुरिसे सदावेति सदावित्ता एवं वयासी-गच्छह
णं देवाणुप्पिया ! विउलं असणं ४ उवक्खडेह तं विउलं असणं
४ धूवपुप्फवत्थं गहाय जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदा-
पुक्खरिणी तेणामेव उवागच्छह, णंदा पुक्खरिणीतो अदूरसामंते
थूणा मंडवं आहणह. । आसित्त सम्मज्जियोवलित्तं सुगंध जाव कलियं
करेह, अम्हे पडिवालेमाणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठंति. ॥सू. ६ ॥

पालकी-तामजाम-पर बैठ कर यह चलती थी। (नरवाहयान विशेष का नाम
कर्णिरथ है) ऐसी यह गणिका (बहूणं गणियासहस्राणं आहेवच्चं जाव
विहरइ) और हजार गणिका जनों का आधिपत्य करती हुई अपने समय
को आनन्दके साथ व्यतीत करती थी। । मूत्र ४॥

‘तएणं तेसिं सत्थवाहदारगाणं’ इत्यादि ।

तामजाम-उपर सवार यधने ते अवलंब्य करती, नरवाहयान विशेषणं नाम कर्णिरथ
छ. अथवा ते गणिका (बहूणं गणियासहस्राणं आहेवच्चं जाव विहरइ) हजार
गणिकाओं का आधिपत्य करती पाताना वधतने ते सुजेथी पसार करती હતી. ॥सूत्र ५॥

टीका—‘तएणं तेसिं इत्यादि—ततः खलु तयोः सार्थवाहदारकयोरन्यदा-
कदाचित् पूर्वापराह्णकालसमये पश्चिमप्रहरे ‘जिमियमुत्तरागयाणं’ जिमित
भुक्त—आस्वादनान्न अनुभूतम् उत्तरं—तत्पश्चात् आगतयोः ‘समाणाणं’ सतोः
‘आयंताणं’ आचमितयोः—कृतचुलुकयोः ‘चोक्खाणं’ चोक्षयोः अन्नादिले-
पापनयनेन शुद्धयोः अतएव ‘परमसुईभूयाणं’ परमशुची भूतयोः हस्तमुख-
प्रक्षालनेन परमपवित्रयोः ‘सुहांसणवरगयाणं’ सुखासनवरगतयोः सुखा-
सनावस्थितयोः ‘इमेयारूवे’ अयमेतद्दूषो वक्ष्यमाणलक्षणः ‘मिहो कहासमुल्लावे’
मिथः कथासमुल्लापः विलासविषयकवातां संल्लापः ‘समुपज्जित्था’ समुदपद्यत
अभवत् ततश्चैव खलु आवयोः देवानुप्रिय ! कल्ये यावज्ज्वलति विपुल-
मशन पानं खाद्यस्वाद्यमुपस्कार्य तं विपुलमशनपानखाद्यस्वाद्यं धूप—

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (अन्नया कयाई) किसी एक समयकी
(तेसिं सत्थवाहदारगाणं) उन दोनों सार्थवाह पुत्रों को (जिमियमुत्तरागयाणं)
जब कि वे जीम कर और खाकर कुल्ला करने के लिये अपने स्थान से
उठ चुके थे और (आयंताणं) अच्छी तरह कुल्ला कर चुके थे ।
(चोक्खाणं) तथा धोती आदि वस्त्रों पर खाते समय पड़े हुए अन्नादिकों के
सीतों को जब वे साफ कर शुद्ध हो चुके थे । परमसुईभूयाणं) हस्त मुख
आदि के प्रक्षालन से उनके मुख आदि अवयव जब शुद्ध हो चुके
थे तब (पुन्नावरह्णकालसमयसिं) पश्चिम प्रहर में (सुहामणवरगयाणं) जब वे
एक स्थान पर आनन्द के साथ बैठे हुए थे—(इमेयारूवे मिहो कहासमुल्लावे
समुपज्जित्था) इस प्रकार का यह बातचीत करते हुए विचार बांधा—

‘तएणं तेसिं सत्थवाहदारगाणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार बाद (अन्नया कयाई) डोढ ओक वખतनी वात छे.
(तेसिं सत्थवाहदारगाणं) ते अने सार्थवाह पुत्रोने (जिमिय मुत्तरागयाणं)—के
अन्धरे तेओ अमीने पोताना अमवाना स्थानेथी डोगणा करवा भाटे छेला थध दूक्या
हत्ता, अने (आयंताणं) सारी रीते तेमणे डोगणा पणु करी लीधा हत्ता (चोक्खाणं)
तेमअ धोती वगेरे वस्त्रो उपर अमती वખते पडेला अन्न वगेरेना कछेने साइ करीने
शुद्ध अनी दूक्या हत्ता. (परमसुईभूयाणं) हाथ में वगेरेना प्रक्षालनथी तेमना में
वगेरे अवयवो अन्धरे स्वच्छ अनी दूक्य. हत्ता. (पुन्नावरह्णकालसमयसिं) हिवसना
छेलेला पडोरमां (सुहासणवरगयाणं) अन्धरे तेओ ओक स्थाने आनंदपूर्वक भेस हत्ता.
(इमेयारूवे मिहो कहासमुल्लावे समुपज्जित्था) त्थारे वातचीतने विचार उद्गलओ.

पुष्पगन्ध वस्त्रं गृहीत्वा देवदत्तया गणिकया सार्द्धं सुभूमिभागस्योद्यानस्य
उद्यानश्रियम्—उद्यानशोभाम् प्रत्यनुभवतोः—उपवनशोभादर्शनदिना
प्रमोदयतोः विहर्तुं=विलासितुम् इति कृत्वा अन्योऽन्ययोरेतमर्थं प्रतिश्रुणुतः
प्रतिश्रुत्य निश्चित्येत्यर्थः 'कल्लं' कल्ये 'पाउप्पभाया रयणीए' प्रादुष्प्रभातायां
रजन्यां रात्र्यन्ते प्राच्यां दिशि प्रकाशोदये कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयतः
शब्दयित्वा एवमवादिष्टाम् गच्छत खलु यूयं देवानुप्पियाः ! विपुलमशन-

(तं सेयं खलु अहं देवानुप्पिया) हे देवानुप्पिय ! हम दोनोंका अब यह
अच्छा है कि (कल्लं जाव जलते विउलं असणं उवक्खवावेत्ता तं विउलं
असणं ४ धूवपुप्फगंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सद्धिं
सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिं पच्चणुभवमाणणं विहरितए)
हम दोनों कल जब कि प्रभात हो जाय और सूर्य प्रकाश हो
जाय तब विपुलमात्रामें अशन पान, खाद्य, और स्वाद्य चारों प्रकार
का आहार निष्पन्न करा कर उस निष्पन्न हुए अशन आदि ४ चारों प्रकार
के आहारको तथा धूप, पुष्प, गंध, और वस्त्र को लेकर देवदत्त गणिका
के साथ सुभूमिभाग उद्यान की उद्यान ओ का अनुभव करते हुए विच-
रण करें। (त्तिकहुं अन्नमन्नस्स एयमहुं पडिसुणेति) ऐसा विचार उन दोनोंने किया
परस्पर के इस विचारको स्वीकार कर लिया (पडिसुणिता कल्लं पाउप्प-
भायाए रयणीए कोडुंविउपुरिसे सदावेत्ति) विचार स्वीकृत हो चुकने के
बाद कल जब रात्रि प्रभात प्राय हो चुकी और सूर्य प्रकाशित हो चुका
तब उन दोनोंने अपने-२ कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया (सदाविता एवं

(तं सेयं खलु अहं देवानुप्पिया) हे देवानुप्पिये ! आपणो अने भाटे ओ वात
सुणइए थये हे (कल्लं जावजलते विउलं असणं ४ उवक्खवावेत्ता तं विउलं
असणं ४ धूवपुप्फगंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सद्धिं सुभूमिभाग-
स्स उज्जाणस्स उज्जाणसिं पच्चणुभवमाणणं विहरितए) आपणी डाले न्यारे
सवार थाय अने सूर्य प्रकाशतो थाय त्यारे पुष्कण प्रमाणुमां अशन, पान, भाद्य,
अने स्वाद्य त्यारे प्रकारनो आहार बनावअवीने ते त्यारे नतना आहारने तेसअ धूप,
पुष्प, गंध अने वस्त्रने लधने देवदत्ता गणिकानी साथे सुभूमि भाग उद्याननी
उद्यानश्रीने अनुभवता विहार करीये। (त्तिकहुं अन्नमन्नस्स एयमहुं पडिसुणेति)
आ विचारने अनेये स्वीकरीं लीधा। (पडिसुणिता कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए
कोडुंविउ पुरिसे स १वेत्ति) विचारनी स्वीकृति आइ न्यारे रात्रि पसार थय
प्रभात थय अने सूरजने प्रकाश येअने प्रसथी त्यारे अनेये पोतपोताना कौटुम्बिक
पुरुषोने ओलाव्या। (सदाविता एवं वयासी) ओलावीने कल्लं—(गच्छह णं देवा-

પાનસ્વાધસ્વાદ્યં 'ઉવક્ષ્વહેહ' ઉપસ્કારયત ઉપસ્કાર્યં તં ત્રિપુલમશનપાનસ્વાદ્ય
સ્વાદ્યં ધૂપપુષ્પગન્ધવસ્ત્રં ગૃહીત્વા યત્રૈવ સુભૂમિભાગપ્રુચાનં યત્રૈવ
મન્દા પુષ્કરિણી તત્રૈવોપાગચ્છત ઉપાગત્ય નન્દાયાઃ પુષ્કરિણ્યા
અદૂરસામન્તે 'થૂળામંડવં સ્થૂળામંડપં છાદનાદિ સ્તમ્ભનાર્થ
વહ્લી કા પ્ઠં'થૂળા સ્થૂળા, તત્પ્રધાનો વસ્ત્રાચ્છાદિતમંડપઃ સ્થૂળા મંડપસ્તમ્ 'આહ-
નહ' આહન-નિવેશયત કુરુતેત્યર્થઃ 'આસિત્તસમ્મજ્જિયોવલિત્તં' આસિત્ત
સંમાર્જિતોપલિપ્તં, તત્ર-'આસિત્ત' આસિત્ત-જલેન સિત્તં 'સમ્મજ્જિય'
સંમાર્જિતં કત્તવરાપનયનેન પ્રમાર્જિતં 'ઉવલિત્તં' ઉપલિપ્તં-ગોમયાદિના સંલિ-
પ્તમ્ સુગન્ધ યાવત્ કલિતમ્--અગરવર્તિ કાલાગુરુપમૃતિસુગન્ધિદ્રવ્યૈઃ,
કલિતં-યુક્તમ્ 'કરેહ' કુરુત 'અમ્હે પઢિવાલેમાણા' આવાં પ્રતિપાલયમાના

વયાસી) બુલાકર इस प्रकार कहा-(गच्छह णं देवानुप्पिया)हे देवानुप्रियो !
तुम जाओ और (विउलं असणं उवक्खहेह) विपुल मात्रा में अशन, पान,
स्वाध, और स्वाध आहार निष्पन्न करो (तं विउलं असणं उ वृव पुप्फवत्थं गहाय
जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदा पुक्खरिणी तेणामेव उवागच्छह) निष्पन्न
होने के बाद विपुल अशनादिरूप त्रुतुर्विध आहार को घूप, पुष्प, वस्त्रको लेकर
जहाँ सुभूमि भाग नामका उद्यान है और जहाँ नंदा नामकी पुष्करिणी है, वहाँ
जाओ-(नंदापुक्खरिणी अदूरसामन्ते थूणामंडवं आहणह) वहाँ जाकर तुम
नंदापुष्करिणी से न बिलकुल पास और न बहुत दूर किन्तु उचित प्रदेश
में एक स्थूणामंडप को रचो-बनाओ-तैयार करो। (आसित्तसम्मज्जियोव-
लित्तं सुगंध जाव कलियं करेह, अमहे पडिवालेमाणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठंति)
जब वह तैयार हो जावे तब उसे जल से सिञ्चित करो, कचरा वगैरह

પુપ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે બધો (વિઉલં અસણં ઇ ઉવક્ષ્વહેહ) અને પુષ્કળ
પ્રમાણમાં અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય આહાર તૈયાર કરો. (તં વિઉલ અસણ ઇ
ધૂવપુપ્ફવત્થં ગહાય જેણેવ સુભૂમિભાગે ઉજ્જાણે જેણેવ ણંદા પુક્કરિણી
તેણામેવ ઉવાગચ્છહ) અને બ્યારે અશન, પાન ખાદ્ય વગેરે ચાર બાતનો આહાર તૈયાર
થઈ બધ ત્યારે ત્રુતુર્વિધ આહાર તેમજ ધૂપ, પુષ્પ અને વસ્ત્રોને લઈને ત્યાં સુભૂ-
મિભાગ નામે ઉદ્યાન છે અને ત્યાં નંદા નામની પુષ્કરિણી (વાવ) છે ત્યાં બધો.

(નંદા પુક્કરિણીતો અદૂરસામંતે થૂણામંડવં આહણહ) ત્યાં બધને નંદા
પુષ્કરિણીથી વધારે દૂર પણ નહિ તેમજ તેનાથી વધારે નજીક પણ નહિ એવા યોગ્ય
સ્થાને તમે સ્થૂણા મંડપ તૈયાર કરો. (અસિત્ત સમ્મજ્જિયોવલિત્તં સુગંધ જાવ
કલિયં કરેહ અમ્હે પઢિવાલે માણા ૨ ચિટ્ઠહ જાવ ચિટ્ઠંતિ) સ્થૂણા મંડપ
બ્યારે તૈયાર થઈ બધ ત્યારે તમે પાણી છાંટીને તે બધ્યાને સિંચિત કરો, કચરો

२ पुनः पुनः प्रतीक्षमाणाः इत्यर्थः 'चिद्वह्' तिष्ठत यावत्ते कौटुम्बिक-
पुरुषाः तदाज्ञानुसारेण कार्यं सम्पाद्य तिष्ठन्तः ॥ सू. ६ ॥

मूलम्—तए णं ते सत्थवाहदारगा दोच्चं पि कोडुंबिय-
पुरिसे सदावेति सदावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव लहुकरण जुत्त
जोयं समखुरबालिहाणसमलिहियतिक्खग्गसिगएहिं रययमय-
घंटसुत्तरज्जुपवरकंचणखचियणत्थपग्गहोवग्गहिंएहिं नीलुप्पलकया-
मेलएहिं पवरगोणजुवाणएहिं नाणामणिरयणकंचणघंटिया जाल-
परिक्खित्तं पवरलक्खणोववेयं जुत्तमेव पवहणं उवणेह तेजवि
तहेव उवणेति ॥ सू. ७ ॥

टीका—'तएणं ते सत्थवाहदारगा दोच्चं पि' इत्यादि—ततः खलु तौ सार्थ-
वाहदारकौ द्वितीयवारमपि कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयतः शब्दयित्वा एव-

वहाँ का सब अच्छी तरह साफ करो। उसे अच्छे रूपमें गोमय आदि से
लीपो। अगरवत्ती, काला गुरु आदि सुगंधित द्रव्यों से उसे वासित करो।
पश्चात् हमारी वहाँ प्रतीक्षा करो। इस प्रकार उन सार्थवाह पुत्रों की वान
सुनकर उन कौटुम्बिक पुरुषोंने जैसा उन्होंने कहाथा वैसा ही सब कार्य
संपादित कर दिया और उनकी प्रतीक्षा करते हुए वहाँ बैठ रहे। ॥सूत्र ६॥

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) उन दोनों सार्थ
वाह पुत्रोंने (दोच्चं पि) दुबारा भी कौटुंबियपुरिसे) कौटुम्बिकपुरुषों को
(सदावेति) बुलाया (सदावित्ता) बुलाकर उनसे (एवं वयासी) इस प्रकार कहा—

वगेरे त्यांथी साक्ष करी नाथो. ते स्थानने छाष्ठा भाटी वगेरेथी भरस रीते वींथो
धूप सणी, धावागुरु, वगेरे सुवासित द्रव्योथी ते स्थानने सुगंधित भनाथो त्यार भाद
तमे अभासी त्यां ७ ग्हीने प्रतीक्षा करे. आ रीते ते सार्थवाह पुत्रोनी वात सांल
जीने ते कौटुम्बिक पुरुषोथे तेमणे केम आज्ञा आपी हटी तेमणे काम पुरु करी
दीधु. अने तेमनी प्रतीक्षा करता त्यां ७ गेसी रह्य. ॥ सूत्र. ६ ॥

'तए णं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(न एणं) त्यार भाद (ते सत्थवाहदारगा) ते भने सार्थवाह पुत्रोथे
(दोच्चं पि) थील वार (कौटुंबियपुरिसे) कौटुम्बिक पुरुषोने (सदावेति) गेलाथ्या

મશાદિષ્ટામ્. આજ્ઞાપયતઃ ‘સ્વિપ્પામેવ’ ક્ષિપ્રમેવ ‘લહુકરણજુતે જોડ્યં’ લહુકરણયુક્તયોજિતમ્ તત્ર-લહુકરણેન-ગમનાદિક્રિયાદક્ષત્વેન યુક્તાઃ યે પુરુષાસ્તૈઃ, યોજિતં યન્નયૂપાદિભિઃ સમ્બન્ધિતમ્. અસ્ય પ્રવહણમિત્યનેન સમ્બન્ધઃ ‘સમસ્તુરવાલિહાણસમલિહિયતિસ્વગ્મસિંગર્હિ’ સમસ્તુરવાલધાનસમલિખિતતીક્ષ્ણાગ્રશૃંગકામ્યામ્. તત્ર-સમ=સમૌ-સમાનૌ સુરૌ, વાલધાનો=પુચ્છૌ, સમસ્તુરવાલધાનો તથા સમ=સમે-તુલ્યે, લિખિતે=શસ્ત્રાપસારિતવાહ્યત્વચે, તીક્ષ્ણાગ્રશૃંગે યયોઃ તૌ, તથા સમસ્તુરવાલધાનો ચ સમલિખિતતીક્ષ્ણાગ્રશૃંગકૌ ચેતિ કર્મધારયઃ તામ્યામ્ ‘રયયમયઘંટસુત્તરજ્જુપવરકંચણસ્વચિયણત્થપગ્ગહોવગ્ગહિર્હિ’ રજતમયઘંટામૂત્રરજ્જુપવરકાઠચન-સ્વચિતનસ્તપ્રગ્રહોપગૃહીતામ્યામ્ તત્ર-રજતમયે=રૂપ્યનિર્મિતે ઘંટે=ધ્રુવઘણ્ટિકે ગલપ્રદેશે વંદે યયોસ્તૌ તથા-સૂત્રરજ્જૂ=કાર્પાસિક-તન્તુ નિર્મિતે રજ્જુમયે પ્રવરકાઞ્ચનસ્વચિતે યે ‘નત્થે’ નસ્તે-તયોઃ પ્રગ્રહૌ=રશ્મીનસ્ત-

(સ્વિપ્પામેવ લહુકરણ જુત જોડ્યં પવહણં ઉચ્ચણેહ) તુમલોગ શીઘ્ર હી લહુકરણ યુક્ત પુરુષો દ્વારા યંત્રયૂપાદિ સે સંબંધિત ક્રિયે હુએ એક પ્રવહણ-શકટકો લે આઓ ભાષા મેં ઇસે સેજ-ગાઢી કહતે હૈં. જો (પવરગોણ જુઝાણર્હિ જુત્તમેવ) તરુણ એવં ઉત્તમ બૈલોં સે સર્વથા યુક્ત હો (સમસ્તુરવાલિહાણ સમલિહિયતિસ્વગ્મસિંગર્હિ) યે બૈલ મી સમાન સુરોં વાલે હો એક સી પૂછોંવાલે હોં તથા શસ્ત્ર સે ઊપર કી ત્વાલ છિલ જાને સે જિનકે અગ્રભાગ તુકીલે વને રહે હૈં એસે એક સે સીંગોં વાલે હોં (રયયમયઘંટ, સુત્તરજ્જુપવરકંચણ-સ્વચિયણત્થપગ્ગહોવગ્ગહિર્હિ) ચાંદી કે ઘંટિકાએં જિનકે ગલે મેં વંધી હુઈ

(સદાવિત્તા) બોલાવીરે તેમને (એવં વચાસી) આ પ્રમાણે કહ્યું (સ્વિપ્પામેવ લહુકરણ જુતજોડ્યં પવહણં ઉચ્ચણેહ) તમે સત્વરે લહુકરણ યુક્ત પુરુષો વડે યંત્ર યૂપ વગેરેથી સંપન્ન એક પ્રવહણ-ગાડાને લાવો. ભાષામાં પ્રવહણ-શકટને ‘સેજગાડી’ કહે છે. (ધાડાગાડીની જેમ આવી ‘સેજગાડી’ પણ ચોમિર અને ઉપર એમ સરસ આવરણથી આચ્છાદિત રહે છે. માણસ આરામથી આમાં અવરજવર કરી શકે છે એટલા માટે એને ‘સેજગાડી’ કહે છે.) તે સેજગાડી (પવરગોણજુઝાણર્હિ જુત્તમેવ) જુવાન અને ઉત્તમ બળદોવાળી હોવી હોવી જોઈએ. (સમસ્તુરવાલિહાણસમલિહિયતિસ્વગ્મસિંગર્હિ) બળદો સરખી પૂછડી વાળા તેમજ ઓળર વડે. ઉપર ઉપરથી જેમનું આમંડું છાલી નંખાયું છે અને તેથી જેમનાં શિંગડાંનાં આગળના ભાગ અણીદાર થઈ ગયા છે તેવા સરખા શિંગડાંવાળા હોવા જોઈએ. આંદીની

(રયયમયઘંટસુત્તરજ્જુપવરકંચણસ્વચિયણત્થપગ્ગહોવગ્ગહિર્હિ)

संलग्न-वृषभाकषेकरज्जुद्वयमित्यर्थः ताभ्याम् उपगृहीतौ शकटवाहकपुरुषेण स्ववशीकृतौ, रजतमयघण्टौ च तौ मूत्रज्जुप्रवरकाठवनस्त्रचिन्तनस्त प्रग्रहापगृहीतौ इतिकर्मधारयः ताभ्याम् 'नीलोत्पलकयामेलएहिं' नीलोत्पल-कृतापीडाभ्याम् तन्न-नीलोत्पलैः=नीलकमलैः, कृतः आपीडः=शिरोभूषणं ययो स्तौ ताभ्याम्. 'प्रवरगोणजुवाणएहिं' प्रवरगोयुवभ्याम्-तरुणोत्तम-वशीवर्दीभ्यादम् 'जुत्तमेव' युक्तं-सर्वथा संयुक्तमेव 'नानामणिरयणकंचण घंटियाजालपरिक्खित्तं' नानामणिरत्नकाठ्यनघटिकाजालपरि-क्षिप्तं-अनेकमणिरत्नस्त्रचिंतसुवर्णमयघटिकासमूहेन युक्तम्. 'प्रवरलक्ख-णोववेयं' प्रवरलक्षणोपपेतं-शुभलक्षणयुक्तं 'प्रवहणं' प्रवहणं-शकटम् सेजगाडीति भाषायाम्. 'उवणेह' उपनयत-समानयत. । ते कौटुम्बिकपुरुषा अपि नयैवोपनयन्ति. ॥ सू. ७ ॥

हो। कपास के तन्तुओं से निर्मित रस्सी कि जो प्रवर कांचन से खचित हो जिनके दोनों नयनों में पड़ी हुई हो और इसी के बल पर जो शकट वाहक पुरुषों द्वारा वशीभूत किये गये हों (नीलोत्पलकयामेलएहिं) तथा नीलकमलों का बना हुआ शिरोभूषण जिनके मस्तक पर लगाहो (नानाम-णिरयणकंचणघंटिया जालपरिक्खित्तं) जो एवं नानामणियों से तथा रत्नों से खचित ऐसे सुवर्णमय घंटिका समूह से युक्त हों तथा जो (प्रवरलक्ख-णोववेयं) शुभलक्षणों से संपन्न हों (ते वि तहेव उवणेति) इस प्रकार उन दोनों सार्थवाह पुत्रों का आदेश सुनकर उन कौटुम्बिक पुरुषोंने जैसा उन्होंने प्रवहण लाने को कहा था-वैसा ही लाकर उपस्थित कर दिया। और उनकी ॥सूत्र ७॥

घंटडीओ जेमना गणामां भांधवामां आवी छे ओवा, तेमज सूतरनी प्रवर कांचनधी परिवेष्टित दोरीनी नाथ जेमना अने नाकनां छिद्रोमां नाथेदी होय अने ओवी नाथोने दीधे ज ते अणहो गाडीने हांकनाराओ वडे वथमां रथात्ता होय. (नीलोत्पलकयामेलएहिं) तेमज नीलकमणोवाणुं शिरोभूषण जेमना मस्तके शोभतुं होय (नानामणिरयणकंचणघंटिया जालपरिक्खित्तं) जेमणे अनेक भण्डि अने रत्नो जडेदी सोनानी घुघरीओ पहेदेदी होय तेमज जे (प्रवरलक्ख-णोववेयं) शुभ लक्षणोवाणा होवा जेधओ. (ते वि तहेव उवणेति) आ सीते अने सार्थवाह-पुत्रीनी आत्ता सांलणीने कौटुम्बिक पुरुषो आत्ता प्रभाणे जे थोअ प्रवहण लई आओ. ॥ सूत्र ७ ॥

भूलक्ष—तए णं ते सत्थवाहदारगा ण्हाया जाव सरीरा पवहणं दुरूहंति दुरूहिता जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति उवागच्छिता पवहणाओ पच्चोरुहंति, पच्चोरुहिता देवदत्ताए गणियाए गिहं अणुप्पविसंति, तएणं सा देवदत्ता गणिया सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासइ पासित्ता हट्टुट्टु आसणाओ अब्भु ष्णइ अब्भुट्ठित्ता सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छिता ते सत्थवाहदारए एवं वयासी—सदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! किमिहागमणप्पओयणं ? तएणं ते सत्थवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वयासी—इच्छामो णं देवाणुप्पिए ! तुब्भेहिं सद्धिं सुभुमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिंरिं पच्चणुंभवमाणा विहरित्तए । तएणं सा देवदत्ता तौस सत्थवाहदारगाणं एयमट्ठं पडिसुणेइ, पडिसुणिता ण्हाया कयकिच्चा किंते पवर जाव सिंसिमाणवेसा जेणेव सत्थवाहदारगा तेणेव समोगया ॥ सू. ८ ॥

टीका—‘तएणं ते सत्थवाहदारगा ण्हाया’ इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु तौ सार्थवाहदारकौ स्नातौ—स्नानानन्तरं कृतवल्किर्माणौ यावदाभरणा-लङ्घितशरीरौ परिहितशुद्धवस्त्रौ प्रवहणं दूरोहतः आरोहतः दूरुह्य यत्रैव

‘तएणं से सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे दोनों सार्थ-वाह दारक (ह्वाया) कि जिन्होंने पहिले से स्नान कर लिया है (जाव सरीरा) स्नान के बाद वायसादि पक्षियों के लिये अन्नादिका भागरूपवल्किर्म कर जिन्होंने अपने शरीरको आभरण से अलंकृत किया है और शुद्ध वस्त्रों को पहिना

‘तएणं से सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार यछी (ते सत्थवाहदारगा) अने सार्थवाह पुत्रोअ (ण्हाया) स्नान करीने (जाव सरीरा) अने स्नान कर्था ग्राह झगडा प्रगेरे पक्षीअने अन्न लाग अपीने अदिकभं करीने पोताना शरीरे सुंदर आभरणे। तेमअ शुद्ध

देवदत्ताया गणिकाया गृहं वर्तते तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य प्रवहणात् प्रत्यव-
रोहतः प्रत्यवरुह्य देवदत्ताया गणिकाया गृहमनुप्रविशतः ततस्तदनन्तरं खलु
सा देवदत्ता गणिका तौ सार्थवाहदारकौ एजमानौ-आगच्छन्तौ पश्यति,
दृष्ट्वा हृष्टतुष्टा=अतिशयेन प्रमुदिता, अथ मम भाग्योदयो जातो यत एताविभ्य-
पुत्रौ मम गृहे आगताविति विचार्य स्वासनादभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय सप्ता-
ऽष्टपदान्यनुगच्छति=अभिगच्छति अनुगम्य, तयोः संमुखं गत्वा तौ सार्थवाह-
दारकौ प्रत्येवं वक्ष्यमाणप्रकारेणावादीत् 'संदिसंतु णं' सन्दिशन्तु आदेशं

है (पवहणं दुरुहंति) उस प्रवहण पर सवार हुए। (दुरुहिता जेणेव देवदत्ताए
गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति) सवार होकर जहाँ देवदत्ताका घर था वहाँ
पहुँचे। (उवागच्छिता पवहणाओ पच्चोरुहंति) पहुँच कर वे उसे प्रवहण से
नीचे उतरे। (पच्चोरुहिता देवदत्ताए गणियाए गिहं अणुपविसंति) नीचे
उतरकर देवदत्ता गणिका के घरमें प्रवेश किया (तएण सा देवदत्ता गणिया
सत्थवाहदारए एजमाणे पासइ) देवदत्ता गणिकाने उन दोनों सार्थवाह पुत्रोंको
आते हुए देखा (पासित्ता इदुत्तु आसणाओ अब्बुट्ठेइ) देखकर बड़ी
अधिक प्रसन्न हुई उसने विचारा आज मेरे भाग्य का उदय हुआ है, जो
ये दोनों इभ्यपुत्र मेरे घर पर आये हैं-इस प्रकार विचार कर वह अपने
आसन से उठी-(अब्बुट्ठिता सत्तट्ठपयाइ अणुगच्छइ) उठ कर वह सात
आठ पैर और सामने गई (अणुगच्छिता ते सत्थवाहदारए एवं वयासी)
जाकर उसने उन सार्थवाह दारकों से इस प्रकार कहा (संदिसंतु णं देवाणु-

पच्चो धारणु कथो. (पवहणं दुरुहंति) अने प्रवहणु (सिञ्जगडी) भां भेका (दुरुहिता
जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति) गेसिने तेओ देवदत्ताने
घेर पडोन्था. (उवागच्छिता पवहणाओ पच्चोरुहंति) त्यां पडोन्थीने तेओ प्र-
व-
हणु भांथी नीथे उतथी (पच्चोरुहिता देवदत्ताए गणियाए गिहं अणुपविसंति)
नीथे उतरीने गणिका देवदत्ताना घरभां प्रविष्ट थया. (तए णं सा देवदत्ता गणिया
सत्थवाहदारए एजमाणे पासइ) गणिका देवदत्ताओ अने सार्थवाह पुत्रोने आवाता
जेथो. (पासित्ता इदुत्तु आसणाओ अब्बुट्ठेइ) जेथीने ते पूष ७ प्रसन्न
थथ अने तेने थथुं के आले भारे भाग्योदय थयो छि केभके आ अने धर्यपुत्रो
(शिडिथाना पुत्रो) भारे घेर आवा छि. आ रीते विचार करीने ते पाताना आसन
परथी जेथी थथ (अब्बुट्ठिता सत्तट्ठपयाइ) जेथी थथने ते सात-आठ पगडां साभे
गथ. अणुगच्छिता ते सत्थवाहदारए एवं वयासी) आभे जेथने तेणे सार्थवाह
पुत्रोने कथुं-- (संदिसंतु णं देवाणुप्पिया! किमिहागमणप्पओयण)

कुर्वन्तु खलु देवानुप्रियाः किं-कथमिहागमनप्रयोजनं जातं ? ममोपरि भव-
द्भ्यां महती कृपा कृता यतो मदगृहे भवन्तौ समागतौ ततस्तदनन्तरं तौ सार्थवाह-
दारकौ देवदत्तां गणिकां प्रत्येवमवादिष्टाम् 'इच्छामोणं' आवाभिच्छावः खलु
देवानुप्रिये युष्माभिः सार्द्धं सुभूमिभागस्योद्यानस्योद्यानश्रियं प्रत्यनुभवन्तौ-
विहर्तुम् त्वया सार्द्धमावापुष्वनदर्शनादिसुखं कर्तुमिच्छावोऽतस्त्वमावाभ्यां सार्द्धं
यागच्छ, इति भावः। ततस्तदनन्तरं खलु सा देवदत्ता तयोः सार्थवाहदारकयो-
रेतमर्थं प्रतिशृणोति, प्रतिश्रुत्य स्नाता स्नानानन्तरं कृतकृत्या 'किं ते' किं
तेन अलं तेन वर्णनेन 'पवरपरिहिया' प्रवरपरिहिता=प्रवरं यथा स्यात्तथा
परिहिता, वस्त्रपरिधानकलाऽभिज्ञतया सुष्ठुपरिधाना यावत् श्रीसमानवेषा=
वेषभ्रिया साक्षालक्ष्मीवत् प्रणिभासमाना यत्रैव सार्थवाहदारकौ तत्रैव समागता । सू. ८।

प्रिया ! किमिहागमनप्रयोजनं हे देवानुप्रियो ! कहिये किस प्रयोजन से
यहाँ आना हुआ है ? (तएणं ते सत्यवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वयासी)
देवदत्तागणिकाकी ऐसी बात सुनकर उन दोनों सार्थवाह पुत्रोंने उससे ऐसा
कहा-(इच्छामो णं देवानुप्रिए ! तुम्हेहिं सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स
उज्जाणसिर्णि पच्चणुग्गममाणा विहरित्तए) हे देवानुप्रिय हमलोग यह चाहते
हैं कि तुम्हारे साथ सुभूमिभाग उद्यान की शोभा का अनुभव करते हुए
विचरण करें। (तएणं सा देवदत्ता तेसि सत्यवाहदारगाणं एयमहं पडिसुणेइ)
इसके बाद उस देवदत्ताने उन सार्थवाहदारकों के इस कथन रूप अर्थ
को स्वीकार कर लिया। (पडिसुणिता ह्याया कयकिच्चा किं ते पर जाव
सिरिसमाणवेसा जेणेव सत्यवाहदारगा तेणेव समागया) इसके पश्चात्
उसने स्नान किया स्नान कर वह कृत कृत्य हुई अब इस विषय में और

हे देवानुप्रियो ! आता करे शा करणुथी अही आप यथायां छे. (तएणं ते
सत्यवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वयासी) गणिका देवदत्तनी बात सोलणीने
तेओओे कहु--(इच्छामो णं देवानुप्रिए ! तुम्हेहिं सद्धिं सुभूमिभागस्स
उज्जाणस्स उज्जाणसिर्णि पच्चणुग्गममाणा विहरित्तए) हे देवानुप्रियो ! तमारी
साथे सुभूमिभाग उद्याननु सौ ह्यं पान करतां करतां त्यां विहार करीओ ओवी अमारी
धरुंछे छे. (तएणं सा देवदत्ता तेसि सत्यवाहदारगाणं एयमहं पडिसुणेइ)
त्यारे देवदत्ताओ सार्थवाह पुत्रोनी बात स्वीकारी बीधी. (पडिसुणिता ह्याया कय
किच्चा किं ते पर जाव सिरिसमाणवेसा जेणेव सत्यवाहदारगा तेणेव
समागया) तयार भाद देवदत्ताओ स्नान कहुं अने स्नान कर्यां पछी आ विषे

मूलम्—तएणं ते सत्थवाहदारगा देवदत्ताए गणियाए सद्धिं जाणं दुरुहंति दुरुहिता चंपाए नयरीए मज्झं मज्झेणं जेणेव सुभूमि-भागे उज्जाणे जेणेव नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति उवागच्छिता पवहणातो पच्चोरुहंति पच्चोरुहिता नंदा पोक्खरिणी ओगाहिंति ओगाहिता जलमज्जणं करेति, करिता जलकीडं करेति, करिता ण्हाया देवदत्ताए सद्धिं पच्चुत्तरंति पच्चुत्तगिता जेणेव धूणामंडवे तेणेव उवा गच्छंति, उवागच्छिता धूणामंडवं अणुपविसंति अणुपविसिता सव्वा-लंकारविभूसिया आसत्था विसत्था सुहासणवरगया देवदत्ताए सद्धिं तं विउलं असणं ४ धूवपुप्फगंधवत्थं आसाएमाणा वीसाएमाणा परिभुंजेमाणा एवं च णं विहरंति जिमिय भुत्तुत्तरागया वि य णं समाणा देवदत्ताए सद्धिं विपुलाइं माणुस्सगाइं कामभोगइं भुंजमाणा विहरंति ।सू. ९।

टीका—‘तएणं ते’ इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु तौ सार्थवाहदारकौ देवदत्ताया गणिकया सार्द्धं यानं—रथं दूरोहतः, आरोहतः, दूरम्=आरुह्य चम्पा-

अधिकवर्णन क्या करें—उसने अच्छी तरह बस्त्र पहिरे यावत् अपना वेषश्री केजैसा बनाया-और जहाँ वे दोनों सार्थवाह पुत्र थे, वही आनंद के साथ गई। ॥ सूत्र ८॥

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे दोनों सार्थ-वाह पुत्र (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) देवदत्ता गणिका के साथ (जाणं दुरुहंति)

वधारे शुं कहीअे तेणे सुंदर वस्त्रो पहियां अने तेणे पोतानो देह दक्षी लेवे। सुंदर भनावीने ते अथां भने सार्थवाह पुत्रो हता त्यांआनंद अनुलवती पहोअी. । सूत्र ८ ।

‘तए णं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पक्षी (ते सत्थवाहदारगा) भने सार्थवाह पुत्रो (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) गणिका देवदत्तानी साथे (जाणं दुरुहंति) ते रथभां

नगर्यां मध्य-मध्वेन-मध्येभूत्वा यत्रैव सुभूमिभागमुद्यानमस्ति यत्रैव नन्दा नाम्नी पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य पवहणात्=रथात् प्रत्यवरोहतः-प्रत्यवतरतः वेद्यापि यानां दुत्तीर्णा, ततः पश्चात्, नन्दा पुष्करिणीमवगाहन्ते, अवगाह्य=प्रवेशं कृत्वा देवदत्तया सार्द्धं जलमज्जनं-स्नानं कुरुतः स्नानं कृत्वा जलक्रीडां कुरुतः कृत्वा स्नात्वा (स्नातौ) देवदत्तया गणिकया सार्द्धं सुभूमौ प्रत्युत्तरतः नन्दापुष्करिणीतो वह्निर्निस्सरतः प्रत्युत्तीर्य यत्रैव स्थूणामण्डपो वस्त्राच्छादितमंडपस्तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य स्थूणामण्डपमनुप्रविशतः,=मण्डपमध्ये देवदत्तया सार्द्धं तौ सार्थवाहदारकौ प्रवेशं कुरुत इत्यर्थः । अनुप्रविश्य सर्वालंकारविभूषितौ वस्त्रा-

उस रथ पर आरूढ हुए (दुरुहिता चंपाए नयरोए) आरूढ होकर चंपा-नगरी के (मज्झं मज्झेणं) ठीक बीचोबीच से होकर (जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे) जहां सुभूमि भाग नाम का उद्यान और उसमें भी (जेणेव नन्दा-पुष्करिणी) जहां नन्दा नाम की पुष्करिणी (वावडी) थी (तेणेव उवागच्छन्ति) वहां पहुँचे। (उवागच्छिता पवहणातो पच्चोरुहन्ति) पहुँच कर फिर वे रथ से नीचे उतरे। (पच्चोरुहिता नन्दापोक्खरिणीं ओगाहन्ति) उतर कर नन्दा पुष्करिणी में प्रवेश किया (ओगाहिता जलमज्जनं करेंति) प्रवेश कर वहाँ उन्होंने स्नान किया (करिता जलक्रीडां करेंति) स्नान करके जलक्रीडा की (करिता ह्याया देवदत्ताए सद्धिं पच्चुत्तरन्ति) जलक्रीडा करके वे दोनों देवदत्ता गणिका के साथ उस पुष्करिणी से बाहर निकले (पच्चुत्तरिता जेणेव स्थूणामंडवे तेणेव उवागच्छन्ति) बाहर निकल कर जहाँ वह स्थूणामंडप-वस्त्राच्छादितमंडप-था-वहाँ आये-(उवागच्छिता स्थूणामंडवं अनुपविशन्ति)

सवार था। (दुरुहिता चंपाए नयरीए) सवार होने चंपानगरीनी (मज्झं मज्झेणं) ठीक मध्ये थधने (जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे) जहाँ सुभूमिभाग उद्यान तेमए (जेणेव नन्दा पुष्करिणी) जहाँ नन्दा नामे पुष्करिणी (कमण जेमां डोय तेवी स्वच्छ पाणीनी नानी सुंदर वाव) હતી (तेणेव उवागच्छन्ति) त्यां पહોंच्या. (उवागच्छिता पवहणातो पच्चोरुहन्ति) पહોंच्याने तेઓ રથમાંથી નીચે ઉતર્યા. (પચ્છોરુહિતા નન્દા પોક્કરિણીં ઓગાહન્તિ) ઉતારીને નન્દા પુષ્કરિણી (વાવ) માં પેહા અને (ઓગાહિતા જલમજ્જનં કરેન્તિ) પ્રવેશીને તેઓએ સ્નાન કર્યું. (કરિતા જલક્રીડાં કરેન્તિ) સ્નાન કરીને તેઓએ જલ ક્રીડાઓ કરી. (કરિતા હ્યાયા દેવ-દત્તાએ સદ્ધિં પચ્છુત્તરન્તિ) જલ ક્રીડા કરીને તેઓ અને દેવદત્તા ગણિકાની સાથે પુષ્કરિણીમાંથી બહાર નીકળ્યા. (પચ્છુત્તરિતા જેણેવ સ્થૂણામંડવે તેણેવ ઉવાગચ્છન્તિ) બહાર નીકળીને જ્યાં સ્થૂણા મંડપ (વસ્ત્રથી આચ્છાદિત મંડપ) અર્થાત્ તપ્પહોતો ત્યાં ગયાં. (ઉવાગચ્છિતા સ્થૂણામંડવં અણુપવિસન્તિ) ત્યાં બઢને તેઓ મંડપમાં પ્રવિષ્ટ થયા.

भरणशोभितौ, 'असत्था' आस्वस्थौ परिश्रमापनयनेन स्वस्थौ भूतौ, प्रसन्नचित्तौ इत्यर्थः
'वीसत्था' विस्वस्थौ विशेषेण स्वस्थौ भूतौ सर्वथाऽपगतश्रमौ, सुखासनवरगवौ
सुखप्रदपर्यङ्काद्यासनोपविष्टौ, देवदत्तया सार्द्धं तं विपुलं विस्तीर्णम् अशनं पानं स्वाद्य-
स्वाद्यं धूपं पुष्पं गन्धं वस्त्रं च, 'असाएमाणा' आम्नादयन्तौ-ईषत्स्वादयन्तौ
'विसाएमाणा' विस्वादयन्तौ-विशेषेण वारं वारमास्वादयन्तौ, 'परिशुंजेमाणा'
परिशुंजानौ-परिशोभं कुर्वाणौ एवं च अनेन प्रकारेण खलु विहरतः आसाते।
अपि च खलु 'जिमिय भुत्तुत्तरागया' जिमित भुक्तोत्तरागतौ जिमितं=त्वादितं,
भुक्तम्=आस्वादितं ताम्नामुत्तरं=अनन्तरम् आगतौ सुखासनं पर्यङ्कादिकं प्राप्तौ,
जिमितभुक्तानन्तरम्-आचान्तौ शुद्धोदकेन कृताचमनौ, लेपाद्यपनयनेन चोक्षौ

आकर वे उसमें प्रविष्ट हुए (अणुपविसित्ता सञ्चालंकारविभूसिया आसत्था
वीसत्था सुहासणवरगया देवदत्ताए सद्धि) प्रविष्ट होकर सर्व अलंकारो
से विभूषित बने हुए वे आश्वस्त-परिश्रम के अपनयन से स्वस्थचिन हुए
विश्वस्त हुए-सर्वथा परिश्रम से रहित हुए और सुखप्रदपर्यङ्क (पलंग) आदि
आसन पर जाकर बैठ गये। बाद में उन्होंने उस देवदत्ता के साथ (तं
विडलं असणं ४ धूपपुष्पगंधवत्थं आसाएमाणा, वीसाएमाणा परिशुंजे
माणा एवं च णं विहरंति) उस विपुलमात्रामें निष्पन्न हुए अशन, पान, स्वाद्य,
स्वाद्य, रूप चारों प्रकार के आहार को किया रुचर कर उसका स्वाद लिया-
धूप, पुष्प, गंध, वस्त्र का वितरण किया-(जिमियभुत्तुत्तरागया वि य णं समाणा
देवदत्ताए सद्धि विडलाइंमाणुस्सगाइं कामभोगाइं भुंजमाणा विहरंति) जब
वे अच्छी तरह खा पी चुके-तब देवदत्ता के साथ वे पर्यङ्क आदि आसन
पर आकर बैठ गये वहाँ इतना संवन्ध और इस प्रकार जोड़ लेना चाहिये-

(अणुपविसित्ता सञ्चालंकारविभूसिया आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया
देवदत्ताए सद्धि) प्रवेशिने सर्व अलंकारोत्थी विभूषित थयेला तेज्या आश्वस्त-थाइ वगर
स्वस्थचित्त बन्या। विश्वस्त थया-सर्वथा श्रम रहित थया, अने सुप्रेथी भोसाय तेवा
पलंग (पर्यङ्क) वगेरे आसने पर भेसी गया। त्यारथाइ तेभले देवदत्ता शुशुकिनी साथे
(तं विडलं असण धूपपुष्पगंधवत्थं आसाएमाणा, वीसाएमाणा परि-
शुंजेमाणा एवं च णं विहरंति) पुष्प प्रमाणमां तैयार करवीने त्यां पडोया-
ड्यामां आवेला अशन, पान, आद्य अने स्वाद्य रूप त्यार नतना आहारने यथारुचि
ज्या। तेभय धूप, -पुष्प, गंध अने वस्त्रोत्थं वितरलुक्युं. (जिमिय भुत्तुत्तरागया
वि य णं समाणा देवदत्ताए सद्धि विडलाइं माणुस्सगाइं कामभोगाइं भुंजमाणा
विहरंति) ज्या पछी तेज्या पलंग वगेरे सरस आसने पर आवीने देवदत्ता
गण्डिकाणी साथे भेसी गया. अद्धीं आटली विगत पंधारानी नाली लेवी नोधये हे-

स्वच्छौ, अत एव परमशुचिभूतौ सुखासनं प्राप्योपविष्टौ इत्यर्थः । 'समाणा' सन्तौ देवदत्ताया गणिकया साद्धं विपुलान्-शीतीर्णान् मानुष्यकान्-मनुष्य-संबन्धिनः कामभोगान् शब्दादीन् पञ्चेन्द्रियविषयान् भुञ्जानौ विहरत आसातेस्मात् ९।

प्रलम्—तएणं ते सत्थवाहदारगा पुव्वावरण्हकालसमयंसि देवदत्ताए गणियाए सद्धिं थूणामंडवाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता हत्थ संगेह्णीए सुभूमिभागे उज्जाणे बहुसु आलिघरएसु य कयलीघरेसु य लयाघरएसु य अच्छणघरएसु य पेच्छणघरएसु य पसाह्णघरएसु य मोहणघरएसु य सालघरएसु य जालघरएसु य कुसुमघरएसु य उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरंति ॥सू. १०॥

टीका—ततस्तदनन्तरं खलु तौ सार्थवाहदारकौ पूर्वापराह्नकालसमये-पश्चिमे प्रहरे देवदत्ताया गणिकया साद्धं स्थूणामण्डपात् प्रतिनिष्क्रामतः बहि-

'भोजन करने के बाद उन्होंने आचमन-शुद्ध जल से कुल्ला किया। खाते समय जो अन्नादि के सीत उनके पैर आदि अवयवों पर गिर गये थे उन्हें उन्होंने दूर कर उन अवयवों को साफ किया। इस तरह परमशुचि भूत होकर सुखासन पर आकर बैठ गये' बैठने के बाद उन्होंने उस देवदत्ता गणिका के साथ विपुल मनुष्यभव संबन्धी कामभोगों को शब्दादिक पांचो इन्द्रियों के विषयों को सेवन किया। ॥सूत्र ९॥

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे सार्थवाह दारक (पुव्वावरण्ह-काल समयंसि) पश्चिम प्रहर में (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) देवदत्ता

जन्मा पडी तेज्जोअे शुद्ध पाण्णीथी कोमणा क्थो। जमती वणते अन्न वगेरेना क्खे। तेमना ह्यथ पण उपर पडी गया हुता तेमने तेज्जोअे साइ क्थो। अने आ प्रभांखे पोताना अवयवोने स्वच्छ भनान्वा। शुद्ध थया। पाद तेज्जो सरस सुण्ढ आसन पर आवीने भेडा। जेसीने तेज्जोअे गणिका देवदत्तानी साथे पुच्छण मनुष्यभवना कामभोगे। तेमज शण्ड वगेरे पांचे धन्दिथोना विषयोत्तु सेवन क्थुं ॥सूत्र. ९॥

'त एणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि !

टीकार्थ—(तएणं) त्यागना (ते सत्थवाहदारगा) सार्थवाहना पुत्रो (पुव्वावरण्हकालसमयंसि) पाछवा पहरना वणते (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) देवदत्ता शुद्धिनी साथे (थूणामंडवाओ पडिनिक्खमंति) स्थूणा मंडपनी अहार नीकल्या.

निस्सरतः प्रतिष्क्रिय 'हृत्संगेल्लिना-अन्योन्यं हस्तावलम्बनेन सुभूमिभागे उधाने बहुषु 'आलिघरएसु' आलिगृहकेषु श्रेणिबद्धगृहाकारपरिणतवनस्पतिविशेष-निकुञ्जेषु च-पुनः 'कयलीघरएसु' कदली गृहकेषु-कदली निकुञ्जेषु च 'लया-घरएसु' लतागृहकेषु-चंपकाशोकादिलतागृहेषु च 'अच्छणघरएसु' आसनगृहकेषु आसन-उपवेशनम् तेषां गृहेषु यदा तदा जना आगत्य सुखा-सिकयोपविशन्ति यत्र तत्र च 'पेच्छणघरएसु' प्रेक्षणगृहकेषु-प्रेक्षण-प्रेक्षणकं तस्यगृहेषु-यत्रागत्य जना नाटकादिकं कुर्वन्ति प्रेक्षन्ते च तेषु 'पसाहणघर-एसु य' प्रसाधनगृहकेषु प्रसाधनं मण्डनं यत्रागत्य जना स्वं परं च मण्डयन्ति तेषां गृहेषु 'मोहणघरएसु' मोहनगृहकेषु-विलासगृहेषु 'सालघरएसु' शाला गृहकेषु शाला शाखा तासां गृहेषु वृक्षगृहेषु वा 'जालघरएसु' जालगृहकेषु-जालिकान्वितगृहेषु यत्राभ्यन्तरस्थिता बहिः स्थितैर्न दृश्यन्ते किन्तु अन्तः

गणिका के साथ (धूणामंडवाओ पडिनिक्खमंति) उस स्थणामंडप से बाहर निकले (पडिनिक्खमिता) बाहर निकल कर (हृत्संगेल्लीए) हाथ में हाथ मिलाए हुए वे (सुभूमिभागे उज्जाणे बहुसु आलिघरएसुय) उस सुभूमिभाग उधान में अनेक श्रेणिबद्ध गृहाकार परिणत हुए वनस्पति विशेषों के निकुंजों में (कयलीघरएसु य लयाघरएसुय) कदलीगृहों में और लतागृहों में (अच्छण घरएसुय) यदा कदा आई हुई जनता को बैठने के लिये बनाये हुए आसन गृहों में (पेच्छणघरएसुय) जहाँ पर आकर के जन नाटक आदि करते हैं और देखते हैं उनके प्रेक्षण घरों में (पसाहणघरएसु य) प्रसाधन गृहों में-जहाँ आकर के मनुष्य अपने को और दूसरे को अलंकारों से विभूषित करते हैं ऐसे घरों में (मोहणघरएसुय) विलास गृहों में (सालघरएसु य) शालों घरों में (जालघरएसु य) जालिकान्वित घरों में-जिनके भीतर रहे हुए (पडिनिक्खमिता) अंदर नीकणीने (हृत्संगेल्लीए) हाथों हाथ नाभीने तेजो (सुभूमिभागे उज्जाणे बहुसु आलिघरएसु य) सुभूमिभाग उधान में आवेला धन्या श्रेणिबद्ध धरना आकार जेवा वनस्पति विशेषोत्थी भनाववाभां आवेला निकुंजेषु (कयलीघरएसु य लयाघरएसु य) कदली गृहों में, लतागृहों में, (अच्छणघर-एसु य) अवानरवार आवता सामानिकेने जेसवा भाटे भनाववाभां आवेला आसनगृहों में (पेच्छणघरएसु य) भाषुसो न्यां आवीने नाटक वगेरे करे छि अने न्युजे शिवमंइ) प्रेक्षणगृहों में (पसाहणघरएसु य) प्रसाधन गृहों में जेटवे के न्यां मध. (पडिनि-लतने अने नीलज्योने शल्लुगारे छि, तेवा घरों में, [मोहणघरणवहादराए मालुया (सालघरएसु य) शाणागृहों में (जालघरएसु य) नाणीडुके कच्छनी अंदर नीकणीने ते

स्थितैर्बहिःस्था दृश्यन्ते तादृशेषु च 'कुसुमघरणसु' कुसुमगृहकेषु=पुष्पगृहकेषु, इत्यादिषु, स्थानेषु 'उज्जाणसिरि' उद्यानश्रियं, उपवनस्य शोभां सुखं च 'पञ्चणु भवमाणा' प्रत्यनुभवन्तौ देवदत्ताया सार्द्धमनुभवन्तौ विहरतः=विचरतः । सू. १०।

मूलम्—तए णं ते सत्थवाह दारया जेणेव से मालुया कच्छए तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तएणं सा वणमऊरी ते सत्थहदारए एज्जमाणे पाट्ठ पासित्ता भीया तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया महया महया सइणं केकारवं विणिम्मुयमाणी २ मालुयाकच्छाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता एगसि रुक्खडालयंसि ठिच्चा ते सत्थ वाहदारए मालुयाकच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठिए पेहमाणी २ चिट्ठइ ॥सू० ११॥

टीका—'तएणं ते' इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु तदुद्यानशोभासु खानुभवानन्तरं तौ सार्थवाहदारकौ य व स मालुकाकक्षकः पूर्वोक्त एका-स्थिकफलानां वृक्षविशेषाणां काननं वर्तते तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' प्राधार यतां

मनुष्य बाहिर रहे हुए मनुष्यों की दृष्टि में न आवे किन्तु बाहिर मनुष्य उन भीतर में रहे हुए मनुष्यों को दिखलाई पड़ते रहे ऐसे घरों में—(कुसुमघरणसु य) पुष्प गृहों (उज्जाणसिरि पञ्चणुभवमाणा विहरन्ति) देवदत्ता के साथ २ उद्यानश्री का निरीक्षण करता हुआ आनन्द भोग करते हुए विचरते रहे । सूत्र १० ॥

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे दोनों सार्थवाह दारक (जेणेव मालुयाकच्छए) जहाँ वह मालुका कच्छ था (तेणेव पहारेत्थ गमणाए) उस ओर जानेके लिये उत्कंठित हुए (तएणं सा वणमऊरी ते

जेवा धरेमां डे जेमनी अंदर जेठेला भाणुसोने सारी पेठे जेठ शके पणु अडारना भाणुसो अंदरना भाणुसोने जेठन शके, (कुसुमघरणसु य) पुष्प गृहोभां, (उज्जाणसिरि पञ्चणुभवमाणा विहरन्ति) उद्याननी शोभा जेता देवदत्तानी साथे सुअ

नग्न विचरता रह्य। ॥सूत्र १०॥

टीकार्थ—ते सत्थवाह-दारगा' इत्यादि ।

लूकालसमयंसि) पाछेले त्यागनाइ (ते सत्थवाह दारगा) अने सार्थवाह पुत्रे (जेणेव-विश्रुतानी साथे (थूणामंडवाओ) मालुका कच्छ डतो. (तेणेव पहारेत्थ गमणाए)

गमनाय=तत्र गन्तुमुत्कण्ठितौ गतौ च, ततस्तदनन्तरं खलु सा वनमयूरी
तौ सार्थवाहदारकौ 'एजमाणे' एजमानौ प्रत्यागच्छन्तौ पश्यति दृष्ट्वा च'
'भीया' भीताः अकस्माद् भयजनकवस्तुदर्शनेन भयं प्राप्ता 'तत्था' अस्ता-
भयजनितदुःखं प्राप्ता स्तब्धा वा क्षणमात्रं भयेन निश्चला जाता 'तसिया'
अन्तर्भावितव्यर्थः, त्रासिता आत्मनः प्रतिप्रदेशं भयेन संक्रान्ता जाता 'उक्किगा'
उद्धिग्ना-त्राणशरणरहितत्वेनोद्देगं प्राप्ता 'पलाया' पलायिता-उद्ध्वेगनोद्युक्ता
'महया २ सहेणं' महता २ शब्देन उच्चस्वरेण 'केकारवं' मयूरशब्दं 'विणि-
म्मुयमाणी २' विनिर्मुञ्चन्ती=पुनःपुनः कुर्वन्ती मालुकाकक्षात् 'पडिनिक्ख-
मइ' प्रतिनिष्क्रामति-निस्सरति 'पडिनिक्खत्ता' प्रतिनिष्क्रम्य निस्तृत्य स्वस्था-
नादुद्ध्वेय 'एगंसि' एकस्यां वृक्षशाखायां 'ठिवा' स्थित्वा तौ सार्थवाहदारकौ तं

सत्यवाहदारए एजमाणे पासइ) उस वनमयूरीने उन दोनों सार्थवाह
दारकों का ज्यों ही आते हुए देखा-तो (पासित्ता) देखकर (भीया तत्था
तमिया उक्किगा पलाया) भयभीन हो गई अस्त-हो गई-अकस्मात्
भयजनक वस्तु को देखने से भय जनित दुःखको प्राप्त हुई-अथवा क्षण
मात्र के लिये भयसे निश्चल हो गई-आत्मा के प्रतिप्रदेश में भय
से युक्त हो गई, उद्देग को प्राप्त हो गई-और उस स्थान से उड़ी (महया २ सहेणं
केकारवं विणिम्मुयमाणी २ मालुया कच्छाओ पडिनिक्खमइ) डडती २ बड़े जोर २ से
केकारवं (शब्द) बारबार करती करती वह उस मालुका कच्छरु से बाहर हो गई
(पडिनिक्खमिता एगंसि रुक्खडालयंसि ठिवा ते सत्यवाहदारए मालुया-
कच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठिए पेहमाणी २ चिट्ठइ) बाहर होकर एक

ते आलु जवा आगण वन्था (तएणं सा वणमऊरी ते सत्यवाहदारए एजमाणे पासइ)
ते ठेले अने सार्थवाहोने नेथा अने (पासित्ता) नेधने (भीया तत्था तसिया उक्किगा
पलाया) हरी गध, संव्रस्त थधं गध ओसित्ता अथ पमाडनारी वस्तुने नेधने ते
हुअ पाभी, अथवा तो ते अथलीत थधने थोडा वणत माटे स्तब्ध थधं गध, तेना
आत्मप्रदेशोभां अथ प्रसरी गथे. ते उद्धिग्ग थधं गध तेनी साथे रक्षाने. डोड पाधु
आतने उपाय हुतो नहि तेथी ते व्याकुण अनी गध अने ते स्थानेथी उड़ी
(महया २ सहेणं केकारवं विणिम्मुयमाणी २ मालुया कच्छाओ पडिनिक्खमइ)
अने मोटा स्वरथी टड्डती २ उडती ते आलु कच्छथी गडार नीडणी गध. (पडिनि-
क्खमिता एगंसि रुक्खडालयंसि ठिवा ते सत्यवाहदारए मालुया
कच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठिए पेहमाणी २ चिट्ठइ) आलु कच्छनी गडार नीडणीने ते

मालुकाकक्षकं च 'अणिमिसाए' अनिमेषया निश्चलया 'दिट्ठीए' दृष्टया 'पेहमाणी २' प्रेक्षमाणी २—पुनः पुनः पश्यन्ती 'चिट्ठइ' तिष्ठति ॥मू० ११॥

भूलम्—तएणं ते सत्थवाहदारगा अण्णमण्णं सदावेति सदावित्ता एवं वयासी जहाणं देवानुप्पिया ! एसा वणमऊरी अम्हे एज्जमाणा पासित्ता भीया तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया महया महया सद्धेणं जाव अम्हे मालुया कच्छयं च पेच्छमाणी रचिट्ठइ, तं भयिव्वमेत्थ कारणेणं त्तिक्क मालुयाकच्छयं अंतो अणुपविसंति अणुपविसित्ता तत्थ दो पुट्टे परियांगये जाव पासित्ता अन्नमन्नं सदावेति, सदावित्ता एवं वयासी—सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमे वणमऊरी अंडए साणं २ जाइमंताणं कुक्कुडियाणं अंडएसुअ पक्खिवावित्तए तएणं ताओ जाइमंताओ कुक्कुडियाओ एए अंडए सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणीओ संगेवेमाणीओ विहरिस्संति, तएणं अम्हं एत्थं दो कीलामणगा मऊरीपोयगा भविस्संतित्ति कट्ठे अन्नमन्नत्तस्स एयमट्ठं पडिसुणति, पडिसुणित्ता सए मए दासचेडए सदावेति सदावित्ता एवं वयासी गच्छह णं तुब्भेदेवाणुप्पिया ! इमे अंडए गहाय सयाणं जाइमंताणं कुक्कुडीणं अंडएसु पक्खिवह जाव तेवि पक्खिवेति ॥सू. १२॥

दृक्ष की डाल पर जाकर बैठ गई और बैठी २ वही से उन दोनों सार्थवाहदारकों को और मालुका कक्षक की ओर बार बार अनिमिष दृष्टि से देखने लगी । सूत्र । ११ ।

એક ઝાડની શાખા ઉપર બેસી ગઇ, અને ત્યાંથી જ તે બંને સાર્થવાહોને તેમજ માલુકા કુંચની તરફ વારંવાર એકી નજરે જોવા લાગી. ॥સૂત્ર ૧૧॥

टाका—‘तएणं ते’ ततस्तदनन्तरं—मयूरा उड्डयनान्तरं तौ सार्धवाह-
दारकौ अन्धोऽन्यं=परस्परं शब्दयंतः=भावयतः=संमुखी कुरुतः ‘सद्वावित्ता’
शब्दयित्वा=अन्योन्यमाहूय वक्ष्यमाणप्रकारेणावादिष्टाम् ‘जहाणं’ यथा खलु
देवानुप्रिय ! एषा वनमयूरी आवामेजमानौ आगच्छन्तौ दृष्ट्वा च भीता, व्रता,
व्रसिता, उड्डिग्ना पलायिता—स्वस्थानं त्यक्त्वाऽन्यस्थानं गता महता शब्देन
कैकारवं गृह्यन्ती सती यावदावां मालुकाकच्छकं च पुनः पुनः प्रेक्षमाणी
तिष्ठन्ति ‘तं’ तत्—तस्मात् ‘भवियच्चं’ भवितव्यम् ‘एत्थ’ अत्र केनापि कार-

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) उन दोनों सार्धवाह
दारकोंने (अन्नमणं सद्वावेति) परस्पर में विचार किया बातचीत की (सद्वा-
वित्ता) बातचीत कर के (एवं वयामी) फिर वे इस प्रकार कहने लगे—
(जहाणं देवानुप्रिय ! एसा वणमऊरी अम्हे एज्जमाणा पासित्ता भीया
तत्था तसिया उड्डिग्गा पलाया महया २ सद्देणं जाव अम्हे मालुयाक
च्छयं च पेच्छमाणी २ चिट्ठइ) जिस कारण हे देवानुप्रिय ! यह वनमयूरी
हम लोगों को आता हुआ—देखकर भयभीत, व्रत और व्रसित होकर
उड्डिग्न बनी और यहां से उड़ गई—उड़ती २ उसने बड़े जोर २ से के-
कारव किया—और इस मालुकाकच्छक से बाहर होकर एक वृक्ष की
छाल पर बैठी २ यह हम लोगों की ओर और मालुकाकच्छक का ओर
बार २ देख रही है (तं भवियच्चं एत्थ कारणेणं सिक्कहु मालुयाकच्छयं अंतो
अणुपविसंति) तो इसमें कोई न कोई कारण अवश्य होना चाहिये—ऐसा

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्याग्याह (ते सत्थवाहदारगा) अने सार्धवाह पुत्रोअ
(अन्नमणं सद्वावेति) ओकणीअ साथे वातो करी (सद्वावित्ता) बातचीत करीने
(एवं वयामी) तेओ कहेवा लाअ्या (जहाणं देवानुप्रिय ! एसा वणमऊरी अम्हे
एज्जमाणा पासित्ता भीया तत्था तसिया उड्डिग्गा पलाया महया २ सद्देणं जाव
अम्हे मालुयाकच्छयं च पेच्छमाणी २ चिट्ठइ) हे देवानुप्रिय ! आ देल आपणुने
आपत्ता नेधने लथलीत संव्रस्त, व्रसित, अने व्याकुण थधने अहींथी उडी, अने
व्यारे ने उडी त्यारे तेणु मोटा अवाजे डेकारव क्यौ अने ते मालुकाकच्छनी अडार
नीकणीने ओक आउनी थाभा उपर मेसी गछ छे अने त्यांथी पणु ते आपणुने अने
मालुकाकच्छने बारबार नेछ रह्यी छे. (तं भवियच्चं एत्थ कारणेणं सिक्कहु मालुया
कच्छयं अंतो अणुपविसंति) तो ओनी पाछण कंधने कंध रहस्य बोझस डोपुं

णेन 'तिकट्टु' इति कृत्वा इति परस्परं विचार्य मालुकाकक्षकमन्तो मध्येऽनुप्र
विशनः—प्रवेशं कुरुतः अंतः अनुप्रविश्य तत्र तस्मिन् स्थाने खलु वनमयूर्या
'पुष्टे' पुष्टे पर्यायागते प्रसवकालजनिते यौवद्विन्नमुष्टिप्रमाणे अण्डके दृष्ट्वा अन्योऽन्यं
शब्दयतः वार्ताकुरुतः शब्दयित्वा एवमवादिष्टां 'सेयं' श्रेयः अस्य प्रक्षेपयितुमित्यत्र
मम्बन्धः, खलु हे देवानुप्रिय ! आवयोरिमे वनमयूराण्डके गृहीत्वा 'साणं-
साणं' स्वासां स्वासां=स्वकीयानाम् २ 'जाइमंताणं' जातिमतीनां विशिष्ट
जातिमतीं कुक्कुटिकानामण्डकेषु प्रक्षेपयितुम्-स्थापयितुम्, ततस्तदनन्तरं खलु
'ताओ' ता-आवयोर्जातिमित्यः कुक्कुटिकाः 'एए' एते अस्मत्समानीते अण्डके-
मयूर्या अण्डके पुनः 'सए य अंडए' स्वकानि चाण्डकानि संरक्षन्त्यः सम्यक्
पोषणादिना 'संगोवेमाणीओ' संगोपायमाना-परकृतोपद्रवतः प्रतिपाल
यन्त्यः विहरिष्यन्ति । ततस्तदनन्तरं खलु आवयोः 'एत्थं' अत्र अस्मिन्

विचार कर वे दोनों उस मालुकाकच्छक के भीतर प्रविष्ट हो गये
(अणुप्रविमिता तत्थणं दोपुष्टे परियागये जाव पासित्ता अन्नमन्नं सदावे'ति)
प्रविष्ट होकर वहाँ उन्होंने पुष्ट एकही साथ क्रमशः उत्पन्न हुए भिन्न
मुष्टि प्रमाण दो अंडे को देखा देखकर फिर वे परस्पर में एक दूसरे
से कहने लगे । कहकर फिर इस प्रकार उन्होंने विचार किया कि (सेयं
खलु देवानुप्रिया ! अहं इमे वनमऊरी अंडए साणं २ जाइमंताणं
कुक्कुडियाणं अंडएसु य पक्खिवावे'णए) हे देवानुप्रिय ! हम दोनों के
लिये यह बड़ी अच्छी बात है कि हम दोनों इन दोनों अंडों को
अपनी २ जातिमती कुक्कुटिकाओं के अंडों में रख देवे (तएणं ताओ
जाइमंताओ कुक्कुडियाओ एए अंडए सएय अंडए सएणं पक्खवाएणं
सारक्खमाणीओ संगोवेमाणीओ विहरिस्संति) इस तरह वे विशिष्ट जाति

॥ जेधजे. आभ विचारीने तेओ भने मालुका कच्छमां प्रविष्ट थ्या. (अणुप्रवि-
सित्ता तत्थ णं दो पुष्टे परियागये जाव पासित्ता अन्नमन्नं सदावे'ति) प्रवेशीने
तेओजे ओही साथे अनुक्रमे उत्पन्न थयेला भूहीना जेटलां प्रमाणवाणा जे ध'डा जेथां
ते जेधने तेओ ओके जीवने कडेवा लाय्या, अने आ प्रमाणे विचार करवा लाय्या हे
(सेयं खलु देवानुप्रिया ! अहं इमे वनमऊरी अंडए साणं २ जाइमंताणं
कुक्कुडियाणं अंडएसु य पक्खिवावे'णए) हे देवानुप्रिय ! आपणु भने माटे ओ
साइं छे के आपणु भने ओ भने ध'डाओने पोतपोतानी भरधीओना ध'डाओमां भूही छधजे
(तएणं ताओ जाइमंताओ कुक्कुडियाओ एए अंडए सएय अंडए सएणं पक्ख-
वाएणं सारक्खमाणओ संगोवेमाणीओ विहरिस्संति) आ रीते ते जुही जुही
जतिनी आपणु भरधीओ आपणु पडे लध जवायेला देलना ध'डा अने पोतानां ध'डातुं

स्थाने स्वगृहे एवं अनेन प्रकारेण) 'दो क्रीलावणगा' द्वौ - क्रीडनकौ-क्रीडा कारकौ द्वौ मयूरीपोतकौ मयूरीशावकौ भविष्यत इति कृत्वा-इति विचार्य, अन्योऽन्यस्यैतमर्थं प्रतिश्रुतः मनसि धारयतः, प्रतिश्रुत्य 'सए सए' स्वकान् स्वकाञ्-दासचेदकान् शब्दयतः शब्दयित्वा चैवं वक्ष्यमाणप्रकारेणावादिष्टम् हे देवानुप्रियाः गच्छत खलु यूयं इमे-एने अण्डके मयूरी अण्डके गृहीत्वा स्वकानां जानिमतीनां कुकुटीनामण्डकेषु प्रक्षिपत, इति वचनं श्रुत्वा यावत्से दासा अपि तथैवाण्डके प्रक्षिपन्ति ॥ सू. १२ ॥

वाली हम दोनों की कुक्कुटिकाएं इन हम लोगों के द्वारा लाये हुए मयूरी के अंडों की अपने २ अंडों की रक्षा तथा उनकी परकृत उपद्रवों से प्रतिपालना करती हुई रक्षा और प्रतिपालना करछेंगी। (तएणं अम्हं एत्थं दो क्रीलामणगा मऊरपोयगा भविस्संति तिकट्टु अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेति) इस प्रकार हम लोगों के अपने २ घर पर दो क्रीडा कारक मयूरी पोत (वच्चे) हो जावेगे ऐसा विचार कर उन दोनोंने आपसमें एक दूसरे का विचार स्वीकार कर लिया (पडिसुणिच्चा सए सए दासचेदए सदावेति) स्वीकार कर फिर उन्होंने अपने २ नौकतों को बुलाया (सदा-विच्चा एवं वयासी) बुलाकर ऐसा कहा—(गच्छहणं तुम्हे देवानुप्रिया !) हे देवानुप्रियो ! तुम लोग जाओ और (इमे अण्डए गहाय सयाणं जाइमंताणं कुक्कुडीणं अण्डएसु पक्खिवह जाव ते वि पक्खिवेति) इन मयूरी के दोनों अंडोंको छे जाकर अपनी २ जातीवाली कुक्कुटिकाओं के अंडों में रख दो। इस प्रकार के उनके कथन को सुनकर “यावत् उन दासोंने भी उस तरह उन दोनों अंडों को छे जाकर उन कुक्कुटिकाओं के अंडों में रख दिया ॥ सू. १२ ॥

गहाराणा उपद्रवोत्थी रक्षणु कर्त्तुं देवना ध'अनु' पणु रक्षणु कर्त्तुं अने पालन पोषणु कर्त्तुं (तएणं अम्हं एत्थं दो क्रीलामणगा मऊरपोयगा भविस्संति तिकट्टु अन्नम-न्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेति) आ रीते आपणा अनेनां धरोभां डीअभयूरना अच्चाओ थधं ज्ये. आभ तेओ अने ज्येक जीनना विद्याशेथी सहमत थथा. (पडिसुणिच्चा सए सए दासचेदए सदावेति) सहमत थधने तेओओ पोतपोताना नेकशेने गोदाव्या (सदाविच्चा एवं वयासी) गोदावीने आ प्रभाणु क्खं (गच्छहणं तुम्हे देवानु-प्रिया !) छे देवानुप्रियो ! तमे ज्येओ अने (इमे अण्डए गहाय सयाणं जाइमंताणं कुक्कुडीणं अण्डएसु पक्खिवह जाव ते वि पक्खिवेति) आ देवना अने ध'अने, अभारी भरधीओना ध'अओनी वच्चे भूडी हो. आ रीते तेमनी वात सांलणीने नेकशेओ अने ध'अने लधने साथवाड पुत्रोनी भरधीओना ध'अओनी वच्चे भूडी दीधां सू. १२ ॥

मूलम्—तएणं ते सत्थवाह दारगा देवदत्ताए गणियाए सद्धिं
 सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरित्ता
 तमेव जाणं दुरूढा समाणा जेणेव चंपा नयरीए जेणेव देवदत्ताए
 गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता देवदत्ताए गिहं
 अणुपविसंति अणुपविसित्ता देवदत्ताए गणियाए विउलं जीवि नारिहं
 पीइदाणं दलयंति दलयित्ता सक्कारेति सक्कारित्ता सम्माणेति सम्मा-
 णित्ता देवदत्ताए गिहाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता जेणेव
 सयाइं२ गिहाइं तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता सकम्मसंपउत्ता
 जाया यावि होत्था ॥ सू. १३ ॥

टीका—तएणं ते' ततस्तदनन्तरं तौ सार्थवाहदारकौ देवदत्ताया गणि-
 कया सार्द्धं सुभूमिभागस्योद्यानस्योद्यानश्रियं प्रत्यनुभवन्तौ विहृत्य तदेव यानं
 प्रवहणमारुढौ सन्तौ यत्रैव चंपानगर्यां देवदत्ताया गणिकायाः गृहं वर्तते
 तत्रोपागच्छतः उपागत्य देवदत्ताया गृहमनुपविशतः—प्रवेशं कुरुतः देवदत्तायै

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे सार्थवाह दार-
 क (देवदत्ताए गणियाए) देवदत्ता गणिकाके (सद्धिं) साथ (सुभूमिभा-
 गस्स) सुभूमिभाग उद्यान की (उज्जाणसिरिं) उद्यानश्रीका (पच्चणुभवमाणा)
 अनुभव करते हुए (विहरित्ता) घूम कर (तमेव जाणं दुरूढा समाणा) उसी
 रथ पर चढ़े हुए (जेणेव चंपानयरी जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहे तेणेव
 उवागच्छंति) जहाँ चंपानगरी में देवदत्ता गणिका का घर था—वहाँ आये

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पछी (ते सत्थवाहदारगा) सार्थवाह पुरौ (देव-
 दत्ताए गणियाए) देवदत्ता गणिकानी(सद्धिं) साथे (सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स)
 सुभूमिभाग उद्याननी (उज्जाणसिरिं) शोखाने (पच्चणुभवमाणा) अनुभवता (विहरित्ता)
 विहरण करता (तमेव जाणं दुरूढा समाणा) ते रथ उपर सवार थधने (जेणेव
 चंपानयरीए जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छंति) चंपान
 गरीभां ज्थां देवदत्ता गणिकातुं घर छतुं त्यां आन्था. (उवागच्छित्ता देवदत्ताए

गणिकायै विपुलं जीविकाहं जीविकायोग्यं प्रीतिदानं दत्तः दत्ता सत्कुरुतः
वस्त्रादिना सत्कारं कुरुतः सम्मानयतः वचनादिना संमानं कुरुतः सत्कृत्य
संमान्य देवदत्ताया गृहात्प्रतिनिष्क्रमतः निस्सरतः, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव स्वकानि
स्वकानि गृहाणि तत्रैवोपागच्छतः उपागत्य 'सकम्मसंपउत्ता' स्वकर्मसंप्रयुक्तौ
जातौ चाप्यास्ताम्-स्वस्व व्यापारादिकार्यं करणे सावधानौ जातावित्यर्थः ॥ सू. १३ ॥

मूलम्—तत्थणं जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए सेणं कल्लं
जाव जलंते जेणेव से वणमऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता
तंसि मऊरी अंडयंसि संकिते कंखिते वित्तिगिच्छासमावन्ने भेय
समावन्ने कल्लससमावन्ने किन्नं ममं एत्थ किलावणमऊरी पोयए

(उवागच्छित्ता देवदत्ताए गिहं अणुपविसंति) आकर वे देवदत्ता के घर के
भीतर—(अणुपविसिन्ना देवदत्ताए गणियाए विउलं जीवियारिहं पीइदाणं
दलयंति) भीतर जाकर उन दोनोंने देवदत्ता गणिका के लिये विपुल
मात्रा में जीविका के योग्य प्रीतिदान दिया। (दलयित्ता संक्कारेति,
सक्कारित्ता सम्माणेति, सम्माणित्ता देवदत्ताए गिहाओ पडिनिक्खमंति)
देकर फिर उस का वस्त्रादि द्वारा सत्कार किया, सत्कार कर के मीठे
२ वचनों द्वारा उसका सम्मान किया—सम्मान कर बाद में वे उस
देवदत्ता के घर से बाहर निकले (पडिनिक्खमिन्ना जेणेव सयाइं २
गिहाइं तेणेव उवागच्छंति—उवागच्छित्ता सकम्मसंपउत्ता जाया यावि
होत्था) निकलकर अपने अपने घर पहुँचे—और जाकर अपने २ व्यापार
आदि कार्य करने में लग गये ॥ सू. १३ ॥

गिहं अणुपविसंति) घरभां प्रवेशीने ते अनेअे देवदत्ता गणिकाने लुपिका भाटे
पुष्पण प्रमाणुभां उचित प्रीतिदान आ'थुं. (दलयित्ता संक्कारेति, संक्कारित्ता,
सम्माणेति, सम्माणित्ता देवदत्ताए गिहाओ पडिनिक्खमंति) प्रीतिदान अपीने
ते गणिकाने वस्त्रो वगेरे आपीने तेनो सत्कार कयौं, सत्कार करीने अधुरवाणी बडे तेहुं
सन्मान कथुं अने सन्मान करीने तेअो देवदत्ता गणिकाना घेरथी अहार नीकय्या
(पडिनिक्खमिन्ना जेणेव सयाइं २ गिहाइं तेणेव उवागच्छंति—उवागच्छित्ता
सकम्मसंपउत्ता जायायाविहोत्था) नीकणीने तेअो पोतपोताने घेर पडोअ्या अने
पडोअ्याने पोतपोताना वेपार वगेरे कामोभां परोवाध गथा. ॥ सू. १३ ॥

भविस्सइ उदाहु णो भविस्सइ त्तिकहु त मऊरी अंडयं अभिक्खणं
 अभिक्खणं उव्वत्तेइ परियत्तेइ आसारेइ आसारेइ संसारइ चालेइ
 फदेइ घट्टेइ खोभेइ अभिक्खणं अभिक्खणं कन्नमूलंसि टिट्ठियावेइ
 तएणं से मऊरी अंडए अभिक्खणं अभिक्खणं उव्वत्तिज्जमाणे जाव
 टिट्ठिया वेज्जमाणे पोच्चडे जाए यावि होत्था, तएणं से सागरदत्तपुत्त सत्थ
 वाहदारए अन्नया कयाइं जेणेव से मऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ
 उवागच्छित्ता तं मऊरी अंडयं पोचडमेव पासइ पासित्ता अहोणं
 ममं एसकिलावणए मऊरीपोयए ण जाए तिकहु ओहयमण जाव
 झियायइ । एवमेव समणाउओ । जो अम्मं निग्गंथो वा निग्गंथी वा
 आयरियं उवज्झयाणं अंतिए पव्वइए समाणे पंच महव्वएसु छज्जी
 विनि काएसु निग्गंथे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने से णं इहभवे
 चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावगाणं बहूणं सावि
 गाणं हीलणिज्जे निंदणिज्जे खिसणिज्जे गरहणिज्जे परिभवणिज्जे पर-
 लोएवि य णं आगच्छइ बहूणं दंडणाणिय जाव अणुपरियट्टइ । सू. १४।

टीका--तत्थणं' इत्यादि--'तत्थणं' तत्र तयोर्द्वयोर्मध्ये 'जे से' योऽसौ--
 सागरदत्तपुत्रः सार्थवाहदारकः 'से णं' सः खलु 'कल्लं' कल्ये--प्रातः समये

... 'तत्थ णं जे से सागरदत्तपुत्ते' इत्यादि ।

टीकार्थ--(तत्थ) इनमें (जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए) जो
 सार्थवाह दारक सागर दत्तपुत्र था (से णं कल्लं जाव जलंते जेणेव से
 वणमऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ) वह प्रातः समय यावत् सूर्यके पका-

'तत्थणं जे से सागरदत्तपुत्ते' इत्यादि ।

टीकार्थ--(तत्थ) तेजोभां (जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए) ७.
 सार्थवाह सागरदत्तने पुत्र उतो ते (से णं कल्लं जाव जलंते जेणेव से वणमऊरी
 अंडए तेणेव उवागच्छइ) सवादि, अथादि, सूर्य उदय प्राप्ते त्वादि अथा वनवगशती

‘जाव जलंते’ याज्ञोजसा जलति स्येभ्युद्गते सति ‘जेणेव’ यत्रैव ‘से’ तद् वनमयूया अण्डकं रक्षितमस्ति ‘नेणेव’ तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य च ‘तंसि’ तस्मिन् वनमयूया अण्डके ‘संक्षिप’ शक्तिः—अण्डकविषये शङ्कावान्—इदमण्डकं पकावस्थां प्राप्स्यति न वा इति ‘कंक्षिप’ काङ्क्षाः—फलाऽऽकाङ्क्षायुक्तः—अस्मादण्डकात् कदा मयूरशावकः समुत्पत्स्यते इति, ‘वितिगिच्छासमावन्ने’ विचि-
कित्सा समापन्नः—फलं प्रति संदेहयुक्तः इतः समुद्भूतेऽपि मयूरशावके तेन मम क्रीडारूपं फलं किमुमविष्यति न वा इत्येवं फलं प्रति संशयापन्नः, ‘भेय समावन्ने’ भेदसमापन्नः, मनेर्द्वैधीभावं प्राप्तः, अस्मादण्डकाज्जातो मयूरपोतो

शित होने पर जहाँ उस वन मयूरी का अण्डक रखा था वहाँ गया (उवागच्छिन्ना तंमि मऊरी अण्डयंसि संक्षिने वितिगिच्छासमावन्ने भेय-
समावन्ने कलुप्तसमावन्ने किन्नं मम एत्थ किलावणमऊरी पोयए भि-
स्सइ उदाहु णो भविस्सइ तिकट्ठु) वहाँ जाकर वह उस मयूरी के अण्डे के विषय में शंकित हो गया— यह अण्डा पकावस्था को प्राप्त होगा या नहीं इस प्रकार का उसे संदेह हुआ—काङ्क्षित हो गया—इस अण्डे से क्या मयूरी शावक उत्पन्न होगा इस प्रकार के फलके विषय में वह आकाङ्क्षा युक्त बन गया—विचिकित्सा समापन्न हो गया—इससे मयूर पोतक होने पर भी उस से मुझे क्रीडा रूप फल प्राप्त होगा कि नहीं होगा—इस प्रकार वह फल में संशयापन्न हो गया—भेद समापन्न हो गया—इस अण्डे से उत्पन्न हुआ मयूरी पोतकजीवित रहेगा या नहीं रहेगा इस प्रकार से उसकी सत्ताके विषय में संकल्प विकल्प वाला बन कर वह मति की द्विविधता से युक्त हो गया, कलुष समापन्न हो गया

‘ढेलु’ धं‘डु’ भूकेलु णु’ त्यां गथो. (उवागच्छिन्ना तंसि मऊरीअण्डयंसि संक्षिने कंक्षिते वितिगिच्छासमावन्ने भेयसमावन्ने कलुप्तसमावन्ने किन्नं एत्थ किलावणमऊरी पोयए भविस्सइ उदाहु णो भविस्सइत्तिकट्ठु) ढधने त्यां ढेलना धं‘डा. भाटे तेने शंकायुक्ता विचारो थवा भांरथा. के आ धं‘डु परिपक्व थशे के नडि ? आ धं‘ड भांथी क्यारे भोरत्तुं भन्थु जन्मशे, आ रीते तेना परिष्ठाभनी तेने जिज्ञासा उत्पन्न थध. आकांक्षा युक्त भनी गथो अने विचिकित्सा युक्त भनी गथो. आभांथी भोरत्तुं भन्थु जन्मशे तो पणु ते भन्थुं आभारुं मनोरंजन करशे के नडि ? आ रीते परिष्ठाभमां तेने संशय उत्पन्न थथे, वेद समापन्न थध गथो. धं‘डाभांथी ढेलुत्तुं भन्थु लवतुं रहेशे के नडि ? आ रीते तेनी सत्ताना विषे संकल्प विकल्प करतो ते सुअवणुमां पडी गथो, कलुष युक्त थध गथो, तेनी मति भलीन थध गध. ओ ज वातने

जीविष्यति नवेत्येवं तदीयसत्ताविषये- संकल्पविकल्पवान्, 'कलुषसमापन्ने' कलुषसमापन्नः मतेर्मांलिन्युपगतः अंशतः पूर्वोक्तार्थमेवाह—'किन्नं' किं खलु अत्र किमिति वितर्के ममास्मिन् वनमर्थ्या अण्डके क्रीडनार्थं मयूरीपोतको भविष्यति ? 'उदाहृ' उताहो—अथवा न भविष्यति, इति कृत्वा 'तं मऊरी अंडयं' तन्मयूर्या अण्डकम् 'अभिकखणं २, अभीक्षणम् २ पुनः पुनः 'उव्वत्तेइ' उव्वर्तयति—अधः प्रदेशमुपरिकरोति' 'परियत्तेइ' परिवर्तयति—पूर्वं यथास्थितं तथैव पुनः करोति—'आसारेइ' आसारयति यस्मिन् स्थाने स्थितमासीत् ततो मनागपसारयति 'संसारेइ' संसायति पुनः पुनः स्थानान्तरं प्रापयति 'चालेइ' चालयति कम्पयति 'फंदेइ' स्पन्दयति—किंचिच्चलितं करोति 'घट्टेइ' घट्टयति हस्तेन पुनः पुनः स्पृशति 'खोमेइ' क्षोभयति भूम्यां स्वल्पतरं गतं कृत्वा तत्र प्रवेशयति. अभीक्षणमभीक्षणं 'कण्णमूलंसि टिट्ठियावेइ' कर्णमूले टिट्ठिया

मति की मलिनता से वह व्याप्त हो गया। इसी बात को अंशतः सूत्रकार "किन्नं" इत्यादि पदों द्वारा स्पष्ट करते हैं—क्या मुझे क्रीडा के लिये इस वन मयूरीके अण्डेमें से क्रीडापोतक प्राप्त होगा अथवा नहीं होगा—इस प्रकार विचार कर (तं मऊरीअंडयं अभिकखणं २ उव्वत्तेइ, परियत्तेइ, आसारेइ, संसारेइ, चालेइ, फंदेइ, घट्टेइ, खोमेइ, अभिकखणं २ कन्नमूलंसि टिट्ठियावेइ) उसने उस मयूरी के अण्डे को बार २ नीचे से ऊंचा किया अर्थात् नीचे के प्रदेश को ऊपर किया परिवर्तित किया—जैसा रक्खा था पुनः वैसा ही रख दिया, बाद में जिस स्थान पर वह रक्खा था उस स्थानसे कुछ आगे सराफा दिया बाद उसे और दूसरे स्थान पर रखने लगा उसे चलाया—कपित किया, कुछ २ चलाया, हाथ से उसे पुनः धरित किया जमीन में थोड़ा सा गर्तकर (खड्डाकर) उसे उसमें रख दिया।

सूत्रकार 'किन्नं' वगेरे पढ़ोपडे स्पष्ट करे छे—शुं भने डीडा आटे आ वननी डेलना धंडाभांथी डीडा पोतक (अण्ड्यु) मणथे डे नडिं. आ रीते विचारिने (तं मऊरीअंडयं अभिकखणं २ उव्वत्तेइ परियत्तेइ आसारेइ, संसारेइ, चालेइ फंदेइ, घट्टेइ, खोमेइ, अभिकखणं २ कन्नमूलंसि टिट्ठियावेइ) सार्थवाड पुत्रे डेलना धंडाने वारंवार डपर नीचे कर्युं, ओटवे डे धंडाना नीचेना लागने डपर कर्यो, अने त्थार पछी धंडाने पडेलान्नी जेम ७ भूछी दीधुं. त्थार आह तेणु धंडुं न्थां भूकेडुं डटुं त्थांथी थोडुं आगण भसेडी दीधुं, आ प्रमाणु धंडाने ते वारंवार ओकरथानेथी भीज स्थाने भसेडवा लाज्यो, अलित अने कपित करवा लाज्यो, भसेडीने हाथ वडे धंडाने स्पर्शवा लाज्यो, जमीनभां नानो सरणो भाडे करीने तेभां धंडाने भूछी

वेति निज कर्णान्तिके नीत्वा टिटि-ईति शब्द कारयति । ततस्तदनन्तरं खलु तन्मयूया अङ्कममीक्षणमीक्षणमुद्रार्थं मानं यावच्छब्दायमानं क्रियमाणं सत् 'पोचडे' पोचडं निःसारं पोतोत्पादनशक्तिरहितमित्यर्थः 'जाए' जातं चापि सीत । ततस्तदनन्तरं खलु स सागरदत्तपुत्रः सार्थवाहदारकः 'अन्नया कयाइ' अन्यदा कदाचित्—एकदा 'जेणेव' यत्रैव 'से' तन्मयूया अङ्कं 'तेणेव' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य तन्मयूया अङ्कं 'पोचडेमेव' निर्जीवमेव 'पासइ' पश्यति, दृष्ट्वा चेन्न्यच्चिन्तयत्, 'अहो' इति खेदे 'णं' अल कृतौ 'ममं' मम 'एस किलावणए' एष क्रीडनकः क्रीडाकारणार्थं मयूरीपोतकः, मयूयाः शिशु न जात इति कृत्वा 'ओहयमण' अहृतमनाः—निराशचित्तः, यावत् 'झियायइ' ध्यायति—आर्तध्यानं करोतीत्यर्थः ।

तथा वार २ अपने कर्ण के पास ले जाकर टि टि इस प्रकार से शब्द को करवाया (तएणं से मऊरी अंडए अभिक्खणं २ उव्वत्तिज्जमाणे जाव टिटियावेज्जमाणे पोचडे जाए यावि होत्था) इस तरह वह मयूरी अंडक बार बार उद्धर्तित यावत् शब्दायमान क्रियमाण होता हुआ निःसार बन गया—पोतोत्पादन शक्ति से रहित हो गया । (तएणं से से सागरदत्तपुत्रो सत्यवाहदारए अन्नया कयाइ जेणेव से मऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता तं मऊरीअंडयं पोचचडेमेव पासइ) कुछ दिनों के बाद वह सार्थवाह दारक सागरदत्त पुत्र जहां वह मयूरी का अंडा रखा हुआ था । वहां गया—जाकर उसने उस मयूरी अंडक को निर्जीव देखा (पासित्ता अहोणं ममं एस किलावणए मऊरी पोयए ण जाए तिकहु ओहयमण जाव झियायइ) देखकर उसे दुःख हुआ—उसने सोचा—मेरे लिये यह क्रीडा करने के योग्य मयूरी पोतकनिष्पन्न नहीं

है, अने धंडाने बार-बार पोताना अनन्ती पासे लक्ष नधने 'टि टि' आभ शब्द करवाओगे। (तएणं से मऊरीअंडए अभिक्खणं उव्वत्तिज्जमाणे जाव टिटिया वेज्जमाणे पोचडे जाए यावि होत्था) आ रीते बार-बार हलाववाथी भसेडवाथी तेभ न तेने शब्द युक्त भनाववाथी ते देलुं धंडुं निःसार थधं गथुं, भन्थाने उत्पन्न करवाना ताडदथी रहित भनी गथुं (तएणं से सागरदत्तपुत्रे सत्यवाह-दारए अन्नया कयाइ जेणेव से मऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता तं मऊरीअंडयं पोचचडेमेव पासइ) डेटलाड दिवस पछी सार्थवाह सागरदत्तने ते पुत्र देलना धंडानी पासे गथे, अने त्यां तेणे देलना धंडाने निष्पन्न भेथुं (पासित्ता अहो णं ममं एस किलावणए मऊरीपोयए ण जाए तिकहु ओहयमण जाव झियायइ) नधने तेने पूष न हःथ थथुं, मनमां ते विचार वा लाओ भासी डीडा भाटे आ देलुं धंडुं निष्पन्न थथुं नथी आ रीते विचार

ઉક્ત દૃષ્ટાન્તં દાર્ઘાન્તિકે યોજયતિ—

‘एवामेव’ एवमेव=सागरदत्तपुत्रवदेव ‘समणाउसो’ श्रमणायुष्मन्तः= अहो आयुष्मन्तः श्रमणाः ! ‘जो अम्हं’ य अस्माकं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थोवा आचार्योपाध्यायानां चान्तिके प्रव्रजितः सन्-गृहीतदीक्षः सन् पञ्चमहाव्रतेषु प्राणातिपातविरमणादिषु पञ्चसु महाव्रतेषु यावत् षड्जीवनिकायेषु पृथिवी कायादिषु षड्जीवनिकायेषु नैर्ग्रन्थे प्रवचने-साधुमार्गे वा, ‘संकिए’ शङ्कितो भवति, एषु महाव्रतादिषु शङ्कावान एतद् महाव्रतादिकं सत्यं न वा इति, ‘जाव कलुससमावन्ने’ यावत् अत्र यावच्छब्देन-‘कंखिए, वितिगिच्छासमावन्ने’ भेयसमावन्ने’ इति वाच्यम् । तत्र ‘कंखिए’ काङ्क्षितः अथ्य ततः संयमाराधनस्य फलं कदा भविष्यतीत्येवं काङ्क्षायुक्तः, विचिकित्सासमापन्नः-अस्य

હુઆ છે । इस प्रकार विचार कर वह निराश विन वन गया—यावत् आर्त-
ध्यान में पड़ गया । इस दृष्टान्त को सूत्रकार अब दार्ष्टान्तिक के साथ योजित
करते हुए कहते हैं—एवामेव समणाउसो जो अम्हं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी
वा आयरियं उवज्झयाणं अंतिए पव्वइए समाणे पंचमहव्वएसु छज्जीव
निकाएसु निर्ग्रन्थे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने) इसी तरह सागरदत्त
पुत्र की तरह—हे आयुष्मन्त श्रमणों ! जो हमारे निर्ग्रन्थ व निर्ग्रन्थी—
साध्वी-जन हैं वे आचार्य उपाध्याय के पास प्रव्रजित होते हुए पंच
महाव्रतों में छह जीवनिकार्योंमें एवं निर्ग्रन्थ प्रवचन
में अथवा साधु मार्ग में शंकित होते हैं ये प्राणातिपात विरमणरूप
पांच महाव्रत सत्य हैं कि नहीं हैं इस प्रकारकी जो शंका करते हैं यावत्
शब्द से कांक्षित होते हैं—इस तप संयम आराधन का फल कब होगा
इस प्रकार को कांक्षा से युक्त होते हैं, विचिकित्सा समापन्न होते हैं—

કરીને તે હતાશ થઈ ગયો. અને આર્તધ્યાન કરવા લાગ્યો. આ દૃષ્ટાન્તને સૂત્રકાર
હવે દાર્ઘાન્તિક રૂપમાં કહે છે—(एवामेव समणाउसो ! जो अम्हं निर्ग्रन्थोवा
निर्ग्रन्थी वा आयरिय उवज्झयाणं अंतिए पव्वइए समाणे पंचमहव्वएसु
छज्जीवनिकाएसु निर्ग्रन्थे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने) આ પ્રભાણે
હે આયુષ્મન્ત શ્રમણો ! સાર્થવાહ સાગરદત્તના પુત્રની જેમ જે અમારા નિર્ગ્રન્થ
કે નિર્ગ્રન્થી જન છે તેઓ આચાર્ય કે ઉપાધ્યાયની પાસે પ્રવ્રજિત થતા પંચમહાવ્રતોમાં,
છ જીવનિકાઓમાં અને નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનોમાં અથવા તેો સાધુ માર્ગમાં શંકા કરે છે,
કે આ પ્રાણાતિપાત વિરમણ રૂપ પાંચ મહાવ્રતો સત્ય છે કે નહીં, ? આ રીતે જેઓ
શંકા કરે છે, કાંક્ષિત હોય છે— આ તપ અને આરાધનાનું ફળ અમને કયારે મળશે.
એવી આકાંક્ષા (ઇચ્છા) થી યુક્ત હોય છે, વિચિકિત્સા સમાપન્ન હોય છે— આ તપ

તપઃ સંયમારાધનસ્ય ફલં ભવિષ્યતિ ન વા હત્યેવં ફલં પ્રતિ શઙ્કાવાન, ભેદ સમાપન્નઃ—અસ્માદેવ નૈર્ગ્રન્થ્યપ્રવચનાદાત્મકલ્યાણં સ્યાત્ કિંમુત—અન્યસ્માદિત્યેવં મતેદૈધીમાવં પ્રાપ્તઃ । કલુષસમાપન્નઃ=મતિમાલિન્યમુગ્ધતઃ, ચિરકાલ—પરીષદોપસર્ગપદ્ધતેન કિં ફલં સ્યાદિતિ કાલુષ્યપરિણામવાન । ‘સે જં’ સ સાધુઃસ્વલ્લ ‘હ્રમ્ભવે’ અસ્મિન્નેવમ્ભવે ચૈવ નિશ્ચયેન વહૂનાં શ્રમણાનાં વહૂનીનાં શ્રમણીનાં વહૂનાં શ્રાવકાણાં વહૂનીનાં શ્રાવિકાણાં ‘હીલણિજ્જે’ હીલનીયઃ—ગુરુકુલાદ્યુદ્યાયતઃ પુનઃ નિંદણિજ્જે’ નિન્દનીયઃ—કુત્સનીયઃ સ્યાત્ મનસા ‘લ્હિસણિજ્જે’ લ્હિસનીયઃ જનમધ્યે ‘ગરહણિજ્જે’ ગર્હણીયઃ સમક્ષમેવ ચ ‘પરિભવણિજ્જે’ પરિભવનીયઃ અનશ્યુત્થાનાદિભિઃ ‘પરલોણ વિ ય જં’ પરલોકેઽપિ ચ સ્વલ્લ

इस तपसंयम की आराधना का फल मुझे प्राप्त होगा या नहीं होगा इस प्रकार फल के प्रति शंका बाधे होते हैं, भेद समापन्न होते हैं— इसी नैर्ग्रन्थ्य प्रवचन से आत्म कल्याण होगा—या अन्य किसी और से आत्मकल्याण होगा इस प्रकार के विचार से युक्त रहते हैं, कलुष समापन्न होते हैं—चिरकालतक परीषद् और उपसर्ग के सहन करने से क्या लाभ है इस प्रकार कालुष्य परिणाम बाधे होते हैं (सेणं इह भवे चैव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावगाणं बहूणं साविगाणं हीलणिज्जे निंदणिज्जे, ल्हिसणिज्जे गरहणिज्जे परिभवणिज्जे) वे इस भव में ही अनेक श्रमणों के अनेक श्रमणियों के अनेक श्रावकों के और अनेक श्राविकाओं द्वारा हीलनीय होते हैं निंदनीय होते हैं जन मध्यमें ल्हिसणीय होते हैं—समक्ष में गर्हणीय होते हैं तथा अनश्युत्थान आदिसे परिभवनीय होते हैं । (परलोए वि य जं आगच्छइ बहूणं दंढणाणिय

અને સંયમને આરાધવાતું કૃણ મને મળશે કે નહિ આ રીતે કૃણ પ્રત્યે શંકાશીલ હોય છે, ભેદ સમાપન્ન હોય છે— આ નૈર્ગ્રન્થ પ્રવચનથી આત્મકલ્યાણ થશે કે બીજા કોઈથી આત્મકલ્યાણ થશે આ પ્રકારના વિચારો કરવા માંડે છે, કલુષ સમાપન્ન હોય છે. લાંબા વખત સુધી પરીષદ અને ઉપસર્ગોને સહન કરવાથી શેા લાભ ? આ પ્રમાણે કાલુષ્ય પરિણામવાળા હોય છે. (સે જંં હ્રમ્ભવે ચૈવ બહૂણં સમણાણં બહૂણં સમણીણં બહૂણં સાવગાણં બહૂણં સાવિગાણં હીલણિજ્જે, નિંદણિજ્જે લ્હિસણિજ્જે ગરહણિજ્જે પરિભવણિજ્જે) તે આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણો ઘણી શ્રમણીઓ વડે હીલનીય હોય છે, નિંદનીય હોય છે. સમાજમાં બિઃસણીય હોય છે, બધાની સામે ગર્હણીય હોય છે તેમજ અનશ્યુત્થાન વગેરેથી પરિભવનીય હોય છે. (પરલોણ વિ ય જંં આગચ્છઈ, બહૂણં દંઢણાણિય જાવ અણુપરિગટ્ઠં) પરલવમાં પણ તે

आगच्छति प्राप्नोति, बहूनि मनोदण्डप्रभृतीनि 'दण्डाणि' दण्डनानि च यावत्
'अणुपरियट्टइ' अनुपर्यटति—चातुर्गतिकसंसारमनुपरिवर्तयति, अनाद्यनंतकालं
परिभ्रमणं करोति ॥ सूत्र १३ ॥

मूलम्—तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए जेणेव मे
मऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तंसि मऊरी अंडयांस
निस्संकिए, जाव सुवत्तए णं मम एत्थ कीलावणए मऊरी पोयए
भविस्सइ, त्तिकट्टु तं मऊरीअंडयं अभिक्खणं २ नो उव्वत्तइ जाव
नो टिट्ठियावेइ। तएणं से मऊरीअंडए अणुव्वत्तिज्जमाणे जाव अटि-
ट्ठियाविज्जमाणे कालेणं समएणं उब्भिन्ने मऊरीपोयए एत्थजाए। तएणं
से जिणदत्तपुत्ते तं मऊर पोययं पासइ पासित्ता हट्टुतुट्ट मऊर पोसए
सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी तुब्भेणं देवाणुप्पिया! इमं मऊर
पोय, बहूहि मऊरपोसणपाउग्गेहिं दव्वेहिं अणुपुव्वेणं सारक्ख-
माणा संगोवेमाणा संवट्ठेह नट्टुल्लगं च सिक्खावेह। तएणं ते मऊर-
पोसगा जिणदत्तपुत्तस्स एयमट्टं पडिसुणोति पडिसुणित्ता तं मऊर-
पोययं गेण्हंति गेण्हित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छंति उवाग
च्छित्ता तं मऊरपोययं जाव नट्टुल्लगं सिक्खावेति ॥ सू १४ ॥

टीका—'तएणं से जिणदत्तपुत्ते' इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु स जिन-

जाव अणुपरियट्टइ) परलोक में भी अनेक मानों दण्डों वगैरह को प्राप्त
करते हैं और अनादि अनंत काल तक इस चातुर्गति रूप संसार में परि-
भ्रमण करते रहते हैं ॥ सू. १३ ॥

'तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सत्थवाहदारए जिणदत्त पुत्ते) सार्थ-

अनेक ज्ञातनी शिक्षाने पात्र थाय छि ओटवे के तेने अनेक यातनाओ सहन करी
पडे छि अने अनादि, अनंत काल क्षणी ते आ चातुर्गति रूप संसारमें परि-
भ्रमण करती रहे छि ॥ सू. १३ ॥

'तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए' इत्यादि ।

टीकार्थ— (तएणं) त्थार पछी (सत्थवाहदारए जिणदत्त पुत्ते) सार्थवाह

दत्तपुत्र सार्धवाहदारको 'जेणेव' यत्रैव यस्मिन्नेव स्थाने 'से' तन्मयूरी अण्डके वर्तते 'तेणेव' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य च 'तंसि' तस्मिन् मयूरी अण्डके 'निसंसकिण' निःशङ्कितः शङ्कारहितश्चितयति, 'सुवत्तण' सुव्यक्तकं परिपक्त्वेन स्फुटतया विज्ञायमानं, खलु 'ममएत्थ' ममात्र क्रीडाकरणार्थं मयूरपोतको भविष्यतीति, कृत्वा तन्मयूरी अण्डकमभीक्ष्णं २ पुनः पुनः 'नो उव्वत्तेइ' नोद्वर्त्तयति—अधः प्रदेशं नो परिकरोति यावत् 'नो टिट्ठियावेइ' न टि टि इति शब्दयति—स्वकीयकर्णमूले धृत्वा न शब्दायमानं करोति । ततस्तदनन्तरं खलु 'से' तद्, मयूरी अण्डकं 'अणुव्वत्तिज्जमाणे' अनुद्वर्त्यमानं यावत्—स्वस्थानादयस्मिन्स्थाने - हृषदप्यचालयमानं, 'अटिट्ठियाविज्जमाणं' टि टि इति न शब्दायमानः 'कालेणं समएणं' काले-समये प्राप्ते सति स्वयमेवात्मनैव उब्धिन्ने' उद्भिन्नः—परिपकावस्थायां स्फुटितं तदा मयूरी

वाहदारक जिनदत्त पुत्र (जेणेव से मऊरी अण्डए) जहाँ वह मयूरी का अण्डा था (तेणेव उवागच्छइ) बहा गया (उवागच्छिता तंसी मऊरी अण्डयंसि निसंसकिण जाव सुवत्तए णं मम एत्थ कीलावणए मऊरीपोयए भविस्सइ, तिकहुं तं मऊरी अण्डयं अभिक्खणं २ नो उव्वत्तेइ) जाकर वह उस मयूरी के अण्डे के विषय में निःशङ्कित आदिवृत्ति वाला बना रहा—और विचारने लगा—यह मयूरी अण्डक परीपक्वरूप से स्पष्ट प्रतीत होने लगा—सो इसमें मुझे क्रीडा करनेका मयूर पोतक पिष्यन्न हो जावेगा— ऐसा विचार कर उसने उस मयूरीके अण्डेको बार बार उद्वर्तित नहीं किया यावत् उसे शब्दायमान नहीं किया—अपने कान के पास रखकर उसे टो टो इस प्रकार से बाचालित नहीं किया (तएणं से मऊरी अण्डए अणुवित्तिज्जमाणे जाव अटिट्ठियाविज्जमाणे कालेणं समएणं उब्धिन्ने) इस तरह वह

जिनदत्तने पुत्र (जेणेव से मऊरी अण्डए) जहाँ ते ढेलहुं धडुं डहुं (तेणेव उवागच्छइ) त्यां गये। (उवागच्छिता तंसी मऊरीअण्डयंसि निसंसकिण जाव सुवत्तएणं मम एत्थ कीलावणए मऊरीपोयए भविस्सइ, तिकहुं तं मऊरी अण्डयं अभिक्खणं २ नो उव्वत्तेइ) त्यां जधने ढेलना धडाना विषे ते निःशङ्क वृत्तिवाणे जनी गये जने विचारवा लाग्ये—आ ढेलहुं धडुं परिपक्व थरुं गयुं छे आभ जणाय छे, आभांथी भारी डीडा माटे ढेलहुं जय्युं जन्मये। आ रीते विचार करीने तेखे ते धडने सागरदत्तना पुत्रनी जेम वारंवार नीये छपर कयुं नहिं जने तेने शण्ड युक्त पण्ड कयुं नहिं जेटवे डे चोताना डाननी पासे धडने शपीने तेने डडांवीने शण्ड युक्त जनाय्युं नहिं (तएणं से मऊरी अण्डए अणुवित्तिज्जमाणे जाव अटिट्ठियाविज्जमाणे कालेणं समएणं

पोतकः शिशुः 'एत्थ' अत्र-अस्मिन् स्थाने 'जाए' जानः प्रादुरभूत् । ततस्तदनन्तरं खलु स जिनदत्त पुत्रस्तं मयूरपोतकं पश्यति दृष्ट्वा च हृष्ट तुष्टोऽतिशयेन हृष्टस्तदा 'मऊरपोसए मयूरपोषकान्-पालकान् शब्दयति, शब्दयित्वैवंक्षयमाणप्रकारेणावादीत्, 'तुम्हेणं' यूयं देवानुप्पिया । इमं मयूर-पोतकं बहुमिः 'मऊरपोसणपाउग्गेहि' मयूरपोषणप्रायोग्यैः-मयूरस्य पोषणाय प्रायोग्यैः समर्थैः 'दव्वेहि' द्रव्यैः-द्रव्यविशेषैः 'अणुपुव्वेणं' अणुपूर्व्यां-अनुक्रमेण 'सारक्खमाणा' संरक्षन्त्यः पोषणादिना 'संगोवेमाणा' संगोपायन्तः, मार्जारदिकृतोपद्रवतः 'संवड्डेह' संवर्द्धयत, वृद्धिं प्रापयत 'नडुल्लग' नृत्यं च

मयूरी अंडक अनुद्वर्त्यमान होता हुआ-अपने स्थान से थोड़ासा भी चाल्यमान नहीं होता हुआ और टी, टी, इस प्रकार के शब्द से भी शब्दायमान नहीं किया गया होता हुआ समय आ जाने पर अपने आप ही उड्डिन्न हो गया-परिपक्व होकर फूट गया । (मऊरी पोयए एत्थ-जाए) फूटते ही उस में से एक मयूरी पोतक निकला-(तएणं से जिन-दत्तपुत्ते तं मऊरीपोययं पासित्ता हट्टुट्टे मयूरपोयए सदाव्वेह) जिनदत्तने मयूपोत को देखा-तो देखकर वह बहुत अधिक हर्षित एवं तुष्ट हुआ-बाद में उसने मयूरपोतको को बुलाया (महावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे सा कहा-(तुम्हेणं देवानुप्पिया! इमं मऊरीपोययं वड्डहि ऊर पोसणपाउग्गेहि दव्वेहि अणुपुव्वेणं सारक्खमाणा संगोवेमाणा संवड्डेह)हे देवानुप्पियो! तुमलोग इस मयूर शिशुको अनेक मयूर पोषक प्रायोग्य द्रव्यों से क्रमशः रक्षारतते हुए

उन्निम्नने) आ अभाणु ते ढेलनुं ध'डुं बार'बार नीचे उपर परिवर्तित क्यो वगर पोतानी अग्याथी सहेअ पणु असेअया वगर अने 'टि टि' आ आतना शब्द कशेअया वगर अ योअय-सुअये पोतानी आते अ उड्डिन्न थड गयुं अेटले के पाकीने कूटी गयुं मऊरी पोयए एत्थ जाए)अने तेभांती अेअ ढेलनुं अरथुं नीकण्युं (तएणं से जिनदत्तपुत्ते तं मयूरपोययं पासह पासित्ता हट्टुट्टे मयूरपोयए सदाव्वेह) जिनदत्त ढेलनां अग्याने अेधने अणुअ हर्षित पाअये अने तुष्ट थये त्थार पछी तेणुं भोरने पाणनारा भाणुसोने आलाअया- (सदावित्ता एवंवयासी) आलावीने कहुं- (तुम्हेणं देवानुप्पिया ! इमं मऊरीपोययं वड्डहि मऊरी पोसणपाउग्गेहि दव्वेहि अणुपुव्वेणं सारक्खमाणा संगोवेमाणा संवड्डेह) हे देवानुं प्रियो ! तमे आ ढेलनां अग्यानी अनेअ भोरना पोषणु भाटे थोअ अया द्रव्योथी रक्षा कशे तेअअ आलाआ वगेरेना उपद्रवोथी पणु अयावता रडी तेनु पोषणु कशे अने

अनगारधर्मोत्तवर्णिनीटीका अ ३. जिनदत्त-सागरदत्तचरित्रम्

‘सिक्खावेह’ शिक्षयत । ततस्तदनन्तरं खलु ^(से) ते मयूरपोषका जिनदत्तपुत्रस्य ‘एयमट्ठ’ एतमर्थं परिगणयन्ति, प्रतिश्रुत्य च ‘तं मऊरपोषय’ तं मयूरपोषकं गृह्णन्ति गृहीत्वा च ‘जेणेव’ यत्रैव ‘सए गिहे’ स्वकीयं गृहं वर्तते ‘तेणेव’ तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य च तं मयूरपोषकं पोषयन्ति पालयन्ति यावत् नृत्यं च सिक्खावेति’ शिक्षयन्ति ॥ सू. १४ ॥

यूलम्—तएणं से मऊरपोषए उम्मुक्कवालभावे विन्नाय परिणयमेत्ते जोठवणगमणुपत्ते लक्खणवज्जणगुणोववेए माणुम्माण-प्यमाण पडिपुत्तरस्खपेणूणकलावे विचित्तपिच्छे सतचंदए नील कंठए नच्चणसीलए एणाए चत्पुडियाए कयाए समाणीए अणे-गाइं नहुळगसयाइं केकारवसयाणि य करेमाणे विहाइ । तएणं से मऊरपोसग्गा तं मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासइ पासित्ता तं मऊरपोयगं गेपिहंति गेपिहत्ता जिनदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए हट्टुत्तं तेसिं विउलं जीवियागिहं पीइदाणंजाव पडविसज्जेइ, ॥सू. १५ ॥

पासः, पासित्ता हट्टुत्ते मऊरपोसए सदावेह) जिनदत्तने मयूरपोषक को देखा-तो देखका वह बहुत अधिक हर्षित एवं तुष्ट हुआ-बादमे उसने मयूरपोषको का बुलाया (सदाविता एव वयासी) बुझाकर उनसे ऐसा कहा- नया माजार आदिकन उपद्रवों से बचाते हुए बढाओ-और (नईलगं च सिक्खावेह) नृत्य आ मिवलाओ । (तएणं ते मऊरपोसग्गा जिनदत्तपुत्तस एयमट्ठ पडिसुणेति) इस प्रकार उन मयूरपोषकोंने जिनदत्तपुत्र के इस कथन को स्वीकार का लिया (पडिसुणिता तं मऊरपोययं गेहंति-गेह्विहा जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छंति) स्वीकार कर वाद में वे उस मयूर-शिशु को ले चले-लेना कर वे जहां अपना घर था-वहां आगये । (उवागच्छिता तं मऊरपोयगं जाव नईलगं सिक्खावेति) आकर उन्होंने उस मयूर शिशु को पाला यावत् उसे नृत्यकला भी सिखाई । सू. १४।

(नईलगं च सिक्खावेह) मोटुं थाय त्यरे नायत्ता शिणयाओ (तएणं ते मऊरपोसग्गा जिनदत्तपुत्तस एयमट्ठ पडिसुणेति) आ रीते मोरना पाणओओ जिनदत्तना पुत्रत्तं आ कथन स्वीकृत्य (पडिसुणिता तं मऊरपोययं गेहंति) गेह्विहा जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छंति) स्वीकृत्यो याह तेओ ठवना गच्छाने साथे लध गथा. अने लधने न्यां तेमत्तुं घर छटुं. त्यां गथा (उवागच्छिता तं मऊरपोयगं जाव नईलगं सिक्खावेति) त्यां गधने तेओओ ने देव न गच्छात्तुं पो।युं कथुं तेमअ मोटुं थयुं त्यरे तेने नायत्तां पयु शीणयात्तुं सू. १५।

ટીકા—‘તર્ણ’ સે મઝપોય’ इत्यादि—उतस्तदनन्तरं खलु स मयूरपोतकः ‘उम्मुक्कबालभावे’ उन्मुक्तबालभावः त्यक्तबालावस्थः ‘विन्नायपरिणयमेते’ विज्ञातपरिणतमात्रः, विज्ञातं विज्ञानं तत् परिणतमात्रं परिपक्ववस्थं यस्य स तथा परिपक्वविज्ञान इत्यर्थः, दर्शनमात्रेण तेन नृत्यकलादि विज्ञातमिति भावः। ‘जोच्चणगमणुपत्ते’ यौवनकमनुप्राप्तः—तरुणत्वं संप्राप्तः ‘लक्खवणवज्जणगुणोववेए’ लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेतः—तत्र लक्षणानि=मयूरलक्षणानि व्यञ्जनानि=मयूरसम्बन्धि शिखाचन्द्रकादीनि मयूरगुणाश्च तैरुपपेतः। ‘माणोम्माणप्पमाणपडिपुण्णपक्खपेहूणकलावे’ मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णपक्षपिहूणकलापः मानेन विष्कम्भतः, विस्तारतः। उन्मानेन बाहुल्यतः, उत्सेधेन=उच्चतया प्रमाणेन चायामतः—प्रतिपूर्णपक्षपेहूणकलापं यस्य स तथा पेहूणकलापः पिच्छसमूहः। ‘विविचपिच्छे’ विचित्रपिच्छः विचित्राणी=विविधरूपाणि पिच्छानि यस्य स तथा ‘सतचंदए’ सतचन्द्रकः-सतसंख्यका चन्द्रका यस्य स तथा ‘नीलकंठए’ नीलकण्ठकः नीलवर्णी कण्ठो यस्य स ‘नच्चणसीलए’ नर्तनशीलकः—नृत्यकला परायणः, ‘एगाए चप्पुडियाए’

‘तर्ण’ से मऊरपोयए उम्मुक्कबालभावे’ इत्यादि ।

ટોકાર્થ—(તર્ણ) इसके बाद (से मऊरपोयए) वह मयूरपोतक (उम्मुक्कबालभावे) बालभाव का परित्याग कर—विन्नायपरिणयमेते जोच्चणगमणुपत्ते) परिपक्वज्ञान वाला बन गया इससे वह देखने मात्र से ही नृत्यकला जानने लग गया। जब वह यौवन अवस्था को प्राप्त हुआ तो (लक्खवणवज्जणगुणोववेए) लक्षणों से तथा मयूर संबंधी शिखा चन्द्रक आदि व्यंजनों से एवं मयूरसंबन्धी गुणों से युक्त हो गया। (माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णपक्खपेहूण कलावे विविचपिच्छे सतचंदए नीलकंठए नच्चणसीलए) मानसे (विस्तारकी अपेक्षा) उन्मान से (ऊँचाईकी अपेक्षा) और प्रमाण से (आयामकी अपेक्षा) इसका पिच्छ समूह प्रतिपूर्ण था। इसके पाँख विविध रूपवाले थे, पाँखों

‘तर्ण’ से मऊरपोयए उम्मुक्कबालभावे’ इत्यादि ॥.

ટોકાર્થ—(તર્ણ) ત્યાર પછી (સે મઝપોય) મોટું બન્યું (ઉમ્મુક્કબાલભાવે) મોટું થયું (વિન્નાયપરિણયમેત્ત જોવ્વણગમણુપત્તે) ત્યારે સંપૂર્ણ જ્ઞાની થઈ ગયું. ન્યારે તે જુવાન થયું. ત્યારે (લક્ખવણવજ્જણગુણેવવે) મોરના લક્ષણો—કંઠગી, ચંદ્રક પીછાંઓ અને મોરના બંધા ગુણોથી યુક્ત થઈ ગયું. (માણુમ્માણપ્પમાણપડિપુણ્ણપક્ષપેહૂણકલાવે વિવિચપિચ્છે સતચંદં નીલકંઠં નચ્ચણસીલં) માનથી (વિસ્તારની દૃષ્ટિએ) ઉન્માનથી (ઊંચાઈની દૃષ્ટિએ) અને પ્રમાણથી (આયામની દૃષ્ટિએ) તેના પીછાં પ્રતિપૂર્ણ હતાં. તેનાં પીછાંમાં સેકંઠે ચંદ્રકે હતા અને તેનો કંઠ ભૂરા રંગનો હતો. નાચવા માટે તે હાથમાં તૈયાર જ

एकस्यां चण्डिकायां-अर्जुनेन सार्धमङ्गुली तालिकायां. चुःकीति भाषायाम्
'कयाए समोणीए' कृतायां सत्यां, 'अणेगाइ' अनेकानि 'नट्टलगमयाइ' नर्तन
शतानि 'केकारवसयाणि' केकारवशनानि च कुर्वत् विहरति-विचरति।
ततस्तदनन्तरं खलु ते मयूरपोषकास्तं मयूरपोतकं उन्मुक्तबालभावं यावत्
नर्तनशतानि केकारवशनानि च कुर्वन्तं पश्यति, दृष्ट्वा तं मयूरपोतकं गृह्णन्ति,
गृहीत्वा जिनदत्तपुत्रस्यः 'उवणेति' उपनयति-अर्पयन्ति। ततस्तदनन्तरं खलु
स जिनदत्तपुत्रः सार्धवाहदारको मयूरपोतकम्, उन्मुक्तबालभावं यावत्
नर्तनशतानि केकारवशनानि च कुर्वन्तं पश्यति दृष्ट्वा च हृष्टतुष्टः--
अतिशयेन संतुष्टः सन् 'तेसिं' तेभ्यो-मयूरपोषकेभ्यो विपुलं जीवियारिहं'
जीविकार्हमाजन्मनिर्वाहयोग्यं प्रीतिदानं पारितोषकं ददाति यावत्
सत्कारसम्मानयुक्तं कृत्वा 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति ॥ सूत्र १५ ॥

मैं सैंकडों चद्रक थे। कंठ नील था। नृत्य कला में यह तत्पर रहता था।
(एगाए चण्डिकाए कयाए समोणीए अणेगाइ न रत्नलगमयाइ केकारवसयाइ
य करेमाणे विहरइ) एक ही चुटकी करने पर वह सैंकडों बार नृत्य और
सैंकडो बार केकारव कर दिया करता था। (तएणं से मऊरपोसग्गा तं
मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासइ, पासित्ता, तं मऊरपोयगं गेह्णंति
गेह्णित्ता जिणदत्तपुत्तस्स उवणेति) इसके बाद जब उन मयूर पोषकोंने उस
मयूरपोतक को बाल भाव सेरहिन यावत् एक ही चुटकी में सैंकडो बार नृत्य
करते हुए तथा सैंकडो बार केकारव करते हुए देखा-तो देखकर उसे
जिनदत्त के पास लेकर पहुँचे। (तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए मऊर-
पोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासइ, पासित्ता हट्टतुट्टे तेसिं विउलं जीवि-
यारिहं पीइदाणं जाव पडिविसज्जेइ) जिनदत्तपुत्रने ज्यों ही उसे बालभाव से

रहेतुं हेतुं. (एगाए चण्डिकाए कयाए समोणीए अणेगाइ नट्टलगमयाइ केकारवसयाइ य
करेमाणे विहरइ) एक थपटी सांलणतांनी साथे न ते सैंकडो बार नृत्य अने से कडो बार
हेतुं हेतुं. (तएणं से मऊरपोसग्गा त मऊरपोयगं उम्मुक्कजाव करेमाणं पासइ
पासित्ता तं मऊरपोयगं गेह्णंतिगेह्णित्ता जिणदत्तपुत्तस्स उवणेति) त्थार
आइ ओरने छेअनाराथो ते अत्थाने जुवान तेअज्जे एक थपटीने सांलणीने सैंकडो
वणत नाथतुं तेअज्जे सैंकडो वणत हेतुं हेतुं ओएने तेने जिनदत्तनी पासे
लाओ. (तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव
करेमाणं पासइ, पासित्ता हट्ट तुट्टे तेसिं विउलं जीवियारिहं पीइदाणं
जाव पडिविसज्जेइ) अत्थारे जिनदत्तना पुत्रे ओरना अत्थाने अथपथु वटावीने

मूलम्—तएणं से मऊरपोयए जिणदत्तपुत्तेणं एगाए चप्पु-
डियाए कयाए समाणीए णंगोला भंगसिरोघरे सेयावंगे अवया-
रियपइन्नपक्खे उक्खित्तचंदकाइय कलावे केकाइय सयाणि विमु-
च्चमाणे णच्चइ। तएणं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मऊरपोयएणं चंपाए
नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सहएहिय साहस्सिएहिय सयसाह-
स्सिएहिय जयं करेमाणे विहरइ।

एवामेव समणाउसो जो अमहं निग्गंथो वा निग्गंथी वा
पठवइए समाणे पंचसु महव्वएसु छसु जीवनीकाएसु निग्गंथे पावयणे
निस्संकिए निक्कंखिए निव्वित्तिगिच्छे से णं इहभवे चेव बहूणं
समणाणं बहूणं समणीणं जाव वीइ वइस्सइ।

एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं नायाणं तच्चस्स
अज्झयणस्स अयमहे पन्नत्ते, त्तिवेमि ॥ सू. १६ ॥

टीका—‘एणं से मऊरपोयए’ इत्यादि ‘तएणं’ तत्तत्तदनन्तरं खलु
‘से’ स मयूरपोतको जिणदत्तपुत्रेण सार्थवाहेन ‘एगाए एकस्यां चप्पुडियाए
रहित यावत् एक ही चुट्टा में सैकड़ों बार वृत्त्य और केकारव करते हुए
देखा तो देख कर वह बहुत हर्षित एवं संतुष्ट हुआ और बाद में उसने
उन लोगों के लिये जीविका के योग्य प्रीतिदान देकर यावत् उन्हें विस-
र्जित कर दिया। सूत्र १५ ॥

‘तएणं से मयूरपोयए’ इत्यादि।

टीका—(तएणं) इसके बाद (से मऊरपोयए) वह मयूरपोतक (जिन-
जुवान थयेलु, अने ओक्खं थपटी सांखणी सेंकेडा वार नांयतु तेमव ट्ठुक्कुं भेयुं
त्यारे भर्धने तेने भूणव लुक्कं थये अने ते संतुष्ट थये त्यार पछी जिनदत्ते
भोरने उछेरनासाओने थोय्य प्रीतिदान आपीने तेओने जवानी आजा करी। सू. १५।

‘तएणं से मऊरपोयए’ इत्यादि ॥

टीका—(तए णं) त्यार पछी (से मऊरपोयए) भोरखुं भन्थुं (जिनदत्तपुत्रेणं)
जिनदत्त वडे (एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए) ओक्खं थपटी वगाडवा भदल

कयाए समाणीए' चप्पुटिकाए-कृतायां सत्यां 'णंगोलाभंगसिरोधरे' लाङ्गुल भङ्गशिरोधरः सिंहादिपुच्छवक्त्रीकरणसदृशः शिरोधरो ग्रीवा यस्य तथा, 'सेयावेगे' स्वेतापाङ्गः=श्वेतनेत्रान्तभागः यद्वा 'सेयावण्णे' स्वेदापन्नः जातस्वेदः 'अवयारियपइन्नपक्खे' अवतारितप्रकीर्णपक्षः तत्र-अवतारितौ-शरीराद् दूरीकृतौ प्रकीर्णौ प्रसारितौ पक्षौ यस्य स तथा 'उक्खित्तचंदकाइय कलावे' उन्निम्वचन्द्रकादिककलापः-तत्र, उत्तिसः= उर्ध्वीकृतः चन्द्रकादिकः= मयूराङ्गविशेषोपेतश्चन्द्रकै रचितः कलापः=शिखण्डो येन स तथा 'केकाइय-सयाणि' केकायितशतानि मयूरशब्दशतानि विमुञ्चन् सन् नृत्यति। ततस्तदनन्तरं खलु स स जिनदत्तपुत्रस्तेन मयूरपोतकेन चम्पायां नगर्यां मध्ये शृङ्गाटकनिकचतुष्कचत्वरमहापथेषु 'सइएहिय' शतकैः--शतसंख्यैर्द्रव्यैः 'साहस्सिएहिय' साहस्रिकैश्च सहस्र संख्यकैःद्रव्यैः 'सयसाहस्सिएहिय' शतसाहस्रिकैश्च

दत्तपुत्रेण) जिनदत्तपुत्र द्वारा (एगाए चप्पुडिघाए कयाए समाणीए) एक ही चुटकी बजाई जाने पर (णंगोलाभंगसिरोधरे सेयावेगे अवयारियपइन्न-पक्खे उक्खित्तचंदकाइयकलावे केकाइय सयाणि मुच्चमाणे णच्चइ) अपनी ग्रीवा को सिंहादिकोंके पूछके समान वक्र कर लेता था। दोनों नेत्र प्रान्त भाग श्वेत हो जाते थे अथवा इसका समस्त शरीर खेद से व्याप्त हो जाता था। इसके द्वारा फैलाये गये पांख इसके शरीर से भिन्न २ हो जाते थे। मयूरांग विशेष से उपेत चन्द्रक रचित कलाशिखण्ड इसका उँचा हो जाता था। और सैंकड़ों केकारबों को छोड़ता हुआ यह नाचने लग जाता था। (तएणं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मऊरपोयएणं चंपाए नयरीए सिंघाङ्ग जाव पहेसु सइएहिं साहस्सिएहिं य सयसाहस्सिएहिं य पणिएहिय जयं करेमाणे विहरइ) इसके बाद वह जिनदत्त पुत्र उस मयूरपोतकके साथ चंपानगरी के

(णं गोला भंगसिरोधरे सेयावेगे अवयारियपइन्नपक्खे उक्खित्त चंदकाइयकलावे केकाइय सयाणि विमुच्चमाणे णच्चइ) पेटांनी डेकने सिंङ वगेरेणी पूछडीनी जेम वांडी करतुं हतुं, तेनी अने आंभोना भूषुओ धोणा थछ वता हता, अने तेतुं आणुं शरीर जेह युक्त थछ जतुं हतुं, ते व्यारे पीछाओने इलावतुं त्यारे पीछाओ तेना शरीरथी जुहां थछ जतां हता, तेनी अन्द्रवाणी कवणी जेचे (उन्नत) थछ जाती हती, अने सेंडडे वार टङ्कतुं ते नाथवा भांडतुं हतुं, (तएणं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मऊरपोयएणं चंपाए नयरीए सिंघाङ्ग जाव पहेसु सइएहिं य साहस्सिएहिं य सयसाहस्सिएहिं य पणिएहिं य जयं करेमाणे विहरइ) त्यार आह जिनदत्त पुत्र ते भोरना अन्ध्यानी साथे

લક્ષ સંસ્થૈ દ્રવ્યૈઃ 'પણિણિય, પણિ વ્યવહારૈર્ધૃતરૂપવ્યવહારૈઃ 'જયં કરે-
માણે' જયં કુર્વન્-પરેષાં મયૂરપોતાનાં પરાજયં કુર્વન્ વિહરતિ-વિચરતિ ।

'એવામેવ સમણાઁસો' હે આયુષ્યમન્તઃ શ્રમણા ! એવામેવ-જિનદત્તપુત્ર
સાર્થવાહવદેવ યોડ્સમાકં નિર્ગન્થો વા નિર્ગન્થી વા પ્રવ્રજિતઃ સન્ પશ્વસુ
પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિમહાવ્રતેષુ ષટ્સુ જીવનિકાપેષુ નૈર્ગન્થે પ્રવચને ચ
નિશ્શક્લિતઃ=કસ્મિંશ્ચિદેકસ્મિન્ તત્ત્વે અશ્રદ્ધાનાદિરૂપાદેશશક્ત્વા સકલતત્ત્વા-

બીજ શ્રંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર. ઔર મહાપથોં મેં સૌ, હજાર. લાલ, દ્રવ્યોં કી શરત લગા કર દુસરોં કે મયૂર પોતનોંકો પરાજિત કરને લગા।-
(એવામેવ સમણાઁસો ! જો અમ્હં નિર્ગન્થો વા નિર્ગન્થી વા પવ્વહણ સમાણે પંચસુ
મહાવવણસુ છસુ જીવનિકાણસુ નિર્ગન્થપાવયણે નિસ્સંકિણ નિકંકલિણ નિવિ-
તિગિચ્છે સેણં ઇહમંવે ચેવ વહૂણં સમણાણં વહૂણં સમણીણં જાવ વીહ-
વહ્સસ) હે આયુષ્યમન્ત શ્રમણો ! ઇસી તરહ જિનદત્તપુત્ર સાર્થવાહ કી તરહ
—જો હમારે નિર્ગન્થ સાધુ અથવા નિર્ગન્થ સાધ્વીજન પ્રવ્રજિત હોકર
પંચ પ્રાણાતિપાત વિરમણરૂપ-મહાવ્રતોં મેં છહ જીવનિકાઓં મેં, નિર્ગન્થ
સંબન્ધી પ્રવચનમેં અથવા સાધુમાર્ગ મેં નિઃશંકિત હોકર નિઃકાંક્ષિત, નિર્વિ-
ચિકિત્સાસંપન્ન હોકર, વિચરતે હૈં વે ઇસ ભવ મેં અનેક શ્રમણ ઔર
અનેક શ્રમણિયોં કે યાવત્ અર્ચનીય હોતે હૈં પૂજનીય હોતે હૈં । તથા
ઇસ અનાદિ અનંતરૂપ ચતુર્ગતિવાલે સંસાર કે પાર પહુંચ જાતે હૈં । અર્થાત્
ઇસ સંસાર સાગર કો પાર કર દેતે હૈં । શંકા દો પ્રકાર કી હોતી હૈ—
૧ એક દેશ શંકા ૨ દુસરી સર્વદેશ શંકા । અર્હત પ્રતિ આશિત
કિસી એક તત્ત્વ મેં અશ્રદ્ધાન આદિરૂપ આત્મવૃત્તિ કા નામ એક દેશ

અગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, અને મહાપથોમાં એકસો, હજાર, લાખ દ્રવ્યોની
શરત લગાવીને બીજા માણસોના મોરના બચ્ચાઓને હરાવવા લાગ્યો. (એવામેવ
સમણાઁસો ! જો અમ્હં નિર્ગન્થો વા નિર્ગન્થી ા પવ્વહણ સમાણે પંચસુ
મહાવવણસુ છસુ જીવનિકાણસુ નિર્ગન્થપાવયણે નિસ્સંકિણ નિકંકલિણ નિવિ-
તિગિચ્છે સેણં ઇહમંવે ચેવ વહૂણં સમણાણં વહૂણં સમણીણં જાવ વીહ-
વહ્સસ) હે આયુષ્યમન્ત શ્રમણો ! સાર્થવાહ જિનદત્ત પુત્રની બેમ બે અમારા
નિર્ગન્થ સાધુ કે નિર્ગન્થ સાધ્વીજનો પ્રવ્રજિત થઇને પંચ પ્રાણાતિપાત વિરમણ રૂપ
મહાવ્રતોમાં. છ જીવનિકાઓમાં, નિર્ગન્થ સંબન્ધી પ્રવચનોમાં, અને સાધુમાર્ગમાં
નિઃશંકિત થઇને નિઃકાંક્ષિત નિર્વિચિકિત્સા યુક્ત થઇને વિચરણ કરે છે તેઓ આ
ભવમાં ઘણા શ્રમણો અને ઘણી શ્રમણીઓને માટે અર્ચનીય હોય છે તેમજ પૂજનીય
હોય છે. અને છેવટે અનંત રૂપ ચતુર્ગતિવાલા સંસાર સમુદ્રને પાર પામે છે. એટલે
કે તેઓ આ સંસાર સમુદ્રને તરી બાય છે.

અહીં બે બાતની શંકાઓ ઉદ્ભવે છે— (૧) દેશ શંકા, (૨) બીજા સર્વ
દેશ શંકા અહીં તવડે આશપિત કોઇપણ એક તત્ત્વમાં અશ્રદ્ધાન વગેરેની આત્મવૃત્તિ

અધ્યાનરૂપા સર્વશક્તીતદ્વર્જિતઃ 'નિષ્કાક્ષિતઃ' પરદર્શનાઢમ્બરનિરીક્ષણોક્ત મિથ્યાત્વમોહનીયજનિતપરદર્શનવાઙ્છાવર્જિતઃ, નિર્વિચિકિત્સઃ—તપઃ સંયમ ફલે સંદેહવર્જિતઃ, મંદમતિતયા તદ્ વિધાચાર્યવિરહાત્ 'જ્ઞેયગહનત્વાત્, જ્ઞાનાવરણીયોદયાત્ તત્ત્વનિર્ણયેહેતુદાહરણાપાપ્ત્યસંભવાચ્ચ જિનભાષિત—ભાવેષુ શ્રેષ્ઠિપુત્રોદાહરણદ્વયં સમ્યગત્ત્વબુદ્ધ્ય મતિમાન્ સંદેહં ન કુર્યાત્, સર્વજ્ઞ શંકા છે ।— તથા અર્હત પ્રતિભાષિત સમસ્ત તત્ત્વો મેં અશ્વદ્ધાન આદિરૂપ આત્મવૃત્તિ કા નામ સર્વદેશ શંકા છે । પર દર્શન કે આઢંબર કે નિરીક્ષણ સે ઉત્પન્ન હુઆ જો મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ છે—ઉસસે જનિત પરદર્શન કી જો વાઙ્છા છે ઉસકા નામ વાઙ્છા છે । તપ ઔર સંયમ કે ફલમેં સંદેહ કરના ઇસકા નામ વિચિકિત્સા છે । ઉસ તરહ જિનભાષિત તત્ત્વ મેં શંકિત વૃત્તિકા અભાવ નિઃશંકિતવૃત્તિ છે । કાંક્ષા કા અભાવ નિઃકાંક્ષિતવૃત્તિ છે । વિચિકિત્સા કા અભાવ નિર્વિચિકિત્સા છે । જબ કિસી મી પ્રકાર કી શંકિત આદિ વૃત્તિ ઉત્પન્ન હો તો ઉસ સમય એસા વિચાર કર ઇસે દૂર કર દેના ઇચ્છિયે કિ મૈં તો મંદ મતિવાલા હૂં—ઔર ઇસ સમય કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાની આચાર્ય હૂં નહીં—જ્ઞેય (પદાર્થ) ગહન છે, જ્ઞાનાવરણીય કા ઉદયવર્ત રહા છે—તત્ત્વ કે નિર્ણાયક જો હેતુ, ઉદાહરણ—આદિ હૂં, ઉનકી પ્રાપ્તી અસંભવ હો રહી છે । અતઃ જો કુછ જિમ દેવને કહા છે વહી સર્વથા શુદ્ધ તત્ત્વ છે । ઇસમેં કિસી પ્રકાર કા મંદેહ નહીં છે । ઇસ તરહ શ્રેષ્ઠિપુત્ર કે ઉદાહરણ દ્વય કો અચ્છી

એક દેશ શંકા કહેવાય છે. તેમજ અહીં પ્રતિભાષિત બધા તત્ત્વોમાં અશ્વદ્ધાન વગેરેની આત્મવૃત્તિ સર્વદેશશંકા નામે કહેવાય છે. પરદર્શનના આઢંબરના નિરીક્ષણથી ઉદ્ભવેલ મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ છે. તત્ત્વન્ય પરદર્શનની વાઙ્છા (ઇચ્છા) તુ નામ તે વાઙ્છા કહેવાય છે. તપ અને સંયમના રૂપમાં સંદેહ થવો તે વિચિકિત્સા કહેવાય છે. આ રીતે જિન ભગવાન બે આજ્ઞા કરે તેમાં નિઃસંશયવૃત્તિ રાખવી એટલે કે નિઃશંકપણે તે વાત સ્વીકારવી તે નિશંકવૃત્તિ છે. કાંક્ષાનો અભાવ નિઃકાંક્ષિવૃત્તિ છે. વિચિકિત્સાનો અભાવ નિર્વિચિકિત્સા છે. ન્યારે કોઇપણ બાતની શંકા ઉત્પન્ન થાય ત્યારે આ પ્રમાણે વિચાર કરવો જોઇએ કે હું તો હીન બુદ્ધિ વાળો છું. અત્યારે મારી સામે એવા કોઇ વિશિષ્ટ જ્ઞાની આચાર્ય પણ નથી. અને જ્ઞેયવસ્તુ (પદાર્થ) સમબલ્ય એવી નથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મને ઉદયવર્તી રહ્યો છે—તાવના નિષ્કૃતિ માટે બે હેતુ. ઉદાહરણ વગેરે છે તેમની પ્રાપ્તિ અસંભવ થઇ પડી છે. એથી જિનદેવે બે કંઇપણ કહ્યું છે. તે એકદમ શુદ્ધ તત્ત્વ છે આમાં કોઇ પણ બાતની શંકાને સ્થાન નથી. આ રીતે બંને સાર્થવાહુ પુત્રોના

મતં સત્યમિતિ સર્વદૈવ ચિન્તયેત, જિતરાગદ્વેષ મોહા નિઃસ્વાર્થપરાનુગ્રહપરા
યણા નાન્યથા વાદિનો ભવન્તીતિ માત્રઃ ।

સ સ્વલુકે આસ્મિન્ ભવે ચૈવ નિશ્ચયેન વહુનાં શ્રમણાનાં વહીનાં
શ્રમણીનાં શ્રાવકાનાં શ્રાવિકાનાં ચાર્ચનીય પૂજનીયો ભવતિ, યાવદનાશ્વનંત-
ચતુર્ગતિકસંસારસ્યાન્તં વ્યતિવ્રજિષ્યતિ-સંસારસાગરં તરિષ્યતિ ।

સુધર્માસ્વમીમાહ—

એવમ્મુના પ્રકારેણ અનેનોપનયવચ્ચનેન સ્વલુકે નિશ્ચયે હે જંબુઃ શ્રમણેન
ભગવતા મહાવીરેણ યાવત્સંપ્રાપ્તેન જ્ઞાતાનાં તૃતીયસ્યાઽધ્યયનસ્યાયમર્થ-
પ્રજ્ઞસઃ । 'તિલેમિ' इत्यहं ब्रवीमि पथा भगवन्मुखाच्छ्रुतं तथा तवाग्रे वदामि न
तु, स्वकीयबुद्धयेति ॥

इति श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्य श्री घासीलालत्र-
तिविरचितायां ज्ञाताधर्मकथायां सूत्रस्यानगारधर्मत्रिषिण्याख्यायां व्याख्यायां
तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥ ३ ॥

તરહ સમજ કર બુદ્ધિમાન કો સંદેહ નહીં કરના જાહિયે । સર્વજ્ઞ ભગ-
વાન કા મત સત્ય હે એસા હી સર્વદા વિચાર કરતે રહના જાહિયે ।
જિન્હોને—રાગદ્વેષ, મોહ કો જીત લિયા હૈ ઓર જો નિઃસ્વાર્થરૂપ સે
પરાનુગ્રહ મેં પરાયણ હૈ એસે મહાપુરુષ અન્યથાવાદી નહીં હોતે હૈ ।
અવ સુધર્મા સ્વામી શ્રી જંબુ સ્વામી સે કહતે હૈ—(એવં સ્વલુક
જંબુ ! સમણેણં જાવ સંપત્તણં તાયાણં તચ્ચસ્સ અજ્ઞયણસ્સ
અયમદ્દે પણ્ણત્તે તિલેમિ) કિ હે જંબુ । હસ તરહ સે શ્રમણ ભગવાન મહા-
વીરને કિ જો યાવત્ સિદ્ધિગતિ ક્રો પ્રાપ્ત હો ચુકે હૈ જ્ઞાત કે હસ
તૃતીય અધ્યયન કા અર્થ પ્રજ્ઞ કિયા હૈ એસા હી મેં કહતા હૈ—અર્થાત
ભગવાન કે સુખ સે જૈસા મૈને મુન્ના હૈ વૈસાહી તુમ્હારે સામને યહ કહા
હે અપની બુદ્ધિ સે કલ્પિત કર નહીં કહો હૈ ॥ સુ. ૧૬ ॥

તૃતીય અધ્યયન સમાપ્ત

ये दाण्डाद्यो ते सारी पेटे समलुने बुद्धिमान भाणुसे शका करवी जेष्ठ्ये नडि.
सर्वत्र भगवाननेन भूत सत्य छि, जेवो न विचार डभेसां थवो जेष्ठ्ये जेभल्ले
रागद्वेष, मोह उपर विनय भेणव्यो छि अने जेवो निःस्वार्थ पणु परातुअभां
परायण छि, जेवो महापुरुषो अन्यथावादी होता नथी, एवं सल्लु जंबु ! समणे
णं जाव संपत्तणं तायाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमद्वे पण्णत्ते तिलेमि)
हे जंबु ! आ रीते श्रमणु भगवान महावीर-के जेवो सिद्धगति भेणवी श्रुत्वा
छि—ज्ञाताना आ त्रीन अध्ययननो अर्थ प्रज्ञस अथो छि. आ हुं तने हुकं छं.
ओठे के भगवानना सुजेथी के मे सांलण्यु छि ते तमारी सामे ते प्रमाणे
जंभुनं कथुं छि बुद्धिही को पणु भतनी कल्पना करी ने मे कथुं नथी ॥ सू. १६ ॥

ત્રીભુ અધ્યયન સમાપ્ત

॥ ચતુર્થાધ્યયનમ્ ॥

તૃતીયાધ્યયને સૂત્રાર્થતદુભયરૂપેશ્વાગમેષુ શંકાકાંક્ષાદિયુક્તસ્ય મુનેર્દોષાસ્તથા તદ્રહિતસ્ય ગુણા વ્રક્તાઃ, અત્ર ચતુર્થાધ્યયને તુ અગુપ્તપંચેન્દ્રિયસ્ય મુનેર્દોષાસ્તથા ગુપ્તપંચેન્દ્રિયસ્ય ગુણા અભિધીયન્તે, અનેન સમ્બન્ધેનાયાતસ્યૈ તસ્યાધ્યયનસ્યેદમુરક્ષેવાદિમુત્રમાહ—

મૂલમ—જહ્ણં મંતે ! સમણેણં મગવયા મહાવીરેણં નાયાણં તચ્ચસ્સ નાયજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પવ્રત્તે, ચઉત્થસ્સ ણં મંતે ! ણાયજ્ઞયણસ્સ કે અદ્દે પન્નત્ત ? ॥ ૧ ॥

ટીકા—‘જહ્ણં મંતે ?’ इत्यादि । यदि खलु भदन्त ! श्रमणेन

ચતુર્થ અધ્યયન

તૃતીય અધ્યયન મેં “ સૂત્ર અર્થેશ્ચ તદુભયરૂપેશ્વાગમો મેં શંકા કાંક્ષા આદિ દોષો સે યુક્ત હુણ—મુનિજન દોષોં કે ભાગી હોતે હૈંશ્ચે અને ઉનસે રહિત મુનિજન ગુણોં કે ભાજન બનતે હૈંશ્ચે ” યહ્ણ વ્રત પ્રકટ કી ગઈ હૈશ્ચે । અત્ર ઇમ ચતુર્થ અધ્યયન મેં યહ્ણ પ્રકટ કિયા જાયગા કિ જો મુનિજન અગુપ્ત પંચેન્દ્રિય હોતે હૈંશ્ચે ઉનકે યે દોષ હૈંશ્ચે અને જો ગુપ્ત પંચેન્દ્રિય હોતે હૈંશ્ચે ઉનકે યે ગુણ હૈંશ્ચે । ઇસી સંબન્ધ કો લેકર પ્રારમ્ભ કિયે ગયે ઇસ અધ્યયન કા યહ્ણ આદિ કા પ્રારમ્ભ સૂત્ર હૈશ્ચે :—

‘જહ્ણં મંતે ! સમણેણં મગવયા’ इत्यादि ॥

ટીકા—(જહ્ણં મંતે) સુધર્મા સ્વામી સે જંબૂ સ્વામી પૂછતે હૈંશ્ચે કિ હૈ મદંત ! यदि (समणेणं मगवया महावीरेणं) श्रमण मगवान् महा-

ચોથું અધ્યયન

ત્રીજા અધ્યયનમાં જે મુનિઓ સૂત્ર, અર્થ અને તદુભયરૂપ (સૂત્ર અને અર્થ બંને જેમાં છે એવા) આગમોમાં શંકા આકાંક્ષા વગેરે દોષોથી યુક્ત હોય છે તે દોષી કહેવાય છે તેમજ આગમોમાં કોઈ પણ જાતની શંકા કર્યા વગર તેઓમાં વિશ્વાસ ધરાવે છે તે મુનિઓ ગુણથીલ કહેવાય છે. આ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. આ ચોથા અધ્યયનમાં જે વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવશે કે જે મુનિઓ ‘અગુપ્ત પંચેન્દ્રિય’ હોય છે તેઓના શું દોષો છે અને જેઓ ‘ગુપ્ત પંચેન્દ્રિય’ હોય છે તેઓના શું ગુણો હોય છે, એજ વાતને લઈને પ્રારંભ થતા આ અધ્યયનનું આ પહેલું સૂત્ર છે—

‘જહ્ણં મંતે ! સમણેણં મગવયા’ इत्यादि ॥

ટીકા—(જહ્ણં મંતે) સુધર્મા સ્વામીને જંબૂસ્વામી પૂછેછે કે હે ભદંત ! જે (સમણેણં મગવયા મહાવીરેણં) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે (નાયાણં તચ્ચસ્સ નાયજ્ઞયણસ્સ

भगवता महावीरेण ज्ञातानां तृतीयस्य ज्ञाताध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, चतुर्थस्य खलु भदन्त! ज्ञाताध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः, सर्वचैतन्निगदसिद्धम् । सू. १।

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामिनमाह—

मूलम्—एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणा-
रसी नामं नयरी होत्था, वन्नओ, तीसेणं वाणारसीए नयरीए
बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए गंगाए महानदीए मयंगतीरद्वहे
नामं दहे होत्था, अणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलज्जे अच्छविम-
लसलिलपलिच्छन्ने संछन्नपुप्फपत्तपलासे पउमकुमुयनलिणसुभग
सोगंधियपुंडरीयमहापुंडरीयसयपत्तकेसरपुप्फोवचिए पासाईए
दंसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे, तत्थणं बहूणं मच्छाण य कच्छ-
भाण य गाहाण य मगराण य सुंसुमाराण य सइयाण य साह-
स्सियाण य सयसाहस्सियाण य जूहाइं निब्भयाइं निरुव्विग्गाइं सुहं-
सुहेणं अभिरममाणाइं २ विहरन्ति । ॥ सू. २ ॥

टीका—‘एवं खलु जंबू’ इत्यादि । एवं खलु जम्बू ! तस्मिन् काले
तस्मिन् समये ‘वाणारसी नामं नयरी’ वाराणसी नाम नगरी, करेण वारा-
वीरने (नायाणं तच्चस्स नायज्झयणस्स अयमद्वे पन्नो—चउत्थस्स णं
भन्ते ! नायज्झयणस्स के अद्वे पण्णत्ते !) ज्ञाताके तृतीय अध्ययन का
पूर्वोक्त अर्थ प्ररूपित किया है तो हे भदन्त ! चतुर्थ ज्ञाताध्ययन का क्या
अर्थ प्ररूपित किया है ?—इस प्रकार जंबू स्वामी के पूछने पर सुधर्मा
स्वामी उनसे कहते हैं कि— ॥ सू. १ ॥

‘एवं खलु जंबू !’ इत्यादि ॥

टीका— हे जंबू ! चतुर्थ ज्ञाताध्ययन का उन्होंने इस प्रकार अर्थ

के अद्वे पण्णत्त ?) ज्ञातानां त्रीण अध्ययनानां अर्थं पूर्वोक्त इमे वदन्ति । छे तो
हे भदन्त ! योथा ज्ञाताध्ययनानां अर्थं प्रज्ञप्तिं कथं छे. आ रीते जम्बू स्वामीनां
प्रश्नने सावर्णानि जवाणमां सुधर्मा स्वामी तेभने कहे छे छे— ॥ सू. १ ॥

‘एवं खलु जंबू !’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—हे जम्बू ! भगवान् महावीर स्वामीओ योथा ज्ञाताध्ययनानां अर्थं आ

णस्यो रणोर्व्यत्ययः' (८, २, ११६) इति सूत्रेण रेफणकारयोः व्यत्ययः । साम्प्रतं बनारसनाम्ना प्रसिद्धा, 'होत्था' आसीत् । 'वन्नओ' वर्णकः वर्णनग्रन्थः अस्या अन्यसूत्राद् विज्ञेयः । तस्याः खलु वाराणस्या नगर्याः, बहिरुत्तर-पौरस्त्ये दिग्भागे, ईशानकोणे गङ्गायां महानद्यां मृतगङ्गातीरद्वन्द्वे नाम द्वन्द्व आसीत् । स कीदृश इत्याह—'अणुपुञ्जमुजायवप्यगंभीरसीयलजले' अनुपूर्वं मुजातवप्रगम्भीरशीतलजलः, अणुपुञ्ज' अनुपूर्व=क्रमेण, 'मुजाय' मुजाताः=सुष्ठु रवयं स्वभावतः समुत्पन्नाः, 'वप्य' वप्राः=तटोः यत्र स तथा, गम्भीरम्=अगाधं शीतलं जलं यत्र स तथा, अनुपूर्वमुजातवप्रश्चासौ गम्भीरशीतलजल इति कर्मधारयः । 'अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने' अच्छविमलसलिलप्रतिच्छन्नः=अच्छं स्फटिक रत्नवत्स्वच्छं विमलं=निर्मलं यत् सलिलं=जलं तेन प्रतिच्छन्नः=प्रतिपूर्णः, 'संछन्नपत्तपुष्पफलासे' संछन्नपत्रपुष्पफलाशः तत्र पत्राणि=कमलकुमु

प्ररूपित किया है—(तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणारसी नामं नयरी होत्था) उस काल और उस समय में वाराणसी नामकी नगरी थी (वन्नओ) इस नगरी का वर्णन अन्य दूसरे सूत्र से जान लेना चाहिये । (तोसेणं वाणारसीए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिमाणं) उस वाराणसी नगरी के बाहर ईशान कोण में (गंगाए महानदीए मयंगतीरद्वे नामं दवे होत्था) गंगा महानदी में मृत गङ्गातीर द्वन्द्व नाम का द्वन्द्व था । (अणुपुञ्जमुजायवप्यगंभीरसीयलजले) यह द्वन्द्व क्रम २ से स्वभावतः समुत्पन्न हुए तटों से शोभित था, तथा गंभीर शीतल जल से परिपूर्ण था । (अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने) यही बात अच्छविमल इत्यादि पद द्वारा व्यक्त की गई है । इसमें जो जल भरा हुआ था वह स्फटिक रत्न के समान स्वच्छ था—और निर्मल था । (संछन्न

प्रभाषे निरूपित कथेछि—(तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणारसी नामं नयरी होत्था) ते काले अने ते वपते वाराणसी नामे. नगरी હતી (વન્નઓ) આ નગરીનું વર્ણન થીજ સૂત્ર દ્વારા આણી હેતુ બેઠ્યો (તોસેણં વાણારસીએ નયરીએ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસિમાણ) તે વારાણસી નગરીની બહાર ધ્યાન કેળવે માં (ગંગાએ મહાનદીએ મયંગતીરદ્વે નામં દવે હોત્થા) ગંગા મહાનીમાં મૃત ગંગાતીર દ્વંદ્વ નામે બેઠે ધરે હતો. (અણુપુજ્જમુજાયવપ્પગંભીર-સીયલજલે) આ ધરે ધીમે ધીમે પોતાની રેળે જ બની ગયેલા કિનારાથી શોભતો હતો અને ઊંડા શીતળ જળથી પરિપૂર્ણ હતો. (અચ્છવિમલસલિલપલિચ્છન્ને) 'અચ્છવિમલ' પદ વડે એ જ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. આ ધરાનું પાણી આરસ પથ્થરની જેમ સ્વચ્છ અને નિર્મળ હતું. (સંછન્નપત્તપુષ્પફલાસે) પત્ર,

દાદિદલાનિ પુષ્પપલાશાનિ=પુષ્પાણાં પત્રાણિ પાંશ્વડી' इति भाषा प्रसिद्धानि, संछ-
न्नानि=आच्छादितानि जलोपरिविद्यमानत्वादावरणानि यत्र स तथा, 'बहु उपल-
पउम-कुमुदनलिग सुभग सोगंधिय पुंडरीय महापुंडरीय सयपत्त सहस्रपत्त-केसपु-
ष्फोवचिण' बहूनाम्ब-कुमुदनलिग सुभग-सोगंधिकुण्डरीक महापुण्डरीक-
शतपत्र-सहस्रपत्र-केसरपुष्पोपचितः बहूनाम् उत्पलादि सहस्रपत्रपर्यन्तानां
केसरैः पुष्पैश्चोपचितः शोभा सुगंधयुक्तत्वात्समृद्धः तत्रोत्पलानि-नीलकम-
लानि, पद्मानि-सूर्यविकासीनि कमलानि, कुमुदानि कुमुदानाम्ना प्रसिद्धानि-चन्द्र-
विकासीनि, नलिनानि-रक्तकमलानि पुण्डरीकाणि=शुक्लकमलानि. महापुण्ड-
रीकानि-विशालशुक्लकमलानि-शतपत्राणि=शतपत्रयुक्तानि कमलानि, सहस्र-
पत्राणि सहस्रपत्रममन्वितकमलानि इदस्य पुनर्विशेषणमाह-'पासाईण' इत्यादि
प्रासादीयः, दर्शनीयः, अभिरूपः एतानि चत्वारि पदानि पूर्वं व्याख्यातानि ।
तत्र इदे खलु बहूनां मत्स्यानां च कच्छपानां च ग्राहाणां च मकराणां च

પત્ત પુષ્પપલાસે) પત્ર-કમલ-કુમુદ આદિ કે દર્શો સે, તથા પુષ્પ પલાશો
સે--પુષ્પ કી પાંશ્વડિયો સે યહ આચ્છાદિત હો રહા થા । (બહુઉપ્પલ
પડમ-કુમુદ.નલિગ સુભગ-સોગંધિય પુંડરીય-મહાપુંડરીય-સયપત્ત-સહસ્ત-
પત્તકેસરપુષ્ફોવચિણ) અનેક નીલકમલોં કી, સૂર્ય વિકાશી પદ્મોં કી,
ચંદ્ર વિકાશી કુમુદોં કી લાલકમલોં કી, સફેદ કમલોં કી, વિશાલશુક્લ
કમલોં કી, શતપત્ર યુક્ત કમલોં કી, સહસ્રપત્ર યુક્ત કમલોં કી કેસર
સે ઔર પુષ્પોં સે સમૃદ્ધ થા । (પાસાઈણ, દંસણિજ્જે અભિરૂવે પઢિરૂવે)
યહ પ્રાસાદીય થા, દર્શનીય થા, અભિરૂપ થા, પ્રતિરૂપ થા । ઇન પ્રાસા-
દીય આદિ પદોંકા અર્થ પઢિલે લિખ દિયા ગયા હૈ । (તત્થણં બહૂણં
મચ્છાણ, ય, કચ્છમાણય, ગાહાણય, મગરાણય, સુંસુમારાણ ય, સઝ્યાણય

કમળ, કુમુદ વગેરેના દળો તેમજ પુષ્પ પલાશોથી (ફૂલોની પાંખડીઓથી) ઢંકાયેલ
હતું. (બહુ ઉપ્પલ-પડમ-કુમુદ-નલિગ-સુભગ-સોગંધિય-પુંડરીય-મહાપુંડરીય-
સયપત્ત-સહસ્રપત્ત-કેસરપુષ્ફોવચિણ) ઘણાં ભૂરાં કમળો, સૂર્ય વિકાશી પદ્મો,
ચંદ્ર વિકાશી કુમુદો, લાલ કમળો ચેતકમળો, મોટા સફેદ કમળો, શતપત્રવાળાં કમળો,
સહસ્રદલવાળાં કમળોના કેસર તેમજ પુષ્પોથી આ બધું સમૃદ્ધ હતો. (પાસાઈણ,
દંસણિજ્જે, અભિરૂવે પઢિરૂવે) તે બધું પ્રાસાદીય (મનને પ્રસન્ન કરનાર) દર્શનીય
અભિરૂપ (સુંદર) અને પ્રતિરૂપ હતો. અહીં પ્રયુક્ત થયેલા પ્રાસાદીય વગેરે પદોના
અર્થ પહેલાં સમજાવવામાં આવ્યા છે (તત્થણં બહૂણં મચ્છાણય, કચ્છમાણય,
ગાહાણ ય, મગરાણ ય, સુંસુમારાણ ય, સઝ્યાણ ય સાહસિયાણ ય-

सुसुमारणां=शिशुमारणां=जलजन्तुविशेषाणां च शक्तिकानां च साहसि ताणां
च शतसाहसिकाणां युयानि=वृन्दानि निर्भयानि निरुद्विग्नानि सुखंसुखेन अभि-
रममाणानि २ विहरन्ति ॥ सू. २ ॥

मूलम्—तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स अदूरसामन्ते एत्थणं महं
एगे मालुयाकच्छए होत्था, वन्नओ, तत्थणं दुवे पावसियालगा परि-
वसन्ति, पावा चंडा रोदा तल्लिच्छा साहसिया लेहियपाणी आमिसत्थी
आमिसाहारा आमिसप्पिया आमिसलोला आमिसं गवेसमाणा
रत्तिं वियालचारिणो दिया पच्छन्नं चाविं चिट्ठन्ति ॥ सू. ३ ॥

टीका—‘तस्मिन्’ इत्यादि तस्य खलु एतगङ्गातीरद्वहस्यादूरसामन्ते
अत्र खलु महानेको मालुकाकक्षक असीत्, वर्णकः अस्य द्वितीयाध्ययने
व्याख्यातः, तत्र खलु द्वौ ‘पावसियालगा’ पाप शृगालकौ पापपरायणौ शृगालौ
सयसाहसियाण य जूहाइं निम्भयाइं निरुद्विग्गाइं सुहंसुदेणं
साहसियाण य अभिरममाणाइं २ विहरन्ति) उसमें अनेक घाहों के अनेक
मकरो के अनेक शिशुमारों के, अनेक शतसाहसिकों के युथ के युथ
निर्भय और निरुद्विग्न होकर आनन्द के साथ विचरते रहते थे। सू. १ २।

‘तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स) उम मृत गंगातीर द्वह के (अदूर-
सामन्ते) न अतिदूर और न अति समीप प्रदेश में (एत्थणं महं एगे
मालुयाकच्छए होत्था) एक बड़ा भारी मालुका कच्छ था (वन्नओ)
इसका वर्णन द्वितीय अध्ययन में किया जा चुका है। (तत्थणं दुवे पाव-

सयसाहसियाणय, जूहाइं निम्भयाइं निरुद्विग्गाइं सुहंसुदेणं अभिरममाणाइं २
विहरन्ति) तेषां धव्वा भाछवांओना, धव्वा कायवांओना, धव्वा आछोना, धव्वा
भगरोना, धव्वा शिशु भोरना धव्वा सेकंडो, धव्वा साहसिकोना, धव्वा शतसा-
हसिकोना समूहो निर्भीक अने निरुद्विग्न थधनि सुजेथी विचरए करता छता ॥ सू. २ ॥

‘तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स) ते मृत गंगातीर द्वहना(अदूर-
सामन्ते) धव्हे द्वर पधु नहि तेभय अत्यंत नष्टक पधु नहि ओवा प्रदेशभां
(एत्थणं महं एगे मालुयाकच्छए होत्था) ओक जहु विशाण मालुका कच्छ
छतो. (वन्नओ) मालुका कच्छतुं वधुन पीणा अध्ययनभां करवाभां आओ छ.

परिवसतः। नैकि भूतौ शृगालौ 'पावा' -पापौ=पापात्मानौ, 'चंडा' -चण्डौ=प्रबल-
कोपयुक्तौ, 'रौद्रा' रौद्रौ=भयंकरौ, 'तल्लिच्छा' तल्लिप्सा=अत्र तच्छब्देन मांसस्य
परामर्शः चण्डरौद्रविशेषणोपादानात् मांसेच्छासमन्वितौ, साहसिकौ बला-
त्कारिणौ दुष्टौ, 'लोहियपाणी' लोहितपाणी रक्तार्द्रकरौ अत्र पाणिशब्दोऽग्रिम-
चरणद्वयं मुखं च बोधयति, शृगालादीनां चरणमुखस्यैव करकार्यकारि-
त्वात् अजमेषवालादिशोणितसंस्तुतमुखचरणावित्वर्थः, आमिषार्थिनौ=मांसाद्य-
मिलाषिणौ, आमिषाऽऽहारा=मांसादिभक्षकौ, आमिषप्रियौ आमिषलोलौ=
मांसजिघृक्षया चपलौ, आमिषं गवेषयमाणौ=अन्वेपयन्तौ रात्रौ विकालचारिणौ
विकालः=मूर्घास्तमनकालः, तत्र चरितुं शीलं ययोस्तौ तथा, सायं रात्रौ च
मांसेच्छया भ्रमणशीलावित्याः। 'दिया पच्छन्नं चावि चिद्वंति' 'चावि'
अपि च दिवा=दिवसे पच्छन्नौ=शुभौ=जनैरलक्षितौ भूत्वा तिष्ठतः ॥सू. ३॥

सियालगा परिवसंति) वहां दो पाप कर्म में परायण शृगाल रहते थे।
ये दोनों (पावा चंडा, रौद्रा, तल्लिच्छा, साहसिया, लोहियपाणी आमिसत्थी
आमिसाहारा आमिसप्पिया आमिसलोला आमिसं गवेसमाणा रत्ति वियाल-
चारिणो दिया पच्छन्नं चावि चिद्वंति) शृगाल पापात्मा थे, चंड थे, प्रबल
कोप से युक्त थे, रौद्र थे,—भयंकर थे, मांस की इच्छा से सम-
न्वित थे, बलात्कारी थे—दुष्ट-थे-इनके आगे के दोनों चरण और मुख
सदा रक्त से आर्द्र बने रहते थे। मांसादि के ये सदा अभिलाषी थे,
आमिष (मांस) ही इन्हें अधिक प्रिय था—मांस के जिघृक्षु होने से ये
चपल बने रहते थे। इसलिये रात और दिन ये मांस की इच्छा से
इधर उधर फिरा करते थे। कभी २ दिन में छुपकर भी बैठ जाते थे। सू. ३।

(तत्थणं दुवे पावसियालगा परिवसंति) त्वां पापकर्मां प्रवृत्त अनेका ये
शियाणवा रहेता हुता. आ अने (पावा, चंडा, रौद्रा, तल्लिच्छा, साहसिया,
लोहियपाणी, आमिसत्थी आमिसाहारा आमिसप्पिया, 'आमिसलोला'
आमिसं गवेसमाणा रत्ति वियालचारिणो दिया पच्छन्नं चावि चिद्वंति)
पापी हुता, अंड (अयंकर) हुता, अहुअ केधी हुता रौद्र हुता, भयंकर हुता,
मांसना धरुक्षु हुता, अण्णेरी कन्नारा हुता, दुष्ट हुता, तेमना आगणना अने
पण तेमअ भों ह'भेशा दोहीथी अरुअनेलां रहेतां हुतां. मांस चगेरेना तेथो
अलिदाषी हुता, आमिष (मांस) अ तेमना आहार (भोराक) हुतो. मांस अ तेमने
वधारे पडतु गभतु हुतुं. मांसना जिघृक्षु होवाथी तेथो अने ह'भेशा अणण
रहेता हुता रात अने दिवस तेथो मांसनी शोधमां अमेर विथरता रहेता हुता.
के छं वणत दिवसमां पणु शिकरनी शोधमां छुपाअने भेसी अता हुता. ॥ सूत्र ३ ॥

प्रलम्—तए णं ताओ मयंगतीरद्दहाओ अन्नया कयाई
सूरियंसि चिरत्थमियंसि लुलियाए संझाए पविरलमाणुसंसि णिसं-
तपडिणिसंतंसि दुवे कुम्मगा आहारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं
२ उत्तरंति । तस्मेव मयंगतीरद्दहस्स परिपेरंतेणं सव्वओ समंता
परिघोलेमाणा २ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति ॥ सू. ४ ॥

टीका—‘तए ण’ इत्यादि । ततः खलु तस्माद् मृतगङ्गातीरद्दहाद्
अन्यदा कदाचित् ‘सूरियंसि’ सूर्ये ‘चिरत्थमियंसि’ चिरास्तमिते=चिरं बहु
कालम् अस्तमिते अस्तंगते, अत एव—‘लुलियाए संझाए’ लुलितायां चलिता-
याम् व्यतीतायां संध्यायां ‘पविरलमाणुसंसि’ प्रविरलमानुषे प्रविरला अस्याः
मानुषा नरा यत्र तस्मिन् अधिकजनसंचाररहिते इत्यर्थः, निसंनपडिणिसंतंसि’
निशान्तप्रतिनिशान्ते निशान्तानि गृहाः प्रतिनिशान्तानि सर्वथा प्रशान्तानि
शयनसमयागमने सति शब्दरहितानि—जनादिसंचाररहितानि यत्र तस्मिन्
काले स्थले वा आर्षत्वान्निष्ठान्तस्य परिभाषाः । ‘समाणंसि’ सति=विद्यमाने-
वर्तमाने सतीत्यर्थः, ‘दुवे कुम्मगा’ द्वौ कर्मकौ=कच्छपौ आहारार्थिनौ आहारा

‘तए णं ताओ मयंगतीरद्दहाओ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तए णं) इसके बाद (अन्नया कयाई) किसी एक समय (ताओ मयंग-
तीरद्दहाओ) उस मृत गंगातीर दूद से (सूरियंसि चिरत्थमियंसि) सूर्य
अस्त हो जाने को बहुत समय हो जाने पर (लुलियाए संझाए) तथा
संध्याकाल व्यतीत हो जाने पर तथा शयन का समय आजाने से
(णिसंतपडिणिसंतंसि) प्रत्येक घर शब्द रहित हो जाने पर (पविरल-
माणुसंसि) एवं स्थलों को मनुष्यों के संचार से रहित हो जाने पर
अथवा उनको अत्यल्प मनुष्यों के संचार वाले होने पर दुवे कुम्मगा आ-

‘तए णं ताओ मयंगतीरद्दहाओ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तए णं) त्थार पछी (अन्नया कयाई) केछ ओऊ वण्ते (ताओ
मयंगतीरद्दहाओ) मृत गंगातीर दूदभांथी (सूरियंसि चिरत्थमियंसि) सूर्योस्त
पछी भुहु वण्ते (लुलियाए संझाए) तेमव संध्याकाल जाह सूवानो
वण्ते थं गथो हुतो (णिसंतपडिणिसंतंसि) अने दरेके दरेके घरभांथी भाणु-
सोनो धोधाट भंघ थं गथो (पविरलमाणुसंसि) अने आसपासनी वज्याओ
भाणुसोनी अववण्णर ओऊदम भंघ थं गथ अथवा तो ओछी थं गथ (दुवे

प्रिलापिणौ आहारं गवेसमाणी=अन्वेषयन्तौ 'सणियं' शनैः शनैः भृगालादि-
घातकजीवमयान्मन्दं मन्दम् उत्तरतः=जलान्निःसृत्य भूमावुपरिचरतः स्मे-
त्यर्थः, तस्यैव मृतगङ्गातीरद्वयस्य 'परिपेरंते' परिपर्यन्ते निकटप्रदेशे तटे 'णं'
वाक्यालंकारे सर्वतः=सर्व दिग्विदिक्षु समान्ताद्=सर्वथा 'परिघोलेमाणा २'
परिधूर्णमानौ २ पुनः पुनः परिभ्रमन्तौ 'वित्तिं' वृत्तिम्=उदरपूर्ति 'कप्पेमाणा'
कल्पयन्तौ=विचिन्तयन्तौ विहरतः आस्ताम् ॥ सू. ४ ॥

मूलम्—तयणंतरं च णं ते पावसियालगा आहारत्थी जाव
आहारं गवेसमाणा मालुयाकच्छयाओ पडिनिक्खमंति, पडिनिक्ख-
मिन्ता जेणेव मयंगतीरे दहे तणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता
तस्सेव मयंगतीरद्वहस्स परिपेरंते णं परिघोलेमाणा २ वित्ति कप्पेमाणा
विहरंति, तए णं ते पावसियालगा १ कुम्मए पासंति, पासित्ता जेणेव
ते कुम्मए तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू. ५ ॥

टीका—'तयणंतरं च' इत्यादि। तदनन्तरं च खलु तौ पावसियालगा
हारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं २ उत्तरंति) दो कच्छप आहार के अर्थी
होकर आहारकी गवेसमा में घोरें २ ऊपर आये। अर्थात् जल से निकल
कर बाहर ऊपर जमीन पर आये। (तस्सेव मयंगतीरद्वहस्स परिपेरंतेणं
सव्वओ समंता परिघोलेमाणा २ वित्ति कप्पेमाणा विहरंति) और उसी
मृत गंगातीर द्वह के समोप दिशाओं और विदिशाओं में इधर से उधर बार
२ घूमने और अपने उदर की पूर्ति का विचार करने लगे ॥ सू. ४ ॥

'तयणंतरं च ते पावसियालगा' इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तयणंतरं च) इस के बाद (ते पावसियालगा) वे पापिष्ठे भृगाल
कुम्मगा आहारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं २ उत्तरंति) त्थारे ये प्रायश्चित्त
भोराक भेजवानी छच्छाथी भोराकनी शोधमां धीमे धीमे पाणीमांथी भहार निकणीने
जमीन उपर आया। (तस्सेव मयंगतीरद्वहस्स परिपेरंतेणं सव्वओ समंता
परिघोलेमाणा २ वित्ति कप्पेमाणा विहरंति) अने भत गंगातीर द्वहनी नल्लकना
प्रदेशमां ओटले के किनारा उपर आयेर दिशाओं अने विदिशाओंमां आभ तेम
वारवार इरवा लाया, तेमज्ज भूअशांत करवानो विचार करवा लाया, ॥ सूत्र ४ ॥

'तयणंतरं च ते पावसियालगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तयणंतरं च) त्थार पथी (ते पावसियालगा)

आहारार्थिनौ यावद् आहारं गवेऽव्यमाणा मालुकाकक्षकात् 'पडिनिक्खमंति'
प्रतिनिष्क्रमतः=प्रतिनिर्गतौ, 'पडिनिक्खमिता' प्रतिनिष्क्रम्य= यत्रैव मृतगङ्गा-
तीरो हृदस्तत्रैव उपागच्छतः, उपागत्य मृतगङ्गातीरहृदस्य परिपर्यन्ते तदभागे
पूर्वमानौ वृत्तिं कल्पयन्तौ विहरतः । ततःखलु तौ पापशृगालौ तौ कूर्मकौ
पश्यतः, दृष्ट्वा यत्रैव तौ कूर्मकौ तत्रैव 'पहारेत्य गमणाए' प्राधारयतां गमनाय
गन्तुं समुत्सुकौ जाता ॥ सू. ५ ॥

मूल्य—तएणं ते कुम्मगा ते पावसियालए एजमाणे पासंति,
पासित्ता भीता तत्थो तसिया उव्विग्गा संजायभया हत्थे य पादे
य गीवाए. य सएहिं २ काएहिं साहरति, साहरित्ता णिच्चला
णिप्फंदा तुसिणीया संचिट्ठति. ॥ सू. ६ ॥

(आहारस्थी) आहार के अर्थी होकर (जाव आहारं गवेसमाणा) यावत् आहार
की गवेषणा करते हुए (मालुयाकच्छयाओ पडिनिक्खमंति) उस मालुया-
कच्छ से निकले (पडिनिक्खमिता जेव मयंगतीरे दहे) निकल कर जहां
वह मृतगंगातीर हृद था (तेणेव उवागच्छंति) वहां आवे (उवागच्छित्ता
तस्सेव मयंगतीरहृदस्य परिपेरतेणं परिघोलेमाणा २ विस्सिकप्पेमाणा विह-
रंति) आकर वे उसी मृतगंगातीर हृद के तट पर इधरसे उधर घूमने
लगे और उदरपूर्ति करने का विचार करने लगे और (तएणं ते पाव
सियाला ते कुम्मए पासंति) इतने में उन दोनों पापी शृगालोंने उन
दोनों कच्छपोंको देखा पासित्ता जेणेव ते कुम्मए तेणेव पहारेत्य गमणाए)
देखकर वे दोनों के दोनों जहां वे कच्छप थे वहां जाने के लिये
उत्कण्ठित हो गये ॥ सू. ५ ॥

(आहारस्थी) आहार भोगवानी धृच्छास्थी (जाव आहारं गवेसमाणा) आहारनी
शोध करता (मालुया कच्छयाओ पडिनिक्खमंति) मालुया कच्छनी अंदर नीकल्या.
(पडिनिक्खमिता जेणेव मयंगतीरे दहे) अंदर आवीने त्यां मृत गंगातीर
हृद हृद (तेणेव उवागच्छंति) त्यां आल्या. उवागच्छित्ता तस्सेव मयंगतीर-
हृदस्य परिपेरतेणं परिघोले माणा २ विस्सिकप्पेमाणा विहरंति) आवीने मृत गंगा
तीर हृदना कोठे आभ तेम आंटा मारता लूणने शांत करवाने विचार करता लाय्या.
(तए णं ते पावसियाला ते कुम्मए पासंति) जेव वण्ठते अने पापी
शृगालोनी नवर अने कायणाओ उपर पडी. (पासित्ता जेणेव ते कुम्मए तेणेव
पहारेत्य गमणाए) नर पडतां अ अने शृगालो त्यां जवा माटे तत्पर थय गयो. सू. ५ ।

टीका—‘तएणं ते’ इत्यादि । ततः खलु तौ कूर्मकौ इदं कर्तुं पदं तौ पापशृगालकौ एजमानौ=चलन्तौ आगच्छन्तौ पश्यतः, दृष्ट्वा (नौ कूर्मकौ) भीतौ ब्रस्तौ, ब्रसितौ उद्विग्नौ संजातभयौ भीतादिशब्दाः पूर्वं व्याख्याताः भूत्वेति शेषः, हस्तौ च पादौ च ग्रीवां च ‘सएहिं २ स्वके स्वके स्वकीये स्वकीये ‘काएहिं’ काये=शरीरे ‘साहरंति’ संहरतः=संकोचयतः शृगालोभयभयादात्मनस्त्राणाय स्वदेहाभ्यन्तरे प्रतिनिवेशयतः स्मेत्यर्थः॥ ‘साहरिन्ता’ संहृत्य स्वस्वाङ्गानि शरीरान्मूर्त्तानि कृत्वा बाह्वसंवरणानन्तरमिति भावार्थः, तौ कूर्मकौ ‘निश्चलौ’ निश्चलौ=स्थिरौ, ‘णिष्फंदा’ निःस्पन्दौ चलनरहितौ, तुसिणीयां तूष्णीकौ वागव्यापाररहितौ भूत्वा ‘संचिद्वंति’ संतिष्ठतः संस्थितौ ॥ सू. ६ ॥

मूलम्—तए णं ते पावसियालया जेणेव ते कुम्मगा तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता ते कुम्मगा सव्वओ समंता उव्वत्तति,

‘तएणं ते कुम्मगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते कुम्मगा) उन दोनों कच्छपोंने (ते पावसियालए) उन पापी शृगालोंको (एज्जमाणे) आते हुए ज्यों ही (पिसिंति) देखा तो वे (पासिन्ता) देखकर (भीया तत्था तसिया उद्विग्गा संजायभयां हत्थे य, पादे य, गीवाए य, सएहिं २ काएहिं साहरंति) भयभीत हो गये—ब्रसित हो गये, उद्विग्न हो गये, रोम २ में उनके भय व्याप्त हो गया ऐसा हो गये और हाथों को, पैरों को तथा गर्दन को अपने २ शरीर में उन्होंने संकुचित कर लिया । (साहरिन्ता निश्चला निष्फंदा तुसिणीया संचिद्वंति) संकुचित करके फिर वे निश्चल हो गये, चलनं क्रिया से रहित हो गये और चुपचाप ठहर गये ॥ सू. ६ ॥

‘तए णं ते कुम्मगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार आह (ते कुम्मगा) अने आश्रयाओओ (ते पावसियालए) पापी शृगालोंने (एज्जमाणे) ज्यारे आवता (पासंति) जेथा त्थारे (पासिन्ता) तेभने जेधने (भीया तत्था तसिया उद्विग्गा संजायभयां हत्थेय, पादेय, गीवाए य, सएहिं २ काएहिं साहरंति) लयलीत थधं गयां, संत्रस्त थधं गयां, व्याकुल थधं गयां, तेभना शरीरना अल्लु अल्लुभां लय व्यापी गये अने तेओओ छेओने, पणेने तेभन ओने पोताना शरीरमां सङ्केयी दीधां. (साहरिन्ता निश्चला निष्फंदा तुसिणीयां संचिद्वंति) सङ्केय्या आह तेओ निश्चण गनी गथा स्थिर थधने तेओ सुपथाय त्थां न पडी रह्य. सू ॥ ६ ॥

परिच्येति आसारेति संसारेति चालेति घट्टेति फलेति खोभेति
णहेहिं आलुं पति दंतेहि य अक्खोडेंति नो चेव णं संचाएति, तेसिं
कुम्मगाणं सरीरस्स आवाहं वा पवाहं वा वाबाहं वा उप्पाएत्तए-
छविच्छेयं वा करेत्तए ॥ सु. ७ ॥

टीका—‘तएणं ते पावसियालया’ इत्यादि। ततः खलु तौ पापशृंगालकौ
यत्रैव तौ कूर्मकौ तत्रैवोपागच्छतः तदनन्तरं तयोः कच्छपयोः समीपे तौ
शृंगालौ गतावित्यर्थः। उपागत्य=कच्छपयोः समीपे आगत्य, तौ शृंगालौ तौ
कूर्मकौ सर्वतः समन्ताद् ‘उव्वचेंति’ उद्वर्तयतः=मधः प्रदेशमुपरि कुरुतः
‘परिच्येति’ परिवर्तयतः=पूर्वं यथाऽवस्थितं—तथैव पुनः कुरुतः, उपरि कृतं गात्र-
मधः कुरुत इत्यर्थः। ‘आसारेति’ आसारयतः=यस्मिंस्थाने तयोरेकैकस्य
सरीरं स्थितमासीत् ततो मनागपसारयतः, ‘संसारेति’ संसारयतः=पुनः
पुनः स्थानान्तरं प्रापयतः। ‘चालेति’ चालयतः कम्पयतः, ‘घट्टेति’ घट्टयतः

‘तएणं ते पावसियालया’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते पावसियालया) वे दोनों पापी
शृंगाल (जिणेव ते कुम्मगा) जहाँ वे दोनों—कच्छप थे—(तेणेव उवागच्छंति)
वहाँ पर आये—उवागच्छिता ते कुम्मगा सव्वओ समंता उव्वचेंति) आकर
के उन्होंने उन कूर्मों को सब प्रकार से अच्छी तरह उद्वर्तित किया—
उन्हें नीचे से ऊँचा किया—पलटा—(परिच्येति) परिवर्तित किया—
जिस स्थितिमें वे पहिले पड़े हुए थे उसी स्थिति में उन्हें पुनः कर
दिया (आसारेति) उनके स्थान से उन्हें कुछ २ आगे चलाया
(संसारेति) दूसरे स्थान पर ले जाकर रख दिया
(चालेति) वहाँ उन्हें हिलाया (घट्टेति) अपने दोनों आगे के

‘तएणं ते पावसियालया’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार भाव (ते पावसियालया) भवे पापी शृंगालौ (जिणेव
ते कुम्मगा) अथरे ते कायभाओ इत्ता (तेणेव उवागच्छंति) त्यां गत्वा (उवागच्छिता ते
कुम्मगा सव्वओ समंता उव्वचेंति) त्यां आवीने तेओओ कायभाओने सारी
पडे नीचे उपर ओओ. (परिच्येति) परिवर्तित ओओ—ओ स्थितिभां पडेलां इत्तां
‘ते ओ स्थितिभां इत्ती भूत्ती दीधां. (आसारेति) तेओओ न्यां पड्या इत्ता त्यांथी
ओओ आगण असेड्या, (संसारेति) तेओओने ओओ स्थाने भूत्ती दीधा. (चालेति)
त्यां भूत्तीने तेभने ह्वाओ, (घट्टेति) पोताना आगण भवे पओओ तेभने स्थ

अग्रिमचरणभ्यां स्पृशतः 'फंदेति' स्पन्दयतः ईषच्चलितं कुरुतः, 'खोमेति' क्षोभयतः संचारं कारयितुं भयजनकवेष्टां कुरुतः, इममेवार्थं स्पष्टी कुर्वन्नाह—'णहेहिं आलुपंति, दंतेहि य अक्खोडेति' नखैरालुम्पतः नखाघातैः, कृन्ततः, दन्तैश्चाऽऽस्फोटयतः दन्ताघातैश्च विदारयतः। किंतु नो चेन्न खलु 'संचाएति' शक्नुतः तयोः कूर्मकणोः शरीरयोः 'आवाहं' आवाधाम् ईषत् पीडां, वा 'पवाहं' प्रकुष्टपीडां वा, 'वावाहं' व्यावाधां विशिष्टपीडां वा 'उप्पाएत्तए' उत्पादयितुं 'छविच्छेयं' छविच्छेदं चर्मच्छेदम्, आकृतिविकृतिं वा 'करेत्तए' कर्तुम् ।

यद्यपि तौ शृगालौ नखदन्ताघातैः कूर्मकद्वयं पीडयितुं प्रवृत्तौ तथापि कापिक्षतिस्तयो नाभूदिति संक्षिप्तार्थः ॥ मृ. ७ ॥

चरणो से उन्हे छूवा । (फंदेति) बाद में उन्हे कुछ २ आगे सरकाया—(खोमेति) उन्हे चलाने के लिये उन्होंने वहां भय जनक वेष्टा भी की (णहेहिं आलुपंति दंतेहिं अक्खोडेति नो चेव णं संचाएति)—नखों से उन्हे विदारा भी दाँतों से उन्हे काटा भी, परन्तु वे समर्थ नहीं हो सके (तेसिं कुम्मगाणं सरीरस्स आवाहं वा पवाहं वा वावाहं वा उप्पाएत्तए छविच्छेयं वा करेत्तए) उन कूर्मों के शरीर में थोड़ी सी भी पीडा पहुँचाने के लिये प्रबल पीडा पहुँचाने के लिये विशिष्ट पीडा पहुँचाने के लिये । और न उनके छविच्छेद—चर्मच्छेद—करने के लिये—आकृति को विकृत बनाने के लिये समर्थ हो सके । तात्पर्य यद्यपि वे दोनों शृगाल नत्र और दाँतों से उन दोनों कच्छपों के उपर प्रहार करने में जुट गये तो भी वे उनका कुछ भी बिगाड नहीं कर सके ॥ सू. ७ ॥

कथो. (फंदेति) त्याग पछी तेमने थोडा आगण भसेअया (खोमेति) तेमने खलाववा भाटे तेओओे लथेत्ताहक वेष्टाओे पणु करी (ण हेहिं आलुपंति दंतेहिं अक्खोडेति नो चेव णं संचाएति) नओेथी झडवा भाटेनी तेमज हांतेथी कापी नापेवाणी केशिश पणु तेओे व्यर्थ साणित थछ. (तेसिं कुम्मगाणं सरीरस्स आवाहं वा पवाहं वा वावाहं वा उप्पाएत्तए छविच्छेयं वा करेत्तए) ते कअथाओेना शरीरने सडेज कष्ट आपवाभां वधावे कष्ट आपवाभां, तेमना चर्मलागने झडवाभां अने आकृतिने विकृत जनाववाभां जने शृगालो शक्तिमान थछ शक्या नही' कडेवानो हेतु ओ छे के जने शृगालोओे पोताना नअ अने हांतोना लभ'अर प्रधावे कया छतां ओे जने कअथाओेने सडेज पणु छन पडेयाडवाभां समर्थ थछ शक्या नही. ॥ सूत्र ७ ॥

મૂલપ્ર—તદ્દર્શનં તે પાવસિયાલયા એકુમ્મપ્ દોઞ્ચપિ તચ્ચપિ, સવ્વઓ સમંતા ઉવ્વત્તેતિ જાવ નો ચેવળં સંચાણંતિ જાવ કરેત્તપ્, તાહે સંતા તંતા પરિતંતા નિવિવ્વન્ના સમાણા સણિયં ૨ પચ્છોસક્કેતિ, પચ્છોસક્કિત્તા એગંતમવક્રમંતે, એગંતમવક્રમિત્તા ણિચ્છલા ણિપ્પન્દા તુસિણિયા સંચિદ્ધંતિ ॥ સૂ. ૮ ॥

ટીકા—‘તદ્દર્શનં તે પાવસિયાલયા એકુમ્મપ્’ इत्यादि । ततः खलु तौ पापशृगालकौ (इदं कर्तुं पदं) एतौ ‘दोच्चपि’ द्वितीयमपि द्वितीयवारमपि ‘तच्चपि’ तृतीयमपि तृतीयवारमपि गृह्णुर्गृह्णुरित्यर्थः, ‘सव्वओ समंता उव्वत्तेति जाव’ सर्वतः समन्ताद् उद्वर्तयतः यावत् ‘नो चैव णं संचाणंति जाव करेत्तप’ नो चैव खलु शत्रुतः यावत् कर्तुम्, अनन्तरसूत्रोक्तप्रकारेणोद्वर्तनादिभिर्मय-

‘तદ્દર્શનં તે પાવસિયાલયા, इत्यादि ।

ટીકાર્થ— (તદ્દર્શનં) इसके बाद—अर्थात् जघ वे पापी शृगाल उन कच्छपों के शरीर में कुछ भी क्षति नहीं पहुँचा सके तब (ते पावसि-यालया) वे पापी दोनों शृगाल (एए कुम्मप) इन दोनों कच्छपों को (दोच्चपि तच्चपि सव्वओ समंता उव्वत्तेति जाव नो चैव णं संचाणंति, जाव करेत्तप) दुबारा तिनारा भी—अर्थात् बारंबार सब प्रकार से उन्हें उद्वर्तित करने लगे—परिवर्तित करने लगे, आसारित करने लगे, संसारित करने लगे—कम्पित करने लगे—घटित करने लगे, स्पन्दित करने लगे, क्षुभित करने लगे, और उनके पास भयजनक चेष्टा भी करने लगे इत्यादि—अनन्तर सूत्रोक्त सब प्रकार का कार्य वहाँ उन्होंने किया परंतु

‘તદ્દર્શનં તે પાવસિયાલયા, इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(તદ્દર્શનં) ત્યાર પછી એટલે કે ન્યારે તેઓ અને પાપી શ્રગાલો કાચબાઓના શરીરને સહેજ પણ ધબ પહોંચ્યાહી શક્યા નહિ ત્યારે (તે પાવસિયાલયા) તેઓ અને પાપી શ્રગાલો (એએ કુમ્મપ) અને કાચબાઓને (દોઞ્ચપિ તચ્ચપિ સવ્વઓ સમંતા ઉવ્વત્તેતિ જાવ નો ચેવળં સંચાણંતિ જાવ કરેત્તપ) બીજી વાર અને ત્રીજી વાર એટલે કે વારંવાર બધી આગુએથી અને બધી રીતે તેઓને ઉદ્વર્તિત તેમજ પરિવર્તિત કરવા લાગ્યા, આસારિત કરવા લાગ્યા, સંસારિત કરવા લાગ્યા, હલાવવા લાગ્યા, ઘર્ષિત કરવા લાગ્યા, સ્પન્દિત કરવા લાગ્યા, ક્ષુભિત કરવા લાગ્યા અને તેમની પાસે ભયોદ્વિપાદક ચેષ્ટાઓ પણ કરવા લાગ્યા,

जनकव्यापारैः क्षोभयितुं नखदन्ताघातैश्च पीडयितुं तत्परौस्तस्तथापि तयोः
 कूर्मकयोः कामपि पीडामाकृते वैरूप्यं वा कर्तुं न शक्नुत इत्यर्थः। ताहे' तदा
 (तौ जगालौ) 'संता' श्रान्तौ शरीरतः स्थग्नौ, 'तंता' तान्तौ मनसा खिन्नौ,
 'परितंता' परितान्तौ सर्वथा खिन्नौ, अतएव 'निर्विण्णौ' निर्विण्णौ निवेदं
 प्राप्नो, उदासीनौ 'समाणा' सन्तौ 'सणियं २' शनैःशनैः 'पचोसकै'ति' प्रत्यवष्ण-
 क्ते=प्रत्यावृत्तौ भवतः, 'पचोसकित्ता' प्रत्यवष्णक्य=प्रत्यावृत्तौभूत्वा प्रतिनिवृत्तौ
 भूत्वेत्यर्थः, 'एगंतमवक्कमंति' एकान्तमपक्रामतः सर्वथाऽपमरतः दूरं गच्छतः।
 'एगंतमवक्कमिता' एकान्तमपक्राम्य सर्वथाऽपसृत्य दूरंगत्वेत्यर्थः निश्चयौ निः-
 स्पन्दौ तूष्णीकौ (भूत्वा) संतिष्ठतः। निश्चलादिशब्दा अस्मिन्नेवाध्ययने
 पूर्व व्याख्याताः ॥ सू. ८ ॥

जब वे इन दुर्वर्तन आदि व्यापारों द्वारा उन्हें पीड़ित करने के लिये
 —समर्थ नहीं हो सके—उन्हें किसी भी प्रकार की पीड़ा पहुँचाने
 के लिये तथा उनकी विरूपावस्था करने के लिये शक्तिसंपन्न नहीं
 हो सके—(ताहे संता तंता परितंता निर्विण्णा समाणा सणियं २ पचोसकै'ति
 पचोसकित्ता एगंतमवक्कमंति एगंतमवक्कमिता निश्चला निष्फंदा तुसिणीया
 संचिद्धंति) तब शरीर से श्रान्त, मन से तान्त—खेद खिन्न और परितान्त,
 सर्वथा खिन्न बने हुए वे निर्विण्ण—उस कार्य से उदासीन हो गये और धीरे
 २ वहाँ से वापिस लौट आये। वापिस लौटकर बाद में वे फिर एकान्त
 स्थान में चले गये अर्थात् दूर चले गये। दूर जाकर फिर वे निश्चल
 और निष्पंद होकर चुपचाप बैठे गये ॥ सू. ८ ॥

आ अधी क्रियाओधी दुर्वर्तन वगेरे व्यापारोधी तेभने क्षुभित करवाभां के नभ
 हांत वगेरेधी तेभने पीडित करवाभां तेओ समर्थ थइ शक्या नहि, तेभने तेभने पीडा
 पडोआडीने विकृत करवाहुं सामर्थ्य धरावी शक्या नहि,—(ताहे संता तंता परि-
 तंता निर्विण्णा समाणा सणियं २ पचोसकै'ति, पचोसकित्ता एगंतमव-
 क्कमंति एगंतमवक्कमिता निश्चला निष्फंदा तुसिणीया संचिद्धंति)
 त्याहे शरीरधी श्रान्त, मनधी क्हांत, जेह युक्त तेभने परितान्त—जेहम उदास मनधी
 तेओ निर्विण्ण थइ गया अने धीमे धीमे त्यांथी पाछा—इयां अने पाछा इरीने
 ओहांत स्थानभां हूर जाता रह्या। हूर जेधने तेओ निश्चल अने निष्पंद थइने
 चुपचाप ओसी गया। ॥ सू. ८ ॥

मूलम्—तत्थ णं एगे कुम्मगे ते पावसियालए चिरंगए दूरंगए जाणित्ता सणियं २ एगं पायं णिच्छुमइ ॥ सू. ९॥

टीका—‘तत्थ णं एगे’ इत्यादि, तत्र खलु एकः कूर्मकर्मनो पापश्रृंगालकौ चिरं गतौ बहुकालाद् गतौ, दूरं गतौ ‘जाणित्ता’ ज्ञात्वा शनैः शनैरेकं पादं ‘णिच्छुमइ’ निःक्षिपति चहिष्करोति ॥ सू. ९ ॥

मूलम्—तए णं ते पावसियाला तेणं कुम्मएणं सणियं २ एगं पायं णीणियं पासंति, पासित्ता ताए ऊक्किट्ठाए गईए सिग्धं चवलं तुरियं चडं जवियं वेगियं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुपंति, दंतेहिं अक्खोडेति, ततो पच्छा मंसं च सोणियं च आहारेति, आहारित्ता तं कुम्मगं सव्वओ समंता उव्वत्तंति जाव नो चेव णं संचा इति जाव करेत्तए, ताहे दोच्चं पि अवक्कमंति, एवं चत्तारिवि पाया जाव सणियं २ गीवं णीणेइ, तएणं ते पावसियालगा तेणं कुम्मएणं गीवं णीणियं पासंति, पासित्ता सिग्धं चवलं ६ नहेहिं दंतेहिं कवालं विहाडेति, विहाडित्ता तं कुम्मगं जीवियाओ ववगेवेति, ववरोवित्ता मंसं च सोणियं च आहारेति ॥ सू. १० ॥

‘तत्थणं एगे कुम्मगे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तत्थ णं) वहाँ (एगे कुम्मगे) एक कच्छपने (ते पावसियालए) वे क्षीनों पाप श्रृंगाल (चिरंगए) बहुत समय हो चुका है (दूरंगए) बड़ी दूर चले गये होंगे ऐसा (जाणित्ता) जानकर (सणियं २ एगं पायं णिच्छुमइ) धीरे धीरे अपना एक पैर बाहर निकाला ॥ सू. ९ ॥

‘तत्थ णं एगे कुम्मगे, इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्यों (एगे कुम्मगे) ओह कच्छपाओ (ते पावसियालए) पापी श्रृंगालोंने (चिरंगए) बहुत वक़्त थोड़ा छ. (दूरंगए) तेओ अत्यार दूरी तो बहुत दूर जाता रह्यो इधे आब (जाणित्ता) जान्योने (सणियं सणियं एग पायं णिच्छुमइ) धीरे धीरे पीताने ओह पग पहार काढ्यो. ॥ सूत्र ९ ॥

टीका—‘तएणं ते इत्यादि। ततः खलुतौ पापशृगालौ तेन कूर्मकेण शनैःशनैरेकं पादं, ‘णीणियं’ नीतं वहिः प्रापितं पश्यतः। कूर्मकेण शनैर्वहिष्कृतमेकं चरणं शृगालौ पश्यतः इत्यर्थः। ‘ताए’ तथा लोकप्रसिद्धयाशृगाल संबन्धिन्या, ‘उक्किट्ठया’ उत्कृष्टया, ‘गईए’ गत्या ‘मिग्घं’ शीघ्रं, ‘चवल’ चपलं=चंचलं, ‘तुरियं’ त्वरितं=त्वरायुक्तं ‘चंडं’ चण्डं=तीव्रं, प्रखरमित्यर्थः ‘जवियं’ जवितं=धावितं, वेगियं’ वेगितं=वेगयुक्तं अत्र शीघ्रादयः क्रियाविशेषणानि यत्रैव स कर्मकस्तत्रैवोपागच्छतः। उपागत्य तस्य खलु कूर्मकस्य ‘तं पायं’ तं पादं नखैः ‘आलुपंति’ आलुम्यतः=कृन्ततः, दन्तैः ‘अक्खोडेति’ आस्फोटयतः=खण्डयतः, ‘तओ पच्छा’ ततः पश्चात्=तदनन्तरं मांसं च शोणितं च ‘आहारेंति’ आहारयतः—आहारं कुरुतः=भक्षयतः।

‘तएणं ते पावसियाला’ इत्यादि।

टीका—(तएणं) इसके बाद (ते पावसियाला) उन दोनों पापी शृगालोंने (ते णं कुम्मएणं सणियं २ एणं पायं णीणियं पासंति) उस कूर्मके द्वारा धीरे २ एक चरण बाहिर निकाला हुआ देखा (पासित्ता-ताए उक्किट्ठाए गईए सिग्घं चवलं तुरियं चंडं जवियं वेगियं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) देखकर वे दोनों उस उत्कृष्ट गति से शीघ्र ही चपल-चंचल-त्वरायुक्त होकर प्रखर रूप से वड़े वेग से दौड़े। सो जहाँ वह कच्छप था वहाँ पहुँच गये (उवागच्छित्ता तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुपंति दंतैहिं अक्खोडेति) पहुँच कर उस कूर्म के उस पैर को नखों द्वारा छेदने लगे, दाँतों द्वारा खण्ड २ करने लगे। (तओ पच्छा मंसं च सोणियं च आहारेंति) इसके बाद उसके मांस खाने लगे और शोणित पीने लगे (आहारित्ता तं कुम्मगं सव्वओ समंता

‘तएणं ते पावसियाला’ इत्यादि।

टीका—(तएणं) त्थ २ आह (ते पावसियाला) अने पापी शृगालोंने (ते णं कुम्मएणं सणियं २ एणं पायं णीणियं पासंति) ते कायमाने ओक पण गळार झडतां जेथे, (पामित्ता ताए उक्किट्ठाए गईए सिग्घं चवलं तुरियं चंडं जवियं वेगियं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) जेतानी साथे ७ अने शृगालो उत्कृष्ट गतिथी शीघ्र चपल थडते कायमानी तरङ्ग धस्या अने कायमानी पोसे पछेन्था. (उवागच्छित्ता तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुपंति दंतैहिं अक्खोडेति) पछेन्थीने कायमाना पणने नजोथी झडवा लाज्या अने दाँतैथी कडडे कडडा करवा लाज्या. (तओपच्छा मंसं च सोणियं च आहारेंति) त्थार पछी.तेभूतं मांस आवा लाज्या अने दोडी पीवा लाज्या. (आहारित्ता तं कुम्मगं सव्वओ

‘आहारित्वा’ आहारयित्वा, तं कूर्मकं सर्वतः समंताद् उद्धर्तयतः यावत् नो चैव खलु शक्नुतः यावत् कर्तुं, तदा द्वितीयमपि अक्रामतः, तं कूर्मकमित्याद्यपक्रामत इत्यन्तपदसमुदायस्यायं भावार्थः चरणैकमक्षणानन्तरं पुनस्तौ शृगाभौ, अवशिष्टत्रितयचरणकं कूर्मकं सर्वतः समन्नादुद्धर्तनपरिवर्तनमनागपसारणादिभिर्न्यापारैः क्षोभयितुं तथा—नखदन्ताघातैश्छिन्नं खण्डितं च कर्तुं प्रयतमानौ, न शक्नुतस्तस्य कूर्मकस्य शरीरे कामपि बाधां कर्तुं, तदा भ्रान्तौ निर्वेदं प्राप्नोतौ शृगालौ द्वितीयवारमपि परावृत्तस्य दूरमपसरत इति ।

‘एवं चत्वारि वि पाया जाव २ गीवं णीणेइ’ एवं चतुरोऽपि पादान् यावत् शनैः शनैर् ग्रीवां नयति । एवम=उक्तक्रमेण स कूर्मकस्तौ शृगालौ दूर

उन्वसेति) खाकरके फिर उन्होंने उस कच्छप को सब प्रकार से और सब तरफ से उल्टा पल्टा । (जाव नो चैव णं संचाएंति करेत्तए) परन्तु वे उसके शरीर में किसी भी प्रकार की पीड़ा आदि को करने में समर्थ नहीं हो सके । (ताहे दोच्चपि अवक्कमंति) तब दुवारा भी उन्होंने उस पर आक्रमण किया । इसका भाव यह है कि जब उन्होंने उसका एक चरण भक्षण कर लिया, तब उसके बाद अवशिष्ट तीन चरण वाले कच्छप को सर्व प्रकार से और सब तरफ से उद्धर्तन, परिवर्तन, मनागपसारण आदि व्यापारों द्वारा क्षुभित करने का तथा नखदन्तादि आघातों द्वारा छिन्न और खण्डित करने का प्रयत्न किया—तो भी वे उस कच्छप के शरीर में किसी भी प्रकार की बाधा करने के लिये समर्थ नहीं हो सके । तब भ्रान्त और निर्वेद को प्राप्त होकर वे दोनों के दोनों शृगाल दुवारा भी लौटकर बहुत दूर चले गये । (एवं चत्वारि वि पाया जाव सणियं २ गीवं णीणेइ) उस कच्छपने इसी तरह

समंता उन्वसेति) आधा पछी शृगालोच्चे ते कायगाने आम् तेम उपर नीचे परिवर्तित करवा द्वाँया. (जाव नो चैव णं संचाएंति करेत्तए) पक्षु तेज्या तेना शरीरने सहेव पक्षु पीडा पडोँयाडी शक्या नहि. (ताहे दोच्चपि अवक्कमंति) त्पारे भील वार पक्षु तेज्याच्चे कायणा उपर हुमवो ड्योँ. कडेवानो छेतु ओ छे के न्नादे तेज्याच्चे कायगानो ओके पण आधा त्पारे त्रक्षु पणवाणा कायगाने सर्व प्रकारे बेमेरथी उद्धर्तन, परिवर्तन मनागपसारण वगेरे क्रियाओ वडे क्षुब्धित करवानो तेमव नथ दांत वगेरेना ग्रहारे वडे छिन्न अने भंडित करवानो प्रयत्न ड्योँ छाँओ तेज्या कायगाना शरीरने कोष्ठपक्षु नतनी पीडा पडोँयाडवाभां समर्थ शय शक्या नहि. त्पार पछी आंत क्वांत थयेदा शृगालो भील वार पक्षु पाछा इरीने दूर नत्ता रह्या. (एवं चत्वारि वि पाया जाव सणियं २ गीवं णीणेइ)

ગતૌ વિજ્ઞાય દ્વિતીયં પાદં બહિષ્કરોતિ—તતસ્તૌ શૃગાલૌ પુનરતિશીઘ્રગત્યા કૂર્મકાન્તિકમાગત્ય તં પાદં નચ્ચેરાચ્છિધ્ય દન્તૈશ્ચ સ્વપ્દશઃ ક્રૂસ્વા તદીયમાંસ-શોણિતં ભક્ષયતઃ। એવમેવ તસ્ય કર્મકસ્ય ચતુરોઽપિ પાદાન ભક્ષયતઃ। અથો-ક્તક્રમેણ પુનસ્તૌ શૃગાલૌ દૂરં ગતૌ વિજ્ઞાય સ કૂર્મકઃ શનૈઃ શનૈર્ગ્રીવાં નયતિ બહિષ્કરોતિ।

તતઃ સ્વલુ તૌ પાપશૃગાલકૌ તેન કૂર્મકેણ ગ્રીવાં ત્રીતાં પશ્યતઃ, દૃષ્ટ્વા 'સિઘ્ધં' શીઘ્રં 'ચવલં' ચપલં ૬ નદૈઃ દન્તૈઃ કવાલં' કપાલં=કચ્છપસ્ય પૃષ્ઠભાગં

સે અપને ચારોં પૈરોંકો મી ઓર ગ્રીવા કો ધીરે ૨ બાહર નિકાલા—કહનેકા હેતુ—ઇસકા ઇસ પ્રકાર હૈ। કિ જબ વે દોનોં શૃગાલ વહાં સે લૌટકર પીછે દૂર ચલે ગયે—તો—ઉસ કચ્છપ ને ઉન શૃગાલોં કો દૂર ગયા—જાન કર અપને દૂસરે પૈર કો બાહર નિકાલા તબ બાહિર નિકલે હુઅ ઉસ દૂસરે પૈર કો દેવકર વે શૃગાલ બહુત હી શીઘ્ર ગતિ સે ઉસ કચ્છપ કે પાસ આ ગયે ઓર આકર ઉસકે ઉસવાહિર નિકલે હુઅ પૈર કો નચોં સે કાટકર ઓર દાંતો સે સ્વપ્દ ૨ કર ઉસકે સૂન ઓર માંસ કો ચાને પીને લગ ગયે। હસી ક્રમ સે ઉન્હોંને ઉસ કે ચારોં ચરણોં કો ચા લિયા—। પૂર્વોક્ત ક્રમ કે અનુસાર ઉન દોનોં શૃગાલોં કો દૂર ગયા જાનકર ઉસ કચ્છપને ધીરે ૨ અપની ગ્રીવા કો બાહિર નિકાલા (તર્ણં તૈ પાપસિયાલગા તેણં કુમ્મેણં ગીણિયં પાસંતિ પાસિચા સિઘ્ધં ચપલં ૬ નદૈર્હિ દંતૈર્હિ કવાલં વિહાઢેતિ) ગ્રીવા કો બાહિર નિકલી હુઈ દેવકર વે પાપી શૃગાલશીઘ્ર ગતિ સે અત્યંત—ચપલ હોકર ઉસ કચ્છપ કે પાસ આયે—ઓર આકર ઉન્હોંને નચોં સે તથા દાંતોં સે કાટકર

પહેલાંની જેમ કાચબાએ ફરી ચારે પગ તેમજ મોં બહાર કાઢ્યું, એટલે કે બચારે બંને શૃગાલો તે દૂર જતા રહ્યા ત્યારે તે કાચબાએ શૃગાલોને દૂર ગયેલા જાણીને પોતાના બીજા પગને પણ બહાર કાઢ્યો. શૃગાલો એ બચારે કાચબાને બીજા પગ બહાર બેઠો ત્યારે તેઓ શીઘ્ર અને ચપલ ગતિથી કાચબાની પાસે ધસી આવ્યા, અને પાસે આવીને બહાર નીકળેલા તેના પગને નખોથી ફાડીને અને દાંતોથી કંકડા કંકડા કરીને અને તેનું લોહી ને માંસને ખાવા પીવા લાગ્યા એવી રીતે તે પાપી શૃગાલોએ તે કાચબાના ચારે પગો ખાધા. થોડા વખત પછી બચારે શૃગાલોને દૂર ગયેલા જાણીને કાચબાએ પોતાની ડાઁ ધીમે ધીમે બહાર કાઢી. (તર્ણં તૈ પાપસિયાલગા તેણં કુમ્મેણં ગીણિયં પાસંતિ પાસિચા સિઘ્ધં ચવલં ૬ નદૈર્હિ દંતૈર્હિ કવાલં વિહાઢેતિ) ડાઁને બહાર નીકળેલી બેઠને બંને પાપી શૃગાલો સત્વરે તે કાચબાની પાસે ધસી આવ્યા અને આવીને તેઓએ નખોથી તેમજ દાંતોથી કાપીને તેમજ કંકડે કંકડા કરીને

विहाडेति' विघटयतः सिग्धादि विहाडेति पर्यन्तपदसमुदायस्यायं भावार्थः
तौ शृगालौ शीघ्रगत्या कच्छपसमीपमागत्य बहिष्कृतां ग्रीवां नखैराच्छिद्य
दन्तैश्च खण्डशः कृत्वा कच्छपस्य पृष्ठभागं मस्तकंच विघटयतः=पृथक्
पृथक् कुम्तः॥ 'विहाडित्ता' विघटय्य कूर्मवरय पृष्ठभागं मस्तकंच पृथक् पृथक् २
कृत्वेत्यर्थः तं कूर्मकं जीविताद् प्राणेभ्यः 'ववरोवेति' व्यपरोपयतः वियो-
जयतः, 'ववरोवित्ता' 'व्यपरोप्य=प्राणेभ्यो वियोज्य मांसं च शोणितं च
आहारयतः भक्षयतः ॥ सू. १० ॥

दृष्टान्तप्रदर्शनार्थमशुभाङ्गस्य कूर्मकस्य कथामुपवर्ण्य भगवान् सदृष्टान्तं
धर्मोपदेशं कुर्वन्नाह—'एवामेव समणाउसो !' इत्यादि ।

मूलम्—एवामेव समणाउसो ! जो अहं निगंथो वा निगंथीवा
आययिउवज्झायाणं अंतिए पव्वइए समणे विहरइ, पंच य से
इंदिया अगुत्ता भवंति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं ४
हिलणिज्जे ५ परलोगे वि य णं आगच्छइ, बहूणि दंडणाणि जाव
अणुपरियट्ठइ जहा से कुम्मए अगुत्तिदिए ॥ सू. ११ ॥

और खंड २ कर उसके पृष्ठभाग को—विघटित कर दिया । “सिग्धादि
विहाडेति ” पर्यंतपद समुदाय का यह भावार्थ है—उन दोनों शृगालोंने शीघ्रगति
से कच्छप के पास आकर के बाहर निकली हुई उसकी ग्रीवा को नख और
दांतों से काटकर तथा खण्ड २ कर उसके पृष्ठ भागको मस्तक को अलग २ कर
दिया (विहाडित्ता तं कुम्मगं जीवियाओ ववरोवेति ववरोवित्ता मांसं च शोणियं
च आहारेति) अलग अलग उस कच्छपको उन्होंने प्राण रहित कर
दिया— प्राण रहित करके उसका मांस और शोणित खूब
मनमाना खाया ॥ सू. १० ॥

तेना कृपाणेने वजेरी नाण्यु. “सिग्धादि विहाडेति ” आ पद समूहोने अर्थ
आ प्रमाणे छे—अने शृगालोके सत्वरें कायगानी पास आवीने तेओके नजे अने
दांती की अपीने तेमज्ज कड्डे कड्डा करीने तेनी डोकना पृष्ठ भागने अने माथाने
जुद्धा जुद्धा करी नाण्यु. (विहाडित्ता तं कुम्मगं जीवियाओ ववरोवेति, ववरो-
वित्ता मांसं च शोणियं च आहारेति) आस जुद्धा जुद्धा कड्डा करीने ते काय-
गाने पापी शृगालोके निष्प्राण अनावी दीधो अने तेना मांस अने दोहोने पूष
धराध धराधने आधु. ॥ सू. १० ॥

ટીકા—એવમેવ=અનેન પ્રકારેન સ્વલુ ‘સમણાસો! શ્રમણાયુષ્મન્તઃ! અહો આયુષ્મન્તઃ શ્રમણા । યોઽસ્માકં નિર્ગ્રન્થઃ=સાધુર્વા નિર્ગ્રન્થી=સાધ્વી વા ‘આયરિયઽવજ્ઞાયાણં’ આચાર્યોપાધ્યાયાનામ્, અન્તિકે પ્રવ્રજિતઃ સન્ વિહરતિ. યદિ પશ્ચ ચ તસ્યેન્દ્રિયાણિ ‘અગુત્તા’ અગુપ્તાનિ વિષયસેવનાર્થં બહિઃ પ્રવર્તિતાનિ ભવન્તિ, સ સ્વલુ હ્રહ ભવે=અસ્મિન્ લોકે વહૂનાં શ્રમણાનાં ૪ શ્રમણાદીનાં ચતુર્વિધસંઘસ્યેત્યર્થઃ ૫ હીલનીયઃ ૫ હત્યનન્તરં નિન્દનીયઃ ક્લિસનીયઃ ગર્હણીયઃ પરિભવનીયઃ इत्येषां સંગ્રહઃ એવાં પદાનાં વ્યાખ્યા પ્રાગુક્તા । પરલોકે નર-

इस प्रकार अगुप्ताङ्गवाले कर्मक की कथा प्रकट कर भगवान धर्मोपदेश करते हुए कहते हैं। ‘एवामेव समणासो’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(એવામેવ, इसी प्रकार से (समणासो) हे आयुष्मन्त श्रमणो ! (जो अहं निर्गन्थो वा निर्गन्थी वा आयरियउवज्ज्ञायाणं अंति ए पव्वइए समाणे विहरइ पंचय से इदिया अगुत्ता भवंति) जो हमरा निर्ग्रन्थ साधु अथवा साध्वीजन आचार्य उपाध्याय के पास प्रव्रजित होता हुआ विहार करता है । यदि उसकी पाचों इन्द्रियां अगुप्त हैं—विषय सेवन के लिये बहिःप्रवर्तित होती है— (से णं इहभवे चेव बहूणं समणाणं हीलणिज्जे-परलोए वि य णं आगच्छइ बहूणि दंडणाणि जाव अणुपरियट्ठइ जहा से कुम्भए अगुत्तिदिए) तो वह इस भव में अनेक श्रमणों द्वारा—चतुर्विध संघ द्वारा—हीलनीय होता है, निन्दनीय होता है, क्लिप्तनीय होता है गर्हणीय होता है और परिभवनीय होना है । इन समस्त पदों की व्याख्या

આ રીતે અગુપ્તાંગ વાળા કાચબાની કથા કહેતા ભગવાન ધર્મોપદેશ કરતાંકહે છે. ‘એવામેવ સમણાસો’ ! इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(એવામેવ) આ રીતે જ (સમણાસો) હે આયુષ્મન્ત શ્રમણો ! (જો અહં નિર્ગન્થો વા નિર્ગન્થીવા આયરિયઽવજ્ઞાયાણં અંતિ એ પવ્વ-ઇએ સમાણે વિહરइ પંચયસે ઇદિયા અગુત્તા ભવંતિ) જે અમારા નિર્ગ્રન્થ સાધુ કે નિર્ગ્રન્થ સાધ્વી બનેા આચાર્ય અથવા ઉપાધ્યાયની પાસે પ્રવ્રજિત થઇને વિહાર કરે છે, અને જે તેની પાંચે ઇન્દ્રિયો અગુપ્ત છે એટલે કે ‘વિષય-સેવન માટે બહાર પ્રવૃત્ત થાય છે. (સેણં ઇહભવે ચેવ વહૂણં સમણાણં હીલણિજ્જે ૫ પરલોએ વિ ચ ણં આગચ્છइ વહૂણિ દંડણણિ જાવ અણુપરિયટ્ઠइ જહા સે કુમ્ભએ અગુ-ત્તિદિએ) તો તે આ ભવમાં ઘણા શ્રમણો વડે ચતુર્વિધ સંઘદ્વારા-હીલનીય હોય છે, નિન્દનીય હોય છે, ક્લિસનીય હોય છે, ગર્હણીય હોય છે. અને પરિભવનીય

કનિગોદાદૌ, અપિ ચ સ્વલ્લ આગચ્છતિ=પ્રાપ્નોતિ વહ્નિ દષ્ઢનાનિ, યાત્રત્ અનુપર્ય-
ટતિ=પુનઃપુનઃ સસારકાન્તારે પરિભ્રમતિ, યથા સ કૂર્મકઃ અગુપ્તેન્દ્રિયઃ॥ અત્ર
નિર્ગ્રન્થો મિર્ગ્રન્થોત્યુપલક્ષણમ્—તેન શ્રાવકઃશ્રાવિકાઽપિ વા સંગ્રાહ્યા, તયોરપિ
દેશતઃ પચેન્દ્રિયસંગોપનાધિકારાત્ ॥ સૂ. ૧૧ ॥

મૂલમ્—તદ્દર્શનં તે પાવસિયાલગા જેનેવ મે દોચ્છા કુમ્મએ
તેનેવ ઉવાગચ્છતિ, ઉવાગચ્છિત્તા તં કુમ્મમં સઠ્ઠવો સમંતા ઉવ્વ-
ત્તેતિ જાવ દંતેહિં અક્કલોહેતિ જાવ કરેત્તએ, તદ્દર્શનં તે પાવસિયા-
લગા દોચ્છંપિ તચ્છંપિ જાવ નો સંચાણંતિ તસ્સ કુમ્મગસ્સ કિંચિવિ
આવાહં વા પવાહં વા વાવાહં વા જાવ છવિચ્છેયં વા કરેત્તએ, તાહે
સંતા તંતા પરિતંતા નિવ્વિન્ના સમાણા જામેવ દિસિં પાઉઠ્ઠમ્બ્યા
તામેવ દિસિં પડિગયા ॥ સૂ. ૧૨ ॥

ટીકા—તતઃ સ્વલ્લ તૌ પાપશ્રુગાલકૌ યત્રૈવ સ દ્વિતીયઃકૂર્મકસ્તન્નેવો-
પાગચ્છતઃ, ઉપાંગત્ય તં કૂર્મકં સર્વતઃ સમન્તાદુદ્ઘર્તયતઃ, ‘જાવ દંતેહિં અક્કલોહેતિ

પહિછે કી જા ચુકી હૈં। તથા પરમત્ત મૈં—નરક નિગોદ આદિ મૈં—
વ્રહ્મ અનેક દંડો કો પ્રાપ્ત કરતા હૈં ઓર ઇસ અનાદિ અનન્ત સંસાર રૂપ
કાન્તાર મૈં ભ્રમણ કરતાં રહતા હૈં। જૈસે ઇસ અગુપ્ત ઇન્દ્રિય કૂર્મને અનેક
વિધ દુઃખોંકોં ભોગા હૈં। ઇસ મુત્ર મૈં નિર્ગ્રન્થ ઓર નિર્ગ્રન્થી ઇન પદોં કૈ
ઉપલક્ષણ સે શ્રાવક ઓર શ્રાવિકાઓં કા મી ગ્રહણ ક્રિયા ગયા હૈં
કયોં કી ઇન્દ્રિયોં મી એક દેશ કી અપેક્ષા ઇન્દ્રિય ગોપન કા અધિકારી
કહા ગયા હૈં॥ સૂ. ૧૧ ॥

હોય છે. આ બધા પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે. તેમજ તે પર દોઢમાં
પણ નરક નિગોદ વગેરેમાં પણ અનેક બાતની શિક્ષાને પાત્ર થાય છે, અને તે આ
અનાદિ અનન્ત સંસાર રૂપી જગતમાં ભ્રમણ કરતો રહે છે. જેમ તે અશુભાંગ
કાચબાએ અનેક દુઃખો અનુભવ્યાં છે તે જ પ્રમાણે તે પણ અનેક કષ્ટો અનુભવે
છે. આ સૂત્રમાં નિર્ગ્રન્થ અને નિર્ગ્રન્થી આ બે પદોના ઉપલક્ષણથી શ્રાવક અને
શ્રાવિકાઓતું પણ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. કેમકે તેમને પણ એક દેશની અપે
ક્ષાએ ઇન્દ્રિય ગોપનના અધિકારી કહ્યા છે. ॥ સૂ. ૧૧ ॥

यावद् दन्तैरास्फोटयतः, अयं भावार्थः—उद्धर्तनानन्तरं तौ शृगालौ परिवर्तन-
मनागपसारण—पुनः पुनः स्थानान्तरप्रापण—चालन घटनेष्वचालन—क्षोभणरूप-
विविधव्यापारैः संचाल्य नखैराच्छिद्य दन्तैः खण्डशः कुरुत इति 'जाव करेतए'
यावत् कर्तुम्, यद्यपि तौ शृगालौ नखदन्ताघातैः कर्मकं पीडयितुं प्रवृत्तौ.
तथापि न शक्नुतस्तस्य कर्मकस्य कामपि बाधां चर्मच्छेदं वा कर्तुमित्यर्थः

‘तएणं ते पावसियालगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते पावसियालगा) वे दोनों पापी
शृगाल (जेणेव से दोच्चए कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) जहाँ वह द्वितीय
कच्छप था वहाँ गये (उवागच्छिता तं कुम्मए सव्वआ समंता उव्वते-
ति, जाव दंतेहिं अक्खोडेति, जाव करेतए) वहाँ जाकर उन्होंने उस
कच्छप को सब प्रकार से और सब तरफ से उल्टा सीधा किया—यावत्
दांतों से उसे चोंथा (काटा) भी परन्तु वे उसके शरीर में किसी भी
प्रकार की बाधा करने में और उसके चर्म को छेदन करने में समर्थ
नहीं हो सके मतलब इसका इस प्रकार है—जब उन दोनों पापी-शृगालोंने
उस कच्छप को पल्य-नीचे के प्रदेश को ऊँचा किया—तो वे इतना ही
व्यापार कर बिरत नहीं हुए—किन्तु उद्धर्तन के बाद उन्होंने उसे परि-
वर्तित भी किया—मनाग अपसारित भी किया—बार बार उसे एक
स्थान से दूसरा स्थान पर भी रखा, उसे कंपाया भी, अपने दोनों
आगे के पैरों से घटित भी किया, कुछ आगे और भी उसे सरकाया
—वहाँ भयजनक चेष्टाएँ भी की—नखों द्वारा उसे छेदित भी किया—

‘तएणं ते पावसियालगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार भाव (ते पावसियालगा) अपने पापी शृगालों
(जेणेव से दोच्चए कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) न्यां भीजे कायओ उतो
त्यां गया. (उवागच्छिता तं कुम्मगं सव्वओ समंता उव्वतेति जाव दंतेहिं
अक्खोडेति, जाव करेतए) त्यां न्धने तेज्जोत्ते ते कायमाने न्धी रीते थारे
आनुत्थी उदेटो सीधा कथी, अने हांतेथी तेने आपवाने प्रयत्न कथी पणु-तेज्जो डेअ
पणु रीते तेना शरीरने पीडा पंछोव्याडवाभां अने तेनी चामडीने झाडवाभां समर्थ
थई शक्या नहि. ओटवे के न्धारे अने पापी शृगालोत्ते ते कायमाने छिधा कथी-
नीचिना भागने उपर कथी—आटछुं करीने न तेज्जो विरम्या होय तेम नहि पणु
उद्धर्तन पछी शृगालोत्ते तेने परिवर्तित कथी, थोडा आगण भसेडयो वारंवार तेने
ओक स्थानेथी भील स्थाने छई गया, तेने डुलान्थो, अने आगणना पणथी तेने
घटित पणुकथी, थोडा तेने आगण भसेडयो त्यां कायजनक चेष्टाओ करी, नज्जो पडे

ततः खलु तौ पापशृगालकौ द्वितीयमपि=द्वितीयवारमपि तृतीयमपि=तृतीयवारमपि, यावत् अत्र यावच्छब्दादयमर्थो बुध्यते, नौ शृगालौ यथोक्त-प्रयासैस्तस्य कूर्मकस्य शरीरे कांचिदपि बाधां चर्मच्छेदमाकृतवैरूप्यं वा कर्तुमक्षमौ तदा पुनर्द्वितीयवारमप्युद्धर्तनादिभिः संचाल्य नखदन्ताघातैः पीडयितुं प्रवृत्तौ, किंतु कूर्मकस्य शरीरे पूर्ववत् कांचिदपि बाधां हानिं वा कर्तुमक्षमौ, तदा पुनस्तृतीयवारमप्युद्धर्तनादिभिः संचाल्य पूर्ववन्स्वच्छेत्तुं दन्तैश्च खण्डशः कर्तुं प्रवृत्तौ, इति । यदा नो शक्नुतस्तस्य कूर्मकस्य कांचिदपि आघाथां वा प्रवाधां वा व्याघाथां वा उन्नादयितुं छविच्छेदं वा कर्तुम् । एतत् सुगमम् ॥

दांतो से उसे चूँथा (काटा) भी इस तरह वे इन विविध व्यापारों द्वारा उस कच्छप को पीड़ित करने के लिये प्रवृत्त हुए तौ भी वे उसका कुछ भी बिगाड नहीं-कर सके । (तएणं ते पावसियालगा दोच्चपि तच्चपि जाव नो संचाएंति तस्स कुम्मगस्स किंचिवि आबाहं वा पचाहं वा वावाहं वा जाव छविच्छेयं वा करेत्तए) तब दुबारा और तिवारा भी-बार बार-भी-यावत् उसके शरीर में किसी भी प्रकार की आबाधा, प्रवाधा, अथवा-व्यावाधा यावत् छविच्छेद करने के लिये वे समर्थ नहीं हो सके । अर्थात् जिस प्रकार से उन्होंने प्रथम बार उद्धर्तन आदि व्यापार किये और-बाद में वे नखों से काटनेके लिये तथा दातों से उसे खण्ड २ करने के लिये प्रवृत्त हुए परन्तु वे उस कच्छप को कुछ भी आबाधा, प्रवाधा अथवा व्यावाधा नहीं पहुँचा सके यावत् उसके शरीर का छेदन भी नहीं कर सके-उसी प्रकार दुबारा भी इन्होंने वैसा ही

तेने काटवानो प्रयत्न क्योँ अने दाँतेद्वारा तेने काटवानो प्रयास क्योँ. आ रीते कायभाने पीडित करवा भाटे तेज्योँये धण्डा प्रयत्नो क्योँ छाताँये तेज्यो कायभाने सडिअ पणु दुकसान पडोँयाडी शक्या नहि. (तएणं ते पावसियालगा दोच्चपि-तच्चपि जाव नो संचाएंति तस्स कुम्मगस्स किंचिवि आबाहं वा पचाहं वा वावाहं वा जाव छविच्छेयं वा करेत्तए) त्थार भाहणील वार त्रीलवार ओटवे डे वारवार प्रयत्न क्योँ छाताँ पणु तेना शरीरे आभाधा प्रभाधा अथवा व्याभाधा तेमज छवि-च्छेद करवाभां तेज्यो सामर्थ्य धरावी शक्या नहि. ओटवे डे पडेखा जेम उव्वर्तन वगेरे व्यापारे द्वारा अने पछी नजोथी काडवा भाटे तेमज दाँतोथी तेना कडका करवा भाटे तेज्योँये प्रयत्नो क्योँ पणु तेज्यो कायभाने काँध पणु नतनी आभाधा प्रभाधा अथवा व्याभाधा पडोँयाडी शक्या नहि. अने तेना शरीरने कापी शक्या नहि. आ रीते ते पापी शृगालोँये भील वार पणु ते प्रभाणु ज कायभाने भारी

‘તાહે’ તદા તૌ શૃગાલૌ શ્રાન્તૌ પરિતાન્તૌ નિર્વિવળૌ શ્રાન્તાદિશબ્દાઃ પૂર્વ વ્યાખ્યાતઃ, સન્તૌ, ‘જામેવ દિસિં યસ્યા એવદિશઃ પશ્ચમ્યર્થે દ્વિતીયા, આર્ષ ત્વાત્, ‘પાઝબ્ધૂયા’ પ્રાદુર્ભૂતૌ,=ઉપાગતૌ, તામેવ દિશં “ પઢિગયા” પ્રતિગતૌ પ્રત્યાવૃત્ત્ય ગતૌ ॥ સૂ. ૧૨ ॥

શૂલ્ક—તણં સે કુમ્મણં તે પાપસિયાલણં ચિરંગણં દૂરણં જાણિત્તા સણિયં ૨ ગીવંણીણેઙ્ગ, ણીણિત્તા દિસાવલોયં કરેઙ્ગ, કરિત્તા જમગસમગં ચત્તારિં ત્રિ પાદે ણીણેઙ્ગ, ણીણિત્તા તાણં ઉક્કિટ્ઠાણં કુમ્મ-ગર્હણં વીઙ્ગવયમાણે ૨ જેણેવ મયંગતીરદ્દહે તેણેવ ઉવાગચ્છઙ્ગ, ઉવા-ગચ્છિત્તા મિત્તનાઙ્ગનિયગસયગસંબંધિપરિયણેણં સદ્ધિં અભિસમન્નાગણં યાવિં હોત્થા ॥ સૂ. ૧૩ ॥

ટીકા—તતઃ સ્વલ્પ સ કૂર્મકસ્તૌ પાપશ્રગાલકૌ ચિરં ગતૌ દૂરં ગતૌ ક્રિયા—તિબારા ખી વૈસા હી ક્રિયા—પરન્તુ જલ્પ વે અપને કાર્ય મેં સફલિત નહીં હુણ (તાહે સંતા તંતા પરિતંતા નિર્વિવળના સમાણા જામેવ દિસિં પાઝબ્ધૂયા તામેવ દિસિં પઢિગયા) તલ્પ શ્રાન્ત, તાંત ઓર પરિતાંત હોકર અપને વ્યાપાર સે ઉદાસીત હો ગયે ઓર જહાં સે આયે થે વહાં હી ચલે ગયે । ઇન શ્રાન્ત આદિ પદોં કી વ્યાખ્યા પહેલે કી જા ચુકી હૈ ॥ સૂ. ૧૨ ॥

‘તણં સે કુમ્મણં’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(તણં) ઇસકે બાદ (સે કુમ્મણં) ડસ કચ્છપને (તે પાવ-સિયાલણં) ડન પાપી શૃગાલોંકો (ચિરંગણં દૂરગણં) “વહુત સમય હો ગયા

નાખવા મઠે પ્રયત્નો કર્યા અને ત્રીજી વખત પણ તેમજ કથું” પણ તેઓ કોઈ પણ રીતે ક્ષાંત્યા નહિ, (તાહે સંતા તંતા પરિતંતા નિર્વિવળના સમાણા જામેવ દિસિં પાઝબ્ધૂયા તામેવ દિસિં પઢિગયા) ત્યારે તે પાપી શૃગાલો શ્રાંત તાંત અને પરિ-તાંત અને પોતના વ્યાપારમાં એટલે કે કાચબાને મારવાના કામમાં ઉદાસીન થઈ ગયાઅને છેવટે જ્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં જ જતા રહ્યાં અહીં શ્રાંત વગેરે પદો આવ્યા છે તેની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. ॥ સૂત્ર ૧૩ ॥

‘તણં સે કુમ્મણં’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(તણં) ત્યારબાદ (સે કુમ્મણં) તે કાચબાએ (તે પાવસિયાલણં) પાપી શૃગાલોને (ચિરંગણં દૂરગણં) “બહુ વખત થઈ ગયો છે, તેઓ બહુ દૂર

ज्ञात्वा शनैः शनैर्ग्रीवां नयति, शरीराद्वहिर्निःसारयति नीत्वा बहिष्कृत्य
‘दिसावलोयं’ दिगवलोकं=सर्वदिक्षु दृष्टिप्रचारं करोति कृत्वा ‘जमगसमगं’
अयं देशीशब्दः युगपत् एकस्मिन् समये चतुरोऽपि पादान् ‘णीणेइ’ नयति
निःसारयति ‘णीणित्ता’ नीत्वा निःसार्य ‘ताए’ तथा लोकरप्रसिद्धया उत्कृष्टया
कूर्मगत्या ‘वीइवयमाणे २’ व्यतिव्रजन् २ अतिशीघ्रगत्या धावन् २ यत्रैव
मृतगङ्गा-नीर द्रुतस्तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य ‘मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरि-
यणेण’ मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन ‘सद्धि’ ‘साध्व’ ‘अभिसम-
न्नागए’ अभिसमन्नागतः सर्वथा समन्वितः संमिलितश्चापि ‘होत्था’ बभूव । सू. १३।

मूलम्—एवामेव समणाउसो जो अन्हं समणो वा समणी
वा० पंच य से इंदियाइं गुत्ताइं भवन्ति जाव जहा से कुम्मए
गुत्तिदिए ॥ सू. १४ ॥

है—वे बहुत दूर पहुँच गये—होगे “इस प्रकार (जाणित्ता) जानकर
(मणियं २ गीवं णीणेइ) धीरे २ अपनी गर्दन को शरीर से बाहिर
निकाला—(णीणित्ता दिसावलोयं करेइ करित्ता जमगसमगं चत्तारि वि
पाए णीणेइ) बाहिर निकाल कर फिर उसने दिशाओंकी तरफ देखा—
देखकर एकही साथ उसने फिर अपने चारों पैरों को बाहिर निकाला
णीणित्ता ताए उक्किट्ठाए कुम्मगईए वीइवयमाणे २ जेणेव मयंगतीरइहे
तेणेव उवागच्छइ) बाहिर निकाल कर फिर वह उस उत्कृष्ट कच्छप की
गति से चलना २ अति शीघ्रगति से दौड़ता दौड़ता—जहां मृत गंगा
तीर द्रुत था वहां आया (उवागच्छित्ता मित्तनाइनियगसयणसंबंधि
परियणेणंसद्धिं अभिसमन्नागए याविहोत्था) वहां आकर वह अपने
मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, संबन्धी, परिजनों के साथ खूब हिला मिला । प्र. १३

जता रह्या डोशे’ आ रीते (जाणित्ता) ज्ञातीने (मणियं २ गीवं णीणेइ) धीमे धीमे
घोताथी डोशे शरीरनी अहार डाढी (णीणित्ता दिसावलोयं करेइ करित्ता जमग
समगं चत्तारी वि पाए णीणेइ) अहार डाढीने तेले अरे अणु अणु अणु अणु
तेले अक्षी साथे अरे पण अहार डाढ्या (णीणित्ता ताए उक्किट्ठाए कुम्मगईए
वीइवयमाणे २ जेणेव मयंगतीरइहे तेणेव उवागच्छइ) अहार डाढीने ते
अथेणो पोतानी शीघ्र अउपथी आढीने तीव्र गतिथी होउतो होउतो त्यां मृत गंगातीर
द्रुत डोते त्यां पडोअथे. (उवागच्छित्ता मित्तनाइ नियगसयणसंबंधिपरियणेणं
सद्धिं अभिसमन्नागए याविहोत्था) त्यां पडोअथीने ते पोताना मित्र, ज्ञाति,
निजक, स्वजन, संबन्धी अने परिजनेनी साथे सुजेथी मणी अथे. ॥ भूय १३॥

ટીકા—એવમેવ અહો ! શ્રમણાયુષ્મન્તઃ=આયુષ્મન્તઃ શ્રમણાઃ ! યોઽમ્માકં શ્રમણો વા શ્રમણી વા૦ અત્ર ચિન્દુસકેતાદયમર્થોઽવગમ્યતે—આચાર્યોપાધ્યાયાનામન્તિકે પ્રવ્રજિતઃ સન્ વિહરતિ, इति । यदि 'पंच य' अत्र य शब्दोऽप्यर्थकः पञ्चापि तस्येन्द्रियाणि गुप्तानि भवन्ति जाव' यावत् अत्र यावच्छब्दादयं पाठोऽनुसन्धेयः—

‘સે જાં રૂહ લોફ ચૈવ’ બહૂણં સમણાણં સાવગાણં ય સાવિગાણં ય અચ્ચણિજ્જે વંદણિજ્જે પૂચણિજ્જે પજ્જુવાસણિજ્જે ભવઈ, પરલોપવિ ય જાં નો બહૂણિં હસ્તચ્છેયણાણિ ય કવ્વચ્છેયણાણિ ય નાસચ્છેયણાણિ ય એવં હિયયડપ્પાઙ્ગણાણિ વસણુપ્પાઙ્ગણાણિ ય ઉહ્લંબણાણિ ય પાવિહિઈ અણાદયં ચ જાં અણવદમં દીહમદં ચાડરંતસંસારકંતારં વીહવઈસ્સઈ’ इति ।

સાં સ્વલુ રૂહ લોકે ચૈવ બહુનાં શ્રમણાનાં શ્રમણીનાં શ્રાવકાનાં ચ શ્રાવિકાનાં ચ અર્ચનીયઃ વન્દનીયઃ પૂજનીયઃ પર્યુપાસનીયો ભવતિ । પરલોકેઽપિ ચ સ્વલુ નો બહુનિ હસ્તચ્છેદનાનિ ચ કર્ણચ્છેદનાનિ ચ નાસાચ્છેદનાનિ ચ

‘एवामेव समणाउसो’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(एवामेव) इसी तरह (समणाउसो) हे आयुष्मन्त श्रमणो (जो अमहं समणे वा समणी वा पंचय से ईदियाइं गुत्ताइं भवन्ति जाव जहां से कुम्भए गुत्तिदिए) जो हमारा साधु अथवा साध्वी जन आचार्य उपाध्याय के समीप दीक्षित होकर विहार करता है यदि उसकी पांचो इन्द्रियां गुप्त हैं—तो वह यावत् गुप्तेन्द्रियकच्छप की तरह होता है । यहां यावत् शब्द से इस पाठ का संग्रह किया गया है—वह इस लोकमें अनेक श्रमणों अनेक श्रमणियों, अनेक श्रावको और अनेक श्राविकाओं द्वारा अर्चनीय होता है, वंदनीय होता है पूजनीय होता है पर्युपासनीय होता है । तथा परलोक में भी वह कर्णच्छेद हस्तच्छेद नासाच्छेद

‘एवामेव समणाउसो’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(एवामेव) आ-रीते (समणाउसो) हे आयुष्यमन्त श्रमणे ! जो अमहं समणे वा समणी वा पंचय से ईदियाइं गुत्ताइं भवन्ति जाव जहासे कुम्भए गुत्तिदिए) ने हमारा साधु के साध्वीजनो आचार्य के उपाध्यायनी यासे दीक्षित शब्दो विहार करे छे, ने तेनी पांचो इन्द्रियो गुप्त छे, ते गुप्तेन्द्रिय कछपानी ने ते होय छे, अही 'यावत्' शब्दही आ पाठेना संग्रह श्ये छे—ते आ जगतमां धणुश्रमणे आने धणु श्रमणीयो वडे अर्चनीय होय छे, वंदनीय होय छे, पूजनीय होय छे, तेमज परलोकां ते हस्तच्छेद, नासाच्छेद, हृदयोत्पाटन,

एवं हृद्योत्पादनानि च वृषणोत्पादनानि च उल्लम्बनानि च प्राप्स्यति, अनादिर्ज्ञं च म्लुतु अनवदग्रं दीर्घाध्वानं चातुरन्तसंसारकान्तारं व्यतिव्रजिष्यति । एतद्व्याख्या अत्रैव द्वितीयाऽध्ययने प्रागुक्ता ।

यथा स कर्मको गुप्तेन्द्रियः अत्रैवं दृष्टान्तयोजना कर्मरूपी मुनीः शृगाल-रूपो रागद्वेषो, ग्रीवासहितचरणचतुष्टयरूपाणि पञ्चेन्द्रियाणि, पादग्रीवा-पसारणरूपाः शब्दादिनिपयेषु पञ्चेन्द्रियमवृत्तयः, शृगालाऽऽगमनस्थानीयः रागद्वेषोदयः चरणग्रीवाच्छेदनकर्ममरणरूपाणि रागद्वेषोद्धतकर्मजनितानि चतुर्गतेषु विविधदुःखानि, पादादिगोपनस्थानीयम्-इन्द्रियसंगोपनम्, सर्वथा शृगाल परार्तनतुल्या रागाद्यनुत्पत्तिः मृतगङ्गानदप्रवेशस्थानीया निर्वाणप्राप्तिरिति । अत्र

एवं हृद्योत्पादन वृषणोत्पादनतथा वृक्षादिशाखाओं पर बांधकर लटकाया जाता इन सब नाना प्रकार के कष्टों को नहीं पाना है और अनादि अनवदग्र-अनन्त-रूप इस चतुर्गति वाले संसार कान्तार से कि जो उस वर्षिणी अवसर्पिणीरूप दीर्घकाल वाला है पार हो जाता है । यहां गुप्तेन्द्रिय (कच्छपके) दृष्टान्त की योजना इस प्रकार से कर लेनी चाहिये— दो कच्छपों के समान मुनिजन हैं, राग और द्वेष ये दोनों दुष्ट शृगाल जसे हैं, । ग्रीवा सहित चारों चरण जैसी पांच इन्द्रियां हैं । पाद और ग्रीवा का पसारण करने वैसी शब्दादि विषयों में पांचों इन्द्रियों की प्रवृत्ति है रागद्वेष रूपी दो शृगाल हैं । चरण ग्रीवाच्छेदन और कच्छपके मरण जसे रागद्वेष से उपन्न हुए कर्मों से जनित चारों गतियों में अनेक प्रकार के दुःख है । चरणादिकों के गोपन जैसा इन्द्रिय संगोपन हैं । सर्वथा पुनः शृगालों का नही लौटना जैसी-रागादिकों की अनुत्पत्ति

वृषणोत्पादन तथा वृक्ष वजरेनी शाखाओंमां भांधी लटकावुं आ यथां धल्ली लतनां कठोने ते पामतो नथी-अने अनादि, अनवदग्र अनन्तरूप आ चतुर्गतिव पा संसार कान्तारने-डे के उत्सर्पिणीरूप बांठा कणवाणुं छे-पार पाये छे, अह्मी गुप्तेन्द्रियं, कायणात् दृष्टांत जेवी रीते समवुं लेछये डे-जे कायणांजोनी जेम मुनिजो छे, राग अने द्वेष दुष्ट, शृगालनी जेम छे, डेके अने थारे पग पांथ छिन्द्रियो छे, पंग अने डेकेना भडार डेलावुं ते शब्द वजरे विषयोमां पांथे छिन्द्रियोनीं अवृत्ति छे, कायणानां पग अने डेकेछे छेदन अने परिष्कारे म्लुतु आ मधुं शगद्वेषधी उत्पन्न अने कर्मजनित थारे गतियोमां धल्ली लतनां दुःखो छे, पग वजरेने छुपावुं ते छिन्द्रिय संगोपन छे, शृगालीनां गथा ग्राह पाछा न आवुं ते रागद्वेष वजरे

શ્રમણો વા શ્રમણી વા ઇત્યુપલક્ષણં શ્રાવકાદીનામપિ તેષાં દેઝાતઃ પઠ્ચેન્દ્રિય-
સંગોપનાઽધિકારાત્ ॥ સૂ. ૧૪ ॥

અધ્યયનાર્થમુપસંહરન્નાહ—‘એવં સ્વલુ જંબૂ’ ઇત્યાદિ ।

૧૭

મૂલમ્—એવં સ્વલુ જંબૂ ! સમણેનાં ભગવત્યા મહાવીરેણં ચડ
તથસ્મ નાયજ્ઞયણસસ અયમદે પળણત્તે ત્તિવેમિ ॥ સૂ૦ ૧૫ ॥

ટોકા—એવં સ્વલુ જંબૂઃ । શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ ચતુર્થસ્ય
જ્ઞાતાઽધ્યયનસ્યાયમર્થઃ કૂર્મકથાદૃષ્ટાન્તપ્રદર્શનપૂર્વકપચ્ચેન્દ્રિયદમનાત્મક-
ધર્મરૂપોઽર્થઃ પ્રજ્ઞસઃ પ્રતિબોધિતઃ ઇતિ બ્રવીમિ ભગવંતા યથા પ્રતિબોધિતં તથા
કથયામિ ન તુ સ્વચ્છુદ્ધિકલ્પિતમિત્યર્થઃ ॥સૂ. ૧૫॥

ઈતિશ્રો—વિશ્વવિરુયાત-જગદ્ગુહ્ય-પ્રસિદ્ધવાચક પઠ્ચદશભાષકલિતલલિતક-
લાપાલાપક-પ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માયકવાદિમાનમર્દક શ્રી
શાહુચ્છત્રપતિકોલ્હાપુરરાજપદત્ત “ જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય ” પદ-

ભૂષિત-કોલ્હાપુરરાજગુરુ વાલ્મીકીચારી-જૈનાચાર્ય-

જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી-વાસીલાલવ્રતિવિ-

રચિતાયાં ‘ જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞે ’ સૂત્રસ્થાન-

ગારધર્મામૃતવર્ષિણ્યરુયાયાં વ્યાસ્યાયા

ચતુર્થમધ્યયનં સમ્પૂર્ણમ્ ॥૪ ॥

‘ હૈ । ઔર મૃતગંગાહૃદ પ્રવેશ જૈસી નિર્વાણ પ્રાપ્તિ હૈ । યહાં શ્રમણ ઔર
શ્રમણી યે દો ઉપલક્ષણ હૈં ઇન સે આવક ઔર આવિકા કા મી
ગ્રહણ હો જાતા હૈ । કયોં કિ- ઇનકો મી એકદંશ સે ઇન્દ્રિયગોપન કા
અધિકારી કહા ગયા હૈ । સૂત્ર ૧૪ ।

રેની અહુત્પત્તિ છે. અને છેવટે મત ગંગાતીર હૃદમાં પ્રવેશવું તે નિર્વાણ પ્રાપ્તિ છે
અહીં શ્રમણ અને શ્રમણી આ બંને ઉપલક્ષણક છે. એમનાથી આવક અને આવિ-
કાઓતું પણ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે. કેમકે એમને પણ એક દેશથી ઇન્દ્રિયગોપાનના
અધિકારી કહેવામાં આવ્યા છે. સૂત્રકાર આગળ આ સૂત્રનો ઉપસંહાર કરતા કહે છે—સૂ. ૧૪।

અચ સૂત્રકાર હસ અધ્યયન કે અર્થકા ઉપાંહાર કરતે હુપ કહતે હૈં કિ—

‘એવં સ્વલુ જંબુ’ ? ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—(સમણેણં મગવયા મહાવીરેણં ચતુથસ્સ નાયજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પળ્લત્તે) શ્રમણ મગવાન્ મહાવીરને હસ ચતુર્થ જ્ઞાનાધ્યયન કા યહ પૂર્વોક્ત રૂપસે કચ્છપ કે દૃષ્ટાન્ત મદર્શન સે પંચેન્દ્રિયોં કા દમન કરના રૂપ અર્થે પ્રતિવોધિત કિયા હૈં (એવં સ્વલુ જંબુ ? સિવેમિ) એસા હૈં જંબુ ? મૈ કહતા હૂં । મગવાન ને જૈસા કહા હૈ— વૈયા હી યહ મૈને તુમસે કહા હૈ—અપની બુદ્ધિ સે કલ્પિત કર નહીં કહા હૈં ॥ સૂ ૧૫ ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત

“ જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞસૂત્ર ” કી અનગાર ધર્મામૃતવર્ષિણી વ્યાખ્યાકા

ચતુર્થઅધ્યયન સમાપ્ત ॥ ૪ ॥

‘એવં સ્વલુ જંબુ’ ? ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—(સમણેણં મગવયા મહાવીરેણં ચતુથસ્સ નાયજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પળ્લત્તે) શ્રમણ ભગવાને ચોથા જ્ઞાતાધ્યયનનો પૂર્વોક્ત અર્થ કાચખાતું ‘દૃષ્ટાન્ત’ આપીને સમજાવ્યો છે, પાંચે ઇન્દ્રિયોત્તું દમન કરવું એજ મુખ્ય ભાવ સૂચિત થાય છે. (એવં સ્વલુ જંબુ ? સિવેમિ) હે જંબુ ! આમ હું તને કહું છું જેમ મને કહ્યું છે તેમજ મેં તને પણ કહ્યું છે. પેતાની બુદ્ધિથી કલ્પના કરીને મેં તને એકે વાત કહી નથી. ॥ સૂ. ૧૫ ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ મહારાજ કૃત

“ જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞ સૂત્રની અનગાર ધર્મામૃતવર્ષિણી વ્યાખ્યાતું ”

ચોથું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૪ ॥

તા. ૧૫-૭-૬૩ ના રોજ કલાસવાર

મેમ્બરોની સંખ્યા.

૨૭ આદ્ય મુરખીશ્રી, ૫૦૦૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૩૨ મુરખીશ્રી, ૧૦૦૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૧૩૩ સહાયક મેમ્બરો, ૫૦૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૫૮૬ લાઇફ મેમ્બરો, ૨૫૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૪૯ બીજા નંબરના જુના મેમ્બરો, ૧૫૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૮૨૭ કુલ મેમ્બરો.

રૂપિયા બસો પચાસ તથા રૂપિયા પાંચસો વાળા મેમ્બરો લેવાનું હવે બંધ છે. ફક્ત રૂ. ૧૦૦૧ થી મુરખીશ્રી માટે ૭૦ સીતેર જગ્યા ખાલી છે. અને આદ્ય મુરખીશ્રી રૂ. ૫૦૦૧ થી દાખલ થઈ શકે છે.

મેમ્બરોની સંખ્યા પૂરતાં જ શાંતો છપાય છે જેથી પાછળથી દાખલ થનારને સત્રો મળવાં મુશ્કેલ છે માટે જુનાસુ લાઈવો તથા બહેનોને અમારી વિનંતી છે કે તેઓ મુરખીશ્રી અથવા આદ્ય મુરખીશ્રીમાં પોતાનું નામ જલ્દી મોકલી આપે.

રાજકોટ

નમ્ર સેવક
સાકરચંદ લાઈચિયંદ શેઠ
મંત્રી.

શાસ્ત્રોની સંપૂર્ણ માહિતી

અહારમા વાર્ષિક રિપોર્ટમાં જતાવેલ ૨૪ શાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ થયાં પછી નીચે મુજબ વધુ કામકાજ થયેલ છે.

(૧) ભગવતી ભાગ ત્રીજો બહાર પડી ચુક્યો છે અને તે મેમ્બરોને મોકલવાનું કામ ચાલુ છે.

(૨) ભગવતી ભાગ ચોથો તથા પાંચમો છપાય ગયો છે. અને તેનું બાઈન્ડીંગ કામ ચાલે છે.

(૩) જ્ઞાતા સૂત્રના કુલ ત્રણે ભાગ છપાઈ ગયા છે.

(૪) ભગવતી ભાગ છઠ્ઠો તથા સાતમો છાપવાનું કામ શરૂ થઈ ગયું છે.

(૫) કુદ્દેલે લગભગ ૩૦ સૂત્રો પૂર્ણ થઈ ચુકેલે લખીને પૂરાં કરેલાં છે. તેમાંનાં છપાયા વગરના જે સૂત્રો બાકી છે તેનું અનુવાદનું તેમજ સંશોધનનું કેટલુંક કામ ચાલુ છે. અને કેટલુંક બાકી છે.

(૬) સૂર્યપત્રતી તથા ચંદ્રપત્રતી સૂત્ર, એ બે સૂત્રો લખવાનું કાર્ય અત્યારે ચાલે છે. જે દ્રુત સમયમાં પૂરાં થઈ જશે.

શ્રી અખિલ ભારત શ્વે. સ્થા.
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
રાજકોટ

નમ્ર સેવક
સાકરચંદ ભાઈચંદ શેઠ
મંત્રી.

આપણા ખાતર નહીં તો આપણી ભવિષ્યની પેઢી
ખાતર પણ આ કાર્ય પૂર્ણ કરવું જ પડશે.

૩૨ જૈન સિક્કાંતોનું સંશોધન કરી ચાર ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું
જે મહદ્ કાર્ય આ સમિતિ લગભગ બીસ વર્ષ થયાં કરી રહી છે. તે
બીના સમાજના દરેક અંગમાં જગ જાહેર છે.

અત્યાર સુધીમાં પૂજ્ય આચાર્યશ્રીએ ત્રીસ શાસ્ત્રોનું સંશોધન
પૂર્ણ કર્યું છે અને બાકીના બે સૂત્રોનું કાર્ય આ વર્ષમાં પૂર્ણ કરી
નાખશે; તેમ અમારી ધારણા છે.

બત્રીસમાંના વીસ શાસ્ત્રો તથા તેના ભાગો પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા
છે. બાકીનાં શાસ્ત્રો કેટલાંક છપાય છે. અને કેટલાંકના અનુવાદ
કરવાનું કાર્ય ચાલુ છે.

અસહ્ય મોંઘવારીને લીધે સમિતિએ શરૂઆતમાં ધારેલા ખર્ચ
કરતાં ત્રણ ગણો ખર્ચ થવાનો અંદાજ છે. આથી બાકીના કાર્યને
પહેલાંથી 'વળવા' રૂપિયા ત્રણ લાખની તાકીદે જરૂર છે. અને તે માટે
વીરના લક્ષ્મીનંદન પુત્રો પાસે અમારી ટહેલ છે. તેમના તરફથી બાકીના
સૂત્રો માટે રૂપિયા ૫૦૦૧ આપનારાની અમો રાહ જોઈએ છીએ.

રાજકોટ

શ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થા.
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

